САДИБА ФРАНКА:

НАУКОВИЙ ЗБІРНИК ЗАПОВІДНИКА «НАГУЄВИЧІ»

Книга третя

КНИГА ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ

ЗБРОЙНИМ СИЛАМ УКРАЇНИ, ЯКІ ОДВІЧНО БОРОЛИСЯ З московією, І ПРОДОВЖУЮТЬ ГЕРОЇЧНО ЗМАГАТИСЯ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СВОГО НАРОДУ – ДЕРЖАВУ, ВІРУ, ІСТОРІЮ, КУЛЬТУРУ

Сини національного генія Івана Франка під час Першої світової війни, а згодом Національно-визвольної війни українського народу за Незалежність ЗУНР/УНР

Тарас Франко
(9.03.1889 – †13.11.1971)

Петро Франко
(28.06.1890 – вбитий органами НКДБ за вказівкою ката М. Хрущова, від 06.07.1941 р., місце і час страти досі невідомі)

Видання книги здійснено за сприяння
та фундаторської допомоги

Департаменту з питань культури, національностей та релігій
Львівської обласної військової (державної) адміністрації
та Управління майном спільної власності
Львівської обласної ради,

а також громадських діячів та шанувальників спадщини Івана Франка

Петра Грицая (Дрогобич), Івана Грома (Нагуєвичі), Рафа Гуттенса (Антверпен, Бельгія), а також Центру іноземних мов «EVEREST» міста Дрогобича

EVEREST
ЦЕНТР ІНОЗЕМНИХ МОВ

Редакція наукового збірника та колектив хранителів музею-садиби Івана Франка ДІКЗ «Нагуєвичі» висловлюють щиру подяку усім авторам-дослідникам, редакційній колегії, рецензентам, а також видавництву «Пóсвіт» за підтримку у виданні цієї важливої для української науки книги, присвяченої титанічній боротьбі Збройних Сил України за Волю Українського Народу, а тому містить невідомі матеріали про його давню і водночас унікальну Києвохристиянську традицію культури, історію, а відтак і про спадщину українського національного генія Івана Франка, який усе своє життя працював заради відродження української історичної правди у світовому масштабі

Окрему «експедиційну» подяку колектив ДІКЗ «Нагуєвичі» висловлює знаменитим постатям української науки та музейної справи:

Володимиру Александровичу,
Андрію Лінинському,
Леоніду Тимошенку,
Ярославу Погоральському,
Роману Тарнавському

за титанічну допомогу у збереженні, дослідженні і популяризації історичних пам'яток, пов'язаних із спадщиною Івана Франка і древньою культурою Дрогобиччини, а зокрема у віднайденні, аналізі та реставрації фрагменту різьбленої ікони пристоячої Богородиці з церкви Святого Миколая Мирлікійського Чудотворця в селі Нагуєвичі (др. пол. XVII – поч. XVIII ст.), яка є однією із небагатьох пам'яток, врятованих під час пожежі церкви в ніч з 8 на 9 січня 1996 р., а також ікони Богородиці Почаївської з феретрону (др. чв. XVIII ст.) з церкви Благовіщення Пресвятої Богородиці села Сторона, яка є четвертою відомою в науці копією Почаївської чудотворної ікони. Обидві ікони зберігаються в експозиції Літературно-меморіального музею Івана Франка заповідника «Нагуєвичі», а відтак вперше публікуємо їх на палітурках даної книги.

ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК «НАГУЄВИЧІ»
ГО «ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКА СПІЛКА МУЗЕЇВ»

САДИБА ФРАНКА:

НАУКОВИЙ ЗБІРНИК ЗАПОВІДНИКА «НАГУЄВИЧІ»

Засновано 2019 року

Книга третя

Нагуєвичі – Дрогобич
По́світ
2022

УДК 069:821.161.2(477.83-22)(082)
С 14

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі», протокол № 3, від 25.05.2022 р.

Редакційна колегія:

Ярослава Мельник, доктор філологічних наук, професор, лауреат Міжнародної премії ім. Івана Франка, 2018 (м. Львів);

Міхаель Мозер, доктор габілітований, професор, лауреат Міжнародної премії ім. Івана Франка, 2017 (Відень-Будапешт-Мюнхен);

Леонід Тимошенко, доктор історичних наук, професор, лауреат Міжнародної премії ім. Івана Франка, 2021 (м. Дрогобич);

Павло Гриценко, доктор філологічних наук, професор (м. Київ);

Володимир Александрович, доктор історичних наук, професор (м. Львів);

Валентина Бодак, доктор філософських наук, професор (м. Трускавець-Дрогобич);

Володимир Галик, кандидат історичних наук, доцент (м. Дрогобич);

Микола Галів, доктор педагогічних наук, професор (м. Дрогобич);

Станіслав Домбровський, доктор габілітований, професор (м. Лєґніца, Республіка Польща);

Михайло Хай, доктор мистецтвознавства, професор (м. Київ);

Юрій Стецик, доктор історичних наук, професор (м. Дрогобич);

Богдан Лазорак, кандидат історичних наук, доцент, директор ДІКЗ «Нагуєвичі» (головний редактор, Дрогобич-Нагуєвичі);

Ярослав Погоральський, кандидат історичних наук, директор АМ ЛНУ ім. І. Франка (м. Львів);

Тетяна Лазорак, магістр педагогічної освіти, старший науковий співробітник ДІКЗ «Нагуєвичі» *(відповідальний секретар і технічний редактор, Дрогобич-Нагуєвичі).*

Рецензенти:

Андрій Фелонюк, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України *(м. Львів);*

Василь Ільницький, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка *(м. Дрогобич).*

Переклад англомовних текстів *Тетяна Лазорак*

Відповідальність за достовірність будь-якої інформації в публікаціях несуть автори статей.
Статті друкуються за авторськими оригіналами. Думка редакційної колегії може не збігатися із думкою авторів.

Садиба Франка: науковий збірник заповідника «Нагуєвичі» / Ред. кол. Б. Лазорак
С 14 (голов. ред.), Я. Мельник, М. Мозер, П. Гриценко, Л. Тимошенко, В. Александрович та ін. –
Кн. ІІІ. Дрогобич: По́світ, 2022. 936 с.

ISBN 978-617-8274-07-8

Третя книга «Садиби Франка: наукового збірника заповідника «Нагуєвичі» є скромною подякою від українських науковців Збройним силам України, які одвічно боролися з московією і незламно продовжують боротьбу за Незалежність Українського Народу. Саме тому у цей важкий патріотичний рік збірник репрезентує нові матеріали про давню і унікальну Києвохристиянську традицію культури українців, про нашу самобутню історію, а відтак і про спадщину нашого національного генія Івана Франка, який усе своє життя титанічно працював заради історичної справедливості. Традиційно у збірнику публікуються нові документальні матеріали, статті і повідомлення, огляди та рецензії з актуальних проблем музейної справи, історії України та суміжних країн, культурології, історії мистецтва, етнографії, музикознавства, літературознавства, історичного краєзнавства, археології, джерелознавства, історіографії, спеціальних історичних дисциплін та досліджень, пов'язаних із розвитком туризму й музейної педагогіки.

Рекомендовано для науковців, студентів, краєзнавців та шанувальників спадщини Івана Франка.

УДК 069:821.161.2(477.83-22)(082)

© КЗ ЛОР АДІКЗ «Нагуєвичі» та автори, 2022
© ГО «Західноукраїнська спілка музеїв», 2022
© Видавництво «По́світ», оформлення, 2022

ISBN 978-617-8274-07-8

ЗМІСТ

I. TERRA FRANKIANA: ФРАНКОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Андрій ПАРАМОНОВ
ДО ЖИТТЄПИСУ ФЕДОРА ВАСИЛЬОВИЧА ХОРУЖИНСЬКОГО,
БАТЬКА ОЛЬГИ ФРАНКО 13

Ярослава МЕЛЬНИК
«МИ СОБІ З ВАШОЮ ЖІНКОЮ ДОБРЕ ЖИВЕМО»:
ОЛЬГА ФРАНКО Й НАТАЛІЯ КОБРИНСЬКА 19

Наталя ТИХОЛОЗ
СПОГАДИ КЕКИЛІЇ ВОЛЯНСЬКОЇ-ҐАРДЕЦЬКОЇ
ПРО ІВАНА ФРАНКА І КРИВОРІВНЮ 33

Любов ПЛЮЙКО
«ІСТОРІЯ МОЄЇ ГАБІЛІТАЦІЇ»: КОРОТКИЙ ОГЛЯД КЛОПОТАННЯ
ІВАНА ФРАНКА ЗАЙНЯТИ ВАКАНТНЕ МІСЦЕ
НА КАФЕДРІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ 51

Андрій ФРАНКО, Оксана ФРАНКО
ДОЛЕНОСНІ ВІХИ ЖИТТЄПИСУ МУЗИКАНТА СВІТОВОГО ВИЗНАННЯ,
ОЧІЛЬНИКА ТОВАРИСТВА ДРОГОБИЧАН У США ВОЛОДИМИРА
ОСЕРЕДЧУКА З АРИСТОКРАТИЧНОГО ДОМУ ДИДИНСЬКИХ КРІЗЬ
МЕМУАРНО-НАРАТИВНУ ПРИЗМУ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНЕАЛОГІЧНО
ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНИХ СТОСУНКІВ МИТЦЯ, ЧЛЕНІВ ЙОГО «ФАМІЛІЇ»
З ІВАНОМ ФРАНКОМ І НАЩАДКАМИ ЙОГО РОДУ НА КАЛУЩИНІ,
В НАГУЄВИЧАХ ТА ЯСЕНИЦІ-СІЛЬНІЙ 60

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ, Володимир ГАЛИК
НОВЕ ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО
ДО БІОГРАФІЇ ТАРАСА ІВАНОВИЧА ФРАНКА 96

Андрій СОВА
ПЕТРО ФРАНКО ТА ПОЧАТКИ СИТКІВКИ У ЛЬВОВІ 105

Андрій СОВА
СПОГАДИ СТЕПАНА ГАЙДУЧКА ПРО ПЕТРА ФРАНКА 122

Володимир ГАЛИК
ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ В СЕЛІ УЛИЧНЕ
НА ДРОГОБИЧЧИНІ ЗА ОТЦЯ ДАНИЛА БОДРЕВИЧА (1924 – 1953 РР.)
ТА ЙОГО КОНТАКТИ З ІВАНОМ ФРАНКОМ.....127

Оксана ФРАЙТ
ПОЕЗІЯ І МУЗИКА В ДИСКУРСІ ІВАНА ФРАНКА-КОМПАРАТИВІСТА.....139

Марія ШУТКО
СПОГАД СТЕФАНІЇ ДРОГОБИЦЬКОЇ (ФРАНКО)
ПРО ДІДА ЗАХАРА – БРАТА ІВАНА ФРАНКА 146

Галина ТОПІЛЬНИЦЬКА
СТЕФАНІЯ ФРАНКО.....149

Роман ПАСТУХ
ФРАНКОВІ НАГУЄВИЧІ: СЕЛО ІЗ ГЛИБИНИ СТОЛІТЬ.....157

Радимир ХАЙРУЛЛІН
ІВАН ФРАНКО В НУМІЗМАТИЦІ ТА БОНІСТИЦІ 166

**II. MONUMENTA MUSEI: МУЗЕЙНА СПРАВА
ТА ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО**

Любомир ПАРХУЦЬ, Ярослав ПОГОРАЛЬСЬКИЙ, Богдан ЛАЗОРАК
ДИТИНЕЦЬ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО ГОРОДИЩА
У СЕЛІ СТУПНИЦЯ НА ДРОГОБИЧЧИНІ
(ТОПОГРАФІЧНО-АРХЕОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПАМ'ЯТКИ).....179

Володимир АЛЕКСАНДРОВИЧ
ЗАПОЧАТКУВАННЯ КОЛЕКЦІЇ
ЦЕРКОВНОГО МИСТЕЦТВА ДЕРЖАВНОГО
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА «НАГУЄВИЧІ» 188

Богдан ЛАЗОРАК, Тетяна ЛАЗОРАК
«ЕНЕРГІЙНИЙ ДИРЕКТОР, ЯКИЙ З ВІРОЮ ГОВОРИТЬ
ПРО МАЙБУТНЄ МУЗЕЮ…»: ДРОГОБИЦЬКИЙ МУЗЕЙ
ЗА КАДЕНЦІЇ ХОРУНЖОГО УГА ТА ПРОФЕСОРА ГІМНАЗІЇ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА – АНДРІЯ ЛЕПКОГО
(1940, 1941 – 1944 РР.).....219

Ірина СОПОТНИЦЬКА
ТРАГЕДІЯ ПОЖЕЖ У НАГУЄВИЧАХ.....347

Лілія ХМІЛЬ
ВРЯТОВАНА ПАРАФІЯЛЬНА КНИГА ПЕРЕДШЛЮБНИХ ПРОТОКОЛІВ 1934 – 1944 РР. ЦЕРКВИ СВ. МИКОЛАЯ ЧУДОТВОРЦЯ В НАГУЄВИЧАХ ЯК РІДКІСНИЙ ЕКСПОНАТ ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІВАНА ФРАНКА 353

Сергій МАТІЙКО, Тетяна ЛАЗОРАК
«МАЮ НАМІР ПРИКЛАСТИ ЯКНАЙБІЛЬШЕ ЗУСИЛЬ, ЩОБИ УНІКАЛЬНИЙ ПРИРОДНЬО-ІСТОРИЧНИЙ КОМПЛЕКС ВСЕЦІЛО ПОСТАВ НА СЛУЖБУ НАШОМУ НАРОДОВІ…»: ЖИТТЄВА ДРАМА ЯРОСЛАВА ОЛЬХОВОГО І ЙОГО НАУКОВИЙ ВКЛАД У МУЗЕЙНИЙ ПРОСТІР ЗАПОВІДНИКА «НАГУЄВИЧІ» 367

III. LABOR OMNIA VINCIT: СПЕЦІАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Олеся ТАРАБАРА
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ЗЕМСЬКОЇ МЕДИЦИНИ У ПІВНІЧНІЙ ЧАСТИНІ КРИВОРІЖЖЯ 397

Олександр МЕЛЬНИК (молодший)
ПОЛІТИЧНІ РЕПРЕСІЇ ЕТНІЧНИХ НІМЦІВ НА КРИВОРІЖЖІ У СВІТЛІ СТАТИСТИКИ (1920 – 1953 рр.).....411

IV. AD FONTES: ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ

Ігор СМУТОК, Леся СМУТОК
НАГУЄВИЦЬКЕ ВІЙТІВСТВО ТА ЙОГО ВЛАСНИКИ У XV – XVIII СТ. 427

Леонід ТИМОШЕНКО
ДРОГОБИЦЬКА ЦЕРКВА ТА ПАРАФІЯ СВЯТОГО ЮРІЯ (XV – XVII СТ.) У СВІТЛІ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ 435

Назарій ЮРЧИШИН
ЕВОЛЮЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА ТА ШЛЯХИ ТРАНСПОРТУВАННЯ ДРОГОБИЦЬКОЇ СОЛІ З НАЙДАВНІШИХ ЧАСІВ ДО ПОЧАТКУ XXI СТ. 452

Роман ТАРНАВСЬКИЙ
РУКОПИСНА КНИГА «СПИС ПАРОХІЯН В ДЕРЕЖИЦАХ І МОНАСТИР ДЕРЕЖИЦКИЙ СПОРЯДЖЕНІ В РОЦІ 1912» 475

Володимир ХАНАС, Максим ХАНАС
ДРОГОБИЧЧИНА В ПЕРІОД ЗАХІДНОУКРАНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ (1918 – 1919) 561

Марія ДОБРЯНСЬКА
ШКІЛЬНА МЕТРИКА СЕЛА НАГУЄВИЧІ 1937 – 1953 РР. ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХІВУ ЦЕРКВИ ПЕРЕНЕСЕННЯ МОЩІВ СВЯТОГО МИКОЛАЯ 599

Леонід ТИМОШЕНКО, Марта ТИМОШЕНКО
РАЙМУНД ЯРОШ: СТОРІНКИ БІОГРАФІЇ ВИДАТНОГО ДІЯЧА ДРОГОБИЧЧИНИ 793

Богдан ЛАЗОРАК
ІҐНАЦІЙ ЛОБОС (1877 – 1940): РЕБУС МИСТЕЦЬКОЇ ДОЛІ ТА ПОШУКИ ІСТОРИЧНОЇ ПРАВДИ ПРО НАДГРОБКИ ДРОГОБИЦЬКОГО «ЦВИНТАРЯ НА ТРУСКАВЕЦЬКІЙ», ВИКОНАНІ ЗА ЕСКІЗАМИ ТА КРЕСЛЕННЯМИ БРУНО ШУЛЬЦА 822

Юрій ЧУМАК, Ольга СЕНИК
БУДІВЛЯ ДРОГОБИЦЬКОГО МУЗИЧНОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ ЯК ПАРАДИГМА КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ІСТОРІЇ МІСТА.....852

Богдан ПАНЬКІВ, Юрій СТЕЦИК
ПАРАФІЯЛЬНЕ ДУХОВЕНСТВО СЕЛА БРОНИЦЯ (1938 – 2022): ПРОСОПОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД.....857

V. ОГЛЯДИ, ХРОНІКИ, РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГУКИ ТА ONLINE-MISCELLANEA

Юрій КУР'ЯНОВИЧ
Чому я люблю Івана Франка.....867

Галина САБАТ
До Ювілею Мирона Борецького.....874

Ярослава МЕЛЬНИК
Українотворець Ярослав Стешенко (рецензія на книгу: Ярослав Стешенко: епістолярний монолог / упорядник Євген Пшеничний. – Дрогобич: Коло, 2020. – VIII + 440 с.) 879

Галина САБАТ
Феномен української прозової казки: тенденції розвитку (рецензія на книгу: Кизилова В. Динаміка української літературної прозової казки. – Київ: Талком, 2020. – 211 с.).....891

Анатолій ЛОЗОВИЙ
Кросворд «Іван Франко» 896

VI. IN MEMORIAM

Непоправна втрата… (світлій пам'яті авторки наукового «Заповіту» усім поколінням фольклористів, член-кореспондентки Національної академії мистецтв України – Софії Грици).....903

Євген Пащенко – популяризатор імені Івана Франка та бойківського краю у Хорватії.....910

Дрогобич у життєвій долі Григорія Штоня.....912

Краєзнавчі дослідження Богдана Добрянського.....915

«Зажурилося поле, що ся лишило голе…»: життєва ладканка світлої пам'яті професора Михайла Хая і його титанічна битва за збереження музично-інструментальної культури України.....918

Лебедина пісня Людмили Семенівни Міляєвої (посмертні нотатки).....932

НАШІ АВТОРИ.....934

РОЗДІЛ І.
TERRA FRANKIANA:
ФРАНКОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Хата садиби Франків в Нагуєвичах. Фото середини 1980-х рр.
ВФ ЛММІФ ДІКЗ «Нагуєвичі», Кн. Вст. № 2083, Гр. ОР-ФР, Інв. № 32

УДК 94(477.54/.62)(092)"19"

Андрій ПАРАМОНОВ

ДО ЖИТТЄПИСУ ФЕДОРА ВАСИЛЬОВИЧА ХОРУЖИНСЬКОГО, БАТЬКА ОЛЬГИ ФРАНКО

Ольга Хоружинська відома в Україні і світі як дружина Івана Яковича Франка. Вважається, що вона народилась в селі Бірки Харківської губернії в родині дрібного поміщика і чиновника у 1864 році. Родовід Хоружинських давно мене цікавив. Колись я мріяв видати книжку про Ольгу Хоружинську та її родину, представити її на Львівському форумі, та якось не склалося. За декілька років досліджень вдалось встановити багато цікавих фактів про Хоружинських, знайти будинки, які їм належали у Харкові, маєтки, які були у Харківській та Полтавській губерніях, відомості про службу Хоружинських у Харківській губернії та й взагалі їх появу на теренах Слобідської України. А сьогодні мова піде про батька Ольги Хоружинської, про якого у дослідженнях відомостей обмаль.

Федір Васильович Хоружинський народився у Харкові у 1827 році[1] в родині обер-офіцера Василя Лаврентійовича Хоружинського і був середнім сином. Хоружинські належали до дрібної дворянської родини і мали міську садибу у Харкові з дерев'яними будинками на Москалівці. Федір навчався у харківській губернській гімназії, але повний курс не закінчив: чи то у батьків не вистачило грошей на його утримання, чи то хлопець не дуже давав собі раду з навчанням. Після 4-го класу

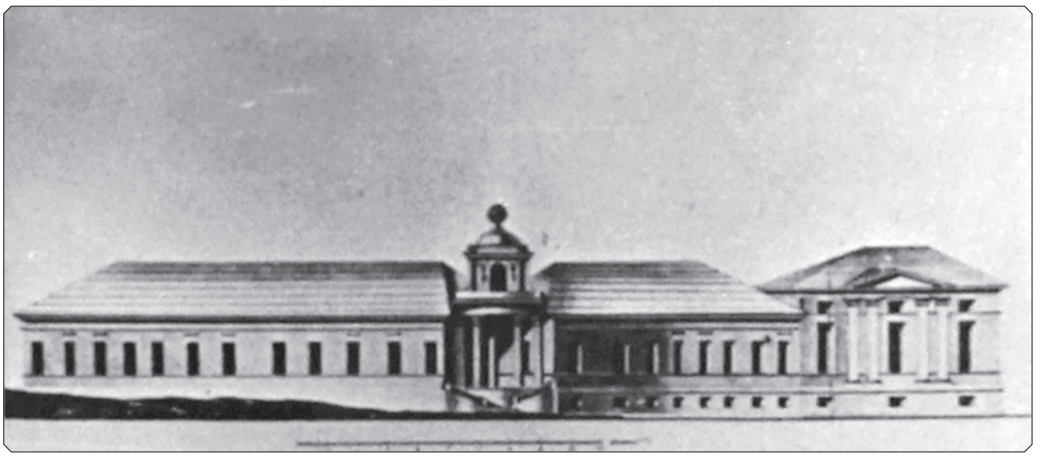

Іл. № 1. Харківська губернська гімназія, в якій навчався Федір Хоружинський

[1] Державний архів Харківської області (далі – ДАХО). – Ф. 4. – Оп. 9. – Од. зб. 1. – Арк. 183. Формулярный список о службе Федора Васильевича Хоружинского, 1856 год.

гімназії, з 8 листопада 1840 року, Федір Хоружинський працював у Харківському повітовому суді канцеляристом, потім служив у Харківському земському суді і Харківській казенній палаті, де 1844 року отримав чин колезького регістратора, а 1848-го – губернського секретаря.

Новим кроком в кар'єрі Федора Хоружинського став перехід у 1850 році до канцелярії харківського губернатора. У листопаді 1852-го він отримує чин колезького секретаря, а у лютому 1853 року йде на службу становим приставом 1-го стану у Лебединський повіт[2]. Можливо, перехід у провінцію був свого роду покаранням, бо на Федора були весь час скарги[3]. Хоч би як там було, але цей переїзд давав йому 228 карбованців 57 копійок платні, та 57 карбованців 14 ½ копійок на роз'їзди.

Відтак, перебуваючи на цій посаді, Федір познайомився з родиною поміщика Охтирського та Сумського повітів, майора Івана Пилиповича Томанова, донька якого Марія невдовзі стала його дружиною. Приданим за дружиною стають два невеличких маєтки в цих повітах загальною площею 280 десятин землі та 18 чоловічих душ кріпаків[4]. Оскільки станова квартира приставу 1-го стану знаходилася у селі Бішкін Лебединського повіту, то, найімовірніше, перші діти подружжя

Іл. № 2. Дмитрівська церква села Бішкін Лебединського повіту, фото А. Парамонова, 2004 р.

[2] Там само. – Од. зб. 168. – Арк. 1180 зв.-1181. Формулярный список о службе Федора Васильевича Хоружинского, 1857 год.

[3] Там само. – Ф. 3. – Оп. 136. – Од. зб. 88. – Арк. 1-2. О воспрещении чиновнику Казенной палаты Хоружинскому подписывать ябеднические письма, 1844; Ф. 3. – Оп. 167. – Од. зб. 169. – Арк. 1-2. О деньгах взыскиваемых с мещанина Володина, 1851 год.

[4] Там само. – Ф. 4. – Оп. 9. – Од. зб. 324. – Арк. 148 зв. Формулярный список о службе Федора Васильевича Хоружинского, 1858 год.

Хоружинських, Микола, Олексій та Іван, були охрещені у Дмитрівському храмі цього населеного пункту. Микола народився 1 серпня 1854 року[5], Олексій 2 січня 1856 року[6], Іван 1859 року.

На службі у Лебединському повіті на Хоружинського неодноразово подавались скарги, в короткий список про службу 1857 року було внесено запис про розпочате слідство з приводу нанесення ним побоїв міщанину Лебедина Коваленку. Тоді Хоружинському вдалось примиритись із Коваленком і слідство було призупинене[7]. У тому ж 1857 році Федір Хоружинський посварився із губернським регістратором Петром Лєбєдєвим, який доводився йому родичем по другій дружині Лєбєдєва, народженою Дацуковою[8].

У 1860 році Федір Хоружинський переводиться становим приставом 2-го стану у Богодухівський повіт і отримує чин титулярного радника. Станова квартира знаходилася у заштатному місті Краснокутськ. Щоправда, невідомо, чи жила там родина Хоружинських разом. Бо вже влітку 1863 року Федір Васильович просив для себе відпустку у Зінківський повіт Полтавської губернії, де в маєтку мешкала його дружина і діти[9].

Під час цієї літньої 28-денної відпустки 1863-го Федір Хоружинський активно шукав собі нове місце служби саме у Зінківському повіті. Спочатку начебто відкрилась вакансія приставу 2-го стану, а згодом і бажаного 3-го стану. Одначе обставини склалися так, що Федір Хоружинський не зміг вчасно повернувся з відпустки, бо захворів. Місцевий лікар у Зінькові діагностував у нього спочатку «хроническую чешуйчатую сыпь» на грудях, а потім катар бронхів. Щоб владнати свій перехід у Полтавську губернію, Хоружинському довелося переїхати до Харкова, де він деякий час замешкав у батьківському будинку. Тоді-таки він ступив у суперечку за маєток свого померлого брата Петра. Нове місце служби становим приставом 3-го стану Зінківського повіту Полтавської губернії розпочалося для нього з листопада 1863 року.

І ось тут, у козацькому містечку Бірки Зіньківського повіту Полтавської губернії, де знаходилась станова квартира, народилась і була охрещена майбутня дружина Івана Франка – Ольга Федорівна Хоружинська. Ніякі інші Бірки, тим більше Зміївського повіту Харківської губернії, не мають до неї взагалі ніякого відношення.

Батько Ольги Хоружинської помер близько 1868 року, але не пізніше 1869-го. В. М. Заруба у своїй статті вказує на те, що Федір Хоружинський помер у 1868 році у Богодухові[10], але перегляд метричних книг церков міста Богодухів не виявив

[5] Там само. – Ф. 40. – Оп. 105. – Оод. зб. 1029. Метрическая книга Дмитриевской церкви села Бишкин Лебединского уезда, 1854 год.

[6] Там само. – Ф. 4. – Оп. 9. – Од. зб. 168. – Арк. 1180 зв.-1181. Формулярный список о службе Федора Васильевича Хоружинского, 1857 год.

[7] Там само. – Арк. 1190. Краткий список о службе Федора Васильевича Хоружинского.

[8] Там само. – Ф. 3. – Оп. 191. – Од. зб. 49. – Арк. 1-16. По прошению губернского регистратора Лебедева на действие станового пристава Хоружинского, 1857 – 1860.

[9] Там само. – Ф. 4. – Оп. 10. – Од. зб. 648. – Арк. 1-41. По прошению титулярного советника Хоружинского о увольнении его в отпуск на 28 дней, 1863 год.

[10] Заруба В. Катеринославські родичі Івана Франка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/2849-zaruba-v-m-katerinoslavski-rodichi-ivana-franka#:~:text=%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20(1856%20%E2%80%93%201916)%2C,%2C%20%D0%A5%D0%B0%D1%80%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8%2C%20%D0%93%D0%BD%D0%B8%D0%B4%D1%96%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%20%D1%96%D0%BD

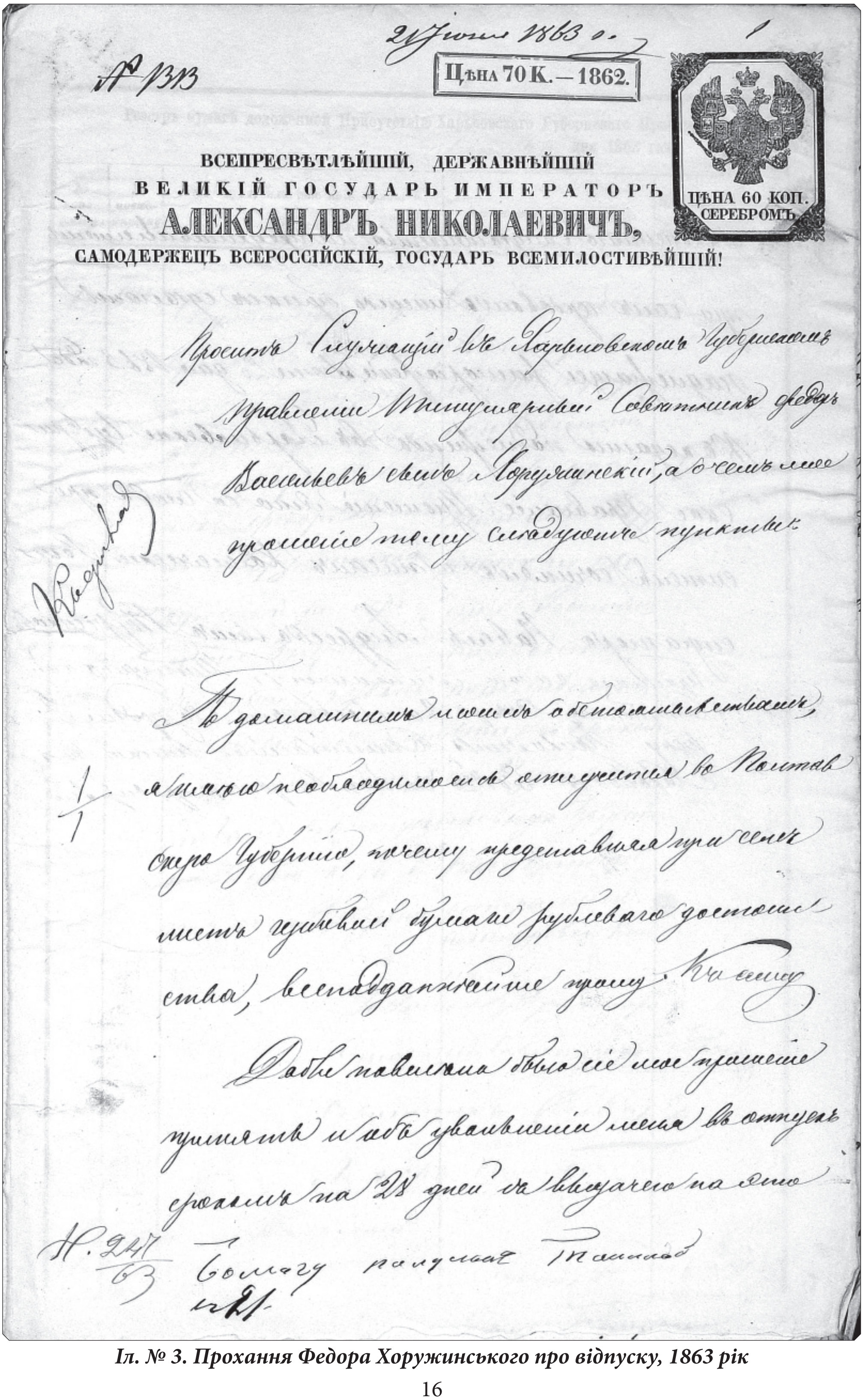

21 июня 1863 г. 1

№ 1313

Цѣна 70 К. — 1862.

ЦѢНА 60 КОП. СЕРЕБРОМЪ

ВСЕПРЕСВѢТЛѢЙШІЙ, ДЕРЖАВНѢЙШІЙ
ВЕЛИКІЙ ГОСУДАРЬ ИМПЕРАТОРЪ
АЛЕКСАНДРЪ НИКОЛАЕВИЧЪ,
САМОДЕРЖЕЦЪ ВСЕРОССІЙСКІЙ, ГОСУДАРЬ ВСЕМИЛОСТИВѢЙШІЙ!

Проситъ Служащій въ Харьковскомъ Губернскомъ Правленіи Канцелярскій Служитель Федоръ Васильевъ сынъ Хоружинскій, а о чемъ мое прошеніе тому слѣдующіе пункты:

1. По домашнимъ моимъ обстоятельствамъ, я имѣю необходимость отлучиться въ Полтавскую Губернію, почему представляя при семъ листъ гербовой бумаги рублеваго достоинства, всепокорнѣйше прошу. Къ сему

Дабы повелѣно было сіе мое прошеніе принять и объ увольненіи меня въ отпускъ срокомъ на 28 дней съ выдачею на оное

№ 247/63

Іл. № 3. Прохання Федора Хоружинського про відпуску, 1863 рік

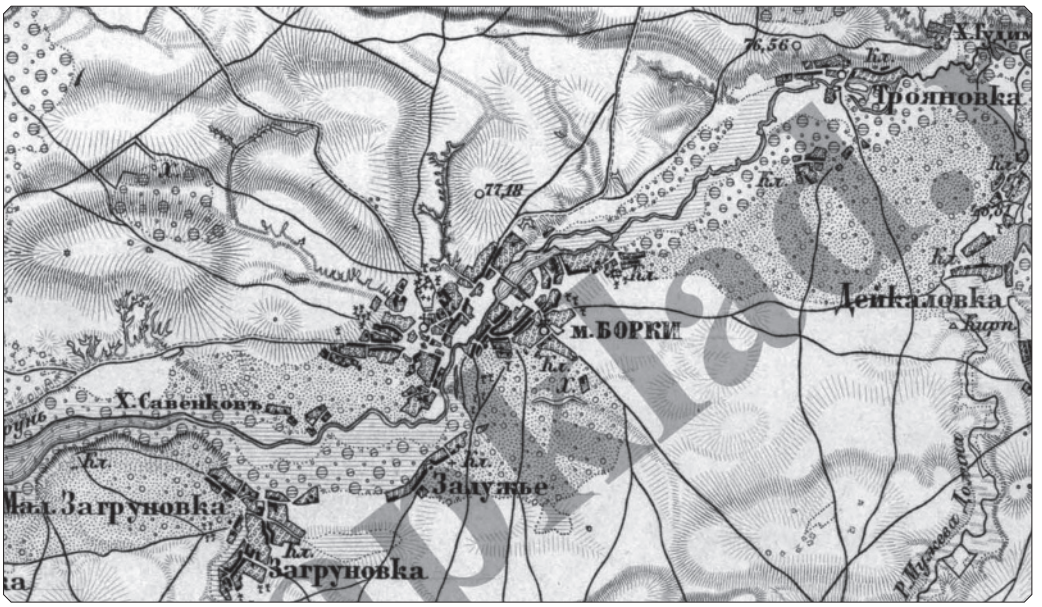

Іл. № 4. Село Бірки Зіньківського повіту на топографічній мапі Генерального штабу Російської армії початку XX ст.

метричного запису про його смерть. Подальша доля його дітей була пов'язана з родиною дядька – колезького асесора Василя Васильовича Хоружинського, який мешкав у Харкові на Конторській вулиці[11].

Іл. № 5. Будинок Василя Хоружинського у Харкові, де деякий час проживала Ольга Хоружинська, фото А. Парамонова, 2017 р.

[11] Жена Франко жила в Харькове в доме Василия Хоружинского на Конторской, 23. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://2day.kh.ua/ru/news/zhena-franko-zhila-v-kharkove-v-dome-vasiliya-khoruzhinskogo-na-kontorskoy-23

Андрій Парамонов.
До життєпису Федора Васильовича Хоружинського, батька Ольги Франко.
В статті мова йде про батька дружини Івана Франка – Федора Васильовича Хоружинського, який походить з дрібної поміщицької родини Харківської губернії. Надаються відомості про його службу в різних установах, його характер та родину.

Andriy Paramonov.
To the biography of Fedir Vasylyovych Khoruzhynskyy, Olga Franko's father.
The article is about the father of Ivan Franko's wife – Fedir Vasylyovych Khoruzhynskyy, who came from a small landowning family in the Kharkiv province. Information is provided about his service in various institutions, his character and family.

УДК 821.161.2.09"18/19"

Ярослава МЕЛЬНИК

«МИ СОБІ З ВАШОЮ ЖІНКОЮ ДОБРЕ ЖИВЕМО»: ОЛЬГА ФРАНКО Й НАТАЛІЯ КОБРИНСЬКА

Початок осені 1885 року був вельми багатим на події для 21-річної Ольги Хоружинської, слухачки Київських Вищих жіночих курсів, випускниці Харківського інституту шляхетних дівчат. На початку вересня цього року вона нежданo-негадано отримала пропозицію від вельми відомого вже літератора і громадського діяча Івана Франка стати його дружиною: «Що сказали б Ви, якби який-небудь галичанин, приміром, я, приступив до Вас з просьбою: будьте моєю дружиною, моєю жінкою?»[1] А рівно через місяць, на початку жовтня – кореспондентку від «предсідательки товариства руських женщин» Наталії Кобринської із запрошенням до співпраці в жіночому альманасі, який «міг би статися задатком нової для нас галичанок ери, якби удалося нам тепер зібрати праці правдивої літературної вартости»[2]. Обидва листи, у тім числі останній, неабияк її збентежили. «…Письмо Г-жи Кобриньской сначала меня удивило, а потомъ я чуть не расплакалась над нимъ. Мне ужасно стало досадно на свою неспособность […]. Я рѣшительно не нахожу въ себѣ никакого таланта къ литературной дѣятельности; у меня нѣтъ ни свѣденій необходимыхъ, ни слога, словомъ, ничего того, что требуется в этомъ случаѣ»[3], – ділилася вона своїми сумнівами та страхами з Іваном Франком[4]. Отож, довело-

[1] Франко І. Лист до Ольги Хоружинської від 4 вересня 1885 р. // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – К., 1986. – Т. 48: Листи (1874 – 1885). – С. 543.

[2] Кобринська Н. Лист до Ольги Хоружинської від 1 жовтня 1885 р. // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі – ВРФТ ІЛШ НАН України). – Ф. 3. – № 1606. – С. 200.

[3] Хоружинська О. Лист до Івана Франка 11 жовтня 1885 р. // ВРФТ ІЛШ НАН України. – Ф. 3. – № 1615. – С. 294-295. На початках свого листування з Іваном Франком Ольга писала до нього по-московському. У першому листі до Івана Франка (12 вересня 1885 р.) Ольга Хоружинська перепрошує його за свою «мішанную мову»: «Міні дуже неловко передъ Вами за мою мішанную мову. Я хоть и разибрала Вашого листа, але все ж свою мысль выражать на бумаги по украиньскому ще не привыкла» (Хоружинська О. Лист до Івана Франка від 12 вересня 1885 р. // ВРФТ ІЛШ НАН України. – Ф. 3. – № 1615. – С. 270). На це Франко відповів: «Нехай се зовсім не конфузить Вас, що недобре виражаєтесь по-українськи […]. Адже ж я знаю, що Вам ніде було вивчитись української мови, – так чого ж тут встидатися? Нехай ті встидаються, котрі не дають українцям вчитись на своїй рідній мові» (Франко І. Лист до Ольги Хоружинської від 29 вересня 1885 року // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – К., 1986. – Т. 48: Листи (1874 – 1885). – С. 552-553).

[4] Чи не була тут Ольга Хоружинська надто критичною до себе? Адже влітку того ж таки 1885 р. чоловік її сестри Антоніни Єлисей Трегубов (тоді викладач і вихователь, згодом директор Колегії Павла Галагана в Києві) так характеризував свою своячку: «Спеціально ж Ольга – чоловік талановитий,

ся тому заспокоювати стривожену дівчину та зізнаватися, що це він інспірував епістолу Наталії Кобринської до неї: «А над листом пані Кобринської не плачте. Вона, заходячись коло свого альманаху, запросила у мене адресів всіх українок, які тільки мені звісні, – мала й їх просити о поміч чи то пером, чи то ширенням думки. Що вона пописала Вам, я не знаю, а на всякий спосіб, коли не можете для неї нічого зробити, то й не мучтеся, а коли можете що-небудь (от хоча б списати деякі важніші статті про жіночу справу) – то зробіть»[5]. На пропозицію Наталії Кобринської Ольга, тоді вже Франко (Франкова чи Франчиха, як подекуди називали її в Галичині), попри непевність у своїх здібностях до літературної праці, таки відгукнулася. В альманасі «Перший вінок» (1887) вміщено її розвідку «Карпатські бойки і їх родинне життя»[6], яку вимоглива Наталія Кобринська оцінила дуже високо: «Вашої Ш[ановної] жінки розправу я прочитала і прошу заявити мою сердечну подяку – надзвичайно добре припадає до змісту цілої книжки, з чого я надзвичайно також рада – не говорю вже нічого о правдивій стійности»[7].

Цитований вище лист Наталії Кобринської до Ольги Франко від 1 жовтня 1885 р. започатковує епістолярне спілкування обидвох жінок[8], відтак їхні ділові, приязні й навіть родинні стосунки. У 1889 р. Наталія Кобринська стає хрещеною матір'ю Андрія, первістка подружжя Франків[9]. До слова, своє кумівство вона сприйняла вельми поважно. «Хотіла би-м принести щастя Вашій дитині оскілько то в моїх силах, а взагалі в силах якої-будь людини»[10], – запевняла Наталія Кобринська молодих батьків. Із листа Наталії Кобринської до Ольги та Івана Франків від 27 грудня 1889 р.: «Річ певна, що на суму щастя якого будь індівідуа складаются вроджені прикмети душі і тіла, розвиті і унормовані вихованєм, та дальше случай, випадок, непередвижений збіг обставин. Два перші услова Ваша дитина одержала і удержит від Вас, а я, хрестна мати хотіла би-м хоч який малий задаток на ту меншe певну стежку житя малого Андрійка, і придумала то в виді малого зшитка паперу, котрий прошу ласкаво приняти»[11]. Згідно з традицією, Наталія Кобринська

дуже сдатній до роботи…» (Див.: Трегубов Є. Лист до Івана Франка від 3 серпня 1885 р. // ВРФТ ІЛШ НАН України. – Ф. 3. – № 1603. – С. 623).

[5] Франко І. Лист до Ольги Хоружинської від 18 жовтня 1885 року // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – К., 1986. – Т. 48: Листи (1874 – 1885). – С. 555.

[6] Ця розвідка – результат спостережень Ольги Франко над родинним життям бойків у селі Дидьова Турчанського повіту, які вона почерпнула зі свого з чоловіком побуту в цьому селі влітку 1886 р. Для написання статті «Карпатські бойки і їх родинне життя» вона також скористалася матеріалами, які їй надіслав парох Дидьови отець Кузів. «Це одинока друкована стаття дружини Івана Франка – гладко й річево написана», – зауважує Ірена Книш (Див.: Книш І. Смолоскип у темряві. Наталія Кобринська й український жіночий рух / З передмовою Олени Кисілевської. – Вінніпеґ, 1957. – С. 101). Можемо висловити припущення, що «гладкости» і «річевости» викладу завдячуємо редакторським старанням Івана Франка, хоча ані він, ані Ольга Франко про це ніде не згадують.

[7] Кобринська Н. Лист до Івана Франка від 7 липня 1887 р. // ВРФТ ІЛШ НАН України. – Ф. 3. – № 1602. – С. 63-64.

[8] Листи Ольги Франко до Наталії Кобринської не збереглися. Про їх зміст можемо судити на підставі епістолярію Наталії Кобринської до Ольги Франко, почасти також і до Івана Франка.

[9] Див. детальніше: Тихолоз Н. Похресник Наталії Кобринської // «Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним»: Наталія Кобринська та літературний рух кінця XIX – XX століття: збірник наукових праць. – Львів, 2015. – С. 209-226.

[10] Кобринська Н. Лист до Івана й Ольги Франків від 27 грудня 1889 р. // ВРФТ ІЛШ НАН України. – Ф. 3. – № 1607. – С. 119.

[11] Там само.

послала малому Андрусикові «приналежне йому хрижмо»[12], а пишучи до Франків, не забувала запитати, як там її хрещеник.

Будучи у Львові, письменниця завжди навідувалася до Франків, за винятком хіба що воєнного часу. Зі спогадів Михайлини Рошкевич: «Ми мешкали на вул. Софії, в тому будинку, де Велички; в той час і Кобринська була з нами, але тоді не відвідувала Франка»[13]. Від Михайлини Рошкевич також дізнаємося, що Наталія Кобринська не полишилась байдужою до скрутного матеріального становища родини Франків у час його недуги. «Мешкали вони вже в своїм домі, аж тут пише до мене Кобринська з Болехова, що коло Франків матеріальна біда, щоб я зараз навідалася до них; при цьому [вона] подала вказівки, як маю поступати»[14].

Своєю чергою Наталія Кобринська не раз гостила Франків у своїй «резиденції» в Болехові. Саме тут, у Болехові, у середині червня 1886 р. відбулося особисте знайомство Наталії Кобринської, відомої вже письменниці та активної діячки жіночого руху в Галичині, і молодшої від неї на тринадцять років Ольги Франко. Передувала цьому знайомству ось яка історія. Здивована (як, утім, і багато галичан, а надто галичанок) несподіваним одруженням письменника у травні 1886 р. у Києві, Наталія Кобринська замість «ґратуляції» надіслала йому докірливого й водночас компліментарного листа: «Повинна Вам ґратулювати, але не буду, бо чи ж давні знакомі не заслуговали собі на те, аби-сте були уважали за відповідне повідомити, що дня того а того, женюся з тов а тов? Може, Ви думали тим чином відчепитися від усіх галичанок, але Вам то не удасться. Ви продукт нашого краю, наших обставин, Ви наша амбіція, то ж ми не перестанемо над тим працювати, щоби борше чи пізніше віддане Вам було неограничене проводирство в нашій літературі, та просимо Вашу жінку до нас прилучитися»[15]. Іван Франко ж, відхрестившись від наміру Наталії Кобринської зробити його «комендантом галицької літератури» («Од повітря, глада, огня і войни, і од команди над галицькою літературою спаси мене, Господи!»)[16], а також пояснивши, що і сам заздалегідь не знав про дату вінчання[17], і запевнивши свою кореспондентку, що він і надалі хоче бути «добрим товаришем і добрим другом» «всім добрим галичанам і галичанкам», запропонував Наталії Кобринській познайомитися з його обраницею. «Бажав би я, щоб Ви познакомились з моєю жінкою, і для того замість оповіщення о моїм шлюбі позволю собі на Зелені свята відвідати Вас в Болехові, коли се Вам на руку»[18]. Наталії Кобринській се виявилося «на руку», і Зелені свята 1886 р. молоде подружжя Франків провело

[12] Кобринська М. Лист до Михайла Павлика від 14 січня 1890 р. // Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф. 3. – Оп. 1. – Од. зб. 229. – Арк. 20.

[13] Див.: Рошкевич (Іванець) М. Спогади про Івана Франка // Спогади про Івана Франка / Упорядн. Михайло Гнатюк. Вид. 2-е, доповнене і перероблене. – Львів, 2011. – С. 179.

[14] Там само.

[15] Кобринська Н. Лист до Івана Франка від 3 червня 1886 р. // ВРФТ ІЛШ НАН України. – Ф. 3. – № 1608. – С. 341.

[16] Франко І. Лист до Наталії Кобринської від 5 червня 1886 р. // Франко І. Зібр. творів. – У 50 т. – К., 1986. – Т. 49: Листи (1886 – 1894). – С. 65.

[17] «Що я не оповістив Вас ані нікого з галичан і галичанок о дні мого шлюбу, се походило з тої простої причини, що й сам я наперед о нім не знав. Я виїхав до Києва на два тижні перед тим, а в Києві стільки ще було клопотів, біганини та крутанини, що й на думку не спало кого-небудь сповіщати» (Франко І. Лист до Наталії Кобринської від 5 червня 1886 р… – С. 65).

[18] Франко І. Лист до Наталії Кобринської від 5 червня 1886 року… – С. 65.

в родинному домі Наталії Кобринської в Болехові, в якому та мешкала до 1896 р., допоки не перебралася до власної оселі.

Особливо зблизилися Ольга Франко і Наталія Кобринська під час майже двомісячного перебування Франкової з малим Андрійком у Болехові 1888 р. (з 9 травня до 1 липня 1888 р.)[19]. Про це і Ольга Франко, і Наталія Кобринська майже «єдиними устами» свідчили І. Франкові, який залишався у Львові й лише декілька разів приїздив до Болехова на суботу – неділю[20]. «Тепер Вам скажу, що ми собі з Вашою жінкою добре живемо, хоча єї лише троха і скучно, позаяк дитина держит єї майже завжди в однім покою»[21]. «Мині К[обринська] справді дуже ласкава і радить мині щодо ліків. Я йій від усеї душі дякую за ласкавість і материнську заботливість до мого сина. Ти [їй] пропиши благодарственицю»[22]. Огорнувши Франкову і малого Андруся своєю турботою та увагою, Наталія Кобринська, справді, заслуговувала на «благодарственицю». Окрім турбот про своїх гостей «на місці», Наталія Кобринська не забувала також повідомляти І. Франкові, як «мається» його родина. «… Повітря лагідніє, а синок з кождим днем приходит до здоровля і доброго гумору»[23]. «Жінка і дитина здорові. Дитина навіть добре виглядає, хоча трохи кашляє»[24]. Після повернення Ольги Франко з дитиною додому до Львова знову полетіли картки Наталії Кобринської. Лист від 24 липня 1888 р.: «Я по Вашім відйізді надіялася письма, гадала-м, що принаймій повідомити мене, як малий заїхав. Полюся добра дівчина, цілий день плакала за Андрусиком. Він мені часом снится, з чого Єлена ворожит, що він або слабий, або єму весело»[25]. Через два дні, 26 липня 1888 р., Наталія Кобринська знову напише І. Франкові: «Одержала-м лист від Вашої жінки, Вашу дописку і фотографію малого. Найбільше мене потішила фотографія»[26].

Перебуваючи в Болехові (утім, перегодом також) Ольга Франко не раз виконувала доручення чоловіка до Наталії Кобринської, як і останньої до Франка. Зокрема, Іван Франко очікував від Наталії Кобринської фольклорних записів («Проси паню Кобринську, щоб виписала з болехівської книги гродської тоту справу про чоловіка, що вбив свою жінку, але виписала дослівно і прислала мені разом з оповіданням усним народним, о котрім мені згадувала. Я би сю річ обробив для «Киевской старины»[27]) і матеріалів для часопису «Товариш» («Журнальчик наш

[19] «Була у нас на днях пані Кобринська і запросила жінку з дитиною до Болехова на той час, коли відлучати, бо тут годі о молоко» (Франко І. Лист до Михайла Драгоманова від 19 березня 1888 р. // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – К., 1986. – Т. 49: Листи (1886 – 1894). – С.152).

[20] «Я оце хочу в суботу приїхати до тебе і перебути до неділі до вечора – погуляли б трохи, риби б половили і проч.» (Франко І. Лист до Ольги Франко від 16 травня 1888 р. // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – К., 1986. – Т. 49: Листи (1886 – 1894). – С. 160).

[21] Кобринська Н. Лист до Івана Франка від 15 травня 1888 р. // ВРФТ ІЛШ НАН України. – Ф. 3. – № 1602. – Арк. 655-656.

[22] Франко О. Лист до Івана Франка [друга половина травня – червень 1888 р.] // ВРФТ ІЛШ НАН України. – Ф. 3. – № 1610. – С. 19.

[23] Кобринська Н. Лист до Івана Франка від 15 травня 1888 р. // ВРФТ ІЛШ НАН України. – Ф. 3. – № 1602. – С. 538.

[24] Там само. – С. 673.

[25] Там само. – С. 731.

[26] Там само. – С. 735.

[27] Франко І. Лист до Ольги Франко від 22 травня 1888 р. // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – К., 1986. – Т. 49: Листи (1886 - 1894). – С. 161-162.

уже почав набиратися. Надіюсь, що перший номер буде гарний. Ішло б тільки о те, щоб жіночий пол чим-небудь причинився до цього. Проси пані Кобринську, щоб на ґвалт написала дещо, що знає і хоче. Гарно би було, якби й ти могла що-небудь дати, хоч невеличкого»[28]). Цікаво, що Ольга Франко дуже переживала, як буде сприйнята «статейка» Наталії Кобринської[29]: «… П[ані] Кобр[инська] уже шле свою статейку. Вона выходи[ть] дуже цікавою, лиш би там ваш комитет, заступаючись за мущин, не схотів йіі помістити. П[ані] Кобр[инська] боїтся, що він не вдержится, раз там так остро виступають против Кониск[ий], Огоновск[ий]»[30].

Взаємини Ольги Франко і Наталії Кобринської під час побуту в Болехові в травні – червні 1888 р., утім, і як і пізніше, виглядають майже безхмарними. Принаймні, ані в епістолярних, ані в інших першоджерельних матеріалах, свідчень про якісь суперечки між ними нема. Радше, навпаки. Денис Лукіянович твердить, що, коли через недугу Ольги Франко взаємини в родині стали дуже драматичними, Наталія Кобринська «не без зусиль підтримувала взаємини з його дружиною»[31]. На відміну, від стосунків між Іваном Франком і Наталією Кобринською, амплітуда яких була вельми широкою – від приятельських до моментами вельми напружених[32]. Так, влітку 1889 р. Михайло Павлик, запрошуючи І. Франка на літування до Болехова[33], вважав за необхідне додати: «Від Кобринської ми далеко, і коли хочете, то і її не побачите»[34]. Та й інші сучасники не оминали у своїх мемуарах опису сцен словесних баталій між Наталією Кобринською та Іваном Франком, очевидцями яких мимоволі вони ставали. «Часом по візиті Франка Кобринська була роздратована, розводила свої жалі переді мною, якщо не згоджувалася з Франком по якомусь питанню, а він рішуче настоював на своєму. Була то жінка дітклива, просльозилась, а я брала Франка в оборону»[35], – писала Михайлина Рошкевич, яка деякий час мешкала в болехівському домі родини Озаркевичів. «Першого дня Кобринська спорила з Франком чемно, але вперто. Відколи в неї виникли з колишніми друзями непорозуміння, вона записувала чомусь матеріал для полеміки на біленій печі у своєму кабінеті. Найдовшу колонку мав Павлик, меншу Франко, середню – що-

[28] Франко І. Лист до Ольги Франко [початок червня 1888 р.] // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – К., 1986. – Т. 49: Листи (1886 - 1894). – С. 165. До «Товариша» Ольга Франко не встигла дати нічого, натомість записала в Болехові «від служниці дівчини Марти» переказ «Початок і конець світа», який став первовзором для центрального епізоду Франкової поезії «На пастівнику». Ця легенда згодом була опублікована в «Житі і Слові» (1894. – Кн. 1. – С. 145). Записала Ольга Франко в Болехові також і фольклорні легенди про ведмедя.

[29] Йдеться про рецензію Наталії Кобринської на роман німецького письменника Юлія Штінде «Родина Бухгольців». Рецензія була опублікована в «Товаришi» (1888) під назвою «Родина Бухгольців, образки з життя родинного Німця, Юлія Стиндого (Бібліотека найзнам[енитших] повістей)».

[30] Франко О. Лист до Івана Франка [кінець червня 1888 р.] // ВРФТ ІЛШ НАН України. – Ф. 3. – № 1602. – С. 615.

[31] Див.: Лукіянович Д. Іван Франко і жіноче питання // Жінка. – 1936. – № 11/12. – С. 2-3.

[32] Див. про це детальніше: Швець А. Іван Франко – Наталія Кобринська – Михайло Павлик: консенсуси та контроверзи // Українське літературознавство. – 2014. – Вип. 78. – С. 152-161.

[33] «Найшов Вам стацію: осібний покій з меблями, постіль […] за 5 гульд на місяць – до того великий город. […] На підвечірок і друге снідане мали бисте молоко, яке присилає мені Кобриньска. Станції наші за містом, купіль близенько, воздух гарний. Отже, довго не думайте, приїжджайте...» (Павлик М. Лист до Івана Франка від 18 липня 1889 р. // ВРФТ ІЛШ НАН України. – Ф. 3. – № 1611. – С. 131-132).

[34] Павлик М. Лист до Івана Франка від 18 липня 1889 р… – С. 133.

[35] Рошкевич (Іванець) М. Спогади про Івана Франка… – С. 175.

денна преса. Я знав це, але Ржегорж дивувався, чого ж вона підходить до печі шукати натхнення…»[36], – згадував і Денис Лукіянович, який 1891 р. відвідав Наталію Кобринську разом із чеським етнографом Франтішеком Ржегоржем (Іван Франко тоді теж загостив до Болехова).

Але повертаємося до болехівського побуту Ольги Франко, її взаємин із Наталею Кобринською. Окрім турбот про малого Андруся, Ольгу Франко і Наталію Кобринську об'єднувало й жіноче питання, яким на ту пору активно цікавилася молода Франкова дружина. «Мы с Кобринской рождаемо о жіночем вопросі, но ты не бійся, я завше терпеливо буду відноситись до своих обовязким»[37], – писала Ольга Франко чоловікові з Болехова.

На «жіночому» терені стежки Наталії Кобринської та Ольги Франко перехрещувалися не лише в Болехові. Свідчень цього чимало. Так, 10 квітня 1892 р. у міській ратуші Львова відбулося Перше загальне жіноче віче, активними учасницями якого були Наталія Кобринська й Ольга Франко. Наталя Кобринська була заступницею голови віча (Феліції Прухнікової), а Ольга Франко разом із Ядвігою Чайковською секретарями[38]. А під петицією до Державної Ради у Відні про потребу заснування в Галичині жіночої гімназії та допуск жінок до університетських студій, яку 1890 р. ініціювала Наталія Кобринська, натрапляємо з-поміж інших підписів галицького жіноцтва (Уляни Кравченко, Климентини Попович, Михайлини Рошкевич, Ольги Левицької, Олесі Бажанської) і на підпис Ольги Франко. Цікавим у цьому контексті є і лист Ольги Франко до чоловіка з Києва, де вона відвідувала рідних, написаний наприкінці грудня 1900 р.: «Передай Пані Кобринской, що жінки тутейші діста[ли] позволенє учити в арештах і два рази на тиждень ходять і вчать, а у нас в Галичині, мабуть, і наука служниць розлізется»[39].

Вельми цікавий матеріал до розуміння взаємин між Ольгою Франко та Наталією Кобринською містить епістолярій Наталії Кобринської. Нижче публікуємо шість листів Наталії Кобринської до Ольги Франко і три кореспондентки Н. Кобринської до Івана й Ольги Франків (всі листи зберігаються у Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України). Хронологічні рамки епістолярію – 1885 – 1903 роки.

Листи друкуємо зі збереженням всіх особливостей оригіналу. Пунктуація – відповідно до сучасного правопису. Скорочення розкрито в квадратних дужках.

---

[36] Лукіянович Д. Іван Франко в Болехові // Іван Франко у спогадах сучасників. Кн. друга. – Львів, 1972. – С. 81.

[37] Франко О. Лист до Івана Франка [кінець травня 1888 р.] // ВРФТ ІЛШ НАН України. – Ф. 3. – № 1602. – С. 610.

[38] Див.: Народ. – 1892. – № 9. – С. 126-129; № 11/12. – С. 163-166.

[39] Франко О. Лист до Івана Франка [кінець грудня 1900 р.] // ВРФТ ІЛШ НАН України. – Ф. 3. – № 1636. – С. 52.

ЛИСТИ НАТАЛІЇ КОБРИНСЬКОЇ ДО ОЛЬГИ ФРАНКО

№1

Лист Наталії Кобринської до Ольги Хоружинської від 1 жовтня 1885 року

Високоповажана Пані!

Певне, Вас, Вп. Пані, здивує письмо галичанки, понеже дотепер дуже мало було межи нами духової звязи, принаймій, далеко менше, як [межи] мущинами.

Загально звістно, що ми торішного року завязали в Станіславові товариство в ціли розбудженя духового житя через літературу межи нашим жіноцтвом[40]. Першим плодом товариства має бути жіночий «Альманах», з праць самих жінок зложений[41].

Той «Альманах» міг би статися задатком нової для нас галичанок ери, якби удалося нам тепер зібрати праці правдивої літературної вартости. Сильно протоє рахуємо на Пань українок, котрі давнійше і вправнійше володіют від нас пером, і маємо честь запросити Вас, Вп. Пані, до співуділу в нашім видавництві.

Для більшої докладности наводжу часть змісту, хоть то вже було в «Ділі»[42] друковано.

I. Белетристика приймає лиш орігіналні твори наших повістярок і поеток.

II. Часть наукова про розвій і теперішний стан жіночого житя і жіночої освіти в цивілізованім світі.

III. Біографії знатних жінок, бібліографія книжок про жіночу справу, звістки про працю жіночу, орнаментику, господарство, звичаї і т. д.

Рукопис прошу присилати просто на мої руки до Болехова[43] (підкреслення в тексті – Я. М.), де властиво мешкаю.

Маю надію, що Вп. Пані не відкажут нам і зістаю з глубоким поважанєм.

Наталія Кобриньска,
предсідателька Тов[ариства] руских женщин

1/10 85

Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Ф. 3. – № 1606. – С. 199-201. Рукопис. Автограф.

---

[40] «Товариство руських женщин» – жіноча організація, яку Наталія Кобринська заснувала восени 1884 р. у Станіславові. Див.: Відчит Наталії Кобринської, виголошений на першім загальнім зборі товариства руських жінок в Станиславові д[ня] 8 грудня 1884 р. // Діло. – 1884. – № 148. – 29 грудня. – С. 1-2; 1885. – № 4. – 10 січня.

[41] Жіночий «Альманах», з праць самих жінок зложений. – Йдеться про видання: Перший вінок. Жіночий альманах, виданий коштом і заходом Наталії Кобринської і Олени Пчілки. Львів: З друкарні Товариства ім. Шевченка, 1887. Серед автури «Першого вінка» Ганна Барвінок, Дніпрова Чайка, Наталія Кобринська, Уляна Кравченко, Анна Павлик, Леся Українка, Олена Пчілка, Ольга Франко, Михайлина Рошкевич, Софія Окуневська та ін.

[42] «Діло» – щоденна газета, орган народовців. Виходила у Львові в 1880 – 1939 рр. за ред. Володимира Барвінського, Дем'яна Гладиловича, Юліяна Романчука, Івана Белея та ін.

[43] Болехів – місто в Івано-Франківській області.

№2

Лист Наталії Кобринської до Ольги Франко від 1 липня 1887 року

Ласкава Пані!

Я одержала пять примірників «Альманаха», за що Вам сердечно дякую, хотя дуже мині прикро, що ані Ви, ані Ваш Ш[ановний] Муж ані одного слова не докинули до тої посилки. Я вже давно не мала ніякої відомости від Вашого чоловіка та вже непокоїлася, що, може, чогось нагнівався. Продумавши в тій справі все, що мож було придумати, не добачила ніде ніякої причини (принаймій відомої), то хотіла би-м вірити, що се походить задля недостачи часу.

Я рада би знати, як Ви се літо гадаєте проживати і чи можу мати надію, що по моїм повороті приїдите до Болехова? Послідного сего місяця семестр кінчится[44], то з початком серпня буду уже вдома. Не знаю, як буде з розпродажею «Альманаха». Гадаю, однак, що може зачекати на мене, а як поверну, то Ваш чоловік чей схоче мене порадити, що з ним робити, бо сама, відай, не вдам, як не вдала би була єго сама видати[45], то, дійстно, не знаю, як і коли буду могла Вашому чоловікови за тоту велику прислугу віддячитися[46]. Натепер передайте наше руске «Спасибіг»!

Лімановський[47] віддає Вашому чоловікови сердечний поклін. Він має надію зістати студентом на тутешнім університеті[48], тепер сидит в однім покою з трома своїми малими братами, котрі єму папери розтягают по цілій хаті.

Ми змінили нашу хату і мешкаємо тепер на Freiestrasse № 268, Fluntern, 2 Etage, то, як ласка, напишіт дещо до мене самі, як чоловік не має часу, під його адресою.

Я все ще ношуся з гадкою, що, може ж, єще мені удасть дістатися до Женеви до Дрг[оманова][49], але то буде залежати від мого свояка Окуневского[50], коли він приїде і чи буде міг з нами поїхати.

Я тут ходжу часами по горах, але они не здаются мині красші від наших коломийських гір…, та нагадую того гуцула, що десь в Парижі мав сказати: «Бігме, красша Коломия!»

---

[44] Послідного сего місяця семестр кінчится. – Із другої половини квітня до кінця липня 1887 р. Наталія Кобринська була в Цюріху, де супроводжувала свою двоюрідну сестру Софію Окуневську (Моравчевську) на навчання. Сама також відвідувала лекції в Цюріхському університеті.

[45] … як не вдала би була єго сама видати… – Про редакторську роль Івана Франка у виданні «Першого вінка» див.: Возняк М. Журнальні плани Франка в рр. 1884 – 1886 // Україна. – 1927. – Кн. 3. – С. 17-88; Возняк М. Як дійшло до першого жіночого альманаха. – Львів: видавець Іван Тиктор, 1937; Швець А. «Наші погляди, змагання, інтереси так з собою близькі…» (Іван Франко та Наталія Кобринська в епістолярному дискурсі) // Українське літературознавство. – 2011. – Вип. 74. – С. 174-189.

[46] … віддячитися. – У тексті віддячуся.

[47] Болеслав Лімановський (1837 – 1935) – польський соціаліст, один зі засновників польської соціалістичної партії, автор спогадів про І. Франка. З Б. Лімановським Н. Кобринська познайомилася в Цюріху.

[48] … на тутешнім університеті. – У Цюріхському університеті.

[49] Може ж, єще мені удасть дістатися до Женеви до Драгоманова. – «Будучи в Цюриху, умисне їхала до Женеви, щоб пізнати Драгоманова» (Кобринська Н. Автобіографія // Кобринська Н. Вибрані твори. – К., 1980. – С. 322). Це була перша особиста зустріч Наталії Кобринської з Михайлом Драгомановим. Друга зустріч відбулася 1891 р. у Відні.

[50] Теофіл Окуневський (1858 – 1937) – юрист, дипломат, громадсько-політичний діяч, посол до Віденського парламенту і Галицького крайового сейму, член Української національно-демократичної партії (УНДП).

Бучинський[51], якби не був такий скупий, як має бути, то, певно, купив би сорок примірників нашої книжки за то, що там Пчілка[52] згадує про него.

Прийміт, одже, Паньство мій поклін.

Кобриньска

1/7 87

Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Ф.3. – № 1606. – С. 195-198. Рукопис. Автограф.

№3

Лист Наталії Кобринської до Ольги Франко від 17 листопада 1887 року

Ласкава Пані!

Ще до Вас удаюся, бо на одного аби не було забагато[53]. «Буковина»[54] в переписці 31 числа знов допиминаєся о 10 пр[имірників] «Вінка», наколи Ваш Ш[ановний] Муж писав мені, що вже їм їх післав[55]. Прошу затім ласкаво зарекламувати, бо шкода 10 пр[имірників], щоби дурно пропадали.

Ще раз повторяю мою просьбу і зістаю з правдивим поважанєм.

Кобриньска

17/11 87

Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Ф. 3. – № 1602. – С. 327. Автограф.

№4

Лист Наталії Кобринської до Івана та Ольги Франків від 30 квітня 1888 року

Вельмишановне Паньство!

По одержаню картки[56] я зараз хотіла відписати, що очікуємо милих гостей. Щоби, однак, цілком повністю відповісти на питанє Ш[ановної] Пані, пішла я до Підлуского[57] поспитати, чи нема якої слабости на дітий, позаяк зрідка прокидав-

[51] Мелітон Бучинський (1847 – 1903) – адвокат, фольклорист, етнограф, громадсько-освітній діяч.

[52] Пчілка – Ольга Петрівна Косач (1849 – 1930), псевдонім Олена Пчілка, письменниця, фольклористка, громадська діячка, мати Лесі Українки.

[53] … бо на одного аби не було забагато. – Тобто, доручень на Івана Франка. Див. лист Наталії Кобринської до Івана Франка від 16 листопада 1887 р. (ІЛ. – Ф. 3. – № 1602. – Арк. 325).

[54] «Буковина» – найбільша українська газета на Буковині. Виходила в 1885 – 1918 рр.

[55] У листі до Наталії Кобринської Іван Франко писав: «Я переслав 6 екземплярів [«Жіночого альманаху»] до Тернополя, а сьогодні шлю 10 до Чернівець, 10 до Коломиї, 10 до Дрогобича і 5 до Перемишля» (Франко І. Лист до Наталії Кобринської [близько 10 жовтня 1887 р.] // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – К., 1986. – С. 124).

[56] По одержаню картки… – Цей лист Ольги Франко до Наталії Кобринської не зберігся.

[57] Йдеться про доктора медицини Підлуського, лікаря в Болехові, Франкового приятеля. Див.: Лукіянович Д. Іван Франко в Болехові // Іван Франко у спогадах сучасників. Кн. друга. – Львів, 1972. – С. 80-82.

ся коклюш. Підлуский упевняє, що нема ніякого небезпечнства і Паньство сміло може приїжджати. Коклюш уже майже перейшов, а врешті та частіше уділяєся лиш через безпосередне зближеня дитини з хорими дітьми, а така маленька дитина, як Ваша, не буде мати до того спосібности, бо через старших коклюш не уділаєся, а з другими дітьми іще сходитися не потребує. Тож, Паньство, можуть бути цілком спокійні, ми так зарядимо, щоб Ваш синок певне жодної дитини в Болехові і видіти не буде.

До милого побаченя.
З правдивим поважанєм
Кобриньска

30/4 88

Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Ф. 3. – № 1602. – С. 637-638. Рукопис. Автограф.

№5

Лист Наталії Кобринської до Івана та Ольги Франків від 9 травня 1888 року

Вельмишановне Паньство!

Єсли не приїхали-сте по поводу коклюшу, то повторяю не раз, але сто разів, що нема найменшого небезпечнства, та надіюся, що не будете так довго приобіцяний приїзд відкладати ще на дальші часи.

З поважанєм
Кобриньска

Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Ф. 3. – № 1602. – С. 645. Рукопис. Автограф.

№6

Лист Наталії Кобринської до Івана й Ольги Франків від 27 грудня 1889 року

Вельмишановне Паньство!

Хотіла би-м принести щастя Вашій дитині оскілько то в моїх силах, а взагалі в силах якої-будь людини. Річ певна, що на суму щастя якого будь індівідуа складаются вроджені прикмети душі і тіла, розвиті і унормовані вихованєм, та дальше случай, випадок, непередвижений збіг обставин. Два перші услова Ваша дитина одержала і удержит від Вас, а я, хрестна мати[58], хотіла би-м хоч який малий задаток на ту менше певну стежку житя малого Андрійка, і придумала то в виді малого зшитка паперу, котрий прошу ласкаво приняти.

[58] … я, хрестна мати. – Наталія Кобринська була хресною матір'ю найстаршого сина Франків Андрія. Андрія Франка хрестили 15 (27) жовтня 1889 р. у православній Свято-Троїцькій церкві у Львові на вул. Францисканській, 3.

Павлик[59] писав до мене взглядом нової часописі[60], на що я єму ще дотепер не зібралася відписати, бо що тут писати. Найголовнійше, щоби часопись удержалась – а се Божа воля. Дописувати я тепер не можу, позаяк постановила-м собі твердо нічо свого не давати до друку і не можу від того відступити, бо се вже так складаєся моє житя.

Читала-м «Kwiat lotosu» Родзевичівної[61], то перша річ, котра мені попалася єї пера… Не суджу, не знаючи нічо більше, але той нещасний цвіт любови не свідчить о великім таланті авторки. А яка єще тенденція – буцімто і студентка добра, коли признає висшу мудрість як звичайний розум людцкий.

Чула-м, що Данилович[62] женится з Гамораківною[63], пишу се для того, що після мене у нас рідко трафляться відповідні супружя[64], а сим разом я комплентно задоволена.

Остаюся з правдивим поважанєм.

Кобриньска

27/12 89

Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Ф. 3. – № 1607. – С. 119-121. Рукопис. Автограф.

№7

Лист Наталії Кобринської до Ольги Франко від 4 травня 1892 року

Шановна Пані!

Посилаю на Ваші руки мій реферат до «Народа»[65].

---

[59] Михайло Павлик (1853 – 1915) – письменник, публіцист, видавець, громадсько-політичний діяч, один зі засновників Русько-української радикальної партії. Разом із Іваном Франком редагував часописи «Громадський друг», «Дзвін», «Молот», Народ», «Хлібороб». Про взаємини Наталії Кобринської з Михайлом Павликом див.: Швець А. «Між нами антагонізм двох культур, а надто конкуренція» (Наталія Кобринська та Михайло Павлик: діалектика особистого й творчого) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Літературознавство. – №44. – 2016. – С. 193-206; Швець А. Іван Франко – Наталія Кобринська – Михайло Павлик: консенсуси та контроверзи // Українське літературознавство. – 2014. – Вип. 78. – С. 152-161.

[60] … взглядом нової часописі. – Йдеться про журнал «Народ», який почав виходити з січня 1890 р.

[61] «Kwiat lotosu» Родзевичівної – поезії польської письменниці Марії Родзевич (Родзевичівної) (1862 – 1944).

[62] Северин Данилович (1861 – 1942) – адвокат у Коломиї, громадсько-політичний діяч, один зі засновників Русько-української радикальної партії.

[63] Гамораківна – Ганна Гаморак (1868 – 1953), донька Кирила Гаморака, священника, політичного й культурно-громадського діяча, посла до Віденського парламенту, сестра дружини Василя Стефаника Ольги. Цікавилася літературою, фольклором, медициною, жіночим рухом, брала участь у заснуванні перших читалень «Просвіти» на Снятинщині, зокрема у селі Підвисоке. Северин Данилович і Ганна Гаморак одружилися 1890 р.

[64] Після мене у нас рідко трафляться відповідні супружя. – Чоловік Наталії Кобринської Теофіл Кобринський (1848 – 1882) – греко-католицький священник, диригент, композитор, фольклорист, громадський діяч (Див. О. Теофіл Кобринський [некролог] // Діло. – 1882. – № 18). В особі чоловіка Наталія Кобринська (з дому Озаркевич) мала справжнього друга та однодумця, який підтримував її у всіх починаннях і прагненнях. Прожили в щасливому шлюбі 10 років. Залишившись вдовою, Наталія Кобринська свято берегла пам'ять чоловіка.

[65] «Народ» – громадсько-політичний двотижневик, орган Русько-української радикальної партії. Виходив у Львові та в Коломиї (1890 – 1895) за ред. Івана Франка та Михайла Павлика.

Дуже мене дивує, чому Ви ані ані одним слівцем не відозвалися і чому не приїхали-сте на свята. Не знаю, направду, що могло бути тою причиною, так добре розїхались-мося. Від Пчілки нема відповіди.

Здоровлю Вас сердечно.

Кобриньска

Болехів
4/5 92

Чому нема в «Народі» мого спростованя?

Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Ф. 3. – № 1612. – С. 347. Рукопис. Автограф.

№8

Лист Наталії Кобринської до Ольги Франко від 18 листопада 1900 року

Коломия 18.XI.900

Високоповажана, дорога Пані!

Даруйте, що борше не відписала-м, але знаєте, який у мене вічний ярмарок. До того і взяла-мся тепер до шитя діточої білизни, тож нема в мене богато вільного часу, і дітей мушу учити до школи. Щодо Вашої долягливости в місци оперованім[66], то не матимете жадного болю, наколи будете носити бандаж, котрий єсть необходимий і до котрого мусите привикнути, як до сорочки або до черевика, але до чого то в житю чоловік не привикає, як мусить! Одже ж, не майте найменшої причини боятися якоїсь рецедиви.

Писала мені Галя[67], що Ви були в неї, потішалась она тим, що я приїду до неї до Львова. Чи то так буде, не знаю – як мені випаде. Проходжуйтеся богато по сьвіжім воздусі, хоть єго там у Львові не богато і далеко би єго шукати, але тепер в холоднійшу пору воздух взагалі ліпший. Я також ходжу щодня з дітьми на прохід або їжджу поза місто.

Були-сьмо у Старенького[68] на праздник в Мишині[69]. Тішится, що Ви цілком здорові і здоровить Вас щиро. Як завсігди в добрім гуморі – щасливий Старик!

[66] Щодо Вашої долягливости в місци оперованім. – Влітку 1900 р. Ольга Франко перенесла операцію на запалення сліпої кишки. З листа Івана Франка до Агатангела Кримського: «У мене також клопіт, моя жінка дуже недужа. У неї літом була руптура, яку оперовано щасливо, а тепер проявилось божевілля на тлі зразу еротичнім, а потім релігійнім. Правда, їй тепер уже ліпше (вона живе в Коломиї в одного знайомого лікаря), але що ся хвороба у ній фамільна, а організм її дуже утлий і вичерпаний, то я боюсь, що поліпшення буде тільки хвилеве» (Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – К., 1986. – Т. 50. – С. 158).

[67] Писала мені Галя… – Очевидно, йдеться про Герміну з Любовичів Шухевич (1852 – 1936), українську громадську діячку, послідовницю Наталії Кобринської в жіночому питанні, ініціаторку і співзасновницю перших українських жіночих товариств у Галичині. Домашнє ім'я Герміни Шухевич – Галя.

[68] Були-сьмо у Старенького… – Йдеться про Йосафата Кобринського (1818 – 1901), пароха села Мишин. Його син – Володимир Кобринський – лікував Івана Франка та Ольгу Франко, а також Юлію Багрій, сестру Івана Франка по матері.

[69] Мишин – село в Коломийському районі Івано-Франківської обл.

Все бере світ з єго ліпшого боку і для того все задоволений! Що там Ваші козаки[70]? Учаться добре? А Гандзя[71]? Уміє вже яку ручну роботу? Ідіть не раз до Галі, то розірветесь. Она потрафить розірвати, у неї вже така вдача весела. Поздоровіт єї від мене. Трильовский розпинаєсь, але його кандидатура не має найменших шанс[72]. Тут всі за Окуневским[73], хоть сей чи не на правительственого заносить? Сандуляк[74] також не вийде, лиш Мойса[75].

Читали-сьте, що у Франциї допускають жінок на адвокатів, а у нас одна Морачевска[76] з голоду загинула б, якби не батько. Нічого не заробляє, а ще й ночах пересиджує в шпітали при хорих, натурально задурно. Красна перспектива для наших доньок! Як маєте коли троха свобідного часу, то пишіт до нас, а як Вам буде що долягати, то також пишіть!

Здоровимо Вас всіх сердечно.

Ваша Кобриньска

Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Ф. 3. – № 1611. – С. 287-290. Рукопис. Автограф.

№9

Лист Наталії Кобринської до Ольги Франко від 3 березня 1903 року

Любенька Пані!

Дякую Вам за пам'ять, що написали-сьте до мене перед святами[77]. Не відписувала-м, бо захорувала-м тяжко – вилежаламся 6 неділь в ліжку, а перед тим була-м 3 місяці хора з Zimer-арестом[78], і так вихорувала-мся справді порядно, зате тепер приходжу поволи до себе – виходжу щодень на прохід задля анемії і тішусь несогіршим апетитом. Я навіть ходжу щонеділі на виклади нашого універс[итету]

[70] Як Ваші козаки… – Йдеться про синів подружжя Франків: Андрія (1887 – 1913), Тараса (1889 – 1971), Петра (1890 – 1941).

[71] Гандзя – Анна Франко-Ключко (1892 – 1988), наймолодша дитина в родині Франків.

[72] Кирило Трильовський (1864 – 1941) – адвокат, громадсько-політичний і культурний діяч, один із засновників Руcько-української радикальної партії, депутат до Віденського парламенту (1907, 1911), посол до Галицького сейму (1913), засновник товариства «Січ» і січового руху в Галичині, публіцист, журналіст, видавець. Редактор часописів «Зоря», «Хлопська правда», «Громадський голос». Написав спогади про Івана Франка, а також про Наталію Кобринську. Див.: Трильовський К. Наталія Кобринська і її найближчі (З моїх споминів з половини 80-х років минулого століття) // Жінка. – 1937. – № 11/12.

[73] Тут всі за Окуневським. – Йдеться про Теофіла Окуневського. Був послом до Віденського парламенту в 1897 – 1900 рр., до Галицького крайового сейму в 1907 – 1918 рр.

[74] Іван Сандуляк (1848 – 1926) – селянин із Карлова Снятинського повіту, громадсько-політичний діяч, один зі засновників Руcько-української радикальної партії і першої на Покутті читальні «Просвіта», посол до Галицького сейму (1908 – 1913).

[75] Мойса (Стефан Мойса-Росохацький) – спольщений вірменин, дідич, депутат до Віденського парламенту (1899 – 1911).

[76] Софія Окуневська-Морачевська (1865 – 1926) – перша жінка-лікарка Буковини й Галичини, докторка медицини, громадська діячка, подруга Ольги Кобилянської.

[77] … написали-сьте до мене перед святами. – Згаданий лист О. Франко до Н. Кобринської не зберігся.

[78] Zimmer-арестом – хатнім арештом.

людового, де треба драпатись на другий поверх. Як буду у Львові – вступлю до Вас та розповім Вам близше про мою слабість. Тішусь, що Ви вже у своїй хаті[79]. Не є Ви і в своїй хаті цілком вільні від всяких оплат і податків, але чогось все таки ліпше в своїй хаті. Як чуєтесь тепер, чи здорові цілком? А діти Ваші – Ваші хороші козаки? Чи добре учаться всі троє? А Гандзя-любка? Велика виросла? Мої учатся добре. Чи Ви напевне вибираєтесь на літо до Підлютого?[80] Там гарно [нрзб.], і можна все дістати, і пстругів много в Лімници[81] і сплавом можна потішитися так, як ми.

Здоровлю Вас щиро.

Кобриньска

Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Ф. 3. – № 1846. – Рукопис. Автограф.

Ярослава Мельник.

«Ми собі з Вашою жінкою добре живемо»: Ольга Франко й Наталія Кобринська.

У статті висвітлено взаємини Ольги Франко й Наталії Кобринської (особисті, ділові, родинні). Вперше публікуються листи Наталії Кобринської до Ольги Франко (1885 – 1903), а також три кореспондентки Наталії Кобринської до Ольги та Івана Франків (1888 – 1889).

Yaroslava Melnyk.

«Your wife and I live well»: Olha Franko and Nataliya Kobrynska.

The article highlights the relationship between Olha Franko and Nataliya Kobrynska (personal, working, family). For the first time, Nataliya Kobrynska's letters to Olha Franko (1885 – 1903) as well as three correspondents of Nataliya Kobrynska to Olha and Ivan Franko (1888 – 1889) are published.

[79] Тішусь, що Ви вже у своїй хаті. – Франки перебралися до свого власного помешкання у Львові на Софіївці коло Стрийського парку (вул. Понінського, 4) у 1902 р. Восени 1902 р. у Франків побувала Леся Українка. «Далеко дуже той дім, аж за містом. Місце гарне і хата нічого собі (я, звісно, суджу по виду, а чи практично збудовано, того не знаю), вони вже там живуть […], ледве устроїлись, в хатах дуже порожньо» (Леся Українка. Лист до О. П. Косач від 23 жовтня 1902 р. // Леся Українка. Зібр. творів: У 12 т. – К., 1978. – Т. 1: Листи (1898 – 1902). – С. 365).

[80] Чи Ви напевне вибираєтесь на літо до Підлютого? – Підлюте – урочище в долині річки Лімниці в Ґорґанах. 1903 р. Ольга Франко з дітьми відпочивала, проте, не в Підлютому, а в селі Криворівня на Гуцульщині.

[81] Лімниця – річка, права притока Дністра.

УДК 821.161.2.09(092)"18/19"

Наталя ТИХОЛОЗ

СПОГАДИ КЕКИЛІЇ ВОЛЯНСЬКОЇ-ҐАРДЕЦЬКОЇ ПРО ІВАНА ФРАНКА І КРИВОРІВНЮ

Про літування Івана Франка у Криворівні свого часу залишив чудові спомини Олекса Волянський (роки життя: 7.10.1862 – 2.03.1947)[1], що був священником цього села у 1893 – 1922 роках. Саме у час його парохування Криворівня стала українськими Атенами і щедро гостила у себе на літні вакації українську інтелігенцію з Галичини і Великої України.

Уперше спокусилися на криворівнянський природно-рекреаційний чар дві жінки, пані Олена Гнатюк (дружина етнографа Володимира Гнатюка) та пані Ольга Франко (дружина Івана Франка). Коли влітку 1899 року вони відпочивали з дітьми у с. Москалівка біля Косова, то зустріли на базарі у Косові їмость Марію Волянську (дружину пароха Олекси Волянського). Марія Волянська була з роду Бурачинських і доводилася двоюрідною сестрою по матері пані Гнатюковій. Того липневого дня одна сестра запросила у гості до Криворівні іншу свою сестру. А що дорога була недалека, то пані Гнатюкова приїхала до сестри у товаристві пані Франкової. Обом жінкам дуже сподобалася Криворівня. Так з 1900-го і аж до 1914 року (за винятком 1908 р.) Криворівня стала улюбленим місцем відпочинку Івана Франка і його родини. І не тільки його… Сюди приїжджали Михайло Грушевський, Володимир Гнатюк, Гнат Хоткевич, Іван Труш, Леся Українка й Ольга Кобилянська, Олександр Олесь й Олег Ольжич та багато інших знакових постатей української культури.

Одначе не лише красиві краєвиди, чистота карпатського повітря, ранкова гірська прохолода, щедрі дари лісів, розлогих полонин і звивистих річок манили щороку да себе наших великих. Криворівня дарувала розкіш людського спілкування на лоні природи, відчуття гармонії, свободи і притоку нових сил. І не останньою чергою це відчуття було пов'язано з тим культурним середовищем, яке витворилося завдяки і довкола постаті місцевого священника. Отець Олекса Волянський та його дружина Марія з Бурачинських не раз радо гостили у себе вдома літників, серед яких бував й Іван Франко, і його родина. І теплі спогади про спільне дозвілля залишилися як у нащадків Івана Франка, так і у дітей Олекси Волянського.

Відомо, що парох Криворівні мав троє дітей: двох доньок – Володимиру та Кекилію і сина Романа-Петра. Найстарша Володимира (1893 – 1953) стала учи-

[1] Див.: Волянський О. Мої спомини про Івана Франка // Спогади про Івана Франка. / Упоряд., вступ. ст., прим. М. І. Гнатюка. 2-ге вид., доп., перероб. – Львів, 2011. – С. 690-701.

Іл. № 1. Отець Олекса Волянський з родиною. Фото 1935 р. З фондів Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка

телькою і викладала німецьку мову у гімназіях Волині і Галичини. Син, Роман-Петро Волянський (здогадно 1887 – ?), молодим загинув на фронтах Першої світової війни…

Наймолодшій доньці Кекилії, або Цецилії (удома її рідні лагідно кликали – Цьопа), що народилася 1898 року у Криворівні, судилася непроста доля. Вона навчалася у Львові спершу у гімназії сестер Василіянок. Під час Першої світової війни учителювала разом зі своєю старшою сестрою Володимирою на Волині. Згодом закінчила також торговельні курси у Львові. З юного віку активно долучилася до громадської та журналістської роботи. 1918 року брала участь у листопадовому повстанні у Львові. Працювала у редакції газети «Вперед» (Львів), разом з Дарією Старосольською, Стефанією Пашкевич, Софією Олеськів видавала журналу «Наша Мета»[2].

1920 року одружилася з правником Мар'яном Ґардецьким. Деякий час мешкала у Кутах та Косові, де очолювала філії Союзу Українок і працювала як справник кооперативи «Гуцульське Мистецтво». Під час повені у 1927 року була обрана секретарем «Повітового рятункового комітету Косівщини». За свою активну громадянську позицію подружжя Ґардецьких перебувало у полі уваги польської влади, зокрема 1933 року Мар'яна і Кекилію заарештували за організацію про-

[2] Див.: Ганкевич Л. Перша українка в редакції щоденника // Наше життя. – 1962. – Чис. 10 (листопад). – С. 4; Ґардецька К. Між «Вперед», а «Нашою метою» // Там само. – С. 4-5.

Іл. № 2. Олекса Волянський (стоїть 5-й зліва) і його родина серед учителів та інтелігенції сіл Ясенів Горішній і Криворівня. Сидять справа наліво: син Роман, донька Володимира, дружина Марія. На передньому плані наймолодша донька (у білій сукенці перша справа) Кекилія. Криворівня, 1912 р. З фондів Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка

Іл. № 3. Зліва направо: Володимира Волянська, Кекилія і Мар'ян Ґардецькі. З фондів Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка

тестів проти голодомору в Радянській Україні. У подружжя було троє дітей: Ірина (1920 – ?), Володимира (1923 – 1980; в одруженні: Ценко)[3] і Олексій (1925 – ?). 1937 року Кекилія Ґардецька овдовіла. Чоловіка поховала у с. Соколівці (нині Косівського району Івано-Франківської області), де з 1923 року парохував її батько Олекса Волянський.

У ході Другої світової війни Кекилія емігрувала до Дрездена (Німеччина), а потім до США. Була активною громадською діячкою, зокрема стала членкинею-основницею Об'єднання українських жінок у Німеччині. З 1950 року увійшла до Головної управи Союзу українок Америки, була пресовою референткою Світової Федерації Українських Жіночих Організацій (СФУЖО), а також стала членкинею кооперативи «Базар» у Філадельфії (з 1957 р. очолила наглядову раду цієї кооперативи).

«Вона не обмежувалась якоюсь ділянкою, а входила в усі галузі праці, маючи завжди цілість перед очима. Її лагідна, життєрадісна вдача приєднувала їй приятелів. Де вміла, там лагодила конфлікти, підтримувала пригнічених, наладнувала занедбане, змагаючи все до однієї цілі», – так відгукувалися про неї сучасники, означуючи діяльну позицію Кекилії у громадському житті українців діаспори[4].

Окрім цього К. Ґардецька входила до редакції журналу «Наше життя», на сторінках якого часом з'являлися її публікації. Так, 1956 року вона прихильно відгукнулася невеличкою рецензією на вихід книги мемуарів Анни Франко-Ключко «Іван Франко і його родина»[5]. У цьому журналі з цілою низкою публікацій виступила і Анна Франко-Ключко[6]. Донька Івана Франка, яка, як і наймолодша донька Осипа Волянського, після смерті чоловіка емігрувала з Європи на північноамериканський континент, мала змогу часом зустрічатися з приятелькою своїх дитячих літ Кекилією Ґардецькою уже в Канаді і США. Обидві жінки були активними у громадській роботі і дуже ностальгували за Україною. Їм обом судилося померти далеко від Батьківщини, від рідного Львова, у якому прийшла їхня молодість, і від Криворівні, у якій вони запізналися у дитинстві.

Кекилія Ґардецька з Волянських померла 29 листопада 1961 року, похована у Філадельфії на цвинтарі Факс Чейзі. На її смерть Віра Вовк відгукнулася баладою «Баляда про св. Кекилію (пам'яті Кекилії Ґардецької)»[7].

[3] Володимира Ценко з Ґардецьких залишила про свого дідуся Олексу Волянського чудові спомини. Див.: Ценко В. Мій дідуньо // Америка. – 1966. – Чис. 131. Від 9. VII.; Ценко В. Мій дідуньо. – 2013. На її смерть громадськість Америки відгукнулася некрологом у журналі «Наше життя»: Л. Б. Променіла любов'ю (Думки над домовиною) // Наше життя 1980. – Чис. 11.

[4] Л. Б. Велика втрата // Наше життя 1962. – Січень. – С. 10.

[5] К. Ґ. [Кекилія Ґардецька] Анна Франко-Ключко: Іван Франко і його родина. Спомини. – Торонто, 1956. [Рец.] // Наше життя. – 1957. – Чис. 6. – С. 7.

[6] Див., наприклад: Тихолоз Н. З куховарського зшитка Анни Франко-Ключко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://seedsandroots.net/z-kuhovarskogo-zshytka-anny-franko-klyuchko/?fbclid=IwAR3AuWiB0UkytSbMM2HjfEMoFPwPZCJAqzbMlIHVbcbDMidg-INqjc98tbs; Тихолоз Н. Київський Великдень Анни Франко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://frankolive.wordpress.com/2017/04/15/київський-великдень-анни-франко/; Франко-Ключко Г. Іменинний пиріг / Упор. тексту і комент. Н. Тихолоз. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://frankolive.wordpress.com/2016/08/27/пиріг-для-тата/

[7] Див.: Вовк В. Баляда про св. Кекилію (пам'яті Кекилії Ґардецької) // Наше життя 1962. – Чис. 10 (листопад). – С. 1.

* * *

Нижче публікуємо спомини Кекилії Ґардецької про перебування Івана Франка у Криворівні, які з'явилися друком 1957 року у мюнхенській «Українській літературній газеті» (Чис. 5. (23). Травень. С. 3; Чис. 6 (24). Червень. С. 3).

Ці мемуари є важливим джерелом для пізнання побуту Івана Франка у Криворівні, дослідження шляхів його гірських маршрутів, кола спілкування та ін. Водночас ці спомини увиразнюють атмосферу родинного спілкування Волянських і Франків, випрозорюють чимало живих ситуацій, які запам'ятала собі Кекилія ще будучи дитиною. Ці мемуари не увійшли до відомих на сьогодні збірників спогадів про Івана Франка і залишаються поза увагою дослідників. Тому републікуємо їх сьогодні тут для фахівців, а також для широкого загалу залюблених у життєтворчість Франка читачів.

ДОДАТОК

Спомини Кекилії Ґардецької про перебування Івана Франка у Криворівні опубліковані у мюнхенській «Українській літературній газеті» у травні-червні 1957 року[8]

Цьопа ВОЛЯНСЬКА-ҐАРДЕЦЬКА

ІВАН ФРАНКО ТА ІНШІ В КРИВОРІВНІ

Слідкуючи за публікаціями до сторіччя Івана Франка, зустрічала я згадки про його перебування у Криворівні. Одначе вичерпних даних про його довголітнє перебування на цьому в той період називаному українському «Парнасі» ніхто не подав. Спробую відновити цей період його життя так, як це збереглося в моїй пам'яті.

Мушу зробити на самому початку малий відступ від самої теми, щоб з'ясувати, чому саме це маленьке гірське сільце Криворівня мало щастя гостити упродовж багато років у літню пору Івана Франка, його сім'ю, а також багатьох визначних українських письменників, учених та громадських діячів з усієї поділеної в той час царськими і цісарськими кордонами України.

Священики із сім'ї Бурачинських від 1800 до 1923 року завідували безперервно парафією Криворівні. Була це нелегка праця, бо сама Криворівня – маленьке бідне село, і тому до парафії приєднано усю територію від Жаб'я[9], цього найбільшого села Галичини, аж до Угорського, граничного тоді пояса Карпат.

Старенька матірна церковця збудована невідомо коли[10], була тільки помітка на намісному великому образі «Положення ризи Пречистої Діви Марії», що його відновлено в 1816 році. Вся церковця була цікаво розмальована в старовинному стилі, мала дуже багато старовинної дереворізьби – свічники, хрести й трійці і

[8] Волянська-Ґардецька Ц. Іван Франко та інші в Криворівні // Українська літературна газета. – 1957. – Чис. 5 (23). – Травень. – С. 3; Чис. 6 (24). – Червень. – С. 3.

[9] Жаб'є – нині селище міського типу Верховина, райцентр Івано-Франківської області. Знаходиться на березі річки Чорний Черемош.

[10] Старенька матірна церковця збудована невідомо коли… – Йдеться про дерев'яну Церкву Різдва Пресвятої Богородиці у Криворівні, збудовану у 1660-х рр. на правому березі річки Чорний Черемош на присілку Заріччя. 1719 р. храм перенесено на лівий берег Черемоша, на присілок Ґрашпарівка, де він знаходиться і до сьогодні. Церква є взірцем гуцульської народної архітектури.

великий свічник із стелі, так званий «павук», за який директор Празького національного музею пропонував моєму батькові в заміну кришталевий, одначе без успіху, бо батько дорожив сам пам'ятками народного мистецтва, а згодом передав їх багато до Національного музею ім. митрополита Шептицького[11]. Мій батько о. Олексій Волянський походив із села Звиняча на Поділлі, але після одруження з найстаршою дочкою о. Андрія Бурачинського[12], Марією[13], став відразу сотрудником, а від 1892 року впродовж 33 літ парохом Криворівні.

Починаючи з 1901 (тоді мені було всього три роки), сім'я Івана Франка або він сам приїздили до Криворівні майже кожного року і зупинялись або у нас, або в близькому сусідстві у селян. Так що ми кожного дня зустрічались при купелі на Черемоші або таки в нас у хаті. Перша приїхала до Криворівні сама Ольга Франко[14] з дітьми разом з тіткою Гнатюковою[15], які, бувши на літниську в Косові, зустрілися з моєю мамою, вона запросила їх до Криворівні. Тітка Гнатюкова була тіточною сестрою моєї мами і походила також з тієї самої родини Бурачинських, з Криворівні. А що Франки дружили з Гнатюками у Львові, то й не дивно, що й разом виїхали на літні ферії, бо обидві сім'ї мали дітей однолітків, а батьки однакові редакційно-літературні та етнографічні зацікавлення. З тих вакацій, аж до 1914 включно, в мене залишилися найгарніші спомини, і я щаслива, коли згадую їх тепер і розказую своїм дітям та внукам, яких дорогих нам осіб довелося гостити і пізнати у нашій Криворівні.

Вуйко Гнатюк[16], бувши визначним етнографом, мав широке коло знайомих науковців, літераторів, письменників та етнографів по всій Україні, ба навіть в

---

[11] …Національного музею ім. митрополита Шептицького… – Музей заснований у лютому 1905 р з ініціативи і на кошти митрополита Андрея Шептицького у Львові. Організацією музею та укомплектуванням музейної колекції займався директор Іларіон Свєнціцький. З 1911 р. музейні фонди розташовувалася у Палаці Дуніковського на вул. Мохнацького (нині Драгоманова), 42. 13 грудня 1913 р. А. Шептицький урочисто передав музей у дар українському народові. З 1991 р. Національний музей у Львові ім. Андрея Шептицького.

[12] Бурачинський Андрій (1793 – 1871) – священник с. Криворівні у 1831 – 1871 рр. Наступником на парафії став його син Йосип (1838 – 1903).

[13] …з найстаршою дочкою о. Андрія Бурачинського, Марією… – Марія Бурачинська (в одруженні Волянська; 1865 – 1935) насправді була не дочкою, а внучкою отця Андрія Бурачинського. Її батьком був отець Йосип Бурачинський (1838 – 1903), який у шлюбі з Зиновією з Навроцьких (1843 – 1909) мав шестеро дітей: Цецилію (в одруженні Куровець; 1860 – 1924), Андрія (1863 – 1941); Марію (яка 1886 р. стала дружиною о. Олекси Волянського); Ераста (1874 – 1942), Осипа (1977 – 1948) Тита-Євгена (1880 – 1968). Марія Волянська була громадською діячкою, збирала гуцульський фольклор, належала до Товариства руських женщин. Була матір'ю Романа (здогадно 1887 – ?, загинув на фронтах Першої світової війни), Володимири (здогадно 1893 – 1953; див. примітку 34), Цецилії (в одруженні Ґардецька; 1898 – 1961).

[14] Франко Ольга Федорівна (у дівоцтві – Хоружинська; 1864 – 1941) – українська громадська діячка, видавчиня, перекладачка. З травня 1886 р. дружина І. Франка. Мати Андрія, Тараса, Петра та Анни Франків.

[15] …тіткою Гнатюковою… – Йдеться про Олену Павлівну Гнатюк (у дівоцтві Майовська; ? – 1948) – дружину українського етнографа, фольклориста і мовознавця Володимира Гнатюка, яка доводилася двоюрідною сестрою Марії Волянській (з Бурачинських). На її запрошення Франки вперше відвідали Криворівню.

[16] Вуйко Гнатюк… – Гнатюк Володимир Михайлович (1871 – 1926) – український фольклорист, етнограф, літературознавець, громадський діяч; секретар НТШ (з 1899 р.), член-кореспондент Петербурзької АН (з 1902 р.), голова Етнографічної комісії НТШ (з 1916 р), член ВУАН (з 1924 р.). Один із редакторів «Етнографічного збірника», ЛНВ, серії «Матеріали до української етнології». Він започаткував систематизоване видання українських фольклористичних матеріалів («Галицько-руські анекдоти», 1899; «Галицько-руські народні легенди», т. 1-2, 1902 – 1903; «Коломийки», т. 1-3, 1905 – 1907; «Гаївки», 1909; «Етнографічні матеріали з Угорської Русі», т. 1-6, 1897 – 1911; «Колядки і щедрівки», т. 1-2, 1904 – 1914 та ін). Близький друг Івана Франка. Автор мемуарів «І. Франко і Наукове товариство імені Шевченка» (1925).

Європі, немало було чужинців, з якими він утримував живий зв'язок та запрошував гостити в час ферій до Криворівні, яка мала чарівне гірське положення, лагідний клімат та багатство побутового матеріялу, як також, сказати б, центральне положення в Гуцульщині.

Згодом набув там віллу проф. Ґрушевський[17], і його велике коло приятелів також відвідувало Криворівню. І, річ ясна, не минало нашої хати.

Івана Франка я добре затямила із тих дитячих літ, бо він був все дуже привітний та жартівливий з нами, дітьми. Любив розказувати гарні оповідання та ніколи не шкодував часу для нас. Ми говорили про нього по-своєму, що «не дре носа». Я була в тому гурті наймолодша, бо всі решта вже або ходили до школи, або приїхали із самої столиці Львова, Києва чи Чернігова та імпонували своїми сенсаційними переживаннями. Думаю, що саме тому вибрав мене Франко, як свою супутницю у лісових виправах по гриби чи ягоди.

Я змалку любила природу, знала ліси й толоки, бо часто бігала туди з пастушками або ходила збирати гриби й суниці, які любив дуже мій батько. До того часу збирала я тільки справжні гриби й рижики на квашення. Щойно Іван Франко навчив мене розрізняти усі роди грибів, навчив їх назви та й спосіб збирання: щоб не виривати з корінням, а зрізувати ножиком самі шапочки, щоб не нищити зародків. Так само шукаючи справжні гриби, він звертав мою увагу, що коли знайдеш один, то обов'язково шукай недалеко другого, бо вони ростуть все парами. Ми приносили не раз цілі коші різнокольорових грибів, і мій батько дивився на них з великим острахом. Одначе, коли Франко запевняв, що вони всі напевне їстівні й мати зварила раз і другий, тоді вже й батько набрав довір'я, а пізніше, коли я старшою збирала сама гриби, це довір'я збереглося й до мене.

Того року Франко був сам, а може з хлопцями і мешкав у нас на приходстві. Коли ж був з усією сім'єю, то гриби забирав з собою, і їх готувала його дружина. Вони мешкали проти нас, на другому березі Черемоша, у Проця Мітчука[18], біля Гнатюків. Але ми зустрічалися кожного дня при купелі в Черемоші, або вони приходили увечорі до нас. Звичайно наші батьки – Гнатюк, Франко і Волянський, сиділи на лавочці під вербою (є така знятка[19]) і мали суворе доручення пильнувати нас, десятеро дітей. Але якби не Божа воля і наші янголи-хоронителі, то ми напевно потонули б під надпливаючими дарабами, бо наші батьки поринали у політично-літературні дискусії й забували зовсім про нас (з чого ми були дуже раді).

---

[17] …набув там віллу проф. Ґрушевський… – Уперше М. Ґрушевський приїхав до Криворівні у липні 1902 р. Спершу він мешкав у місцевого гуцула, а у червні 1907 р. купив у місцевого пана Владислава Пшибиловського дім, у листопаді 1911 р. він купив також маєтність у Ханни Бендер на лівому березі Черемоша. Під час відступу з Карпат 1917 р. російські війська спалили будинок Ґрушевського у Криворівні (див.: Панькова С., Старков В. Листи Олексія Волянського до Михайла Ґрушевського за 1902 – 1927 роки // Український археографічний щорічник. – К., 2009. – Вип. 13/14. – С. 555-618). Про перебування М. Ґрушевського у Криворівні згадує К. Ґардецька у своєму листі до В. Дорошенка від 24 грудня 1948 р. (Див.: Гирич І. Лист К. Ґардецької до В. Дорошенка про перебування М. Грушевського у Криворівні // Український історичний журнал. – 2021. – № 5. – С. 17-24).

[18] Мітчук Проць (vulgo Цілюк, Цім'юк) – гуцул-знахар, що мешкав на правому березі річки Черемош у с. Криворівня. У нього на літній відпочинок у 1900 – 1906 рр. зупинялися Іван Франко та його сім'я.

[19] …є така знятка… – Тут, очевидно, йдеться про спільне фото В. Гнатюка, І. Франка і О. Волянського. Одначе на сьогодні така світлина невідома.

Тільки час від часу надбігали з близьких хат наші матері з криком: «Де діти»? – і це щойно пригадувало батькам обов'язок вартування, а наслідки падали на нас. «Франчата»[20], як ми їх кликали, завжди були замурзані чорницями чи іншими ягодами, а ми їм дуже заздрили, що їм усе було вільно, що підтверджує в своїх спомина х і Гандзя Франко-Ключко[21]. А в нас у хаті був суворий режим. Батько тільки поглянув чи стягнув брови, – і все «як маком сій».

Ми дуже любили ходити на прогулянки з Іваном Франком та з Іваном Галущинським[22], пізніше головою «Рідної Школи», природником з фаху, який знав усі стежки та плаї в околиці Криворівні. Вони всю дорогу цікаво розказували про всякі рослини і звірята, ягоди та роди скель чи каменю. Пригадую таку прогулянку на Писаний Камінь (1 200 м)[23], на якому був підпис Юрія Федьковича і Франко вирізав свій.

На Довбушеві Церкви[24] треба було йти довго-довго, увесь час потоком. Франко заглядав, чи є в ньому пструги[25], але потік був рвучкий і холодний. На самій же горі багато величезних каменів-скель з великими печерами в них, до яких ми боялися заходити, щоб часом Довбуш не з'явився та не злякав нас своєю бартокою-топірцем за те, що ми шукаємо його скарбів.

Тут часто траплялися принагідні «гуцули-косарі» чи вівчарі, і Франко розпитував їх про всякі леґенди чи перекази, зв'язані із цими скелями. Він дуже спокійно слухав і, видно, мусів мати прекрасну пам'ять, бо нічого не записував. Коли пізніше, 1910 року, ми були вже як старші дівчатка на такій самій прогулянці на Довбушеві Церкви із Михайлом Коцюбинським[26], він записував усякі деталі від зустрічних гуцулів, а потім кілька разів їздив верхи конем у той же Чорний Потік[27] до старого гуцула, так званого «карлика» (малого росту), та від нього здобув дуже багато фольклорно-побутового матеріялу, на основі якого написав згодом свою чудову повість «Тіні забутих предків».

---

[20] «Франчата» – так називали дітей Івана Франка: Андрія (1887 – 1913), Тараса (1889 – 1971), Петра (1890 – 1941) і Анну (1892 – 1988).

[21] …в своїх споминах і Гандзя Франко-Ключко. – Йдеться про спогади Анни Франко-Ключко «Іван Франко і його родина», які були уперше опубліковані 1956 року у Торонто.

[22] Галущинський Іван Миколайович (1882 – 1944) – український педагог, громадський діяч, голова товариства «Рідна школа» у Львові (у 1933 – 1934, 1938 – 1939 роках).

[23] Писаний Камінь (1 200 м) – мальовничі скелі розташовані у Верховинському районі Івано-Франківської області, на північ від с. Верхній Ясенів і за кілька кілометрів на південний схід від с. Буковець та Буковецького перевалу. Назва скель походить від давніх символічних малюнків-петрогліфів. За припущеннями істориків, колись на скелях було язичницьке капище.

[24] …Довбушеві Церкви… – Йдеться про мальовничі скелі серед смерекового лісу на горі Довбушанці, що знаходяться на південь від с. Криворівні. Великі кам'яні глиби та печери-підземелля утворюють своєрідний скельний коридор, у якому, за народними переказами, переховувалися опришки під проводом Олекси Довбуша. Гуцули вірили, що з гори Добвушанки веде хвіртка на той світ, а тому в скелях опришки збудували собі підземні церкви.

[25] Пструги – форель.

[26] …1910 року, ми були…на такій самій прогулянці на Довбушеві Церкви із Михайлом Коцюбинським… – До Криворівні М. Коцюбинський приїхав 13 серпня 1910 р. Літував тут також з 19 липня по 14 серпня 1911-го та разом зі сином Юрком з 5 липня до 4 серпня 1912 р. Мешкав у хаті сільського дяка Михайла Мойсейчука на присілку Заріччя, ходив у гори, збирав фольклорно-етнографічний матеріал до своєї повісті «Тіні забутих предків» (1911).

[27] Чорний Потік – село на Гуцульщині Делятинської селищної громади Надвірнянського району Івано-Франківської області.

І Гнат Хоткевич[28], творець першої капелі бандуристів, а згодом першого гуцульського театру, переніс сюжет своєго роману «Камінна душа» на терен Криворівні та зв'язав з тими ж Довбушевими Церквами та Писаним Каменем і Синицями[29]. Іван Франко був украй обурений, що Хоткевич використав в «Камінній душі» весь наявний матеріял із сучасного життя її мешканців, до внутрішнього обладнання приходства в Криворівні включно.

Також Антін Крушельницький[30] багато матеріялу для своєї повісті «Рубають ліс» зачерпнув у Криворівні і присвятив її моїм родичам.

Мушу зазначити, що хоч Франкове обличчя мало звичайно вираз глибокої задуми і, може, під його високим чолом нуртували якісь високі задуми, для дітей, однаково своїх чи чужих, завжди він мав час і був надзвичайно ніжний та ласкавий. На прогулянці брав на плечі «кого боліли ноги» та годував найкращими ягодами, які збирав біля стежки. В любові й ніжності до нас не поступався найбільш чутливій матері, чого не зустрічали ми, крім Коцюбинського, у інших вчених і письменників. Любов до дітей і глибоке розуміння дитячої душі та її інтересів, вміння серйозно ставитись до запитів дітей швидко завоювали йому їх повне довір'я та міцну приязнь.

Ґрушевський був дуже холодний і не звертав на нас, дітей, найменшої уваги. Тільки як ми приходили в гостину до його хати, обдаровував нас безліччю всяких цукерків та інших солодощів, тому ми й дуже заздрили його одиначці Колюні (Катерині)[31] та ще тому, що вона кожнорічно подорожувала по всій Европі, бувала в Криму над Чорним морем, а найбільше – що вона не ходила до жодної школи, мала постійні вакації, бо того, що вона вчилась, і дуже ґрунтовно, вдома і говорила різними мовами, ми не вважали за обов'язкове навчання.

Дуже веселим у нашому товаристві був Олександр Олесь[32]. У Криворівні він був два рази, раз коротше сам гостем у Гнатюків, а вдруге перебув цілі ферії

---

[28] Хоткевич Гнат Мартинович (1877 – 1938) – український письменник, літературознавець, мистецтвознавець, режисер, бандурист, громадський і театральний діяч. Походив з Харкова, 1906 р. переїхав до Львова. Влітку того-таки 1906 р. за порадою В. Гнатюка приїхав до Криворівні і замешкав там аж до 1912 р. у гуцула Петра Потяка. 1910 р. заснував у с. Красноїлля народний самодіяльний гуцульський театр. Гуцульщина надихнула його на створення цілої низки текстів: роману «Камінна душа» (1911), повісті «Довбуш» (1920), збірки «Гірські акварелі» (1914), «Гуцульські образки» (1914 – 1915), нариси «Гуцули і Гуцульщина» (1920).

[29] …Синицями… – гора Синиці (1 186 м) – одна з карпатських вершин, розташована неподалік с. Криворівні. Гуцули називають цю гору ще також Довбушанкою.

[30] Крушельницький Антін Володиславович (1878 – 1937) – український письменник, критик, журналіст, педагог. Учителював у гімназіях Львова, Відня, Коломиї, Бережан, Городенки. Видавець та редактор журналів «Нові шляхи» (1929 – 1932) та «Критика» (1933). Автор п'єс «Артистка» (1901), «Філістер», «Герої» (обидві 1902), «Чоловік честі» (1903), «Орли» (1907), збірки оповідань «Пролетарі» (1900), роману «Рубають ліс» (1914), який він справді присвятив «Високоповажним Марії й Олексієві Волянським з Криворівні на спомин 1914 р.».

[31] …одиначці Колюні (Катерині)… – Йдеться про Катерину Михайлівну Ґрушевську (1900 – 1943), українську етносоціологиню, фольклористку, етнографиню, культурологиню, перекладачку. Так ніжно – Колюнею – називали її батьки Михайло Сергійович і Марія Сильвестрівна Ґрушевські.

[32] Олесь Олександр (справжнє ім'я: Олександр Іванович Кандиба; 1878 – 1944) – український письменник, перекладач. Працював ветеринарним лікарем у Харківському земстві. Від 1909 р. жив у Києві, працював у редакції ЛНВ та видавництві «Лан». 1919 р. емігрував за кордон: мешкав у Будапешті, Відні, Берліні, від 1924 – у Празі. У липні 1912 р. відпочивав у Криворівні в товаристві Франка, М. Коцюбинського, В. Гнатюка, А. Крушельницького. Під впливом цих відвідин написав книгу віршів «На зелених горах» (1915) та драматичну поему «Ніч на полонині» (1943). Батько поета Олега Ольжича.

разом із своїм сином (Ольжичем)[33]. Одначе він волів товариство наших вже дорослих сестер, старшої від мене на 5 років Володимири[34], вже тоді перемиської ліцеянтки-матуристки, та Гнатюківни Ірини[35], львівської гімназистки, обох дуже вродливих дівчат. Вони, захоплені чутливими поезіями Олеся, чекали молодого романтичного юнака, аж тут прибув середнього віку опасистий чоловік, ще й з фаху ветеринар. Одначе, попри перше розчарування, він був дуже милий в товаристві. На прогулянки він ходив нерадо, бо заважало кругленьке черевце. Одначе раз, пригадую, витягнув його на дуже близьку і невисоку гірку Синиці Михайло Коцюбинський. Він всю дорогу жартував з невміння Олеся дряпатись по горах, бо Олесь все присідав, пив воду та витягав перекуски, це зупиняло нас у дорозі, і Михайло Коцюбинський розповів нам дещо образливу співомовку про Кандиб на Україні. Олесь наче образився, повернувся з дороги і покинув наше товариство. Але Коцюбинський запевняв, нас, що це не так з образи, як просто тому, що він не хотів далі дертися вгору. Зате обидва молоді Юрки, Коцюбинський і Гнатюк[36], добре надокучили нам обом, себто Лесі[37] й мені, бо були дуже енергійні й пустуни,

---

[33] Ольжич Олег (справжнє ім'я: Олег Олександрович Кандиба; 1907 – 1944) – український поет, археолог, політичний діяч.

[34] Волянська Володимира Олексіївна (здогадно 1893 – 1953) – донька Олекси і Марії Волянських, учителька. Закінчила гімназію і університет у Львові, учителювала у селах Волині, згодом – у Косові. З 1939 р. переїхала мешкати до с. Соколівка, де її батько був парохом. Була не одружена. Похована поруч з батьком у Соколівці.

[35] Гнатюк Ірина Володимирівна (1896 – 1967) – старша донька Володимира Гнатюка. Вийшла заміж за публіциста Василя Косаренка-Косаревича (1891 – 1964), у шлюбі з яким мала доньку Лялю (Лолу). З 20-х років разом з матір'ю виїхала до Німеччини, де оселилася і прожила до смерті. (Див.: Мушинка М. Доля нащадків Володимира Гнатюка // Народна творчість та етнографія. – 1992. – № 5-6. – С. 16).

[36] …обидва молоді Юрки, Коцюбинський і Гнатюк,… – Йдеться про синів Михайла Коцюбинського та Володимира Гнатюка:

Коцюбинський Юрій (1896 – 1937) – український радянський партійний діяч, дипломат. Член ЦК КП(б)У, активний учасник встановлення радянської влади в УСРР, підтримував репресивну політику форсованої індустріалізації та колективізації, як уповноважений з хлібозаготівель у 1932 – 1933 рр. був організатором масових вилучень зерна у селян. 1935 р. арештований, звинувачений у антирадянській діяльності і засуджений до 6 років заслання. 1936 р. його знову арештовано із звинуваченням у керівництві діяльністю контрреволюційною троцькістською організацією. 8 березня 1937 р. засуджений до розстрілу. 1955 р. реабілітований. Ю Смолич зобразив Ю. Коцюбинського в романі «Мир хатам, війна палацам».

Гнатюк Юрій (1900 – 1961) – громадський діяч, інженер-гірник. 1925 р. після закінчення навчався у Вищій гірничій академії у Пржібрамі (Чехія) повернувся в СРСР, де працював на виробництві у Дніпропетровську, Луганську і Харкові. 1935 р. звинувачений у причетності до «убивства Кірова» (за статтею «тероризм») і засуджений на 5 років таборів суворого режиму на Колимі. Після цього арешту дружина Ганна Снурщина розірвала з ним стосунки як з «ворогом народу» і не підтримувала зав'язків з його родиною. Сестри Юрія, Ірина і Олександра, нічого не знали про долю свого брата, вважаючи, що його розстріляли 1937 р. Натомість 1940 р. Юрія Гнатюка повторно засуджено, а 1945-го – звільнено із забороною листуватися і вимогою не покидати межі Магадану. Згодом він одружився вдруге з українкою Євгенією Швейкіною, з якою у нього народилося троє синів. До кінця життя ніяких контактів з Україною він не підтримував. Реабілітований 1989 р. Донька Ю. Гнатюка від першого шлюбу, Рада, довідалася про долю батька лише 1990 р. (Див.: Мушинка М. Доля нащадків Володимира Гнатюка // Народна творчість та етнографія. – 1992. – № 5-6. – С. 16-19).

[37] Гнатюк Леся (Олександра) Володимирівна (в одруженні – Піснячевська; 1898 – 1991) – молодша донька Володимира Гнатюка; українська лікарка, громадська діячка, членкиня НТШ. Закінчила медичний факультет Карлового університету у Празі. З 1927 р. жила і працювала лікаркою у Парижі, одна із засновниць Союзу українок у Франції. Залишила спогади про батька.

а ми були наймолодші з усієї молодої громадки. Не думалось тоді, що обидва вони згинуть такою трагічною смертю за український більшовизм[38].

Гандзя Франко чомусь не дуже дружила з нами. Її мати не дозволяла ходити з нами на прогулянки в гори, і вона бавилася тільки над річкою та разом з нами купалася. Зате хлопці були постійними нашими супутниками, головно Тарас і Петро, бо Андрій[39] все був задумано поважний і більше сидів у хаті або товаришував батькові в його виправах на гриби чи по рибу.

Пригадую ще гостину Ольги Кобилянської і Лесі Українки[40], які зупинились у нас переїздом до живця Буркут[41]. Одначе пам'ятаю тільки постать Лесі, бо з Ольгою Кобилянською зустрічалася я вже дорослою в Чернівцях.

Так проводили ми вакаційні дні у Криворівні кожного року.

Іван Франко мав свою окрему програму дня, якої по можливості пильно дотримувався. Щодня вставав удосвіта та босий із закоченими до колін штанами ішов у ліс по гриби чи ягоди. Відповідно до охоти товаришувало йому котресь з дітей, найчастіше я. На сніданок верталися ми вже з повними кошами додому. Потім Франко працював до 11 години перед полуднем. Тоді збиралися з батьком на Черемош покупатися, а ще більше на розмову із Гнатюком, і хто ще тоді там був на Заріччі. Всі приходили до Гнатюка, бо йому самому через недугу легенів та астму не можна було далеко ходити, головно вгору. А Франко ще зокрема мав, поза товариськими та фаховими, ще й особисті зобов'язання супроти нього, бо як пристрасний риболов, забрав і Гнатюка ловити пстругів, і він тоді простудився та набрався тієї недуги.

Гнатюк також із приязні до Франка втратив посаду гімназійного вчителя і все життя був лише секретарем Наукового Т-ва ім. Шевченка та етнографом. Всі майже літниківці, або, як називали їх гуцули, «холерники», приїздили ще тоді возами чи фіякрами із станції Коломия (60 км) або з Заболотова (55 км) та заночовували у нас. Мусіли привозити з собою постіль та усе домашнє устаткування, бо в гуцульських хатинах, які наймали на літо, не було, крім ліжок, стола і декількох стільців, ніякого обладнання. Всі спали тільки на сіні, а вкривалися тим, що привезли з собою, ніякого комфорту не було. Перед від'їздом усі ночували у нас, бо треба було виїздити раненько, щоб устигнути до єдиного поїзда в напрямі Львова. Весь баґаж вже звечора мусів бути запакований, а його було немало, бо за літо запопадливі господині насмажили безліч слоїків усякого варення із лісових ягід, ціна яких

[38] …обидва вони згинуть такою трагічною смертю за український більшовизм. – На час написання і публікації спогадів Цецилії Ґардецької Юрій Гнатюк був живий, але родичі і українська спільнота про його долю нічого не знали. Див. примітку 36.

[39] …Тарас і Петро, бо Андрій… – Йдеться про синів Івана Франка.

[40] …гостину Ольги Кобилянської і Лесі Українки… – По дорозі до с. Буркут Леся Українка 22 липня 1901 р. зупинилася на добу в Криворівні. До Буркута вона прибула 24 липня 1901 р. і поселилася в санаторії, власницею і господинею якого була Теофіла Лакуста. Ольги Кобилянської тоді з нею не було. Це підтверджують і листи Лесі, писані до Кобилянської з Буркута. На початку серпня 1901 р. Лесю Українку в Буркуті відвідав Іван Франко. З того часу збереглася поштова листівка із зображенням Буркута і автографами Івана Франка, Лесі Українки та ін.

[41] Буркут – село Верховинського району Івано-Франківської області, що знаходиться на відстані 70 км від м. Верховина. У XIX та на початку XX ст. мало славу найдавнішого (австро-угорського, а згодом польського) бальнеологічного курорту. З початком Другої світової війни припинило своє існування. У часи СРСР село перетворене на лісозаготівельний і сплавний пункт. Нині село не має жодного жителя.

була дуже низька порівняно з львівським ринком. Також насушили грибів і ягід на компоти та овочеві страви. Не згадуючи вже про гірський мед, бриндзу та десятки пляшок із топленим маслом.

Але вернімося до Франкової програми дня. Покупавшись та обговоривши з Гнатюком усякі новини, які приносила пошта, він вертався о першій годині на обід. Далі Франко працював від 1 до 5 години, поки пекло сонце. Після підвечірку збирались всі знову на ріку, дехто, головно з молодшої братії, по черзі ходили по пошту до Ясенова Горішнього[42]. Їх чекали завжди дуже нетерпляче, бо тоді не було ще ні радіо, ні далекосяжних телефонів, єдина пошта була контактом із широким світом. Над рікою сиділи вже до вечора, то купаючись, то дискутуючи на різні теми. Там, під старою вербою, була спеціяльна лавочка, яку зробив господар Мойсейчук[43] для Гнатюка та його гостей.

Там завсіди в погоду відпочивав Гнатюк, а біля нього постійно мінялось товариство. Найвірнішим гостем був мій батько, хіба що якась праця в парохії йому перешкодила. Частенько бачили ми там Франка, Крушельницького[44], Тимченка[45], Фотія Красицького[46], часом Грушевського (йому було найдалі від його вілли, майже 2 км), Володимира Дорошенка[47], В. Доманицького[48] та, залежно від часу перебування, Мих. Коцюбинського, Олеся або когось іншого, нам ще не знайомого із наддніпрянської пишущої братії. Ми звичайно плюскалися весь час у Черемоші і тільки чули відгуки веселої розмови, щирі каскади сміху, але й вислови обурення та палкої дискусії на політичні чи літературні теми. Тоді звичайно Франко махав

[42] Ясенів Горішній – село, нині Верхній Ясенів, що у складі Верховинського району, Івано-Франківської області.

[43] Мойсейчук Михайло – дяк криворівнянської церкви, мешкав на присілку Заріччя у Криворівні. У його хаті літували М. Коцюбинський (1910 – 1912 рр.) та В. Гнатюк (1900 – 1915 рр.). Сьогодні на місці цього будинку у Криворівні у хаті Параски Зеленчук розміщено кімнату-музей Михайла Коцюбинського і Володимира Гнатюка.

[44] Крушельницький Антін – Див. примітку 30.

[45] Тимченко Євген Констянтинович (1866 – 1948) – український мовознавець, лексикограф, поліглот, перекладач. Дійсний член НТШ, член Київської Старої Громади, професор Київського університету. Укладач «Русско-малорусского словаря» (у 2 тт.; 1897 – 1899), «Історичного словника українського язика» (1930 – 1932), автор підручників з граматики української мови, монографій з діалектології і граматики.

[46] Красицький Фотій Степанович (1873 – 1944) – український художник. Внучатий небіж Тараса Шевченка по лінії його сестри Катерини. Автор портретів українських діячів культури, зокрема і прижиттєвих портретів Івана Франка (1907, 1909, початий 1914, закінчений 1940 і 1941 рр.), писаних з натури у Криворівні.

[47] Дорошенко Володимир Вікторович (1879 – 1963) – український бібліограф, літературознавець, перекладач, громадсько-політичний діяч, з 1925 р. дійсний член НТШ. З 1913 р. голова Бібліографічної комісії НТШ. Входив до складу президії Союзу визволення України (1914 – 1918). Друкувався в журналах «Київська старовина», «Українське життя», ЛНВ, газеті «Рада». Редагував календар-альманах «Дніпро» (1929 – 1939). З 1909 р. співробітник Бібліотеки НТШ (у 1916 – 1921 та 1937 – 39 рр. її директор). У 1939 – 1944 рр. заступник директора Львівського філіалу Бібліотеки АН УРСР. 1944 р. емігрував до Німеччини, а 1949 р. – до Філадельфії (США). Автор розвідок про життя і творчість В. Стефаника, І. Франка, Г. Чупринки, М. Грушевського.

[48] Доманицький Василь Миколайович (1877 – 1910) – український літературознавець, письменник, історик, фольклорист, громадський і кооперативний діяч. Співробітник «Киевской старины», «ЛНВ», «Записок НТШ». Редактор першого повного видання «Кобзаря» Т. Шевченка, дослідник життя і творчости Марка Вовчка. Влітку 1902 р. на запрошення І. Франка побував у Криворівні, відпочивав тут також і у липні-вересні 1908 р.

рукою і покидав товариство та й ішов сам на прогулянку в ліс або повертався працювати до хати. Вечорами деколи сидів із молоддю та брав участь у наших забавах або розказував веселі та цікаві епізоди з свого життя. Деколи співали пісень. Любимими його піснями, пригадую вже в час його недуги, були «Ой, вербо, вербо кучерявая», «Не журися, моя мила, що я п'ю» і «Там за горою, та й за крем'яною». Тоді він співав їх сам, а ми слухали, дещо засумовані. Частіше він залишався у своїй кімнаті, і довго вночі ми бачили там світло. Так було до 1908 року, до його важкої недуги[49]. Того року Франка в Криворівні взагалі не було, а тільки прийшла сумна вістка, що він важко захворів, що обидві руки в нього паралізовані і його відвезено на лікування до Ліпіка[50] біля Загребу на Словаччині. Це був прикрий удар для веселої літникової колонії у Криворівні, яка привикла завжди бачити в своєму гурті Івана Франка. Це вразило нас всіх, але найбільш болюче відчув це Володимир Гнатюк, бо Франко був його дійсно сердешним другом. Зокрема йому, прикованому майже до лежанки, дуже бракувало його товариства, поради та співпраці у редаґуванні «Літ.-Наук. Вісника», «Етнографічних Записок Наукового Товариства ім. Шевченка» та інших видань.

Щойно в 1909 році Франко приїхав до Криворівні знову з найстаршим сином Андрієм, але як хворий, каліка на руки та дуже виснажений недугою. Хоч усі знали про його важку недугу, одначе його несподівана поява серед веселого товариства в нашій хаті зробила дуже пригноблюючe враження.

Ми сиділи якраз при обіді, хтось застукав сильно в двері, наче кулаками, і увійшов Франко з сином. Европейська церемонія привітання примусила кожного діткнутись його калік-рук. Коли ж моментально додано накриття для нього й сина, розпочалася прикра церемонія харчування його, наче немовляти. Виконував цю функцію дуже терпляче і дійсно по-материнськи Андрій, який був незаступимою нянькою, секретарем та постійним товаришем свого батька, не раз доводилось йому і дещо витерпіти, бо лагідний з вдачі Франко у приступах важкої недуги бував різкий і нетерплячий. Тоді пам'ятаю добре усі скоренько встали від столу, закінчивши обід. Лишилися тільки мої батьки, Андрій і я, бо мені було дуже шкода цієї великої доброї людини. Франко почав розказувати уявні причини своєї неду-

[49] …до 1908 року, до його важкої недуги. – На межі 1907 – 1908 рр. І. Франко відчув різке погіршення стану здоров'я. Доктор Лев Коссак діагностував тоді у нього запалення нирок. Невдовзі до цього додалися жахливий біль, деформація пальців і параліч обох рук, безсоння, роздразнені нерви та галюцинаторні візії. Через параліч обох рук письменник став абсолютно безпорадним у побуті. Невідступним помічником батька у цей час був син Андрій Франко, який спав з батьком в одній кімнаті, допомагав йому одягатися, годував його і записував під диктування його твори. Після смерті Андрія Франка, допомагали Франкові у роботі секретарі І. Лизанівський, А. Дутчак, Р. Завадович, М. Колодій та ін. З другої половини 1913 р. трохи відновилася діяльність лівої руки, так що Франко міг, стискаючи олівець у кулаці, писати друкованими буквами.

[50] …його відвезено на лікування до Ліпіка… – У лютому 1908 р. лікар через важкий стан здоров'я І. Франка заборонив йому будь-яку літературну працю, а у березні порадив поїхати на лікування до Ліпіка (місто у Хорватії). 21 березня 1908 р. Франко виїхав до Ліпіка. Проте здоров'я на цьому курорті не покращилося, а, навпаки, хвороба загострилася і набрала небезпечних для життя форм. Письменник переживав особливо гострі і болючі візії, гарячкові сни і душевні муки. Увесь драматизм і складність цих галюцинаторних переживань і душевного неспокою описав І. Франко у «Історії моєї хороби». 15 або 16 квітня 1908 р. Тарас Франко привіз батька з Ліпіка додому у надзвичайно важкому стані. Одразу по приїзді до Львова І. Франка помістили до закладу для душевно хворих – «Крумелівки». Лікарі не давали жодних надій на одужання і повернення до життя.

ги, ніби якісь злі ворожі духи обмотали його руки сотнями метрів невидимих дротів, щоб йому перешкодити в праці для народу. Обидва Франки зупинились тоді у нас короткотривало, і часто моя мати виручала Андрія у піклуванні за батьком. Вона єдина могла його годувати та терпляче вислуховувала усі його нарікання і додавала йому віри, що він напевне буде ще здоровий.

На гриби ходили ми знову, але кошелі несла я вже сама, Франко тільки руками показував гриби, а я слухняно зривала їх в кошик.

Приходство в Криворівні було невеличке, всього 4 кімнати, але літом мусило розширятися вдесятеро, щоб примістити нашу численну родину, а ще більше всяких принагідних знайомих і незнайомих прогульковців, які вертались з Чорногори. Оцей постійний рух людей не відповідав уже хворому Франкові, і він перейшов мешкати до гуцула Василя Якіб'юка[51], який мав простору вигідну хату біля дороги на Жаб'є, недалеко віддалену від нас і Гнатюків. Там також віднайшов собі Франко маленьку криничку, в якій щоденно мочив руки і все розказував, що під впливом цієї води розмотуються сувої дротів на його руках, і свято вірив, що з часом вони звільняться від цього проклятого лиха і він зможе самостійно працювати.

Іл. № 4. Іван Франко. Криворівня, 1912. З фондів Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка

[51] Якіб'юк Василь Григорович (vulgo Івандюк; 1866 – 1944, за іншими даними: 1881 – 1945) – народний лікар і різьбяр, фотограф-самоук, що мешкав на лівому березі Черемоша у с. Криворівня. У його домі з 1906 р. до 1914 р. (за винятком 1908 р.) зупинявся влітку на відпочинок Іван Франко з сім'єю. В. Якіб'юк залишив спогади про перебування Івана Франка в Криворівні (ЛМІФ. Ор.1045, Ор.1052). 1953 р. в хаті В. Якіб'юка відкрито музей Івана Франка.

Потім приїздив він ще до Криворівні аж до 1914 року включно, і ми зустрічали його радо в нашій хаті. У 1913 році зустріло його ще одне велике горе: помер його улюблений син, опікун і товариш – Андрій. Франко пережив цю втрату дуже боляче, бо ні Тарас, ні Петро не приділяли йому стільки уваги та доброти, скільки Андрій. Відтоді він вже був зданий на обслугу принагідних секретарів-студентів, які охоче їхали з ним в гори на ферії[52], але й не дивно, що не завжди були до послуг хворому письменникові. Часто виручали їх принагідні літники, що жили в Якіб'юка – проф. Завадович[53], Лук'янович[54] та ін. Сам Якіб'юк був також дуже уважним до хворого Франка, а його жінка[55] піклувалася ним сердешно. Він сам був добрий різьбар, мистець і розумів велику душу Франка. Останнім секретарем Франка був студент Маріян Колодій[56]. Франко увесь час працював ще багато і зовсім нормально, тільки не можна було його питати про недугу, бо тоді пропадало все: не діяла здорова думка.

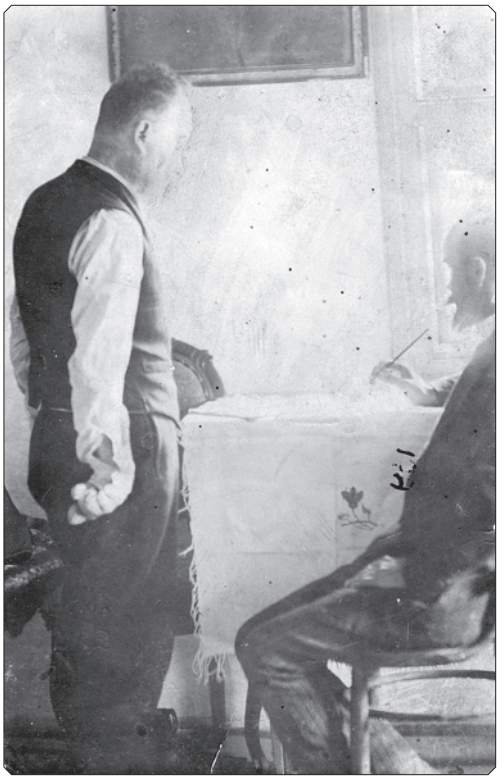

Іл. № 5. Іван Франко диктує твори вчителю Завадовичу. Криворівня, 1912. З фондів Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка

[52] Ферії – канікули.

[53] Завадович Михайло – вчитель зі Золочева, який під час літування Франка у Криворівні секретарював йому. Мешкав у хаті В. Якіб'юка. Батько українського письменника Романа Завадовича (1903 – 1985), який залишив спогади «Іван Франко у Карпатах». Збереглося фото В. Якіб'юка, на якому Франко диктує М. Завадовичеві свої твори.

[54] Лукіянович Денис Якович (1873 – 1965) – український письменник, літературознавець, педагог.

[55] …його жінка… – Анна Якіб'юк – друга дружина Василя Якіб'юка.

[56] Колодій Мар'ян – секретар Івана Франка.

Іл. № 6. Іван Франко диктує свої твори Андрієві Дутчаку. Криворівня, 1913. З фондів Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка

Перебуваючи в Криворівні, Франко ходив в неділю до церкви і співав разом з дяками, про що згадував в своїх спогадах мій батько.

Івана Франка я бачила востаннє в 1914 році. Як тільки прийшли воєнні поголоски, заздалегідь відвезено Івана Франка з Криворівні до Львова, щоб не наразити його на якісь неприємності з боку поляків.

Довелось мені ще бути на величавому похороні Івана Франка. Ми обидві з Лесею Гнатюк[57], тодішні матуристки, несли вінок «Від приятелів з Криворівні». А перед нами несла смерековий вінок гуцулка з Криворівні Параска Мітчук, донька саме тих ґаздів, яким Франко допоміг із своїх бідних фондів купити хатку і грунтику трішки.

Але Криворівня не забула Франка. В 1927 році вмуровано пам'ятну таблицю у скелі, під якою любив відпочивати Франко[58], а навіть тепер відбувалися там великі святкування і збудовано новий клюб його імени, тільки невідомо, чи дух Франка вітає в ньому.

[57] Гнатюк Леся – Див. примітку 37.

[58] В 1927 році вмуровано пам'ятну таблицю у скелі, під якою любив відпочивати Франко… – З нагоди 10-ї річниці з дня смерті Івана Франка на скелі над Чорним Черемошем у Криворівні встановили пам'ятну плиту роботи Івана Марусяка. Ця скеля в народі отримала назву «Франкова скала». Урочисте відкриття таблиці, з витесаним на ній тризубом та написом «В честь Іванові Франкові. Гуцульщина. 1916 – 1926», відбулося 8 серпня 1926 р. під звуки 12 трембіт при велелюдному зібранні. Свято продовжилося біля хати Василя Якіб'юка, де гуцули ділилися спогадами про зустрічі з письменником. Серед присутніх були Петро Шекерик-Доників та Кекилія Ґардецька з чоловіком Мар'яном. 1927 р. після руйнівної повені дорогу під скелею було змито. Тому В. Якіб'юк демонтував і заховав її. Сьогодні таблиця зберігається у фондах Літературно-меморіального музею Івана Франка у Криворівні.

Іл. № 7. Урочисте відкриття таблиці з витесаним на ній тризубом та написом «В честь Іванові Франкові. Гуцульщина. 1916–1926» під звуки 12 трембіт при велелюдному зібранні. 8 серпня 1926 р. На цьому відкритті була Кекилія Гардецька разом зі своїм чоловіком. На фото на передньому плані Петро Шекерик-Доників, Василь і Анна Якіб'юки

Іл. № 8. Таблиця «В честь Іванові Франкові. Гуцульщина. 1916 – 1926», відкрита у Криворівні 8 серпня 1926

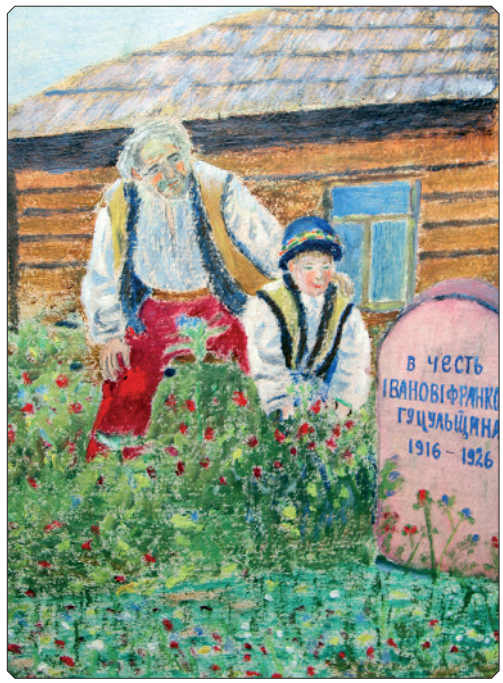

Іл. № 9. Тарас Франко. «Криворівня. Плита в честь Івана Франка біля хати Якіб'юка». Львів, серпень-вересень, 1948. З фондів Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка

Наталя Тихолоз.
Спогади Кекилії Волянської-Ґардецької про Івана Франка і Криворівню.

Уперше републікуються і повертаються в науковий обіг спогади Кекилії Волянської-Ґардецької про перебування Івана Франка у Криворівні. Ці спогади є цінним джерелом для пізнання побуту Івана Франка у Криворівні, дослідження шляхів його гірських маршрутів, кола спілкування та ін. Водночас ці спомини увиразнюють атмосферу родинного спілкування Волянських і Франків, розповідають про чимало живих ситуацій, які запам'ятала собі Кекилія ще будучи дитиною.

Nataliya Tykholoz.
Kekyliya Volyanska-Gardetska's memories about Ivan Franko and Kryvorivnya.

For the first time, Kekyliya Volyanska-Gardetska's memoirs about Ivan Franko's stay in Kryvorivnya are republished and returned to scientific circulation. These memories are a valuable source for learning about the life of Ivan Franko in Kryvorivnya, research of the ways of his mountain routes, circle of communication etc. At the same time, these memories express the atmosphere of family communication between the Volyanskys and the Frankos, and tell of many vivid situations that Kekyliya remembered when she was a child.

УДК 821.161.2.09(092)"18/19":378.4(477.83-25)

Любов ПЛЮЙКО

«ІСТОРІЯ МОЄЇ ГАБІЛІТАЦІЇ»: КОРОТКИЙ ОГЛЯД КЛОПОТАННЯ ІВАНА ФРАНКА ЗАЙНЯТИ ВАКАНТНЕ МІСЦЕ НА КАФЕДРІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

«…Я можу здригатися, можу тихо проклинати долю, що поклала на плечі мені ярмо, але скинути його не можу, іншої батьківщини шукати не можу, бо став би підлим перед власним сумлінням… Отже, варто працювати для цього народу, і ніяка праця не піде на марне»
Іван Франко

Коли вдуматись, його доля не шкодувала, а життєвий шлях був складним і звивистим. Життя однієї людини, великої, унікально-геніальної – це боротьба. Його дорога була кам'яниста, усіяна злетами і падіннями, це був шлях вічного пошуку, але талантом, подарованого Богом, можна було захоплюватись та, по-доброму, заздрити. Непересічна особистість, яка приходить у світ, напевно, раз на сто, а то і тисячу років.

Іван Франко – людина-творець, суспільно-політичний і культурно-громадський діяч, історик, поет, прозаїк, драматург, філософ. Склавши з відзнакою іспити з філософії, славістики та латинської мови 7 – 10 червня 1893 року, а вже 1 липня він здобуває науковий ступінь доктора філософії. Умови перебування Франка у Відні були не найкращі, щоб не сказати жахливі, витрати збільшувалися, він працював у «Кур'єрі» і прагнув запізнаватися з ученими людьми, знайомство з котрими могло б бути корисним. Наукова праця та спілкування з цікавими людьми дещо компенсували побутовий дискомфорт.

В жовтні 1894 року раптово, від розриву серця, помер професор української мови і літератури Львівського університету Омелян Огоновський. У листі до Михайла Драгоманова Іван Франко пише, що має намір зайняти посаду доцента на кафедрі О. Огоновського. «*Огоновський зробив нам несподіванку: взяв та й умер… Я подаюсь сими днями о veniam legendi*[1] *на підставі своєї праці про Вишенського (котру Вам вислав передучора). Професор и роблять мені надію, що до доцентури мене допустять*»[2]. Драгоманов не вірить у те, що вирішення цієї справи щодо Франка буде позитивним, у своїй відповіді він писав: «*Огоновському хай простить мені*

[1] о veniam legendi (з лат.) – право читати лекції. Лекцію в університеті мав право читати лише науковець із ступенем доктора наук. Venia legendi присуджувалася на підставі рішення ради факультету (або іншого організаційного підрозділу), як правило, на визначений термін.

[2] Франко І. Листи (1886 – 1894) // Зібрання творів у 50-ти томах. – К., 1986. – Т. 49. – С. 523.

Бог те, що зробив його дурнем. Вам, думаю на його офіціальній кафедрі не сидіти. Хіба вже я, як буде в Росії конституція при Николаї II-му і я буду в Києві куратором, то покличу Вас на кафедру в Київ»[3].

В листопаді 1894 р. Іван Франко просить дозволу в керівництва Львівського університету взяти участь на заміщення вакантної посади, «*габілітуватись*» на право викладати історію української літератури та етнографії. Як учня професора Ватрослава Ягича[4] Івана Франка без перешкод було допущено до габілітації в університеті.

У листі до Михайла Драгоманова, датованому 10 листопада 1894 р., Іван Франко повідомляє, що на кафедру думають запросити Житецького або Дашкевича: «*Мої шанси з доцентурою стоять досить добре, а може бути, що мене зроблять навіть суплентом по Огоновськім; се виджу з того, що всі професори плачуть на те, чому я подався на викладання історії літератури і етнографії, а не на граматику*»[5].

Згідно урядових протоколів засідань професорів філософського факультету, від 5 листопада 1894 р., головою засідання був декан проф. Пузина, котрий запропонував обрати комісію для оцінки роботи кандидата І. Я. Франка. Членами комісії було обрано трьох професорів: Пілята, Грушевського, Каліну. Про це повідомляє Драгоманову Франко вже в листі від 14 листопада: «*Розказували мені, що на конференції професорів при виборі тої комісії всі професори поляки були за тим, щоб допустити мене, а з русинів Шараневич не говорив нічого, а Грушевський був проти мене. Які аргументи він виводив у поле, не знаю*»[6].

Того ж таки дня, 14 листопада 1894 року, на засіданні професорів, під головуванням Пузини, проф. Каліна по справі Івана Франка запропонував комісії закликати професора Ватрослава Ягича з Відня оцінити працю кандидата габілітації Франка, а також, у зв'язку з тим, що у Львівському університеті немає фахового професора, просити в Міністерстві про призначення Йосифа Третяка, професора Краківського університету, провести габілітацію даного кандидата. Ці дві пропозиції було прийнято одноголосно. Проте, згодом на наступному засіданні професорів 20 грудня виступив ректор університету – Тадеуш Войцеховський з пропозицією про скасування постанови за 14 грудня того ж року, щодо запрошення професорів В. Ягича та Й. Третяка, аргументуючи тим, що достатні сили та можливості для проведення габілітації Франка є і серед складу професорів їхнього факультету. Отож, до колоквіуму та пробної лекції було схвалено попередній склад комісії: проф. Пілят, проф. Грушевський, проф. Каліна, а також одноголосно прийняли рішення про доєднання до складу комісії проф. Войцеховського. «*Та ректор університету, проф. Войцеховський спротивився такій ухвалі комісії і спонукав її реасумувати сю ухвалу, так, що тепер стоїть на тім, що габілітацію мою будуть переводити таки свої сили. Коли се буде, – поки що*

[3] Матеріали для культурної і громадської історії Західної України. Листування І. Франка і М. Драгоманова. – К., 1928. – Т. 1. – С. 481.

[4] Див., наприклад: Галик В. Хорватія у житті та творчій спадщині Івана Франка. – Дрогобич, 2012. – 258 с.

[5] Франко І. Листи (1886 – 1894)… – С. 525-526.

[6] Матеріали для культурної і громадської історії Західної України… – С. 484.

не знаю»[7], – повідомляє Франко Драгоманову в листі від 1 січня 1895 року, а вже в наступному листі, датованому 13 березня пише: «*Незадовго десь має відбутися моя габілітація; сьогодні справа мала бути на нараді факультету. По габілітації я поїду на пару днів до Відня*»[8].

Того ж таки дня відбулось засідання філософського факультету, головою був той же ж декан Пузина. Один із членів колоквіуму – проф. Каліна, ознайомив присутніх зі справою габілітації кандидата Франка та запропонував допустити його до подальшого проходження габілітації, крім того, на засіданні також одноголосно було прийнято рішення задовільнити прохання Студинського про допущення його до габілітації з української літератури.

Склад габілітаційного колоквіуму з української літератури й етнографії: голова засідання – Йосиф Пузина (колишній однокурсник І. Франка) – математик, професор Львівського університету, доктор філософії; Тадеуш Войцеховський – ректор Львівського університету, доктор філософії, професор політичної історії, член Академії наук у Кракові, голова історичного товариства у Львові; Антоній Каліна – продекан Львівського університету, доктор філософії, професор порівняльної філології слов'янських мов, член кореспондент Академії наук у Кракові[9]; Ізидор Шараневич; Роман Пілят та ін.

На всі 17 поставлених запитань Франко дав обґрунтовані відповіді, дев'ять з яких поставив проф. Каліна, чотири – проф. Грушевський, три – проф. Шараневич та одне – проф. Дембінський[10].

Комісія приймає одностайне рішення про допуск кандидата Івана Франка до наступної стадії. Із запропонованих трьох тем для пробної лекції обрали таку: «*Розбір «Наймички» Шевченка*»[11]. Якими були дві інші теми, невідомо, але аналізуючи поставлені запитання, можна здогадатись, що одна з них – про Івана Виговського.

№ 54 газети «Діло» від 8/20 березня 1895 року в розділі «Новинки» повідомив: «*Габілітаційний виклад д-ра Івана Франка на доцентуру руської літератури в Львівськім університеті відбудеться в п'ятницю дня 22 н. ст. о 5 годині пополудни. Темою викладу буде розбір поеми Шевченка «Наймичка». Вступ на виклад за дозволом декана*»[12].

Як виявилося, «*Лекція відбувалася в третьому залі у лівому крилі старого університету, теперішнього учбового корпусу по вулиці Щербакова, 4*[13]*. В цьому залі відбувалися загальні збори студентських товариств і читалися лекції, які відвідувала велика кількість студентів*»[14], – у своїх спогадах пише очевидець габілітаційної лекції Івана Франка – Денис Лукіянович. «*Рівно о 18 годині 15 хвилин професорськими дверима ввійшов старий «педель» (університетський возний), стукнув університетським берлом об долівку і повідомив польською мовою: «Магніфіценція*

[7] Там само. – С. 487.
[8] Там само. – С. 498.
[9] Горак Р. Іван Франко. Протистояння. – Львів, 2006. – Кн. 7. – С. 100-101.
[10] Там само. – С. 103-104.
[11] Там само. – С. 104.
[12] Там само.
[13] Сьогодні вул. Михайла Грушевського (авт.)
[14] Гнатюк М. Спогади про Івана Франка. – Львів, 1997. – С. 315.

(величність) ректор іде! Сенат іде». Зараз-таки з'явилися ректор, декани і сенатські представники професорського збору»[15]. У цьому спогаді розкриваються достовірні події того дня та відчувається передчуття чогось захоплюючого в доповіді Франка:

«*Хвилина – і в професорських дверях став Франко. Тієї хвилини багато з нас чекало, затамувавши подих, і надовго картина ця залишилася в пам'яті. Франко пройшов до кафедри під стіною між дверима і вікном. Весь час, поки він, невисокий, але плечистий, блідний, ішов, піднімаючись сходами, зачинив дверці і сів на кафедрі, студенти вітали його оплесками.*

На ці оплески навіть не кивнув головою. Вони, мабуть, бентежили його. Може, незручно було йому читати, бо звик говорити з пам'яті. Досить того, що наша аудиторія мала враження, начебто якесь хвилювання охопило його. Але ні, ось він зв'язався з аудиторією невидимими нитками, по-своєму кашлянув. І лекція попливла рівним потоком чітких речень, просто пов'язаних між собою.

Грудний тенор Франка був нам відомий. Лекція, згодом публікована в «Записках Наукового товариства ім Т. Г. Шевченка», уже й на слух сподобалася нам за те, що прелегент поставив нашого поета у світлі європейської критики (російської, французької, польської). Всі ми уважно слухали слова про недоліки української критики. В цьому огляді Франко з великим тактом показав недоліки дисертації-монографії «Шевченко і Міцкевич» Колесси. Франко зацікавив нас порівнянням Шевченкової повісті «Наймичка» з поемою. Повість мало хто з нас читав, і тільки після лекції ми кинулися розшукувати її.

За прочитану лекцію вся аудиторія нагородила Франка оплесками, і коли сенат вийшов, професор Каліна і ще дехто з професорів потиснули руку Франкові, поздоровляючи його»[16].

Схвально відгукується про доповідь професор Каліна та пропонує признати габілітаційну лекцію вдалою. Колегія професорів визнала її відповідною та ухвалює одностайне рішення затвердити Франка на посаду доцента української літератури та звертається з проханням до Міністерства культури та освіти (у Відні) про затвердження цього рішення.

Очевидно, боротьба за посаду доцента на місце Огоновського почалась, насправді, ще до габілітаційного процесу Франка, хоч жодних документальних доказів немає, та й не відомо чи були.

Франко їде до Відня, про що повідомляє Агатангела Кримського листом від 26 березня 1895 року: «*Я сьогодні або завтра їду до Відня старатись о затвердження моєї габілітації. Якби Ви знали, яке болото сплетень, інтриг і хитрощів я мусив перейти сими часами, поки дійшов до тої габілітації, а кілько ще прийдеться перейти на будуще! Та що діяти! Маю надію, що мені удасться перебороти противності, а властиво сказати: перебороти русинів, бо русини різних відтінків і сторонництв дружно станули проти мене*»[17].

В іншому джерелі знаходимо продовження цих подій: «*29 березня, зайшов до Павлика Колесса і похвалився, що міністерство освіти доручило йому кафедру. Він сповістив уже про лекції з 1 квітня і чекає дальших розпоряджень.*

[15] Там само.

[16] Там само. – С. 315-316.

[17] Франко І. Листи (1886 – 1894) // Зібрання творів у 50-ти томах. – К., 1986. – Т. 50. – С. 35-36.

Коли сенат не брав під увагу нікого, крім Франка, князь Сапєга і Барвінський спеціально просили, щоб професор Смаль-Стоцький габілітував Колессу у себе, в Чернівецькому університеті, а міністр освіти перевів би його «венам легенді» до Львівського університету. Очевидно, саме цей факт не перекрив ще справи Франка, тільки ускладнив її. Але ж Бадені і митрополит не забували, хто такий Франко. Це виявила згодом політична телеграма з Відня, надрукована в «Ділі» в липні 1895 року. Там говорилося, що з уваги на політичне минуле І. Франка міністерство освіти, зважаючи на думку намісника, відмовило Франкові в посаді доцента Львівського університету»[18].

Франка не затвердили, йому, таки, не судилося працювати доцентом в університеті та читати перед студентами лекції з української (руської) літератури та етнографії. Врешті 26 липня 1895 року Іван Франко з Праги повідомляв Францішка Ржегоржа: «*Не знаю, чи знаєте вже, що міністерство не затвердило моєї габілітації на доцента руської літератури на університеті. Я не дуже-то й плачу, бо чуюся знов по-старому свобідним. Та все-таки жаль, що не буду міг посвятити своєї праці і сили тому ділу, до котрого найбільше охоти*»[19].

Катастрофічною стала для Франка ситуація, в якій він опинився. Ця відмова перекрила йому дорогу до університету, до викладання української літератури. Адже, обійнявши посаду доцента, Франко мав надію працювати задля науки, віддаватися повністю праці, а в результаті відмови змушений був працювати й далі в сфері журналістики. Він остаточно зрозумів, що в жодному університеті Австрії йому працювати не дозволять. А громадськість лише спостерігала, але зробити щось, чи то не могла, чи то не бажала через власні амбіції.

Якщо для Франка ця ситуація була катастрофічною, то для дослідження української літератури та її історії – фатальною. «*Франко, добиваючись кафедри, боровся за право українського народу і за прогрес. Кат українського народу Бадені, різні запроданці і кар'єристи перемогли. Сьогодні ми можемо правильно оцінити, як вороги народу шкодили творчій праці Івана Франка, якої шкоди вони завдали розвитку українського літературознавства*»[20].

Розголос та дискусії з приводу габілітації доктора Івана Франка тривали в міжвоєнний період, в часі німецької окупації, в радянському франкознавстві тощо. Враховуючи те, що у 2018 р. побачила світ комплексна праця професора Євгена Нахліка[21], яка на сьогодні найбільш повно висвітлює дану проблему, у польських архівах все ще зберігаються незвідані матеріали, які дозволять глибше проаналізувати тему габілітації Івана Франка. Наприклад, у квітні 2019 р. в архівосховищі «Оссолінеум» міста Вроцлава дослідникові Б. Лазораку вдалося скопіювати для фондів Літературно-меморіального музею Івана Франка в Нагуєвичах рідкісний машинопис розвідки Фелікса Свьонтека «*Справа габілітації доктора Івана Франка у Львівському університеті в світлі передсмертного листа Яна Каспровича*»[22], яка

[18] Гнатюк М. Спогади про Івана Франка… – С. 317.
[19] Горак Р. Іван Франко. Протистояння… – С. 117.
[20] Гнатюк М. Спогади про Івана Франка… – С. 317.
[21] Нахлік, Є. Перипетії з приват-доцентурою Івана Франка у Львівському та Чернівецькому університетах / НАН України. ДУ «Інститут Івана Франка». – Львів, 2018. – 172 с.
[22] Swiątek Felix. Sprawa Habilitacji doktora Iwana Franko na Uniwersytecie lwówskim w świetlie prześmiertnego listu Jana Kasprowicza. – Warszawa, 1926. – 28 s. (машинопис)

була підготовлена до друку в Варшаві, ще в 1965 р. Станом на сьогодні це фактично єдина невідома розвідка в історіографії, яка була підготовлена на підставі невідомого передсмертного листа професора Яна Каспровича, датованого 19 квітня 1926 р. Як виявилося, будучи очевидцем подій 1895 р., а в 1926 р. перебуваючи на посиленому лікуванні у Закопаному, Ян Каспрович вирішив все ж описати «власну правду габілітації Франка» у спеціальному листі до Ф. Свьонтека, машинопис розвідки якого ми готуємо до друку у наступному томі нашого музейного збірника.

ДОДАТКИ

№ 1
д-р Богдан Барвінський
Справа габілітації д-ра Ів. Франка у Львівському університеті в 1895 р.

У виходячій за большевицької влади у Львові газеті «*Вільна Україна*» з 26 липня 1940 р., ч. 173, появилася безіменна стаття п. н. «Документи про Івана Франка» того змісту:

«*В архіві Львівського Університету зберігається одна досить цікава справа. Вона розкриває історію розгляду клопотання великого письменника Івана Франка зайняти вакантне місце на кафедрі української мови і літератури.*

В 1894 році Франко захистив наукову степень доктора філософії. В цей момент в університеті була ваканція на кафедрі української мови і літератури. Він подав заяву про зайняття цього місця. Вже тоді Франко був відомим не тільки як письменник, але і як вчений з европейським ім'ям. Намір письменника стати професором університету викликав заворушення у реакційних вчених, які боялися його революційної творчості. Поліцаї від науки вдались до підлих методів. Виділена ними комісія при розгляді наукових праць Франка відмовилась дати їм оцінку.

«*Тому, що на тутешньому університеті немає фахових професорів, просити міністерство про призначення до перепровадження габілітації професора Краківського університету Третяка». Так писали реакціонери.*

Такий висновок викликав обурення у прогресивної частини наукових працівників. Поліцаї від науки швидко змінили свою позицію. На засіданні ради професорів було переглянуто висновок комісії.

13 березня 1895 року член так званої габілітаційної комісії професор Каліна на засіданні ради професорів читає реферат про наукові праці Франка і пропонує допустити його до дальших іспитів. Все, здавалося, складається якнайкраще. 18 березня письменника допустили до іспитів. На них Франкові поставили 14 питань з історії української літератури і етнографії. На полях чорновика протоколу записано: «Відповіді кандидата свідчать про грунтовне знання предмету».

Щоб одержати право викладати в університеті, Івану Франку треба було ще провести один пробний виклад перед професорською колегією й одержати затвердження міністра освіти.

Звістка про те, що Франко 22 березня читає в університеті лекцію на тему «Розбір «Наймички»Шевченка», знайшла широкий, радісний відгук в цілій Галичині.

Після успішного виступу з лекцією рада професорів визнала: «Габілітаційний виклад кандидата признати за цілковито відповідний і предложити габілітацію на доцента української літератури і етнографії до затвердження міністра». Але лакеї австрійського трону, клерикально-реакційні кола галицької буржуазії не спали. Вони Франка не допустили до університетської кафедри з політичних мотивів».

Цею безіменною статтею поцікавився «Літературний Музей М. Коцюбинського» у Вінниці й вислав до Ректора Львівського Державного Університету таке письмо з 6-го квітня 1941 р., ч. 7 (переховане в актах Університетської Бібліотеки з 16. IV. 1941 р., ч. 891/41):

«Ректору Львівського Державного Університету!

Вельми шановний товаришу!

Вибачте, що турбуємо Вас і забираємо декілька хвилин дорогого часу. Наш музей зараз працює над створенням нового відділу «Коцюбинський і Франко». Ми хочемо як можна більше назбирати матеріяли про чудове життя незабутнього Каменяра. З газети «*Вільна Україна*» ми дізналися, що в архіві Вашого Університету зберігається одна, досить цікава справа, яка розкриває історію розгляду клопотання великого письменника Ів. Франка зайняти вакантне місце на кафедрі української мови і літератури.

Ми звертаємось до Вас з проханням не відмовити нам в надсилці фото-копій:

а) титульної сторінки справи, б) фото-копії місця в справі, де говориться, що Франко не може стати на чолі цієї кафедри, в) відгук члена габілітаційної комісії проф. Каліни про реферат Франка, г) як що можна: фото-копії галицької преси, яка відгукнулася на досить вдалу (sic!) лекцію Франка на тему «Розбір «Наймички» Шевченка», д) визнання ради професорів Університету про дану лекцію. Всі витрати як за фотороботу, так і за пересилку беремо на себе. Матеріяли надсилайте «наложним платежем».

Зарання вдячні Вам!

З тов. привітом:

Науковий працівник Музею М. Ліфшиць».

(Д. б.)

Джерело: Львівські вісті. – № 115. – 28.05.1942. – С. 2.

№ 2

д-р Богдан Барвінський

Справа габілітації д-ра Ів. Франка у Львівському університеті в 1895 р. (Докінчення)

Оце письмо переслав Ректор Університету Ю. Биченко мені, як директору Унів. Бібліотеки з власноручною допискою: «Директору Фунд. Бібл. т. Барвінському. Треба задовольнити прохання Музею. 17. IV. Ю. Биченко». Тому одначе, що Музей не подав ні року, ні числа «В. У.», я вислав 22 травня 1941 р. (до ч. 891/41) такого листа:

«Літературний Музей М. Коцюбинського, м. Вінниця.

В зв'язку з Вашим письмом від 6. IV. Нр. 7. 41 р. в справі підшукання матеріялів до габілітації Ів. Франка, які мали б находитися в Архіві нашого Університету, згадуєте про статтю у «*Вільній Україні*», в якій було подане, що ці матеріяли находяться у згаданім архіві. Для прискорення вишукання цих матеріялів прохаємо подати нам в якому саме числі Ви це читали і з котрого року, бо ми ніяк цього не можемо у «*Вільній Україні*» розшукати. Директор д-р В. Ол. Барвінський».

На цього листа одержав я таку відповідь: «Вінниця 31. V. 1941 р. Нр. 26. Директору Фундаментальної Бібліотеки Львівського Державного Університету ім. Ів. Франка, тов. Б. Ол. Барвінському. В. Шановний Товаришу! Одержали Ваш лист. Дуже дякуємо Вам: все таки відповідь прийшла. Думали, що лист десь пропав. Матеріял, про який писали у нашому листі від 6. IV. 1941 р., дійсно находиться у архіві Вашого Університету. Про це ми читали в газеті «*Вільна Україна*» за 26. VII. (июля) 1940 р. Матеріял цей має назву: «Документи про Ів. Франка». Ця невеличка інформаційна замітка розпочинається такими словами: «В архіві Львівського Університету зберігається одна досить цікава справа» та закінчується так: «Вони Франка не допустили до університетської кафедри з політичних мотивів». Нам здається, що Ви зараз знайдете документ і зробите нам фотокопії тих документів, яких ми просили Вас в листі від 6. IV.—11 р. Просимо дуже не відтягати з надсилкою нам цих документів. Вони нам потрібні як можно швидче. З пошаною та увагою до Вас: Старший науковий працівник Музею М. Ліфшиць».

Я доручив моїм двом урядовцям розшукання згаданих матеріялів в університетському Архіві, одначе там заявили, що вони «десь пропали» і їх в Архіві немає. На найближчому засіданні університетської «Вченої Ради» я вніс у цій справі інтерпеляцію й домагався створення комісії для переведення слідства. Цього домагався також у гострій формі акад. М. Возняк. Ректор поставив мій внесок під голосування й слідчу комісію ухвалено. В часі мого побуту в Києві від 10 – 17 червня 1941 р. на нарадах бібліотекарів мій заступник В. Городиський вислав до вінницького Музею таке письмо 14 червня 1941 р., ч. 1275/41: «Ви переслали до нас два листи у справі матеріялів до Івана Франка. Дирекція задала собі дещо труду і може прийти з конкретними даними. Відносно допису в «*Вільній Україні*» ч. 173 від 26. VII. 1940 р., то ми прослідили цілу справу, а навіть вона була предметом дискусії Вченої Ради нашого Університету. Нікому з нас не є відомим, звідки ред. «Вільної України» одержала ці всі відомості, бо з них виходить, що повинна була їх одержати з архіву нашого Університету. Одначе по дослідженню справи стверджено, що в архіві Університету ніяких актів до справи, про яку Вам ходить і про яку пише «*Вільна Україна*» немає. Значиться, вони пропали, але коли і як, цього нині ніхто не вміє сказати. В цій справі є створена спеціяльна комісія Університету. Тому й ми не можемо вдоволити Вашому проханню».

На жаль, наслідком німецько-большевицької війни від 22 червня 1941 р. ця справа відійшла на дальший плян і її призабуто. Тому зважився я тепер видвигнути її наново й подати її до відома українського громадянства з нагоди роковин смерти Івана Франка. А тимчасом вважаю, що цікаво буде подати в оцьому місці, як доповнення до моєї статті, що виїмки із «Споминів з мого життя» мого покійного батька Олександра Барвінського, які доторкують саме справи Франкової габілітації, є в V-ій частині недрукованих ще батькових «Споминів» (зшиток XXV,

розділ 84, стор. 637 – 644, 646 – 647, 650, 658 16 – 660 20 та зшиток XXVI, розділ 85, стор. 673 – 678 і 680 – 689), яких оригінальний рукопис збережений в родинному Архіві й жде опублікування.

Джерело: Львівські вісті. – № 116. – 29.05.1942. – С. 2.

Любов Плюйко.

«Історія моєї габілітації»: короткий огляд клопотання Івана Франка зайняти вакантне місце на кафедрі української мови і літератури.

На основі відомих джерел, спогадів та епістолярію, у статті проаналізовано нелегкий шлях у прагненні Івана Франка зайняти вакантне місце доцента на кафедрі української мови і літератури Львівського університету.

Lyubov Plyuyko.

«History of my habilitation»: a brief overview of Ivan Franko's application to fill a vacancy at the Department of Ukrainian Language and Literature.

Based on well-known sources, memoirs and epistolary, the article analyzes the desire of Ivan Franko to fill the vacant position of associate professor at the Department of Ukrainian Language and Literature at Lviv University.

УДК 821.161.2-94.09:[929(477.83/.86:73)"1910/1988"В.Осередчук:929(477.83/.86)"1856/1916"І.Франко]

Андрій ФРАНКО,
Оксана ФРАНКО

ДОЛЕНОСНІ ВІХИ ЖИТТЄПИСУ МУЗИКАНТА СВІТОВОГО ВИЗНАННЯ, ОЧІЛЬНИКА ТОВАРИСТВА ДРОГОБИЧАН У США ВОЛОДИМИРА ОСЕРЕДЧУКА З АРИСТОКРАТИЧНОГО ДОМУ ДИДИНСЬКИХ КРІЗЬ МЕМУАРНО-НАРАТИВНУ ПРИЗМУ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНЕАЛОГІЧНО ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНИХ СТОСУНКІВ МИТЦЯ, ЧЛЕНІВ ЙОГО «ФАМІЛІЇ» З ІВАНОМ ФРАНКОМ І НАЩАДКАМИ ЙОГО РОДУ НА КАЛУЩИНІ, В НАГУЄВИЧАХ ТА ЯСЕНИЦІ-СІЛЬНІЙ

У другій книзі першого тому (вийшла у світ у 2012 р. у США: в Нью-Йорку і Чикаго) «Енциклопедії української діяспори» у семи томах (далі – ЕУД)[1] високо поціновується творча спадщина всесвітньо відомого гітариста й віртуоза класичної гри на гавайській гітарі, співака, видатного музикознавця, видавця п'яти альбомів і збірників українських пісень, дослідника історії рідного краю, голови Центрального комітету Товариства дрогобичан у США (1970 – 1988), визнаного українсько-американського суспільно-громадського діяча, педагога, (за фахом) учителя та інженера зі шляхетного роду Дидинських *Володимира Олексійовича Осередчука* (англ. Volodymyr Oseredchuk) (29.01.1910, м. Дрогобич – 28.5.1988, Кренфорд (Cranford) США)[2], *що перебував*, за нашими ретельними генеалогічно-фактографічними пошукуваннями, *у близьких родинних взаємовідносинах із Франковим сімейством*[3].

[1] Енциклопедія української діяспори: У 7-ми т. / Головна редакційна рада: В. Маркусь (гол. ред.), Д. Маркусь (співред.) та ін. – Т. 1. – Кн. 1. – Нью-Йорк; Чикаґо, 2009; Т. 1. – Кн. 2. – Нью-Йорк; Чикаґо, 2012; Т. 4. – К.; Нью-Йорк; Чикаґо; Мельбурн, 1995.

[2] Гавриш С. В річницю смерти сл[авної] п[ам'яті] інж[енера] В. Осередчука // Свобода. Український щоденник (Svoboda. Ukrainian daily). – Нью-Йорк–Джерзі-ситі. – 1989. – 25 липня. – № 138. – С. 4. Передрук тексту цієї статті С. Гавриша під заголовком «Володимир Осередчук (1910 – 1988)» див. у вид.: Дрогобиччина – земля Івана Франка: Збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріялів та мемуарів / Наукове товариство ім. Шевченка. Упоряд. і ред. М. Шалата. – Дрогобич, 1997. – Т. 4. – С. 669-671.

[3] Франко О., Франко А. Співак, гітарист світової слави та громадський діяч. До 110-річчя від дня народження Володимира Осередчука // Вікна [тижневик, паперове видання]. – 2021. – 19 лют. – № 7 (964). – С. 10-11; Див. також передрук цієї статті у співавторстві (Франко О., Франко А.) з незначними змінами (насамперед уміщено більшу кількість світлин) під дещо видозміненою назвою «Співак, гітарист світової слави та громадський діяч Володимир Осередчук» у вид.: Вікна [онлайн-видання] 2021. – 20 лют. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://vikna.if.ua/news/category/articles/2021/02/20/119322/view

Доля тісно пов'язала дрогобичанина В. Осередчука[4] з Калушем (та його передмістям Підгірками)[5], в якому він періодично перебував і в якому проживала його найближча родина – батьки, єдина сестра, дочка та сестра його бабусі (Марії) – Юліана Франко. Тут жили і спочивають на Старому цвинтарі його батьки Олексій (1875 – 1964) та Розалія (1875 – 1965) Осередчуки, які після повернення зі страшного заслання до Сибіру оселилися в цьому місті. В Калуші навчалась і в 1955 р. закінчила середню школу № 1 дочка Володимира Осередчука Лідія (1939-го року народження), яка зараз проживає в курортному містечку Трускавці. У середньовічному солеварному місті (перша письмова згадка про Калуш датується 27 травня 1437 р.)[6] упродовж понад шістдесяти років мешкала його єдина рідна сестра Емілія (Міля, Мілька) (1908 – 2000), яка в 1929 р. вийшла заміж за калушанина Володимира Бучинського. Вони мали двох синів Ігоря та Юрія. Тут живе та працює онука Емілії, відома лікарка Лідія Ігорівна Білей, яка має нащадків – дочку та сина. Талановиті Осередчукові гени продовжують жити і творити в Калуші донині.

Започаткуванням родинних зв'язків із Франковою «фамілією»[7], на нашу солідарну думку, стали відвідини підгорецької генеалогічної галузки Франків, адже *Володимир Осередчук – онук Марії Дидинської-Айзенбарт – рідної сестри дружини брата Івана Франка Онуфрія Яковича Франка (1861 – 1913) – Юліани Василівни Дидинської-Франко (1864 – 1945).*

Володимирові Осередчуку співавторка пропонованого дослідження *Оксана Омелянівна Франко* (О. Ф.)[8] доводиться троюрідною сестрою, а для другого співав-

---

[4] Олійник М. Осередчук Володимир (Oseredchuk Volodymyr) // Енциклопедія української діяспори. Сполучені Штати Америки (Encyclopedia of Ukrainian Diaspora. United States of America) / Головна редакційна рада: В. Маркусь (гол. ред.), Д. Маркусь (співред.) та ін. – Нью-Йорк; Чикаґо, 2012. – Т. 1. – Кн. 2: «Л»–«Р». – С. 218; за підписом: М. О. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eudusa.org/index.php?title=Oseredchuk_Volodymyr

[5] Когут М. Калущина: люди і долі. Біографічний довідник. – Калуш, 2006. – 236 с.; Його ж: Підгірки: минуле і сучасне. ‑ Дрогобич, 2000. ‑ 163 с.; Коломиєць М. Історія Калуша і Калущини у датах, цифрах і цікавих фактах. ‑ Брошнів, 1996. ‑ 265 с.; Його ж: «Просвіта» Калущини: далеке і близьке. – Калуш, 2003. – 194 с.

[6] Грабовецький В. Історія Калуша. З найдавніших часів до початку XX ст. – Дрогобич, 1997. – 224 с., 55 іл.; Тимів І. Калуш: історія в документах: Збірник документів і матеріалів з фондів Краєзнавчого музею Калущини, присвячений 20-річчю заснування музею / Калуська міська рада, Управління культури, національностей та релігій Калуської міської ради, КЗ «Музейно-виставковий центр Калуської міської ради»; Краєзнавчий музей Калущини; Редкол.: О. Малярчук (гол. ред.), А. Франко, О. Франко, О. Когут та ін. Упоряд. і відп. наук. ред. І. Тимів. – Івано-Франківськ, 2017. – 144 с. – (Серія «Історичні джерела Калущини». Т. 1).

[7] Горак Р., Гнатів Я. [Гл. XV] Нащадки Івана Франка. – У вид.: Горак Р., Гнатів Я. Іван Франко: Книга перша: Рід Якова. – Львів, 2000. [– 232 с.] – С. 198-231; Див. також: Горак Р., Гнатів Я [Гл. XIII] Онуфрій Франко. – У вид.: Горак Р., Гнатів Я. Іван Франко: Книга перша: Рід Якова. – Львів: Вид-во отців василіян «Місіонер», 2000. – С. 171–189; Франко Р. Т. [Роланд Тарасович Франко – внук Івана Франка. – А. Ф, О. Ф.] Нащадки Франка // Науковий вісник Музею Івана Франка у Львові. – Львів, 2008. – Вип. 8. – С. 188-205; Дашкевич Я. Іван Франко та його родина. – В кн.: Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури / 2-ге вид., виправл. й доповн.; Львівське відділення Ін-ту укр. археогр. і джерелозн. ім. М. С. Грушевського НАН України; упоряд.: М. Капраль, Г. Сварник, І. Скочиляс. – Львів, 2007. – С. 333-365.

[8] Сеник Л., Франко А. Доктор історичних наук, професор Оксана Омелянівна Франко: оригінальна ювілейна сильветка (до 80-річчя від Дня народження) // Садиба Франка: науковий збірник заповідника «Нагуєвичі» / Ред. кол. Б. Лазорак (голов. ред.), Я. Мельник, М. Мозер, П. Гриценко, Л. Тимошенко, В. Александрович та ін. – Кн. І. – Дрогобич-Нагуєвичі, 2020. [– 632 с.]. – С. 591-606; Тебешевська О. [Під рубрикою «Особистості»] Берегиня Франкового роду: До 80-річчя від дня народження та 50 років від початку наукової діяльності Оксани Омелянівни Франко // Вісті Калущини. – 2019. – № 17 (706). – 26 квіт. – С. 3; Шкраб'юк П. Гідна спадкоємиця, Берегиня роду Каменяра професор Оксана Омелянівна

тора статті, її сина *Андрія Дмитровича Франка* (А. Ф.)[9] головний фігурант нашої розвідки є троюрідним дядьком (троюрідним братом матері), себто племінником

Франко (до 80-річчя від дня народження) // Калуські історичні студії. Т. 3. Збірник наукових статей, документів і матеріалів, присвячений 150-річчю створення товариства «Просвіта» / Організатори видання: Інститут Івана Франка НАН України; Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, кафедра документознавства та інформаційної діяльності; Калуська міська рада; Управління культури, національностей та релігій Калуської міської ради; КЗ «Музейно-виставковий центр Калуської міської ради»; Краєзнавчий музей Калущини; Музей-оселя родини Івана Франка в Калуші (Підгірках). Редкол.: А. Франко, О. Франко, О. Когут, О. Тебешевська та ін. Рецензенти: М. Литвин, А. Франко, І. Райківський, Я. Мандрик. За заг. ред. проф. О. Малярчука, І. Тиміва. – Івано-Франківськ, 2019. [– 308 с.]. – С. 252-272; Його ж: До 80-річчя професора Оксани Омелянівни Франко: Ювілейне слово // Народознавчі зошити. – 2019. – № 2 (146). – С. 510-520; Його ж: Берегиня роду Каменяра. Ювілейне слово про Оксану Франко // Слово Просвіти: Всеукраїнський культурологічний тижневик. – К., 2019. – № 14 (1014). – 4 – 10 квіт. – С. 13; Його ж: [Під рубрикою «Наші славні НТШівські ювіляри»] Оксана Франко // Вісник НТШ. – Число 61. – (Весна–літо) 2019. – С. 104-106; Його ж: [Під рубрикою «Наші втрати»] Оксана Франко // Вісник НТШ. – Число 65. – (Весна–літо) 2021. – С. 124-125; Див. також текст ювілейних розвідок: першого директора (у 1992 – 2013 рр.) Музею-оселі родини Івана Франка у Калуші (Підгірках) Лідії-Христини Романівни Іваницької (народ. 6 січня 1938 р.): Іваницька Л. Оксана Франко віддала власний дім у Підгірках для Музею Каменяра. 11 квітня нашій землячці доктору історичних наук, професору Львівського національного університету ім. Івана Франка – Оксані Франко виповнюється 70 років // Вікна, 2009. – 6 трав. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vikna.if.ua/news/category/community/2009/05/06/4345/view, а також: Кміть І. На ювілей Оксани Франко в Підгірках [80-річчя О. О. Франко. – А. Ф.,О. Ф.] зібралося понад 30 родаків Каменяра // Вікна. – 2019. – 29 трав. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vikna.if.ua/news/category/articles/2019/05/29/98790/view

[9] Нахлік Є. К. Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України [ЛВІЛШ] (1991 – 2001): Історичний нарис. Актуальні завдання. – У вид.: [Довідник про співробітників ЛВІЛШ. – А. Ф., О. Ф.] Нахлік Є. К., Федорук О. О. Львівському відділенню Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України – 10 років / Передм. М. Г. Жулинського. – Львів, 2003. [– 137 с.] – С. 9-30 [згадки про Андрія Франка та його праці на с. 12, 13, 14, 15. – А. Ф., О. Ф.]. – [У надзаголовку: НАН України. Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка. «Бібліографічна серія». Вип. 3]; Зайцева З. Академічні проєкти Івана Франка в Науковому товаристві імені Шевченка // «Я єсть пролог…»: матер. Міжнар. наук. конгресу, до 160-річчя від дня народж. Івана Франка (Львів, 22 – 24 вер. 2016 р.): у 2 т. / Мін-во освіти і науки України. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Відп. ред.: В. Мельник, М. Жулинський; відп. секр.: С. Пилипчук. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. – Т. 1. – С. 395-411 [згадки на с. 403 і с. 410 про А. Франка як ретельного, фахового дослідника науково-організаційної і публікаторської діяльності Івана Франка в НТШ, що редагував чимало видавничих «проєктів» Товариства, зокрема серію «Українсько-руська бібліотека» та інші його видання, у статті відомої докторки історичних наук, професорки З. Зайцевої також подаються відомості про п'ять основних, ґрунтовних наукових праць А. Франка з тематики «І. Франко і НТШ»: «Діяльність Івана Франка в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка», «Методологічні аспекти моделі джерелознавчої текстологічно-атрибуційної співпраці редакторів видань Шевченкового «Кобзаря» І. Франка (Львів, 1908) та В. Доманицького (Петербург, 1907; 1908)», «Іван Франко – керівник філологічної секції Наукового товариства ім. Шевченка», «Іван Франко як функціонер, науковий продуцент, рецензент, творчий модератор і натхненник літературознавчого дискурсу на засіданнях філологічної секції НТШ», «Співпраця М. Ґрушевського та І. Франка в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка». – А. Ф., О. Ф.]; Франко О., Франко А. Франкова «фамілія» і «Просвіта» та інші культурологічно-громадські і спортивно-військові товариства у Підгірках поблизу Калуша у першій половині XX ст.: мемуарно-дослідницький контекст // Садиба Франка: науковий збірник заповідника «Нагуєвичі» / Ред. кол. Б. Лазорак (голов. ред.), Я. Мельник, М. Мозер, П. Ґриценко, Л. Тимошенко, В. Александрович та ін. – Кн. І. – Дрогобич–Нагуєвичі, 2020. [– 632 с.]. – С. [105-142] 109-110; Федорук О. О. Андрій Дмитрович Франко [Текст]. – У вид.: Нахлік Є. К., Федорук О. О. Львівському відділенню Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України [ЛВІЛШ] – 10 років / Передм. М. Г. Жулинського. – Львів, 2003. [– 137 с.] – С. 109-111. – [У надзаголовку: НАН України. Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка. «Бібліографічна серія». Вип. 3]; Франко О., Франко А. Нащадки Івана Франка по брату Онуфрію // Культура і життя / Міністерство культури і туризму України. – К., 2006. – № 49. – 6 груд. – С. 2.

(небожем) його дідуся. Отож, В. Осередчук – онук найстаршої сестри, сказати б, з «дому Дидинських» – Марії Дидинської, а Оксана Франко є онукою значно молодшої її сестри Юліани, хоча за віком він (нагадаємо, рік його народження 1910-ий) лише на чотири роки молодший за свого дядька (вуйка), а *нашого відповідно дідуся й батька Омеляна-Володимира Онуфрійовича Франка (1906 – 1981)*, небожа (племінника) Івана Франка. *Відомий співак, музикант-гітарист походив зі шляхетної родини Дидинських* (про це детальніше мовитиметься далі)[10] як і наша бабуся і прабабуся Юліана, що повноправно належала до цього аристократичного «дому». *Дидинські часто приїжджали до села Підгірки (передмістя Калуша) в гості до своєї «фамілії»*.

Відомо, що в Івана Франка було два молодших брати *Захар (1859 – 1942)* та *Онуфрій (1861 – 1913)*. Середущий брат оженився в 1883 р., а Онуфрій – у 1886 р., узявши собі за дружину Юліану Василівну Дидинську з Ясениці-Сільної (неподалік Франкової «вітчини» в Нагуєвичах). Маючи вже свої великі сім'ї, Франковим братам стало тісно на батьківському обійсті[11]. А головне, що весь їхній спадковий «ґрунт» вітчим Григорій Гаврилик як війт села Нагуєвичів неправомірно привласнив собі. Суд розділив майно, і Онуфрій та його найстарший брат Іван Франко, продавши свої частки землі, спільно купили маєтність у Підгірках[12] – «околиці» (передмісті) Калуша[13]. Захар Франко із сім'єю залишився в Нагуєвичах, збудувавши неподалік батьківської садиби хату, де проживав до кінця життя. Будинок Захара в Нагуєвичах зберігся донині. Ранньою весною 1904 р. до села Підгірки перебралася велика сім'я Онуфрія Яковича Франка, що складалася з дев'яти чоловік: Онуфрія (1861 – 1913), його дружини Юліани (1864 – 1945) та їх нащадків: Якова (1887 – 1913), Антона (1888 – 1974), Марини (1890 – 1974), Розалії (1892 – 1972), Анни (1894 – 1949), Анастасії (1896 – 1975) та Михайла (1900 – 1951). Остання восьма дитина Онуфрія і Юліани – Омелян-Володимир Франко (наш дідусь і батько) народився вже в Підгірках[14]. Іван Франко часто відвідував брата, то їдучи до Карпат, то на відпочинок, то в різних справах. Село Підгірки стало відтоді «родинним місцем», «отчиною», про що красномовно писав Онуфрій у листі до Івана від 24 квітня 1904 р., запрошуючи його із сім'єю (дружиною Ольгою (з Хору-

[10] Кудрик О. Інженер Володимир Дидинський (1876 – 1937) // Дрогобиччина – земля Івана Франка: У 2 т.: Збірник географічних, історичних та етнографічно-побутових і мемуарних матеріялів / Наукове товариство ім. Шевченка (Український архів. Т. XXV). Редколегія: Лука Луців (голова) та ін. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто: Видано коштом «Центрального комітету дрогобичан», 1973. – Т. 1. – С. 710; Франко О., Франко А. Франкова «фамілія» і «Просвіта» та інші культурологічно-громадські і спортивно-військові товариства у Підгірках поблизу Калуша у першій половині ХХ ст.: мемуарно-дослідницький контекст… – С. 129.

[11] Франко І. Моя вітцівська хата // Матеріяли до українсько-руської етнології. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 1-4.

[12] Франко О. Іван Франко і Підгірки (З родинного листування) [уперше опубліковано листи Онуфрія Яковича Франка до Івана Яковича Франка. – А. Ф., О. Ф.] // Дзвони Підгір'я. – 1993. – № 97. – С. 2; № 101. – С. 2; № 105.– С. 3; № 111. – С. 2.

[13] Когут М. Калущина: люди і долі. Біографічний довідник… – С. 1-236; Його ж: Підгірки: минуле і сучасне… – С. 1-163; Коломиєць М. Історія Калуша і Калущини у датах, цифрах і цікавих фактах… – С. 1-265; Його ж: «Просвіта» Калущини: далеке і близьке… – С. 1-194.

[14] Франко О., Франко А. Франкова «фамілія» і «Просвіта» та інші культурологічно-громадські і спортивно-військові товариства у Підгірках поблизу Калуша у першій половині ХХ ст.: мемуарно-дослідницький контекст… – С. 114-115.

жинських; 1864 – 1941)[15] і дітьми-«франчатами» Тарасом (1889 – 1971)[16], Петром (1890 – 1941)[17], Анною (1892 – 1988)[18], Андрієм (1897 – 1913)[19]) на відпочинок на все літо[20]. До речі, *родинне листування між Онуфрієм та Іваном Франками ми вперше виявили у 1989 р. і опублікували в 1993 р.* (зокрема, важливий експрес-лист Тараса Франка, який на той час перебував у Підгірках, до батька з повідомленням про «наглу» смерть стрийка 28 липня 1913 р. і похорон «татового брата» Онуфрія[21].

Про спільну власність братів, що юридично засвідчує заповіт («Завіщання») ученого[22], та про неодноразові відвідини Іваном Франком Підгірок згадує в спогадах його дочка Анна (Ганна, у селі її з любов'ю кликали: «Ґандзя»,

---

[15] Франко А., Франко О. Була козацького роду [про дружину І. Франка Ольгу Франко (з Хоружинських) – А. Ф., О. Ф.] // Культура і життя / Міністерство культури і туризму України. – К., 2006. – № 30. – 26 лип. – С. 2; Франко О. Франкова родина і культурно-просвітницький рух у Підгірках поблизу Калуша упродовж першої декади – 30-х років ХХ ст. Дослідження та спогади // Калуські історичні студії. Т. 3. Збірник наукових статей, документів і матеріалів, присвячений 150-річчю створення товариства «Просвіта» / Організатори видання: Інститут Івана Франка НАН України; Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, кафедра документознавства та інформаційної діяльності; Калуська міська рада; Управління культури, національностей та релігій Калуської міської ради; КЗ «Музейно-виставковий центр Калуської міської ради»; Краєзнавчий музей Калущини; Музей-оселя родини Івана Франка в Калуші (Підгірках). Редкол.: О. Малярчук (гол. ред.), А. Франко, О. Франко, О. Когут, О. Тебешевська та ін. Рецензенти: М. Литвин, А. Франко, І. Райківський, Я. Мандрик. За заг. ред. проф. О. Малярчука, І. Тиміва. – Івано-Франківськ, 2019. – С. 143.

[16] Франко А. І син, і дослідник творів Івана Франка [про Тараса Івановича Франка – сина Івана Франка – А. Ф., О. Ф.] / Під рубрикою: Іван Франко і його діти // Дзвони Підгір'я [Калуш]. – 2005. – 21 трав. – № 58-59. – С. 3.

[17] Тихолоз Н. Петро Франко: Формула долі (Життєпис на тлі доби): монографія. – Львів: Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка, 2021. – 288 с., іл. – (Серія «Бібліотека Дому Франка». Вип. 8); Франко А., Франко О. Петро Франко – продовжувач батьківських традицій // Культура і життя. – К., 2006. – № 37. – 27 серп.

[18] Шалата М. Життя і слово Франкової дочки // Франко-Ключко А. Писання / Т-во «Просвіта». – Дрогобич, 2006. – С. 3-52; Франко А., Франко О. Єдина дочка Івана Франка // Дзвони Підгір'я / Під рубрикою: Іван Франко і його діти. – 2005. – 27 серп. – № 98-99. – С. 3. Передрук однойменної статті у вид.: Культура і життя / Міністерство культури і туризму України. – К., 2006. – № 49. – 6 груд. – С. 2; Тихолоз Н. Бранка ностальгії (Анна Франко-Ключко: повернення). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: франко:наживо / franko:live ©.

[19] Франко А. Андрій Франко як науковий дослідник фольклористично-етнографічного доробку Григорія Ількевича, перекладач, креативний співробітник, секретар, помічник, опікун Івана Франка // Українське літературознавство: Зб. наук. праць. – Львів, 2012. – Вип. 76. – С. 81-121; Див. також текст альтернативної публікації про Андрія Івановича Франка (сина Каменяра) у співавторстві в іншому фаховому виданні: Франко А. Франко О. Андрій Іванович Франко – український етнограф, фольклорист, перекладач // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць. – Чернівці, 2005. – Т. 2 (20). – С. 76-84.

[20] Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі ІЛ ім. Т. Г. Шевченка НАНУ). – Відділ рукописних фондів і текстології. – Фонд 3 (І. Франко). – Спр. 1636. – Арк. 317, 318.

[21] Там само. – Спр. 1636. – Арк. 119; Спр. 1610. – Арк. 280-281 та ін.; Франко О. Іван Франко і Підгірки (З родинного листування) [уперше опубліковано листи Онуфрія Яковича Франка до Івана Яковича Франка. – А. Ф., О. Ф.] //Дзвони Підгір'я. – 1993. – № 97. – С. 2; № 101. – С. 2; № 105.– С. 3; № 111. – С. 2; Франко А., Франко О. Етнографічні та краєзнавчі матеріали в Музеї Івана Франка в Калуші // Народознавчі зошити. – Львів. – 2013. – № 3. – С. 519.

[22] Державний архів Львівської області (далі: ДАЛО). – Ф. 12. – Оп. 23. – Спр. 1. – Арк. 1 (Франко І. «Завіщання». Запис 2); Іван Франко: Документи і матеріали. 1856 – 1965 / Архівне управління при Раді Міністрів УРСР; Упоряд. І. Д. Бутич, Я. Р. Дашкевич, О. А. Купчинський, А. Г. Сісецький; Відп. ред. З. Т. Франко. – К., 1966. – С. 312.

«Ґандзюня»[23]): «Крім Криворівні, Жаб'я, Буркута й інших гірських місцевостей, ми їздили у відвідини до молодшого татового брата Онуфрія – до Підгірок біля Калуша. Тато разом з братом продали своє господарство в Нагуєвичах і купили спільно досить великий маєток від дітей місцевого священника в Підгірках»[24]. У Підгірках та навколишніх селах Хотінь, Підмихайля, Тужилів, Перевозець, Ясінь Іван Франко та члени його сім'ї (насамперед доволі активні фізично, невгамовні, життєрадісні, допитливі сини Тарас[25] і, незважаючи на хворобу, Андрій, що, до слова, поряд із братом Петром згодом стали «першими українськими фахівцями» «з руханки та змагу»[26]) збирали етнографічні, історичні та фольклорні матеріали, які збереглися в особистому архіві письменника[27]. У передмові Івана Франка до другого тому фундаментальної народознавчої колекції прислів'їв «Галицько-руські народні приповідки» (Львів, 1908) учений з батьківською гордістю констатував, що «приповідки з Підгірок Калуського повіту списали Андрій і Тарас Франки»[28]. Щойно згадане пареміографічне видання[29] сформувало три великі томи у шести випусках «Етнографічного збірника» Наукового товариства ім. Т. Шевченка (НТШ) (1901 – 1910)[30], «золотий вік» науково-організаційної та видавничої діяльності якого припадає на період тісної, результативної співпраці в цій поважній установі «академічного типу», що тривала упродовж 1895 – 1913 рр. поміж її керівником

[23] Франко О., Франко А. Франкова «фамілія» і «Просвіта» та інші культурологічно-громадські і спортивно-військові товариства у Підгірках поблизу Калуша у першій половині ХХ ст.: мемуарно-дослідницький контекст… – С. 120.

[24] Франко-Ключко А. Іван Франко і його родина. Спомини. – Торонто, 1956. [– 131 с.]. – С. 21; Франко А., Франко О. Етнографічні та краєзнавчі матеріали в Музеї Івана Франка в Калуші… – С. 519.

[25] Тарас Франко. Вибране: У 2-х томах / Упоряд. Є. Баран, Н. Тихолоз. – Івано-Франківськ, 2015. – Том 1. – 964 с.; Том 2. – 760 с. (Серія «Бібліотека Галицька». Вип. 4); Див. також текстологічно-візуальні дослідницькі матеріали в рамках інтерактивного спеціального інтернет-блогу: Тихолоз Н. Тарас, але не Шевченко. Франко, але не Іван. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: франко:наживо / franko:live ©.

[26] Сова А., Тимчак Я. Сини Івана Франка – перші українські фахівці з руханки та змагу // Вісник Наукового товариства імені Т. Шевченка. – 2016. – № 56. – С. 43-47; Див. також текст розлогої концептуальної праці: Сова А. Іван Боберський: суспільно-культурна, військово-політична та освітньо-виховна діяльність: монографія / НАН України. Ін-т українознавства ім. Івана Крип'якевича, Львів. держ. ун-т фізичної культури ім. Івана Боберського, Центр незалеж. іст. студій; наук. ред. І. Я. Соляр. – Львів: [б. в.], 2019. – 511 с.

[27] ІЛ ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. – Відділ рукописних фондів і текстології. – Фонд 3 (І. Франко). – Спр. 4528; 4626 та ін.; Франко А., Франко О. Етнографічні та краєзнавчі матеріали в Музеї Івана Франка в Калуші… – С. 520; Франко А. Андрій Франко як науковий дослідник фольклористично-етнографічного доробку Григорія Ількевича, перекладач, креативний співробітник, секретар, помічник, опікун Івана Франка… – С. 81-121; Франко О., Франко А. Колядки, щедрівки з Калущини в особистому архіві Івана Франка // Дзвони Підгір'я. – 2014. – 17 січ. – № 3; Франко А. Діяльність І. Франка в Етнографічній комісії Наукового товариства ім. Т. Шевченка // Народознавчі зошити. – Львів. – 2001 [2002]. – № 3. – С. 465-469.

[28] Франко О., Франко А. Франкова «фамілія» і «Просвіта» та інші культурологічно-громадські і спортивно-військові товариства у Підгірках поблизу Калуша у першій половині ХХ ст.: мемуарно-дослідницький контекст… – С. 120.

[29] Пилипчук С. «Галицько-руські приповідки»: пареміологічно-пареміографічна концепція Івана Франка. – Львів, 2008. – 220 с.

[30] Пилипчук С. Фольклористична концепція Івана Франка: монографія. – Львів, 2014. – 466 с.; Його ж: «Галицько-руські приповідки»: пареміологічно-пареміографічна концепція Івана Франка… – С. 1-220; Франко А. Діяльність І. Франка в Етнографічній комісії Наукового товариства ім. Т. Шевченка… – С. 465-469.

М. Грушевським і членом Президії («Виділу»), «директором» Філологічної секції Товариства І. Франком[31], а також Ф. Вовком[32], В. Гнатюком[33] та іншими провідними діячами інтелектуального «ядра» вітчизняної еліти[34]. Син письменника Петро

[31] Франко А. Науково-критична та історіософська рецепція Івана Франка «Історії України-Руси» Михайла Грушевського крізь модерну візію інтерпретації взаємин між автором вітчизняного літописання та його рецензентом // Садиба Франка: науковий збірник заповідника «Нагуєвичі» / Ред. кол. Б. Лазорак (голов. ред.), Я. Мельник, М. Мозер, П. Гриценко, Л. Тимошенко, В. Александрович та ін. – Кн. 2. – Дрогобич-Нагуєвичі, 2021. [– 784 с.]. – С. 97-169; Його ж: Співпраця М. Грушевського та І. Франка в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка // Михайло Грушевський і Західна Україна: До 100-річчя від початку діяльності М. Грушевського у Львівському університеті: Доповіді й повідомлення міжнар. наук. конф. (Львів, 26 – 28 жовт. 1994 р.) / Львів. держ. ун-т ім. І. Франка; Наук. т-во ім. Т. Шевченка, ЗНЦ та ін.; відп. ред. А. Карась. – Львів, 1995. – С. 35-38; Франко А., Франко О. Іван Франко і Михайло Грушевський. До питання про співпрацю в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка // «Нам пора для України жить»: матер. всеукр. наук.-практич. конф. «До 160-річчя від дня народження Івана Франка» (Калуш, 6 верес. 2016 р.) / Управління культури, національностей та релігій Калуської міської ради, Краєзнавчий музей Калущини, Музей-оселя родини Івана Франка в Калуші (Підгірках); редкол.: О. Франко (гол. ред.), А. Франко, О. Малярчук, О. Когут та ін.; відп. ред. І. Тимів. – Калуш, 2016. – С. 11–15.

[32] Франко О. Федір Вовк – учений і громадський діяч. – К., 2001. – 379 с.; Її ж: Діяльність Федора Вовка в Науковому товаристві ім. Шевченка // З історії Наукового товариства імені Шевченка: Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові. Т. 10 / Ред. тому О. Купчинський; Наукове товариство імені Шевченка у Львові. – Львів, 1998. – С. 84-100; Її ж: Федір Вовк [монографічне дослідження] / УВАН (Укр. Вільна Акад. наук) у США. Джерела до новітньої історії України. Т. 4 (ред. Марко Антонович). – Нью-Йорк, 1997. – С. 11-237. – (До 150-ліття з дня народження); Франко А., Франко О. Невгамовний Федір Вовк // Слово і Час: науково-теоретичний журнал. – Київ, 1997. – № 8. – С. 24-30; Франко О. Наукова діяльність Федора Вовка // Український історичний журнал. – 2006. – № 3 (468). – Трав.–черв. – С. 42-56; Франко А., Франко О. Львів у житті Ф. Вовка // Наукові зошити історичного факультету: зб. наук. праць. – Львів, 1997. – С. 72-77; Див. також: Франко А., Франко О. Аналіз документів і матеріалів особистого наукового архіву Федора Кіндратовича Вовка // Вісник Інституту археології Львівського національного університету ім. Івана Франка. – Львів, 2011. – Вип. 6 (гол. ред. проф. О. О. Франко). – С. 106-123.

[33] Мушинка М. Володимир Гнатюк: життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства. – Вид. 2-ге, допов. та переробл. – Тернопіль, 2012. – 384 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://194.44.152.155/elib/local/r740.pdf. – НБТНПУ ім. В. Гнатюка; Нахлік Є. (за участі О. Шеремети) Гнатюк Володимир Михайлович // Франківська енциклопедія: у 7 т. / редкол.: М. Жулинський, Є. Нахлік, А. Швець та ін. Львів, 2016. – Т. 1: А–Ж / наук. ред. і упоряд. Є. Нахлік; передм. М. Жулинський, Є. Нахлік. – С. 360-387. – (Серія «Іван Франко і нова українська література. Попередники та сучасники»); Яценко М. Володимир Гнатюк. Життя і фольклористична діяльність. – К., 1964. – 287 с.; Сабат Г. До проблеми фольклористичних студій Івана Франка та Володимира Гнатюка // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Літературознавство. – Тернопіль, 2011. – Вип. 33. – С. 159-165. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.library.tnpu.edu.ua/images/stories/pdf/Gnatjyk_v/sabat_11.pdf. – НБ ТНПУ ім. В. Гнатюка; Її ж: Іван Франко та Володимир Гнатюк як дослідники українського фольклору. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: франко:наживо / franko:live © / 12.05.2021; Франко А., Франко О. Листування В. Гнатюка з Ф. Вовком // Тези доповідей і повідомлень 1-ї Терноп. обл. наук. історико-краєзнавчої конф. – Тернопіль, 1990. – Ч. ІІІ. – С. 7-9.

[34] Франко А. Іван Франко як учений, видавець та організатор української академічної науки в НТШ // «Я єсть пролог…»: матер. Міжнар. наук. конгресу, до 160-річчя від дня народж. Івана Франка (Львів, 22 – 24 вер. 2016 р.): у 2 т. / Мін-во освіти і науки України. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Відп. ред.: В. Мельник, М. Жулинський; відп. секр.: С. Пилипчук. – Львів, 2019. – Т. 1. – С. 350-394; Його ж: Діяльність Івана Франка в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка // Визвольний шлях: Сусп.-політ., наук. і літ. місячник. – Київ; Лондон, 2006. – Річн. 59. – Кн. 7-8 (700-701; лип.-серп.). – С. 74-91; Його ж: Франків «Кобзар» (до сторіччя виходу в світ «Кобзаря» Тараса Шевченка за редакцією Івана Франка) // Там само. – 2008. – Річн. 61. – Кн. 3 (720; лип.–вер.). – С. 107-116; Його ж: Академічні досягнення,

також згадував про приїзди батька до Підгірок та рибальство на річці Лімниці і Чернечім болоті[35]. 28 липня 1913 р. раптово помер «патріярх» сімейства Онуфрій (що, за висловом Захара Франка, сильно простудився під час риболовлі), а за ним передчасно упокоївся і найстарший його син Яків Франко. *На похорон брата Онуфрія, що відбувся 30 липня 1913 р. у Підгірках, приїжджав разом із сином Петром Іван Франко*[36]. Цей достовірний факт (участь хворого письменника на сумній церемонії поховання брата) дослідили і переконливо обґрунтували на основі документальних, мемуарних, епістолярних матеріалів, автентичних свідчень та інших вірогідних, перевірених джерел (яскравих спогадів сучасників І. Франка, родини та односельців, зокрема, публікацій відомого українського художника Григорія Смольського (1893 – 1985)[37] та розповідей його брата Андрія, що дожив до новітніх часів), на противагу двозначним трактуванням та контроверсійним міркуванням Романа Горака, науковці Андрій Франко[38] та Оксана Франко, нащадки сім'ї Ону-

видавничі та організаційні проєкти Івана Франка в НТШ // «Нам пора для України жить»: матер. всеукр. наук.-практич. конф. «До 160-річчя від дня народження Івана Франка» (Калуш, 6 верес. 2016 р.) / Управління культури, національностей та релігій Калуської міської ради, Краєзнавчий музей Калущини, Музей-оселя родини Івана Франка в Калуші (Підгірках); редкол.: О. О. Франко (гол. ред.), А. Франко, О. Малярчук, О. Когут та ін.; відп. ред. І. Тимів. – Калуш, 2016. – С. 16-51; Його ж: Іван Франко як функціонер, науковий продуцент, рецензент, творчий модератор і натхненник літературознавчого дискурсу на засіданнях філологічної секції НТШ // Українське літературознавство. – Львів, 2016. – Вип. 80. – С. 59-91; Його ж: Іван Франко – керівник філологічної секції Наукового товариства ім. Шевченка Літературознавство. Бібліографія. Інформатика: Доповіді та повідомлення ІІІ Міжнар. конгресу україністів (МАУ) (Харків, 26 – 29 серп. 1996 р.). – Харків, 1996. – С. 81-86; Франко О., Франко А. Франкова «фамілія» і «Просвіта» та інші культурологічно-громадські і спортивно-військові товариства у Підгірках поблизу Калуша у першій половині ХХ ст.: мемуарно-дослідницький контекст… – С. 120-123.

[35] Франко П. І. Іван Франко зблизька (п'ять портретів). Спомини. – У вид.: Франко П. І. Доробок. Том І. Літературні твори [Текст]: посібник / автор передм. і упоряд. П[етро] М[ихайлович] Франко. – Львів, 2010. – С. 565-566.

[36]Іваницька Л. Р. 100 років тому Іван Франко востаннє побував у Підгірках // Дзвони Підгір'я. – 2013. – 2 серп. (№ 33). – С. 13; Її ж: До нього горнулися всі [І. Франко і Підгірки] // Галичина. – 2006. – 10 серп. – С. 13; Її ж: Оксана Франко // Літопис Бойківщини (Litopys Boykivshchyny) / Редкол.: Я. Радевич-Винницький (гол. ред.), Я. Геврич, М. Зимомря, М. Ільницький, В. Качкан, П. Косачевич, М. Кріль, Б. Яремко та ін. – ЗСА–Канада–Україна, 2010. – Ч. 1/78 (89). – С. 24-25.

[37] Смольський Г. Іван Франко в Підгірках // Жовтень. – Львів, 1978. – № 8. – С. 122-123; Його ж: У дружбі з народом // Спогади про Івана Франка / Упоряд., вступна стаття і примітки М. Гнатюка. – Львів, 2011. – С. 546-547; Передрук із журн.: Жовтень. – 1956. – № 6. – С. 87-88. Див. також культурологічно-мистецькі матеріали вид.: Григорій Смольський. Альбом. – К., 1983. – 80 с.

[38] Див. текст статті у співавторстві про підготування до публікації серії (двох) додаткових томів до «академічного» видання (Зібрання творів Івана Франка у 50 томах) під творчою «орудою» наукових співробітників відділу франкознавства Інституту Івана Франка НАН України (м. Львів): Франко А., М. З. Легкий. Проспект додаткових томів «Наукові переклади Івана Франка» [проєктованих і підготованих до друку Інститутом Івана Франка НАН України (наук. ред. М. З. Легкий; упоряд.: А. Франко, О. Франко): 55-го і 56-го томів до видання: Іван Франко: Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – К., 1976 – 1986. – А. Ф., О. Ф.] // Іван Франко: Тексти. Факти. Інтерпретації: Збірн. наук. праць / НАН України. Інститут Івана Франка; Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка; Редкол.: М. Жулинський (голова) та ін.; Відп. і літ. ред. та упоряд. Є. Нахлік; Відп. секр. О. Нахлік. – Київ; Львів, 2011. – Вип. І: Огляди. Статті. Твори. Листування. Спогади. Бібліографія. – С. 346-350; Див. також текст інших концептуальних франкознавчих розвідок: Франко А. Іван Франко як дослідник, редактор, публікатор творчої спадщини Юрія Осипа Федьковича у видавничій серії НТШ «Українсько-руська бібліотека» // «Дивлячись на цей гірський світ»: літературознавчий збірник / НАН України. Інститут Івана Франка; НТШ; [відп. ред. А. Швець;

фрія Яковича Франка[39] – історики, літературознавці, текстологи, культурологи, упорядники текстів і автори коментарів корпусу додаткових томів (томів 51–56: томи 51, 52, 53, 54 та ненумероване науково-довідкове видання «Покажчик купюр» вже оприявнені у київському видавництві «Наукова думка» у 2008 – 2011 рр., а томи 55, 56 підготовано до друку) до «академічного» видання творчої спадщини Івана Франка разом з іншими науковими співробітниками відділу франкознавства Інституту Івана Франка НАН України (м. Львів) та Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. До слова, ми (співавтори пропонованого дослідження) також уперше виявили майнові документи, що слугувало одним із переконливих доказів перебування письменника в Підгірках та обґрунтування тези про спільну власність братів на землю; ще в 60-і – 90-і роки XX ст. ми записали автентичні спогади сучасників Івана Франка на Калущині[40].

У 1912 р. Антон Франко виїхав до Америки на заробітки[41]. На той час уже вийшли заміж Марина і Розалія Франки[42]. *Родина Дидинських (саме з нею прямо пов'язане генеалогічне коріння Володимира Осередчука, що водночас також дотичне і до Франкового родоводу за сімейною «лінією» його бабусі)* з глибоким співчуттям ставилася до складної, невблаганної життєвої долі Юліани Дидинської-Франко (дружини передчасно померлого Онуфрія Франка), що залишилася «на чужині» (в Підгірках) удовицею, котрій довелося самотужки виховувати чотирьох дітей (не враховуючи при цьому інших її чотирьох дітей, що тоді вже провадили більш самостійне «доросле життя» поза межами вітцівської оселі). Омеляну-Володимиру Франку (нашому дідусеві і батькові) тоді (у 1913 р.) виповнилося лише сім років.

наук. ред. М. Котик-Чубінська, М. Лапій; передм. А. Швець; редкол.: Є. Нахлік (голова), Р. Кушнір (голова) та ін.]. – Львів, 2018. – С. 231-244; Франко А., Франко О. Концептуальні міркування щодо проблеми формування передумов створення перших українських енциклопедій (за матеріалами особистих архівів Ф. Вовка та І. Франка) // Парадигма: збірник наук. праць на пошану Миколи Ільницького. Вип. 5 / відп. ред. Я. Мельник; на основі матер. наук. конф. (Львів, 24 вер. 2009 р.) «Осягаючи літературу на перехрестях віку (до 75-річчя з дня народж. М. Ільницького)». – Львів, 2010. – С. 129-152.

[39] Франко О., Франко А. Франкова «фамілія» і «Просвіта» та інші культурологічно-громадські і спортивно-військові товариства у Підгірках поблизу Калуша у першій половині XX ст.: мемуарно-дослідницький контекст… – С. 115-116; Сеник Л. Т., Франко А. Доктор історичних наук, професор Оксана Омелянівна Франко: оригінальна ювілейна сильветка (до 80-річчя від Дня народження)… – С. 592; Див. також текст ювілейних публікацій про родака с. Підгірки (нині в межах м. Калуша), відомого художника Г. Смольського: Франко А., Франко О. Лицар українського мистецтва (До 100-річчя від дня народж. Г. Смольського // Дзвони Підгір'я. – 1993. – 25 листоп. – № 133. – С. 3; Франко А., Франко О. Майстер українського живопису (До 90-річчя від дня народження Г. Смольського) // Зоря Прикарпаття. – 1983. – 2 груд. – № 192. – С. 4; Франко О. Франкова родина і культурно-просвітницький рух у Підгірках поблизу Калуша упродовж першої декади – 30-х років XX ст. Дослідження та спогади… – С. 148.

[40] Архів Андрія та Оксани Франків, м. Львів. – [Папка № 1-6]. – Папка № 1. – Од. зб. 2; Франко О., Франко А. Франкова «фамілія» і «Просвіта» та інші культурологічно-громадські і спортивно-військові товариства у Підгірках поблизу Калуша у першій половині XX ст.: мемуарно-дослідницький контекст… – С. 111-112.

[41] ІЛ ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. – Відділ рукописних фондів і текстології. – Фонд 3 (І. Франко). – Спр. 1636. – Арк. 307.

[42] Франко О. Франкова родина і культурно-просвітницький рух у Підгірках поблизу Калуша упродовж першої декади – 30-х років XX ст. Дослідження та спогади... – С. 141.

Видатні репрезентанти династії Дидинських (як і генеалогічного «древа» – родоводу Кульчицьких, з якого походила мати Івана Франка Марія) одержали шляхетні титули та маєтності в Ясениці-Сільній поблизу Дрогобича за участь у переможних війнах Австрії проти Османської імперії[43]. *Вони мали свій шляхетний родовий герб «Їоздава»* і деякі важливі привілеї (правомірну можливість навчатись, ставати офіцерами). За дослідженнями А. Франка та О. Франко у батька нашої прабабусі (бабусі) Юліани Дидинської-Франко було дев'ятеро дітей: Костянтин, Марія, Катерина, Федір, Юліана, Розалія Леон, Михайло і Текля. Окрім знаменитого співака, гітариста, популярного громадського діяча Володимира Осередчука[44], *в родоводі Дидинських* фігурують ще дві відомі постаті – *Володимир Дидинський* (1876 – 1937)[45] і *Костянтин Васильович Дидинський* (бл. 1850 – не раніше 1905)[46]. Випускник Львівської Політехніки (студіював основи будівництва доріг і мостів), відомий інженер, меценат, харизматичний громадський діяч, народний улюбленець, надзвичайно енергійний, діяльний, працелюбний і водночас скромний, доброзичливий, привітливий, жартівливий, завжди усміхнений *Володимр Дидинський* був першим головою українського студентського товариства «Основа», керівником філії товариства «Сільський господар», одним із чільних організаторів Хліборобського вишколу молоді, директором місцевого українського банку «Народний дім» (упродовж тривалого часу), очолював дрогобицьке «рахунково-спортове» товариство «Сокіл», був одним із засновників ремісничої кредитової кооперативи «Зоря», заклав підвалини справжньої агрокультури на Дрогобиччині[47], брав помітну участь у суспільно-політичному житті як активний член УНДО (Українського народно-демократичного об'єднання)[48]. Про широку популярність і любов до цієї знаної на Дрогобиччині персоналії свідчить урочисте проведення його похорону (він передчасно помер після невдалої операції після важкої травми (перелом хребта) в автокатастрофі), що став велелюдною, за висловом О. Кудрика, справді, народною маніфестацією, «якої Дрогобич не бачив»[49]. Про цю неординарну поминально-поховальну подію у славній історії міста Юрія Котермака-Дрогобича (1450 – 1494)[50], що мала зна-

[43] Франко О., Франко А. Франкова «фамілія» і «Просвіта» та інші культурологічно-громадські і спортивно-військові товариства у Підгірках поблизу Калуша у першій половині ХХ ст.: мемуарно-дослідницький контекст... – С. 129.

[44] Олійник М. Осередчук Володимир (Oseredchuk Volodymyr)... – С. 218. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eudusa.org/index.php?title=Oseredchuk_Volodymyr; Франко О., Франко А. Співак, гітарист світової слави та громадський діяч. До 110-річчя від дня народження Володимира Осередчука... – С. 10-11.

[45] Володимир Дидинський [Текст] // Вікова спадщина Дрогобиччини (Джерело: «150 славних українців Дрогобиччини. Упорядники Костянтин Дидинський, Мирослав Куйдич»). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до: https://drohobychyna.com.ua/section/osobistosti/volodimir-didinskiy/; Кудрик О. Інженер Володимир Дидинський (1876 – 1937)… – С. 710-713.

[46] Франко А., Франко О. Етнографічні та краєзнавчі матеріали в Музеї Івана Франка в Калуші… – С. 522.

[47] Володимир Дидинський… [Текст] – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://drohobychyna.com.ua/section/osobistosti/volodimir-didinskiy/.

[48] Кудрик О. Інженер Володимир Дидинський (1876 – 1937)… – С. 710-712.

[49] Там само. – С. 711, 713.

[50] Дашкевич Я. Куди показує компас? Про концепцію п'ятитомної «Історії української культури» // Київ (Київ). – 1991. – № 2. – С. 114-118; Ісаєвич Я. Сучасні псевдонаукові публікації на історичні

чний публічний резонанс, сповістила щоденна газета «Діло» «з датою 10 жовтня 1937 р.» у посмертній згадці про небіжчика[51].

Костянтин Васильович Дидинський, який навчався також, як і Іван Франко, в школі в Ясениці-Сільній, зумів піднятися сходинками службової кар'єри на доволі високий щабель обіймання відповідальної посади ад'ютанта австрійського цісаря Франца-Йосифа I[52]. На початку XX ст. він трагічно загинув у Відні, і Юліана Дидинська по смерті старшого брата отримала у спадок його великий портрет, намальований олійними фарбами, а також імпозантну шафу з червоного дерева. Кость Васильович зображений у військовій формі майора з орденами і регаліями. Електронну репродукцію цієї картини ми опублікували в 2013 р. у журналі «Народознавчі зошити» (№ 3, стор. 522)[53]. У споминах професорки Оксани Франко виразно фігурує емоційно наснажена меморіальна, автентична згадка як її бабуся (прабабуся Андрія Франка) Юліана Дидинська-Франко протирала той портрет і гірко плакала над долею брата. Збереглися також великі фотографії Костянтина Дидинського, на одній з яких є напис «Париж. 1905 р.». *У нашому (А. Франка та О. Франко) приватному архівно-документознавчому зібранні міститься також старовинна, раритетна геліогравюра (нім.: «heliogravure») військового параду у передмісті Відня, на якій постають на конях ще молодий цісар і позаду імператора його ад'ютант, наш родич Костянтин Васильович Дидинський*[54]. *Її фоторепродукцію ексклюзив-*

теми: два приклади // Україна модерна (Війна переможців і переможених). – Київ; Львів, 2008. – Ч. 13 (2). – С. 211-221; Його ж: Юрій з Дрогобича // Аксіоми для нащадків: українські імена у світовій науці: збірник нарисів. – Львів, 1992. – С. 277-283; Пастух Р. Вулицями старого Дрогобича. – Львів: Каменяр, 1991. – 165 с., 25 арк. іл.; Його ж: Дрогобич у прізвищах, датах, подіях і фактах. – Вид. друге, доп. і уточнене. – Дрогобич, 2002. – 144 с., іл.; Радевич-Винницький Я. Наш чи не наш Юрій Дрогобич? Міркування з приводу деяких категоричних тверджень // Дрогобиччина – земля Івана Франка: Збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріялів та мемуарів / Наукове товариство ім. Шевченка. Упоряд. і ред. Михайло Шалата. – Дрогобич, 1997. – Т. 4. – С. 137-140. – Передрук з газети: Культура і життя. – 1992. – № 47. – 21 листоп. (відгук на статтю: Дашкевич Я. Куди показує компас? Про концепцію п'ятитомної «Історії української культури»… – С. 114-118); Тимошенко Л. Видатні дрогобичани Юрій Дрогобич (Котермак) і Мартин Лятерна // Пограниччя: Україна–Польща: науковий щорічник / Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. Івана Франка; Uniwersytet Marii Curie–Skłodowskiej. – Дрогобич; Люблін, 2012. – Т. 4. – С. 291-316; Шалата М. Юрій Дрогобич і його доба: історико-літературна студія . – 2-ге, доп. вид. – Львів: Каменяр, 2000. – 89 с.: іл.; Його ж: Юрій Котермак – видатний українець епохи Відродження // Добре Серце (Дрогобич). – 1994. – № 1. – С. 19-20; Bònoli F., Piliarvu D. I lettori di astronomia presso lo studio di Bologna dal XII al XX secolo. – Bologna, 2001. – 287 p. Тут (у книзі італійських дослідників Ф. Боньолі та Д. Пілярву «Викладачі астрономії університету Болоньї від XII до XX століть» (Болонья, 2001)) уміщено статтю про Юрія Дрогобича під назвою: Giorgio di Leopoli. – P. 115-117; Drohobych or Drohobytsky Yurii [Текст] // Encyclopedia of Ukraine / ed. by V. Kubijovyč. – Toronto; Buffalo; London: University of Toronto Press, 1984. – Vol. 1: A-F. – P. 761-762: іл. (фото рельєфа Ю. Дрогобича роботи митця Євгена Дзиндри); Longo H. P. Jurij Drohobych: Georgius de Russia, rettore a Bologna nel XV secolo / prezentazione di Fabio Roversi-Monaco. – Bologna: Clueb, 1988. – P. 1-69: ill. – (Memorie e documenti dello Studio bolognese; 2); Schreyer A. Jerzy Kotermak – Jurij Drohobycz // Ziemia Drohobycka. – 2001. – № 14. – S. 49-52.

[51] Володимир Дидинський... [Текст] – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://drohobychyna.com.ua/section/osobistosti/volodimir-didinskiy/; Кудрик О. Інженер Володимир Дидинський (1876 – 1937)… – С. 713.

[52] Франко О. Франкова родина і культурно-просвітницький рух у Підгірках поблизу Калуша упродовж першої декади – 30-х років XX ст. Дослідження та спогади… – С. 147.

[53] Франко А., Франко О. Етнографічні та краєзнавчі матеріали в Музеї Івана Франка в Калуші... – С. 522.

[54] Архів Андрія та Оксани Франків, м. Львів. – Папка № 2. – Од. зб. 2.

но оприлюднюємо як унікальну пам'ятку в українській історіографії у матеріалах третього тому респектабельного наукового видання «Садиба Франка». За переказами схожа (за «сюжетом» і дійовими особами урочистої «мізансцени») «картина» прикрашала імператорський палац цісаря Франца-Йосифа І. Перебуваючи у 2010 р. у Відні, професорка Оксана Франко наполегливо здійснювала її пошук у літньому палаці імператора (як і раніше її син Андрій Франко під час відвідин столиці Австрії), і хоч такі неодноразові спроби поки що не увінчалися успіхом, ми оптимізму не втрачаємо. У цьому контексті варто зауважити, що цісарських палаців було декілька, і є цілком обґрунтована надія віднайти-таки вожделенну «картину» в австрійській столиці! Відвідуючи гостинний Відень, ми також здійснювали пошуки могили Костянтина Васильовича Дидинського. *Переважну більшість представників «фамілії» Дидинських особисто знав Іван Франко, котрий, як засвідчують шкільні журнали, навчався в Ясениці-Сільній в одному класі з Федором Дидинським.* Згодом останній закінчив Коломийську гімназію, постійно проживав та працював у Коломиї. До речі, Федір приїжджав до Відня на церемонію поховання Костянтина Дидинського, що на початку ХХ ст. передчасно (через фатальний збіг несприятливих обставин) відійшов у засвіти. В архівних фондах Музею-оселі родини Івана Франка в Калуші (Підгірках) зберігається його фотографія[55].

Одна із сестер Юліани Дидинської-Франко Марія вийшла заміж за українізованого німця Антона (Федора) Айзенбарта (Айзенбарда), з яким Іван Франко полюбляв «розмовляти по-німецьки». Саме завдяки йому, ще в дитинстві, майбутній письменник і видатний учений, поліглот, фахово «вишколений» перекладач (зокрема, з німецької літератури[56]) оволодів усіма складними граматичними конструкціями та різноманітними нюансами розмовного німецького «язика». Цей пан *Айзенбарт доводився дідом головному «герою» нашого мемуарно-наративного дослідження, співаку, гітаристу, громадському діячеві Володимиру Осередчуку*[57]. *Дочка Марії Василівни Дидинської та Антона (Федора) Айзенбарта Розалія вийшла заміж за Олексія Осередчука (батька Володимира) і оселилася в Дрогобичі.* Там вони мали свій будинок та невеличку кав'ярню, а батько видатного мистця був майстром столярної справи, але чи утримував майстерню – нам достеменно невідомо. За мемуарними свідченнями Оксани Франко, вже після повернення Осередчуків із Сибіру (наприкінці 50-их рр. минулого століття), вона часто приходила до них, гостинна бабця Рузя (щойно згадана Розалія Осередчук) люб'язно пригощала її кавою та неодноразово із захопленням і гордістю пригадувала про славний факт літопису свого життя, мовляв, до війни їх кав'ярня в Дрогобичі була найкращою в місті[58].

Розалія (Дидинська – дівоче прізвище її матері Марії) Айзенбарт-Осередчук (матуся Володимира Осередчука) неодноразово бачила Івана Франка, бо ще

[55] Архів Музею-оселі родини Івана Франка в Калуші (Підгірках). – Папка № 1. – Од. зб. № 20. Інвентарна книга. – № 424, 484 та ін.

[56] Зимомря М. Німецька література в перекладацькому контексті Івана Франка // Іван Франко: дух, наука, думка, воля: матеріали Міжнар. наук. конґресу, присвяч. 150-річчю від дня народж. Івана Франка (Львів, 27 вересня – 1 жовтня 2006 р.). – Львів, 2008. – Т. 1. – С. 1083-1091.

[57] Франко О., Франко А. Співак, гітарист світової слави та громадський діяч Володимир Осередчук» // Вікна [онлайн-видання] – [Електронний ресурс]. – 2021. – 20 лют. – Режим доступу: https://vikna.if.ua/news/category/articles/2021/02/20/119322/view.

[58] Там само.

в дитинстві часто бувала у близьких Франкових родичів у Нагуєвичах. Донині навпроти садиби Франків проживають нащадки Дидинських[59]. Вона як безпосередній свідок була присутня якраз у той складний, екзистенційний, переламний момент трансформації життя молодого «літерата», коли у 1880 р. поліція здійснила справжню, показову «фантасмагоричну екзекуцію» – привела пішки аж із Коломиї до рідного села ледь живого, босого арештанта Івана Франка із закривавленими ногами. У цьому контексті нашої мемуарно-наративної багатошарової, різнопланової розвідки про життя та діяльність В. Осередчука[60] і водночас у дослідницькій площині розгляду біографічно асоційованих з уславленим діаспорним митцем паралелей цікавої, взаємопереплетеної з його особистістю «фабули» представленої на інтелектуальний «суд» уважного читача виразно франкознавчої статті на перетині «жанрів» (особливо, з огляду на активне «занурення» її співавторів поряд з іншими фахівцями[61] у модерний «фарватер» конструювання сучасної парадигми франкознавчих студій[62])[63] видається доречним здійснити принагідний короткий екскурс про перебування письменника в Калуші[64]. Оскільки це середньовічне місто тісно пов'язане як з іменем Каменяра, так і з постаттю музиканта світового визнання та відомого українсько-американського громадського діяча. Нагадаємо, *генеалогічне «древо» «героя», центральної постаті нашого біографічного нарису*

[59] Там само.

[60] Енциклопедія української діяспори: У 7-ми т. – Т. 1. – Кн. 2. – Нью-Йорк; Чикаґо, 2012. – С. 218; Гавриш С. В річницю смерти сл[авної] п[ам'яті] інж[енера] В. Осередчука… – С. 4.

[61] Зимомря М. Перекладацька спадщина Івана Франка: панорамність культурного простору // Слово і Час. – 2011. – № 11 (611) (листопад). – С. 48-55; Тимів І. Джерелознавчі та краєзнавчі зацікавлення Івана Франка // «Нам пора для України жить»: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «До 160-річчя від дня народження Івана Франка» (Калуш, 6 вересня 2016 р.) / Управління культури, національностей та релігій Калуської міської ради, Краєзнавчий музей Калущини, Музей-оселя родини Франка в Калуші (Підгірках); редкол.:, О. О. Франко (гол. ред.), А. Д. Франко, О. Малярчук, О. Когут та ін. Відп. ред. І. Тимів. – Калуш, 2016. [– 200 с.]. – С. 52-75; Його ж: Археографічна та краєзнавча діяльність Івана Франка // Краєзнавець Прикарпаття: регіональний науково-методичний альманах. – 2016 (липень–грудень). ‑ № 28. – С. 15-23; Його ж: Творчі мандрівки Івана Франка до Станиславова // Рідна земля. – 2016. – 23 верес. (№ 37). – С. 11.

[62] Чопик Р. Переступний вік (Українське письменство на зламі XIX – XX ст.). – Львів; Івано-Франківськ, 1998. – 196 с.; Його ж: Ecce Homo! Добра звістка від Івана Франка / Відп. ред. Є. К. Нахлік. – Львів, 2002. – 232 с.; Див. також текст концептуальних, фактологічних франкознавчих досліджень відомого історика, лавреата Міжнародної премії Івана Франка (за 2021 р.) професора Леоніда Тимошенка (визнаного фахівця у царині історії церкви XVI – XIX ст.): Iwan Franko (1856 – 1916) // Złota księga historiografi i lwowskiej XIX i XX wieku / pod red. J. Maternickiego przy współpracy L. Zaszkilniaka. – Rzeszow: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2007. – S. 241-252; Іван Франко – знавець історії ранньомодерної церкви // Записки НТШ. – Т. 250. – Львів, 2005. – С. 338-355; Див. також текст праці: Лазорак Б. Наукові читання доктора Івана Франка з проблем античності та медієвістики (Самбір, 1903 р.) // Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / Ред. кол. Н. Скотна (гол. ред.), О. Петречко та ін. – Дрогобич, 2013. – Вип. 32. Історія. – С. 138-150.

[63] Легкий М., Пилипчук С. З останнього десятиліття франкознавства // Слово і Час: науково-теоретичний журнал. – К., 2008. – № 10 (574). – С. 21-30; Нахлік Є. Сучасний стан франкознавчих досліджень і проблема створення Інституту Івана Франка НАН України // Слово і Час: науково-теоретичний журнал. – К., 2011. – № 8 (608). – С. 38-48; Тихолоз Б. Між ювілеями, франкознавство останнього десятиліття у Львівському університеті // Дзвін. – 2006. – № 8. – С. 150-159.

[64] Арсенич П. Іван Франко і Прикарпаття. – Івано-Франківськ, 2006. – 347 с.; Грабовецький В. Історія Калуша. З найдавніших часів до початку XX ст. – С. 1-224; Когут М. Калущина: люди і долі. Біографічний довідник… – С. 1-236.

В. Осередчука близько споріднене з Франковою «фамілією», з лідерами, відомими, активними представниками якої він, до того ж, підтримував тісні, неформальні суспільно-громадські, особистісні контакти, ділові та приятельські взаємостосунки. У червні 1880 р. І. Франко змушений був ночувати у поліцейській дільниці Калуша, коли його, заарештованого поблизу Коломиї, «шупасом», під конвоєм, вели до Нагуєвичів. Цей, один із найстаріших будинків у місті, який навіть зображений на стародавній гравюрі, коли ще були міські кам'яні вали, дивом зберігся до нашого часу і потребує докорінної реставрації[65]. З поліцейського донесення дізнаємося, що 13 червня 1880 р. «Коломийське староство доставило» І. Франка до Нагуєвичів[66], і, вочевидь, у Калуші він перебував у ніч з 11 на 12 червня. До слова, 3 серпня 1884 р., мандруючи Прикарпаттям зі студентами, Іван Франко виступив у Калуші з доповіддю «Дума про те, як гетьман козацький Самійло Кішка втікав з турецької неволі»[67]. Зібрані з концерту, на якому був присутній професор Олександр Огоновський, кошти були залучені на будівництво Народного дому. Знаменно, що майже через століття 12 серпня 1981 р. саме на його фасаді встановлено пам'ятну дошку з барельєфом Івана Франка про його перебування в Калуші[68]. Урочисто «відкривав» меморіальні «знаки» вшанування Вченого разом зі Степаном Пушиком та іншими відомими письменниками і громадськими діячами племінник корифея української інтелектуальної еліти, один із головних фігурантів нашої розвідки (поряд, ясна річ, із магістральним феноменом статті – колоритною персоною Володимира Осередчука[69]) Омелян-Володимир Онуфрійович Франко (батько Оксани Франко та дідусь її сина Андрія Дмитровича Франка, співавторів пропонованого дослідження)[70].

Повертаючись до щойно артикульованої неординарної події в житті національного світоча, зазначимо, що в бесідах з Оксаною Франко її доволі близька родичка *Розалія (з роду Дидинських) Айзенбарт-Осередчук (матуся Володимира Осередчука)* красномовно, натуралістично *оповідала про згадане вище моторошне видовище повернення після арешту стражденного 23-річного Івана Франка до рідних «пенатів» у Нагуєвичах*, яке закарбувалося в її пам'яті на все життя: «*Він, знесилений, сів на землю і опустив ноги в потічок, що протікав неподалік хати, і пішли криваві струмені по воді. Всі нігті на ногах у нього злізли* <…>»[71]. Тоді

[65] Франко А., Франко О. Етнографічні та краєзнавчі матеріали в Музеї Івана Франка в Калуші… – С. 519.

[66] Іван Франко: Документи і матеріали. 1856 – 1965… – С. 95.

[67] Сіменович В. Вандрівка руської молоді. 3-я кореспонденція в газеті «Діло» // Подорожі в українські Карпати: збірник / упоряд. М. Вальо. – Львів, 1993. – С. 195-196; Арсенич П. Іван Франко і Прикарпаття... – С. 1-347.

[68] Щудлюк Є. Незламна віра, невгасима любов. В Калуші відкрито меморіальну дошку І. Я. Франку // Зоря Прикарпаття. – Калуш, 1981. – 15 серп. – № 130 (5695). – С. 3; Франко О. Спогади про родину Івана Франка // Зоря Прикарпаття. – Калуш, 1981. – 27 серп. – С. 3; Її ж: Його рідня (До 125-річчя з дня народження І. Я. Франка) // Літературна Україна. – 1981. – № 67. – С. 2.

[69] Олійник М. Осередчук Володимир (Oseredchuk Volodymyr)... – С. 218. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eudusa.org/index.php?title=Oseredchuk_Volodymyr

[70] Франко О. Спогади про родину Івана Франка... – С. 3; Щудлюк Є. Незламна віра, невгасима любов. В Калуші відкрито меморіальну дошку І. Я. Франку… – С. 3.

[71] Франко А., Франко О. Родинні взаємозв'язки голови Товариства дрогобичан у США, видатного музиканта Володимира Осередчука (1910 – 1988) зі шляхетної династії Дидинських із Франковим сімейством на Калущині: мемуарно-дослідницька візія життя й діяльності (до 110-річчя від дня народ-

тривалий час правоохоронні органи не дозволяли Франкові виїжджати з Нагуєвичів, і Розалія мала змогу практично щоденно споглядати зблизька, скажімо так, «приховані» від прискіпливого суспільного «ока» особистісні риси та побутові, комунікаційні деталі і цікаві, «конфіденційні» подробиці «приватного» життя свого вже на той час відомого родича – перспективного «літерата» і вченого. Вона розповідала, зокрема, що «він був дуже добрий і до дітей ставився як до дорослих», прислухаючись до «кожного їх слова». Згодом у Нагуєвичах Розалія «бавила» дітей нашої прабабусі і бабусі Юліани Дидинської-Франко (сестри бабусі В. Осередчука Марії Дидинської-Айзенбарт) і неодноразово була автентичним свідком візитів «на вітчину» скромного, простого, невибагливого у побуті і водночас легендарного при житті письменника, науковця, видавця[72], суспільно-громадського діяча – «цілого чоловіка» Івана Франка (до слова, згадане щойно харизматичне ім'я українського корифея, класика вітчизняної літератури, нашого близького родича, фігурує у назві нашого академічного Інституту[73]), який спорадично приїжджав сюди зі Львова. Навідувався до любих Нагуєвичів, аби, висловлюючись художньо, поетично, «спрагло напитися з батьківської криниці чистої, джерельної води», себто відновити у складному життєвому «герці» фізичні кондиції та набратися моральної, духовної сили і душевної наснаги для подальшої творчої праці на літературній ниві[74].

Володимир Олексійович Осередчук народився 29 січня 1910 р. у Дрогобичі. Навчався в гімназії ім. Івана Франка Українського педагогічного товариства «Рідна школа», яку в 1929 р. закінчив із відзнакою[75]. Варто особливо наголосити на тому, що з раннього дитинства допитливий, здібний, креативний хлопчик мав замилування до музики й гри на гітарі, а в часи гімназійного студентства талановитий, наполегливий, спраглий до знань юнак брав лекції у приватного вчителя. У 1931 р. В. Осередчук закінчив Педагогічний інститут у польському місті Лодзі, з

женння) // Калуські історичні студії. Т. 5. Збірник наукових статей / Організатори видання: Державна установа «Інститут Івана Франка НАН України»; Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, кафедра документознавства та інформаційної діяльності; Калуська міська рада; Управління культури, національностей та релігій Калуської міської ради; КЗ «Музейно-виставковий центр Калуської міської ради»; Краєзнавчий музей Калущини. Редкол.: О. Малярчук (гол. ред.), А. Д. Франко, О. О. Франко, О. Когут, О. Тебешевська та ін. Упоряд. і відп. наук. ред.. І. М. Тимів. За ред. О. М. Малярчука. – Івано-Франківськ, 2021. [– 356 с.]. – С. 199-250; Франко О., Франко А. Співак, гітарист світової слави та громадський діяч. До 110-річчя від дня народження Володимира Осередчука… – С. 10-11.

[72] Якимович Б. Іван Франко – видавець: книгознавчі та джерелознавчі аспекти. – Львів, 2006. – С. 1-691; Див. також цікаві інтертекстуальні матеріали про видавничі плани І. Франка у статті: Швець А. До історії одного видавничого проєкту (Іван Франко та Олександра Озаркевич) // Українське літературознавство. – Львів, 2010. – Вип. 72. – С. 119-128.

[73] Нахлік Є. Сучасний стан франкознавчих досліджень і проблема створення Інституту Івана Франка НАН України // Іван Франко: Тексти. Факти. Інтепретації: Збірн. наук. праць / НАН України. Інститут Івана Франка; Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка; Редкол.: М. Жулинський (голова) та ін.; Відп. і літ. ред. та упоряд. Є. Нахлік; Відп. секр. О. Нахлік. – Київ; Львів, 2011. – Вип. І: Огляди. Статті. Твори. Листування. Спогади. Бібліографія. – С. 13-27.

[74] Франко О., Франко А. Співак, гітарист світової слави та громадський діяч Володимир Осередчук // Вікна [онлайн-видання]. – 2021. – 20 лют. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://vikna.if.ua/news/category/articles/2021/02/20/119322/view

[75] Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка 1918 – 1944 рр. / Упоряд. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гаврищак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька. – Дрогобич, 2014. [– 416 с.]. – С. 404.

1936 р. учителював у Варшавському воєводстві[76]. Працюючи на педагогічній ниві, він продовжував студіювати «ази» науки гри на гітарі, стрімко удосконалюючи здобуті навички і розвиваючи неабиякий творчий хист. Молодий учитель відвідував лекції відомої польської гітаристки Зофії (Софії) Зденніцької[77]. Наприкінці 20-х – у 30-і роки минулого століття він неодноразово приїжджав до калуського передмістя зі стародавньою назвою «Підгірки»[78], інколи відвідуючи його з рідною сестрою-красунею Емілією, яка у 1929 р. вийшла тут заміж. Отож, через родинні контакти Калуш став йому ще й «фамільно» ближчим.

Володимир Осередчук міцно потоваришував з нашим дідусем і батьком Омеляном-Володимиром Франком, який на той час керував молодіжною спортивною організацією «Луг», його братами Михайлом (1900 – 1951) та Антоном Франками (1888 – 1974) – активними просвітянами Калущини, лідерами суспільно-культурологічного життя села Підгірки. Саме в той, міжвоєнний, період (у 20-і – 30-і роки ХХ ст.) у цьому калуському передмісті руками Антона Онуфрійовича Франка та інших «зодчих» були зведені будинок «Просвіти», школа та Народний дім, а також третій поверх так званої «червоної» школи в Калуші[79]. Друзів об'єднували не тільки близькі родинні зв'язки, а й любов до пісні. Вони організовували концерти, фестини, віча. В. Осередчук і О.-В. Франко гарно малювали, разом ходили на полювання та рибну ловлю.

У Музеї-оселі родини Івана Франка в Калуші (Підгірках) збереглися тогочасні художні картини, які намалювали В. Осередчук та наш дідусь і батько О.-В. Франко, документи, газетні вирізки про феєричні гастролі Володимира Осередчука[80]. На одному із цих полотен Володимир зобразив себе на полюванні, тут також демонструються його картини з козацької тематики. Майже вісім років з 1 вересня 1922 р. до 25 липня 1930 р. третій син Івана Франка Петро працював учителем «руханки» і географії в українській гімназії в Коломиї, а звідти часто навідувався до Підгірок, про що свідчили односельці і той достовірний факт, що 27 березня 1930 р. Петро став хресним батьком на хрестинах Антонового сина Михайла Франка, нащадка племінника письменника (онука Онуфрія Франка)[81]. *У 1928 р. ініціативні діячі відновлюють організацію «Пласт», яка тісно пов'язана із синами Івана Франка Петром і Тарасом*[82]. У калуському передмісті Підгірках Петро

[76] Олійник М. Осередчук Володимир (Oseredchuk Volodymyr)… – С. 218. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eudusa.org/index.php?title=Oseredchuk_Volodymyr

[77] Гавриш С. В річницю смерти сл[авної] п[ам'яті] інж[енера] В. Осередчука... – С. 4.

[78] Когут М. Калущина: люди і долі. Біографічний довідник… – С. 1-236; Його ж: Підгірки: минуле і сучасне… – С. 1-163; Коломиєць М. Історія Калуша і Калущини у датах, цифрах і цікавих фактах… – С. 1-265.

[79] Франко О., Франко А. Франкова «фамілія» і «Просвіта» та інші культурологічно-громадські і спортивно-військові товариства у Підгірках поблизу Калуша у першій половині ХХ ст.: мемуарно-дослідницький контекст… – С. 133.

[80] Архів Музею-оселі родини Івана Франка в Калуші (Підгірках). – Папка № 1. – Од. зб. № 20. Інвентарна книга. – № 424.

[81] Франко О., Франко А. Франкова «фамілія» і «Просвіта» та інші культурологічно-громадські і спортивно-військові товариства у Підгірках поблизу Калуша у першій половині ХХ ст.: мемуарно-дослідницький контекст… – С. 135.

[82] Франко О. Іван Франко дав своєму сину ім'я Тарас в честь Шевченка (родинні спогади і дослідження). – У вид.: Тарас Франко. Вибране: У 2-х томах / Упоряд. Є. Баран, Н. Тихолоз. – Івано-Франківськ, 2015. – Т. 1. – С. 897-922 (Серія «Бібліотека Галицька». Вип. 4); Передрук тексту цієї

Франко був, сказати б, духовним наставником патріотичної молодіжної спільноти «Пласт», за організацію якої він постійно переслідувався владою і в 1930 р. був звільнений з роботи в Коломиї (до речі, у Львові «Пласт» був тоді легальною організацією). Про цей дошкульний, прикрий факт у біографії П. Франка (а також про його пошуки роботи після втрати робочого місця) маємо декілька автентичних свідчень, одне з яких зберігається *у приватному архіві Андрія та Оксани Франків* (м. Львів)[83]. За матеріалами спогадів канадської емігрантки Дарії Навроцької, яка у 20-х роках ХХ ст. навчалась у Коломийській гімназії, де вчителював син першорядного вітчизняного письменника, «Петро Франко організував таємний гурток пластунів. <…>. До цього гуртка належало 22 учні четвертих – шостих класів, у тому числі і я. Ми сходилися в лузі над Прутом, де вчилися плавати й рятувати потопаючих. Там нам Петро Франко розповідав про завдання й мету «Пласту», про світлі сторінки історії України та про визвольну боротьбу нашого народу й причини невдач у ній». Омелян-Володимир Франко (дідусь А. Франка і батько О. Франко) в одній з докладних бесід з нами повідомив про цікаву, малознану життєписну «деталь», що «*деякий час Петро Іванович працював агентом у квітникарстві та молочарні*»[84]. У 1939 р. Петро Франко перебрався до Станіславова (з 1962 р. це м. Івано-Франківськ), в якому, до речі, до 1945 р. проживав його рідний брат – другий син Івана Франка Тарас із дружиною Катериною (дівоче прізвище Фалькевич (1896 – 1962)) та дітьми Роляндом-Олександром (1932 – 2021; мовиться про нині вже покійного внука письменника за прямою генеалогічною лінією, що нещодавно (11 серпня 2021 р.) відійшов у засвіти, колишнього голову Міжнародного фонду Івана Франка[85]), Зеновією-Ростиславою (1925 – 1991; пізніше відомою мовознавицею зі складною життєвою долею)[86] і Любою-Дариною (1926 – 2015)[87]. *Улітку діти національного корифея та його онуки постійно перебували в Підгірках у гостинному обійсті-садибі Онуфрія Яковича Франка (нашого відповідно прадіда і дідуся)*[88], оскільки мали на те і моральне, і юридичне право, позаяк землю (з будівлями і польовими угіддями) він придбав спільно з рідним братом Іваном Франком

статті див. у вид.: Перевал [Івано-Франківськ]. – 2016. – № 1/2. – С. 5-19; Франко Р. Т. Нащадки Франка... – С. 188-205.

[83] Архів Андрія та Оксани Франків, м. Львів. – [Папка № 1–6]. – Папка № 4. – Од. зб. 1. – Арк. 2-4; Франко О., Франко А. Співак, гітарист світової слави та громадський діяч. До 110-річчя від дня народження Володимира Осередчука… – С. 10-11.

[84] Архів Андрія та Оксани Франків, м. Львів. – Папка № 4. – Од. зб. 1. – Арк. 2-4; Франко О., Франко А. Франкова «фамілія» і «Просвіта» та інші культурологічно-громадські і спортивно-військові товариства у Підгірках поблизу Калуша у першій половині ХХ ст.: мемуарно-дослідницький контекст... – С. 136; Мельник Н. П. Легендарний «Пласт» Підгірок // Вікна. – 2019. – 13 трав. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: vikna.if.ua › news › category › 2019/05/13 › view

[85] Франко Р. Т. Нащадки Франка… – С. 188-205.

[86] Франко О. З родинних стосунків Зеновії Франко. Спогади // Слово і Час. – № 8 (548). – 2006. – С. 58-65. – (З пам'яті літ); Тебешевська О. Великий Каменяр у рецепції Зеновії Франко // Перевал. – 2012. – № 3. – С. 116-124; Франко А., Франко О. Зеновії Франко виповнилося би 80 років: До 150-річчя з дня народження Івана Франка // Культура і життя. – 2005. – № 47-48. – 30 листоп. – С. 5.

[87] Франко А., Франко О. Етнографічні та краєзнавчі матеріали в Музеї Івана Франка в Калуші… – С. 526-527.

[88] Франко Т. І. [Тарас Іванович Франко – син Івана Франка. – А. Ф, О. Ф.] Франки в Калущині. А) В Підгірках. Б) По інших селах. – У вид.: Тарас Франко. Вибране: У 2-х томах / Упоряд. Є. Баран, Н. Тихолоз. – Івано-Франківськ, 2015. – Т. 1. – С. 844-848, 845; Франко А., Франко О. Етнографічні та краєзнавчі матеріали в Музеї Івана Франка в Калуші... – С. 526-527.

у 1903 р.[89] До слова, Тарас Франко також, як і його двоюрідний (стриєчний) брат О.-В. Франко (наш дідусь і батько) та В. Осередчук, полюбляв малювати підгорецькі краєвиди, нині аматорські картини сина Івана Франка Тараса з великим глядацьким успіхом експонуються у підгорецькому (калуському) Музею родини письменника.

У 20-і – 30-і роки ХХ ст. у духовно благодатному оточенні Франкової родини на Калущині утворилось особливе національно-патріотичне і творче середовище, і В. Осередчук дуже добре себе тут відчував і часто відвідував Калуш та Підгірки[90], позаяк після закінчення Педагогічного інституту в Лодзі періодично був безробітним, адже окупаційна польська влада не надавала українцям постійних місць праці (особливо за отриманим нашими співвітчизниками дипломованим фахом).

У 1938 р. Володимир Осередчук одружився з Ольгою Войтович (17.07.1919 – 21.07.1963) – учителькою зі Східниці (неподалік Бориславa і Трускавця), а в липні 1939 р. народилася їх дочка Лідія, яка тепер проживає в Трускавці. Їй незабаром виповниться 83 роки[91].

Незважаючи на важкі воєнні часи, родина часто зустрічалася в Підгірках і найчастіше – у привітному обійсті визнаного громадсько-культурологічного лідера села Михайла Франка, який разом з Омеляном-Володимиром Франком мужньо взяв на себе обов'язки керівництва усією великою «фамілією». У нас, в новій хаті, яку в 1934 – 1935 рр. власноруч збудував О.-В. Франко, проживала наша прабабуся і бабуся Юліана Дидинська-Франко. Негласним «приписом» для усіх її близьких родичів було моральне зобов'язання неодмінно її відвідати. Саме в хаті Михайла Франка часто збиралися всі активісти села, а у тривожні воєнні роки люди остерігалися з'являтись у приміщенні «Просвіти» або в інших громадських місцях, які перебували під наглядом окупантів. Німці жорстоко переслідували активістів національно-визвольного руху, особливо під час відступу фашистів.

Тоді зародилися повстанські загони, які мужньо, самовіддано боролися проти німецьких загарбників, а згодом – і супроти радянських окупантів[92]. Одним із найхоробріших був уславлений, вишколений загін Івана Ґонти («Гамалії») – онука Онуфрія Яковича Франка за генеалогічною лінією його дочки Розалії. *Про сина Ро-*

[89] Франко О., Франко А. Співак, гітарист світової слави та громадський діяч Володимир Осередчук... – вказана праця.

[90] Когут М. Калущина: люди і долі. Біографічний довідник… – С. 1-236; Його ж: Підгірки: минуле і сучасне… – С. 1-163; Коломиєць М. Історія Калуша і Калущини у датах, цифрах і цікавих фактах... – С. 1- 265; Його ж: «Просвіта» Калущини: далеке і близьке… – С. 1-194.

[91] Франко А., Франко О. Родинні взаємозв'язки голови Товариства дрогобичан у США, видатного музиканта Володимира Осередчука (1910–1988) зі шляхетної династії Дидинських із Франковим сімейством на Калущині: мемуарно-дослідницька візія життя й діяльності (до 110-річчя від дня народження)… – С. 214; Франко О., Франко А. Співак, гітарист світової слави та громадський діяч. До 110-річчя від дня народження Володимира Осередчука… – С. 10-11.

[92] Ганцюк П. Спецоперація органів НКВС і НКДБ з ліквідації керівного складу ОУН і УПА Станіславської області в жовтні – листопаді 1944 р. на теренах Калущини // Калуські історичні студії. Т. 2. Збірник наукових статей, присвячений 75-м роковинам загибелі учнів Калуської торгівельної школи та 76-й річниці утворення УПА / Калуська міська рада, Управління культури, національностей та релігій Калуської міської ради, КЗ «Музейно-виставковий центр Калуської міської ради», Краєзнавчий музей Калущини; Редкол.: О. Малярчук (гол. ред.), А. Д. Франко, О. О. Франко, О. Когут, О. Тебешевська та ін. Наук. ред. І. Тимів, О. Малярчук. – Івано-Франківськ, 2018. [– 178 с.]. – С. 68-78.

залії Франко-Баб'як, національного героя з Франкового роду, лідера повстанців УПА (курінного Української Повстанської Армії), народного звитяжця Івана Ґонту («Гамалію») співавтори цієї статті та інші дослідники неодноразово публікували джерелознавчі розвідки[93]. Ще не відгриміли численні канонади, гучні бомбардування і смертоносні «постріли та вибухи» війни, а радянські «визволителі» вже масово винищували цвіт української нації. Гинули тисячі безневинних юнаків і дівчат[94].

У перші дні та місяці тоталітарної влади (після звільнення українських теренів від німецько-фашистських загарбників) загинули як національні герої три Івани з Франкового роду, яких символічно назвали в честь письменника. *Саме в такому істинно патріотичному, високодуховному родинному середовищі перебував Володимир Осередчук упродовж багатьох років, відвідуючи калуське передмістя Підгірки*[95]. Варто поіменно згадати полеглих за незалежність України героїв, що походили з Франкового родоводу. Всі вони *онуки Юліани та Онуфрія Франків*: Іван Йосипович Франко-Ґонта на псевдо «Гамалія» (1913 – 1 листопада 1944) – син Розалії Франко; Іван Прокопович Франко-Когут (1918 – 1945) – син Анни Франко; Іван Антонович Франко (02.09.1919 – 16.06.1945) – син Антона Онуфрійовича. У перший повоєнний рік загинули: ще один син Антона Онуфрійовича Франка – Богдан (1926 – 1946), син Анастасії Онуфріївни Франко – Микола Данилович Маґас-Франко (1921 – 1945) та її зять Іван Маґас (1918 – 06.1945). У 1945 р. заарештували Ярославу (03.05.1928 – 2007) та її брата Володимира Антоновича (1921 – 1987) Франків, що довгі роки перебували на засланні у в'язницях Сибіру і Караганди. У 1947 р. їх сім'ї були депортовані до Караганди, Сибіру, Далекого Сходу та автономної республіки Комі АРСР. З Півночі родина Анни Онуфріївни Франко (у заміжжі Когут) так і не повернулася на терени України. Її діти Ольга, Ярослав та Петронеля залишились там доживати віку. Лише один представник «фамілії» Анни Франко Ярослав (бл. 1940 – 2016) приїжджав до нас у гості в 1960 р.[96] У Караганді (на засланні) похований син Марії (Марини) Онуфріївни Франко зі Студінки (ще одного передмістя Калуша) Володимир Бринчак (1907 – 1961). За історіографічно обґрунтованими висновками науково-публіцистичних розвідок А. Франка та

[93] Франко А., Франко О. Іван Ґонта (Гамалія) – національний герой з Франкового роду // Калуські історичні студії: Збірник наукових статей, присвячений 580-й річниці першої письмової згадки про Калуш / Калуська міська рада, Управління культури, національностей та релігій Калуської міської ради, КЗ «Музейно-виставковий центр Калуської міської ради»; Краєзнавчий музей Калущини; редкол.: П. Сіреджук (гол. ред.), А. Д. Франко, О. Малярчук, О. Когут, О. Тебешевська та ін; Відп. ред. і упоряд. І. Тимів. Рецензенти: М. Литвин, А. Д. Франко, І. Райківський. – Івано-Франківськ, 2017. – С. 51-64; Франко А., Франко О. Курінний УПА Іван Франко-Ґонта (Гамалія) (П'ять Іванів з Франкового роду, названих на честь письменника, загинули за волю України в рядах УПА) // Культура і життя; Міністерство культури і туризму України. – К., 2006. – № 34/35. – 30 серп. – С. 4; Франко О. Курінний УПА Іван Франко-Ґонта (Гамалія) // Дзвони Підгір'я. – 1999. – № 14/15. – 6 лют.; Ганцюк П. Спецоперація органів НКВС і НКДБ з ліквідації керівного складу ОУН і УПА Станіславської області в жовтні – листопаді 1944 р. на теренах Калущини… – С. 68-78.

[94] Ганцюк П. Спецоперація органів НКВС і НКДБ з ліквідації керівного складу ОУН і УПА Станіславської області в жовтні – листопаді 1944 р. на теренах Калущини… – С. 68-78; Бажан О. Операція «Захід»: до 75-річчя депортації населення Західної України у віддалені райони СРСР // Україна XX століття: культура, ідеологія, політика. – 2013. – Вип. 18. – С. 338-347.

[95] Когут М. Підгірки: минуле і сучасне… – С. 3-163.

[96] Франко О., Франко А. Співак, гітарист світової слави та громадський діяч Володимир Осередчук... – вказана праця.

О. Франко *28 представників великої, розгалуженої «фамілії» рідного брата Івана Франка Онуфрія зазнали жорстоких репресій з боку брутальної, космополітичної, окупаційної, варварської радянської влади*[97].

У дитинстві я (О. Ф.) бачила *Володимира Осередчука. Імпозантний чоловік у розквіті років був високого зросту, спортивної, міцної тілобудови, мав світле волосся, блакитні очі, рум'яне обличчя.* Особливо запам'яталися його творчі нестандартні (для тих часів) виступи зі співом українських пісень. Фотогенічний соліст оригінально, якось так ексклюзивно складав, немов «трубочкою», вуста і довго, довго «витягував» високі ноти. А потім усі присутні на яскравому «концерті» натхненно, солідарно аплодували і навіть вигукували «браво»[98]. Ми (О. Ф. та інші ровесники), діти, розглядали кожну рисочку його обличчя, бо його майстерний, нешаблонний, креативний виступ був для нас яскравою «атракцією», особливою, непересічною подією, що закарбувалася у вразливій юній пам'яті на все життя. Спів та елементи сценографічного дійства інших «естрадних» виконавців уже не викликали таких піднесених, осяйних,променистих емоцій.

Під час зловісного стрімкого насування передової лінії фронту на калуські терени (липень 1944 р.) В. Осередчук «пропав безвісти», і тривалий час ніхто не знав, чи він взагалі ще живий[99]. Молодший брат його дружини – Ольги Осередчук – Ярослав Войтович (1929 р. н.) загинув мученицькою смертю у повоєнний час. Юнака Ярослава Войтовича на псевдо «Тарасик», колишнього учня східницької школи, що навчався у ремісничому училищі в Бориславі, заарештували 6 жовтня 1945 р. НКВДисти з несамовитою лютістю закатували його в лісі неподалік села Чертіж (обличчя мученика було обпалене вогнем, пальці поламані, а на грудях зафіксували 18 слідів від пострілів автомата) через відмову видати місце перебування брата Євгена (псевдоніми «Коваль», «Соловій», «Нечай»), активного учасника повстанського руху[100]. 9 жовтня 1945 р. усе село ховало Ярослава Войтовича як героя. Боївка Євгена Войтовича (бл. 1922 – 1951), за різними, достеменно неперевіреними, переважно суб'єктивними відомостями та деякими автентичними свідченнями, діяла ще на початку 50-х рр. XX ст. Він загинув нібито під час переходу на Захід, а за іншими контроверсійними даними (зокрема, на гіпотетичну думку М. База-

[97] Франко А., Франко О. Іван Ґонта (Гамалія) – національний герой з Франкового роду... – С. 51-64; Франко А., Франко О. Курінний УПА Іван Франко-Ґонта (Гамалія) (П'ять Іванів з Франкового роду, названих на честь письменника, загинули за волю України в рядах УПА)... – С. 4; Франко О. Курінний УПА Іван Франко-Ґонта (Гамалія)… – С. 2; Її ж: Послідовник Степана Бандери з родини Івана Франка // Степан Бандера та його родина в народних переказах та спогадах. Записи та упорядкування Г. Дем'яна. – Львів, 2006. – С. 170-174; Франко О., Франко А. Франкова «фамілія» і «Просвіта» та інші культурологічно-громадські і спортивно-військові товариства у Підгірках поблизу Калуша у першій половині XX ст.: мемуарно-дослідницький контекст… – С. 127; Див. також текст статті про репресії, яких зазнала онука Каменяра Віра Петрівна Франко (1923 – 1996): Франко А., Франко О. Віра Франко – в'язень гітлерівських та сталінських концентраційних таборів // Культура і життя / Міністерство культури і туризму України. – К., 2007. – № 46. – 14 листоп. – С. 5. Передрук тексту публікації див. у вид.: Дзвони Підгір'я. – 2008. – 21 жовт. – С. 12.

[98] Франко О., Франко А. Співак, гітарист світової слави та громадський діяч. До 110-річчя від дня народження Володимира Осередчука… – С. 10-11.

[99] Там само.

[100] Горбаль М. Довідник пошуковець. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Дрогобиччини 1939 – 1950 (за архівними документами). – Торонто–Львів, 2005. – С. 40-42, 48.

ра[101]), Євгена Войтовича вбили під час облави в с. Гаї Нижні у 1951 р.[102]). *Велика родина Войтовичів серйозно постраждала за помітну участь Є. Войтовича у національно-визвольному русі*. За спогадами Лідії Осередчук, батько Євгена та її дідусь Лев Войтович зі Східниці, що був дяком при священнику Марущаку, і мати Євгена Розалія-Анна та їх діти Лев Левович (? – ?), Ольга (1919 – 1963, дружина В. Осередчука і мама їхньої доньки Лідії Володимирівни), Ірина (Ілона, бл. 1924 – ?), Стефанія (бл. 1926 – ?) були силоміць депортовані в тайгові ліси Архангельщини взимку 1946 р. Із заслання здійснила відчайдушну втечу матуся великого сімейства Войтовичів Розалія-Анна (теща В. Осередчука), однак, за дослідницькими матеріалами розвідки В. Менька, вміщеної на сторінках видання «Літопис Бойківщини» («Litopys Boykivshchyny»)[103], 15 липня 1947 р. її знову схопили і засудили до п'яти років тюремного ув'язнення[104]. 5 січня 1948 р. мама дружини Володимира Осередчука померла від інфаркту в обласній лікарні МВС (МВД) при пересильній львівській в'язниці «Бригідки»[105]. Дочці Володимира Лідії, яка мала на той час лише 7 – 8 рочків, вдалось уникнути заслання і родина привезла її до Калуша на виховання до сестри Володимира Осередчука Емілії Бучинської. *Вивезені були з Дрогобича до Сибіру також батьки Володимира Осередчука.* Збереглась їх фотографія з автентичним написом «Із Сибіру. 1947»[106].

У 1950 р. Оксана Франко, що тоді «перевелася» з Підгорецької семирічки до Калуської середньої школи № 1, опинилася з Лідією Осередчук в одному класі і за однією партою. Невдовзі вони потоваришували ще й з Лідією Штуняк (Іваницькою, згодом директоркою Музею-оселі родини Івана Франка в Калуші (Підгірках) у 1992 – 2012 рр.). Варто особливо наголосити на тому, що з того часу аж «до наших днів» (упродовж понад шести десятиліть!) вірні, духовно близькі подруги підтримували в цьому «тріумвіраті» теплі, дружні взаємостосунки.

У той час майже всі учні остерігалися розказувати про своїх батьків чи рідних. Всі обачливо мовчали… Щирі приятельки знали, що у Ліди батько «пропав», а маму й дідуся з бабусею вивезли до Сибіру, і на тому всі відомості закінчувалися… Подробиць ніхто не знав, а якщо родина довідувалася про щось, то змушена була мовчати. По смерті у 1953 р. тирана-диктатора Й. Сталіна настав історичний період так званої «хрущовської відлиги», тоді почали повертатися додому репресовані батьки багатьох учнів, ровесників, однокласників згаданої вище школи та інших навчальних закладів[107]. У такі дні дітей відпускали зі школи додому. Спершу із Сибіру приїхали батьки Володимира Осередчука (дід і баба його доньки Лідії). На

[101] Базар М. Східниця. Краєзнавчий нарис. – Дрогобич, 2004. – С. 23.

[102] Менько В. Національно-визвольний рух на теренах Східниці у 30 – 50-х рр. XX ст. // Літопис Бойківщини (Litopys Boykivshchyny) / Редкол.: Я. Радевич-Винницький (гол. ред.), Я. Геврич, М. Зимомря, М. Ільницький, В. Качкан, П. Косачевич, М. Кріль, Б. Яремко та ін. – ЗСА–Канада–Україна, 2010. – Ч. 1/78(89). – С. 92; Тустанівський В. Підпілля в Дрогобиччині // Дрогобиччина – земля Івана Франка: У 2 т.: Збірник географічних, історичних та етнографічно-побутових і мемуарних матеріялів / Наукове товариство ім. Шевченка (Український архів. Т. XXV). Редколегія: Лука Луців (голова) та ін. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1973. – Т. 1. – С. 91-107.

[103] Менько В. Національно-визвольний рух на теренах Східниці у 30 – 50-х рр. XX ст. – С. 87-93.

[104] Там само. – С. 92.

[105] Там само.

[106] Архів Андрія та Оксани Франків, м. Львів. – [Папка № 1-6]. – Папка № 1. – Од. зб. 5. – Арк. 2-4.

[107] Франко О. Родина Франків і репресії // Дзвони Підгір'я. – 1992. – 19 серп. – С. 2-3; Polian P. Against their will: the history and geography of forced migrations in the USSR. – Budapest, 2003. – P. 1-398.

Дрогобиччині політично проскрибованих українців ніде не приписували (тоді на радянському сленгу побутувало магічне слово «прописка»), в їхньому будинку в Дрогобичі (тепер на вул. Котляревського) проживав офіцер високого військового рангу, видається, генерал. У помешканні рідної дочки Емілії в Калуші вони також жили нелегально. Якщо з'являлися непрошені, підозрілі люди, вони разом з Лідією Осередчук переховувалися в напівпідвальному приміщенні. *Десь у 1954 р. усі вже достеменно дізналися, що живе в Америці батько Ліди Володимир Осередчук, який став «дуже знаменитим»*[108]. Тоді наш (А. Ф. і О. Ф.) дідусь і тато Омелян-Володимир Франко почав детальніше розповідати дружині Анні, синові Мирославу (1936 – 1991), доньці Оксані та близьким друзям про особливості їх дружніх стосунків (себто взаємин між «вуєчним» дядьком і його племінником, хоча за віком приятелі-родичі були майже ровесниками): як саме вони товаришували, який у співака чудовий, оксамитовий голос і як гарно, висококласно він грав на гавайській гітарі[109], як вони разом «проводили дозвілля», малювали та організовували «фестини». За автентичним свідченням Оксани Франко, «*в 1955 р., уже коли ми закінчували школу, приїхала із Сибіру Лідина мама Ольга Войтович-Осередчук.* Вона була дуже інтелігентною людиною, якоюсь дуже особливою, ніжною і делікатною». Міля (Емілія) Бучинська-Осередчук і наша бабуся та мама Анна Дмитрівна Франко (з Тацуняків; 1913 – 1991) приїхали разом з Ольгою до Трускавця на декілька днів, і в цьому курортному містечку остання залишилася надалі проживати.

Наприкінці Другої світової війни Володимир Осередчук опинився в Авґсбурзі (Західна Німеччина). Тут він продовжив студії гри на гавайській гітарі під керівництвом професора місцевої Академії Франца Швергофера, згодом виступав у Реґенсбурзі як соліст гри на гітарі у складі квартету жіночого ансамблю «Богема»[110], з яким успішно гастролював теренами Європи під час проведення різноманітних імпрез. *У 1949 р. він виїхав до США (Нью-Йорка), де далі наполегливо, послідовно поглиблював науку гри на гітарі та гавайській гітарі*, незважаючи на виснажливу фізичну працю, якою заробляв на прожиток родини[111]. *Разом із баритоном Михайлом Мінським український емігрант записав і видав декілька грамофонних платівок, завдяки чому здобув світову славу співака, гітариста*[112]. У 1953 – 1955 рр. він успішно навчався у Технічному інституті, а в 1955 – 1958 рр. – у Механічному інституті в Нью-Йорку, який закінчив із відзнакою. В. Осередчук працював проєктувальником у фірмі «Wigton Abbott Corporation» та інших нью-йоркських інженерних фірмах[113]. Йому поталанило-таки одержати працю за своєю професією у м. Плейнфільді (Нью-Джерсі), згодом він перебрався з родиною до м. Кренфорда,

---

[108] Франко О., Франко А. Співак, гітарист світової слави та громадський діяч Володимир Осередчук... – вказана праця.

[109] Франко О., Франко А. Франкова «фамілія» і «Просвіта» та інші культурологічно-громадські і спортивно-військові товариства у Підгірках поблизу Калуша у першій половині ХХ ст.: мемуарно-дослідницький контекст… – С. 129.

[110] Олійник М. Осередчук Володимир (Oseredchuk Volodymyr)… – С. 218. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eudusa.org/index.php?title=Oseredchuk_Volodymyr

[111] Там само.

[112] Гавриш С. В річницю смерти сл[авної] п[ам'яті] інж[енера] В. Осередчука… – С. 4.

[113] Олійник М. Осередчук Володимир (Oseredchuk Volodymyr)... – С. 218. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eudusa.org/index.php?title=Oseredchuk_Volodymyr

де купив будинок[114]. У цьому, «міграційному», контексті розгляду життєпису Володимира варто неодмінно констатувати важливий «сімейний» факт його одруження з українкою Ольгою з Тернопільщини, яка народила спільних у їхньому шлюбі двох дітей – дівчинку Романну і хлопчика Дениса.

Дружні «колєжанки» *Лідія Осередчук (у заміжжі Зуймаг), Лідія Штуняк (у заміжжі Іваницька) і Оксана Франко* виявляли солідарне бажання разом учитись у Львівському університеті, але Л. Осередчук поступила до Дрогобицького пединституту, який розташований неподалік від Трускавця, позаяк суто матеріально їй було легше там навчатися. Три подруги тоді ще здійснили подорож теренами Дрогобиччини, що, мабуть, варто символічно трактувати як своєрідний щиросердний відгук на поклик духу наших предків. *Близькі приятельки, міцна дружба яких цілком витримала випробування часом, мали там родинне коріння (Нагуєвичі, Східниця, Ясениця-Сільна)*. У Східниці проживав батько Лідії Роман Штуняк, з яким вона упродовж дев'яти років не бачилася. Зустріч тата й доньки була дуже хвилюючою, щемною, зворушливою. Через п'ятдесят років, у 2006 р., вірні подруги знову дружньою компанією утрьох організували подібну пам'ятну народознавчу подорож-екскурсію щойно означеними рідними місцевостями. У Східниці вони були дуже приємно здивовані, коли водій автобуса виголосив «сакраментальну» фразу: «Зупинка Романа Штуняка»[115]. У цьому мальовничому курортно-рекреаційному містечку (що здавна славиться, як і відоме європейське місто Баден-Баден, своїми унікальними цілющими джерельними водами) він, вочевидь, залишив по собі добру пам'ять серед місцевих мешканців. Дочка Володимира Осередчука Лідія виявила настійливе бажання побути наодинці на тому місці, де колись уперше «побачила світ». Таке дороге і бентежне, ностальгійне було для неї оце родинне, сказати б асоціативно-метафорично, «пуповинне місце» її появи на світ Божий… Хата згоріла, там була пустка…Тоді дівчата всі разом ушанували родинну могилу на цвинтарі, де спочиває бабуся Лідії Іваницької (до слова, її батько Роман Штуняк похований на Личаківському «кладовищі» у Львові). У Східниці упокоївся на цвинтарі і молодший брат Ольги Осередчук Ярослав Войтович, який, як уже згадано вище, загинув смертю героя у повоєнний час[116].

Після відвідин Східниці професорка Оксана Франко приїжджала ще до Бориславa до представників «благородного» сімейства Дидинських, а також до Нагуєвичів і Ясениці-Сільної, де збирала музейні спогади та меморіальні матеріали. Нащадків подружжя Антона (Федора) Айзенбарта та Марії Дидинської відвідував із науково-джерельною, франкознавчою метою упорядкування археографічних «фамільних паперів» та за родинним «покликом серця» також і співавтор пропонованої розвідки – старший науковий співробітник відділу франкознавства Інсти-

[114] Гавриш С. В річницю смерти сл[авної] п[ам'яті] інж[енера] В. Осередчука… – С. 4; Його ж: Володимир Осередчук (1910 – 1988) // Дрогобиччина – земля Івана Франка: Збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріялів та мемуарів / Наукове товариство ім. Шевченка. Упоряд. і ред. Михайло Шалата. – Дрогобич, 1997. – Т. 4. – С. 669-671.

[115] Франко А., Франко О. Родинні взаємозв'язки голови Товариства дрогобичан у США, видатного музиканта Володимира Осередчука (1910 – 1988) зі шляхетної династії Дидинських із Франковим сімейством на Калущині: мемуарно-дослідницька візія життя й діяльності (до 110-річчя від дня народження)… – С. 221.

[116] Там само.

туту Івана Франка НАН України[117], кандидат історичних наук Андрій Дмитрович Франко[118].

Володимир Осередчук[119] трохи фінансово допомагав дочці Лідії, що через політичні причини перебувала «за залізною завісою», але «фамільний» зв'язок здебільшого підтримували через його сестру Емілію. Пригадується, що батько надіслав доньці

[117] Нахлік Є. К. Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (1991 – 2001): Історичний нарис. Актуальні завдання… – С. 9-30 [згадки про Андрія Франка та його праці на с. 12, 13, 14, 15. – А. Ф., О. Ф.]; Федорук О. О. Андрій Дмитрович Франко. – У вид.: Нахлік Є. К., Федорук О. О. Львівському відділенню Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України – 10 років… – С. 109-111.

[118] Франко А. Науково-видавнича діяльність І. Франка в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка // Дослідження з історії України: Вісник Львівського університету. Серія історична / редкол.: С. А. Макарчук (відп. ред.), Ю. А. Киричук (відп. секр.), Л. О. Зашкільняк та ін.; ред. Т. О. Головіна. – Львів, 1993. – Вип. 29. – С. 44-53; Його ж: Науково-організаційна діяльність І. Франка в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка // Українське літературознавство. – Львів: Світ, 1993. – Вип. 58: Іван Франко: статті та матеріали. – С. 121-131; Його ж: «Історія України-Руси» Михайла Грушевського в науково-критичній та історіософській рецепції Івана Франка крізь призму висвітлення взаємин між її автором і рецензентом // Вісник Львівського університету. Серія історична / редкол.: О. М. Сухий (відп. ред.) та ін. – Львів, 2021. – Вип. 55. – С. 161-250; Його ж: Науково-організаційна і видавнича діяльність Івана Яковича Франка в Науковому товаристві ім. Т. Г. Шевченка: автореф. дис. … канд. іст. наук: 07.00.02 / Андрій Дмитрович Франко / Інститут історії України НАН України. – Київ, 1995. – 16 с.; Франко О., Франко А. Нащадки Івана Франка по брату Онуфрію… – С. 2; Франко О., Франко А. Франкова «фамілія» і «Просвіта» та інші культурологічно-громадські і спортивно-військові товариства у Підгірках поблизу Калуша у першій половині XX ст.: мемуарно-дослідницький контекст… – С. 109-110; Франко А. Академічні досягнення, видавничі та організаційні проєкти Івана Франка в НТШ... – С. 16-51; Його ж: Діяльність Івана Франка в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка... – С. 74-91; Його ж: Іван Франко як редактор історико-літературного, джерелознавчого видання НТШ «Українсько-руський архів» // Калуські історичні студії. Т. 3. Збірник наукових статей, документів і матеріалів, присвячений 150-річчю створення товариства «Просвіта» / Організатори видання: Інститут Івана Франка НАН України; Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, кафедра документознавства та інформаційної діяльності; Калуська міська рада; Управління культури, національностей та релігій Калуської міської ради; КЗ «Музейно-виставковий центр Калуської міської ради»; Краєзнавчий музей Калущини; Музей-оселя родини Івана Франка в Калуші (Підгірках). Редкол.: О. Малярчук (гол. ред.), А. Д. Франко, О. О. Франко, О. Когут, О. Тебешевська та ін. Рецензенти: М. Литвин, А. Д. Франко, І. Райківський, Я. Мандрик. За заг. ред. проф. О. Малярчука, І. Тиміва. – Івано-Франківськ, 2019. – С. 42-76; Його ж: Історико-літературні аспекти джерельно-документального базису Франкового редагування автентичного контенту видавничої серії НТШ «Українсько-руський архів» // Садиба Франка: науковий збірник заповідника «Нагуєвичі» / Ред. кол. Б. Лазорак (голов. ред.), Я. Мельник, М. Мозер, П. Гриценко, Л. Тимошенко, В. Александрович та ін. – Кн. І. – Дрогобич–Нагуєвичі, 2020. – С. 61-86; Його ж: Іван Франко – редактор видавничої серії Наукового товариства ім. Т. Шевченка «Українсько-руська бібліотека» // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: Матеріали Міжнар. наук. конф. (Львів, 25 – 27 вер. 1996 р.). – Львів, 1998. – С. 578-585; Його ж: Іван Франко як дослідник-текстолог, редактор і творчий ретранслятор Шевченкового поетичного слова // Тарас Шевченко: Апостол правди і науки: Матер. Міжнар. наук. конф. – Львів, 2015. – С. 276-294; Його ж: Методологічні аспекти моделі джерелознавчої текстологічно-атрибуційної співпраці редакторів видань Шевченкового «Кобзаря» І. Франка (Львів, 1908) та В. Доманицького (Петербург, 1907; 1908) // Вісник Львівського Університету: Серія філологічна. Франкознавство. – Львів, 2010. – Вип. 51. – С. 37-52; Його ж: Іван Франко як учений, видавець та організатор української академічної науки в НТШ... – С. 350-394; Його ж: Діяльність І. Франка в Етнографічній комісії Наукового товариства ім. Т. Шевченка… – С. 465-469; Його ж: Андрій Франко як науковий дослідник фольклористично-етнографічного доробку Григорія Ількевича, перекладач, креативний співробітник, секретар, помічник, опікун Івана Франка… – С. 81-121; Його ж: І син, і дослідник творів Івана Франка [про Тараса Івановича Франка – сина Івана Франка – А. Ф., О. Ф.] / Під рубрикою: Іван Франко і його діти… – С. 3.

[119] Енциклопедія української діяспори: У 7-ми т. – Т. 1. – Кн. 2. – Нью-Йорк; Чикаґо, 2012. – С. 218; Гавриш С. В річницю смерти сл[авної] п[ам'яті] інж[енера] В. Осередчука… – С. 4; Його ж: Володимир Осередчук (1910 – 1988)… – С. 669-671.

фешенебельний матеріал блакитного кольору з панбархату на пошиття стильної сукні. Він уже створив, як констатовано вище, свою нову сім'ю. Дівчинка В. Осередчука Романна – немовби копія своєї зведеної сестри Лідії, бо рисами обличчя дуже схожа, за «візуальним генотипом», до батька як і сестра. Їх родинна фотографія також збережена у фондах Музею-оселі родини Івана Франка в Калуші (Підгірках)[120]. Усі документи, картини, раритетні фотографії ми послідовно, системно збирали, сказати б, «по крихтах» і дуже бережно ставимося до унікальних артефактів, позаяк у своїй сукупності такі рідкісні, археографічні матеріали, справді, є достовірним джерелознавчо-ілюстративним відтворенням, адекватним віддзеркаленням багатьох елементів і визначальних аспектів нашої (краєзнавчої і родинної) історії[121].

На 60-і – 70-і роки XX ст. припадає кульмінація творчості та апогей суспільно-культурологічної діяльності Володимира Осередчука[122]. Митець відкрив музичну студію, де навчалися українські й американські діти. *Визнаний маестро фахово, справді, з великим успіхом заповнив вакуум української музичної літератури гри на гітарі в діаспорі.* У 1969 р., перебуваючи на піку своєї популярності, він видав перший альбом під назвою «Українські стрілецькі пісні на гітарі», у 1971 р. вийшов у світ другий його збірник – «Улюблені мелодії українців», у 1972 р. – третій – «Пластові й повстанські пісні»[123], в 1973 р. – четвертий альбом «20 коломийок на гітару», і нарешті, у 1976 р. (за іншими відомостями – в 1974 р.), було оприлюднено п'ятий збірник пісень під назвою «Звуки України». Мистець був також, як лаконічно констатовано в «Енциклопедії української діяспори», «провідником оркестри «Звуки України»[124]. Ці гучні альбоми та популярні збірники забезпечили В. Осередчуку світове визнання, оскільки поширювалися теренами усієї діаспори аж до Австралії і платівки з піснями в його виконанні, гідному уваги першорядних критиків та широкого кола інтелектуальних поціновувачів його творчості.

У цей же період В. Осередчук розгорнув активну, широку суспільно-громадську, україноцентричну діяльність. У 1958 р. він організував традиційні зустрічі дрогобичан[125], а через рік, у 1959 р. – «сходини» колишніх учнів, випускників і про-

[120] Архів Музею-оселі родини Івана Франка в Калуші (Підгірках). – Папка № 1. – Од. зб. № 20. Інвентарна книга. – № 424, 484 та ін.

[121] Малярчук О., Малярчук В. Методологія історико-краєзнавчого пізнання та її складової музеєзнавства в процесі збереження національної пам'яті // Історія музейництва на Калущині: локальний вимір. Матеріали обласної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю заснування Краєзнавчого музею Калущини (Калуш, 28 грудня 2017 р.) / Калуська міська рада, Управління культури, національностей та релігій Калуської міської ради, КЗ «Музейно-виставковий центр Калуської міської ради», Краєзнавчий музей Калущини; редкол.: О. Малярчук (гол. ред.), А. Д. Франко, О. О. Франко, О. Когут, О. Тебешевська та ін. Упоряд. та відп. наук. ред.: І. Тимів. – Івано-Франківськ, 2017. – С. 8-13; Мельник Н. П. Діяльність товариства «Просвіта» у Підгірках: за матеріалами музею-оселі Івана Франка // Там само. – С. 69-73; Її ж: Легендарний «Пласт» Підгірок… – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: vikna.if.ua › news › category › 2019/05/13 › view; Її ж: Оксана Франко. 80-та весна // Вікна. – 2019. – 7 квіт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vikna.if.ua/news/category/articles/2019/04/07/97050/view; Див. також: Мельник Н. П., Франко А. Нотатки до ювілею берегині Франкового роду [до 80-річчя професора Оксани Омелянівни Франко] // Вісті Калущини. – 2019. – № 18 (707). – 10 травня. – С. 4-5.

[122] Олійник М. Осередчук Володимир (Oseredchuk Volodymyr)... – С. 218. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eudusa.org/index.php?title=Oseredchuk_Volodymyr

[123] Там само.

[124] Енциклопедія української діяспори: У 7-ми т. – Т. 1. – Кн. 2. – Нью-Йорк; Чикаґо, 2012. – С. 218.

[125] Олійник М. Осередчук Володимир (Oseredchuk Volodymyr)... – С. 218. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eudusa.org/index.php?title=Oseredchuk_Volodymyr

фесорів гімназії «Рідна школа» ім. Івана Франка. У 1963 р. ініціативний Комітет з організації форумів земляків, який увесь час (з 1958 р.) очолював В. Осередчук, трансформувався в тимчасовий Комітет Дрогобиччини. *5 – 7 вересня 1964 р. у Філадельфії (США) за його ініціативою відбувся перший загальний з'їзд дрогобичан, на якому було створено «Центральний комітет* [далі – ЦК – *А. Ф., О. Ф.*] *Дрогобиччини – землі Івана Франка», першим головою якого обрано Юрія Гавриліва, а заступником – Володимира Осередчука*[126]. *У 1970 р.* Ю. Гаврилів, за висловом С. Гавриша, «зрезиґнував з головства», і *В. Осередчук очолив цю громадську організацію, якою успішно перманентно керував упродовж майже двох десятиліть аж до самої його кончини 28 травня 1988 р.*[127]. Після заснування ЦК спільноти емігрантів, вихідців із дрогобицької землі постало питання підготовки до друку збірників науково-джерельних матеріалів, покликаних цілісно, багатошарово та різновекторно висвітлити історію рідного краю Івана Франка. Насущну потребу підготування та оприлюднення науково-публіцистичного, історико-краєзнавчого видання обговорювалося на декількох зібраннях земляків – уродженців, колишніх мешканців Дрогобиччини. Так, зокрема, за повідомленням 15 червня 1967 р. під автентичною назвою «Дрогобичани відбули зустріч у Філядельфії» на шпальтах популярної діаспорної газети «Свобода. Український щоденник» («Svoboda. Ukrainian daily») (Нью-Йорк–Джерсі-сіті) оприявнено, зокрема, таку друковану констатацію непересічної україноцентричної події, що у Філадельфії 10 червня 1967 р. у приміщеннях спортивного Товариства «Тризуб» «відбулася зустріч колишніх мешканців Дрогобича і довколишніх місцевостей. <…> Вони з'їхались по це, щоб спільно обмінятись думками та й вирішити важливі справи відносно видання «Історії Дрогобицької землі»[128]. Принагідно варто зауважити, що багаторічні приготування колегіально проєктованого науково-джерельного видання за суттєвого керівного сприяння спершу заступника, а потім і голови ЦК Товариства дрогобичан В. Осередчука увінчалися неабияким успіхом – поважною публікацією двох розлогих збірників досліджень і матеріалів[129].У цьому контексті варто акцентувати увагу на тому, що чільним співорганізатором (поряд із Володимиром Осередчуком та іншими натхненниками виходу у світ друкованих зібрань різноманітних відомостей про рідний край) і головним редактором, науковим «промотором» *видання у двох томах під титульним заголовком «Дрогобиччина – земля Івана Франка: Збірник географічних, історичних та етнографічно-побутових і мемуарних матеріялів» (Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто; 1973 – 1978), що було оприявнено коштом*

[126] Гавриш С. Володимир Осередчук (1910 – 1988)... – С. 670-671.

[127] Енциклопедія української діяспори: У 7-ми т. – Т. 1. – Кн. 2. – Нью-Йорк; Чикаґо, 2012. – С. 218; Гавриш С. В річницю смерти сл[авної] п[ам'яті] інж[енера] В. Осередчука… – С. 4.

[128] Дрогобичани відбули зустріч у Філядельфії // Свобода. Український щоденник (Svoboda. Ukrainian daily). – Нью-Йорк–Джерзі-ситі, 1967. – 15 червня. – № 109. – С. 3.

[129] Дрогобиччина – земля Івана Франка: Збірник географічних, історичних та етнографічно-побутових і мемуарних матеріялів / Наукове товариство ім. Шевченка (Український архів. Т. XXV, XXVI). Редколегія: Лука Луців (голова) та ін. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1973 – 1978. – Т. 1-2; Якимович Б. Луців Лука // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла–Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – Київ, 2009. – С. 307: іл. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Lutsiv_Luka (останній перегляд: 22.02.2021); Гавриш С. В річницю смерти сл[авної] п[ам'яті] інж[енера] В. Осередчука... – С. 4; Його ж: Володимир Осередчук (1910 – 1988)... – С. 670-671.

«Центрального комітету дрогобичан», був відомий літературознавець, публіцист, суспільно-громадський діяч, дійсний член НТШ *Лука Луців* (1895 – 1984)[130].

Отож, видається доцільним зробити проміжний висновок, що за час урядування В. Осередчука на відповідальному пості голови ЦК дрогобичан[131] у складних еміграційних умовах (без державних дотацій, субвенцій, субсидій) видано було справжні «діяспорні фоліянти» україномовних праць та джерелознавчих матеріалів у двох томах, що загалом обіймають бл. 1600 сторінок![132] Принагідно зазначимо, що за життя митця відбулося дев'ять з'їздів Центрального комітету Товариства дрогобичан. Його поважний керівник, незважаючи на похилий вік та старечі хвороби, натхненно, з великим ентузіазмом, самовіддано, ґрунтовно готувався напередодні своєї кончини до проведення ювілейного десятого велелюдного зібрання земляків. Цей факт слугує, сказати б нешаблонно, асоціативно-метафорично, одним із визначальних, промовистих штрихів, «наочною ілюстрацією» до багатошарового, гармонійного, довершеного, доволі «вичерпного змалювання» яскравого, реалістичного життєписного портрета неординарної, різновекторної, загадкової, талановитої постаті В. Осередчука, естетично увиразненого різноманітними візуально-зображальними барвами та колористичними «мазками» широкого спектру високохудожньої палітри чіткого, об'єктивного, адекватного «віддзеркалення» характерних рис його персоналії, як надзвичайно відповідального громадського діяча, ретельного дослідника і водночас талановитого, активного мистця, котрий праведно, із шанобливим пієтетом ставився до виконання суспільних і особистісних зобов'язань перед українською діаспорою і власним сумлінням. В успішному проведенні українознавчих форумів велика, непроминальна заслуга належить, поза всіляким сумнівом, одному з очільників дрогобицької спільноти у США В. Осередчуку[133].

Популярний у середовищі української діаспори суспільний діяч та музикант проводив систематичну діяльність, послідовно, неухильно розповсюджуючи вплив Товариства дрогобичан на «американському континенті», активно сприяючи створенню філіалів його Центрального комітету (регіональних комітетів) у Чикаго, Детройті, на теренах Канади й інших місцевостей[134].

У 1981 р. у Нью-Йорку у згаданій вище респектабельній *українській газеті «Свобода» (Нью-Йорк–Джерсі-сіті) В. Осередчук опублікував ґрунтовну музикознавчу статтю «Історія клясичної гітари»*[135]. Про велику обізнаність митця, віртуоза модерної техніки гри на гітарі[136] з усіма тонкощами викладеного історичного матеріалу свідчать,

[130] Якимович Б. Луців Лука– С. 307: іл. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Lutsiv_Luka (останній перегляд: 22.02.2021); Дрогобиччина – земля Івана Франка: Збірник географічних, історичних та етнографічно-побутових і мемуарних матеріялів… – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1973 – 1978. – Т. 1-2; Луців Л. Іван Франко – борець за національну та соціальну справедливість. – Нью-Йорк, 1967.

[131] Олійник М. Осередчук Володимир (Oseredchuk Volodymyr)... – С. 218. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eudusa.org/index.php?title=Oseredchuk_Volodymyr

[132] Гавриш С. Володимир Осередчук (1910 – 1988)... – С. 671.

[133] Олійник М. Осередчук Володимир (Oseredchuk Volodymyr)... – С. 218. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eudusa.org/index.php?title=Oseredchuk_Volodymyr

[134] Гавриш С. В річницю смерти сл[авної] п[ам'яті] інж[енера] В. Осередчука… – С. 4.

[135] Осередчук В. О. Історія клясичної гітари // Свобода. Український щоденник (Svoboda. Ukrainian daily). – Нью-Йорк–Джерзі-сіті, 1981. – 28 лют. – № 39. – С. 2.

[136] Коваленко А. С. Становлення та розвиток гітарної освіти в Україні: навчальний посібник. – Умань, 2018. – 140 с.

зокрема, такі красномовні «витяги» із цієї фахової історико-музикотворчої статті з елементами теоретико-методологічного «наративу»: «*Гітара – це один із найпопулярніших струнних інструментів нашого часу. <…> У своїх початках до XVI століття гітара мала лише чотири струни; п'яту струну додав еспанський поет-музика Вінсент Еспінель (1544), а шосту – німецький гітарист у Ваймарі Йоган Науман (1769), який студіював музику в Італії. До найбільшого розвитку мистецтво гри на гітарі та збагачення гітарної літератури дійшло в першій половині XIX століття*»[137]. З юнацьких років В. Осередчукові імпонувало, як промовисто автобіографічно зазначав визнаний у світі гітарист, класичне, високоестетичне звучання творів «*великих мистців на цьому інструменті; його гармонійне і поліфонічне багатство, його ясне і співуче треммтіння, піддержуване глибокими і дзвінкими басами, його різнорідність кольору тонів цього інструменту <…>. Гітара має довгу і почесну історію. Разом зі своєю кузенкою лютнею вона була улюбленим інструментом часів Ренесансу. <…>. Крім Баха, обидва композитори Гендель і Вівальді компонували для лютні тоді, коли популярність цього інструменту зовсім підупала. Боччеріні* [композитор Л. Боккеріні – *А. Ф., О. Ф.*] *належав до тих, хто продовжував традицію компонування для гітари. Найбільшими композиторами, які відзначилися у компонуваннях для гітари були: Берліоз, Шуберт, фон Вебер і Паганіні <…>. Поміж сьогоднішніми композиторами, які посвятилися в праці для гітари, можна назвати Вілля-Льобос, Кастельнуово-Тедеско, Тансмана, Турі-на, Понсе, Торроба і Русселя. Поет Шеллі грав на гітарі й писав поеми на її славу. Маляр Гоя назвав гітару конечністю* [необхідністю – *А. Ф., О. Ф.*] *свого життя. Найбільший французький монарх тих часів Люїс XIV* [король Людовік XIV – *А. Ф., О. Ф.*] *був здібним гітаристом. <…> Тисячі людей горнулися до концертів визначних гітаристів від початку минулого сторіччя, а ще більше від початку біжучого*»[138].

Поважний співак-гітарист і знаний діаспорний громадський діяч мріяв повернутися до рідних пенатів або хоч відвідати Україну, про що неодноразово схвильовано, емоційно, обнадійливо зазначав у зворушливих листах до сестри Емілії, але щиросердні бажання емігранта так і не здійснилися. Не судилося…

Володимир Осередчук, котрий став на чужині справжнім мистецько-суспільним символом «втраченої» емігрантами України, *помер після важкої недуги 28 травня 1988 р. Поховали визнаного митця і громадського діяча на українському цвинтарі святого Андрія* (англ. St. Andrew's Ukrainian Cemetery, N. J., USA) – *єдиному українському пантеоні у США, який розташований у мальовничому містечку під назвою Саут-Баунд-Брук* (або Савт-Бавнд-Брук чи Савз-Бавнд-Брук) (англ. South Bound Brook) *в окрузі Сомерсет штату Нью-Джерсі*, що до 1891 р. мало назву Блумінґтон (англ. Bloomington)[139]. Це сакральне місце для українців діаспори, позаяк воно уособлює духовний центр українського православ'я в Америці, який ідентифікується як своєрідний «*український Єрусалим*» (окрім цвинтаря, тут побудовано українську православну церкву та великий церковно-меморіальний комплекс). Варто зауважити, що на території некрополя знаходиться понад шість тисяч могил відомих українських діячів: політиків, державотворців, учених, служителів церкви, письменників, художників, меценатів, музикантів (зокрема, тут знайшли вічний спочинок митрополит Мстислав (Скрипник), ієрарх Української автокефальної православної церкви (УАПЦ)

[137] Осередчук В. О. Історія клясичної гітари... – С. 2.

[138] Там само.

[139] Енциклопедія української діяспори: У 7-ми т. – Т. 1. – Кн. 2. – Нью-Йорк; Чикаґо, 2012. – С. 218.

у США, згодом Патріарх Київський і всієї України, який придбав землю під храм ще в 1950-х роках і опікувався церковно-меморіальними будівлями до кінця життя, архимандрит Петро (Опаренко), на цій сакраментальній землі упокоїлися також Андрій Лівицький, Микола Лівицький, Борис Мартос, Дмитро Донцов, Тарас Бульба-Боровець, Петро Григоренко, Василь Кричевський, Оксана Лятуринська, Євген Маланюк, Олекса Стефанович, Тодось Осьмачка, Андрій Яковлів та ін.). Сюди були переміщені тлінні останки українців із Венесуели, Польщі, Чехословаччини, Німеччини та інших країн світу. Дружина В. Осередчука надіслала некролог, який також зберігається в архіві Франкового музею в Калуші (Підгірках)[140]. Тоді у багатьох українських церквах світу відправили панахиди «по визначному співаку-гітаристу і громадському діячеві». У першу річницю смерті Володимира Осередчука в неодноразово згаданій вище, сказати б, «культовій» діаспорній газеті «Свобода» (Нью-Йорк–Джерсі-сіті) було оприлюднено важливу для розширення та уточнення відомостей біографії мистця фактологічну статтю С. Гавриша про життя і діяльність видатного музиканта і суспільно-культурного діяча[141], текст якої, до слова, передруковано під заголовком «Володимир Осередчук (1910 – 1988)» *у четвертомі томі видання «Дрогобиччина – земля Івана Франка: Збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріялів та мемуарів» (упорядник і редактор, видатний літературознавець, нині, на жаль, уже покійний український корифей Михайло Шалата) (Дрогобич, 1997)*[142].

Лідія Володимирівна Осередчук-Зуймаг генетично успадкувала від батька прекрасний слух та насичений чарівним тембром оксамитовий голос і красивою вродою візуально також дуже схожа до антропологічних ознак фотогенічної зовнішності свого уславленого тата. Вона закінчила Дрогобицький педагогічний інститут (відділення української філології), працювала за фахом педагогом, тепер перебуває на пенсії. Має двох дітей – сина Юрія (1964 р. н.) та дочку Тетяну (1969 р. н.) і троє онуків – Галину (1986 р. н.), Ольгу (1987 р. н.) та Олександра (1989 р. н.). Уся родина проживає в Трускавці. Музичної освіти Лідія не мала, оскільки то були складні повоєнні часи, а вона вважалася «дочкою репресованих» (на переконання конспірологічно налаштованих підозрілих кураторів тоталітарної, людиноненависницької влади). Велике щастя, що вона взагалі вижила, дякуючи своїй тітці Емілії, «на руках» якої були ще й літні батьки, що повернулись із заслання до Сибіру. Видається, що ніякої пенсії вони взагалі не отримували. *Батьки Емілії Осередчук-Бучинської (і відповідно її брата Володимира Осередчука)* прожили достойне довге, тернисте життя, померли у поважному віці, коли їм було близько 90 років: у 1964-у (тато Олексій) і в 1965-у (матуся Розалія) роках[143].

---

[140] Архів Музею-оселі родини Івана Франка в Калуші (Підгірках). – Папка № 1. – Од. зб. № 20. Інвентарна книга. – № 484 та ін.; Франко О., Франко А. Співак, гітарист світової слави та громадський діяч. До 110-річчя від дня народження Володимира Осередчука… – С. 10-11.

[141] Гавриш С. В річницю смерти сл[авної] п[ам'яті] інж[енера] В. Осередчука... – С. 4.

[142] Гавриш С. Володимир Осередчук (1910 – 1988)... – С. 669-671; Добрянський Б. [Рецензія] // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 1998. – Вип. 3. – С. 319-325. – Рец. на кн.: Дрогобиччина – земля Івана Франка: Збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріялів та мемуарів / Наукове товариство ім. Шевченка. Упоряд. і ред. Михайло Шалата. – Т. 4. – Дрогобич, 1997. – 776 с.

[143] Франко А., Франко О. Родинні взаємозв'язки голови Товариства дрогобичан у США, видатного музиканта Володимира Осередчука (1910 – 1988) зі шляхетної династії Дидинських із Франковим сімейством на Калущині: мемуарно-дослідницька візія життя й діяльності (до 110-річчя від дня народження)... – С. 200, 229.

Лідія Осередчук виступала як провідна солістка в інститутській художній самодіяльності та на різних міських концертах у Трускавці. В молоді роки і до теперішнього часу дочці В. Осередчука дуже подобалось і нині імпонує слухати симфонічну, класичну музику. Ще в школі Оксана Франко, Лідія Осередчук-Зуймаг і Лідія Штуняк-Іваницька після занять із великим захопленням переглядали «трофейні» фільми, і талановита донька В. Осередчука Лідія з першого разу запам'ятовувала всі мелодії і потім місяцями постійно їх наспівувала. Завдяки їй дівчата утрьох захоплювалися піснями, театром, відомими артистами, в яких закохувались, а літня кімнатка Оксани Франко (на другому поверсі) в родинній оселі в калуському передмісті Підгірках була обклеєна фотографіями популярних кіноакторів, починаючи від неперевершених, осяйних, недосяжних «зірок» – Ґрети Ґарбо і Діни Дурбін[144].

Ще один цікавий факт, важливий штрих до колективного «фамільного портрета» з нашого родинного життя та сімейного літопису «династії» Осередчуків-Войтовичів. У 1960 р. я (О. Ф.) вийшла заміж за випускника «Львівської Політехніки», інженера Дмитра Уляновича Данилюка (1933 – 2013) (пізніше знаного науковця, котрий, до слова, вже мешкаючи в Києві, працював на посаді старшого наукового співробітника Інституту автоматики (з 1993 р. – Державна науково-виробнича корпорація «Київський інститут автоматики»))[145], батька співавтора статті Андрія Франка. Д. У. Данилюка як «молодого спеціаліста», перспективного фахівця призначили на нове місце праці *до Котласа Архангельської області* (тоді у територіальних межах СРСР, а нині у складі РФ), де молоде подружжя щасливо жило упродовж бл. 1,5 р. Нагадаємо, що саме в цьому віддаленому від цивілізаційних центрів населеному пункті (розташованому на географічній мапі у доволі кліматично холодному сегменті на півночі «імперії зла») *після тюремних ув'язнень у Сибіру і Комі АРСР перебувала заслання перша дружина Володимира Осередчука Ольга із сестрою Іриною та їх батьком Левом.* Щоправда, на той час Ольга, яку вже звільнили, проживала в Трускавці. Але там, у далекому Котласі (за тисячі кілометрів од вітцівської оселі), ще працювала згадана щойно її рідна сестра Ірина, яка також перед тим була звільнена з тюремного полону і приїжджала на рідні терени України, та вона знову повернулася назад до Котласа, щоб заробити грошей на будівництво хати, позаяк їхній «фамільний» будинок у Східниці у *період заслання сімейства Войтовичів* згорів. Раніше (*у часи депортації*[146]) Ірина тричі втікала до омріяної рідної домівки в Україні, але її кожного разу ловили невсипущі співробітники правоохоронних органів СРСР і знову засилали до Котласа, звідкіля вона знову втікала і переховувалась спершу упродовж року в Калуші у родині Бабіїв (сусідів «фамілії» Бучинських). Ірину Войтович ще раз заарештували у той час, коли вона навідувала свою дитину у Східниці. А коли вже нарешті її офіційно звільнили, то вона повернулася туди ж – до фатального місця заслання – і на цей раз назавжди. До «містичного» Котласа повернувся і батько Ольги Лев Войтович (тесть Володимира Осередчука), позаяк не було йому на старості людського віку до кого (до рід-

[144] Там само.

[145] Франко О., Франко А. [Під рубрикою «Особистості»] Видатний український історик-архівіст, джерелознавець, археограф І. Л. Бутич (до 100-річчя від дня народження) // Архіви України. – 2019. – № 4 (321). – С. [168-186] 182.

[146] Когут А. А. Депортаційна операція «Захід» у жовтні 1947 р. (за документами Галузевого державного архіву Служби безпеки України) // Архіви України. – 2019. – № 4. – С. 118-128; Надольський Й. Е. Депортаційна політика сталінського тоталітарного режиму в Західних областях України (1939 – 1953 рр.). – Луцьк, 2008. – С. 1-260.

ної душі) «прихилитися». Такі іноді, подекуди трапляються дивовижні колізії, жорстокі «казуси», невблаганні парадокси життя. Місто на той час справляло важке, похмуре, депресивне враження. Майже всі будинки – зрубної конструкції своєрідного етнологічного типу російської (московитської) «ізби», з почорнілого дерева, і навіть покрівлі цих хат обросли темним мохом. Між брусами також вкладали мох, щоб було тепліше, адже сильні, тріскучі морози сягають там температури мінус 40˚ (градусів) за Цельсієм[147]. Мене (О. Ф.) запросила додому жіночка, яка проживала із сестрою Ольги Іриною, і я в тому помешканні довго чекала на неї, але так і не дочекалася. Мені потрібно було їхати в робітниче поселення Коряжму, яке розташоване на відстані близько 20 – 30 км від Котласа. Більше мені не довелося там побувати, але я уже мала певне, доволі стійке, уявлення, в яких незавидних, гнітючих умовах жили наші засланці, зокрема перша дружина Володимира Осередчука Ольга Войтович-Осередчук, яка на той час уже серйозно хворіла. Невдовзі (21 липня 1963 р.) вона померла, проживши коротке стражденне, сповнене складних колізій і драматичних перипетій, життя – всього лише 44 роки. Її доньці Лідії Осередчук самотужки довелося «пробиватися» в житті.

У «брежнєвський» період правління знову повернулися репресії[148], і люди вже остерігалися навіть згадувати про зв'язки з діаспорою. Це знову вважалося злочином. Щоправда, вірна, смілива сестра Володимира Осередчука Емілія все-таки листувалася з братом аж до його смерті в 1988 р.

Такі видатні, справді, яскраві, непересічні особистості, але ще й досі призабуті діячі як Володимир Осередчук[149], навіки, сказати б, «фамільно», «кровними фібрами», нерозлучно *пов'язані з Дрогобичем і Дрогобиччиною, Калушем і його передмістями* (насамперед Підгірками, Студінкою, Підмихайлям, Хотінем та ін.), а також із мешканцями інших містечок і селищ цього мальовничого прикарпатського регіону, а ми так мало ще знаємо про них! *У житті дрогобицького співака, гітариста, над яким височів ореол світової слави, відомого громадського діяча і музикознавця на теренах американської діаспори Володимира Осередчука (з аристократичного роду Дидинських)*[150] *відіграли значну, непроминальну роль на українській землі, окрім Дрогобича та рідної Дрогобиччини, передусім Калущина і Калуш, особливо його знамените передмістя Підгірки*[151] (нині – з 1972 р. мікрорайон, житловий масив м. Калуша). Тут мешкали і творили український письменник, греко-католицький священник, громадсько-політичний діяч, за висловом Івана Франка, один «з перших будителів руського духа в Галичині», родак цього села Антін-Любич Могильницький (1811 – 1873)[152], проводили активну діяльність численні представники

[147] Франко О., Франко А. Співак, гітарист світової слави та громадський діяч Володимир Осередчук... – вказана праця.

[148] Polian P. Against their will: the history and geography of forced migrations in the USSR… – P. 1-398.

[149] Олійник М. Осередчук Володимир (Oseredchuk Volodymyr)... – С. 218. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eudusa.org/index.php?title=Oseredchuk_Volodymyr; Гавриш С. Володимир Осередчук (1910 – 1988)... – С. 669-671.

[150] Франко О., Франко А. Франкова «фамілія» і «Просвіта» та інші культурологічно-громадські і спортивно-військові товариства у Підгірках поблизу Калуша у першій половині ХХ ст.: мемуарно-дослідницький контекст… – С. 129.

[151] Когут М. Підгірки: минуле і сучасне… - С. 3-163.

[152] Франко І. Знадоби до життєписі А.-Л. Могильницького // Зоря. – 1885. – № 22-24; Франко О., Франко А. Франкова «фамілія» і «Просвіта» та інші культурологічно-громадські і спортивно-військові товариства у Підгірках поблизу Калуша у першій половині ХХ ст.: мемуарно-дослідницький контекст… – С. 133.

славної династії Смольських, великої родини брата Івана Франка Онуфрія, сюди неодноразово приїжджав до братового сімейства на вакації Каменяр, його дружина Ольга Франко (з Хоружинських) (аж до самої смерті у 1941 р.) та їхні діти і внуки. *Тут В. Осередчук підтримував тісні суспільно-громадські, особистісні контакти і близькі «фамільні» взаємовідносини з Франковою родиною. Переважна більшість членів доволі розгалуженої Франкової династії мешкали і дотепер чимало їх родичів живуть у Підгірках, де нині упродовж майже тридцяти років з 1992 р. успішно функціонує в реконструйованому будинку О.-В. Франка (племінника національного світоча) Музей-оселя родини Івана Франка*[153]*. Це нащадки багаточисельного родоводу рідного брата харизматичного письменника – нашого прадіда і дідуся Онуфрія Яковича Франка (1861 – 1913)*[154] *– чоловіка сестри (Юліани Дидинської-Франко) бабусі Володимира Осередчука – Марії Василівни Айзенбарт (з Дидинських).*

ДОДАТКИ

Іл. № 1. Три сестри з дому Дидинських. У центрі Марія Василівна Дидинська-Айзенбарт (бабуся Володимира Осередчука), поряд із нею праворуч (від глядача) Юліана Дидинська-Франко (1864-1945; прабабуся Андрія Франка і бабуся Оксани Франко (співавторів представленої статті), дружина Онуфрія Франка, братова Каменяра), у третьому ряді крайня праворуч (над Юліаною) дочка Марії: Розалія Айзенбарт-Осередчук (матуся В. Осередчука). Світлина бл. 1897 р. Приватний архів Андрія та Оксани Франків. Публікується вперше

[153] Гром Г. Музеї Каменяра. – У кн.: Гром Г. Франкові Нагуєвичі. – Дрогобич, 2004. – С. 31-36 [про Музей-оселю родини Івана Франка у Калуші (Підгірках) див. текст на с. 35-36. – А. Ф., О. Ф.].

[154] Франко О., Франко А. Франкова «фамілія» і «Просвіта» та інші культурологічно-громадські і спортивно-військові товариства у Підгірках поблизу Калуша у першій половині XX ст.: мемуарно-дослідницький контекст… – С. 133; Гром Г. Нескорені з роду Онуфрія. – У кн.: Гром Г. Франкові Нагуєвичі… – С. 136-139.

Іл. № 2. Батьки В. Осередчука: Олексій (1875 – 1964) і Розалія Айзенбарт-Осередчук (1875 – 1965). Приватний архів Андрія та Оксани Франків. Публікується вперше

Іл. № 3. Кавалерійський парад у передмісті Відня. В центрі цісар Франц-Йосиф I, за ним ад'ютант Костянтин Дидинський. Фоторепродукція раритетної геліогравюри (нім.: «heliogravure») кінця 60-х – початку 70-х XIX ст. Приватний архів Андрія та Оксани Франків. Публікується вперше

Іл. № 4. Костянтин Дидинський під час виконання службових функцій ад'ютанта австрійського цісаря Франца-Йосифа І. Приватний архів Андрія та Оксани Франків

Іл. № 5. Володимир Осередчук (праворуч, вищий зростом), котрий у 1949 р. емігрував до США, з новою сім'єю: дружиною Ольгою і дочкою Романною, а також стрийком (українським емігрантом, мешканцем Канади). 12 червня 1956 р.

Іл. № 6. Всесвітньо визнаний гітарист, співак, громадський діяч Володимир Осередчук із сестрою Емілією (1908 – 2000), яка вийшла заміж у 1929 р. за Володимира Бучинського з Калуша

Іл. № 7. Франко Андрій Дмитрович – співавтор представленої статті, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу франкознавства Інституту Івана Франка НАН України (м. Львів), правнук брата Івана Франка Онуфрія. Урочисте відзначення 145-річчя НТШ (фойє Львівського національного університету ім. І. Франка), 13 жовтня 2018 р.

Іл. № 8. Три вірні подруги зі шкільних років: у центрі Оксана Франко (1939 – 2021) – співавторка пропонованої статті, докторка історичних наук, професорка кафедри етнології ЛНУ ім. Івана Франка, онука брата Івана Франка Онуфрія; поряд з нею (праворуч) відома культурно-освітня діячка, директорка Музею-оселі родини Івана Франка в Калуші (Підгірках) (1992 – 2012) Лідія Іваницька (народ. у 1938 р.); на передньому плані знана педагогиня Лідія Осередчук (народ. у 1939 р., мешкає упродовж значної частини життя в м. Трускавці), дочка Володимира Осередчука

Андрій Франко, Оксана Франко.

Доленосні віхи життєпису музиканта світового визнання, очільника Товариства дрогобичан у США Володимира Осередчука з аристократичного дому Дидинських крізь мемуарно-наративну призму дослідження генеалогічно взаємопов'язаних стосунків митця, членів його «фамілії» з Іваном Франком і нащадками його роду на Калущині, в Нагуєвичах та Ясениці-Сільній.

Крізь призму ретельного багатошарового, різновекторного розгляду «фамільних» взаємозв'язків із Франковою родиною на Калущині, в Нагуєвичах та Ясениці-Сільній поблизу Дрогобича, у мемуарно-дослідницькому контексті студіювання проблеми висвітлено основні аспекти життя й творчої діяльності всесвітньо відомого гітариста й віртуоза класичної гри на гавайській гітарі («укулеле» від англ. «ukulele»), співака, видатного музикознавця, видавця п'яти альбомів і збірників українських пісень, дослідника історії рідного краю, голови Центрального комітету Товариства дрогобичан у США (1970 – 1988), визнаного в діаспорі українсько-американського суспільно-громадського діяча, фахового педагога й інженера Володимира Олексійовича Осередчука (1910 – 1988) зі шляхетної династії Дидинських.

Andriy Franko, Oksana Franko.

The fateful milestones in creative biography of world-renowned musician, the Society chairman of the immigrants from Drohobych land in the USA Volodymyr Oseredchuk from the noble Dydyns'kyi house through the memoir and narrative prism of studying genealogically kindred relations between this artist, members of his family and Ivan Franko and descendants of his genus at the Kalush region, in the villages Naguyevychi, Yasenytsya-Sil'na.

The article highlights the main aspects of the life and creative activity of the world-known guitarist and virtuoso of classical ukulele, famous singer, musicologist, publisher of five albums and collections of Ukrainian songs, researcher of motherland history, chairman of the Central Committee of the Society of the Drohobych region natives in the USA (1970 – 1988), of prominent Ukrainian-American public figure in the diaspora, professional teacher and engineer Volodymyr Oleksiyovych Oseredchuk (1910 – 1988) from the noble dynasty of Dydyns'kyi. The co-authors of this work have studied this problem mostly in the memoir-research review context through the prism of thorough multilayered, multi-vector and diverse analysis of dynastic relationship between Volodymyr Oseredchuk and Ivan Franko's family at the Kalush region, in the villages Naguyevychi, Yasenytsya-Sil'na near Drohobych.

УДК 930.2:821.161.2.09(092) «18/19»

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ,
Володимир ГАЛИК

НОВЕ ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО ДО БІОГРАФІЇ ТАРАСА ІВАНОВИЧА ФРАНКА

Сьогодні неабияк актуальним у франкознавстві є пошук та вивчення невідомих архівних джерел, котрі проливають світло на темні плями із життя та різнобічної діяльності не лише самого Івана Франка, а й його дітей. Такого роду джерела в першу чергу прислуговуються для вивчення особливостей творчості як великого вченого, так і його нащадків, доповнюють їхні біографічні матеріали та інші першоджерела.

З огляду на це, велику цінність в площині доповнення біографічних відомостей про Франкових дітей, а також для аналізу їхньої різнобічної діяльності, становлять документи радянського часу, у котрих уміщені відомості, що дають нам змогу реконструювати та дослідити малознані факти із життя та діяльності дітей Івана Франка, формування їхніх поглядів, переконань тощо.

У контексті зауважимо, що в радянську добу тогочасні силові органи не тільки постійно вели боротьбу із опонентами, але й проводили репресії проти ймовірних потенційних опонентів. Для цього навколо них створювали мережі агентів і резидентів, заводили спеціальні агентурні справи, до яких входили усі зібрані матеріали. Увесь масив інформації, який збирався, систематизувався та по ньому приймалися рішення – продовжувати чи припиняти розробку, заарештовувати, вербувати фігурантів і залучати їх до важливішої агентурної комбінації.

Типовим прикладом цієї роботи є публікований тут витяг із справи-формуляру на Тараса Франка. У цьому документі наводяться зібрані агентурним шляхом дані на фігуранта.

Що ж до самого Тараса Франка, то тут окреслимо його коротку біографу. Отже, Тарас Іванович народився 9 березня 1889 р. у Львові. Кандидат філологічних наук, автор праць з франкознавства та класичної філології, відомий як письменник, літературознавець і педагог. Після закінчення класичної гімназії та філософського факультету Львівського університету (1913 р.) служив у австрійській армії, а пізніше разом із братом Петром утверджував незалежність України у складі легіону Січових стрільців Української Галицької Армії (УГА).

У 1919 р. Т. Франко у складі УГА опинився за Збручем, а навесні 1920 р. потрапив у більшовицький Концтабір Кожухів, з якого у цьому ж році його було звільнено.

Тарас Франко

З 1920 до 1922 року працював у видавництвах та навчальних закладах Харкова. Тут зав'язав знайомство з В. Сосюрою, М. Семенком, Н. Ужвій та іншими відомими діячами. Повернувшись у 1922 р. до Львова, працює вчителем, вивчає творчу спадщину батька. В 1929 р., коли польський уряд «фільтрував» Львів від свідомих українців, Т. Франка разом з іншими українськими педагогами перевели на роботу в Ряшів (Жешув, Республіка Польща).

За часів радянської та німецької окупацій Т. Франко проживав у Станиславові. Щоб не втратити шматок хліба, змушений був перекваліфікуватися спочатку на вчителя російської мови та літератури, а потім навчати німецької мови учнів торговельної гімназії. З 1945 р. працює директором літературно-меморіального музею Івана Франка у Львові та викладає латинську мову на кафедрі класичної філології Львівського університету.

Після наказу-пропозиції органів КДБ Тарас Франко у 1950 р. переїжджає з родиною до Києва, де ходив у вишиваній сорочці. За ним слідкували агенти КДБ, під негласним наглядом яких він перебував протягом всього життя (див. про це в опублікованому нижче документі). Шукав розраду в улюбленій роботі. Працював науковим співробітником Інституту літератури ім. Т. Шевченка АН України, протягом багатьох років завідував бібліотекою батька, що зберігалася у вищеназваному інституті. У 1953 р. захистив кандидатську дисертацію «Франко і Борислав».

Син Івана Франка – Тарас здобув велику популярність як автор збірок оригінальних віршів та переспівів «Старе вино в новому місі», «На крилах гумору», «З чужої левади» (1913 р.), «Збиточний Амор» (1918 р.), збірки гуморесок «Вздовж і впоперек» (1956 р.), цінних спогадів про батька та досліджень із питань франкознавства, підручника «Нариси історії римської літератури» (1921 р.) та ін.

Тарас Франко зробив свій внесок у розвиток спорту в Галичині серед українців. Накладом «Сокола-Батька» в 1923 р. вийшла його двістісторінкова «Історія теорії руханки», а в 1925 р. книжка «Розвиток руханки серед українців. У 1937 р. Тарас Франко видав окремою книгою свою першу наукову працю «Лис Микита. Критичний розбір поеми Івана Франка». Подальша його наукова, письменницька та перекладацька діяльність пов'язана з радянським періодом «розвитку». Він видав кілька книжок спогадів про батька («Великий Каменяр», «Про батька»). В 1965 р. у видавництві «Радянський письменник» вийшла збірка його гуморесок

«Уздовж і впоперек», а в 1969 р. в «Молоді» збірка «веселих, сумних та повчальних епізодів з людської історії» – «У мандрівці століть».

Неоціненною є його роль у справі збирання, дослідження і видання наукової та літературної спадщини І. Франка. Закінчив свій життєвий шлях син великого Івана Франка – Тарас Іванович у Києві 13 листопада 1971 року, похований на Байковому кладовищі[1].

Публікований далі документ, у якому висвітлені агентурні дані про діяльність та погляди Тараса Франка, зберігається у Фонді № 2 (Управління боротьби з бандитизмом МВС, Управління 2-Н та 4-те Управління МДБ-КДБ УРСР). У цьому фонді також зберігаються витяги із агентурних і розшукових справ, щоденні зведення про боротьбу із підпіллям на західноукраїнських землях, спеціальні повідомлення, доповідні записки, довідки, оригінали та переклади документів українських націоналістичних організацій. Усі ці документи укладалися районними та обласними відділами 2-Н, містять детальні дані про час, місце, назви підрозділів, їхніх керівників, біографічні дані про заарештованих і загиблих.

ДОКУМЕНТ

5. По делу-формуляр № 1262 на

ФРАНКО Тараса Ивановича, 1889 г. рождения, уроженец гор. Львова, украинец, б/п, гр-н СССР, сын известного украинского писателя Ивана ФРАНКО, с высшим образованием, по профессии учитель, в 1916 г. служил в австрийской армии Оберлейтенантом, в 1918 – 1919 г. г. служил в украинско-галицийской армии сотником, женат, работает учителем в Станиславской школе №3. Проживает в г. Станиславе по ул. Красноармейской № 97.

В 1941 г. с приходом немцев в Станислав, ФРАНКО стал сотрудничать, как корреспондент в контрреволюционном украинско-немецком Областном издательстве газет – «Самостийна Украина», «Станиславське слово» и «Украинське слово».

---

[1] Див. докладніше та глибше про життя та діяльність Тараса Франка у: Франко Т. Вибране / Тарас Франко; упорядники Євген Баран, Наталя Тихолоз. – Т. 1. – Івано-Франківськ, 2015. – 964 с.; Т. 2. – Івано-Франківськ, 2015. – 760 с.; Тихолоз Н. Листи Ольги Франко до синів Андрія і Тараса Франків // Дзвін. – 2009. – № 8. – С. 114-120; Тихолоз Н. Листи Тараса Франка до Олекси Коваленка // Сіверянський літопис. – 2009. – № 2-3. – С. 198-205; Тихолоз Н. Листи Тараса Франка до Ольги Франко // Іван Франко: Тексти. Факти. Інтерпретації: Збірник наукових праць. – Київ; Львів, 2011. – Випуск І: Огляди. Твори. Листування. Спогади. Бібліографія. – С. 373-376; Тихолоз Н. Між батьком та сином (Олекса Коваленко, Іван і Тарас Франки: дискурс взаємин) // Сіверянський літопис. – 2009. – № 2-3. – С. 183-191; Тихолоз Н. Причинки до історії взаємин Івана і Тараса Франків з Олексою Коваленком // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 2009. – Т. 257: Праці філологічної секції. – С. 623-651; Тихолоз Н. Тарас Франко про батька: без купюр // Франкознавчі студії. – Дрогобич, 2012. – Випуск п'ятий. – С. 503-525; Горак Р., Гнатів Я. Іван Франко / Кн. Перша. Рід Якова. – Львів, 2000. – С. 208-210; Арсенич П. Іван Франкоі Прикарпаття. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 317-319; Тихолоз Н. Тарас, але не Шевченко. Франко, але не Іван // Франко: Наживо / Franko: Live. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://frankolive.wordpress.com/2017/03/10/тарас-але-не-шевченко-франко-але-не-ів/; Вацеба О. Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні. – Івано-Франківськ, 1997. – 232 с.; Франко З. (1925–1991) [Текст]: статті. Спогади. Матеріали / НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, Наук. т-во ім. Шевченка; упоряд. і наук. ред. М. А. Вальо; відп. ред. Л. І. Крушельницька. - Л.: [б.в.], 2003. – 368 с. тощо.

Как корреспондент указанного издательства, он систематически помещал в газетах профашистские и националистические статьи, в которых восхвалял фашистский строй Германии, призывал украинское население принять активное участие в создании «Украинской Державы» и к вооруженной борьбе с Красной армией, а также возводил контрреволюционную клевету против СССР.

Так, в газете «Украинське слово» от 26.УІІ.1941 г. в передовой статье: «Национальна Солидарнисть», ФРАНКО пишет:

«...Высокие формы национальной солидарности /об'единения/ наблюдаем среди немцев и союзных с ними итальянцев. Более 100 миллионный немецкий народ весь об'единяется возле своего вождя Адольфа ГИТЛЕРА и в настоящей войне уже третий год солидарно борется за новый строй не только в Европе, но и на других континентах, за строй, опирающийся на правду, уважаемый действительных потребностей новых народов».

«... Также 60-миллионный итальянский народ, проживающий на трех континентах, стоить твердо за своим вождем – МУССОЛИНИ...»

«... Манифест о создании «Украинской Державы» подтверждает, что мы идем по правильной дороге»...

«... Имеем неделимый национальный провод, имеем правительство, имеем народ, ослабленный жертвами, но сконсолидованный и охваченный общим чутьем воли, героизмом и желанием трудится на благо Родины»...

Аналогичные контрреволюционные статьи ФРАНКО также поместил в профашистской газете «Украинське слово» под заголовком – «Що буде?» от 27 ноября 1941 г., «На актуальны темы» от 30.XI.41 г., «Экономия сыл» от 2.XII.41 г. и др.

В начале 1943 г. ФРАНКО добровольно вступил в профашистский Союз украинско-галицийских комбатантов, где работал пропагандистом, раз'езжая по селам и городам Станиславской области, выступал на митингах перед населением с контрреволюционными рефератами по вербовке украинской сельской и городской молодежи в дивизию «СС-Галичина».

В настоящее время ФРАНКО является руководителем 9 класса Станиславской средней школы №3, где открыто проводит среди учащихся контрреволюционную агитацию, направленную на дискредитацию мероприятий партии и Советской власти.

Так, например: источник «МАКАР» от 25.1.45 г. сообщает, что 20 января на уроке русского языка ФРАНКО задал вопросы: о нации, строе и сказал, что в мире существуют два строя. По капиталистическому строю построены большинство государств и они будут существовать, а тот народ или национальность, которая идет против большинства – выдержить или нет?

Учащиеся ответили хором – «Нет!» Обращаясь к учащимся, ФРАНКО заявил: «Вы на некоторые вопросы мне не должны отвечать». И далее сказал: «"Она умрет, ибо даже ЛЕНИН писал, что такой строй долго существовать не может».

На этом-же уроке ФРАНКО, говоря о баснописце КРЫЛОВЕ, затронул содержание его басни «Листья и корни» и стал разбирать ее по частям. Дойдя до слов о ветрах зефирах /райские ветры/, стал рассказывать о хорошей жизни. Источник задал ему вопрос: «Где самая лучшая жизнь на земле?» ФРАНКО ответил: «До этого времени была в Швейцарии».

Ученик НОВИЦКИЙ Ярослав задал вопрос: «А как в Советском Союзе?» На этот вопрос ФРАНКО, якобы, формулируя ответ, сделал задумчивую паузу и ответил вопросом: «КАК вы думаете, этот экономический строй корыстный для Украины?» В классе послышался шум и общий смех.

Далее источник «МАКАР» от 12.II.45 г. сообщает, что в этот-же день ФРАНКО в беседе с учениками о Красной армии сказал:

«... Скоро будем праздновать день Красной армии, которая хорошо воюет, в ней служат все национальности, она не хочет завоевывать чужие народы, а помогает освобождаться другим народам от немцев. Мы должны ей помочать», на этом прервал разговор и заявил со злой иронией и ненавистью: «Да, мы должны помогать Красной армии, но сперва мы сами должны освободиться. И вообще, если Вы возьмете такие металлы как золото, железо, серебро, платину и др. смешаете их вместе что из этого получится?, – сам же отвечая на этот вопрос, сказал, – металль не будут держаться вместе, общей массой как слиток, а рассыплятся. Также и в Красной армии сейчас все нации борятся но пользы от этого не будет»...

Данные в отношении контрреволюционной агитации, проводимой ФРАНКО перекрываются данными нашей агентуры – «ИРИНА» и «ФИЛОСОФ».

На основании изложенного, просим санкционировать арест ФРАНКО.

Аналогичных дел за февраль 1945 г. по линии ОУН-овского подполья, нами частично реализовано 21, с общим количеством арестованных – 151 человек.

Подається згідно оригіналу ворожої Україні мови за: Галузевий державний архів Служби безпеки України. – Ф. 2. – Оп. 106 (1954). – Спр. 1. – Арк. 74-76.

ДОДАТКИ

№ 1

Аркуш № 74 справи-формуляра на Франка Тараса Івановича

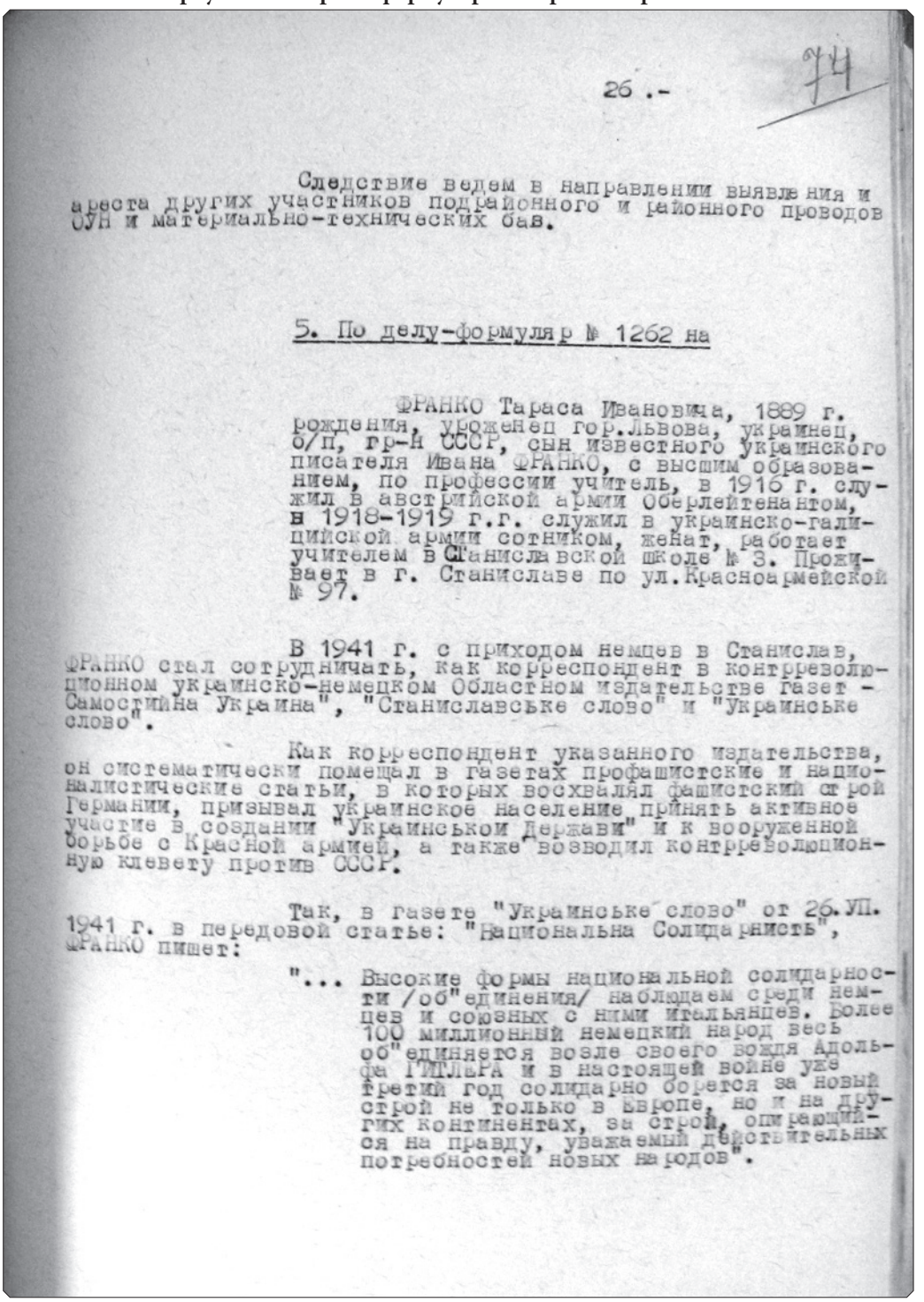

26.-

74

Следствие ведем в направлении выявления и ареста других участников подрайонного и районного проводов ОУН и материально-технических баз.

5. По делу-формуляр № 1262 на

ФРАНКО Тараса Ивановича, 1889 г. рождения, уроженец гор.Львова, украинец, б/п, гр-н СССР, сын известного украинского писателя Ивана ФРАНКО, с высшим образованием, по профессии учитель, в 1916 г. служил в австрийской армии Оберлейтенантом, в 1918-1919 г.г. служил в украинско-галицийской армии сотником, женат, работает учителем в Станиславской школе № 3. Проживает в г. Станиславе по ул.Красноармейской № 97.

В 1941 г. с приходом немцев в Станислав, ФРАНКО стал сотрудничать, как корреспондент в контрреволюционном украинско-немецком Областном издательстве газет - Самостийна Украина", "Станиславське слово" и "Українське слово".

Как корреспондент указанного издательства, он систематически помещал в газетах профашистские и националистические статьи, в которых восхвалял фашистский строй Германии, призывал украинское население принять активное участие в создании "Украинськой Держави" и к вооруженной борьбе с Красной армией, а также возводил контрреволюционную клевету против СССР.

Так, в газете "Українське слово" от 26.УП. 1941 г. в передовой статье: "Национальна Солидарність", ФРАНКО пишет:

"... Высокие формы национальной солидарности /об"единения/ наблюдаем среди немцев и союзных с ними итальянцев. Более 100 миллионный немецкий народ весь об"единяется возле своего вождя Адольфа ГИТЛЕРА и в настоящей войне уже третий год солидарно борется за новый строй не только в Европе, но и на других континентах, за строй, опирающийся на правду, уважаемый действительных потребностей новых народов".

№ 2

Аркуш № 75 справи-формуляра на Франка Тараса Івановича

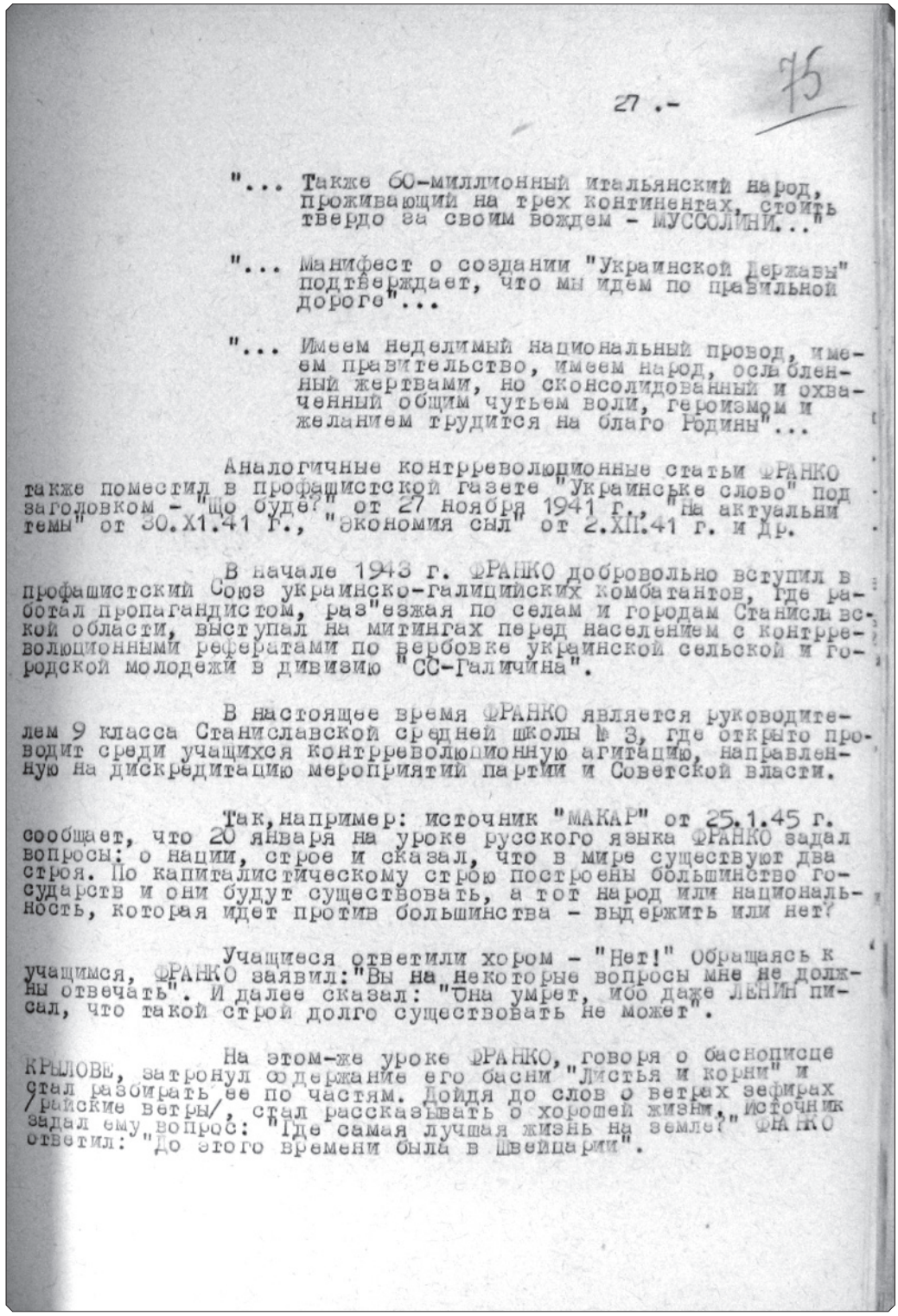

27 .- 75

"... Также 60-миллионный итальянский народ, проживающий на трех континентах, стоить твердо за своим вождем - МУССОЛИНИ..."

"... Манифест о создании "Украинской Державы" подтверждает, что мы идем по правильной дороге"...

"... Имеем неделимый национальный провод, имеем правительство, имеем народ, ослабленный жертвами, но сконсолидованный и охваченный общим чутьем воли, героизмом и желанием трудится на благо Родины"...

Аналогичные контрреволюционные статьи ФРАНКО также поместил в профашистской газете "Украинське слово" под заголовком - "Що буде?" от 27 ноября 1941 г., "На актуальни темы" от 30.XI.41 г., "Экономия сыл" от 2.XII.41 г. и др.

В начале 1943 г. ФРАНКО добровольно вступил в профашистский Союз украинско-галицийских комбатантов, где работал пропагандистом, раз"езжая по селам и городам Станиславской области, выступал на митингах перед населением с контрреволюционными рефератами по вербовке украинской сельской и городской молодежи в дивизию "СС-Галичина".

В настоящее время ФРАНКО является руководителем 9 класса Станиславской средней школы № 3, где открыто проводит среди учащихся контрреволюционную агитацию, направленную на дискредитацию мероприятий партии и Советской власти.

Так, например: источник "МАКАР" от 25.1.45 г. сообщает, что 20 января на уроке русского языка ФРАНКО задал вопросы: о нации, строе и сказал, что в мире существуют два строя. По капиталистическому строю построены большинство государств и они будут существовать, а тот народ или национальность, которая идет против большинства - выдержить или нет?

Учащиеся ответили хором - "Нет!" Обращаясь к учащимся, ФРАНКО заявил: "Вы на некоторые вопросы мне не должны отвечать". И далее сказал: "Она умрет, ибо даже ЛЕНИН писал, что такой строй долго существовать не может".

На этом-же уроке ФРАНКО, говоря о баснописце КРЫЛОВЕ, затронул содержание его басни "Листья и корни" и стал разбирать ее по частям. Дойдя до слов о ветрах зефирах /райские ветры/, стал рассказывать о хорошей жизни, источник задал ему вопрос: "Где самая лучшая жизнь на земле?" ФРАНКО ответил: "До этого времени была в Швейцарии".

№ 3

Аркуш № 76 справи-формуляра на Франка Тараса Івановича

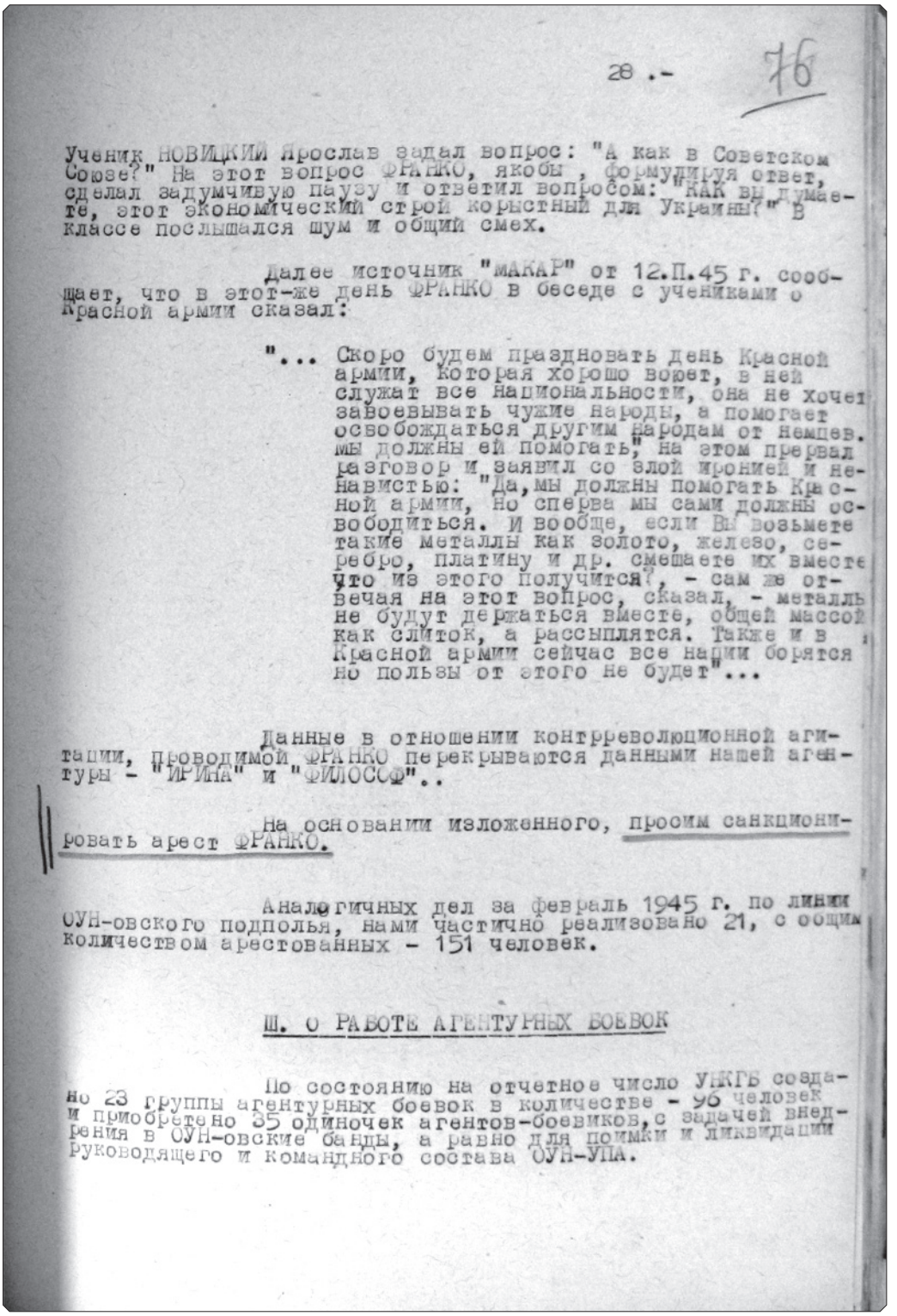

28.- 76

Ученик НОВИЦКИЙ Ярослав задал вопрос: "А как в Советском Союзе?" На этот вопрос ФРАНКО, якобы, формулируя ответ, сделал задумчивую паузу и ответил вопросом: "КАК ВЫ думаете, этот экономический строй корыстный для Украины?" В классе послышался шум и общий смех.

Далее источник "МАКАР" от 12.П.45 г. сообщает, что в этот-же день ФРАНКО в беседе с учениками о Красной армии сказал:

"... Скоро будем праздновать день Красной армии, Которая хорошо воюет, в ней служат все национальности, она не хочет завоевывать чужие народы, а помогает освобождаться другим народам от немцев. мы должны ей помогать," на этом прервал разговор и заявил со злой иронией и ненавистью: "Да, мы должны помогать Красной армии, но спёрва мы сами должны освободиться. И вообще, если Вы возьмете такие металлы как золото, железо, серебро, платину и др. смешаете их вместе что из этого получится?, - сам же отвечая на этот вопрос, сказал, - металлы не будут держаться вместе, общей массой как слиток, а рассыплятся. Также и в Красной армии сейчас все нации борятся но пользы от этого не будет"...

Данные в отношении контрреволюционной агитации, проводимой ФРАНКО перекрываются данными нашей агентуры - "ИРИНА" и "ФИЛОСОФ"..

На основании изложенного, просим санкционировать арест ФРАНКО.

Аналогичных дел за февраль 1945 г. по линии ОУН-овского подполья, нами частично реализовано 21, с общим количеством арестованных - 151 человек.

Ш. О РАБОТЕ АГЕНТУРНЫХ БОЕВОК

По состоянию на отчетное число УНКГБ создано 23 группы агентурных боевок в количестве - 96 человек и приобретено 35 одиночек агентов-боевиков, с задачей внедрения в ОУН-овские банды, а равно для поимки и ликвидации руководящего и командного состава ОУН-УПА.

Василь Ільницький, Володимир Галик.
Нове документальне джерело до біографії Тараса Івановича Франка.

У запропонованій публікації опубліковано документ до біографії Тараса Франка, який вперше вводиться до наукового обігу. Публікація документу супроводжується короткою біограмою Т. Франка. У самому змісті документу уміщені агентурні дані про діяльність та погляди Тараса Франка.

Vasyl Ilnytskyy, Volodymyr Halyk.
A new documentary source to the biography of Taras Ivanovych Franko.

In the proposed publication, a document to the biography of Taras Franko is published, which is introduced into scientific circulation for the first time. The publication of the document is accompanied by a short biography of T. Franko. The very content of the document contains intelligence data about the activities and views of Taras Franko.

УДК [061.237:796.39(092)П.Франко] (477.83-25)"191"

Андрій СОВА

ПЕТРО ФРАНКО ТА ПОЧАТКИ СИТКІВКИ У ЛЬВОВІ

Нещодавно в приватному архіві професора українського тіловиховання Степана Гайдучка (1890 – 1976) було віднайдено три невідомі для науковців та широкого загалу світлини, які зафіксували змагання з ситківки (великого тенісу), які відбулися на львівській площі «Сокола-Батька» («Українському городі») у червні 1914 року. На одній із них зафіксовано Петра Франка. У франкознавстві ця сторінка його біографії належним чином не представлена. З огляду на це й було підготовлено дану розвідку[1].

Петро Франко, навчаючись в Академічній гімназії у Львові, зацікавився з-поміж інших видів спорту ситківкою. До її популяризації серед українців Галичини значних зусиль доклав професор Іван Боберський (1873 – 1947)[2]. Він, ознайомив-

[1] Інші аспекти біографії Петра Франка висвітлені у публікаціях автора: Сова А., Тимчак Я. До 125-річчя Петра Франка – одного з перших українських фахівців тіловиховання і спорту в Україні // Наш спорт. Неперіодичний спортовий журнал українського спортово-виховного товариства «Чорноморська Січ». – Випені, 2016. – Січень. – Чис. 52. – С. 24-25; Їх же. Сини Івана Франка – перші українські фахівці з руханки та змагу // Вісник НТШ. Інформаційне видання Світової ради Наукових товариств ім. Шевченка. – Львів, 2016. – Чис. 56 (осінь-зима). – С. 43-47; Сова А. Відзначення товариством «Сокіл-Батько» 40-річної творчої праці Івана Франка (Маловідома публікація Івана Боберського) // Вісник НТШ. Інформаційне видання Світової ради Наукових товариств ім. Шевченка. – Львів, 2017. – Чис. 57 (весна-літо). – С. 71-74; Його ж. Іван Франко та Іван Боберський: відзначення 40-ліття творчої праці письменника у товаристві «Сокіл-Батько» // Іван Франко: «Я єсть пролог…»: матеріали Міжнародного наукового конґресу до 160-річчя від дня народження Івана Франка (Львів, 22–24 вересня 2016 р.): у 2 т. Т. 1. – Львів, 2019. – С. 336-343; Його ж. Петро Франко на вістрі національно-визвольної боротьби 1914 – 1923 років: документи свідчать // Пластовий шлях. Журнал пластової думки та інформації. – Львів, 2020. – Чис. 4 (200). – С. 44-45; Його ж. Мальовничими стежками Українських Карпат, або мандрівка Петра Франка 1911 року в Урич і околиці // Фортеця: збірник заповідника «Тустань». – Львів, 2020. – Кн. 4. – С. 336-348; Його ж. Провідні пластові діячі Степан Гайдучок та Петро Франко: шлях від «Українського Спортового Кружка» до Пласту // Пластовий шлях. Журнал пластової думки та інформації. – Львів, 2021. – Чис. 2 (202). – С. 44-49; Його ж. У переддень заснування Пласту: діяльність Степана Гайдучка та Петра Франка у спортовому товаристві «Україна» // Пластовий шлях. Журнал пластової думки та інформації. – Львів, 2021. – Чис. 3 (203). – С. 54-58; Його ж. «І покажем, що ми браття козацького роду»: Степан Гайдучок і Петро Франко – організатори та учасники Перших Запорожських ігрищ 1911 року у Львові // Пластовий шлях. Журнал пластової думки та інформації. – Львів, 2021. – Чис. 4 (204). – С. 56-58 та ін.

[2] Докладніше про життєвий і творчий шлях Івана Боберського див.: Сова А., Тимчак Я. Іван Боберський – основоположник української тіловиховної і спортової традиції / за наук. ред. Євгена Приступи. – Львів, 2017. – 232 с.: іл.; Сова А. Іван Боберський: суспільно-культурна, військово-політична та освітньо-виховна діяльність: монографія; Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України; Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського; Центр незалежних історичних студій. – Львів, 2019. – 512 с.; Його ж. Суспільно-культурна, військово-політична та освітньо-виховна діяльність Івана Боберського (1873 – 1947): дис. ... докт. іст. наук: спец. 07.00.01 – історія України. – Львів, 2020. – 551 с.

шись з працями своїх закордонних сучасників, переклав, написав, уклав і видав перші українські посібники з тіловиховання і спорту: «Забави й гри рухові», «Копаний мяч», «Ситківка», «Впоряд», «Лавчина і щеблівка», «Нові шляхи до тілесного виховання» та ін.[3] Іван Боберський запровадив до широкого вжитку як розроблені ним, так і перекладені іншомовні гімнастичні й спортивні поняття і терміни. Так, у словнику українця того часу з'явилися терміни копаний м'яч (футбол), ситківка (теніс), гаківка (гокей), дужання (боротьба), лещетарство (лижний спорт), наколесництво (велосипедний спорт), стріляння до влучі (стрільба), санкарство (санний спорт), совгарство (ковзанярський спорт), відбиванка (волейбол), плиавацтво (плавання), стусан (бокс), кошиківка (баскетбол).

Іван Боберський особисто займався як аматор бігом, ситківкою, футболом, їздою на ковзанах, лещетарством, залучав до них своїх колег і вихованців, що засвідчують спогади очевидців, учнів і численні світлини[4]. Він підготував низку світлин, на яких особисто демонстрував прийоми та техніку цього виду спорту. У 1909 р. на сторінках звіту гімназії СС Василіянок у Львові вийшла його праця «Ситківка»[5] (у цьому ж році побачила світ окремим виданням накладом товариства «Сокіл» у Львові[6]).

Інформація про ситківку, час від часу з'являлася на сторінках галицької преси. Українське суспільство схвально сприйняло ініціативу Івана Боберського щодо впровадження в краю нових видів спорту. Брошура «Ситківка» отримала такий відгук у львівському часописі «Народне Слово» за 4 вересня 1909 р.: ««Сокіл» у Львові починає жити життєм дійсної всенародньої, орґанізації, чого

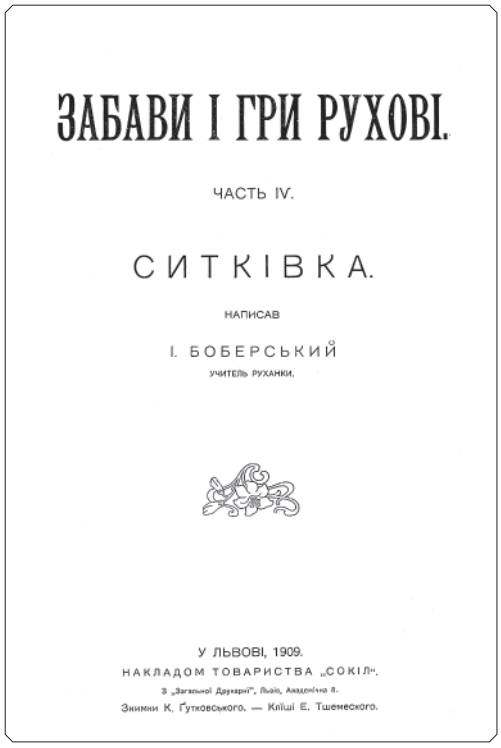
ЗАБАВИ І ГРИ РУХОВІ.

ЧАСТЬ IV.

СИТКІВКА.

НАПИСАВ

І. БОБЕРСЬКИЙ

УЧИТЕЛЬ РУХАНКИ.

У ЛЬВОВІ, 1909.

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА „СОКІЛ".

З „Загальної Друкарні", Львів, Академічна 8.

Знимки К. Ґутковського. — Кліщі Е. Тшемеского.

Іл. № 1. Титульна сторінка праці Івана Боберського «Забави і гри рухові. Часть IV. Ситківка» (Львів, 1909 р.). З книгозбірні Андрія Сови (м. Львів)

[3] Боберський І. Забави і гри рухові // Звіт дирекциї ц. к. академічної ґімназиї у Львові за шкільний рік 1903/1904. – Львів, 1904. – С. 3-33; Його ж. Забави і гри рухові. – Львів, 1904. – 31 с.; Його ж. Забави і гри рухові, часть друга // Звіт дирекції ц. к. академічної ґімназиї у Львові за шкільний рік 1904/1905. – Львів, 1905. – С. 3-27; Його ж. Забави і гри рухові. Часть II. Вісїмнайцять гор мячевих. – Львів, 1905. – 29 с.; Його ж. Рядові вправи // Звіт дирекції ц. к. академічної ґімназиї у Львові за шкільний рік 1908/1909. – Львів, 1909. – С. 3-58; Його ж. Забави і гри рухові. Часть III. Копаний мяч. – Львів, 1906. – 36 с.; Його ж. Впоряд. – Львів, 1909. – 58 с.; Його ж. Забави і гри рухові. Ч. IV. Ситківка. – Львів, 1909. – 47 с.; Його ж. Лавчина і щеблівка. – Львів, 1910. – 16 с.; Його ж. Нові шляхи до тїлесного виховання. – Львів, 1911. – 8 с. та ін.

[4] Світлини // Приватний архів Степана Гайдучка (м. Львів) та ін.

[5] Боберський І. Ситківка // Звіт дирекциї приватної женьскої ґімназиї СС. Василиянок у Львові за шкільний рік 1908/9. – Львів, 1909. – С. 2-47.

[6] Боберський І. Забави і гри рухові. Ч. IV. Ситківка… – 47 с.

доказом сотки його філій по селах. Крім орґанізаційної і руханкової галузи веде «Сокіл» ще й галузь видавничу, якої останньою квіткою єсть книжка д[руга] І[вана] Боберського під з[аголовком] «Ситківка» гра загально звана «Lavin-Tenis-ом». В нинїшньому числї подаємо кілька ілюстрацій з тої гри. І. Постава взглядом лету мяча; ІІ. Розставленє грачів на площі. «Ситківку» признано загально за дуже гіґієнічну й займаючу гру на вільному воздусї, затим і для нас вона не злишня. Початкуючі грачі знайдуть в згаданім підручнику аж надто вичерпуючі показчики. Ціна не висока. Всього 60 сот[иків]»[7].

Обр. 6. Долонний відбій мяча с. є відбій до себе.

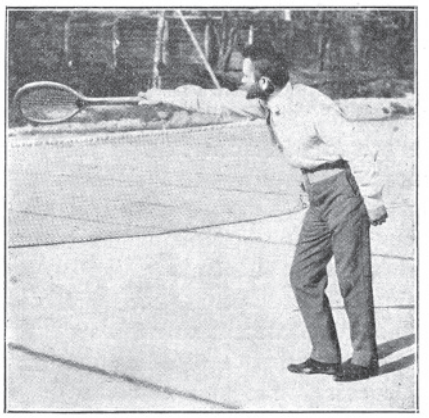

Обр. 7. Чиколонний відбій мяча с. є відбій від себе.

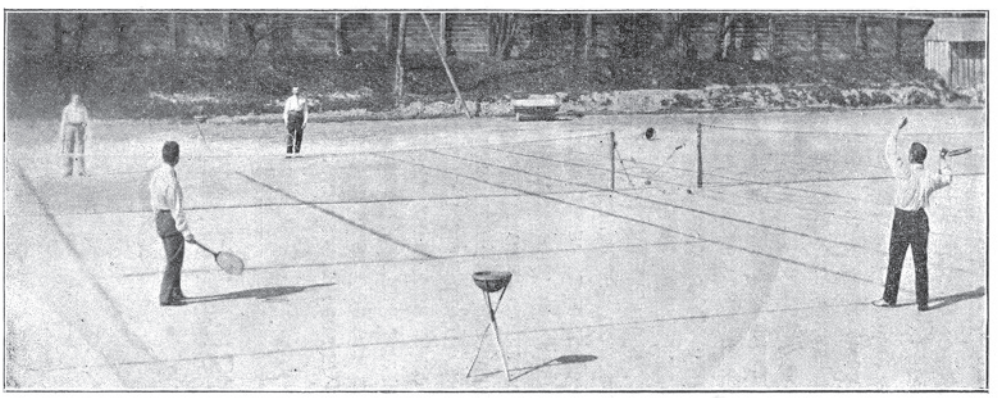

Обр. 1. Чвірна гра. Початок гри. Зовець з того боку сїтки визиває на правім крилї.

Іл. № 2, 3, 4. Іван Боберський демонструє техніку удару ракеткою. Ілюстрація подана у посібнику Івана Боберського «Забави і гри рухові. Часть IV. Ситківка» (1909 р.). Львів, вул. Супінського (тепер М. Коцюбинського), тенісні корти біля Академічного Дому, 1909 р.

[7] Ситківка // Народне Слово. Ілюстрована, популярно-просьвітна, полїтична й літературна часопись. – Львів, 1909. – 4 вересня. – Чис. 255. – С. 1, 9.

Іл. № 5. Учитель руханки Академічної гімназії у Львові Іван Сохацький демонструє техніку удару ракеткою («долонний відбій»). Світлина виконана для посібника Івана Боберського «Забави і гри рухові. Часть IV. Ситківка» (1909 р.). Львів, вул. Супінського (тепер М. Коцюбинського), тенісні корти біля Академічного Дому, 1909 р. З приватного архіву Степана Гайдучка (м. Львів).

Починаючи з 1903/04 н. р., стараннями Івана Боберського в Академічній гімназії запроваджуються заняття з гімнастики, які мали «надобовязковий» (необов'язковий, за бажанням) статус[8]. Усі попередні спроби запровадження гімнастики були невдалими через відсутність фахівців, гімнастичного залу, майданчика та відповідного руханкового обладнання[9]. Дуже швидко Петро Франко знайшов спільну мову з Іваном Боберським, який прищепив йому любов до читання книг німецькою мовою, а також спонукав до перекладів з інших європейських мов, зокрема англійської. Це підтверджується спогадами Петра Франка: «Польські книжки читав я чи не з третього нормального [класу], німецькі завдяки професорові [Іванові] Боберському – з другого гімназійного, французького вчив мене директор [Едвард] Харкевич, для якого батько [Іван Франко. – *А. С.*] не мав досить слів похвали. Англійського я навчився при грі в теніс»[10]. Завдяки професору Івану Боберському Петро Франко з класу в клас демонстрував все кращі знання німецької мови. Так, у першому класі гімназії 1901/02 н. р. він був «достаточний»; 1902/03 н. р. – у першому півріччі «достаточний», другому – «не достаточний»; 1903/04 н. р. – «добрий», 1904/05 н. р. – «достаточний», 1905/06 н. р. – у першому

[8] Збір учительский з кінцем шк. року 1903/1904 // Звіт дирекциї ц. к. академічної ґімназиї у Львові за шкільний рік 1903/1904. – Львів, 1904. – С. 39; [Боберський І.]. Ґімнастика // Звіт дирекциї ц. к. академічної ґімназиї у Львові за шкільний рік 1903/1904. – Львів, 1904. – С. 43-44.

[9] Збір учительский з кінцем шк. року 1902/1903 // Звіт дирекциї ц. к. академічної ґімназиї у Львові за шкільний рік 1902/1903. – Львів, 1903. – С. 37.

[10] Франко П. Спогади про батька // Спогади про Івана Франка [Текст] / Упоряд., вступ. ст., прим. М. І. Ґнатюка. – 2-ге вид., доп., перероб. – Львів, 2011. – С. 655.

півріччі «достаточний», у другому – «дуже добрий»; 1906/07 н. р. – «відзначаючий», 1907/08 н. р. – «відзначаючий»; 1908/09 н. р. – «дуже добрий», 1909/10 н. р. – «дуже добрий»[11]. Що ж до гімнастики, то у Петра Франка за 1904 – 1910 навчальні роки з-поміж іншого зафіксовано результати складання іспитів з цього предмету: «дуже добрий» (у першому та другому півріччях 1904 – 05 н. р., у 1909/10 н. р.), «відзначаючий» (у першому та другому півріччі 1905 – 06 н. р., першому і другому півріччях 1906/07 н. р., у другому півріччі 1907 – 08 н. р.), «відзначаючий з замилованєм до предмету» (у першому півріччі 1907 – 08 н. р.), «дуже добрий з особливим замилованєм» (у 1908 – 09 н. р.)[12].

Іл. № 6. Петро Франко – учень Академічної гімназії у Львові. 1910 р. Джерело: ЦДІА України у Львові. – Ф. 640. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 49 зв.

В Академічній гімназії Петро Франко, під впливом Івана Боберського, захопився різними видами спорту, які тоді набирають популярності у Львові та Галичині, а зі створенням «Українського спортового кружка» (1906)[13], став його провідним членом, а згодом й головою. Після закінчення Академічної гімназії, 22 червня 1910 р. Петро Франко став членом українського гімнастичного товариства «Сокіл-Батько»[14]. Упродовж 1911 – 1914 рр. він співзасновник та активний член руханн-

[11] ЦДІА України у Львові. – Ф. 640. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 1-17.

[12] Там само. – Арк. 7-17.

[13] Докладніше див.: Сова А. Іван Боберський – засновник та ідейний натхненник Українського спортового кружка в Академічній гімназії у Львові // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2017. – Ч. 29-30. – С. 166-175.

[14] ЦДІА України у Львові. – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 154. – Арк. 47-48.

кових і спортових товариств «Україна», «Пласт», «Змаговий Союз», де виступив одним із організаторів численних змагань з різних видів спорту та низки масштабних сокільських заходів (І та ІІ Краєвих здвигів 1911 р. і 1914 р.). З 1 вересня 1911 р. по 30 червня 1914 р. він працював викладачем руханки (фізкультури) дівочої учительської семінарії Українського педагогічного товариства у Львові. Викладав на чотирьох курсах 10 годин тижнево[15]. Займався лещетарством, копаним м'ячем, ситківкою, легкою атлетикою. Особливе замилування проявив до ситківки, яка поширювалася в українських середовищах Галичини.

Петро Франко як учень та послідовник Івана Боберського почав студіювати іноземну літературу з ситківки. Результатом цієї клопіткої праці стало те, що восени 1911 р. він видав «Правила до ситківки». Праця на 36 сторінках вийшла друком у Львові завдяки Іванові Боберському та редакції «Вістий з Запорожа» (друкований орган українського гімнастичного товариства «Сокіл-Батько»; до речі завдяки цій редакції 1913 р. видано працю Олександра Тисовського «Пласт»). Про працю Петра Франка його колега Степан Гайдучок у 1937 р. писав наступне: «П[етро] Франко – Правила до ситківки, Львів 1911, накл[ад] «Вістий з Запорожа, ст[орінок] 36, форм[ат] 16º брош[ура]. Переклад правил анґлійського ситківкового союзу. Є там правила гри, як також приписи, що обовязують при змаганнях. Друковано 500 прим[ірників]». Видання йшло пиняво, бо ситківка у нас ще не розвивалася як слід. Користувалися ще по війні наші ситківкарі цим виданням»[16].

Іл. № 7. Нагорода «Сокола-Батька» за перше місце у ситківкових змаганнях, які відбулися 24 вересня 1911 р. у Львові. Світлина опублікована у часописі: Вісти з Запорожа. Часопись руханкових, змагових, мандрівних і пожарних товариств. – Львів, 1912. – 30 сїчня. – Чис. 65. – С. 7.

Упродовж 1909 – 1913 рр. Петро Франко проводив змагання з ситківки під егідою «Сокола-Батька» та спортового товариства «Україна». Інформація про це зустрічається на сторінках галицької преси, зокрема часописів «Вісти з Запорожа»,

[15] Там само. – Ф. 640. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 69.

[16] Гайдучок С. Пів століття сокільських видань. – Львів, 1937. – С. 17.

«Діло», «Народне Слово», «Свобода»[17]. Так, перші змагання з цього виду спорту відбулися 24 вересня 1911 р. (*див. додатки*)[18]. Петро Франко не тільки був співорганізатором ситківкових змагань, а й сам як змагун (спортсмен) виступав на таких заходах. Отже, такі напрацювання були у Петра Франка напередодні комплексних національних спортових змагань українців Галичини – ІІ Запорожських ігрищ (відбулися 29 червня 1914 р. у Львові).

Зауважу, що саме Іван Боберський дав поштовх для проведення «Перших Запорожських Змагань» (Запорожських ігрищ) 15 – 16 жовтня 1911 р. у Львові[19]. З того часу літні та зимові Запорожські ігрища на кшталт літніх та зимових Олімпійських ігор сучасності проводилися у Галичині упродовж наступних двох десятиліть. На означення такого роду змагань Іван Боберський у публікаціях та листах використовував спеціальну термінологію: «Ігрища», «Олімпійські Ігрища», «Запорожські змагання», «Змагання здвигові» інколи «Олімпійський Здвиг». Слово «Ігрища» зустрічається у літописах у період існування Русі. Слово «Запорожські» додано на честь славних козаків-запорожців та Запорозької Січі.

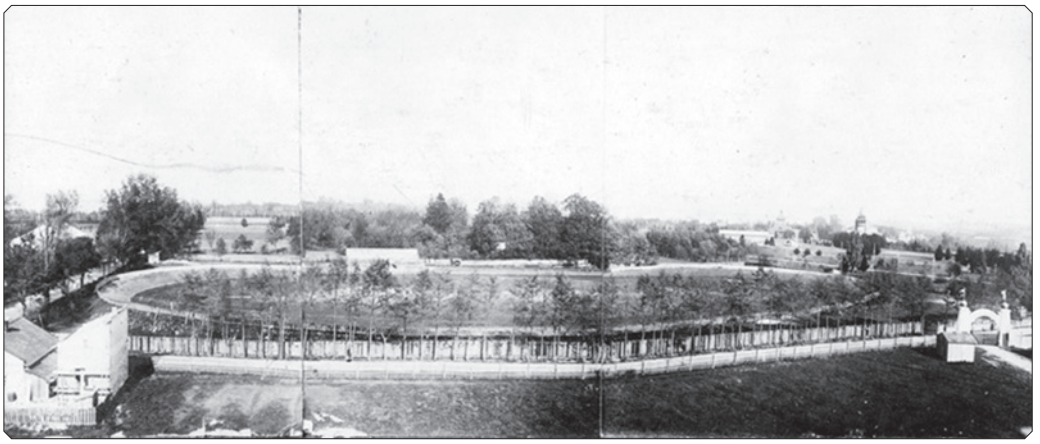

Іл. № 8. Руханково-спортова площа «Сокола-Батька» («Український Город») у Львові, де проводилися змагання з ситківки. Ліворуч від неї – вул. Стрийська. 1911 р. З приватного архіву Степана Гайдучка (м. Львів)

ІІ Запорожські ігрища проведено у Львові в межах Шевченківського здвигу[20] (інші назви – ІІ Краєвий здвиг, Великий пропам'ятний Шевченківський здвиг, Шевченковий ювілейний здвиг та ін.) з нагоди 100-річчя від дня народження Тара-

[17] С.-Б. Змаганя ситківкові // Вісти з Запорожа. Часопись руханкових і пожарних товариств. – Львів, 1911. – 30 червня. – Чис. 58. – С. 7; Ситківкарі позір! // Діло. – Львів, 1912. – 4 н. с. мая (21 ст. ст. цьвітня). – Чис. 8088. – С. 5; У. З. С. Ситківкові змаганя // Діло. – Львів, 1912. – 30 н. с. (17 ст. ст.) мая. – Чис. 8108. – С. 6; Ситківкові змаганя // Вісти з Запорожа. Часопись руханкових, змагових, мандрівних і пожарних товариств. – Львів, 1913. – 30 цьвітня. – Чис. 80. – С. 6.

[18] Франко П. Перші ситківкові змаганя у Львові // Вісти з Запорожа. Часопись руханкових, змагових, мандрівних і пожарних товариств. – Львів, 1912. – 30 сїчня. – Чис. 65. – С. 7-8.

[19] Зелений А. «Україна» // Вісти з Запорожа. Часопись руханкових, змагових, мандрівних і пожарних товариств. – Львів, 1912. – 30 сїчня. – Чис. 65. – С. 4.

[20] Докладніше див.: Сова А. Внесок Івана Боберського в підготовку та проведення Шевченківського здвигу 1914 року у Львові // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / гол. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2018. – Вип. 31. – С. 145-155.

са Шевченка. Після багатьох зустрічей і консультацій стосовно організації здвигу врешті-решт вдалося створити спільний організаційний комітет (як V здвигову секцію товариства «Просвіта»)[21], до якого увійшли представники від товариств «Сокіл», «Січ», «Змаговий союз», СТ «Україна», «Пласт». Ключову роль у ньому відігравали керівники «Сокола» і «Січі» – Іван Боберський та Кирило Трильовський, які почергово головували на засіданнях. Декілька засідань комітету відбулися у народній гостиниці по вул. Костюшка. Попри міцне становище львівської повітової «Січі», очолюваної Романом Дашкевичем, основний організаційний і фінансовий тягар з підготовки здвигу ліг все-таки на товариство «Сокіл-Батько» і його керівника Івана Боберського[22].

Іл. № 9. Афіша (плакат) Шевченківського здвигу. 1914 р. Світлина опублікована у книзі: Сова А. Іван Боберський – основоположник української тіловиховної і спортової традиції / Андрій Сова, Ярослав Тимчак; за наук. ред. Євгена Приступи. – Львів: ЛДУФК; Апріорі, 2017. – 232 с.

[21] ЦДІА України у Львові. – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 41. – Арк. 227 зв.

[22] Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848 – 1914. На підставі споминів. – Львів, 1926. – С. 715.

У здвизі взяло участь понад 12 тисяч українців, представників гімнастичних і спортових товариств – соколів, січовиків, пластунів і спортовців СТ «Україна», українських січових стрільців, які, попри заборону і протидію поляків, з'їхалися з різних куточків українських земель – Покуття, Лемківщини, Бойківщини, Гуцульщини, Буковини, Наддніпрянської України, а також з Австро-Угорщини, Англії, Німеччини, США та інших країн[23]. Дійство здвигу тривало три дні – 27, 28 і 29 червня, і, за задумом організаторів, спеціально було поєднане з українськими національними спортивними змаганнями – II Запорожськими ігрищами, що розпочалися раніше, але до окремих видів спортивних змагань учасники здвигу могли долучитися в його останній день 29 червня[24]. 28 червня 1914 р. на площі «Сокола-Батька» зібралося понад 30 тисяч глядачів[25].

До змагань в «Українському Городі» (площі «Сокола-Батька») заходами Івана Боберського була видана спеціальна програмка[26], яку прикрасили два афоризми Степана Рудницького: «Хвилї фізичної тугости се найгарнїйші хвилї в історії нашого народа» та «Здоровлє і сила народа річ важна і найважнїйша». До змагань приступила спеціальна комісія у такому складі: вождь змагань – Антін Зелений; члени комісії – Іван Боберський, професор Євген Любович, Іван Устиянович, Осип Семенюк, Степан Гайдучок, Лев Дорожинський, Роман Носковський, Теодор Черник; секретарі – Омелян Гузар та Олександр Кульчицький; суддя «при вибігах» – Роман Носковський; судді до «міреня часу» – Антін Зелений, Степан Гайдучок, Теодор Черник; судді до «міреня метів і скоків» – Роман Носковський, Теодор Черник та Лев Дорожинський. Члени комісії мали спеціальні опояски на руку: вождь змагань – зелено-червону, секретарі – білі, решта членів комісії – синьо-жовті. До змагань зголосилося 43 спортовці, які представляли товариства: «Сокіл-Батько» (Львів) – Євген Бабин, Роман Рондяк, Ігор Федів; «Повітову Січ» (Львів) – Микола Никорак; «Хортицю» (Відень) – Іван Остап'як; «Сянову Чайку» (Перемишль) – Венгринович, Волинець, Гера, Долинський, В. Коцай, Дмитро Паліїв, Мирослав Талпаш, Іван Чмола; «Поділля» (Тернопіль) – Гриць Бабій, Остап Огар, В. Яніцький; «Змаговий союз» (Львів) – Петро Франко; «Український спортовий кружок» (Львів) – Гриньовський, Демчина, Іван Децик, Осип Криса, Киприян Левицький, Мирон Маренін, Іван Полянський, Єронім Сиротинський, Струтинський; «Україну» (Львів) – Михайло Березяк, Юрій Данилюк, Зиновій Дума, Олександр Карпінський, Сташко Качмарський, Іван Криницький, Олександр Купчинський, Людвик Ліщинський, Кость Мацюрак, Іван Олинець, Василь Остапчук, Олекса Охнич, Василь Паліїв, Олекса Перфецький, Василь Щупаківський, Теофіл Пасічинський; «Сокіл» (Станиславів) – Нестор Войтович.

---

[23] ЦДІА України у Львові. – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 41. – Арк. 228.

[24] Там само. – Спр. 63. – Арк. 10; Вислїд з здвигових змагань // Вісти з Запорожа. Руханка, Змаг, Пожарництво, Мандрівництво, Пласт, Стрілецтво. – Львів, 1914. – 30 липня. – Чис. 95-96. Подвійне число. – С. 9-10.

[25] Ювилейний Здвиг українських Соколів і Сїчовиків // Свобода. Ілюстрована полїтична і просьвітна часопись. – Львів, 1914. – 2 липня. – Чис. 26. – С. 7.

[26] Шевченковий Ювилейний Здвиг. Змаганя здвигові в «Українськім Городї». 29 червня 1914. [Програмка] // Приватний архів Степана Гайдучка (м. Львів).

Програма ІІ Запорожських ігрищ передбачала стрічі в союзняку (футбольні змагання), ситківкові змагання (великого тенісу), п'ятизмаг (п'ятиборство), легкоатлетичні змагання.

Відбіркові ситківкові змагання відбулися напередодні ІІ Запорожських ігрищ. У часописі товариства «Сокіл-Батько» – «Вісти з Запорожа» за 15 травня 1914 р. з цього приводу зазначалося: «Проєкт змагань – вправді єще не затверджений – але по кількох днїв майже в цїлости буде комітетом принятий, виглядає ось так: 23. 24. і 25. червня відбудуть ся змаганя в ситківцї; в програму входять: 1. гра мущин одинцем, 2. гра мущин парами, 3. гра парами мущин і женщин»[27].

До ситківкових змагань зголосилося 16 учасників від українських львівських спортових товариств – Українського спортового кружка (діяв на базі Академічної гімназії та її філії у Львові), спортового товариства студентів вищих шкіл «Україна» і «Змагового союзу». Суддею змагань був Василь Остапчук. За свідченнями Степана Гайдучка, йому допомагали спортсмени, які не брали участі в змаганнях[28].

У грі одинцем (змагання в одиночному розряді) переможцями стали:

В. Залозецький («Україна») – перше місце;

Тарас Франко («Змаговий союз») – друге;

Іван Олинець («Україна») – третє.

У грі двійками (парний розряд) чоловіків:

Олександр Кульчицький і В. Залозецький («Україна») – перше,

Петро і Тарас Франки («Змаговий союз») – друге;

Антін Зелений та Іван Олинень («Україна») – третє.

У мішаній грі парами (змагання пар, що складаються з представників обох статей) першими стали А. Ґайдерівна і Олександр Кульчицький, другими – Г. Федак і Петро Франко.

Іл. № 10. Нагорода (медаль), вручена учасникам ІІ Запорожських ігрищ Тарасу та Петру Франкам за ІІ-ге місце в змаганнях з ситківки (тенісу) у грі двійками (в парі). 29 червня 1914 р. Світлина опублікована у книзі: Сова А. Іван Боберський – основоположник української тіловиховної і спортової традиції / Андрій Сова, Ярослав Тимчак; за наук. ред. Євгена Приступи. – Львів: ЛДУФК; Апріорі, 2017. – 232 с.

[27] В. П. Здвигові змаганя // Вісти з Запорожа. Руханка, Змаг, Пожарництво, Мандрівництво, Пласт, Стрілецтво. – Львів, 1914. – 15 мая. – Чис. 93. – С. 5.

[28] Шевченковий Ювилейний Здвиг. Змаганя здвигові в «Українськім Городї». 29 червня 1914. [Програмка] // Приватний архів Степана Гайдучка (м. Львів); В. П. Здвигові змаганя // Вісти з Запорожа. Руханка, Змаг, Пожарництво, Мандрівництво, Пласт, Стрілецтво. – Львів, 1914. – 15 мая. – Чис. 93. – С. 4-5.

У приватному архіві Степана Гайдучка збереглися три фотографії із ситківкових змагань 1914 р. Світлини супроводжуються відповідними підписами. З-поміж іншого Степан Гайдучок зазначив про те, що ці змагання відбулися на площі «Сокола-Батька» на одному із трьох існуючих на той час ситківкових токів (полів). Не всі спортовці були у оптимальній фізичній формі. Так, Петро Франко у ці дні страждав від сильного зубного болю. Однак, не зважаючи на це, все-таки взяв участь у спортивній боротьбі за перше місце. На одній із фотографій чітко видно, що він лівою рукою приклав «обезболююче» до щоки. Окрім Петра Франка під світлинами підписано ще трьох учасників, а саме Антіна Зеленого, В. Залозецького та Василя Остапчука.

Іл. № 11. Змагання з великого тенісу, проведені у Львові на площі «Сокола-Батька» упродовж 23, 24 і 25 червня 1914 р. Підпис Степана Гайдучка під світлиною: «Ситківкові змагання передздвигові о першенство на токах ситківкових «Сокола-Батька». Момент гри суддиють: [Антін] Зелений (в білім одязі) і [Василь] Остапчук (в капелюсі). Грач правий є Палііів В[асиль]». Зліва: В. Залозецький. З приватного архіву Степана Гайдучка (м. Львів)

Іл. № 12. Змагання з великого тенісу, проведені у Львові на площі «Сокола-Батька» упродовж 23, 24 і 25 червня 1914 р. Підпис Степана Гайдучка під світлиною: «Ситківкові змагання передздвигові о першенство на токах ситківкових «Сокола-Батька». Момент гри суддіють: [Антін] Зелений (в білім одязі) і [Василь] Остапчук (в капелюсі)». З приватного архіву Степана Гайдучка (м. Львів)

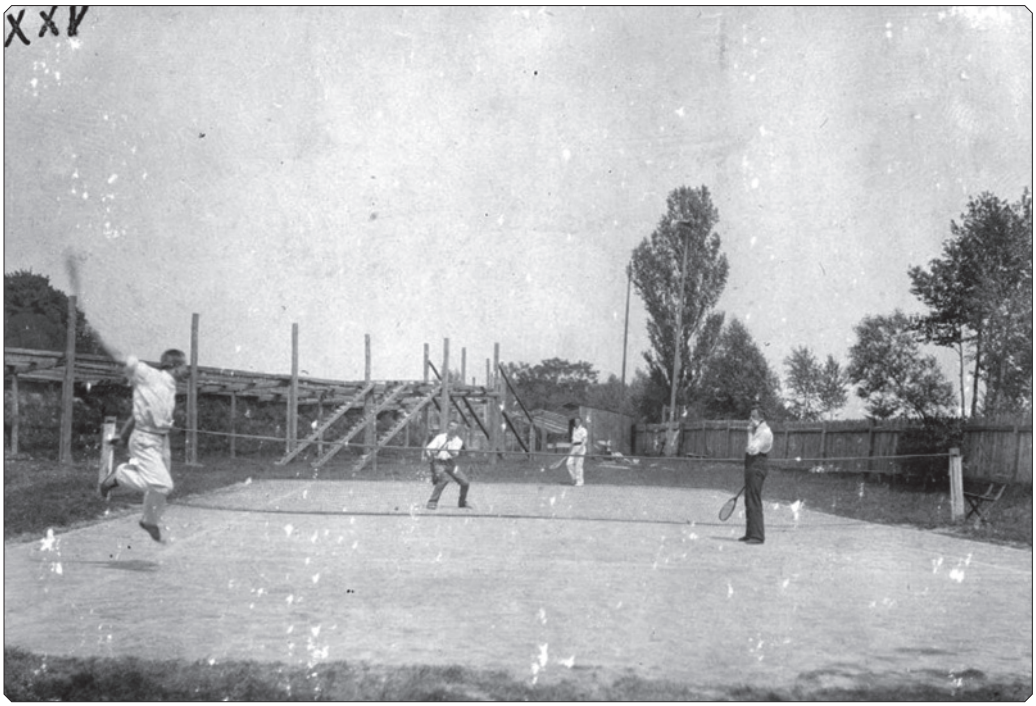

Іл. № 13. Змагання з великого тенісу, проведені у Львові на площі «Сокола-Батька» упродовж 23, 24 і 25 червня 1914 р. Підпис Степана Гайдучка під світлиною: «Ситківкові змагання передздвигові о першенство на токах ситківкових «Сокола-Батька». Парна гра. Зправа: Петро Франко. Хоча болить його зуб не резиґнує з гри». З приватного архіву Степана Гайдучка (м. Львів)

Іл. № 14. Відбиток печатки львівського клубу ситківкарів. З приватного архіву Степана Гайдучка (м. Львів)

Діяльність Івана Боберського та Петра Франка дали поштовх для розвитку ситківки у середніх школах Галичини. Активно популяризували цей вид спорту учні Академічної гімназії та гімназії СС Василіянок у Львові. Так, у літній сезон 1911 р. 10 членкинь «Дівочого спортового кружка» (ДСК), який діяв на базі гімназії СС Василіянок, займалися ситківкою, для цього орендували ситківковий тік на площі «Сокола-Батька»[29]. Улітку 1912 р. 20 членкинь ДСК займалися ситківкою, орендуючи, як і попереднього року, ситківковий тік на площі «Сокола-Батька». Кошти, зібрані від різних імпрез і пожертв, дали можливість кружку закупити нові сани, 6 обручів, 6 м'ячів, 2 ракетки для гри у великий теніс, а також 4 м^2 землі під «Український Город»[30]. Досягненням кружка у 1913 р. стало облаштування та відкриття власного току для ситківки. ДСК закупив за 1912 – 13 навчальний рік 2 пари сан, 12 обручів, 8 м'ячів, 2 ракетки для гри у великий теніс та 6 малих м'ячів до ситківки[31]. Улітку 1914 р. ДСК практикував мандрівки, рухові забави, ситківку і луківку (стрільба з лука) на власній руханковій площі[32].

Іл. № 15. Членкині «Дівочого спортового кружка» гімназії СС Василіянок у Львові грають у ситківку. Львів, 1914 р. Світлина опублікована у виданні: Звіт дирекції приватної жіночої ґімназиї СС. Василиянок у Львові за шкільний рік 1913/14. – Львів: Накладом СС. Василиянок, 1914. – С. 43.

[29] Плян науки // Звіт дирекциї приватної женьскої ґімназиї СС. Василиянок у Львові за шкільний рік 1910/11. – Львів, 1911. – С. 7-8.

[30] ЦДІА України у Львові. – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 134. – Арк. 246 зв., 247 зв.; Плян науки // Звіт дирекциї приватної женьскої ґімназиї СС. Василиянок у Львові за шкільний рік 1911/12. – Львів, 1912. – С. 7.

[31] Кружки шкільної молодїжи // Звіт дирекциї приватної женьскої ґімназиї СС. Василиянок у Львові за шкільний рік 1912/13. – Львів, 1913. – С. 17.

[32] Там само. – С. 43.

Отож, систематизовані відомості та опубліковані світлини є важливим джерелом до історії становлення і розвитку ситківки (великого тенісу) в українських середовищах Львова та Галичини, історії українських руханкових і спортивних товариств «Сокіл-Батько» (Львів), «Повітова Січ» (Львів), «Сянова Чайка» (Перемишль), «Поділля» (Тернопіль), «Змаговий союз» (Львів), «Український спортовий кружок» (Львів), «Дівочий спортовий кружок» (Львів), «Україна» (Львів), «Сокіл» (Станиславів), а також є вагомим доповненням до біографії Петра Франка, зокрема його життя напередодні Першої світової війни.

Додаток № 1
Петро Франко, Олександр Пежанський, Володимир Цімейко

Ситківкові змаганя

Із розвоєм усїх спортів в нас прийшла пора й на розвій сего цїкавого а передовсїм легкого і елеґантного спорту, яким є ситківка, що через се надає ся знаменито для пань. У Львові завязався сего року ситківковий кружок, що згуртував в собі горстку ситківкарів та пильно вправляв через цїле лїто і осїнь. На закінченє сезону задумав устроїти хочби й невеликі змаганя, скликаючи на них всїх Українцїв і Українок Галичини, Буковини і України. Змаганя відбудуть ся дня 24. вересня 1911. на токах Сокола Б[атька] (або й деинде) коло стрийської рогачки у Львові. На случай непогоди змаганя відбудуть ся 27 вересня. Брати участь в змаганях можуть лише Українцї і Українки. Уладженєм займе ся окремий комітет. Вписове виносить 1 К, котру враз із зголошенєм треба вислати або передати на руки П[етра] Франка, Львів, ул[иця] Понїнського ч. 4. найдальше до 22/IX. Змаганя почнуть ся о 10 год[ині] рано, а пополудни від 2 год[ини]. Зголошувати ся можна до одиночної і двійної гри панів а поза конкурсом до мішаної гри пар (для панів і пань). Змаганя відбудуть ся після правил «Lawn Tennis Association», що небавом появить ся і в українськім перекладї. Кождий учасник розіграє по три склади. Перший і другий побідник одержить срібний медаль, третий бронзовий, четвертий памятну грамоту. За комітет: П. Франко, О. Пежанський, В. Цїмейко.

Джерело: Франко П., Пежанський О., Цїмейко В. Ситківкові змаганя // Дїло. – Львів, 1911. – 11 н. ст. вересня (29 серпня ст. ст.). – Чис. 201. – С. 7.

Додаток № 2
Петро Франко, Олександр Пежанський, Володимир Цімейко

Ситківкарі і ситківкарки!

Ситківкарі і ситківкарки! Пригадуємо, що в сю неділю [24 вересня 1911 р. – *А. С.*] о год[ині] 10. рано розпочинають ся на токах «Сокола Б[атька]» ситківкові змаганя. Зголошеня до одиночної гри панів і мішаної (панів і пань) просить ся посилати на руки П[етра] Франка, Львів, ул[иця] Понїньского ч. 4. Вписове 1 К. – За комітет: П. Франко, О. Пежанський, В. Цїмейко.

Джерело: Франко П., Пежанський О., Цїмейко В. Ситківкарі і ситківкарки! // Дїло. – Львів, 1911. – 19 н. ст. вересня (6 вересня ст. ст.). – Чис. 208. – С. 7.

Додаток № 3

Петро Франко

Перші ситківкові змаганя у Львові

Перші ситківкові змаганя у Львові покінчили ся вчора [24 вересня 1911 р. – *А. С.*] о 5 год[ині] по полудни.

До змагань стануло шістьох учасників до одиночної гри, одна мішана пара і дві пари панів. Ось виспід змагань: Якубович В. – Франко П. (6–2, 6–0); Франко Т. – Кульчицький О. (2–6, 2–6); Цїмейко В. – Лукашевич А. (6–2, 6–1). Побідники в першім крузї станули знов проти себе з виспідом: Якубович В. – Кульчицький О. (6–4, 6–1) і Якубович В. – Цїмейко В. (6–1). В мішаній парі станули: П. Франко з п. Г. Федаківною проти Т. Франка і Цїмейка В. з виспідом (6–3, 6–3 і 5–1). По полудни о 3 год[ині] станули проти себе парами: оба Станиславівцї В. Якубович і О. Кульчицький проти Цїмейка В. і П. Франка з виспідом (4–6, 6–1, 6–2).

Нагород роздано чотири: другий побідник в одиночній грі панів (В. Цїмейко) одержав бронзовий медаль, що з одної сторони представляє мяч та дату змагань а з другої два навхрест зложені ситця і три мячі поміж ними. Третий побідник Кульчицький О. одержав похвальну грамоту, на котрій вправна рука О. Пежанського зобразила ситківкаря з ситцем. Першу нагороду для мистця Галичини, Буковини і України, котру визначає «Сокіл Батько» у Львові, одержить В. Якубович пізнїйше. Мішана пара ставала поза конкурсом. Нагороди для побідників в двійній грі панів були зі срібла в формі медаліїв і зображали те саме, що бронзовий.

Станиславїв своєю технїкою та вправою оказав значну висшість над Львовянами. Се певно послужить Львовянам «на здоровлє» і возьмуть ся пильнїйше до вправи та покажуть на будучих змаганях, що відбудуть ся 1912, 29.VI., що й вони не остають по заду. Додати треба, що з трьох зголошених пань явнла ся тільки одна, котрій комітет висказує на тім. Місце живе признанє. – Ранїшній грі перешкаджав не мало вітер.

Джерело: Франко П. Перші ситківкові змаганя у Львові // Дїло. – Львів, 1911. – 25 н. ст. вересня (12 вересня ст. ст.). – Чис. 212. – С. 7.

Додаток № 4

Петро Франко

Пригадуємо, що в описї ситківкових змагань

Пригадуємо, що в описї ситківкових змагань з 24/IX.1911 було сказано, що першу нагороду призначив був «Сокіл Батько». По довшій надумі вибрав «С[окіл] Б[атько]» на нагороду щось трівкого і практичного заразом; а іменно – чобіт. Трівкого тому, що чобіт з бронзу і можна ним до схочу по столї кидати а навіть кілька разів і на підлогу кинути а нїчого йому не стане ся. А що до практики, то здасть ся для курця, як попільниця, богача (отверта) скарбонка, некурця олівчарня, пючого, як чарка (чобіт случайно без дїрки) і т. д. і т. д. А можна його вживати, як і звичайного притискача до паперів, бо доволї тяжкий, а при тім елеґантний (як я вже замітив без дїрки). Підошва

без обцаса, що саме добре надає ся до ситківки. Щоби чобіт нагадував за що йому така честь випала бути першою нагородою, вписано на спідній стороні:

I.
українські
ситківкові
змаганя
24. вересня 1911.
Львів,
уладив
«Сокіл Батько».
--
1 учасниця
6 учасників
I нагорода
в
одиночній грі:
пан В. Якубович,
Станиславів.

Додам до сего, що вийшли вже з друку правила ситківки переложені з анґлїйського. Окрім самих правил є ще й приписи, як уладжувати змаганя та додаток до правил (Knotty points). На перший погляд могло би здавати ся, що виданє правил трохи припізнило ся без огляду на пізну осінню пору. Але так воно не є. «Український змаговий Союз», що заснував ся тепер у Львові, постарає ся дати змогу грачам вправляти ситківку й на леді на совгах а десь в середині або з кінцем зими уладить змаганя в ситківці на леді. Очевидно, що сї змаганя і всї будучі (як вже заповіджені в червнї 1912 р.) відбудуть ся після тих правил, дещо може упрощених. Добре було би коли-б по всїх наших більших містах зладили собі «змагачі» (спортсмени) хоч по одному ледовому токови і на нїм вправляли зимову ситківку. Се причинило би ся рівночасно до розвою змагів (спортів), совгарства і ситківки, бо лише добрі совгарі можуть грати на леді ситківку, що вимагає не аби якої зручности. Всї лїнії на ледових токах значить ся маленькими валиками зі снїгу. Стрий, Перемишль і Тернопіль, мають особливо добру нагоду, бо мають ріку або став. Один примірник правил ситківки буде коштувати до 40 с. а замавляти можна в «Сокола Б[атька]» Львів, ул[иця] Руська ч. 20.

Джерело: П. Ф. [Франко П.]. Пригадуємо, що в описї ситківкових змаганьь // Дїло. – Львів, 1911. – 20 н. ст. жовтня (7 жовтня ст. ст.). – Чис. 233. – С. 7.

Додаток № 5

Петро Франко

Перші ситківкові змаганя у Львові

Перші ситківкові змаганя у Львові заходом «Сокола-Батька» відбули ся 24. вересня 1911 рано і по полудни.

До змагань стануло шістьох учасників до одиночної гри, одна мішана пара і дві пари панів. Ось вислїд змагань: Якубович В. – Франко П. (6–2, 6–0); Фран-

ко Т. – Кульчицький О. (2–6, 2–6); Ціймейко В. – Лукашевич А. (6–2, 6–1). Побідники в першім крузї станули знов проти себе з висліїдом: Якубович В. – Кульчицький О. (6–4, 6–1) і Якубович В. – Ціймейко В. (6–1). В мішаній парі станули: П. Франко з п. Г. Федаківною проти Т. Франка і Ціймейка В. з висліїдом (6–3, 6–3 і 5–1). По полудни о 3 год[ині] станули проти себе парами: оба Станиславівцї В. Якубович і О. Кульчицький проти Ціймейка В. і П. Франка з висліїдом (4–6, 6–1, 6–2).

Нагород роздано чотири: другий побідник в одиночній грі панів (В. Ціймейко) одержав бронзовий медаль, що з одної сторони представляє мяч та дату змагань а з другої два навхрест зложені ситця і три мячі поміж ними. Третий побідник Кульчицький О. одержав похвальну грамоту, на котрій вправна рука О. Пежанського зобразила ситківкаря з ситцем. Першою нагородою для мистця Галичини, Буковини і України, є бронзовий черевичок, який передав голова «Сокола-Батька» [Іван Боберський. – *А. С.*] п. В. Якубовичеви, будучи на відчитї в Станиславові. Мішана пара ставала поза конкурсом. Нагороди для побідників в двійній грі панів були зі срібла в формі медаліїв і зображали те саме, що бронзовий.

Слідуючі змаганя відбудуть ся 1912, 29.VI. З трьох зголошених пань явила ся тільки одна. – Ранїшній грі перешкаджав не мало вітер.

Джерело: Франко П. Перші ситківкові змаганя у Львові // Вісти з Запорожа. Часопись руханкових, змагових, мандрівних і пожарних товариств. – Львів, 1912. – 30 сїчня. – Чис. 65. – С. 7-8.

Андрій Сова.
Петро Франко та початки ситківки у Львові.

У статті систематизовані відомості про розвиток ситківки (великого тенісу) в українських середовищах Галичини напередодні Першої світової війни. Показано діяльність українських гімнастичних і спортивних товариств «Сокіл-Батько» (Львів), «Повітова Січ» (Львів), «Сянова Чайка» (Перемишль), «Поділля» (Тернопіль), «Змаговий союз» (Львів), «Український спортовий кружок» (Львів), «Дівочий спортовий кружок» (Львів), «Україна» (Львів), «Сокіл» (Станиславів, тепер місто Івано-Франківськ) у контексті становлення цього виду спорту. На основі різнопланових джерел з'ясовано роль Петра Франка у розвитку та популяризації ситківки серед українців. Звернено увагу на його діяльності, зокрема як співорганізатора та учасника змагань, автора публікацій та навчально-методичних розробок. Викладені факти та оприлюднення маловідомих світлин є вагомим доповненням до біографії Петра Франка.

Andriy Sova.
Petro Franko and the beginnings of sytkivka (tennis) in Lviv.

In this article the information about the development of sytkivka (tennis) in the Ukrainian communities of Galicia on the eve of the First World War is systematized. The activity of Ukrainian gymnastic and sports societies «Sokil-Bat`ko» (Lviv), «Povitova Sich» (Lviv), «Syanova Chaika» (Przemysl), «Podillya» (Ternopil), «Zmahovyj Soiuz» (Lviv), «Ukrainian Sports club» (Lviv), «Girls sports club» (Lviv), «Ukraine» (Lviv), «Sokil» (Stanislaviv, now the city of Ivano-Frankivsk) in the context of the formation of this sport is shown. Based on various sources, the role of Petro Franko in the development and popularization of sytkivka among Ukrainians has been clarified. Attention is paid to his activities, in particular as a co-organizer and participant of competitions, author of publications and educational and methodological developments. The above facts and the publication of little-known photographs are an important addition to Peter Franko`s biography.

УДК 929(477)"18/19"

Андрій СОВА

СПОГАДИ СТЕПАНА ГАЙДУЧКА ПРО ПЕТРА ФРАНКА

Про окремі аспекти життя і діяльності Петра Франка (28.06.1890 – 07.1941?) – сина Івана Франка, педагога, науковця, перекладача, журналіста, громадського, культурно-просвітнього та військового діяча, провідного фахівця українського тіловиховання, теоретика і практика гімнастично-спортивного руху в Галичині (члена товариств «Український спортовий кружок», «Сокіл-Батько», співзасновника «Пласту», СТ «Україна», «Змагового союзу» та ін.), учня та послідовника професора Івана Боберського з'явилося вже чимало публікацій. Однак, приватні архіви осіб з якими він навчався, перебував в різних організаціях і співпрацював, містять ще чимало таємниць.

Іл. № 1. Поручник Петро Франко.
З приватного архіву Білевичів-Галущаків (Львів)

У сьогоднішній публікації представлено спогади Степана Гайдучка (1890 – 1976) про Петра Франка. Обоє мали чимало спільного, робили одну справу, особливо в царині українського тіловиховання. Зокрема, під проводом Івана Боберського (1873 – 1947), пройшли вишкіл в «Українському спортовому кружку», «Соколі-Батьку»; творили «Пласт», розвивали і популяризували спорт у Галичині; писали свої перші статті на тіловиховну тематику. Після Другої світової війни Степан Гайдучок підтримував контакти з сім'єю Петра Франка. Неодноразово бував у них вдома. Вдалося, навіть, віднайти фотографії та декілька конвертів і листів, які свідчать про взаємне листування. У внуків Петра Франка – Люби та Петра Галущаків й досі зберігаються книги, подаровані їм Степаном Гайдучком.

Іл. № 2. Петро Франко.
З приватного архіву Білевичів-Галущаків (м. Львів)

У приватному архіві Степана Гайдучка міститься чимало спогадів про осіб, з якими він комунікував упродовж життя. Ці спогади різні за величиною і глибиною подачі матеріалу, від двох-трьох речень до декількох сторінок. Серед них є невеличкий спогад-нарис про Петра Франка. Степан Гайдучок написав його, коли робив підписи під світлинами, які зафіксували листопадові бої за Львів 1918 р. Два аркуші рукописного тексту, на жаль, не датовані. На основі співставлень різних документів я прийшов до висновку, що Степан Гайдучок написав ці рядки не раніше 1964 р. Текст публікую із збереженням мови і правопису ориґіналу.

Іл. № 3. Петро Франко з дружиною Ольгою. Відень, 1920 р.
З приватного архіву Білевичів–Галущаків (м. Львів)

Іл. № 4. Петро Франко з донькою Вірою та дружиною Ольгою. Коломия, 1924 р.
З приватного архіву Білевичів–Галущаків (м. Львів)

Степан Гайдучок

[Спогади про Петра Франка]

Одним з [оборонців касарень у Львові при вулиці Бема (ріг городецької)] комендантів був четар УСС Петро Франко син письменника Івана Франка. Послідним відходив [у листопаді 1918 р.] зі своєю частиною зі Львова. Відбув летунський вишкіл в астрийській армії.

З фаху хемік і вчитель фізичного виховання. Добрий бігун, футболіст, ситківкар (лявн теніс, грач[1]), вихованок «Сокола» у Львові, голова УСК (Український спортовий кружок при Академічній гімназії).

Кінчив академічну гімназію. Як учитель руханки від 1911 року вчив руханки в приватній учительській жіночій семінарії УПТ (Українське педагогічне товариство).

В грудні 1918 року вилетів з Красного на фронт, під Сокалем заблудив і осів за польськими лініями боєвими. Попав там в полон, опинився в таборі полонених на Домб'ю коло Кракова. Утік звідтам до Відня, звідки привіз в 1919 році на Різдвяні свята летунських механіків німців до летунського осередка в Краснім. Там були вже військові летуни з Придніпрянщини. Мав щастя, що визвали його в Станиславів, бо в тім часі маніпульовали летуни з якоюсь летунською бомбою, що вибухла і вбила кількох з летунів. Їх похоронили в Краснім. Ще в 1922 році оглядав я їх могилу з хрестом на якім замість рамен був пропелєр літака.

Петро Франко був в якійсь місії в Сербії (писав про це спогад), опинився у Відні, де заложив товариство чи клюб славянських студентів.

Як повернув на Батьківщину учителював в українській гімназії в Коломиї. Польська влада його звільнила, коротко працював в молочарні Маслосоюза в Глинянах, виїхав до УССР, де в Харкові викладав хемію. Десь по 1934 році повернув назад в Галичину і учив руханки в приватній українській гімназії в Яворові.

В 1939 році депутат Верховної Ради, очолює катедру хемії в новоутворенім торговельнім інституті. В 1941 році з вибухом війни німецько-радянської на евакуацію виїхав і загинув.

Дещо писав але це або переклади або компіляції. Один з засновників українського пласту. Назву Пласт він то піддав в «Соколі», як ми з [Іваном] Боберським дискутували над українською назвою «boy scout».

Джерело: *Гайдучок С. [Спогади про Петра Франка]. Рукопис. 2 арк. // Приватний архів Степана Гайдучка (м. Львів).*

Андрій Сова.

Спогади Степана Гайдучка про Петра Франка.

У статті публікуються невідомі спогади Степана Гайдучка (1890 – 1976) про окремі аспекти життя і діяльності Петра Франка (28.06.1890 – 07.1941?) – сина Івана Франка, адже він неодноразово бував у них вдома. Автору статті також вдалося віднайти фотографії та

[1] Гравець.

декілька конвертів і листів, які свідчать про взаємне листування. Встановлено, що у внуків Петра Франка – Люби та Петра Галущаків, й досі зберігаються книги, подаровані їм Степаном Гайдучком. Відтак приватні, а зокрема родинні архіви осіб, з якими він навчався, перебував в різних організаціях і співпрацював, містять ще чимало таємниць.

Andriy Sova.

Memories of Stepan Hayduchok about Petro Franko.

The article publishes the unknown memories of Stepan Hayduchok (1890 – 1976) about certain aspects of the life and activities of Petro Franko (28.06.1890 – 07.1941?), Ivan Franko's son, because he visited their home several times. The author of the article also managed to find photographs and several envelopes and letters that testify to mutual correspondence. It has been established that the grandchildren of Petro Franko, Lyuba and Petro Halushchaky, still have the books given by Stepan Hayduchok. Therefore, private, and in particular family archives of people with whom he studied, was in various organizations and collaborated, still contain many secrets.

УДК 27-774(477.83-22)-722.5:821.161.2.09(092)"18/19"

Володимир ГАЛИК

ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ В СЕЛІ УЛИЧНЕ НА ДРОГОБИЧЧИНІ ЗА ОТЦЯ ДАНИЛА БОДРЕВИЧА (1924 – 1953 РР.) ТА ЙОГО КОНТАКТИ З ІВАНОМ ФРАНКОМ

На початку ХХ ст. духівництво села Уличне, як і впродовж усіх років, посідало неабияку роль на шляху ініціативної громадсько-просвітницької роботи. Священство завзято намагалося налагоджувати та підтримувати зв'язки із вченими з метою отримання підтримки та допомоги з їх боку. Серед таких представників духовного просвітництва кінця ХІХ – першої половини ХХ ст., помітною постаттю парафії с. Уличне був релігійний проводир – отець Данило Бодревич, який у цей час активно сіяв духовні зерна поміж української інтеліґенції на теренах села Порохника біля Ярослава, у місті Яворовім, а пізніше в селі Уличне.

Іл. № 1. Отець Данило Бодревич

Саме в цьому напрямі священник намагався співпрацювати з Іваном Франком, про що свідчать шість листів Д. Бодревича до І. Франка. Одним із проявів такої співпраці було видання І. Франком його праць на сторінках періодичної преси та журналів, де він представляв редакторську колегію або сам був їх редактором.

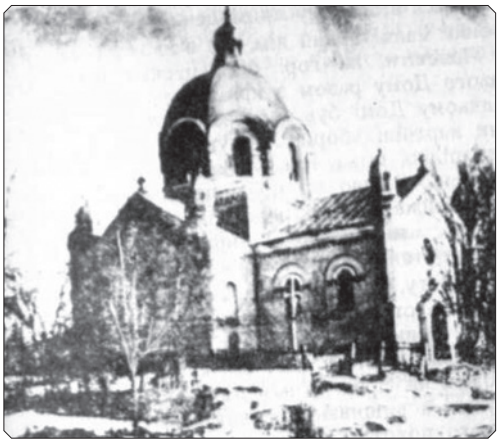

Іл. № 2. Церква Св. Параскеви в часі о. Данила Бодревича

Данило Бодревич народився 1876 р. у місті Яворів. У 1902 році висвятився на священника. З 1902 до 1904 р. був асистентом священника в Порохнику біля Ярослава, пізніше, у 1904 – 1905 рр., асистентом при паросі в Яворовім. В період 1905 – 1904 рр. уже обіймав парафію у

тому ж Парохнику, а після 1924 р. переїхав із родиною до села Уличне, де був настоятелем храму до своєї смерті[1].

Виконуючи пастирську місію, священник Данило Бодревич постійно дбав про розвиток свого розумового потенціалу. З цією метою він самостійно оволодів кількома іноземними мовами. Умів перекладати з латинської, італійської, староєврейської, німецької та польської. Така обізнаність із зарубіжною філологією спричинилася до того, що Д. Бодревич став займатися перекладацькою діяльністю. Зокрема, йому заімпонували твори італійського письменника Едмондо де Амічіса. Саме з-під його перекладацького пера у 1902 р. у серії «Бібліотеки для руской молодежи п[і]д редакцією Юліана Насальського» у Коломиї в друкарні А. І. Мизевича побачила світ книжка, яка уміщувала в собі переклад Д. Бодревича з італійської мови оповідання Едмонда де Амічіса «Найдена сотка»[2].

Ще перед виходом цього перекладу, мабуть у 1901 р., Д. Бодревич писав до І. Франка з приводу своєї перекладацької діяльності. У своєму листі автор дякував ученому за редагування його перекладу з італійської «Трицять від ста». Цей підрядник І. Франко, можливо, мав надрукувати на сторінках «Літературно-Наукового Вісника» (далі – «ЛНВ»), оскільки далі Д. Бодревич пише: *«По надрукованю усього буду просити прислати менї скрипт, аби я міг пізнати свої похибки. Рівнож прошу мене поінформувати з якого автора можна тепер дещо перекладати. «Fogazzro» видав «Piccolo mondo antiko», але не «Piccolo paradiro»*[3]. Проте згаданий переклад так і не був надрукований у «ЛНВ». Так само не було відповіді від І. Франка на запитання Д. Бодревича стосовно подальших перекладів творів з італійської. Завершуючи листа, Д. Бодревич просить ученого надіслати йому черговий номер «ЛНВ» до Перемишля[4].

Із наступного листа Д. Бодревича до І. Франка від 19 березня 1902 р. дізнаємося, що священник надсилав І. Франкові, як одному з редакторів «ЛНВ», вірші В. Левицького для друку. Ці вірші носили духовний та монаший характер, але І. Франко визнав їх непридатними «поезійками»[5]. З огляду на це брат В. Левицького, Я. Левицький, просив їх повернути руками Д. Бодревича. Тому у своєму листі Д. Бодревич просить ученого «віднайти в теці [ці поезії – В. Г.] і післати на сю адресу: Ярослав Левіцький руськ[о]-кат[олицький] сотрудник в Кошилівцях»[6].

На прохання священника редакція «ЛНВ» в особі І. Франка відгукнулася аж через три роки. Через постійні погрози та лайки Василя Левицького, І. Франко у 1905 р. на сторінках «ЛНВ» змушений був письмово заспокоювати «поета»: *«Писати поезії не значить склеювати до купи кепсько римовані слова, часто без значіня і змісту. До поезій треба мати хоч дрібку таланту. Для перекладів треба конечно двох річий: знати мову, з якої перекладаєть ся і ту, на яку перекладаєть ся, інакше повиходять цьвітки… Ваші переклади з нїмецької мови непридатні тому, що Ви*

[1] Blazejovski D. Historical Schematism of the Eparchy of Peremyshl' and Apostolic Administration of Lemkivshchyna (1828 – 1939). – Lviv, 1995. – S. 514, 601.

[2] Бібліотеки для руской молодежи п[і]д редакцією Юліана Насальського. Найдена сотка. Опов[і]дане Едмонда де Амічіса. Зъ італійського переклавъ Данило Бодревичъ. – Коломыя, 1902. – 140 с.

[3] Бодревич Д. Лист до [І. Франка] від [1901] р. – Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі – І. Л.) – Ф. 3. – Спр. 1611. – С. 339, 341.

[4] Там само. – С. 341.

[5] Бодревич Д. Лист до І. Франка від 19 березня 1902 р. із Перемишля. – І. Л. – Ф. 3. – Спр. 1632. – С. 119.

[6] Там само. – С. 121.

не знаєте порядно нї нїмецької, нї української мови. Прийміть також до відомости, що нїяка редакція не мусить друкувати все те, що хто пришле їй, але має право відкидати, що їй не подобаєть ся»[7]. З огляду на це І. Франко зазначає, що ці підстави *«не є достаточною основою, аби автори і перекладники висилали до редакції листи з погрозами та простацькими лайками»*.

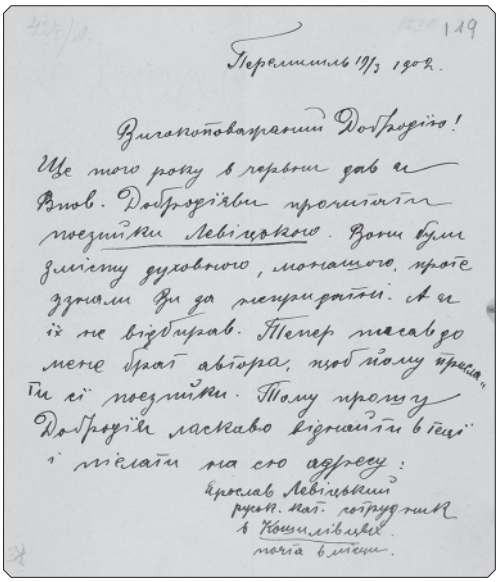

Перемишль 19/3 1902.

Високоповажаний Добродїю!

Ще того року в червни дав я Впов. Добродїяви прочитати поезийки Левіцького. Вони були змісту духовного, монашого, проте узнали Ви за непридатні. А я їх не відбирав. Тепер писав до мене брат автора, щоб йому прислати сї поезийки. Тому прошу Добродїя ласкаво віднайти в теці і післати на сю адресу:

Ярослав Левіцький
рускн. кат. сотрудник
в Кошилівцях
почта в місци.

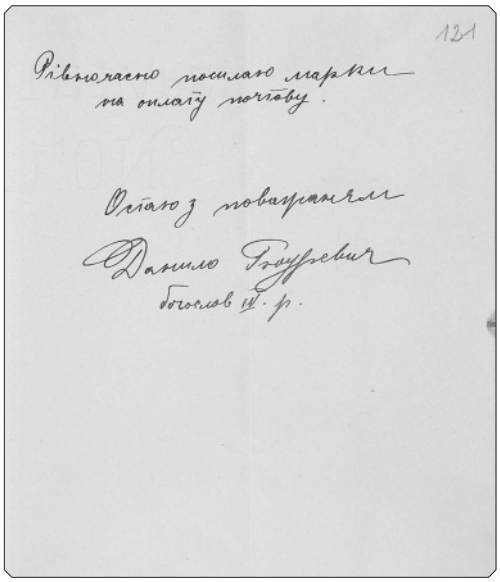

Рівночасно посилаю марки на оплату почтову.

Остаю з поважанєм

Данило Бодревич
богослов IV. р.

Іл. 3, 4. Автограф листа від Д. Бодревича до І. Франка від 19 березня 1902 р.

Так і не отримавши рекомендацій від І. Франка щодо вибору подальших перекладів, Д. Бодревич продовжує перекладати твори Едмонда де Амічіса. Із його чергового листа до І. Франка від 10 січня 1903 р. дізнаємося, що священник підготував новий переклад одного із творів Амічіса і просить помістити його на сторінках «ЛНВ». У листі Д. Бодревич зазначає, що в разі, коли його переклад буде неприйнятним для друку, його необхідно йому повернути, а якщо навпаки, то надрукувати у «ЛНВ» протягом 1903 р.[8]

Також із цього листа дізнаємося, що Д. Бодревич достойно ніс тягар своєї просвітницької роботи у Порохнику, оскільки мав пряме відношення до діяльності місцевої «Просвіти». Саме для бібліотеки цього товариства Д. Бодревич просив І. Франка надсилати примірники «ЛНВ». З цього приводу у листі він писав: *«Складаю сердечну подяку за безплатне присланя «Л[ітературно]-Н[аукового] Вістника», який даю читати порохницьким міщанам у читальнї «Просьвіти» та зичу як найкрасшого успіху Хвальній Редакциї у сьогорічних ви данях»*[9].

У черговому листі до І. Франка від 11 травня 1903 р. Д. Бодревич ділиться з І. Франком своєю думкою, яка, за його словами, полягала в тому, щоби *«в нашій духовній лїтературі завести одноцїльну зверхню форму, себто правопись фонетич-*

[7] [Франко І.] Вп. Василеви Левицькому в Віднї // Лїтературно-Науковий Вістник. – Львів, 1905. – Том. XXIX. – Кн. II. – За лютий. – С. 152.

[8] Бодревич Д. Лист до І. Франка від 10 січня 1903 р. із Порохника. – І. Л. – Ф. 3. – Спр. 1628. – С. 217.

[9] Там само. – С. 219.

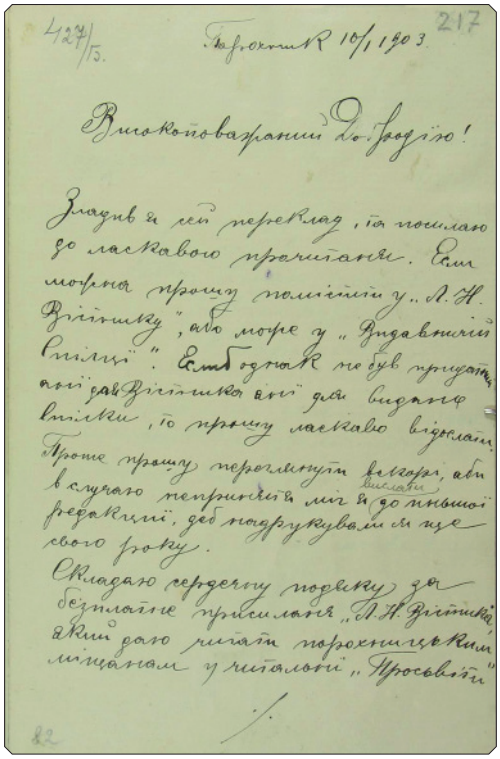

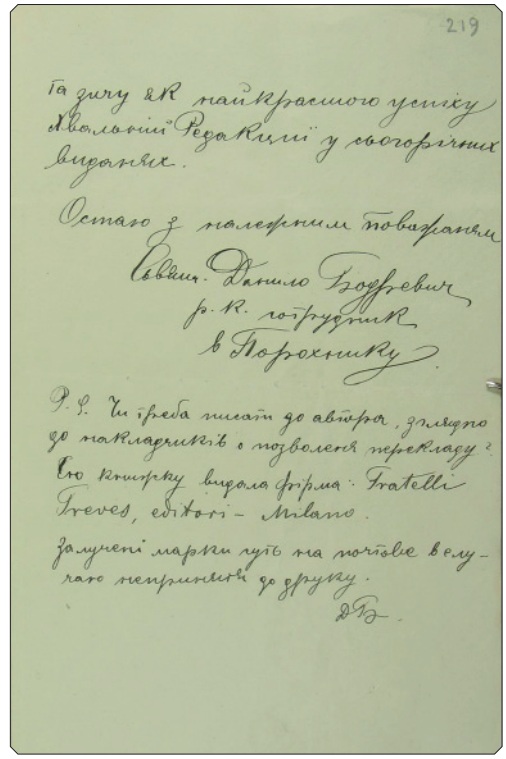

Іл. 5, 6. Автограф листа від Д. Бодревича до І. Франка від 10 січня 1903 р.

ну та народню мову»[10]. З цього приводу Д. Бодревич підготував книжечку, яка в першу чергу призначалася для народу. У ній автор намагався витримати *«чисту народню мову і правопись фонетичну»*, і, за його словами, йому вдалося *«вихлопотати апробату духовної власти»*[11].

Д. Бодревич повідомляв, що незважаючи на те, *«що я її заготовляв ще у семінарії, але головно написав і видрукував в несповна 3 місяцях, проте будуть там деякі хиби, бо не було часу у дечім зарадити ся, книжочка мусїла бути готова на май»*[12].

Згадувана Д. Бодревичем книжечка у листі до І. Франка мала назву «Стежечка в рай» і побачила світ саме в травні 1903 р., про що було повідомлено І. Франком у травневому номері «ЛНВ» за 1903 р. У

Іл. № 7. Книжечка о. Данила Бодревича «Стежечка в рай», перевидана у 2003 р.

[10] Бодревич Д. Лист до І. Франка від 11 травня 1903 р. із Порохника. – І. Л. – Ф. 3. – Спр. 1628. – С. 221.
[11] Там само. – С. 221-222.
[12] Там само. – С. 222.

повідомленні зазначалося: «*Стежечка в рай або майске (!) богослуженє. Зладив сьвящ. Данило Бодревич. Дохід на обнову порохницкої церкви в західній Галичинї. Львів, 1903. Накладом Церковного Комітету і С-ки. З друкарні В. А. Шийковского. Ст 150, 16°. Ціна в оправі 1 кор.*»[13].

Це повідомлення Д. Бодревич прочитав у «ЛНВ» і тому у своєму листі просив І. Франка: «*При сій нагоді прошу ласкаво менї пояснити отсе: в бібліографії «Л[ітературно]-Н[аукового] В[істника]» за май с[его] р[оку] є оповістка про сю книжочку і по слові «майске» є сей знак «(!)», що се має значити? Чи вираз «майский» невідповідний, я стрічав його в писанях Кримського, прим[іром] «майська ніч». Бажав би я се знати, аби в другім виданю справити! Прийму з вдячністю, як до тепер, всякі заміти в сій справі, бо можете в неоднім научити. Вашими увагами похіснував ся я уже в сій книжочці*»[14]. Проте відповіді на своє запитання від І. Франка Д. Бодревич так і не отримав. Пробуючи пояснити цю примітку І. Франка у повідомленні (знак оклику після слова в назві «майске») зауважимо, що другорядною назвою книжки був підзаголовок «Травневе богослужіння», і побачила світ вона у травні, а оскільки повідомлення про її вихід було вміщене у травневому числі «ЛНВ», то, мабуть, І. Франко саме хотів акцентувати на актуальності місяця травня, який був пов'язаний із цим виданням Д. Бодревича. Також поясненням наголошення І. Франка після слова «майске» може бути й те, що в церквах кожного дня протягом травня, ведуться церковні молебні до Пресвятої Богородиці – так звана «маївка». Саме книжечка Д. Бодревича і була присвячена молитвам для прочан в період таких церковних відправ й тому, можливо, І. Франко зробив такий наголос на слово «майске».

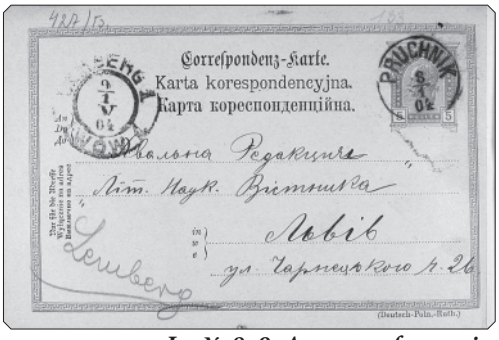

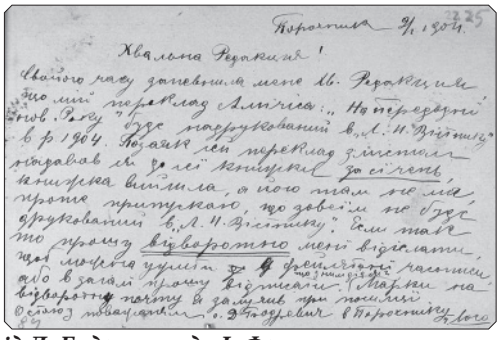

Іл. № 8, 9. Автограф листівки від Д. Бодревича до І. Франка від 9 січня 1904 р.

Також у листі Д. Бодревич розповів, що протягом нетривалого часу книга розійшлася з великим успіхом, і він має намір видати друге, дещо доповнене видання. Проте друге, перероблене видання цієї книжки Д. Бодревича побачило світ аж у 1924 р.[15], саме тоді, коли він перейшов на парафію в село Уличне на Дрогобиччині. У 2003 р. вона була перевидана втретє за виданням 1924 р. релігійним видавництвом «Добра книжка»[16]. Із вступу до цієї книжечки дізнаємося, що укладені тут

[13] [Франко І.] Стежечка в рай… // Літературно-Науковий Вістник. – Львів, 1903. – Том XXII. – Кн. V. – За май. – С. 151.

[14] Бодревич Д. Лист до І. Франка від 11 травня 1903 р. із Порохника... – С. 222-223.

[15] о. Бодревич Д. Стежечка в рай, або майське Богослуження. Видання 2-е. – Львів, 1924. – 160 с.

[16] Див. о. Бодревич Д. Стежечка в рай. Видання третє, виправлене. – Львів, 2003. – 159 с.

священником науки «*мають місійний характер, а написані [вони – В. Г.] коротко й стисло, щоби були доступні для всіх верств українського суспільства. Укладені так, щоб зручно було вживати їх в особистому користуванні і під час Богослуження. Тому після наук уміщено короткий молебень, щоби книжка відповідала вимогам звичаю в кожній парохії. У кінці вміщено кілька пісень на честь Пресвятої Діви Марії*»[17].

При кінці листа, Д. Бодревич розпитував І. Франка про долю його перекладу «Амічіса п[ід] з[аголовком] «На передодні нов[ого] Року», про який йшла мова у попередньому листі, та просив сповістити, коли він буде надрукований у «ЛНВ»[18].

Напевно, Д. Бодревич переживав за долю свого перекладу, оскільки вже 9 січня 1904 р. на ім'я редакції «ЛНВ» та й до самого її редактора І. Франка відіслав листівку, де з обуренням писав: «Свойого часу запевнила мене Хв[альна] Редакция, що мій переклад Амічіса «На передодні Нов[ого] Року» буде надрукований в «Л[ітературно]-Н[ауковому] Вістнику» в р[оці] 1904. Позаяк сей переклад змістом подавав ся до сеї книжки за сїчень, книжка вийшла, а його там не ма, проте припускаю, що зовсїм не буде друкований в «Л[ітературно]-Н[ауковому] Вістнику». Єсли так, то прошу відворотно менї відіслати, щоб можна ужити у фейлетонї часописи, або взагалї прошу відписати, що з ним діє ся. Марки на відворотну почту я залучив при посилцї»[19]. Але відповіді, як і на попередні листи, Д. Бодревич від редактора «ЛНВ» І. Франка не отримав.

Не маючи терпіння, Д. Бодревич 11 січня цього ж року відсилає І. Франкові ще одну листівку, де категорично зазначає: «Прошу абсолютно мене повідомити, що діє ся з перекладом «На передодні Н[ового] Року» Амічіса, або, єсли не буде друкований, відворотною почтою відіслати!»[20] Все ж таки впертість священника принесла успіх. Вже так і наступного дня, 12 січня 1904 р., І. Франко надсилає в село Порохник Перемишського повіту на ім'я Д. Бодревича поштову картку, де зазначає: «*В[исоко] Пов[ажаний] Отче Добродію! Ваш переклад іде до другої книжки*

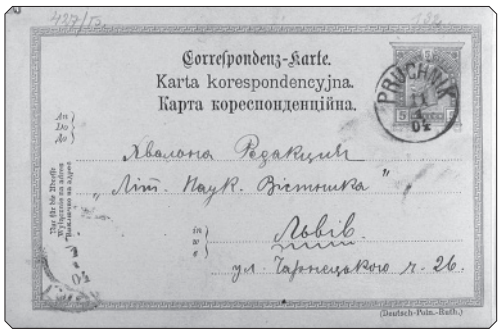

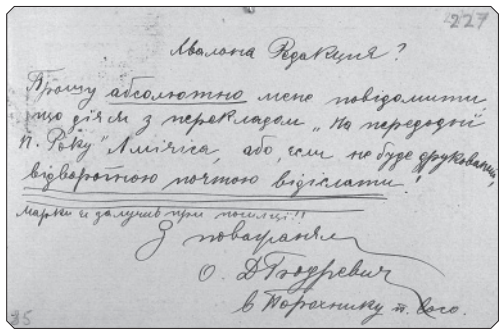

Іл. № 10, 11. Автограф листівки від Д. Бодревича до І. Франка від 11 січня 1904 р.

[17] Там само. – С. 3.

[18] Бодревич Д. Лист до І. Франка від 11 травня 1903 р. із Порохника... – С. 223-224.

[19] Бодревич Д. Листівка до І. Франка від 9 січня 1904 р. із Порохника. – І. Л. – Ф. 3. – Спр. 1628. – С. 225-226.

[20] Бодревич Д. Листівка до І. Франка від 11 січня 1904 р. із Порохника. – І. Л. – Ф. 3. – Спр. 1628. – С. 227-228.

Л[ітературно]-Н[аукового] В[істника]. Вибачайте, що так довго протягли. Бажаю веселого нового року. Ів[ан] Франко»[21].

І. Франко все ж таки стримав своє слово перед отцем. Вже у 25 томі «ЛНВ» за лютий 1904 р. вийшов друком переклад Д. Бодревича твору Едмондо де Амічіса «В передодень Нового Року»[22]. До перекладу було уміщено примітку Д. Бодревича, де отець подав коротенькі біографічні дані Едмундо де Амічіса та обґрунтував причини свого зацікавлення творчістю письменника, зазначаючи: *«Бажаючи нашу публіку хоч вчасти познайомити з сим симпатичним письменником італійським, зладив я минулого року переклад одної його новелї п[ід] з[аголовком] «Найдена сотка», яка друкувала ся у бібліотеці п[ана] Юлїяна Насальського, а тепер подаю у перекладї цїкавий збір голосів «В передодень Нового року». Едмондо де Амічіс промовляє до нас щиро, як брат, який хотїв би всїх бачити в щастю, всїм осолодити гірку хвилю житя. Він знає горе житя, але рівночасно стрічає нас із солодким усьміхом, стає нашим товаришем, і за се вповнї пригорнув серця читачів до себе»*[23].

Від 1904 р. листування Д. Бодревича з І. Франком припиняється. Але, із вищесказаного бачимо, священнослужитель Данило Бодревич, як і чимало інших отців Галичини, свого часу вніс великий вклад у релігійний та культурно-освітній розвиток тих парафій, на яких перебував. Саме така його діяльність приваблювала І. Франка, адже саме з такими священниками він намагався активно співпрацювати. Не знаємо відповіді на питання, чому обірвалося листування Д. Бодревича з І. Франком після 1904 р. У своєму дослідженні К. Зозуляк, оперуючи спогадами сина Д. Бодревича – Ореста, стверджує, що у 1905 р. році отець переїхав в с. Уличне, куди часто навідувався І. Франко, і тому потреба в листуванні відпала[24].

Але ці дані є не те що суперечливими, а грубо кажучи перебільшеними, адже з «Історичного Шематизму» Д. Блажейовського, так і з інших джерел, дізнаємося, що Д. Бодревич прибув на парафію в с. Уличне аж у 1924 р. На цей час І. Франка не було в живих уже вісім років. Та й врешті, не збереглося жодних даних про відвідини І. Франком Уличного. Сьогодні тільки маємо відомості про те, що вчений відвідував сусідні села, такі, як Голобутів, Довголука, і з огляду на це можемо лише припускати, що І. Франко міг лише проходити через далекі околиці села, адже часто свої подорожі він здійснював пішою ходою через те, що постійно студіював етнографічно-фольклорний колорит свого рідного краю[25].

Незважаючи на те, що не маємо інших відомостей про відносини Д. Бодревича з І. Франком, знаємо, що отець продовжував активно працювати на просвіт-

[21] Текст І. Франка із листівки до Д. Бодревича від 12 січня 1904 р. подається за: Зозуляк К. «Високоповажаний Отче Добродію» // Науковий вісник Музею Івана Франка у Львові. – Львів, 2007. – Вип. 7. – С. 188.

[22] Едмондо де Амічіс. В передодень Нового Року / Переклад Д. Бодревича // Літературно-Науковий Вістник. – Львів: З друкарні Наукового Тов. ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1905. – Том. XXV. – Кн. II. – За лютий. – С. 172-199.

[23] Там само. – С. 173.

[24] Зозуляк К. «Високоповажаний Отче Добродію» // Науковий вісник Музею Івана Франка у Львові. – Львів, 2007. – Вип. 7. – С. 191.

[25] Див. докладніше про життя і діяльність о. Данила Бодревича у: Галик В. Іван Франко – едактор і видавець перекладів отця Данила Бодревича // «Дух-душа-тіло» як проблема філософії та культури російського Срібного віку. Випуск 17. Матеріали міжнародної наукової конференції 2011 р / Ред. колегія: В. С. Возняк (головний редактор), В. В. Лімонченко В. С. Мовчан. – Дрогобич, 2011. – С. 399-415.

Іл. № 12. Сім'я о. Данила Бодревича. Стоять діти син Орест, дочка Марія, син Йосип. Сидять: дружина Константина і о. Данило Бодревич

У цей час отець отримує чин каноніка, а 1929 р. через Друкарню отців Василіян у Жовкві видає ще одну книжечку – «Голгофта або Хрестна дорога»[28]. Освоївшись на новій парафії, Д. Бодревич активно долучається до просвітницької роботи. У 1928 р. отець став ініціатором створення читальні «Просвіти» в с. Уличне «Шляхотське», а станом на 1930 р. Д. Бодревич був головою читаницькій ниві, а його діти слугували його науці. У контексті сказаного зазначимо, що Данило Бодревич одружився у 1902 р. із Константиною Папп, яка була дочкою Лева Паппа – пароха села Тулиголови (тепер Городоцький район на Львівщині). У подружжя народилооя четверо синів й одна дочка. Першою народилася донька Марія (1903 – 1976 рр.), а далі сини: Орест (1904 – 1988 рр.); Йосип (1906 – 1974 рр.); Іван (1909 – 1975 рр.); Роман (1914 – 1927 рр.)[26].

У 1924 р. Данило Бодревич переїжджає на парафію у село Уличне на Дрогобиччині. В 1925 р., впродовж 7 – 10 листопада в с. Уличне за стараннями о. Д. Бодревича у селі проходила Свята Місія за участі католицьких священників із різних навколишніх та далеких парафій. На честь місії по правому боці церкви було вкопано та освячено місійний хрест на честь проведеного заходу[27].

Іл. № 13. Учасники Святої Місії біля пам'ятного хреста, встановленого під час неї в с. Уличне, яка проходила впродовж 7 – 10 листопада 1925 р. Справа, з краю стоїть о. Д. Бодревич.

[26]Див. про це: Центральний Державний Історичний Архів у Львові (далі – ЦДІАЛ). – Ф. 348 (Товариство «Просвіта» у м. Львові». – Оп. 1. – Спр. 5749. (Звіти, протоколи, листування про діяльність читальні в с. Улично Шляхетське (1928 – 1935 рр.). – Арк. 18 – 21; Зозуляк К. «Високоповажаний Отче Добродію»… – С. 190.

[27] Див.: Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Ню Йорк-Париж-Сидней-Торонто, 1973. – Т. І. – С. 807.

[28] о. Бодревич Д. Голгофта або Хрестна дорога. – Жовква, 1929. – 89 с.

лень «Просвіти» в с. Уличне «Шляхотське» та «Бобівці»[29].

В селі Уличне часто бували на канікулах діти о. Д. Бодревича: сини Орест, Іван та Йосип, які навчалися у Львові. Не відокремлювалися від батька і діти в плані отримання хорошої освіти й просвітницької діяльності.

Зокрема, син Іван Бодревич, був юристом за освітою, організував в с. Уличне товариство «Сокіл» і був його головою, проте, не маючи в селі роботи, змушений був виїхати до Дрогобича. Дочка Марія Бодревич, працювала вчителькою у сільській школі. Син Йосип Бодревич закінчив Краківську агрономічну школу та працював агрономом. Найстарший син Орест Бодревич працював бухгалтером у Стрию. Найкоротшим було життя у Романа Бодревича – він навчався у гімназії і в тринадцятирічному віці помер[30].

Данило Бодревич належав до школи Митрополита Андрея Шептицького. Як і його наставник, уважав, що служіння церкві – не є основною функцією священника. На його думку, парафіяльний

Іл. № 14. о. Д. Бодревич у 1920-х рр.

Іл. № 15. Пам'ятник на могилі Романа Бодревича

отець повинен проводити різнобічну діяльність, яка в першу чергу повинна сприяти піднесенню моральних засад своїх парафіян, а особливо молоді. За

[29] Див. про це у: ЦДІАЛ. – Ф. 348 (Товариство «Просвіта» у м. Львові. – Оп. 1. – Спр. 5749. (Звіти, протоколи, листування про діяльність читальні в с. Улично Шляхетське (1928 – 1935 рр.). – Арк. 18 – 21.; Черепущак І. (Село Уличне до 1939 р.). – Уличне-Стрий, 2000. – С. 15.

[30] Див. про це у: Зозуляк К. «Високоповажаний Отче Добродію»… – С. 190.; Кульчицький Ю. Улично 1930 – 1940-х років. Ріст культурно-національної свідомості // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Дрогобич, 1997. – Т. 4. – С. 478-491.; Терлецький М. Улично // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Ню-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1978. – Т. 2. – С. 170-176.; Костецький М. Улично // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Ню-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1986. – Т. 3. – С. 398-402.

Іл. № 16. Артист-маляр М. Кміт, який виконав «Вертеп» у церкві с. Уличне (перший справа) у супроводі Й. Бодревича, О. Бодревича та садівничої

його словами, в коло інтересів священника повинна входити активна просвітницька робота, сприяння розвитку шкільництва, допомога тодішнім громадським товариствам тощо. Саме таких ідей прискіпливо дотримувався отець протягом усієї своєї пастирської та громадсько-культурної діяльності.

У період парохування отця Д. Бодревича при церкві існувало релігійне товариство «Солодкого серця Ісуса». Водночас у селі діяла захоронка монахинь, які проживали у присілку «Лани» в будинку родини Іванишиних, які після своєї смерті залишили двох неповнолітніх синів. Саме монахині опікувалися ними і їхнім майном[31].

Хочемо зазначити, що релігійна та культурно-просвітницька діяльність о. Данила Бодревича дещо обмежувалася в умовах Другої світової війни та утвердження після неї на західноукраїнських землях радянської влади, в ході якої розпочинаються процеси, спрямовані на підпорядкування УГКЦ московській церкві та владі. Та, незважаючи на це, Д. Бодревич продовжує дбати про достатки у церкві Св. Параскеви. Зокрема, у 1942 р., під час промови на богослужінні, Д. Бодревич з гордістю заявляв своїм парафіянам, що він під час перебування на парафії зумів забезпечити церкву 14-ма фелонами, окремі з яких збереглися і до сьогодні. Під час німецької окупації, отець дуже переживав за долю церковних дзвонів, адже боявся, щоб їх не вивезли німці. Про це дізнаємося зі спогадів інженера Михайла Терлецького[32].

Розповідаючи про тогочасну церкву, М. Терлецький акцентує на тому, що храм в Уличному (подаємо мовою оригіналу) – *«це величава мурована будівля візантійського стилю, що поміщувала біля 2,500 людей та 200 людей на хорах – була третя церква величиною у Галичині. Побудована була у виді хреста з великою банею по середині і чотирма меншими по боках. Гарно, по-мистецьки була розмальована з високим чотириповерховим іконостасом. Три престоли, один головний, два бічні, – посередині насвітлення в кольорах кристалів. Празники відбувалися на св'ято Св. Іллі, а не на Покрови, а в Доброгостові був празник на Вознесення.*

По лівій стороні церкви була мала могилка з великим дубовим хрестом, де щороку на Зелені Св'ята були відправи, а по правій стороні була стара дерев'яна дзвіниця, де виселo 9 дзвонів. Один дзвін називався федір і був такий великий, що ним дзвонили

[31] Черепущак І. (Село Уличне до 1939 р.). – Уличне-Стрий, 2000. – С. 10.
[32] Терлецький М. Улично... – С. 172.

Іл. № 17. Отець Данило Бодревич у колі дітей-сиріт, якими опікувалися монахині у захоронці с. Уличне. Подається за: приватний архів Володимира Савчина

раз у рік на Великдень і тільки били осередком у крису, бо якби його розгойдав, то ця дзвініця була б не видержала. Люди говорили, що його вживали деколи літом на розбиття хмар, як велика бур'я зближалася. За церквою на північній стороні був малий сиротинець, що ним опікувалися сестри Служебниці – було їх чотири.

В році 1942 зимою на Різдв'яні Св'ята, як я відвідував церкву і приходство, то о. дек. Бодревич з гордістю підкреслював, що церкву забезпечив 14-ма фелонами на довгі роки – тільки клопотався дзвонами, бо казав, що німці заберуть. Біля ¼ км. на схід від церкви було велике приходство, де жив парох Улична, великий патріот, добрий проповідник та ще кращий організатор о. декан Данило Бодревич. Він багато причинився до піднесення культурно-освітнього рівня села, помагали його три сини і дочка Маруся, яка була моєю першою учителькою…»[33]

У ході своєї політики, радянське керівництво прагне встановити свою зверхність над Українською Греко-Католицькою Церквою (УГКЦ). Провівши так званий «Львівський Собор 1946 року», воно домоглося рішення про скасування Римом унії і приєднання УГКЦ до Російської Православної Церкви (РПЦ). Після «Львівського собору», греко-католицьких священників, які не хотіли перейти на православ'я, було арештовано, частину вбито, а частину вислано до Сибіру, де більшість із них і померли. В таких умовах і відбувся «перехід» Уличненської парафії на православ'я – у часі священиства Д. Бодревича.

[33] Там само. – С. 171-172.

Іл. № 18. Надгробок сім'ї Бодревичів в с. Уличне

Прослужив отець церкві і громаді села Уличне майже тридцять років. У 1953 р. помер і був похований на сільському кладовищі, яке зараз має назву «старий цвинтар». Через рік після його смерті, у 1954 р. померла і дружина пароха.

Володимир Галик.

Церковно-релігійне життя в селі Уличне на Дрогобиччині за отця Данила Бодревича (1924 – 1953 рр.) та його контакти з Іваном Франком.

У запропонованій статті, на основі маловідомого масиву джерельного матеріалу, представлено біографічний портрет пароха села Уличне на Дрогобиччині – Данила Бодревича (1924 – 1953 рр.). У контексті характеристики його священичої та різнобічної діяльності, на основі збережених листів отця до Івана Франка, окреслено напрями їх двосторонніх контактів. Разом із тим, у дослідженні розкрито процес розвитку сільської парафії за Данила Бодревича.

Volodymyr Halyk.

Church and religious life in the village of Ulychne in the Drohobych region during the times of Father Danylo Bodrevych (1924 – 1953) and his contacts with Ivan Franko.

The proposed article, on the basis of a little-known mass of source material, presents a biographical portrait of Danylo Bodrevych (1924 – 1953), the parish priest of the village of Ulychne in Drohobych region. In the context of the characteristics of his priestly and versatile activities, on the basis of the father's preserved letters to Ivan Franko, the directions of their bilateral contacts are outlined. At the same time, the research revealed the development process of the village parish during the times of Danylo Bodrevych.

УДК 78.07:821.161.2.09(092)

Оксана ФРАЙТ

ПОЕЗІЯ І МУЗИКА В ДИСКУРСІ ІВАНА ФРАНКА-КОМПАРАТИВІСТА

Внесок Івана Франка в теорію різних видів компаративістики (міжлітературну та міжепохальну як транс- та інтранаціональні) постійно притягує увагу дослідників. І це зрозуміло, адже геніальний літератор і вчений одним із перших формував «світовий код українського письменства» (Леонід Рудницький).

Розлогою та багатогранною проблематикою є контакти Франка та його спадщини з музичним мистецтвом, академічним і народним. Ці питання вивчали музикознавці – Станіслав Людкевич, Борис Кудрик, Антін Рудницький, Марія Загайкевич, Алла Терещенко, Любов Кияновська й багато інших. Розглядалися, зокрема, різноманітні жанрово-стильові, структурно-семантичні, семіотико-лексичні аспекти численних музичних творів, пов'язаних із Франковим словом, найчастіше поетичним, а також драматургічним і прозовим (серед таких шедеврів XX – XXI століть – хор «Вічний революціонер» Миколи Лисенка, опера «Золотий обруч» Бориса Лятошинського (за мотивами повісті «Захар Беркут»), кантата «Наймит» Станіслава Людкевича, опера «Украдене щастя» Юлія Мейтуса, пісня «Ой ти, дівчино, з горіха зерня» Анатолія Кос-Анатольського, кантата «Весна» й опера «Мойсей» Мирослава Скорика, кантата «Благодатна пора наступає» Віктора Камінського тощо). Олександр Дей присвятив значну частину своєї праці науковому й творчому засвоєнню пісенного фольклору І. Франком. Слід згадати й збірку статей «Франко і музика» (Дрогобич, 2006), куди ввійшли матеріали науково-практичної конференції до 150-ліття Каменяра, в тому числі, й про особисту дотичність поета-мислителя до різних ділянок музичної культури.

Крім того, музикознавці торкалися наукового слова Франка, адже чимало сторінок його праць і рецензій присвячено саме музично-культурній сфері, зокрема, здобуткам високо шанованого ним Миколи Лисенка, пісенному фольклору, духовній пісні, а також галицьким нотним виданням, першим музикознавчим розвідкам регіону тощо (Василь Витвицький, Тамара Коноварт, Юрій Медведик, Юрій Ясіновський і інші).

З іншого боку, ці його праці стали спонукою звернення до них компаративістів. Зокрема, Дмитро Наливайко вважав Франка зачинателем українських досліджень літератури в системі інших мистецтв (як окремого напряму компаративістики), завдяки наявності розділів «Поезія і музика» та «Поезія і малярство» у трактаті «Із секретів поетичної творчості» (1899)[1].

[1] Наливайко Д. Компаративістика і історія літератури. Серія «Університетські лекції». – Б. м.: АКТА, 2007. – С. 28.

Згідно настанови Ульріха Вайсштайна – з тим же правом, як літературознавець, міг би також історик мистецтва чи музикознавець наполягати на тому, що вивчення взаємовисвітлення малярства або музики і поезії є його справою[2]. Поруч із тим, активізуються й культурологічна та культуральна гілки компаративістики, яким притаманні розширення дослідницького поля та кросдисциплінарна методологія. Тому варто робити спроби аналізу Франкових міркувань із різних точок бачення. Тож мета статті полягає у з'ясуванні основних постулатів Франкового порівняльного дискурсу щодо виражальних, зображальних і наслідувальних можливостей поезії і музики у світлі новітніх теорій інтертекстуальності та інтермедіальності.

У відповідному розділі трактату «Із секретів поетичної творчості» І. Франко зачепив доволі широке коло естетико-художніх і рецепційно-психологічних питань, знаходячи перехрестя й паралелі, збіги та відмінності між цими царинами творчості. Автор передусім зауважив, що поезія і музика походять зі спільного джерела – слуху, адже у давніх людей поезія була піснею. Описуючи етапи народження поезії, він наче мимовільно залучив сюди елементи музичного глосарію: підібрані для виразу переживання слова вкладаються у відповідну форму, яка «надавала б йому коли вже не якесь вище, символічне значення, то бодай будила в душі читача певні **суголосні тони** як часті якоїсь **ширшої мелодії**, збуджувала би в ній певні тривкі **вібрації**»[3] (вирізнення мої – О. Ф.). Тож для відповідного сприймання поетичних рядків Франко проводив паралелі з дією музики на людей, як, очевидно, безпосереднішою, прямою і такою, що переважно завжди знаходить емоційний відгук.

За констатацією І. Франка, поезія різниться від музики, котра апелює тільки до нашого слуху, тим, що торкається всіх людських відчуттів («змислів»). Пояснюючи цю тезу за допомогою детальніших зіставлень, він знову використав музичні поняття: «коли музика б'є переважно на наш настрій, може викликати веселість, бадьорість, сум, тугу, пригноблення, отже, переважно **грає**, так сказати б, **на нижчих регістрах** нашого душевного **інструмента**, там, де свідоме граничить з несвідомим, то поезія порушується переважно **на горішніх регістрах**, де чуття межує з рефлексією, з думкою і абстракцією і не раз замітно переходить в домену чисто інтелектуальної праці. Властиво доменою музики є глибокі та неясні зворушення, доменою поезії є більш активний стан душі, воля, афекти, – звісно, не виключаючи й моментальних настроїв»[4] (вирізнення мої – О. Ф.). «Неясні зворушення» музика, безумовно, викликає, утім лише інструментальна – абсолютна або «чиста», тоді як програмна, вокальна (камерна й хорова), оперна, вокально-симфонічна й інші жанри, пов'язані зі словом, здатні до евокації цілком конкретних почуттів.

Виглядає, що письменник надавав у широті й засобах впливу перевагу поезії над музикою, але це були лише його припущення, а не переконання. На це вказують лексеми-уточнення «переважно», «звісно, не виключаючи». Та музиці так само підвладні активність, воля, афекти, спонукання до вчинків, про що писав і сам Франко у своїх художніх творах – згадати хоча би новелу «Вільгельм Телль» (де, під сильним впливом опери Россіні, героїня пориває стосунки зі своїм наріче-

[2] Вайсштайн У. Взаємовисвітлення літератури та музики: сфера компаративістики? // Література в системі мистецтв: антологія / за заг. ред. Д. Наливайка. – К., 2009. – С. 407.

[3] Франко І. Із секретів поетичної творчості // Зібрання творів у 50-ти томах. – К., 1979. – Т. 31. – С. 46.

[4] Там само. – С. 86.

ним із причини його негідного ставлення до свого патріотичного обов'язку). Промовиста цитата з цього твору віддзеркалює емоційно-духовний стан дівчини під час слухання опери: «на орлиних крилах підносить музика душу слухача аж до тої підзвіздної висоти, на котрій щезають усякі особисті, самолюбні забаги, на котрій дух живе високими і чистими чуттями любові до загалу і посвячення»[5] (водночас Франко розкрив тут у художній формі власну, не раз повторену думку про трансцендентні здатності музики). Зрештою, важко повірити у переконання автора трактату про можливість переходу поезії в суто інтелектуальну сферу, бо тоді це вже не мистецтво (хоча музика в ХХ столітті також зазнала певної інтелектуалізації – але це вже стосується її подібностей з поезією, а не відмінностей).

Віднайдення проявів інтермедіальності, а саме, «музикальних мотивів», образів і «музикального тла» поетичного малюнка у творчості Тараса Шевченка, зокрема, його баладі «Причинна», для І. Франка – «головно інтересно». В «Гайдамаках» він зауважив змалювання поетом своїх мрій про Україну такими «музикальними образами», як «козацтво гуляє», «байрак гомонить», «море грає», «тополя шумить», «тихесенько «Гриця» дівчина співає»[6]. Останній, пісенний, – найбільш автентично-симптоматичний, адже «Ой не ходи, Грицю» є свого роду інтермедіально-інтертекстуальною українською емблемою не лише в національній літературі, драматургії, музиці, а й у творчості зарубіжних митців (зокрема, тема пісні використана у фортепіанній «Українській баладі» Ференца Ліста з циклу «Колосся Воронинців»). Так окреслені автором трактату образи також свідчать, що він відчував музику подібно до самого Т. Шевченка, О. Кобилянської та інших літераторів – крім народного побуту, в різних природних стихіях.

Наступні Франкові судження дещо суперечливі. Обмеживши можливості музики тепер уже змалюванням конкретних звукових явищ і «тільки посередньо» символічним відтворенням різних станів душі, він удоступнив для поезії все. З іншого боку, визнав за музикою цілком слушний потенціал викликати своїми засобами «в нашій душі такі ефекти, яких не може викликати говорене слово»[7], що дуже цінно й справедливо. З огляду на рецептивну симультанність, тобто, «рівночасну необмежену кількість вражень» і їх швидку змінність, «враження, яке робить на нас музика, є не тільки безпосереднє..., але безмірно багатше, інтенсивніше і сильніше, ніж враження поезії»[8]. Але ще перед тим було зазначено, що з боку музики «воно більше загальне, ... не торкає спеціально ніякої духової струни»[9] – таке твердження видається чи не найбільш помилковим. Хоча «ділання» поезії в кожному окремому моменті означено, як «безмірно слабше», вона все ж, за твердженням Франка, «розворушує всі наші вищі духові сили, розбурхує чуття..., викликає образи безмірно виразніші, яркіші і лишає тривкіші сліди в душі»[10] в порівнянні з музикою, з чим теж важко погодитися.

Поле для музики «будущини» Франко побачив у розвитку її найвідповіднішої і найприроднішої домени, якою, на його переконання, є репродукування звукових

[5] Франко І. «Вільгельм Телль» // Зібрання творів у 50-ти томах. – К., 1978. – Т. 16. – С. 198.
[6] Його ж. Із секретів поетичної творчості… – С. 89.
[7] Там само. – С. 90.
[8] Там само.
[9] Там само. – С. 65.
[10] Там само. – С. 90.

явищ природи (що є надмірним звуженням «вікна можливостей» навіть самої програмової музики, особливістю якої є вербальна конкретизація змісту твору в заголовку чи іншому паратекстуальному компоненті). Але є друга домена, «безмірно старша від першої» й пов'язана з поезією – «символічна музика, музика людського чуття і людських настроїв», яка, послуговуючись власними способами, «може панувати над дуже широкою скалею явищ зверхнього і нашого внутрішнього світу»[11]. Після такого, цілком справедливого визнання сили музичного мистецтва, шальки терезів знову схилилися на користь поезії, бо вона «тим вища від музики, що при помочі мови може панувати над цілим запасом змислових образів, які тільки є в нашій душі, може при помочі тих образів викликати безмірно більшу кількість і різнорідність зворушень, ніж музика»[12]. Це навіть не сумнівна, а повністю хибна теза. Музика має свою мову, а залучаючи до неї слово, удоступнює собі все.

Слабку конкуренцію поезії щодо музики І. Франко зауважив лише у «малюванні» тиші. Музика тут оперує притаманними їй способами, яких поезія не має. Зрештою, підібраний ним новий, незрівнянно майстерний уривок поезії Т. Шевченка про «мертву тишу киргизьких степів над Аралом», одразу скерував думку в протилежний бік. Характеризуючи уривок, автор використав музично-гучнісний термін-відповідник: «Pianissimo, котрим музика зазвичай малює тишу... рівночасно малює лагідні чуття, неясні мрії і ніяк не може малювати таких внутрішніх драм тиші, які часто малює поезія»[13]. З цього виплила вельми невтішна конклюзія: «...тим-то музика, що має претензію малювати людські думки, внутрішню боротьбу різних сил нашої душі, навіть різних пристрастей, тобто музика, що силкується вдертися в властиву домену поезії, наперед засуджена на невдачу. Так названа «Gedankenmusik» («музика думок», за перекладом редактора цього тому праць Франка – О. Ф.) є утопією; тони ніколи не можуть бути еквівалентом тих таємних рухів, які відбуваються в наших нервах»[14]. Такий категоричний вердикт може свідчити тільки про закономірну любов І. Франка-поета до поезії й незрозуміле недооцінення ним, видатним фольклористом, музичного мистецтва (хоча його літературна творчість нерідко доводить зворотнє). Вжиті словосполучення «таємні рухи», «в наших нервах», навідворіт, досконало можуть ілюструвати перевагу невичерпно-реальних і містичних ресурсів та засобів музики, як звукових еквівалентів людських думок і пристрастей, над іншими мистецтвами.

На закінчення розділу автор торкнувся спроб французьких модерністів «зробити поезію чистою музикою», які розкритикував через пошуки фіктивної музикальної вартості слів і неврахування їхньої сигнальної сили, а також зазначив про «музикальні ефекти самої мови», тобто, т. зв. «ономатопоетичні слова, викрики, алітерації, асонанси і рими»[15], анонсований розгляд яких у трактаті відсутній.

Спираючись на працю німецького філолога та історика літератури, директора архіву Гете у Веймарі, Еріха Шмідта (1853 – 1913) та доповнюючи її, І. Франко висвітлив завдання й метод історії літератури в незакінченій статті, опублікованій 1891 року. Доцільно спроектувати деякі витяги з неї на вивчення питань взаємо-

[11] Там само. – С. 91.
[12] Там само. – С. 92.
[13] Там само.
[14] Там само.
[15] Там само. – С. 95-96.

зв'язків літератури з музикою та літератури в системі мистецтв. Франко поставив за мету в своїй статті ознайомити ширший загал галицького суспільства «з тим, що тепер в Європі розуміють під історією літератури і чого вимагають від неї»[16]. З тексту видно, що був намір охопити думки різних європейських учених, однак автор зупинився лише на праці Шмідта.

Перше ж наведене Франком речення з цієї праці – «історія літератури повинна бути частиною історії розвою духового життя народу з порівнюючими виглядами на інші літератури народні» – є постулатом для міжнаціональної компаративістики у синхронному та діахронному вимірах. Простуючи від загального до часткового, Шмідт пропонував слідкувати за тим, що в літературі успадковане, а що пристосоване, та які зв'язки між цими тенденціями. Важливо також виокремити досягнення в кожному роді літератури, «котрі галузі її процвітали», а котрі «то підносилися то упадали». Відтак перейшов до особи поета та його здобутків: чи працював він на однім полі чи на кількох, «і де його праця була найкраща»[17]. Розглядаючи спеціальні літературні технології, Шмідт уважав за потрібне «зостановитися над тим, чи не змішано різні техніки поетичні, чи нема впливу якої іншої галузі штуки». Тобто, вплив будь-якого іншого мистецтва на поезію він трактував як частковий прийом, не вирізняючи типології цього явища. Простежуючи історію літератури, необхідно «оглядатися на теорію ... і на відносини теорії до практики»[18] (під «практикою», очевидно, слід розуміти художній артефакт).

Е. Шмідт також торкнувся поняття «літератури національної», підкресливши, що таке означення не повинно свідчити про її виключність, навпаки, на полі літератури, думок і загалом духовного життя має панувати вільний обмін. До цього додав необхідність визначення міри притаманної добі більшої чи меншої мистецької самостійності – у присвоєнні чужого чи витворенні свого (якщо провести паралелі з музикознавством, тут можна згадати «ендосмос» і «екзосмос» С. Людкевича).

«Історія твору поетичного кінчиться зображенням його впливу на потомність» (тобто, нащадків) – цей вислів розшифровано, як міра поширення твору, число його видань. Крім того, «треба знати, чи драма була виставлена на сцені, чи пісня співалась»[19]. Ця порада показує, що концепція Шмідта стосувалася й позалітературного, значно ширшого кола мистецьких творів. Після питання «яким способом дійшов до нас даний твір: через усний переказ, в рукописі чи в друку», Шмідт, як фахівець із джерелознавства, поринув у проблеми текстології, що і в музиці мають велике значення. Наостанок закликав прислухатися до голосів «новіших і найновіших» літераторів і ствердив, що «аналогії з минувшини можуть причинитися до скріплення нашого суду про сучасні появи, а спостереження, починені на сучасних, дадуть нам ключ для розуміння того, що минуло»[20]. Ця сентенція актуальна для всіх мистецтв.

---

[16] Франко І. Задачі і метод історії літератури // Зібрання творів у 50-ти томах. – К., 1984. – Т. 41. – С. 8.

[17] Там само.

[18] Там само. – С. 9.

[19] Там само. – С. 14.

[20] Там само. – С. 15.

І. Франко доповнив методику німецького професора двома заувагами з огляду на те, що його дослідження базувалося головно на німецькій літературі. Перша стосується недостачі таких компаративістичних пунктів, як «зв'язок літератури писаної з усною, народною, і взаємні впливи одної на другу. У нас, де новіша національна література починає виростати прямо з живого джерела традицій народних і з обсервації сучасної, окружаючої нас дійсності, на це питання прийдеться звернути пильну увагу»[21]. Те саме, до речі, можна сказати й про українську музику. Друга заувага – питання естетики, «порушене, але не вияснене Шмідтом», і яке Франко вважав наболілим. Він планував «прояснити»… «естетичні погляди нашої публіки, нашої критики і нашої пишучої братії» у подальших розділах своєї статті[22]. Шкода, що не довершив свого задуму, бо це, безперечно, вагома проблематика, яка має також безпосереднє відношення до синтезу мистецтв. Залучення статті німецького вченого до обігу українських науковців та її доповнення – додаткове підтвердження ролі Франка як фундатора багатовекторних компаративістичних студій.

Отже, Франко, як науковець-компаративіст, у своєму порівняльному дискурсі двох мистецтв порушив вагомі питання та, поза деякою невизначеністю, хитаннями в оцінках і непоодинокими самозапереченнями, намітив перспективні ракурси цієї проблематики. Зокрема, це увага до відтворення «тиші» як у музиці, так і в поезії (тиші в природі, внутрішньо-особистої «драми тиші» в ролі композиційно-смислового чинника твору). Що ж стосується його порівнянь стосовно міри впливу поезії та музики на духовність і зворушення реціпієнта, то це свідчить лише про самодостатність кожного із мистецтв у цьому плані. Франко також торкнувся деяких аспектів їхньої взаємодії (що нині окреслюється визначенням «вербальної музики» компаративіста Стівена Пола Шера) у поетичній творчості Шевченка, тобто, описів музично-образної тематики, її виражальних засобів; та, з іншого боку – «словесної музики» (С. П. Шер) французьких поетів, тобто, прицільного вживання спеціальних мовно-фонетичних прийомів для увиразнення музичності слова. Франко застосував деякі музичні символи й поняття в ролі методологічного інструментарію свого дослідження для «взаємовисвітлення мистецтв» і з метою доступнішого пояснення тонкощів психології сприймання поезії загалом. А з усього цього випливає, що до порівняльного дискурсу мислителя про поезію і музику ввійшла й проблематика рецептивної естетики як теорії, зосередженої довкола відчуттів читача (чи слухача), його реакцій, очікувань і вражень від ознайомлення з художнім текстом (яка розроблялася значно пізніше).

Зауважені І. Франком подібності й відмінності між мистецтвами, а також питання їхньої взаємодії, трактовані сьогодні сучасними компаративістами як інтермедіальність і інтертекстуальність, вербальна музика й словесна музика, є опорними перспективними пунктами для подальших компаративістичних досліджень у цьому теоретичному напрямі.

[21] Там само. – С. 16.

[22] Там само.

Оксана Фрайт.

Поезія і музика в дискурсі Івана Франка-компаративіста.

Стаття присвячена порівняльному дискурсу І. Франка стосовно поезії і музики, повніше викладеному в трактаті «Із секретів поетичної творчості» та частково в одній із незакінчених статей. Автор не виявив категоричних суджень про безумовні переваги впливу того чи іншого мистецтва на рецепієнта, при цьому деякі суперечливі тези з трактату спростовані ним у його художній творчості. Віднайдення музичних мотивів у поезії Т. Шевченка свідчить не лише про Кобзареве відчуття музики в народному побуті та в природних стихіях, а й про власну Франкову чутливість до неї. Цінні спостереження стосуються засобів для відображення тиші поетами й композиторами та особливостей її рецепції. Прикметним є використання автором музичної термінології у поясненнях генези поезії і її порівняннях із дією музики. Зауважені ним подібності й відмінності між мистецтвами, а також питання взаємодії, трактовані сьогодні сучасними компаративістами як інтермедіальність і інтертекстуальність, вербальна музика й словесна музика, є опорними перспективними пунктами для подальших досліджень у цьому напрямі.

Oksana Frayt.

Poetry and music in the discourse of Ivan Franko as the comparativist.

The article is devoted to I. Franko's comparative discourse on poetry and music, described in the treatise «From the Secrets of Poetic Creativity» and partly in one of the unfinished articles. The author did not find categorical judgments about the unconditional advantages of the influence of a particular art on the recipient, while some contradictory theses from the treatise were refuted by him in his own artistic work. The discovery of musical motives in T. Shevchenko's poetry testifies not only to Kobzar's feeling of music in folk life and in natural elements, but also to Franko's own sensitivity to it. Valuable observations concern the means of reflecting silence by poets and composers and the peculiarities of its reception. The author's use of musical terminology in explanations of the genesis of poetry and its comparisons with the action of music is noticeable. The similarities and differences between the arts, as well as the issues of interaction, interpreted today by modern comparativists as intermediality and intertextuality, verbal music and verbal music, are the main points of reference for further research in this area.

УДК 821.161.2.09(092)"18/19":929.5(477.83)

Марія ШУТКО

СПОГАД СТЕФАНІЇ ДРОГОБИЦЬКОЇ (ФРАНКО) ПРО ДІДА ЗАХАРА – БРАТА ІВАНА ФРАНКА

Як відомо, в Івана Франка було два молодших брати: Захар 1859 р. н. та Онуфрій 1861 р. н. У 1865 році помер їхній батько, відомий нагуєвицький коваль Яків Франко, а у 1872 році померла мати Марія Франко з роду Кульчицьких у віці 37 років. Залишившись круглими сиротами, всі троє братів дуже любились, з родинною теплотою горнулись один до одного.

Наймолодший Онуфрій був дуже талановитим хлопцем, мав велику здібність до ручних робіт, звичайним ножем вирізував з дерева різні речі, з дитинства виявляв нахил до ковальства. Одружився з Юлією Дидинською із Ясениці-Сільної, було у них восьмеро дітей. Весною 1904 року переїхав жити із сім'єю у с. Підгірки біля Калуша на Станіславщині. Зараз там живе велика родина Франків, діє відомий музей-оселя родини Івана Франка, присвячений Іванові Франку та його родині в місті Калуш.

Брат Захар, якого в Нагуєвичах кликали Михайлом, єдиний із синів Якова Франка, котрий жив у рідному селі. Дуже гарно співав, грав на скрипці. Ніхто в селі не міг з ним зрівнятися по збиранню грибів, ягід. Рибу ловив усякими способами, навіть носив її продавати у Дрогобич.

У 1883 році Захар Франко одружився з нагуєвицькою дівчиною Марією Ясінською. Було в нього шестеро дітей: Григорій (1884 – 1952) – був першим директором музею Івана Франка в Нагуєвичах; Ганна (1886 – 1967) – молодою дівчиною виїхала в Америку, там вийшла заміж за односельчанина Ілька Сольвара, прожила у США до кінця життя; Юлія (1890 – 1972) – вийшла заміж за коваля із Самбірщини Йосипа Даніцького, проживала в Нагуєвичах; Іван (1896 – 1918) – дуже здібний хлопець, закінчив Дрогобицьку гімназію. Пішов на І світову війну, повернувся і помер на 23-ьому році життя у 1918 році; Василь (1899 – 1980) – шістнадцятирічним хлопцем доглядав за хворим, одиноким Іваном Франком, а по його смерті вступив до легіону січових стрільців, воював до закінчення війни. У 1941 році виїхав із сім'єю в Америку, там і помер 1980 році; Микола (1905 – 1942) – наймолодший син Захара, перший голова сільської ради в Нагуєвичах, який був страчений німцями.

В даний час живуть понад 200 нащадків роду Захара Франка. Впродовж всього життя Захар підтримував щирі родинні зв'язки з братом Іваном Фран-

ком. В 1909 році, коли Захар женив свого сина Григорія, він запросив його на весілля, яке відбулося 21 листопада. Приїхав Іван Франко із сином Тарасом, був старостою на весіллі. Як згадували сучасники був дуже веселим, співав, виголошував тости.

Захар – єдиний з родини Франків був на похороні брата Івана Франка в 1916 році. Прийшов пішки з Нагуєвич і йшов за його домовиною разом із сином письменника Петром і товаришем та опікуном Карлом Бандрівським.

Після одруження Захар Франко побудував собі хату на батьківському обійсті, поруч з вітчимом Гринем Гавриликом. У 1935 році побудував нову хату недалеко, під горою, і перейшов туди жити із сином Миколою.

У 1939 році Миколу Франка обрали головою сільської ради. В роки німецької окупації він переховувався, але одного літнього вечора 1941 року прийшов відвідати маленького сина, який захворів, його затримали і арештували.

Дочка Миколи Франка Стефанія, якій тоді було 9 років, згадувала: «*Пам'ятаю, як налетіло гестапо, схопили батька, зв'язали руки і повезли в бричці до Дрогобича. Тоді я його бачила востаннє. Знаю, що спочатку тримали його в Дрогобицькій тюрмі, а потім перевели в Чортків на Тернопільщині. На початку 1942 року, на Йордан, прийшло повідомлення, що батька в живих немає. Ми з мамою дуже плакали, а малий Михась своїм дитячим розумом ще не усвідомлював того страшного горя, яке звалилося на нас. Дід Захар, який жив разом з нами, після смерті батька дуже страждав, куди ходив, то плакав. Пам'ятаю, сидів на печі, звісивши ноги. Наприкінці зими почав згасати на очах з великої туги за батьком.*

Одного недільного дня, якраз на свято Івана Купала, дід помився, одягнувся в святковий одяг і попросив, щоб я йому постелила на подвір'ї. Мама була в церкві, а я пішла по корову, що паслася на полі. Коли повернулася додому, дід Захар був уже мертвий. Так собі приліг на подвір'ї і заснув спокійним вічним сном. Похоронили діда моя мама Розалія, діти Захара – дочка Юлія та син Григорій. Він заповів поховати його біля мами Марії Франко (з Кульчицьких). Згодом, восени 1952 року, помер Григорій Франко, мій стрийко, батьків брат. Його похоронили біля батька – діда Захара, на могилі встановили дубовий хрест.

В 1983 році мій брат Михайло і зять Григорія Франка Йосип Шумеляк встановили на їх могилі металевий хрест із табличкою з їхніми прізвищами і огорожу. А 28 серпня на могилі матері Івана та Захара Франків встановили надгробний пам'ятник, споруджений на пожертви наших краян, які відвідували Україну після проголошення незалежності в 1991 році».

Марія Шутко.

Спогад Стефанії Дрогобицької (Франко) про діда Захара – брата Івана Франка.

Історія родини рідного брата Івана Франка – Захара, його генеалогії та властиво родинний архів, досі не стали предметом для спеціального дослідження на рівні магістерської чи кандидатської робіт. Даний спогад спрямований на те, аби актуалізувати роботу музейників, дослідників для пошуку нових усних, етнографічних, історичних, архівних та музейних матеріалів в майбутньому, адже постать Захара Франка має важливе значення у плані дослідження спадщини не тільки родини Франків у Нагуєвичах, але й у контексті

популяризації спадщини Івана Франка за життя його рідного брата. Спогад занотовано під час спільної багатолітньої праці авторки у музеї-садибі Івана Франка в Нагуєвичах поруч із Стефанією Дрогобицькою (Франко).

Mariya Shutko.

Memories of Stefaniya Drohobytska (Franko) about her grandfather Zakhar – Ivan Franko's brother.

The history of the family of Ivan Franko's brother Zakhar, his genealogies and the family archive, have not yet become the subject of special research at the level of master's or candidate's theses. This memory is aimed at actualizing the work of museum workers and researchers to find new oral, ethnographic, historical, archival and museum materials in the future, because the figure of Zakhar Franko is important in terms of researching the heritage of not only the Franko family in Naguyevychi, but also in the context of the popularization of the heritage of Ivan Franko during his brother's lifetime. The memory was recorded during the author's many years of joint work in the museum of Ivan Franko in Naguyevychi next to Stefaniya Drohobytska (Franko).

УДК 929(477.83)"19"

Галина ТОПІЛЬНИЦЬКА

СТЕФАНІЯ ФРАНКО

«Очевидно, трагізм життя і злощасність доль багатьох із нащадків Франка не були запрограмовані генетичним фондом чи якимось «фатумом», а вписувалися в обставини епохи і в ті її пружини. Які калічили душі і ламали хребти, а подекуди визначалися вдачами і характерами, тобто факторами не так соціологічними, як біологічними. Хотілося б, щоб хоча для цих його правнуків та праправнуків супровідними в їх житті були «ясні зорі і тихі води», цього хочеться побажати і для всього українського народу»

Зеновія Франко

Та чи супроводжували у житті «ясні зорі і тихі води» Степанію Дрогобицьку (Франко)? Що приготувала доля для неї та її родини? Чи допомогло їй у житті прізвище стрийка її батька – Івана Франка?

«Стефанія Дрогобицька. Коли я вимовляю це ім'я, то зразу асоціюється доброта, щирість і усмішка. Ця людина випромінювала саме ці якості, а ще співчуття і людяність. Багато гарних слів можна про неї сказати, без перебільшення.»[1]

Іл. № 1. Стефанія Миколаївна Дрогобицька (Франко)

[1] Відділ фондів Літературно-меморіального музею Івана Франка Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі» (далі – ВФ ЛММІФ ДІКЗ «Нагуєвичі») . – Гр. Оригінальні речі фондів (далі – Гр. Ор-ф.) – Інв. № 845: Спогади Борисенко М. П. – Арк. 1.

Стефанія Миколаївна Франко народилася 19 березня 1932 року. Хоча в офіційних документах існує плутанина із датою народження. У своїй автобіографії пані Стефа зазначає 1933 рік народження, проте в атестаційному листку зафіксовано 1931 рік народження, як і на надмогильному пам'ятнику. Втім, працівники музею стверджують, що Стефа завжди говорила, що вона народжена 1932 року, а в документах її зробили на рік молодшою. Тому беремо до уваги 1932 рік, як дату народження.

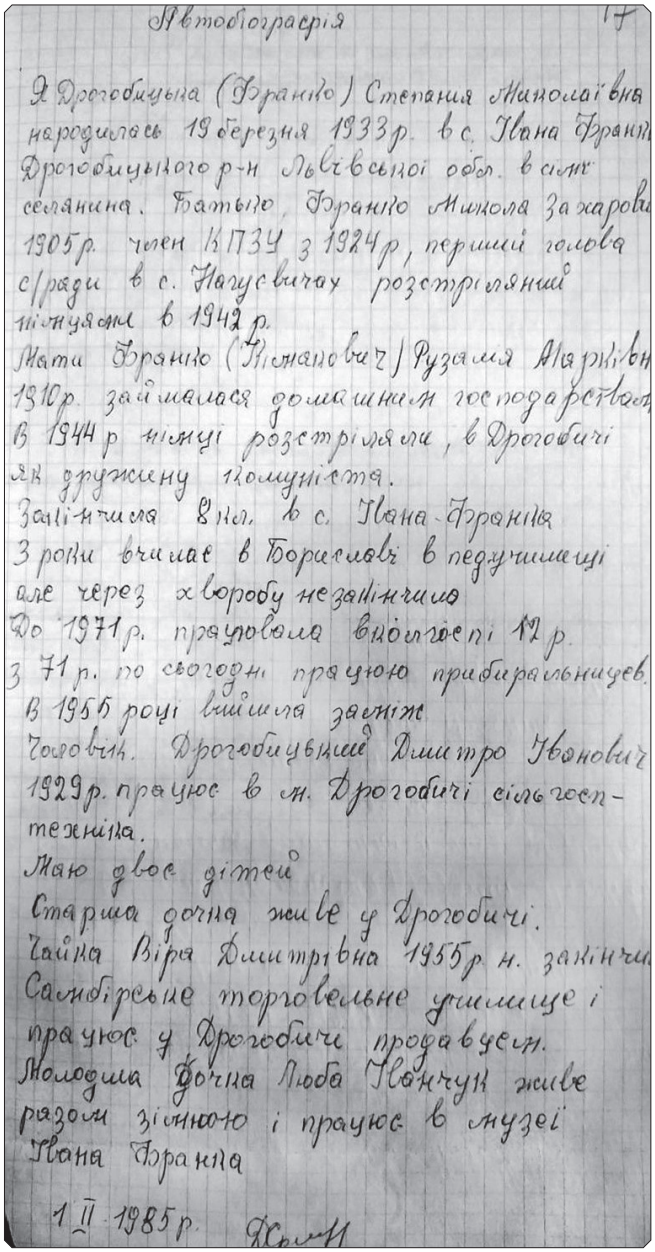

Автобіографія 17

Я Дрогобицька (Франко) Степанія Миколаївна
народилась 19 березня 1933 р. в с. Івана Франка
Дрогобицького р-н Львівської обл. в сім'ї
селянина. Батько, Франко Микола Захарович
1905 р. член КПЗУ з 1924 р, перший голова
с/ради в с. Нагуєвичах розстріляний
німцями в 1942 р.
Мати Франко (Кімакович) Рузалія Марківна
1910 р. займалася домашним господарством
В 1944 р німці розстріляли, в Дрогобичі
як дружину комуніста.
Закінчила 8 кл. в с. Івана-Франка
3 роки вчилась в Бориславі в педучилищі
але через хворобу незакінчила
До 1971 р. працювала в колгоспі 12 р.
з 71 р. по сьогодні працюю прибиральницею.
В 1955 році вийшла заміж
Чоловік. Дрогобицький Дмитро Іванович
1929 р. працює в м. Дрогобичі сільгосп-
техніка.
Маю двоє дітей
Старша дочка живе у Дрогобичі.
Чайка Віра Дмитрівна 1955 р. н. закінчила
Самбірське торговельне училище і
працює у Дрогобичі продавцем.
Молодша дочка Люба Іванчук живе
разом зі мною і працює в музеї
Івана Франка

1.II.1985 р. ДСрМ

Іл. № 2. Автобіографія Степанії Дрогобицької (Франко)[2]

[2] Фото автобіографії із особової справи С. Дрогобицької, що зберігається у фондах Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка.

Стефа Миколаївна народилася у сім'ї наймолодшого сина Захара Франка – Миколи. Микола Захарович Франко народився 17 березня 1905 року. Оскільки був наймолодшим, то батько покладав на нього великі надії. Та доля приготувала для нього та його рідних особливий сценарій. Дружиною Миколи стала Розалія Кімакович. Першою дитиною у подружжя була дочка Стефанія, котра з'явилася на світ у день, коли повертаються з вирію лелеки. Охрестили її 26 липня 1936 року разом із молодшою сестрою Вірою (08.02.1936р.). Сестра у жовтні того ж року померла. Через два роки у Миколи та Розалії народився син Михайло (16.08.1938р.)[3].

Микола Франко був людиною слова. Завжди відгукувався на біду інших, старався допомогти чим міг. Був першим головою сільради в Нагуєвичах, депутатом Народних зборів 1939 року, а згодом став ще й депутатом Дрогобицької обласної ради. Саме так радянська влада виказувала свою «повагу» до родини Каменяра.

Незадовго до наступу німецьких військ Миколу мали намір евакуювати. Проте, син Захара Франка не почувався у нічому винним перед людьми, тому відмовився залишати рідне село (можливо з огляду на маленьких дітей та старого хворого батька). Однак, довелося Миколі Захаровичу відповідати за злочини, яких не вчинив. Спочатку відбув шість місяців тюрми у Дрогобичі, а далі чотири місяці тюрми у Чорткові, що на Тернопільщині. Не зміг провести рідного батька в останню мандрівку, котрий помер 7 липня 1942 року. Розстріляли Миколу Франка у грудні 1942 року у чортківській тюрмі. Про смерть чоловіка Розалія дізналася із «чорної карти» на сам Йордан 1943 року[4]. Залишилась Розалія із маленькими дітьми сама. Їй довелося дуже не легко. Мусіла пішки носити молоко до Дрогобича, щоб заробити на кусок хліба. Та це був тільки початок усіх бід та страждань. Що приготувала невблаганна доля для нащадків роду Миколи Франка? Через своє добре серце і бажання допомогти іншим, співчуття до чужої біди, Розалії довелось заплатити високу ціну. Одного разу до неї звернулися євреї, котрим вона носила молоко на продаж. Боячись загинути, вони просили переховувати їхню родину. Вона погодилась, на свою біду. Через деякий час сховок було викрито. Проте євреям вдалося втекти, а Розалію арештували наступного дня. Її забрали до Дрогобича. Одного дня дочка Стефа пішла віднести матері хліба в тюрму. Від знайомих людей довідалася, що її маму бачили на Ринковій площі. Дівчина чимдуж побігла туди та запізнилася. Маму живою вже не застала, тільки бачила, як німець дострілював вбитих…[5] Того червневого дня 1944 року двоє дітей Миколи та Розалії залишились круглими сиротами. Дванадцятирічна Стефа із шестирічним братом Михайлом більше ніколи не відчують материнської та вітцівської любові, турботи, ласки… Не довідаються ніколи ні Стефанія, ні Михайло, де могили їхніх батьків. Опікуном сиріт став Гром Михайло. Вони перейшли жити до Даніцької Юлії Захарівни – рідної сестри Миколи Захаровича Франка, їхнього батька. Михайло Гром був зятем Юлії Даніцької. Згодом Стефа із Михайлом жили у сестри матері Анастасії Тимишин, котра проживала на про-

[3] Горак Р. Гнатів Я. Іван Франко. Рід Якова. – Кн. І. – Львів, 2000. – С.161.

[4] Там само. – С. 162.

[5] Горак Р. Народжена бути щасливою // Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. – Вип. 9. – Львів, 2010. – С. 367-370.

тилежному кінці села (вгорі). У батьківській хаті Стефанії влада відкрила музей Івана Франка. Тут музей проіснував до 1951 року. Тоді його перенесли в центр села у колишню єврейську корчму[6].

Після закінчення школи Стефанія вступила в Бориславське педагогічне училище. Мріяла здобути професію вчителя. Три роки вчилася в Бориславі в педучилищі, але через хворобу не закінчила… Не судилося! Захворіла на запалення легень та змушена була повернутися до села. Згодом пішла працювати у сільський колгосп. Мусіла важко працювати, щоб вижити самій та не дати померти з голоду молодшому братові.

Іл. № 3. Фото студентів на тлі бориславського педучилища, прибл. 1945 р.

Брат Михайло закінчив технічну школу в Бориславі. Здобув фах зварювальника. Отримав скерування в Сибір. Додому зміг повернутися в 1957 році. Та довго не затримався у рідному селі, поїхав на Донбас, там працював у шахтах. Далі відбув службу в армії. Після повернення працював будівельником у Дрогобичі. У 1961 році Михайло одружився із Марією Ланців. У них народився син Микола (11.09.1962 – 11.04.2021), котрий закінчив історичний факультет Дрогобицького державного педагогічного університету (ДДПУ ім.. І. Франка). Микола працював вчителем історії у Дрогобичі. Другою дитиною у сім'ї народилася дочка Леся (21.11.1968). Вона закінчила факультет романо-германських мов ДДПУ імені Івана Франка, одружена, має двох дочок: Юлію та Христину[7].

[6] ВФ ЛММІФ ДІКЗ «Нагуєвичі». – Гр. Ор-ф. – Інв. № 843: Спогади Шутко М. Ю. – Арк. 1.

[7] Горак Р., Гнатів Я. Іван Франко. Рід Якова… – С. 165.

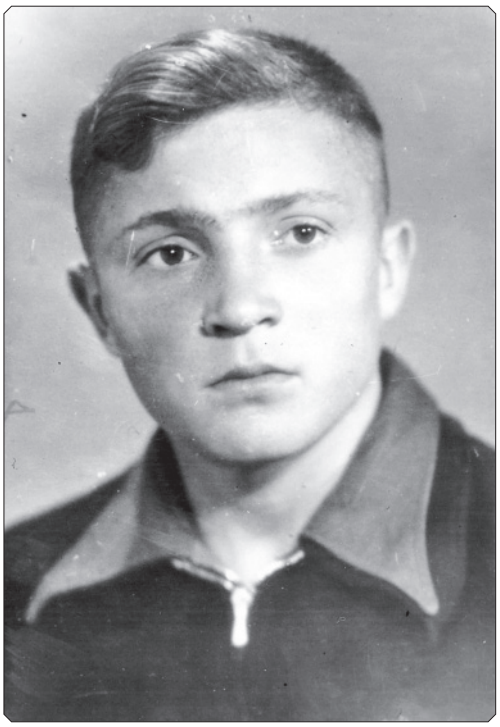

Іл. № 4. Михайло Франко, молодший брат Стефанії Франко

У 1955 році Стефанія Миколаївна вийшла заміж за Дмитра Івановича Дрогобицького (1929 р. н.). У сім'ї народилося двоє дочок: старша – Віра Чайка 1955 р. н., закінчила Самбірське торгівельне училище; молодша – Люба Іванчук 1957 р. н., проживає в Красноярську.

Нелегко жилося Стефанії… У колгоспі Стефанія Миколаївна працювала дванадцять років. Крім колгоспу багато трудилася вдома, щоб прогодувати сім'ю та молодшого брата. Але на нелегкому життєвому шляху доля посилала їй і людей, котрі намагалися хоч якось допомогти цій жертовній жінці. Зокрема, Марія Семенівна Кіх – директорка Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка. Вона часто приїжджала в Нагуєвичі. Ця вимоглива, серйозна та водночас дуже добра людина цікавилася не тільки роботою та проблемами музею, а й життям людей, старалася по змозі допомогти. Саме завдяки її старанням Стефа Дрогобицька почала працювати в музеї[8].

У 1981 році відбудували «Батьківську садибу» Івана Франка. Стефа Миколаївна почала працювати у музеї-садибі. «Вона дбайливо доглядала кожен куточок садиби, на Різдвяні свята у світлиці прибирала ялинку, вносила дідуха, сіно. Все робила так, як було у родині Франків»[9], – так згадує про пані Стефу багатолітня наукова співробітниця музею Івана Франка у Нагуєвичах Марія Шутко.

[8] ВФ ЛММІФ ДІКЗ «Нагуєвичі». – Гр. Ор-ф. – Інв. № 843: Спогади Шутко М. Ю. – Арк. 2.
[9] Там само. – Арк. 3.

Іл. № 5. Стефанія разом з чоловіком Дмитром та дочкою Вірою

Чоловік Стефанії Дмитро також почав працювати у музеї сторожем. Вони ніколи не вимагали до себе якогось особливого ставлення чи кращих посад. Вона дуже віддано та чесно працювала: мила, прибирала, садила квіти. Усі працівники музею, котрі працювали разом із Стефою Миколаївною, відгукуються добрими, теплими спогадами про неї.

«Ця жінка працювала дуже сумлінно. Вона одна прибирала три об'єкти: літературний музей, батьківську садибу та адмінбудинок. Ми завжди старалися їй допомагати, а за це вона нам приносила різні смаколики»[10].

Особливе місце у житті пані Стефи посідала любов до квітів. Вона сама їх насаджувала (приносила з дому), доглядала та з радістю ділилася ними з усіма працівниками музею. «Оселя Франка за її відданої праці завжди чиста та охайна, уквітчана. А яким різнобарв'ям буяв квітник! Флокси, червона рута, георгіни і ромашки, чорнобривці і айстри, чесний хрест і когутики. І та краса радувала до самої зими!»[11]

Пані Стефа сприймала музей як свою домівку, тому старалася зробити все якнайкраще, щоб було чисто та затишно. Була товариською та життєлюбною.

«Кожен день ця жінка зустрічала нас веселою посмішкою і відкритою душею. Ми хотіли бути у її товаристві, а її енергія до праці передавалася усім»[12].

Ще однією великою любов'ю пані Стефи була вишивка. Вона навіть не пам'ятала, коли навчилася цьому ремеслу, казала, що «напевно з дитинства». Вміла вишивати різними техніками: хрестиком, низинкою, циганською голкою і гачком, уміла робити мережки і кутаси. «Вона мала славу в селі великої вишивальниці. Хата її

[10] Там само. – Інв. № 844: Спогади Сопотницької І. І. – Арк. 1.
[11] ВФ ЛММІФ ДІКЗ «Нагуєвичі». – Гр. Ор-ф. – Інв. № 845: Спогади Борисенко М. П. – Арк. 1.
[12] Там само. – Арк. 2.

Іл. № 6. Працівники музею на сходах перед Літературно-меморіальним музеєм Івана Франка. У верхньому ряду зліва на право: Марія Шумеляк, Ірина Сопотницька, Марія Шутко. Стефанія Франко у першому ряду зліва поруч із завідувачем музею Марією Оркуш

була прибрана вишитими рушниками, шторами, серветками, доріжками»[13], – так згадує про талановиту пані Стефу Ірина Сопотницька.

Також відомо, що Стефа Миколаївна вишила сорочку Тарасу Івановичу Франку. У 1969 році на Великодні свята Тарас Франко приїхав до Нагуєвич. Гостював кілька днів, відвідав музей, спілкувався із працівниками. Саме тоді Стефанія Миколаївна подарувала йому вишиту сорочку, в яку його одягнули, коли відійшов на вічний спочинок[14].

Слід зауважити, що Стефанія Миколаївна було особливою людиною. Попри кропітку, віддану працю, вона була найнепомітнішою працівницею музею. Саме це і робило її унікальною і водночас не замінимою. Вона не працювала з примусу, а з поклику серця і душі, бо сприймала музей як дім її славного роду. Стефанія Франко ніколи не була публічною особою, не виступала на заходах та дуже уникала журналістів. А коли вже її хтось із журналістів підловив, щоб узяти інтерв'ю, то вона від хвилювання нічого не могла сказати, а лише плакала.

Пані Стефа була дуже гостиприїмною. Вона завжди радо зустрічала гостей у своїй оселі. Хоча в Нагуєвичах проживало багато нащадків Франкового роду, усі близькі і далекі родичі Франків, які приїжджали до музею, завжди зупинялися в неї. Вона усіх переночувала і кожному дала гостинця з собою[15].

---

[13] Там само. – Інв. № 844: Спогади Сопотницької І. І. – Арк. 1.

[14] Там само. – Інв. № 843: Спогади Шутко М. Ю. – Арк. 2.

[15] Там само. – Інв. № 844: Спогади Сопотницької І. І. – Арк. 1.

Несподівано підкралися хвороби та старість. Могла ще пожити… Стефа Миколаївна Франко (Дрогобицька) полишила цей світ на сам Святвечір 2009 року.

Іл. № 7. Надмогильний пам'ятник С. Дрогобицької (Франко)

Вона, як і її прадід Яків, що помер на Великдень, залишила цей світ в особливу пору. Кажуть в цю пору помирають вибрані. Напевно Господь за усі біди і страждання, що довелося їй пережити, вибрав її для кращого там у небі…

Галина Топільницька.
Стефанія Франко.

У статті на основі відомих джерел, музейних матеріалів та спогадів зроблено спробу актуалізувати постать Стефанії Франко (Дрогобицької). Висвітлено нелегкий життєвий шлях та неймовірну любов до життя, самовіддачу, зокрема і музеєві Івана Франка у Нагуєвичах.

Halyna Topilnytska.
Stefaniya Franko.

In the article, based on known sources, museum materials and memoirs, an attempt to actualize the figure of Stefaniya Franko (Drohobytska) is made. The difficult path of life and incredible love to life, dedication, in particular to the Ivan Franko Museum in Naguyevychi are highlighted.

УДК 94(477.83-22):821.161.2.09(092)"18/19"

Роман ПАСТУХ

ФРАНКОВІ НАГУЄВИЧІ: СЕЛО ІЗ ГЛИБИНИ СТОЛІТЬ

У топоніміці, як у будь-якій науці, не існує важливих і неважливих питань. Усі вони вимагають серйозного вивчення та визнання аргументованих відповідей на них. Адже це – частина нашої національної історії, стародавніх звичаїв і традицій, своєрідного духовного коду, без яких ми, подібно до інших націй, не можемо повноцінно існувати й розвиватись. Коли ж ідеться про назви, пов'язані з життям та діяльністю видатних людей, то тут кожен факт, кожен штрих і навіть наголос набувають особливого значення.

Як знає ціла Україна і зарубіжний культурний світ, малою батьківщиною великого письменника, політичного і громадського діяча Івана Франка є село Нагуєвичі на Дрогобиччині. До речі, друге село з аналогічною назвою Нагуевічы існує в Слонімському районі Гродненської області Білорусі. На її ймовірне принесення з нашого краю туди вказує тамтешнє поблизьке село з промовистою назвою Львівщина. Триразові офіційні запрошення у 2017 р. дрогобицької районної влади, адресовані представникам білоруських Нагуєвичів і Слонімського району Білорусі, приїхати в гості до Франкових Нагуєвичів з нагоди 161-ї річниці від дня народження поета залишились без відповіді. Напевно, після відновлення добросусідських стосунків України та Білорусі це питання досліджуватимуть учені обох держав на користь подальшого розвитку українсько-білоруських міжнаціональних і культурних стосунків. Але для цього потрібний час і демократичні зміни в сусідній державі.

Щороку до Франкових Нагуєвич приїжджають сотні українських і зарубіжних екскурсантів. Тут їм повторюють уже відоме, що поет народився в Нагуєвичах. Щоправда, тоді село знаходилось приблизно за два кілометри від присілка Слободи (інші назви – Війтова Гора, Війтівська Гора, Нагуєвицька Слобода, яку за совєтських часів іноді називали Франківкою). Саме на цьому присілку проживали поетові батьки Яків і Марія з Кульчицьких Франко, де 27 серпня 1856 р. він побачив світ. Педагоги, екскурсоводи, жителі села допускають різнотлумачення в наголошуванні топоніма Нагуєвичі. Одні натискають на літеру «у», інші – на літеру «є». Скажете, дрібниця? Тоді уявіть на хвильку, що хтось у вашому прізвищі, для прикладу, Зозуля, наголошує першу чи останню літеру, в імені Михайло – аналогічно. Приємно? Звичайно, ні. Чому ж тоді Франкові Нагуєвичі наголошують і сяк, і так?

Українська мова не має усталеного традиційного наголосу на певний склад слова. Тобто він рухомий, хоча в більшості наголошує корінь слова. Існує великий пласт двонаголосних і навіть деяких тринаголосних слів. Ця варіантність робить

її гнучкішою, багатшою, колоритнішою, образнішою. Не слід вважати помилкою, коли східні українці в словах «пишу», «кажу», «ношу» і т. д. наголошують другий склад, а західні – перший. Така історична тяглість, традиція, діалектні особливості української мови. Вони не менш «літературні», «наукові» й «нормативні» від традиційних літературних, наукових і нормативних.

Виходячи зі своїх закономірностей, галузь мовознавчої науки топоніміка покликана фіксувати їх, а мовне законодавство – охороняти. Але передусім потрібно скрупульозно вивчити народно-етимологічну традицію як найбільшого та найавторитетнішого вчителя. Свого часу я опитав кілька десятків нагуєвицьких родаків, а також жителів сусідніх сіл, причому і простих селян, і людей з високою гуманітарною освітою. Простежилась чітка традиція. Старше покоління стійко наголошували в назві Нагуєвичі літеру «у», молодше – літеру «є». Це нагадує традицію найчастішого звертання нинішніх дітей до своїх батьків і батьків їхніх батьків не на «ви», як переважно колись, а на «ти», як переважно нині.

На жаль, питанню наголошення назви Франкового села не приділили уваги ні Микола Янко в «Топонімічному словнику-довіднику Української РСР» (Київ, 1973), ні збірник «Дрогобиччина – земля Івана Франка» (Ню-Йорк-Париж-Сидней-Торонто, 1973), ні Михайло Худаш і Марія Демчук у монографії «Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів» (Київ, 1991), ні Ганна Гром у книжці «Нагуєвичі» (Дрогобич, 2002), ні інші автори. Аналогічно наші дослідники донедавна не звертали уваги на історичну вимову назви Шевченкової Керелівки з двома літерами «е», а не з двома літерами «и». Чи не перший з учених здогадався зафіксувати наголошування в назві Нагуєвич літери «у» відомий мовознавець і педагог Василь Сімович у книжці «Іван Франко. Його життя та діяльність», що вийшла у Львові в 1941 р. і перевидана в Мюнхені (Німеччина) у 1966 р.

Неважко здогадатись, чим викликана двоваріантність наголосу в топонімі Нагуєвичі. Нагуєвицькі жителі, мешканці літнього віку із сусідніх сіл перейняли наголос літери «у» від попередніх поколінь у первісному, мовлячи по-сучасному, автентичному звучанні топоніма. Молодше ж покоління зазнало згубного впливу доморощених «поліпшувачів» рідної мови від лінгвістики, педагогіки, літератури, журналістики тощо, або просто невігласів у галузі топоніміки. Ця антинаукова тенденція має властивість усе більше засмічувати мізки людей, байдужих до вітчизняного назовництва. Ось чому вони зазвичай повторюють неправильне наголошування і вимову назви Франкового села. Втім, чи може бути в цьому питанні кращий і авторитетніший учитель, як сам народ? Як я спостеріг, мабуть, «найфранківськіший» український поет сучасності Дмитро Павличко в своєму виступі на засіданні за круглим столом у музеї Івана Франка в травні 2005 р. дотримувався якраз історичної традиції наголошення топоніма Нагуєвичі.

Щоб позбутись нічим не вмотивованої двоваріантності й свідомо дотримуватися народної традиції, вимагається зовсім нічого. При підготовці наступних видань, де згадуватимуться Нагуєвичі, автори чи літературні редактори мають вказувати наголос літери «у». Письменники, митці, наукові працівники музеїв Івана Франка, екскурсоводи, вчителі, журналісти, політичні та державні діячі тощо мимоволі звернуть увагу на цю «дрібницю» і поступово повернуть назві її правильне наголошування. На «таблицях залізних» з назвою села з обох боків Нагуєвич теж

ніяк не зайве наголосити літеру «у». Цим буде покладено ще одну тверду й непорушну цеглину в нашу франкіану зокрема і топоніміку взагалі.

Не було би потреби так «розжовувати» питання про наголошування назви Нагуєвичі, якби не ще важливіша обставина. За відсутності найдавніших писемних джерел, котрі безповоротно втрачені внаслідок воєн, стихійних бід або з інших причин, важко визначити час виникнення того чи іншого населеного пункту (НП). В історичній науці існує правило «відштовхуватися» саме від першої писемної згадки. Для зарубіжних дослідників це загальновідома аксіома. Адже там збереглися такі згадки навіть зі старої ери, тому в них, як нині модно говорити, ноу проблем. За відсутності ж їх у нас правдоподібною підставою покликані служити другий і третій «кити». Йдеться про науку топоніміку і науку археологію. Відверте чи приховане ігнорування цих «китів» часто-густо призводить до великого штучного «омолодження» віку наших НП і volens-nolens робить не тільки їх, але й самих українців нібито значно «молодшими» від тих же москалів, дарма що все навпаки.

Точна чи хоча би приблизна дата заснування Нагуєвич невідома. Перша писемна згадка про село належить до 1430 р. Не позбавленою вірогідності видається лише його первісна назва – Сольне, позаяк у давнину тут існували соляні джерела. Частина мешканців схильні вважати за найдавнішу назву села Башево чи Дашево, яке польський король подарував графові Нагуйовському, і вже нібито граф дав селу нинішню назву. Одначе історичні документи не підтверджують цього переказу. Натомість топоніміці добре відома зворотня практика набуття прізвищ власників від назви їхніх сіл, і прикладів – не перелічити.

Відомий франкознавець і письменник Роман Горак у біографічній книзі про Івана Франка «Бажав я для скованих волі...» (Львів, 2015) ствердив: «Першим документом, що фіксує назву Нагуєвичі, є декрет короля Сигізмунда І про призначення комісії для відмежування сіл Нагуєвичі, Медвежа Воля, Ясениця-Сільна від Дрогобича та Унятичів. Документ датується 1531 роком». Далі він послався на інвентарні книги від 1669 р. зі зводу ревізійних книг Перемишльської землі і процитував дарчу грамоту від 1244 р.: «Ми, князь Лев, син короля Данила.., дали два лани ріллі в селі Башево і чотири черени монастирю святого Миколая, ігуменові Іллі та тим богомольцям, які будуть після нього».

Отже, висновує франкознавець, свою нинішню назву село Нагуєвичі отримало о тій порі або ж у 1531 р. після згаданого розмежування його із сусідніми НП. Правда, дослідники сумніваються в достовірності згаданого привілею і навіть вважають підробленим. Чи дійсно первісні топоніми Сольне і Башево стосувались одного й того ж села? Чи були вони колись окремішно або разом протоНагуєвичами? Чи, можливо, вони існували тільки як частина села Нагуєвич або як соляна жупа, саліна Башева (інша назва – Кругельніца), про яку писала Ганна Гром у згаданій книжці, і згодом стали складовою частиною Нагуєвич? Запитання, запитання, запитання...

Львівські мовознавці Михайло Худаш і Марія Демчук, деякі інші пов'язують топонім Нагуєвичі як похідний від прізвиська чи імені Нагой. Однак учені визнали, що в наявних у них матеріалах зі слов'янської антропонімії це ім'я-композит не засвідчене. У дослідниці Віри Котович припущення її попередників чомусь набуло стверджувальної форми, хоча в підзаголовку назви на обкладинці авторка зазначила: «Наукові версії»: «Антропонім Нагой – слов'янська автохтонна від-

композитна або й відапелятивна власна особова назва» (див. «Походження назв населених пунктів Дрогобиччини». – Дрогобич, Посвіт, 2012). На продовження: недосвідчені, слабо обізнані з предметом дослідження автори книжок про той чи інший НП через небажання заглянути до наукових видань з топоніміки, нічтоже сумняшеся, подають народноетимологічні версії про походження назв як наукові висновки, хоч вони в абсолютній більшості не збігаються. Потім їхні книжки читають і сприймають топонімічну мішанину за чисту монету.

Це спонукало до подальших пошуків походження відомого топоніма Нагуєвичі. Довелось перелопатити більше десятка видань різних авторів. Вони тільки розчаровували, бо їхні хитромудрі лінгвістичні «фантики» не давали переконливої відповіді. На моє переконання, лише фундаментальні праці видатного українського мовознавця і поліглота Костянтина Тищенка «Мовні контакти: свідки формування українців» (Київ, Аквілон-Плюс, 2006), «Етномовна історія прадавньої України» (Київ, Аквілон-Плюс, 2008), «Іншомовні топоніми України. Етимологічний словник-посібник» (Тернопіль, Мандрівець, 2010), «Халіфат і сівера: топонімічний слід в Україні» (Київ, Аквілон-Плюс, 2011), «Ключі з Астурії від минулого України» (Київ-Дрогобич, Посвіт, 2015), «Долітописна мовна історія українців» (Київ-Дрогобич, Посвіт, 2016), підсумкова «42 епохи українських мовних контактів» (Київ-Броди, Просвіта, 2020) нарешті привідкрили правдоподібне походження доти незрозумілих тисяч іншомовних українських топонімів. Чільне місце серед них займають Франкові Нагуєвичі.

Отже, послухаємо, що каже про них, даруйте мені власний умовивід, не наукоподібна, а таки наукова версія. Значна кількість топонімів з основою Наг- може свідчити на користь її пристосування чи навіть помилкового написання від якоїсь давнішої основи. Нею могла стати назва кельтського бога Ніга, близького за написанням до Нага. Протягом багатьох століть топонім міг зазнати слов'янського пристосування у вигляді Ніговичі-Наговичі-Нагойовичі-Нагуєвичі. Принагідно згадаймо давнє українське слово «нагой» або нагий».

Однак вірогіднішою видається версія про ймовірну пов'язаність топоніма з кавказьким народом агулами. Подібно до язичницьких віруючих зороастрійців III – VII ст., релігійний центр яких знаходився в сучасному Ірані, по-іншому – заратустріанців (від імені реформатора старих іранських культів Заратустри), їх спіткала сумна доля багатьох кавказьких народів, котрих знали як вогнепоклонників. У VI – VIII ст. ці народи втікали від арабів, які силою зброї нав'язували їм іслам, і розсіялися на євразійськких просторах, дійшовши аж до Китаю, Японії, Швеції і Ла-Маншу. В багатьох місцевостях і краях проживання агулів збереглись їхні численні топоніми, генотипи, прізвища і навіть прізвиська. Зокрема, йдеться про НП Огульці (Харківщина), Огульчанськ (Луганщина), Огуївка (Полтавщина), Гуйва (Житомирщина), Гулівка (Волинь), Гулівці (Вінниччина, Хмельниччина), Гулянка (Житомирщина, Одещина), Гуляйгородок (Миколаївщина, Черкащина), Гуляйка (Черкащина), Гуляйполе (Дніпропетровщина, Запоріжчина, Полтавщина, Черкащина), Гуляєве (Сумщина), Гуляївка (Одещина, Сумщина), прізвища Гулик, Гулевич тощо.

Для більшого мотивування версії процитую зі словника-довідника «Іншомовні топоніми...» ще низку прикладів: абаза (згадайте НП Абазівка, Обозівка, Чуква (від абазького чікіуин – хлопець), прізвище Абазин і т.д.); адиге (згадайте НП Одаї,

Одая, прізвище Чалий (від адизького чале – хлопець і т.д.); дарґинці (згадайте НП Дорогинка, Дороганівка, Дорогань, Дорогунь і т.д.); касоги (згадайте НП і прізвище Косів, Косаківка, р. Косогівка і т.д.); курах (діалект агульської мови, згадайте НП Курахове, Курахівка, прізвища Курах, Курас і т.д.); лази (згадайте НП Лоза, Лозанівка, Лузанівка, прізвище Ли(о)(у)занівський і т.д.); черкаси (згадайте НП Черкаси і похідні прізвища); Борщаг (аул у Дагестані, згадайте НП Борщагівка і т.д.); зани (згадайте НП Занки, Заньки, актрису Марію Заньковецьку і т.д.); Кабк (Кавказ), згадайте НП Кобаки, Капки, прізвище Кабацький і т.д.); кабарда (згадайте Ковердину Балку, р. Кабарту і т.д.); каратинці (згадайте НП і прізвище Коротич, Кратинь, Крачанівка і т.д.); Манич (річка в Хозарії, згадайте НП Маневичі, Манчичі, Манченки, Манцівка і т.д.); садзи (згадайте НП Саджава, Саджівка, прізвище Созанський і т.д.); хоста (група південних абазинів, згадайте НП Хуст, Хустянка, р. Хвостівка, Хвосниця і т.д.)...

На підставі сказаного Нагуєвичам можна «дати» приблизно півтори тисячі років або близько того. На користь даного припущення можуть також свідчити давні нагуєвицькі мікротопоніми Чертіж, Черемосник, Радичів, Гостиславле, Тросники, Панчужна, Кругельниця тощо. Перефразовуючи літописця Нестора, завдяки топоніміці отримаємо вірогідну відповідь на питання, звідки є і пішло Франкове село. Поза сумнівом, його коріння губиться в сивій глибині часу. Нову сторінку в дослідженні походження назви та історії Нагуєвич можуть відкрити подальші мовознавчі студії та археологічні розкопки, що відбудуться там рано чи пізно. Адже науковий інтерес до одного з найвідоміших прикарпатських та українських сіл навряд чи зменшиться.

Питанням заснування і великої історії Нагуєвич включно з періодом після проголошення незалежності України присвячено низку пресових публікацій і книжок різних авторів, доступних широкому читацькому загалові. Для прикладу подаю лише деякі: «Де все-таки народився Іван Франко?» (Трускавець, «Трускавецька здравниця», 1988, 23 грудня), «Де народився Іван Франко?» (Львів, «За вільну Україну», 1990, 25 серпня), «Нагуєвичі. Наголошувати слід літеру «у», а не «є» (Дрогобич, «Мій Дрогобич», 2005, 18 серпня), «Корона Данила Галицького». Вибрані статті, нариси, інтерв'ю, рецензії, есеї» (Дрогобич, «Коло», 2005), «Звідки походить назва Франкових Нагуєвичів» (Дрогобич, «Галицька зоря», 2009, 26 серпня) та інші авторства вашого покірного слуги; «Спогади про Івана Франка». (Львів, «Каменяр», 1997, доповнене перевидання, 2011), упорядника Михайла Гнатюка; «Нагуєвичі» (Дрогобич, «Відродження», 2002) Ганни Гром; «Пророк у своїй вітчизні» (Київ, «Критика», 2006) Ярослава Грицака; «Дрогобиччина: свідки епох». У двох книгах. Книга 1. «Міста і села». Книга 2. «Шляхами Франкового краю» (Дрогобич, «Коло», 2012) Романа Пастуха, Петра Сов'яка, Ігоря Шимка та ін.

Принагідно слід торкнутися важливого питання про повернення Нагуєвичам історичної назви, бо від 1952 р. воно носило ім'я Івана Франка. З плином часу ставала все очевиднішою недоречність його перейменування, адже виходило, ніби Іван Франко народився в... Селі Івана Франка. Кожного разу треба було нагадувати, що маються на увазі Нагуєвичі. Чи не перший ще за комуно-російської влади у статті «І колиска, і робітня» в газеті «Вільна Україна» від 6 лютого 1981 р. висловив думку про повернення назви Нагуєвичі дрогобицький письменник Борис Заго-

рулько. Він писав: «Якщо батьківщині Франка повернути її давню назву, Каменярева слава од цього не померкне. Навпаки, в зв'язку з відродженням вітцівської садиби вона спалахне ще яскравіше, ще засяжніше. А в ній засяє і первородна назва помолоділого, перетвореного до невпізнання його села. Такі думки висловлюють чимало Франкових земляків».

До речі, за цю «крамольну» думку письменникові добряче дісталося від обласних компартійних ортодоксів. В автографі «Романові Пастуху на все добре в житті» на примірнику роману «Собор» в суперобкладинці (Київ, 1968) Олесь Гончар у день останніх відвідин поетового села теж поставив: «25.XI.86. Нагуєвичі». Аналогічне питання порушила внучка поета Зіновія Франко в статті «Це теж історія» в газеті «Літературна Україна» від 8 вересня 1988 р. Як стверджувала Ганна Гром, письменники Олесь Гончар, Дмитро Павличко та інші «у листах до учнів школи писали тільки Нагуєвичі». Крім них, на користь відновлення історичної назви висловлювались інші нащадки Івана Франка, письменники, вчені, діячі культури та мистецтва.

Ваш покірний слуга узагальнив їхні думки та пропозиції в згаданій статті «Де все-таки народився Іван Франко?» з наміром опублікувати в дрогобицькій міськрайонній газеті «Радянське слово», у якій працював. На моє здивування, зовсім небоязкий редактор Петро Китай ще хотів трохи покерувати, тому перед виходом на пенсію з міркувань, аби через цю статтю «його не пішли» і «как би чєво нє вишло», «зарубав» її. До честі редактора газети «Трускавецька здравниця» і колеги по спільній роботі в «Радянському слові» Ігоря Сусюка, він таки надрукував мою статтю. Від його солідарного професійного вчинку небо на землю не впало, і ніякої катастрофи навіть місцевого мірила не сталось.

Логіка правди продовжувала пробивати собі дорогу крізь усе крихкішу ідеологічну кригу в колишньому СССР. На святкуванні 133-ї річниці від дня народження поета в Нагуєвичах у серпні 1989 р. львівські письменники Роман Федорів, Роман Іваничук та Роман Лубківський, дрогобицький професор Михайло Шалата під схвальні оплески п'яти-шести тисяч присутніх людей ще раз запропонували повернути Нагуєвичам історичну назву. У вересні 1989 р. відбулися два сільські сходи жителів. На них навмисно не запросили авторитетних гостей з Дрогобича чи Львова, котрі могли пояснити присутнім потрібність і важливість питання. Тому підсумки голосування виявились прогнозованими.

Перший раз 390, а другий раз 562 учасники з 2 тис. 570 усіх жителів села висловились проти. Мовляв, не хочемо повернення селу історичної назви, бо вона нібито пов'язана з паном Нагуйовським. Це не завадило тодішній владі подати дані результати як рішення більшості. Однак завдяки наступній роз'яснювальній роботі осередків Народного руху України, просвітян, інших демократичних сил на всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р. понад три чверті сільських учасників голосування сказали історичній назві «так». Офіційно ж вона узаконена Постановою Верховної Ради України лише у 2009 р. Дивовижна оперативність з від'ємним значенням! Ось яким непростим виявився процес повернення Селу Івана Франка історичної назви – Нагуєвичі.

З огляду на перелічені вище книжки та пресові публікації про поетове село не вбачаю потреби заглиблюватись у питання про його розвиток протягом наступних століть. Натомість трохи зупинюся на монументальному тритомному

збірнику «Галицько-руські народні приповідки» Івана Франка, що вийшов трьома випусками по дві книги кожний у 1901 – 1910 рр. і перевиданий у трьох книгах у 2006 – 2007 рр. видавничим центром Львівського національного університету ім. І. Франка. З більш як 31 тисячі прислів'їв і приповідок цього збірника приблизно одну третю частину (спеціальний підрахунок може подати точнішу кількість) склали записані поетом у рідному селі. Це великий корпус перлин народної мудрості та гумору. Безумовно, він давно вартий дипломного, дисертаційного чи монографічного дослідження у повноті та всеохопності, які, сподіваюсь, ще попереду.

Серед «золотих розсипів» збірника мене зацікавили тільки ті, які він чув у Нагуєвичах і які стосуються його села. Ось ці прислів'я: «Буде тобі обливаний понеділок» – і пояснення: звичайно обливаються у Великодній понеділок. Оскільки в Нагуєвичах на цей день припадав храмовий празник, куди сходилися багато чужосільних людей, то звичаєве обливання перенесли на вівторок; «То такий робітник, що собі й на Хребті горі сьвіта зайде» – і пояснення: йдеться про запопадливого, невтомного робітника, який скрізь уміє дати собі раду, а Хребтом звали голий шпиль верхньої частини гори Діл над Нагуєвичами; «Гетьта, стара, до Самбора» – і пояснення: так жартівливо покрикували в дорозі до Самбора. З Нагуєвич туди їздили лише раз на рік на свято Успення, тож поїздка, особливо для дітей, ставала незвичайним празником; «Пощо здорову голову під Євангеліє класти?» – і пояснення: селяни вірили, що держати голову в церкві над Євангелієм допомагало від головного болю; «Величьиє сі, як Хома в церкві» – і пояснення: був у Нагуєвичах такий бідний господар, який в обдертій гуні завсігди ставав у першім ряді, між чільними господарями; «Бог предвічний – Яць Зарічний, сідит над водов, дрище лободов» – і пояснення: мався на увазі старий скупий селянин Яць Буцяк із-за річки. Він відправляв колядників з-під вікна хати, аби не заплатити їм, і ті замість коляди «Бог предвічний» співали йому цю строфу; «Млин меле, мука буде» – і пояснення: коли прибувала вода і молов млин, вість про це розходилася по селах, де не було млина. В Нагуєвичах запитував сусід сусіда: «А не чули-сте, ци меле млин в Урожи?»; «Як сьвіт сьвітом, не буде (в іншому прислів'ї – не був.-Р.П.) Сарабрин війтом» – і пояснення: жив у Нагуєвичах дуже обмеженого розуму господар Сарабрин. Кілька разів чоловік кандидував на війтівство і все падав при виборі, але нарешті таки був вибраний війтом; «Горішньиньський чоловік, а долішньиньський пес, то си браті», «То з горішнього кінцьи чоловік», «Бувайте здорові, горішньини, бо я вже сі забираю межи долішньини» – і пояснення: в Нагуєвичах між людьми з горішнього і долішнього кінців села проявлявся деякий антагонізм. Долішняни, жителі сусідніх сіл, зокрема Ясениці Сільної, іронізували про мешканця з горішнього кінця Нагуєвич як із ледаря і непевного: «В Нагуєвичах як хто сі переносить із горішнього кінцьи в долішній, то так, якби на друге село»; «Ой Забаво, Забаво, тож то с мене забавила», пісня:

Ой Забаво, Забавонько, забавила с мене:
Штири коні на припоні чекают на мене.

– і пояснення: між Нагуєвичами та Унятичами була колись на узліссі коршма, звана Забавою. За відсутності громадського приміщення там відбувались молодіжні забави, тобто танці, розважались жителі обох сіл. У цій коршмі над Купінню біля Радичевого лісу насправді і за п'єсою Івана Франка «Украдене щастя» сталося

вбивство сім'ї коршмаря. У злочині звинуватили й посадили до в'язниці персонажа п'єси невинного наймита Миколу Задорожного; «Вийшов, як заболотей на милі» – і пояснення: заболотеями в Нагуєвичах називали селян із наддністрянських сіл Грушова, Колодрубів та інших, котрі ходили дуже брудними через невилазне болото, де вони проживали; «Тютюн як лопушє» – і пояснення: велике листя тютюну порівнювали з лопухами. Вирощувати в Нагуєвичах тютюн як культуру державної монополії забороняли, а доволі поширене й небезпечне контрабандне постачання тютюну з Угорщини через гори владі вдалося майже припинити. Незважаючи на це, деякі господарі примудрялись садити його всередині ниви, засіяної коноплями. Там тютюну не було видно і не відчувалось його запаху. Адже фінансові стражники вміли нюхом віднаходити його в когось на городі; «А-цю, свине мазовецька!» – і пояснення: малась на увазі влізлива людина. Мазовецька або мазурська свиня належала одному з мазурів, що десь у XVIII ст. в невеликім числі оселились у Нагуєвичах (Кахнії, Твердовські). Були вони зразу не дуже приємними сусідами для місцевих русинів...

Значна частина прислів'їв збірника «Галицько-руські народні приповідки» стосуються Дрогобича, Борислава з приєднаними до нього сусідніми селами, НП Дрогобиччини, а також віддаленішими НП Прикарпаття і Карпат. Ось ще кілька цікавих прикладів: «Випровадив сі на Поталове», тобто вмер і похований на дрогобицькому міському цвинтарі, заснованому в 1790 р. на купленому в міщанина Потали ґрунті; «Ще того не вибубнювали в місті», тобто не скликали дрогобицьких міщан бубном для повідомлення важливих новин; «Зваричі з Солоного Ставка», тобто мешканці Зварицького передмістя у Дрогобичі; «Дрогобицькі цибулярі», тобто мешканці вулиці Стрийської; «Доказує, як паяц на ярмарку», «Доказує всякі дива», тобто про виступи в Дрогобичі мандрівних театрів і цирків у ямаркові та базарні дні; «Бориславську пйитку приліпили», тобто вимастили сирою чорною нафтою білу сорочку або свитку дрогобицьких міщан, які торгували в Бориславі яриною; «Я з Раневич, міні до того нич», тобто я не з Дрогобича, а з сусіднього села, і мені байдуже»; «Ясеницькі зваричі», тобто так називали ясеницьких людей посторонні жителі, хоча про існування жупи і при ній зваричів у сусідній із Нагуєвичами Ясениці-Сільній, звідки походила поетова мама Марія Кульчицька, народна традиція не пам'ятала; «Поїхав на Баню та й заїхав у калабаню», тобто про погані дороги в селі Бані-Котівській, що нині перебуває в складі Борислава; «Дорожівські палії», «В Дорожові найстарші палії», «Дрогобицькі цибулярі, а Дорожівські палії, то си рідні», тобто про жителів села Дорожова на Дрогобиччині і якусь їхню подібність у поведінці, діях або вчинках з дрогобицькими передміщанами-рільниками, а також про сварки між сусідами, що могли закінчитися пожежею; «За добру справу варта добре постояти», тобто так говорив шляхтич Дульський, який значну частину свого життя присвятив різним приватним і громадським справам. Можливо, у прислів'ї зафіксовано прізвище давнього власника сіл Ріпчиць, Солонська, Опарів і Довгого (рівнинного) графа Дульського як відомого доброчинця; «Сват із Сідого до кобильичої мами», тобто про поганої слави конокрадів із села Сідого на Самбірщині; «За Турков, де медвідь рогачку замикає», тобто про віддалену і глуху місцевість за гірським містом Туркою на Львівщині...

Навіть із цих небагатьох прислів'їв і приказок видно, наскільки розкішною, цікавою і пізнавальною клумбою залишається тритомний збірник «Галицько-руські народні приповідки» Івана Франка для дослідників, передусім для істориків, краєзнавців і етнографів. Причому це стосується не тільки Нагуєвичів і всього Франкового краю, але й Бойківщини, Гуцульщини, Лемківщини, Буковини тощо, зібраних іншими дослідниками і включених упорядником до даного видання. Разом із поетовими поясненнями вони зберегли багато цінної інформації для повнішого і всебічнішого вивчення життя та побуту людей у минулому. Сумнівно, чи нащадки нагуєвицьких сучасників поета пам'ятають принаймні незначну їх частину. Глобалістичні тенденції в модерному світі негативно впливають на етнографічні процеси, затушовуючи й розмиваючи народні звичаї і традиції, і, на жаль, сприяють у нових поколіннях забуттю предківської минувшини. Тим більшого наукового значення та інтересу набуватиме всебічне вивчення історії Нагуєвич завдяки публікаціям і працям попередніх дослідників, а також даному збірнику в майбутньому, що закумулювали її «в одежі слова» для нащадків.

Роман Пастух.
Франкові Нагуєвичі: село із глибини століть.

На противагу офіційній методології досліджень української історичної науки, яка не відірвана від світової, а також на противагу твердженням професора Ярослава Дашкевича, згідно яких, українці все-таки молодий народ – молода нація, яка зародилася в княжі часи, а тому на відміну від старих європейських народів має більшу потенцію та енергію і може ще довго творити[1], а також в рамках поширеної в регіональному краєзнавстві тенденції «пристарювання української нації», у даній статті автор констатує, що селу Нагуєвичі можна «дати» приблизно півтори тисячі років або близько того. На користь даного припущення, на думку автора, можуть також свідчити давні нагуєвицькі мікротопоніми Чертіж, Черемосник, Радичів, Гостиславле, Тросники, Панчужна, Кругельниця тощо. Перефразовуючи літописця Нестора, завдяки топоніміці, автор надає вірогідну відповідь на питання, звідки є і пішло Франкове село.

Roman Pastukh.
Franko's Naguyevychi: a village from the depths of centuries.

In contrast to the official research methodology of Ukrainian historical science, which is not separated from the world, and also in contrast to the statements of Professor Yaroslav Dashkevych, according to which Ukrainians are still a young people – a young nation that was born in princely times, and therefore, unlike the old European nations, has greater potency and energy and can continue to create for a long time, as well as within the framework of the «aging of the Ukrainian nation» trend common in regional local history, in this article the author states that the village of Naguyevychi can be «given» approximately one and a half thousand years or so. To the author's opinion, the ancient microtoponyms Chertyzh, Cheremosnyk, Radychiv, Gostyslavle, Trosnyky, Panchuzhna, Krugelnytsiya, etc., can also testify in favor of this assumption. Paraphrasing the chronicler Nestor, thanks to toponymy, the author provides a plausible answer to the question of where the Franko's village came from.

[1] Див., наприклад, відео інтерв'ю професора Ярослава Дашкевича (13.12.1926 – 25.02.2010) «Про етногенез українського народу та завдання сучасної української науки (2009 р.)». – [Електронний рексурс]. – режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=0wLQ8GTcJuU&t=357s

УДК 821.161.2.09(092)"18/19":737.1

Радимир ХАЙРУЛЛІН

ІВАН ФРАНКО В НУМІЗМАТИЦІ ТА БОНІСТИЦІ

Боністика та нумізматика – це не тільки колекціонування банкнот та монет, як найчастіше вважається. БОНІСТИКА (від франц. bon – талон, чек; лат. bonus – добрий, зручний) – спеціальна історична дисципліна, що вивчає паперові грошові знаки як історичні документи, що відображають економічне та політичне становище суспільства на той час; виникла на початку XX століття і тісно пов'язана з нумізматикою; НУМІЗМАТИКА – спеціальна історична дисципліна, побудована на дослідженні монет, монетних скарбів та грошового обігу. Термін походить від грец. слова «номісма» (νόμισμα) – монета. Таким чином, боністика і нумізматика, перш за все, частини історичної науки, глибоко пов'язані з економічним, соціальним та політичним станом не тільки тієї країни, в якій друкують ці гроші та карбують конкретні монети, але й значною мірою є показником стану суспільства в цілому. Однак для виникнення, становлення та функціонування науки потрібен об'єкт дослідження. Такими об'єктами для боністики є бони, а нумізматики – монети. Чим далі розвивається суспільство, тим більше банкноти та монети перетворюються не на засіб реалізації знаменитої формули «товар – гроші – товар», а саме на об'єкт колекціонування чи інвестування. Процес цей двосторонній: з одного боку, паперові та металеві гроші для обміну на товари та послуги поступово йдуть у минуле, з іншого – державні соціально-фінансові системи, що керують цим процесом, нарощують випуск (особливо з кінця минулого століття) чисто колекційних та інвестиційних емісій монет, часто з метою популяризації видатних постатей своєї історії та культури.

Франківська тематика для боністики та нумізматики – явище нове. Людство здавна карбувало на монетах та друкувало на купюрах портретні зображення. Спочатку – богів, пізніше – правителів, з XIX – XX століття на них з'являються й інші видатні особистості – композитори, вчені, письменники, тощо. Наші видатні постаті отримали можливість бути презентованими світу через призму нумізматики та боністики після здобуття Україною незалежності.

Вперше Іван Франко з'явився на купюрі 20 гривень зразка 1992 року, яка була виготовлена канадською фірмою Canadian Bank Note Company. Авторами ескізу банкноти були художники Василь Лопата і Борис Максимов. В обіг купюра потрапила 2 вересня 1996 року, коли в Україні замість карбованців було введено нову грошову одиницю – гривню. Є два різновиди, з підписами голів правління Національного банку України Вадима Гетьмана та Віктора Ющенка. Номери згідно

найавторитетнішого світового каталогу Краузе – 107a (підпис В. Гетьмана), 107b (підпис В. Ющенка).

Іл. № 1. Банкнота 20 гривень зразка 1992 року.

Банкноти зразка 1995 та 2000 року друкувались в Україні, на Банкнотно-монетному дворі НБУ. Вони ідентичного дизайну, відрізняються роком та підписом Голови НБУ – Віктора Ющенка та Володимира Стельмаха відповідно. Введені у обіг 1 вересня 1997 року та 20 листопада 2000 року. Авторами дизайну теж були Василь Лопата і Борис Максимов. Номери згідно каталогу Краузе – 112a (підпис В. Ющенка), 112b (підпис В. Стельмаха).

Іл. № 2. Банкнота 20 гривень зразка 2000 року.

Банкнот третього дизайну зразка 2003 року є п'ять різновидів: за підписами Сергія Тігіпка (друк 2003, введено в обіг 1 грудня 2003 року, Краузе 120a), Володимира Стельмаха (друк 2005, введено 1 серпня 2005 року, Краузе 120b), Сергія Арбузова (друк 2011, введено 1 березня 2012, Краузе 120c), Ігоря Соркіна (друк 2013,

введено 1 квітня 2014, Краузе 120d), Валерії Гонтаревої (друк 2016, введено 3 квітня 2017, Краузе 120e). На цій банкноті з'являються поетичні рядки Івана Франка, написані драгоманівкою:

Земле, моя всеплодьучаја мати!
Сили, шчо в твојій движель глубині,
Краплоу, шчоб в бою смілијше стојати,
дај і міні!

Іл. № 3. Банкнота 20 гривень зразка 2003 року.

Четвертий дизайн з'явився у 2018 році (25 вересня 2018 року, підпис Якова Смолія, Краузе A126 та 9 листопада 2021 року, підпис Кирила Шевченка).

Іл. № 4. Банкнота 20 гривень зразка 2021 року.

Також до 160-річчя з дня народження Івана Франка 1 вересня 2016 року Національний банк України ввів у обіг пам'ятну банкноту за підписом Валерії Гонта-

ревої (Краузе 126) із зображенням композиції з числа «160» та напису «років від дня народження», що має кінематичний ефект. При зміні кута нахилу банкноти на ділянках зображення спостерігаються поступові переходи від пурпурного кольору до золотисто-зеленого.

Поки найновішою є пам'ятна банкнота, введена в обіг 19 листопада 2021 року.

Іл. № 5. Пам'ятна банкнота 20 гривень зразка 2016 року.

Вона ідентична банкноті номіналом 20 гривень зразка 2018 року з додатковим нанесенням на лицьовій стороні, на місці водяного знаку, трафаретним друком айдентики (символіки) – «30 років Незалежності України».

Іл. № 6. Пам'ятна банкнота 20 гривень зразка 2021 року.

Нумізматичну франкіану започатковано в жовтні 2000 року, коли Національний банк України ввів у обіг дві монети ідентичного дизайну авторства художника Сергія Бєляєва, скульпторів Володимира Дем'яненка, Володимира Атаманчука до 100-річчя Львівського театру опери і балету.

На аверсі монети угорі розміщено малий Державний Герб України, зображення ліри між скульптурами Комедії та Трагедії, які прикрашають інтер'єр театру, логотип Монетного двору і написи: УКРАЇНА, 2000, 5 ГРИВЕНЬ для монети номіналом 5 гривень та 10 ГРИВЕНЬ і позначення металу Ag 925, вага в чистоті – 31,1 для монети номіналом 10 гривень. На реверсі монет розміщено зображення будівлі театру та написи: круговий – ЛЬВІВСЬКИЙ ТЕАТР ОПЕРИ ТА БАЛЕТУ та 100 РОКІВ.

Цікаво, що монети було введено не одного дня. Срібна монета 10 гривень була введена 19 жовтня 2000 року, а Указ Президента України Леоніда Кучми «Про перейменування Львівського академічного театру опери та балету імені І. Франка» було видано 24 жовтня. Монета 5 гривень була введена 30 жовтня. Так що ці монети з однаковим дизайном, хоча й різного номіналу, стосуються як Івана Франка, так і Соломії Крушельницької.

Іл. № 7. 5 гривень, 2000, нейзильбер, 16,54 гр., 35 мм. Тираж 50000 шт. Краузе КМ# 103

Іл. № 8. 10 гривень, 2000, срібло, 33,62 гр., 38,61 мм. Тираж. Тираж 3000 шт. Краузе КМ# 123

Вперше ім'я Івана Франка на монеті з'явилось у 2006 році, коли до 150-ліття з дня народження письменника у серії «Видатні особистості України» 23 серпня 2006 року Національний банк України ввів у обіг дві монети ідентичного дизайну авторства Романа Чайковського.

На аверсі угорі (ліворуч) зображено малий Державний Герб України, у центрі – каменяра, що розколює скелю, під ним – рік карбування монети – 2006, по колу розміщено написи: НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ (угорі), ДВІ ГРИВНІ (унизу) для монети номіналом 2 гривні та П`ЯТЬ ГРИВЕНЬ, позначення металу та його проби Ag 925, маса в чистоті – 15,55 г для монети номіналом 5 гривень та логотип Монетного двору Національного банку України. На реверсі зображено портрет Івана Франка, ліворуч і праворуч від якого уламки кам'яної скелі, та розміщено написи: ІВАН ФРАНКО/ (ліворуч) і роки життя – 1856/ 1916 (праворуч).

Іл. № 9. 2 гривні, нейзильбер, 2006, 12,8 гр., 31 мм. Тираж монети 45000 шт. Краузе KM# 396

Іл. № 10. 5 гривень, 2006, срібло, 16,94 гр., 33 мм. Тираж монети 5000 шт. Краузе KM# 418

20 січня 2011 року Національний банк України ввів у обіг дві монети ідентичного дизайну авторства Володимира Атаманчука до 350-річчя Львівського національного університету імені Івана Франка.

На аверсі монети розміщено малий Державний Герб України та напис півколом НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ (угорі); в центрі на тлі стилізованого документа про заснування університету зображено алегоричну скульптурну групу, що символізує просвіту; номінал (унизу півколом) та рік карбування (праворуч) – ДВІ ГРИВНІ для монети номіналом 2 гривні та П`ЯТЬ ГРИВЕНЬ для монети номіналом 5 гривень, 2011 та логотип Монетного двору Національного банку України. На реверсі монети зображено головну будівлю університету, яка збудована у другій половині XIX ст.; над будівлею розміщено герб університету та напис півколом ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ/ ім. ІВАНА ФРАНКА, унизу – 350 РОКІВ.

Іл. № 11. 2 гривні, 2011, нейзильбер, 12,8 гр., 31 мм. Тираж 45000 шт. Краузе KM# 612

Іл. № 12. 5 гривень, 2011, срібло, 16,94 гр., 33 мм. Тираж 7000 шт. Краузе KM# 613

22 квітня 2012 року Національний банк України ввів у обіг дві монети ідентичного дизайну авторства художників Володимира Тарана, Олександра Харука, Сергія Харука, скульпторів Святослава Іваненка, Володимира Атаманчука до 350-річчя міста Івано-Франківськ.

На аверсі монети розміщено угорі: малий Державний Герб України, напис півколом НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ, будівля міської ратуші, ліворуч від якої герб міста з написом 1662, унизу рік карбування монет – 2012 та праворуч від ратуші номінал – 5/ГРИВЕНЬ для монети номіналом 5 гривень та 10/ГРИВЕНЬ для монети номіналом 10 гривень, унизу ліворуч розміщено логотип Монетного двору Національного банку України. На реверсі монети зображено одну з найдавніших архітектурних споруд міста – костел Пресвятої Діви Марії, угорі – герб міста, під яким написи: ІВАНО-ФРАНКІВСЬК/350 РОКІВ.

Іл. № 13. 5 гривень, 2012, нейзильбер, 16,54 гр., 35 мм. Тираж 35000 шт. Краузе KM# 659

Іл. № 14. 10 гривень, 2012, срібло, 33,62 гр., 38,61 мм. Тираж 3000 шт. Краузе KM# 673

25 листопада 2014 року Національний банк України ввів у обіг монету авторства Святослава Іваненка до 75-річчя Івано-Франківської області.

На аверсі монети розміщено: угорі малий Державний Герб України, по колу написи: НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ (угорі), П`ЯТЬ ГРИВЕНЬ (унизу),

праворуч – логотип Монетного двору Національного банку України; стилізовану композицію: зображено дерев'яну церкву на тлі гори Говерли, Коломийський музей «Писанка», нафтовидобувний верстат-качалку, у центрі рік карбування монети – 2014, а також сноубордиста та квітки едельвейса. На реверсі монети зображено герб області, по колу розміщено написи: ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ (угорі), ЗАСНОВАНА У 1939 РОЦІ (унизу).

Іл. № 15. 5 гривень, біметал, 9,4 гр., 28 мм. Тираж 20000 шт. Краузе KM# 749

17 серпня 2016 року у серії «Відродження української державності» Національний банк України ввів у обіг монету номіналом 20 гривень авторства художників Володимира Тарана, Олександра Харука, Сергія Харука, скульпторів Володимира Дем'яненка та Анатолія Дем'яненка.

На аверсі монети розміщено: на тлі символічної композиції з букв «Я» напис УКРАЇНА (з латентним зображенням), над яким – малий Державний Герб України; унизу на дзеркальному тлі напис – рядок із вірша І. Франка «Не пора» – … НАМ ПОРА ДЛЯ УКРАЇНИ ЖИТЬ!, номінал 20 ГРИВЕНЬ та рік карбування монети 2016. На реверсі монети на тлі стилізованого букета зображено мапу України з синьо-жовтим прапором (елемент оздоблення – емаль) та написи 25 РОКІВ (над картою), НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ (на карті).

Іл. № 16. 20 гривень, 2016, срібло, 67,25 гр., 50 мм. Тираж 3500 шт.

10 жовтня 2019 року до світової прем'єри українського історичного фільму «Захар Беркут» за мотивами повісті Івана Франка введено в обіг монету, викарбувану на Монетному дворі Польщі від імені Республіки Камерун.

На аверсі монети по центру розташоване стилізоване зображення вільного птаха беркута в оточенні силуетів монгольських воїнів. У верхній частині аверса півколом розташовано надпис REPUBLIQUE DU CAMEROUN («Республіка Камерун», емітент монети), нижче – рік випуску 2019. Нижню частину аверса займає надпис 500 FRANCS CFA («500 франків КФА», номінал монети) та Ag 925 (проба металу монети). На реверсі монети викарбувано сцену з фільму, де герой у бойовому спо-

рядженні оглядає величні карпатські гори. В нижній частині монети – дата світової прем'єри фільму 10.10.2019. Верхню третину реверса займає надпис Захар Беркут.

Іл. № 17. 500 франків КФА, 2019, срібло, 16,81 гр., 38,61 мм. Тираж 500 шт.

23 січня 2020 року Національний банк України ввів у обіг дві монети ідентичного дизайну авторства художників Володимира Тарана, Олександра Харука, Сергія Харука, скульпторів Святослава Іваненка, Володимира Атаманчука до 100-річчя Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка.

На аверсі монети розміщено: малий Державний Герб України, над яким напис півколом УКРАЇНА, під гербом – рік карбування монети 2020 та зазначено номінал – 5 для монети номіналом 5 гривень та 10 для монети номіналом 10 гривень та графічний символ гривні; на дзеркальному тлі ліворуч розміщено портрет Гната Юри, праворуч від якого вертикальний напис ГНАТ ЮРА, праворуч – портрет Амвросія Бучми, ліворуч від якого вертикальний напис АМВРОСІЙ/БУЧМА, які були одними з фундаторів театру; унизу зазначено рік заснування театру – 1920; угорі праворуч – логотип Банкнотно-монетного двору Національного банку України. На реверсі монет розміщено композицію, стилізовану під логотип театру: у квадратній рамці на дзеркальному тлі – рельєфне зображення будівлі театру; на матовому тлі – написи: 100/РОКІВ (під будівлею), НАЦІОНАЛЬНИЙ (вертикально ліворуч), АКАДЕМІЧНИЙ (угорі), ДРАМАТИЧНИЙ (вертикально праворуч), ТЕАТР/ІМЕНІ ІВАНА/ФРАНКА (унизу).

Іл. № 18. 5 гривень, 2020, нейзильбер, 16,54 гр., 35 мм. Тираж 35000 шт.

Іл. № 19. 10 гривень, 2020, срібло, 33,62 гр., 38,61 мм. Тираж 2500 шт.

10 лютого 2021 року Національний банк України ввів у обіг монету авторства художників Володимира Тарана, Олександра Харука, Сергія Харука, скульпторів Анатолія Демяненка, Володимира Атаманчука до 250-річчя Астрономічної обсерваторії Львівського університету.

На аверсі монети розміщено: на тлі стилізованого зоряного неба: малий Державний Герб України (угорі), під яким написи – УКРАЇНА/2021; у центрі на дзеркальному тлі – телескоп обсерваторії Львівського університету; номінал – П'ЯТЬ ГРИВЕНЬ (унизу півколом); логотип Банкнотно-монетного двору Національного банку України (праворуч від телескопа).

На реверсі монети розміщено композицію, що символізує часи перших документально підтверджених астрономічних спостережень у Львові, – на дзеркальному тлі абрису панорами Львова XVIII ст. зображено збірний образ тогочасного астронома, унизу міські мури, на тлі яких – напис 250/РОКІВ та будівля обсерваторії; угорі напис півколом – АСТРОНОМІЧНА ОБСЕРВАТОРІЯ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ.

Іл. № 20. 5 гривень, 2021, нейзильбер, 16,54 гр., 35 мм. Тираж 35000 шт.

Аналізуючи вищенаведене, можна зробити наступні висновки:

- В нумізматиці та боністиці Іван Франко другий після Тараса Шевченка, який має стосунок до 28 монет та 15 банкнот.
- «Захар Беркут» є першим твором українського автора, якому присвячено окрему закордонну монету.

Радимир Хайруллін.
Іван Франко в нумізматиці та боністиці.
У статті розглядається відображення постаті Івана Франка в боністиці (зображення на купюрах) та нумізматиці (на монетах).

Radymyr Khayrullin.
Ivan Franko in numismatics and bonistics.
The article considers the reflection of the figure of Ivan Franko in bonistics (images on banknotes) and numismatics (on coins).

РОЗДІЛ ІІ.
MONUMENTA MUSEI: МУЗЕЙНА СПРАВА ТА ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО

Інтер'єр світлиці у хаті садиби Франків під час музейної театралізованої реконструкції «Різдво у садибі Івана Франка» з відображенням бойківського побуту XIX ст. Фото Марії Тяжкун, 2017 р.

УДК [904:725.96]»9/12»(477.83-22 Ступниця)

Любомир ПАРХУЦЬ,
Ярослав ПОГОРАЛЬСЬКИЙ,
Богдан ЛАЗОРАК

ДИТИНЕЦЬ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО ГОРОДИЩА У СЕЛІ СТУПНИЦЯ НА ДРОГОБИЧЧИНІ (ТОПОГРАФІЧНО-АРХЕОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПАМ'ЯТКИ)

Земля Дрогобиччини багата на історичні пам'ятки різних епох[1]. У добу середньовіччя у передгір'ї та гірській частині Східних Карпат було споруджено низку фортець, що були оборонними та адміністративними осередками, контролювали шляхи у цьому важливому прикордонному регіоні, який до того ж славився солеварними промислами. Важливими елементами цієї мережі були городища Кавське (Нижні Гаї), Модричі (Тептюж), Стебник, Урич (Тустань) та ін. Одна із таких пам'яток оборонного зодчества розташована за 9 км на північ від нагуєвицької садиби Івана Франка, у сусідньому селі Ступниця.

На сторінках писемних джерел Ступниця вперше згадана 10 листопада 1377 р., коли королівський намісник («господар і дідич Руської землі») князь Владислав Опольський надав села Новошичі та Ступниця «in districtu Samboriensi» волоському «воєводі» Джурджу (Юрію)[2], одному з представників верхівки Перемишльської землі. У 1414 р. актові джерела згадують його синів – Івана і Климента (Климашка), яким король Владислав II Ягайло передав «монастир під назвою Городище»[3]. Ця згадка є першим свідченням про існування в селі залишків оборонних споруд, які на той час вже втратили свої функції і на місці колишнього дитинця існував чернечий осідок (звідки й сучасна назва урочища – Монастир, Монастирище).

Вперше в історіографії середньовічні пам'ятки Ступниці з'явилися завдяки Михайлові Грушевському, який опублікував випадково віднайдену там у 1895 р. свинцеву печатку-буллу, діаметром 30 – 31 мм. На ній зображено з одного боку чоловіче погруддя в короні, царському одязі та з хрестом біля правого плеча, а з іншого – напис грецькою мовою «*Господи, поможи рабу Твоєму Костянтинові*».

[1] Мацкевий Л., Козак В. Старожитності Дрогобицького передгір'я. – Дрогобич, 2010.

[2] Грушевський М. Матеріали до історії суспільно-політичних і економічних відносин Західної України, серія перша (ч. 1 – 80) (1361 – 1530) // Грушевський М. Твори у 50 томах. Т. 7. Серія «Історичні студії та розвідки (1900 – 1906)». – Львів, 2005. – С. 146-147 (№ IV).

[3] Zbiór dokumentów małopolskich / Wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś. – Wrocław, 1974. – Cz. 6. – Nr 1784.

Вчені пов'язували її з візантійським імператором Костянтином VIII (1025 – 1028)[4], митрополитом київським Костянтином (1156 – 1158)[5], князем чернігівським (1024 – 1036) Мстиславом-Костянтином Володимировичем[6], князем волинським (1054 – 1057) та смоленським (1057 – 1060) Ігорем Ярославовичем[7].

Не зважаючи на потужність укріплень та масштабність поселенського комплексу Ступницького городища (рис. 1, фото 2), на сторінках наукової літератури інформація про нього з'явилася достатньо пізно (наприклад, воно не згадане у відомому каталозі археологічних пам'яток Богдана Януша[8]). Пам'ятку до наукового обігу ввів відомий галицький краєзнавець Володимир Кобільник, який у 1931 – 1936 рр. провів перші археологічні дослідження, підсумки яких опублікував на сторінках часопису «Літопис Бойківщини», зокрема подав опис городища зі схематичним планом дитинця, охарактеризував найбільш прикметні артефакти[9]. Пізніше незначні за обсягом дослідження проведено під керівництвом Павла Раппопорта (1962 р.; укладено план городища, здійснено зачистку торця валу дитинця, незначні розкопки)[10], Віктора Сусака (Карпатська архітектурно-археологічна експедиція Інституту суспільних наук АН УРСР, 1987 р.: складено схематичний план пам'ятки, деталізовано її планувальну структуру, зібрано підйомний матеріал)[11], Володимира Шишака (Верхньодністрянська археологічна експедиція Інституту народознавства НАН України, 1992 р.; закладено три траншеї, загальною площею 20 м^2)[12], Ярослава Погоральського (2012 р., незначні розвідкові роботи[13]; 2016 р., геомагнітна зйомка деяких ділянок дитинця[14]).

[4] Грушевський М. Печатка з Ступниці під Самбором // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1899. – Т. 31-32. – С. 1-4.

[5] Пастернак Я. Бойківщина в глибині віків // Бойківщина. Монографічний збірник матеріялів про Бойківщину з географії, історії, етнографії і побуту / Ред. М. Утриско. – Філядельфія-Ню-Йорк 1980. – С. 14-15.

[6] Лихачев Н. Материалы для истории византийской и русской сфрагистики. – Т. 1. – Ленинград, 1928. – С. 156-158, рис. 73 (Труды Музея палеографии. – Т. 1); Т. 2. – Ленинград, 1930. – С. 276-277 (Труды Музея палеографии. – Т. 2).

[7] Янин В. Актовые печати Древней Руси X – XV вв. – М., 1970. – Т. I. Печати X – начала XIII вв. – С. 32-33, 172.

[8] Janusz B. Zabytki przedhistoryczne Galicyi Wschodniej. – Lwów, 1918.

[9] Кобільник В. З археологічних дослідів на Бойківщині за рік 1931 і 1932. Ступниця // Літопис Бойківщини. – 1933. – Р. III. – Ч. 2. – С. 3-21; Його ж. З археології Бойківщини // Літопис Бойківщини. – 1934. – Р. IV. – Ч. 3. – С. 21; 1934. – Р. IV. – Ч. 4. – С. 12; 1935. – Р. V. – Ч. 5. – С. 14; 1935. – Р. V. – Ч. 6. – С. 21; 1936. – Р. VI. – Ч. 7. – С. 5; 1937. – Р. VII. – Ч. 9. – С. 75; Його ж. Знаки на днах посудин княжої доби зі Ступниці пов. Самбір // Літопис Бойківщини. – 1936. – Р. VI. – Ч. 8. – С. 1-11, табл. А-Г.

[10] Раппопорт П. Отчет о работе отряда по изучению крепостей в 1962 г. на территории УССР (Львовская, Закарппатская, Станиславская обл.) / Науковий архів Інституту археології НАН України. – Од. зб. 1962/19. – Ленинград, 1962. – С. 7-9; Раппопорт П. А., Малевская М. В. Обследование городищ Прикарпатья и Закарпатья на территории Советского Союза (итоги работ 1962 года) // Acta Archaeologica Carpathica. – 1963. – T. V. – Fasc. 1-2. – С. 61-76.

[11] Сусак В. Звіт розвідкового загону про дослідження пам'яток Карпатської лінії оборони на території Самбірського і Старосамбірського районів Львівської області / Науковий архів Інституту археології НАН України. – Львів, 1988. – С. 3-7.

[12] Шишак В. Звіт про підсумки археологічних досліджень в 1992 р. загону № 2 в с. Ступниця Дрогобицького району та с. Дроговиж Миколаївського району Львівської області / Науковий архів Інституту археології НАН України. – Од. зб. 199/1992. – Львів, 1993. – С. 1-4.

[13] Миська Р., Погоральський Я. Звіт про археологічні розвідки на території Дрогобицького та Сколівського районів Львівської області у 2012 році / Науковий архів Інститут археології НАН України. Львів, 2015. – С. 14-18, рис. 7-9, фото 13-15.

[14] Геомагнітну зйомку здійснила команда фірми ArchaeoFuture (Люблін, Польща) під керівництвом мґр Марціна Пьотровського за підтримки ГО «Українська Галицька Асамблея» та проєкту «Локальна історія» (Тарас Чолій, Віталій Ляска), за що висловлюємо щиру подяку.

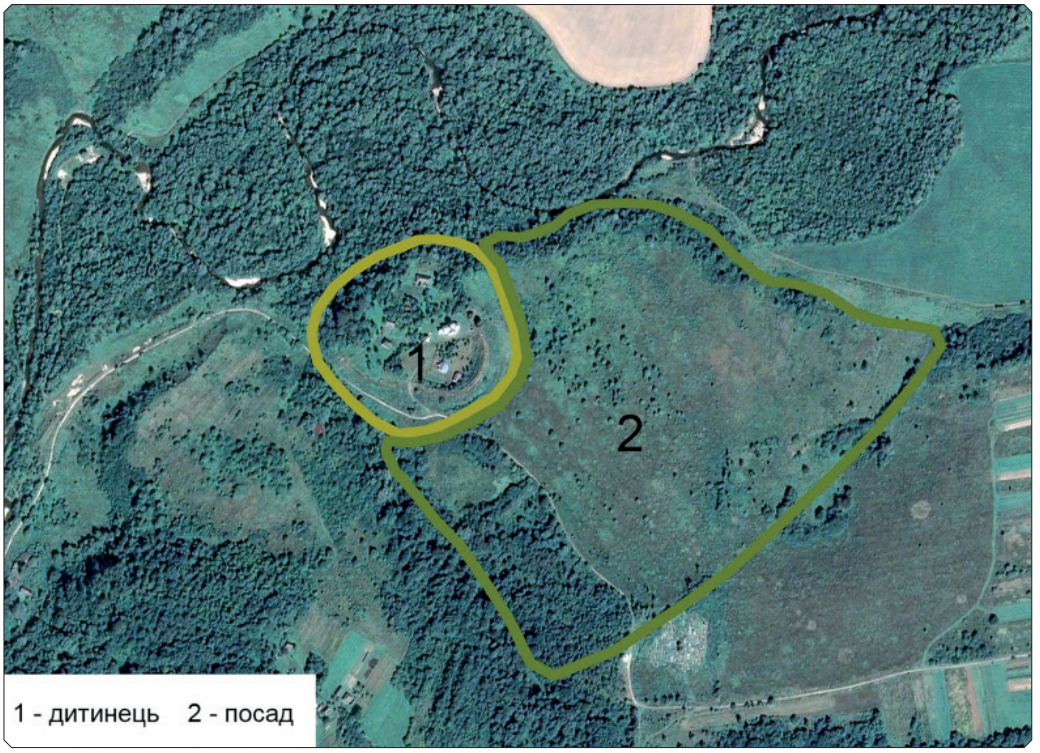

Рис. 1. Схема розташування Ступницького городища

Важливість цієї пам'ятки для розуміння історико-культурного розвитку Підгір'я спричинила необхідність підготовки сучасної топогеодезичної основи для подальшого планомірного вивчення Ступницького городища. З цією метою у липні-серпні 2021 р. працівники Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі» та Національного лісотехнічного університету України провели експедицію, під час якої виконували пошукові геодезичні роботи на території дитинця[15]. У результаті тахеометричного знімання поверхні отримано план більшості території дитинця (роботи на північно-західній частині дитинця не проводились) (рис. 2).

Ступницьке городище розташоване на мисоподібному підвищенні між правими берегами річки Бистриця (права притока Дністра) та потоку Ялина. На стрілці мису (ур. Монастирець, Монастирище) локалізовано дитинець (рис. 1–3, фото 1, 2).

З півдня і сходу до дитинця прилягає пологе плато (ур. Масьова гора) з ухилом рельєфу у бік річки Бистриці та дитинця. В минулому на цьому плато розташовувався ремісничий посад (рис. 1, фото 2). З півночі плато завершується стрімкими уступами, а з південно-східної частини – залишками напільного валу. М. Рожко стверджував, що раніше вал простягався у південно-західному напрямку аж до

[15] Роботи проведені за сприяння депутата Львівської обласної ради п. Андрія Дуліб'яника та «Благодійного фонду братів Дуліб'яників». Висловлюємо також подяку за всебічне сприяння парафіяльній громаді храму Св. Юрія УГКЦ (протоієрей о. Станіслав Дацько) та громаді села Ступниця (староста Роман Явірський).

Фото 1. Ступницьке городище, дитинець. Вид з північного сходу (фото П. Раппопорта, 1962 р.).

глибокого яру, яким протікає Ялина[16]. Розміри посаду – 350×400 м (за П. Раппопортом), висота валу – 0,5–2 м, ширина підніжжя – 10–15 м, віддаль між берегами рову – 7 м. Загальна площа території, охопленої укріпленнями, становить близько 20 га (за П. Раппопортом).

Фото 2. Ступницьке городище. Вид із півночі (аерозйомка, 2016 р.)

[16] Рожко М. Архітектура та система оборони Українських Карпат у княжу добу. – Львів, 2016. – С. 43; Сусак В. Звіт розвідкового загону… – С. 5.

З південного заходу, на протилежному боці яру (потічок Ялина), було неукріплене селище-супутник (ур. Тулівка).

Дитинець мав овальну в плані форму, його розміри – 170×180 м (за В. Шишаком) або 120×150 м (за П. Раппопортом). Система укріплень складається із валів та стрімких схилів. Збережені вали оточують дитинець із північного сходу, зі сходу, з півдня та південного заходу і плавно переходять у крутосхили, які захищають дитинець з північного заходу та півночі. У стратиграфії валу зафіксовано прошарки випаленої глини[17], що, можливо, свідчить про руйнівні пожежі.

Раніше на територію дитинця існувало два в'їзди: перший – із заходу шляхом пониження валу та врізанням у рельєф дороги, що тепер має вигляд серпантину і веде до церкви св. Юрія; другий – у східній частині з боку ремісничого посаду шляхом розриву валу у місці брами. На сьогоднішній час влаштовано ще третій в'їзд із півдня, в місці знівельованого валу.

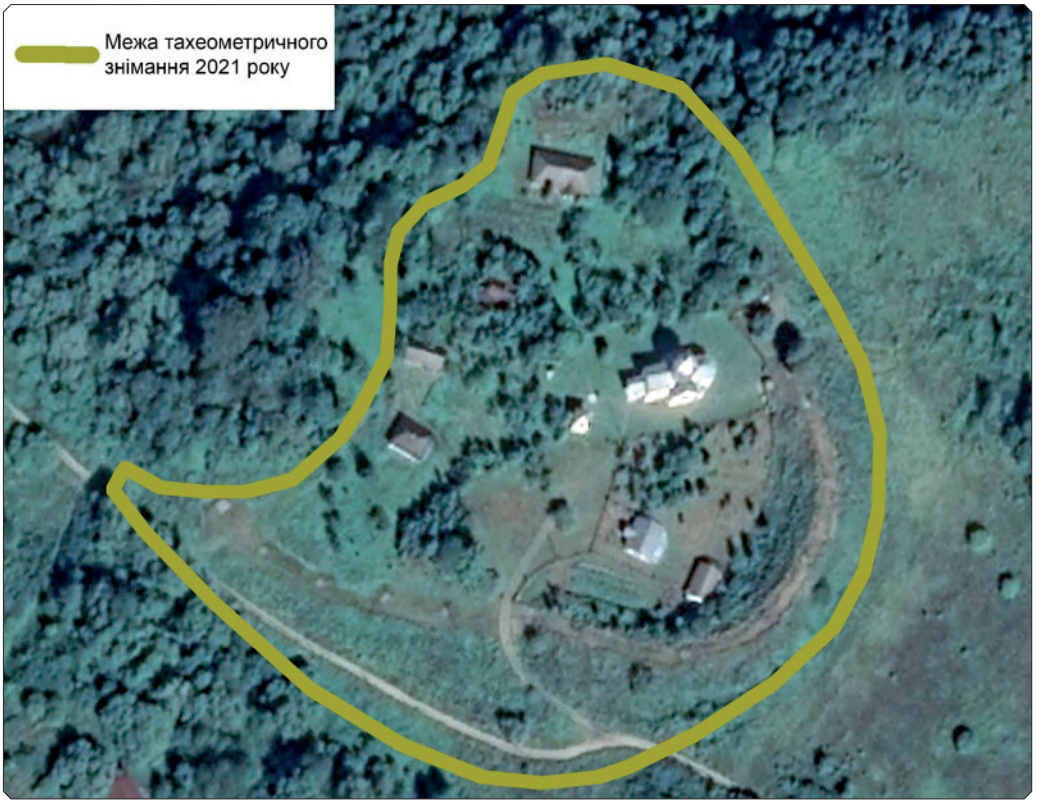

Рис. 2. Схема дитинця Ступницького городища із зазначенням меж тахеометричного знімання 2021 р.

Станом на 2021 р. на території дитинця розташовані: храм св. Юрія (1894 р.), дзвіниця, фігура Богородиці, гріб Господній, плебанія із господарською спорудою, три приватні житлові будинки та господарські будівлі біля них, а також залишки фундаменту від колишнього житлового будинку. На валах влаштовано Хресну дорогу та сходові марші. Від підніжжя внутрішньої

[17] Кобільник В. З археологічних дослідів на Бойківщині за рік 1931 і 1932… – С. 6-7; Раппопорт П. Отчет о работе отряда по изучению крепостей в 1962 г… – С. 8.

частини валу рельєф спадає у північному та північно-західному напрямку. У північно-західній частині, де ймовірно існував вал, крутизна схилів помітно посилюється (рис. 2, 3, фото 2).

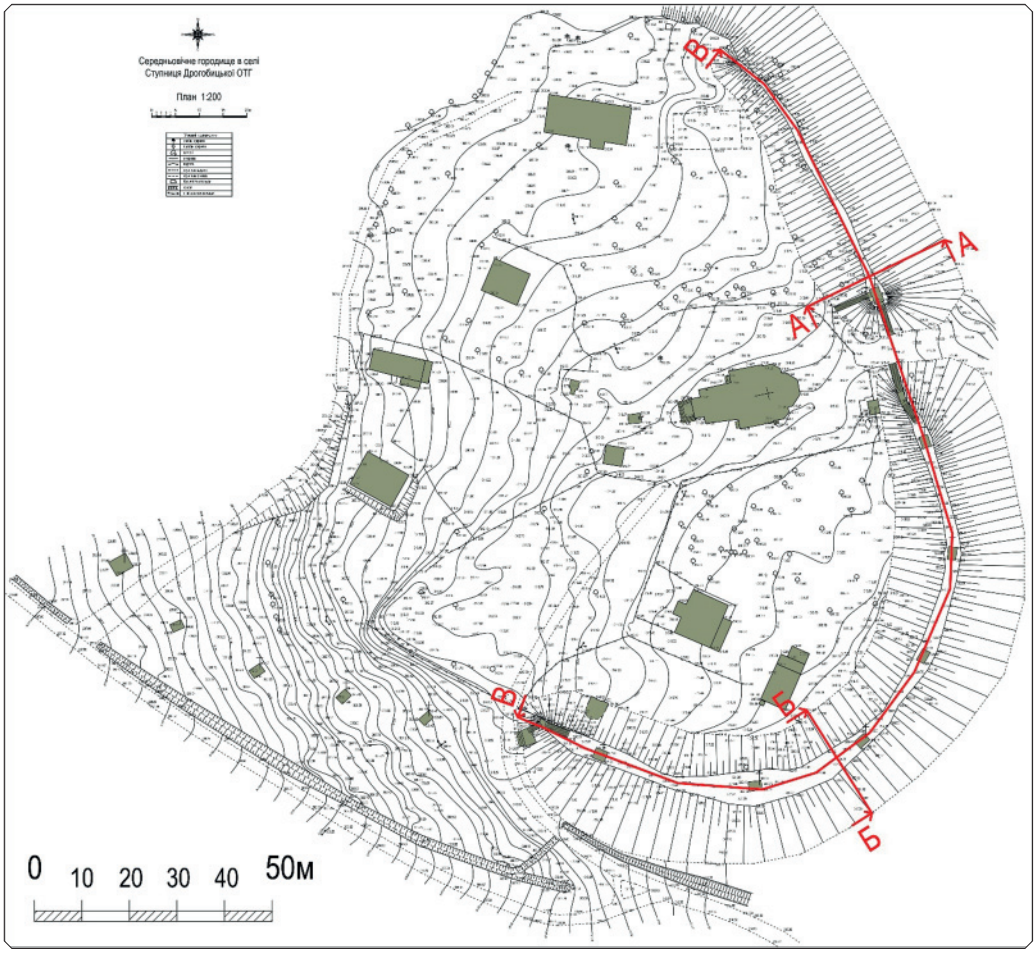

Рис. 3. План дитинця Ступницького городища (зйомка 2021 р.)

Збереженість валів не однакова. Північно-східна частина валів більш розмита порівняно зі східною та південною. Окрім того, зовнішня сторона північно-східного валу значно полога за рахунок пониження рельєфу у бік річки. Максимальна висота збереженого валу у північно-східній частині по лінії А-А сягає 8,16 м від вершини до підніжжя зовнішньої сторони валу, а мінімальна – 4,3 м від вершини до підніжжя внутрішньої сторони валу. Дерева та чагарникова рослинність вкривають більшу частину цього валу.

Дещо інший профіль південно-східної частини валу. Максимальна висота збереженого валу по лінії Б-Б становить 7,18 м від вершини до підніжжя зовнішньої сторони валу, а мінімальна – 6,18 м від вершини до підніжжя внутрішньої сторони валу (рис. 4). Чагарникова і деревна рослинність вкриває тільки внутрішні схили у південній частині валу.

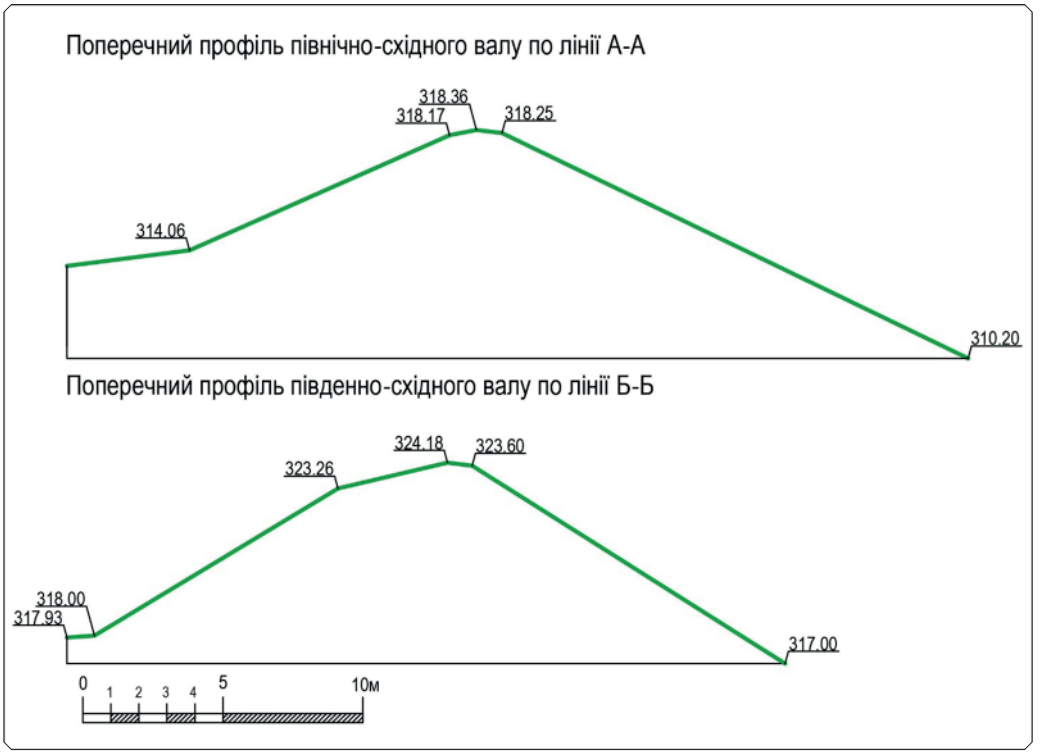

Рис. 4. Поперечні профілі валів дитинця (зйомка 2021 р.)

Поздовжній профіль по лінії В-В показує нерівномірність збереження валів. Найбільш ушкодженим є північно-східний вал, особливо його кінцівка. Більш збереженим є південно-східний вал, однак і тут є сліди порушення ґрунту. На завершенні валу з внутрішньої сторони у його схил врізається погреб. Найвища вершина збереженого південно-східного валу знаходиться на відмітці 324,78 м (рис. 5).

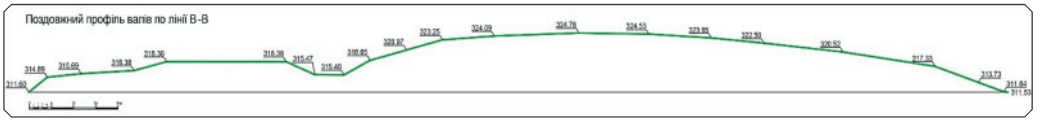

Рис. 5. Поздовжній профіль збережених валів дитинця (зйомка 2021 р.)

У північно-західній частині простежена тераса, яка є ніби продовженням знівельованого валу. Перепад висот від вершини тераси до її підніжжя коливається в межах 2,46–3,21 м. Планування рельєфу видно також у місці розташування житлового будинку та влаштування проїзду на дитинець.

П. Раппопорт датував городище другою половиною/кінцем X ст. – кінцем XI ст.[18], однак зараз є всі підстави розширити його хронологію на XII ст. і навіть до XIII ст.[19]

[18] Раппопорт П., Малевская М. Обследование городищ Прикарпатья и Закарпатья... – С. 65.

[19] Шишак В. Звіт про підсумки археологічних досліджень в 1992 р. – С. 3-4; Kotowicz P., Orłowska-Synus A. Ceramika z przedwojennych badań na wczesnośredniowiecznym grodzisku w Stupnicy ze zbiorów Muzeum Historycznego w Sanoku // Фортеця: збірник заповідника «Тустань». – Львів 2012. – Кн. 2. – С. 390-403.

Серед керамічного матеріалу зі Ступницького городища варто виокремити фрагменти корчаги «київського типу» та 15 денець горщиків із клеймами (більшість – хрестоподібні знаки, в кількох випадках розташовані в колі чи прямокутнику), які були найуживанішими впродовж X – XII ст.[20] З інших знахідок – вироби з кістки та рогу, персні, скляні намистини, залізні сокири, кистень, вістря списа, наконечники стріл, шпори, ножі, кресало, фрагмент кінської вуздечки, кільканадцять пряслиць, велика кількість кераміки, залізних шлаків та ін.[21] У 2012 р. на дитинці виявлено зооморфний бронзовий гак для пояса. Його закінчення оформлені у вигляді кінських голів, один кінець вільний, другий – замкнутий у кільце. Ця знахідка має широкі аналогії на інших пам'ятках Русі, зокрема на теренах сучасної України (Григорівка, Пекарі, Пересопниця), Білорусі (Заславль, Курганне, Новогрудок, Полоцьк, Возново), Росії (Новгород, Стара Рязань, Харлапове, Ярополч Залєський, Сязнега), а також у Швеції (Готланд)[22].

Двочленна структура укріплень (дитинець та посад), доволі значна площа та характер археологічних знахідок зі Ступниці засвідчують існування тут у середньовіччі значного адміністративного та військового осередку. Через відсутність масштабних стаціонарних досліджень простежити динаміку складання планувальної структури городища наразі можна лише на рівні неверифікованих здогадок. Вочевидь, будівництво городища розпочалося ще наприкінці племінного періоду (у другій половині/кінці X ст.), про що, окрім датуючого археологічного матеріалу, свідчить значна площа території, яку охоплювали укріплення. Великі городища притаманні як для племінного етапу на Прикарпатті, так і передп'ястівського періоду в Західних Карпатах[23]. Однак високі вали дитинця (нетипові для племінних городищ) вказують, що вони були споруджені (або ж перебудовані) вже з огляду на реалії XI – XIII ст. Отже, серед пріоритетних завдань вивчення Ступницького комплексу, безумовно, виокремлюється проблема синхронності оборонних споруд дитинця та посаду впродовж усього часу функціонування городища, виявлення залишків забудови, ширша характеристика матеріальної і духовної культури мешканців цього поселення.

---

[20] Кобільник В. Знаки на днах посудин княжої доби зі Ступниці пов. Самбір. – С. 1-11, табл. А-Г; Гупало В. Д. Гончарные клейма Прикарпатья и Западной Волины (опыт систематизации) // Советская археология. – 1985. – № 3. – С. 236, рис. 1-4, 7, табл. 1.

[21] Кобільник В. З археологічних досліджень на Бойківщині за рік 1931 і 1932. – С. 11-16, табл. I, II; Кобільник В. З археології Бойківщини. – 1934. – P. IV. – Ч. 3. – С. 21; 1934. – P. IV. – Ч. 4. – С. 12; 1935. – P. V. – Ч. 5. – С. 14; 1935. – P. V. – Ч. 6. – С. 21; 1936. – P. VI. – Ч. 7. – С. 5; 1937. – P. VII. – Ч. 9. – С. 75.

[22] Миська Р., Погоральський Я. Звіт про археологічні розвідки… – С. 15-1, рис. 8-9, фото 15.

[23] Филипчук М. Генезис прикарпатських городищ VIII – X ст. з позицій полісної структури суспільства (Постановка проблеми) // Еволюція розвитку слов'янських градів VIII – XIV ст. у передгір'ї Карпат і Татр. – Львів 1994. – С. 9-11; Филипчук М. Державотворчі процеси в Українському Прикарпатті у VIII – X ст. // Вісник Інституту археології ЛНУ імені І. Франка. – 2006. – Вип. 1. – С. 58-70; Poleski J. Grody plemienne i wczesnopaństwowe w Małopolsce // Początki sąsiedztwa. Pogranicze etniczne polsko-rusko-słowackie. – Rzeszów, 1996. – S. 109-119; Poleski J. Wczesnośredniowieczne grody plemienne i państwowe w polskiej części Karpat Zachodnich // Wczesne średniowiecze w Karpatach polskich / red. J. Gancarski. – Krosno, 2006. – S. 191-231.

Любомир Пархуць, Ярослав Погоральський, Богдан Лазорак.

Дитинець середньовічного городища у селі Ступниця на Дрогобиччині (топографічно-археологічна характеристика пам'ятки).

Охарактеризовано топографію та основні підсумки археологічного дослідження однієї з найпотужніших середньовічних фортець на Правобережжі Верхнього Подністер'я – городища у с. Ступниця на Дрогобиччині. Воно розташоване на мисі правого берега р. Бистриця і складається з укріплених дитинця і посаду. Датують городище кінцем X – першою половиною XIII ст., однак його розквіт припав на XI – XII ст. Незважаючи на непересічність пам'ятки (значні розміри, масштабні укріплення, багатий рухомий матеріал), вивчення її проводили спорадично і на незначній площі (В. Кобільник, Я.Пастернак, П. Раппопорт, В. Сусак, В. Шишак). Серед найцікавіших знахідок – печатка князя Мстислава чернігівського, бронзовий гак-підвіска для поясу, денця горщиків з гончарними клеймами, вироби зі скла, заліза, кістки. З метою підготовки якісної топографічної бази для подальших досліджень улітку 2021 р. проведено тахеометричне знімання території дитинця городища. Це дало можливість детальніше вивчити ландшафт пам'ятки, зафіксувати її сучасний стан.

Lyubomyr Parkhuts, Yaroslav Pohoralskyy, Bohdan Lazorak.

The citadel of the medieval hillfort near Stupnytsya in the Drohobych region (topographical and archaeological characteristics of the monument).

The paper presents the topography and main results of the archaeological research of one of the most powerful medieval fortresses on the Right Bank of the Upper Dnister region – the hillfort near the village of Stupnytsya in the Drohobych region. The site is located on a promontory on the right bank of the Bystrytsya River and includes the fortified citadel and the trade part of the city. The settlement dates back to the end of the 10th – the first half of the 13th centuries, but its heyday was in the 11th–12th centuries. Despite the outstanding character of the site (its significant dimensions, strong fortifications, and rich small finds), its study was very sporadic and the work was mainly conducted in small areas (the excavations of V. Kobilnyk, Y. Pasternak, P. Rappoport, V. Susak, V. Shyshak). Among the most interesting finds are the seal of Prince Mstyslav of Chernihiv, a bronze hook-pendant for a belt, the bottoms of pots with pottery marks, glass, iron, and bone products. In order to prepare a high-quality topographic base for further research, in the summer of 2021, a tacheometric survey of the territory of the hillfort was carried out. The survey made it possible to study the landscape of the site in more detail and to record its current state.

УДК 069(477.83-22):726:27-523.42

Володимир АЛЕКСАНДРОВИЧ

ЗАПОЧАТКУВАННЯ КОЛЕКЦІЇ ЦЕРКОВНОГО МИСТЕЦТВА ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА «НАГУЄВИЧІ»

Державний історико-культурний заповідник «Нагуєвичі» існує від 1946 р., у нинішньому статусі – від 2001 р., й зберігає цінну колекцію різнорідних пам'яток, яка постійно поповнюється. Вони пов'язані не тільки з особою та родиною Івана Франка й Нагуєвичами. Водночас у стінах музею зосереджена та останнім часом завдяки новим надходженням цілеспрямовано розбудовується вартісна збірка різноманітних об'єктів історичної та культурної спадщини Нагуєвичів разом із їх найближчою околицею, Дрогобиччини й водночас так само – західноукраїнських земель загалом, здатна посісти своє окреме місце не тільки серед регіонального фонду національного культурного доробку. Важливою її найновішою складовою усе виразніше презентується відсутній давніше в музейній збірці й щойно останнім часом заново започаткований розділ церковного мистецтва, який немало поповнюється зусиллями директора та колективу, а також прихильників музею упродовж останніх років.

За часів «радянської» окупації – на тлі незмінно насаджуваного надто віддаленого від можливих історичних реалій образу «свого власного» й за тодішніх умов неуникненно не інакше, як «прорадянського Франка», – у музеї на подібний спосіб трактованого Франка, як і «радянській» дійсності загалом, звісно, не могло бути місця для чогось такого, як церковне мистецтво. Єдиною і на тривалий час одинокою пам'яткою зазначеного характеру випало стати перенесеній із парафіяльної церкви родини Франків у Нагуєвичах – святого Миколая – невеликій двосторонній іконі Непорочного Зачаття Богородиці та святого Миколая (про неї див. далі). Уже тільки після 1990 р. їй – на відображення знаного спогаду, згідно з яким у батьківській хаті І. Франка знаходилася ікона мірлікійського святителя, патрона нагуєвицьких храмів[1], – належалося зайняти місце у відбудованій хаті родини Франків. Само ж формування окремої музейної збірки церковного мистецтва отримало шанс розпочатися щойно в останні роки.

Розуміння необхідності цілеспрямованого поповнення та всілякого розширення цього розділу колекції склалося із приходом до музею 2017 р. Богдана Ла-

[1] Оркуш М. Початок // Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. – Львів, 2007. – Вип. 7. – С. 268-269; Бонь В., Оркуш М. До історії музею-садиби Івана Франка // Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. – Львів, 2011. – Вип. 10. – С. 212.

зорака. Під керівництвом професійного історика-джерелознавця з вартісним чималим самостійним науковим доробком, присвяченим важливим аспектам культурного життя західноукраїнських земель XVII – XVIII ст., розбудова фондової колекції стала одним із головних, стратегічних для дальшого розвитку музею напрямів цілеспрямованої музейної політики та повсякденної діяльності. Церковному мистецтву при цьому випало зайняти одне з найважливіших місць як комплексові спадщини з чималими потенційними можливостями поповнення музейного фонду.

Відповідні зусилля започаткувало входження до збірки групи різнорідних пам'яток із родинної церкви Франків у Нагуєвичах. Далі на розвиток такого вихідного успіху відновлено практиковані свого часу музейні експедиції, зосередивши їх насамперед на церквах Дрогобиччини, з двома заздалегідь осмисленими головними завданнями. Окрім поповнення самої колекції зразками церковного мистецтва, що вже перебували поза храмовим ужитком й тому могли бути передані до музейної збірки, паралельно водночас фіксувався для музейного вжитку також наявний у церквах фонд історично-культурної спадщини. Цей напрям зацікавлення так само приніс немало важливих відкриттів та увінчався істотними доповненнями до актуально поширених усе ще надалі надто скромних уявлень про релігійну мистецьку культуру не тільки Дрогобиччини у її широких регіональних пов'язаннях[2], а й водночас також західноукраїнських земель загалом. За результатами експедицій вдалося домовитися з отцями парохами та парафіяльними громадами про передачу до музею ряду вже давніше вилучених із церковного вжитку різнорідних вартісних зразків релігійного мистецтва XVII – XX ст. Разом із раніше придбаними не лише мистецькими, а й меморіальними реліквіями парафіяльного храму родини Франків у Нагуєвичах, ці поповнення не тільки започаткували відповідний окремий розділ музейної збірки, заклали його широку основу. Завдяки різнорідним новітнім надходженням та забезпеченню наукового опрацювання й фахової наукової реставрації поодиноких пам'яток[3], разом із долученими до них

[2] Мистецька спадщина Дрогобиччини в численних її прикладах загальновідома, проте все ще не стала об'єктом належної уваги й у дотеперішній літературі звичайно фігурує принагідно. Хоча водночас регіон володіє чималою групою різнорідних за характером мистецьких пам'яток, починаючи від найстарших західноукраїнських ікон XIII – XIV ст.: Александрович В. Відкриття малярської спадщини Галицько-Волинського князівства XIII століття // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2011. – Вип. 4. – С. 154-179; Його ж. Ікони часів князя Лева Даниловича // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). – К., 2011. – Вип. 11. – С. 307-326; Його ж. Західноукраїнські ікони «мініатюрного стилю» – невідомий аспект мистецької культури XIII століття // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2011. – Вип. 5 / Відп. ред. В. Александрович. – С. 163-188; Його ж. Два стилі найстарших ікон Перемишля // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2014. – Вип. 8 / Відп. ред. В. Александрович. – С. 271-298. Підсумування актуального стану уявлень про найдавніші ікони самої Дрогобиччини – XIV ст. – запропоновано: Його ж. Найдавніші ікони батьківщини Івана Франка // Садиба Франка. Науковий збірник заповідника Нагуєвичі. Кн. друга. – Дрогобич; Нагуєвичі, 2021. – С. 331-359. Найповнішу досі публікацію ікон Дрогобиччини періоду Середньовіччя та Нової доби див.: Міляєва Л. за участю М. Гелитович. Українська ікона XI – XVIII століть. – К., 2007.

[3] Фахової реставрації потребують практично всі новопридбані пам'ятки церковного походження, насамперед малярства, скульптури та поліхромованого облаштування інтер'єрів. Про її окремі конкретні дотеперішні кроки та результати в музеї див.: Лінинський А. Двостороння ікона кінця XVIII століття «Святий Микола та Богородиця Непорочне Зачаття» з Миколаївської церкви в селі Нагуєвичі. Консерваційні та реставраційні заходи // Садиба Франка: Науковий збірник заповідника «Нагуєвичі». – Кн. друга. – С. 371-382.

декількома спеціально випозиченими об'єктами, склалася можливість започаткувати першу окрему музейну експозицію релігійного мистецтва з пам'ятками, покликаними відобразити різні аспекти місцевого варіанту релігійної мистецької культури XVII – XX ст. Цей новий розділ постійної музейної виставки запрезентовано під час ювілейних франківських святкувань наприкінці травня 2021 р.

Сам, складений в основному упродовж трьох останніх років, музейний фонд церковного мистецтва кількісно поки виглядає ніби достатньо небагатим. Проте, не дивлячись на зрозумілу обмеженість, уже зараз він переховує поодинокі не тільки рідкісні, а й так само унікальні об'єкти мистецької спадщини різного часу. Поодинокі з них здатні навіть помітно розширити уявлення про окремі важливі сторони відповідного аспекту культурного життя західноукраїнських земель за умов як Нової, так і Новітньої доби. Їх тлом слугує дещо більша кількість переважно новішого походження, втім також уже й часів І. Франка і ще пізніших, пам'яток, покликаних репрезентувати якнайширший контекст релігійної культури на прикладі її місцевої регіональної відміни з різнорідними пов'язаннями серед подібної спадщини історичного перемишльсько-львівського регіону. Її немало визначило насамперед довготривале історичне тяжіння цих теренів до визначального під відповідним оглядом мистецького осередку середньовічної доби в Перемишлі (тепер на території Польщі) та його молодших історичних спадкоємців, до розбудованої мережі яких належали Дрогобич та Самбір[4] – два з важливих у регіоні осередків мистецького життя, з-поміж тієї їх мережі, якій від другої половини XVI ст. випало заступити підупалий за пізньосередньовічної доби Перемишль[5].

Основою колекції об'єктивно виявляється поповнена окремими важливими новими позиціями й уже останніми часами група найдавніших придбань у пам'ятках, перенесених із церкви святого Миколая у Нагуєвичах. Завдяки такому походженню та так само поєднаному з ним виразному додатковому меморіальному навантаженню їм належалося стати своєрідним фундаментом новозапочаткованої мистецької збірки заповідника на батьківщині І. Франка (пам'яток з іншої нагуєвицької церкви, колись монастирської, – Перенесення мощів святого Миколая – музей поки не має).

Як уже зазначено, першою із них випало стати невеликій двосторонній іконі з Непорочним Зачаттям Богородиці та святим Миколаєм[6]. Збережені на боковому торці сліди від наявного колись втраченого згодом металевого кріплення вказують, що, не дивлячись на немалу товщину дошки основи, це не була са-

[4] Зазначений аспект історичного досвіду Дрогобиччини досі найпослідовніше виявлено через чималу групу ідентифікованих тут ікон знаного новішого регіонального малярського осередку перемишльської традиції, який упродовж XVII – XVIII ст. діяв у містечку Риботичі (тепер на території Польщі), див.: Косів Р. Риботицький осередок церковного мистецтва 1670-1760-х років. – Львів, 2019.

[5] Це явище зауважено на матеріалах до історії професійного середовища малярів другої половини століття: Александрович В. Західноукраїнські малярі XVI століття. Шляхи розвитку професійного середовища (Студії з історії українського мистецтва. Т. 3). – Львів, 2000. – С. 154-168. Пор. також: Ejusdem. Malarze południowo-wschodnich terenów prawosławnej diecezji przemyskiej w drugiej połowie XVI wieku // Sztuka cerkiewna w diecezji przemyskiej. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej 25-26 marca 1995 roku / Pod red. Jarosława Giemzy, Andrzeja Stepana. – Łańcut, 1999. – S. 73-88.

[6] Про неї див.: Лінинський А. Двостороння ікона... – С. 371-382.

мостійна ікона, принаймні якийсь певний час. Знана традиція облаштування церковних інтер'єрів разом із відповідною практикою підказують можливість її використання як дверцят кіоту. З огляду на вірогідний час виконання самого малярства, можливо, повинно йтися про напрестольний кіот новозбудованого 1801 р. храму, справлений власне зазначеного року або близько до того часу. У зображенні підкреслено образ юної Богородиці в ускладненій позі, повороті тонкої видовженої фігури й нахилі голови, пружному каскаді багатих динамічних складок яскравого червоного, із аналогічною ж зеленою підкладкою мафорію при лівій стороні постаті нижче пояса разом зі значно скромніше розбудованими нечисленними простими пофалдуваннями завершення сіро-синьої туніки від долу відчуваються елементи вже пережитої на той час мистецької системи пізнього бароко – ще з-перед середини століття. Тому, вірогідно, повинно йтися про відтворення саме тогочасного взірця. Тобто, зображення Непорочного Зачаття здатне відкликатися до досвіду активного поширення на місцевому ґрунті після Замойського собору 1720 р. іконографії західного зразка та посилення за тодішніх умов латинізаційних тенденцій у релігійному малярстві, виразно засвідчених у зображенні Богородиці як у самій темі, так і обраних формальних засобах її реалізації.

Натомість цілком традиційна півпостать святого Миколая репрезентує іншу сторону традиції. Вона практично відмежована від будь-яких виразніше зазначених західних новацій недавнього попереднього часу, ніяк не актуалізована у їхньому руслі й звично позбавлена динаміки, традиційно монументальна та статична (поза, хіба що, зовсім другорядною деталлю у рисунку локонів сивого волосся над вухами). У ній домінують декілька більших площин основних локальних, відповідно до актуальної «моди», висвітлених кольорових плям фелону та його підкладки, митри й омофору у поєднанні з дрібнішими декоративними елементами оздоблення та скромно зазначеною ушкодженою орнаментацією тла зі стилізованими рослинними мотивами.

Показовим видається також поєднання у невеликому двосторонньому образі різномасштабного повнофігурного зображення Богородиці та монументальної півпостаті святителя. Це при тому, що місцева іконографія добре знала його зображення також і на повний зріст, які навіть майже неподільно домінували за середньовічної доби й так само продовжували немало зберігати позиції і за умов нового часу[7], втім й у XVIII ст.[8]

---

[7] Див. Гелитович М. Святий Миколай з житієм. Ікони XV – XVIII ст. Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького. – Львів, 2008. Вартісним доповненням до запрезентованої тут іконографії музейної збірки сприймається храмова ікона з історією (збережена частково) першої половини XVII ст. з винятковим для іконографічної практики зображенням двох чудес святителя як монаха (святий Миколай не був ченцем) з колишньої монастирської церкви Перенесення мощів святого Миколая у Нагуєвичах (Львів, Музей митрополита Андрея Шептицького). Кольорову репродукцію див.: Врятовані від загибелі і забуття / Автор-упорядник о. д-р Севастіян (Степан) Дмитрух. – Львів, 2010. – С. 45.

[8] Одним з конкретних прикладів може бути ікона святого Миколая 1758 р., яку намалював для Хрестовоздвиженської церкви в Дрогобичі знаний місцевий маляр, священник Василь Глібкевич (Дрогобич, Музей «Бойківщина»), репродукована: Білостоцька Н. Ікона «Святий Миколай» 1758 р. авторства отця Василя Глібкевича з музею «Дрогобиччина». Дослідження та реставрація // Інформаційний випуск № 11. – Львів, 2010 (кольорова вставка після с. 166).

В останні роки до цієї, як зазначено, уже давніше придбаної для музейної колекції ікони долучилася ще група й інших різнорідних об'єктів, яким випало навіть сформувати невеликий окремий фонд пам'яток парафіяльного храму родини Франків у складі 19 позицій музейної колекції.

Найстаршим та найрідкіснішим серед них сприймається невеликих розмірів фрагмент із плоскорізьбленою фронтальною монументальною жіночою постаттю на чималої товщини прямокутній дошці 63х25 см виразно вкорочених пропорцій у червоному мафорії зі складеними перед поясом руками. Права сторона рельєфу частково сколота по вертикалі і втрачена від гори до долу навскіс, так що здолу залишився лише вузький фрагмент лівої сторони постаті та тло. Окрім того, сам рельєф на значній частині поверхні також обгорів. Внаслідок цього, зокрема, майже повністю втрачена поліхромія на основній поверхні, яка, судячи з уцілілих фрагментів, первісно покривала її повністю. Краще вона збереглася лише на голові та частково грудях. Саме різьблення надзвичайно мало деталізоване, форми як у трактуванні винятково узагальнено переданого лику, так і складок одягу виявлені скромно. Хоча водночас лик із розбудованими круглими щоками, широко відкритими плоско різьбленими очима, докладно виведеними надбрівними дугами й прямим носом (пошкоджений) переданий ретельно, з виразною схильністю до реалістичного характеру відтворення деталей. Сам лик недрібних форм, із легко розширеними круглими щоками й невеликим підборіддям має виразно іконний характер у традиціях середньовічного релігійного малярства, очевидно посилений фронтальністю самого зображення. Тому, можливо, повинно йтися про взорування на якомусь давньому протографі, хоча подібні образи, звісно, могли побутувати і в мистецькій практиці XVII ст. Рисунок складок на правому плечі, правій руці й – особливо – на правій стороні постаті від пояса достатньо пластичний і виразно об'ємний, теж не позбавлений певних тенденцій реалістичного забарвлення. Загалом виконання здатне немало наслідувати засади професійного мистецтва, що характерно для певного комплексу явищ так званих «народного мистецтва» та – насамперед – «примітиву» на певних, здебільшого ранніх, стадіях їх еволюції, незмінно позначених взоруванням на зразках професійної мистецької культури[9]. Характер лише частково збереженої поліхромії так само здатний відсилати до появи рельєфу поза головним руслом розвитку професійної традиції, хоча актуальний стан не дає змоги докладніше використати її додатковим аргументом для належного осмислення унікального музейного рельєфу.

Проблематичною спершу здатна була видаватися ідентифікація самої постаті. Мафорій на голові ніби однозначно відсилав до жіночого персонажу. Проте водночас характерний для мистецької практики XVII ст. виразно зазначений широкий комір туніки як елемент одягу, настільки відомо, здатний прислуговувати винятково чоловікам й не трапляється в іконографії жінок. Постале внаслідок такого несподіваного поєднання очевидне протиріччя випадало би пояснити на той спосіб, що анонімний автор з провінційного середовища не у всьому дотримувався іконографічної норми професійної традиції й придав жіночій постаті ко-

[9] На прикладі найдавнішої західноукраїнської ікони Покрову Богородиці з церкви святої великомучениці Параскеви в селі Малнів Мостиського р-ну Львівської обл. (Київ, Національний художній музей України) як репліки аристократичного холмського оригіналу середини XIII ст., часів короля Данила Романовича, увагу до цього явища привернуто: Александрович В. Покров Богородиці. Українська середньовічна іконографія (Студії з історії українського мистецтва. Т. 4). – Львів, 2010. – С. 108-109.

мір як елемент одягу іконографії жінок не притаманний. Серед впровадженої до наукового вжитку мистецької спадщини актуально, все ж, вдається вказати принаймні ще один приклад подібного нехтування загальнообов'язковим каноном – у виразно пізнішій, не зафіксованого походження круглій скульптурі так само пристоячої Богородиці зі спадку владики Миколая (Сімкайла) (Коломия, збірка Коломийсько-Чернівецької єпархії УГКЦ)[10]. Найправдоподібніше, вона повинна походити від Розп'яття придорожньої каплички. Очевидно, в обох цих нічим не пов'язаних між собою однаково рідкісних випадках повинно йтися ніяк не про звичні реалії класичної іконографічної практики, а запозичену від професійної іконографії й суто декоративно відтворену скромну деталь.

За результатами проведеного вивчення на тлі тематичного репертуару західноукраїнської мистецької спадщини жіночу постать у червоному, глухого відтінку (колір, можливо, змінений), мафорії належалося би визнати зображенням Богородиці[11], виконаним із цілком конкретним призначенням. На тлі притаманного національній мистецькій практиці загалом досить обмеженого тематичного репертуару рельєф випадало би ідентифікувати як постать пристоячої Богородиці від Розп'яття, призначену разом із ним та парним зображенням святого Іоана Богослова увінчати комплекс ікон передвівтарної огорожі храму. За головним його елементом в образі Спаса на престолі в оточенні Богородиці та Іоана Предтечі й дальших ікон дванадцяти апостолів у церковних джерелах XVII – XVIII ст. такий ансамбль незмінно іменували Деісусом (від грецького Деезіс – Моління). Щойно від XIX ст. за ним повсюдно утвердилася загальноприйнята тепер назва іконостасу. Розп'яття у завершенні таких ансамблів в Україні[12] нині нотуються щойно від початку XVI ст.[13] В українському церковному мистецтві такі різьблені постаті зрідка трапляються, хоч і поза головною лінією розвитку відповідної іконографії, яку неподільно здомінувало малярство. Найранішим зафіксованим прикладом є втрачений ансамбль ікон 1630-х років Успенської соборної церкви Києво-Печерського монастиря[14]. Що більше, на західноукраїнських землях відомі навіть одинокі приклади цілісних різьблених таких комплексів ікон другої половини XVIII ст.[15]

[10] Репродукована: Дерев'яна скульптура Галичини XVII – X IX ст. / Упор. Ю. Юркевич. – Львів, 2010. – С. 155. – № 131.

[11] Червоний мафорій Богородиці в українській мистецькій практиці невідомий за часів класичного Середньовіччя, де він незмінно коричневий, й утвердився щойно в новій релігійній мистецькій культурі XVII ст. Найдавніші його приклади збереглися серед спадщини львівського малярства й найстарший із них пропонує обгоріла ікона Похвали Богородиці пензлю львівського маляра Федора (1599) з церкви Покрову Богородиці в селі Ріпнів Золочівського р-ну (Львівська національна галерея мистецтв імені Б. Г. Возницького – Музей-заповідник «Олеський замок»), єдину кольорову репродукцію (фрагмент) див.: Міляєва Л. за участю М. Гелитович. Українська ікона… – С. 313. Іл. 298.

[12] На Православному Сході вони відомі від монументального хреста 1360 – 1380-х років (Афон, монастир Хіландар), репродукований: Treasures of Mount Athos. – Thessaloniki, 1997. – P. 83. – No 2.18.

[13] Александрович В. Українська пізньосередньовічна іконографія Розп'яття: типологія та функціонування // Апологет. Богословський збірник Львівської духовної академії УПЦ КП. – Львів, 2011. – № 29: Матеріали IV Міжнародної наукової конференції «Християнська сакральна традиція: віра, духовність, мистецтво». – Львів, 24-25 листопада 2011 р. – С. 58.

[14] Александрович В. Скульптура // Історія українського мистецтва: У 5 т. – К., 2011. – Т. 3: Мистецтво другої половини XVI – XVIII століття. – С. 82.

[15] Вони зберігаються у церкві святої великомучениці Параскеви в селі Горянка (польськ.: Ґожанка, тепер на території Польщі) та в церкві в селі Чорний Острів Стрийського р-ну Львівської обл., репродукції фрагментів першого з них див.: Giemza J. O sztuce sakralnej Przemyskiej eparchii. Słowem i obrazem. – Łańcut, 2006. – Il 128.

Особливістю рельєфу нагуєвицької церкви є його походження із регіональної майстерні з цікавим, хоча водночас самобутнім формальним та образотворчим досвідом, як уже зазначено, немало своєрідно узалежненим від норм професійної культури. Власне такому родоводові випало визначити цілком виняткове місце рельєфу в колі, радше, за умов відповідного часу скромніше розвинутої української скульптурної практики західноукраїнських земель. До того ж, вона незмінно зосереджувалася насамперед на декоративному різьбленні – найчастіше обрамленнях поодиноких ікон та їх ансамблів[16], а також менших об'єктів церковного призначення, насамперед вівтарів. Серед дотепер відомих прикладів творчості відповідного кола[17] нагуєвицький рельєф не має ближчих аналогій і внаслідок цього здатний сприйматися унікальним. Впроваджені досі до наукового вжитку окремі зразки подібного різьблення, як «Введення Богородиці» на лицевій стороні процесійного образу другої чверті XVIII ст. в парафіяльній церкві в околицях Львова[18] чи віднесені до XIX ст. фігури пристоячої Богородиці[19] є, умовно кажучи, круглими фігурами (у першому випадку при тлі) та стилістично сприймаються виразно пізнішими. Не випадало би також, очевидно, зіставляти з ним і поодинокі актуально доступні приклади різьблених постатей Ієссея та пророків на царських вратах другої половини XVII – XVIII ст.[20] Однак сама їх присутність здатна вказати на ширшу практику такого різьблення у релігійній мистецькій культурі західноукраїнських земель. Найвірогідніше, саме в них і належалося би вбачати потенційний ширший контекст появи аналізованого нагуєвицького рельєфу. Безперечно, він повинен бути визнаний найранішим оригінальним зразком скульптури такого походження, віднайденим досі в Україні. Хоча пам'ятки як музейної колекції, так і набагато ширший їх фонд, виявлений останнім часом при проведенні зазначених музейних експедицій, переконують у поширенні подібного рельєфного різьблення на місцевому ґрунті як прикметному явищі спадщини церковного мистецтва, правда, однак, цього разу – регіональної професійної практики вже другої чверті – середини XVIII ст. (пор. далі). Проте музейний рельєф як попереджує це явище, так і водночас здатний відображати за всіма ознаками принципово інший пласт традиції, тобто має виразно давніше походження.

Зазначений рідкісний рельєф пристоячої Богородиці – красномовне свідчення і водночас доказ тих цілком виняткових можливостей відкриття унікальних об'єктів спадщини церковного мистецтва, які все ще продовжують зберігатися у нагуєвицькій околиці. Таке враження, зі свого боку, здатні підкріпити також й

[16] На цій особливості української скульптури в мистецькій практиці XVII – XVIII ст. наголошено: Александрович В. Скульптура. – С. 74, 84, 85.

[17] Див.: Моздир М. І. Українська народна дерев'яна скульптура. – К., 1980. – С. 22-65; Дерев'яна скульптура...

[18] Репродуковане: Моздир М. І. Українська народна дерев'яна скульптура... – С. 48.

[19] Там само. – С. 61, 62.

[20] Конкретні приклади див., зокрема: Царські врата українських іконостасів / Упорядник Ю. Юркевич. – Львів, 2012. – С. 238-253 (запропоновані у виданні датування не завжди прийнятні з огляду закономірностей стилістичної еволюції самого різьблення). Істотним доповненням до наведених тут прикладів видається постать сидячого Єссея на царських вратах з Воскресенської церкви в селі Шишировичі Яворівського р-ну Львівської обл. (Національний музей у Львові імені [митрополита] Андрея [(]Шептицького[)], далі – НМЛ), репродукцію див.: Драган М. Українська декоративна різьба XVI – XVIII ст. – К., 1970. – С. 127. Іл. 66.

інші, по-своєму не менше варті уваги окремі позиції з-поміж найцікавіших новіших експедиційних поповнень музейної збірки.

До важливих об'єктів колекції, збережених у церкві святого Миколая в Нагуєвичах, належать ще також два симетричних парних різьблених елементи, ідентифіковані в процесі реставраційного дослідження як крила вівтаря. Їх підкреслено вузькі площини оздоблені в техніці узагальненого й досить грубуватого за виконанням, немало об'ємного, пластично потрактованого ажурного різьблення із поєднанням виразно різнорідного з походження репертуару іконографічних мотивів. Основою став знаний давніший, проте явно переосмислений регенційного родоводу центральний елемент, укладений із рапорту пари зіставлених за вертикаллю невеликих традиційно перевернутих листками додолу трипелюсткових стилізованих квітів. Втім, з пари незмінно докладно опрацьовано тільки горішню квітку. Долішню здебільшого так чи інакше зредуковано, а то й зведено лише до зовсім невеликого фрагменту, як у лівому горішньому завиткові. Їх вміщено всередині поєднаних із ним чималих за розмірами ажурно різьблених тонких нешироких видовжених чотирьох декоративних завитків у вигляді букви С так само ще цілком очевидно передрокайльного зразка, хоча й зовсім іншого походження, поперемінно відкритих назовні та досередини. Зазначений регенційний мотив заповнює їхні порожнини, немов об'єднуючи і зміцнюючи водночас обидва кінці. Зовні їх доповнює ряд стилізованих листків з наскрізним отвором від декоративної форми в долішній секції й поміж собою поєднує так само нерегулярний ажурний різьблений мотив.

Нешироке крила вказують можливість призначення для невеликого вівтаря, де вони обрамлювали центральний образ, найвірогідніше – мальований. Сама вузькість неспроможна, однак, відсилати до відповідно так само вузького вівтаря, можливо заздалегідь призначеного для конкретного, теж нешироког місця в інтер'єрі храму. Подібні, підкреслено завужені щодо ширини вівтаря, крила, однак пізнішої стилістики, неодноразово доводилося відзначати під час музейних експедицій у храмах нагуєвицької околиці як одну з прикметних особливостей поширеного на місцевому ґрунті різьблення подібного призначення.

Стосовно часу виконання, здатне привернути увагу окреслене відзначеним поєднанням однозначно пізнього на тлі еволюції регенційної стилістики походження крил з явним збагаченням практикованих вихідних декоративних мотивів елементами з-поза звичного для регенційної стилістики репертуару. Серед доробку львівського кола подібна орнаментація регенційного родоводу (іншої, правда, іконографії) у переосмисленій пізній версії зафіксована ще навіть в ансамблі різьблення підміської сільської церкви з іконами, датованими 1758 та 1760 р.[21] З цього огляду крила вівтаря нагуєвицького храму як виразно пізній зразок залученої орнаментальної системи випадало би, очевидно, вмістити в межах середини століття. У них належалося би вбачати попередження уже наступної, панівної перед кінцем століття, рокайлевої стилістики. Вони виявляються досить своєрідним пізнім прикладом регіонального варіанту домінуючої на місцевому ґрунті декоративної системи першої половини XVIII ст. Причому, сам характер різьблення із

[21] Александрович В. Львівські ансамблі ікон середини XVIII століття у двох сільських церквах // Збірник матеріалів XI Міжнародної конференції «Християнська сакральна традиція: віра, духовність, мистецтво», м. Львів, 22 листопада 2018 р. – Львів, 2018. – С. 152-154.

досить скромно розвинутим пластичним началом при одночасній масивності поодиноких елементів може вказувати на авторство не, власне, різьбяра, а столяра. За матеріалами новіших досліджень майстри цього фаху відігравали все ще недооцінену досить активну роль у поширенні декоративного різьблення XVII – XVIII ст., й не тільки українського[22]. Особливо істотною вона, як видається, мала бути у провінційному середовищі та на периферії головних мистецьких осередків[23]. Проте за малочисельності джерельних відомостей до історії української скульптури, як і так само нинішнього все ще надто скромного стану її осмислення, цей важливий аспект відповідного напряму мистецької практики Нової доби досі так і не відкрито й він фактично надалі залишається поза звичними уявленнями про еволюцію скульптурної практики відповідного періоду.

На тлі опрацьованого досі західноукраїнського декоративного різьблення крила вівтаря нагуєвицької церкви презентуються доволі своєрідною позицією зазначеного напряму мистецької культури. Подібних за іконографією зразків досі не зафіксовано, зокрема, серед чималої групи стосовно докладніше оглянутих та впроваджених до наукового вжитку західноукраїнських царських врат[24] як домінуючої тематичної лінії українського декоративного різьблення. Віддалену іконографічну аналогію мотиву завитків вдається зауважити у царських вратах середини століття з церкви в селі Горянка колишнього Миколаївського р-ну (Львів, церква архангела Михаїла монастиря Студитів)[25].

Крила за виконанням, безперечно, повинні належати місцевому майстрові. Тому, можливо, вони здатні репрезентувати не опрацьований дотепер комплекс явищ регіональної автентичної традиції із немало оригінальним стосунком до професійної культури європейської орієнтації, який усе ще не мав нагоди потрапити до поля зору дослідників й практично надалі так і залишається поза увагою. Принаймні, під час музейних експедицій у церквах нагуєвицької околиці випала нагода зафіксувати немало подібних виразно своєрідних свідчень не зауважених досі аспектів місцевої традиції.

Інші з-поміж важливіших позицій колекції церковного мистецтва музей зумів отримати упродовж трьох останніх років завдяки експедиціям, зосередженим, як досі, здебільшого на сільських парафіяльних церквах ближчої нагуєвицької околиці. Вони так само належать до тих об'єктів мистецької спадщини, які вже не використовувалися у церковному вжитку й тому в окремих випадках була можливість домовитися з отцями парохами та церковними громадами й за умови досягнутого

[22] У джерелах XVIII ст. вони нерідко здатні виступати з обома професіями: Александрович В. Малярі та різьбарі Лукова (Матієва) у XVIII столітті // Волинська ікона: дослідження та реставрація. Матеріали XIV міжнародної наукової конференції, м. Луцьк, 29-30 жовтня 2007 року. – Луцьк, 2007. – С. 27; Його ж. «Z łaski Pana Boga miałem swey własny sposob do życia z kąsztu mego snycerskiego…». Жовківський осередок майстрів українського різьблення другої половини XVII – середини XVIII століття // Жовква крізь століття. – Жовква, 2012. – Вип. 2. – С. 297.

[23] Увагу до цієї їх ролі щойно останнім часом на конкретних прикладах з мистецької практики XVII – XVIII ст. привернуто: Александрович В. Скульптура. – С. 92; Його ж. Українські скульптори Львова XVIII століття // Збірник матеріалів XII Міжнародної конференції «Християнська сакральна традиція: віра, духовність, мистецтво», м. Львів, 19 листопада 2019 р. – Львів, 2019. – С. 177.

[24] Див.: Драган М. Українська декоративна різьба... – С. 102-138; Царські врата...

[25] Репродукцію див.: Врятовані від загибелі і забуття. Українське сакральне мистецтво з колекції «Студіон» / Автор-упорядник о. д-р Севастіян (Степан) Дмитрух. – Львів, 2010. С. 67; Царські врата… – С. 326. Іл. 179.

взаєморозуміння одержати їх для подальшого переховування й використання у музейній практиці. Його незмінно попереджували реставраційні заходи, оскільки окремі експонати нерідко надходили досить поруйнованими.

З-поміж пам'яток позанагуєвицького походження у нинішній збірці власне в такому стані придбано унікальну не тільки для музейної колекції, а й українського мистецтва загалом монументальну подвійну ікону, правдоподібно, кінця XVII ст. «Страждаючий Христос з Адамом і Євою – Вхід до Єрусалиму» (102х173 см). Її ліва половина зі Страждаючим Христом намальована на вкрай недоброякісному крейдяному ґрунті, що привело до подальшого систематичного руйнування зі значними випадами малярського шару разом із ґрунтом на чималій поверхні. Внаслідок цього ікона вже у стані зі значними втратами була визнана непридатною для подальшого зберігання у храмі й передана до музею, де – через стан та загрозу дальшого руйнування – її також випадало неодноразово закріплювати.

Практика вміщення в інтер'єрах дерев'яних церков подібних великих за розмірами ікон, очевидно, виводиться від відсутності у таких храмах звичного для східнохристиянської традиції монументального малярства. Починаючи від другої половини XV ст. цю своєрідність облаштування інтер'єрів українських церков покликані були певною мірою «компенсувати» вміщені на північній та південній стінах нави монументальні ікони Розп'яття зі страстями та Страшного суду[26]. Проте іноді поряд із ними з'являлися подібні чималих розмірів ікони й на інші теми. Як приклад можна пригадати розпис, правда, стіни нави «Успіння Богородиці»[27] та південної стіни бабинця знаної церкви Зіслання Святого Духа в селі (колись місто) Потелич Жовківського р-ну Львівської обл. «Успіння Богородиці»[28]. Не зайве пригадати й присутність декількох подібних виділених розмірами зображень «іконного» характеру і в тій самій потелицькій церкві: «Деісусу», «Успіння Богородиці», «Воздвиження Чесного Хреста», «Богородиці Печерської з Емануїлом та святими Антонієм і Феодосієм Печерськими», «Жертвоприношення Авраама»[29]. У дрогобицькій церкві святого Юра, відповідно до переосмисленої програми малярського ансамблю інтер'єру храму в релігійній культурі XVII ст., вже немає Страстей та Страшного суду , а замість того на їх історичному місці вміщено Акафісти Христу та Богородиці[30]. Як побачимо, власне від такої новації і виводиться аналізована ікона музейної колекції. Перелічені композиції в ансамблях монументального малярства дерев'яних церков вказують на звичну присутність таких великих ікон в інтер'єрах храмів як невід'ємної частини храмових малярських ансамблів. Нечисленні розшукані досі великі ікони поза всяким сумнівом відкликаються до цієї власне ширшого значення традиції й репрезентують саме її. Хоча подібна практика

[26] До цієї практики увагу привернуто: Александрович В. Релігійна мистецька культура України XVII століття: нова релігійна ситуація, нове мистецтво // Берестейська унія і українська культура XVII століття. Матеріали Третіх «Берестейських читань» Львів-Київ-Харків, 20–23 червня 1994 р. – Львів, 1996. – С. 133; Його ж. Образотворче і декоративно-ужиткове мистецтво // Історія української культури: У 5 т. – К., 2001. – Т. 2: Українська культура XIII – першої половини XVII століття. – С. 431.

[27] Репродукцію див.: Міляева Л. С. Стінопис Потелича. Визвольна боротьба українського народу в мистецтві XVII ст. – Київ, 1969. – С. 2-3; Ее же. Росписи Потелыча. Памятник украинской монументальной живописи XVII века. – Москва, 1971. – С. 124. Ил. 82.

[28] Композиція репродукована: Миляева Л. С. Росписи Потелыча. – С. 178. Ил. 137.

[29] Про них див.: Міляева Л. С. Стінопис… – С. 168-196; Ее же. Росписи… – С. 51-59, 123-149, 150-152.

[30] Репродуковані: Міляєва Л. за участю М. Гелитович. Українська ікона... –С. 354, 355. Іл. 349, 350.

й не набула більшого поширення в українському релігійному мистецтві. Принаймні досі її зафіксовано лише в лічених прикладах, що, зі свого боку, спроможне збільшити історично-культурну вартість зразка, придбаного для музейної колекції. Як встановлено щойно останнім часом, очевидно, за відсутності багаторядних ансамблів на передвівтарній огорожі при відкритому внаслідок цього вівтарному просторі подібні більших розмірів ікони іноді могли встановлювати також на престолах[31].

Що в конкретному аналізованому випадку повинно йтися власне про великих розмірів ікону немов «на заміщення» монументального малярства доводить наявність у самому храмі іншого виконання, але парного з призначення монументального образу «Богоявлення та Богородиця з Емануїлом». Останнім часом обидві вони власне як парні знаходилися уже на хорах, про первісне місце їхнього перебування відомостей немає. Проте наведена дрогобицька аналогія у монументальному малярстві підказує їх призначення як своєрідної іконної версії та заміщення притаманних релігійній мистецькій культурі XVII ст. розбудованих окремих Христологічної та Богородичної тем в іконографічних програмах інтер'єрів храмів. Причому, Христологічна тематика в цьому конкретному випадку виступає як страсна з акцентом у парній іконі на воплоченні. З цього огляду, посиленого, до того ж, монастирським статусом самого храму, не підлягає сумніву справлення обох ікон – незалежно від їхньої стилістичної відмінності та можливої часової різниці – для вміщення в наві храму. На підставі наведеної дрогобицької паралелі належиться визнати місцем їх первісного призначення південну та північну стіни нави. Подібні ансамблі, очевидно, не мали більшого поширення у релігійній мистецькій культурі, проте, попри унікальність, повинно йтися про відображення як важливих тенденцій духовного життя свого часу, так і органічне співвіднесення із ширшим контекстом релігійної культури епохи.

Поєднання сюжетів музейної подвійної ікони виразно відсилає до страсної тематики. При цьому запропоноване зіставлення сюжетів вказує на порушення звичної часової послідовності, оскільки, згідно з розвитком біблійної розповіді, першим логічно мав би бути «Вхід до Єрусалиму». Трактування самої цієї теми в іконі загалом відповідає східнохристиянському канонові на тогочасному етапі його побутування[32]. Скромно зазначені елементи актуалізації здатні спостерігатися хіба в формальній стороні та досить загально потрактованій архітектурі Єрусалиму, зрештою – цілком умовній, хоч і в практикованому звичному для того

[31] До такої практики принагідно випало привернути увагу за матеріалами церковних візитацій середини XVIII ст., у яких, правда, йдеться про конкретні позиції облаштування церковних інтер'єрів ранішого часу: Александрович В. Невідоме джерельне свідчення 1742 року про обставини перенесення Жидачівської чудотворної ікони Богородиці (Воплочення) до Воскресенської церкви в Жидачеві // Жидачівщина. – Львів; Жидачів, 2021. – Вип. 3. – С. 42. Поки зазначену практику виявлено на обмеженій кількості прикладів зі самого тільки Жидачева. Потенційна можливість ширшого побутування такої норми потребує дальшого вивчення збережених візитаційних протоколів. Подана тут ймовірність здатна, зокрема, пояснити все ще «загадкове» первісне призначення такої знаної рідкісної пам'ятки іконопису перемишльської школи другої половини XV ст., як «Воздвиження Хреста з євангельськими сценами» із Хрестовоздвиженської церкви у селі Здвижень (тепер на території Польщі) (НМЛ), див.: Гелитович М. Українські ікони XIII – початку XVI століть зі збірки Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького: альбом-каталог. – К., 2014. – № 37.

[32] Найповніше зіставлення української іконографії теми запропоновано: Janocha M., ks. Ukraińskie i białoruskie ikony świąteczne w dawnej Rzeczypospolitej. Problem kanonu. – Warszawa, 2001. – Fot. 152-171.

часу репертуарі конкретних форм. Натомість сюжет із Христом після бичування, хронологічно пізніший, відсилає до ситуації після одного з наступних епізодів Страсного тижня. Він якнайвиразніше не здатний мати нічого спільного з іконографією східнохристиянського родоводу й за всіма притаманними йому ознаками однозначно відкликається до новішої з походження на українському ґрунті релігійності західноєвропейського культурного кола через послідовне відтворення європейського графічного взірця[33]. Сам залучений при цьому протограф, як випадає здогадуватися, мусив бути достатньо рідкісним, що для подібної графіки не рідкість. Тому його віднайдення належалося б визнати справою щасливого випадку[34].

Основою композиції є зображення стоячого Христа зі знаряддям страстей – звичною для західноєвропейської іконографії тростиною, якою Його бичували. Через значні суцільні втрати (скромніші реставраційні доповнення присутні і в стосовно краще збереженій частині зображення) істотні деталі самої композиції, втім також майже вся долішня її частина, виявляються недоступними. Інша, значно скромніша, проте не менш важлива складова композиції – вміщені ліворуч, як випадає здогадуватися, навколішки фронтально Адам і Єва, постаті яких так само збереглися лише частково, фактично тільки оплічно, через значну суцільну втрату в долішній половині образу. Що намальовано саме їх, доводять чіткі написи імен червоною фарбою при фігурах у тлі. З рани в боці Христа на їхні голови спадають виразно зазначені численні чималі каплі яскравої червоної крові, що є безперечною алюзією до ідеї жертви Христа задля збавлення підпалого спокусі гріха людства через викуплення первородного гріха.

Загалом ікона поєднує два досить різнорідних із походження сюжети – традиційний для східнохристиянської духовної свідомості історичний та цілковито зроджений у так званому «реалістичному» світосприйнятті Заходу новіший символічний. Один із них відсилає до історичного першого визнання царської природи Христа, інший – Його призначення у воплоченні, на землі. Можна б ще водночас так само визнати, що повинно йтися також ще й про два послідовних окремих етапи еволюції української релігійної культури. Первісний, давніший із них мав розвиватися у колі східнохристиянського духовного досвіду. А спрямований до майбутнього привнесений щойно в XVII ст. й значно активніше поширений у наступному столітті інший перенесено із новішої західної, латинської традиції на тлі тих змін в українській духовній культурі та релігійній іконографії, що поступово наростали з її «поверненням обличчям до Заходу» (Дмитро Чижевський) від зламу Середньовіччя й Нової доби. З цього огляду ікона рідкісної іконографії

[33] Спосіб залучення таких взірців на матеріалі нідерландських гравюр братів Віріксів з кінця XVI ст. як оригіналів ікон страсного циклу видатного львівського майстра Миколи Мороховського Петрахновича (? – не раніше 1666) для Успенської церкви у Львові 1637 – 1638 рр. показано: Ałeksandrowycz W. Cykl pasyjny Mikołaja Morochowskiego Petrachnowicza z ikonostasu cerkwi Zaśnięcia Matki Boskiej we Lwowie. Źródła inspiracji oraz osobliwości ich wykorzystania // Przegląd Wschodni. – Warszawa, 2001. – T. 7, zesz. 3(27). – S. 791-816.

[34] Так, зокрема, випадково вдалося ідентифікувати прототип ікони святого Василія Великого 1779 р. в одній зі сільських церков нагуєвицької околиці. Ним виявилася ілюстрація визначного львівського гравера Івана Филиповича (? – 1766) до видання Євангелія друкарні львівського Успенського братства 1759 р., див.: Александрович В. Гравюра Івана Филиповича з львівського «Служебника» 1759 року – оригінал ікони «Святий Василій Великий» 1779 року // З історії західноукраїнських земель. – Львів, 2020. – Вип. 16. – С. 3-16.

у цілковитій згідності з домінуючим спрямуванням духовного життя свого часу немов призначена об'єднувати дві наступні тенденції, як і водночас окремі епохи, еволюції української релігійності в її історичному розвитку.

Показово, що засвідчена, радше, виняткова за характером для українського середовища ідея[35] виявилася реалізованою в іконі для церкви сільської околиці. Варто, однак, мати на увазі, що на час появи самого образу вона була монастирською й ікона разом із парною до неї є замовленням, коли навіть не власне монастирської спільноти, що, однак, навряд чи випадало би підважувати, то принаймні для неї. Звідсіля зазначений елемент укладу спроможний відсилати насамперед до важливих сторін усе ще мало відомого в його подібних глибших конкретних виявах духовного життя західноукраїнського монастирського середовища на одному з показових переломних етапів його внутрішньої еволюції[36]. Вона здатна засвідчувати ті аспекти монастирського життя, які з плином часу, починаючи від латинізації другої половини XVIII ст. та секуляризаційних змін у житті монастирських спільнот уже за австрійської доби від кінця цього століття виявилися втраченими. Внаслідок цього нині вони здатні бути встановленими на підставі вже тільки поодиноких автентичних свідчень щойно за умов новітнього поглиблення студій над національною духовною спадщиною.

Варто також відзначити, що засвідчена в іконі ускладненість теологічного змісту, хоч у цьому конкретному випадку й звично для свого часу запозичена цілком готовою від західного іконографічного взірця, не повинна сприйматися для тогочасної української релігійної мистецької культури чимось зовсім винятковим, навіть для провінційного середовища. До такого висновку здатне, зокрема, схилити зіставлення зі ще також не так давно опублікованою пізнішою, вже другої чверті XVIII ст. унікальною монументальною епітафією Анни, дружини священника Івана, можливо, – пароха церкви архангела Михаїла в селі Красна поблизу Дуклі, тепер на території Польщі (НМЛ)[37]. Правда, на відміну від аналізованого образу, вона немов зовсім позбавлена виразніше наголошених західних ремінісценцій.

[35] Втім, подібні вирішення виявляються для української мистецької спадщини хоча й достатньо рідкісними, проте, все ж, не унікальними. Аналогічні за характером приклади пропонують також ікони «Тайна вечеря з Воскресінням Христа» 1680 р. з Покровської церкви в селі Верещиця Яворівського р-ну Львівської обл. (НМЛ, репродукована: Сидор О. Патріярх Йосиф Сліпий і мистецтво. – Київ; Рим, 2012. – С. 177) та «Покров Богородиці», доповнений у долішній частині постатями патріарха й імператора навколішки, які на платі тримають встановлений на покладеному поверх нього хресті Нерукотворний образ, – з церкви в селі Могиляни Острозького р-ну Рівненської обл. (Державний історико-культурний заповідник, м. Острог, репродукована з безпідставним датуванням XVIII – XIX ст.: Gębarowicz M. Mater Misericordiae – Pokrow – Pokrowa w sztuce i legendzie Śródkowo-Wschodniej Europy (Studia z Historii Sztuki. T. 38). – Wrocław etc., 1986. Il. 145).

[36] Наскільки своєрідні ідеї здатні були виникати в місцевому регіональному монастирському середовищі свідчить фрагментарно збережена храмова ікона святого Миколая з історією, яку випадає віднести до монастирської церкви Перенесення мощів святого Миколая у Нагуєвичах (Львів, Музей митрополита Андрея Шептицького). Кольорову репродукцію див.: Врятовані від загибелі і забуття / Автор-упорядник о. д-р Севастіян (Степан) Дмитрух. – Львів, 2010. – С. 45. Дві сцени історії трактують святого монахом, хоча мірлікійський святитель ніколи не перебував у монастирі і його іконографія подібних епізодів не знає, див.: Ševčenko N. P. The life of Saint Nicholas in byzantine art. – Bari, 1981; Гелитович М. Святий Миколай з житієм.

[37] Косів Р. Риботицький осередок… – С. 325. Іл. 430. В епітафії так само присутній, зокрема, мотив крові Христа – тут вона спливає на вміщений під Розп'яттям гріб покійної, символічно збавлюючи її тим самим від гріха.

У контексті наведених міркувань новопридбаний унікальний подвійний образ музейної збірки презентується важливою позицією релігійної мистецької культури далеко не тільки вузькорегіонального значення. Його випадає сприймати достатньо рідкісним на тлі актуально доступної малярської спадщини відображенням глибоко закорінених в історичній традиції ширших тенденцій духовного життя тієї переломної доби та середовища й пов'язаних із ним різнорідних свідченнях духовних процесів на місцевому ґрунті.

Важливий комплекс явищ виразно молодшого походження, уже наступної історичної епохи, відображає чималих розмірів монументальний двосторонній різьблений рельєфний процесійний образ з ажурним обрамленням із реплікою Почаївської ікони Богородиці на лицевій стороні та святим Миколаєм на звороті, збережений в іншій церкві, близької нагуєвицької околиці.

Поява процесійних образів у церквах була однією зі все ще науково не осмислених показових новацій церковного життя періоду після Замойського собору (1720), позначеного широким запозиченням окремих елементів релігійної культури, утверджених до того в лоні Католицької Церкви. Причому, як дає підстави вважати попередньо опрацьований відповідний матеріал, втім і нагуєвицької околиці, найдавніші, ранні такі зразки звично характеризувалися побільшеними розмірами й водночас також розбудованою іконографією, згодом певною мірою спрощеною при одночасному істотному зменшенні і самих образів. Приклади другої половини століття не тільки вже не такі масивні, а й у поодиноких випадках навіть здатні ненабагато перевищувати пів метра висоти. У процесійному образі музейної збірки рання тенденція додатково виявлена також через вміщення у складі бокового різьбленого обрамлення зі стилізованими декоративними мотивами додаткових овальних медальйонів із невеликими мальованими в червоно-охристих кольорах майже поколінними євангелістами, двох невеликих повнофігурних різьблених ангелів на лицевій стороні в завершенні та чималих ажурних корон над обома сторонами. Образ, як і наскрізно різьблена частина його обрамлення, виконаний у невисокому, досить плоскому за трактуванням рельєфі, форми виразно узагальнені, передані цілком площинно й навіть немало грубувато. Особливо виразно це простежується у фрагменті розширеної додолу туніки Богородиці при долішньому обрізі з механічно прокресленою численними прямими лініями на позначення складок поверхнею – у разючому контрасті з трактуванням вбрання пристоячої Богородиці у згаданому музейному рельєфі. Характерові відтворення елементів різьбленого обрамлення відповідають також і виконані в левкасі підкреслено невисоким рельєфом й так само цілком узагальнено трактовані стилізовані рослинні мотиви в золочених тлах обох основних зображень. Склад кольорової гами визначають золото та срібло рельєфів на обох сторонах із незначними вкрапленнями зеленого та інших кольорів у поєднанні зі сріблом різьбленого обрамлення й так само яскравою зеленню розфарбування чималої конструкції.

В іконографії особливий інтерес викликає відзначена репліка ікони Почаївської Богородиці на лицевій стороні. Сама постать Богородиці монументальна, вужча в плечах й виразно подовжена та розширена додолу. За відзначеного винятково узагальненого трактування форм до історичного протографу відсилає своєрідне зіставлення постатей разом з прикметною для реліквії Почаївського монастиря

хусткою у лівій руці Богородиці. Правда, сама хустка відтворена не згідно з шанованим першовзірцем, де вона звисає двома загорнутими до переду досередини гостро завершеними кінцями додолу. Її передано довгим кінцем немов якоїсь вузької тканини, перекинутої з високо піднятої супроти взірця правої руки під нею. Оскільки так незрозуміло потрактована хустка, як і відворот мафорію нижче від неї – темно-зеленого кольору, не може йтися про взорування на малярському оригіналі. До такого ж висновку схиляють також обидва лики – підкреслено широкі, масивні в традиціях ідеалу пізнього бароко першої половини XVIII ст. Разом з ними зазначена «помилка» при відтворенні хустки здатна підказати вірогідний досить своєрідний характер залученого іконографічного переказу. Не меншою мірою це повинно стосуватися також і його використання. Прикметною особливістю з-поза звичної для Почаївської ікони іконографії сприймається також доповнення на вільному тлі обабіч голів двома фронтально поданими херувимами, для так пізньої богородичної іконографії не характерними[38]. Невеликі фрагменти тла заповнені золоченим гравійованим орнаментом зі стилізованими рослинними мотивами, а при постатях обабіч вміщено зазначений сформований у левкасі стилізований своєрідний декоративний «букет» як доступну за постаттю Богородиці тільки горішню частину стилізованої завершеної «букетом» гілки, повністю відтвореної обабіч постаті святого Миколая на звороті.

У літературі вже давніше зауважено появу перших малярських копій шанованої західноукраїнської ікони Почаївського монастиря ще задовго до її коронації 1773 р. й новітнього поширення церковного шанування уже в післякоронаційний період. Так, зокрема, зафіксована скромна невелика провінційна копія 1729 р. (у парі з іконою Христа) з давньої збірки Музею Наукового товариства імені Шевченка у Львові, що їх справив «раб божий Шаренко» (НМЛ)[39]. Більших розмірів копія 1757 р. збереглася у Покровській церкві села Деревок Любешівського р-ну Волинської обл. (Волинський обласний краєзнавчий музей)[40]. Відома також не зафіксованого походження теж більша копія початку XVIII ст. (приватна збірка)[41]. До них належалося би додати також невеликих розмірів актуально перемальовану не зафіксованого походження ікону, правдоподібно, так само початку століття (приватна збірка). Цей короткий перегляд переконує у поширенні копій Почаїв-

[38] Їх присутність в іконографії Богородиці з Емануїлом взагалі мало характерна, оскільки тут за візантійською традицією звично зображали двох архангелів у поклонінні Христу та Богородиці. Правда, у пізній візантійській іконографії іноді замість них присутні два херувими, як, наприклад, у двох мініатюрних репліках не ідентифікованої візантійської ікони (приватна збірка, НМЛ), кольорові репродукції див.: Александрович В. Холмська ікона Богородиці з Емануїлом (Студії з історії українського мистецтва. Т. 5). – Львів, 2018. – С. 79; Українське сакральне мистецтво з колекції «Студіон». – Львів, 2008. – Ч. 2: У збірці Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького / Автор-упорядник о. д-р Севастіян Дмитрух. – С. 100.

[39] Павличко Я. «Почаївська Богородиця» 1729 року із Волині // Волинська ікона: дослідження та реставрація. – Луцьк, 2003. – Вип. 10: Матеріали X міжнародної наукової конференції, м. Луцьк, 17-19 вересня 2003 року. – С. 52-55.

[40] Кольорові репродукції див.: Волинська ікона XVI – XVIII ст. Каталог та альбом під редакцією Сергія Кота. – Київ-Луцьк, 1998. – № 46; Музей волинської ікони: книга-альбом. – К., 2012. – С. 241.

[41] Від Миколая до Йордану. Виставка українських ікон та артефактів XI – XVIII століть з приватної збірки Ігоря та Оксани Гринівих у Музеї мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків. – К., 2007. – С. 101. – № 25. У цій публікації копія віднесена до доробку знаного волинського маляра жовківського походження, о. Йова Кондзелевича (бл. 1667 – між 1740 – 1748).

ської ікони уже в першій половині століття. На їхньому тлі образ музейного феретрону здатний належати до групи хоч і не перших, проте, все ж, безперечно ранніх таких прикладів, ще першої половини XVIII ст., очевидно вже другої його чверті, здатних теж немало випереджувати коронацію 1773 р.

Натомість вміщена на звороті постать святого Миколая на повний зріст у не рідкісному для його новішої іконографії архиєрейському саккосі з темною підкладкою, який замінив неодмінний для давнішого періоду фелон[42], загалом звична для мистецької культури відповідного періоду й ніякими додатковими акцентами при цьому не наділена. Чогось подібного їй спроможна додати хіба що не властива давнішим часам розбудована митра на голові. Причому, вона поєднана з іншою, встановленою у завершенні феретрону, відповідно як і на лицевій стороні над Богородицею, накладною ажурною золоченою короною, для української іконографії мірлікійського святителя незвичною, як випадало би здогадуватися, виготовленою немовби «в пару» до корони над Богородицею з Емануїлом. Святитель благословляє зігнутою у лікті й піднятою до рівня грудей правою рукою, опущеною нижче пояса лівою рукою, притримуючи на лівому плечі високий посох із розбудованим декоративним круглим завершенням. Золочене тло заповнює гравійований орнамент й обабіч постаті – відзначені дві сформовані в левкасі стилізовані високі галузки, завершені квітами, аналогічними до вміщених на лицевій стороні. Максимально наближена до переду фігура досить тонка, виразно розширена в горішній половині широкими масивними плоскими рукавами, що немов охоплюють торс обабіч. Лик, як і в Богородиці та Емануїла, широкий, обрамлений коротким сивим волоссям та короткою заокругленою від долу бородою.

Немала кількість ще й зараз подібних образів у церквах нагуєвицької околиці вказує на їх широке побутування за умов запровадження і найбільшого поширення й характеризує їх як один із важливих аспектів релігійної мистецької культури свого часу. А водночас також – важливе свідчення тих істотних перемін, що заходили в її еволюції упродовж першої половини – середини XVIII ст. як відображення ширших процесів церковного життя післязамойського періоду на місцевому ґрунті. Хоча, правда, як здатні підказати враження від побаченого під час експедицій, повинно йтися хоч і про розбудоване, проте за часом не надто протяжне явище, за його найактивнішого розвитку, правдоподібно, обмежене останніми десятиліттями століття. Принаймні, притаманні тим часам рокайлеві мотиви декоративного різьблення для зафіксованих у церквах нагуєвицької околиці процесійних образів характерні мало. Феретронові музейної збірки за всім комплексом властивих йому індивідуальних ознак на тлі еволюції самої традиції випадає фіксувати початки поширення та побутування відповідного досвіду.

Вміщення на лицевій стороні Богородиці у версії Почаївської ікони робить процесійний образ унікальним зразком мистецької практики регіону. Під час музейних експедицій у церквах нагуєвицької околиці віднайдено понад десяток подібних феретронів з Богородицею та святим Миколаєм, проте репліка реліквії

[42] В українській іконографії ця заміна простежується від поодиноких ікон риботицьких майстрів зламу XVII – XVIII ст., конкретні приклади див.: Косів Р. Риботицький осередок… Іл. 143, 279. Походження наведених прикладів із провінційного середовища підказує появу відповідної тенденції у професійній культурі ще раніше. У цих зображеннях так само вперше з'являється не притаманна для давнішої іконографії митра на голові святителя.

Почаївського монастиря виявилася серед них унікальною. Віднайшлося поміж ними навіть і досить докладне, хоча й безперечно пізніше та вже виразно спрощене відтворення основних елементів конструкції музейного феретрону (перемальований), проте з Богородицею Римською – копією найпопулярнішої у мистецькій практиці Нової доби ікони Католицької Церкви – знаного оригіналу VII ст. (Рим, церква Санта Марія Маджоре). Є також образи з іншим, але так само латинським з походження варіантом зображення Богородиці з Емануїлом, оригінал якого поки не встановлено. У зіставленні зі звичним для церковної іконографії зображенням святого Миколая на звороті таке послідовне відтворення у церковних феретронах латинських взірців на лицевій стороні у Богородиці з Емануїлом (посилене водночас малярством медальйонів з євангелістами на обрамленні) сприймається немало вимовним як одна зі своєрідних особливостей певного аспекту регіональної мистецької практики. На такому тлі тим більшою рідкістю повинно бути визнане вміщення на музейному образі Почаївської Богородиці, інших давніх реплік якої під час музейних експедицій в обстежених храмах не виявлено. Немає відомостей про такі на місцевому ґрунті і в дотеперішній літературі. Звідсіля, очевидно, може йтися про викликане якимись не доступними нам конкретними обставинами спеціальне замовлення як виняткове – випадало би здогадуватися – зафіксоване для даного терену свідчення раннього шанування Почаївської ікони в немалому віддаленні від самого монастиря. Що мало послужити оригіналом іконографічного переказу – гадати не випадає. Проте відзначене недотримання певних прикметних особливостей шанованого оригіналу не позбавлене своєї власної вимови.

Музейний процесійний образ належить до доробку митця, якому випало залишити помітний слід у мистецькій спадщині найближчої нагуєвицької околиці. На підставі найважливішої прикметної особливості головного напряму ідентифікованої досі активності його випало назвати Майстром рельєфних ікон. Окрім згаданих достатньо численних процесійних образів, з виявленого дотепер доробку йому належать також окремі ікони, монументальний триярусний вівтар Успіння Богородиці (горішній ярус із малярським образом), процесійний хрест (зворот традиційний мальований). Разом це загалом понад два десятки пам'яток з достатньо обмеженого терену, здатних ствердити істотні позиції анонімного митця у мистецькій культурі регіону. На жаль, більшість ідентифікованих зразків його спадщини вже за новіших часів були поновлені й внаслідок цього – поза іконографією та пов'язаними з нею окремими елементами стилістики й залученими формальними засобами – для докладнішого вивчення актуально не надаються.

Безперечно, в анонімному митцеві випадало би вбачати майстра одного з місцевих осередків. Його належність до провінційної версії культури латинського кола не викликає сумніву. Українське церковне різьблення наділене немало відмінною стилістикою, хоча його зразки в регіоні залишаються усе ще не опрацьованими. Проте найпереконливішим доказом такого тяжіння виразно виступає насамперед малярство незмінно вираженої латинської стилістики у послідовно провінційному варіанті, вміщене в медальйонах з євангелістами. Зрештою, до нього ж здатне відсилати так само й трактування ликів, найперше Емануїла та Богородиці, разом із безперечною схильністю до залучення у зображеннях Богородиці з Емануїлом на феретронах насамперед латинської Богородичної іконографії. Оди-

ноким своєрідним «виламом» із засвідченої на описаний спосіб практики здатне поки презентуватися унікальне вміщення репліки Почаївської ікони на лицевій стороні музейного процесійного образу.

Із котрим з місцевих мистецьких осередків повинна бути співвіднесена ця майстерня? Хоч митці латинського культурного кола працювали і в Дрогобичі, насамперед малярі[43], проте його церковне малярство в актуально ідентифікованих зразках не сприймається позначеним настільки виразною та послідовною латинізацією[44]. Окрім того, робіт майстра так само поки не було нагоди виявити у храмах ближчої дрогобицької околиці. Навпаки, вони присутні в сільських церквах очевидного віддалення від Дрогобича, тому видається можливою активність самої майстерні, радше, не в Дрогобичі, а недалекому Самборі. Хоча це лише цілком попередній здогад, оскільки ближчі до самого міста терени під відповідним оглядом поки вивчити не було нагоди.

Активна діяльність анонімного провінційного майстра латинського культурного кола для сільських церков не повинна дивувати. Подібна практика за тогочасних умов була звичною у регіоні й не тільки в ньому[45]. Зокрема, її виразно засвідчує діяльність знаного дрогобицького сницаря першої половини XVIII ст. Лукаша Зайдакевича, який немало працював як для церков, так і костьолів обширного історичного регіону, втім і віддаленіших теренів, що нині входять до Польщі[46]. Тому з музейним процесійним образом співвідноситься одна з істотних тенденцій еволюції не тільки регіональної релігійної мистецької культури, а й усієї релігійної мистецької культури історичного перемишльсько-львівського регіону.

Унікальною позицією національної мистецької спадщини виявилася також пара переданих з недалекої сільської церкви чималих дерев'яних різьблених п'ятисвічників із достатньо простих форм підніжжям та стовбуром й розбудованим, прикрашеним стилізованими різьбленими пластично трактованими листками багато опрацьованим розгалуженням на п'ять свічок у завершенні (поліхромія та вірогідна позолота поновлені й не розкриті). Виконані як парні, вони вирізьблені, однак, у найбагатше опрацьованій частині в розгалуженні кожен за цілком іншим, виразно індивідуальним зразком. Трактування форм професійне з виразними ознаками реалізму в його європейському розумінні й видає руку фахово підготовленого майстра європейського культурно-історичного родоводу. Характер залученої при цьому в долішній частині стовбурів елементів скромної орнаментації відсилає до іконографічної практики другої чверті XVIII ст.

[43] Див.: Керик М. Дрогобицький малярський осередок XVIII ст. // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. – Львів, 2001. – Вип. 4. – С. 98-100.

[44] Для прикладу можна навести згадану пізнішу ікону святого Миколая 1758 р. з церкви Воздвиження Чесного Хреста в місті Дрогобич роботи знаного дрогобицького маляра, о. Василя Глібкевича, репродукована: Білостоцька Н. Ікона «Святий Миколай»… (кольорова вставка після с. 166).

[45] Відповідне явище, наприклад, у другій половині століття фіксується у Львові та його околиці: Александрович В. Львівські малярі європейської культурно-історичної орієнтації другої половини XVIII століття – виконавці церковних замовлень // Збірник матеріалів XIV Міжнародної конференції «Християнська сакральна традиція: віра, духовність, мистецтво», м. Львів, 24 листопада 2021 р. – Львів, 2021. – С. 123-143.

[46] Унікальна для провінційного середовища постать майстра стала відомою завдяки насамперед випадково збереженій частині його особистого архіву, найперше з контрактами на поодинокі роботи, про нього див.: Zaucha T. Łukasz Zajdakiewicz – osiemnastowieczny snycerz drohobycki // Przegląd Wschodni. – Warszawa, 2000. – Zesz. 2 (22). – S. 262-288.

Музейні п'ятисвічники належать до рідкісних позицій національної мистецької спадщини та відсилають до важливої свого часу складової релігійної культури, яка давно вийшла з поточної практики, тому актуально зафіксована хіба що в поодиноких прикладах. Загальновідомим аналогом музейних п'ятисвічників сприймається знана пара монументальних мідних п'ятисвічників, які в 1575 р. данціґський (тепер місто Ґданьск на півночі Польщі) майстер Лукас Фріделянт відлив на замовлення знаного київського воєводи, князя Василя Костянтина Острозького для каплиці замку в місті Дубно Рівненської обл. (Державний історико-культурний заповідник, м. Острог, Історико-культурний заповідник міста Дубна)[47]. Того ж походження аналогічні, як можна здогадуватися, за свідченням Павла Алеппського, на середину XVII ст. стояли також перед намісними іконами Успенської соборної церкви Києво-Печерського монастиря[48]. Одинокий зафіксований досі приклад аналогічних дерев'яних різьблених п'ятисвічників, але пізніших, значно скромніших за виконанням й уже з частково перероблением і внаслідок цього знищеним завершенням, зберігся в одній із сільських парафіяльних церков в околицях міста Коломия Івано-Франківської обл. Тому музейну пару дерев'яних різьблених п'ятисвічників перед намісні ікони випадає визнати однією із виняткових позицій релігійної мистецької культури. Притаманна їм своєрідність та цілком окреме місце серед фонду національної митецької спадщини виводиться від давності самої засвідченої у них традиції, за новіших часів у церковній практиці вже практично неприсутньої. Власне тому подібні об'єкти тепер і виявляються не інакше, як унікальними. Наведене свідчення Павла Алеппського неспростовно доводить, що повинно йтися про п'ятисвічники перед намісні ікони.

По-своєму не меншою рідкістю сприймається й одне з найновіших вдалих придбань музейної колекції уже 2022 р. – збережений без завершення невеликий дерев'яний різьблений підсвічник на одну свічку, виконаний у першій чверті XIX ст. так само в стилістиці професійного різьблення періоду класицизму. Суцільно перемальований сірою фарбою, він після розкриття виявився не просто вартісною пам'яткою декоративного мистецтва свого часу, а й водночас також показовою позицією мистецької спадщини відповідного періоду. Авторська поліхромія насправді була канонічно для класицизуючих смаків білою, із теплим відтінком слонової кістки. Канелюри ж горішньої частини стовбура при цьому позолочено й таке зіставлення створює знане притаманне класицизмові улюблене для відповідного періоду колористичне поєднання. Безперечно, для сільської церкви дрогобицької околиці, як і відповідного середовища загалом, це так само немало рідкісний об'єкт. Наведені приклади разом із зафіксованими під час експедицій матеріалами не засвідчили якогось ширшого побутування подібних новіших виробів аристократичної культури у сільських церквах нагуєвицької околиці. Проте сам унікальний актуально ідентифікований доступний взірець доводить принципову можливість побутування щонайменше поодиноких таких зразків у відповідному колі.

[47] Перший із п'ятисвічників репродукований, зокрема: Луц В. Д. Мистецька спадщина // Ричков П. А., Луц В. Д. Архітектурно-мистецька спадщина князів Острозьких. – К., 2002. – С. 140. Рис. 61; Вихованець Т. Церква Богоявленська соборна // Острозька академія: історія та сучасність культурно-освітнього осередку. Енциклопедичне видання. – Острог, 2019. – С. 588.

[48] Луц В. Д. Мистецька спадщина… – С. 140.

Звісно, музейна колекція церковного мистецтва включає не тільки поодинокі репрезентативні пам'ятки з чітко окресленою важливою позицією у мистецькій культурі свого часу. Поряд із ними присутній також скромнішого історично-культурного значення ширший матеріал, нерідко спроможний долучити істотні, варті уваги штрихи до характеру започаткованої збірки, доповнити її склад наступними вартісними об'єктами дальшого контексту. Природно, він присутній у різних розділах не так давно започаткованого фонду церковного мистецтва.

Насамперед, є ширше коло об'єктів з парафіяльної церкви родини Франків у Нагуєвичах. Це найперше, можливо, так само ще часів самого храму невелика шафка, вірогідно тогочасна ж церковна лавка, скромний столярський поліхромований ківот уже, мабуть, часів І. Франка та парафіяльна печатка, а також застібка Євангелія, яке подарував до церкви Яків Франко, й два скромних дерев'яних різьблених підсвічники.

Підсвічників у музеї вже зібралася ціла окрема колекція, втім, очевидно, найстарший поміж ними – невеликий масивний точений ще барокових форм XVIII ст. з частково збереженим оригінальним біло-голубим розфарбуванням. Привертають увагу також пара дерев'яних підсвічників другої половини XIX ст., виконаних за зразком поширених тоді олов'яних (у колекції є такий потенційний взірець із вкладним написом 1851 р.).

Розділ скульптури репрезентують ще також цікаве іконографічно через відкликання до традиції XVII ст. розп'яття другої половини XIX ст. – одиноке вціліле з придорожної каплички та прецесійний хрест уже початку XX ст. й новопридбаний ще один простих форм столярський кіот другої половини XIX ст.

Серед поодиноких рукописних матеріалів виділяються передані до музею пом'яники, вивезені свого часу зі знаної дерев'яної церкви Собору Богородиці (1700) в селі Сілець, втім найстарший у колекції рукопис – пом'яник родини Городиських 1731 р., а також невеликий так само приватний пом'яник 1895 р. зі скромною мальованою червоною і чорною фарбами оздобною титульною рамкою. Музей придбав також книгу вхідної та вихідної документації Мушинського церковного деканату. Започатковано також окрему колекцію стародрукованих книг з певними перспективами поповнення, хоча загалом у церквах стародруки тепер уже зберігаються нечасто.

Завдяки експедиціям у музеї склалася також невелика група фелонів другої половини XIX – XX ст. та новішого церковного шиття другої половини XX ст.

Враховуючи, що відповідний розділ музейної збірки укомплектовано упродовж останніх трьох років, він уже зараз презентується досить показово як кількісно, так і з огляду історично-культурної вартості найцікавішої частини експонатів та їх ширшого тла. А окремі особливо вимовні та цінні з огляду відображення традиції рідкісні його позиції сприймаються важливим поповненням не тільки музейного фонду. Їх значення здатне виходити поза межі нової конкретної колекції й виявляється важливим для мистецької спадщини західноукраїнського регіону загалом. Вони вказують на започаткування нової, динамічної у її розвитку збірки церковного мистецтва, за взятого темпу та належного наукового опрацювання фонду уже в близькому майбутньому спроможної стати новим помітним явищем серед регіональних музейних колекцій церковної мистецької спадщини.

За умов, коли музеї уже давно припинили експедиційну роботу і її провадить винятково знаний неофіційний контингент «комерційних працівників», нагуєвицький приклад показує як перспективи потенційного розвитку музейної експедиційної практики, так і її переконливий та вимовний безпосередній конкретний результат. Його визначає насамперед та цілком очевидна обставина, що, не дивлячись на неуникненні втрати, усе ще зберігаються достатньо широкі можливості не тільки для відкриття нових важливих позицій спадщини церковного мистецтва, а й водночас так само поповнення його музейного фонду. Обидва напрями діяльності важко переоцінити. Адже під час музейних експедицій церквами Дрогобиччини упродовж останніх років випала нагода виявити й зафіксувати не просто немало вартих уваги об'єктів церковного мистецького досвіду. Водночас віднайдено й задокументовано також декілька унікальних зразків релігійної мистецької культури, втім також і таких, що в науці досі не віднотовані, які потребують подальшого належного всебічного наукового опрацювання. Тобто, йдеться про невідомі в дотеперішній науковій свідомості зразки релігійної мистецької культури, покликані зафіксувати окремі не відображені в дотеперішньому сукупному науковому доробку аспекти церковної мистецької практики. Разом із новою колекцією церковного мистецтва та її рідкісними пам'ятками це чи не найвимовніший результат прикладених зусиль.

Як і водночас – та прихована сила, що, за словами Івана Франка, спонукає «нищити ноги», даючи взамін все нові й нові безперечні Франкові ж «дивнії перли» ще й надалі немало «забутої» та «невідомої» традиції.

ДОДАТКИ

Іл. № 1. Непорочне Зачаття Богородиці. З церкви святого Миколая у Нагуєвичах

Іл. № 2. Святий Миколай. З церкви святого Миколая у Нагуєвичах

Іл. № 3. Богородиця пристояча. З церкви святого Миколая у Нагуєвичах

Іл. № 4. Крила вівтаря. З церкви святого Миколая у Нагуєвичах

Іл. № 5. Страждаючий Христос з Адамом і Євою

Іл. № 6. Вхід до Єрусалиму

Іл. № 7. Страждаючий Христос з Адамом і Євою та Вхід до Єрусалиму

Іл. № 8. Богоявлення та Богородиця з Еммануїлом

Іл. № 9. Богородиця Почаївська. Лицева сторона процесійного образу

Іл. № 10. Святий Миколай. Зворотна сторона процесійного образу

Володимир Александрович.

Започаткування колекції церковного мистецтва Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі».

Проаналізовано найважливіші позиції започаткованої в останні роки колекції церковного мистецтва Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі» та запропоновано огляд її актуального складу. Фонд укладають пам'ятки з парафіяльної церкви родини Франків у Нагуєвичах (19) та об'єкти позанагуєвицького походження, насамперед із теренів Дрогобиччини. Показано та прокоментовано культурно-історичне й мистецьке значення поодиноких найважливіших з-поміж придбаних зразків скульптури та релігійного малярства XVII – XVIII ст., серед яких присутні й унікальні позиції національної мистецької спадщини.

Volodymyr Alexandrovych.

Initiation of the church art collection of the State Historical and Cultural Reserve «Naguyevychi».

The most important positions of the collection of church art of the State Historical and Cultural Reserve «Naguyevychi», which was initiated in recent years, are analyzed and an overview of its actual composition is offered. The fund consists of monuments from the parish church of the Franko family in Naguyevychi (19) and objects of non-Naguyevychi origin, primarily from the terrains of Drohobych region. The cultural-historical and artistic significance of some of the most important among the purchased examples of sculpture and religious painting of the XVII – XVIII centuries is shown and commented on, among which there are also unique positions of the national artistic heritage.

УДК 069:94(477.83-21)(092)»1940/1941-1944»

Богдан ЛАЗОРАК,
Тетяна ЛАЗОРАК

«ЕНЕРГІЙНИЙ ДИРЕКТОР, ЯКИЙ З ВІРОЮ ГОВОРИТЬ ПРО МАЙБУТНЄ МУЗЕЮ…»: ДРОГОБИЦЬКИЙ МУЗЕЙ ЗА КАДЕНЦІЇ ХОРУНЖОГО УГА ТА ПРОФЕСОРА ГІМНАЗІЇ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА – АНДРІЯ ЛЕПКОГО (1940, 1941 – 1944 РР.)

До 150-річчя з Дня народження
геніального українця Богдана Лепкого

Українська громада міст і сіл «Франкової Каліфорнії» в другій половині XIX – на початку XX ст. виховувалася зовсім по-іншому, аніж у наш час, оскільки виховання молоді здійснювалося на потужному контенті творчості наших українських геніїв – Тараса Шевченка, Івана Франка, Богдана Лепкого, Стефана Коваліва, Петра Карманського та багатьох інших, спадщину яких непоправимо коригувала чи узагалі стирала з історії більшовицько-рашиська машина у 1939 – 1990 рр. Реабілітація забутих постатей української культури Дрогобича на підставі історичних джерел повинна працювати для того, аби історія нашого міста не належала виключно одній, до певної міри, штучній доктрині «триміста» і «шульціани», які за відомі кошти проникли у культурний простір, врешті історіографію та туризм. Сьогодні потрібно негайно повертати в контент історичної правди про українську історію та культуру – українські імена світового масштабу, позаяк складається враження, що у часи Бруно Шульца та Раймонда Яроша у Дрогобичі, Бориславі та Трускавці існувало виключно історіографічно надумане «тримісто», у якому українська складова десь поруч. Вибачте, були постаті, які ще за життя були відомі не тільки в Галичині, але й на усьому американському континенті, а відтак і в усьому світі. Врешті ці постаті несли українську тяглість традиції не тільки від «Запорожця за Дунаєм», але й від давньої Києвохристиянської традиції в музейництві, малярстві, музиці, пісні, науці тощо. Повернення забутих постатей Дрогобиччини також має реабілітувати і міжвоєнні прагнення української інтелігенції зберегти тяглість своїх древніх давньоруських прав на історичну спадщину України, яку прагнули постійно загарбати наші сусіди з усіх сторін від найдавніших часів до сучасності. При цьому концепція митрополита Андрея Шептицького згуртувати обдаровану інтелігенцію для відродження власної держави властиво і полягала у відродженні Церкви, Освіти, Культури і Армії. Одним із таких центрів освіти і культури в Дрогобичі була Дрогобицька приватна

гімназія імені Івана Франка, у якій одночасно і акумулювалися перші ідеї створення українського музейного простору Дрогобиччини. Як виявилося, важливий вплив на розвиток культури мала і славнозвісна родина професора Богдана Лепкого, який до 1941 р. був ключовим рупором пропагування української культури у Краківському університеті, а відтак і в Європі, тим самим, зумівши акумулювати довкола себе обдаровану молодь з терен Галичини, зокрема Дрогобича та Борислава.

В цьому контексті завдання сучасного музеєзнавства також полягає і у тому, аби відродити роботу усіх наукових співробітників не тільки у аналізі забутих артефактів із давно запорошених фондів, але й у напрямку реабілітації життєписів забутих музейників, які були невід'ємною частиною відродження української культури під егідою Андрея Шептицького у першій половині ХХ ст. Врешті це постаті, яким ми сьогодні багато у чому завдячуємо, зокрема у збереженні нашого культурного надбання. Досі маємо плачевний вигляд з багатьма музеями України, коли наукові співробітники продовжують бездіяльно сидіти без праці, допоки немає екскурсій, а тим часом роботи вдосталь і у фондах, і в експозиції, і в архівах, адже там й надалі зберігаються артефакти про наших попередніх музейників, постаті яких штучно забуті в часи радянської окупації.

Історія музею «Дрогобиччина» в середовищі хранителів цього музею тривалий час констатувалася із серйозними помилковими тезами спорадичного характеру. Зокрема про витоки однієї із найвідоміших музейних установ України навіть у 2011 р. друкувався текст без жодних на те джерельних підтверджень, зокрема щодо періоду його історії впродовж 1941 – 1944 рр.: «*Дрогобицький обласний історико-краєзнавчий музей був створений постановою Ради Народних Комісарів. У травні 1941 року у приміщенні на теперішній вулиці І. Франка, 32 відкрили експозиції відділів природи і мистецтва. Першим директором був Дмитро Завгородній. Та пропрацював музей лише кілька днів, бо розпочалася війна. 23 червня 1941 року директор відбув на фронт і більше до Дрогобича не повернувся. Повноцінну роботу музей відновив уже у повоєнний час, і в липні 1949 року його перейменували на обласний краєзнавчий музей*»[1]. Врешті навіть офіційні інтерв'ю містили не підтверджені матеріали про витоки і розвиток музею у 1940 – 1960 рр.[2]. З іншого боку, на офіційній сторінці «Вікіпедії», зокрема щодо історії Дрогобицького музею, донедавна знаходився поклик на хоча й першу, проте надто застарілу історичну енциклопедію УРСР (1970 р.)[3], а саме на неточні твердження О. Сивохіп про те, що «*В роки тимчасової окупації Дрогобича німецько-фашистськими військами частину експонатів було знищено. Після визволення міста від гітлерівців музей у серпні 1944 р. відновив роботу*»[4]. Тобто, як бачимо тривалий час констатувалися надумані факти, які публікувалися без жодних джерельних підстав, не враховуючи лише однієї, адже сьогодні добре відомо, що у радянський період заборонялося вести

[1] Грицик Я. Хранителі історії. Музей «Дрогобиччина» святкує 70-річчя (фото Я. Гайгеля) // Галицька зоря. – 20.05.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://hal- zoria.io.ua/s114098/hraniteli_istorie._muzey_quotdrogobichchinaquot_svyatku_ 70-richchya

[2] Федчак Ю. Дрогобицький музей: шедеври Леонардо да Вінчі, єгипетські фігури та влада // Дрогобич Інфо: сайт вільних людей. – 25.05.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://droginfo.com.ua/content/view/2078/

[3] Борчук С. «Радянська енциклопедія історії України» – перша історична енциклопедія в УРСР // Український історичний журнал. – 2013. – № 4. – С. 170-192.

[4] Сивохіп О. Дрогобич (Дрогобицький краєзнавчий музей) // Радянська енциклопедія історії України. – Т. 2. – К. 1970. – С. 77-78.

розмову про те, що у період німецької окупації все ж діяв український музей. Навіть сучасна енциклопедія історії України (2003 р.)[5] бездумно передрукувала факти з історії музею, які будувалися виключно на неточній інформації радянського путівника 1987 р.[6] Щоправда на базі відомої раніше в історіографії літератури саме ця енциклопедія узагальнила твердження про те, що за всю історію музею основу його колекції все ж складали експонати з колекції графа Лянцкоронського, Хирівської єзуїтської школи, окремі збірки колишніх Самбірського історико-етнографічного[7] і Трускавецького природничо-етнографічного музеїв і станом на початок 1990-х рр. загальна колекція складала близько 40 000 одиниць зберігання – археологічних та етнографічних матеріалів, предметів побуту, рукописів, стародруків, документів, фотографій, цінних творів живопису, графіки, скульптури, декоративно-прикладного мистецтва, а також особливо цінні колекції сакрального мистецтва Бойківщини XV – XIX ст. (сьогодні у музеї зберігається понад 50 000 фондових одиниць).

Водночас серйозні помилкові твердження про історію музею були введені в культурний дискурс у 2010 р. директором Зеновієм Бервецьким, який зазначив, що «*…у травні далекого вже сорокового року, відповідною ухвалою Раднаркому УРСР, у Дрогобичі, центрі нової області, було утворено Обласний Історико-Краєзнавчий музей. Перший директор музею Дмитро Завгородній отримав не лише ключі від «осідку» (двоповерховий палацик і возівня колишньої Повітової ради), а ще й багатющу мистецьку колекцію з націоналізованої роздольської галереї магнатів Лянцкоронських. Привезено (оригінали і якісні копії європейських художників, античну скульптуру, фотографії) було так багато, що ними завісили всі зали, а решту просто звалили на велику купу у возівню. Відкриття музею відкладали кілька разів, допоки це не сталося за місяць до війни, у травні 1941 року. За період окупації (тобто до 6.08.1944р.) музей не діяв, і з нього не пропало жодного експонату, чого не можна сказати про повоєнний період, коли найкращі експонати передали в Ермітаж, Харківський та Одеський музеї, Київський університет*»[8]. З іншого боку, в радянській академічній літературі, зокрема в

[5] Данилюк Ю. Дрогобицький краєзнавчий музей // Енциклопедія історії України: В 5 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К., 2003. – С. 465.

[6] Дрогобицький краєзнавчий музей: Путівник / Л. М. Васильків, Н. Г. Єрмакова, Л. Б. Єрмоліна та ін.; Упоряд. В. Й. Козак; Худож. Л. Прийма. – Львів, 1987. – 64 с. (пізніше хибні тези про історію музею на основі цього путівника було процитовано у статті: Музей «Дрогобиччина» – скарбниця Франкового краю // Пам'ятки образотворчого мистецтва, флори й фауни Карпат. – Брошнів, 1999; а також цифровому ресурсі 2008 р.: Грабовський В. Дрогобиччина – краєзнавчий музей // Енциклопедія сучасної України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_ articles.php?id=21823).

[7] На початку 1950-х рр. у зв'язку із реорганізацією, або як ще в радянський час «окультурено» називали «впорядкуванням» музейної справи, унікальну колекцію Бойківського музею у Самборі було розформовано по фондах різних музеїв, а саме у Львові, Дрогобичі та Стрию. Ще в 1970 р. радянські дослідники констатували, що передані в чужі музеї артефакти із Самбора продовжують досліджуватися, а місцеві науковці «ведуть значну роботу над дальшим вивченням Бойківщини». Див. про це у: Дем'ян Г. Історико-етнографічна діяльність першого бойківського музею // Архіви України. – 1970. – № 5. – С. 31. В себе зазначимо, що маємо сумнів щодо того, як продовжена була робота дослідження артефактів, яка призвела до того, що сьогодні більшість науковців цих музеїв в більшості випадків навіть не відають, яке значення мають скарби, не говорячи про біографію перших своїх власних перших зачинателів і директорів. Навіть вчитель історії П. Дишлевий зумів, на базі отриманих наукових та екскурсійних вражень від мандрівки Дрогобицьким музеєм у 1964 р., відкрити самотужки шкільний музей у селі Фурси. Див. про це у: Дишлевий П. Краєзнавчий музей у селі Фурси // Науково-інформаційний бюлетень. – 1964. – № 1. – С. 37.

[8] Бервецький З. Музею «Дрогобиччина» – 70! // Галицька зоря. – 18.05.2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://hal-zoria.io.ua/s92927/muzeyu_drogobichchina_70

російськомовному комплексному виданні «Історії міст і сіл Української РСР. Львівська область» (1978 р.), автори чи не вперше в історіографії розповіли про створення обласного історичного музею в Дрогобичі у 1940 р.[9] Натомість першим дослідником який у 1986 р. звернув увагу на офіційне відкриття експозиції музею лише через рік після створення – у травні 1941 р., був професор Михайло Шалата[10].

На сторінках нових архівних та музейних джерел, а також преси радянського та німецького окупаційного періоду за період 1940 – 1943 рр., нам вдалося віднайти цінні матеріали, які підтверджують розвиток окремого музею в Дрогобичі, принаймні до моменту так званих «*першого та другого визволення*» Дрогобича радянською владою у 1940 – 1941 рр. і 1944 р. та періоду німецької окупації 1941 – 1944 рр. При цьому теза Миколи Галіва про те, що музей в Дрогобичі хоч існував за німецької окупації, однак був закритий у 1942 р., станом на сьогодні вже не відповідає дійсності[11], так само як і інші відомі тези в історіографії про те, що першим директором музею в Дрогобичі нібито був Дмитро Завгородній, який насправді епізодично керував радянським обласним музеєм лише з 15 травня 1940 р. до 23 червня 1941 р., перейнявши музейний досвід від призабутого в історії професора Андрія Лепкого.

Андрій Лепкий – директор Музею відділу мистецтв Дрогобича та нетривке партійне керівництво Дмитра Завгороднього в Дрогобицькому обласному історико-краєзнавчому музеї

В історії «Вільного, королівського міста Дрогобича» музейна справа принаймні від початку XX ст. відігравала важливу культурно-освітню, хранительку і політичну роль для усіх національних громад, які у ньому проживали. У нещодавній своїй розвідці про сенсаційні джерела до історії витоків структури, колекції та музейних фондів Музею «Дрогобиччина» нам вдалося з'ясувати, що ключовими засновниками музейної справи у Дрогобичі були: професор Саломон Айнлеґер[12], професор Мсціслав Мсцівуєвський[13], Євген Петричка[14], художник Фелікс Ляхович[15], український худож-

[9] Брик М., Горпинко О., Ісаєвич Я., Надім'янов В., Палкін Ю., Хонігсман Я., Черненко А. Дрогобич // Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область. – К., 1968. – С. 262-284; Брик М., Исаевич Я., Надемьянов В., Савчин М., Таранок В, Хонигсман Я., Черненко А. Дрогобыч // История городов и сел Украинской ССР. Львовская область. – К., 1978. – С. 254-276; Галів М. Місто Дрогобич в умовах утвердження радянської влади (1939 – 1941 рр.): історіографія проблеми // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 17. – 2008. – С. 580.

[10] *Шалата М.* Дрогобич: нарис-*путівник*. – Дрогобич, 1986. – С. 37-40.

[11] Галів М. Культурне життя української громади Дрогобича в період Німецької окупації (1941 – 1944 рр.) // Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія. – № 22. – Дрогобич, 2008. – С. 123.

[12] Учнівсько-викладацький музей при краєзнавчому кружку Дрогобицької гімназії ім. В. Ягайла зародився у лютому 1931 р. Див. у: Mściwujewski Mś. O przyszłym muzeum regionalnym w Drohobyczu // Nowy Głos Zagłębia Naftowego: czasopismo społeczne. – R. 13. – Drohobycz, 1938. – № 15. – S. 2; Wychowanie obywatelskie i państwowe. / Koło Krajoznawcze Uczniów // Sprawozdanie Dyrekcji Gimnazjum Państwowego im. Króla Władysława Jagiełły w Drohobyczu za lata szkolne 1929/30, 1930/31 i 1931/32. – Drohobycz: Odbito w Zakładach Graficznych A. H. Żupnika, Ska z o. o. w Drohobyczu, 1932. – S. 66-67.

[13] Mściwujewski Mś. O przyszłym muzeum regionalnym w Drohobyczu // Nowy Głos Zagłębia Naftowego: czasopismo społeczne. – R. 13. – Drohobycz, 1938. – № 14. – S. 5.

[14] Pietryczka E. Ex re Muzeum i Biblioteki im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Drohobyczu. 5.XII.1867 – 5.XII.1937 // Przegląd Podkarpacia: Drohobycz-Borysław-Truskawiec. – R. 5. – Drohobycz, 1938. – № 75-76. – S. 2.

[15] Був активним членом тимчасового комітету зі створення регіонального музею Дрогобицької землі ім. маршалка Ю. Пілсудського, на фонд якого прагнув передати частину своєї власної колекції із

ник Ярослав Степан Ступницький[16] та ін.[17] Саме вони під керівництвом М. Мсцівуєвського організували в будинку жіночої Дрогобицької гімназії ім. королеви Ядвіґи перший Регіональний музей Дрогобицької землі імені маршалка Юзефа Пілсудського, який у 1940 р. ліквідувала радянська влада (сьогодні це приміщення філологічного факультету). На основі фондів та структури цього міжвоєнного музейного комплексу, у січні – травні 1940 р., тривав процес його ліквідації та реорганізації у державний, тоді уже радянський музей. Це підтверджують конкретні документи, стверджені першою владою «радянських освободітєлєй». З іншого боку, поступ музейної справи в Дрогобичі у період Другої світової війни тривав безперервно і за період німецької окупації, до 1944 р. Відтак віднайдені джерельні свідчення, які аналізуватимемо нижче, також відновлюють історичну правду про поступ українського музею значно довшого періоду, аніж вважалося раніше, зокрема у твердженнях хранителів на чолі із З. Бервецьким і аж до недавнього часу.

Вочевидь через брак наукових кадрів, коштів та жорстку тоталітарно-ідеологічну цензуру, перший радянський музей все-таки не мав такої розлогої структури, яка була передбачена в статуті Дрогобицького музею 1938 – 1939 рр., розробленого професором М. Мсцівуєвським для Регіонального музею Дрогобицької землі ім. маршалка Й. Пілсудського. Свого часу, професор М. Мсцівуєвський запрограмував значно ширший спектр функцій, адже фонди музею відображали б найрізноманітніші сфери життя Дрогобицького повіту: 1) географію; 2) геологію і мінерали; 3) садівництво і рільництво; 4) археологію; 5) етнографію; 6) історію; 7) техніку; 8) ремісничі і фабричні промисли та торгівлю; 9) народне та академічне мистецтво[18] та ін.

Перша радянська окупаційна влада не вповні зуміла скористатися геніальною структурою музею, який засновували М. Мсцівуєвський та Ф. Ляхович при допомозі українських художників Я.-С. Ступницького та А. Лепкого. Адже лише незначна частина концепції міжвоєнного музею була взята за основу радянського дрогобицького обласного музею у 1940 р. Зате експонати було конфісковано усі без винятку. При цьому рішення про ліквідацію усіх раніших польських та українських музеїв на теренах новоствореної Дрогобицької області розглядалося не у травні 1940 р., як це вважається помилково і сьогодні, а 27 січня 1940 р. Як виявилося, ліквідація усіх міжвоєнних академічних і науково-дослідницьких установ мала виключно «загарбницький» і «привласнюючий» характер. На доведення даної тези існують серйозні аргументи, які дозволяють уточнити час заснування Державного обласного історичного музею (сьогодні музею «Дрогобиччина») та визначити ключові рішення про витоки його структури на основі фондової бази міжвоєнного Регіонального музею Дрогобицької землі ім. маршалка Й. Пілсудського та раніше інших існуючих приватних колекцій та колекцій сусідніх музеїв (Трускавця, Стрия, Самбора, Снятинки, Рихтич тощо).

Згідно доповіді завідувача Дрогобицької області товариша Кравця «*Про організацію музеїв в Дрогобицькій област*і», виголошеній на засіданні обкому 27 січня 1940 р.

фотографій та рисунків. Див., наприклад, у: Muzeum Ziemi Drohobyckiej im. Marszałka Piłsudskiego // Przegląd Podkarpacia: Drohobycz-Borysław-Truskawiec. – R. 4. – Drohobycz, 1937. – № 73-74. – S. 4.

[16] Mściwujewski Mś. O przyszłym muzeum regionalnym w Drohobyczu... – 1938. – № 14. – S. 5.

[17] Лазорак Б., Лазорак Т. «Весна музеїв у 1913 – 1940 рр.» у «Франковій Каліфорнії» або кому насправді завдячує музей «Дрогобиччина» своїми витоками, структурою та першими експонатами ? // Змістовно. Люди. Події. Думки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zmistovno.com.ua/?p=5796

[18] Mściwujewski Mś. O przyszłym muzeum regionalnym w Drohobyczu… – 1938. – № 14. – S. 5.

довідуємося про те, що вже на початку року розпочалася ліквідація попереднього Регіонального музею Дрогобицької землі ім. маршалка Й. Пілсудського. На підставі цієї доповіді, було укладено протокол засідання Дрогобицького обласного комітету КП(б) У № 4/16 від 27 січня 1940 р., у якому перелічувалося 6 ключових реорганізаційних пунктів. Як виявилося, з доповіді товариша Кравця «*зважаючи на те, що існуючі музеї на території області за часів польської держави були надто роздріблені, а також були побудовані в більшості не за принципом наукової спеціалізації, а на основі націоналістичного штучного розщеплення історико-етнографічних і краєзнавчих пам'яток, що не забезпечувало справжньої науково-творчої їх діяльності*» було прийнято рішення «*реорганізувати існуючі тепер польські, українські і католицькі музеї в м. Перемишль, Дрогобич та Самбір в державні історико-етнографічні музеї, підпорядкувавши їх єдиному керівництву, а на базі окремо існуючих музеїв організувати окремі відділи єдиних історико-етнографічних музеїв*»[19]. Також на цьому ж засіданні було зобов'язано «*обласний відділ наросвіти підібрати керівництво та наукових працівників музеїв через наркомат освіти УРСР та оформити їх затвердження*»[20]. Тобто, станом на період 1939 р. в Дрогобичі, в структурі міського музею, а саме «Регіонального музею Дрогобицької землі ім. маршалка Й. Пілсудського», вже діяло три ключові відділи: польський, український та католицький, які відповідно до структури авторства М. Мсціувєвського відображали історію, культуру, мистецтво, побут та інші напрямки з минулого різних національних громад Дрогобиччини. При цьому окремо діяв відділ мистецтв ще за Польщі, яким завідував професор Андрій Лепкий, і який радянська влада попросту взяла на баланс у червні 1940 р. як окремий музей[21]. Відтак на основі протоколу 27 січня 1940 р. до ЦК КП(б)У було зроблено запит з проханням «*забезпечити відрядження до Наркомату освіти СРСР наукових працівників для керівництва по впорядкуванню музеїв та складанню планів їх наукової роботи*»[22]. Окремо облвиконком зобов'язався «*забезпечити фінансування для наукової та організаційної роботи існуючих музеїв*»[23]. Ключове рішення про створення радянського музею в Дрогобичі містилося в заключному пункті доповіді товариша Кравця, який констатував: «*необхідним організувати обласний історичний музей в м. Дрогобич з весни 1940 р., використавши для цього історичні матеріали існуючих музеїв та організувати збирання нових експонатів. Доручити обласному відділу наросвіти провести для цього підготовчу роботу, а Дрогобицькій міськраді забезпечити відведення для цього музею приміщення*»[24]. При цьому, попередньо, колишній природничий музей ім. Емми Ярош в Трускавці пропонувалося зберегти і реорганізувати у краєзнавчо-природничий музей[25]. Як бачимо, радянська влада у Дрогобичі розкритикувала структуру Регіонального музею Дрогобицької землі ім. маршалка Й. Пілсудського, який мав «*націоналістичний і ненауковий характер*», адже, із зрозумілих причин, концепція музею не відповідала доктрині трактування історії Галичини, яку щоденно фальсифікувала радянська наука. З іншо-

[19] Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 5001. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 56-57; ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 97-97 зв.

[20] Там само.

[21] Відділ фондів Музею «Дрогобиччина» (далі – ВФ МД). – Книга наказів Дрогобицького обласного історико-краєзнавчого музею. Рік 1940 – 1951. – Арк. 1.

[22] ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 14. – Арк. 56-57; ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк. 97-97 зв.

[23] Там само.

[24] Там само.

[25] Там само.

го боку, необхідно було створити музей, який серед ключових функцій пропагував би «*історію братніх народів*» та політику комуністичної партії. Окремі витяги із ухвали Дрогобицького обласного комітету КП(б)У було передано для ЦК КП(б)У, ОБЛВНО, Облвиконкому, міській раді в особі товариша Папенатченка, а також відділу пропаганди і агітації обласного комітету КП(б)У[26]. Врешті концепцію польської, української чи католицької історії Дрогобиччини було замінено радянською, тобто «братньою».

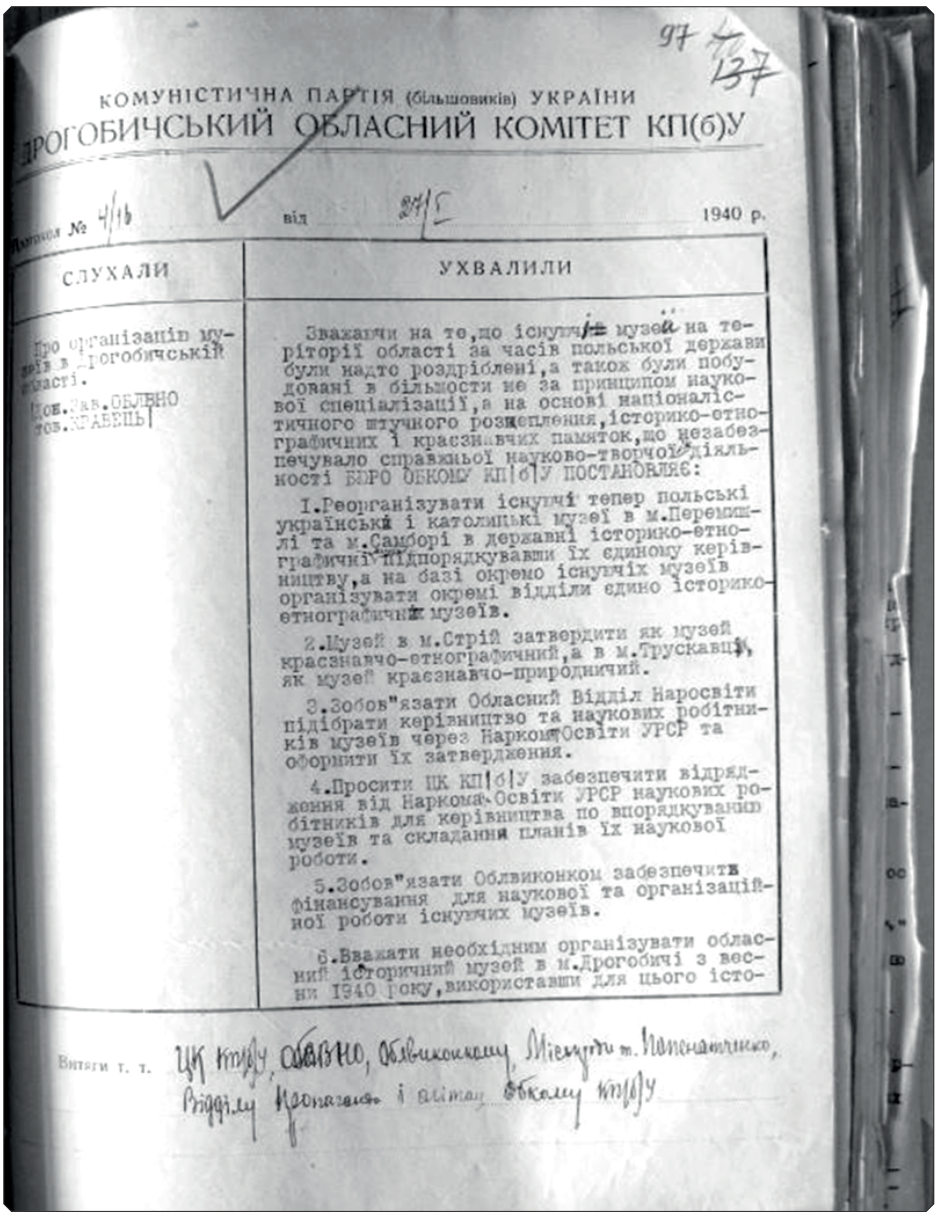

КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ (більшовиків) УКРАЇНИ
ДРОГОБИЧСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КОМІТЕТ КП(б)У

Протокол № 4/16 від 27/I 1940 р.

СЛУХАЛИ	УХВАЛИЛИ
Про організацію музеїв в Дрогобичській області. (тов. Зав. ОБЛВНО тов. КРАВЕЦЬ)	Зважаючи на те, що існуючі музеї на території області за часів польської держави були надто роздріблені, а також були побудовані в більшости не за принципом наукової спеціалізації, а на основі націоналістичного штучного розмеження, історико-етнографичних і краєзнавчих памяток, що незабезпечувало справжньої науково-творчої діяльности БЮРО ОБКОМУ КП(б)У ПОСТАНОВЛЯЄ: 1. Реорганізувати існуючі тепер польські український і католицькі музеї в м. Перемишлі та м. Самборі в державні історико-етнографичні, підпорядкувавши їх єдиному керівництву, а на базі окремо існуючих музеїв організувати окремі відділи єдино історико-етнографичних музеїв. 2. Музей в м. Стрій затвердити як музей краєзнавчо-етнографичний, а в м. Трускавці, як музей краєзнавчо-природничий. 3. Зобов"язати Обласний Відділ Наросвіти підібрати керівництво та наукових робітників музеїв через Нарком Освіти УРСР та оформити їх затвердження. 4. Просити ЦК КП(б)У забезпечити відрядження від Наркома Освіти УРСР наукових робітників для керівництва по впорядкуванню музеїв та складання планів їх наукової роботи. 5. Зобов"язати Облвиконком забезпечити фінансування для наукової та організаційної роботи існуючих музеїв. 6. Вважати необхідним організувати обласний історичний музей в м. Дрогобичі з весни 1940 року, використавши для цього істо-

Витяги т. т. ЦК КП(б)У, ОБЛВНО, Облвиконкому, Міському т. Папенатченко, Відділу пропаганди і агітації Обкому КП(б)У

Іл. № 1. Протокол засідання Дрогобицького обласного комітету КП(б)У про заслухання доповіді завідувача Дрогобицької області товариша Кравця «Про організацію музеїв в Дрогобицькій області» (27 січня 1940 р.)[27]

[26] Там само. – Спр. 15. – Арк. 97-97 зв.

[27] Там само.

Цікаво, що фактично паралельно із процесом утворення радянських музеїв в Дрогобичі та Трускавці, син Івана Франка і перший директор Львівського музею Івана Франка – Петро Франко ініціював у січні – лютому 1940 р. окремий процес створення заповідника музейного і природо-охоронного типу в Нагуєвичах, який за своїм значенням мав також мати і аналогії до меморіального шевченківського музейного комплексу в Каневі[28]. Щоправда у зв'язку із позицією партійних чиновників та ключовою підтримкою відкриття обласного музею в Дрогобичі, а головне через партійну позицію чиновників у Києві, Наркомат освіти УРСР все ж цю ідею вчасно не підтримав, а самого П. Франка в 1941 р. узагалі було замордовано силами НКВД.

Іл. № 2. Карта Дрогобицької області УРСР . Замовник Головне управління геодезії при РНК СРСР. Надрукована 18 лютого 1941 р. накладом 5 000 примірників у харківській картографічній фабриці

[28] Лазорак Б., Лазорак Т. «…Сидіти бездіяльно тепер – це просто злочин»: спроба відновлення музейної справи та невідома експедиція до Нагуєвич у період німецької окупації (1941 – 1943 рр.) // Народне мистецтво Бойківщини: історія та сучасність (до 164-ї річниці від дня народження Івана Франка, до 87-ї річниці від дня народження заслуженого майстра народної творчості України Мирослави Кот): збірник матеріалів ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції / ред. рада: Оршанський Л.В., Кузан Н.І. та ін. – Дрогобич, 2020. – С. 57-63.

Згідно постанови Ради народних комісарів УРСР «Про організацію музеїв і бібліотек у західних областях України» від 8 травня 1940 р., у Дрогобицькій області остаточно було створено Державний обласний історичний музей в м. Дрогобичі, а поряд із ним також Державний міський історико-етнографічний музей в м. Перемишлі, Державний міський історико-етнографічний музей в м. Самборі, Державний міський краєзнавчо-природничий музей в м. Трускавці та Державний міський краєзнавчо-етнографічний музей в м. Стрию[29]. Відповідно до музейних наказів 1940 – 1941 рр., то у внутрішньому розпорядку адміністрація музею користувалася назвою «Дрогобицький обласний історико-краєзнавчий музей»[30], а директором цього радянського музею було призначено Дмитра Завгороднього, який 15 травня 1940 р. ствердив перший свій наказ «*Про прийняття на посаду бухгалтера-касира товариша Степана Миколайовича Стап'яка за сумісництвом (із роботою касира в Обл.В.Н.О.) зі ставкою в 300 крб. на місяць, а також про прийняття на посаду завгоспа товариша Степана Миколайовича Хом'яка зі ставкою в 250 крб. на місяць*»[31]. Другий наказ Д. Завгородній ствердив 1 липня 1940 р. «*Про переведення товариша Ярослава Івановича Білинського[32] з посади заступника директора музею на посаду наукового старшого робітника музею, зі ставкою в 500 крб. на місяць у зв'язку із тим, що Обласний фінвідділ не затвердив штатної посади заступника директора*»[33]. Третій наказ від 16 вересня 1940 р. «*Про призначення з 16.IX.1940 р. тимчасового бухгалтера музею товариша Льва Якубовича Горшовського зі ставкою 300 крб. на місяць, у зв'язку із вибуттям з роботи бувшого бухгалтера музею Стап'яка С.М.*»[34]. Вочевидь останнього було звільнено через основне місце праці в «Обл. В.Н.О.». Здавалося б, що ці накази свідчать про те, що Дмитро Завгородній був чи не єдиним першим директором музею в Дрогобичі від часу приходу радянської влади, проте, як виявилося, в Дрогобичі паралельно було створено і певний час діяв інший радянський музей, сформований у червні 1940 р. на основі існуючого в міжвоєнний час Відділу мистецтв Регіонального музею Дрогобицької землі ім. маршалка Й. Пілсудського.

Після постанов 27 січня та 8 травня 1940 р. радянська влада ліквідувала колишній Відділ мистецтв музею ім. маршалка Й. Пілсудського, а на його базі створила Музей відділу мистецтв. 1 червня 1940 р. директором цього музею було призначено відомого, проте забутого сьогодні, українського художника та професора рисунку колишньої української гімназії імені Івана Франка та інших шкіл в Дрогобичі – Андрія Лепкого, який був близьким другом художника Я.-С. Ступницького. Враховую-

[29] Культурне життя в Україні. Західні землі: Документи і матеріали. Т. 1 (1939 – 1953). – К., 1995. – С. 95; Культурне будівництво в Українській РСР: важливіші рішення комуністичної партії і радянського уряду 1917 – 1959 рр. Збірник документів в двох томах. – Т. 1 (1917 – червень 1941). – К., 1959. – С. 814.

[30] ВФ МД. – Книга наказів Дрогобицького обласного історико-краєзнавчого музею. Рік 1940 – 1951. – Арк. 1-10.

[31] Там само. – Арк. 1.

[32] Припускаємо, що Я. Білинський міг бути тим самим Я. Білинським, який у 1937 – 1938 рр. редагував «Літопис Бойківщини» у місті Самборі при музеї товариства Бойківщина. Відомо, наприклад про його розвідки у галузі бойківського господарства, зокрема вівчарства. Див, наприклад: Білинський Я. Вівчарські шляхи північно-західної Бойківщини // Літопис Бойківщини. – Самбір, 1938. – № 10. – С. 45-49.

[33] Відділ фондів Музею «Дрогобиччина». – Книга наказів Дрогобицького обласного історико-краєзнавчого музею. Рік 1940 – 1951. – Арк. 1.

[34] Відділ фондів Музею «Дрогобиччина». – Книга наказів Дрогобицького обласного історико-краєзнавчого музею. Рік 1940 – 1951. – Арк. 1.

чи те, що Я.-С. Ступницький добре орієнтувався з М. Мсцівуєвським у формуванні попереднього польського музею, припускаємо, що його колега Андрій Лепкий також мав відношення до музейної справи і раніше, адже за німецької окупації вони працюватимуть разом. Відтак нам вдалося віднайти два нові підставові архівні джерела, які заперечують версію про керівництво раніше відомого, як «першого керівника музею в Дрогобичі» Д. Завгороднього у 1940 р., позаяк кілька місяців діяло два музеї в Дрогобичі, а тому і працювало два різні директора. При цьому заслуга А. Лепкого є очевидною, адже саме колекція очолюваного ним Музею відділу мистецтв і склала основу для обласного музею в Дрогобичі у майбутньому. Так, у власноручній автобіографії, а також у офіційній особовій справі Андрія Лепкого, як вчителя української гімназії в Дрогобичі за часів німецької окупації від 2 вересня 1941 р., професор зазначив, що радянська влада ще 1 червня 1940 р. призначила його директором музею в Дрогобичі, у якому він залишався працювати до моменту написання цієї автобіографії. Дослівно в джерелі записано так: «*Währand der Sovietregierung am I.VI.1940 wurde ich zum Museumsdirector in Drohobycz ernannt, wo ich bis zum heutigem Tage arbeite. Andreus Łepkyj*»[35]. Фактично професор А. Лепкий зізнався, що його попросту підвищили від завідувача відділу до директора Музею відділу мистецтв, що врешті було логічним з огляду на його особистий внесок у розбудову музейних фондів міста. Зважаючи на те, що за німецької окупації особові папки ретельно перевірялися в стосунку офіційних біографій інтелігенції, а також були стверджені директором гімназії професором Миколою Бараником, вважаємо, що інформація є більш ніж достовірною. Врешті особова справа А. Лепкого, як і інших вчителів, подавалася на затвердження у «*Відділ знання і навчання Губернаторства Генеральної Губернії Дистрикту Галичина*»[36], а тому ретельно перевірялися. У червні 1940 р. на посаду директора Музею відділу мистецтв Андрія Лепкого було вибрано невипадково, позаяк він був вчителем рисунку, мав звання професора, а тому в часі, так званої «першої радянської українізації» в Галичині, цілком підпадав під призначення. З іншого боку, він мав серйозні здібності для праці в музеї, а також потужну кар'єру у галузі педагогіки (докладну біографію аналізуватимемо згодом).

Новостворений Музей відділу мистецтв міста Дрогобича станом на 1 червня 1940 р. до певної міри не суперечив постанові Ради народних комісарів УРСР «Про організацію музеїв і бібліотек у західних областях України» від 8 травня 1940 р.[37], проте частково суперечив постанові Дрогобицького обласного комітету КП(б)У згідно протоколу № 4/16 від 27 січня 1940 р.[38] Добре відомо, що до роботи з фондами, які були зібрані в міжвоєнний час, необхідно було підходити дуже обережно, адже потрібен був час для їх аналізу та професійний догляд. Професор Андрій Лепкий очолював Музей відділу мистецтв п'ять місяців з 1 червня до 25 жовтня 1940 р.[39] Враховуючи те, що новостворений Дрогобицький обласний історико-кра-

[35] ДАЛО. – Ф. Р-35. – Оп. 7. – Спр. 3167: Андрій Лепкий. – Арк. 1зв., 4 (дослівний переклад: «За радянської влади 1.VI.1940 р. я був підвищений до директора музею в Дрогобичі, де працюю донині. Андрій Лепкий»).

[36] Там само. – Арк. 5.

[37] Культурне життя в Україні. Західні землі... – С. 95; Культурне будівництво в Українській РСР... – С. 814.

[38] ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 56-57; ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 97-97 зв.

[39] ВФ МД. – Книга наказів Дрогобицького обласного історико-краєзнавчого музею. Рік 1940 – 1951. – Арк. 2.

єзнавчий музей станом на жовтень 1940 р. зовсім не мав власної фондової колекції та досі затвердженого штатного розпису, його директор Д. Завгородній зробив усе можливе для того, щоб Музей відділу мистецтв, очолюваний А. Лепким, ліквідували, а його фонди приєднали до структури обласного музею. Тому 25 жовтня 1940 р. А. Лепкий був позбавлений музейних посад, але будучи фахівцем своєї справи та співавтором першої музейної колекції мистецтва в музейній історії Дрогобича, усі розуміли, що його не можна було залишати поза музейною справою в принципі. Відтак своїм наказом № 4 від 1 листопада 1940 р. Д. Завгородній приймає на посаду звичайного наукового робітника – «*товариша Андрій Петровича Лепкого*» у новостворений після приєднання відділ мистецтв Дрогобицького обласного історико-краєзнавчого музею. При цьому заробітна плата А. Лепкого становила 400 крб.[40] Зовсім невипадково 5 листопада 1940 Д. Завгородній стверджує наказ № 5, яким доручає старшому науковому робітнику Я. І. Білинському прийняти «*від бувшого директора Музею відділу мистецтв товариша Лепкого матеріали цього музею, а також звірити по документах ціну кожного експонату, яку необхідно вписати в акт прийому матеріалів*»[41]. Як бачимо, ані Д. Завгородній, ані Я. Білинський добре не орієнтувалися в тому, що було зібрано А. Лепким, Я.-С. Ступницьким, М. Мсцівуєвським, Ф. Ляховичем та іншими знавцями історії та культури у колекції музею міжвоєнного часу, а відтак у колекції навіть радянського, а тепер знову щойно ліквідованого Музею відділу мистецтв. У цьому ж наказі Д. Завгородній головною підставою такого доручення для укладення ретельного акту приймання-передачі зазначив: «*В зв'язку з об'єднанням бувшого Музею відділу мистецтв з Обласним історико-краєзнавчим музеєм (постанова Дрогобицького О.В.К. від 25.X.1940 р.)*»[42]. Як виявилося, роботи з приймання-передачі матеріалів Д. Завгородній наказав завершити до 9 листопада 1940 р., тобто за 4-ри дні від часу ствердження свого наказу, що виглядає аж надто фантастично навіть з огляду серйозної компетентності фахівців того часу. Варто додати і те, що 30 листопада 1940 р. Дрогобицький облвиконком прийняв постанову «*Про відкриття музею до 15 січня 1941 р.*»[43], яка зобов'язувала Д. Завгороднього негайно пришвидшити організацію музейної справи. Невипадково, принаймні до кінця лютого 1941 р., ані відділ мистецтв, ані відділ природи так і не змогли завершити роботи для відкриття музею. Вочевидь в цей час існували проблеми не тільки із затвердженням штату та браком кадрів, але й із дискусіями між персоналом щодо змісту наповнення експозиційних залів.

З огляду на те, що Виконком дрогобицької обласної ради депутатів трудящих лише 28 січня 1941 р. ствердив постанову про збільшення штату робітників Дрогобицького обласного історико-краєзнавчого музею, Д. Завгородній зміг ствердити наказ № 7 від 1 лютого 1941 р. про посилення роботи у згаданих відділах, призначивши двох завідувачів[44]. Штатний розпис музею також було зареєстровано у Дрогобицькому міському фінвідділі[45]. Цікаво, що в наказі серйозно вирізняється причина призначення осіб на ці посади. На посаду виконувача обов'язків відділу

[40] Там само.
[41] Там само.
[42] Там само.
[43] Там само. – Арк. 4.
[44] Там само. – Арк. 3.
[45] Там само. – Арк. 7.

природи було призначено Лева Ольшанського з огляду на те, що узагалі не було жодного робітника для упорядкування матеріалів з теми природи, що загрожувало зривом своєчасного відкриття музею. При цьому для Л. Ольшанського було передбачено випробувальний термін тривалістю у два місяці із заробітною ставкою 450 крб.[46] Натомість, призначаючи наукового робітника музею Андрія Лепкого на посаду завідувача відділу мистецтв, у своєму наказі Д. Завгородній не тільки не згадав про його професорське звання, але й навіть не вказав заробітної ставки завідувача. При цьому у наказі з особливим підсиленням наголошувалося, що призначення А. Лепкого спричинене «*потребою терміново упорядкувати експозицію відділу мистецтв в музеї та необхідністю нести персональну відповідальність за матеріали цього відділу*»[47]. Припускаємо, що А. Лепкий, ще від листопада 1940 р., працюючи науковим робітником, мав власну і відмінну позицію щодо того, яким повинен бути зміст експозицій відділу. Згідно цього наказу А. Лепкий відтепер ніс особисту відповідальність за усі порушення у наповненні експозитаріїв.

Зважаючи на те, що до 15 січня 1941 р. музей так і не зумів виконати постанову Дрогобицького облвиконкому «Про відкриття музею», стверджену ще 30 листопада 1940 р., Д. Завгородній в окремому пункті власного наказу № 8 від 11 лютого 1941 р. зобов'язав завідувача відділу природи А. Лепкого та старшого наукового робітника Я. Білинського «*прискорити роботу по упорядкуванню музейних матеріалів і побудові експозиції музею з таким розрахунком, щоб відкрити музей не пізніше 25 березня 1941 р.*»[48]. В наказі також було передбачено доволі дивне і нелогічне особисте завдання директора щодо завідувача відділу: «*Зобов'язую т[овариша] Лепкого закінчити експозиційний план відділу мистецтв не пізніше 13.II.1941 р., приступити до оформлення цього відділу з 15.II.1941 р. з таким розрахунком, щоб закінчити його побудову не пізніше 15.III.1941 р.* »[49]. Як бачимо, фактично власну провину за невиконання постанови Дрогобицького облвиконкому Д. Завгородній застрахував тим, що усю відповідальність в майбутньому передав на щойно призначеного завідувача А. Лепкого. Водночас в наказі чітко простежується абсурдність рішення, адже навіть за сучасних технологічних умов завершити виконання експозиційного плану за два дні від часу ствердження самого наказу, ба більше того – через один місяць завершити формування експозиційних залів усього відділу – усе це виглядає до певної міри «цинічно», проте у стилі радянської партократії. Навіть із тексту наказів, які власноручно записував Д. Завгородній, зустрічаємо безліч банальних технічних помилок, навіть на юридичному рівні тієї доби. Зважаючи на те, що А. Лепкий був професором рисунку, закінчив Краківську академію мистецтв і добре розумів реалії цієї роботи, він все-таки взявся за спорудження експозицій відділу, адже з переважною більшістю наявних експонатів він працював раніше.

Згаданий вище наказ Д. Завгороднього також мав за мету прискорити роботу і в плані відкриття відділів історії та природи, а відповідальність за цей складний процес було покладено на старшого наукового робітника Я. Білинського. Оскільки на відміну від багатої колекції відділу мистецтв, яка переїхала разом із А. Лепким, матеріалів для відділу історії музей ще не мав, а розпочати спеціальну роботу в

[46] Там само. – Арк. 3.
[47] Там само.
[48] Там само. – Арк. 4.
[49] Там само.

укомплектуванні експозиційного плану та самої експозиції було неможливо, директор доручив Я. Білинському «*проводити роботу по упорядкуванню матеріалів відділу природи з таким розрахунком, щоб забезпечити побудову цього відділу не пізніше 20.III.1941 р.*»[50]. Тобто Я. Білинському було надано на п'ять днів більше аніж А. Лепкому. Більше того, Д. Завгородній також додатково зобов'язав Я. Білинського закінчити розробку проекту експозиційного плану першої теми відділу історії «*Наша Батьківщина в далекому минулому*» до 15 березня 1941 р., тобто до того ж самого часу, що й А. Лепкому в відділі мистецтв[51]. Також з наказу від 11 лютого 1941 р. дізнаємося, що директор зобов'язав Я. Білинського одержати матеріали (оригінали та копії), які були раніше замовлені в Львівському історичному музеї, а після їх опрацювання безпосередньо в музеї – «*приступити негайно до оформлення цього відділу [історії] з таким розрахунком, щоб побудувати його не пізніше 15.IV.1941 р.*»[52]. Враховуючи надто малий штат працівників, із зрозумілих причин це було не реальним рішенням. Водночас сьогодні цікаво, які саме матеріали передали з Львівського історичного музею до Дрогобича, адже в експозиції та фондах маємо безліч артефактів, походження яких досі невідомо. Наприклад, рідкісна картина із давньоруським князем Левом Даниловичем. Однак важливо підкреслити, що на допомогу А. Лепкому та Я. Білинському цим же наказом Д. Завгородній призначив завгоспа Степана Хом'яка, який повинен був забезпечити усі відділи музею необхідними господарськими матеріалами і організувати усі господарські роботи, які були пов'язані із своєчасним відкриттям музею. Усе слід було виконувати таким чином, щоби «*справа побудови музейної експозиції не затримувалася через технічні причини*»[53]. Дивним виглядає той факт, що з 1 лютого на посаді в.о. завідувача було призначено Лева Ольшанського, якому чомусь директор не доручив відповідальність справи відділу природи.

17 березня 1941 р., тобто за три дні до запланованого завершення побудови відділу природи, Д. Завгородній поїхав у триденне відрядження до Києва, а згодом до м. Артемівська (історична і теперішня назва – м. Бахмут), призначивши виконувачем обов'язків директора музею того ж старшого наукового робітника Я. Білинського, який повинен був згідно нового наказу № 11 від 17 березня 1941 р. «*забезпечити безперебійне виконання робіт з побудови відділу природи і відділу мистецтв в музеї і взагалі всі поточні роботи, зв'язані з підготовкою до відкриття музею*»[54]. Припускаємо, що у Києві директор повинен був залагодити партійно-адміністративні справи щодо музею, у зв'язку із наближенням травневої річниці постанови про заснування музею у 1940 р. Щодо поїздки до м. Артемівська, то скоріш за все Д. Завгородній мав за мету відвідати вже відомий на той час радянський Артемівський окружний музей імені товариша Артема, який був заснований у 1923 р. (тоді ще в Бахмуті) за ініціативою відомого українського лікаря і зоолога Бориса Вальха[55]. Тут зберігалася

[50] Там само

[51] Там само.

[52] Там само.

[53] Там само. – Арк. 4-5.

[54] Там само. – Арк. 6.

[55] Принь М. Становлення музейної справи та пам'яткоохоронної роботи в Бахмутському повіті, районі, окрузі в 1920-х – на початку 1930-х років // Праці Центру пам'яткознавства. – К., 2012. – Вип. 22. – С. 175-185.

рідкісна природнича колекція, у якій Д. Завгородній намагався перебрати досвід для дрогобицького музею. Підстави для цього відрядження досі невідомі.

Цікаво, що 5 квітня 1941 р. Д. Завгородній стверджує наказ № 13 про переведення Л. Ольшанського на постійну посаду завідувача відділу природи з 1 квітня, оскільки його випробувальний термін завершився, а він «*з цією роботою цілком справляється*»[56]. Цим же наказом директор прийняв на роботу нових працівників, а саме на посаду молодшого наукового робітника – Кац Ольгу Яківну, адміністратора – Угрин Лідію Дмитрівну, а на посаду наглядача музею – Хом'як Катерину Григорівну[57]. Як бачимо, усі штатні призначення директор погоджував із вище стоячою установою.

Враховуючи те, що Я. Білинський все ж справився із своїми завданнями, 30 квітня 1941 р. Д. Завгородній окремим наказом № 14 призначає його заступником директора по науковій частині, при цьому, як виявилося, підставою був окремий наказ Дрогобицького обласного відділу народної освіти № 73 від 8 квітня 1941 р.[58] Цим же наказом 30 квітня 1941 р. на посаду старшого наукового робітника було прийнято Кузьменко Катерину Андріївну, яку попередньо окремим наказом № 218 від 28 квітня 1941 р. затвердило Дрогобицьке Обл. В.Н.О. із ставкою 500 крб.[59] 5 травня 1941 р. на ще одну посаду музейного наглядача також було прийнято Штайнбок Бальку Бернардівну із ставкою 115 крб.[60]

8 травня 1941 р. Д. Завгородній стверджує наказ № 16 стосовно посади Андрія Лепкого: «*в зв'язку з затвердженням Дрогобицьким Облфінвідділом посади завідувача відділу мистецтв музею з 1/I-1941 р. з ставкою 450 крб на місяць, виплатити тов[аришу] Лепкому Андрію Петровичу, що працює на цій посаді з 1/II.-1941 р. й одержував до 1/IV-1941 ставку молодшого наукового робітника – 400 крб. на місяць, різницю зарплати за 2 місяці по 50 крб. на місяць*»[61]. Таким чином заробітна плата А. Лепкого становила 500 крб. Цим же наказом директор зобов'язав касира виплатити різницю по заробітній платі для нічого сторожа Емільяна Семеновича Казимирова, який отримував ставку техробітника музею 90 крб, але у зв'язку із тим, що 1 січня 1941 р. було затверджено штатну посаду нічного сторожа, йому було сплачено різницю за 2 місяці також по 50 крб.[62]

14 травня 1941 р. Д. Завгородній приймає на роботу двох прибиральниць: Мазуркевич Марію Филипівну та Мазуркевич Юлію Юзефівну із ставкою 90 крб. кожна. Водночас у зв'язку із тимчасовим відрядженням на військово-навчальні збори завгоспа музею Степана Хом'яка цим же наказом № 17, Д. Завгородній призначає тимчасово виконувачем обов'язків завгоспа – нічного сторожа Емільяна Казимирова, із доплатою 125 крб. на місяць[63].

Вочевидь, радянський обласний музей Дрогобича в цей час діяв також і згідно положення про раду музеїв Наркомату освіти УРСР, яке сьогодні зберігається у

[56] ВФ МД. – Книга наказів Дрогобицького обласного історико-краєзнавчого музею. Рік 1940 – 1951. – Арк. 7.
[57] Там само.
[58] Там само.
[59] Там само. – Арк. 8.
[60] Там само.
[61] Там само.
[62] Там само.
[63] Там само. – С. 9.

фондах Державного архіву Львівської області[64], а тому його діяльність вповні відповідала партократичним традиціям керівництва. Згідно книги наказів за 1940 – 1941 рр. цей формат діяльності цілком задовольняла постать Д. Завгороднього, який був більше звичайним партократом, аніж музейником. Проте за його керівництва було збережено попередній штат відділу мистецтв, який поступово розширювався в процесі формування радянського штатного розпису, ствердження якого постійного відтягувалося обласним фінвідділом Дрогобича. Врешті до травня 1941 р. Д. Завгородній прийняв на роботу чимало нових людей з числа різних національних громад, а також зумів добитися відкриття нових ставок (див. табл. № 1).

Одним із важливих призначень Д. Завгороднього було призначення на посаду головного бухгалтера музею Олени Іванівни Городиловської, родина якої належала до відомого проукраїнського кола інтелігенції Львівщини[65]. Як відомо, Олена Городиловська (з дому Чабан) була дружиною відомого на теренах Львівщини правника Михайла Городиловського. У подружжя народився Юрій Городиловський, який у 1940 році склав матуру у Дрогобицькій гімназії імені Івана Франка, а згодом став відомим лікарем. Тобто його вчителем був також і професор Андрій Лепкий. В період, коли Ю. Городиловський студіював медицину у Львівському медичному інституті, його мати продовжувала працювати бухгалтером у Дрогобицькому музеї разом із А. Лепким. Проте у 1950 р. родина Городиловських емігрувала до США[66].

Таблиця № 1

Штатний розпис Дрогобицького обласного історико-краєзнавчого музею згідно книги наказів за 1940 – 1941 рр.[67]

№ з/п	посада	ім'я та прізвище	посадові обов'язки	підстава	примітки та час праці
1	директор	Завгородній Дмитро	керівництво об'єднаним обласним радянським музеєм	постанова РНК УРСР від 8.05.1940 р. та відповідно Обл. В.Н.О.	15.05.1940 р. – 23.06.1941 р.
2	в.о. заступника директора музею	Білинський Ярослав Іванович	виконання наказів дирекції у різних сферах діяльності музею та контроль за виконання усіх адміністративних доручень	інформація про призначення відсутня. Лише наказ № 2 від 1.07.1940 р.; наказ № 17.03.1941 р. «Про виконання обов'язків на період відрядження директора»	15.05.– 1.07.1940 р.; 17.03. – 22.03.1941 р.

[64] Державний архів Львівської області. Фонди періоду окупації України нацистською Німеччиною (1941 – 1944 роки). Анотований реєстр / Автори упорядники Клювак В.В., Кордіяка Г.О., Кравчук П. І., Штатман Й.Л. – Львів, 2017. – С. 151.
Там само. – С. 71.

[65] Пундій П. Доктор Юрій Городиловський: Некролог // Лікарський вісник. – Чикаґо, 1982. – Ч. 105; Доктор Юрій Городиловський (некролог) // Лікарський вісник. – 1982. – Ч. 105. – С. 170-171; Нашого цвіту – по всьому світу»: родина Городиловських-Смородських – фармацевтів і лікарів – в еміграції // Фармацевт Практик. – № 7-9. – 2000. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://fp.com.ua/articles/rodyna-gorodylovskyh-smorodskyh-v-emigratsiyi/

[66] Там само.

[67] ВФ МД. – Книга наказів Дрогобицького обласного історико-краєзнавчого музею. Рік 1940 – 1951. – Арк. 1-10.

3	старший науковий робітник	Білинський Ярослав Іванович	контроль за формуванням експозицій та виставок, актами приймання-передачі, підготовчі роботи з відкриття музею та нових відділів і експозицій, формування експозиційних планів тощо	наказ № 2 від 1.07.1940 р. про переведення на посаду наукового старшого робітника музею, у зв'язку із тим, що Обласний фінвідділ не затвердив штатної посади заступника директора; наказ № 5 від 5.11.1940 р. «Про прийняття актів приймання-передачі матеріалів Музею відділу мистецтв»	01.07.1940 р. – 30.IV.1941 р., заробітна ставка 500 крб. на місяць
		Кузьменко Катерина Андріївна	формування експозицій та виставок, актів приймання-передачі, підготовка роботи з відкриття музею та нових відділів і експозицій, формування експозиційних планів, участь в експедиціях тощо	наказ директора № 14 від 30.IV.1941 р. «Про прийом на посаду старшого наукового робітника» на підставі наказу Дрогобицького Обласного Відділу Народної Освіти № 218 від 28.IV.1941 р., наказ директора № 18 від 12.VI.1941 р.	30.IV.1941 р. – 12.VI.1941 р., із заробітною ставкою 500 крб.
4	в.о. директора музею	Білинський Ярослав Іванович	керівництво музеєм та підготовка до відкриття запланованих відділів природи та мистецтв та їх експозицій під час відрядження директора Д. Завгороднього	наказ директора № 11 від 17.III.1941 р. «Про відрядження директора Д. Завгороднього»	17.III.1941 р. – 22.III.1941 р. оплата праці за додаткове навантаження не вказувалася
5	заступник директора музею з наукової роботи	Білинський Ярослав Іванович	виконання наказів дирекції у наукових сферах діяльності музею та контроль за виконання усіх доручень у організації роботи колективу	наказ директора № 14 від 30.IV.1941 р. «Про переведення на посаду заступника дирет5кора з наукової роботи» на підставі наказу Дрогобицького Обласного Відділу Народної Освіти № 73 від 8.IV.1940 р.	з 30.IV.1941 р. переведено з посади старшого наукового робітника на посаду заступника директора по науковій роботі із ставкою 500 крб.
6	бухгалтер-касир	Стап'як Степан Миколайович	виплати заробітної плати та видатків на розвиток музею	наказ № 1 директора музею від 15.05.1940 р.	15.05. – 16.09.1940 р. За сумісництвом із роботою касира в Обл.В.Н.О. Заробітна ставка в 300 крб.
		Горшовський Лев Якубович	виплати заробітної плати та видатків на розвиток музею	наказ № 3 від 16.09.1940 р. на тимчасовий термін; наказ № 8 від 11.02.1941 р. «Про звільнення у зв'язку із тим, що під час перевірки штату 5.02.1941 р. Обласним фінвідділом було встановлено, що суміщення посад є незаконним в музеї та вищому органі; наказ № 9 від 14.02.1941 р. «Про виплату зарплати та розрахункових товаришу Горшовському»	16.09.1940 – 20.02.1941 р., за сумісництвом статистик в Обл. В.Н.О. Виплата заробітної плати здійснювалася до останнього робочого дня, не враховуючи вихідної компенсації за 4 дні, а також коштів невикористаної відпустки за 5 місяців з розрахунку 12 робочих днів відпуску на рік
		Городиловська Олена Іванівна	виплати заробітної плати та видатків на розвиток музею	наказ № 10 від 27.02.1941 р.	27.02.1941 р. – 1944 (?) Прийнята на роботу із заробітною ставкою 300 крб. та випробувальним терміном впродовж одного місяця

7	завгосп	Хом'як Степан Миколайович	ремонт, утримання та обслуговування приміщень та господарського приладдя, забезпечення технічними матеріалами експозицій та фондів, інші господарсько-технічні та організаційні роботи з відкриття музейних експозицій та виставок	наказ № 1 директора музею від 15.05.1940 р., наказ директора № 17 від 14/V.1941 р.	15.05.1940 р. – 14.V.1941 р., заробітна ставка 250 крб. З 14.V.1941 р. тимчасово відряджений на військово- навчальні збори (до початку війни, так і не повернувся в музей)
		Казимиров Емільян Семенович	ремонт, утримання та обслуговування приміщень та господарського приладдя, забезпечення технічними матеріалами експозицій та фондів, інші господарсько-технічні та організаційні роботи з відкриття музейних експозицій та виставок	наказ директора № 17 від 14/V.1941 р.	14.V.1941 р. – серпень 1944 р. Виконання обов'язків завгоспа 0, 5 ставки за сумісництвом із посадою сторожа, заробітна ставка за 0, 5 завгоспа становила доплату у розмірі 125 крб.
8	науковий робітник відділу мистецтв	Лепкий Андрій Петрович	укомплектування експозиції, формування експозитарію та виставок, участь в експедиціях і поповнення фондів, передання усіх експонатів із колишнього Музею відділу мистецтв та підготовка до відкриття нового радянського відділу мистецтв, підготовчі роботи з відкриття музею та нових відділів і експозицій, формування експозиційних планів тощо;	наказ № 4 від 1.11.1940 р. «про прийняття на роботу»; наказ № 5 від 5.11.1940 р. «Про прийняття актів приймання-передачі матеріалів Музею відділу мистецтв»	01.11.1940 р. – 1.II.1941 р., заробітна ставка 400 крб.
9	завідувач відділу мистецтв	Лепкий Андрій Петрович	завершення передання матеріалів попереднього Музею відділу мистецтв, формування, відкриття та розвиток експозицій та виставок нового відділу мистецтв, організація експедицій	постанова Виконкому Дрогобицької обласної ради депутатів трудящих від 1.I.1941 р. «Про затвердження даної посади», а також постанова 28.I.1941 р., і наказ директора про призначення № 7 від 1.02.1941 р. у зв'язку із потребою термінового упорядкування експозиції відділу мистецтв в музеї та необхідністю нести персональну відповідальність за матеріали цього відділу, наказ директора № 16 від 8.V.1941 р., наказ директора № 19 від 23 червня 1941 р.	1.II.1941 р. – 23.VI.1944 р. У наказі № 7 заробітна ставка не вказана. У наказі директора № 16 від 8.V.1941 р. вказано, що за період 1.II. – 1.IV.1941 р. А. Лепкий отримував насправді виплату заробітної плати еквівалентної молодшому науковому робітнику 400 крб, відтак згідно останнього наказу йому було виплачено додаткову різницю за 2 місяці у розмірі 50 крб. на місяць
10	сторож музею (нічний)	Казимиров Емільян Семенович	охорона музею і території	наказ директора № 6 від 15.12.1940 р., постанова Дрогобицького Обласного фінвідділу від 1.I.1941 р., наказ директора № 16 від 8.V.1941 р., наказ директора № 17 від 14.V.1941 р.	15.12.1940 р. – 1944 (?). З 14.V.1941 р. виконував обов'язки завгоспа на 0,5 ставки. До моменту затвердження штатної посади сторожа музею Облфінвідділом виплата заробітної ставки, як для техробітника у розмірі 90 крб. з 1.IV.1941 р.

11	технічний робітник	Казимирова Павлівна Теодорівна	ремонт та обслуговування будинків і території, технічні роботи в упорядкуванні виставкових залів та робочих приміщень	накази директора музею № 6 від 15.12.1940 р. та наказ № 12 від 22.03.1941 р.	15.12.1940 р. – 21.03.1941 р. Прийнята із заробітною ставкою 90 крб. Звільнена у зв'язку із другою групою інвалідності на підставі довідки про непрацездатність від 21.03.1941 р. лікарської-трудової експертної комісії при міському відділі соц. Забезпечення із виплатою розрахункових за невикористану відпустку
12	завідувач відділу природи	Ольшанський Лев Львович	формування, відкриття та розвиток експозицій та виставок відділу природи, організація експедицій	наказ про призначення № 7 від 1.02.1941 р. у зв'язку із тим, що музей немає жодного робітника для упорядкування матеріалів відділу природи, що загрожує зривом своєчасного відкриття музею; наказ № 12 від 5.04.1941 р. «Про переведення на постійну посаду завідувача»	в.о. завідувача впродовж 01.02.1940 р. – 31.03.1941 р.; заробітна ставка 450 крб., випробувальний термін 2 місяці. З 01.04. 1941 р. – 1944 (?) завідувач.
13	молодший науковий робітник	Кац Ольга Яківна	проведення екскурсій, формування експозицій та виставок відділів, участь в експедиціях, укладання експозитарію тощо	наказ директора № 13 від 15.IV.1941 р. «Про прийом на посаду молодшого наукового робітника»	5.IV.1941 р. – 1944 (?), заробітна ставка 400 крб.
14	адміністратор музею	Угрин Лідія Дмитрівна	ведення адміністративно-господарської документації, прийом та звільнення на роботу працівників, контроль за кадровими справами та особовими папками працівників, ведення юридичного нагляду за виконанням посадових інструкцій тощо	наказ директора № 13 від 15.IV.1941 р. «Про прийом на посаду адміністратора музею»	1.IV.1941 р. – 1944 (?), заробітна ставка 200 крб.
15	наглядач музею	Хом'як Катерина Григорівна[68]	забезпечення збереження експонатів у експозиції від псування і крадіжок, прийом і здача експозиції черговому робітникові, контроль за чистотою залів, спостереження за дотриманням правил поведінки в музеї і режимів його роботи	наказ директора № 13 від 15.IV.1941 р. «Про прийом на посаду наглядача музею»	1.IV.1941 р. – 1944 р. (?), заробітна ставка 115 крб.
16	наглядач музею	Штайнбок Балька Бернардівна	забезпечення збереження експонатів у експозиції від псування і крадіжок, прийом і здача експозиції черговому робітникові, контроль за чистотою залів, спостереження за дотриманням правил поведінки в музеї і режимів його роботи	Наказ директора № 15 від 5.V.1941 р. «Про прийняття на посаду наглядача музею»	5.V.1941 р. – 1944 р. (?), заробітна ставка 115 крб.

17	прибиральник музею (вбиральник)	Мазуркевич Марія Филипівна	прибирання службових, господарських та технічних приміщень та адміністративних будівель, дезінфекція раковини та іншого санітарно-технічного устаткування, збір та утилізація сміття тощо	Наказ директора № 17 від 14.V.1941 р. «Про прийняття на посаду вбиральниці музею»	14.V.1941 р. – 1944 (?), заробітна ставка 90 крб.
18	прибиральник музею (вбиральник)	Мазуркевич Юлія Юзефівна	прибирання службових, господарських та технічних приміщень та адміністративних будівель, дезінфекція раковини та іншого санітарно-технічного устаткування, збір та утилізація сміття тощо	Наказ директора № 17 від 14.V.1941 р. «Про прийняття на посаду вбиральниці музею»	14.V.1941 р. – 1944 (?), заробітна ставка 90 крб.
19	завідувач відділу фондів	Кузьменко Катерина Андріївна	збереження цілісності і недоторканості музейних цінностей у фондосховищі та експозиціях, суворий облік фондів, зберігання, консервація і реставрація цінностей, планування роботи із збереження, розробки графіків проведення реставраційних робіт, своєчасне складання заявок на необхідні матеріали і обладнання, розробка правил та інструкцій з обліку, охорони і зберігання фондів, видача музейних експонатів для експозицій, виставок, організація роботи відвідувачів у фондосховищі, каталогізація та інвентаризація колекцій, науково-дослідна робота фондових та експозиційних матеріалів, при цьому в основному у відділі природи з огляду на фаховість, контроль за дотримання працівниками музейних інструкцій, виробничої і трудової дисципліни, протипожежного захисту, облік і звітність та ін.	наказ директора № 18 від 12.VI.1941 р. «Про призначення на посаду завідувача відділу фондів»	12.VI.1941 р. – 1944 (?), в наказі не вказувалася заробітна ставка зберігача, проте чітко зазначено про фахову приналежність Кузьменко К.А. до природничих дисциплін

[68]

Мабуть, одним із ключових призначень слід вважати введення посади завідувача відділу фондів. Так у наказі № 18 від 12 червня 1941 р. Д. Завгородній призначає на цю посаду старшого наукового робітника Кузьменко Катерину Андріївну, мотивуючи це рішення тим, що існувала «*необхідність покращення роботи по збереженню, вивченню та інвентаризації фондових матеріалів музею*»[69]. Варто пам'ятати, що в радянський час не всі фондові матеріали могли бути передані для огляду, дослідження чи експозиції, позаяк вони могли суперечити тоталітарній ідеології. Враховуючи той факт, що завідувачі фондів часто мали безпосереднє відношення до контролю спецслужб, їх звітність мала також і засекречені бланки для роботи. Більше того, у цьому ж наказі Д. Завгородній поклав на К. Кузьменко відповідаль-

[68] Дружина завгоспа музею Хом'яка Степана Миколайовича.

[69] ВФ МД. – Книга наказів Дрогобицького обласного історико-краєзнавчого музею. Рік 1940 – 1951. – Арк. 9.

ність за збереження усіх фондових матеріалів музею (природничих, мистецьких, історичних та ін.), а також керівництво справою інвентаризації і вивчення усіх матеріалів музею як фондових, так і експозиційних[70]. Це означало те, що жоден завідувач відділу музею, без відома завідувача фондів, не міг вповні розпоряджатися експозиційним планом чи експозиціями. Цей радянський підхід був основою радянської музейної справи, а наслідки його відчутні в багатьох українських музеях до нашого часу. Водночас Д. Завгородній 12 червня 1941 р. зобов'язав К. Кузьменко прискорити роботу по інвентаризації музейних матеріалів, при цьому в першу чергу експозиційних, максимально залучаючи для цієї роботи як наукових, так і технічних працівників. Заступнику директора з наукової роботи Я. Білинському директор доручив системне інструктування усіх робітників в питаннях інвентаризації, а також зобов'язав його контролювати за точним додержанням інструкції «Н.К.О.» про збереження, облік та інвентаризацію музейних матеріалів[71]. Як бачимо, завершальні роботи по відкриттю музею ще тривали, а відтак 12 червня 1941 р. Д. Завгородній остаточно покладає відповідальність за збереження і стан музейних матеріалів, які знаходилися в експозиціях на завідувачів відділів та наглядачів. При цьому було затверджено порядок передачі інвентаризованих музейних матеріалів з фондів у відділи, або з відділу у відділ із застосуванням так званих «розписок збереження», із зазначенням інвентарних номерів матеріалів, які передавалися[72]. Також Д. Завгородній прийняв рішення, що поряд із роботою завідувача відділу фондів К. Кузьменко, як фахівець по спеціальності природознавець, основну свою науково-дослідну роботу повинна проводити у відділі природи і допомагати в експозиційній роботі цього відділу[73]. Тобто, ключова увага приділялася природничим напрямкам наукової роботи, з метою підсилення матеріалістичного спрямування експозиційної концепції музею в радянському стилі.

Як бачимо, станом на середину червня 1941 р. в Дрогобицькому обласному історико-краєзнавчому музеї згідно штатного розпису було зайнято 17 посад, а саме директор, заступник директора з наукової роботи, завідувач відділу природи, завідувач відділу мистецтв, завідувач відділу фондів, старший науковий робітник, бухгалтер-касир, завгосп, науковий робітник відділу мистецтв, молодший науковий робітник, адміністратор музею, сторож музею (нічний), технічний робітник, два наглядачі музею та два прибиральники музею. У різний час ці посади суміщалися, інколи ці ж музейники переводилися на підвищення по посаді, а інколи звільнялися за станом здоров'я чи у зв'язку із військовою підготовкою. Цілком правомірно вважати, що в цілому штат був висококваліфікованим і залишався дієздатним аж до моменту приходу німецької окупаційної влади.

Фактично впродовж жовтня 1940 – травня 1941 рр. відбувався процес ремонту та комплектації виставково-експозиційних залів новоствореного радянського музею, перевезення фондових одиниць із колишнього Музею відділу мистецтв на чолі з А. Лепким, а також укомплектування штату та фондосховища. І лише після завершення робіт, щойно наприкінці травня – на початку червня 1941 р. було підготовлено необхідні звіти та публічну інформацію для туристів та громадськості. За майже

[70] Там само.

[71] Там само. – Арк. 9-10.

[72] Там само. – Арк. 10.

[73] Там само.

12 місяців своєї праці Д. Завгородній домігся приєднання до очолюваного ним музею рідкісних колекцій із ліквідованих музеїв Дрогобича, Трускавця та Хирова. При цьому професор Андрій Лепкий фактично зорганізував його мистецьку експозицію. З іншого боку, Я. Білинський був ще одним фахівцем, який щоденною титанічною працею здійснив вагомий вклад у розвиток інших відділів музею. Врешті за діяльністю заступника директора, завідувачів відділів здійснювався серйозний контроль. Припускаємо, що із призначенням на посаду завідувача відділу фондів К. Кузьменко, Андрій Лепкий не міг зберегти мистецької концепції у своєму первісному вигляді, як це було упродовж червня – жовтня 19140 р., адже не всі експонати вписувалися в радянську ідеологію. Практика тієї доби показує, що компартія часто не допускала до фондових посад передовсім тих представників інтелігенції, які не вписувалися в ідеологічні вимоги, або ж відверто не прагнули вступати у лави партійних керівників. Більше того, нам вдалося з'ясувати, що А. Лепкий мав безпосереднє відношення до ЧСВВ, як і його рідний брат Василіян Лепкий. Також припускаємо, що А. Лепкий попросту не встиг, чи не хотів встигнути завершити експозицію мистецтва до травневих свят. Відтак на посаді директора було залишено Дмитра Завгороднього, який повністю був підконтрольний системі, а тому прийшов на посаду, фактично, на все готове. Це пояснює і те, що справа професора Андрія Лепкого у музеї попросту знищена, як за період червня 1940 – травня 1941 рр., так і за період усієї німецької окупації до 1944 р. включно. Тобто радянська машина на кілька десятиліть ліквідувала будь-які вістки про діяльність колишнього директора Музею відділу мистецтв Андрія Лепкого ще в 1944 р., у зв'язку із чим ми досі нічого не знали.

Як бачимо, 15 травні 1940 р. з'явився перший внутрішній наказ Дмитра Завгороднього. У цей же час в Дрогобичі було створено педагогічний інститут, а також Державну обласну бібліотеку для дорослих та Державну обласну бібліотеку для дітей, де на посадах також працювали комуністи, накази яких відповідали вимогам часу. У фондах теперішнього Музею «Дрогобиччина» нам вдалося проаналізувати усі накази директора першого радянського обласного історико-краєзнавчого музею, які цілком відповідали початку роботи керівника обласного закладу культури в системі контролю наркомату освіти УРСР. У цей же час накази директорів педагогічного інституту, обласної бібліотеки для дорослих та обласної бібліотеки для дітей, також мали аналогічні формуляри радянської системи.

Одразу з призначенням партійна влада доручила Д. Завгородньому надати публічний звіт про відкриття музею, який мав повністю відповідати радянським нормам. Як виявилося, уся праця, вкладена директором Музею Відділу мистецтв, професором Андрієм Лепким до травня 1940 р. та впродовж червня – жовтня 1940 р., подавалася виключно як заслуга нового директора Дмитра Завгороднього, а про колектив і попередню титанічну працю професора не було зазначено ані слова.

Лише в травні 1941 р. Д. Завгородній зумів публічно констатувати про відкриття музею, і лише завдячуючи фаховій роботі своїх підлеглих, він зумів наблизити дату відкриття музею, з великою вірогідністю лише в першій половині червня 1941 р. Так, 17 травня 1941 р. директор Д. Завгородній публікує статтю про діяльність нового радянського обласного музею на сторінках обласної газети «Більшовицька правда» під назвою «*Відкривається обласний музей*», у якій сам факт відкриття радянського музею в Дрогобичі автор ознаменував, як «*одне із великих досягнень соціалістичного будів-*

ництва у західних областях УРСР»[74]. Зважаючи на цензуру, дана стаття містила інформацію про «*значення комуністичної партії та теорію «братніх народів*». Проте Дмитро Загородній присвятив статтю передовсім опису науково-дослідної та експозиційної роботи музею (хоча факт його безпосереднього авторства тексту цієї статті потрібно вивчати спеціально). Д. Завгородній зазначив, що фонди новоутвореного музею складалися в основній більшості з матеріалів, звезених з різних місць області, при цьому окрему частину з них, як виявилося, музей придбав безпосередньо у Дрогобичі. Саме у цій статті вперше довідуємося, що багаті природничі матеріали були привезені з природничого музею колишнього Єзуїтського колегіуму (або Академії ордена єзуїтів) у Хирові, який також був ліквідований[75]. Водночас дізнаємося і про факт поповнення фондів дрогобицького музею творами художнього мистецтва із палацу графа Лянцкоронського, який знаходився у Новому Роздолі. Д. Завгородній зазначив, що з цією метою працівники музею організували спеціальну експедицію[76]. Зрозуміло, що до цієї справи повинні були входити колишній директор Музею відділу мистецтв, професор Андрій Лепкий та його колега Ярослав Ступницький, а також етнограф і заступник директора Дрогобицького обласного музею Ярослав Білинський. Перші двоє мали брати участь передовсім, як фахівці художники, які добре зналися у мистецтві. Припускаємо, що саме вони формували реєстр речей, які в рамках радянського «реформування» слід було перевезти в Дрогобич.

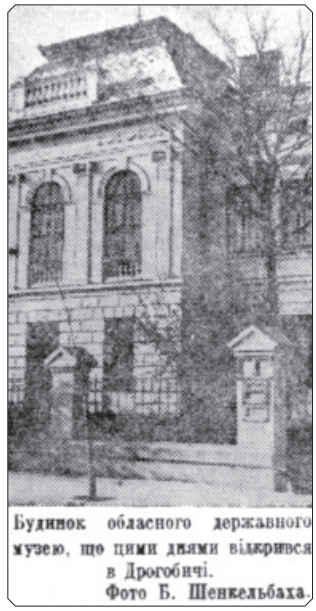

Будинок обласного державного музею, що цими днями відкрився в Дрогобичі.
Фото Б. Шенкельбаха.

Іл. № 3. Будинок Дрогобицького музею у 1940 р. Фото для дрогобицької газети «Більшовицька правда» було замовлено у відомого майстра фотографії, друга Бруно Шульца – Бертольда Шенкельбаха[77]

[74] Завгородній Д. Відкривається обласний музей // Більшовицька правда: орган Дрогобичського обласного і міського комітетів КП(б)У та області ради депутатів трудящих. – № 114 (464). – Дрогобич, 1941. – С. 4.

[75] Там само.

[76] Там само.

[77] Сином Бертольда Шенкельбаха-Шилінського був відомий фотограф Ервін Шенкельбах, який чудом врятувався від голокосту. Див., наприклад: Філіпов З. Мистецтво Дрогобицької фотографії. –

Незважаючи на бездарну програму розпорошення унікальних колекцій музею в Хирові та палаці Лянцкоронського, експозиції Дрогобицького музею, з одного боку, серйозно поповнилися, а з іншого, дозволили проводити власні наукові дослідження. З цього приводу Д. Завгородній писав: «*…всі ці матеріали стали здобутком широких мас трудящих, які мають змогу їх оглядати і вивчати*»[78].

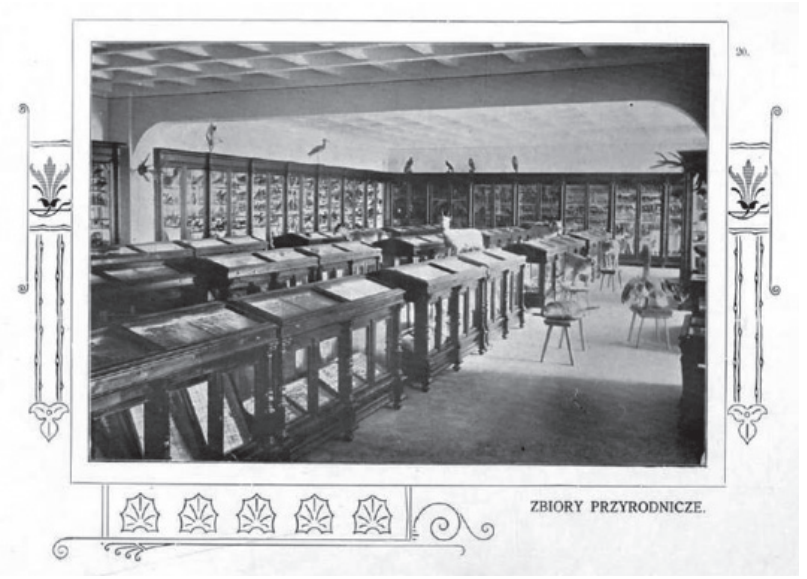

Іл. № 4. Вигляд природничого виставкового залу у музеї Хирівського конквикту. Окремі з цих експозиційних вітрин до нашого часу експонують артефакти, збережені у відділі історії музею «Дрогобиччина»

На відміну від регіонального музею Дрогобицької землі ім. маршалка Й. Пілсудського, який до 1939 р. на чолі із М. Мсцівуєвським мав дев'ять відділів, станом на середину травня 1941 р. Д. Завгородній зумів в умовах тотальної цензури реорганізувати їх лише у чотири структурних відділи:

1) природничий (увійшли експонати колишніх відділів географії, геології і мінералів та садівництва і рільництва);

2) історичний (увійшли експонати колишніх відділів археології, етнографії та історії);

3) відділ мистецтв (увійшли експонати колишнього відділу народного та академічного мистецтва);

4) відділ соціалістичного будівництва (увійшли експонати колишнього відділу техніки, ремісничих і фабричних промислів та торгівлі, а також нові агітаційні матеріали та експозитарії комуністичного змісту)[79].

Музей мав обласний статус, а відтак мав забезпечувати просвітницьку пропаганду в межах освітніх, виробничих, партійних, комсомольських та інших установ потужної Дрогобицької області, які діяли передовсім в масштабах мапи, завер-

Дрогобич, 2011. – С. 212; Дуркалевич В. Висловити Шоа. Проблема мови в оповіданнях Ервіна Шенкельбаха // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки. – 2018. – Вип. 2. – С. 22-26.

[78] Завгородній Д. Відкривається обласний музей... – С. 4.

[79] Там само.

шеної у лютому 1941 р. Станом на середину травня 1941 р. музейним робітникам вдалося завершити роботи для відкриття лише двох відділів: природничого та відділу мистецтв, оскільки на той час у фондах музею найбільше матеріалів було саме для експозицій цих відділів. Властиво ці відділи і формувала колекція під керівництвом професора Андрія Лепкого, який, скоріш за все, свідомо затягував із формуванням соціалістичного спрямування експонатів у цьому відділі. Натомість з травня 1941 р. Д. Завгородній в пришвидшеному режимі взявся за розбудову саме агітаційного відділу соціалістичного будівництва, хоча завідувача так і не було призначено. Врешті, як він сам зазначав, саме у травні жваво продовжувалася робота над упорядкуванням відділів історії та соцбудівництва, для котрих було зорганізовано окрему програму «*збирання матеріалів*»[80].

У природничому відділі музею було відкрито багату експозицію, представлену колекціями матеріалів мінералогії, геології, ботаніки і зоології, при цьому ключове спрямування під час екскурсій здійснювалося для учнівської молоді. Врешті це була одна з ключових експозицій музею, враховуючи той факт, що радянське музеєзнавство повністю спрямовувалося на природничі науки і матеріалізм та їх популяризацію серед «трудящих мас»[81]. Незважаючи на те, що більшість експонатів були отримані від музейних колекцій міжвоєнної епохи, станом на липень 1940 – травень 1941 р. у музеї вже діяла власна нова програма поповнення фондів природничого відділу, яка полягала у системних експедиціях на теренах Дрогобиччини з метою популяризації багатих різновидів знахідок серед місцевого населення. З огляду на офіційну доктрину радянської науки, при природничому відділі було заплановано упорядкувати окрему кімнату, у якій на основі вчення Чарльза Дарвіна, мало подаватися наукове, матеріалістичне висвітлення питань про походження життя на землі, про еволюційний розвиток рослинних і тваринних видів і походження людини[82]. Фактично планувалося відкриття кімнати, тематична виставка котрої працювала б на аргументацію наукового атеїзму та матеріалізму, а тема історії Української церкви узагалі не обговорювалася, адже ця тема мала свій жорсткий досвід органів НКДБ в часі переслідувань музейників і церковних діячів у Києві, Львові тощо.

Важливо також констатувати і той факт, що в обидва радянських окупаційних періоди історії, травень – червень 1941 рр. та 1944 – 1989 рр., у переважній більшості випадків музей Дрогобича очолювали партурядовці, які зрозуміло мали відношення до комуністичної партії і водночас жодного відношення до спеціальних галузей науки, передовсім – музеєзнавства. Натомість постать професора Андрія Лепкого, як родоначальника збирання фондів та першого проукраїнського директора Музею відділу мистецтв (червень 1940 – жовтень 1940 р.), слід вважати фундатором проукраїнського музейництва в Дрогобичі. Варто також зауважити, що в радянський період окремі директори все ж серйозно відродили науково-дослідну роботу музею, передовсім це стосується останніх років радянського періоду і постаті світлої пам'яті Володимира Йосиповича Козака, у щоденній праці якого понад усе стояли експедиції і поповнення фондової колекції, а також таємне збереження архіву Чину Святого Василія Великого із церкви Пресвятої Трійці в Дрогобичі.

[80] Там само.
[81] Там само.
[82] Там само.

Невипадково станом на травень – червень 1941 р. особливою популярністю користувався серед відвідувачів музею відділ мистецтв, у якому було представлено переважно західно-європейські твори різних історичних епох, починаючи з античних часів і закінчуючи початком ХХ ст. Враховуючи той факт, що професор Андрій Лепкий був випускником Краківської академії мистецтв, він відіграв ключову роль у формуванні цієї експозиції. Вже згодом із травневої статті Д. Завгороднього дізнаємося, що у травні 1941 р. серед цінних копій картин та скульптур експонувалися не тільки «*твори найвидатніших західноєвропейських майстрів доби середньовічного ренесансу*», але й «*пізніших часів, зокрема Рафаеля, Мікеля Анджело, Тіціана, Рубенса, Рембрандта та ін.*»[83]. На сьогодні це унікальні джерельні свідчення про те, що обласний музей Дрогобича передовсім під керівництвом А. Лепкого, а згодом за час короткого призначення Д. Загороднього, успадкував колосальну колекцію полотен, серед яких були звичайно і оригінали робіт відомих польських художників XIX – початку ХХ ст.[84]

Іл. № 5. Дрогобицький краєзнавчий музей на фото 1970 р. із спеціальної статті О. С. Сивохіп[85]

З іншого боку, стаття Д. Завгороднього 1941 р. вперше розвінчує багатолітній міф, який донедавна поширювався в історії музею «Дрогобиччина», про існування оригіналів творів Рембрандта та інших відомих художників, які, як виявилося, були всього на всього добрими копіями. Невиключно, що ці копії належали міжвоєнному музею в Дрогобичі, чи походили із єзуїтського колегіуму.

[83] Там само.

[84] Там само.

[85] Сивохіп О. Дрогобич (Дрогобицький краєзнавчий музей)... – С. 77.

За період жовтня 1940 – травня 1941 рр. у музеї вже була налагоджена окрема програма поповнення колекції для відділу мистецтв, зокрема щодо пошуку та придбання робіт відомих українських та російських художників. До певної міри сенсаційним на сьогодні є згадка про придбання картин авторства друга Івана Франка, відомого художника Івана Труша. З цього приводу у середині травня 1941 р. Д. Завгородній повідомив: «*Недавно придбано три картини відомого західноукраїнського художника Труша. Будуть представлені репродукції картин видатних російських художників*»[86]. Враховуючи те, що на сьогодні у музеї «Дрогобиччина» збереглася лише одна картина авторства Івана Труша, слід спробувати провести пошук двох інших картин, чи то на рівні фондів Львівських музеїв, або ж німецьких чи російських. Врешті вартувало б переглянути каталог творів самого Івана Труша. У будь-якому випадку до цього придбання мав безпосереднє відношення професор А. Лепкий.

За каденції Д. Завгороднього, на відміну від попередніх відділів, відділи історії та соцбудівництва в основному були спрямовані на популяризацію фальсифікованих фактів про минуле українського народу, яке штучно трактувалося «*у тісній взаємодії з російською історією*». Наприклад, у програмі розбудови майбутнього відділу історії ключова увага зосереджувалася на матеріалах експозиції, які знайомили б відвідувачів з минулим українського народу, пов'язаним із «*його героїчною боротьбою в союзі з великим російським народом проти різних гнобителів та іноземних загарбників, зокрема проти одвічного ворога українського народу – польської шляхти*»[87]. З одного боку, такий підхід у радянському музеї штучно аргументував «так *звану українізацію історії*» серед нещодавно приєднаного до СРСР населення Дрогобича та регіону, а з іншого, маніпулював історією та взаєминами між українською та польською національними громадами в міжвоєнний період. Добре відомо, що спецслужби розробили потужну програму фальсифікації української історії, вивезення пам'яток до державного архіву в москві «госхран», а також відвертого нищення бодай якихось натяків про самобутню історію українського народу серед фресок, ікон, стародруків чи рукописів.

У плані розвитку відділу соцбудівництва музею Дмитро Завгородній у своїй програмі реорганізації повністю відобразив політику компартії, адже цей музейний відділ перебував на особливому контролі Відділу пропаганди і агітації обласного комітету КП(б)У. Цілком логічно, що так само, як і професор рисунку Бруно Шульц, який був у складі виборчої дільничної комісії у 1939 р., так і директор музею Д. Завгородній мав належати до лав компартії. Фактично станом на середину травня 1941 р. комплектація експозиційних залів відділу була завершена. Д. Завгородній з цього приводу писав, що в основному у відділі соцбудівництва було представлено матеріали про «*величезні успіхи будівництва соціалізму в СРСР, про щасливе і радісне життя трудящих нашої соціалістичної країни під сонцем сталінської конституції*»[88]. Серед іншого, у цьому відділі експонувалися фотоматеріали та документи, які штучно підтверджували «*звільнення доблесною червоною армією трудящих Західної України від гніту панської Польщі і про досягнення соціалістичного будівництва в західних областях УРСР, зокрема на Дрогобиччині*»[89].

[86] Завгородній Д. Відкривається обласний музей… – С. 4.
[87] Там само.
[88] Там само.
[89] Там само.

Мета музейної експозиції була очевидною і мала потужне фінансування як з фондів міському партії, так і з обласного бюджету.

Незважаючи на агітаційну та партійну функцію, Державний обласний історико-краєзнавчий музей в м. Дрогобичі, за ініціативи професора А. Лепкого (який добре знав про значення української археології від Богдана Лепкого та Ярослава Пастернака) і етнографа Я. Білинського, під керівництвом Д. Завгороднього, зумів запозичити та вдосконалити від міжвоєнного музею ім. Й. Пілсудського ідею проведення власних стаціонарних археологічних досліджень. Станом на 1941 р. це було серйозним підґрунтям для створення експозиції з давньої історії Дрогобиччини. Врешті, як відомо, впродовж XIX – на початку XX ст. на теренах Дрогобицького повіту проводилося чимало стаціонарних досліджень, зокрема під керівництвом Ісидора Шараневича (Львівський ставропігійний інститут, 1880 – 1890-ті рр.), Антоні Рошки (1915 – 1916 рр.), археолога Володимира Деметрикевича (1890-ті рр.) та українського археолога Володимира Кобільника (музей Товариства «Бойківщина» в Самборі, 1930-ті рр.) в Ступниці, Котованому, Бикові, Дорожеві та ін. Про важливість археологічних експедицій у роботі дрогобицького музею у травні 1941 р. зазначалося: «*крім роботи по устаткуванню музейної експозиції, музей поставив перед собою ряд інших завдань зокрема: організувати силами музеїв області археологічні розкопки, з метою вивчення найдавнішого минулого нашої області та придбання музеями місцевих археологічних матеріалів*»[90]. Як бачимо, керівництво музею у 1941 р. було прихильником власних стаціонарних археологічних досліджень, у яких разом із обласним музеєм в Дрогобичі брали б участь учасники Стрийського, Самбірського і Трускавецького музеїв. Окрему нішу у пошуках матеріалів Д. Завгородній передбачив і в плані зародження краєзнавчих експедицій[91]. Але жодних даних про проведення бодай археологічних чи краєзнавчих розвідок у травні-червні 1941 р. не збереглося.

Враховуючи той факт, що Андрій Лепкий викладав у школах Дрогобича, зокрема у гімназії імені Івана Франка до 1939 р. включно, а також його особисті переконання, у музеї одразу зародилося і франкознавство. Станом на травень 1941 р. ця ідея особливо розгорнулася, проте з огляду радянської ідеології, необхідно було показати І. Франка, як комуніста, тим більше в світлі травневих подій, пов'язаних із смертю генія, а також із першотравневими святами радянського союзу. Дмитро Завгородній особисто приступив до підготовки вшанування 85-ї річниці з дня народження українського генія Івана Франка в контексті комуністичної ідеології. Зокрема силами робітників музею було розпочато підготовку до облаштування ювілейної виставки, присвяченої «*життю, творчості і революційній діяльності Франка*»[92]. Як відомо, у цей час ключова функція вшанування 85-ї річниці належала ювілейному комітету, який засідав у Києві, а також за участі сина Івана Франка – Петра Франка. Щоправда добре відомо, що 85-ччя з дня народження І. Франка так і не було організоване у зв'язку із воєнними діями на території України з червня 1941 р. і лукавим вбивством Петра Франка із дозволу М. Хрущова на початку липня 1941 р.

У завершальній частині своєї статті Д. Завгородній все ж зізнався і про кілька проблемних факторів у розвитку новоствореного радянського музею, зокрема ті, які він намагався вирішити в кадровій та адміністративній політиці: «*Зараз в*

[90] Там само.
[91] Там само.
[92] Там само.

роботі музею є ще чимало труднощів. Він ще не цілком укомплектований кваліфікованими музейними працівниками і крім того розмір приміщення музею зовсім не задовольняє його потреб»[93]. Станом на 1941 р. в цілому в УРСР відчувався брак кадрів у музейній галузі, у зв'язку із репресіями. З іншого боку, кількість фондів музею у травні 1941 р. була настільки великою, як і завдання, які ставилися перед новими відділами обласного музею, що приміщення колишньої повітової ради епохи Ґабсбурґів були затісними для збереження і експонування. Відтак Д. Завгородній публічно звернувся до громадськості із закликом всебічної підтримки Дрогобицького обласного музею, адже як зауважувалося, лише «*при активній допомозі з боку радянської громадськості, партійних і громадських організацій музей виконає завдання, що стоять перед ним, і буде справжнім культурним осередком міста Дрогобича і області*»[94].

Незважаючи на те, що радянський музей хоч і був відкритий для туристів у травні 1941 р.[95], розпочавши фактично свою щоденну науково-дослідну, пошукову і туристичну діяльність, раптовий, але спланований, напад Гітлерівської Німеччини на СРСР у червні 1941 р. тимчасово призупинив його діяльність. З іншого боку, саме вдалий штат фахівців музею посприяли тому, що музей з часу постанови РНК УРСР від 8 травня 1940 р. до 17 травня 1941 р. – часу відкриття музею для туристів, мав чимало досягнень в науково-дослідному плані, адже на період травня-червня 1941 р. музей цілком увійшов у стадію швидкого поступу в усіх програмних напрямках, пропонованих урядом та дирекцією, а тому напередодні приходу німецької окупаційної адміністрації музей залишався самодостатньою установою міста Дрогобича із більш-менш сформованим фаховим колективом.

Останній наказ Д. Завгороднього підтверджує факт підготовки керівництва установ Дрогобицької області до воєнного часу. Так, згідно наказу № 19 від 23 червня 1941 р., який Д. Завгородній власноруч[96] і нашвидкуруч записав у книгу наказів читаємо: «*В зв'язку з покликанням мене для проходження військово-учбових зборів (повістка Райвоєнкомату від 23.VI.1941 р.) доручаю завідуючому Відділу Мистецтва Музею тов[аришу] Лепкому А. П. розв'язати питання в Обл.В.Н.О. про призначення нового директора музею*»[97]. Відтак на сьогодні достеменно відомо причину полишення посади Д. Завгороднього, позаяк відбувся напад Гітлерівської Німеччини на СРСР, який за офіційною версією в цей час не очікував раптового вторгнення, хоча серйозні припущення та повідомлення вже були в вищих керівних колах. Також цілком можливо, що довготривале відкриття музею, а станом на кінець травня 1941 р. його презентація із практично не повними експозиціями відділів історії та соцбудівництва, також могли вплинути на рішення обласного виконкому відправити саме Д. Завгороднього на військові навчання і призначити замість нього нового більш енергійного керівника.

Отже, 22 червня 1941 р. Дрогобич опинився у зоні нападу авіаційної воєнної кампанії Гітлерівської Німеччини. Було збомбардовано передовсім нафтопере-

[93] Там само.

[94] Там само.

[95] Галів М. Між серпо-молотом і свастикою: Дрогобич у 1939 – 1944 рр. // Нариси з історії Дрогобича / Наук. ред. Л. Тимошенко. – Дрогобич, 2009. – С. 188.

[96] До цього моменту усі накази каліграфічним і чистовим почерком записував інший працівник.

[97] ВФ МД. – Книга наказів Дрогобицького обласного історико-краєзнавчого музею. Рік 1940 – 1951. – Арк. 10.

робні заводи, порожні військові казарми, залізничний вокзал і станцію. 23 червня 1941 р. директор радянського обласного музею Д. Завгородній був остаточно мобілізований на фронт[98], а його подальша доля досі поки не встановлена, як врешті і роки його життя. В музейній історіографії зустрічаємо лише відомості про відомого музейника-зоолога, випускника Донецького Національного Університету В. І. Завгороднього, який впродовж 1989 – 1992 рр. працював завідувачем зоологічного музею при кафедрі зоології і екології цього ж університету[99]. Проте його родинні зв'язки із директором радянського обласного музею в Дрогобичі поки не встановлено. Інший представник цієї ж фамілії Василь Завгородній був відомим художником та різьбярем у дереві, на основі колекції творів якого сьогодні існує Музей козацької слави у структурі Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»[100].

Як би не видавалося дивним, але Д. Завгородній, який епізодично керував Обласним історико-краєзнавчим музеєм Дрогобича з травня по червень 1941 р., виїхав з міста, не евакуювавши музейну колекцію через брак часу, а А. Лепкий залишився у Дрогобичі разом із Я.-С. Ступницьким, чудом врятувавшись від переслідувань НКДБ, продовживши розвиток музею за часів німецької окупації.

Андрій Лепкий (1893 – †1945?) – перший директор українського державного музею в Дрогобичі і його дивовижна життєва драма від схимонаха-василіянина та хорунжого УГА до професора рисунку української гімназії імені Івана Франка

Постать Андрія Лепкого вартує окремої книжки з переліком усіх його заслуг перед культурою, мистецтвом, музейництвом та освітою, не тільки для «Франкового краю», але й перед культурою усієї України. В процесі написання монографії нам вдалося зібрати чимало нового цікавого джерельного матеріалу про його досі

[98] Бервецький З. Музею «Дрогобиччина» – 70! – вказана праця.

[99] Амолин А. К истории становления Зоологического музея Донецкого национального университета // Зоологічні колекції та музеї: збірник наукових праць. – К., 2014. – С. 102.

[100] Експозицію музею козацької слави, відкритого 28 червня 2003 року, складають роботи однієї людини – талановитого художника і різьбяра у дереві, українського поета-пісняра Василя Леонтійовича Завгороднього (1925 – 2009 рр.), заслуженого артиста України (1976 р.), лауреата премії ім. Катерини Білокур (1995 р.), члена Національної спілки майстрів народного мистецтва України, ветерана Великої Вітчизняної війни. Василь Завгородній – митець із Божої ласки. Народився 26 жовтня 1925 року у с. Водяне Компаніївського району на Кіровоградщині у великій селянській родині. З дитинства мав дві великі пристрасті – малювання та спів, яким і присвятив усе життя. У 1955 р. закінчив Київську державну консерваторію за класом вокалу (викладав І. Паторжинський). Працював у різних колективах та філармоніях. З 1960 по 1974 рр. був солістом Національного академічного народного хору ім. Г. Верьовки. Майже ніколи не розлучався з фарбами. Пізніше захопився різьбленням по дереву. У трьох залах музею експонується понад 200 робіт художника, створених у різні періоди творчості, звернених до теми українського козацтва. Представлений мистецький доробок вражаючий: образи козаків-запорожців, князів та гетьманів, легендарних героїв та світочів минулого (Б. Хмельницького, Г. Сковороди, П. Конашевича-Сагайдачного, Т. Шевченка, М. Гоголя), портрети сучасників (В. Лісовола, М. Сікорського), українські краєвиди. Його роботи прикрашають експозиції музеїв Києва, інших міст України та за її межами, зокрема музеї Т. Шевченка, М. Гоголя, Лесі Українки в Києві, Лесі Українки в Грузії та ін. Див. докладніше: Музей Козацької слави. Роботи В. Завгороднього. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://niez.com.ua/museums/about-museum/598-%D0%BC%D1%83%D0%B7% D0%B5%D0%B9-%D0%BA%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97-%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B8

маловідомий, проте вкрай важливий життєпис, який водночас необхідний і для реабілітації нашого минулого[101].

Андрій Лепкий походить з відомого роду Лепких[102] села Літиня Дрогобицького повіту, адже він народився 26 листопада 1893 р. в сім'ї Петра Лепкого та Єфросинії (з дому Грудна), які проживали в селі у будинку під № 291[103]. Його батько Петро був сином Дмитра Лепкого та Марії Малашич[104], а мати Єфросинія була донькою Андрія Грудного та Параскевії Савчак[105]. Точно відомо, що його старшим братом був відомий Схимонах Віссаріон – Василь Лепкий (10.01.1891, Літиня[106] – †5.03.1946, Львів)[107]. Проте роки народжень та шлюбу батьків та роки народжень братів і сестер Андрія поки не вдалося встановити.

[101] Окремо висловлюємо подяку за достовірні матеріали краєзнавцю і досліднику історії УГКЦ та УГА пану Анатолію Бойківу, який паралельно працює над історією студентів бучацької гімназії та історії василіанського студентства. Див. докладніше: Бойків А. Невідомі брати відомого роду. Брати Лепкі з Літині. – 2022. – 7 с. (друкується). У видавничому процесі.

[102] Серед найдавніших представників роду Лепких у селі Літиня знаходимо багатих селян, які ще з ранньомодерного часу працювали мельниками. Наприклад, на підставі актів роботи судової комісії в селі Літиня від 11 – 12 травня 1744 р. на сьогодні в науці відомо про родовід мельників з числа Лепких, який подаємо дослівно: «*Іван Аппак, оригінальний мельник Літинський, породив Івана Лепкого – старшого сина, від якого походить Гриць Лепкий, від Гриця – Іван, Гриць, Микола і Михайло Лепкі – брати рідні, відповідачі на теперішньому суді. Другого сина той же Аппак породив – Леся, пресвітера Грушівського, а також доньку Єву, яка з першим своїм чоловіком Косчишиним з Тинова народила Івана Садового, котрий ще живе, але дуже старий. Той Іван Садовий народив Илька-небіжчика, який зі своєю жоною, а зараз уже вдовою, народив Гриця, Михайла і Кузя Садових, що зараз відповідачі (на суді). Та ж Єва в другому подружжі з Антоном із села Горбач народила Илька Малого і Івана Малого: від Илька походить Антон, Іван, Василь і Илько – брати рідні, які зараз відповідачі в суді, а від Івана Малого походять Стець, Лесь і Іван Малі, також зараз відповідачі*». На час суду у Літині налічувалося 16 мельників. Проте, діючи відповідно до декрету, референдарії, яким «*призначено аби лише два мельних ex directa linea (по прямій лінії) від першого мельника походячих*» залишилися при млині та мельницькій чверті, комісарський суд визнав «*тільки Івана і Гриця Лепких, синів згаданого Гриця Лепкого, а внуків Івана Лепкого як старшого сина Івана Аппака, за правдивих мельників*» і віддав їм «*в реальну і актуальну посесію*» «*чверть мельницьку з усіма до неї при належностями.., оселею мельницькою і двома халупами з будинками до них належними при млині будучими…*». Згідно з інвентарем 1760 р., мельник Яць Лепкий щорічно сплачував 25 зл. чиншу. У 1768 р. зафіксовано двох мельників при млині у селі (Іван Лепкий та Іван Ільчишин) та одного при млині на Толоці (Федьо Дорожівський). Станом на 1768 р. в селі Літиня працювало 153 кметя та 6 господарів з Тинова, що займали літинські ґрунти. Більшість з них мали 4 – 6 загонів. Деякі селяни (Микола Рудний, Микола Кашубін) володіли 16, а Данило Боднар – 18 загонами. Усі мешканці Літині (без корчмарів, мельників, поповичів) у той час мали 26 волів і 59 коней. Волів і коней було, переважно, не більше двох на господарство. Рідко хто володів і кіньми, і волами водночас. До таких можна зарахувати Гриця Лепкого, який, маючи 5 загонів ґрунту, володів парою волів та парою коней. Докладніше про вперше встановлений давній родовід Лепких у селі Літиня, див. у статті: Галів М. Соціальний спектр королівських сіл Самбірського Підгір'я у XV – XVIII ст. (на прикладі села Літиня) // Краєзнавство. – 2012. – № 2. – С. 50, 53-54.

[103] Бойків А. Невідомі брати відомого роду… – вказана праця; Центральний державний історичний архів України у місті Львові (далі – ЦДІАЛ). – Ф. 201. – Оп. 4а. – Спр. 8608. – Арк. 120. Автор з'ясував, що з 1828 по 1851 р. в Літині померло 88 представників родини Лепких.

[104] В інших метричних записах с. Літиня вона фігурує як Маласич (Malasycz): Див. у: ЦДІАЛ. – Ф. 201. – Оп. 4а. – Спр. 8608. – С. 81.

[105] В інших метричних записах с. Літиня вона фігурує як Савшак (Sawszak) (див.: Там само).

[106] Там само.

[107] Схимонах Віссаріон (Василь Лепкий) народився у с. Літиня Дрогобицького р-ну 10 січня 1891 р. Закінчив дяківську школу і у 1912 р. пішов на службу в Австрійську армію. Водночас мав гарні задатки з музики, виконував і функції музиканта в навчанні, армії, а згодом і для духовно-релігійних заходів. Вже в 25-ти річному віці мав змогу відчути смак російської в'язниці у Ростові-на-Дону, адже перебував в

Інформація стосовно інших родичів А. Лепкого знаходиться в метричних книгах с. Літиня[108] та на даний час ще потребує спеціального дослідження, так само як і його родинний зв'язок з відомими представниками роду Лепких, що походять з Літині[109]. Наприклад, на сьогодні добре відомо про знаменитого представника родини Лепких села Літиня – етнографа, письменника-публіциста, священника УГКЦ – Данила Хомича Лепкого, який був приятелем Івана Франка, а священничий сан якого міг стати прикладом для Андрія Лепкого у юнацькі роки для вступу у семінарію[110]. Маємо припущення, що о. Данило Хомич Лепкий був двоюрідним братом батька Андрія.

ув'язненні впродовж 1916 – 1918 рр. Після повернення австрійської імперії у Галичину знову потрапив до армії і дослужився до молодшого офіцера. У 1920 р., після повернення додому, Василь вступає до монастиря Студійського Уставу. З цього часу він знаходиться на новіціяті у Святоуспенській Унівській Лаврі, де у 1928 р. приймає схиму з іменем Віссаріон. З огляду на диригентські здібності та чудовий голос, Віссаріону Лепкому доручають провадити щоденне церковне правило в катедральному Соборі Св. Юра у Львові. Згодом В. Лепкий викладає церковний спів у дяківській школі. Зі спогадів та архівних записів дізнаємося, що він був добрим педагогом, чуйним та вирозумілим до людей наставником. У монастирі завжди знаходив спільну мову з усіма братами-монахами, був монахом за покликанням. Така постава Віссаріона Лепкого, зі слів єромонаха Гедеона, давала йому можливість стати священником, чого він сам щиро прагнув. Однак через хворі ноги, він терпів постійний біль і в 1932 р. схимонаху Віссаріону ампутували праву ногу. У 1940 р. Віссаріон переживає чергове загострення хвороби, що змусило лікаря рекомендувати йому не ходити, а згодом пройти повний курс лікування. У такому важкому фізичному стані схм. Віссаріон зустрів Другу світову війну, але і далі провадив молитву в соборі Св. Юра. 11 квітня 1945 р. разом з ієрархією УГКЦ схм. Віссаріона арештовують. Невідомо, скільки допитів довелося пережити хворому Віссаріону Лепкому за рік перебування у в'язниці по вул. Лонського у Львові. 5 березня 1946 року у внутрішній в'язниці УНКГБ ЛО схм. Віссаріон загинув мученицькою смертю. Місце поховання невідоме. «*За що вони з ним так вчинили*, – сказала одна з монахинь, дізнавшись про смерть схм. Віссаріона, – *це цілком невинний монах, святий чоловік. Він собі молився і все*». Лише 8 червня 1993 р. схм. Віссаріон був реабілітований. Див. у: Схимонах Віссаріон // Українська Греко-католицька Церква. Святоуспенська лавра. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.studyty.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=38&Itemid=45

[108] ЦДІАЛ. – Ф. 201. – Оп. 4а. – Спр. 3032, 3033, 3034, 3035, 3036, 3037, 7856, 7857, 7858, 8283, 8444, 8608, 10307, 10308, 11150, 11151 та ін.

[109] Бойків А. Невідомі брати відомого роду... – вказана праця.

[110] Народився 29 грудня 1858 р. в селі Літиня на Дрогобиччині в сім`ї Томи Лепкого та Варвари Сливич. Навчався у місцевій тривіальній школі у вчителя-дяка Василя Харіва, згодом – у нормальній школі отців Василіян у Дрогобичі, де, можливо, познайомився з Іваном Франком. Після смерті матері у 1873 р. Д. Лепкий змушений був служити в багатій єврейській сім`ї. З 1877 р. навчався у Львівській академічній гімназії. У березні 1878 р. повернувся до Дрогобича, де підготувався до матуральних іспитів. Надалі здобував освіту в духовній семінарії під проводом свого вчителя, друга Івана Франка – Михайла Зубрицького. Певний час змушений був також займатися і самоосвітою. М. Зубрицький познайомив його з учителем академічної гімназії та редактором одного з найпопулярніших українських часописів «Зоря» – Омеляном Партицьким. У 1880 р. у цьому журналі Д. Лепкий опублікував оповідання «Недібрана пара», а в 1881 р. – «Сон а правда» (згадка зі шкільного життя), у 1882 р. – «Розбишацька донька» (народний переказ), у 1884 р. – «Сновида», а в 1885 р. – «Бози». У 1884 р. Д. Лепкий закінчив Перемишльську духовну семінарію. Одружився з донькою священника Оленою Деренчак, і у вересні цього ж року був висвячений у священничий сан. У різний час Д. Лепкий служив у парафіях Токарна, Любачева, Близниці та Мокротина. Як блискучому провідникові йому вдавалося згуртовувати громаду, подекуди рятуючи парафії від переходу на латинський обряд. Врешті його перевели в рідне село Літиня, а згодом до села Михайлевичі, біля Рудок. Найпізніше Д. Лепкий був переведений до с. Горбачі, неподалік Щирця. Водночас Д. Лепкий був священником у різних селах Галичини, а саме з 1900 р. – у Старому Самборі, де в 1901 р. організував кредитне товариство, а також керував філією товариства «Просвіта». Д. Лепкий друкувався в місцевих галицьких газетах, журналах, календарях. Автор повістей з галицького життя, зокрема відомими є автобіографічна по-

З найрізноманітніших джерел нам вдалося встановити, що Андрій Лепкий сьогодні повинен бути відомий в українській енциклопедії, передовсім як хорунжий Української Галицької Армії, український педагог 1930 – 1940 рр. на теренах Дрогобиччини, а також, як відомий художник і музейник. Є серйозні джерельні матеріали, які вказують на те, що Андрій Лепкий був також далеким родичом відомого українського поета і громадсько-культурного діяча Богдана Теодора-Нестора Лепкого. І хоча є помилкові версії, що він був племінником Богдана Лепкого[111], за версією Анатолія Бойківа, батько Андрія Лепкого – Петро був скоріш за все чотириюрідним братом Богдана[112], оскільки точно відомо, що рідний брат Андрія – Василь народився у тому ж самому будинку, що й дід Богдана Лепкого – Теодор Лепкий[113]. І хоча це непросто міг бути збіг, потрібно сьогодні продовжувати пошук джерел. В цьому родинному середовищі та видатних переказах постійно зростав Андрій Лепкий, якому часто розповідали про славну родину письменника Богдана Лепкого, а саме його батька Сильвестра і вуйка Онуфрія, які обоє були відомими священниками УГКЦ[114]. Лев Лепкий у своїх спогадах на пошану свого брата Богдана Лепкого писав, що: «*Андрій Лепкий – іменник брата, студіював малярство, а його дружина, Оля, співачка. Він потім був гімназійним учителем…*»[115]. На сьогодні цей спогад є основною джерельною вісткою для спростування питання чи був насправді Андрій Лепкий далеким родичом Богдана Лепкого? Як бачимо, брат Богдана Лепкого називає Андрія Лепкого «іменником», тобто однофамільцем. Щоправда близькі взаємини Андрія Лепкого та Левка і Богдана Лепкого прослідковуються під час навчання А. Лепкого у Кракові, і не тільки.

З власноручної автобіографії[116], а також з особового листка вчителя дрогобицької української гімназії від 2 вересня 1941 р. дізнаємося, що А. Лепкий спочатку навчався у народній початковій школі села Літиня[117]. Згодом він продовжив

вість «Селянська дитина». Також Д. Лепкий написав відомі оповідання для дітей: «Святий вечір», «Непослушливий школяр», «Дуб і потік» та ін. Досліджував народні обряди і звичаї (популярними були статті: «Похоронні звичаї і обряди нашого народу», «Як-то дівчата приворожують женихів», «З вірування нашого люду: перелесник, манія, мара», «Дещо про вовкулаків»). Д. Лепкий мав дружні взаємини з І. Франком, В. Гнатюком, М. Павликом, І. Трушем. Велика кількість творів Д. Лепкого опублікована у різних журналах, а тому досі нам невідомо про повну спадщину його творів. Помер Данило Лепкий 20 березня 1912 р. в Старому Самборі. «*З померлим* – писала газета «Діло», – *стратила Україна визначного робітника на народній ниві, що був своєму народові відданий душею і тілом. Від самого початку заснування філії «Просвіти» весь час був її головою. Його заходами засновано товариство кредитове, котре взірцево провадив до послідної хвилі, цілком безінтересовно*». Стараннями громади Старого Самбора йому було збудовано пам`ятник, який зберігся до наших днів. Див., наприклад: Якимович Б. Лепкий Данило Хомич // Енциклопедія Сучасної України: енциклопедія / ред.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. – К., 2016. – Т. 17; Галів М. Данило Лепкий // 150 славних українців Дрогобиччини. – Дрогобич, 2012).

[111] Пиндус Б. Андрій Лепкий // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль, 2005. – Т. 2. – С. 344.

[112] Бойків А. Невідомі брати відомого роду... – вказана праця.

[113] Горак Р. Рід Богдана Лепкого // Дзвін. – 1990. – № 10. – С. 76-80.

[114] Там само.

[115] Лепкий Л. На марґінезі «Казки мого життя» // Богдан Лепкий. Казка мого життя. – Ню Йорк, 1967. – С. 189.

[116] ДАЛО. – Ф. Р-35. – Оп. 7. –Спр. 3167: Андрій Лепкий. – Арк. 1зв., 4.

[117] Галів М. Нарис історії школи села Літиня (XIX – перша половина XX ст.). – Дрогобич-Стрий, 2011. – 180 с.

шкільне навчання у Жовкві, де також вчився і його старший брат Василь[118]. Починаючи з 1907/1908 навчального року[119] і аж до 1911 р., Андрій Лепкий навчався у 1-б, 2-а, 3-а та 4-а класах цісарсько-королівської класичної гімназії Бучача[120], де 4 роки проживав разом із своїм старшим братом Василем[121].

Іл. № 6. Бучацька василіянська гімназія при монастирі. Поштівка 1909 р.

Відомий український письменник, перекладач, фольклорист і співак – Михайло Островерха занотував рідкісні спогади за 1908 рік про свого колегу з бучацької гімназії – Андрія Лепкого[122]. М. Островерха чітко вказує, що коли цього року він

[118] ДАЛО. – Ф. Р-35. – Оп. 7. –Спр. 3167: Андрій Лепкий. – Арк. 1-4.

[119] Там само.

[120] Вартувало б також перевірити інформацію у: Sprawozdanie Dyrekcyi C. K. Gimnazyum w Buczaczu za rok szkolny 1908 – S. 64; 1909. – S. 66 ; 1910. – S. 81; 1911. – S. 81.

[121] Бойків А. Невідомі брати відомого роду... – вказана праця.

[122] Островерха М. На пригоді молодости. Отець Йосафат Срутень, ЧСВВ. † 12.жовтня 1951 у Римі // Календар «Провидіння» на Рік Божий 1952. – Філадельфія, 1952. – С. 150-152. М. Островерха народився 7 жовтня 1897 року в м. Бучачі. Навчався в народній школі «на Бараках», згодом у школі при монастирі оо. Василіян у Бучачі. У 1915 р. стає добровольцем УСС (учасник бойових дій). У 1916 р. поблизу Бережан потрапив у полон до російських імперських військ. У 1918 р. воював у лавах УГА епохи ЗУНР, зокрема брав участь у бойових діях біля Львова. У 1919 р. закінчив старшинську піхотну школу УГА в м. Золочеві. Дослужився до звання хорунжого УГА, а згодом служив в Армії УНР культурно-освітнім референтом. Після поразки у військових діях УНР потрапив в табори інтернованих українських вояків у Польщі (Пикуличі, Каліш). У таборі інтернованих українських вояків почав літературну діяльність у журналах, що там виходили – «Запорожець» у Вадовицях, а також «Веселка» у Каліші. У 1921 р. повернувся до Бучача, а згодом працював у селах Бучаччини та Станиславівщини. Після переїзду до Львова працював у редакції журналу «Червона Калина» та здійснював репортажі для інших українських видань. Спеціально виїздив до Італії, де вивчав мистецтво, подібно до стипендії, яку мав також і Петро Карманський. У 1923 р. у видавництві «Веселка» в Каліші вийшла спільна збірка поезій Євгена Маланюка, Михайла Селегія та Михайла Осики (псевдонім М. Островерхи). У 1926 р. виїжджає до Італії, де вивчає мистецтво, літературу, музику, побут. Згодом усі свої враження та знання М. Островерха описував у часописах «Діло», «Новий час», журналах «Назустріч», «Обрії», «Життя і знання», «Дзвони». У

вперше увійшов у василіянську школу при монастирі, серед інших він студентів зустрів і Андрія Лепкого, який на той час вже проходив навчання в гімназійних залах при монастирі оо. Василіян. Тут також знаходився і студентський гуртожиток (як відомо Бучацьку василіянську гімназію закрили 15 липня 1893 р.), тому А. Лепкий проживав і навчався частково і в старих корпусах, при тому що новий корпус цісарсько-королівської гімназії був основним.

Іл. № 7. Михайло Островерха (США, друга половина 1950-х рр.)

Згадуючи про свого товариша із цих часів – отця Йосафата Скрутеня, Михайло Островерха згадав і про Андрія Лепкого, який також вчився разом із ними. Спогад М. Островерхи містить короткий, проте дуже цікавий опис побуту навчання в часи Андрія Лепкого:

«*Рік 1908. Велика монастирська брама відчинилась, я лишив мою маму й увійшов на коридор отців Василіян у Бучачі. Брама зачинилась.*

На мені однострій ученика гімназії. На комірі в мене один білий пасок. Отець Яким Фещак, ЧСВВ, префект конквікту, поклав свою добру й батьківську руку на моє плече, веде мене до авлі.

цей період М. Островерха стає популяризатором режиму Муссоліні, зокрема у 1938 р. він опублікував книжку «Нова імперія» – найяскравішу апологію італійського фашизму, яка будь-коли виходила з-під пера українця. Під час німецько-радянської війни працював у Львові в історичному відділі військової управи 14-ї дивізії Ваффен СС «Галичина», а також певний час очолював редакцію дивізійного тижневика «До перемоги». У 1944 р. М. Островерха, як і багато інших українських націоналістів, виїхав до Німеччини, згодом – до США, де довгий час співпрацював з редакціями часописів «Америка», «Народна воля», «Свобода» і продовжив літературну діяльність. В еміграції М. Островерха також був учасником ініціятивного комітету проведення з'їзду бучачан у Рочестері, який тривав впродовж 30 травня – 1 червня 1969 р. Помер 17 квітня 1979 року в Брукліні, Нью-Йорк, США. Див., наприклад: Боднарук І. Михайло Островерха // Між двома світами: Вибрані статті про українських письменників. – Донецьк, 1996. – С. 114-118; Якимович Б. Островерха Михайло // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К, 2010. – Т. 7. – С. 678.

Підносимось темними сходами. По середині їх, на звороті, на стіні висить велике Розп'яття, а біля нього дзвінок із широким оксамитним поясом. Монастир залягає повна тиша. Старовинні грубі мури, вузенькі коридори, невеликі двері до келій, а навпроти них глибокі ніші й у них вікна, над головою склепіння – все це зробило на мене суворе враження таємного, могутнього.

Майже на кінці коридору, на третьому закруті, о. префект наблизився до дверей, постукав, відчинив їх і ми ввійшли в кімнату, в якій було повно снажного проміння сонця, що вливалось через вікна ген із-за старовинного, за рікою Стрипою, замку на горі. Це була авля[123]*.Тут при столиках сиділи, похилі над книжками, молоді студенти – ученики бучацької державної гімназії. Ще сьогодні майже всіх їх бачу: Петро пушкарський, Луцик, Юліян Домазар, Андрій Лепкий, Остап Кос, Іван Ган, Рибачук. А при дверях, праворуч, сидів Іван Скрутень. Із приходом о. префекта всі стали. Отець префект представив мене й поручив опіці Івана Скрутня, цензора конквікту, а сам вийшов. Цензор провадив мене біля вікна, показав столик і сказав своїм мяким, стримано-рішучим голосом: – Це буде твоє місце.*

Це була моя перша зустріч із Йосафатом Скрутнем, ЧСВВ»[124].

Іл. № 8. Монастирські корпуси колишньої Василіянської гімназії в Бучачі, які в часи навчання А. Лепкого були як гуртожитками, так і навчальним корпусами для державної гімназії

У своїх значно пізніших спогадах М. Островерха згадував з особливою теплотою про товаришів із часу навчання у Бучачі, констатуючи, що А. Лепкий разом із Стахом Косом, Іваном Ганом і Юліаном Домазаром, згодом все ж, полишили монар-

[123] З полонізму «ауля», тобто аудиторія.

[124] Островерха М. На пригоді молодости. Отець Йосафат Срутень... – С. 150.

ший чин і пішли у світські люди. При цьому малярський хист і мистецький характер Андрія Лепкого вже тоді помічали колеги, які називали його «*замріяним Єндриком Лепким*». З цього приводу М. Островерха у 1957 р. згадував: «*…минуло декілька років, а о. Яким Фещак ЧСВВ був моїм префектом у конквікті Отців Василіян у Бучачі; Івась Скрутень – пізніше о. Йосафат ЧСВВ був у тому конквікті моїм цензором; Петро Пушкарський – пізніше о. Павло ЧСВВ – був моїм інструктором; був тут і о. П. Луцик ЧСВВ. Були там зі мною: й живий, але й бунтівничий Ган, і поважний збиточник Стах Кос, і замріяний Єндрик Лепкий, і понурий Юлько Домазар, – усі вони пішли у світські люди. А Юзько Рибачук, із яким я в гімназії сидів у одній лавці, пішов у світські священики*»[125]. Також М. Островерха згадував про вишуканий голос Андрія Лепкого, з яким вони разом дуже часто полюбляли співати в церкві ОО. Василіян в Бучачі: «*Та й у школі ще був я «найкращий» голос. А в конквікті – то бувало на хорах у церкві О. О. Василіян у Бучачі, як затягнемо Єндрик Лепкий і я дискантами, то всю велику церкву сповнимо гомоном нашого співу. При війську – це вже з правила, що в сотні був я «запівайлом»*[126]. Невипадково згодом ці малярські і співочі задатки А. Лепкого стануть йому дороговказом у його становленні в культурно-освітньому житті Бориславa і Дрогобича, як в часи Першої світової війни, так і в міжвоєнний період.

До нашого часу збереглося фото 4-го року навчання за 1910 – 1911 н. р., на якому Андрій Лепкий разом із Петром Пушкарським, Петром Луциком та Нестором Рибачуком сидять поруч із наставником василіянином, який тримає в руках книгу. На звороті фото стоїть штемпель крехівського новіціату оо. Василіян із написом, що саме випускники цього року вступили до чину.

Як виявилося, разом із двома своїми товаришами з конквикту отців Василіян Петром Пушкарським і Петром Луциком 7 вересня 1911 року А. Лепкий вступив до Василіянського Чину на новіціят у Крехівський монастир[127]. Тут йому зараховувався один рік попередньої гімназії. У Крехові вже навчався і служив його брат Василь, котрий на облечинах отримав ім'я Вартоломей (народився 10 січня 1891 р., а прийшов до ЧСВВ 2 грудня 1910 р.). В цей час магістром новіціяту був отець Діонізій Ткачук, який пізніше був призначений архимандритом Василіянського Чину (1931 – 1944). Також в цей час серед співновиків в Крехові працював майбутній єпископ і мученик, а тоді лише священник Йосафат Коциловський (1876 – †1947)[128]. Цікаво, що з цього часу збереглася фотографія Андрія Лепкого поруч із Йосафатом Коциловським. Тоді він навіть не здогадувався, що згодом вони знову зустрінуться в Дрогобичі у 1930 р. на освяченні української гімназії ім. І. Франка у Дрогобичі, коли Йосафат буде урядувати перемишльською єпископією.

На облечинах у чернечий одяг (габіт), які відбулися приблизно після півроку так званої кандидатури, Андрій Лепкий отримав чернече ім'я Адріян. У Крехівському монастирі після закінчення новіціятського випробування брат Адріян

[125] Островерха М. Обніжками на битий шлях. – Ню Йорк, 1957. – С. 24.

[126] Там само. – С. 132.

[127] Catalogus Ordinis S. Basilii Magni Congregationis Ruthenae SS. Salvatoris in annum MCMXII. – Žovkva, 1912. – P. 17, 41. Згідно спогадів М. Островерхи, тоді також прийшов до ЧСВВ Юліян Домазар (нар. 31 липня 1895 р., в каталозі подано, що вступив 7 жовтня 1911 р.), котрий є в списках учнів гімназії в 1911 р. У 1912 р. вже його прізвище не фіксується, натомість з таким іменем і прізвищем є записи у Крехові (див. той самий латиномовний каталог, С. 17 і 36). Див. у: Бойків А. Невідомі брати відомого роду... – вказана праця.

[128] Про біограму владики див., наприклад: Бадяк В. Наш владика: Життя та посмертні митарства перемишльського єпископа Йосафата Коциловського. – Львів, 2000. – 110 с.

24 квітня 1913 року[129] склав перші обіти і розпочав у Крехові так звані студії з гуманістики з метою продовження гімназійної освіти. Вивчав мови – греку, латину, німецьку мову і літературу, українську мову і літературу, польську, церковнослов'янську та історію[130]. Тобто у цей час він здобуває унікальні знання, які знадобилися йому на все життя, хоча обітницю в житті склав лише один раз.

Іл. № 9. Андрій Лепкий в учнівській формі під час навчання в Бучацькій гімназії (монастирський двір, 1910/1911 н. р., А. Лепкий перший у нижньому ряді ліворуч)[131]

Іл. № 10. Сімнадцятирічний Андрій Лепкий під час навчання у 4-му класі Бучацької державної гімназії (вирізка із фото близько 1910 – 1911 н. р.)[132]

[129] Catalogus Ordinis S. Basilii Magni Congregationis Ruthenae SS... – P. 45.
[130] Ibid. –P. 16.
[131] Копія з приватного цифрового архіву віце-ректора Василіянського інституту філософсько-богословських студій ім. Йосифа Велямина Рутського о. Єроніма Гріма ЧСВВ (Брюховичі-Львів).
[132] Кольористику здійснив А. Бойків.

Іл. № 11. Екскурсійне фото 1910 – 1911 навчального року під час новіціату, на якому Андріан Лепкий записаний, як кандидат до обітниці. Автор фото о. Іван Пришляк[133]

Іл. № 12. Новіціат 1911 – 1912 навчального року. *Сидять на землі*: канд. Д. Брухаль, бр. Раф. Каспрук, б. Гасай, бр. Гасай, бр. Курман, канд. Ванькович. *Стоять в парному верхньому ряді, починаючи з лівого боку*: бр. Мар. Українець (Кухар), канд. Когут, канд. Білавка, бр. А. Качмар (Кухар), бр. Крицкий, канд. Шавала, канд. Кльоц. *В другому ряді*: канд. С. Строкон, канд. Лабай, бр. Майба, бр. Стрільчик, бр. Яциник. *В третьому ряді*: канд. Шавала, канд. Мащак, канд. Яблонський, канд. Лисовець, канд. Паньчишин, канд. Лащик. *Сидять*: бр. Йосафат Вариниця, бр. Петро Пушкарський (Зельога), о. Мирослав Кривицький (Соций), о. Діонізій Ткачук (магістер новіціату), о. Йосафат Коциловський, бр. Порфирій Луцик, бр. Андрій Лепкий. *Вклякли*: канд. Лищак, бр. Микола Камінецький, бр. Ігнатій Олеськів, бр. Н. Головка, канд. Рибачук, канд. Чепіль[134]

[133] ЦДІАЛ. – Ф. 684. – Оп. 1. – Спр. 2101.

[134] Там само.

У 1913 році брат Адріян Лепкий з іншими братами-гуманістами навчався у Львові на курсах санітарів при греко-католицькій семінарії, щоб на випадок війни, яка вже витала в повітрі, бути задіяними у допомозі пораненим воякам. Під час цих курсів А. Лепкий пройшов серйозну підготовку, адже серед вчителів були й ті, які мали воєнний досвід медичної помочі. Курсами керував штабний майор, або штабний лікар п. Гончаковський, практичні заняття викладав – капітан і польовий лікар Смолин, а настоятелем санітарного шпиталю при львівській греко-католицькій духовній семінарії був о. Панкратій Кандюк[135]. Цікаво, що серед однокурсників у санітарному навчанню з Андрієм Лепким був також і відомий український церковний діяч – Йосафат Скрутень, який раніше також з ним навчався і в Бучачі[136]. До нашого часу збереглася світлина із переліком усіх друзів та вчителів А. Лепкого під час цих курсів. Врешті добре відомо, що владика Андрей Шептицький мав чіткий план задіяння ЧСВВ до майбутнього відродження української державності на рівні культури, історії, церкви, влади та війська.

Велику роль у збереженні життя і місії молодих студентів-василіян відіграв також і перший протоігумен ЧСВВ – о. Платонід Філяс[137]. Війна сколихнула мабуть найбільше

[135] Кандюк Панкратій (1871 – †1948), василіянин, професор філософії в різних монастирях ЧСВВ. З 1925 р. духовник в українській папській семінарії Св. Йосафата в Римі, згодом консультор Конґреґації Сх. Церкви, а опісля генеральний консультор і прокуратор ЧСВВ в Римі. Див., наприклад: Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ – II). – Париж-Нью-Йорк, 1959. – Т. 3. – С. 949. Про листування о. П. Кандюка з Митрополитом Андреєм Шептицьким див. у: ЦДІАЛ. – Ф. 358. – Оп. 2. – Спр. 54, 180, 324.

[136] Іван Йосафат Скрутень (24.02.1894, с. Пархач, нині Межиріччя, Сокальський район – †12.10.1951, Рим) – український церковний діяч, василіянин, історик Церкви, визначний проповідник, дійсний член НТШ. Розпочав видавати «Записки Чина св. Василія Великого». Батько – Стефан, був звичайним селянином, а мати Парасковія, походила з дрібношляхетського роду Мали(і)цьких. Освіту Й. Скрутень розпочав у Бучацькій державній гімназії. 18 серпня 1909 вступив до новіціяту у Крехівському монастирі. Перші обіти склав 30 квітня 1911 р., після чого виїхав навчатись до Австрії та Риму. Вищу освіту здобував у Римі й Відні. 28 серпня 1916 р. Й. Скрутень склав вічні обіти. 20 жовтня 1918 р. отримав священниче рукоположення. Душпастирювати почав під час українсько-польської війни у Галичині, проживав тоді у львівському монастирі Св. Онуфрія. Упродовж 1921 – 1924 рр. Й. Скрутень очолював редакцію журналу «Поступ», згодом «Записок Чину св. Василія Великого», а також став співредактором газети «Нива», журналу «Богословія» тощо. З 1928 р. Й. Скрутень стає професором філософії у Ґреко-Католицькій Богословській Академії у Львові. Також Й. Скрутень був членом-засновником Богословського Наукового Товариства (1923 р.), дійсним членом НТШ (з 1930 р.) та ін. 19 січня 1940 р. Й Скрутень отримав дозвіл на виїзд зі Львова. Упродовж 1940 – 1949 рр. Й. Скрутень працював і служив у Німеччині, а пізніше в Римі, де стає духівником Української папської колегії святого Йосафата. Додатково див., наприклад: Субботін В. Скрутень Іван Йосафат // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – К., 2012. – Т. 9. – С. 619.

[137] о. Платоні́д (Плятоні́д) Петроо Фі́ляс (27.09.1864, Добрячин, коло Сокаля – †16.06.1930, Дрогобич) – український церковний та громадсько-політичний діяч у Галичині, священник-василіянин. Один із авторів Конституції ЗУНР. Упродовж 1904 – 1917 рр. – протоігумен ЧСВВ (на той час найвищий настоятель відновленого Чину) з осідком у Львові. На нього випав тягар розбудови Чину, але уже власними силами, оскільки оо. Єзуїти передали повний провід василіянам після проведення Добромильської реформи. Найперше о. П. Філяс приділив багато часу вихованню молодого монашого покоління, посилаючи студентів у Рим та Інсбрук, щоб з них вийшли майбутні професори, письменники й духовні організатори. У 1911 р. П. Філяс заснував Місійний інститут (гімназію) імені святого Йосафата в Бучачі. Упродовж 1914 – 1916 рр. працював апостольським адміністратором для українців-католиків поза Галичиною в Австрії. У цьому воєнному часі рятував священників з концентраційних таборів, а саме Талергофу й Ґмінди. Також в цей час, для розкиданих семінаристів заснував за допомогою єп. Стояна у Моравії в Кромержижі семінарію, ректором якої призначив о. Й. Коциловського – пізнішого Перемишльського єпископа УГКЦ. Платонід Філяс був визначним діячем Української національно-демократичної партії, зокрема членом керівного органу партії – Ширшого народного комітету. У 1918 р. – член Української Національної Ради ЗУНР – ЗО УНР (від Жовківського повіту). Один з авторів «Тимчасового основного закону» (малої конституції ЗУНР) та Закону «Про вибори до Сейму ЗО УНР». У 1918 – 1920 рр. – генеральний вікарій Чину, а впродовж 1918 – 1926 рр. – ігумен Жовківського монастиря. З 1926 р. П. Філяс служив у Дрогобицькому

студентську молодь та братів-помічників, які практично усі були мобілізовані. Якщо 32-є братів станом на 1916 р. усі були на фронті, то студентів згідно розпорядження о. П. Філяса було переведено до санітарських корпусів. Так, 2 серпня 1914 р. 37-м братів-студентів були покликані до шпиталів Тернополя, Чорткова, Теребовлі та Заліщиків[138].

Іл. № 13. Схимонах А. Лепкий серед братів та наставників під час санітарських курсів у Львові у 1913 р. *Від лівого боку сидять*: п. майор Гончаковський (штабовий лікар), о. Панкратій Кандюк (настоятель), п. капітан Смолин (польовий лікар). *Стоять у верхньому ряді зліва направо*: брати Микола Камінецький, Ігнатій Олеськів, Йосиф Бойчук, Андрій Лепкий та Порфирій Луцик. *У середньому ряді стоять*: брати Йосиф Провчий, Юліан Сало, Володимир Богонюк, В. Войтановський, Йосафат Скрутень, Сильвестр Журавецький, Тимофій Гуменюк, Атанасій Питель, Петро Пушкарський, Д. Розумний, П. Шевага. Фото 1913 р. в городі греко-католицької духовної семінарії. Автор фото брат Северин Яцик[139]

монастирі, з якого о. П. Філяс робить дописи до часописів «Ниви», «Нової Зорі», «Правди», «Місіонаря» тощо. У 1929 р. П. Філяс розпочав видавати у Жовкві «Духовні вправи» на основі вправ Св. Ігнатія Лойоли. Могила о. Платоніда Філяса досі збереглася на Дрогобицькому цвинтарі по вул. Трускавецькій, а під час відкриття та освячення пам'ятника спеціальну промову оголошував та опублікував Степан Витвицький. Див., наприклад: о. Назарко І. Сильветки перших василіян після Добромилької реформи // Записки ЧСВВ. – Рим: Секція ІІ, 1982. – Т. XI (XVII). – Вип. 1-1. – С. 470-477; Чава І. Один із найвидатніших василіян XX століття – о. Платонід Філяс // Інтернет-газета «Майдан». – 08.06.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://maydan.drohobych.net/?p=9325 ; До нашого часу у Римі збереглися цікаві спогади о. П. Філяса про похорон Івана Франка (Медвідь І. Забутий щоденник з архіву у Римі: отець Платонід Філяс про похорон Івана Франка. – 25.12.2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://risu.ua/zabutiy-shchodennik-z-arhivu-u-rimi-otec-platonid-filyas-pro-pohoron-ivana-franka_n101855

[138] о. Грім Є.-О. Отець Платонід Петро Філяс перший протоігумен Василіянського чину по добромильській реформі. Доповідь з нагоди 150-ліття народження о. Філяса – С. 8. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.academia.edu/38681515/%D0%9E%D0%A2%D0%95%D0%A6%D0%AC_%D0%9F%D0%9B%D0%90%D0%A2%D0%9E%D0%9D%D0%86%D0%94_%D0%9F%D0%95%D0%A2%D0%A0%D0%9E_%D0%A4%D0%86%D0%9B%D0%AF%D0%A1_%D0%9F%D0%95%D0%A0%D0%A8%D0%98%D0%99_%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A2%D0%9E%D0%86%D0%93%D0%A3%D0%9C%D0%95%D0%9D_%D0%92%D0%90%D0%A1%D0%98%D0%9B%D0%86%D0%AF%D0%9D%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%9E%D0%93%D0%9E_%D0%A7%D0%98%D0%9D%D0%A3_%D0%9F%D0%9E_%D0%94%D0%9E%D0%91%D0%A0%D0%9E%D0%9C%D0%98%D0%9B%D0%AC%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%86%D0%99_%D0%A0%D0%95%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%86; Див. також: о. Ганинець Х. Листи до народу. Історії людей і слова. – Львів, 2017. – 272 с.

[139] ЦДІАЛ. – Ф. 684. – Оп. 1. – Спр. 2101.

Таким чином із початком війни, вже 2 серпня 1914 року, Андріана Лепкого призначають санітаром до Заліщиків із дев'ятьма іншими братами-студентами, де вони працювали майже місяць часу. Саме тоді Андріан Лепкий вперше побачив жахіття наслідків війни, кровопролиття і воєнну справу. Натомість, коли наблизилася фронтова лінія, командування надало братам-студентам дозвіл виїхати у тил. Окрім 8-ми студентів, які біля Теребовлі потрапили у російський полон, решта в середині вересня 1914 р. дісталися до Лаврівського монастиря. За короткий час протоігумен прийняв кардинальне рішення врятувати братів студентів евакуаційною місією в глиб Австро-угорської імперії. 17 вересня 1914 р., за день до евакуації братів-студентів, о. Ілярій Жидан у своєму воєнному записнику записав: «*Щораз надходять вістки, що росияни убивають і мучать духовенство. А що доперла зроблять Василянам? Смерть неминуча. О. Кандюк мав скрупули, чи се не гріх лишати ся і в той спосіб наражати своє житє на певну небезпеку. Ті самі гадки непокоїли й інших, а найбільше о. Протоігумена. Ту в Лаврові пів Чина зібрало ся, і осли то москалі побувають, пропав закон. А хто за то буде відвічальний? Чейже вихід єще якийсь є!*»[140]. Саме тому, 18 вересня 1914 р., в числі 28-ми василіян отців і братів, Андрій Лепкий виїжджає з Лаврівського монастиря до Хорватії.

Іл. № 14. Співавтор конституції ЗУНР о. Платонід Філяс. Фото часів першої василіанської місії в Канаді 1902 – 1904 рр.

[140] Архів Головної Управи. – Ілярій Жидан, ЧСВВ. Воєнний Записник із 1 серпня 1914 – 15 серпня 1915 р. (рукопис). – Арк. 121.

Іл. № 15. Схоластики, товариші з новіціату з навчального курсу 1913 року у Вараждинському монастирі під час евакуації у 1915 р. на тлі декорації-рисунку березової панорами над храмовим ставком, авторства Андрія Лепкого. *Стоять зліва направо*: бр. Микола Камінецький, бр. Йосип Вараниця, бр. Йосиф Чепіль, бр. Лаврентій Строкон, бр. Юліан Рибачук. *Сидять*: бр. Методій Ванькович, бр. Йосафат Лабай, о. М. Марисюк, бр. Андрій Лепкий (який намалював декорацію), бр. Мир. Лишак[141]. *Сидять*: Методій Ванькович, Йосиф Лабат, о. Маркіян Марисюк, Андріян Лепкий, Мирон Лишак[142]

Іл. № 16. Брат Андріан (Лепкий) на студіях з гуманістики у Крехові (фото-витяг з колективно портретного фото 1914 р.[143])

[141] ЦДІАЛ. – Ф. 684. – Оп. 1. – Спр. 2101. – Арк. 35.

[142] Копія з приватного цифрового архіву віце-ректора Василіянського інституту філософсько-богословських студій ім. Йосифа Велямина Рутського о. Єроніма Грома ЧСВВ (Брюховичі-Львів).

[143] Кольористику здійснив А. Бойків.

У Хорватії василіяни розділилися: частина перейшла до францисканців у Ястребарсько, інші – у Вараждин, а ще інші – до єзуїтського монастиря і семінарії у Загребі. Брат Адріян з іншими братами-гуманістами оселився у францисканців у Вараждині, де разом із їхніми студентами і монахами-наставниками продовжив студії з гуманістики[144]. У центральному державному історичному архіві у Львові збереглися рідкісні фотографії періоду навчальних студій із гуманістики разом із А. Лепким, одна із яких підписана так: «*наші фільозофи-гуманісти у Вараждині між францисканами*»[145].

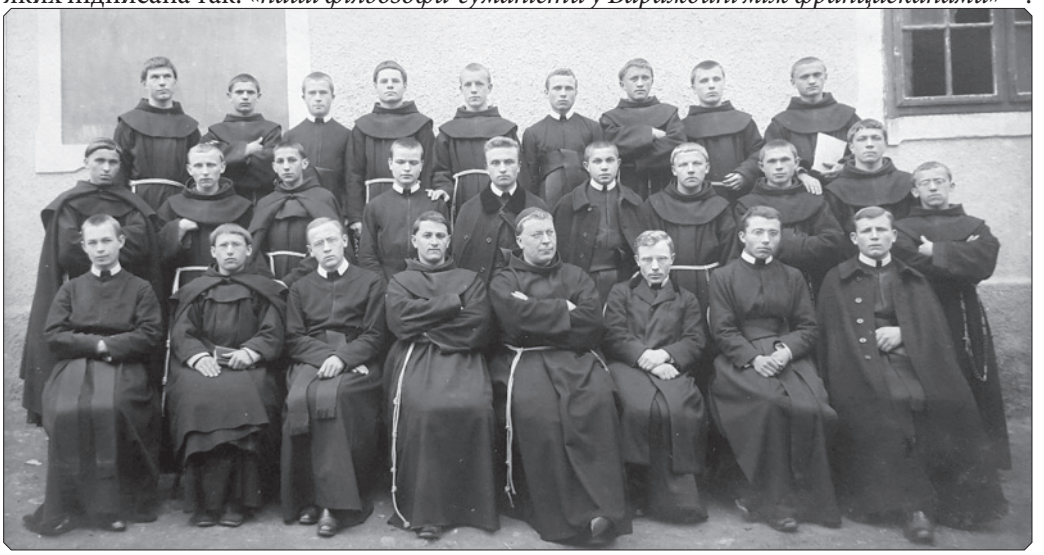

Іл. № 17. Філософи-гуманісти брати-студенти ЧСВВ у Вараждині серед францисканців. *Стоять вгорі зліва направо*: бр. М. Ванькович, бр. М. Лишак, а в середньому ряді – бр. Юл. Рибачук, бр. А. Лепкий, бр. М. Камінецький. *Сидять*: бр. Л. Строкон, бр. Й. Лабай, о. М. Марисюк, бр. Й. Вариниця, бр. Й. Чепіль (Фото 1915 р.)[146]

Іл. № 18. Брат Андріан (Лепкий) у Вараждинському монастирі в Хорватії (фото-витяг з колективного портретного фото приблизно 1915 рр.)[147]

[144] Архів Головної Управи. – Ілярій Жидан, ЧСВВ. Воєнний Записник із 1 серпня 1914 – 15 серпня 1915 р. (рукопис). – Арк. 166.

[145] ЦДІАЛ. – Ф. 684. – Оп. 1. – Спр. 2101.

[146] Там само.

[147] Кольористику здійснив А. Бойків.

Іл. № 19. Схимонах Андріан Лепкий (у другому ряді, в центрі, 5-й від лівого боку) серед товаришів братів-студентів, монахів францисканців, ігумена та евакуйованих василіян у Вараждинському монастирі. У центрі монастирська собака породи ньюфаундленд. Хорватія, 1915 р.[148]

Найцікавіше те, що Андрій Лепкий перебував у Хорватії разом із майбутнім ігуменом василіянського монастиря Пресвятої Трійці в Дрогобичі та Блаженним Мучеником Северіаном Бараником. До наших днів збереглося унікальне фото із Хорватії, де 15 лютого 1915 р. у Вараждині свою першу Божественну Літургію відслужив Блаженний Северіян Бараник. Як виявилося, на початку І-ї світової війни студенти і професори студійного монастиря в Лаврові змушені були емігрувати на Захід і опинилися в Хорватії, де їх ласкаво прийняв владика Діонізій Няраді і розмістив по францисканських і єзуїтських монастирях. З «Воєнного записника» василіянина Ілярія Жидана, який знаходиться у Архіві Головної Управи ЧСВВ в Римі записано згадки про С. Бараника: 1) 14 лютня 1915 р. «*Пресвітерат о. Гринкевича і о. Бараника [з рук Преосв. Діонізія Няраді]*» (арк. 180); 2) 15 лютня 1915 р. «*Приміція о. Гринкевича у Ясці, а о. Бараника в Вараждині*» (там само). Також збереглася унікальна фотографія, датована 15 лютого 1915 р., на якій бачимо спільну відправу брата Андрія Лепкого і о. С. Бараника. В цей час, від російської інвазії на терени Галичини у Вараждинському монастирі їх приютили отці диякони францискани. Властиво звідси слід розпочинати тісні культурно-просвітницькі взаємини о. С. Бараника та майбутнього професора А. Лепкого, адже пізніше доля їх зведе безпосередньо в Дрогобичі у 1932 – 1941 рр.

[148] Копія з приватного цифрового архіву віце-ректора Василіянського інституту філософсько-богословських студій ім. Йосифа Велямина Рутського о. Єроніма Грома ЧСВВ (Брюховичі-Львів). Оригінал фотографії з Архіву Головної Управи Василіянського Чину святого Йосафата. – Спр. Ілярій Жидан, ЧСВВ, Воєнний Записник від 1 серпня 1914 – 15 серпня 1915 р.

Іл. № 20. Фотографія із приміційної[149] служби у Вараждинському монастирі. Целєбранс: о. Северіан Бараник; Диякони (в центрі з чашею), отці францискани, ліворуч і праворуч – аколїти: брат Андрій Лепкий (з лівого боку) і брат Йосафат Вариниця. Вараждинський монастир 15 лютого 1915 р. (Хорватія)

Згідно автобіографії А. Лепкого 1941 р., навчальний процес у Хорватії закінчився у 1916 р.[150] На думку А. Бойківа, брати-студенти повернулися в Галичину, мабуть, на початку 1916 року і тоді брат Адріян Лепкий з невідомих причин залишає монастир ЧСВВ[151]. Після цього Андрій Лепкий продовжує здобувати гімназійну освіту, однак повертається не до Бучача, а до Дрогобича, у якому впродовж 1916 – 1917 навчального року проходив навчання у статусі приватного учня 6-а класу цісарсько-королівської гімназії імені Франца Йосифа І. Врешті навчання проходило неподалік рідної домівки, адже від Дрогобича до села Літиня віддаль становить 25 км. Згідно гімназіальних звітів серед приватних учнів разом із Андрієм навчалися діти відомих мешканців Дрогобицького повіту, які повернулися із евакуації, а саме Юзеф Домбровський (Макс Ґарфункель), Кароль Кавецький, Ольга Кженьська, Казимир Лев, Шимон Ліберман, Леон Мішке (Артур Шолленберґер), Йонас Шнурмахер (Саломон Шпунт) та Мечислав Стеблецький. Водночас на одному курсі, проте на державній формі навчання 6а класу, з Андрієм Лепким навчалися учні відомих родин

[149] Приміційна Свята Літургія є першою Службою Божою, яку служить нововисвячений священник (neoprezbiter) в кожному храмі на протязі першого року після свячення. Його перша Служба Божа є відпустовою, і на ній можна отримати Папське благословення і благословення отця-приміціянта (таке, як на закінчення місій або реколекцій), а також повний відпуст. На кінець Божої Служби надається спеціальне приміційне благословення, що має ранг папського благословення.

[150] ДАЛО. – Ф. Р-35. – Оп. 7. – Спр. 3167: Андрій Лепкий. – Арк. 1зв., 4.

[151] Інформація стосовно «Василіянського періоду» в житті А. Лепкого авторства о. Єроніма (Олега) Гріма ЧСВВ (Бойків А. Невідомі брати відомого роду… вказана праця.

«Франкової Каліфорнії»: Кароль Арцт, Самуель Бернштайн, Мар'ян Боднар Губерт, Мойсей Ґартенберґ, Іґнацій Буксбаум, Ян Броніслав Дзюба, Пінкас Арон Ґассер, Володимир Гавдяк, Роберт Гюттер, син дрогобицького бургомістра Раймонда Ярошa – Роман Чеслав Ярош, Абрагам Кац, Адольф Кельгофер, Володимир Коссак (представник відомого українського роду військових), Ісидор Крайсберґ, Стефан Круглій, Маркс Лентнер, Леон Толімір Леґоцький, Ісидор Ленчнарович, Михайло Мазурек, Леон Мішке, Володимир Мудрик, Михайло Немцьов, Петро Озимкевич, Мар'ян Палас, Владислав Рааб, Михайло Жеплінський, Вільгельм Шаффер, Станіслав Євгеній Сольчак, Мирон Стецiв, Стефан Вередин, Роланд Заморський (представник родини адвокатів Францішека Заморського), Якоб Зєльонка (представник родини архітекторів-інженерів Дрогобича Францішека Зєльонки), Маурицій Зіммер, Мечислав Зловодський, Тадеуш Зловодський, Владислав Ян Зуб та Петро Жила[152]. Як бачимо, у цьому багатокультурному студентському просторі, в часі І-ї світової війни, українець Андрій Лепкий зумів завершити успішно навчання.

У 1917 р. продовжувалася загальнодержавна мобілізація в Австро-Угорщині серед випускників гімназій та університетів. Також відбувалися щотижневі рекрутські операції в селах і містах згідно регулятивних розпоряджень воєнного часу. Вочевидь саме під впливом родини Івана, Василя та Григорія Коссаків та Левка Лепкого[153], Андрій Лепкий серйозно перейнявся майбутнім Українських сі-

[152] Sprawozdanie Dyrekcyi C. K. Gimnazyum im. Franciszka Józefa w Drohobyczu za rok szkolny 1917. – S. 39.

[153] Лев (Левко) Сильвестрович Лепкий (літературні псевдоніми: Леле, Оровець, Льоньо, Швунг, 7.12.1888, Поручин – 28.10.1971, Трентон) – український поет, прозаїк, журналіст, редактор, композитор, художник. Син Сильвестра, брат Богдана та Миколи Лепких. Ще навчаючись у Бережанській гімназії та під час університетських студій у Львові, Лев Лепкий поринає у вир громадського і культурного життя, організовує театральні гуртки молоді, виступає з хорами в селах і містечках Галичини. Під час навчання у Краківській академії мистецтв разом зі студентськими аматорськими театральними та співочими гуртками їздив на виступи на Буковину, а також до Німеччини та Австрії. Разом із друзями організував Січові організації на Бережанщині та в околицях Бориславa. Один з визначних діячів товариства «Сокіл» до Першої світової війни. Згодом перейшов до «Пласту». Поручник резерву армії Австро-Угорщини. З початком Першої світової війни стає одним із перших організаторів Легіону Українських Січових Стрільців (УСС). Служив, зокрема, у ІІІ-му курені УСС, де у званні поручника був командантом кінної сотні, брав участь у боях поблизу Кам'янця. Разом з Романом Купчинським, Михайлом Гайворонським, Юрієм Шкрумеляком, Антоном Лотоцьким творив стрілецькі пісні й інші художні твори, в яких закарбовано історію УСС. Автор низки пам'ятників на могилах січових стрільців, зокрема у Винниках біля Львова. Після закінчення війни Левко Лепкий активно займався літературною, редакторською роботою. Упродовж 1931 – 1939 рр. працював директором українського курорту «Черче» біля Рогатина, був одним із його співзасновників. У 1939 р., з початком Другої світової війни, виїхав до Кракова, де жив і працював його брат Богдан. Від 1939 р. редагував щоденну газету «Краківські вісті». У 1944 р. переїжджає до Відня внаслідок наступу радянської армії, а в 1949 р. – до США. У США включився в громадське життя української діаспори, відновив видавництво «Червоної Калини», публікував спогади, оповідання, вірші та нові пісні. Найбільше відомий як автор широко популярних стрілецьких пісень, зокрема, «*Гей, видно село*», «*Бо війна війною*», «*Колись, дівчино мила*», мелодією до знаменитих «*Журавлів*» його старшого брата Богдана Лепкого. Літературна спадщина Лева Лепкого, зокрема, твори стрілецького та міжвоєнного періодів, що були опубліковані раніше, а також взяті з рукописного архіву поета, зібрані у книзі «*Лев Лепкий. Твори*». Левко Лепкий, базуючись на козацьких традиціях, розробив новий головний убір, так звану мазепинку для УСС. Див, наприклад: Луцький О. Лепкий Лев Сильвестрович // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – К., 2009. – Т. 6. – С. 125; Мазурак Я. Лепкий Лев Сильвестрович // Енциклопедія сучасної України: у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.]; НАН України, НТШ. – К., 2001-2020; Коритко Р. Від передгроззя до громовиці. Роман з життя Богдана і Левка Лепких. – Л., 2000. – 294 с.; Погребенник Ф. Лепкий Левко Сильвестрович // Українська літературна енциклопедія: у 5 т. – К., 1995. – Т. 3. – С. 163-164.

чових стрільців і вступив до лав легіону. Два заключні роки навчання він цілком міг здати екстерном значно пізніше[154]. Брат Богдана Лепкого Лев Лепкий в це й час мав душевне прізвисько «*Льоньо*», будучи тим самим «*душею тих товариств*» і мешкав «*постійно у своєї сестри на приходстві, але більшість свого вільного часу перебував у домі п. Ф. Левицьких*»[155].

У 1917 р. військовий час і політична ситуація почали змінюватися на користь українського народу, адже назрівала Українська Національна Революція, а відтак до лав українських легіонів необхідно було патріотичну і загартовану молодь. Андрій Лепкий добре пам'ятав, що, ще зібрані з ініціативи українських діячів Галичини 18 березня 1913 р. збори української еліти Сх. Галичини, проголосили створення українського військового товариства «*Січові стрільці*». Головним отаманом «*Січових стрільців*» було обрано доктора Володимира Старосольського, а його заступником/осавулом – Дмитра Катамая. Стрілецькі товариства швидко поширилися по усій Галичині. Найперше вони утворилися в Бориславі, де були керівники – Клим Гутковський[156], Левко Лепкий, Пилип Левицький, в Ясениці-Сільній (керівник – Григорій Коссак) та ін.

Іл. № 21. Лев Лепкий у однострої УСС (фото близько 1918 р.)

[154] Бойків А. Невідомі брати відомого роду... – вказана праця.

[155] Хроновят Д. Інженер Филип Левицький // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Нью-Йорк-Париж-Сидней-Торонто, 1978. – Т. 2. – С. 92.

[156] Трильовський К. З мого життя // Гей, там на горі «Січ» іде !.. Пропам'ятна книга «Січе» / Зібрав й упорядкував Петро Трильовський. – Вінніпег, 1965. – С. 54.

Саме на Дрогобиччині найбільшу активність виявили стрілецькі товариства в Бориславі, Тустановичах, Ясениці-Сільній. Завдяки енергійним заходам директора нафтових шахт у Бориславі інженера Пилипа (Филипа) Левицького, Клима Гутковського, Остапа Стасика, Лева Лепкого та інших, була сформована Дрогобицько-Бориславська сотня, яка потрапила під командування отамана Григорія Коссака (1882 – †1939). Борислав і територіально пов'язані з ним села Тустановичі, Мражниця та Губичі «*стояли тоді під духовним проводом у першу чергу інженера Пилипа Левицького, творця й опікуна чети УССтрільці, якого впорядниками були Лев Лепкий, Роман Дашкевич та Клим Гутковський; дальшими провідниками були оо. Іван Ліщинський з Борислава, Юліан Андріянович з Тустанович і Кароль Федорович з Губич*»[157]. Тобто вплив Лева Лепкого на молодь гімназій і шкіл був в цей час очевидним. Військові перемоги на території Карпат і Галичини у 1914 – 1919 рр. у багатьох випадках залежали і від вмілого керівництва, завдячуючи якому будувалися військові стратегії. Врешті з Дрогобицького повіту походила значна частина офіцерського складу, які були національними героями. Наприклад, саме з терен Дрогобиччини походили офіцери УСС, а згодом УГА[158]: полковник Григорій Коссак (1882 – 1939) і його два брати Василь (1886 – 1932) та Іван (1876 – 1927) з Дрогобича; отаман Степан Шухевич (1877 – 1945), який довгий час працював в Дрогобичі; сотник, доктор Михайло Волошин з Ролева (1877 – 1943); поручник УСС, полковник і начальник булави Армії УНР Андрій Мельник (1890 – 1964) з Волощі; хорунжий УСС, а пізніше сотник УСС Михайло Матчак (1895 – 1958) з Волі Якубової; чотар УСС, а згодом і організатор кінноти УГА – Лев Лепкий (1888 – 1971); сотник, один із керівників першого січового товариства у Бориславі К. Гутковський (1881 – 1915); співорганізатор дрогобицького «Пласту» провідник карпатських стежок, герой львівських боїв і хорунжий УСС, а згодом і поручник УГА Михайло Мінчак з Сільця (1894 – 1976); хорунжий УСС, а потім чотар УГА Євген Ясеницький з Дрогобича (1892 – ?1921); стрілецький письменник, доктор філософії, член НТШ Лука Луців з Грушова (1895 – 1984); комендант станиці Української Військової Команди в Бориславі у 1918 – 1919 рр., чотар УГА Омелян Тустанівський (? –1919) з Борислава; поручник, ад'ютант штабу УГА юрист Северин Модрицький з передмістя Дрогобича (1889 – 1920); лікар УГА доктор Микола Щипайло з Дрогобича; учасник таємного кружка ім. І. Франка при дрогобицькій державній гімназії, поручник УГА Микола Німилович з Дрогобича (1896 – 1936). Цікаво, що більшість цих офіцерів закінчували дрогобицьку гімназію ім. Франца Йосифа І, яку свого часу закінчував Іван Франко, а також бурсу Святого Івана Хрестителя, при якій довгий час діяв таємний кружок імені Івана Франка національно-патріотичного виховання молоді[159]. Дух українських геніїв і героїв витав над молоддю Дрогобицького повіту. В австрійському війську А. Лепкий дослужився до звання кадет-аспіранта (в автобіографії записано, як «kadetaspirant»)[160]. В австрійських

[157] Пацлавський В. Дрогобич перед Листопадовим чином // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Нью-Йорк, 1978. – Т. 2. – С. 15.

[158] Див., наприклад: Lazorak B., Skwarek D., Lazorak T. Drohobycz i ziemia drohobycka w latach 1914 – 1919. Studia z dziejów miasta i regionu / Дрогобич і дрогобицька земля у 1914 – 1919 рр. Дослідження історії міста та регіону. – Legnica-Drohobycz-Nagujewiczi, 2022. – 659 s.

[159] Ibidem.

[160] ДАЛО. – Ф. Р-35. – Оп. 7. – Спр. 3167: Андрій Лепкий. – Арк. 1-4.

підрозділах це звання було наступним після звання заступника офіцера та передувало званню фенріха (хорунжого).

Правдоподібно, що саме на хвилі національно-патріотичного піднесення у Києві та Львові, а особливо після закінчення навчального року у дрогобицькій гімназії, Андрій Лепкий записується на службу до австрійської армії[161]. На сьогодні нам ще не вдалося реконструювати бойовий шлях А. Лепкого в період 1917 – 1919 рр., позаяк видача справ у архівах частково призупинилася у зв'язку із воєнним станом у 2022 р. Однак добре відомо, що після баталій Першої світової війни, Андрій Лепкий бере активну участь у створенні армії ЗУНР, а також у боях Української Галицької армії.

На початку 1919 р. Андрій Лепкий дослужився до звання хорунжого УГА[162]. У своїй автобіографії 1941 р. він писав, що в часі УНР він дослужився до звання «лейтенанта»[163]. Цікаво, що з рідного села Літиня разом із Андрієм Лепким до старшинських чинів дослужилися хорунжий Микола Галушка та січовий капелан, стрілець Онуфрій Бурдяк[164]. Станом на 1 квітня 1919 р. хорунжий числився у групі Антіна Кравса, який призначив А. Лепкого помічником шефа генерального штабу. Того ж 1 квітня 1919 р у місті Самбір, А. Лепкому було стверджено посвідчення (карту тотожності військового) з печаткою команди полку Кравса. Після важких боїв за Галичину у 1919 – 1919 роках, починаючи з 1 квітня 1920 р., Андрій Лепкий входить до реєстру старшин оперативного штабу 1-го Українського Галицького Куреня. На початку березня 1920 р. Андрій Лепкий проходив службу у 2-й бригаді ЧУГА, виконуючи завдання картографа при бригадному штабі[165]. Про цей період збереглося чимало відомостей, як про запеклі бої, так і буденні пригоди.

Після воєнних дій національно-визвольних змагань українського народу за Незалежність Андрій Лепкий знаходився в польському таборі для військовополонених в місті Тухоля в Куявсько-Поморському воєводстві Польщі[166]. Із табору його було звільнено 22 листопада 1920 р.[167] В цей же час, з полону разом із Андрієм Лепким було звільнено чимало мешканців Дрогобицького повіту, а серед них і сотника Миколу Байрака з села Губичі біля Борислава[168]. Саме із Миколою Байраком Андрій Лепкий вирушив на Дрогобиччину, і саме з ним вони зустрінуться в майбутньому, як колеги-товариші у Дрогобицькій українській гімназії ім. Івана Франка.

[161] Бойків А. Невідомі брати відомого роду... – вказана праця.

[162] Вішка О., Срібняк І. Знахідка у Варшавській бібліотеці: Список полонених старшин УГА в таборі Тухоля (1920 – 1922) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Історія». – К., 2015. – Вип. 4 (127). – С. 62, 66.

[163] ДАЛО. – Ф. Р-35. – Оп. 7. – Спр. 3167: Андрій Лепкий. – Арк. 1-4.

[164] Ханас В. Реєстр старшин та стрільців Української Галицької Армії з Дрогобиччини – один з елементів національної пам'яті // Садиба Франка: науковий збірник заповідника «Нагуєвичі» / Ред. кол. Б. Лазорак (голов. ред.), Я. Мельник та ін. – Кн. ІІ. – Дрогобич, 2021. – С. 672.

[165] Бойків А. Невідомі брати відомого роду... – вказана праця.

[166] Вішка О. Знахідка у Варшавській бібліотеці: список полонених старшин УГА в таборі Тухоля... – С. 56-74.

[167] Там само. – С. 66; Срібняк І. Енциклопедія полону: українська Tuchola / І. В. Срібняк. – 2-гевид., доп.і переробл. – Київ-Париж, 2016. – Кн.1. – С. 114.

[168] Вішка О. Знахідка у Варшавській бібліотеці: список полонених старшин УГА в таборі Тухоля... – С. 61.

Іл. 22,23. Посвідчення хорунжого Української Галицької Армії із картою тотожності Андрія Лепкого від 1 квітня 1919 р. і з полковою печаткою та особистим автографом А. Лепкого і полковника Кравса[169]

Вочевидь на хвилі поразок і поневірянь українського народу, а також у зв'язку із тим, що більшість української інтелігенції вирішило не полишати надії на краще майбутнє, як і багато інших молодих ентузіастів, Андрій Лепкий вирішив розпочати навчання у сфері малярства, позаяк ще з дитинства у нього були серйозні задатки, які він розвинув як в монастирі, так і в часі картографування під час бойових завдань в період війни. Невипадково у період військової служби він брав активну участь у картографуванні боїв і навіть обіймав спеціальну посаду. В середині 1920-х Андрій Лепкий стає учнем, а згодом і випускником Краківської академії мистецтв, а в другій половині 1920-х рр. оселяється в м. Борислав – одному із найпотужніших осідків розвитку української культури, зокрема серед українських товариств[170]. Саме тут він знайомиться із своєю майбутньою дружиною Ольгою Іванчук – видатною українською співачкою, яка відома у світовій культурі під іменем Ольга Лепка-Ястремська[171]. Добре відомо, що Краківську академію мистецтв також закінчив

[169] Фотографія з цифрового архіву Анатолія Бойківа.

[170] Бойків А. Невідомі брати відомого роду... – вказана праця.

[171] Ольга Михайлівна Ястремська (Лепка, Лепкова-Ястремська), до шлюбу Іванчук (30.04.1905 – †13.10.2002), українська концертова співачка – мецо-сопрано, родом із с. Мражниця біля м. Борислав. Народилася у великій сім'ї: мала ще сімох братів і сестер. Одружилася ще 20-річною дівчиною. 23 листопада 1926 р. вона повінчалася з Андрієм Лепким – випускником Краківської академії мистецтв, а згодом професором Дрогобицької української гімназії ім. І. Франка. Початкову музичну освіту здобувала самотужки, але під наглядом відомого А. Кос-Анатольського. Далі навчалася в Музичній консерваторії у Кракові, де часто потягом їздила із чоловіком додому з навчання, і навпаки. У 1930 р. О. Лепка вступила до Вищого музичного інституту імені Лисенка у Львові, де навчалася у класі Лідії Улуханової. Починаючи із 1932 р., бере уроки співу у відомого співака (провідний бас) Адама Дідури, який після вісімнадцятирічної праці у театрі «Метрополітан Опера» (Нью-Йорк) повернувся до Львова й викладав у польській консерваторії ім. К. Шимановського. У 1934 р. О. Лепка розпочала навчання вокалу у видатної співачки Марії Сокіл. У 1935 р. молода співачка завершує навчання у ВМІ. Восени 1936 року О. Лепка виїхала до столиці Австрії, де упродовж двох років навчалася оперного співу у Віденській консерваторії (клас професора Мюллера) і виступала з концертами в Австрії та Німеччині. Наприклад, 5 квітня 1936 р. А. Лепка виступала під час освячення нового храму Св. Варвари у Відні, де

виконала пісню Василя Барвінського «Ой поля, ви поля», арію з опери «Купало» А. Вахнянина та І. Степового «Розвійтеся з вітром» (Як відбувалося освячення парохії св. Варвари у Відні // Діло. – № 80. – 10.04.1936. – С. 8). Починаючи ще з 1932 р., О. Лепка співпрацювала як оперна співачка з чоловічим камерним хором «Боян Дрогобицький». 10 грудня 1935 р. вона у ролі Оксани дебютує на сцені театру Львівської опери, де відбулася ювілейна тисячна вистава опери «Запорожець за Дунаєм» Семена Гулака-Артемовського. Також вона співала на Львівському радіо, працювала у складі оперного ансамблю Антіна Рудницького, з яким гастролювала Галичиною. Восени 1936 р. у залі Музичного товариства у Львові Ольга Михайлівна вперше виступає як концертно-камерна співачка, а вже 20 березня 1937 р. відбувся її перший власний концерт співачки, про що заздалегідь було повідомлено громадськість краю у газеті «Діло» (Вечір пісень оперових арій Ольги Лепкої // Діло. – № 85. – 18.04.1937. – С. 12). 23 березня 1937 р. газета «Діло» повідомила, що Ольга Лепка дебютувала на всю Галичину і не тільки, адже її виступ у Львівській опері в «Страшнім дворі» та «Нюктюрні» викликав широке зацікавлення серед громадськості. Як виявилося, цього місяця О. Лепка вперше виконала власну пісенну програму, у якій виконала рідкісну арію «Тараса Бульби» Лисенка і Маєрберга з «Пророка», а також пісні Регера і Малєра. В цьому концерті музичний супровід на фортепіано виконував сам Антін Рудницький. Див. про це докладніше у: З малої салі Лисенка. Ольга Лепкова // Діло. – № 89. – 23.04.1937. – С. 8. Після цієї прем'єри О. Лепка виїжджає до Відня, де бере участь у Міжнародному конкурсі співаків і здобуває перемогу та отримує почесну нагороду (другу після 1936 р.). Планує підписати контракт з Віденською оперою, проте на запрошення посла Канади в Австрії виїздить на американський континент у гастрольний тур по Канаді. 2 лютого 1939 р. О. Лепка остаточно переїжджає до Америки, в лютому 1939 р. прибуває у порт Нью-Йорка, а 25 березня 1939 р. дає перший концерт у Торонто в рамках гастрольного туру. Усього співачка дала понад 20 концертів у залах Канади, а 3 грудня 1939 року дає перший концерт у США, м. Детройт, в концертній залі Арт Мюзеум. 24 березня 1940 р. О. Лепка дає концерт у Філадельфії, у Франклін-аудиторії, а опісля – концерти у Пітсбургу та у Сіракузах. У 1943 р. співачка бере участь в опері «Катерина» (автор – Микола Аркас), постановку якої у Нью-Йорку здійснив Антін Рудницький. 16 січня 1944 р. виступає у нью-йоркському концертному залі «Таун-Холл» з новою концертною програмою. 10 січня 1945 р. у неї вже другий виступ у нью-йоркському концертному залі «Таун-Холл». О. Лепка була також учасницею концертів Американського Червоного Хреста (1940 – 1944). 4 – 6 червня 1946 року відбувся окремий концерт для делегатів Другого конгресу українців Канади, партія скрипки – Донна Гресько. 5 квітня 1949 р. у неї вже третій виступ у нью-йоркському концертному залі «Таун-Холл». До програми концерту входили композиції Марселя, Скарлатті, Генделя, Пурселя, Шуберта, Верді, Гайдна, Чайковського та українських композиторів Барвінського, Людкевича й Чишка. Це були концерти вищого ґатунку, до того ж, виконані шістьма мовами народів світу. Цього ж року, після довгих розшуків, інформації про свого чоловіка Андрія Лепкого, котрий залишився у Галичині і пропав безвісти, вона виходить заміж за українського архітектора та інженера Юліана Ястремського (інколи в мережі та літературі його чомусь помилково називають Маркіяном). О. Лепка все рідше виходить на сцену. 7 липня 1953 р. один із останніх її виступів відбувся в українському культурному центрі «Союзівці», де вона виступала разом із Марією Полиняк-Лисогір та Левом Рейнаровичем. Померла О. Лепка-Ястремська 3 жовтня 2002 року, бездітною. Похована поряд із другим чоловіком, Юліаном, на цвинтарі Святого Духа м. Гемптонбурга (штат Нью-Йорк, США). В публічній інформації про її першого чоловіка Андрія Лепкого часто зустрічаємо помилкові дані, зокрема про те, що він народився 1903 р. у родині Михайла Лепкого та Анни з дому Захаркових (проте, як відомо Михайло Іванчук і Анна Захарківа були батьками самої Ольги Іванчук (Лепкої-Ястремської). В історію українського мистецтва О. Лепка увійшла як оперна співачка, яка володіла голосом широкого діапазону, красивого тембру, відзначалася музикальністю й артистизмом. Здійснила низку записів на грамплатівки творів українських композиторів (в-во «Dolia records» 1966). Див. докладніше у: Медведик П. Лепкова Ольга Михайлівна // Українська музична енциклопедія. – Т. 3 / Гол. редкол. Г. Скрипник. – К., 2011. – С. 89; Концерт Ольги Лепкової // Українська музика. – 1937. – № 3; Шитик В. Іванчук Ольга Михайлівна // Енциклопедія Сучасної України: енциклопедія [електронна версія] / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. – К., 2011. – Т. 11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://esu.com.ua/article-13506. Про «американську мрію» Ольги Лепкової-Ястремської див. також: Рудницький А. Українська музика. Історико-критичний огляд. – Мюнхен, 1963. – С. 279; Ковальова О. Західноукраїнські співаки-емігранти на теренах США // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Сер. Мистецтвознавство. – Тернопіль, 2009. – № 2 (21). – С. 90.

і Лев Лепкий, який так само, як і Андрій Лепкий, мав пряме відношення до справи дослідження і збереження давніх церков. Врешті збереглася його спеціальна розвідка про «*Вітражі у Мразницькій церкві*»[172]. Левко Лепкий згадував, що «*у Краківській Академії мистецтв студіювало доволі багато наших студентів, перед першою світовою війною і по ній. Крім згаданих уже – Новаківського, Куриласа, Северина, Бойчука, Гаврилка, студіювали ще – Лев Ґец, Осип Сорохтей, Галавин, Назарак, Дам'ян Горняткевич, Андрій Лепкий та деякі, яких не затямив…*»[173].

23 листопада 1926 р. у церкві с. Мражниця, що була дочірньою парафією м. Борислава відбувся шлюб Андрія Лепкого[174], що проживав у місті Борислав, та Ольги Іванчук, доньки Михайла та Анни з Захарків, що народилася 30 березня 1906 р.[175] у с. Мражниця[176]. Свідками шлюбу були відомий адвокат і громадський діяч Дрогобича Роман Савойка та родич нареченої Григорій Іванчук з Мражниці, який був рідним братом її батька Михайла. Цікаво, що Григорій був одним із небагатьох українців, який володів нафтовими копальнями і одночасно був двоюрідним братом батька Ольги Лепкої-Іванчук. При цьому донька Григорія також, як і Ольга Лепка (з дому Іванчук), Ольга з Іванчуків (Савойка, трагічно померла у Кракові 12.08.1942 р.) була дружиною іншого свідка на цьому весіллі, адвоката Романа Савойка[177]. Відтак шлюб зібрав близьких родичів молодої пари з відомих інтелігентних українських родин. До слова, родина Іванчуків довгий час фінансувала розвиток української культури на рівні філії Товариства «Просвіта», хору «Боян» та ін.

Іл. № 24. Євгенія Іванчук, Ольга Савойкова, їхній батько Григорій Іванчук і д-р Роман Савойка в Карлсбаді. Фото 1927 р. (через рік після участі у ролі свідків на весіллі Андрія та Ольги Лепких)

[172] Лепкий Л. Вітражі у Мразницькій церкві // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Нью-Йорк-Париж-Сидней-Торонто, 1978. – Т. 2. – С. 38-39.

[173] Лепкий Л. На марґінезі «Казки мого життя»... – С. 189.

[174] В метричному записі про шлюб вказано дівоче прізвище матері Андрія Лепкого Трудна (Trudna), а не Грудна як у метриці с. Літиня. Див. у: Бойків А. Невідомі брати відомого роду... – вказана праця.

[175] Дата вказана на могилі у США: 30 березня 1906 р. Проте згідно інших досліджень охрещена 30.03.1905 р., див. у: Бойків А. Невідомі брати відомого роду... – вказана праця. Скоріше за все під час запису шлюбу було допущено помилку стосовно дати народження.

[176] ЦДІАЛ. – Ф. 201. – Оп. 4а. – Спр. 10446. – Арк. 7.

[177] [Н.Н.]. Д-р Роман Савойка і його родина // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Нью-Йорк-Париж-Сидней-Торонто, 1986. – Т. 3. – С. 242.

Іл. № 25. Українська співачка і дружина Андрія Лепкого – Ольга Лепка-Ястремська (з дому Іванчук). Фото 31 грудня 1948 р.

Обряд шлюбу проводив о. Іван Ліщинський, парох відомої парафії на Мражниці (сьогодні м. Борислава), який був чоловіком рідної сестри Богдана Лепкого – Ольги[178], що також вказує на додатковий факт родичання Андрія Лепкого і Богдана Лепкого після 1926 року. Цікаво, що в парафіяльній канцелярії села Унятичі, що по дорозі до Нагуєвич донедавна зберігався олійний малюнок «Св. Павло», який намалював там на дошці в 1910 р. сам Богдан Лепкий – шваґер отця І. Ліщинського, тодішнього завідателя парохії в Унятичах[179]. Тобто Б. Лепкий ще до початку І-ї світової війни мав малярські практики на теренах Дрогобиччини. При цьому в Унятичах він бував також із своїм братом Левком Лепким, який у тому ж таки 1910 р. намалював власну картину «*Дорога до церкви Собору Пресвятої Богороди-*

[178] Іван Ліщинський (8 вересня 1883 – †8 лютого 1941) – священник УГКЦ, церковний та громадський діяч кін. XIX – поч. XX ст. на Дрогобиччині і Бориславщині. Чотар УГА. Член УНДО. Висвячений на священника у 1907 р. і призначений адміністратором парафії с. Унятичі біля Дрогобича. У 1910 р. став парохом церкви в с. Мражниця (тепер – м. Борислав). Під його керівництвом у 1928 – 1931 рр. будувалася нова кам'яна споруда храму, а стара дерев'яна споруда була передана у 1928 р. греко-католицькій громаді села Кам'янопіль. Іван Ліщинський доводився шваґром визначним діячам української літератури та історії – братам Лепким. Був одружений з їхньою рідною сестрою Ольгою Сильвестрівною Лепкою (народилася 18 серпня 1881 р.). Богдан Лепкий на початку повісті «Мазепа. Не вбивай!» зробив о. І. Ліщинському спеціальну присвяту: «*Дорогому шваґрові Іванові Ліщинському в Бориславі*». У 1930 – 1939 рр., ймовірно, був членом редколегії журналу «Учительське слово». Впродовж усього свого життя допомагав у розбудові культури на теренах Дрогобиччини та Борислава, зокрема родині Іванчуків, з якої походила Ольга Лепка. Помер у Львові, похований у гробівці родини Попелів на 23 полі Личаківського цвинтаря. Більше про о. І. Ліщинського дивіться, наприклад, у: Яремчишин Н. Отець Іван Ліщинський // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Нью-Йорк, 1973. – Т. 1. – С. 752-756; Блажейовський Д. Історичний Шематизм Перемишльської Єпархії з включенням Апостольської Адміністратури Лемківщини (1828 – 1939). – Львів, 1995. – С. 745.

[179] Войтуняк П., Кікта С. Унятичі (у 450-річчя: 1531 – 1981) // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Нью-Йорк-Париж-Сидней-Торонто, 1986. – Т. 3. – С. 406.

ці». На жаль, подальша доля цих творів невідома[180]. Про релігійність Б. Лепкого отець Іван Ліщинський свого часу присвятив спеціальний спогад, який після його смерті був опублікований у газеті «Нові дні» у Зальцбурзі[181].

Іл. № 26. На приходстві в о. Івана Ліщинського, шваґра Богдана Лепкого в Бориславі в 1913 р. Зліва: Мирослава Ліщинська (на руках у няньки), Євгенія Лепка, Ольга з Лепких Ліщинська, дружина о. Івана, Домна з Гілбовицьких Лепка,[182] мати Богдана, Наталія Ліщинська на колінах у Домни, Олександра Лепка, дружина Богдана, Наталія Лепка (в подружжі Данилевич), стоять: Лев Лепкий, о. Іван Ліщинський, Антін Максимович, Богдан Лепкий, Лев Ростислав, син Богдана

Спочатку подружжя Андрія та Ольги Лепких мешкало у садибі її батька Михайла Іванчука, яка знаходилася на Мражниці (сьогодні по вул. Джерельна міста Борислава, а згодом певний час мешкали у місті окремо). Під час музейної експедиції 16 листопада 2022 р. у хаті батька Ольги Лепкої нам вдалося віднайти сенсаційний мистецький скарб – піаніно Ольги Лепкої фірми «Kašpar», яка була відомою у світі чеською фірмою із моделлю «Paris», що виготовляла майстерня Йозефа Кашпара. З доброї волі нащадків родини Іванчуків – Ореста та Слави Іванчук, сьогодні це піаніно вже зберігається у фондах Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі», адже готується не тільки спеціальна виставка архіву родини Лепких-Іванчук-Ястремських, але й спеціальна монографія для реабілітації

[180] Добрянський Б. Унятичі. – 2-ге вид. – Дрогобич, 2017. – С. 40.

[181] Ліщинський (Бориславський) І. Релігійність Б. Лепкого (спогад) // Нові дні. – Зальцбург, 1946. – Ч. 29 (55). – 21 липня. – С. 2.

[182] Мати Богдана Лепкого. Похована на бориславському цвинтарі поряд із дочкою Ольгою Ліщинською (Лепкою). Могили були відновлені краєзнавцем Романом Тарнавським.

постатей. Саме на цьому піаніно Ольга Іванчук (з 1949 р. – Лепка-Ястремська) в молоді роки титанічно тренувалася для того, аби формувати свій оперний спів, а згодом навчатися у Кракові та здобувати світову кар'єру всесвітньовідомої співачки. З численних спогадів відомо, що у Мражниці та Бориславі часто гостювали Анатолій Кос-Анатольський (яко зять Іванчуків) та Антін Рудницький (як близький приятель Лепких та Іванчуків), які найбільше допомогли Ользі із співочою кар'єрою у 1920 – 1970-х рр. А. Кос-Анатольський постійно радив О. Лепкій, як потрібно співати, які потрібно мати інструменти та методику репетицій. Врешті франкознавчий та шевченкознавчий матеріал, а також твори самого А. Кос-Анатольського стали основою репетицій для формування голосу і репертуару майбутньої співачки. Також збереглася унікальна картина авторства Андрія Лепкого, яку він намалював на річницю шлюбу спеціально для дружини Ольги Лепкої 21 листопада 1927 р. На цій картині він зобразив у стилі автопортрету себе і дружину в юні роки у гуцульському вбранні, стоячи біля перелазу старовинної хати, що на фоні Карпат.

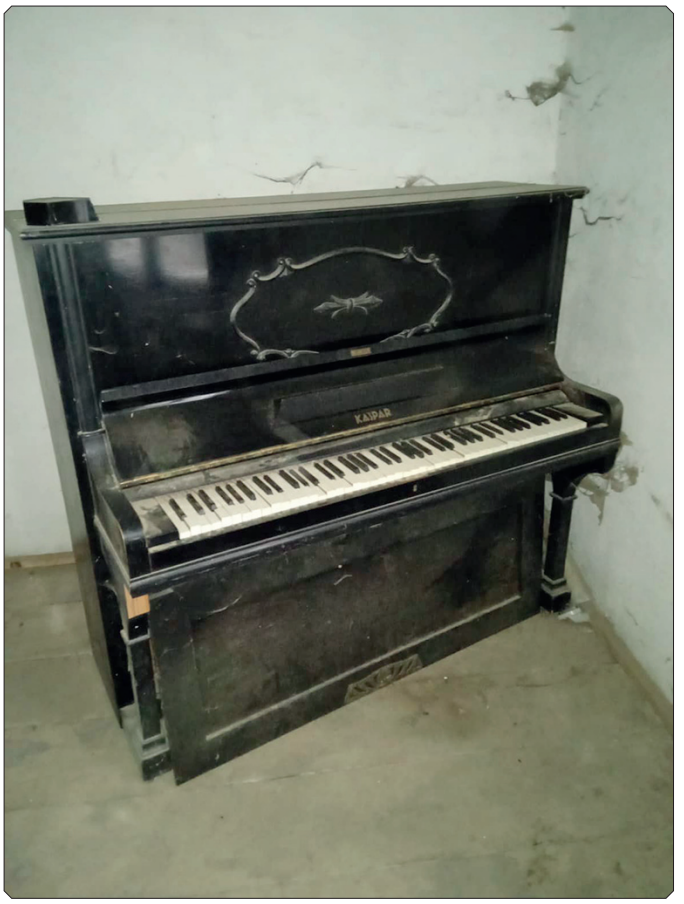

Іл. № 27. Піаніно Ольги Іванчук (Лепкої) початку 1920-х рр., віднайдене під час музейної експедиції Богдана Лазорака і Романа Тарнавського 16 листопада 2022 р. у родинну садибу Іванчуків в Мражниці

Іл. № 28. «Юні Гуцули» (за автопортретом Андрія та дружини Ольги). Малюнок до ювілею шлюбу авторства Андрія Лепкого (Мражниця, 21 листопада 1927 р. Розміри 100 х 65 см)

У 1927 р. А. Лепкий розпочав навчання у Краківській академії мистецтв[183], при цьому навчання у Кракові проходила також і його дружина. Відтак вони подорожували дуже часто спільно, як на навчання, так і на канікули до Бориславa. В одній із експедицій 2022 р. у родини Ореста і Слави Іванчуків по лінії брата Ольги – Богдана нам вдалося привезти в музей І. Франка особистий чемодан Ольги Лепкої зі студентських часів.

Під час проживання у Бориславі Андрій Лепкий входив до місцевого відділу співочого товариства «Боян», оскільки ще з часів василіанських курсів розвинув співочі здібності. Молоде подружжя Лепких брало активну участь у культур-

[183] ДАЛО. – Ф. Р-35. – Оп. 7. –Спр. 3167: Андрій Лепкий. – Арк. 1зв., 4.

но-просвітньому житті Дрогобиччини, адже обоє мали мистецькі задатки для сцени. Точно відомо, що 25 березня 1928 р.[184] він брав активну участь в постановці аматорської вистави опери «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артимовського. Тоді його колегами по сцені були: Теофіль Дуб, який виконував роль Карася[185], Єва Петрів-Щурова, яка виконувала роль Одарки, Стефа П'ятницівна, яка виконувала роль Оксани. При цьому роль Андрія виконав властиво «*студент Краківської академії мистецтв – Андрій Лепкий, з гарним теноровим голосом*»[186]. Вистава пройшла з великим успіхом серед представників різних національних громад. Відомо зі спогадів, що коли сталим композитором хору «Дрогобицький боян» працював доктор Юрій Соневицький, професор Пюрко дуже часто запрошував на виступ у концертних програмах визначних професійних співаків як от, наприклад, тенора Львівської опери І. Голинського, оперну співачку і дружину Андрія Лепкого, Ольгу Лепкову-Іванчук[187]. Цікаво, що в бориславському хорі співочого товариства «Бориславський Боян» разом із Ольгою свого часу починали співати її дві рідні сестри Зеновія (часто звали Зена, 1910 – †1941 рр.) і Софія (1903 – †1961 рр.) Іванчуки[188]. У Ольги було 4-ри сестри та 5-ро братів. Відомо, що Марія (часто звали у листах Маруся) Іванчук була заміжня за відомого самбірського адвоката Онуфрія Ортинського, Софія була дружиною відомого українського композитора Анатолія Кос-Анатольського, а Зена була незаміжньою і померла у Львові у 1941 р. Марія Іванчук разом із чоловіком Філаретом Ортинським жили поруч із батьківською садибою, навпроти нафтового шибу, який здавали в оренду Іванчуки. Сьогодні на цьому місці стоїть будинок директора бориславського музею-аптеки Йоганна Зега – родини Ігоря Романюка. Серед братів Ольги Лепкої були Богдан, Володимир, Омельян, Ярослав та Орест Іванчуки, нащадки яких сьогодні проживають у Бориславі, Мражниці, Губичах, Дрогобичі та Львові. Також був брат Орест (1928 – 1942 рр.), який трагічно загинув у Львові. Добре відомо, що серед братів Ольги Михайлівни Іванчук був двоюрідний брат Михайло Іванчук, який у 1927 – 1928 рр. навчався у Дрогобицькій українській гімназії імені Івана Франка у 4-му класі[189].

---

[184] Дрогобич (Вистава «Бориславського Бояна») //Діло. – Ч. 83. – 13 квітня 1928. – С. 4.

[185] Теофіль Дуб (1891 – †1978) – український музикант, диригент і один із засновників бориславського хору «Боян» та інших хорових капел. Похований на території старого цвинтаря у мікрорайоні Потік м. Борислава. Більше про нього у статті авторства Лева Коцана: «Теофіль Дуб – організатор українського музичного життя у Ташкенті, Дрогобичі, Бориславі». Див. у: Пиц Б. Перестало битись гаряче серце подвижника українського хорового мистецтва Лева Коцана // Інтернет-газета «Майдан». – 28.11.2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://maydan.drohobych.net/?p=39591.

[186] Яремчишин Н. Отець Іван Ліщинський // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Нью-Йорк, 1973. – Т. 1. – С. 756.

[187] Сенейко М., Нижанковський З. Співацьке Товариство «Дрогобицький боян» // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Нью-Йорк, 1973. – Т. 1. – С. 640.

[188] Яремчишин Н. Отець Іван Ліщинський... – С. 756.

[189] Кузьмович В. Вибрані матеріали із «звідомлення управи приватної коедукаційної гімназії ім. Івана Франка Українського педагогічного Товариства «Рідна школа» в Дрогобичі за шк. рр. 1918/19 до 1927/1» (Дрогобич, 1928) // Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка / Упор. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гаврищак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька. – Дрогобич, 2014. – С. 403.

Іл. № 29. Журналіст і письменник Лев (Льоньо) Лепкий, Ольга Савойкова з Лідою і Вірою і її мати Розалія Іванчукова в Черчі, кінець 1930-х рр.

Згідно експедиційних даних краєзнавця і колекціонера Євгена Пшеничного у Бориславі, в одній із українських хат, що стоїть десь понад потоком, до наших днів збереглася велика колекція картин і рисунків Андрія Лепкого, адже, як відомо, він увійшов в українську енциклопедію, як живописець[190]. Проте в цей час в садибі Іванчуків у Мражниці над Потоком жила старенька пані Іванчукова, яка уникала контактів із невідомими людьми, а тому, із зрозумілих причин, попросту побоялася дозволити вивчити цю колекцію на початку 2000-х років більш докладніше. Хоча родина сьогодні не проти передати усі артефакти до музею Івана Франка в Нагуєвичах, ба більше того, помагає із реконструюванням фактів для реабілітації життєпису відомих постатей свого роду. Краєзнавець Роман Тарнавський з Борислава бачив цю колекцію, називаючи близько 15 мальованих творів, які зберігалися у хаті Іванчуків, тобто родини Ольги Лепкої – дружини Андрія Лепкого. Згідно даних Ореста Богдановича Іванчука та його дружини Слави Іванчук, у хаті Іванчуків на Мражниці було всього 7 картин, з них 3 – олійними фарбами, а 4 – олівцями. Водночас окремо 8 творів авторства А. Лепкого зберігалося у хаті тети Марії Іванчук, яка жила поряд (сьогодні тут мешкає директор музею-аптеки Йогана Зега в Бориславі Ігор Романюк). Ця хата, про яку свого часу писав Є. Пшеничний, а згодом і Р. Тарнавський, і є садибою родини Іванчуків, у якій ми нещодавно віднайшли піаніно Ольги Лепкої з Іванчуків. Водночас Роман Тарнавський віднайшов невідому фотографію Миколи

[190] Пиндус Б. Андрій Лепкий... – С. 344.

(Михайла?) Левика у військовій формі із часу Першої світової війни, яка на звороті виконувала роль поштівки-листа до сестри Ольги Лепкої – Марії (Марусі) Іванчук у Бориславa. Справа у тому, що в одному підрозділі із ним служив її майбутній чоловік Філерет Ортинський. Також є і спільна фотографія цих військових в уніформі УСС. У книзі про Мражницю Роман Тарнавський помилково вважав, що на фотографії Андрій Лепкий, проте цього не могло бути, оскільки Андрій познайомився із Ольгою Лепкою після заслання із польського табору «Тухоля», тобто після 1922 р.

Впродовж 1927 – 1930 рр. Андрій і Ольга Лепка разом їздили на навчання до Кракова, хоча Ольга вчилася на дещо молодших курсах Музичної консерваторії. Андрій проходив навчання при Краківській академії мистецтв до 1932 р.[191], а Ольга вивчала у відомих майстрів оперний спів і розпочинала поволі брати участь у найрізноманітніших концертах. З 1930 р. Ольга Лепка почала навчання у Вищому музичному інституті імені Лисенка у Львові, а Андрій продовжував навчання у Кракові[192]. Зрозуміло, що зв'язки Богдана Лепкого, який мав родину в Бориславі, а також зв'язки А. Кос-Анатольського із поетом допомогли подружжю реалізувати своє навчання у Кракові. Цей студентський подружній дует виховувався під впливом Богдана Лепкого, який взяв їх навчання під власну опіку. Як виявилося, Богдан Лепкий проживав по вулиці Сенаторській, 19 на другому поверсі, а подружжя Андрія і Ольги на першому поверсі цього ж під'їзду. Український фармацевт і громадський діяч Богдан Остап'юк[193], великий приятель Богдана Лепкого, а відтак Андрія і Ольги, згадував про власні студентські часи у Кракові у 1927 – 1928 рр. Він навчався на філософському факультеті (вивчаючи зокрема хімію і природу), але мав можливість не тільки бувати на лекціях Богдана Лепкого, але й гостювати у його квартирі. Цю квартиру більшість студентів любили передовсім через місце сили і зустрічей, яке тут сотворив Богдан Лепкий для просвітництва молодої перспективної української інтелігенції[194]. «*Подружжя*

[191] ДАЛО. – Ф. Р-35. – Оп. 7. –Спр. 3167: Андрій Лепкий. – Арк. 1зв., 4.

[192] Там само.

[193] Богдан Остап'юк (20.12.1907, Тернопіль – †14.01.1988, Маямі) – фармацевт, журналіст, український видавець, громадський діяч у США. У 1920 – 1927 рр. навчався в Тернопільській українській державній гімназії. Вищу освіту здобував в університетах Кракова (Польща) і Ґраца (Австрія). Студіював у 1927 – 1929 рр. хімію в Кракові. Одночасно відвідував лекції з української літератури у професора Богдана Лепкого, часто бував у нього вдома на літературних вечорах. Співзасновник студентської корпорації «Чорноморе». Був активним учасником української «Студентської Громади», належав до п'ятірки УВО, провідником якої був Богдан Кабарівський. Ця п'ятірка готувала замах у грудні 1929 р. на редакцію «Ілюстрованого Кур'єра Щоденного» в Кракові. У 1930 – 1931 рр. вивчав фармацію в м. Ґрац (Австрія). Після повернення до Тернополя Богдан Остап'юк брав активну участь у громадських організаціях: «Молода Громада», «Просвіта», «Рідна школа», «Сокіл», співав у хорі «Боян». Наприкінці Другої світової війни, навесні 1944 р., разом із сім'єю емігрував до Німеччини (працював у таборовій управі в м. Ґанакер, округ Реґенсбурґ), а в 1950 р. переїхав до США і оселився у Маямі на Флориді. Тут упродовж 1954 – 1977 рр. працював фармацевтом у найбільшій у цьому місті шпитальній аптеці. Обирався секретарем Церковної Ради, головою Комітету Українських громадських організацій, був членом Спілки українських журналістів США, позаштатним кореспондентом газети «Свобода». Див., наприклад: Росоха С. 75-ліття Богдана Остап'юка // Давній Тернопіль // Вільне Слово. – Ч. 5. – 29 січня 1983. – С. 8-10.

[194] Остап'юк Б. Літературно-мистецькі вечора в домі Богдана Лепкого // Свобода. Український дневник. – Джерси Сіті і Ню Йорк. – 8 листопада 1980. – № 237. – С. 2,4.

Лепких було незвичайно гостинне, їхній дім (на жаль, не власний), був відритий не лише для науковців, мистців, знатних людей, але також для широкого загалу нашого студентства, як і для селян»[195]. З цього приводу Василь Лев згадував, що в цей час «*Дім Лепкого знову став амбасадою української культури, вправді тепер у трохи іншому характері. Лепкий радів відвідувачами, бо вони приносили йому, немов живі свідки, вістки з рідних земель, за якими так дуже тужив*»[196]. На межі 1927 – 1930 рр. у домі Богдана Лепкого у Кракові Богдан Остап'юк зустрічав багато різних митців та науковців, зокрема такого відомого мистецтвознавця, як Дем'яна Горняткевича з дружиною (тоді ще незаміжньою Дарією Брикович), митця-скульптора Сергія Литвиненка з дружиною Надією, доктора Василя Витвицького (тоді ще студента музикології та диригента студентського хору), доктора Мирона Лятишевського, а також на той час вже «*маляра Андрія Лепкого (не спорідненого з Лепким) з дружиною Олею, які жили в тому ж самому домі на першому поверсі*»[197]. Богдан Остап'юк, пишучи спогади у 1980 р., згадував, що саме відома співачка Ольга Лепка-Ястремська «*у великій мірі спричинилася фінансово до збереження архіву поета [Богдана Лепкого]*» під час еміграції Лева Лепкого з Європи до Америки після Другої світової війни[198]. На межі 1929 – 1930 рр. у домі Богдана Лепкого подружжя Андрія і Ольги також зустрічалося із доктором Юліаном Геник-Березовським (тоді ще студентом), професором Романом Бриковичем, доктором Ярославом Геник-Березовським (тоді ще студент медицини), Богданом Кабарівським, Володимиром Постригачем та іншими[199] відомими українцями, які в цей час лише здобували знання. Ці численні літературно-мистецькі зустрічі у домі Богдана Лепкого серйозно вплинули на становлення характеру як Андрія Лепкого, так і Ольги Лепкої, адже вони були саме цими незабутніми патріотичними глибоко інтелектуальними вечорами, коли у колі відвідувачів, поет розповідав спогади із свого життя, особливо з його ранньої молодості, коли він ще був учнем чи студентом Бережанської гімназії. Богдан Лепкий залюбки розповідав у той час: «*Коли вечірній сумерек оповивав вітальню, і коли, ми всі, майже не бачили його постаті, а лише чули його милозвучний голос. Заворожені чаром його слова ми, неначе у молитовному скупченні слухали оповідання з казки його життя. Яка шкода, що, мабуть, ніхто не записав на звукозаписній стрічці його голосу. Лепкий був незрівняний промовець. Пропали безслідно його доповіді на різних національних святах, ювілеях, концертах*»[200].

[195] Там само. – С. 2.
[196] Лев В. Богдан Лепкий. 1872 – 1941. – Життя і творчість // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Т. 193. – 1976. – С. 67.
[197] Остап'юк Б. Літературно-мистецькі вечора в домі Богдана Лепкого... – С. 2.
[198] Там само.
[199] Там само.
[200] Там само.

Іл. № 30. Будинок на розі вул. Сонячної, 1 та Сенаторської, 19 в Кракові, в якому проживали Лепкі у 1920 – 1940 рр. Другий поверх з кутовим балконом – помешкання сім'ї Богдана Лепкого, перший поверх з кутовим балконом – квартира сім'ї Андрія Лепкого з 1927 до 1932 рр. (Фото 1930-х років)

Іл. № 31. Будинок з квартирами Лепких у Кракові після реконструкції у XX ст. (Фото ресурсу «Гугл-мап» 2022 р.)

Саме у домі Богдана Лепкого Андрій Лепкий тісно знайомиться із Дем'яном Горняткевичем, відомим малярем, книгознавцем, гравером та палітурником. До постійних відвідувачів дому Богдана Лепкого й справді належав Д. Горняткевич, який часто дискутував з Б. Лепким на літературно-мистецькі теми «*при цьому він виконував дуже важливу та корисну роботу, а саме власноручно оправляв та зшивав цінні книжки, які Лепкий привіз з Берліну, і які займали дослівно цілу кімнату*»[201]. Очевидно саме в Кракові, у колі дружби Д. Горняткевича, А. Лепкий навчився оправляти книжки та виготовляти екслібриси, що знадобилося йому у майбутньому в Дрогобичі в музейній, освітянській та бібліотечній справах, а також у приватному підробітку.

Андрій і Ольга Лепка дуже часто брали активну участь у дискусіях у домі Богдана Лепкого з питань малярства і опери, історії української літератури та історії України. Врешті це була квартира геніального українця, який так само, як і Андрей Шептицький, виховував гідну плеяду майбутньої української нації. Дуже часто Богдан Лепкий під час цих домашніх літературно-мистецьких вечорів міг раптово зупинити власні роздуми і надати слово присутнім. Наприклад, одного вечора такий випадок стався у присутності Юліяна Ґеника-Березовського, до якого поет звернувся з проханням: «*А тепер, пане Юліяне, черга на вас, прошу задеклямуйте нам щось із Федьковича, Стефаника чи Франка*». Очевидно «Юльцьо» ніколи не відмовлявся, і тоді неслися слова поеми співця Зеленої Буковини, Осипа Федьковича: «Довбуша»:

«*…Гей, ци чюли, добрі люди.*
Перед ким то звірі стинут?
А за ким то молодиці,
А за ким гівчєта гинут?

…То наш Довбуш, наша слава.
Пан капітан на Підгір'ї,
Красний, красний як царевич
Років двадцять і чьотири...»[202]

Попри декламації Юліяна, молода інтелігенція у домі Лепких мала можливість також слухати соло його брата доктора Ярослава Ґеника-Березовського (згодом відомий лікар та громадський діяч у Гамільтоні в Канаді). Одного разу трапився цілий концерт: «*При супроводі фортепіано старшої доньки поета Наталі, він співав сольо «Фінале» Дениса Січинського, слова Лепкого («Розжалобися душа у смутках непомірних»), «Гетьмани» Д. Січинського, «Синю чічку» М. Гайворонського та інші. Він мав прекрасний героїчний тенор. Виступав він солістом на різних наших імпрезах та концертах в Кракові. Ми всі подивляли красу і силу його голосу*»[203]. Вочевидь саме це культурно-мистецьке середовище в оточенні Богдана Лепкого спонукало подружжя Андрія та Ольги Лепких рухатися у напрямку відбудови та популяризації української культури, Андрій – у малярстві та культурно-освітньому житті, а Ольга – в українській опері.

[201] Там само.
[202] Там само.
[203] Там само. – С. 4.

Маємо серйозні припущення вважати, що рідний брат Андрія, Схимонах Віссаріон у 1939 р. пропонував Митрополиту Андрею Шептицькому замовити виконання (придбання) та оцінювання певних художніх творів Андрія Лепкого, які можливо належать згаданій вище, проте на сьогодні практично утраченій «бориславській колекції». Дослідник А. Бойків вважає, що у цій пропозиції Віссаріона йшлося про три твори А. Лепкого: дві картини із панорамами однієї із церков Самбірщини та одна із пейзажем рідного Лепкому села Літиня. Вдалося з'ясувати, що сам брат Андрія Лепкого Схимонах Віссаріон Лепкий також був серйозним малярем, позаяк важливим напрямком роботи монахів-студитів було культурне відродження сакрального мистецтва. Наприклад, після того як в листопаді 1927 р. при Свято-Іванівській лаврі було відкрито школу східного іконопису, одним із перших її випускників, був брат Андрія Лепкого – Віссаріон, а з ним і Філотей Коць, Анатолій Яблонський та Григорій Семенюк[204]. Саме їх мистецькі твори відродили традиції малювання ікон за Східним каноном і поширювалися по церквах Східної Галичини. Також згідно краєзнавчих даних Романа Тарнавського, А. Лепкий на замовлення Бориславської філії Товариства «Просвіта» у 1930 р. намалював два портрети Тараса Шевченка та Івана Франка, доля яких поки що невідома.

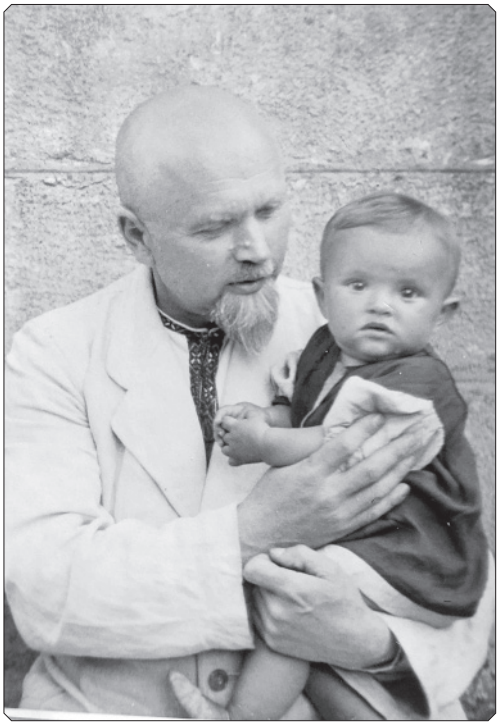

Іл. № 32. Схимонах УГКЦ, студит, диригент, викладач співу у дяківській школі та диякон Собору Святого Юра у Львові – Віссаріон Лепкий у вишитій сорочці із дитиною на руках (Фото першої половини 1930-х рр., Львів)

[204] Гаранадж А. Відроджуючи Східну монашу традицію: устрій спільноти та діяльність «Студіону» – Студитського монастиря Святого Йосафата у Львові (1909 – 1945). Магістерська робота. – Львів: УКУ (кафедра церковної історії), 2019. – С. 19.

Популярність художніх творів А. Лепкого була відомою далеко за межами Дрогобиччини. Вірогідно, що у Краківській академії мистецтв досі зберігаються його твори. Цікаво, що наприкінці 1930 р., коли Андрій ще був студентом Краківської академії мистецтв, він брав активну участь у вшануванні 35-го ювілею Богдана Лепкого з нагоди початку його літературної діяльності. Припускаємо, що в архіві Краківської академії мистецтв мала б зберегтися особова папка Андрія Лепкого, а також матеріали про його навчання. 17 грудня 1930 р. газета «Діло» опублікувала спеціальний репортаж із Кракова, описуючи ювілейний захід, який відбувався 23 листопада 1930 р. під егідою українських культурно-освітніх товариств під гаслом того факту, що «*місцеве українське громадянство горде на те, що серед нього живе автор «Мазепи» і що воно могло привитати поета гарним концертом перед іншими містами наших західних земель*»[205]. Захід відбувався у залі Товариства «Просвіта», а «*сцену прикрашував портрет поета, роботи талановитого студента школи мистецтв Андрія Лепкого*»[206]. Серед виступаючих були й інші відомі на той час українці, а саме 1) О. Шипайлівна, яка виголосила вірш присвяту Б. Лепкому «Казка», авторства О. Бабія; 2) професор, доктор І. Зілинський і студент О. Нечай виступили від імені «Студентської громади» і професорів української групи Краківського університету; 3) Ю. Геник-Березовський цитував лірику ювіляра; 4) «Федькович-Нижанківський» («З Окрушків») виконував чоловічий хор; 5) доктор Володимир Безушко виголосив реферат про літературну діяльність ювіляра; 6) п. М. Ясеницька виголосила рецитацію творів Б. Лепкого із числа воєнних поем; 7) чоловічий хор виконав «в'язанку «стрілецьких пісень»; 8) Ю. Геник-Березовський виголосив твори «Два голоса» й «Не хвилюйте вниз прапора»; 8) радник С. Добрняський виступив від імені культурно-освітніх товариств; 9) І. Марківна виступила від імені кружка «Рідна школа»[207]. Після виступів українська громада разом співала ювілярові «*Многая і благая літа*» під керівництвом п. Зарицького, а журналісти висловили надію, що за «*добрим приміром Кракова підуть інші міста Галицької Землі, висказуючи також свою вдячність і привіт великому поетові*»[208]. Важливо, що на заході був присутній Богдан Лепкий із великою родиною, а тому Андрій Лепкий був обраний для виконання портрета ювіляра невипадково. 26 січня 1931 р. опис цих же подій також представляла щоденна українська газета «Свобода», яка виходила в США. Журналісти зауважили, що «*сцену прикрашував портрет поета, кисти студента школи мистців, Андрія Лепкого*»[209], що явно вказувало тепер вже на європейське визнання творів молодого українського художника в середовищі не тільки української, але й багатонаціональної інтелігенції Кракова, яка шанувала Богдана Лепкого. Цей захід в основному був організований українською інтелігенцією, яка була найближче до українського письменника і вже декілька років поспіль зустрічалася у його домі за численними мистецькими вечорами.

[205] [Дагор.]. З життя українців у Кракові. Ювилейне свято Богдана Лепкого // Діло. – № 280. – 17 грудня 1930. – С. 4.

[206] Там само.

[207] Там само. – С. 4-5.

[208] Там само.

[209] Ювилейне свято Богдана Лепкого в Кракові // Свобода. Український дневник. – Джерси Ситі. – 26 січня 1931. – № 20. – С. 1.

Цікаво, що друг Андрія Лепкого – художник Андрій Наконечний, також брав активну участь у мистецькому житті Кракова, оскільки він входив до мистецького об'єднання «Зарево»[210], займався оформленням книг та мав персональні виставки у різних установах міста. До Товариства також входив і відомий художник Михайло Зорій. Вірогідно до об'єднання також входив і Андрій Лепкий, позаяк збереглася рідкісна фотографія, де Андрій Наконечний та засновник цього товариства Богдан Лепкий знаходяться на спільній фотографії.

Іл. № 33. Відзначення 60-ліття проф. Б. Лепкого членами Товариства «Зарево» у читальні «Просвіти», де було влаштовано мистецьку виставку, зокрема з картинами Ювілянта на чільному місці. Сидять (зліва направо): Денис Іванцев, Марія Гарасовська, Ювілянт, Дам'ян Горняткевич, Василь Касараб; за ними: Я. Лукавецький, Михайло Зорій, Андрій Наконечний, Нестор Кисілевський (скульптор), В. Продан, невідомий.

[210] «Зарево» – мистецьке об'єднання. Діяло у 1932 – 1939 при Краківській академії мистецтв. Створене з ініціативи письменника Б. Лепкого, який був обраний почесним головою. Головою об'єднання у різний час були Д.-Л. Іванцев (1932 – 1935 рр.), Б. Стебельський (1936 – 1939 рр.). До складу об'єднання входили переважно українські студенти родом зі Львівщини, Івано-Франківщини і Тернопільщини, які в майбутньому стали відомими професійними митцями, які після Другої світової війни працювали у діаспорі. Серед членів були відомі живописці Є. Божик, О. Винницький, М. Гарасовська-Дячишин, П. Грегорійчук, М. Зорій, О. Касараб, М. Кміт, Я. Красневич, Ю. Кульчицький, Я. Лукавецький, А. Наконечний, В. Продан, І. Шухевич, А. Лпкий, а також скульптори Н. Кисілевський, Г. Крук, Н. Мілян, М. Черешньовський. Ідеологічне підґрунтя «Зарева» виражалося національно-культурним просвітництвом, прагненням утвердити власну національну самосвідомість. При індивідуальній творчій манері художники «Зарева» поєднували здобутки європейського авангарду з пошуками національної самобутності, інтерпретаціями традицій фольклору і народного примітиву. Щороку «Зарево» організовувало колективні та персональні виставки у приміщенні краківського товариства «Просвіта». Твори його членів експонували на 6-й (1934 – 1935 рр.) і 8-й (1936 р.) виставках Асоціації незалежних українських митців у Львові. Див., докладніше у: Стебельський Б. Краківська Академія Мистецтв і українці // Ідеї і творчість. Збірник статей та ессе. – Торонто, 1991; Денисюк О. Молоде українське мистецьке середовище Кракова 1930-х років: гурток «Зарево» // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. – К., 2006. – Вип. 17).

У листопаді 1932 р. на ювілейних заходах до 60-ття від дня народження Б. Лепкого у Кракові, де й розпочиналися найперші святкування, було відкрито спеціальну виставку художніх творів, присвячену українському мислителю. У своїй вступній промові, з'ясовуючи, чим було мистецтво в його творчому житті, Б. Лепкий зазначив: «*Коли б не був письменником, тоді хотів би бути лише малярем*»[211]. Цікаво, що у фондах обласного комунального музею Богдана Лепкого в Бережанах до наших днів зберігся краківський альбом вітань Б. Лепкому у вишитій жовто-синіми нитками палітурці з абревіатурою «60-ліття Б. Л.». Художнє оформлення кожного з п'ятнадцяти вітальних адресатів у краківському альбомі здійснили члени мистецького гуртка «Зарево» та українського мистецького гуртка, що діяв при філії Товариства «Просвіта» у Кракові[212]. Під час святкування Б. Лепкий проживав у Кракові, адже працював викладачем в Ягеллонському університеті. Для реабілітації постаті Андрія Лепкого неоціненною музейною пам'яткою про вшанування ювілею Лепкого у Кракові є альбом вітальних адресів, подарований українськими товариствами. Його розмальовували українські студенти Краківської академії мистецтв: Андрій Наконечний, Наталія Мілян, Ірина Шухевичева, Михайло Зорій та ін. Підозрюємо, що серед них і Андрій Лепкий з власним автографом[213].

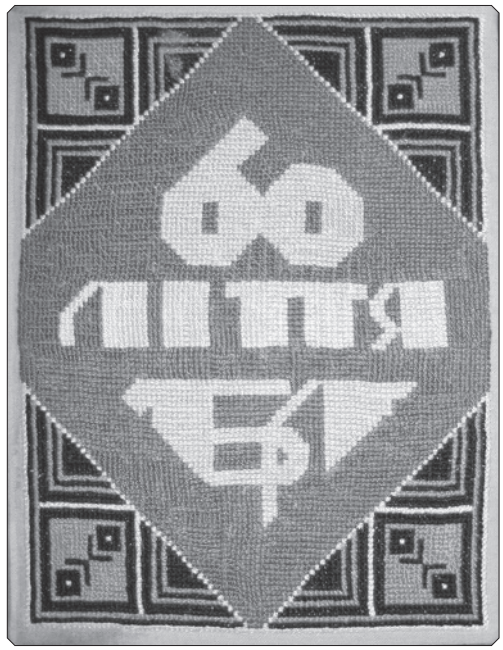

Іл. № 34. Вишита жовто-синіми нитками палітурка ювілейного краківського альбому вітань Б. Лепкому «60-ліття Б. Л.»[214]

[211] Денисюк О. Краківська академія мистецтв у контексті українсько-польських мистецьких взаємин у 20 – 30-х роках XX століття: Монографія. – К., 2010. – С. 123.

[212] Стрілець Н. Постать Богдана Лепкого у світлі архівних документів (за матеріалами фондів меморіального музею письменника в м. Бережани) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Літературознавство. – 2017. – Вип. 47. – С. 79.

[213] Експозиційний вузол «Святкування 60-річчя від дня народження Богдана Лепкого // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.lepkiy.te.ua/index.php/uk/kalendar/17-fondy-muzeiu/329-ekspozytsiynyy-vuzol-svyatkuvannya-60-richchya-vid-dnya-narodzhennya-bohdana-lepkoho

[214] Там само.

У Краківській академії мистецтв більшість професорів становила групу висококультурних людей, які не поділяли студентів за їх національною чи релігійною приналежністю, а ставилися до всіх однаково, цінуючи духовні якості та здібності студента[215]. Колега Андрія Лепкого, Дем'ян Горняткевич згадував: «*Іншими словами, ті професори не піддавались ніколи, бодай назовні, якимось вузько національним упередженням, а трактували других осіб щиро і гарно. Але траплялися з-поміж них і такі, що піддавалися шовіністичним настроям мас, поводили себе не зовсім коректно по відношенню до студентів*»[216]. Про сприяння Б. Лепкого у створенні гуртка «Зарево» згадував Д. Іванцев: «*Богдан Лепкий... допоміг нам організувати мистецький гурток «Зарево». Ми обрали професора Б. Лепкого почесним головою гуртка*»[217]. При цьому «*на засідання нашого гуртка ми сходилися звичайно у неділю пополудні, у приміщенні товариства «Просвіта» або в університеті*, – відзначав митець, – *зустрічалися в церкві, після відправи – на площі біля церкви, де гуртками оточували наших професорів-українців – Б. Лепкого, В. Кубійовича, І. Зілинського, знаменитого митця-маляра Д. Горняткевича, якого ми називали доктором всіх наук*»[218]. Для студентів-українців Краківської академії мистецтв Богдан Лепкий був першим і найважливішим наставником, а його краківська оселя була найбільш знаною та відвідуваною українською культурно-мистецькою домівкою[219]. У спогадах про діяльність «Зарева» член гуртка і також колега Андрія Лепкого, М. Зорій згадував: «*...Б. Лепкий дуже цікавився успіхами нашої студентської братії. Щорічно в кінці навчального року було заведено виставляти кращі студійні роботи. Професор Лепкий завжди приходив на оглядини робіт студентів-українців. У вихідні дні ми часто приходили до Лепкого, він нам багато розказував про митців, картинні галереї, які бачив у Західній Європі під час мандрівок, ділився своїми спостереженнями й враженнями, розповідав про знайомства з видатними людьми... Богдан Лепкий був ніби політичним і культурним представником Галичини перед польською інтелігенцією*»[220]. Професор Б. Лепкий зробив неоціненний вклад для розвитку українсько-польських культурно-мистецьких взаємин. Викладаючи українську мову і літературу в Ягеллонському університеті, він був своєрідним послом української культури у Польщі, а його помешкання неофіційно називали «*українською амбасадою*» (вислів М. Ільницького). Часто Б. Лепкий підтримував художників навіть власними стипендіями, довкола нього завжди гуртувалися молоді талановиті українці, зокрема молода еліта Краківської академії мистецтв та Товариства «Зарево»[221]. Вважаємо, що Андрій та Ольга Лепкі мали потужну підтримку Богдана Лепкого на всіх можливих рівнях.

---

[215] Денисюк О. Українські студенти та випускники Краківської академії у 20 – 30-х роках XX століття // Дух і Літера. – 2008. – № 20. – С. 107.

[216] Горняткевич Д. Ще про Краківську Академію мистецтв // Визвольний шлях. – 1956. – № 7. – С. 946-950; № 8. – С. 982-948; № 10 – С. 1191-1195.

[217] Іванцев Д. Краківські стежки // Слово Просвіти. – 1996. – С. 12.

[218] Іванцев Д. Обдарований Богом творець прекрасного. Спомини про давнього приятеля Григорія Крука // Новий час. – 1992. – № 6. – С. 2.

[219] Денисюк О. Краківська академія мистецтв... – С. 116-117.

[220] Баран В. Михайло Зорій. – Івано-Франківськ, 2003. – С. 28.

[221] Денисюк О. Краківська академія мистецтв... – С. 117-118.

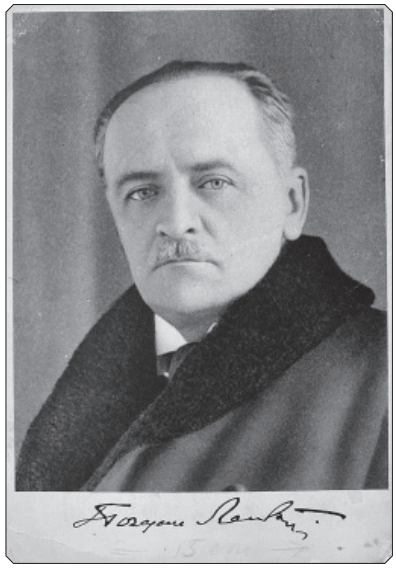

Іл. № 35. Поштівка, видана товариством «Просвіта» у Кракові з нагоди 60-ліття Богдана Лепкого (1932 р.)

Про тісні фахові, а колись військові, і можливо постійні родинні зв'язки між Богданом Лепким та молодим Андрієм Лепким свідчить інший маловідомий факт. Під час масштабного відзначення 60-го ювілею Богдана Лепкого в Бережанах 20 грудня 1932 р. було утворено ювілейний комітет, до якого увійшли учителі Петро Будз та Олена Бережницька, о. Василь Дубицький, професор Лев Крип'якевич та ін. Паралельно сенат Ягеллонського університету у Кракові підніс Богдана Лепкого до ступеня надзвичайного професора, надавши йому власну аудиторію під № 322 у старому корпусі, тим самим, прив'язуючи його символічний ювілей, який припав на 1932 р. В цей час Б. Лепкий знову тісно співпрацював із колегами із Кракова, а відтак під час літніх вакацій він відправився із родиною до свояка о. Петра Смика, який був парохом у Жовчеві на Рогатинщині.

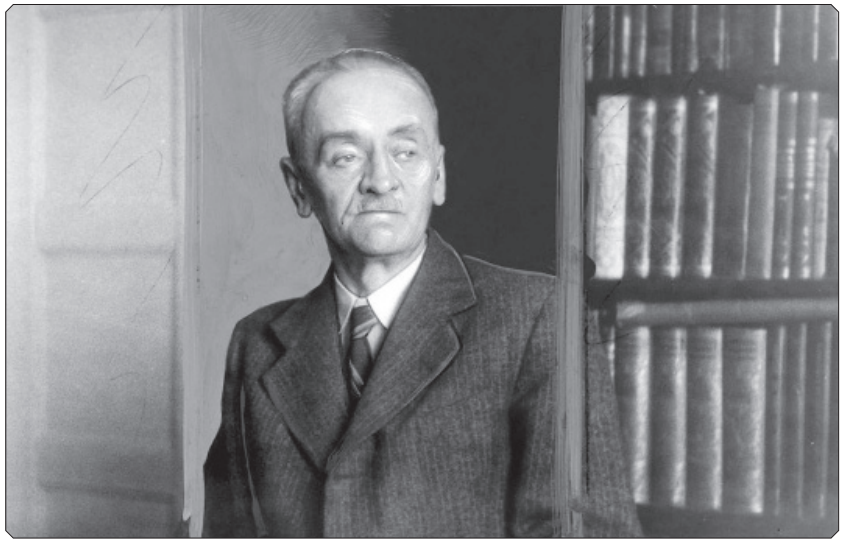

Іл. № 36. Богдан Лепкий (Краків. Фото періоду 1939 або 1940 року)

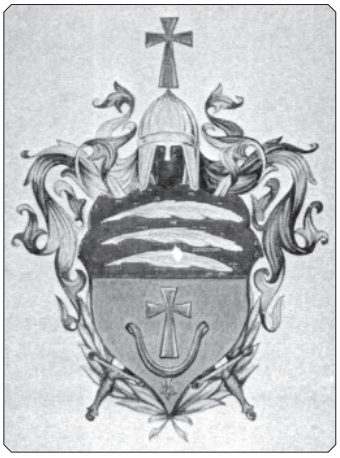

Іл. № 37. Герб родини Лепких (кольори: помаранчевий, синій і ясно-сірий)

Саме тут Б. Лепкий постійно малював. Під час вакацій родини Лепких у Жовчеві до письменника приїжджали Василь Барвінський, малярі Іван Іванець, Андрій Лепкий, Дем'ян Горняткевич, письменники Микола Угрин-Безгрішний, Антін Лотоцький та ін. Також сюди одного разу приїхала група ляльковго театру «*вертеп наших днів*» під режисурою Романа Купчинського та Льоня Лепкого[222]. До наших днів навіть збереглася рідкісна фотографія, де Андрій Лепкий гостює у Жовчеві у Богдана Лепкого влітку 1933 р., при цьому на фотографії окрім отця-радника Петра Смика на фото присутні Богдан Смик, Софія Євгенія Лепка, доктор Іван Іванець, о. Петро Смик, Роман Смик, Василь Барвінський, Наталія Лепка, Богдан Лепкий, Ростислава Смик, Олександра Лепка, Теця Михалевич та Лев Ростислав Лепкий. Цікаво, що Василь Лев, підписуючи дану фотографію, чітко вказує на те, що улітку 1933 р. Андрій Лепкий вже мав ступінь професора[223]. Незаперечним є той факт, що впродовж свого життя А. Лепкий не однократно зустрічався з Богданом Лепким та його братом Левом в мистецьких проектах. Які в них були відносини та наскільки вони були близькі і багатогранні, поки що віднайдено дуже мало свідчень.

Левко Лепкий про Жовчівське приходство Богдана Лепкого згадував з особливим пієтетом: «*Жовчівське просторе приходство з великим садом, пасікою, алеями, своїм положенням нагадувало в дечому давній Поручин і Жуків. А що на тому приходстві панував дух старих священичих родин з традиційною гостинністю, тож не дивно, що його тягнуло туди, і він з цілою ріднею приїздив часто на відпочинок, після міської гамарні. Але і тут не всидів без праці. Малював цілими днями. У жовчівській церкві залишив він два великі намісні образи – 4 євангелисти, 4 образки на кивоті, а на приходстві велику копію портрету Гетьмана Івана Мазепи з оригіналу Осипа Куриласа. Любив малювати теж жовчівське приходство, на тлі вогнем палаючих алей фльоксів та дикого винограду, робив студії портретів Шевченка, що їх декілька збереглося в його архіві… Жовчівське приходство, під час перебування брата, змінялося звичайно в місце товариських зустрічей. Приїздив туди відвідати брата композитор Василь Барвінський, малярі Іван Іванець, Андрій Лепкий,*

[222] Лев В. Богдан Лепкий. 1872 – 1941... – С. 68.
[223] Там само.

Дам'ян Горняткевич, письменники – Антін Лотоцький, Микола Угрин-Безгрішний та інші»[224]. Як бачимо тут, подібно до Кракова, біля Богдана Лепкого також збиралася еліта українства, яка мала чітку мету у своїй багатогранній діяльності – відродити українську культуру до світового масштабу.

Іл. № 38. Андрій Лепкий у білому костюмі гостює у Жовчеві у Богдана Лепкого влітку 1933 р. На фото отець-радник Петро Смик. В першому ряді зліва: Богдан Смик, Софія Євгенія Лепка; в другому ряді: доктор Іван Іванець, о. Петро Смик, Роман Смик, Василь Барвінський, Наталія Лепка, Богдан Лепкий; в третьому ряді: професор, артист маляр Андрій Лепкий, Ростислава Смикова, Олександра Лепка, Теця Михалевич та Лев Ростислав Лепкий

У першій половині 1930-х рр. Андрій Лепкий бере активну участь у художніх експедиціях давніми церквами Галичини. Так, у 1932 р., під час випускного року навчання у Кракові, Андрій Лепкий разом із колегами Дем'яном Горняткевичем, Андрієм Наконечним і Михайлом Зорієм, розписали церкву в селі Настасів Тернопільського повіту[225]. Врешті усі троє майстри пензля приблизно в один час навчалися наприкінці 1920-х на початку 1930-х рр. у відомих художників при Краківській академії мистецтв. Цей проект у Настасові, як і багато інших подібних проектів помочі українським пародіям, особисто фінансував митрополит Андрей Шептицький. Врешті А. Лепкий спільно із Михайлом Зорієм виконали у церкві поліхромію вівтаря Вознесіння Христового[226]. У цей час розвитку українського мистецтва, завойовував позиції мистецький напрям «неовізантизм», започаткований Юліаном Панькевичем. Він засновувався на національній основі, а неодмінним

[224] Лепкий Л. На марґінезі «Казки мого життя»... – С. 206-207.
[225] Пиндус Б. Андрій Лепкий... – С. 344.
[226] Там само.

його атрибутом був народний колорит та орнаментика. Саме з цією метою, дбаючи про збереження традицій обряду, повернення до давньої структури сакрального стінопису, у 1932 – 1933-их роках були запрошені художники Краківської школи мистецтва Дам'ян Горняткевич, Андрій Наконечний, Михайло Зорій та Андрій Лепкий, які виконали поліхромію вівтаря[227]. Ескізи Андрія Наконечного для Настасівського храму нині зберігаються в Тернопільському обласному краєзнавчому музеї, де також мають бути і матеріали авторства Андрія Лепкого. Андрій Наконечний разом із Дам'яном Горняткевичем, Михайлом Зорієм та Андрієм Лепким розпочав настінні розписи церкви з вівтарної частини, де в апсиді святилища зобразив композицію Вознесіння Господнього[228]. У вівтарній частині, святилищі церкви села Настасів на пілястрах по обидва боки ризниці і дияконника зображені Святі Великомученики Петро і Павло. Ймовірно, Михайло Зорій та Андрій Лепкий і є авторами цих розписів. Така поліхромія відрізняється від розпису Вознесіння Господнього. Апостол Павло зображений із схрещеними на грудях руками, які тримають оголений меч, яким його стратили, і книгу, що вказує на нього як автора послань. У Великомученика темне волосся і довга борода. Привертає увагу скорботний погляд, пильно спрямований на глядача. Одягнений апостол Павло у вишневий гіматій поверх синього хітона, взутий у сандалі. Неприродньо великий розмір надає його постаті стійкості та твердості[229].

Іл. № 39. Церква Вознесіння Христового в селі Настасів Тернопільської області. Освячена 5 червня 1903 р. Митрополитом Андреєм Шептицьким

[227] Дацюк Н. Становлення сакрального мистецтва Східної Галичини кінця XIX – початку XX століття на прикладі церкви Вознесіння Господнього в селі Настасів на Тернопільщині // Мистецтвознавство. – С. 5-6.

[228] Там само. – С. 6.

[229] Там само. – С. 7.

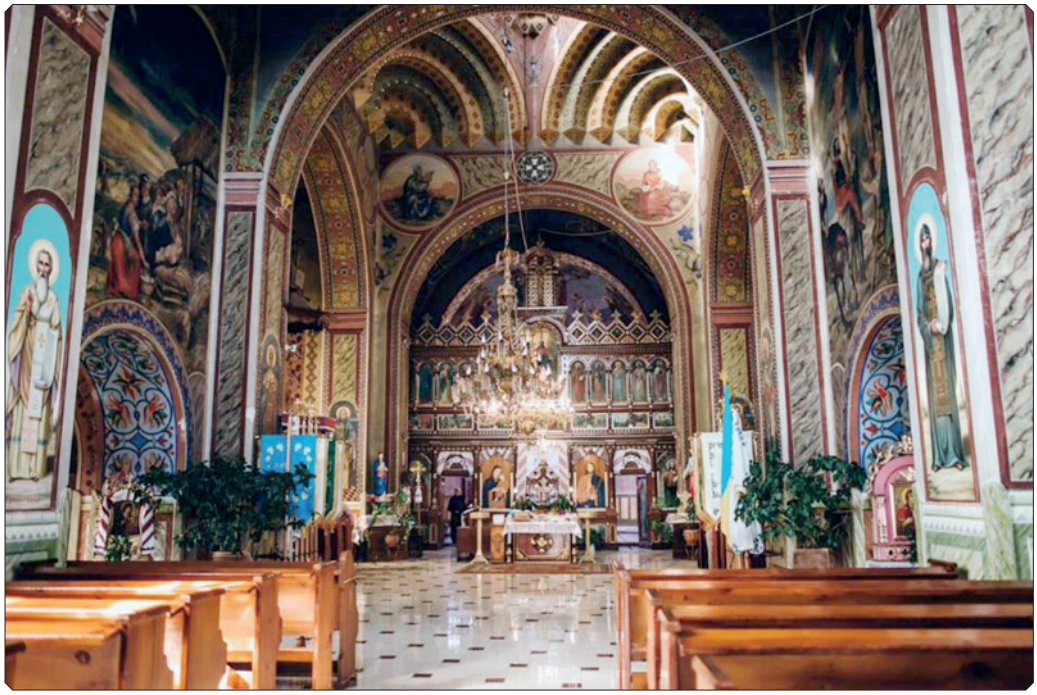

Іл. № 40. Фотографія інтер'єру церкви Вознесіння Христового в селі Настасів із видом на поліхромію вівтаря, виконану Андрієм Лепким із колегами

Іл. 41, 42. Монументальний розпис в апсиді святилища церкви у с. Настасів «Вознесіння Господнє» та фрагмент розпису бані

Іл. № 43, 44. Апостол Петро та Святий священномученик Йосафат Кунцевич у церкві с. Настасів

Іл. № 45, 46. Монументальний розпис «Різдво Христове» та фрагмент іконостасу церкви в с. Настасів

Іл. № 47, 48. «Сей жертвонникь посвячений Митрополитомь Андреемь Шептицкимь…» (фото підпису із датою освячення жертовника у церкві села Настасів, 5 червня 1903 р.)

Іл. № 49. Український художник Дем'ян Горняткевич (Фото 1930-х рр.)

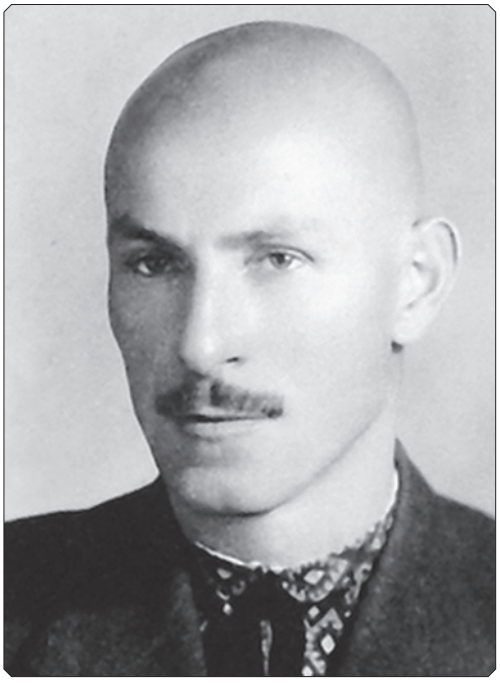

Іл. № 50. Український художник Андрій Наконечний (Фото 1930-х рр.)

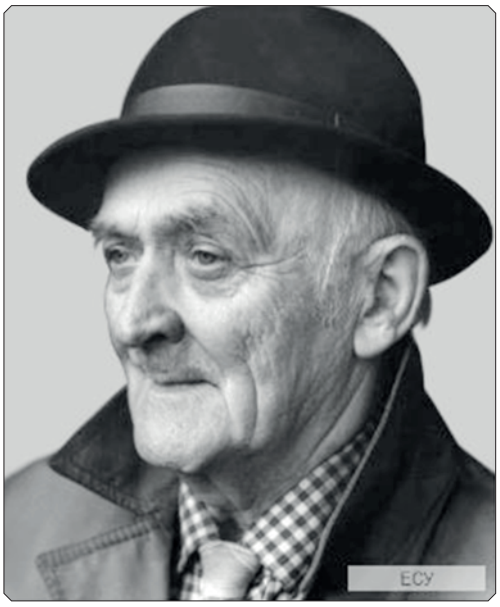

Іл. № 51. Український художник Михайло Зорій (Фото початку 1990-х рр.)

Левко Лепкий часто згадував про значення праць Дем'яна Горняткевича та Петра Холодного у розписі церков в Галичині. Відтак Левко Лепкий і Андрій Лепкий мали спільні інтереси в цих малярських експедиціях[230]. Цікаво й те, що коли Петро Холодний виконував свої вітражі до церкви в Мразниці біля Борислава (з

[230] Лепкий Л. Вітражі у Мразницькій церкві... – С. 38-39.

1929 р.), він звернувся до професора Богдана Лепкого, щоби той «*перебрав на себе нагляд над технічним виконанням тієї роботи в краківському вітражному відділі. П. Холодний приїздив до Кракова звичайно тільки перед цілковитим викінченням поодиноких вітражів, за підготовчою роботою слідкував сам Б. Лепкий*»[231]. Тобто мистецьке середовище художників постійно спільно працювало над церковними пам'ятками Галичини, користуючись власним досвідом навчання при Краківській школі. Властиво зв'язок родини Лепких з Іванчуками, Ліщинськими у родинних осідках в Мражниці і став причиною малярської допомоги парафії у 1920 – 1930-х рр.

Вдалося з'ясувати, що у 1930-х рр. Андрій Лепкий також виготовляв численні приватні замовлення для художнього оформлення шильдів, реклам, екслібрисів, оголошень чи приватних замовлень картин. Його творчість була популярною. Так, проживаючи у Бориславі, Андрій Лепкий намалював на замовлення якоїсь відомої французької фірми, що мала відділ у Бориславі, знані у Європі рекламні плакати[232].

Важливо підкреслити, що у 1930-х рр. монастирську бібліотеку при храмі Пресвятої Трійці, якою раніше постійно цікавився ще Іван Франко, на завдання ігумена Северіана Бараника (друга А. Лепкого ще з часу евакуації у Хорватії) упорядковував монах-василіянин П. Когут. У бібліотеці були не тільки старі рідкісні книги, але й весь архів нормальної школи, починаючи від 1810 р.[233] Саме у 1935 р. на замовлення василіянського монастиря при церкві Пресвятої Трійці в Дрогобичі, а також із особистого прохання Северіана Бараника, його колишній схимонах Андрій Лепкий виконав екслібрис для книг, які друкувалися і з давніх часів знаходились у василіянській книгозбірні міста[234]. На думку відомого книгознавця та колекціонера Євгена Пшеничного, рисунок екслібриса авторства А. Лепкого виконано досить майстерно, хоча сам сюжет простий: за столом у бібліотеці сидить чернець-василіянин і читає книгу. Видно, що його виконав митець-професіонал, який внизу поставив свої ініціали: А.Л.35. Цифри вказують, що екслібрис був виготовлений у 1935 році. Першим, хто розшифрував авторство екслібрису був дрогобицький краєзнавець Микола Кундич, який добре знав про постать дрогобицького учителя малювання Андрія Лепкого у міжвоєнний період. Впорядкування василіянської бібліотеки при храмі Пресвятої Трійці в Дрогобичі завершилося у 1939 р.[235] Дрогобичани, які навчалися у гімназії Івана Франка в Дрогобичі часто згадували про Андрія Лепкого, як «*про милого, симпатичного, дещо дивакуватого чоловіка, який помер у Кракові в часи німецької окупації*»[236].

---

[231] Горняткевич Д. Богдан Лепкий як маляр // Богдан Лепкий. 1872 – 1941. Збірник у пошану пам'яті поета. – Краків-Львів, 1943. – С. 36.

[232] Пшеничний Є. Ex libris оо. Василіян у Дрогобичі // Дрогобицький колекціонер. – № 7. – 1994; Ex libris: видання дрогобицького гуртка шанувальників книжкового знака. – Чис. 1. – Жовтень 2011. – С. 4.

[233] Іван Франко. – Кн. 2: Цілком нормальна школа / Роман Горак, Ярослав Гнатів; В.о. Львів. літерат.-меморіал. музей І. Франка. – Львів, 2001. – С. 88.

[234] Значна частина архіву в радянський час була перевезена до музею «Дрогобиччина» і зберігається досі у фондах і лише кілька артефактів – у бібліотеці Дрогобицької духовної семінарії.

[235] Іван Франко. – Кн. 2: Цілком нормальна школа / Роман Горак, Ярослав Гнатів… – С. 88.

[236] Пшеничний Є. Ex libris оо. Василіян у Дрогобичі… – вказана праця; Ex libris: видання... – С. 4.

Іл. № 52. Екслібрис для книг бібліотеки василіянського монастиря при церкві Пресвятої Трійці в Дрогобичі авторства Андрія Лепкого, 1935 р.

Саме у публікації 2011 року Євген Пшеничний чи не вперше звернув увагу на непересічну постать Андрія Лепкого, зауваживши: «*можливо, ця публікація викличне бажання у тих, хто знав Андрія Лепкого краще, написати на адресу автора цих рядків якусь додаткову інформацію. Це було б дуже добре, адже ми всі разом повернули б до історії нашого міста, та й до історії української культури ще одне дуже цікаве ім'я*»[237]. Як бачимо, через одинадцять років нам це вдалося сьогодні, адже, будучи колись студентом-монахом у Бучачі, Андрій Лепкий зовсім не випадково брав участь у найрізноманітніших василіянських проектах, пов'язаних із культурно-просвітницькою діяльністю УГКЦ.

У 1936 р. Андрій Лепкий почав працювати над розробкою креслення і виготовлення відзнаки (герба) для новоствореного українського спортивного клубу «Ватра» у Дрогобичі[238]. З цього приводу Микола Куйдич згадував: «*професорові гімназії, артистові-маляру А. Лепкому управа «Ватри» доручила виготовити проект відзнаки клубу*»[239]. Як відомо, ще у 1935 р. Українське Спортивне Товариство в Дрогобичі провело реформу внутрішньої організації, згідно з якою Товариство отримало нову назву «Ватра». В складі нової керуючої комісії з'явилися нові члени: д-р Ільницький, професор П'юрко, інженер Соневицький, директор Новосельський, Р. Сасик, С. Сасик, магістр Б. Геврик. Також було затверджено новий статут Товариства та символіку із зображенням легенди про «царство Довбуша» на фоні

[237] Там само.

[238] Сасик Р. Український спортовий клюб «Ватра» в Дрогобичі // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Нью-Йорк, 1986. – Т. 3. – С. 145.

[239] Куйдич М. Роль Дрогобицької гімназії в розвитку спорту // Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка / Упор. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гаврищак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька. – Дрогобич, 2014. – С. 317.

карпатської ватри[240], саме її і розробляв професор А. Лепкий. Водночас, 26 лютого 1936 р., на засіданні контрольної комісії було прийнято рішення залучити до малювання спортивної символіки саме А. Лепкого: «*На зборах прийнято краску клюбу (зелено-червона) та доручено артистові маляреві професору Андрієві Лепкому виготовити проєкт відзнаки клюбу*»[241]. Саме під цією символікою, після остаточного затвердження статуту 10 лютого 1936 р., «Ватра» брала участь переважно у футбольних чемпіонатах Польщі вищої ліги, а, завдячуючи підтримці К. Кіцили та Р. Сасика, навіть вийшла в окружну лігу[242]. Проте в цей же час у Андрія Лепкого поволі виникають непрості життєві моменти в особистому житті, адже правдоподібно, що в результаті співочо-музичної кар'єри дружини Ольги, приблизно з 1936 р., вони не мали змоги постійно спільно проживати чи навіть бачитися через розлогий ареал виступів дружини.

Іл. № 53. Учасники та організатори 1000-ї вистави оперети «Запорожець за Дунаєм» у Львівській опері у грудні 1935 р. У центрі Антін Рудницький, праворуч – його дружина Марія Сокіл, а ліворуч – Ольга Лепка. Стоїть крайній праворуч – Володимир Цісик[243]

[240] Кобільник С. Спорт в Дрогобичі // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Т. 1. – Ню Йорк-Париж-Сидней-Торонто, 1997. – С. 562-563.

[241] Сасик Р. Український спортовий клюб «Ватра» в Дрогобичі... – С. 145.

[242] Пастух Р. Лицар українського футболу Костянтин Кіцила // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Т. 4. – Дрогобич, 1997. – С. 344.

[243] Висловлюємо щиру подяку за фото з архіву родини Кос-Анатольських у Львові, надане для публікації дружиною композитора Надією Андріївною Кос.

Хоча, у вільний від праці час, А. Лепкий завжди супроводжував свою дружину у її львівських, стрийських, самбірських чи дрогобицьких концертних програмах 1932 – 1937 рр. Наприклад, 20 березня 1937 р. він був присутнім на її першому власному концерті у Львові, який відбувався у вівторок о 20 00 год у малій залі Музичного Товариства імені Лисенка. Фактично після тривалих студій у Марії Сокіл та професорки Улуханової, дружина Лепкого на той час дебютувала у Львівській опері із власною програмою виступів, зокрема, завдячуючи тисячній виставі «Запорожець за Дунаєм» у Львівській опері у 1935 р. У 1937 р. О. Лепка представила громаді Львова цікаві виконання творів Доніцетті, Лисенка (вилка арія «Тараса Бульби»), Маєрберга, Регера, Малєра, Чайковського та ін.[244] Згодом вона продовжує гастролі Європою, зокрема у Відні, а міжвоєнна преса пише про неї, як про новий скарб європейської культури в галузі опери. Це була високо інтелігентна родина, яка однак вже тоді страждала через брак часу для власного життя, адже професійна праця Андрія була зосереджена в Дрогобичі, а Ольги – була пов'язана із частими концертами в європейських операх та театрах. Хоча є окремі вістки про спільний період життя подружжя у Львові, на квартирі якої свого часу придбав для доньок батько Ольги – Михайло Іванчук. Зі слів родини Слави і Ореста Іванчуків, ще в другій половині 1930-х рр. Андрій Лепкий, у зв'язку із дебютом своєї дружини у львівській опері, спеціально намалював її портрет, як презент для А. Кос-Анатольського під назвою «Арія Лепкої у Львівській опері».

Нам поки не вдалося точно встановити, коли саме Андрій Лепкий почав викладати уроки рисунку в Дрогобицькій українській гімназії імені Івана Франка. Згідно спогадів учнів, починаючи з 1930 року[245], а за іншими даними з 1 вересня 1931 р.[246] А. Лепкий все ж розпочав навчати рисунку і мистецтва у гімназії, яка мала офіційну назву «*Ліцей і гімназія ім. І. Франка в Дрогобичі*»[247]. Щоправда, на нашу думку, обидві дати є неправильні, адже право викладати в гімназії А. Лепкий міг отримати виключно по завершенні курсу, тобто випускних екзаменів, у Краківській академії мистецтв, які він успішно склав у 1932 р. Згідно автобіографії 1941 р., професор Андрій Лепкий зазначив, що закінчивши Краківську академію мистецтв у 1932 р., він отримав право навчати учнів середніх шкіл, зокрема рисунку і живопису[248]. Згідно дипломної кваліфікації він також мав право викладати рисунок в нижчих заводових школах, а в торгівельних середніх школах виключно рисунок з метою набуття учнями вмінь і навичок для виготовлення рекламних шильдів (вивісок). При цьому у тій же автобіографії А. Лепкий зазначив, що він одночасно викладав рисунок і живопис в багатьох школах Дрогобича, починаючи з 1932 р.[249]

---

[244] Вечір пісень оперових арій Ольги Лепкої // Діло. – № 85. – 18.04.1937. – С. 12.

[245] Сольчаник А.-Д. Українська гімназія ім. Івана Франка в Дрогобичі // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Т. 1. – Нью-Йорк, 1973. – С. 461.

[246] Дутко-Слонська Л., Петричка-Гарбузюк Н. До історії української гімназії в Дрогобичі // Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка / Упор. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гаврищак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька. – Дрогобич, 2014. – С. 7.

[247] Сольчаник А.-Д. Українська гімназія ім. Івана Франка в Дрогобичі // Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка / Упор. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гаврищак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька. – Дрогобич, 2014. – С. 26.

[248] ДАЛО. – Ф. Р-35. – Оп. 7. –Спр. 3167: Андрій Лепкий. – Арк. 1-4.

[249] Там само.

У цей час А. Лепкий входить до одного з найкращих академічних середовищ Дрогобицького повіту, зокрема, коли новим директором гімназії став Микола Бараник, який керував нею до 1939 р., а також у 1941 – 1944 рр. Серед вчителів і колег по «гімназійному цеху» у А. Лепкого були Микола Байрак (грека і латина), Дмитро Бурко (німецька мова), Стефанія Залітач (математика), Францішек Заморський (польська мова), о. Гадзевич (релігія), Михайло Іваненко (руханка, спів), Марія Калужняцька (українська і польська мови), Петро Карманський (українська мова)[250], Павло Кульчицький (історія), о. Куманяк, Степан Липинський (фізика), Михайло Попель (фізика), Богдан Попель (історія), Володимир Сольчаник (українська мова), Роман Смалько (природа), Іван Чмола (географія, руханка), Марія Ясеницька (руханка для дівчат) та багато інших професіоналів[251]. Враховуючи те, що А. Лепкий співав у дрогобицькому хорі «Боян», припускаємо, що він також входив і до складу гімназійного хору, яким керував професор Іваненко. У своїй автобіографії А. Лепкий зазначив, що до Дрогобицького Бояну він увійшов лише у 1932 р., тобто тоді коли почав викладати у дрогобицьких школах[252]

Іл. № 54. Вчителі у колі Товариства «Рідна школа» під час просвітницького заходу. Шостий ліворуч Михайло Іваненко, який викладав руханку і спів у гімназії імені І. Франка в Дрогобичі (друга половина 1930-х рр.)[253]

[250] До нашого часу збереглися цікаві оригінали спогадів учениці Корнелії про Петра Карманського (1878 – 1956 рр.), які зберігаються в музеї «Дрогобиччина», і які вперше докладно опрацювала для літературного твору Надія Мориквас: Мориквас Н. Корнелія. Роман-есей. – Львів, 2015. – 208 с.

[251] Сольчаник А.-Д. Українська гімназія ім. Івана Франка в Дрогобичі… – С. 26; Професорсько-педагогічний склад гімназії (1918 – 1939, 1941 – 1944) // Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка / Упор. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гаврищак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька. – Дрогобич: Посвіт, 2014. – С. 61.

[252] ДАЛО. – Ф. Р-35. – Оп. 7. –Спр. 3167: Андрій Лепкий. – Арк. 1-4.

[253] Копія з експозиції шкільного музею гімназії ім. Івана Франка міста Дрогобича № 1.

Серйозний вплив на музейні зацікавлення Андрія Лепкого здійснили колишні вчителі гімназії о. Степан Венгринович (колишній вчитель катехизму в гімназії, а згодом заступник директора Сяноцького регіонального музею «Лемківщина») та вчитель української мови, відомий український поет і перекладач Петро Карманський, який у 1944 – 1946 рр. очолював музей Івана Франка у Львові[254]. Більше того, навіть сам П. Карманський не раз згадував про свої власні зацікавлення історією стародавнього світу та європейською культурою. Як виявилося, ще під час навчання у Римі при Українській богословській колегії «Коледжіо рутено» у 1900 – 1904 рр.[255], П. Карманський у своїх спогадах[256] часто зізнавався, що на його становлення серйозно вплинули римські музеї та їх рідкісні античні колекції. З цього приводу П. Карманський писав: «*Та за втрату свободи, за муки життя в келії, за ненависть товаришів і повну ізоляцію платила мені краса природи, мистецтво із славних римських галерей і музеїв, змога вести контемплятивне життя, життя мрійника, і заглиблюватися в духа староєврейської поезії. Римська келія зробила мене тим ким я сьогодні признаний критикою*»[257]. Безумовно, що комунікація П. Карманського із А. Лепким з цього приводу під час вчителювання у Дрогобицькій українській гімназії поважно вплинула і на вподобання А. Лепкого, зокрема в часі формування античної експозиції дрогобицького музею у 1941 – 1944 рр.

Окремий слід на музейницькі вподобання А. Лепкого звичайно відклав Іван Чмола, гімназійний кабінет географії якого вже в 30-х рр. XX ст. мав вигляд музею. Про цей «*кабінет музейного типу*» згадувала учениця Івана Чмоли Катерина Захарія-Западнюк[258]. Цікаво, що до нашого часу в приміщені гімназії збереглися певні артефакти з цієї епохи, зокрема кілька листів директора, унікальні фотографії, а також рідкісний записний блокнот Петра Карманського з оцінками учнів та приватними фінансовими записами про витрати. Цікаво, що серед учнів П. Карманського та А. Лепкого були представники гілки рідного брата Іван Франка – Захара Франка, який також називався Іван Франко, проте вчився не зовсім успішно.

---

[254] Петро Карманський (1878 – 1956 рр.) // Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка / Упор. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гаврищак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька. – Дрогобич, 2014. – С. 64.

[255] Стасюк О. Життєвий шлях Петра Карманського (громадсько-політичний аспект) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр. – Львів, 2009. – Вип. 18. – С. 536.

[256] Спогади П. Карманського в радянський час були серйозно сфальсифіковані. Див. про це у: Ярема С. Про авторство двох праць Петра Карманського // Слово і час. – 2005. – № 10. – С. 67-71. Виправлені спогади були опубліковані у: Карманський П. Українська Богема / Упоряд. Л. Г. Голомб. – Ужгород, 1996. – 416 с.

[257] Карманський П. Поезії. – К., 1992. – С. 14.

[258] Захарія-Западню К. Калейдоскоп гімназійних буднів // Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка / Упор. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гаврищак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька. – Дрогобич, 2014. – С. 330.

Іл. № 55. Петро Карманський (Відень, 1920 р.)

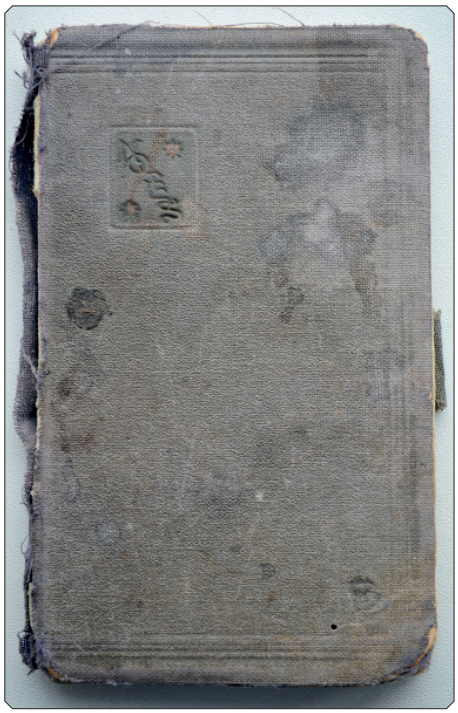

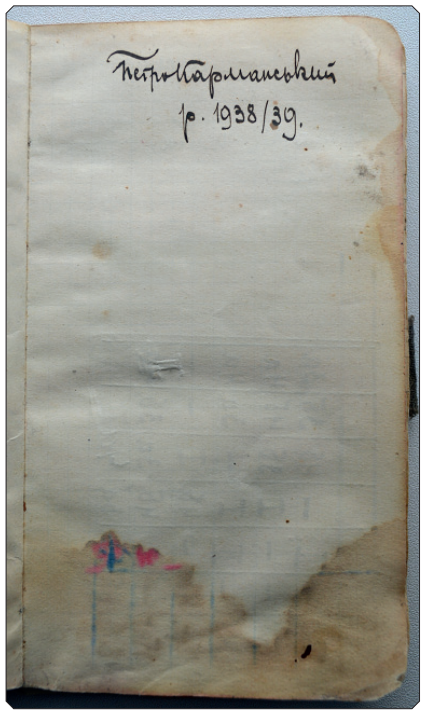

Іл. 56, 57. Обкладинка і перший форзац записника Петра Карманського із власноручним автографом «Петро Карманський р. 1938/1939» (Фото Сергія Матійка від 7.11.2022 р.)[259]

[259] Копія з експозиції шкільного музею гімназії № 1 ім. Івана Франка міста Дрогобича. Цифрове фото авторства фахівця із формування інтернет-сторінки періодичного видання ДІКЗ «Нагуєвичі», відомого фоторепортера Сергія Матійка.

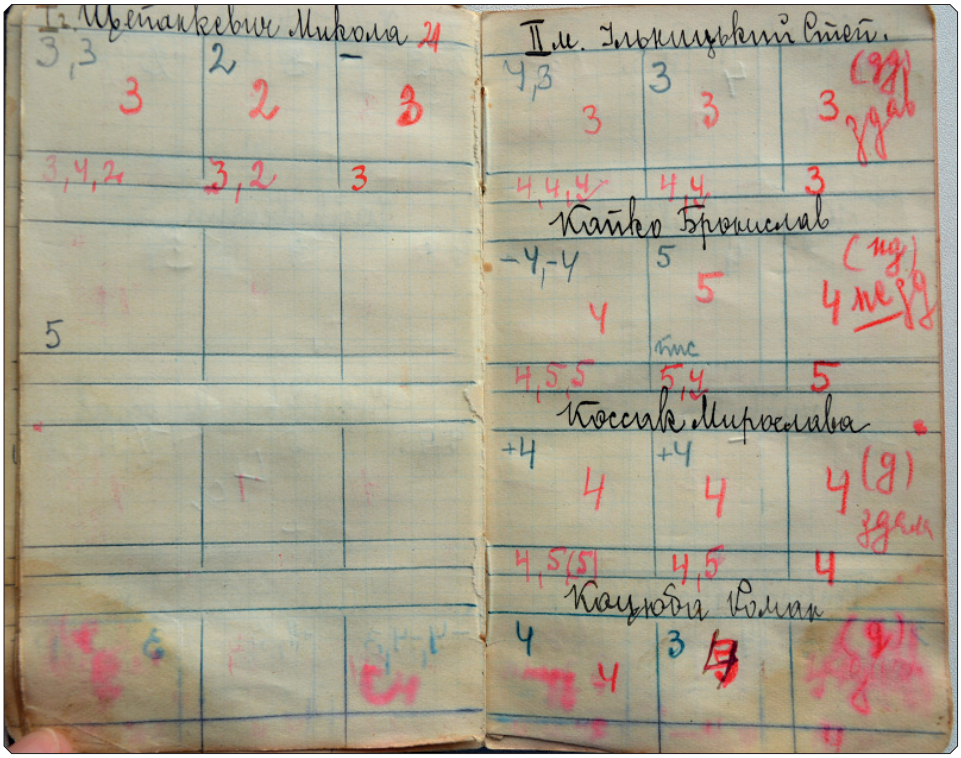

Іл. № 58. Оцінки з української мови у 1-г класі, виставлені Петром Карманським для Григорія Пасічника, Оксани Стойко, Івана Франка, Ярослава Хомчинського, Марії Хорт, Чайковського, Мирослава Чернігевича, Тараса Чмоли у 1938/1939 н. р.[260]

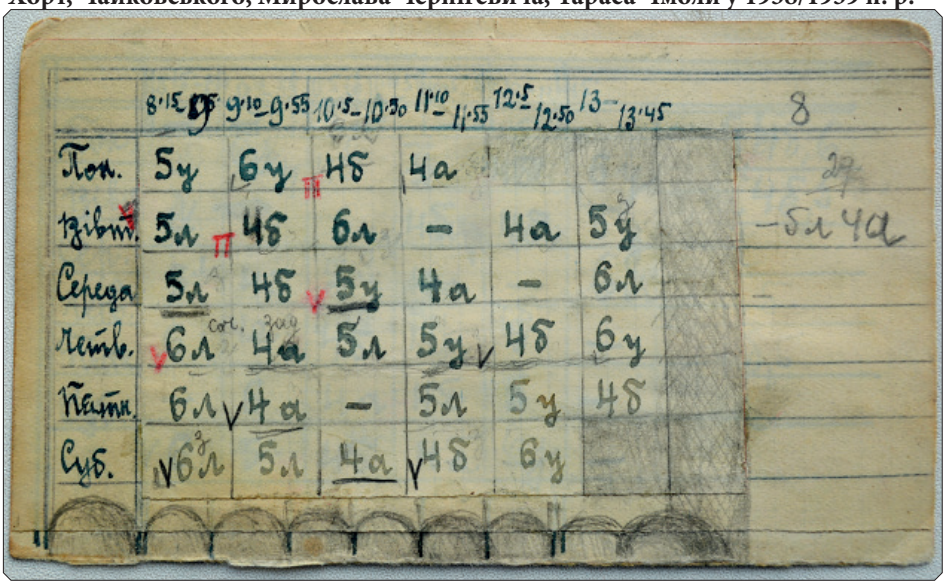

Іл. № 59. Розклад уроків Петра Карманського з української мови в Приватній коедукаційній гімназії імені І. Франка в Дрогобичі 1938 – 1939 н. р. (Фото Сергія Матійка від 7.11.2022 р.[261]

[260] Там само.

[261] Там само.

Припускаємо, що подібні записники мали усі вчителі, як і у наш час, при цьому власний мав бути і у Андрія Лепкого. Свого часу А. Кобрин згадував, що професор Андрій Лепкий викладав у Дрогобицькій гімназії ім. Івана Франка мистецтво, у тому числі і малювання. Врешті у нього був елегантний стиль та інтелігентні манери. З цього приводу А. Кобрин писав: «*Андрій Лепкий викладав мистецтво. Був завжди елегантно одягнений. Я не мав особистого зацікавлення до мистецтва, з педагогом Лепким не мав ні особистих контактів, ні конфліктів. Як людина і як учитель, він мені був дуже до вподоби*»[262]. Окремий теплий спогад про свого вчителя А. Лепкого залишив і Андрій-Даріян Сольчаник, який згадував, що українська приватна гімназія ім. Івана Франка в Дрогобичі при вулиці Сніжній була для нього та учнів «*вогнищем науки та твердого національного виховання…Там формувалися наш характер та патріотизм. Там несміливо почали запалювати вогники наших перших симпатій. Із пустотливих дітей ми там перетворювалися у дозрілих людей, що мали вже свій погляд на складні проблеми тих знаменних часів. Велика заслуга у цьому наших виховників – учителів, які хоч і не могли нам відкрито всього пояснити в тих тривожних роках, то все ж знаходили способи, чи то натяками, чи то недоказаннями або своєю поведінкою, щоб вказати нам правильний шлях до любови нашої поневоленої батьківщини…Виразно зарисовуються незабутні хвилини, немов це було недавно: поважно проходить директор Бараник; потягне за вухо, питаючи латину, професор Байрак; …показує, як малювати професор Лепкий*»[263].

Іл. № 60. Шкільна лінійка вчителів та учнів української гімназії Івана Франка в Дрогобичі (друга половина 1930-х рр.)[264]

[262] Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка... – С. 66. В період німецької окупації, у грудні 1941 р., класична восьмикласна (50 учнів у кожному класі) гімназія, яку знову очолив Михайло Бараник, почала навчальний процес. Замість російської мови запроваджувалося викладання німецької, уведено такі предмети як релігія і латина. Вчителями працювали Михайло Рабій, Олекса Кущак, о. Кот, Стефанія Залітач, Володимир Козак, Богдан П'юрко, Микола Байрак, Богдан і Михайло Попелі, Андрій Лепкий, Роман Смолька, Степан Липинський та інші. Перший випуск гімназії відбувся 11 липня 1942 р., останній – 3 березня 1944 р. З 21 січня до 18 квітня 1942 р. при гімназії тривав 3-місячний матуральний курс, учасниками якого стали колишні учні гімназії, які не мали змоги здати матуру за «перших совітів» (іспит зрілості склали 24 учасники курсу). Див. про це у: Галів М. Між серпо-молотом і свастикою: Дрогобич у 1939 – 1944 рр. … – С. 202.

[263] Сольчаник А.-Д. Дрогобич – колиска моєї молодости // Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка... – С. 123; Сольчаник А.-Д. Українська гімназія ім. Івана Франка в Дрогобичі // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Т. 1. – Нью-Йорк, 1973. – С. 779.

[264] Копія з експозиції шкільного музею гімназії №1 ім. Івана Франка міста Дрогобича.

Інший випускник гімназії Ярослав Брошнівський також згадував теплими словами педагогічні вміння викладача рисунків професора Андрія Лепкого[265]. Професор мав настільки потужну методику рисунку, що у нього навіть були власні учні, які стали знаними українськими майстрами. Наприклад, одна із його учениць Зиновія Стояловська (в подружжі Масляк) пізніше стала заслуженим художником УРСР, членом спілки художників СРСР. Навчаючись у Дрогобицькій гімназії ім. Івана Франка, вона продовжувала у вільний час займатись малюванням, і «*стала улюбленою ученицею професора гімназії А. Лепкого – відомого художника-маляра*»[266].

Іл. № 61, 62. Зиновія Стояловська-Масляк за роботою (1970-ті рр.)

У гімназійному альбомі абітурієнтів 1937 року серед вчителів не знаходимо фотографії Андрія Лепкого, але вже для альбому у 1938 році професор особисто виготовив віньєтки та екслібриси для української приватної коедукаційної гімназії імені Івана Франка. Так, для абітурієнстького фотоальбому 1938 р. А. Лепкий оформив портретну фоторамку для фотографій професорів та абітурієнтів гімназії, яку виготовляла, як і раніше, фотографічна фірма «Тиціана»[267], яка знаходилася по вулиці А. Міцкевича в Дрогобичі. До нашого часу збереглася ця фотографія із абревіатурою авторства «*А.Л.*», хоча самого А. Лепкого також чомусь немає на

[265] Брошнівський Я. Незабутній слід // Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка / Упор. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гаврищак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька. – Дрогобич, 2014. – С. 207.

[266] Дутко-Слонська Л. Зиновія Стояловська-Масляк // Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка / Упор. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гаврищак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька. – Дрогобич, 2014. – С. 275-276. Зіновія Зіновіївна Масляк (18.XI.1925, м. Старий Самбір, сучасна Львівська обл. – †26.III.1984, Львів), відома передовсім, як українська радянська художниця декоративно-прикладного мистецтва (вироби зі скла та кераміки), заслужений художник УРСР (з 1982). Одна з найвідоміших учениць Андрія Лепкого.

[267] Фотографічний заклад «Тиціан» знаходився на вулиці Міцкевича в Дрогобичі (сьогодні Т. Шевченка, 26). В цьому ж будинку знаходився Товариський клуб та готель «Бульвар». Сигнатура на фотографіях закладу міжвоєнного часу інформувала: «Нове ательє артистичне для сучасної фотографії та портрету «Тиціан». Див., наприклад, у: Філіпов З. Мистецтво Дрогобицької фотографії... – С. 157.

фотографії (що можливо пов'язане із тим, що основну ставку і педагогічне навантаження він отримав лише упродовж 1941 – 1944 р.).

У 1938 р. родина Андрія та Ольги Лепких приймає важливе фінансове, проте рокове рішення про довге розлучення, а вже 2 лютого 1939 р. львівська газета «Діло» публікує статтю про остаточний виїзд співачки до Америки: «*наша оперова співачка Ольга Лепкова, відома нашому громадянству з виступів «Запорожця за Дунаєм», що мала теж нагоду виступати в кількох операх у Львові, виїхала до Ню Йорку, запрошена туди М. Голинським, щоб виступити з ним в одній українській фірмі, яку має намір підготовити одне наше виробництво*»[268]. Це була фактично оперна стипендія Ольги Лепкої до Канади та США за підтримки відомих українських композиторів та товариств. У лютому 1939 р. О. Лепка прибуває у порт Нью-Йорка, а 25 березня 1939 р. дає перший концерт у Торонто в рамках гастрольного туру. 30 вересня 1939 р. українська щоденна газета «Свобода» опублікувала фотографію Ольги Лепкої із заголовком «*Ольга Лепкова, відома українська оперова співачка, яка прибула до Америки в лютім б. р. і відбула з повним успіхом артистичне турне по ріжних містах Канади. Пані Лепкова прибула тими днями до Злучених Держав і перебуває у Ню Йорку. В короткому часі артистка задумує дати по громадах ряд концертів для тутейших українців*»[269]. 25 жовтня 1939 р. відомий український композитор Антін Рудницький повідомив про великі успіхи гастрольної програми Ольги Лепкої у Канаді, яка складалася із 20-ти концертів від Монреаля до Едмонтона, анонсувавши нові заплановані виступи в українських громадах і товариствах США, які мали розпочатися з Нью-Йорка 29 жовтня цього ж року. На думку А. Рудницького, значення концертів Ольги Лепкої було колосальним для української культури, адже «*кожний свідомий український громадянин повинен бути й свідомий значіння, яке для розвитку нашої культури взагалі, а зокрема для розвитку культури нашої еміграції, мають концерти справжніх, професійних українських артистів. Значіння й вага таких концертів не в тому, щоби «приємно» провести дві години часу: їх значіння й вага передовсім у тому, що такі концерти лишають далекосяглі наслідки в душах і серцях присутніх на них, а головно присутньої нашої молоді, передаючи нашу рідну пісню, чи чужі твори, в правдивий, шляхетний і вірний спосіб, як це потраплять тільки і єдино професійні артисти*»[270]. Такі концерти, на думку А. Рудницького, були показником висоти, якої змогла досягти українська культура для свого українського народу у всьому світі[271]. Як бачимо, дружина Андрія

[268] Виїзд співачки О. Лепкової до Америки // Діло. – Ч. 23. – 2.02.1939. – С. 9.

[269] Ольга Лепкова, відома українська оперова співачка // Свобода. Український дневник. – Джерси Ситі. – 30 вересня 1939. – № 227. – С. 3.

[270] Рудницький А. Перед концертами Ольги Лепкової в Америці / З музики // Свобода. Український дневник. – Джерси Ситі. – 25 жовтня 1939. – № 248. – С. 3.

[271] Там само. Про перший концерт та стрімкий ріст кар'єри Ольги Лепкої у США див. численні дописи та репортажі газети «Свобода», а саме у: Перший концерт пані Лепкової // Свобода. Український дневник. – Джерси Ситі. – 31 жовтня 1939. – № 253. – С. 1; [К.О.]. З українського життя в Америці. Ню Йорк, Н. Й. Величане Листопадове Свято // Там само. – 17 листопада 1939. – № 268. – С. 2; [Ю.М.Ш.]. Дітройт, Міш. Гостинний виступ української співачки / З українського життя в Америці // Там само. – 1 грудня 1939. – № 279. – С. 3; [Громадянин]. Бруклін, Н.Й. Виступ Української співачки Ольги Лепкової. Культурна праця нашої молоді. Централізація українського життя в Національному домі / З українського життя в Америці // Там само. – 1 грудня 1939. – № 279. – С. 3; Увага! Філядельфія й околиця! Увага! Концерт славної Української Співачки й Актриси кураєвої Сцени Ольги Лепкової // Там само. – 22 березня 1940. – № 68. – С. 3; Великий успіх Свята Української культури // Там само. – 5 червня 1940. – № 130. – С. 1; Позір! Сиракюз, Н.Й., і Околиця! Позір! Свято Листопадове Української Державности //

Лепкого розпочала дуже насичену програму популяризації української культури, яка на рівні оперного співу досі не мала рівних.

СВОБОДА SVOBODA
УКРАЇНСЬКИЙ ЩОДЕННИК UKRAINIAN DAILY

РІК XLVII. Ч. 227. Джерзі Ситі, Н. Дж., субота, 30-го вересня 1939. No. 227. Jersey City, N. J., Saturday, September 30, 1939. VOL. XLVII.

ТРИ ЦЕНТИ В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ АМЕРИКИ. ПЯТЬ ЦЕНТІВ ЗА ГРАНИЦЕЮ ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВ АМЕРИКИ. Тел. „Свободи": Bergen 4-0397. — Тел. У. Н. Союзу: Bergen 4-1010. 4-0987. THREE CENTS IN THE UNITED STATES OF AMERICA. FIVE CENTS ELSEWHERE.

СЕНАТСЬКИЙ КОМІТЕТ УХВАЛИВ „КУПИ Й ЗАБЕРИ" ЗАКОНОПРОЄКТ

ВАШИНГТОН. — Сенатський комітет заграничних справ після дискусії більшостю голосів ухвалив зміну теперішнього невтральностевого закону й заступлення його новим, що дозволяв би воюючим краям купувати за готівку в Америці все, навіть зброю й амуніцію, але під умовою, що вони самі ті продукти звідси заберуть. За зміну голосували 16 сенаторів, проти 7. Тепер той проєкт піддано під загальну дискусію сенату. Сподіваються, що він там легко не перейде, а зустріне гострий спротив.

ГЕМИЛТОН ПРОТИ ПОНЕХАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ТЕРТЬ.

НЮ ЙОРК. — Джан Гемилтон, голова національного комітету Републиканської Партії, заявив, що хоч президент закликає обі партії до згоди і до припинення критики та політичних „сварів", то проте до того не можна допустити. Бо в той спосіб усяке політичне життя в нутрі Америки погасне, а всю увагу будуть люди звертати на те, що діється за границею. Тимчасом ми маємо в Америці так багато власних проблем до полагодження, що більше уваги повинні звертати на внутрішнє життя. Шляхом політичних дискусій і політичної критики ми те життя оживимо, розвяжемо ріжні пекучі проблеми й усунемо наші недомагання. Саме на передодні наступних президентських виборів не можна зане-

ЛЄГІОН НА СОНЦІ.

Приблизно 100.000 членів Американського Лєгіону маширували у конвенційній нараді. На світлині бачимо тексанців, з котрих деякі убрані в костюми пограничних регіонів.

НЕ БУДЕ НІЯКОЇ ПОЛЬСЬКОЇ ДЕРЖАВИ, КАЖУТЬ СОВЄТИ І НІМЕЧЧИНА

ЛОНДОН. — Московське радіо подало офіційне повідомлення про згоду між Совєтами і Німеччиною в справі Польщі. Згоду підписано в Москві. Згідно з нею не має бути ніякої польської держави. В згоді вирішено також поділ Польщі між Совєтами і Німеччиною.

НІМЕЧЧИНА ГОСПОДАРЮЄ.

БЕРЛІН. — Варшава піддалась. І піддалась остання твердиня Модлін. Значить, увесь польський опір зліквідований. Так глядить на справу німецький уряд, зазначуючи, що вже зачато переводити реорганізацію польських земель і підготову до того, щоб усюди приступлено негайно до зборів з поля і зимових засівів.

НІМЕЦЬКЕ ВІЙСЬКО ДУМАЄ ПРО РОЗРАХУНОК ІЗ СОВЄТАМИ.

БЕРЛІН. — Американський кореспондент, що обіжджає заняту німцями Польщу в товаристві німецьких офіцирів, стверджує, що населення вже так якби погодилося з німецькою окупацією і всюди видно спокій. Кореспондент пояснює це тим, що населення таки воліє німецьку окупацію, ніж совєтську. Та найцікавіше те, що говорять між собою офіцири. Вони, каже кореспондент, певні, що з Польщею не буде більше клопоту. Але зате перед

Там само. – 1 листопада 1940. – № 256. – С. 4; Сиракюз, Н.Й. Листопадове Свято / З життя громад і організацій // Там само. – 11 листопада 1940. – № 263. – С. 3; Конгрес Американських Українців (Вашингтон, Д.К., 24-го травня 1940. Звіт з нарад) // Там само. – 20 листопаду 1940. – № 271. – С. 3; Перт Амбой, Н.Дж. концерт Ольги Лепкової / З життя громад і Організацій // Там само. – червня 1941. – № 127. – С. 3; Стемфорд, Конн. Посвячення вугольного каменя і гостинний виступ пані Лепкової / З життя громад і Організацій // Там само. – 10 вересня 1941. – № 208. – С. 4; Українська оперова компанія / З Музики // Там само. – 14 жовтня 1941. – № 237. – С. 3; Рудницький А. Ювилейні вистави «Запорожця за Дунаєм» в Галичині 1935 р. (З нагоди вистави в Ню Йорку 1-го лютого 1942 р.) / З Музики // Там само. – 16 січня 1942. – № 11. – С. 3; Вісти з базару «Сурма» 325 ІСТ 14. Вул. в Ню Йорку // Там само. – 31 січня 1942. – № 24. – С. 4; Назвичайний успіх «Запорожця за Дунаєм» в Ню Йорку // Там само. – 3 лютого 1942. – № 26. – С. 1; Старанням Федерації українців в Мішіген відбудеться опера «Запорожець за Дунаєм» // Там само. – 23 квітня 1942. – № 91. – С. 3; Увага! Н. Йорк, Н.Й.! Увага! На день матері, 10 травня. Концерт на Воєнний фонд американського Червоного Хреста// Там само. – 30 квітня 1942. – № 97. – С. 3; Концерт на Воєнний фонд А.Ч. Хреста// Там само. – 6 травня 1942. – № 101. – С. 3; Ню Йорк, Н.Й. Підготовка віча в справі продажі бондів / З життя громад і організацій // Там само. – 13 травня 1942. – № 108. – С. 3; Величавий концерт в неділю 20 вересня 1942, в 3. год. пополудні в Вашингтоні Ирвін Гайскул, 16-та вул. // Там само. – 18 вересня 1942. – № 196. – С. 3; Великий Собзовий Концерт з Посвяченням «Service Flags» // Там само. – 3 листопаду 1942. – № 228. – С. 1; Українська оперова компанія ставить «Катерина» // Там само. – 30 квітня 1943. – № 92. – С. 3; До концерту Ольги Лепкової / З музики // Там само. – 11 січня 1944. – № 5. – С. 3; Мистецький успіх Ольги Лепкової, Української співачки // Там само. – 18 січня 1944. – № 10. – С. 1; Рудницький А. Концерт Ольги Лепкової / З музики // Там само. – 25 січня 1944. – № 15. – С. 4; Кошиць О. Концерт співачки Ольги Лепкової / З музики // Там само. – 27 січня 1944. – № 17. – С. 3; Український концерт і форум на Міжнародній Жіночій Виставі // Там само. – 21 падолисту 1944. – № 227. – С. 1; Концерт Ольги Лепкової в Товн Гол в Ню Йорку пройшов з повним успіхом // Там само. – 13 лютого 1944. – № 31. – С. 1; Тучапський Гр.-М. Концерт Артистки Ольги Лепкової / З музики // Там само. – 27 лютого 1945. – № 40. – С. 3; Рудницький А. Ще про концерт Ольги Лепкової / З музики // Там само. – 6 березня 1945. – № 45. – С. 3; Надзвичайна кампанія «Свободи» на допомогу Українським жертвам війни // Там само. – 10 жовтня 1945. – № 199. – С. 3; Другий Конгрес Українців Канади // Там само. – 19 червня 1946. – № 119. – С. 3; [Л.]. З приводу концерту О. Лепкової в Тавн Гол / З музики // Там само. – 31 березня 1949. – № 74. – С. 3; Ольга Лепкова в Тавн Гол // Там само. – 7 квітня 1949. – № 80. – С. 1; Перестаріла пісня // Там само. – 31 березня 1953. – № 152. – С. 6; Рудницький А. Зразкова музика, зразкова людина (У перші роковини смерти бл. п. Володимира Цісика // Там само. – 24 березня 1972. – № 56. – С. 3; Рудницький А. Ганна Колесник, Меццо-Сопрано / З концертової залі // Там само. – 5 лютого 1974. – № 23. – С. 2.

ОЛЬГА ЛЕПКОВА,
відома українська оперова співачка, яка прибула до Америки в лютім б. р. і відбуда з повним успіхом артистичне турне по ріжних містах Канади. Пані Лепкова прибула тими днями до Злучених Держав і перебуває в Ню Йорку. В короткому часі артистка задумує дати по громадах ряд концертів для тутешніх українців.

Іл. № 63, 64. Репортаж про відому українську оперну співачку Ольгу Лепку на сторінках газети «Свобода» (США, Нью-Йорк, 30 вересня 1939 р.)

Цей репортаж із Америки виглядає досить символічно і водночас трагічно, адже в той час, коли Ольга Лепка була на хвилях піднесення, її чоловік Андрій Лепкий, разом із багатьма іншими представниками української свідомої інтелігенції, потрапив у зону тоталітарної окупації Дрогобича сталінським режимом. Мислимо, що саме початок Другої світової війни та вереснева окупація Галичини більшовиками, унеможливила повернення Ольги Лепкої на Батьківщину у 1939 р. Відтак вона назавжди залишилася в США. Добре відомо, що чимало українських артистів та представників української інтелігенції саме через раптовий напад Німеччини на СРСР та Польщу, так і не змогли повернутися на Батьківщину та побачити своїх коханих родичів, назавжди зоставшись у чужому краю.

УВАГА! УКРАЇНЦІ БРУКЛИНА! ПЕРШИЙ РАЗ В БРУКЛИНІ!
ЗАХОДОМ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ДОМУ
В НЕДІЛЮ, 19. ЛИСТОПАДУ (SUNDAY, NOV. 19, 1939)
в 6. годині ввечір
В САЛІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ДОМУ
UKRAINIAN NATIONAL HOME, 216-218 GRAND ST., BROOKLYN, N. Y.
КОНЦЕРТ
славної української оперової співачки зо Львова
ОЛЬГИ ЛЕПКОВОЇ
Українські Громадяни! Це перший раз, що ми маємо таку нагоду гостити у себе славну українську співачку зі Львова, паню Ольгу Лепкову! Тож громадно приходіть послухати нашу визначну мецо-сопраністку! Перекажіть своїм знайомим, кревним та сусідам, щоб прийшли якнайчисленніше на концерт пані Ольги Лепкової! 262,8
Управа Українського Національного Дому в Бруклині.

Іл. № 65. Рекламне оголошення-запрошення з газети «Свобода» на перший концерт Ольги Лепкої у місті Бруклін, 19 листопада 1939 р.[272]

[272] Увага! Концерт славної української оперової співачки зо Львова Ольги Лепкової // Свобода. Український дневник. – Джерси Ситі. – 17 листопада 1939. – № 268. – С. 2.

21 листопада 1939 р. про реалії переїзду Ольги Лепкої до Америки редакція газети «Свобода» зауважила: «*Європейська війна спричинила новий наплив мистецьких сил ріжних народів до Америки. Головно приїжджають тут мистецькі сили тих народів, що стали жертвою теперішніх відносин у середущій та східній Європі…А тепер витаємо на американській землі ще одну артистичну силу – паню Ольгу Лепкову*»[273].

Іл. № 66. Портретне фото вчителів та абітурієнтів приватної коедукаційної гімназії імені Івана Франка в Дрогобичі 1937 – 1947 рр.[274]

[273] Музиколюб. Маємо нову українську співачку в Америці / Голоси читачів // Свобода. Український дневник. – Джерси Сіті. – 21 листопада 1939. – № 271. – С. 3.

[274] Копія з експозиції шкільного музею гімназії №1 ім. Івана Франка міста Дрогобича.

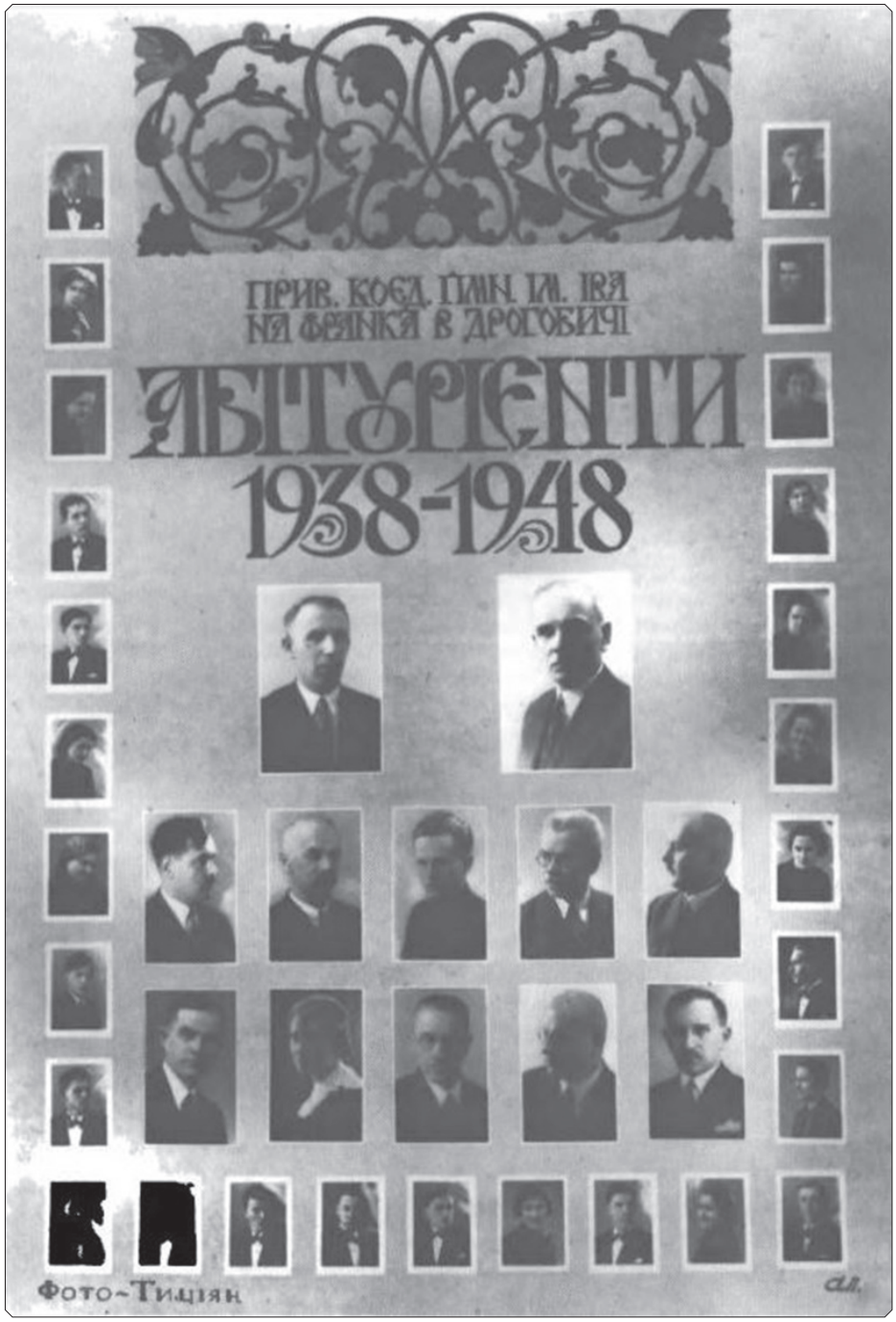

Іл. № 67. Портретне фото вчителів та абітурієнтів приватної коедукаційної гімназії імені Івана Франка в Дрогобичі 1938 – 1948 рр. у художній рамці авторства Андрія Лепкого, зразка 1938 року із автографом «А.Л.»[275]

[275] Портретне фото вчителів та абітурієнтів приватної коедукаційної гімназії імені Івана Франка в Дрогобичі 1938 – 1948 рр. // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Нью-Йорк-Париж-Сидней-Торонто, 1986. – Т. 3. – С. 128.

Через брак джерел на сьогодні важко встановити, яким було життя професора Андрія Лепкого у період першої радянської окупації Дрогобича 1939 – 1941 рр., адже, як відомо, такі видатні художники, як Бруно Шульц, в цей час жваво виконували особливі партійні завдання, як очолюючи комісію із виборчих дільниць, так і малюючи численні пропагандистські плакати та малюнки для агітаційної машини радянської влади. В цей час діяли школи та університет, біля яких консолідувалися українські, польські та ґебрейські художники.

Натомість музейницька сторінка біографії Андрія Лепкого у період німецької окупації тісно переплиталася із його викладанням в українській гімназії Дрогобича. В цей час відбувалася реорганізація музею в українську установу, як врешті і гімназії. А. Лепкий продовжував викладати мистецтво у тій же, але перейменованій «Державній гімназії з українською мовою навчання в Дрогобичі», увійшовши 1 грудня 1941 р. до викладацького колективу відродженої української гімназії[276]. Якщо у грудні 1941 р. музей ще був на стадії реорганізації, то гімназія розпочала новий навчальний процес саме в грудні, на підставі дозволу Дрогобицького крейсшульрата Строффа, ствердженого ще 12 – 17 листопада 1941 р.[277] Добре відомо, що в середовищі української гімназії в Дрогобичі вже були вчителі, які мали безпосереднє відношення до музейної справи. Наприклад, катехит гімназії о. Степан Венгринович після праці в гімназії працював заступником Сяноцького регіонального музею «Лемківщина» у 1928 – 1939 рр., а після операції «Вісла» у 1945 – 1948 рр. – екскурсоводом, пізніше прибиральником у Самбірському музеї «Бойківщина»[278].

Про період викладання професора А. Лепкого в часі німецької окупації залишив власні спогади Ярослав Яворський[279].

Іл. № 68. Печатка з довідки Державної гімназії в Дрогобичі з українською мовою навчання в період німецької окупації міста 1941 – 1944 рр.

[276] Галів М. Останній злет: відродження і ліквідація української гімназії у Дрогобичі (1941 – 1944) // Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка / Упор. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гаврищак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька. – Дрогобич: Посвіт, 2014. – С. 16; Галів М. Між серпо-молотом і свастикою: Дрогобич у 1939 – 1944 рр. … – С. 202.

[277] Галів М. Останній злет: відродження і ліквідація української гімназії у Дрогобичі... – С. 15.

[278] Сов'як П. Його любила молодь // Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка / Упор. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гаврищак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька. – Дрогобич, 2014. – С. 51-52. Див. також докладну біографію про отця Венгриновича у: о. Степан Венгринович // Офіційний сайт Самбірсько-Дрогобицької єпархій УГКЦ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sde.org.ua/svjatyni/slugy-bozi/item/2668-o-stepan-vengrynovych.html

[279] Яворський Я. Нас виховували справжніми українцями // Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка / Упор. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гаврищак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька. – Дрогобич, 2014. – С. 222.

Також у листопаді 1989 р. випускники гімназії, які пережили буремні події тоталітарних загарбань та знущань 1939 – 1944 рр. присвятили окремого вірша своїм гімназійним вчителям, у якому з особливим пієтетом згадували про професора А. Лепкого:

«*…І про мистецтво слід згадати,*
яке нам Лепкий в душу вклав,
вчив нас з натури малювати,
Зену красу також сприймати,
Хоч Ванду й льоди поважав»[280].

22 червня 1941 р. розпочалася операція бомбардування промислових об'єктів та комунікацій Дрогобича, посипалися німецькі бомби. Було збомбардовано нафтопереробні заводи «Польмін» і «Галичина», порожні військові казарми, залізничний вокзал і станцію[281]. 1 липня німецькі та словацькі війська увійшли в Дрогобич, поклавши початок більш як трирічній нацистській окупації міста[282]. І хоча сьогодні серйозні звинувачення до цієї тези викладає Артур Деска (волонтер культурних проєктів в Дрогобичі від Республіки Польща), мовляв, ніякого бомбардування не було, все ж існують серйозні підтвердження про відбудову зруйнованих мостів, будівель та комунікацій в районі Млинок Шкільникових та «Польміну» силами робітничих ґебрейських загонів на початку липня 1941 р.[283] При цьому це підтверджують мемуари шефа-поліції СС м. Дрогобича Фелікса Ляндау за період червня-липня 1941 р. Врешті добре відомо, що центральна частина міста, а також усі адміністративні, культурно-освітні та медичні заклади Дрогобича не постраждали, зберігши більшість своїх архівів та матеріальних статків, у зв'язку із тим, що евакуація радянської влади, військ та НКВД відбувалася поспішно і хаотично[284].

Одними із перших, хто в історіографію ввів хибну думку про закриття музею у період німецької окупації, були безпосередньо наукові співробітники і дирекція музею «Дрогобиччина» у найрізноманітніших статтях, газетних матеріалах та інтернет-ресурсах у ЗМІ[285]. Водночас помилкову версію (вперше у 2008 р.[286]) в науковий дискурс, зокрема у зв'язку із браком джерел, ввів також дрогобицький дослідник Микола Галів, який раніше вважав, що за період німецької окупації «*музейна сторінка культури міста так і не була розгорнута*»[287]. Також дослідник констатував, що у 1941 р. з'явилася надія на поновлення Дрогобицького історично-краєзнавчого музею на чолі з А. Лепким та за сприяння Українського окружного комітету. Проте, на думку дослідника, 23 червня 1942 р. вийшло розпорядження відділу науки і освіти уряду Ґенеральної губернії, згідно з яким усі без винятку музеї дистрикту «Ґаліція» закривалися, у тому числі і в Дрогобичі[288]. Щоправда, якщо рані-

[280] В честь зустрічі наших гімназистів у листопаді 1989 р. // Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка... – С. 274.

[281] Галів М. Між серпо-молотом і свастикою: Дрогобич у 1939 – 1944 рр. … – С. 192-193.

[282] Там само.

[283] Лазорак Б., Онищук Я. НКВС чи ГЕСТАПО?: масове вбивство цивільного населення на горі Тептюж біля Млинок Шкільникових у липні 1941 р. та суперечливі джерельні свідчення // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – 2015. –Спец. вип. 2. – С. 187-198.

[284] Галів М. Галів М. Між серпо-молотом і свастикою: Дрогобич у 1939 – 1944 рр. … – С. 192.

[285] Бервецький З. Музею «Дрогобиччина» – 70!. – вказана праця.

[286] Галів М. Культурне життя української громади Дрогобича в період Німецької окупації... – С. 123.

[287] Галів М. Між серпо-молотом і свастикою: Дрогобич у 1939 – 1944 рр. ... – С. 204.

[288] Там само.

ше в історії музею «Дрогобиччина» вважалося, що музей «*свою повноцінну роботу відновив лише у повоєнний час*», зокрема у 1949 р.[289], то станом на сьогодні нам вдалося спростувати цю серйозну похибку, адже, як виявилося, в період німецької окупації український музей розпочав свою діяльність із ще більшим розмахом, аніж у 1940 – 1941 рр.

Фактично із створенням Українського окружного комітету, який був єдиною українською леґальною суспільно-громадською установою міста Дрогобича, розпочалося відродження української культури та освіти. Не зважаючи на те, що УОК були закриті у 1942 р., на початку свого існування організація зуміла серйозно посприяти відкриттю музею, який проіснував принаймні до 1944 р. Добре відомо, що саме УОК мав представництво українців перед німцями, і виконував унікальні функції: допомагав всім, що потерпіли від війни, охороняв українське населення від зловживань окупаційної влади, організовував базу різним ділянкам національно-культурного та освітянського життя[290].

Таким чином, з приходом німецької окупаційної влади колишній радянський Дрогобицький обласний історико-краєзнавчий музей лише тимчасово припинив діяльність, адже розпочалася його реорганізація в умовах нової цензури, хоча у більш проукраїнському напрямку. Після того, як Д. Завгородній разом із радянською армією відступив на Схід, фактично згідно останнього наказу № 19 від 23 червня 1941 р.,[291] професор Андрій Лепкий автоматично почав працювати на посаді директора, яку очолював до початку серпня 1944 р. Більша частина штату колишнього радянського Дрогобицького обласного історико-краєзнавчого музею також залишилася працювати в музеї на чолі із професором А. Лепким, та на посаду заступника він призначив відомого художника Ярослава Степана Ступницького. Хоча вповні реконструювати штат поки ще не вдалося, через знищення архіву музею періоду німецької окупації у радянський час. Натомість виключно проукраїнська політика Андрія Лепкого, яку він раніше провадив у червні – жовтня 1941 р. на посаді директора Музею відділу мистецтв, а також на посаді завідувача відділу в радянському музеї, відтепер відносно спокійно відродилася за німецької окупації.

Матеріали газети «*Вільне слово*» чітко підтверджують той факт, що з приходом німців у 1941 – 1942 рр. відновили свою діяльність музеї у Дрогобичі[292] і Самборі[293]. Цікаво, що на розвиток музейної справи виділялися серйозні кошти. Наприклад, стосовно самбірського музею Товариства «Бойківщина» було опубліковано інфор-

[289] Ґрицик Я. Хранителі історії. Музей «Дрогобиччина» святкує 70-річчя (фото Я. Гайгеля). – вказана праця.

[290] Див., наприклад: Український Крайовий Комітет // Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] – К., 2004. – Т. 6. – 768 с.

[291] ВФ МД. – Книга наказів Дрогобицького обласного історико-краєзнавчого музею. Рік 1940 – 1951. – Арк. 10.

[292] [Л. Р.]. Музей Дрогобича [редакційна] // Вільне слово. – № 65. – 4 грудня 1941. – С. 2-3.

[293] Див.: Филипчак І. Український музей у Самборі // Дрогобицьке слово. – № 50 (124). – 29 квітня 1942. – С. 2-3; Про автора статті «Український музей у Самборі», – Филипчака І., як про відомого українського письменника, журналіста, громадського діяча і завідуючого музеєм «Бойківщина» див. працю Куб'яка К. Педагог, письменник, патріот. Про Івана Филипчака // Поклик сумління. – № 35 (235). – Ґрудень 1995; У статті М. «Ювілей Філії Т-ва «Просвіти» в Самборі з нагоди 50-ліття існування (1891 – 1941)» (Вільне слово. – № 3-4. – 6 січня 1942. – С.7.), яка присвячена, як це видно із змісту заголовку, 50-літтю «Просвіти» в Самборі, містяться відомості про те, що Провід Філії мав намір видати її історію, написану проф. І. Филипчаком.

мацію про те, що: «*На ремонт, а також на вивішування музею габлотками, шафами і т. п. потрібні величезні кошти. Поважну суму, бо аж 6 000 зол. призначив на ту ціль окружний староста в Самборі др. фон Гарбу. Заінтересування самбірським музеєм зі сторони наших і чужих учених – велике. Між іншими, відвідали його представники німецької науки, радник музейництва в Мюнхені Вальденбург і радник музейництва Гауш з Магдебурга*»[294]. Станом на сьогодні добре відомо, що німецька окупаційна влада підтримувала розвиток музейної справи передовсім із наукових та загарбницьких цілей, адже зацікавлення культурним надбанням поневолених народів та їхньою культурою мало серйозне підґрунтя на рівні офіційної позиції військово-політичної верхівки Третього Рейху. Цікаву оцінку культурного життя Галичини у 1941 – 1944 рр. свого часу подав О. Луцький: «*Сувора регламентація всіх сфер духовного життя поневоленого населення, зведення його до найпростіших етнічних форм, повністю контрольованих державними чинниками, визначали головні принципи культурної політики нацистського режиму в Галичині. Відділ пропаганди уряду губернатора дистрикту здійснював нагляд за діяльністю театрів, кінотеатрів, радіокомітетів, установ літератури, музичного та образотворчого мистецтва, тимчасом як відділ освіти та науки контролював заклади освіти, бібліотеки, музеї. Уповноваженому шефа преси в Г. Г. для дистрикту підпорядковува-*

[294] Розбудова музею в Самборі [редакційна] // Вільне слово. – № 63. – 1 грудня 1941. – С. 4; Луцький О. у статті «Українське культурне життя Галичини під час німецької окупації 1941 – 1944 рр.» (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр. – Л., 1997. – Вип. ¾. – С. 201), подаючи список музеїв Галичини і говорячи про їхнє призначення, автор звертає увагу на те, що музеї у Львові, Тернополі, Станиславові, Дрогобичі, Коломиї, Рогатині, Самборі, Сокалі, Стрию і Трускавці перш за все мали забезпечувати схоронність фондів та облік експонатів. Однак, дещо інші відомості стосовно музею в Самборі дає Орест Дзюбан у праці «Преса Західної України другої половини 1941 р. як комплексне історичне джерело у дослідженні періоду державотворення» (Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. – Л., 2004. – Вип. 12. – С. 393). Посилаючись на працю Куб'яка К. «Педагог, письменник, патріот. Про Івана Филипчака» (Поклик сумління. – № 35 (235). – Львів, грудень 1995), автор зазначає: «За роки німецької окупації влада не дозволила відкрити музей, і він діяв напівлегально». Разом з тим, у праці «Культурне життя в Україні. Західні землі: Документи і матеріали. 1939 – 1953» (Ред. кол. Сливка Ю., Галайчак Т., Луцький О. – К., 1995. – Т. 1 – С. 151), на зазначеній сторінці, ми знайомимось із «Розпорядженням Відділу Науки та Освіти Генерал-Губернаторства про закриття музеїв» від 23 червня 1942 р., де в переліку 14 музеїв містяться також музей Дрогобича, Самбора, Стрия. У ньому керівник відділу Др. Гесселіх зауважує, що доводить до відома розпорядження уряду від 4 вересня ч. наук.: 6545/41 – 9 5/0, нагадуючи водночас про своє розпорядження ч.: 6545/41 – 9 5/0 від 4 вересня 1941, згідно якого в генерал-губернаторстві повинні бути закриті всі без винятку публічні музеї і збірники. Гесселіх остерігав, що заборона виходить від незаперечного наказу генерал-губернатора і що він просить дотримуватися її найпильніше. Було звернено увагу і на те, що на відкриття (також відновлення) і заснування публічних збірок потрібен дозвіл головного відділу науки та освіти. Таким чином, всі без винятку збірки дистрикту Галичина повинні були бути закриті. Не дозволялося також відкривати нові відділи чи змінювати експозицію музею. Беручи до уваги все вище зазначене, а також дати виходу статей «Розбудова музею в Самборі» (Вільне слово. – № 63. – 1 грудня 1941. – С. 4), «Музей Дрогобича» (Вільне слово. – № 65. – 4 грудня 1941. – С. 2-3), «Український музей у Самборі» (Дрогобицьке слово. – № 50 (124). – 29 квітня 1942. – С. 2), є підстави вважати, що музеї Дрогобича і Самбора, з огляду на чергову заборону, датовану більш пізнішими часом (червнем 1942 р.), продовжували функціонувати. Хоча, на сьогоднішній час, з огляду на брак джерельної бази, важко окреслити умови їхньої діяльності, чи то «існування». Таку тезу свого часу висловив магістрант у праці: Жирик В. Газета «Вільне слово», як джерело з історії Прикарпаття (1939 – 1942 рр.). Магістерська робота на здобуття ступеня Магістра історії (рукопис) / Наук. керівник проф. Л. Тимошенко. – Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2008. – С. 84-85. Чітко відомо, що музеї Дрогобича і Самбора продовжували функціонувати, згідно даних навіть преси у 1943 і 1944 рр.

лася вся преса… Загалом дії нацистів нагадували політику більшовицького режиму, який так само централізовував усі культурні засоби і скеровував духовні процеси в єдине русло, контрольоване партійно-державними чинниками»[295].

На сьогодні фактично недослідженим є 16 справ архіву Українського окружного комітету в Дрогобичі, документи котрого датуються 1941 – 1944 рр., що свідчить про те, що контроль за реорганізацією, відкриттям, діяльністю та розвитком музею в Дрогобичі здійснювався до останніх днів існування німецької окупаційної влади[296]. Натомість газета «Вільне слово», одна із перших, анонсувала продовження процесу реорганізації музею, який тривав принаймні впродовж липня – грудня 1941 р. Так, 6 грудня 1941 р. редакція газети опублікувала статтю невідомого автора, який позначився абревіатурою «Л.Р.» під назвою «*Музей Дрогобича*»[297]. Дану статтю вперше проаналізував у контексті розвитку інших музеїв Володимир Жирик у своїй магістерській роботі у 2008 р.[298], а нещодавно її текст републікував без жодних коментарів та примітивного аналізу дрогобицький колекціонер Володимир Садовий[299], а також редакція дрогобицького інтернет-видання «Змістовно» у 2020 р.[300]

Щоправда дана стаття є унікальною і потребує докладного аналізу та співставлення з іншими даними, адже після виявлення газети «Вільне слово» фактично ніхто не звертав уваги на те, що музей відновив свою діяльність під керівництвом професора Дрогобицької гімназії імені Івана Франка, художника Андрія Лепкого, постать якого щойно вдалося лише дослідити на рівні історичної правди, позаяк його життєпис та вклад у розвиток української культури досі спеціально ніхто не вивчав. При цьому його заступником у музеї працював відомий художник Ярослав Степан Ступницький[301], який був одним із ключових подвижників музейної культури міжвоєнного та окупаційних періодів історії Дрогобича. Таким чином, відступ радянської армії, а також заміна влади в Дрогобичі у червні – липні 1941 р. призвела до відновлення на посаді директора музею, професіонала своєї справи, завідувача колишнього відділу Мистецтва радянського обласного музею Дрогобича – професора Андрія Лепкого, який на відміну від Д. Завгороднього, безпосередньо відповідав цій важливій посаді за своєю фаховістю та бажанням розвинути музейну справу міста і краю виключно в проукраїнському форматі.

Згідно автобіографії А. Лепкого від 2 вересня 1941 р., спостерігаємо, що німецькі спецслужби серйозно перевіряли службову інформацію про А. Лепкого. Серед іншого у переліку службового листка професор зазначив, що за радянської влади, станом на 20 червня 1941 р., він отримував 600 рублів заробітної плати за рік,

---

[295] Луцький О. Українське культурне життя Галичини під час німецької окупації 1941 – 1944 рр. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр. – Львів, 1997. – Вип. 3/4. – С. 198.

[296] Див. докладніше опис Фонду Р-1948 у ДАЛО: Державний архів Львівської області. Фонди періоду окупації України нацистською Німеччиною (1941 – 1944 роки). Анотований реєстр / Автори упорядники Клювак В.В., Кордіяка Г.О., кравчук П. І., Штатман Й.Л. – Львів, 2017. – С. 151.

[297] [Л. Р.]. Музей Дрогобича [редакційна]... – С. 2-3.

[298] Жирик В. Газета «Вільне слово», як джерело з історії Прикарпаття (1939 – 1942 рр.)... – С. 80, 84-85, 89, 108, 112.

[299] Садовий В. Німецька окупація Дрогобича (1941 – 1944). – Дрогобич, 2018. – С. 153-155.

[300] Стецюк О. Музей Дрогобича [як це було в 1941 році] (Передрук (зі збереженням оригінального тексту) із статті: [Л. Р.]. Музей Дрогобича [редакційна]... – С. 2-3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zmistovno.com.ua/?p=6595

[301] [Л. Р.]. Музей Дрогобича [редакційна]... – С. 2-3.

включаючи оплату праці в музеї та школах. Щодо військової служби, то А. Лепкий зазначив, що за часів австрійської армії він дослужився до звання кадет-аспіранта, за часів української армії (УНР) – до звання лейтенанта, в польському війську він перебував у резерві панського війська польського, а в радянському війську взагалі не служив. Натомість станом на 1941 р. він перебував у резерві[302]. Цікаво, що як і багато інших представників української інтелігенції, боячись переслідувань, Андрій Лепкий у пункті про походження своєї раси зазначив, що він являється арійського походження. А на запитання анкети «*Чи Ви маєте сумніви щодо свого походження або походження своєї дружини?*», А. Лепкий відповів – «*nein*»[303]. Водночас в анкеті А. Лепкий зазначив, що він володів чотирма мовами: українською – дуже добре, польською – дуже добре, німецькою – добре і сербохорватською – добре. Нижче він дописав, що володіє латинською на рівні церковної монастирської освіти, проте згодом він перекреслив це твердження[304]. Врешті А. Лепкий чітко вказав, що за національністю він українець, був одружений, і мав серйозний педагогічний досвід у різних школах Дрогобича[305]. Щодо вказування свого арійського походження в анкеті А. Лепкого, то, зауважимо, що в цей час час більшість інтелігенції вписувала своє арійське походження з метою уникнення підозр з боку ГЕСТАПО.

Варто зауважити, що на хвилі перепоховання жертв радянських розстрілів, ґебрейського погрому, проголошення Акту відновлення Української держави з боку обласного проводу ОУН-Р 5 липня 1941 р., а також діяльності тимчасового управління військової комендатури вермахту у місті, тема культурного розвитку міста Дрогобича фактично відсторонювалася на певний час на задній план. Однак, саме після приєднання міста до Краківського генерал-губернаторства, ситуація почала контролюватися штадткомісаром, функції якого спочатку виконував Фаттерман, а з січня 1942 р. – Шюсслер[306]. З них, перший фактично затвердив штатний розпис і програму реорганізації українського музею на чолі із професором Андрієм Лепким, а другий – програму розвитку музею в подальшому після його офіційного відкриття. Як відомо, без думки комісара не вирішувалася жодна справа в місті, однак цю посаду незабаром скасували, діяльність культуро-офіційних установ почала залежати і від контролюючих органів – міської поліції, відділу пропаганди окружної адміністрації на чолі із крайсґауптманом (старостою) Дрогобицької округи, спецпідрозділів поліції, СС[307] та ін. Наприклад, у Дрогобицькій окрузі посаду старости спочатку посідав Е. Єдамчик, а в 1942 – 1944 рр. адвокат з Дюссельдорфа Ґарґенс. Водночас варто зауважити, що розвиток музею водночас завдячував і всебічній проукраїнській підтримці бургомістра Дрогобича, адвоката Осипа Костшембського, який перебував на посаді до кінця німецької окупації і відомий тим, що допомагав різним національним громадам у ці буремні роки[308]. Після арешту представників ОУН м. Дрогобича особливо важливу роль у підтримці українсько-

[302] ДАЛО. – Ф. Р-35. – Оп. 7. –Спр. 3167: Андрій Лепкий. – Арк. 1-4.
[303] Там само.
[304] Там само.
[305] Там само.
[306] Галів М. Між серпо-молотом і свастикою: Дрогобич у 1939 – 1944 рр. … – С. 193.
[307] Німецьку владну конструкцію в Дрогобичі завершували репресивно-каральні органи: СД – служба безпеки та зіхерґейтполіцей (СІПО) – поліція безпеки. Повний склад таємної поліції ґестапо і кримінальної поліції див. у: Галів М. Між серпо-молотом і свастикою: Дрогобич у 1939 – 1944 рр. … – С. 193-194.
[308] Галів М. Між серпо-молотом і свастикою: Дрогобич у 1939 – 1944 рр. … – С. 193-194.

го культурного життя міста, зокрема в організації українського музею на місці радянського, відіграв Український окружний допомоговий комітет (УОК) – структурна організація Українського крайового комітету в Львові, а з 1 березня 1942 р. – Українського центрального комітету в Кракові[309]. Оскільки під егідою УОК також формувалися і діяли різні профспілки (об'єднання праці), а саме вчителів гімназій Дрогобича, професору А. Лепкому, який очолив український музей в період німецької окупації, було легше розв'язувати питання розвитку музею і його співпраці із вчителями та учнями міста на рівні музейної педагогіки.

Враховуючи те, що стаття невідомого автора [Л. Р.] під назвою «*Музей Дрогобича*» була опублікована 6 грудня 1941 р.[310], припускаємо, що підготовка до відкриття реорганізованої інституції здійснювалася впродовж червня-листопада 1941 р. Такий тривалий час пояснюється передовсім намаганням змінити радянські пропагандистські експозиції періоду керівництва Д. Завгороднього і замінити їх новими, які, з одного боку, відповідали б українській сутності музею, а з іншого не суперечили б німецькій окупаційній цензурі. Невипадково автор статті писав про те, що «*Якщо в Дрогобичі є щось гарного, то в першу чергу музей*»[311]. Автор особисто спілкувався із директором музею професором Андрієм Лепким та заступником директора Ярославом Степаном Ступницьким, позаяк, в тексті прослідковуються елементи діалогу, а також опис вражень від експозиційних залів, якими могли ділитися їх упорядники. Як і в радянський період, реорганізація музею зберегла колишню будівлю музею в приміщенні старовинного корпусу повітової ради по вулиці Гоголя (до 1939 р. – Сінкевича, а у 1941 – 1944 рр. – Поліційна), яка станом на 1941 р. ще зберігала стару радянську назву 1940 р.[312]

Іл. № 69. Вулиця Генрика Адама Сенкевича в Дрогобичі із старою забудовою приватних вілл навпроти колишньої повітової ради. Праворуч тротуар із парканом майбутнього музею (Поштівка 1930-х рр.)

[309] Там само. – С. 197.
[310] [Л. Р.] Музей Дрогобича... – С. 2-3.
[311] Там само. – С. 3.
[312] Там само.

Станом на середину грудня 1941 р. музей ще перебував на стадії реорганізації в проукраїнському напрямку і готувався до відкриття напередодні Нового року та Різдвяних свят. Зважаючи на журналістську етику та з очевидного дозволу адміністрації музею, журналіст все ж вирішив здійснити короткий опис музею на стадії реорганізації, адже це було цікаво не тільки громадськості, але й з огляду на потребу висвітлення розвою нового українського музею за нових окупаційних умов. З цього приводу автор статті, який був штатним журналістом газети «Вільне слово», ввічливо зазначив: «*Та я користаю із неписаного, журналістичного права влізливості і в невідповідній порі та в ще більш невідповідний спосіб влажу до середини, навіть не слухаючи окликів сторожа. Я вже внутрі музею*»[313]. Як бачимо з опису преси, у штаті музею вже тоді працювала спеціальна охорона.

Серед перших експозицій автор описав природничу частину музею, у якій як і раніше в радянський період знаходилися «*живі експонати*»: вовки, гієни та багато інших звірів. Цікаво, що журналіст, піднімаючись по сходах, завітав до кабінету канцелярії музею, що знаходилася на другому поверсі будівлі (до недавнього часу кабінет художника музею «Дрогобиччина»). Тут він зустрівся із професором Андрієм Лепким, який погодився докладніше розповісти про реорганізований музей[314]. Постать А. Лепкого на посаду директора була обрана невипадково, адже він був фахівцем своєї справи і мав безпосереднє відношення до мистецтва та експедиційної справи давніми церквами України.

У грудні 1941 р. журналіст під псевдонімом [Л.Р.] наголошував на своєму «*казковому зацікавленні*» від природничих галерей музею Дрогобича: «*Я вже внутрі музею. Два кроки вперед і …стій! Живий ?. Ні випханий. Вовк, очевидно. Але гарний. Як з ліса. Обережно переходжу біля нього і блуджу по природничій частині музею. Звірята довкола, звірята надомною, навіть гієна збоку шкірить зуби. Ось-ось і нарегочеться, як в пустині. Ох, якби це ожило! Овіяний трохи непевністю, (може таки оживуть…?), шукаю рятунку на сходах і прямо в канцелярію дирекції*»[315]. Припускаємо, що автором репортажу у Дрогобицький музей згідно скорочення [Л.Р.] міг бути відомий історик, монах і журналіст о. Роман Лукань, позаяк газета «Вільне слово» друкувалася спільно із Українським видавництвом часописів і журналів для дистрикту Галичина, в якому він титанічно працював, мандруючи містами і селами для написання нових цікавих статей.

Як бачимо, відділ природи розташовувався на першому поверсі будинку колишньої повітової ради, а кабінет директора – на другому поверсі поруч із канцелярією. Директор особисто і дуже привітно зустрів журналіста редакції газети «Вільне слово». Андрій Лепкий енергійно розпочав розповідати про музей, а журналіст уважно нотував окремими уривками, щоб чогось не забути. А. Лепкий роз'яснив, що музей за своєю структурою складався станом на середину грудня 1941 р. із двох відділів: природи та мистецтва, які розташовувалися у тринадцятьох кімнатах цієї одноповерхової будівлі[316]. Тобто, А. Лепкий фактично відкрив український музей на базі тих відділів, які йому вдалося разом із Я. Білинським та Л. Ольшанським спільно організувати ще в радянський час. Цікаво, що мова йшла про одноповерхову будівлю, відтак цілком ймовірно, що експозиції розташовувалися в старих залах у дворику музею (де була возовня за часів Австро-Угорщини). Дві кімнати будинку

[313] Там само.
[314] Там само.
[315] Там само. – С. 2.
[316] Там само.

давньої повітової ради якраз у грудні 1941 р. проходили очищення від колишнього радянського відділу історії СРСР і, згідно зі слів А. Лепкого, цей відділ «*очищувався тепер із всього інтернаціоналізму і в них буде репрезентовано народне мистецтво дрогобицької округи*»[317]. А. Лепкий розпочав реорганізацію радянського відділу соціалістичного будівництва у проукраїнський відділ народного мистецтва дрогобицької округи. У період німецької окупації завідувачем відділу природи продовжував працювати Лев Ольшанський, а завгоспом – Емільян Казимиров[318].

Іл. № 70. Акварель. «Пейзаж Летні з луками». Я.-С. Ступницький, 1935 р. (40х59 см)

Іл. № 71. «На вулиці в Дрогобичі». Акварель із зображенням костелу Св. Бартоломея і вежі-дзвіниці авторства Ярослава Степана Ступницького, 1936 р. (41х59 см)

[317] Там само.

[318] ВФ МД. – Книга наказів Дрогобицького обласного історико-краєзнавчого музею. Рік 1940 – 1951. – Арк. 11.

№ 65. Перегобич, субота, 6 грудня 1941 р. В своїй хаті своя правда. І сила, і воля.

Вільне Слово

Рік вид. І. „WILNE SLOWO" Ukrainischer Zeitungs- und Zeitschriften-Verlag für den Distrikt Galizien УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО ЧАСОПИСІВ І ЖУРНАЛІВ ДЛЯ ДИСТРИКТУ ГАЛИЧИНА Ціна 20 гр.

А. ЗАДУМА

ІХ НЕ ЗАБУДЕ УКРАЇНА!

Присвячую останнім українським спортсм. борцям на полях України полег. м. Вацлову в 1921 році.

Ой, що ж бо то за лісочок
Та зло лиху чистому?
Перший молодий орлисько —
Основа Українських калинок.
Шк веде він хлопців в рідну
Україну,
З москалями - поганий дались до загалу.
Смакують черепами жоржді —
сурма грає,
А над ними прапор України
гордо має.
Ой молодці, поспішіть, вся
Україні
Не дайте пастві в темну домовину.
Хай колиска тих слова не
вмирає,
Хай нас Київ злотоверхий
прикрає.
Не судилося молодим Ка-
тру маланувать,
А судилось з ним глибоко
подихнуть,
Ой, ти клоновіта лісова
скорботонька —
Не одну нам голову гадючу
втяла гюкою.
А ми ще сорокам сила боротьбу
оголосив,
І заволали без жодного
сорому,
Почали виконувати умовлених
комісарів.
Щоб вони не служили Леніну
своєчасно,
Краще нам загинуті смерть
славну,
Ніж нашої всеосновному
служити.
Так хлоробці лицарі спокійно —
гідно і одвічну кожні не дбали.
Відомих воїнських героїв краю
могилах
І заспівали: „Ще не вмерли
України".

* * *

Та не вони вмовлене слово
сили,
Так ніколи не забуде їх
Україна!

„Український Голос" Перегорб. 23. XI. 1941 р.

Не війна а революція

Пять років після заключення між Німеччиною і Японією пакту проти комуністичного інтернаціоналу, 25 листопада ц. р. збувся в Берлині урочистий акт приступлення до цього пакту держав Болгарії, Данії, Фінляндії, Хорватії, Румунії, Словаччини та Китаю. Ці події в днищах, що і цей антикомінтернівського пакту перестають і вже в часі війни здобувають тісніші основи нового світового порядку, що дає почин найбільшій революції, яку досі переживало людське людство. Німецький журналіст Бемер пише про це, в статті в Берлінському щоденнику „сьогодні війна стоїть не дозвано від знаком революції. Кожний народ, кожний чоловік дуже розуміє що війну це боротьбу за інтерес не за владу, для здобуття політичних чи господарських користей, але війна сама війна — наше побіч погоди. Німеччина, Є це війна для тих, які замкнені чоловіків для сотих і самодовільних. Є це війна — однаково війни для чоловіків, для тих, що не знають сумнівних, яких „новий день нанесе до нових берегів." Вже цей домінь цього парламентарного тексту мали і досить отцях буйні та залізних законів цього жадібного розуміння господарського життя, якою керуються і плутократичні капіталісти і більшевики. Ми і наші пристрої намагаються нове життя і наш життєвий простір зорієнтувати від основ. Ми що сьогодні вже досить далеких порядків стоїть по стороні Німеччини, Італії та Японії то треба не звертати за раз від обставині, що політичні заключено союз з більшевиками. Цей союз втягнув ані багатьох, ні до того великого значення нашої боротьби не могли передбачити". Німецько-Італійська революція поширюється, знищує цей революційний дух тепер стала Європа переможцями під господарства і військовими поглядами, об'єднання всі нації народів Європи, що дозволяє суверенність та усі інші переживання. Черезвичайно революцію Рузвельт не може і не буде мати шансу на успіх війни і новий устрій Європи. Результатом війни буде теж підсилення Англії від європейського континенту, яке в політичному значенні вже сьогодні зайняте ніщо остане. Реальний кінець Америка для англійців — то теж Європи буде для європейців, не дотоврені і недоступна для такого чи іншого імперіалізму, самовладання, в „сферові керівності" — порядкована на основі справедливості.

Пролом оборонних ліній під Москвою

Перемога над Англійцями в північній Африці. — 9000 полонених. — Затоплено 11 суден. — Австралійський крейсер Сідней затоплений в бою.

ЗВІДОМЛЕННЯ ВЕРХОВНОГО КОМАНДУВАННЯ НІМЕЦЬКОЇ АРМІЇ

З Головної Квартири Фюрера, 2 грудня 1941 р.

Верховне Командування Збройних Сил повідомляє:

На східному фронті йдуть далі бої в районі Ростова.

В районі бою під Москвою німецькі війська вдерлися на дальших відтинках глибоко в оборонну систему ворога. Біля Ленінграда вибито декілька виказових проб совєтських військ, предвиданих післясильної артилерійської підготовки.

Авіація атакувала поші порти бомб і авіаційний завод біля Рибінська над Волгою, побомбувала морські транспортні руху по воду на Ладозькому озері і продовжувала бурхливі залізничних сполук на схід від Тихвіна. Останньої ночі штурмова авіація бомбила Ленінград, як також совєтські летунські бази на північному відтинку фронту.

На морях біля Англії авіація затопила одне завантажений корабель 2.000 брт. Два інші торговельні кораблі важко пошкоджено сильними бомбами. Інші атаки авіації останньої ночі були спрямовані проти пристанівих споруд і заводів постачання в західній Англії.

У північній Африці поші вигань бої на південний схід від Тобрука розгорнулися в останніх днях на користь німецько - італійських військ. Під час сторони ворога, знищили ці ворожі втрати. Німецька штурмова авіація обкинула бомбами британську залізницю, що постачала фронт під Сокумом, і спричинила великі пошкодження транспортних споруд біля Сіді Барані та Марси Матруя.

За звітами, що досі надійшли, приповідомлено від початку боїв понад 9000 полонених, між ними 3 генерали. Побіч великої кількості гармат здобуто або знищено 814 британських бронетанків і збито 127 британських літаків.

Британська воєнна фльота зазнала в місяці листопаді дошкульних втрат. Німецькі морські й повітряні сили затопили разом: 1 авіяматку, 1 крейсер, 3 есмінці, 4 шнельківських судна, 1 стерегове судно й 1 патрульну лодку. Крім цього кількох пошкоджено 2 лінкори, 2 есмінці, 7 шнельківських суден і 3 інші воєнні судна.

У боротьбі проти британського постачального судноплавства воєнна фльота й авіація затопили в місяці листопаді 48 морських торговельних кораблів разом 231.500 брт. Побіч цього частково кількох пошкоджено 39 кораблів. Дальших втрат у тоннажі зазнав ворог від мінованих пів у різних районах моря.

* * *

З Головної Квартири Фюрера, 3 грудня 1941 р.

Верховне Командування Збройних Сил Німеччини повідомляє:

На фронті перед Москвою наступ наших піхоти і панцерових д'єнань, підперті сильними з'єднаннями штурмових і стрілецьких дивізій, здобули дальший терен, не зважаючи на сторотив і місцеві протидуди ворога. Під час цих боїв знищено вчора разом 29 ворожих панцерників.

У Фінській Затоці один великий совєтський транспортний корабель наїхав на міновану загороду і затонув.

На морях біля Англії скинені бомбами важко пошкоджено один більший торговельний корабель. В ночі на 3 грудня літаки бомбили сворони одного порту на північно-західному побережжі Англії. В одному бою з британськими шнельківськими суднами в Каналі підполковник Мік добились багатьох поцілів артилерії у ворожі судини. Після цього ворог перервав бій.

Біля побережжя Австралії прийшло до морського бою між німецькими допоміжним крейсером Кормораном і австралійським крейсером Сідней. Під командуванням капітана Фрегати Детмерс німецький допоміжний крейсер боронив і затонув протитивника, що значно перевищав його озброєнням та швидкістю.

Великий крейсер Сідней, що мав 6830 тон, затонув з цілою залогою, що складалася з 42 старшин і 603 моряків. В наслідок пошкодження, якої зазнав німецький корабель у попередньому бою, треба було його після переможного бою залишити. Врятовано кількох частину залоги, і вони дісталась до австралійського побережжя.

Допоміжний крейсер Корморан від приходом свого хороброго командира загинув під час крейсерської війни на далеких морях вимину кількість ворожих торговельних кораблів.

У північній Африці частково знищено, частково взято в полон оточені на південній схід від Тобрука британські війська (в більшості ново-зеландську дивізію).

Видача цукру і муки

З господарського видділу Управи міста довідуємось, що наступний грудня отримає по 50 дека цукру і 40 дека пшеничної муки на особу. Видавання муки від 10 грудня по кінець місяці місткі крамниці.

АМЕРИКАНСЬКІ ВІЙСЬКА ЗАЛИШАЮТЬ АЗІЙСЬКИЙ КОНТИНЕНТ

З Токіо повідомляють американські моряки, які десятими років вели завзяті оборонні американська інтереси в Шанхаю, Тяньзін й Пекіну почали в четвер відїзджати з Шанхаю. Вони прибули на Філіпіни для змінення новими військами, які лишаться в Китаї. З початком грудня не буде вже жодного американського жовніра на військову сухоземі. Американські військові кораблі, які досі були в Шанхаї, почали теж залишати цю ріку. Вони будуть всі в експлуатації на Філіпінах.

НАЦІОНАЛЬНИЙ КИТАЙ РАТИФІКУЄ ПРИСТУПЛЕННЯ ДО АНТИКОМІНТЕРНІВСЬКОГО ПАКТУ

З Шанхаю повідомляють: Центральна Політична Рада в Нанкіну ратифікувала в четвер на спільну відбиті приступлення Китаю до антикомінтернівського пакту.

Іл. № 72. Перша сторінка газети «Вільне слово» від 6 грудня 1941 р.

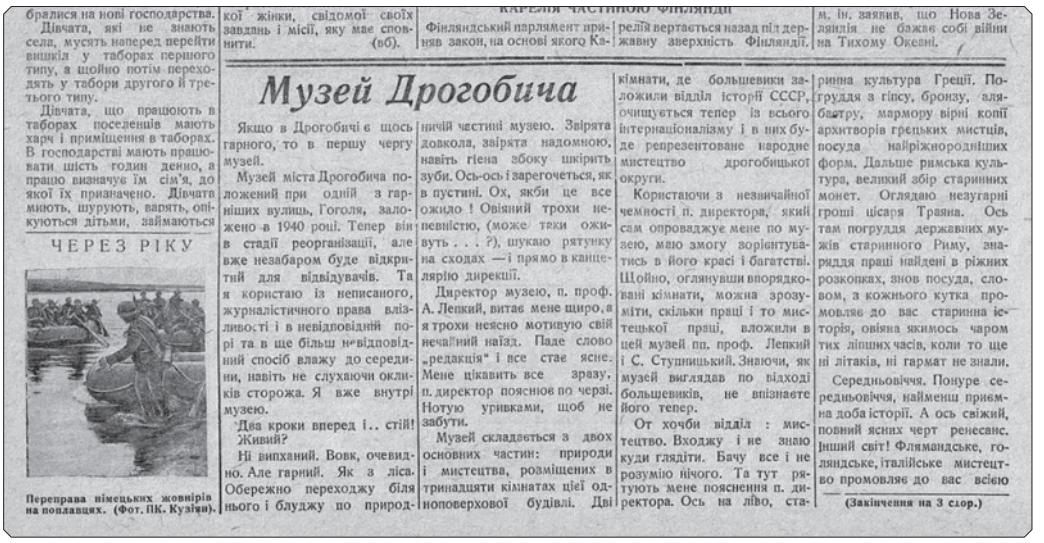

брадися на нові господарства.
Дівчата, які не знають села, мусять наперед перейти вишкіл у таборах першого типу, а щойно потім переходять у табори другого й третього типу.
Дівчата, що працюють в таборах поселенців мають харч і приміщення в таборах. В господарстві мають працювати шість годин денно, а працю визначує їм сім'я, до якої їх призначено. Дівчата миють, шурують, варять, опікуються дітьми, займаються

ЧЕРЕЗ РІКУ

Переправа німецьких жовнірів на поплавцях. (Фот. ПК. Куліш).

кої жінки, свідомої своїх завдань і місії, яку має сповнити. (вб).

КАРЕЛІЯ ЧАСТИНОЮ ФІНЛЯНДІЇ

Фінляндський парлямент приняв закон, на основі якого Карелія вертається назад під державну зверхність Фінляндії.

м. ін. заявив, що Нова Зеландія не бажає собі війни на Тихому Океані.

Музей Дрогобича

Якщо в Дрогобичі є щось гарного, то в першу чергу музей.

Музей міста Дрогобича положений при одній з гарніших вулиць, Гоголя, заложено в 1940 році. Тепер він в стадії реорганізації, але вже незабаром буде відкритий для відвідувачів. Та я користаю із неписаного, журналістичного права вілливості і в невідповідний пори та в ще більш невідповідний спосіб влажу до середини, навіть не слухаючи окликів сторожа. Я вже внутрі музею.

Два кроки вперед і.. стій! Живий?

Ні випханий. Вовк, очевидно. Але гарний. Як з ліса. Обережно переходжу біля нього і блуджу по приднічій частині музею. Звірята довкола, звірята надомною, навіть гієна збоку шкірить зуби. Ось-ось і зарегочеться, як в пустині. Ох, якби це все ожидо ! Овіяний трохи невпевністю, (може таки ожидуть . . . ?), шукаю рятунку на сходах —і прямо в канцелярію дирекції.

Директор музею, п. проф. А. Лепкий, витає мене широ, а я трохи неясно мотивую свій нечаїний наїзд. Паде слово „редакція" і все стає ясне. Мене цікавить все зразу, п. директор пояснює по черзі. Нотую уривками, щоб не забути.

Музей складається з двох основних частин: природи і мистецтва, розміщених в тринадцяти кімнатах цієї одноповерхової будівлі. Дві кімнати, де большевики заложили відділ історії СССР, очищується тепер із всього інтернаціоналізму і в них буде репрезентоване народне мистецтво дрогобицької округи.

Користаючи з незвичайної чемності п. директора, який сам опроваджує мене по музею, маю змогу зорієнтуватись в його красі і багатстві. Щойно, оглянувши впорядковані кімнати, можна зрозуміти, скільки праці і то мистецької праці, вложили в цей музей пп. проф. Лепкий і С. Ступницький. Знаючи, як музей виглядав по відході большевиків, не впізнаєте його тепер.

От хочби відділ : мистецтво. Входжу і не знаю куди глядіти. Бачу все і не розумію нічого. Та тут рятують мене пояснення п. директора. Ось на ліво, старинна культура Греції. Погруддя з гіпсу, бронзу, алябастру, мармору вірні копії архітворів грецьких мистців, посуда найріжнороднійших форм. Дальше римська культура, великий збір старинних монет. Оглядаю незугарні гроші цісаря Траяна. Ось там погруддя державних мужів старинного Риму, знаряддя праці найдені в ріжних розкопках, знов посуда, словом, з кожнього кутка промовляє до вас старинна історія, овіяна якимось чаром тих ліпших часів, коли то ще ні літаків, ні гармат не знали.

Середньовіччя. Понуре середньовіччя, найменш приємна доба історії. А ось свіжий, повний ясних черт ренесанс. Інший світ! Фляндське, голяндське, італійське мистецтво промовляє до вас всією

(Закінчення на 3 стор.)

Іл. № 73. Репортаж журналіста про український музей Дрогобича з газети «Вільне слово» від 6 грудня 1941 р.

Журналіст звернув увагу на те, що директор музею А. Лепкий особисто провадив екскурсію і докладав дуже багато зусиль для модернізації музею. У цьому йому допомагав його заступник, інший відомий дрогобицький художник, Ярослав Степан Ступницький (1895 – †1942). З цього приводу невідомий журналіст написав: «*користаючись з надзвичайної чемності пана директора, який сам опроваджує мене по музею, маю змогу зорієнтуватись в його красі і багатстві. Щойно оглянувши впорядковані кімнати, можна зрозуміти, скільки праці і то мистецької праці, вложили в цей музей пп. проф. Лепкий і С. Ступницький*»[319].

Іл. № 74. Ярослав Степан Ступницький, професор, художник-аматор. Автопортрет 1935 р.

[319] Там само.

Тут варто зауважити, що власне малярські задатки та високий професіоналізм обох художників дозволили грамотно оформити експозиційні зали. Як відомо, до наших днів збереглася виразна кількість унікальних акварельних малюнків міжвоєнної Галичини авторства Ярослава Степана Ступницького. Ця непересічна постать в історії Дрогобича залишила, як виявилося, окремий вклад у розвиток дрогобицького музею. Я.-С. Ступницький паралельно працював учителем біології (частково рисунку) спочатку в гімназії імені Короля Владислава Ягайла, а згодом школі, а пізніше в українському музеї. Він був художником самоуком, але його твори публікувалися в численних краєзнавчих працях. Більше того, він був близьким приятелем Мсціслава Мсцівуєвського, Фелікса Ляховича, Бруно Шульца та ін.

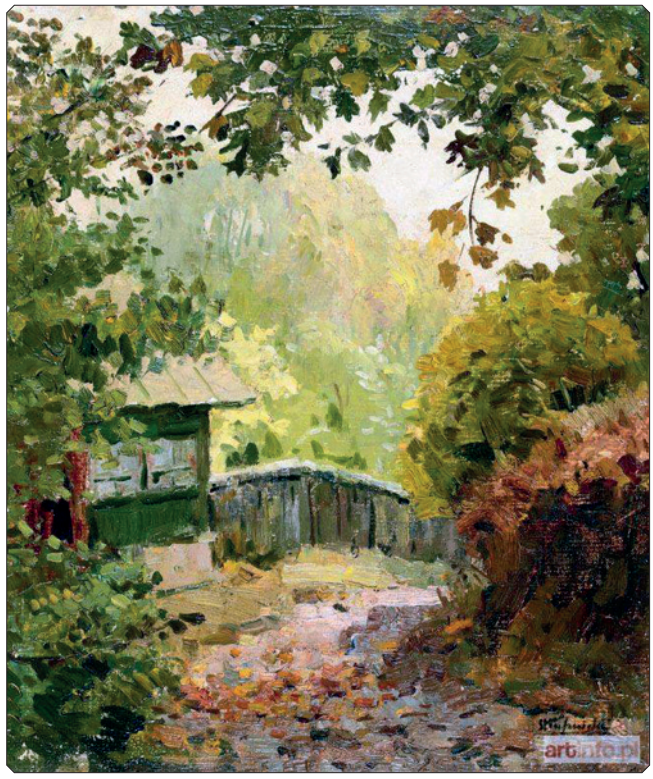

Іл. № 75. Рідкісна картина «Лісничівка»[320] Ярослава Степана Ступницького, виконана олійними фарбами. Початок 1940-х рр. (35х29,5 см)

У його доробку багато малюнків присвячено Дрогобичу, а серед них і рідкісні пейзажі околиць Дрогобича, давніх церков, вулиць та закамарків. У книзі Мстислава Мсцівуєвського «З історії Дрогобича» є 9 малюнків Я.-С. Ступницького. Художній дует Андрія Лепкого та Ярослава Степана Ступницького дали колосальний результат, адже, як писала преса, «*знаючи, як музей виглядав по відході боль-*

[320] Лісничівка знаходилася в лісничих угіддях між Дрогобичем та Монастирем-Дережицьким, принаймні з другої половини XVIII ст. Сьогодні її руїни можна простежити у лісовому масиві між «Залісся» та дачними районами педагогічного університету біля Монастиря-Дережицького. Також її фундаменти простежуються на карті Фрідріха фон Міґа.

шевиків, не впізнаєте його тепер»[321]. Особливо привертав увагу відділ мистецтва, який настільки був насичений творами європейського зразка, що не кожен міг одразу збагнути безцінність скарбів. Під час екскурсії професор Андрій Лепкий детально усе розтлумачував. Наприклад, походження в експозиції старовинної античної скульптури, яка знаходилася ліворуч у залах, а також численні погруддя із гіпсу, бронзи, алабастру, мармуру, які були детальними копіями старовинних творів античних митців. Окрему увагу у відділі привертала колекція давнього посуду, а також рідкісна колекція нумізматики із числа римських монет доби цісаря Траяна. У експозиціях також знаходилися погруддя правителів Стародавнього Риму, знаряддя праці, віднайдені під час різних археологічних розкопок, кераміка тощо. Згідно опису журналіста, у відділі мистецтв дрогобицького музею «*з кожного кутка промовляє до вас старинна історія, овіяна якимось чаром тих ліпших часів, коли то ще ні літаків, ні гармат не знали*»[322]. У кімнаті, присвяченій середньовічному мистецтву, зосереджувалися твори ренесансу, зокрема з терен Фламандії, Голандії, Італії, а розділ експозиції, присвячений історії нового часу, репрезентував французьке мистецтво, яке складали як оригінали, так і копії чи друки. Серед численних оригіналів були твори Т. Аксентовича, І. Труша та ін. Як зазначалося, експозиція була настільки вражаюча, що її можна було оглядати тиждень. Серед численних експонатів в експозиції 1941 р. згадувалося китайське мистецтво, зокрема порцеляна, а також «*прегарні кольорові вази, амфори*»[323]. Андрій Лепкий дуже гордився експозицією у відділі мистецтва музею[324].

Окремо слід наголосити на враженнях журналістів щодо відділу природи у Дрогобицькому музеї, адже тут було представлено анатомію людини, експонати із галузей археології, антропології, мінералогії, ботаніки, зоології, фізіології тощо. Численні експонати скаменілостей, просто геологічних покладів, кристалів, напівшляхетних каменів, які «*виблискували до світла, все було кольоровим і гарним*»[325]. Окремо експонувалася чудова збірка метеликів та комах, яка, на відміну від людського мистецтва, представленого в попередніх залах, доводила туристам, що «*мистецтво самої матінки природи*» немає меж[326]. Серед колекції метеликів були представлені як екзотичні експонати, так і європейські, зокрема з терен Галичини. З цього приводу журналіст писав: «*Ці барви, це чудо природи. Не можу відірвати очей, але п. директор вже вказує на другу збірку. Комахи. Ну, тут не так барви, як форми. Гарні, можливі і несамовиті. Пребагата збірка*»[327]. Відділ природи станом на 1941 р. був набагато потужніше представлений, аніж у другій половині 1940-х рр., тобто за других совітів. Скажімо, у тому ж репортажі 1941 р. згадуються рідкісні експонати, зокрема крокодила алігатора, мавпи, гієни, страусині яйця. Щодо останніх експонатів, пов'язаних із страусиними яйцями, то журналіст принагідно пожартував, що «*пан директор пояснює, а я із сумом думаю про пайки апровізаційного відділу (от, таких яєць коби він спровадив! Вдячні громадяни пам'ятник йому*

[321] [Л.Р.] Музей Дрогобича... – С. 2.
[322] Там само.
[323] Там само. – С. 2-3.
[324] Там само. – С. 3.
[325] Там само.
[326] Там само.
[327] Там само.

поставили б посеред ринку»[328]. Однак також згадано і ті експонати, які збереглися до наших днів: вуж-давун, орел, який бореться з лисицею, вовки, медведі та ін.[329]

Іл. № 76. Церква Воздвиження Чесного Хреста в Дрогобичі. Автор Я.-С. Ступницький. 1936 р. (акварель, папір, 41х29 см)

6 грудня 1941 р. Андрій Лепкий провадив екскурсію спеціально для преси, адже, як зазначалося, в цей час музей ще не був відкритим для відвідувачів, проте «*завдяки енергії дирекції, вкротці його скарби будуть доступні для наших громадян і про це буде окреме повідомлення*»[330]. Часові рамки відкриття експозиції були зумовлені передовсім «роздарвінізацією» природничого відділу, адже завдяки новому директору відбувалися ключові зміни в історичних підходах, багато чого з інформації слід було додати, а багато узагалі слід було викинути. Найбільше новизни в експозиції Андрій Лепкий та Ярослав Степан Ступницький додали з галузі церковної історії Дрогобича та краю, адже значну частину експонатів із церков більшовики «*заховали до пивниць музею*»[331]. Врешті добре відомо, що Я.-С. Ступницький в 1930 – 1940 рр. любив малювати давні церкви Дрогобича, Самбора та ін. У цій ланці роботи журналісти відверто були шоковані завзятістю модернізації виставки з боку нової дирекції: «*п. директор Лепкий – енергійний і з вірою говорить про майбутнє музею*»[332].

[328] Там само.
[329] Там само.
[330] Там само.
[331] Там само.
[332] Там само.

ЦІНА 20 грошів.

ЛЬВІВСЬКІ ВІСТІ

ЩОДЕННИК ДЛЯ ДИСТРИКТУ ГАЛИЧИНИ

Рік І. Субота, 13 грудня 1941 р. ч 109

До переможного кінця
разом з Італією та Японією
Німеччина кладе край провокаційній політиці США
Велика промова Фірера в Райхстагу

Берлін, 13 грудня.

В четвер, 11 грудня, рейхскай міністерських в Берліні, в опері Кролля, зібрався Райхстаг депутатів, перед яким у ту, як не ще ніхто виступав в минулому часі, виступив великий промовець, хвилюючи світу США до довготерпіння в ту провокаційну політику її президента. Промова Фірера має такий зміст:

Посли! Мужі німецького Райхстагу!

Ряд світо-історичних подій довершив свого кінця, уже найбільше увагою світа перед нами. В цьому моменту часі говорив я до вас, мужі Райхстагу, як представників німецького народу. Але і тоді не пізнали цілі німецький народ свої все ускладнені та прийшов до відділу сповідності, що їх доводили нам та переживають і майбутнє. Після колосального відношення моїх мирних пропозицій 1940 р. поширити британський прем'єр-міністр і, можна, він сам не вважав, і можливо також останні міні, що ми тоді вказували нам основи розумі та взаємної згоди. Ні, ще ні, що я був постійно переконаний, що для постійного народу не дасться знищити цієї більшості, то в тому була одна причина, що тоді пропозиції мої містили в собі ці відповідні основи для справедливого і справжнього ладу. Тепер ми вже не можемо в цьому сумніватися. Ми не можемо в цьому сумніватися. Ми не можемо в цьому сумніватися. Ми не можемо в цьому сумніватися.

Ще одна промова Фірера в Райхстагу

Ще одна промова Фірера в Райхстагу

Іл. № 77. Перша сторінки газети «Львівські вісті» від 13 грудня 1941 р., в якій розміщено публікацію про Дрогобицький музей

Зі слів Андрія Лепкого, станом на грудень 1941 р. у фондах музею налічувалося близько 7 000 експонатів з галузі природознавства та 3 000 з галузі мистецтвознавства, а серед них вишивки, писанки, експонати з етнографії Карпат, зокрема гуцульське, бойківське та лемківське мистецтво, і все це мало «*знайти своє місце в музеї*»[333]. Цікаво, що в це й же час А. Лепкий вів переговори із владою міста Дрогобича про нове, більш просторе приміщення для музею, зауваживши, що надія є дуже велика[334]. В цілому, редакція газети «Вільне слово» сердечно подякувала директору Андрію Лепкому за таку колосальну працю і насамкінець репортажу зазначила: «*Громадянство Дрогобича можна повідомити, що український музей нашого міста – добрий музей і в мистецьких руках. Не сумніваюсь, що не буде в Дрогобичі нікого, хто б його не оглянув, якщо тільки він буде відкритий. Про це вже старається мистець – директор, а знаючи його завзяття, надіймося, що вкоротці наступить офіційне відкриття музею*»[335].

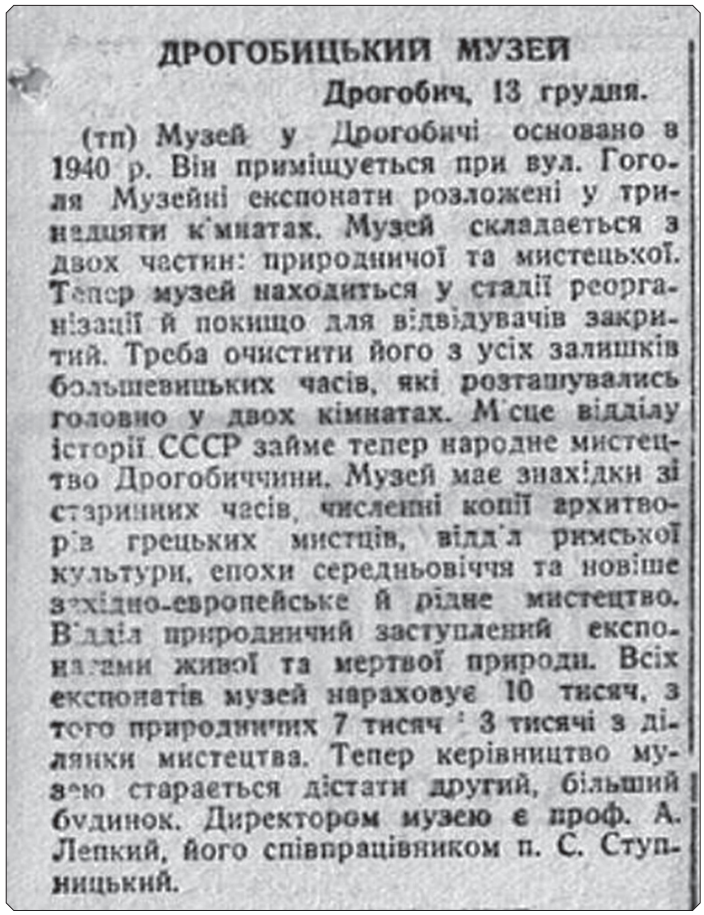

ДРОГОБИЦЬКИЙ МУЗЕЙ

Дрогобич, 13 грудня.

(тп) Музей у Дрогобичі основано в 1940 р. Він приміщується при вул. Гоголя Музейні експонати розложені у тринадцяти к'мнатах. Музей складається з двох частин: природничої та мистецької. Тепер музей находиться у стадії реорганізації й покищо для відвідувачів закритий. Треба очистити його з усіх залишків большевицьких часів, які розташувались головно у двох кімнатах. М'сце відділу історії СССР займе тепер народне мистецтво Дрогобиччини. Музей має знахідки зі старинних часів, численні копії архитворів грецьких мистців, відд'л римської культури, епохи середньовіччя та новіше західно-европейське й рідне мистецтво. В'дділ природничий заступлений експонатами живої та мертвої природи. Всіх експонатів музей нараховує 10 тисяч, з того природничих 7 тисяч : 3 тисячі з ділянки мистецтва. Тепер керівництво музею старається дістати другий, більший будинок. Директором музею є проф. А. Лепкий, його співпрацівником п. С. Ступницький.

Іл. № 78. Репортаж до газети «Львівські вісті» про діяльність Дрогобицького музею від 13 грудня 1941 р.

[333] Там само.
[334] Там само.
[335] Там само.

13 грудня 1941 р. редакція газети «Львівські вісті» повідомила громадськість краю про реорганізацію та підготовку до відкриття українського музею в Дрогобичі для більш широкого загалу[336]. Незважаючи на антирадянську пропаганду, в газеті було все ж визнано, що дрогобицький державний музей було засновано в 1940 р. Станом на грудень 1941 р. він й надалі розміщувався у приміщенні по вулиці Горського, а музейні експонати укладено по 13 кімнатах. Музей складався із двох частин: природничої та мистецької. Як виявилося, музей станом на 13 грудня ще знаходився на стадії реорганізації й був поки що закритий для відвідувачів, як зазначалося, «*треба очистити його з усіх залишків большевицьких часів, які розташовувалися головно у двох кімнатах*»[337].

Замість відділу СССР дирекція музею запланувала відкрити новий відділ під назвою «*Народне мистецтво Дрогобиччини*»[338]. Львівські журналісти повідомили, що музей має знахідки зі старовинних часів, а саме численні копії архітворів грецьких митців, артефакти давньоримської доби, епохи середньовіччя та нового західноєвропейського часу. Також велика частина експонатів була представлена народно-ужитковим мистецтвом новітнього часу з місцевих терен. Водночас відділ природи був представлений експонатами живої і неживої природи. Загалом у музеї станом на 13 грудня числилося 10 000 експонатів, з яких 7 000 – природничих, а 3 000 – із галузі мистецтва. Про діяльність директора музею професора Андрія Лепкого львів'яни писали: «*тепер керівництво музею старається дістати другий, більший будинок. Директором музею є професор Андрій Лепкий, його співробітником п. С. Ступницький*»[339]. Цілком можливо, що Я.-С. Ступницький міг числитися науковим співробітником, але виконувати функції заступника директора за сумісництвом, як це практикувалося раніше в музеї.

Окупація німцями міста Дрогобича також вплинула і на часті ревізії музею, адже масові розстріли не могли не вплинути на позицію самих музейників. Під час масової депортації дрогобицького гетто, заступник директора музею Я.-С. Ступницький не захотів залишати своїх колишніх колег, викладачів гімназії, розділивши їх єврейську долю і добровільно пішов з ними на смерть в Белжець у 1942 р. В цифровому архіві Яд Вашем в Ізраїлі вдалося віднайти рідкісну фотографію спецоперації поліції та Гестапо міста Дрогобича під назвою «Облога», яка відбувалася якраз на вулиці Поліційній, на якій знаходився музей. На фотографії інтелігентний чоловік у білому костюмі, який намагається нашвидкуруч увійти в будинок[340], який знаходився навпроти лівого парканця музею. На чоловіка націлює зброю гестапівець і просить вийти. Це єдина фотографія періоду німецької окупації, на якій ледь проглядається подвір'я дрогобицького музею, а також старовинний паркан від тротуару часів повітової ради.

---

[336] Дрогобицький музей / По наших селах і містах // Львівські вісті. Щоденник для дистрикту Галичина. – № 7. – 13 грудня 1941. – С. 7.

[337] Там само.

[338] Там само.

[339] Там само.

[340] В радянський час – приміщення дитячої поліклініки, сьогодні – палац дитячої та юнацької творчості м. Дрогобича.

Іл. № 79. Операція «Облога» німецької поліції Дрогобича по вул. Поліційна. Вид на паркан музею (праворуч) у липні 1942 р.[341]

Тобто Андрій Лепкий залишився без адміністративної підтримки, а сам музей втратив кваліфікованого працівника. Зауважимо, що в цей час на вулиці, де знаходився музей, поряд із численними поліційними перевірками, завжди коїлось щось утаємничене і благородне. Генрик Ґринберґ у своїй антиукраїнській книжці одностороннього бачення «Дрогобич, Дрогобич…» (2012 р.) згадує, що навпроти колишньої гімназії ім. Владислава Ягайла (педагогічного інституту у 1940 – 1941 рр.) у недобудованому будинку інженера і архітектора Дорфлера проживали німці: офіцер Ебергард Гельмріх (1899 – 1969 рр.) та його дружина Марія-Анналіза-Доната Гарт (1900 – †1986 рр.), які таємно рятували дрогобицьких ґебреїв. Наприклад, Е. Гельмріх, будучи керівником сільсько-господарського відділу міської управи Дрогобича, на базі садово-городнього табору «Gärtneilager» на Гирівці, рятував єврейських юнаків, які забезпечували овочами та фруктами німецьку армію та поліцію. Дружина дуже часто приїжджала з Берліна до чоловіка саме до цього будинку в Дрогобичі, у якому оформляла фальшиві документи. Про це згадував очевидець цих подій, врятований Леопольд Люстіґ, який бачив, як дружина офіцера купувала арійські документи та забирала із собою єврейських дівчат в українському народному вбранні, щоб влаштувати їх у своїх берлінських знайомих. Вона вивезла до Берліна домашню прислугу чоловіка – єврейку із Відня Сильвію. Подружжя німців за ці вчинки навіть було удостоєне почесною відзнакою на Алеї

[341] Poland, Drohobycz, רצעם עצבמ ינמרג רטוש, ילוי 1942 / Дрогобич, Польща, арешт німецького поліцая, липень 1942 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://photos.yadvashem.org/photo-details.html?language=he&item_id=10964

праведників в Єрусалимі, де викарбовано їхні імена[342]. Сьогодні важко судити, як українці допомагали цьому подружжю, але усе це відбувалося поряд із музеєм, яким керував Андрій Лепкий та його помічник Ярослав Степан Ступницький, які обоє належали до свідомих громадян міста.

Іл. № 80. Фото з родинного архіву родини Петрички. На фотографії Віра Давибіда-Петричка, Надія Іванівна Петричка (Гарбузюк), Елеонора Фрайт (Барчинська, виїхала у Австралію, де очолювала приватну школу Св. Андрія). Фото по вул. Поліційній близько 1941 – 1942 рр. (поряд із колишнім Дрогобицьким староством та Дрогобицьким музеєм)

У цей час рідний брат Андрія Лепкого, схимонах і маляр Віссаріон Лепкий, перебував при Львівському монастирі Св. Йосафата і допомагав морально та інтелектуально із проблемами життя музею[343]. Водночас Андрій Лепкий продовжує співпрацю серед професорів та учнів Дрогобицької української гімназії, в якій, як і раніше, викладав курс малювання. До нашого часу збереглася унікальна портретна фотографія абітурієнтів 1942 р. із вчителями та учнями гімназії, на якій маємо на сьогодні чи не єдину фотографію директора музею і професора гімназії Андрія Лепкого в часі німецької окупації. В цей час, окрім художнього оформлення підписів артефактів та самої експозиції, професор Андрій Лепкий продовжував виконувати цікаві замовлення для дрогобицького фотоательє «Тиціан». У 1942 р. він вкотре виконав замовлення для портретного фото абітурієнтів Дрогобицької української державної гімназії, яке збереглося до нашого часу.

[342] Гринберг Г. Дрогобич, Дрогобич… – Львів-Івано-Франківськ, 2012. – С. 32-35.
[343] Гаранадж А. Відроджуючи Східну монашу традицію... – С. 83.

Іл. № 81. Український художник, професор Української державної гімназії ім. Івана Франка в Дрогобичі Андрій Лепкий (вирізка із гімназійного портретного фото 1942 р.)

Іл. № 82. Портретне фото абітурієнтів (хлопців) та вчителів державної гімназії в Дрогобичі 1942 – 1952 рр. (А. Лепкий серед вчителів, другий ліворуч)[344]

[344] Список учнів гімназії зі здачею матури у 1942 р. // Дрогобицька українська гімназія імені Івана

Іл. № 83. Портретне фото абітурієнтів (хлопців і дівчат) та вчителів державної гімназії в Дрогобичі 1942 – 1952 рр. (А. Лепкий крайній ліворуч у полі вчителів)[345]

На цьому портретному фото вперше бачимо рисунки Андрія Лепкого із портретами Тараса Шевченка та Івана Франка із окремим обрамленням поля вчителів у вигляді рослинного орнаменту. Під портретом Тараса Шевченка А. Лепкий зобразив Ангела охоронця, як символ опіки над вчителями та абітурієнтами, а під портретом І. Франка – каменярів у титанічній праці, які символізують франкове гасло «*Лупайте сю скалу! Нехай ні жар, ні холод не спинить вас*». По центру у повний зріст художник зобразив Архангела Михаїла із мечем та щитом. На нашу думку, цей проукраїнський рисунок професора Андрія Лепкого є ключовим мистецьким гаслом, яке в період німецької цензури було замасковане у рисунку для основної української освітянської установи Дрогобича початку XX ст.

Франка / Упор. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гаврищак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька. – Дрогобич, 2014. – С. 110.

[345] Копія з експозиції шкільного музею гімназії № 1 ім. Івана Франка міста Дрогобича.

Іл. № 84. Абітурієнти державної гімназії Дрогобича зі своїм катехитом о. А. Котом (1942 р.)[346]

Іл. № 85. VIII-клас державної гімназії Дрогобича (1942 р.)[347]

Серед ключових туристів музею до 1944 р. були безумовно учні, а також діти дошкільного та шкільного періоду з Дрогобича та округи. Наприклад, останній випуск Дрогобицької української гімназії відбувся щойно 3 березня 1944 р.[348] Туристами музею були передовсім вчителі та учні української гімназії, державна торгівельна школа (по вул. Я. Собєського), дівоча кравецька і дівоча господинська школи (по вул. Т. Шевченка), жіноча народна школа з однорічним терміном нав-

[346] Список учнів гімназії зі здачею матури у 1942 р. ... – С. 110.

[347] Там само.

[348] Галів М. Між серпо-молотом і свастикою: Дрогобич у 1939 – 1944 рр. … – С. 202.

чання, хлоп'яча ремісничa школа (вул. Раневицька, що біля вокзалу), а при ній трирічна званево-обов'язкова школа, ремісничa бурса, школи курсів німецької мови та машинопису, школа адміністративно-господарського курсу, окремий курс дитячих опікунок при дівочій школі і господинь, школи курсів бухгалтерів та провідниць дитячих садів, а також учнів курсів шевського крою та шоферського курсу. Окрему групу туристів безумовно складали вихованці дитячого садочку-сиротинця (української захоронки), що знаходився на теперішній вулиці Тарнавського (до недавнього часу приміщення поліклініки тубдиспансера, сьогодні приміщення «Карітас»). Зауважимо, що дуже часто А. Лепкий був ініціатором спеціалізованих екскурсій із цих навчальних закладів, врешті він паралельно мав години вчителювання в нововідкритій українській торгівельній школі[349].

Іл. № 86. Учні Андрія Лепкого з торгівельної школи Дрогобича (Фото 6 червня 1943 р.)

Окрему групу туристів завжди формували дошкільні навчальні заклади, які започаткували традицію відвідин природничого відділу Дрогобицького музею для наймолодших груп. Серед екскурсантів очевидно були дошкільні групи діток: дівоча захоронка по вул. Св. Івана, а при ній дитячий притулок для сиріт та дитячий садок на чолі із Стефанією Левицькою. З 1943 р. серед туристів музею були також учениці та практикантки другого зразкового дитячого садка по вул. Стрийській, 108, зокрема учасниці курсів провідниць, які тут же проходили практику[350].

[349] Галів М. *Між серпо-молотом* і *свастикою: освіта* на *Дрогобиччині* у *1939 – 1944 рр.* … – С. 198; Першоджерело: Державний архів Львівської області. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 6-7.
[350] Галів М. Між серпо-молотом і свастикою: Дрогобич у 1939 – 1944 рр. … – С. 202-204.

Іл. № 87. Великдень у дитячому садочку-сиротинці (захоронці).
Дрогобич, 1941 р.

Іл. № 88. Дрогобицький дитячий садочок-сиротинець (українська захоронка),
що на теперішній вулиці Тарнавського.
Фото 1943 – 1944 р.

Іл. № 89. На фото група дітей та дорослих дрогобицького садочку-сиротинця (захоронки) на теперішній вулиці Тарнавського (1943 р.). Зліва направо стоять: пані Тетяна працівниця, пані вихователька, пані Левицька завідуюча садочком, працівниця Анна Нікифорівна Федик, яка до 1939 року працювала поваром у власників рафінерії «Галіція»

До 1944 року, поряд із викладанням в Державній гімназії Дрогобича[351], Андрій Лепкий титанічно працював над розвитком музею, продовжуючи вчителювання в останньому 4-му класі гімназії. Серед вчителів, як один із його учнів Ярослав Яворський згадував, що справжніми українцями їх виховували: М. Байрак (латинська), М. Калужняцька (українська мова і література), С. Липинський (фізика), П. Кульчицький (географія), Ю. Смалько (природознавство), Б. Попель (історія), О. Полянський (співи), А. Лепкий (малювання), Ю. Опалка (фізкультура) та катехіт – отець Атанасій Кот[352]. Добрим словом про професора Андрія Лепкого також згадував інший його учень – Микола Дмитрах, називаючи його «*моїм професором*[353]. Інший учень гімназії 1943 – 1944 рр. Йосип Блажкевич у вересні 2005 року у Львові писав: «*з великим пієтетом і глибокою шаною згадую директора гімназії Михайла Бараника – січового стрільця, вчителів Марію Калужняцьку, Богдана Попеля, Миколу Байрака, проф. Полянського і його оркестру, Володимира Кульчицького, о. Кота, Андрія Лепкого…*»[354].

---

[351] Професорсько-педагогічний склад гімназії (1918 – 1939, 1941 – 1944)... – С. 61.

[352] Яворський Я. Нас виховували справжніми українцями... – С. 222.

[353] Дмитрах М. Мої професори // Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка / Упор. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гаврищак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька. – Дрогобич, 2014. – С. 254.

[354] Блажкевич Й. «Родинний краю, село родинне…» (спогад гімназиста 1943 – 44 н. р.) // Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка / Упор. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гаврищак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька. – Дрогобич, 2014. – С. 342.

Іл. № 90. Дівчинка у Дрогобицькому садочку-сиротинцю (захоронки) біля портрета Тараса Шевченка (фото з архіву Анни Никифорівни Федик, бабці колекціонера Анатолія Задерецького, 1943 р.)

Також до нашого часу зберігся колективний фотопортрет вчителів та абітурієнтів Української державної гімназії 1943 – 1953 рр., на якому також було опубліковано фотографію професора гімназії і директора музею Андрія Лепкого, який на фото виглядає дуже усміхненим і радісним. В цей час у реєстрі учнів, які склали матуру у 1943 р. зустрічаємо і учнів А. Лепкого, а саме: Ганна Артимович, Олег Бачинський, Боднар-Білас Люба, Лукіяна Візнюро, Василь Вороняк, Роман Гижий, Оля Дережицька, Іван Дзятик, Юрій Дробот, Осип Дякович, Микола Звоздяк, Іван Іваник, Ільницький, Оля Івасиків-Гаврилюк, Марія Йосифів, Богдан Качмар, Осип Кицун, Ярослав Ковальський, Оксана Козак, Ярослав Колінко, Олесь Коссак, Надія Костик, Теодора Кришталь, Дарія Кріль, Роман Круцько, Іван Куйдич, Орест-Франк Купранець, Мирон Леськів, Наталка Лисович, Олена Мазяр, Богдан Макар, Ярослав Маркевич, Ігор Мартинюк, Ірина Мацейко, Ярослав Мицавка, Володимир Мотика, Василь Огар, Надя Ортинська, Іван Ортинський, Юрій Рибак, Осип Рудницький, Михайло Слив'як, Лев Смалько, Орест Стасишин, Олесь Стецик, Юрій-Богдан Тарнавський, Михайло Терлецький, Степан Ухаль, Мирослав Фарима, Богдан Фарович, Люба Федорович, Любомир Фок, Михайло Форостина, Йосиф Фриштак, Фур?, Ірина Хархан, Роман Шатинський, Ірина Шелевич та Віра Шипайло.

Іл. № 91, 92. Професор гімназії і директор музею Андрій Лепкий серед вчителів та абітурієнтів 1943 р. (третій ряд згори перший ліворуч)[355]

[355] Список учнів гімназії зі здачею матури у 1942 р. // Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка / Упор. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гаврищак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька. – Дрогобич, 2014. – С. 129.

Іл. № 93. Учні VII-го класу Української державної гімназії в Дрогобичі 1943 – 1944 н. р.[356]

Іл. № 94. Учениці VII-го класу Дрогобицької української державної гімназії на екскурсії в Гошівському монастирі разом із шкільним катехітом о. Атанасієм Котом (1943 р.)[357]

[356] Копія з експозиції шкільного музею гімназії № 1 ім. Івана Франка міста Дрогобича.
[357] Там само.

В цей час Дрогобицький музей під керівництвом Андрія Лепкого продовжував свою експедиційну, науково-дослідну та промоційну роботу. 13 липня 1943 р. журналісти польської газети «Газета Львівська» опублікували власний репортаж про діяльність Дрогобицького музею на чолі із професором Андрієм Лепким, у якому вкотре в періодиці Галичини констатували той факт, що музей в Дрогобичі почав зароджуватися ще перед війною, як «Регіональний музей Дрогобицької землі імені маршалка Йозефа Пілсудського», проте нелюдські тоталітарні завірюхи і вивезення інтелігенції звели музейну справу міста нанівець. В період першої радянської окупації у місті Дрогобичі, тепер вже як обласному центрі, розпочався процес нагромадження речей, які переважно були «*награбовані по приватних двориках будинків та садибах, по палацах і замках*». На думку польських журналістів, які з болем спостерігали над втратою міжвоєнного музейного надбання Дрогобича, більшовики, методом грабунку інших музеїв та приватних колекцій, «*прагнули тим самим показати громаді, що вони займаються культурою і мистецтвом*».[358] Звісно, що польські журналісти вимушено згадали, що саме німецька влада, прийшовши до Дрогобича, одразу взяла на себе опіку за збіркою музейних фондів міста, які продовжували впорядковуватися станом на липень 1943 р. Як виявилося, в цей час проводилася серйозна каталогізація і укладання фондових одиниць за групами. Це робилося для того, аби у більш спокійніший час усі без винятку фонди були доступні для публіки зацікавлених[359].

Cena numeru 25 groszy

GAZETA LWOWSKA

DZIENNIK DLA DYSTRYKTU GALICYJSKIEGO

Nr. 161 — Rok 132 (3) Wtorek, 13 lipca 1943 r.

Na wschodzie szaleje wielka bitwa

Kontratak wojsk Osi na Sycylii

„Tygrys" w akcji pod Biełgorodem

Atak na Sycylię nie zaskoczył Włochów

Wojska alianckie spotkały się z silnym oporem

Głos dnia

Ілл. № 95. «Перша сторінка газети «Газета Львівська» від 13 липня 1943 р., у якій розміщено публікацію про Дрогобицький музей

[358] Zbiory muzealne w Drohobyczu udostępni się publiczności // Gazeta Lwowska. – № 161. – 13 липня 1943. – S. 3.

[359] Tam że.

Станом на середину липня 1943 р. музейна збірка Дрогобича була дуже цікавою, адже у великому поверховому будинку, який колись був зайнятий повітовим урядом, на першому поверсі було розміщено відділ природи. У цьому відділі А. Лепкий зумів остаточно і дуже естетично (по-мистецьки) розмістити в кількох кімнатах значну частину врятованих експонатів із природничого музею при Єзуїтському колегіумі Хирівського конквикту. А. Лепкий віддав наказ, презентувати ці експонати «у *засклених вітринах і великих шафах*»[360]. Значна частина цих вітрин та шаф були привезені разом із природничою колекцією із Хирівського конквикту ще в період формування радянського музею в Дрогобичі. На це вказує той факт, що ці вітрини були опубліковані на поштівках із Хирівського музею і окремі з них досі експонують артефакти у відділі історії Музею «Дрогобиччина». У цьому величезному відділі польських журналістів найбільше привернули увагу збірка мушлі, мінералів і метеликів, а серед ссавців і рептилій було представлено кілька десятків експонатів. Експозиція птахів в цей час була представлена лише дрібними птахами. Водночас журналісти зауважили, що в липні 1943 перший поверх музею був присвячений переважно збірці, привезеній до Дрогобича із палацу Лянцкоронських в Роздолі. Із великої і цінної колекції графа Лянцкоронського до Дрогобицького музею потрапила лише невелика частина, проте, як зазначали журналісти, «*те що вдалося привезти і врятувати, посідало величезну вартість для культури і науки*»[361].

Zbiory muzealne w Drohobyczu udostępni się publiczności

Już przed wojną rozpoczęto w Drohobyczu organizację muzeum regionalnego, lecz zawierucha wojenna przerwała pracę, a wysiłki ludzi i zebrane okazy poszły na marne.

W okresie rządów sowieckich w Drohobyczu, jako w mieście wojewódzkim, zaczęto gromadzić rzeczy zrabowane po dworach i dworkach, po pałacach i zamkach dla pokazania, że i bolszewicy zajmują się kulturą i sztuką.

Władze niemieckie, objąwszy Drohobycz w swe posiadanie, zaopiekowały się dotychczasowymi zbiorami, które obecnie porządkuje się, układa i katalogu je, aby w spokojniejszym czasie udostępnić je szerszej publiczności.

Drohobyckie zbiory muzealne są bardzo ciekawe. W dużym piętrowym budynku, niegdyś zajętym przez Wydział Powiatowy, na parterze rozmieszczono dział przyrodniczy: w kilku pokojach rozłożono w artystycznie wykonanych, oszklonych gablotkach i olbrzymich szafach uratowaną część muzeum przyrodniczego chyrowskiego Zakładu wychowawczego OO. Jezuitów. Z tego ogromnego działu najokazalej przedstawia się zbiór muszli, minerałów i motyli. Z ssaków i gadów zauważyć można tylko kilkadziesiąt wypchanych sztuk, a z ptaków przeważnie drobne okazy.

Pierwsze piętro muzealne poświęcono głównie zbiorom przywiezionym do Drohobycza z pałacu Lanckorońskich w Rozdole. Wprawdzie z olbrzymich i wartościowych zbiorów hr. Lanckorońskich niewiele dostało się do Drohobycza, ale i to, co zdołano uratować, posiada ogromną wartość dla kultury i nauki. Cóż więc tam się znajduje?

Oto w kurytarzach umieszczono kilkanaście portretów Rzewuskich i Lanckorońskich, a w salach oryginały i kopie dzieł sztuki od czasów greckich i rzymskich do najnowszej doby: są to biusty i całe postacie wykonane z marmuru, odlane z metalu lub gipsu, różnorodne zbroje, włoskie zastawy stołowe, starożytne wazy i flakony. Szafy gdańskie, gobeliny, makaty, obrazy słynnych malarzy włoskich, niemieckich i holenderskich, względnie ich kopie, sztychy i miedzioryty. Z nowszych czasów są i obrazy artystów polskich jak Pochwalskiego, Sichulskiego, Trusza, Wygrzywalskiego. Jest to tylko ułamek tego, co stanowiło tło życia możnego rodu, wybitnie znanego na polu konserwowania zabytków sztuki i uprawiającego to z naukowym znawstwem. W obrębie muzeum w Drohobyczu eksponaty pochodzące z Rozdołu są wiarygodnym przykładem poziomu życia polskiej warstwy ziemian-intelektualistów i taka jest ich tutaj muzealna rola.

Odrębna sala muzeum poświęcona jest działowi numizmatycznemu. Obecnie rozmieszcza się w gablotkach monety od czasów starożytnych do najnowszych. Imponująco przedstawia się zbiór monet polskich.

W krótkim czasie Drohobycz będzie miał coś więcej do pokazania prócz swoich słynnych fabryk przetworów ropy naftowej.

Іл. № 96. Польськомовна стаття-репортаж про Дрогобицький музей у газеті «Газета Львівська» від 13 липня 1943 р.

[360] Там же.

[361] Там же.

В коридорах приміщення музею журналісти зафіксували кільканадцять портретів Жевуських і Лянцкоронських, а в залах – оригінали і копії мистецтва від часу давньогрецького та давньоримського періодів до нової доби. Це були передовсім «*бюсти і цілі фігури виконані з мармуру, при цьому окремі з них – із металу чи гіпсу. Унікальними були різноманітні види зброї, італійський посуд, старожитні вази і флакони*»[362]. Окрему увагу привертали гданські шафи, гобелени, а також «*копії творів відомих італійських, німецьких і голландських художників, гравюри і медіорити*»[363]. З новітньої епохи у залах музею були представлені твори польських художників, як от Похвальського, Сіхульського, Вигживальського та ін. При цьому журналісти серед експозиції зафіксували твори друга Івана Франка – Івана Труша, якого занесли також до числа польських художників. Проте вже у наступному номері «Львівської газети» від 15 липня 1943 р. редакція опублікувала спростування щодо неточних частин тексту, опублікованих у попередній статті, присвяченій Дрогобицькому музею. Як виявилося, автор ранішої статті у «Львівській газеті» № 161 від 13.07.1943 р. «*Музейні колекції у Дрогобичі стають доступними для громадськості*» помилково згадав ім'я Івана Труша в числі польських художників, адже І. Труш був представником української художньої школи[364]. Оскільки газету читали далеко за межами Львова, а в березні 1941 р. якраз і помер український художник І. Труш, хтось мусів зателефонувати чи повідомити іншим чином редакцію про цю вагому і образливу для українського народу помилку.

Як бачимо, виставкові колекції та фондові скарби Дрогобицького музею були популярними на рівні Львова в часи німецької окупації. Проте, на думку журналістів, це був лише «*шматок того, що становило ключове тло життя заможного роду, в основному відомого раніше на ниві консервування старожитностей мистецтва в поєднанні із наукою*»[365]. З цієї тези випливає, що разом із картинами польських художників, скоріш за все, твори Івана Труша потрапили до Дрогобича разом із колекцією графа Лянцкоронського. Мета цих експонатів у Дрогобицькому музеї полягала у тому, аби «*достовірно передати рівень життя польської верстви інтелектуальних землевласників*» в минулі часи, і «*саме в цьому полягає їхня роль у цьому музеї*»[366]. Окремий зал музею був присвячений нумізматичній експозиції, у якій було представлено увазі відвідувачів старовинні монети від найдавніших часів до сучасності, а особливо розлогою була колекція монет Речі Посполитої[367].

Наприкінці своєї екскурсійної розвідки до Дрогобицького музею в часі його подальшої реорганізації польські журналісти зауважили, що «*за короткий час Дрогобич буде мати щось більше для показу, на противагу своїм відомим фабрикам з переробки нафтової ропи*»[368].

В період 1941 – 1944 рр. Андрій Лепкий продовжував листування із дружиною, яка залишалася у США, вона і далі виступала під прізвищем Ольга Лепка. Наприклад, на початку 1940-х рр. у США було поставлено оперу Миколи Аркаса

[362] Tam że.
[363] Tam że.
[364] Sprostowanie // Gazeta Lwówska. – № 165. – 15.07.1943. – S. 4.
[365] Zbiory muzealne w Drohobyczu... – S. 3.
[366] Tam że.
[367] Tam że.
[368] Tam że.

«Катерина» за участю Марії Сокіл і Ольги Лепкової[369]. Проте «американська мрія» Ольги Лепкої не збулася вповні, позаяк доля розлучила її з Андрієм Лепким не тільки кар'єрними гастролями та океаном, але й війною тоталітарних режимів проти людства. Водночас А. Лепкий не полишав роботи ані в музеї, ані в гімназії, продовжуючи чекати на завершення війни і зустріч з коханою, як і багато інших тисяч українців.

Остання фотографія в педагогічному середовищі вчителів та учнів Дрогобицької державної гімназії датується 1944 р., вона ідентична із портретним фото 1942 р., проте оформлена в овалі. При цьому саме портретне фото також оформлене згідно рисунку А. Лепкого і явно свідчить про його мистецьке зацікавлення античністю, зокрема тою, яка зберігалася в музеї, яким він керував. Наприклад, зображено Зевса, який сидить задумливо на Олімпі біля факела з олімпійським вогнем, а внизу монументально зображено земний храм Пантеону. Поруч А. Лепкий зобразив роки 1944 – 1954. Вочевидь автор намагався передати політичну ситуацію, адже, як відомо, «німецький Зевс – гітлер» станом на 1944 р. разом із армією зазнавав щоденних поразок у Другій світовій війні[370]. В цей час серед учнів, які склали матуру були й учні професора гімназії і директора музею А. Лепкого: Василь Баранецький, Ігор-Юліан Берегуляк, Юліан Білак, Михайло-Ілля Білас, Григорій Білик, Орест Бішко, Мирослав Блонар, Марія Вальо, Остап Винницький, Євген Войтович, Мирослава Герасим, Іван Гарванко, Михайло Говорушко, Василь Горічко, Ярослав-Михайло, Євген-Антін Гурбель, Ростислава-Леонтина Губель, Мирон-Орест Дахнівський, Ярослава Дешева-Винницька, Дарія Дешева-Глинянська, Ярослав Дідач, Любомир Дмитрах, Володимир Дуб, Зенон-Марян Дуцяк, Катерина Захарія-Западнюк, Роман Індра, Юліан Костецький, Микола Кіндій, Оксана Климкович, Михайло Комарницький, Роман-Юрій Копистянський, Богдан-Микола Коца, Остап Коцюба, Тарас-Роман Коцюба, Теодора Крамар-Гузичак, Іван-Мирослав Кривуляк, Юрій Круківський, Богдана-Любов Кульчицька, Володимир Кунців, Євген Кушнір, Лев-Марко Кущак, Роман Легедза, Надія Майба-попель, Євген Мак, Надія Максимів, Олександр Малецький, Ярослав Мацан, Іван Мацько, Тарас Мельник, Ольга-Розалія Митчин-Мак, Ярослав Мицавка, Любомир-Петро Німилович, Ярема-Лев Новосільський, Іванна Опришко-Спариняк, Юрій-Казимир Созанський, Лідія-Олена Сольчаник, Микола Сохоцький, Олександр Стецик, Михайло Стецiв, Євген Стринадюк, Іван Сусюк, Мироаслав Танчій, Ярослав Татомир, Ірина Терешків-Мамайчук, Петро Тимків, Фльоріян Топольницький, Степан Трускавецький, Любомира Турів-Наумко, Любомира-Юлія Угрин-Гурбель, Олександр Фарима, Федір Фаростина, Омелян Халупа, Стефанія Хархан-Ясінська, Богдан-Мирон Хомич, Ігор Хомич, Теодор Цигилик, Адам Черняховський, Богдан Чуквинський, Іван Щурко, Лідія Чурчакевич-Кушнір. Це були останні учні професора Андрія Лепкого, які відвідували музей Дрогобича, яким він керував.

[369] Рудницький А. Українська музика. Історико-китичний огляд. – Мюнхен, 1963. – С. 121.

[370] Татомир Я. Список учнів гімназії зі здачею матури у 1944 р. // Дрогобицька українська гімназія імені Івана Франка / Упор. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гаврищак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька. – Дрогобич, 2014. – С. 136-137.

Іл. № 97, 98. Професор гімназії і директор музею Андрій Лепкий серед вчителів та абітурієнтів 1944 р. (третє фото у другому ряду згори)[371]

Також збереглося портретне фото із вчителями та абсольвентами української державної гімназії в Дрогобичі, на якому праворуч від фотографії директора професор Андрій Лепкий зафотографований у білому костюмі. Це було останнє фото випускного класу гімназії, при цьому дуже символічне, позаяк багато хто із вчителів та випускників незабаром відійшли у засвіти через тоталітарні режими та їх злочинну війну. Цікаво, що рисунки до останнього портретного фото виконав один із учнів професора А. Лепкого – П. Гавриляк[372], який, на нашу думку, ще у 1934 році став відомий, як представник українського наївного і народного станкового малярства під твором «Смерть козака» (сьогодні у збірці О. Смакоти)[373].

[371] Там само. – С. 137.

[372] Філіпов З. Мистецтво Дрогобицької фотографії... – С. 110-111.

[373] Народне і наївне станкове малярство Надпоріжжя. Науково-методичний посібник. – Дніпро, 2007. – С. 114.

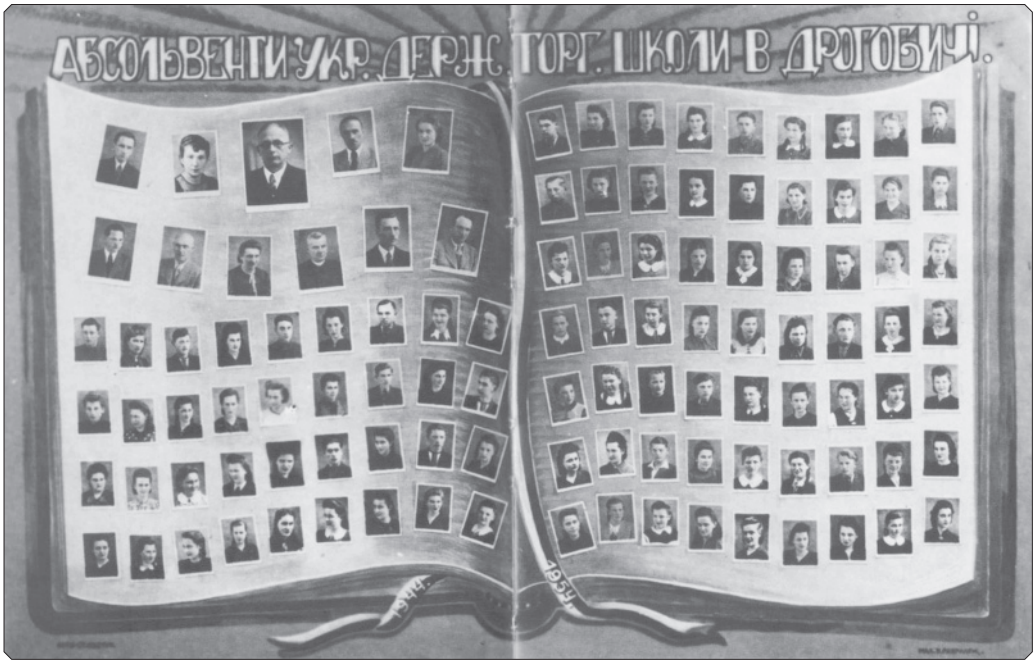

Іл. № 99, 100. Професор Андрій Лепкий серед вчителів та абсольвентів української державної гімназії в Дрогобичі 1944 р. (праворуч від директора)[374]

Правдоподібно, що з наближенням фронту і початком евакуації німецької армії та громадян міста Дрогобича у серпні 1944 р., професор Андрій Лепкий, як і багато інших свідомих українців, які знали про звірства НКВД у 1941 р. і на власні очі бачили вбивства і покарання українських націоналістів з боку німців, також евакуйовується до м. Кракова. Масована бомбова атака нафтопереробних заводів Дрогобича 26 червня 1944 рр.[375] була однією із ключових причин початку евакуації інтелігенції міста. А. Лепкий евакуювався перед 6 серпня 1944 р., адже в цей день о 8.30 год ранку до міста увійшла армія 4-го Українського фронту[376]. В цей же час його дружина вже п'ять років як була на гастролях на Американському континенті, а листування було практично паралізованим. Враховуючи той факт, що 2 серпня 1944 р. Я. Білинський, як колишній заступник директора з наукової роботи у 1940 – 1941 рр. та завідувач відділу у 1941 – 1944 рр., перевівся працювати до Львівського державного етнографічного музею на посаду наукового робітника[377], припускаємо, що приблизно у цей же час А. Лепкий вже був у дорозі до Кракова. 9 серпня 1944 р. з'явився перший наказ

[374] Філіпов З. Мистецтво Дрогобицької фотографії... – С. 110-111.

[375] 18 червня 1944 р. ще відбувалися екскурсії, зокрема до церкви Св. Юра в Дрогобичі (гімназисти та відомості про них за роками навчання / Упор. Л. Дутко-Слонська, Л. Ковалів-Гаврищак, Н. Петричка-Гарбузюк, І. Невмержицька. – Дрогобич, 2014. – С. 212); Галів М. Між серпо-молотом і свастикою: Дрогобич у 1939 – 1944 рр. … – С. 200.

[376] Галів М. Між серпо-молотом і свастикою: Дрогобич у 1939 – 1944 рр. … – С. 209.

[377] ВФ МД. – Книга наказів Дрогобицького обласного історико-краєзнавчого музею. Рік 1940 – 1951. – Арк. 12.

нового директора, а донедавна завідувача відділу природи Лева Ольшанського, про початок роботи з організації Обласного історико-краєзнавчого музею в Дрогобичі[378]. Згідно цього наказу директор розпорядився, щоб штатний склад музейних працівників тимчасово діяв до 12 серпня 1944 р. на основі того штату посад, які були прийняті упродовж 1940 – 1941 р. При цьому працівники мали з'явитися для поновлення документів на робочому місці до 12 серпня, адже з 13 серпня було передбачено затвердження нового штату. Цікаво, що з усіх колишніх працівників періоду керівництва Андрія Лепкого 9 серпня у музей з'явилися лише Е. Казимиров, Л. Ольшанський, 12 серпня – бухгалтер О. Городиловська, 16 серпня – колишній завгосп С. Хом'як[379]. Проте останні двоє таки не повернулися остаточно до роботи в музеї. Чи працював Л. Ольшанський за часів керівництва А. Лепкого поки нам ще не відомо.

Лев Лепкий у своїх спогадах на пошану свого брата Богдана Лепкого писав, що професор Андрій Лепкий «*…загинув при кінці Другої світової війни від бомби, а дружина вдруге вийшла заміж за відомого архітекта Юліяна Ястремського. Їх коштом врятувався цінний архів брата, в чому помогли теж колишні студенти краківського університету, добрі ученики брата, зокрема д-р Микола Климишин*»[380]. Тобто дружина Андрій Лепкого серйозно доклалася із другим чоловіком для порятунку спадщини Богдана Лепкого. Цілком можливо, що Андрій Лепкий загинув від бомби в Дрогобичі, тоді потрібно провести спеціальну розвідку дрогобицькими, бориславськими чи літинським некрополями. Проте існує версія, побудована на усних свідченнях, зібраних колекціонером Євгеном Пшеничним[381], а також на підставі розсекреченого архівного допиту рідного брата Андрія Лепкого – Схимонаха Віссаріона, який під час переслідувань подав слідчому органів НКВД інформацію про те, що Андрій Лепкий все ж трагічно загинув у м. Кракові[382], можливо в січні 1945 р. від бомби. Із розсекречених матеріалів дізнаємося, що в травні 1945 р. проти Віссаріона Лепкого було відкрито справу за контртерористичну діяльність, а також було оголошено звинувачення у приховуванні на квартирі учасників ОУН-УПА, зокрема санітарки УПА Марії Баран, Миколи Коваліва, Кузіва і Тимка. Разом із Віссаріоном по справі проходив також монах Петро Котів, який так як і Віссаріон перебував при монастирі Св. Йосафата. Віссаріона було закатовано безпосередньо в «тюрмі на Лонського»[383].

Відтак Андрій Лепкий, в часі відступу німців, цілком логічно заздалегідь виїхав з Дрогобича. Тоді у Кракові зосереджувалося широке коло його друзів художників та представників родини Лепких[384]. Дуже довго Ольга Михайлівна Лепка не мала жодної інформації про свого чоловіка та близьких, які залишилися в рідному краї. І лише у 1949 році вона змирилася, що її чоловік зник безвісти. Того ж року, по чотирьох роках довгого і безнадійного очікування вісток про Андрія, співачка вийшла вдруге заміж за відомого українського архітектора Юліана Ястремського[385], автора понад 30 проек-

[378] Там само. – Арк. 11.

[379] Там само.

[380] Лепкий Л. На марґінезі «Казки мого життя»... – С. 189.

[381] Пшеничний Є. Ex libris оо. Василіян у Дрогобичі. – вказана праця; Ex libris: видання... – С. 4.

[382] Бойків А. Невідомі брати відомого роду… – вказана праця.

[383] Архів Святоуспенської Унівської Лаври. – Ф. 15. – Спр. 49; Гаранадж А. Відроджуючи Східну монашу традицію... – С. 41, 64, 83.

[384] Бойків А. Невідомі брати відомого роду... – вказана праця.

[385] Про інженерні успіхи Ю. Ястремського, а також і його подружнє життя із О. Лепкою див., наприклад, у: Н. Йорк, Н. Й. Товариство Українських Інженерів в Америці / З життя громад і організацій // Свобода.

тів українських церков у США й Канаді. Після цього Ольга Лепкова-Ястремська лише зрідка виходила на сцену, адже на хвилі емоцій від пережитого, вона полишає велику сцену та гастрольний ритм життя. Один із останніх її виступів відбувся 7 липня 1953 року в «Союзівці», де вона виступала разом із Марією Полиняк-Лисогір та Левом Рейнаровичем. У другому шлюбі О. Лепка-Ястремська також не мала дітей і до кінця життя займалася громадською діяльністю в українських товариствах, зокрема у сфері меценатства української науки і культури. Наприклад, відомо, що у 1973 р. для видання першого тому «Дрогобиччина – земля Івана Франка» інженер Юліан Ястремський і Ольга (з дому Іванчук) пожертвували одну з найбільших сум у розмірі 275 американських долара[386]. Щороку родина також жертвувала значні суми для підтримки діяльності численних українських товариств та молодіжних організацій. У другій половині червня 1977 р. Ольга Лепка-Ястремська, завдячуючи підтримці американського консульства в СРСР, все ж зуміла відвідати Львів, зокрема родину Анатолія Кос-Анатольського, а також могилу його першої дружини, своєї рідної сестри Софії, яка похована на Личакові поруч із іншою сестрою Зеновією та братом Орестом (помер від важкої хвороби). В цей час О. Лепка, мабуть, пробувала все ж віднайти якісь вістки про родину і чоловіка, зокрема через зустріч та зв'язки А. Кос-Анатольського. Проте, на сьогодні навіть не відомо чи вона відвідала рідну Мражницю і любимий Краків. Врешті її перебування супроводжувалося під постійним ковпаком радянських спецслужб, а саму артистку було тимчасово поселено у готелі Львів. Зі слів другої дружини А. Кос-Анатольської, Надії Андріївни Кос, з якою нам вдалося поспілкуватися у листопаді 2022 р., уся родина Кос-Анатольського також була під постійним наглядом.

Іл. № 101. Композитор А.-Кос-Анатольський з дружиною Надією, дітьми та оперною співачкою О. Лепкою-Ястремською на могилі Софії, Зеновії та Ореста Іванчуків (Личаків, червень 1977 р.) [387]

Український дневник. – Джерси Ситі. – 2 листопада 1948. – № 255. – С. 4; Душник В. Юліян К. Ястремський – архітект і мистець // Свобода. Український дневник. – Джерси Ситі. – 18 травня 1965. – № 92. – С. 3.

[386] Список Жертводавців на видання збірника про Дрогобицьку землю // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Нью-Йорк, 1973. – Т. 1. – С. 825.

[387] Висловлюємо щиру подяку за дане фото з архіву родини Кос-Анатольських у Львові, надане для публікації дружиною композитора Надією Андріївною Кос.

На нашу думку, професор Андрій Лепкий, похований скоріш за все на одному із місцевих цвинтарів Кракова, проте могила досі не ідентифікована, оскільки навіть дружина не дізналася через зв'язки у Кракові, що з ним трапилося. Наприклад, наші пошуки у каталогах Раковицького та усіх інших існуючих цвинтарів Кракова привели лише до могили Богдана Лепкого, датованої 1941 р. при чужому гробівці. Існують припущення, що А. Лепкого поховали поряд із Богданом Лепким, але це малоймовірно, позаяк тіло Б. Лепкого ще в 1941 р. було поховане до могили його приятеля Іґнатія Шайдзіцького. Хоча цілком вірогідно, що внаслідок тяжкої Сандомирсько-Сілезької операції, коли 19 січня 1945 р. радянська армія захопила Краків, тіло відомого українського громадського і культурно-освітнього діяча, професора Андрія Лепкого могло навіки залишитися під завалами будинків або бути поховане в одній із братських могил[388].

Іл. № 102. Давній корпус Дрогобицького музею. Сьогодні, як і колись, відділ історії музею «Дрогобиччина» (Фото кінця 1990-х рр.)

Безсумнівно, що професор і директор Андрій Лепкий, був одночасно і ключовим героєм, і водночас жертвою унікальної епохи національного піднесення українського народу, відповідно і української музейної справи. Адже в 1920 – 1940-х рр. своєю щоденною титанічною працею він намагався розвивати рідну культуру під загальнонаціональним спікером Андрея Шептицького у «країні Франкіані і Лепкіані». Проте так склалася його життєва драма, що водночас під ковпаком тяжкої епохи численних злочинів проти людства з боку нових/старих ворогів, він таки не зумів дочекатися поступу українського музею в Дрогобичі, а також зустрічі із єдиною музою свого життя – Ольгою Лепкою. Врешті серед цих старих/нових ворогів, властиво московські – досі залишаються ворогами української культури, історії та

[388] Дем'ян Г. Історико-етнографічна діяльність першого бойківського музею // Архіви України. – 1970. – № 5. – С. 31.

віри, адже вони й понині не можуть змиритися із давньою тяглістю нашої унікальної європейської культурної традиції княжих часів.

Богдан Лазорак, Тетяна Лазорак.

«Енергійний директор, який з вірою говорить про майбутнє музею…»: Дрогобицький музей за каденції хорунжого УГА та професора гімназії імені Івана Франка – Андрія Лепкого (1940, 1941 – 1944 рр.).

У статті вперше в історіографії музейної справи аналізується історія музею міста Дрогобича за періоди першої радянської окупації та гітлерівської Німеччини. Стаття складається із двох частин. У першій проаналізовано процес ліквідації колишнього Регіонального музею Дрогобича імені маршалка Йозефа Пілсудського міжвоєнного часу та створення на його базі радянського Музею відділу мистецтв на чолі із Андрієм Лепким і короткотривалого терміну радянського Дрогобицького обласного історико-краєзнавчого музею на чолі з Дмитром Завгороднім. У другій частині розвідки автори передовсім реабілітують досі невідому сторінку в історії музею Дрогобича 1941 – 1944 р., а також на підставі родинних архівів, преси і джерел з архівосховищ України та Польщі, повертають в українську культуру забуту постать першого директора українського музею та професора гімназії Івана Франка в Дрогобичі – Андрія Лепкого та його дружини Ольги Лепкої-Ястремської (з Іванчуків). Зокрема реконструйовано дивовижну життєву драму Андрія Лепкого (1893 – †1945?) та його життєвий і творчий шлях від схимонаха-василіянина та хорунжого УГА до професора рисунку української гімназії імені Івана Франка і директора музею.

Bohdan Lazorak, Tetyana Lazorak.

«Energetic director who confidently speaks about the future of the museum...»: Drohobych Museum during the cadenza of the cornet of the UGA and professor of the Ivan Franko Gymnasium – Andriy Lepkyy (1940, 1941 – 1944).

The article, for the first time in the historiography of the museum case, analyzes the history of the museum of the city of Drohobych during the periods of the first Soviet occupation and Hitler's Germany. The article consists of two parts. In the first one, the process of liquidation of the former Drohobych Regional museum named after Marshal Jozef Pilsudski of the interwar period and the creation of Soviet Museum of Art Department on its base, headed by Andriy Lepkyy and the short-term Soviet Drohobych Regional Museum of History and Local History headed by Dmytro Zavhorodniy are analyzed. In the second part of the investigation, the authors primarily rehabilitate still unknown page in the history of the Drohobych Museum 1941-1944, and also on the basis of family archives, the press and sources from the archives of Ukraine and Poland, return to Ukrainian culture the forgotten figure of the first Ukrainian director of the museum and professor of the Ivan Franko Gymnasium in Drohobych – Andriy Lepkyy and his wife Olga Lepkova-Yastremska (from Ivanchuk). In particular, the amazing life drama of Andriy Lepkyy (1893 – †1945?) and creative path from a Basilian monk and standard-bearer of the UGA to the professor of drawing at the Ivan Franko Ukrainian Gymnasium and director of the museum have been reconstructed.

УДК 94(477.83-22)

Ірина СОПОТНИЦЬКА

ТРАГЕДІЯ ПОЖЕЖ У НАГУЄВИЧАХ

Перлиною Нагуєвич довгий час була дерев'яна церква Перенесення Мощів Святого Миколая, побудована 1800 році, яка називається долішньою. Для побудови цього храму прадід Івана Франка Іван Кімакович відпустив шість моргів поля. Для церкви батько Івана Франка Яків вирізьбив іконостас, підсвічники, хрести ТА окуття для хоругв. У 1848 році Яків подарував до церкви дороге Євангеліє у срібній оправі з надією, що Бог пошле йому діточок, адже після смерті єдиної дочки у Якова з Марією не було дітей майже тридцять років. Церква простояла майже двісті років. Не знищили її лихоліття Першої світової війни, не розгромили обстріли Другої світової війни, не зумів зруйнувати комуністичний атеїстичний режим, який з озлобленням боровся з українськими церквами та Київохристиянською традицію. На Різдвяні свята в ніч з восьмого на дев'яте січня 1996 року за лічені години згоріла історична пам'ятка не лише нагуєвичан, а й усієї України, згоріла церква, в якій хрестили Івана Франка. Згоріли всі дорогоцінні книги XVII століття, згорів найцінніший скарб громади – Євангеліє, яке довго зберігалося у фондах Львівського музею, а в 1992 році на вимогу парафіян було повернене до церкви. Одна з причин загоряння – коротке замикання електромережі храму.

Саме цього року у серпні проходило святкування 140-ї річниці від дня народження Івана Франка. До цієї ювілейної дати у музеї була організована виставка «Спалена святиня», де експонувалися уцілілі рештки згорілої церкви. На попелищі музейні працівники знайшли застібку від Євангелія, обвуглені церковні книги та інші церковні речі. Ця виставка викликала у відвідувачів сум і сльози на очах, адже згоріла святиня у якій колись хрестили українського національного генія Івана Франка і яка зберігала не тільки давній іконостас, але й численні богослужбові речі та братський архів XVII – початку XX ст. Сьогодні у експозиції музею досі експонується обгоріла метрика вінчаних періоду німецької окупації із села Нагуєвичі із особистими дозволами на шлюб від перемишльського владики Йосафата Коциловського, а також старовинна застібка від згаданого Євангелія.

Іл. № 1. Церква Святого Миколая Мирлікійського Чудотворця в Нагуєвичах (Фото з музейних фондів. Нагуєвичі, 28 серпня 1994 р.)[1]

Кошти на відбудову храму збирали по селах і містах усієї Львівщини. В обласних і районних газетах друкувалися заклики до благородної справи – допомогти коштами для побудови церкви у Франковому селі, відкрились банківські реквізити для пожертви. На заклики відгукнулись усі парафіяни Львівщини. Велику допомогу надали заводи Дрогобича, санаторії Трускавця, а також нагуєвичани Михайло Чапля, Омелян Риб'як, Михайло Янковський. Через декілька місяців громада Нагуєвич побудувала каплицю нижче спаленої церкви і там проводились Богослужіння до жовтня 2014 року.

Храм будувався довго, майже п'ятнадцять років, і 26 жовтня 2014 року відбулося перше Богослужіння в новозбудованій церкві. Ця пожежа привернула до себе увагу світової громадськості.

Через чотири роки в Нагуєвичах почалися серійні підпали, які дуже налякали громаду села. 24 – 28 травня 2000 року на базі Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка проводилось стажування працівників літературних та літературно-меморіальних музеїв України. 27 травня цього ж року учасники стажування приїхали до музею Івана Франка в Нагуєвичі і стали свідками погашеної пожежі на подвір'ї нащадка брата Івана Франка Захара – Шумеляка Любомира. У нього вночі згоріла стайня. Великих опіків отримала його дружина, яка рятувала своє майно. Господарка Шумеляка була по сусідству з батьківською садибою письменника, за десять метрів від кузні і двадцять метрів від хати Івана Франка. Садиба не згоріла лише дивом. Сильний вітер, який віяв

[1] Відділ Фондів Літературно-меморіального музею Івана Франка Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі». – Гр. ОР-ФР.-Ф. – Інв. № 78.

спочатку в сторону батьківської садиби, змінив напрямок і почав провіювати в протилежний бік. Звичайно, що стажування музейників змінило тему приїзду, оскільки почалося жваве обговорення загроз для подальшого збереження спадщини Івана Франка. Вогнеборці надали висновок, що причиною пожежі у Л. Шумеляка була несправна електромережа, але пізніше виявилось, що електрики в стайні узагалі не було. Причини пожежі та офіційна документація досі не надана музею І. Франка.

Друга пожежа цього року була у господарстві Ярослави Голич, під час якої були пошкоджені господарські будівлі. Мешканці Нагуєвич почали припускати, що це справа рук Миколи Риб'яка, який повернувся з місць позбавлення волі. Проте в громадськості та державних органах знову «списали на застарілу електромережу».

У ніч з 31 грудня на 1 січня 2001 року охоронцем музею був сторож Іван Лялюк, який розповідав, що вночі до батьківської садиби І. Франка біг Микола Риб'як з чимось в руках. Він його прогнав, а той кричав, що «йде веселити село». Незадовго зайнялася пожежа у господарстві Йосипа Чаплі. У цей час Любомир Шумеляк і син Чаплі працювали у виправній колонії міста Дрогобича. Проте факт пожежі знову було «списано на незадовільну електромережу», хоча у селі всі твердили, що це підпал.

Працівники музею уникали будь-яких конфліктів з Миколою Риб'яком, боячись, що йому нічого не вартує підпалити й музей. Найдивніше в тому є те, що пожежі були за пожежами, всі таємно говорили, що підпали зробив Риб'як, але і пожежники, і тогочасна міліція заявляли, що причиною пожежі була електрика, а також необережне поводження з вогнем власників будівель.

У ніч з 23 на 24 лютого 2001 року десь біля десятої години загорілася стайня-стодола на батьківській садибі Івана Франка. На чергуванні працював сторож Іван Гром, який викликав пожежників. Гасили односельці, прибули пожежні команди з Борислава, Дрогобича, Трускавця і Самбора. Поки усі приїхали, то рятувати уже не було що. Сумніву в тому, що це підпал, у нікого не було й цього разу. Підпал був зроблений з таким розрахунком, що пожежа перекинеться на хату Івана Франка. Сильний вітер дув з боку дороги на хату. Сусіди обходили свої хати і батьківську садибу освяченими образами, ревно молилися. Серед селян поширилася духовно-релігійна думка, що сталося чудо. Полум'я вогню вдарило вгору і вітер з шаленою швидкістю повернувся у напрямку дороги. Вочевидь, саме завдяки Божій ласці цієї горезвісної ночі не згоріла і хата Івана Франка. Вогонь приборкали за дві години. Районні слідчі до ранку шукали сліди злочину. Вони виходили на сліди Риб'яка, але справа тягнулася довго. Підозрюваний ходив по селу і погрожував музейним хранителям за те, що вони одноголосно твердили, що це справа його рук.

У цей же час Дрогобицький район готувався до святкування 145-ї річниці від дня народження Івана Франка. Було створено ювілейний комітет, щотижня в Нагуєвичах збиралася комісія по ремонтних роботах. Було розроблено кошторис на капітальний ремонт літературного музею: перекриття даху, ремонт музейних залів, підсобних приміщень, впорядкування території навколо музею.

Прем'єр-міністр Віктор Ющенко виділив на ремонт 150 000 гривень з державного бюджету, крім того керівників державних організацій зобов'язали долучитися до реставраційно-відновлювальних робіт у музеї та на батьківській садибі Івана Франка. Відтак, серед доброчинців та меценатів, які власними коштами та силами долучилися до відбудови музею-садиби, слід перелічити: Аграрна партія України, Львівська обласна державна адміністрація та обласна рада (М. Гладій, Я. Гадзало), обласне управління капітального будівництва «Прикарпаткурортбуд» (м. Моршин), Дрогобицька райдержадміністрація (П. Бехта), Дрогобицька міська рада (О. Радзієвський), Трускавецька міська рада (Б. Матолич), Бориславська міська рада (І. Удовиченко), КП «Трембіта» (В. Кекош), Львівліс (Дейнека А.), обласне управління автодоріг (Маїк С.), галицькі чиновники від тодішньої СДПУ(о) та ін.

Для того, щоб запобігти непередбачуваних випадків, Дрогобицьку міліцію зобов'язали цілодобово чергувати на території батьківської садиби та літературного музею. Чергові щоденно доповідали про стан музею-садиби до наглядової ради.

Згорілу стайню-стодолу на меморіальному комплексі почали відбудовувати на початку липня 2001 р. Погода була несприятливою, щоденні дощі не дозволяли повноцінно працювати. Стайню відновлювали місцеві майстри на чолі з Петром Даньковим. У його бригаді працювали Йосип Мацько, Михайло Лех, Михайло Гром та Олексій Фрідрак. До робітників неодноразово підходив у нетверезому стані Микола Риб'як і погрожував: «*Будуйте, будуйте, я і так то спалю*». По дорозі підозрюваний перестрівав працівниць музею і сміючись запитував, як вони чуються після пожежі, чи завдав він їм клопоту. Усі його старалися уникати, передчуваючи в його словах якусь погрозу.

Ще йшли роботи по відбудові стайні-стодоли, як 5 липня, о 18 годині 20 хвилин було підпалено хату Івана Франка, яку так усі старанно оберігали. О цій порі дня бригада Петра Даньківа будувала стодолу. До них підійшов у нетверезому стані Риб'як Микола і знову став погрожувати, що все спалить. На чергуванні в цей день знову був сторож Іван Гром, який прогнав його з музейної території. Риб'як Микола пішов у напрямку своєї хати – це сусідня вулиця з батьківською садибою Івана Франка. Всі робітники бачили, як через пліт з боку сусідського городу Марії Сольської в подвір'я батьківської садиби скочив Микола Риб'як, і зразу ж з того боку загорівся кут хати Івана Франка. Поки майстри на даху стодоли зорієнтувалися і позіскакували вниз, полум'я охопило стріху хати, яку кинулися рятувати робітники. Сторож одразу викликав пожежників. Знову ж приїхали вогнеборці з Борислава, Дрогобича, Трускавця. Завдяки їхнім зусиллям було врятовано зруб хати, кузню, шопу-шпихлір, а також музейні експонати, які зберігалися в коморі через те, що у літературному музеї був капітальний ремонт. Вогонь знищив повністю солом'яну стріху, двері, вікна та пошкодив стіни хати. Проходили судові засідання в Дрогобичі та Нагуєвичах. Миколу Риб'яка було заарештовано і відправлено у Дрогобич. Перед арештом він далі усім погрожував, що він повернеться і все спалить, а сам повіситься.

Іл. № 2. Реконструйована садиба Франків у Нагуєвичах після пожежі. Фото редакції Газети «Поступ», 17 липня 2001 р.[2]

Іл. № 3. Зруйнована пожежею садиба Франків реконструкції 1981 р. Фото редакції газети «Поступ», 8 серпня 2001 р.[3]

[2] Садиба Івана Франка в огні. Парадокс історії: генія і виродка породила одна земля. Попелище // Поступ. – № 108 (766). – 17-18 липня 2001. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://postup.brama.com/010717/108_8_2.html

[3] Садова В. Коли припиняться злочини на землі Каменяра? Подзвін // Поступ. – № 117 (775). – 2-8 серпня 2001. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://postup.brama.com/010802/117_11_2.html

Після повернення з місць позбавлення волі, Микола Риб'як підпалив свою стайню-стодолу, яка була по сусідству з батьківською садибою Івана Франка. Знову почався в селі неспокій. Через деякий час Микола повішався на зупинці, але водій автобуса його врятував. А в середині червня 2014 року Микола Риб'як все-таки закінчив життя самогубством.

Над відбудовою хати працювала бригада Миколи Цюника в складі Миколи Саляка, Івана Чаплі та Степана Пеняжка. Обидві бригади працювали цілий світловий день і до кінця серпня батьківська садиба була відновлена.

Святкування 145-ї річниці від дня народження Івана Франка було перенесено на 9 вересня 2001 року. В цей день падав потужний дощ з самого ранку до пізньої ночі. Розпочалося святкування з гімну «*Не пора, не пора*» у виконанні студентського хору Дрогобицького педагогічного університету ім. Івана Франка. З промовами виступили віцепрем'єр-міністр України Володимир Семиноженко, перший президент України Леонід Кравчук, посол України в Польщі Дмитро Павличко, народні депутати Ярослав Кендзьор, Олександр Лавринович, Катерина Ващук, внук Івана Франка Роланд Франко та інші. Наприкінці урочистої частини перший президент України Леонід Кравчук нагородив усіх рятувальників батьківської садиби під час пожежі почесними грамотами.

Ірина Сопотницька.
Трагедія пожеж у Нагуєвичах.

Вперше у франкознавстві та музейництві публікується нелегкий спогад про пожежі, які сколихнули церковні та історико-культурні пам'ятки в рідному селі Івана Франка – Нагуєвичах у 1996 – 2001 рр. Автором спогаду є безпосередня очевидиця цих непростих для музею Івана Франка та села подій, наукова співробітниця музею-садиби Івана Франка (з 1993 р. і до сьогодні), а у період з 17 квітня 2001 р. до 9 серпня 2001 р. – виконувач обов'язків завідувача філії Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка в Нагуєвичах та з 9 серпня 2001 р. до 1 листопада 2001 р. – завідувач філії, Ірина Іванівна Сопотницька.

Iryna Sopotnytska.
The tragedy of the fires in Naguyevychi.

For the first time in Franko studies and museology, a difficult memoir about the fires that shook the church and historical and cultural monuments in Ivan Franko's native village – Naguyevychi in 1996-2001 is published. The author of the memoir is a direct eyewitness of these difficult events for the Ivan Franko Museum and the village, scientific worker of the Ivan Franko Museum (from 1993 to the present day), and in the period from April 17, 2001 to August 9, 2001 – acting head of the branch of the Ivan Franko Literary and Memorial Museum of Lviv in Naguyevychi, and from 9 August 2001 to November 1, 2001 – head of the branch, Iryna Ivanivna Sopotnytska.

УДК 069.5(477.83-22):929.53"1934/1944"

Лілія ХМІЛЬ

ВРЯТОВАНА ПАРАФІЯЛЬНА КНИГА ПЕРЕДШЛЮБНИХ ПРОТОКОЛІВ 1934 – 1944 РР. ЦЕРКВИ СВ. МИКОЛАЯ ЧУДОТВОРЦЯ В НАГУЄВИЧАХ ЯК РІДКІСНИЙ ЕКСПОНАТ ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІВАНА ФРАНКА

Тема передшлюбних протоколів у музейній справі Дрогобиччини аналізується нами не вперше. У другій книзі наукового збірника заповідника Нагуєвичі «Садиба Франка»[1] опубліковано детальний аналіз проблеми ведення парафіяльної документації через призму законодавства Католицької та Греко-католицької Церков. Натомість метою даної розвідки є аналіз історії церковного життя села Нагуєвичі першої половини ХХ ст., а також систематизація та аналіз демографічних і генеалогічних даних на підставі рукописних записів «Книги передшлюбних протоколів села Нагуєвичі церкви Св. Миколая Чудотворця», які здійснювалися упродовж 1934 – 1944 рр. Чи не вперше у музейному франкознавстві маємо об'єктом дослідження експонат, який був врятований мешканцями села Нагуєвичі під час пожежі церкви Святого Миколая Мирлікійського Чудотворця у 1996 р. Книга є особливо цікавою, оскільки охоплює метричні дані про вінчання мешканців Нагуєвич та жителями з інших сіл і міст Галичини за три різних історичних періоди: міжвоєнний (1934 – 1939 рр.), період німецької окупації (1941 – 1944 рр.), а також період другої окупації Франкового краю радянською владою. Книга підтверджує діяльність парохії у період тоталітарних режимів згідно унійних канонів до 1939 р., а тому є важливим джерелом до історії збереження Києвохристиянської традиції у церкві, де свого часу хрестили Івана Франка і багатьох представників його роду.

У 1997 році у літературно-меморіальному музеї Івана Франка у Нагуєвичах було сформовано нову виставку під назвою «Спалена Святиня». Серед експонованих речей знаходилась також обгоріла книга «Передшлюбних протоколів села Нагуєвичі церкви Св. Миколая Чудотворця». Встановлено, що записи здійснювались у період з 15 липня 1934 до 17 лютого 1944 рр. І проводив їх довголітній Нагуєвицький парох о. Михайло Єднакий (1893 – 1953). Сьогодні вона зберігається

[1] Хміль Л. Книга «Передшлюбних протоколів парохії села Ясениця-Сільна»: рукописний експонат до генеалогії мирян 1905 – 1909 рр. із нових надходжень фондів літературно-меморіального музею Івана Франка в Нагуєвичах // Садиба Франка: науковий збірник заповідника «Нагуєвичі» / Ред. кол. Б. Лазорак (голов. ред.), Я. Мельник, М. Мозер, П. Гриценко, Л. Тимошенко, В. Александрович та ін. – Кн. 2. – Дрогобич-Нагуєвичі, 2021. – С. 391-422.

в допоміжному фонді музею[2], позаяк спочатку необхідно провести реставрацію, і лише тоді переведемо експонат в основний фонд.

Одним із важливих чинників духовного життя громади була церква. Відвідування храму вважалося обов'язком кожного християнина. У часі панування Австро-Угорщини Нагуєвицькі парафії були підпорядковані деканатові з центром в Мокрянах. У селі діяло дві дерев'яні церкви. Храм святого Миколая Чудотворця у Нагуєвичах (нижніх) побудований у 1800 р. Друга церква – Перенесення мощів святого отця Миколая у Нагуєвичах (верхніх) побудована 1801 року. За нашими спостереженнями, а також дослідженнями ікон з Нагуєвич XVII – XVIII ст., проведеними Володимиром Александровичем, нашим музейникам вдалося констатувати, що культ Святого Миколая століттями був у великій пошані в нагуєвичан. Зовсім невипадково обидві церкви було названо ім'ям цього Святого. Більше того, в історіографії добре відомо, що колишній нагуєвицький монастир також носив ім'я святого Миколая. Хоча у селі певний час діяло дві церкви, у першій половині XX ст. парохія була об'єднаною.

До храму Св. Миколая Чудотворця у Нагуєвичах (нижніх) Яків Франко виготовив іконостас, підсвічники, хрести, окуття для хоругв та ін. 25 березня 1848 р., будучи знаним і багатим ковалем, Я. Франко подарував для храму дороге Євангеліє в надії Божого благословення стати в майбутньому батьком. На книзі здійснено такий напис: «*Сію книгу, зовемую Евангелієм, справив рабь Божий Яків Франко, обиватель і парафіянин нагуєвицький с женою своєю Марією з Тимишиних і з матірю Катериною з Кімаковичів за відпущення гріхів. Сіріч*[3] *до храму воскресіння Христова, рождества чесного і славного пророка, предтечі і хрестителя Іоанна і святителя Христового отця Миколая. А хто би дерзнув сію книгу з цього святого храму забрати, сей оддасть ответ на страснім судищі Христовім. Оправа сеї книги держить ответ в собі ваги віденської 75 пудов серебра і коштує со всім 42 дукати або 189 ринських*» (відпис згідно музейних даних фондів). Тут старий коваль хрестив свого первістка – сина Івана. Кожного року давав безкоштовно до церкви кілька фунтів воску. Яків Франко був ктитором нагуєвицької церкви Св. Миколая[4], врешті володів великою кількістю землі на території слободи і був частим позичальником для бідніших селян, які так само, як і він належали до церковного братства.

Приблизно на межі 1959 – 1960 р., з огляду на постійні докори радянської влади, церква Св. Миколая проходила так звану консервацію. Ключі зберігались у сільській раді. Церковні книги утримував тодішній дяк Григорій Паращак, щоб вони не пропали. Церква мала типову архаїчну бойківську архітектуру – так званий безкупольний тип. На даху стояли три хрести – один над престолом, другий, найбільший, – посеред церкви, третій – над хорами.

У 1961 р. на свято літнього Івана голова сільської ради Михайло Риб'як закрив церкву остаточно. Килимові доріжки, килими передали в музей Каменяра і до сільської бібліотеки. Євангеліє, подароване Яковом Франком, стало найціннішим

[2] Відділ фондів Літературно-меморіального музею Івана Франка Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі» (далі – ВФ ЛММІФ ДІКЗ «Нагуєвичі»). – Гр. ДМ. – Інв. № 348. – 584 арк.

[3] Мається на увазі староукраїнське слово «Сіречь», яке транслітерується у сучасну мову, як слово «тобто»

[4] Гром Г. Нагуєвичі. – Дрогобич, 2002. – С. 95-96.

експонатом у музеї його сина. Церква стояла закритою аж до 1989 року. Відкрив її тодішній голова сільської ради Михайло Дрогобицький. Священником було призначено Григорія Петрущака. Церкву було зареєстровано як російську православну, але із здобуттям Незалежності і до сьогодні парафія, як і в давні часи, продовжує бути українською і виконує функції храму в рамках Київохристиянської традиції Української Православної Церкви.

На жаль, в ніч з 8 на 9 січня 1996 року давня дерев'яна церква згоріла через необережність парафіяльної громади у користуванні нагрівальними приладами. Згоріли всі дорогоцінні рукописні книги та стародруки, а також Євангеліє з XVII ст., подароване Яковом Франком та інші речі церковного вжитку[5].

Пожежа почалася всередині. Був другий день Різдвяних свят. Люди вшановували свято Собору Пресвятої Богородиці. Біля церкви проходив міліціонер Роман Калапунь. Він побачив, що в церкві дуже ясно. Обійшов навколо і переконався, що горить всередині. Священника в селі не було. Ключів від церкви також. Горіло цілу ніч. Пожежники приїхали вочевидь запізно. Пожежники озвучили версію, що причиною пожежі міг бути не вимкнений електричний обігрівач. Хоча його потім і не знайшли. Сьогодні вартувало б оцифрувати для музею цей протокол з архіву пожежної частини Дрогобича, а також протоколи поліції.

Зважаючи на вагу дерев'яного склепіння, під власною вагою, металевий дах упав на вогнище і прикрив його. Працівники музею, спільно із мешканцями села, почали шукати на згарищі рештки того, що не згоріло. З тих понищених пожежею речей пізніше зроблено виставку «Спалена святиня». Як виявилося, в церковному архіві зберігалась дуже важлива документація, зокрема метричні книги народжень, одружень, смерті за деякі роки перед Другою світовою війною. Особливо цінними були книги передшлюбних опитувань[6]. Добре відомо, що ще з часів Йосифа Шумлянського метричні книги народження, одруження та смерті парафіяльні священники почали заводити уніфіковано згідно волі Львівського владики. Також діяли і світські укази влади. Так, починаючи від 1872 року, згідно з розпорядженням цісаря Австро-Угорщини, кожен священник мав якнайретельніше вести такі книги, за що одержував певну винагороду від влади. Це робилося і для того, аби полегшити демографічну статистику для урядових організацій, а також для перепису населення. При плануванні плебанії був обов'язковим розрахунок на приміщення для канцелярії, де зберігались ці метричні книги[7].

Досліджувана нами рукописна книга «Передшлюбних протоколів села Нагуєвичі церкви Св. Миколая Чудотворця» Дрогобицького повіту містить у собі статистичні дані стосовно актів укладання шлюбу у період з 15 липня 1934 по 17 лютого 1944 рр., які дозволяють відслідкувати міграцію населення повіту, середньостатистичний вік жінок і чоловіків при одруженні, смертність (вказується чи вдівець або вдова за ким і в якому році, народження дітей поза шлюбом, приклади змішаних шлюбів). Записи проводив Нагуєвицький парох о. Михайло Єднакий, який пробув у Нагуєвичах найдовше з усіх священників. Свою першу службу він тут відправив 21 травня 1893 року, коли село покинув о. Іван Савчак. Михайлові

[5] Там само.

[6] Горак Р. Дзвін. – Львів, 2010. – Число 5-6. – С. 103.

[7] Горак Р. Рід Якова: Святиня Якова Франка. – Львів, 2000. – С. 21.

Єднакому випало хрестити, одружувати та хоронити ту гілку роду Якова Франка, яка залишилась в Нагуєвичах по його синах та братові Степанові. На жаль, частину інформації книги та її оправу знищено вогнем. Тому провести належним чином кодикологічний опис джерела неможливо. Та незважаючи на це, книга знаходиться у експозиції літературно-меморіального музею і чекає серйозної реставрації. До певної міри її стан є символічним, адже сьогодні десятки українських церков та їх парафіяльних архівів вщент знищені пожежами, спричиненими воєнним вторгненням рашистів. Ці архіви вже ніколи не повернуться в історію української церкви та культури, а відтак нам необхідно з усією серйозністю ставитися до пам'яток, які ще можна врятувати сьогодні, навіть від таких халатних пожеж, як пожежа храму 1996 р. у Нагуєвичах.

Під час аналізу книги вдалося відчитати наступні передшлюбні протоколи з нареченими села Нагуєвичі церкви Святого Миколая Мирлікійського Чудотворця (1934 – 1944 рр.)[8]:

1934 р. Іван Кубів (Липовець) і Фрузя Хруник; Петро Огар і Марія Павлик; Василь Буцяк і Анна Цюник; Едвард Мояк (римо-католик зі Ступниці) і Анна Чапля; Йосиф Гатараняк і Фрузя Буцяк; Михайло Ревусь (Борислав) і Марія Маринович; Івань Дум'як і Юлія Мазурик; Петро Гуняк і Анна Чапля; Осиф Сарабрин і Каська Фирта.

1935 р. Стефан Матлак і Фрузя Франко; Михайло Гвоздецький і Анна Буцяк; Стефан Кімакович і Марія Дідач; Петро Чапля і Анна Дрогобицька; Николай Митчак і Марія Фридер; Михайло Волошиновський (Ортиничі, вдівець) і Татьяна Хруник; Юліан Подляшецький і Каська Дум'як; Федьо Хруник і Олена Дрогобицька; Володимир Краснопер (с. Борщів, Перемишлянський повіт) і Юліана Бориславська; Николай Подляшецький і Фрузя Микитич; Дмитро Лунів (вдівець) і Мокрина Ильницька; Михайло Хохлач (вдівець) і Марія Лестівців; Василь Микитич і Марія Лазорович; Николай Гром і Фрузя Фридер; Илько Хруник і Анна Дум'як; Гринь Яцуляк і Фрузя Хруник; Николай Лялюк і Марія Буцяк.

1936 р. Михайло Мацько і Анна Мацько (вдова по покійному Николаю Мацьку, брату нареченого); Михайло Валько і Марія Франко; Осип Гаджула (вдівець по Анні Хруник) і Олена Гаврилик; Кароль Стембальський (римо-католик, Дрогобич) і Настя Лазорчин; Гринь Поврозник і Марія Хруник; Юліан Войтусік (римо-католик) і Каська Бадинська; Осип Твердовський (вдівець) і Марія Матлак; Гринь Хруник і Марія Твердовська; Василь Хруник і Фрузя Митчак; Іван Бадинський і Агафія Ильчишин; Іван Котик і Олена Винницька; Йосип Гелей і Марія Павлик; Михайло Буряк і Марія Лялюк; Федь Тимишин і Анна Хруник; Стефан Вольчак і Анна Винницька; Андрусь Бадинський і Фрузя Вольчак; Николай Гром і Анна Чапля; Андрусь Лялюк і Анна Дум'як; Іван Коник і Фрузя Павлик; Петро Гуняк і Юлія Войтусік; Михайло Фридер і Марія Микитич; Василь Митчак і Анна Дідач; Гринь Поврозник і Марія Хруник; Дмитро Гелій і Каська Дрогобицька; Михайло Балуш і Каська Лялюк; Федьо Чапля і Каська Комар; Степан Чапля і Каська Винницька; Юліан Сторонський і Стефанія Фридер.

1937 р. Юліан Сторонський (Ясениця-Сільна) і Стефанія Фридер; Дмитро Винницький і Євка Шумеляк; Степан Саляк і Настя Глинка; Михайло Войтусік (римо-католик) і Анна Хруник; Василь Мацько і Анна Винницька; Михайло Фир-

[8] ВФ ЛММІФ ДІКЗ «Нагуєвичі». – Гр. ДМ. – Інв. № 348. – 584 арк.

та і Настя Климко; Володимир Навроцький (Ясениця-Сільна) і Марія Шепітчак; Василь Лазарович і Каська Сулак; Михайло Хруник і Марія Даніцька; Володимир Багрій і Фрузя Твердовська; Йосиф Лунєвич і Фрузя Чапля; Іван Гирчак і Анна Гирчак (вдова по пок. Николаю Гирчаку); Іван Дум'як і Анна Кахній, Николай Яцуляк (Ясениця-Сільна) і Анна Гром; Петро Голубіцький (Снятинка) і Настя Олефір; Михайло Кімакович і Анна Гром; Михайло Хруник і Анна Чапля; Михайло Винницький і Каська Чапля; Николай Сидор і Настя Митчак.

1938 р. Андрусь Матлак і Анна Фридер; Василь Гаврилик і Марія Подляшецька; Олекса Гром і Настя Гатараняк; Онуфрій Віткович і Анна Лялюк; Михайло Віткович і Фрузя Франко; Іван Ягейло і Настя Яцуляк; Федьо Винницький і Марія Дрогобицька; Іван Микитич і Фрузя Мазурик; Петро Губіцький (Снятинка) і Настя Олефір; Йосиф Калапунь і Марія Гатараняк; Гнат Винницький і Фрузя Буцяк; Николай Чапля і Тася Чапля (однофамільці); Іван Кімакович і Олена Саляк; Михайло Кушнір і Анна Коваль; Йосиф Дум'як і Настя Риб'як; Йосиф Чапля і Євка Павлик; Гринь Лунєвич і Фрузя Огар; Йосиф Гаврилик і Анна Кімакович; Йосиф Данько і Настя Партика.

1939 р. Володимир Кульчицький (Ясениця-Сільна) і Марія Кахній; Степан Вольчак і Анна Іванчик; Йосип Тимишин і Марія Мацько; Михайло Франко і Каська Чапля; Федьо Лазорович і Анна Мазурик; Михайло Гром і Каська Лоїк; Василь Лестовець і Анна Риб'як; Михайло Маринович і Настя Безклуба; Николай Гаврилик і Юлія Климко; Михайло Дум'як і Фрузя Лопушанська, Володимир Іванчук і Катерина Лялюк; Михайло Дум'як і Каська Винницька; Николай Фридер і Анна Чапля; Николай Митчак і Фрузя Котик; Гром Михайло і Анна Котик; Василь Бучок (Ясениця-Сільна) і Фрузя Ягелло; Гнат Тимишин і Марія Чапля; Йосиф Гром і Марія Риб'як; Михайло Яцуляк і Анна Гром.

1940 р. Стефан Волох і Марія Хом'як; Николай Подляшецький і Фрузя Твердовська; Михайло Гром і Анна Чапля; Йосиф Гром і Марія Риб'як; Дмитро Чапля і Анна Буцяк; Василь Яцуляк і Марія Гатараняк; Осип Паращак і Анна Лазорович; Николай Кушнір і Марія Білоголовка; Василь Хруник і Каська Дуда; Андрій Дум'як і Настя Павлик; Василь Винницький і Настя Навроцька; Петро Твердовський і Марія Гром.

1942 р. Йосиф Тимишин і Анна Чапля; Дмитро Чапля і Фрузя Чапля; Йосиф Чапля і Євдокія Климко; Василь Хруник і Фрузя Тимишин; Федьо Дум'як і Настя Винницька; Дмитро Бадинський і Катерина Гвоздецька; Михайло Комар і Марія Лоїк.

1943 р. Михайло Гром і Анастасія Даніцька; Яків Дуда і Марія Гром; Николай Винницький і Анна Маринович; Михайло Добрянський і Євдокія Чапля; Василь Лоїк і Каська Ясюра; Михайло Гром і Анна Дрогобицька; Михайло Вольчак і Франчішка Вольчак; Василь Кушнір і Катерина Буцяк; Михайло Яцуляк (Ясениця-Сільна) і Анна Лялюк (свідоцтво оповідей); Михайло Федуньців (Борислав) і Єфемія Гром; Осип Добрянський і Анна Лазорович.

1944 р. Николай Лесівців і Євдокія Лялюк; Василь Риб'як і Каська Хом'як.

З нашими підрахунками в період з 15 липня 1934 до 17 лютого 1944 рр. шлюб взяло 146 пар. При цьому 80% наречених вступали у подружній стан, досягнувши повноліття, яке наступало у 21 рік. У випадку неповноліття один з батьків да-

вав письмову згоду на шлюб у книзі протоколів (див. іл. № 3). Якщо наречена або наречений були сиротами, то цей дозвіл надавав суд (див. іл. № 5). При певних перешкодах до шлюбу, як от наприклад споріднення в певній степені близькості, брався письмовий дозвіл у представництві єпархії (див. іл. № 4). Джерелом прибутків для 85% записаних було рільництво. Середній вік при одруженні чоловіків становив 23 роки, жінок – 21. 10% одружувались вдруге, будучи вдівцями або вдовами. Часто практикували одруження брата покійного на його вдові. Як, от наприклад: Михайло Мацько і Анна Мацько; Іван Гирчак і Анна Гирчак. Серед записів протоколів фігурує прізвище Франко: Фрузя Франко, Михайло Франко. Це нащадки по рідному брату Якова Франка Степану. Найпоширеніші серед парафіян церкви з села Нагуєвичі зафіксовано прізвища: Риб'як, Лялюк, Лазорович, Добрянський, Буцяк, Маринович, Гвоздецький, Гром, Твердовський, Фридер, Шумеляк, Винницький, Чапля, Тимишин, Хруник, Микитич, Лоїк, Гаврилик, Мацько, Дум'як, Войтусік. Якщо наречений був не з Нагуєвич (що вказується вище), то обряд вінчання переважно відбувався у парохії, звідки родом наречена.

Публікація такого виду музейних експонатів є запорукою не тільки для збереження історії духовно-релігійного життя парафій Дрогобиччини, але й науковим обов'язком кожного музейника, адже експонат повинен бути введений передовсім у науковий обіг задля написання історичної правди про нашу духовну історію та культуру, якої ніколи не було у наших одвічних східних ворогів, і яку вони досі прагнуть знищити пожежами.

ДОДАТКИ

III. До свідків.

Як називаєтеся, якого ви стану і де проживаєте?	Ми називаємся: Василь Чапля, рольник, и Францішок Войтусик, подорожник.
Чи знаєте точно, тих наречених і їх взаємні відносини?	Знаємъ ихъ добре.
Чи можете потвердити, що почуті вами заяви наречених є правдиві віродостойні?	Можемъ потвердити.
Чи не знана вам яка перепона до наміреного супружества тих наречених?	Не знана намъ ніяка перепона.
Чи можете ствердити присягою всі ваші зізнання?	Можемъ ствердити присягою.

Парохія Нагуєвичі дня ... листопада 36.

Підпис протоколуючого священика: Михайло Едначів, парохъ.

Підпис нареченого і нареченої: Петро Букоk, Juljа Wajtusik.

Підпис свідків: Wojtusik Franciszek, Василь Чапля.

Передслюбний протокол

списаний

з нареченим Михайломъ Фридрихомъ ч. д. 379.

з нареченою Юліею Войтусик ч. д. 126.

дня 22. листопада 1936.

Питання	Відповідь
1. До нареченого.	
1. Як називаєшся, якої ти віри і якого обряду?	Я называюся Михайло Фридрихъ, греко-кат. обряда.
2. Як називаються твої родичі і якого є або були стану?	Отецъ пок. Максимъ Фридрихъ, мати Мокрина р. Винницька, рільники.
3. Коли і де ти родився?	Я родився дня 9. X. 1907 р. въ Нагуєвичахъ.
4. Де тепер проживаєш, від котрого часу і під котрим числом?	Я біо постоянно при матери подъ ч. д. 379.
5. Чи ти вільного стану, чи вдовець?	Я вольного стану.
6. Який ти маєш уряд, заняття, або спосіб заробковання?	Я біо зъ господарства.
(Єсли родичі нареченого жиють) 7. Чи твої родичі позваляють на намірене тобою супружество, або маєш дозвіл женитись?	Отця не маю и я повнолітний.

Я ... отец мого малолітного сина ... позваляю в присутности низше підписаних свідків на его супружество, з ... Отець малолітного нареченого ... Отець малолітного сего нареченого

Посвідчаємо, що ... в нашій присутности позволив на его супружество, з ... Свідки.

(Єсли родичі нареченого не жиють) Чи маєш дозвіл женитися від опікунчої власти?	
Чи маєш вільну і непримушену волю женитись з своєю теперішною нареченою?	Маю непримушену волю.

... Друкарня накладом для „Уряд і Школа" Г. Візенберга в Самборі

Іл. № 1. Скан-копія книги передшлюбних протоколів с. Нагуєвичі. Із фондів ДІКЗ «Нагуєвичі

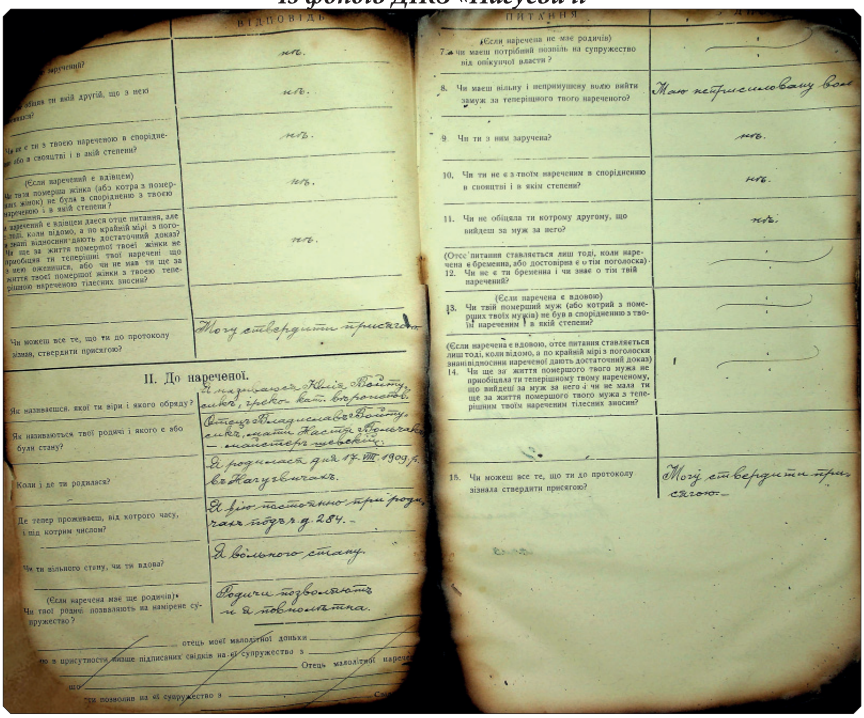

Відповідь	
... заручений?	нѣ.
... обіцяв ти якій другій, що з нею ...?	нѣ.
Чи не є ти з твоєю нареченою в спорідненю або в своацтві і в якій степени?	нѣ.
(Єсли наречений є вдівцем) Чи твоя помершa жінка (або котра з померших жінок) не була в спорідненю з твоєю нареченою і в якій степени?	нѣ.
(Єсли наречений є вдівцем дается отсе питання, але лиш тоді, коли відомо, а по крайній мірі з поголоски знані відносини дають достаточний доказ) Чи ще за життя помершої твоєї жінки не приобіцяв ти теперішні твоїй нареченій що з нею оженишся, або чи не мав ти ще за життя твоєї помершої жінки з твоєю теперішною нареченою тілесних зносин?	нѣ.
Чи можеш все те, що ти до протоколу зізнав, ствердити присягою?	Могу ствердити присягою.

II. До нареченої.

Як називаєшся, якої ти віри і якого обряду?	Я называюся Юлія Войтусик, греко-кат. обряда.
Як називаються твої родичі і якого є або були стану?	Отецъ Владиславъ Войтусикъ, мати Настя Вольчакъ – майстеръ шевскій.
Коли і де ти родилася?	Я родилася дня 17. VII. 1909 р. въ Нагуєвичахъ.
Де тепер проживаєш, від котрого часу, і під котрим числом?	Я біо постоянно при родичахъ подъ ч. д. 284.
Чи ти вільного стану, чи ти вдова?	Я вольного стану.
(Єсли наречена має ще родичів) Чи твої родичі позваляють на намірене супружество?	Родичі позволяють и я повнолітна.

... отець моєї малолітної доньки ... в присутности низше підписаних свідків на её супружество з ... Отець ... нареченої ... що ... позволив на её супружество з ...

Питання	
(Єсли наречена не має родичів) 7. Чи маєш потрібний позвіл на супружество від опікунчої власти?	
8. Чи маєш вільну і непримушену волю вийти замуж за теперішного твого нареченого?	Маю непримушену волю.
9. Чи ти з ким заручена?	нѣ.
10. Чи ти не є з твоїм нареченим в спорідненю в своацтві і в якім степени?	нѣ.
11. Чи не обіцяла ти котрому другому, що вийдеш за муж за него?	нѣ.
(Отсе питання ставляється лиш тоді, коли наречена є бременна, або достовірна є о тім поголоска) 12. Чи не є ти бременна і чи знає о тім твій наречений?	
(Єсли наречена є вдовою) 13. Чи твій померший муж (або котрий з померших твоїх мужів) не був в спорідненю з твоїм нареченим і в якій степени?	
(Єсли наречена є вдовою, отсе питання ставляється лиш тоді, коли відомо, а по крайній мірі з поголоски знані відносини нареченої дають достаточний доказ) 14. Чи ще за життя померлого твого мужа не приобіцяла ти теперішньому твому нареченому, що вийдеш за него і чи не мала ти ще за життя помершого твого мужа з теперішним твоїм нареченим тілесних зносин?	
15. Чи можеш все те, що ти до протоколу зізнала ствердити присягою?	Могу ствердити присягою.

Іл. № 2. Скан-копія книги передшлюбних протоколів с. Нагуєвичі. Із фондів ДІКЗ «Нагуєвичі»

SĄD GRODZKI DROHOBYCZ
Oddział IV
(Oznaczenie Sądu)

Dnia 8/8 1939 r.
Nr akt XI P 111/20

W odpowiedzi na pismo należy podawać datę i numer akt

Zezwolenie na zawarcie małżeństwa.

P. Eufrozynie Łopuszańskiej urodzonej dnia 3 marca 1919

zezwala się za zgodą opieki na zawarcie małżeństwa z Michałem Tuniakiem

SĄD GRODZKI W DROHOBYCZU

/: Kocyłowski :/
sędzia grodzki

Druk. Dz. Pr. N. W.-wa, Rakowiecka 37 1888-38

M. S. Nr 84 post. niesp. — I. 1938.
Zezwolenie na zawarcia małżeństwa

Іл. № 3. Копія вкладного дозволу на шлюб від батьків наречених завірений у перемишльському єпархіальному суді. Із фондів ДІКЗ «Нагуєвичі»

Ч. 172/п.

Йосафат Коциловський
Божою Милостю і Благословенням св. Апостольського престола
Епископ Перемиський, Самбірський і Сяніцький

Всечесному Отцеві Михайлові Єднакий, парохові в Нагуєвичах

МИР В ГОСПОДІ і АРХІЄРЕЙСЬКЕ БЛАГОСЛОВЕННЯ!

Узглядняючи наведені причини в просьбі поданій Нам дня 28.квітня 1943

в імені женихів Михайла Вольчак і Францішки Вольчак

Ми властю Нам даною св. Апостольським Престолом розрішаємо їх від перепони спорідненння в 4/3 ст.б.л.р.

і позваляємо їм вступити в подружий стан по приписам св. католицької Церкви, якщо не спиняє їх інша перепона.

Цю грамоту треба заховати в парох. актах.

Дано в Перемишлі дня 6.травня 1943.

224—42

Іл. № 4. Вкладний єпархіальний дозвіл на шлюб з автографом перемишльського єпископа Йосафата Коциловського. Із фондів ДІКЗ «Нагуєвичі»

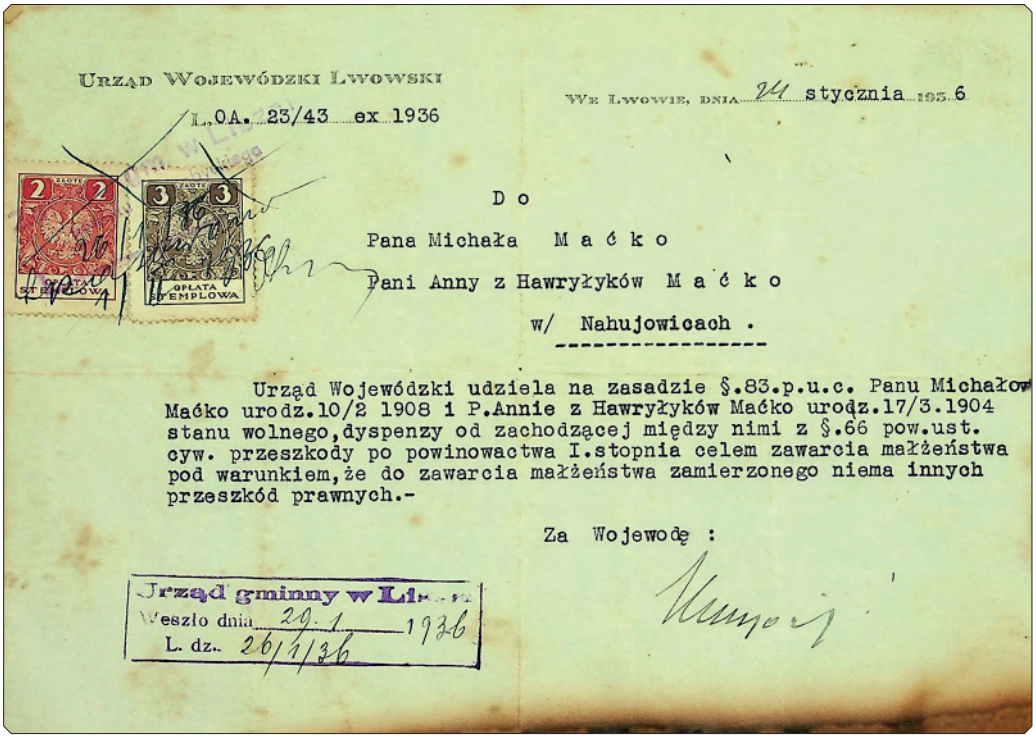

URZĄD WOJEWÓDZKI LWOWSKI

We Lwowie, dnia 24 stycznia 1936

L.OA. 23/43 ex 1936

D o

Pana Michała M a ć k o

Pani Anny z Hawryłyków M a ć k o

w/ Nahujowicach .

Urząd Wojewódzki udziela na zasadzie §.83.p.u.c. Panu Michałowi Maćko urodz.10/2 1908 i P.Annie z Hawryłyków Maćko urodz.17/3.1904 stanu wolnego,dyspenzy od zachodzącej między nimi z §.66 pow.ust. cyw. przeszkody po powinowactwa I.stopnia celem zawarcia małżeństwa pod warunkiem,że do zawarcia małżeństwa zamierzonego niema innych przeszkód prawnych.-

Za Wojewodę :

Urząd gminny w Li...
Weszło dnia 29.1 1936
L. dz. 26/1/36

Іл № 5. Судовий дозвіл на шлюб, завірений львівським воєводським урядом. Із фондів ДІКЗ «Нагуєвичі»

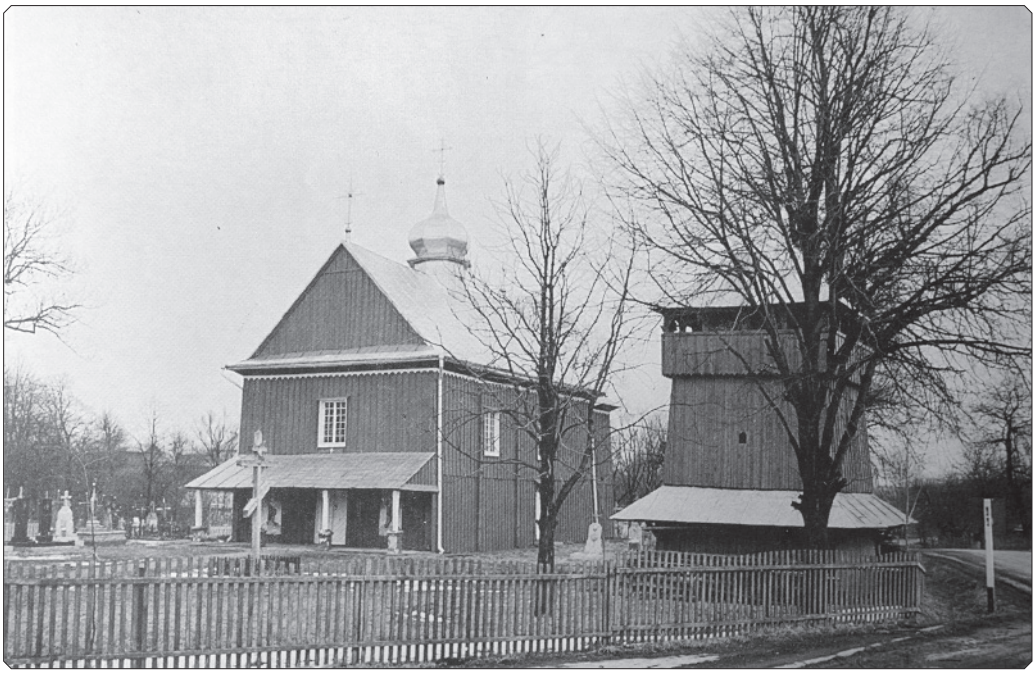

Іл. № 6. Церква Св. Миколая у Нагуєвичах, 1800 р. Згоріла 1996 р. Світлина І. Синкальського 1992 р.

Іл. № 7. Фрагмент західного фасаду церкви. Вигляд з північного заходу. Із фондів ДІКЗ «Нагуєвичі»

Іл. № 8. Фрагмент західного фасаду церкви. Вигляд з південного заходу. Із фондів ДІКЗ «Нагуєвичі»

Іл. № 9. Фрагмент західного фасаду церкви. Вигляд з південного заходу. Із фондів ДІКЗ «Нагуєвичі»

Іл. № 10. Вигляд церкви зі сходу. Із фондів ДІКЗ «Нагуєвичі»

Іл. № 11. Інтер'єр церкви. Вигляд на хори. Із фондів ДІКЗ «Нагуєвичі»

Іл. № 12. Інтер'єр церкви. Фрагмент південної стіни. Із фондів ДІКЗ «Нагуєвичі»

Іл. № 13. Інтер'єр церкви. Вигляд на іконостас. Із фондів ДІКЗ «Нагуєвичі»

Іл. № 14. Інтер'єр церкви. Фрагмент іконостасу. Із фондів ДІКЗ «Нагуєвичі»

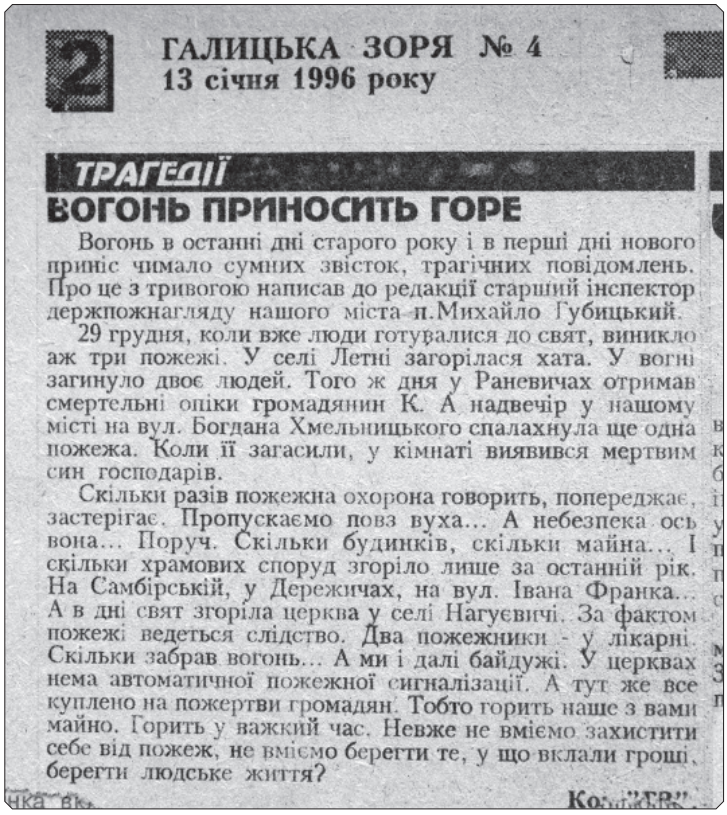

2 ГАЛИЦЬКА ЗОРЯ № 4
13 січня 1996 року

ТРАГЕДІЇ

ВОГОНЬ ПРИНОСИТЬ ГОРЕ

Вогонь в останні дні старого року і в перші дні нового приніс чимало сумних звісток, трагічних повідомлень. Про це з тривогою написав до редакції старший інспектор держпожнагляду нашого міста п.Михайло Губицький.

29 грудня, коли вже люди готувалися до свят, виникло аж три пожежі. У селі Летні загорілася хата. У вогні загинуло двоє людей. Того ж дня у Раневичах отримав смертельні опіки громадянин К. А надвечір у нашому місті на вул. Богдана Хмельницького спалахнула ще одна пожежа. Коли її загасили, у кімнаті виявився мертвим син господарів.

Скільки разів пожежна охорона говорить, попереджає, застерігає. Пропускаємо повз вуха... А небезпека ось вона... Поруч. Скільки будинків, скільки майна... І скільки храмових споруд згоріло лише за останній рік. На Самбірській, у Дережичах, на вул. Івана Франка... А в дні свят згоріла церква у селі Нагуєвичі. За фактом пожежі ведеться слідство. Два пожежники - у лікарні. Скільки забрав вогонь... А ми і далі байдужі. У церквах нема автоматичної пожежної сигналізації. А тут же все куплено на пожертви громадян. Тобто горить наше з вами майно. Горить у важкий час. Невже не вміємо захистити себе від пожеж, не вміємо берегти те, у що вклали гроші, берегти людське життя?

Іл. № 15. Репортаж дрогобицької газети «Галицька зоря» про пожежу у Нагуєвичах

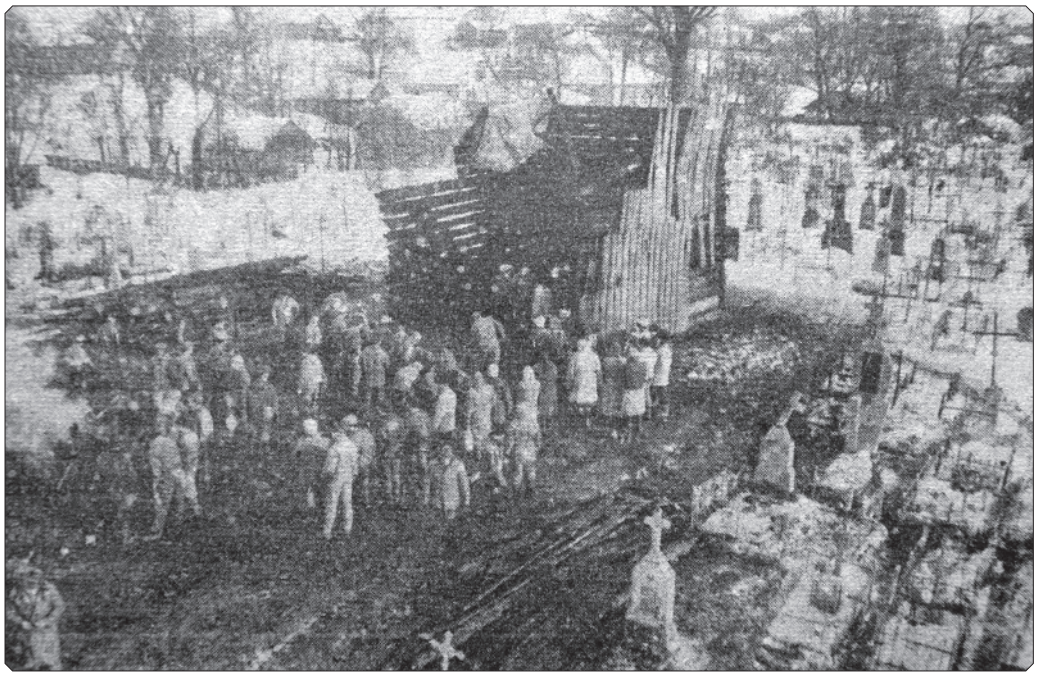

Іл. № 16. Фото журналістів зі згарища храму. Вид із дзвіниці. Нагуєвичі, 9 січня 1996 р.

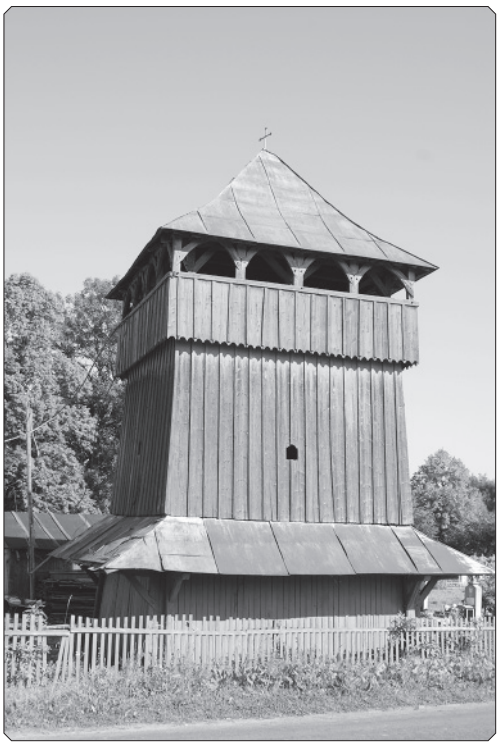

Іл. № 17. Вціліла дзвіниця при церкві Святого Миколая у Нагуєвичах. Фото Сергія Матійка, 2010 р.

Іл. № 18. Капличка, зведена після пожежі. Фото Сергія Матійка, 2010 р.

Лілія Хміль.

Врятована парафіяльна книга передшлюбних протоколів 1934 – 1944 рр. церкви Св. Миколая Чудотворця в Нагуєвичах як рідкісний експонат літературно-меморіального музею Івана Франка.

У статті здійснено екскурс у історію села Нагуєвичі середини та кінця XIX століття та вище згаданого періоду. Проведено систематизацію та аналіз даних записів із рукописного експонату до генеалогії села Нагуєвичі періоду з 15 липня 1934 по 17 лютого 1944 рр. за матеріалами книги «Передшлюбних протоколів парохії села Нагуєвичі». Досліджено перелік усіх пар наречених, місця проживання, віросповідання, цивільного стану і діяльності, встановлено відсоткове співвідношення віку наречених. У другій частині статті подано фотографії джерела, а також рідкісні фото пов'язаної з ним документації та фотохроніку нагуєвицької церкви Св. Миколая.

Liliya Khmil.

The saved parish book of pre-marriage protocols from 1934 to 1944 of the Church of St. Nicholas the Wonderworker in Naguyevychi as a rare exhibit of the Ivan Franko Literary and Memorial Museum.

The article provides an excursion into the history of the village of Naguyevychi in the middle and end of the XIX century and the period above. Systematization and analysis of data from manuscript exhibit to the genealogy of the village Naguyevychi from July 15, 1934 to February 17, 1944 on the basis of the book «Premarital Protocols of Naguyevychi Parish» are carried out. The list of all bridal couples, place of residence, religion, civil status and activity are studied, the percentage ratio of brides' age is established. The second part of the article presents photos of the source, related documentation and a photo chronicle of the Naguyevychi Church of St. Nicholas.

УДК 069(477.83-22):001.89(477.8)(092)

Сергій МАТІЙКО,
Тетяна ЛАЗОРАК

«МАЮ НАМІР ПРИКЛАСТИ ЯКНАЙБІЛЬШЕ ЗУСИЛЬ, ЩОБИ УНІКАЛЬНИЙ ПРИРОДНЬО-ІСТОРИЧНИЙ КОМПЛЕКС ВСЕЦІЛО ПОСТАВ НА СЛУЖБУ НАШОМУ НАРОДОВІ…»: ЖИТТЄВА ДРАМА ЯРОСЛАВА ОЛЬХОВОГО І ЙОГО НАУКОВИЙ ВКЛАД У МУЗЕЙНИЙ ПРОСТІР ЗАПОВІДНИКА «НАГУЄВИЧІ»

Кожна українська музейна установа чи заповідник музейного типу мають у своїй історичній хроніці свого Ілларіона Свінціцького, як от Національний Музей у Львові, чи, наприклад, свого Івана Филипчака або Володимира Кобільника, як Самбірський музей «Бойківщина». І таких постатей в українському музеєзнавстві ми маємо чимало. Втім радянська система і водночас музеєзнавство, або вміло переписали українську музейну хроніку, або ж просто викреслили з неї загрозливі для системи імена, помістивши їх під грифи «совершенно секретно». Це одна із небагатьох причин, чому в історії музейної справи Дрогобиччини досі не написано жодного комплексного музейного літопису, у якому б від «А» до «Я» аналізувалися б життєвий і творчий шлях тих самовідданих хранителів, на яких трималася не тільки музейна галузь, але й місцеве інтелектуальне краєзнавство у розлогому значенні цього слова. Врешті від початку зародження музейної справи в Україні, справжній музейний науковий співробітник мав бути передовсім ерудованим у різних спеціальних галузях наук, не враховуючи володіння мовами чи методикою роботи з артефактами. На прикладі Дрогобиччини сюди варто зарахувати такі постаті, як от професора Мсціслава Мсцівуєвського (співавтор Регіонального музею Дрогобицької землі імені маршалка Йозефа Пілсудського у 1937 – 1939 рр.), професора Андрія Лепкого (директора і організатора українського музею Дрогобича у 1940 – 1944 рр.), професора Петра Франка (сина Івана Франка, який ініціював процес створення першого заповідника «Нагуєвичі» у 1940 – 1941 рр.), музейників садиби Івана Франка Марії Оркуш та Марії Шутко (які серйозно спричинилися до реконструкції садиби його батьків) та багато інших, про яких потрібно сьогодні писати біограми, аби в тій чи іншій мірі відродити генетичний код тяглості українського наукового музеєзнавства від часу його зародження до сучасності.

У період відродження Української Незалежності на початку 1990-х рр. унікальний внесок у розвиток українського краєзнавства та музеєзнавства Дрогобиччини

здійснив старший науковий співробітник Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі», відомий хранитель та популяризатор спадщини Івана Франка, активний громадський діяч – Ярослав Ілліч Ольховий (1924 – 2013 рр.).

В службовому архіві Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі» нам вдалося виявити забуту архівну справу, з особисто написаною автобіографією, на той час старшого наукового працівника Ярослава Ольхового. Як виявилося, це була яскрава та багатогранна особистість – відомий краєзнавець, громадський та політичний діяч, якого на зорі становлення української державності називали «*батьком дрогобицької демократії*». Водночас Я. Ольховий увійшов в історію Дрогобиччини, як майстер палітурного мистецтва, поет, а також серйозний науковий дослідник життя та творчості Івана Франка.

Ярослав Ольховий народився 18 листопада 1924 року в селі Губичі, що на сьогодні є частиною міста Борислав Львівської області. За розповідями самого Ярослава, назвали його в честь рідного міста батька, який був уродженцем міста Ярослава (нині в складі Польщі). Його батько Ілля воював у Першій світовій війні, де потрапив у полон, з якого вдалося втекти, і доля згодом подарувала йому чудову дружину і двох синів – Ярослава і Романа. Ілля Васильович був відомим на той час у Дрогобичі та околицях садівником або городником, як тоді його називали. Сім'я мешкала у маленькому будиночку в маєтку знатного єврейського адвоката Йонаса Гершдерфера, який спеціалізувався на справах бориславських нафтових капіталістів. На території помістя було три будинки: панський будинок – відомий дрогобичанам як «бальнеологія», у якому й проживав адвокат, будиночок для родини садівника Ольхового і будинок, в якому жив чоловік на прізвище Кушнір.

Іл. № 1. Вілла підприємця Кугмеркера 1900 р. Листівка Розеншайна 1903 р. Пізніше належала адвокату Йонасу Гершдерферу, який був головою Товариства, яке керувало приватною гімназією ім. Леона Штернбаха в Дрогобичі

Іл. № 2. Поштівка Георгія Угриновича 1968 р. Вид на Бальнеологію по вул. Гоголя, 16 (сьогодні вулиця Івана Франка)

У городі був гарно викладений камінням басейн, де плавали три види риб: карась – ловив мухи, очищав воду; короп ішов до столу, третій вид – очищав воду від жабуриння, різних мохів.

Посеред ставка плавав дерев'яний обруч, всередину якого кидали корм для риб. Ілля Васильович Ольховий займався щепленням на вічко (окулірованням) розкішних троянд, завезених із Австрії, Прусії і Польщі, а також їхнім розмноженням та реалізацією. Звісно, чудовий розарій милував очі і у маєтку пана адвоката. Дрогобичанам у спадок залишилися дивовижні плоди його праці, зокрема відомі всім розкішна магнолія та оцтове дерево біля бальнеологічної лікарні на теперішній вулиці Івана Франка – колишнього маєтку пана Гершдерфера. Кожної весни своїм квітом дерева не залишають байдужим жодного перехожого і сотні дрогобичан та гостей міста фотографуються біля цієї краси. Саме завдяки батькові Ярослава в різних куточках міста були висаджені також магнолії з білим квітками та троянди в садибах інших заможних дрогобичан.

У 1938 році Ярослав Ольховий закінчив загальноосвітню семирічну школу в Дрогобичі (теперішній Будинок вчителя по вулиці Осмомисла). Молодий хлопець цікавився всім: і садівництвом, і медициною. Ще з раннього дитинства він полюбив читати книги, саме вони стали його друзями в дитинстві та залишилися на все життя. Ярослав був частим гостем місцевої книгарні пана Ляхови-

Іл. № 3. Батьки Ярослава Ольхового, сімейний архів

ча, який помітив в очах допитливого юнака безмежний поклик до знань, а тому запропонував йому роботу. Непереможна жага до знань віддзеркалилася навіть на його способі життя, адже він заощаджував гроші на їжу, щоб купити чергову цікаву для нього книгу.

Іл. № 4. Ярослав Ольховий в юності, сімейний архів

Минув рік після закінчення школи і лихоліття Другої світової війни не оминули Дрогобич. Важке життя склалося у родини Ольхового. Перед самим початком війни єврейський адвокат Йонас Гершдерфер, в якого працював батько, покидає свої маєтки у Дрогобичі та Трускавці. Згодом місце гітлерівських зайд землі Івана Франка займають окупанти з Московії, встановлюючи новий тоталітарний режим. Ярослав Ольховий, будучи на той час вже зрілим юнаком, у 1944 році вступає у загальнонаціональну боротьбу з окупантами і входить до лав дивізії СС «Галичина», у якій разом із німцями брав участь у стримуванні натиску радянських військ. Я. Ольховий в дивізії служив навідником важкої артилерії, а коли в бою під Бродами бійців оточили, він потрапляє у полон. Та, на щастя, вдалося втекти і він тимчасово переховувався у будинку незнайомої української родини. Проте дуже хотів повернутися до рідної домівки, побачити брата, батьків. Вночі йшов полями і болотами. Ось як згадує пан Ярослав цей нелегкий шлях додому в розмові із журналістом Юрієм Федчаком: «*Запам'ятався Дністер, повний мертвих тіл. Але попри це все ж довелося плисти. Недовго пощастило мені бути разом з родиною. Знайшлися люди, що донесли новій радянській владі про мене. Мене заарештували, спалили бібліотеку. Вирок суду був однозначним – розстріл; строк виконання вироку – 23 доби. Важко передати, як це страшно: молодому хлопцеві сидіти у смертній камері в очікуванні виконання вироку… На той час спочатку розстрілювали старших за віком. Але відсидів 72 доби. Тоді існувало таке правило: якщо людина, осуджена до найвищої міри покарання, пробула у камері 72 дні, то смертну кару замінювали на довгострокове ув'язнення. Присудили мені 25 років позбавлення волі та ще десять років позбавлення громадянських прав. Потрапив у Комі АРСР, у табірне життя. Холод, голод, тайга… Було важко… Я був співорганізатором повстань. За це потрапив у висилку на території Казахстану. В тих жорстких умовах степу, де все навколо кишіло скорпіонами, дошкуляли комарі, табірне життя стало ще нестерпнішим. Багато людей не витримували цього і закінчували життя самогубством*».

За його, так звану «*антирадянську підривну діяльність*», піддається репресіям вся родина Ольхового, на яку чекає така ж каторжна участь як і сина – у холодних таборах Комі АРСР. По дорозі до табору помер його батько Ілля. Брат, рятуючись, добровільно пішов працювати на будівництво заводів з переробки шовку, але не витримав фізичного навантаження і помер. Згодом Ярослав з отриманого листа дізнається про місцеперебування матері Анни (дівоче прізвище Гронович) – в таборі поблизу Верхньої Губахи, і йому вдається таємно зустрітися з нею. Вже потім, із Казахстану, де не було дуже сильного контролю за виселенцями, він потайки втікає додому – у рідний Дрогобич. Криючись від людських очей, ночами пішки, а деколи під сидіннями електропоїздів прямує до рідної України. Довголітнє 12-річне ув'язнення (з 1944 по 1956 роки) не зламало силу духу Ярослава Ольхового.

Іл. № 5. Ярослав Ольховий, Василь Стемпіцький і Степан Бобешко після звільнення з тюрми, 1956 рік. Фото із книги «Східниця» Михайла Базара

Іл. № 6. Ярослав Ольховий і Михайло Баран після звільнення із тюрми в гурті східничанок, 1957 рік. Фото із книги «Східниця» Михайла Базара

Життя в рідному місті виявилося нелегким: відсутність власного житла, роботи, постійний пошук їжі. Допомогли знання, почерпнуті з книг та набутий досвід у спільній роботі з батьком. На молодого Ярослава звернув увагу начальник Бюро технічної інвентаризації, який запропонував обдарованому молодому чоловікові цікаву роботу – кількісний і видовий облік зелених насаджень в Дрогобичі. Врешті ця справа нагадувала архівно-статистичну роботу. Тож 7 серпня 1956 року, з чималими труднощами, він влаштовується на посаду техніка-інвентаризатора в Дрогобицьке міжміське бюро технічної інвентаризації, де пропрацював до 1961 року.

Ярослав Ольховий володів чудовим тембром голосу та відмінною дикцією, тому успішно пройшов відбір серед бажаючих працювати диктором на дрогобицькому радіо, але працював там недовго. Згодом допитливий Ярослав здобуває освіту техніка-будівельника. З 1957 по 1962 роки він навчається у Чернівецькому будівельному технікумі на відділенні промислового та цивільного будівництва. Навіть, ще будучи студентом, з 2 вересня 1961 року був прийнятий на роботу у будівельну групу Дрогобицького конструкторсько-технологічного бюро харчової промисловості на посаду техніка, а отримавши диплом, за відмінне виконання службових обов'язків та якісне виконання робіт, відразу переведений на посаду інженера. У 1967 р. його затвердили на посаду старшого інженера відділу будівельного проектування Дрогобицького проектно-конструкторського бюро, а з 1971 року – на посаду конструктора, а вже наступного року здібний спеціаліст став старшим інженером будівельного сектору.

Та батьківські гени далися взнаки. Ось, як Ярослав Ольховий описує у своїй автобіографії, яка зберігається у фондах ДІКЗ «Нагуєвичі», ці роки свого життя: «*Поруч з поглибленням знань з основної спеціальності працював над удосконаленням самоосвіти, успішне закінчення Московських курсів по садово-парковому озелененню та громадського університету Охорони пам'ятників історії та культури з правом проведення публічних лекцій надали мені можливість ділитися моїми знаннями і поглядами, які не завжди співпадали з офіційними…*

Хоча нової кримінальної справи тоді на мене не заведено, але роботу я був вимушений залишити, перервавши свій трудовий стаж, втрачаючи чергу на одержання помешкання та інші пільги, які мені належать. Деякий час працював садівником в Трускавецькому санаторії…»[1]. Отже, з 9 квітня по 25 грудня 1974 р. Я. Ольховий працював у трускавецькому санаторії «Кристал».

У січні 1975 року Ярослав Ольховий розпочав свою роботу у Дрогобицькому відділенні комплексного обладнання нафтопромислів, яке згодом було перейменоване на Державний науково-дослідний і проектний інститут нафтової промисловості. Тут він пропрацював на посаді інженера десять років.

Та ніколи Ярослав Ілліч не полишав можливість поповнювати свої знання, так з 1978 по 1980 роки він навчався у Дрогобицькому міському народному університеті «Скарби народу», де йому була присвоєна кваліфікація лектора. З червня по серпень 1985 р. тимчасово працював у Дрогобицькому комплексному відділі державного науково-дослідного інституту.

[1] Архів особових папок працівників штату «КЗ ЛОР «АДІКЗ «Нагуєвичі». – Особова папка наукового співробітника Ольхового Ярослава. 1993 – 2010 рр. – С. 3-4.

Кінець 1980-х, початок 1990-х стали роками відродження української державності. Ось тут прокинулося справжнє єство щирого патріота, який змушений був віддати найкращі роки свого життя в сибірських таборах. Такої можливості українці не могли втратити. І Ярослав Ольховий поринув у вир боротьби, адже присвячене Україні життя закріпило у ньому націоналістичну сутність – у серці він залишається лицарем і патріотом своєї держави. З часу проголошення Суверенності і Незалежності України дрогобичанин цілком заглиблюється у загальнонаціональну боротьбу в ім'я священних намірів. Ще до початку проголошення Незалежності України його, справді, революційні дії дозволили повернути дрогобицькі храми з рук тодішньої радянської влади громадам Греко-католицької Церкви.

Ось як коментує Ярослав Ольховий події тих років: «*Я весь час перебував у вирі подій, і не тільки в Дрогобичі, але й за його межами. Зокрема, був співорганізатором акції повернення церкви Святого Юра у Львові греко-католицькій громаді міста. А в Дрогобичі… Пригадую, навіть довелося ночувати у церкві Святої Трійці. Відомо, що на той час православні церкви фактично належали владі, тобто були її інформаційним інструментом. Повинен додати, що керівником дрогобицької міліції на той час був Михайло Ваврин. Йому вище керівництво дало команду, м'яко кажучи, зупинити наші дії. Але він не вдався до таких ганебних кроків, і дрогобицька міліція виявилася толерантною до волі громади міста*» (спогад за Ю. Федчаком). Тому можна з впевненістю сказати, що його участь у поверненні церкви Пресвятої Трійці в Дрогобичі громаді Греко-католицької Церкви України є вирішальною.

«*Окрім церковного питання мене завжди хвилювало й мовне питання. Все, що міг – робив для того, щоб українська мова в Україні стала єдиною державною*» – ось цитата з його останньої розмови з журналістами Юрієм Федчаком та Сергієм Матійком за кілька років до смерті.

Активну і плідну громадську діяльність Ярослава Ольхового гідно відзначили всі тодішні місцеві лідери рухів і партій, охрестивши його «*батьком дрогобицької демократії*». Про політичну і громадську роботу пана Ярослава ми розповімо нижче.

Востаннє свої інтелектуальні знання та геніальні пошукові вміння Я. Ольховий присвятив науковій праці у державному заповіднику «Нагуєвичі». Розпочинаючи з 24 травня 1993 року свою роботу на посаді старшого наукового працівника у Меморіально-ландшафтному бойківському заказнику «Нагуєвичі», який згодом, через два роки, було перейменовано у Державний історико-культурний заповідник «Нагуєвичі», Ярослав Ольховий відкрився, як унікальний дослідник Франкового краю. У своїй автобіографії, яку необхідно було подати до переліку документів під час прийняття на роботу у заповідник «Нагуєвичі», у 1993 р. Ярослав Ольховий написав важливий для поколінь текст, який був символічною гарантією свого майбутнього вкладу у наукову діяльність та музейну справу, тим самим залишивши для нас музейників дуже цінну рекомендацію, чому насправді науковцям заповідника так важливо віддаватися музейній справі садиби Івана Франка: «*З поступленням на роботу в авторитетну установу, маю намір прикласти якнайбільше зусиль для цього, щоби*

ця підтримка і піклування, які надаються Франковому Краю демократичними органами влади, були використані якнайефективніше, щоби рекреаційний і патріотично-виховний потенціал цього унікального природньо-історичного комплекса всеціло постав на службу нашому народові, зокрема причиняючись до відродження нашої духовності та культури»[2].

Наукові публікації, які ми будемо докладно аналізувати в наступних розділах були опубліковані у наукових журналах та місцевій періодиці, вони стосувалися фундаментального дослідження життя Івана Франка під час його навчання в Дрогобицькій нормальній школі та гімназії, топоніміці населених пунктів Дрогобиччини та сусідніх регіонів. 5 травня 2010 року, маючи за своїми плечима неоціненний досвід та непростих 86 років життя, Ярослав Ольховий вирішив піти на заслужений відпочинок, хоч і надалі консультував своїх молодших колег.

Іл. № 7. Фото Ярослава Ольхового в особовій справі як працівника ДІКЗ «Нагуєвичі» (травень, 1993 р.)

[2] Там само.

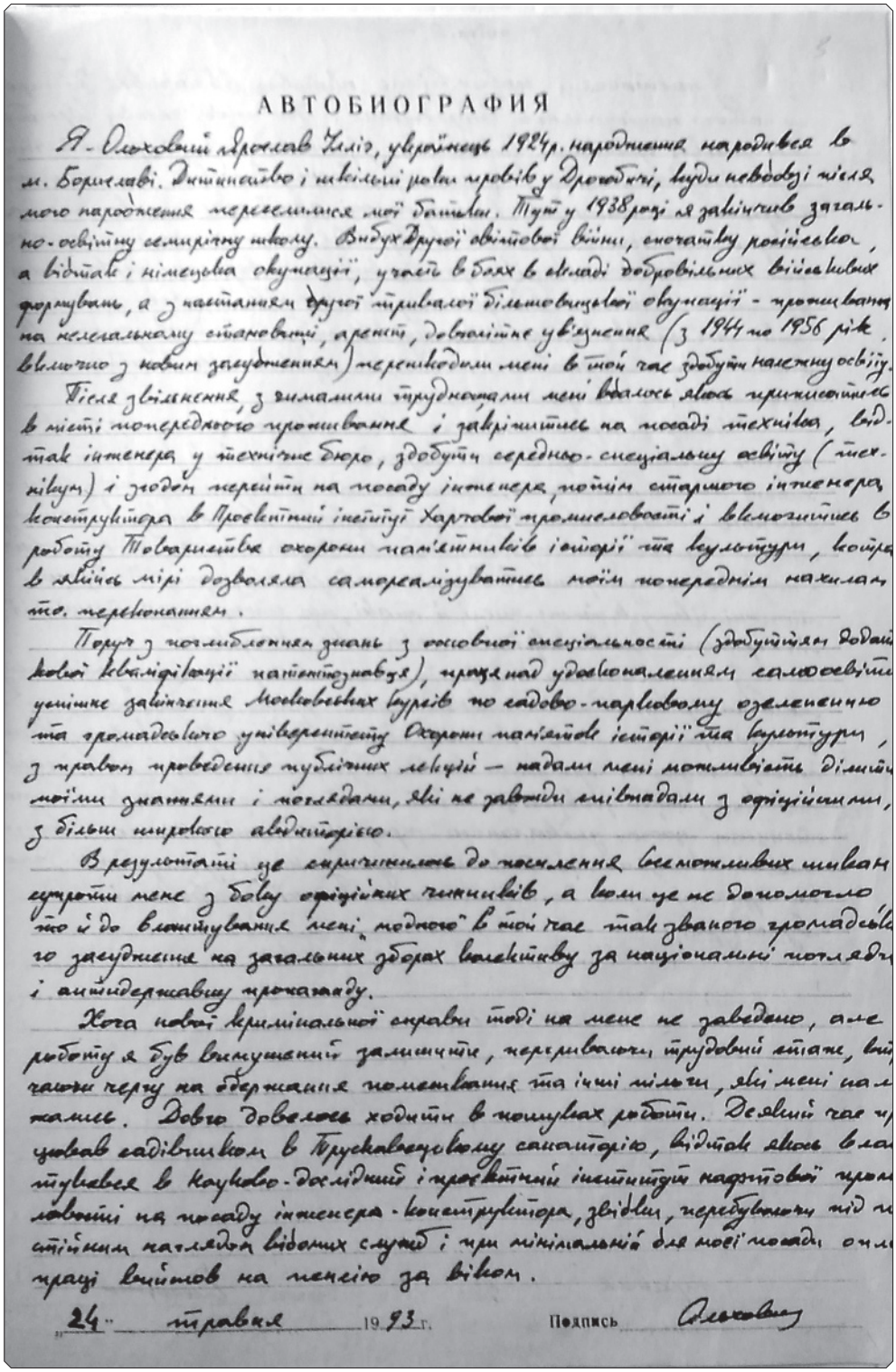

АВТОБИОГРАФИЯ

Я - Ольховий Ярослав Ілліч, українець 1924 р. народження народився в м. Бориславі. Дитинство і шкільні роки провів у Дрогобичі, куди невдовзі після мого народження переселилися мої батьки. Тут у 1938 році я закінчив загально-освітню семирічну школу. Вибух Другої світової війни, спочатку російська, а відтак і німецька окупації, участь в боях в складі добровільних військових формувань, а з настанням другої тривалої більшовицької окупації - проживання на нелегальному становищі, арешт, довголітнє ув'язнення (з 1944 по 1956 рік, включно з новим засудженням) перешкодили мені в той час здобути належну освіту.

Після звільнення, з гималими труднощами мені вдалось якось приписатись в місті попереднього проживання і закріпитись на посаді техніка, відтак інженера у технічне бюро, здобути середньо-спеціальну освіту (технікум) і згодом перейти на посаду інженера, потім старшого інженера конструктора в Проектний інститут Харчової промисловості і вмовитись в роботу Товариства охорони пам'ятників історії та культури, котра в якійсь мірі дозволяла самореалізуватись моїм попереднім нахилам то. переконанням.

Поруч з поглибленням знань з основної спеціальності (здобуттям додаткової кваліфікації патентознавця), праця над удосконаленням самоосвіти, успішне закінчення Московських курсів по садово-парковому озелененню та громадського університету Охорони пам'яток історії та культури, з правом проведення публічних лекцій — надали мені можливість ділити моїми знаннями і поглядами, які не завжди співпадали з офіційними, з більш широкою авдиторією.

В результаті це спричинилось до посилення всеможливих шикан супроти мене з боку офіційних чинників, а коли це не допомогло то й до влаштування мені „модного" в той час так званого громадського засудження на загальних зборах колективу за національні погляди і антидержавну пропаганду.

Хоча нової кримінальної справи тоді на мене не заведено, але роботу я був вимушений залишити, перериваючи трудовий стаж, втрачаючи чергу на одержання помешкання та інші пільги, які мені належались. Довго довелось ходити в пошуках роботи. Деякий час працював садівником в Трускавецькому санаторію, відтак якось влаштувався в Науково-дослідний і проектний інститут нафтової промисловості на посаду інженера-конструктора, звідки, перебуваючи під постійним наглядом відомих служб і при мінімальній для моєї посади оплаті праці вийшов на пенсію за віком.

„24" травня 1993 г. Подпись Ольховий

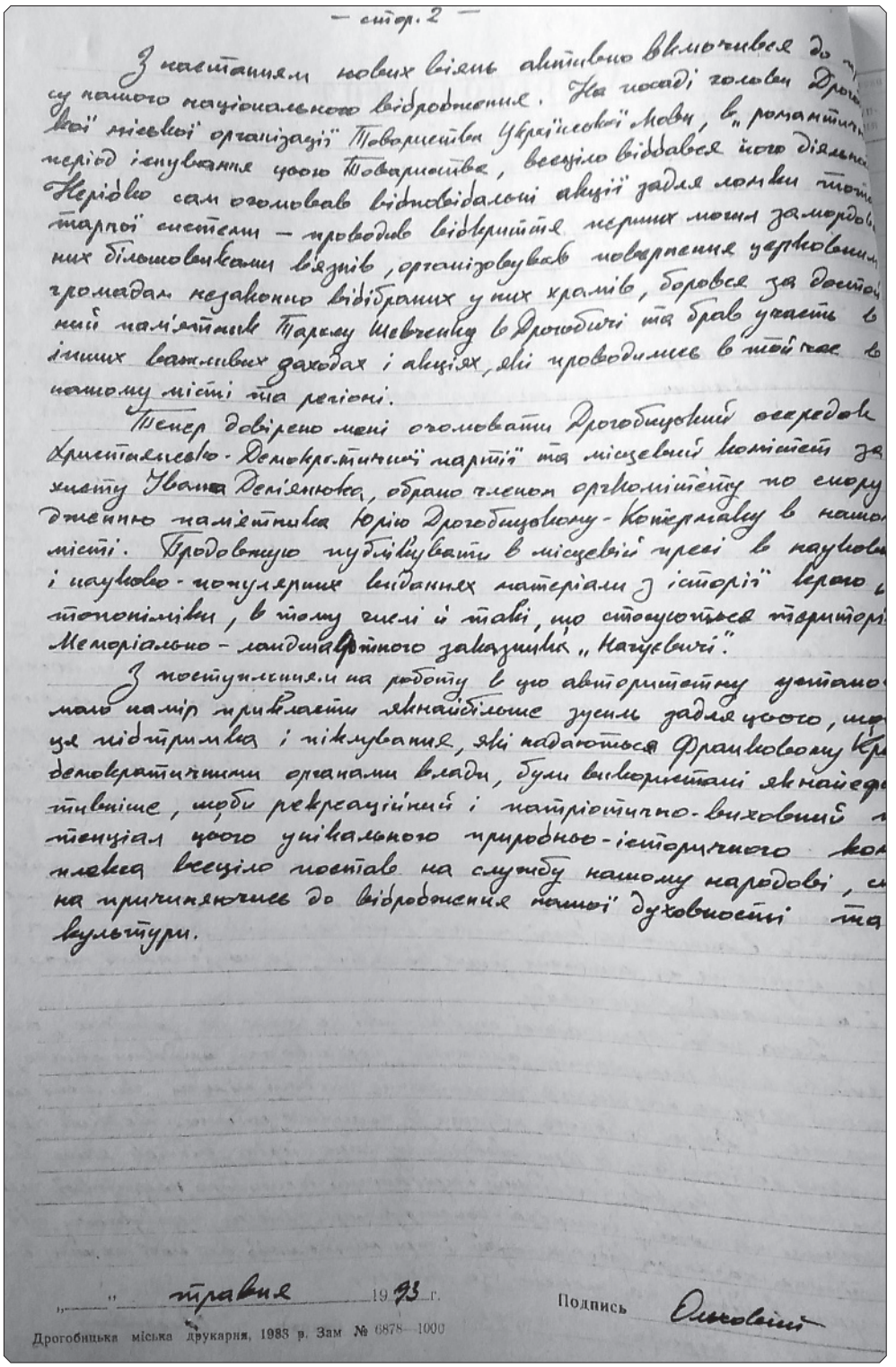

— стор. 2 —

З настанням нових віянь активно включився до пр
су нашого національного відродження. На посаді голови Дрог
кої міської організації Товариства Української Мови, в „романтич
період існування цього Товариства, всеціло віддався його діяльн
Нерідко сам очолював відповідальні акції задля ломки тот
тарної системи — проводив відкриття перших могил замордов
них більшовиками в'язнів, організовував повернення церковним
громадам незаконно відібраних у них храмів, боровся за достой
ний пам'ятник Тарасу Шевченку в Дрогобичі та брав участь в
інших важливих заходах і акціях, які проводились в той час в
нашому місті та регіоні.

Тепер довірено мені очолювати Дрогобицький осередок
Християнсько-Демократичної партії та місцевий комітет за
хисту Івана Деміянюка, обрано членом оргкомітету по спору
дженню пам'ятника Юрію Дрогобицькому-Котермаку в нашо
місті. Продовжую публікувати в місцевій пресі в науков
і науково-популярних виданнях матеріали з історії краю
топоніміки, в тому числі й такі, що стосуються територі
Меморіально-ландшафтного заказника „Нагуєвичі".

З поступленням на роботу в цю авторитетну установ
маю намір прикласти якнайбільше зусиль задля цього, що
ця підтримка і піклування, які надаються Франковому Кр
демократичними органами влади, були використані якнайеф
тивніше, щоби рекреаційний і патріотично-виховний п
тенціал цього унікального природньо-історичного ком
плекса всеціло постав на службу нашому народові, с
на причиняючись до відродження нашої духовності та
культури.

„ " травня 1993 г. Подпись Ольховий

Дрогобицька міська друкарня, 1983 р. Зам № 6878—1000

Іл. № 8, 9. Власноруч написана автобіографія Ярослава Ольхового, 24 травня 1993 р.

Своє особисте життя пан Ярослав не надто афішував, але як вдалося дізнатися, найсвітлішою сторінкою його нелегкого життя було знайомство із вродливою, інтелігентною дівчиною із чарівним співучим голосом, однією із перших випускниць 1947 року середньої школи № 2 міста Дрогобича Дарією Бандрівською. Вона була відомою на той час вокалісткою та викладала у Дрогобицькому музичному училищі. Саме з цією красунею й поєднав своє життя Ярослав Ілліч.

Іл. № 10. Дружина Ярослава Ольхового Дарія Бандрівська. Фото із сімейного архіву родини

В них народилася донька Ірина. Минав час. І несподівана хвороба серйозно похитнула здоров'я Дарії. Ярослав Ілліч щоденно доглядав за дружиною, яка потерпала від цукрового діабету. Через цю підступну хворобу їй довелося ампутувати ногу, але він до останніх днів її життя був турботливим чоловіком, опікуючись своєю вірною супутницею життя. На жаль, у 2007 році вона відійшла у вічність. О, які прекрасні почуття плекав Ярослав до цієї жінки усе своє подружнє життя! Спільні роки життя прожиті разом у любові та повазі надихнули 70-річного поета Ольхового присвятити не один ліричний вірш саме своїй дружині, що відобразилося у збірці «*Струни серця*».

На хвилі позитивних змін національного відродження, 13 червня 1988 року у Львові відбулися Установчі збори Товариства рідної мови імені Т. Шевченка. Невдовзі це новоутворення було перейменоване на Товариство української мови «Просвіта», а згодом на Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Т. Шевченка.

Відродження «Просвіти» в Дрогобичі почалося 15 січня 1989 року – теж зі створення Товариства рідної мови. Установчі збори відбулися в Народному Домі. У лютому 1989 року відбулася Установча конференція Товариства української мови в Києві. Головою Всеукраїнського Товариства обрали Дмитра Павличка, а делегатом від Дрогобича на конференції був саме Ярослав Ольховий. Його обрали головою Дрогобицького Товариства української мови після Павла Витичака на звітно-виборній конференції в травні 1989 року. Товариство 9 липня на цвинтарі по вулиці Грушевського упорядкувало могилу жертв комуністичного терору, закатованих у червні 1941 року в Дрогобичі, вшанувало їхню пам'ять покладанням квітів і спільною молитвою, а 30 липня організувало перший масовий, офіційно дозволений виконкомом, мітинг. Це був мітинг-реквієм під синьо-жовтими прапорами, присвячений пам'яті славних лицарів-запорожців, із засудженням московської імперії за варварське знищення Запорізької Січі. На той час – це був неймовірний «вибух» національного піднесення, про який навіть повідомила радіостанція «Голос Америки».

З часу проголошення Суверенності і Незалежності України Ярослав Ольховий був активним учасником процесу національного відродження. На посаді голови Дрогобицької міської організації Товариства Української мови проводив відкриття перших могил замордованих більшовиками в'язнів, активно організовував повернення церковним громадам незаконно відібраних у них храмів, про що ми вже згадували. На засіданнях організаційного комітету спорудження пам'ятника Тарасу Шевченку в Дрогобичі, будучи його членом, відстоював позицію встановлення його саме в центральній частині міста. Ярослав Ольховий очолював Дрогобицький осередок Християнсько-Демократичної партії та місцевий комітет захисту Івана Дем'янюка, був обраний членом оргкомітету по спорудженню пам'ятника Юрію Дрогобичу-Котермаку у Дрогобичі[3]. Він досить різко і радикально реагував на всі дії влади, як місцевої, так і верховної, що суперечили демократичному поступу нашої держави, особливо не шкодував висловів до колишньої комуністичної влади. Негативно ставився до референдуму, 17 березня 1991 року, зазнаючи: «*… будь-яке втручання у внутрішні справи республік, котрі вже прийняли на урядовому рівні Декларації про державний суверенітет (Україна прийняла 16 липня 1990 року) і знаходяться на стадії опрацювання власних Конституцій є не законним*», називаючи його «*фарсом партократії*».

Особливе обурення викликало в Ярослава Ольхового пошкодження новоствореного пам'ятника Степанові Бандері, в його рідному селі – Старому Угринові, але як він відчував агонію старої комуністичної машини: «*Боязливе приховування ганебного авторства учасника вандалізму над пам'ятником національному героєві України говорить сьогодні вже не про силу тих, котрі його вчинили, а скоріше про їх слабкість, якій явно не вистарчає вже ані аргументів для виправдання всього того, чим вони себе проявили за «зоряні» роки своєї неподільної влади в Україні. Врешті-решт таких аргументів їм не знайти і повік, оскільки їх просто не існує в природі…*».

[3] Одна із перших розвідок Я. Ольхового, присвячена постаті Юрія Дрогобича, побачила світ ще у 1971 р.: Ольховий Я. Незвичайний диспут: [про Ю. Дрогобича] // Радянське слово. – 1971. – 5 листопада 1972.

Друзі Ярослава Ілліча наголошують, що саме завдяки його харизмі, його наполегливості вдалося повернути в лоно УГКЦ багато дрогобицьких церков. Також Я. Ольховий у своїх публічних висловах не шкодував друзів, які в перші дні демократії вже отримали владні повноваження та робили, на його думку, помилкові кроки. Але в той же час він легко міг порозумітися зі своїми опонентами як політичними, так і науковими, які вміли знаходити компромісні рішення.

Працюючи в заповіднику «Нагуєвичі», Ярослав Ольховий почав співпрацю із історичним факультетом Дрогобицького державного університету ім. І. Франка, а зокрема із школою професора Л. Тимошенка. Неоціненним здобутком Ярослава Ольхового щодо дослідження життя Івана Франка є його праця «*Дрогобицькі станції життя Івана Франка*», в якій він дослідив місця, де проживав молодий Іван в місті своєї юності під час навчання як в нормальній школі, так і в гімназії. Невипадково праця була опублікована у ваківському виданні «Дрогобицький краєзнавчий збірник». «*Дослідниками досить докладно вивчені і локалізовані місця навчання і виступів нашого великого земляка, чого не можна сказати про локалізацію його квартирних пристановищ, про які не так вже й багато сказано в автобіографічних творах письменника, а ще менше в спогадах його сучасників*»[4], – так розпочиналося дослідження вже на той час наукового працівника заповідника «Нагуєвичі».

Вражає скрупульозність, з якою відносився Ярослав Ілліч до своїх досліджень, адже, практично не маючи майже жодної інформації, йому, завдяки кропіткій роботі, по крупинках, вдалося відновити місця, де проживав спочатку учень, а потім гімназист Іван Франко.

Ось кілька цитат з його дослідження: «*Серед дрогобицьких помешкань Івана Франка перш за все слід згадати будинок кравця Івана Гутовича над потічком коло жупи або саліни, як тоді називали солеварню. Будинок цей, як перше дрогобицьке пристановище Франка-школяра, згаданий в спогадах Франкового ровесника і співвчня по Ясеницькій сільській і Дрогобицькій так званій нормальній школі отців Василіан – Михайла Кобилецького*».

«*Наступним помешканням, яке на довший час служило би житлом Франку-школяреві, приглянулась батькам Франка квартира у господині невеликого будинку і столярної майстерні на бориславській дорозі – Кошицької. Вибір цей був подиктований, мабуть, і тим, що батьки Франка сподівались на кращий догляд і обходження з їх сином у цьому помешканні, господиня якого була хоч і далекою, та все ж родичкою Франків*».

Саме на основі досліджень Ярослава Ольхового нещодавно Державним історико-культурним заповідником «Нагуєвичі» був створений документальний фільм «Там город преславний Дрогобич лежить…».

[4] Ольховий Я. Дрогобицькі станції Великого Каменяра // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2005. – Вип. IX. – С. 73-79.

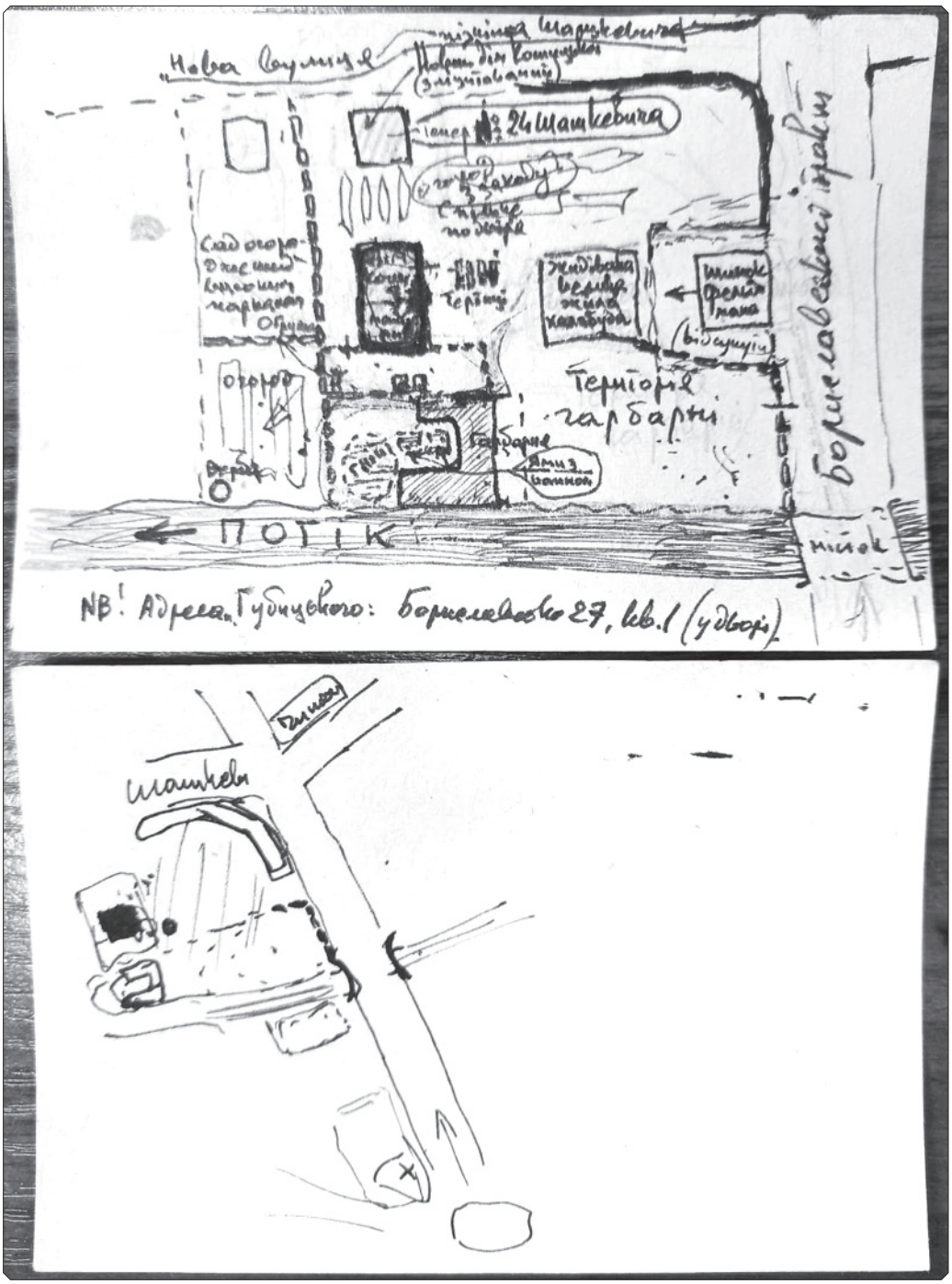

Іл. № 11. Ситуативний план Ярослава Ольхового щодо локалізації помешкань Івана Франка у Дрогобичі. Оригінал із фондів ДІКЗ «Нагуєвичі»

Значний пласт досліджень Ярослава Ольхового стосується місцевої топоніміки. У своїй статті «*Переваги і перспективи краєзнавчого дослідження топонімії*», яка була опублікована в третьому випуску «Дрогобицького краєзнавчого збірника» у 1998 році, Ярослав Ольховий пише: «*Значення топонімії для вивчення історії краю надзвичайно велике… З усіх різновидів історичного краєзнавства зосереджуємо увагу на топонімічних дослідженнях, які, як нам здається, є особливо перспективними саме при проведенні їх місцевими краєзнавцями, щоправда, такими, які мають певний рівень філологічної підготовки і є, очевидно, неураженими догматичним світоглядом і мисленням*»[5]. Також у цій праці автор трактує походження деяких місцин Франкового краю, зокрема Трускавця, села Опори та лісового масиву Тептюж, що знаходиться між Бориславом і Дрогобичем.

Публікації Ярослава Ольхового, в яких він аналізує походження назв населених пунктів, почали з'являтися в місцевій пресі, зокрема в газеті «Галицька зоря» в кінці 1990-х на початку 2000-х років. Так, наприклад, в номері від 15.03.2000 р. була опублікована стаття під назвою «*Заповідна давнина Броници*», в якій автор проводить дослідження назви не лише Броници, але й навколишніх сіл, таких як Медвежа, Ступниця, Котовань, Сілець, Нагуєвичі:

«*Початкове значення стародавнього слова брониця, що утвердилось як назва цього села, сьогодні начисто витіснене з побутового мовлення в зв'язку з еволюцією означеної ним реалії. Воно розшифровується як «мисливське лісове угіддя», закріплене за деяким власником (князем чи боярином), у якому заборонялось (звідси і брониця), без дозволу власника вільне полювання, встановлення пасток, бортей тощо. Споріднене з назвою брониця, означення сукупності таких угідь – бранище або бранища, за сучасною термінологією «заповідний ліс», розширене фіксальною фіналлю ари, закріпилось за річкою Броничари (з давнішого Бронищари), яка пропливає в обсязі цих угідь. В архаїчній лексиці зафіксована була і похідна від цього означення назва службової особи – гайового або лісника, охоронця бранища, бранищьра, як подає академічний словник староукраїнської мови.*

На пов'язаність із стародавніми мисливськими угіддями тутешньої територій вказують і назви суміжних з Броницею сіл, таких як Медвежа, Ступниця, Котовань, Сілець і, можливо, навіть Нагуєвичі. Першу з цих назв, разом із назвою Медвежанки, біля якої розташоване це село можна пов'язувати з наявністю великої кількості цих вельми цінних для елітного мисливства та відлову тварин. Назву села Котовань, скоріш усього, можна пов'язувати з котов'єм – природнім маточним розплідником дрібних лісових хижаків породи котячих, зокрема рисі, чудовим прихистком для якої служили тутешня перегиня, котра і в наш час зберігає чимало ознак своєї колишньої первозданності. До цієї категорії назв можна віднести і назву села Ступниця, яка має в своїй основі означення однойменного ловецького пристосування – ступиці, розширеного ад'єктивним суфіксом -н-. Ступниця, як ловецький пристрій, у різних модифікаціях ще до недавнього часу широко використовувався місцевим бойківським населенням. Назва села Сілець, у місцевій вимові Силець, помимо мнимої подібності до апелятиву «село», насправді виводиться від бойківського силопетельного пристрою з волосіні для відлову крилатої дичини різних порід.

[5] Цит. за: Ольховий Я. Переваги і перспективи краєзнавчого дослідження топонімії // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 1998. – Вип. ІІІ.

Що стосується назви села Нагуєвичі, відомого історичними пам'ятками з XIII століття, то таку, мабуть, неправомірно виводити від прізвища пізнішого його власника, як це іноді практикується в довідниках і науково-популярних виданнях. Враховуючи поширену в XVI – XVII ст. тенденцію присвоювання у вигляді особового прізвища назв сіл їх новопризначеними власниками, можна прийняти, що й у випадку з Нагуєвичами проявилась подібна тенденція. Тобто, що новий власник Нагуєвич в основу свого прізвища прибрав собі назву новонабутого села, яка існувала тут і до цього. Деякого підсилення набуває версія первинності назви села Нагуєвичі у відношенні до прізвища Нагуєвський тим, що в її основі, як і в основах попередніх назв, прочитується мисливська термінологія. Справа в тім, що нагайниками називали в минулому двірську службу або княжу челядь, яка брала участь у полюваннях облавою, наганяючи окликами гой! агой! сполошену звірину в бік влаштованої на неї засади. Дослідниками висловлювалось теж досить довільне припущення про патронімічне походження назви Нагуєвичі, формальною підставою для якого послужило наявне у цій назві закінчення -ичі. За цим припущенням назва Нагуєвичі первісно означала рід або підданих якогось Нагоя, гіпотетичних першопоселенців села. Інша етимологічна версія, дотримуючись погляду про вторинність і пізнє походження сучасної назви села Нагуєвичі, намагалась виявнити походження стародавньої його назви – Дашево, про котру згадує І. Франко, пов'язуючи її із специфічними «видихами нафти, яка в тутешній місцевості залягала близько до поверхні. І все ж, беручи до уваги мисливські налаштовану специфіку навколишньої топоніміки, версія мисливського походження назви Нагуєвичі на підставі виявлених на сей день обставин, видається нам найбільш прийнятною…

Підсумовуючи сказане, можна впевнено стверджувати, що назва дрогобицької Брониці не пов'язана ані з виробництвом панцирів, ані теж з влаштуванням лісових засік. Натомість, як було показано, є чимало ознак спорідненості її із заповідними попитами давнини, пам'ять про котрі зберігає місцева топоніміка і затишок не потурбованих урочищ, у яких ще й сьогодні знаходять прихисток останки добірної дичини карпатського пралісу»[6].

Працюючи старшим науковим співробітником історико-культурного заповідника «Нагуєвичі», Ярослав Ольховий не міг не згадати про рідне село Івана Франка. Пропонуємо дві публікації, які безпосередньо стосуються великого Каменяра. Перша – це «*Непогасаюча Ярина*» (1993 рік), на основі якої в 1996 році Сергієм Матійком був створений документальний фільм «*Таємнича сила Ярини*» та відбулося перше знайомство з паном Ярославом. Дана стаття на сьогодні є малознаною в історіографії нагуєвич, а тому має право на дослівну репубілкацію:

«*Пам'ятку Нагуєвич особливого роду становить оригінальна лісова капличка Ярина, і з якою місцева людність пов'язує чимало цікавих переказів, сама назва якої переносить нас у непроглядну давнину тих часів, коли далекі предки сьогоднішніх нагуєвичан утримували тут в непогасаючому стані «на яру-жару» жертовне багаття, присвячене всемогутньому богові вогню Ярилі.*

Як виказує мовознавчий аналіз, ім'я цього божества, сповна співставне з назвою Нагуєвицької лісової святині, пов'язується із словами яритися, жевріти. Як таке, воно виражало саму сутність вогняної стихії, якій поклонялися стародавні східні слов'я-

[6] Ольховий Я. Заповідна давнина Броници // Галицька зоря. – 15 березня 2000.

ни-язичники, обираючи для своїх вогнепоклонних святилищ заурочні місця, позначені якимись особливими неординарними прикметами.

Настання християнства нівелювало стародавню обрядність. Прийшли у запустіння колишні святині і тільки утлі залишки давньої традиції, переплітаючись з канонами нової християнської ідеології, продовжили ще де-не-де зберігатись хіба що у вигляді якогось місцевого, передаваного із покоління до покоління звичаєвого раритету чи пережитку. Саме тому надзвичайну цінність становить унікальна нагуєвицька лісова капличка Ярина, можливо, єдина в своєму роді, дивним збігом обставин разом із своєю стародавньою назвою збережена і відповідно пристосована до нових умов давньослов'янська святиня.

Усе в цій святині носить знамено якоїсь дивної незвичності. Розташована в глибині нині вже поріділої лісової гущавини, побіля звивин тихоплинного струмочка, здається нам невіддільною часткою навколишньої вибуялої природи. Конаристий предок тутешнього лісу, кремезний, позначений знаменем блискавки Прадуб, віковий стовбур якого повагом заляг на вічний спочинок у цьому заповідному незаймищі, за якоюсь неписаною, успадкованою від давніх часів традицією, скільки пам'ятають, користувався особливою пошаною серед місцевої людності, а кришталево чиста крин-води-ця із джерельця, що пробивається побіля нього, як розповідають, повернула багатьом утрачену снагу і здоров'я. За переказами місцевих старожилів, до Ярини за полегшенням своєї недуги приходив теж і їх славетний краянин. Ми не знаємо чи і наскільки допомога Франкові Яринова водиця, проте сам факт звертання до неї нашого великого письменника і мислителя промовляє за тим, що поговір про її цілющі властивості не здавався йому не вартим уваги вимислом.

У часи атеїстичного засилля, коли закривались церковні храми, а віруючі і особливо священство піддавались жорстоким переслідуванням, побіля Ярини проводились таємні богослужіння, на яких мешканці близьких околиць знаходили розраду та заспокоєння, скріплялись у вірі в незнищенність добра і правди, в остаточну перемогу найвищої Божої справедливості. Власть імущі дуже швидко уяснили небезпеку, яку для них становило існування цієї успадкованої ще з дохристиянських часів святині, біля якої, за одним із переказів, з'являлась вже у ближчі до наших часи Мати Божа, заповідаючи настання грядущого царства добра і справедливості та закликаючи до витривалості.

Після відмови місцевого населення прикластись до зруйнування лісової святині, представники місцевої партократії, чи не від сорому прикриваючи обличчя масками і діючи під охороною військових, за допомогою потужної техніки, все ж, спромоглись звалити вікового дуба – прадіда тутешнього лісу і засипати, зрівняти з землею джерело цілющої води, але не спромоглись стерти їх із людської пам'яті. Та й цілюще джерело з часом пробилось з під земляної товщі, а від кореня поваленого лісового велетня пробилась стрілка незнищенної парості. Природа теж не визнає над собою насилля.

Незабаром старанням місцевої людності споряджено цілюще джерело, відбудовано лісову капличку і кожен мешканець Нагуєвич в хвилини незвичної потреби приходить сьогодні, як у давні часи, до Ярини для того, щоби у щирій чистосердечній молитві знаходити тут заспокоєння душі і розраду в своїх турботах. І що цікаво, прибувають до цієї каплички на усамітнену молитву, не відчуваючи будь-яких взаїмних антагонізмів, ісповідники як католицької, так і православної конфесії, котрі в

інших місцях поки що не завжди доходять до спільної мови і так дуже потрібної нам в наш багатоскладний час злагоди.

Якась нематеріальна, проте незримо присутня у цій місцині дивина обворожує нас і приневолює забувати неоговтані і ниючі перед тим пристрасті та урази нашої недосконалої натури, відчути Всім своїм єством ту величину і неповторну в'язь роду, яка єднала колись наших пращурів між собою і з неподільно обожнюваною ними природою.

У хвилини душевного неспокою і вагання прийдіть і ви до Ярини на усамітнений роздум і скрушну молитву. Ви знайдете тут полегшу в усіх своїх турботах, а напившись цілющої водиці із тутешнього джерела, з якого гасили свою спрагу наші далекі предки, відчуєте приплив свіжих сил І рішучості в подоланні тих труднощів, якими рясніють наші життєві будні…»[7].

Друга публікація Я. Ольхового, присвячена Нагуєвичам, побачила світ через чотири роки – в 1997-му. Стаття під назвою «*Гостислав'є. Ще одна сторінка доісторичних Нагуєвич*» мала за мету звернути увагу дослідників на давньоруське походження Нагуєвич:

«*Нещодавно ознайомились з незвичайно цікавим об'єктом сакрального призначення села Нагуєвичі – лісовою капличкою Яриною, дивним-дивом збережена назва якої переносить нас у дохристиянські часи, засвідчуючи безсумнівну сталість населення замешкуючого тутешню місцевість безперервно від тих часів, коли функціонувала тут ця капличка, як святилище богу вогню Ярила. Бо ним же іншим, аніж передачею цієї назви із уст до уст через естафету багатьох поколінь постійно населяючих тутешню місцевість можна ще пояснити збереження її разом з рудиментами колишніх вірувань і останками стародавнього святилища аж до наших днів.*

Отож начебто задля ще одного підтвердження надзвичайної сталості та давньості заселення тутешньої околиці, село Нагуєвичі зберігає ще одну такої ж ветхої давнини, як і попередня, назву Гостислав'є, що відноситься до характерної території, розташованої в горішньому кінці села, на самому краю його теперішньої забудови. Назва ця, жива в усній традиції нагуєвичан, представлена теж в численних означеннях сільськогосподарських угідь-полів, лук і навіть пропливаючого повз них потоку на картах, виготовлених австрійською геодезичною службою і внесених до державного кадастру з 1853 року.

Формальний аналіз та встановлення етимології цього за зовнішніми ознаками безумовно стародавнього мікротопоніма Нагуєвич, з врахуванням місця розташування самого об'єкту ним означуваного, спричиняється діяти до цікавих міркувань стосовно тої ролі, яку був відігравав об'єкт, означуваний цією назвою в минулому. Вже наявність суфікса -ієв/-'є в назві Гостислав'є дозволяє нам визначити категорію означуваного нею номіната. Найперше допомагає нам у цьому слушне спостереження відомого українського мовознавця Л. А. Булаховського, який встановив, що характерні іменники середнього роду при наявності згаданих суфіксів, як правило, означають нечітко окреслені просторові поняття. І справді, означена назвою Гостислав'є місцина становить собою нечітко окреслену територію, розташовану на завершенні стрижня основної дороги, при з'єднанні її з транзитним далекосяжним гостинцем, який веде від самбірського куща поселень в напрямі Бориславa-Тустані, через карпатські перевали і Закарпаття до Угорщини і дальше в південному напрямку.

[7] Текст републікації статті 1993 р. здійснено з газети «Галицька зоря».

Дотримуючись вивіреного і підтвердженого багатьма прикладами погляду про те, що власні географічні назви віддзеркалюють звичайно якусь одну найбільш характерну рису відповідних об'єктів, ми вправі в даному конкретному випадку таку рису вбачати саме в специфічному розташуванні території, означеної назвою Гостислав'є на стикові устя основної сільської дороги до транзитного путівця. Безсумнівно, саме ця територія була найзручнішим місцем для цього, щоби саме на ній перестрівати стародавніми насельцями нагуєвицького куща поселень прямуючих попри неї купців і пропонувати їм для обміну на їхні товари предмети, добуті або виготовлені власними силами.

Те, що саме для торговельного обміну призначався унікальний в свойому роді об'єкт стародавніх Нагуєвич, досить переконливо засвідчує зіставлення складових його назви – слів гости-, із давньоруського гость «купець» і слав'є, із слова слава, вихідне значення якого до його глорифікації було «усвідомленість, поговір про когось, про щось». Таким чином, поєднання цих слів у назві Гостислав'є, з врахуванням наявного в ній суфіксального закінчення -ьє/-'є та прив'язки до місцевих умов, створювалось значення обмеженої в просторі території уславленої або відомої купцями-гостями, або інакше – такої території чи майдану, на якій відбувається зустрічна гостьба – обмін товарами між місцевою людністю і проїжджаючими транзитним далекосяжним шляхом купцями-гістьми. Саме при наведеному значенні вибулий із широкого вжитку загальний термін гостислав'є І закріпився за даним конкретним об'єктом як власна назва і в тій функції, завдяки властивій таким назвам консервативності та за умов безперервності проживання тутешнього населення на даній території, дійшов до нашого часу.

Тут варто зауважити, що сам термін гостислав'є, хоч і не був зафіксований в наведеній вище іпостасі в письмових пам'ятках, все ж мусив мати значне поширення у минулому. Свідченням цьому є відзначені пам'ятками XI – XII століть, утворені на його основі в різних регіонах Слов'янщини особові імена типу Гостиславль.

Зникнення цих імен в пізніший час і відсутність в цих письмових пам'ятках, які дійшли до нас, загального терміну гостислав'є, що, очевидно, був їх прототипом, спонукує до думки про те, що цей незвичайно архаїчний термін мав відношення ще до товарообмінної торгівлі, яка в час фіксації імені Гостислав, в зв'язку з утворенням централізованих держав та широким запровадженням монетарної системи вже себе вичерпала і стала анахронізмом, а то й всуціль зникла із торговельної практики. Таким чином місцева назва Гостислав'є, утворена на основі загального означення характерної території на окраїні сучасного села Нагуєвичі виявляється особливо цінною, оскільки доносить до нас в усній традиції відгомін тієї сивої давнини, про яку так мало і неповно повідомляють нам письмові пам'ятки.

Нечисленні приклади збереження найдавніших історичних назв в усній традиції, подібних до щойно розглянутої нами назви, становлять лиш вершину майже незвіданого, дуже слабо дослідженого айсберга історичної топономастики. Набагато більше нині забутих географічних назв зберігають нещодавно розсекречені австрійські та польські картографічні матеріали, які виготовлялись на замовлення військових відомств та геологопошукових експедицій. Цей величезний пласт прихованої топоніміки, яка майже всуціль вийшла із сфери живого мовлення, зберігаючи чимало таємниць стародавньої історії нашого краю, чекає ще на своїх дослідників. Особливо бага-

то обіцяє він тим вченим чи просто аматорам-краєзнавцям, які цікавляться глибше стародавніми назвами Франкового краю, або ширше – усього нашого Прикарпаття, де збереглась майже у повній незайманості найдавніша всуціль словенська географічна ономастика та номенклатура, дозволяючи дошукуватись саме в цьому регіоні слідів зародження не тільки східних слов'ян як етносу, але й усієї Слов'янщини.

Віриться, що з одержанням Україною державної незалежності, вивільнена від нав'язаних її окупаційними режимами ідеологічних та політичних догматів, українська наука скаже і в цьому питанні своє вагоме слово. І, як вже зазначалось, чималу підпору цьому можуть надати численні ентузіасти історичного краєзнавства, якими завжди славилась наша прекрасна земля» [8].

Видатний український письменник Григорій Тютюнник писав: «*Талант – то крапля здібностей і море праці*». А ще кажуть: «*Талановита людина – талановита в усьому*» – саме цими словами можна охарактеризувати Ярослава Ольхового, який був ще й поетом. Вірші, в основному, писав для себе, рідко кому давав читати, лише близьким друзям. Один з них, також відомий на теренах Дрогобиччини краєзнавець, заслужений вчитель України Петро Сов'як переконав Ярослава Ілліча видати збірку віршів, ставши і редактором видання. Так в 2005 році світ побачила його перша збірочка «*Струни серця*». Як сказано в анотації, віршам Я. Ольхового притаманний тонкий ліризм, точність рими, легка ритміка, плавність вислову, мелодійність. На його вірші написані пісні. Інтимна лірика по-новому висвітлює постать цього чоловіка, якому довелося відсидіти дванадцять років в сталінських концтаборах, пережити багато горя у своєму житті та не втратити людяність, доброту і кохання до своєї дружини – Дарії, адже більшість віршів було присвячено саме їй.

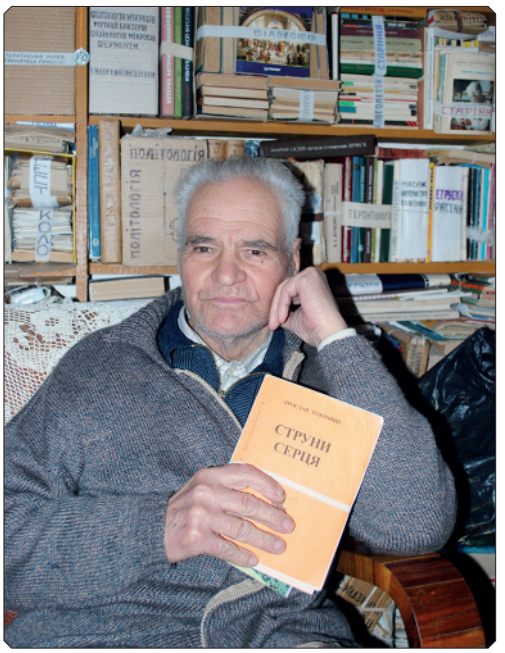

Іл. № 12. Ярослав Ольховий в день свого народження 18.11.2010 р. із збіркою власних віршів «Струни серця». Фото Сергія Матійка

[8] Текст републікації статті 1998 р. здійснено з газети «Галицька зоря».

Навіть коли він пише про природу чи боротьбу за незалежність України, все одно в цих віршах присутній образ коханої – вірш «Докір»:

«Чи то іду я луками надрічними й квітки збираю,
Чи то полями ранніми, де визріває колос, –
Усюди виразно вчувається мені твій голос,
Усюди я твоїх очей шукаю…».

Почуття до коханої в нього перегукується з любов'ю до рідного краю, він у вірші «Світанок» використовує зменшувально-пестливі слова «неборачисько», «хмароньки», що ще більше підсилює красу рідної природи:

«Тільки день зашарівсь над Карпатами,
Тільки зорі в безмежжі розтанули
Присли примхливо мрійні крилатені,
Обтрусивши росинки опалеві.

Трісла гілка обломлена оленем
І в пташиному хорі змішалася,
І наповнились вранішнім гомоном
Галявини незаймані й праліси.

Вдарив дятел – коваль, неборачисько,
Шелеснув ледвенець над шуварами,
А на небі в вигадливих зачісках
Попливли зачудовані хмароньки.

Вийшли вівці на випас із галасом,
По вузенькому плаю штовхаючись,
І сопілка чиясь відізвалася,
Наболіле гаям довіряючи.

Знялась скарга душі над безоднями,
Аж до неба торкаючись синього,
І зіллялися ніжні мелодії
Із мереживом співу пташиного».

Згодом з-під пера Ярослава Ольхового виходять ще дві збірки «*На життєвих хвилях*» та «*Бистрина*». В останній – два розділи: «*Усі ми діти Неньки України*» та «*Рідний дим*», присвячений рідному Дрогобичу.

Перечитуючи вірші Ярослава Ольхового, ловиш себе на думці, багато з них є пророчими, так вірш «*Усе нам під силу*» не втратив своєї актуальності і сьогодні:

«Безглуздя надіятись без боротьби
Здобути майбутнє для свого народу
На ласку чиюсь уповають раби,
Вільні самі здобувають свободу.

І хай вона навіть ціною життя
Одного із нас, чи життя не одного
Щоб вільно палало святе багаття,
Ми все, що в нас є, віддамо задля цього.

Усе нам під силу, усе до снаги,
До своєї мети ми проб'ємось крізь терни,
І як не казились би ще вороги,
Їх ганебну поразку вже ніхто не відверне».

Та все ж автор вірить у те, що Україна буде процвітаючою державою:

«Ми відбудуєм храм і Слово Боже
Звучатиме в оновленій святині –
Ніяка сила нас не переможе,
Бо наша Віра й Нація – єдині!»

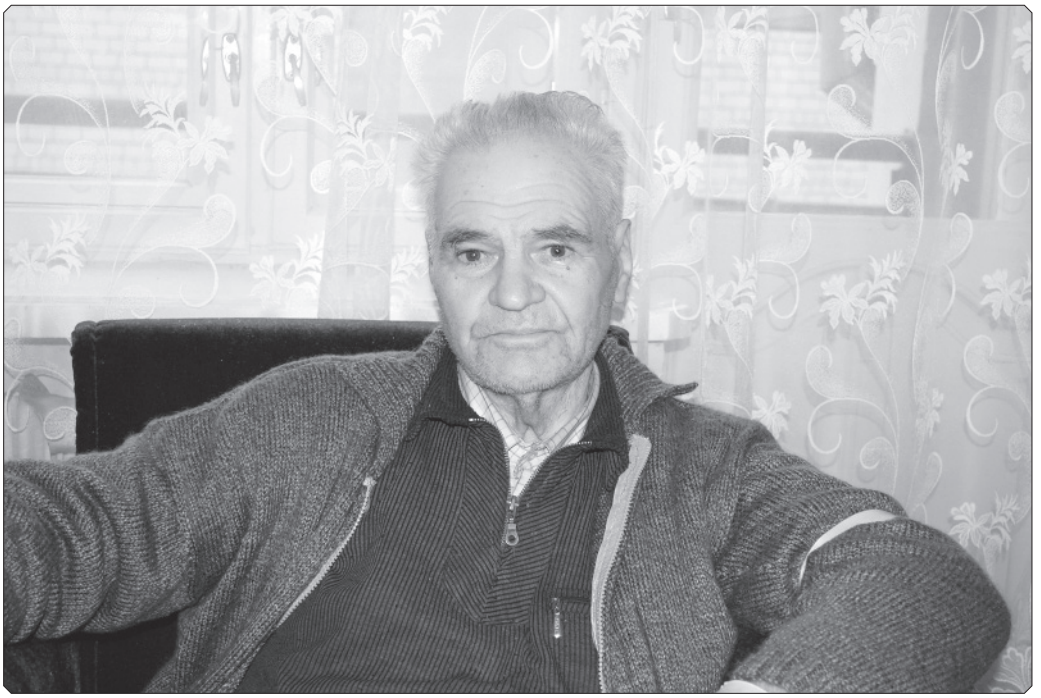

Іл. № 13. Ярослав Ольховий у день свого народження, 18.11.2010 р.
Фото Сергія Матійка

В останній зустрічі, яка відбулася 3 лютого 2013 року, Ярослав Ілліч зазначив: «*Життя було в мене складне, і якби це все описати, то була би ціла повість. І то не тільки я, вся наша нація таке пережила, просто в кожного були свої непрості обставини*»[9].

[9] Усі тексти публікуються на підставі аудіо-відео інтерв'ю Юрія Федчака та Сергія Матійка, записаного у домі Ярослава Ольхового 2013 року.

Та навіть, залишившись сам на сам зі своїми друзями-книжками, Я. Ольховий не втрачав віру в людей. «*Але люди українські, в цілому, хороші, мені по життю попадались саме такі…*», – сказав на прощання Ярослав Ілліч в своєму останньому відеоінтерв'ю.

Через п'ять місяців його не стане. Відійшов Ярослав Ольховий у засвіти 29 липня 2013 року на 89-му році життя. Покинутий на старості своїми соратниками та родичами, упокоївся у Бозі, в якого щиро вірив. Поховали Ярослава Ольхового біля дружини. Нехай земля йому буде пухом.

ДОДАТОК

Републікація статті Ярослава Ольхового про значення топонімії для історичного краєзнавства Дрогобиччини, опублікованої у 1998 році на сторінках Третього випуску Дрогобицького краєзнавчого збірника[10]

Ярослав Ольховий (Дрогобич)

Переваги і перспективи краєзнавчого дослідження топонімії

Значення топонімії для вивчення історії краю надзвичайно велике[11*]. Останнім часом, у зв'язку з набуттям Україною статусу незалежності, з'явились і нові можливості для поглиблення та розширення краєзнавчих досліджень Проте нові перспективи, які постали перед історичною наукою, породили й нові проблеми, пов'язані із руйнуванням застарілих суспільних устоїв та невлаштованістю сучасного моменту.

З усіх різновидів історичного краєзнавства зосереджуємо увагу на топонімічних дослідженнях, які, як нам здається, є особливо перспективними саме при проведенні їх місцевими краєзнавцями, щоправда, такими, які мають певний рівень філологічної підготовки і є, очевидно, неураженими догматичним світоглядом і мисленням.

Сліди реалій, які передували появі того чи іншого топоніма, скільки часу не пройшло б від його закріплення в мові, майже завжди в тій чи іншій формі зберігаються у місцях його зародження і пізнішого функціонування. Установлено, що людська пам'ять здатна утримувати протягом тисячоліть у вигляді відповідно трансформованих легенд і переказів відбитки давноминулих подій і фактів, які спричинилися до появи тієї чи іншої назви. Присутність допитливого шукача-краєзнавця на місці безпосереднього зародження і функціонування такої назви єдино здатна сповна розкрити і осмислити ці сліди і реконструювати обставини, за яких вона з'явилась. Інакше кажучи – встановити її етимологію.

---

[10] Републікація тексту здійснено за: Ольховий Я. Переваги і перспективи краєзнавчого дослідження топонімії // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 1998. – Вип. ІІІ.

[11*] Автором статті не врахована та обставина, що останнім часом у краєзнавстві Дрогобича вже з'явились перші спроби наукового дослідження топоніміки. Див., напр.: Ашиток Н. Мікротопоніми м. Дрогобича у кінці XIX – початку XX ст. // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип. 1. – Дрогобич, 1995. – С. 63-68.

Практика етимологічних розвідок на численних прикладах показала переваги краєзнавчого дослідження топонімів перед проведенням такого навіть професійними, але віддаленими від предмету науковцями. Зупинимося на деяких, що стосуються найближчих околиць Дрогобиччини. Звідки було знати тому ж професорові Я.Розвадовському, а відтак і його колезі І.С.Роспондові, попри всю вченість та ерудицію цих польських дослідників, що наша річка Тисьмениця не могла отримати свою назву від невластивої гірським річкам тихоплинності? У її назві вони справедливо виділили індоєвропейський корінь *tues-> *tych-, хоч і не зовсім правильно інтерпретували його значення.[1] Бо ж постала ця назва скоріше не від "тихої" течії, а від "тхнучого" запаху води, набутого при пронизуванні нафтоносних покладів. Ця властивість тисьменицької води не могла пройти повз увагу найдавніших насельців тутешнього краю, перед якими постала необхідність надати адекватну назву цьому досить специфічному водному об'єктові, яка відрізняла би його від інших і, сконцентровано фіксуючи найхарактернішу прикмету, орієнтувала би ще й щодо його локалізації[2]. За таких умов місцевому краєзнавцеві, який має можливість безпосередньо спостерігати за предметом свого зацікавлення і навіть органолептично пересвідчитись у його властивостях, набагато легше визначити згадану прикмету, аніж науковцеві, який, не наблизившись до об'єкта дослідження, нерідко на підставі чисто формальних ознак намагається встановити походження його назви. Наведений приклад є цьому свідченням.

Подібна ситуація склалася з визначенням походження назви міста Трускавця. Відомий дослідник топонімії Володимир Ніконов, не завдаючи собі клопоту перевіркою достовірності версії польського вченого Юзефа Сташевського[3], повторив за останнім твердження про те, що назва цього міста-курорту походить від найменння річки Трускави, над якою воно начебто виникло і від якої перейняло свою назву.[4] А між тим факти говорять, що тут ніколи такої річки не існувало і що сама назва Трускавця виникла не інакше, аніж від діалектного означення особливого засохлого молодого лісу-труску.[5] Контрастні з густим хвойним чорноліссям окремі масиви такої передчасно омертвілої порослі були характерними для околиці, у якій почало складатися трускавецьке першопоселення. Причиною цього, на нашу думку, була засоленість нижніх прошарків тутешніх грунтів.[6] Досягнувши їх, коренева система дерев відмирає, і, як наслідок, цілі масиви лісового молодняка перетворюються у тріскучі сушняки-труски, які, очевидно, і мотивували назву цієї місцевості, а відтак і поселення, яке тут склалося. Спостерігати всі ці особливості місцевої околиці і встановити їх зв'язок із назвою населеного пункту, знову ж таки, легше місцевому краєзнавцеві, аніж кабінетному вченому навіть найвищої кваліфікації, яким, безумовно, можна вважати цитованого нами російського дослідника.

Інший випадок знехтування впливу місцевих факторів на виникнення топоніма бачимо при тлумаченні назви села Опарі, яку районна адміністрація схильна була виводити нібито від якогось несамовитого опирання місцевої людності іноземним нападникам.[7] Хоч вони і справді нерідко нападали, та не лише на опарян. Але чомусь опір чужинцям більше не знайшов відображення у назвах місцевостей. І все ж, думка високих представників колишньої районної

адміністрації, якій у минулому не прийнято було особливо суперечити, виявилася достатньою для "удосконалення" назви села, яке відтоді "обрало собі" назву Опори. А була б ця адміністрація уважнішою до вивчення передісторії назви, то, можливо, переконалася б у значно простішому і достовірнішому її витлумаченні. Бо не так уже й важко було б установити, що в місцевому вживанні ця назва аж ніяк не стосувалася так неоковирно придуманого "опирання", а лише миготливих вогників, за місцевим повір'ям - опирів або упирів,[8] які самочинно загорялись на околичних пустирищах, фіксуючи місце дифузії природного газу метану, що залягав близько поверхні землі.[9] Прискіпливому краєзнавцеві ця неординарна обставина прояснюється відразу, хоча б при перегляді місцевої преси давніших років та літератури, що видавалась місцевими авторами, які безпосередньо спостерігали це цікаве і специфічне для околиці явище і описавши його у своїх творах.[10]

З'ясування походження назви розташованого на узвишші між Дрогобичем і Бориславом лісового масиву Тептюж (за іншим варіантом вживання - Тептюг, або Типтюг), яку неодноразово згадує в своїх творах Іван Франко, теж, напевне, приспорило б труднощів дослідникові, який ніколи не побував у цій околиці і не дуже уважно прочитав відповідні місця Франкової спадщини.[11] Натомість місцевому краєзнавцеві зробити це набагато легше, розвідавши у тутешніх старожилів, що через лісок з цією назвою проходило пішохідне сполучення між названими населеними пунктами. Саме пішохідне, а не гужове, через незвичайно крутий підйом, який непросто було подолати навантаженому товаром возові. Для такого сполучення Грінченків словник наводить означення *типець*[12], пов'язаність якого з назвою Тептюж-Типтюг, з урахуванням з'ясованого нами, безсумнівна. Очевидно, саме в зв'язку з труднощами долання тутешнього типця-тьопанця[13], назву його, ще до того, аніж вона перейшла на тутешній лісок, доповнено суфіксом -уж- / -уг-, який надав її відтінку згрубілості.[14]

Мабуть зайве підкреслювати, що без попереднього з'ясування усіх обставин, які були наведені й у цьому прикладі, незвичайно важко було би встановити правдиве походження й цієї місцевої назви.

Про ці та інші переваги топонімічних досліджень, здійснюваних місцевими краєзнавцями безпосередньо в місцях дислокації об'єктів називання, можна було б ще сказати чимало. Але найкраще запізнатися з цими перевагами при безпосередніх заняттях надзвичайно принадним і, як було показано, потрібним видом дослідницької діяльності, котрим, відповідно до своїх спроможностей, уже багато років займається автор цього повідомлення.

Тут варто ще додати, що усі наведені приклади витлумачення назв Дрогобиччини взяті із власних досліджень автора, які були опубліковані в різний час та у різних, переважно місцевих виданнях.[15]

Віриться, що відновлення діяльності Українського Краєзнавчого Товариства та відкриття історичного факультету Дрогобицького державного університету, започатковані в Дрогобичі краєзнавчі конференції значно покращать ситуацію. Нагромаджений матеріал, вочевидь, дасть підставу для підготовки топонімічного словника Дрогобиччини, необхідність видання якого давно назріла.

[Поклики Ярослава Ольхового на джерела та літературу згідно вимог 1998 року]

1. Роспонд С. Структура и стратиграфия древнерусских топонимов // Восточнославянская ономастика. М., 1972. С.74.

2. Чапельський В. Я любив їх усіх. З минулого Дрогобиччини. Дрогобич, 1997. С.133.

3. Jozef Staszewski. Mały słownik pochodzenie i znaczenie nazw geofraricznych. Wyd. Trecie. Warszawa, 1968. S.442.

4. Никонов В.А. Краткий топонимический словарь. М., 1966. С.426.

5. Деркач П.М. Короткий словник синонімів української мови. К., 1960. С.183.

6. Бизин Б.Д. Месторождения каменной соли и рассолов Восточного Прикарпатья //Труды Украинского научно-исследовательского иснтитута соляной промышленности. М., 1962. С.123.

7. Середяк Ю. Опарі //Дрогобиччина - земля Івана Франка. Збірник географічних, історичних та етнографічно-побутових і мемуарних матеріалів. Нью-Йорк-Париж-Сидней-Торонто, 1973. С.347.

8. Галас Б.К. Українська лексика на позначення демонологічних понять у записах І.Вагилевича //Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами. Ужгород, 1982. С.222.

9. Siemiradzki J. Płody kopalne Polski. Lwów. S.220.

10. Chciuk A. Atlantyda. Opowiedz o Wielkim Księstwie Bałaku. Londyn, 1959. S.127.

11. Франко І. Boa constrictor. Твори. Т.VIII. К., 1952. С.350.

12. Грінченко Б. Словарь української мови. Т.IV. К., 1909. С.261.

13. Словник української мови: В 11-ти т. Т.10. К., 1979. С.334.

14. Курс сучасної української літературної мови / за ред. Л.А.Булаховського. Т.1. К., 1951. С.336.

15. Ольховий Я. Загадка Тептюжа // Нафтовик Борислава. 13 листопада 1980; Загадка Тисьмениці // Радянське слово. 19 вересня 1981; Звідки ця назва Тисьмениця? // Нафтовик Борислава. 9 січня 1988; Загадка названия Трускавца //Трускавецкая здравница. 12 серпня 1988; Опорівські метаморфози // Радянське слово. 22 квітня 1989.

Сергій Матійко, Тетяна Лазорак.

«Маю намір прикласти якнайбільше зусиль, щоби унікальний природньо-історичний комплекс всеціло постав на службу нашому народові …»: життєва драма Ярослава Ольхового і його науковий вклад у музейний поступ заповідника «Нагуєвичі».

У статті вперше в музейній історіографії та краєзнавстві публікуються нові та призабуті сторінки біографії відомого краєзнавця, хранителя та популяризатора спадщини Івана Франка, старшого наукового співробітника Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі», активного громадсько-політичного діяча Дрогобиччини – Ярослава Ілліча Ольхового (1924 – 2013 рр.). До наукового обігу вводяться невідомі факти з його особистої папки під час його праці у Нагуєвичах, зокрема фотографії, рукописна автобіографія, спогади та малознані інтерв'ю, записані у 2013 р. журналістами Юрієм Федчаком

та Сергієм Матійком. Також проаналізовано неоціненний вклад наукових праць Я. Ольхового в написанні історичної правди про культуру, літературу, топоніміку, історичну географію, генеалогію Франкового краю тощо. Як виявилося, це була яскрава та багатогранна особистість, яку на зорі становлення української державності називали «батьком дрогобицької демократії».

Serhiy Matiyko, Tetyana Lazorak.

«I intend to make as much effort as possible so that the unique natural-historical complex is fully at the service of our people... »: the life drama of Yaroslav Olkhovyy and his scientific contribution to the museum development of the «Naguyevychi» reserve.

In the article, for the first time in museum historiography and local history, new and forgotten pages of the biography of the famous local historian, custodian and popularizer of the heritage of Ivan Franko, senior researcher of the State Historical and Cultural Reserve «Naguyevychi», active public and political figure of Drohobych region – Yaroslav Illich Olkhovyy (1924 – 2013) are published. Unknown facts from his personal folder during his work in Naguyevychi are included in the scientific report, including photographs, a handwritten autobiography, memories and little-known interviews recorded in 2013 by journalists Yuriy Fedchak and Serhiy Matiyko. The invaluable contribution of Y. Olkhovyy's scientific works in writing of the historical truth about the culture, literature, toponymy, historical geography, genealogy of the Franko region, etc. is also analyzed. As it turned out, he was a bright and multifaceted personality, who at the dawn of Ukrainian statehood was called the «father of Drohobych democracy».

РОЗДІЛ III.
LABOR OMNIA VINCIT:
СПЕЦІАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Богослужбова дерев'яна скарбонка для пожертв мирян із вирізьбленим громовиком для вкидання монет. Виготовлена церковним братством при церкві Перенесення Мощів Святого Миколая села Нагуєвичі. Оригінал народного бойківського мистецтва 1830-х рр. Фото Богдана Лазорака під час музейної експедиції з професором Володимиром Александровичем та реставратором Андрієм Лінинським 22.11.2019 р.

УДК 908:61(477.63-21)(091)

Олеся ТАРАБАРА

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ЗЕМСЬКОЇ МЕДИЦИНИ У ПІВНІЧНІЙ ЧАСТИНІ КРИВОРІЖЖЯ

Серед актуальних проблем сьогодення одне з провідних місць займає система охорони здоров'я. Справа становлення медицини в Україні тісно пов'язана з діяльністю земств. У цьому контексті важливим є запозичення їхнього досвіду у сфері ефективної подачі допомоги населенню, який можуть надати відповідні наукові розробки на регіональному рівні. З-поміж них особливої уваги заслуговує розвиток медичної діяльності на Криворіжжі.

За період роботи органів самоврядування Верхньодніпровського повіту Катеринославської губернії на теренах Веселотернівської та Лозуватської волостей, на які сьогодні припадає північна територія регіону, була створена дієва система медичного обслуговування мешканців. Довгі роки дослідження цього питання не являлося предметом спеціальних краєзнавчих розвідок, а діяльність установ місцевого самоуправління у краї, пов'язана з турботою про здоров'я населення, взагалі слабо розроблена у вітчизняній історіографії та на регіональному рівні. Тому мета статті полягає в спробі прослідкувати хронологію процесу становлення земсько-медичної організації у північній частині Криворіжжя протягом другої половини XIX – початку XX ст., а також визначити ті особливості, які супроводжували її на кожному етапі розвитку, виділивши при цьому групу соціально важливих питань: функціонування лікарських дільниць; фінансування медичної частини; організація праці лікарів та фельдшерів, їхній склад та матеріальне забезпечення; боротьба з епідеміями; організація віспощеплення; надання допомоги під час Першої світової війни; будівництво медичних установ тощо.

Джерельною основою послугували, в основному, журнали засідань Верхньодніпровського повітового зібрання, в яких відображені дискусії з приводу нагальних проблем, які стояли перед медициною краю. Деякі факти опубліковані у звітах лікарів, пов'язані з тогочасними статистичними показниками. Чимало даних щодо організації справи охорони здоров'я у повіті міститься у пам'ятних книгах і адрес-календарях по Катеринославській губернії.

Аналітичні узагальнення результатів розвитку медицини на Верхньодніпровщині за два десятиліття можна знайти в матеріалах 7-го випуску «Земсько-медичного збірника» за 1893 р., виданого в рамках проєкту, ініційованого «Товариством російських лікарів у пам'ять М. І. Пирогова». Повітова управа заповнила для ке-

рівництва з'їзду спеціальну анкету з 30 пунктів, яка стала своєрідним підсумком практичної роботи земства в медичній сфері на першому етапі[1].

На початку XX ст. з'явилися великі оглядові праці з історії органів самоврядування, присвячені ювілейним датам. Як провідне видання доцільно назвати книгу Б. Веселовського «Історія земства за сорок років»[2]. За підсумками X з'їзду лікарів Катеринославської губернії, який проходив з 4 по 13 березня 1910 р., вийшли друком праці, серед яких опубліковано і звіт верхньодніпровського лікаря Г. Коссовського за період 1903 – 1907 рр., в якому надається багато цінної інформації стосовно влаштування медичної частини в регіоні[3]. Матеріал стосовно Веселотернівської й Лозуватської волостей отримав широке висвітлення у збірнику медицини за 1911 р.[4]

У своїй праці Г. Титаренко присвятила розділ історії розвитку охорони здоров'я в Криворізькому залізорудному басейні, коротко описавши становлення медичної галузі від початку XX ст.[5]

В останні десятиліття, коли вітчизняна історіографія почала виявляти більший інтерес до вивчення досвіду збереження здоров'я, привертають увагу публікації, присвячені Дніпропетровщині, частині колишньої Катеринославської губернії. У 2000 – 2010-х рр. з'явилися статті Е. Білецької та З. Гужви, які окреслили ситуацію з санітарно-профілактичним становищем у регіоні[6].

Корисні свідчення історичного характеру містяться в роботах дніпропетровських краєзнавців М. Чабана, З. Шевцової та В. Гапонова, які звертаються до вивчення біографій та діяльності лікарів[7].

Однак, тільки останнім часом з'явилися роботи, в яких розглядається становлення земської медицини, як особливої форми надання допомоги населенню краю, що не мала аналогів раніше. Зокрема місцеві дослідники О. Мельник й І. Стеблина у монографії «Тернівська земля – перлина Криворіжжя»[8] висвітлили основні етапи становлення професійної лікарської допомоги, а Т. Войтовицька проаналізувала діяльність акушерок у перших клініках[9]. В цілому література, присвячена особливостям процесу виникнення і розвитку сфери охорони здоров'я взагалі, представлена досить широко, проте в задачі даного дослідження входить вузький сегмент, який торкається лише території північного Кривбасу.

---

[1] Земско-медицинский сборник. – Москва, 1893. – Вып. VII. – 620 с.

[2] Веселовский Б. История земства за сорок лет. – СПб, 1909. – 724 с.

[3] Труды X губернского съезда земских врачей и представителей земских учреждений Екатеринославской губернии 4 – 13 марта 1910 г. – Екатеринослав, 1910. – 205 с.

[4] Земская медицина въ Верхнеднепровскомъ уездъ за 1911 год. – Верхнеднепровскъ, 1913. – 302 с.

[5] Титаренко Г. З історії розвитку охорони здоров'я в Криворізькому басейні // Хвороба, з якою не борються наодинці. – Кривий Ріг, 2002. – С. 8-10.

[6] Білецька Е., Гужва З. Історія становлення та розвитку санітарно-профілактичного напрямку земської медицини Катеринославської губернії // Гігієнічна наука та практика: сучасні реалії: Матеріали XV з'їзду гігієністів України. – 2012. – С. 17-19.

[7] Чабан Н., Шевцова З., Гапонов В. Граф Карл Сонгайло – патриарх земской медицины на Екатеринославщине. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://cyberleninka.ru/article/n/graf-karl-songaylo-patriarh-zemskoy-meditsiny-na-ekaterinoslavschine/viewer

[8] Мельник О., Стеблина І. Тернівська земля – перлина Криворіжжя (1750 – 1950). – Кривий Ріг, 2019. – 436 с.

[9] Влайку-Войтовицкая Т. Первая акушерская помощь в земских больницах. Звезда-4. 2000. № 11. Тернівський філіал КЗК «Міський історико-краєзнавчий музей» КМР. б/н. 1 арк.

У XIX ст. сільське населення Криворіжжя не було забезпечено фаховою медичною допомогою. Лікувальна мережа цілого повіту складалася з однієї єдиної лікарні на 25 осіб у Верхньодніпровську, яка утримувалася на кошти воєнного інтендантства, та куди приймалися лише нижні військові чини, які перебували на дійсній службі, та відставні солдати. За лікування хворих визначено було стягувати платню. Обслуговування було дорогим – 6,3 – 7,5 руб. на місяць. Був ще повітовий лікар – один на територію в 616 кв. верст, що практично виключало систематичну допомогу. До самого запровадження земства в сільській місцевості не було ні лікарень, ні лікарів. У поодиноких випадках була доступна лише фельдшерська допомога і віспощеплення. Мешканці сіл найчастіше лікувались у знахарів і «бабок», які до медицини не мали ніякого відношення. У випадку епідемій уражену місцевість огороджували карантинним кордоном, як, наприклад, у 1812 – 1813 рр. До створення органів самоврядування справа охорони здоров'я населення мала відсталий, часто благодійницький характер[10].

Повітовому земству з самого початку своєї діяльності в 1866 р. прийшлося докласти багато зусиль, щоб створити медичну мережу, яка могла б надати кваліфіковану допомогу. Друге чергове засідання, яке проходило 20 жовтня 1866 р., визначило в головних рисах організацію діяльності медицини у Верхньодніпровському повіті. Визнано, що найбільш прийнятною є стаціонарна система, заснована на дільничному принципі. Прийнято рішення про поділ повіту на три округи відповідно мировим дільницям з призначенням в кожну з них фельдшера, нагляд за якими мав здійснювати медик, що перебував у центрі повіту. Веселотернівська волость разом із Лозуватською увійшла до складу 2-ї округи[11].

Потреби в стаціонарному лікуванні населення всього повіту покладалися на міську лікарню. Ще 16 липня 1866 р. земство прийняло від приказу громадської опіки в м. Верхньодніпровську лікарню на 25 ліжок, яка тепер обслуговувала всіх охочих, а не лише представників воїнських чинів, і перейменовувалася із міської в повітову. Від розширення міської лікарні шляхом додання ліжок, які утримуватимуться коштом земства, повітова управа відмовилася. Тоді ж було вирішено заснувати свою лікарню в центральному місці, яке буде призначено і для перебування медика[12]. Вже у серпні 1867 р. було відкрито загальну клініку на 10 ліжок в с. Саксагань. Завідував нею доктор Ф. Жорніков[13]. Оклад лікаря дорівнював 800 руб., фельдшера – 120 руб., повивальної бабки – 200 руб. Водночас утримання медичної частини в повіті в 1867 р. становило 2200 руб.[14], у 1868 р. – 17584 руб. 65 коп.[15]

Фельдшерський пункт став найбільш раціональною формою організації допомоги хворим. Їх утримання на першому етапі розвитку, при обмежених фінансових можливостях, також перетворилось на складну проблему. Більшість сіл сучасного Тернівського району в другій половині 60-х років XIX ст. не мали своїх пунктів[16].

---

[10] Мельник О., Стеблина І. Тернівська земля… – С. 139.

[11] Постановления Верхнеднепровского уездного земского собрания (далі – ПВУЗС) с 19 по 28 октября 1866 г. – Екатеринослав, 1867. – С. 26.

[12] Там само. – С. 52.

[13] ПВУЗС с 17 по 23 сентября 1867 г. – 1868. – С. 27.

[14] ПВУЗС с 19 по 28 октября 1866 г. – 1867. – С. 53.

[15] ПВУЗС с 17 по 23 сентября 1867 г. – 1868. – С. 49-50.

[16] Мельник О., Стеблина І. Тернівська земля… – С. 139.

18 вересня 1867 р. чергове зібрання прийняло висновок спеціальної комісії поділити повіт на дві рівні ділянки та, залишивши в першій з них відкриту лікарню в с. Саксагань на колишній основі, заснувати другу – в с. Лихівка, як центральній ділянці верхньої частини повіту, зі спеціальним лікарем і окремо трьома фельдшерами переважно для лікування сифілітичної хвороби, з тим, однак, щоб надавати допомогу, по можливості, й від інших недуг[17]. Таким чином, було відкрито дві початкові медичні дільниці, і Веселотернівська та Лозуватська волості за територіальною приналежністю увійшли до складу однієї з них, яку обслуговувала Саксаганська лікарня.

19 листопада 1869 р. після тривалих обговорень на засіданні надзвичайного земського зібрання все ж таки було вирішено залишити на найближче майбутнє одну лікарню в повіті на 20 ліжок для різного роду хворіб, мати двох лікарів (одного для лікарні, іншого для повіту) і, крім того, влаштувати при волостях десять фельдшерських пунктів з приймальними покоями коштом самих сільських громад. Вибір було зроблено на користь м. Алферове. Лихівська лікарня закрилась, а повіт знову поділявся на дві частини: одна, з прилеглими до лікарні селами, була в завідуванні лікарняного, друга – роз'їзного лікаря. Приймальні покої влаштовані не були[18].

У 1869 р. населення північного Криворіжжя обслуговувала 2-га частина Верхньодніпровського повіту, яка знаходилася в завідуванні роз'їзного лікаря. З 1870 р. стаціонарне лікування місцевих жителів забезпечувала Алферівська лікарня на 20 ліжок, якою до 1875 р. разом з дільницею керував лікар граф К. Сонгайло[19]. За період з 1 травня 1874 р. по 1 травня 1875 р. в Алферівській лікарні з Веселотернівської волості лікувалося всього 5 осіб – 3 чоловіка і 2 жінки, які успішно вилікувалися і покинули її. Недужих, які приходили за порадами й допомогою до лікарні, було 40 – відповідно 24 чоловіка і 16 жінок. Плата стягувалася за лікування хворих обох статей всіх суспільних станів[20]. З 1870 р. Веселотернівська і Лозуватська волості увійшли до складу однієї з восьми фельдшерських дільниць[21].

У 60-70-х рр. в роботі земства у гласних і медпрацівників не було єдиних поглядів на організацію допомоги населенню. Тому однією з нагальних проблем становлення охорони здоров'я був пошук оптимального порядку її структури. В цей перехідний період зберігалася роз'їзна система. Вона підкріплювалася тим, що органи місцевого самоврядування не бажали витрачати кошти на наймання медиків. Так, до 1875 р. на службі перебувало всього двоє лікарів. У зв'язку з їхньою нестачею управа наймала фельдшерів, утримання яких було дешевше і становило 200 руб. проти 800 руб. Але і в міру появи докторів надалі пріоритет все одно надавався лікпомам. Кошторис медчастини станом на 1869 р. складав 6860 руб.[22] Наступного року сума зросла до 7600 руб.[23]

---

[17] ПВУЗС с 17 по 23 сентября 1867 г. – 1868. – С. 29.
[18] ПВУЗС с 18-20 ноября 1869 г. – 1870. – С. 12-16.
[19] ПВУЗС с 5 по 9 сентября 1870 г. – 1871. – С. 58.
[20] Отчет Верхнеднепровской уездной земской управы земскому собранию (далі – ОВУЗУ) за 1874 и I пол. 1875 г. – Кременчуг, 1875. – С. 224-225; с. 49.
[21] ПВУЗС с 5 по 9 сентября 1870 г. – 1871. – С. 58.
[22] ПВУЗС с 25 по 31 августа 1869 г. – 1869. – С. 47.
[23] ПВУЗС с 5 по 9 сентября 1870 г. – 1871. – С. 116-117; с. 140.

Побудова медичної справи являла собою поділ повіту на дільниці з амбулаторними пунктами у них, що знаходилися на великій відстані від клінік та обслуговувалися фельдшерами. Їхню діяльність мали контролювати лікарі, в обов'язки останніх входив регулярний об'їзд цих об'єктів. Однак, часто контроль був номінальним. У зв'язку з цим роз'їзна система породила у Верхньодніпровському повіті Катеринославської губернії, як і в інших місцевостях, таке явище як «фельдшеризм»[24].

Протягом 1874 – 1875 рр. дільницею, як і раніше, завідував граф К. Сонгайло[25]. Безпосередньо в сільських поселеннях лікувальних установ не було. Відповідно, роз'їзний доктор на такому величезному просторі не міг забезпечити населенню повноцінну допомогу при потребі[26]. Тому, віддалені краї, як-то південно-західна околиця, на яку припадало північне Криворіжжя, часто ставали осередками розповсюдження численних епідемій[27].

У 1875 р. настає новий етап розвитку медицини: земські діячі постановили розширити справу охорони здоров'я. Територія повіту розділялася на чотири частини. Крім лікарні у Верхньодніпровську на 20 ліжок, планувалося відкриття ще трьох: в Саксагані, куди переводився наявний шпиталь з Алферового, Софіївці й Попельнастому на 15 ліжок. Північ Кривбасу увійшла до складу 4-ї дільниці, яка закріплялася за Софіївською лікарнею. Збільшувалося число лікпомів – в кожний округ призначалося по чотири (один – для роз'їзду, три – при медзакладі)[28]. Збільшилося асигнування: лікар отримував 1250 руб., фельдшер – 250 руб. Кошторис зріс на 8600 руб. у порівнянні з попереднім роком і складав у 1876 р. вже 18500 руб.[29]

Починаючи з 1876 р. жителі Веселотернівської та Лозуватської волостей лікувалися у Софіївці. Земське зібрання на засіданні 21 вересня 1878 р. зменшило штат підлікарів до трьох, встановивши натомість окрему посаду економів[30]. Саме таким був склад медперсоналу, який налічував головного лікаря О. Мрозовського[31] та фельдшерів, із яких старший – Герш Ізраільсон – виконував обов'язки доглядача й завідував аптекою. Два інших постійно знаходилися на викликах: Лисяк – у роз'їздах по дільниці, а Долгоруков хоч і чергував у лазареті, проте, також дуже часто виїздив у найближчі місцевості[32]. У 1879 р. знову додано посаду четвертого підлікаря, зі збільшенням окладу всім до 300 руб.[33]

У 1880 р. в Софіївській лікарні лікувалося з Веселотернівської волості 16 чоловіків і 17 жінок, з них померло по одному. Вартість утримання пацієнта в день складала 17,5 коп. Медичних процедур зроблено 184 чоловікам і 207 жінкам[34]. У 1882 р.

---

[24] ПВУЗС 7-11 сентября 1873 г. – 1874. – С. 31-32.

[25] Чабан Н., Шевцова З., Гапонов В. Граф Карл Сонгайло – патриарх земской медицины на Екатеринославщине. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://cyberleninka.ru/article/n/graf-karl-songaylo-patriarh-zemskoy-meditsiny-na-ekaterinoslavschine/viewer

[26] ПВУЗС с 17 по 25 сентября 1875 г. – 1876. – С. 252.

[27] ОВУЗУ за 1874 и I пол. 1875 г. – 1875. – С. 49.

[28] ПВУЗС с 17 по 25 сентября 1875 г. – 1876. – С. 259-261.

[29] Там само. – С. 111; с. 251; с. 259.

[30] ПВУЗС 8-13 октября 1879 г. – 1880. – С. 92.

[31] ПВУЗС 17 сентября 1876 г. – 1876. – С. 17.

[32] Абрамчук М., Абрамчук Л. Село над Саксаганню: історія села Сергіївки. – Кн. 1. – К., 2015. – С. 368.

[33] ПВУЗС 8-13 октября 1879 г. – 1880. – С. 93.

[34] Мельник О., Стеблина І. Тернівська земля… – С. 139.

знаходилося 24 чоловіки (2 летальних випадки) та 18 жінок (1 померла та 1 продовжила лікування в наступному році). Амбулаторних хворих, прийнятих у дільниці й при шпиталі – 284 чоловіки та 356 жінок[35]. Зросла зарплатня лікпомів: старший отримував річний оклад 350 руб., роз'їзний – 300 руб., молодший – 250 руб.[36]

У 1883 р. в кожній дільниці організовано три пункти, куди й виселені підлікарі з клінік. В с. Софіївці залишалась лікарня на 25 ліжок, два пункти знаходилися за 20 верст і один – в Софіївці. Фельдшерський район №2 обслуговував Веселотернівську і Лозуватську волості[37].

Проблемним напрямком земської медицини в зазначений період була організація акушерської допомоги населенню. У селах Криворіжжя родопоміч надавали лише знахарки й повивальні бабки[38], які при патологічних пологах лише заподіювали шкоду породіллям і немовлятам. Від такої допомоги часто траплялися викидні. Тому, для розв'язання згаданої проблеми гласні на другому засіданні чергового зібрання 20 жовтня 1866 р. запросили у повіт повивальну бабку, яка окрім своїх прямих повинностей, зобов'язувалася прийняти на навчання декілька учениць[39].

У 1874 р. земство відкрило вакансії для двох акушерок в повіті. З 1 січня 1875 р. територія 2-ї дільниці, куди входило північне Криворіжжя, закріплювалася за Амалією Левін, яка закінчила курси при Київському повивальному інституті. Її обов'язки включали відвідування сіл та надання послуг акушерки пацієнткам, ведення журналу, звітування перед управою про кожен випадок своєї діяльності. Крім того, вона зобов'язувалася прийняти в кожній волості по одній жінці для навчання повивальному мистецтву. Однак, цим ученицям не дозволялося займатися практикою без її особистого нагляду і керівництва. Офіційне місце проживання призначалося в м. Алферове. Управа платила 220 руб. на рік та забезпечувала безоплатний проїзд на земських конях. Також їй видавалися безкоштовно медикаменти[40].

У 1875 р. залишалася лише одна акушерка на цілий повіт – пані Амалія Левін, місце перебування якої призначалося при лікарні в с. Саксагань[41]. У 1876 р. відновлено посаду другої повитухи при Попельнастівській клініці. А. Левін продовжила обслуговувати свою половину території повіту[42]. На засіданні зібрання 8 жовтня 1879 р. земці ухвалили рішення запросити двох співробітниць в Софіївку та Попельнасте з щорічною зарплатнею кожній по 200 руб.[43] У 1880 р. лише десять пацієнток у Веселих Тернах скористалися професійною родопоміччю[44]. Кількість пологів, прийнятих акушерками, була незначною, тому вони займалися в основному віспощепленням.

У 1882 р. акушерською допомогою в дільниці завідувала пані Сухінова. У північному Криворіжжі 60 особам надано її послуги[45]. У 1885 р. внаслідок скорочення

[35] ОВУЗУ за 1882 г. – 1883. – С. 150-151.
[36] ПВУЗС 8-13 октября 1879 г. – 1880. – С. 11.
[37] Мельник О., Стеблина І. Тернівська земля… – С. 140.
[38] Там само. – С. 139.
[39] ПВУЗС с 19 по 28 октября 1866 г. – 1867. – С. 26.
[40] ОВУЗУ за 1874 и I пол. 1875 г. – 1875. – С. 241-243.
[41] ПВУЗС с 17 по 25 сентября 1875 г. – 1876. – С. 259-261.
[42] ПВУЗС 17 сентября 1876 г. – 1876. – С. 31.
[43] ПВУЗС 8-13 октября 1879 г. – 1880. – С. 92-93.
[44] Мельник О., Стеблина І. Тернівська земля… – С.139.
[45] ОВУЗУ за 1882 г. – 1883. – С. 162-166.

бюджету на охорону здоров'я посади повитух ліквідовані. Активно за їхнє скасування виступали сільські гласні[46]. Проте, вже наступного року в зв'язку з трагічним інцидентом, який трапився з софіївським лікарем П. Сочинським в його дільниці, земці відновили ліквідовані посади повитух[47]. У 1894 р. вони отримували платню 250 руб.[48]

Щеплення проти віспи відбувалося незадовільно. З самого початку влаштування земської медицини цим мав займатися фельдшер[49]. У 1867 р. північний регіон Кривбасу увійшов до складу однієї з дев'яти дільниць і доручався окремому віспощепію[50]. У 1869 р. для цієї роботи місцеве самоврядування запросило 20 осіб[51]. У 1875 р. функції річної віспощепійки для Веселотернівської та Лозуватської волостей виконувала акушерка, якій платили по 12 копійок за кожну дитину[52]. У 1878 р. селянин Каюн прищепив на півночі Кривбасу тільки 314 дітей. Система вільнонайманих віспощепіїв зберігалася[53]. Протягом 1882 р. на півночі Криворіжжя повитуха Сухінова, лікпом Гладньов та селянин Каюн разом прищепили 625 дітей[54]. На початку жовтня 1882 р. у селі Катеринівка (Довгинцеве) трапився спалах натуральної віспи, чому немало посприяла відмова місцевих жителів робити щеплення[55]. Плата по 10 чи 15 коп. визначалася на розгляд управи для різних місцевостей повіту, але не перевищувала виділеної для цього суми 600 руб.[56] У перші роки для населення використовували т. зв. гуманізовану лімфу (з руки на руку), але через часті випадки перенесення сифілісу від цього способу довелося відмовитися[57]. Було прийнято рішення замовляти детрит, який отримували від щеплення молодих телят. Віспощепленням став займатися тільки спеціалізований персонал – фельдшери та акушерки[58].

У 1872 р. у повіті трапився спалах холери. З часу появи епідемії від 15 травня по 1 вересня у Веселих Тернах захворіло 67 мешканців, з яких померло 18 осіб[59]. У 1878 р. у північній частині Криворіжжя трапився спалах дифтериту, який продовжувався не припиняючись до травня 1879 р. У 4-й дільниці він мав дуже слабкі симптоми, що пояснювалося активною роботою доктора Мрозовського, який, знаходячись разом з підлікарями, надавав допомогу цій частині при першій появі епідемії, сприяючи тим самим її подоланню. Крім того, найбільше число хворих було з іншим захворюванням. Про це зазначав дільничний лікар у своєму звіті за 1878 – 1879 рр.: «Переміжна лихоманка в Софіївській дільниці складала хворобу ендемічну – місцеву, – але часте захворювання нею обумовлювалося у великій мірі протидії гігієнічним умовам життя, а саме: низьким розміщенням до річок і балок сільських

[46] ПВУЗС 19-23 сентября 1885 г. – 1886. – С. 29. ПВУЗС 19-23 сентября 1885 г. – 1886. – С. 29.
[47] ПВУЗС 18-22 октября 1886 г. – 1887. – С. 28; с. 135.
[48] ПВУЗС 9-14 октября 1893 г. – 1894. – С. 190-191.
[49] ПВУЗС с 19 по 28 октября 1866 г. – 1867. – С. 26.
[50] ПВУЗС с 17 по 23 сентября 1867 г. – 1868. – С. 27.
[51] ПВУЗС с 5 по 9 сентября 1870 г. – 1871. – С. 58.
[52] ОВУЗУ за 1874 и I пол. 1875 г. – 1875. – С. 52.
[53] Абрамчук М., Абрамчук Л. Село над Саксаганню… – Кн. 1. – 2015. – С. 369.
[54] ОВУЗУ за 1882 г. – 1883. – С. 155-156.
[55] Там само. – С. 120.
[56] ПВУЗС 8-13 октября 1879 г. – 1880. – С. 12.
[57] Там само. – С. 94.
[58] Земско-медицинский сборник… – С. 27.
[59] ПВУЗС с 1 по 7 сентября 1872 г. – 1873. – С. 88.

хат, поганою їжею й одягом, особливо під час весняних і осінніх робіт, під час яких часто ночували в полі. Різкий приклад представляли Веселі Терни й Новопавлівка Тернівської волості. Там нескінченна, круглий рік, переміжна лихоманка, здебільшого у селян, які живуть на найнижчих місцях до річки Саксагань. Між тим німці-колоністи, які мали садиби на високих місцях з великими приміщеннями й вживали кращу їжу рідко страждали переміжними лихоманками»[60]. У зв'язку зі складною епідеміологічною ситуацією 12 жовтня 1879 р. у Верхньодніпровському повіті було введено ряд обов'язкових постанов для жителів щодо протиепідемічних заходів[61]. У 1881 р. в Лозуватській волості прокотилася епідемія дифтериту[62].

17 лютого 1885 р. відбулося засідання надзвичайного зібрання з приводу видання обов'язкових постанов для протидії появі холери та про прийняття інших заходів для боротьби з цією епідемією. У Веселотернівській волості за дотриманням протиепідемічних правил мали слідкувати дільничні куратори: гласний В. Пищалко та дворянин П. Харченко[63].

У 1890 і 1894 рр. відбулися спалахи холери. Мешканці страждали від дизентерії, грипу і черевного тифу[64]. Проте, завдяки запобіжним заходам розвитку епідемій вдалося уникнути. Земське зібрання визнало чималий внесок і висловило подяку всім лікарям, серед яких відзначили у 1893 р. П. Сочинського, за енергійні дії в недопущенні розвитку холери в повіті. Були затверджені нові санітарні опікуни для спостереження за виконанням жителями обов'язкових правил проти інфекційних хвороб. У Веселотернівській волості були обрані: учитель Г. Вартмінський у с. Веселі Терни, дворянин О. Прижгінт – с. Новопавлівка, дворянин П. Ренгартен – с. Петрівка, дворянин Д. Галковський і лікар Г. Заусайлов – с. Покровка, дворянин С. Коломойцев – х. Братсько-Семенівський, землевласник М. Кириченко – х. Карачунівка, землевласник Г. Кордубан – х. Антонівський, дворянин М. Сухіна – х. Червона балка, поміщик О. Шляхтин – х. Широкий, землевласник Ф. Алексєєнко – с. Романовка, поміщики П., Є. та П. Харченки у своїх маєтках з навколишніми селами, поселянин Я. Герцен – кол. Штенфельд, поселянин Г. Унгер – кол. Грінфельд, селянин Т. Ластовченко – с. Тернуватий Кут[65].

Наступним етапом у розвитку справи охорони здоров'я стало розділення повіту на чотири додаткових роз'їзних дільниці на засіданні зборів 1894 р.[66] Північне Криворіжжя увійшло до складу 4-ї роз'їзної дільниці, якою протягом 1896 – 1899 рр. завідував лікар С. Баранов[67], а з 1899 по 1902 рр. – І. Шульц[68]. Місцем перебування призначена Ганнівка. Фельдшерський район №2 Софіївської лікарні продовжував обслуговувати Веселотернівську і Лозуватську волості, які в 1894 р. нараховували 7850 і 9870 жителів відповідно. Пунктом у Веселих Тернах завідував Т. Гладньов, колишній військовий фельдшер: його оклад становив 325 руб. на рік[69].

[60] Абрамчук М., Абрамчук Л. Село над Саксаганню… – Кн. 1. – 2015. – С. 366-367.
[61] ПВУЗС 8-13 октября 1879 г. – 1880. – С. 68-69.
[62] ПВУЗС 17-19 мая 1881 г. – 1881. – С. 11.
[63] ПВУЗС 17-18 февраля 1885 г. – 1885. – С. 3-6.
[64] Мельник О., Стеблина І. Тернівська земля… – С. 140.
[65] ПВУЗС 9-14 октября 1893 г. – 1894. – С. 48; с. 75-76.
[66] ПВУЗС 8-13 октября 1894 г. – 1895. – С. 277.
[67] ПВУЗС 8-11 октября 1896 г. – 1897. – С. 104.
[68] ПВУЗС 30 сентября – 4 октября 1904 г. – 1905. – С. 126.
[69] Мельник О., Стеблина І. Тернівська земля… – С. 140.

Важливою подією у медико-санітарному відношенні стала діяльність окуліс-тичного загону на чолі з лікарем Р. фон Гарньє, відрядженого у Верхньодніпровський повіт, який надавав допомогу при лікарні в Софіївці з 10 по 20 травня 1895 р. Всіх пацієнтів по дільниці налічувалося 859 осіб. Кількість стаціонарних хворих, що лікувалися з очними захворюваннями в клініці, склала 88 осіб. Найбільше число недужих було з катарактами (40%), хворобами рогівки (30%) і повік (15%)[70].

У 1897 р. у Верхньодніпровському повіті трапився спалах сверблячки. На нараді з медиками 18 лютого було вирішено тимчасово посилити допомогу хворим. 5 березня запрошено по одному додатковому лікпомові на лікарську дільницю на поміч тим працівникам, у районі яких виявиться найбільше заражених, проте, через брак коштів управа розпорядилася з 1 травня звільнити їх[71]. У 1898 р. територією Веселотернівської й Лозуватської волостей поширилася епідемія тифу[72].

У 1897 р. Веселотернівською ділянкою завідував старший підлікар Софіївської лікарні Г. Ізраільсон. Населення волості складало 7026 осіб. Завідувач мав квартиру від громади, для приймання хворих йому відвели кімнату у волосному правлінні, де була шафа, стіл, кушетка тощо. Протягом 1897 р. було прийнято 2332 відвідувачі (13% від усіх у повіті). Пошесть кору у волості трапилася у жовтні (13 нездорових), у листопаді (41 пацієнт), у грудні (25). Школу закрили. Черевним тифом хворіло 0,9% усіх інших, спалахи були в січні, лютому і вересні. Хворіли на легені 11% від загалу[73].

З початку 1890-х рр. важлива роль у розв'язанні медичних питань стала належати з'їздам лікарів, як губернським, так і повітовим, що підіймали широкий спектр проблем: перехід від роз'їзної до стаціонарної системи, організація боротьби з епідеміями, «фельдшеризмом» тощо[74]. Як свідчать матеріали з'їзду лікарів, який відбувся в повітовій управі 3 квітня 1894 р., медики клопотали про надбавку у всіх дільницях по одному лікпомові. У Лозуватці через віддаленість цього села від найближчого лікувального пункту (в с. Веселих Тернах) утверджувався ще один фельдшер, якому громада надавала квартиру[75]. У 1897 р. на VII Губернському з'їзді знову прозвучало обговорення роз'їзної й переходу до стаціонарної системи надання допомоги як більш раціональної для сільської місцевості, заміна якої відбулася у 1898 р.[76]

Після організаційного оформлення земсько-медичних закладів неодноразово ставилося питання про розширення мережі лікарських дільниць, де була недостатня кількість сільських лікарень. Назріла проблема необхідності їх будівництва. Плануючи в 1899 р. спорудження амбулаторії в с. Жовте, Верхньодніпровська управа тоді ж намітила утворення нового пункту в с. Веселі Терни. В її доповіді XII черговому зібранню 1902 р. передбачалося відкриття дільниці, яка б обслуговувала Ганнівську, Веселотернівську та Лозуватську волості з площею понад 1500 кв. верст і з місцевим населенням більш як 25 тис. осіб, але через брак коштів цей проєкт відклали[77].

---

[70] ПВУЗС 6-10 октября 1895 г. – 1896. – С. 124-130.
[71] ПВУЗС 8-11 октября 1897 г. – 1898. – С. 144-145.
[72] Мельник О., Стеблина І. Тернівська земля… – С. 140.
[73] Там само. – С. 140.
[74] ПВУЗС 10-14 октября 1892 г. – 1893. – С.119.
[75] ПВУЗС 8-13 октября 1894 г. – 1895. – С. 278.
[76] ПВУЗС 20-24 октября1898 г. – 1899. – С. 38; с. 243-244.
[77] ПВУЗС с 30 сентября по 4 октября 1902 г. – 1903. – С. 230-232.

Ще одна рекомендація Катеринославського з'їзду лікарів 1898 р. – це створення лікарських чи санітарних рад. За постановою зборів 1902 р. колишні з'їзди лікарів, які не мали чіткої структури, були замінені лікарсько-санітарною радою, як дорадчим органом для управи зі своїм статутом, для завідування медициною в повіті. Перше засідання відбулося 23 листопада 1902 р. Серед усіх потреб чільним визнавалося відкриття земсько-рудничної дільниці в с. Веселих Тернах[78]. Для надання лікарської помочі населенню, яке працювало на місцевих рудниках у Веселотернівській волості, як головному району залізних руд, утримувалися дві лікарні коштом промисловців. Вони не відмовляли в амбулаторному прийомі й місцевим жителям, які не брали участі в роботах на їхніх підприємствах[79].

На початку ХХ ст. медична допомога місцевим жителям надавалась безкоштовно, іногородні платили 40 коп. за добу. При появі епідемії фаховий персонал в повіті мав посилюватися. Хворих, заражених сказом, повітове земство відправляло своїм коштом до Харкова, на бактеріологічну станцію; туди ж, для лікування в університетській клініці, відправлялися і важкохворі, які потребували клінічного лікування. Віспощеплення в повіті проводилося фельдшерами. Утримання цієї галузі в повіті в 1900 р. обійшлося в 52717 руб., – більше в порівнянні з попереднім роком на 12779 руб.[80]

Період роботи Верхньодніпровського самоврядування з 1901 по 1917 рр. явив у світ розробки й реалізацію великомасштабних проєктів у справі охорони здоров'я. Із закриттям Ганнівського роз'їзного округу в 1902 р. північ Кривбасу віднесено знову до 4-ї Софіївської дільниці[81]. Комплект ліжок у клініці скоротився з 25 до 20[82]. Населення потерпало у цей час від численних хвороб. У серпні 1901 р. у Веселотернівській волості пройшла пошесть скарлатини[83]. Навесні 1904 р. територією повіту прокотилася епідемія віспи[84]. Високий рівень інфекційної захворюваності вимагав утворення санітарної організації. Її становлення почалося у 1902 р., коли управа заснувала посаду санітарного лікаря[85]. З 1904 р. медики почали проводити по селах «народні читання» (лекції) з питань гігієни[86]. Згідно з інструкцією 1905 р. доктори отримували зарплатню 1500 руб., квартиру чи 250 руб. на її наймання і 75 руб. на опалення. Оклади фельдшерів й фельдшериць-акушерок – 350-400 руб. і 50 руб. квартирних, акушерок – 300 руб. та 50 руб. на житло[87].

Велике значення для розвитку медицини в краї мало відкриття у 1870 р. губернської фельдшерської школи в Катеринославі[88]. Ще у 1874 р. її закінчив селянин з Веселих Тернів Федір Нога, якого повітова управа направила у свою міську лікарню

[78] ПВУЗС 30 сентября – 4 октября 1904 г. – 1905. – С. 154-155.
[79] Памятная книжка и Адрес-Календарь на 1901 г. Екатеринославская губерния. Выпуск 2. – Екатеринослав, 1900. – С. 251.
[80] Там само. – С. 251.
[81] Мельник О., Стеблина І. Тернівська земля… – С. 140.
[82] Труды X губернского съезда земских врачей… – С. 10.
[83] Мельник О., Стеблина І. Тернівська земля… – С. 140.
[84] ПВУЗС 30 сентября – 4 октября 1904 г. – 1905. – С. 156.
[85] Труды X губернского съезда земских врачей… – С. 49.
[86] Мельник О., Стеблина І. Тернівська земля… – С. 140.
[87] ПВУЗС 3-8 октября 1905 г. – 1906. – С. 183.
[88] Земско-медицинский сборник… – С. 10.

відпрацьовувати 4-річний термін[89]. У 1908 р. в закладі власним коштом навчалися уродженці Криворіжжя: Семен Гладньов (Веселі Терни) та Володимир Синько (Лозуватка). У тому ж році закінчив курс веселотернівчанин Федір Земляний[90].

У 1907 р. на дільничного лікаря припадала територія 1252 кв. версти, яка складалася з 60 поселень з 54533 мешканцями[91]. Самостійні фельдшерські пункти діяли у Веселих Тернах, Лозуватці, Ордо-Василівці й Покровці[92]. Протягом 1906 р. доктор Бєляєв прийняв 10933 хворих, а в 1907 р. його наступник Г. Владиков – 16867 пацієнтів. У середньому в 1906 р. за день приходили 29,4, а в 1907 р. – 45,9 візитера. У 1907 р. за лікарською допомогою зверталося 274 особи на 1 тисячу жителів; зазвичай один хворий приходив до медичних установ 1,5 рази. На Веселотернівській дільниці працював Л. Краснокутський (закінчив Катеринославську фельдшерську школу і поступив на службу з 29 травня 1906 р.). У 1906 р. місцевий підлікар за день у середньому приймав 14 пацієнтів, з яких 30% були повторними[93].

Веселотернівська лікувальна установа згадувалася на засіданні зібрання 8 жовтня 1908 р. в доповіді ревізійної комісії: «Два фельдшерських приймальних амбулаторних пункти в Веселих Тернах і Гуляйполі. В обох на долю кожного фельдшера щоденно припадає також не менш, ніж 50 хворих, але обидва ці пункти утримуються чисто і в зразковому порядку; книги по прийому пацієнтів і запис ліків ведуться дуже уважно. За словами мешканців сіл, обидва фельдшери дійсно добросовісно несуть земську службу»[94].

У 1908 р. у повіті відбувся спалах холери, з'явилось масове захворювання дифтеритом, скарлатиною, кором, віспою, черевним і висипним тифом[95]. Вперше почало впроваджуватися подвірне віспощеплення. У Веселих Тернах було найнято приміщення на 3 місяці під холерних хворих і обладнано на 6 ліжок, однак, свого призначення воно не виконало[96].

У 1908 р. до Веселих Тернів перенесли акушерський пункт, який раніше функціонував у Гуляйполі й закрився через обмежену діяльність повитухи. У Лозуватці такий заклад розпочав роботу з 1906 р.[97] На утримання лікарської частини в повіті у 1907 р. земство асигнувало 107760 руб. (у порівнянні з попереднім роком менше на 5778 руб.), що стосовно загального підсумку бюджету становило 25,8%[98]. Фінансування у 1909 р. складало 151047 руб., тобто 33%[99]. У1910 р. на медичні потреби виділялося вже 234230 руб., що дорівнювало 37,6% всіх витрат[100].

Верхньодніпровське чергове зібрання сесії 1910 р. прийняло доповідь управи про необхідність відкриття з 1911 р. лікарської дільниці у Веселих Тернах. Її чле-

[89] ОВУЗУ за 1874 и I пол. 1875 г. – 1875. – С. 45.
[90] ОВУЗУ за 1908 г. – 1909. – С. 110.
[91] Мельник О., Стеблина І. Тернівська земля… – С. 140.
[92] Труды X губернского съезда земских врачей… – С. 7.
[93] Мельник О., Стеблина І. Тернівська земля… – С. 140.
[94] Приложения к постановлениям Верхнеднепровского XVIII очередного уездного земского собрания 5-11 октября 1908 г. – Верхнеднепровск, 1909. – С. 225.
[95] ОВУЗУ за 1908 г. – 1909. – С. 151.
[96] Труды X губернского съезда земских врачей… – С. 48; с. 55.
[97] Там само. – С. 40; с. 55.
[98] ОВУЗУ за 1907 г. – 1908. – С. 124.
[99] ОВУЗУ за 1909 г. – 1910. – С. 147.
[100] ОВУЗУ за 1910 г. – 1911. – С. 17.

ни спільно з представниками ревізійної комісії розробили детальний план лікарні на 28 ліжок: головний корпус, інфекційне відділення, амбулаторія, літній барак, пральня і квартири наглядачу, кухарці, пралі та іншим, льохи, лідник, будинки доктора й фельдшерів і необхідні при них господарчі споруди. Будівельним роботам передували обстеження санітарним лікарем О. Марзєєвим джерел водопостачання, проведені аналізи води, видобутої з бурової свердловини та визнаної придатною для пиття[101]. У 1912 р. розпочалося будівництво, на що виділялось 56625 руб. зі 120 тис. по кошторису, яке тривало два роки[102]. Головним лікарем призначено В. Павлова. З молодшого медичного персоналу працювало три фельдшери, одна повитуха та одна фельдшериця-акушерка. Лікарню обслуговували чотирнадцять технічних службовців[103].

1 січня 1911 р. відкрито Веселотернівську 9-у лікарську дільницю. До її складу увійшли Веселотернівська і Лозуватська волості, с. Ганнівка й Іскрівка Ганнівської волості, Сергіївка Ордо-Василівської волості. Всього 28 населених пунктів, в яких проживало 28969 осіб[104]. З 1 жовтня у Веселих Тернах відкрилася амбулаторія для приймання хворих[105]. Лікарем призначено С. Корженевського, який закінчив Київський університет. До виконання обов'язків він приступив 9 серпня 1911 р. Акушером була О. Іевлєва, яка працювала з 26 жовтня 1908 р. Підлікарями були А. Шапіро (з 16 грудня 1897 р.) і В. Гаращук (з 1 вересня 1911 р.)[106]. У 1912 р. до медичної інструкції внесені зміни, які торкнулися окладів персоналу. Зарплатня лікарів складала 1800 руб., квартирних 250 руб., на опалення 100 руб., фельдшерів – 480 руб. і квартирних 120 руб., акушерок-фельдшериць – 600 руб., оклад акушерок – 360 руб. і квартирних 120 руб.[107] На утримання лікарської частини й інші, пов'язані з нею витрати, по кошторису 1912 р. асигновано 256139 руб. 76 коп., що склало 36,5% всіх у звітному році витрат земства взагалі[108]. Безсумнівно, зростання грошових надходжень у медичний бюджет сприяло подальшій модернізації системи охорони здоров'я на півночі Криворіжжя.

У 1911 р. амбулаторію відвідали 2043 особи. Середньодобовий прийом лікаря складав 22,5 хворі. Було зроблено 333 щеплення від віспи, повторно – 61, ревакцинація – 202. На 1 тисячу жителів вакциновано 17 – найменше у Верхньодніпровському повіті. Акушерську допомогу надано 115 жінкам[109].

Епідемії холери стали регулярними ще з 1907 р. Так, у 1911 р. до станції Вечірній Кут органи самоуправління направили санітарний загін з лікаря та двох фельдшерів для боротьби з холерою на рудниках. Проте тут її не виявили, і вони надавали амбулаторну допомогу місцевому населенню, займалися санітарним дослідженням поселень, особливо джерел водопостачання, читали лекції про інфекційні захворювання, намагалися організувати санітарні кураторства[110].

[101] ПВУЗС 3-8-го октября 1912 г. – 1913. – С. 75; с. 716-719.
[102] Там само. – С. 1147.
[103] ПВУЗС 23-27 октября 1914 г. – 1915. – С. 101; с. 615-620.
[104] ПВУЗС 17-23 октября 1910 г. – 1910. – С. 340.
[105] Мельник О., Стеблина І. Тернівська земля… – С. 141.
[106] Земская медицина въ Верхнеднепровскомъ уездъ … – С. 16.
[107] ОВУЗУ за 1912 г. – 1913. – С. 147.
[108] Там само. – С. 149.
[109] Мельник О., Стеблина І. Тернівська земля… – С. 141.
[110] Земская медицина въ Верхнеднепровскомъ уездъ … – С. 44.

Тривалий час продовжував залишатися позбавленою доступної медицини південно-західний куток повіту, тобто Лозуватська волость і прилеглі до неї поселення Веселотернівської. Нова дільниця за величиною була однією з найбільших. У 1913 р. її площа складала 774 кв. версти з населенням 42309 осіб. З 1 тисячі жителів за допомогою зверталися 205 осіб. 29912 особи, тобто 70,7% мешканців, жило далі 10-тиверстного радіусу від лікарського пункту. Так із Лозуватки, наприклад, прийшли лише 60 хворих. Крім того, епідемія віспи, яка спалахнула там у 1913 р., наочно показала, що майже все доросле населення і діти не були вакциновані[111].

У 1910 р. із Кривого Рогу в Лозуватку була занесена холера, яка дала в цьому селі 116 захворювань, 25% всіх випадків, і розповсюдилася звідти по навколишнім селам. Схожа ситуація трапилася і в 1913 р., коли занесена із Херсонської губернії віспа дала близько 200 недужих з високою смертністю, і 40 хворих висипним тифом. Зважаючи на велику епідемічну захворюваність Лозуватського району та розташування там численних залізних рудників (Галковський, Шмаківський, Ростківський, Дубова Балка, Новоросійського товариства й ін.) та пов'язаного з цим постійного напливу прийшлих робітників[112], правильна побудова охорони здоров'я мала важливе значення не лише для повіту, а й для губернії в цілому. Тому в 1914 р. зі складу Веселотернівської ділянки вийшла вся Лозуватська волость та частина Веселотернівської (села Недайвода, Покровка, Катеринівка, Петрове-Баженове), всього 9 поселень з 17000 жителів, утворивши окремий медичний округ. Відкрилася лікарська амбулаторія і розпочалося будівництво клініки на 15 ліжок[113]. Лікарем працювала у 1917 р. В. Шамаєва-Тимошенко[114].

У роки Першої світової війни на території північного Кривбасу земці зробили значний внесок в справу організації допомоги пораненим і хворим воїнам, брали участь в реалізації протиепідемічних заходів воєнного часу. Верхньодніпровський Комітет Товариства Червоного Хреста з жовтня 1914 р. відкрив три лазарети на 90 штатних ліжок на Криворіжжі – в маєтку С. Колачевського (40), в економії І. Харіна (30) і в лікарні с. Веселі Терни (20). Завідував ними веселотернівський лікар. Усі три госпіталі почали функціонувати з середини грудня 1914 р., коли надійшла перша партія поранених з Катеринославського розподільного пункту. В шпиталь при економії І. Харіна хворі надсилалися також із Петрограда та Миколаївського воєнного госпіталю, головним чином недужі на туберкульоз. За 9,5 місяців діяльності (з середини грудня 1914 р. по 1 жовтня 1915 р.) у закладах перебував 421 пацієнт. Більшість проведених операцій складало видалення куль і осколків із кінцівок. З-поміж недужих найбільше було з хворобами бронхів і легень, опорно-рухової системи, очні й вушні захворювання та різноманітні контузії рук і ніг. Смертельних випадків трапилося лише два[115].

На жаль, українським органам влади, які діяли протягом 1917 – 1920 рр., не вдалося реалізувати повною мірою свої наміри стосовно належної організації медико-санітарної справи й за роки національно-визвольних змагань вона занепала, проте створена після цього система охорони здоров'я практично все запозичила

[111] ПВУЗС 25-31 октября 1913 г. – 1913. – С. 611-612.
[112] Там само. – С. 613-614.
[113] Там само. – С. 615.
[114] Екатеринославский Адрес-Календарь на 1917 год. – Екатеринослав, 1917. – С. 298.
[115] ПВУЗС 9-13 ноября 1915 г. – 1916. – С. 396-401.

у земської медицини: безплатність, загальнодоступність, профілактичну направленість, етапність надання допомоги, дільничний принцип та участь населення[116].

Отже, протягом другої половини XIX – на початку XX ст. розвиток медичної мережі у північній частині Криворіжжя проходив у складних фінансових та економічних умовах розбудови земського апарату. Брак досвідчених та компетентних кадрів, недовіра до лікарів, пережитки та забобони місцевого населення також негативно впливали на цей процес. Перша світова війна пригальмувала розвиток медицини в краї, а революція та боротьба за владу призвели до занепаду системи подачі допомоги. Проте, попри ці суттєві перешкоди підвалини для подальшого розвитку справи охорони здоров'я вже були закладені.

Олеся Тарабара.

Особливості процесу становлення і розвитку земської медицини у північній частині Криворіжжя.

У статті розглянуто історію розвитку та особливості процесу становлення земської медицини в північній частині Криворіжжя в другій половині XIX – початку XX ст. На основі аналізу земських постанов та звітів виділені головні етапи входження півночі Кривбасу до складу різних лікарських дільниць. Вивчено такі питання, як склад та матеріальне становище сільських медиків. Визначено найпоширеніші захворювання в регіоні, а також протиепідемічні заходи щодо боротьби з ними. Наведені цифри стосовно захворюваності й смертності від хвороб. Описана організація віспощеплення в краї. Показана діяльність акушерок відносно надання професійної родопомочі. Схарактеризовано процес будівництва Веселотернівської лікарні. Проаналізована діяльність лазаретів, створених у період Першої світової війни.

Olesya Tarabara.

Features of the process of formation and development of zemstvo medicine in the northern part of Kryvyi Rih.

The article considers the history of development and features of the process of formation of zemstvo medicine in the northern part of Kryvyi Rih in the second half of the 19th - early 20th centuries. Based on the analysis of zemstvo resolutions and reports, the main stages of the entry of the north of Krivbass into the composition of various medical districts are highlighted. Such issues as the composition and financial situation of rural physicians are studied. The most common diseases in the region, as well as anti-epidemic measures to combat them, have been identified. The figures for morbidity and mortality from diseases are given. The organization of vaccination of smallpox in the region is described. The activities of midwives in providing professional obstetrics are shown. The process of construction of Veseloternivskyy hospital is characterized. The activity of infirmaries created during the First World War is analyzed.

[116] Земська медицина в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://health-ua.com/article/17638-zemska-meditcina-v-ukran

УДК 323.281(=112.2):94(477.63-21)"1920/1953"

Олександр МЕЛЬНИК (молодший)

ПОЛІТИЧНІ РЕПРЕСІЇ ЕТНІЧНИХ НІМЦІВ НА КРИВОРІЖЖІ У СВІТЛІ СТАТИСТИКИ (1920 – 1953 рр.)

Незважаючи на велике розмаїття публікацій і широкий спектр джерел, на сьогодні бракує досліджень цієї важливої теми у локальному вимірі. З огляду на сучасний розвиток історичної науки важливим є висвітлення раніше неопрацьованих даних для більш чіткого розуміння наслідків радянського терору на Дніпровщині та окремо на Криворіжжі. Таким чином, дана робота може збагатити регіоналістику з позиції місцевих особливостей терору більшовицької влади.

Наявність численної бібліографії вказує на великі досягнення у висвітленні репресій в УРСР. Вивченням переслідувань етнічних німців в Україні займалися ряд дослідників, таких як відомий історик А. Савін, що висвітлював питання внутрішньої політики в середині 1920-х рр.[1], Б. Чирко вивчав особливості переслідувань та депортацій «фольксдойче» на Дніпровщині[2].

На основі документів Галузевого державного архіву СБУ, С. Кокін розглядав проблему репресій німців під час депортацій, в тому числі і в Дніпропетровській області[3]. Теми репресованих німців краю також торкались у своїх дослідженнях В. Іваненко, Л. Прокопенко та Р. Терещенко[4]. Статистикою жертв силових структур на Криворіжжі в період 1920 – 1953 рр. займався О. Мельник (старший), що навів отримані результати в «Історичній Енциклопедії Криворіжжя»[5]. Однак, висвітлення статистичних даних щодо жертв переслідувань етнічних німців в районі ще не робилося.

[1] Савин А. Формирование концепции немецкой «пятой колонны» в СССР (середина 1920-х годов) // Вопросы германской истории: сб. науч. тр. / Отв. ред. С. Бобылева. – Днепропетровск, 2007. – С. 215-217.

[2] Чирко Б. Етнічні німці України і «фольксдойче» в контексті політики двох диктатур: репресії, депортації, репатріації (1930-ті – 1950-ті роки) // Історія німців України. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції – К., 2017. – С. 87.

[3] Кокін С. Виселення німців з території України у 1934 – 1936 роках як складова репресивної діяльності НКВС УСРР (за документами ГДА СБУ) // Історія німців України. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – К., 2017. – С. 119.

[4] Іваненко В., Прокопенко Л., Терещенко Р. «Великий терор» на Дніпропетровщині: соціальні та етичні аспекти // Політичні репресії в Українській РСР 1937 – 1938 рр. // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції / Гол. ред. кол. В. Смолій, В. Литвин. – К., 2012. – С. 210-222.

[5] Мельник О. Статистика політичних репресій 1920 – 1953 рр. на Криворіжжі // Історична Енциклопедія Криворіжжя. – Кривий Ріг, 2007. – Т. 2. – С. 530-534.

Метою дослідження є спроба статистичного огляду репресованих німців в період 1920 – 1953 рр. в межах сучасного Криворізького району, виокремивши характерні риси та особливості.

Досягнення цієї мети передбачає виконання таких завдань: з'ясувати ступінь наукової розробки проблеми та джерельну базу теми, що розглядається; провести статистичні підрахунки на основі доступних опублікованих джерел за найважливішими критеріями; узагальнити наслідки репресивної політики на Криворіжжі стосовно етнічних німців.

Після зміни на XX з'їзді КПРС у 1956 р. керуючої партійної верхівки був розпочатий процес реабілітації постраждалих від політичних переслідувань. Але поступово цей курс було припинено і більша частина жертв залишалася невиправдана.

Повернення до архівних матеріалів розпочалося знову лише 16 січня 1989 р., коли було видано Указ Президії Верховної СРСР «Про додаткові заходи з відновлення справедливості у відношенні жертв репресій, що мали місце в період 30 – 40-х та на початку 50-х рр.»[6]. Також, 17 квітня 1991 р. був прийнятий Закон УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні»[7].

Наступними кроками по поверненню справедливості стосовно масових репресій серед населення стали постанови Президії Верховної Ради України від 6 квітня 1992 р. та акти Кабінету Міністрів України від 11 вересня того ж року про випуск книжної серії «Реабілітовані історією»[8]. Процес поновлення доброго імені жертв терору очолив член НАН України П. Тронько. А в Дніпропетровській області під керівництвом Т. Кравченка була створена редакційна колегія. Вона розпочала працювати над виданням серії «Реабілітовані історією». В 1999 р. виходить перша книга нарисів, а в 2002 – 2004 рр. світ побачили вже 3-й і 4-й томи мартирологу репресованих за доби радянської влади. Видання дало можливість панорамного бачення діяльності репресивних органів, окреслити їх регіональну специфіку.

Зазначимо, що вороже ставлення до німецької меншини в СРСР почало формуватися набагато раніше загострення радянсько-німецьких відносин на початку 1930-х рр. Таку думку висловлює доктор історичних наук В. Хеделер та його російський колега А. Савін. Спираючись на архівні джерела, дослідники приходять до висновку, що ще до перемоги нацистів в Німеччині, радянські держоргани почали створювати концепцію ворожої німецької діаспори[9]. Цю тезу підтверджує Циркулярний лист Об'єднаного державного політичного управління (ОДПУ) СРСР № 7/37 «По германській розвідці та боротьбі з нею» (9 липня 1924 року)[10]. Доказом на місцевому рівні може слугувати відомість про еміграційний рух німців-коло-

[6] О дополнительных мерах по восстановлению справедливости в отношении жертв репрессий имевших место в период 30 – 40-х и начала 50-х годов. Указ президиума верховного совета СССР. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lawbook.by.ru/magaz/ pravoukr/0308/27.shtml

[7] Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917 – 1991 років // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – 17 квітня. – С. 262.

[8] Реабілітовані історією. Дніпропетровська область. Книга друга. – Дніпропетровськ, 2008. – С. 1-1117.

[9] Савин А. Формирование концепции немецкой «пятой колонны» в СССР … – С. 215-226.

[10] Савин А. Етнізація сталінізму? «Національні» і «куркульська» операції НКВС у порівняльній перспективі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uamoderna.com/md/savin-stalinizm

ністів, в якій зазначається про бажання 90% німців виїхати з Кривого Рогу, які в той час розпродавали 50% господарств[11].

Для кращого розуміння локальних особливостей, вважаємо за необхідне здійснити короткий екскурс до історії німців в районі. Колонізація Півдня України, в тому числі і Криворіжжя, розпочалась ще у XVIII ст. на підставі маніфестів Катерини II і Олександра I[12]. В кінці 1930-х рр. це була третя за чисельністю національна меншість, що поступалася лише росіянам та євреям. На кінець XIX ст. місцеві німці вважалися кращими господарниками краю. Їх суттєвий вплив проявлявся в сфері передової агрокультури, застосуванні сільськогосподарської техніки і домобудівництва. Більшість представників меншини були менонітами, які об'єднувалися у церковні громади, при яких діяли школи. Крім рідної мови, німці також часто володіли російською та українською. Деякі поселенці ставали відомими промисловцями. Наприклад, Йоган Фрезе заснував у колонії Зелене Поле завод з виробництва сільськогосподарської техніки[13]. Перша світова та громадянська війна, голодомор 1921 – 1923 рр. спричинили масову міграцію німців до Америки та Європи. На середину 20-х рр. XX ст. місцеві колоністи були незадоволені антирелігійною пропагандою та хотіли придбати більше землі для своїх господарств, про що свідчить обстеження поселень в 1924 році. Фактично на 1926 р. порівняно з 1897 р. кількість німців у Криворізькій окрузі зменшилася майже вдвічі – з 21 тис. до 10,2 тисяч [14].

На 1 січня 1925 р. у межах сучасного Криворізького району знаходились такі німецькі поселення:

Німецькі поселення Криворізького району

Таблиця 1.

Колишній район	Населений пункт	Господарства	Жителі
Апостолівський	Братський (Сапфельд)	27	115
	Госфельд	15	68
	Грінфельд	8	46
	Новосеменівка (Симонсфельд)	87	494
	Новомихайлівка (Марієнгейм)	66	183
	Штейнах	17	65
Криворізький	Грінфельд (Зелене поле)	81	536
	Штейнфельд	128	672
Софіївський	Нова Хортиця	92	432
	Водяне	64	370
	Катеринівка 2	20	98
Широківський	Маріинфельд	14	116
	Свистуново	36	201
Загалом		**665**	**3396**

[11] Відомості про еміграційний рух німців-колоністів до Америки по Мелітопольській і Херсонській округах // Німці в Україні. 20 – 30-ті роки XX ст. Збірник документів державних архівів України / Впор. та заг. ред. Л. Яковлєва. – К., 1994. – С. 113.

[12] Міронова І. Німецька колонізація південної України XVIII – XIX ст.: періодизація проблеми // Історичний архів: наук. студії / Впор. та заг. ред. П. Сохань. – Миколаїв, 2016. – С. 82.

[13] Мельник О. Завод землеробських знарядь Фрезе // Історична Енциклопедія Криворіжжя. – У 2-х т. – Кривий Ріг, 2007. – Т. 1. – С. 289.

[14] Мельник О. Німці на Криворіжжі // Історична Енциклопедія Криворіжжя. – У 2-х т. – Кривий Ріг, 2007. – Т. 1. – С. 460.

Інженерів, підприємців та інших вихідців з Німеччини, які перебували в краї, а також їх зв'язки з місцевими жителями контролювалися силовими структурами. Проживання тисяч етнічних німців в Україні розглядалося як потенційна база для антирадянської діяльності, що підтверджує аналітична довідка Контррозвідувального відділу ОДПУ «Германська контрреволюційна робота в СРСР» (не пізніше 14 липня 1925 року), в якій йшлося про участь німецького населення в контрреволюційній та розвідувальній діяльності[15].

Дніпропетровська область не була винятком в цьому відношенні. На її території лише в 1937 – 1938 рр. репресіям було піддано більше 5,5 тис. осіб німецької національності, причому близько 83 % заарештованих було розстріляно[16].

З початку створення більшовицького режиму масові каральні операції проводились і з німецьким населенням Криворіжжя. Питання статистичної характеристики сталінських політичних репресій в межах сучасного Криворізького району залишається невирішеним. Плідним полем для пошуку «ворогів народу» НКВС (Народний комісаріат внутрішніх справ СРСР) вважав національні меншини. Тут діяв простий принцип: національна належність означала, зазвичай, шпигунську діяльність на користь відповідної країни. Часто німців, наприклад, оголошували агентами гітлерівської Німеччини або Польщі.

Більш чітко визначити основні тенденції політичних гонінь дозволяє використання статистичного методу. Також стають зрозумілими наслідки діяльності репресивного апарату на Криворіжжі.

Головним джерелом при створенні статті став двотомник «Реабілітовані історією», виданий в 2008 році. Ці збірники включають біографічні довідки про репресованих громадян Дніпровщини[17].

Для аналізу залучені дані на осіб німецького походження, які проживали на час арешту в межах сучасного Криворізького району.

Необхідно взяти до уваги, що статистичній обробці піддано матеріали на осіб, слідство у справах яких вели місцеві органи державної безпеки. Такі масові покарання, як висилка, здійснювались в адміністративному порядку. Рішення про це приймалось Криворізьким окрвиконкомом, а згодом Дніпропетровським облвиконкомом. Так, наприклад, тільки в березні 1930 р. з Криворізького округу було заслано 1168 сімей (5747 осіб)[18]. В наслідок цього, справжня кількість репресованих, в тому числі і німецького походження, поки залишається невідомою.

Для статистичної обробки взято 570 карток етнічних німців, що проживали на території сучасного Криворізького району, репресованих у 1920 – 1953 роки. Згідно даних таблиці 2 бачимо, що найбільша кількість засуджених припадала на 1898 – 1915 рр. народження (286 осіб), що складало 50,1% від загалу. Половина заарештованих громадян мала вік 23 – 45 років. Жінки склали 20 осіб або 3,5% від всієї групи.

---

[15] Савин А. Этноконфессия в советском государстве. Меннониты Сибири в 1920 – 1930-е годы: эмиграция и репрессии . – Новосибирск, 2009. – С. 8.

[16] Бобылева С. «Большой террор» как завершающий этап насильственной трансформации немецкой диаспоры Украины // Історія німців України. Матеріали Всеукр. наук. конф. – К., 2017. – С. 105.

[17] Реабілітовані історією. Дніпропетровська область. Книга друга. – Дніпропетровськ, 2008. – С.1-1117.

[18] Мельник О. Статистика політичних репресій 1920 – 1953 рр. на Криворіжжі … – С. 530.

Статистичні дані жертв етнічних німців за роками народження

Таблиця 2.

Рік народження	К-ть	%	Рік народження	К-ть	%	Рік народження	К-ть	%
До 1880	38	6,66	1900	17	2,98	1920	10	1,75
1881	6	1,05	1901	9	1,57	1921	-	-
1882	7	1,22	1902	20	3,50	1922	2	0,35
1883	4	0,70	1903	21	3,68	1923	1	0,17
1884	12	2,10	1904	14	2,45	1924	3	0,52
1885	9	1,57	1905	20	3,50	1925	3	0,52
1886	6	1,05	1906	16	2,80	1926	2	0,35
1887	13	2,28	1907	20	3,50			
1888	11	1,92	1908	14	2,45			
1889	13	2,28	1909	12	2,10			
1890	17	2,98	1910	19	3,33			
1891	15	2,63	1911	13	2,28			
1892	14	2,45	1912	19	3,33			
1893	18	3,15	1913	21	3,68			
1894	7	1,22	1914	14	2,45			
1895	7	1,22	1915	10	1,75			
1896	8	1,40	1916	7	1,22			
1897	6	1,05	1917	7	1,22			
1898	12	2,10	1918	11	1,92	Невідомо	19	3,33
1899	15	2,63	1919	8	1,40	Загалом	570	100

Розподіл заарештованих по місцях народження
(по існуючому на сьогодення адміністративному поділу)

Таблиця 3.

Область	Осіб	% від загалу	Країна	Осіб	% від загалу
Кривий Ріг	27	4,73	Країни Прибалтики	2	0,35
Криворізька	65	11,40	Росія	28	4,91
Дніпровська	251	44,03	Білорусь	3	0,52
Вінницька	5	0,87	Польща	3	0,52
Волинська	3	0,52	Румунія	1	0,17
Житомирська	2	0,35	Німеччина	6	1,05
Запорізька	4	0,70	Австрія, Угорщина	2	0,35
Київська	1	0,17	Казахстан	3	0,52
Кропивницька	7	1,22	Інші	4	0,70
Кримська	2	0,35			
Миколаївська	34	5,96			
Одеська	55	9,64			
Полтавська	4	0,70			
Харківська	3	0,52	Невідомо	45	7,89
Херсонська	10	1,75	Загалом	570	100

За соціальним походженням підслідні мали наступний розподіл: селяни 442 (77,54 %), робітники – 62 (10,87%), службовці – 25 (4,44%), торговці і міщани – 23 (4%), дворяни і поміщики – 5 (0,87%), служителі культу – 4 (0,7%), кустарі – 3 (0,52%), інші 2 – (0,35%), невизначено – 4 (0,7%).

За партійністю: позапартійні – 513 (90%). Зазначимо, що інформація стосовно партійної належності 57 осіб (10%) відсутня. Таким чином, майже всі постраждалі від репресій були позапартійними.

За освітнім цензом репресовані поділялись: без освіти – 11 (1,92%), неповна початкова – 225 (39,47%), початкова – 220 (38,5%), неповна середня – 5 (0,87%), середня – 31 (5,43%), неповна вища – 3 (0,52%), вища – 10 (1,75%), невідомо – 65 (11,40%).

Звідси випливає, що більшість заарештованих – майже 77,9% від загалу мали початкову, або неповну початкову освіту. В цей же час 7,7% репресованих отримали середню або вищу освіту.

Розподіл постраждалих за соціальним станом та родам занять

Таблиця 4.

Професія, посада, рід занять	**К-ть**	**% до загалу**
Робітники рудників (до майстра)	68	11,92
Робітники промислових підприємств, крім рудників (до майстра)	30	5,26
Службовці всіх промислових підприємств	19	3,33
Голови колгоспів, члени сільрад, агрономи тощо	12	2,10
Колгоспники	271	47,54
Селяни одноосібники	6	1,05
Сфера торгівлі, кооперація	8	1,40
Працівники залізничного транспорту	17	2,98
Працівники проектних і НДІ	-	-
Служби побуту, їдальні	6	1,05
Працівники будівельних організацій	4	0,70
Вчителі, працівники освіти, викладачі технікумів	19	3,33
Військовослужбовці, воєнізована охорона, пожежники, міліція	1	0,17
Учні шкіл, ПТУ, технікумів	4	0,70
Працівники радгоспів і МТС	5	0,87
Служби зв'язку, друкарні	2	0,35
Місцева промисловість, комунальне господарство, артілі	10	1,75
Безробітні, без певного місця роботи	13	2,28
Домогосподарки, інваліди, пенсіонери	16	2,80
Геологи	1	0,17
Охорона здоров'я і дитячі заклади	5	0,87
Кустарі, приватники	5	0,87
Невідомо	48	8,42
Загалом	570	100

Наведені статистичні дані (таблиця 4) відображають напрями господарської спеціалізації району, включаючи розвинену металургійну промисловість та аграрне виробництво. Як бачимо, найбільше постраждали колгоспники. На другому місці робітники, технічний персонал і службовці підприємств, головним чином – залізорудний сектор. Наступною групою стали працівники сфери освіти та залізничного транспорту.

У часі звинувачення розподілялись наступним чином: до 1929 – 1 особа (0,17%), в 1930 – 1 (0,17%), 1931 – 1936 – 14 (2,45 %), 1937 – 1938 – 445 (78,07%), в 1939 – 1941 – 10 (1,75%), з 22.06.1941 – 1945 – 21 (3,68%), 1946 – 1953 – 18 (3,15%).

Розподіл за типами звинувачень

Таблиця 5.

Тип звинувачення	К-ть осіб	% від загалу
Належність до контрреволюційних і антирадянських організацій	193	33,85
Антирадянська агітація і висловлювання	40	7,01
Контрреволюційна агітація і пропаганда	33	5,78
Членство у повстанських організаціях	2	0,35
Контрреволюційна діяльність	40	7,01
Антирадянська діяльність, військові змови	9	1,57
Належність до шпигунсько-повстанських організацій	73	12,80
Членство в ОУН		
Колабораціонізм	1	0,17
Член сім'ї зрадника Батьківщини	3	0,52
Зрада батьківщині	2	0,35
Диверсійна і терористична діяльність	3	0,52
Членство у релігійних сектах	1	0,17
Шкідництво	7	1,22
«Фольксдойче»	18	3,15
Зрада Батьківщині	3	0,52
Шпигунство: На користь іноземних країн	52	9,12
Польщі	6	1,05
Німеччини	28	4,91
Невідомо	56	9,82
Загалом	570	100

Судячи з таблиці 5, найпоширенішим звинуваченням було членство у різних контрреволюційних і антирадянських організаціях. Наступним злочином за кількістю інкримінованих випадків – належність до шпигунсько-повстанських організацій, або шпигунство на користь іноземних держав. На вищезгадані справи припадає 55% відсотків засуджених. Обвинувачення у розвідній діяльності найчастіше інкримінувалось в кінці 30-х років. Причому, більшість союзів, організацій, центрів, що проходили по лінії НКВС, якщо й існували, то лише в уяві організаторів репресивних акцій.

Розподіл за вироками у судах і у особливих трійках НКВС

Таблиця 6.

№ з/п	Характер вироків	Застосовано до осіб	% від загалу
1	Розстріл	390	68,42
2	25 років виправно-трудових таборів (ВТТ)	1	0,17
3	15-24 р. ВТТ	-	-
4	14-10 р. ВТТ	49	8,59
5	8-9 р. ВТТ	13	2,28
6	6-7 р. ВТТ	1	0,17
7	5 р. ВТТ	30	5,26
8	3-4 р. ВТТ	14	2,45
9	1-2 р. ВТТ	3	0,52
10	Заслання 4-5 р. до Північного краю	2	0,35
11	Висилка	1	0,17
12	Померли у таборах і КПУ	1	0,17
13	Інші вироки	-	-
14	Невідомо	65	11,40
	Загалом	570	100,00

Як ми бачимо, майже 7 осіб з 10 засуджувались до смертної кари.

Про незаконний характер більшості політичних звинувачень свідчить процес масової реабілітації після ХХ з'їзду КПРС в 1956 р., розпочатий М. Хрущовим – новим генеральним секретарем ЦК КПРС [19].

Розподіл реабілітованих в 1937 – 2003 рр.

Таблиця 7.

Роки	Осіб	% від загалу	Роки	Осіб	% від загалу
1937-1941	11	1,92	06.1982-06.1985	1	0,17
06.1941-03.1953	42	7,36	1985-12.1992	171	30
03.1953-03.1956	2	0,35	1992-2003	24	4,2
04.1956-11.1964	253	44,38	Невідомо	43	7,54
11.1964-11.1982	23	4,03	Загалом	570	100,00

Підкреслимо, що для аналізу брались лише особи, про які вдалося зібрати найбільш повні дані. Реальне число репресованих, вигнаних з роботи або виселених, як соціально-небезпечних, чи по мотивах політичної недовіри, ймовірно, більше.

Також відомо, що велика кількість чисток мотивувалася, як усунення можливості шпигунства, з огляду на потенційну війну з Німеччиною.

Найбільший розмах репресій був у 1937 – 38 рр. коли на Криворіжжі було незаконно репресовано 445 осіб німецького походження. В цілому затримувалися люди, починаючи з 16 – 17 річного віку. Наприклад, всіх 18 учнів Зеленопільської школи було заарештовано на випускному вечорі у червні 1938 року. Також були випадки коли звинувачування отримували люди похилого віку, старше 70-ти років[20].

[19] Мельник О. Статистика політичних репресій 1920 – 1953 рр. на Криворіжжі… – С. 530.

[20] Там само. – С. 534.

За національним складом німці зайняли друге місце у списках засуджених (11,3%), пропускаючи лише українців (63,8%)[21]. Найбільшу групу серед заарештованих представляли особи 1898 – 1915 рр. народження, тобто люди у віці 23 – 45 років. Іншими словами – із соціального, економічного, культурного життя району було вирване найбільш працездатне населення.

Як свідчать проаналізовані дані, 90% справ було заведено на позапартійних громадян. Освітній рівень заарештованих був значно більший, ніж у загалу населення. Якщо, згідно з переписом 1939 р., в Дніпропетровській області на 1 тис. жителів припадало 6,7 особи з вищою освітою, то серед п'ятисот репресованих німців повну або неповну вищу освіту мали 13 осіб. Деяка кількість громадян потрапляла у табори лише тому, що доводилася родичами «ворога народу», або належала до групи «фольксдойче». Також зареєстровані випадки, коли німці, що проживали раніше на території Криворізького району, після Другої світової війни не хотіли повертатися до Радянського Союзу, а бажали залишитися на історичній батьківщині.

Таким чином, можна констатувати, що в період репресій: німецька спільнота Криворізького району понесла великі людські жертви. Близько 400 (з 570) засуджених приречено до розстрілу. Значну частину німецького населення було депортовано, але навіть приблизну чисельність нам встановити не вдалося. Репресіям в районі піддавались будь-які соціальні верстви, але значно переважали сільські мешканці. На рівні окремих сімей, так і в середині німецької спільноти, поширилася загальна недовіра та страх.

В результаті масового терору і переслідувань, особливо в 1937 – 1938 рр., на зміну кращим етичним і моральним нормам прийшло пасивне, пристосовницьке прийняття стану речей у країні та соціальна апатія.

Фото № 1. Едуард Карлович Фукс

[21] Там само.

Для більш чіткого розуміння наслідків переслідувань, розглянемо долю деяких криворіжців, серед яких були і відомі етнічні німці. Один з них – Едуард Карлович Фукс (фото 1) – геолог, що більше 40 років досліджував залізорудні родовища Кривбасу. З 1890 до 1893 р. Едуард – студент гірничого інституту столиці. Після блискучого закінчення третього курсу інституту, був змушений влаштуватися на роботу, щоб допомогти родині. У 1897 р. керівництво Новоросійського Товариства призначає Е. Фукса завідувачем розвідками у Криворізькому залізорудному районі. В 1904 р. його обирають дійсним членом Імператорського мінералогічного товариства. У 1910 р. Е. Фукс складає карту Криворізького басейну, працює у складі урядової комісії, яка у 1910 р. визначає запаси руди[22].

В 1922 р. талановитий геолог починає вести і педагогічну діяльність в новоствореному Криворізькому гірничорудному інституті (КГРІ). В цьому ж році дослідник отримав звання «Герой праці»[23].

Ще з 1930 років почалося незаконне переслідування вченого органами ДПУ. У серпні 1937 р. за сфабрикованими обвинуваченнями в міській газеті «Червоний гірник» з'явилась стаття «В чиїх руках геологорозвідувальні роботи Кривбаспроекту». Після цього Є. Фукса було заарештовано разом з іншими 60 працівниками Південно-рудного тресту[24]. Дослідник був визнаний одним з головних «шкідників», де німецьке походження зіграло не останню роль. 10 квітня 1931 р. трійка суддів з Колегії Державного політичного управління (ДПУ) засудила геолога на 10 років концтаборів. Але щасливий випадок допоміг науковцю уникнути висилки. На той час у Кривому Розі надійшов наказ ВРНГ СРСР про необхідність терміново скласти план ділянки під будівництво у червні 1931 р. металургійного заводу (КМЗ). Спеціаліста такого рівня не знайшлося, тому було ухвалено рішення залучити до цієї роботи Е. Фукса, якого щодня під конвоєм привозили на місце зйомки, а потім повертали до тюремної камери. Пізніше геолога випускають, але арешт відображається на подальшій долі[25]. 31 січня 1938 р. його було повторно взято під варту, з пред'явленням нових сфабрикованих звинувачень, згадуючи його національність та непролетарське походження. Нервова напруга останніх місяців призвела до важкої депресії – ступору, він вже ні на що не реагував. 2 квітня 1938 р. Едуард Карлович Фукс помер від виснаження у 3-ій міській лікарні[26].

---

[22] Моргун В. Фукс Эдуард Карлович (1872 – 1938). Возвращение из забвения. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.knu.edu.ua/storage/files/2/%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9%20%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%97/%D1%84%D1%83%D0%BA%D1%8111%20(1).pdf

[23] Празднование пятилетки Октябрьской революции на Криворожье // Рудничный рабочий. – Кривой Рог, 1922. – 12 листопада. – С. 2.

[24] Мельник О., Терещенко Р. Репресоване Криворіжжя (1919 – 1936). – Кривий Ріг, 2016. – С. 78.

[25] Парнак С., Смірнова Г., Євтєхов В. Видатний дослідник залізорудних родовищ Криворізького басейну Едуард Карлович Фукс. 140 років від дня народження // Геолого-мінералогічний вісник Криворізького національного університету. – № 2. – Кривий Ріг, 2012. – С. 99.

[26] Моргун В. Фукс Эдуард Карлович (1872 – 1938) Возвращение из забвения. – вказана праця в електронному ресурсі.

Фото № 2. Павло Едуардович Фере

Ще одним відомим криворіжцем німецького походження та гарним знайомим Є. Фукса виявився Павло Едуардович Фере (фото 2), що займав посаду хірурга лікарні Ленінського рудоуправління. Медик, що більше 30 років пропрацював у місті, походив з обрусілих німців і був потомственим почесним громадянином. Спеціаліст в сфері охорони здоров'я з 1902 по 1919 рр. входив до лав есерівської партії. Працюючи на Олександрівському (пізніше «Червоногвардійський») руднику, близько зійшовся з гірничим інженером Володимиром Мухіним, який був засуджений у «Шахтинській справі». В січні 1931 року Криворізьке міське відділення ДПУ розпочало чергову розробку, під час якої П. Фере був ув'язнений один з перших. За вигаданими звинуваченнями терапевт особисто створив шість збройних повстанських осередків у селах та розробив заходи для поширення інфекційних хвороб у Червоній армії та серед населення. Метою організації, як і всіх інших подібних, стало повалення радянської влади збройним шляхом. Таким чином, П. Фере був висунутий на роль «Криворізького диктатора». В результаті прискореного слідства судова трійка при колонії ДПУ УСРР засудила П. Фере до смертної кари з заміною на 10 років концтабору[27].

Переслідувань не зміг оминути і Римша Герберт Броніславович (фото 3), що з 1932 р. виконував обов'язки директора Криворізького гірничорудного інституту. В зазначений час рудники Кривбасу не виконували план видобутку сировини. Г. Римша як досвідчений професіонал зумів налагодити всі технологічні ланцюжки і в 1933 р. підприємство досягло 95% річного плану. Надалі виконуючи обов'язки головного інженера, гірнику вдалося успішно ввести в дію рудник ім. Шварца та ліквідувати відставання рудників «Першотравневий» та ім. Леніна[28].

[27] Мельник О., Стеблина І. Тернівська земля – перлина Криворіжжя (1750 – 1950). – Кривий Ріг, 2019. – С. 372-374.

[28] Мельник О. «Першотравневий рудник» // Історична Енциклопедія Криворіжжя. – Кривий Ріг, 2007. – Т. 2. – С. 502.

Фото № 3. Римша Герберт Броніславович

Напевно, подальший шлях Герберта Броніславовича був би відзначений іншими заслуженими перемогами. Проте доля розпорядилась інакше. В серпні 1936 р. до міського відділу НКВС надійшли дані, що виключений в березні 1936 р. з партії за «укриття троцькіста Логачова» головний інженер Г. Римша проводить «контрреволюційну троцькістську діяльність». На цій підставі його арештували 21 серпня[29]. Після суду весною 1937 р. його етапували до Владивостока[30]. Пізніше Г. Римша працював інженером на «Горноблагодатському» руднику Уралу. В 1941 році, після закінчення терміну вислання, він повертається до Кривого Рогу, але після евакуації назад вже не приїздить. Відомо, що в 50-ті роки працював в науково-дослідному інституті «Гіпроцентроруда» на Уралі і через деякий час став його директором [31].

На сьогодні вже стали широко визнаними факти застосування тортур під час допитів затриманих. Згідно з юридичними нормами того часу зізнання підозрюваного розглядалось як доведений доказ. Неоднозначність тлумачення політичних злочинів стала однією з причин розмаху небувалого рівня репресій.

[29] Державний архів Дніпропетровської області. – Од. зб. П-18857. – Арк. 67.

[30] Капленко Ю. Кафедра подземной разработки месторождений полезных ископаемых: исторические вехи, судьбы, технологии. – Кривой Рог , 2003. – С. 107-108.

[31] Мельник О. Римша Герберт Броніславович // Історична енциклопедія Криворіжжя. – Кривий Ріг, 2007. – Т.2. – С. 444.

Олександр Мельник (молодший).

Політичні репресії етнічних німців на Криворіжжі у світлі статистики (1920 – 1953 рр.).

У статті розглянуто особливості процесу політичних репресій етнічних німців на Криворіжжі (1920 – 1953 рр.). На основі аналізу статистичних карток виділені та підраховані основні дані стосовно реабілітованих жителів району. Для обробки була залучена інформація щодо часу і місця проживання, а також соціального походження. Також досліджувалися: рівень освіти, політичні погляди та професійна діяльність. Особливе значення має дослідження даних щодо звинувачень, які було розділено за типом та часом пред'явлення.

Olexander Melnyk (junior).

Political repressions of ethnic Germans in Kryvyj Rih in the light of statistics (1920 – 1953).

The article considers the peculiarities of the process of political repression of ethnic Germans in Kryvyj Rih (1920 – 1953). Based on the analysis of statistical cards, the main data on rehabilitated residents of the district are selected and calculated. Information on the time and place of residence and social origin was used for processing. The following was also studied: level of education, political views and professional activity. Of particular importance is the study of data of charges, which were divided by type and time of presentation.

РОЗДІЛ IV.
AD FONTES:
ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ

Титульний аркуш Золотої книги головної нормальної школи отців Василіян в Дрогобичі 1825 р. Оздоблений невідомим дрогобицьким художником унікальним рисунком з рослинною та зооморфною символікою: двома з'єднаними кільцями, на дотику яких з'являються два павліни і дві рибини, а в середині та на завершеннях цвітуть бутони, квіти та листки. Щороку вчительська рада виносила рішення, кого з найкращих учнів занести до її реєстру успішності. Ім'я та прізвище геніального Івана Франка кожного року його навчання завжди вносилося керівництвом школи до реєстру, зокрема у 1864 – 1865, 1865 – 1866 та 1866 – 1867 н.р. Останній рік запису учнів датований 1912 н.р. Фото Тетяни Лазорак

УДК 94(477.83-22)

Ігор СМУТОК,
Леся СМУТОК

НАГУЄВИЦЬКЕ ВІЙТІВСТВО ТА ЙОГО ВЛАСНИКИ У XV – XVIII СТ.

Нагуєвичі належали до найстаріших поселень на теренах Дрогобицько-Самбірського підгір'я, осаджених на магдебурзькому праві[1]. Як постає з фундаційного привілею 1424 р., це була типова локація, що передбачала створення інституту війтівства, наділеного адміністративно-правовими повноваженнями та матеріальними преференціями. Зокрема, у Нагуєвичах під війтівство відводилося 4 лани з правом поставити млин і викопати стави, збудувати одну корчму та осадити ремісників (коваля, шевця, пекаря, різника). В якості матеріальних датків війт отримував шостий гріш з чиншу, що сплачувався громадою села до королівської казни (тобто шосту частину з усіх чиншів і податків), та третій гріш з штрафів, що накладалися і стягувалися під час діяльності місцевого війтівсько-лавничого суду (тобто третину від усіх шрафів). Війт зобов'язувався до військової служби та на перший поклик мав сам вирушати або виставляти одного озброєного вершника у військові експедиції[2].

Привілей не містив докладної інформації про адміністративно-правові повноваження нагуєвицького війта. Втім, їх можна реконструювати, опираючись на існуючу практику в інших селах німецького права, яких було чимало на теренах Прикарпаття. Зокрема, війт очолював війтівсько-лавничий суд, до складу якого добирав лент війта та кількох лавників з-поміж місцевої громади. На утриманні війта також міг бути писар для ведення документації. Суд періодично збирався на засідання (сесії), які в залежності від характеру справ поділялися на «звичайні», «гайні», «карні». Юрисдикції суду підлягала уся громада. Оскільки суди магдебурзького права могли вдаватися до тортур та виносити смертні вироки («право меча»), до їхньої юрисдикції зверталися сусідні громади та місцева королівська адміністрація для розгляду особливо тяжких злочинів (розбій, крадіжки худоби, чаклунство). Війт також здійснював адміністративний нагляд над громадою та, ймовірно, контролював сплату податків та виконання повинностей на фільварках та інших робіт, визначених королівською адміністрацією[3].

---

[1] Dybek E. Lokacje na prawie niemieckim w ziemi przemyskiej w latach 1345 – 1434. – Lublin, 2004. – S. 167-202.
[2] Zbiór dokumentów małopolskich. Wydał St. Kuraś (далі – ZDM). – Wrocław-Warszawa-Kraków, 1975. – Cz. VII. Dokumenty z lat 1418 – 1434. – S. 154-155 (Nr 1964).
[3] Докладніше: Інкін В. Сільські суди німецького права в Галичині XVI – XVIII ст. // Вісник Львівського університету. Серія Історична. – Львів, 1984. – Вип. 20: З історії стародавності і середньовіччя. – С. 34-40.

Цей обсяг адміністративно-правових повноважень був властивий для так званих «дідичних» війтівств. У XV – першій половині XVI ст. більшість з них були скуплені у королівських володіннях – місцевими старостами або державцями, у шляхетних володіннях – шляхтою-власниками. Зазвичай «купівля» війтівства зводилася до позбавлення війтів адміністративних і правових повноважень, тобто вони втрачали право організовувати роботу війтівсько-лавничого суду й зберігали за собою лише матеріальні статки, відтак війтівство перетворювалося на звичайний маєток, який надавався королем у пожиттєве володіння шляхті. Претендент на таке війтівство отримував привілей, втім, з дозволу короля він міг передати його у спадок дітям, дружині тощо. Як вважає В. Інкін, нагуєвицьке війтівство було викуплене у 1530-х роках[4].

Матеріальна складова нагуєвицького війтівства викладена у локаційному привілеї доволі докладно й чітко. Втім, у XVII – XVIII ст. вона була предметом тривалих конфліктів і судових процесів, що точилися між громадою та власниками (посесорами) війтівства. Останні, окрім території з 4 ланів та традиційних датків, претендували також на право вибирати соляну ропу («сировицю») з королівського вікна й виварювати її в одному з королівських черінів, а головне, вимагали цілковитого підпорядкування місцевої громади їхній владі та трактували усіх господарів-селян в Нагуєвичах як своїх підданих. Свої претензії вони підкріплювали королівським привілеєм-фальсифікатом, нібито виданим Сигізмундом III 4 лютого 1603 р. Упродовж XVII – першої половини XVIII ст. конфлікт між посесорами війтівства та громадою села розглядався на різних щаблях державного правосуддя, однак так і не був розв'язаний остаточно[5].

Перші власники нагуєвицького війтівства знані з локаційного привілею 1424 р. Це були брати Ян, Клемент і Спитко Омельчичі, вихідці з Сяноцької землі, власники села Семушової (Семушовські)[6]. Вочевидь, вони фундували війтівство, принаймні, поклали початок його створенню. За кілька років по тому, у 1430 р., Ян Омельчич продав війтівство іншому сяноцькому шляхтичу, Яну Мороховському, за 80 гривень празькими грошима[7]. На жаль, відповідний запис вкрай лаконічний та не повідомляє про причетність до цієї угоди решти двох братів й не пояснює, чому Ян самостійно розпоряджається війтівством. Як довго Мороховські утримували нерухомість у Нагуєвичах, невідомо. В сяноцьких актах 1430 – 1500-х років Павло Мороховський згадується регулярно разом з братами Климентом, Стефом і Станком. Добре знані наступні покоління Мороховських, однак про їхній маєток у Нагуєвичах сяноцькі гродські і земські акти не інформують. Л. Виростек ствер-

[4] Інкін В. Сільське суспільство Галицького Прикарпаття у XVI – XVIII століттях: історичні нариси. – Львів, 2004. – С. 235.

[5] Докладніше перебіг подій див.: Інкін В. Сільське суспільство Галицького Прикарпаття … – С. 236-240.

[6] ZDM. – Wrocław-Warszawa-Kraków, 1975. – Cz. VII. Dokumenty z lat 1418-1434. – S. 154-155 (Nr 1964). Оригінал невідомий. Текст документів дійшов у копіях XVI ст.

[7] Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej z Archiwum t.zw. Bernardyńskiego we Lwowie, w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego, wydane staraniem Galicijskiego Wydziału krajowego (далі – AGZ). – Lwów, 1886. – T. XI. – Nr 397. Лисейко Я. Рід Семушовських герба Старий кінь у Сяноцькій землі в XV – XVI ст. // Генеалогія. Збірка наукових праць. – К., 2016. – Вип. II: Генеалогія соціальних, локальних та етнічних груп України: джерела, методи дослідження, зв'язок із соціальною історією. – С. 133.

джував, що Павло залишався посесором війтівства ще у 1460 р., однак документального підтвердження цього не подав[8].

У другій половині XV ст. про нагуєвицьких війтів жодних згадок немає. Згідно поборового реєстру зем'ян Самбірського, Дрогобицького, Стрийського старостств 1508 р. війтівство утримував Йоан / Ян, що сплатив 46 грошей побору[9]. Прізвище Яна невідоме, відтак його походження і можливі родинні зв'язки з Мороховськими та наступними посесорами нагуєвицького війтівства залишаються таємницею.

На початок 1530-х років війтівство перебувало в руках Каспера Станіславського. 30 грудня 1532 р. він отримав від короля дозвіл записати 200 зл. посагу для своєї дружини Катерини на селі Черніхові, королівській частці у селі Лука Самбірського староства та на війтівстві у Нагуєвичах[10]. За кілька місяців по тому (14 квітня 1533 року) королівські комісари в особі Миколая Дершняка, Андрія Кшечовського і Миколая Конюшецького отаксували (оцінили) нагуєвицьке війтівство в 280 гривен[11]. Каспер Станіславський, як і Мороховські, не належав до місцевого нобілітету й був зайдою з Радомського повіту Сандомирської землі. Він одружився з Катериною Нежацькою, з родини шляхтичів-солтисів з с. Нежатичі Переворського повіту, й у 1532 р. зробив їй пожиттєвий запис на своїх рухомих та нерухомих маєтках[12]. На кінець 1537 р. Каспер Станіславський вже був покійним. Його дружина Катерина Нежацька повторно вийшла заміж за Яна Волосецького. Саме вони як подружжя виступають посесорами нагуєвицького війтівства, а також війтівства у с. Черніхові і королівської частки у с. Луці Самбірського староства[13]. Волосецький востаннє згадується в документах у 1538 р., тому складно з'ясувати, як довго він з дружиною залишалися посесорами війтівства.

У 1550 р. нагуєвицьке війтівство потрапило до Альберта Богуцького, слуги королеви Бони. На прохання останньої король Сигізмунд Август видав у Пйоткові під час засідання вального сейму 30 червня 1550 р. відповідний привілей. Тим самим документом Богуцький отримував також у пожиттєве володіння село Черніхів і королівську частку у Луці[14]. За кілька років по тому Альберт Богуцький розширив свої права на згадані володіння, здобувши право вільного врубу в ліси Самбірського староства для себе та своїх підданих з Черніхова і Луки. Це право скріплювалося королівським привілеєм, виданим 15 грудня 1556 р. на сеймі у Варшаві[15]. Альберт, як зазначалося, належав до оточення королеви Бони, дружини Сигізмунда I Старого. За її підтримки він виконував обов'язки економа і скарбника мазовецьких володінь, здобув у пожиттєве володіння староства Стромецьке і Бондковське. З 1551 по 1567 рр. він обіймав земський уряд перемишльського вой-

[8] Wyroszek L. Ród Dragów-Sasów na Węgrzech i Rusi halickiej. – Kraków, 1932. – S. 46.

[9] Źródła dziejowe. – Warszawa, 1902. – T. XVIII. – Cz. 1: Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. – T. VII. – Cz. 1: Ziemei ruskie. Ruś Czerwona Opisana przez A. Jabłonowskiego. – S. 116.

[10] Matricularum Regni Poloniae Summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservatntur / ad. Th. Wierzbowski (далі – MRPS). – Varsoviae, 1912. – P. IV. – Vol. 2. – Nr 16678.

[11] Ibidem. – Nr 16845.

[12] Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАУЛ). – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 9. – С. 1022.

[13] MRPS. – Varsoviae, 1912. – P. IV. – Vol. 3. – Nr 18417.

[14] Ibidem. – Varsoviae, 1919. – P. V. – Vol. 1. – Nr 952.

[15] Ibidem. – Nr 1860.

ського[16]. Богуцький одружився з Ізабеллою, дочкою Миколая Скорути, шляхтича середнього достатку, добре знаного серед нобілітету Перемишльської землі. Після одруження, у 1552 р. Альберт Богуцький зробив реформаційний запис для дружини у перемишльських земських актах. Зокрема, він визнав, що отримав за неї 600 зл. посагу, долучив до вказаних коштів таку ж суму, та записав на Черніхові, частині Луки та війтівстві у Нагуєвичах[17]. Альберт Богуцький помер бездітним невдовзі після 1568 р. Ізабелла повторно вийшла заміж за Яна Граб'я, а 8 травня 1569 р. подружжя отримало королівський привілей на пожиттєве володіння королівськими маєтностями – Черніховом, частиною Луки та нагуєвицьким війтівством[18].

У 1580-х роках нагуєвицьким війтом був Вікторин Ковальський, перемишльський гродський писар (1566 – 1569), перемишльський підстароста (1572 – 1577), львівський підстароста (1583 – 1584), львівський земський підсудок (1583 – 1594)[19]. Коли саме він отримав війтівство, невідомо, адже відповідного королівського привілею немає. Його земельний статус в якості посесора нагуєвицького війтівства засвідчує королівський мандат від 11 січня 1580 р., котрим заборонялося самбірському старості Станіславу Гербурту чинити шкоди та порушувати права Ковальського, виписані у привілеї на нагуєвицьке війтівство[20], а також запис від 6 серпня 1587 р. з перемишльських гродських актів, що являє собою протестацію-скаргу Івана Попеля Петельчича з села Попелів проти селянина Романа Гриньовича, підданого Вікторина Ковальського з війтівства у с. Нагуєвичах з приводу нападу та завданих ран Попелю[21]. До слова, Ковальський також у 1580-х роках володів нерухомістю у с. Уріж та Винники[22]. Вочевидь, нагуєвицьке війтівство залишалося в його посесії до кінця життя, бо по смерті Вікторина Ковальського (незабаром після 1594 р.) воно перейшло до його вдови Анни з Угельників. Остання отримала королівський дозвіл (consens) і відступила війтівство у Нагуєвичах Станіславу Домарадзькому. Передача прав санкціонувалася відповідним королівським привілеєм, виданим у Варшаві 28 березня 1601 р.[23], однак, з невідомих причин, Домарадзький не отримав цей маєток. Через два роки вона отримала повторно дозвіл-консенс (виданий у Кракові 14 лютого 1603 р.) на передачу нагуєвицького війтівства цього разу Миколаю Дубравському чи то пак Домбровському[24]. Цього разу нагуєвицьке війтівство змінило нарешті посесора. Наступного року Миколай Дубравський / Домбровський підтвердив свої права та отримав у Кракові 10 квітня 1604 р. королівський привілей, що затверджував для нього та для його дружини Агнети Мондрович пожиттєві права на війтівство[25].

---

[16] Boniecki A. Herbarz polski. – Cz.1. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. – Warszawa, 1899. – T. 1: Aaron-Boniccy. – S. 345-346. Urzędnicy województwa Ruskiego XIV – XVIII wieku. Spisy / Oprac. Kazimierz Przyboś. – Wrócław etc., 1987. – S. 310.

[17] ЦДІАУЛ. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 17. – С. 628-629.

[18] MRPS. – Varsoviae, 1961. – P. V. – Vol. 2. – Nr 10253.

[19] Urzędnicy województwa Ruskiego XIV – XVIII wieku… – S. 351.

[20] AGZ. – Lwów, 1884. – T. X. Spis oblat zawartych w aktach grodu i ziemstwa lwowskiego. – Nr 2077 (s. 137).

[21] ЦДІАУЛ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 303. – С. 451.

[22] Там само. – Спр. 44. – С. 290; спр. 303. – С. 478-479.

[23] Archiwum Główny Akt Dawnych (далі – AGAD). – Metryka Korona. – Sygn. 147. – K. 106-107.

[24] Ibidem. – Sygn. 148. – K. 12-12v.

[25] Ibidem. – K. 278-278v.

Черговим власником нагуєвицького війтівства був Мацей Ковиницький, шляхтич з місцевого середовища, землевласник у Перемишльській землі. За заслуги у військових кампаніях король Сигізмунд III Ваза надав йому та його дружині Агнеті Лісецькій нагуєвицьке війтівство. Відповідний документ було видано у королівській канцелярії у Варшаві під час зібрання сейму 10 жовтня 1611 р.[26] Напевне, Ковиницький залишався посесором до кінця життя. Останні згадки про нього припадають на 1618 р.[27]

У середині 1630-х років посесором війтівства був Петро Казимир Турський, котрий отримав його від Мацея Ковиницького. Зокрема, 15 лютого 1637 р. він отримав привілей короля Владислава IV, виданий у Варшаві, для себе та своєї першої дружини Барбари Цебровської[28]. Згодом, одружившись повторно з Олександрою Копистинською, Турський отримав другий привілей, виданий 15 жовтня 1639 р. Цим документом пожиттєве право на війтівство також поширювалося й на Олександру Копистинську (у першому заміжжі Сосновську)[29]. Період їхнього перебування в якості посесорів війтівства відзначений конфліктами з місцевою громадою. Зокрема, у 1637 р. місцеві жителі протестували проти Турського у перемишльському гродському суді та звинувачували його у побитті окремих господарів, змушуванні копати оборонні укріплення, стягуванні неналежних податків і змушуванні до відробітків понад норму. Натомість Турський у відповідь 27 лютого 1638 р. оскаржував нагуєвицьку громаду у організації і спонуканні до втечі його 4 підсадків, вбивстві економа та побитті слуг[30].

По смерті Петра Казимира Турського нагуєвицьке війтівство згідно королівського привілею 1639 р. продовжувало залишатися у пожиттєвому володінні його вдови Олександри Копистинської. Вона утретє вийшла заміж за Олександра Дрогоцького, урядовця Самбірської економії, котрий у 1645 – 1651 рр. виконував обов'язки писаря Самбірського замку, а у 1653 – 1654 рр. був віце адміністратором економії[31]. 9 липня 1563 р. корль Ян II Казимир видав привілей у Глинянах, котрим поширив доживотне право на нагуєвицьке війтівство, яким володіла Олександра Копистинська, на її третього чоловіка Станіслава Дрогоцького[32]. В якості посесора війтівства Дрогоцький з дружиною у 1656 р. отримали черговий королівський привілей, котрий закріплював за війтами право використання 1 черіна в нагуєвицькій жупі на власні потреби, право користуватися лісами та інше[33]. А у 1658 р. Станіслав Дрогоцький протестував проти самбірського адміністратора Станіс-

[26] Ibidem. - Sygn. 154. – K. 79-80.

[27] ЦДІАУЛ. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 339. – С. 151.

[28] Lustracja województwa Ruskiego 1661 – 1665. wyd. K. Arłamowski i w. Kaput. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk,1970. – Cz. II: Ziemia przemyska i sanocka. – S. 127.

[29] AGAD. – Metryka Korona. – Sygn. 185. – K. 148-148v. ЦДІАУЛ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 377. – С. 9.

[30] Селянський рух на Україні 1569 – 1648 рр. Збірник документів і матеріалів. Упорядники Г. В. Боряк та інші. – К., 1993. – С. 259-260, 446, 449.

[31] Наукова бібліотека Львівського Національного університету ім. І. Франка. Відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг ім. Ф. П. Максименка. – Спр. 519/III. – Арк. 78-78зв., 85зв.-86, 98, 99-99зв., 177; спр. 520/III. – Арк. 16-16зв., 27зв.-28, 36-36зв., 41-42, 46-46зв., 65зв.-66, 70зв.-71, 319-319зв.

[32] ЦДІАУЛ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 379. – С. 2254-2255.

[33] Там само. – Спр. 406. – С. 696-699; ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 127. – С. 191-193.

лава Скаршевського, домагаючись виконання умов привілею[34]. Під час люстрації Руського воєводства 1665 р., ревізори докладно описали війтівство:

«Do tego wojtostwa ex antique należy 2 łany roli.

Teraż z półłanku tylko pobory płaci JMP wójt od lat 30.

Na tym wójtostwie poddany jeden Makuszczak, który pługiem swym orze 2 dni w tydzień do dwora.

Urodzaj, który poddani królewscy wsi Nahoiowic zarabiają, jest taki: żyta z pszenicą kop 100, jęczmienia kop 60, owsa kop 100, hreczki kop 50, grochu kop 6. Siana brogów 3.

Deductis expensis na wysiew i prowizyją czeladzi szacuje się i z sianem na rok fl. 100 100/0

Karczma się kładzie fl. 200 200/0

Młyny 2 na stawkach, do których poddani nahoiowscy, a nie gdzie indziej ze mliwem jeździć powinni pod winami zwyczajnemi fl. 100/0

Czerhryn czyni na rok 100/0

Do tegoż wójtostwa kołądki należące i weselne od poddanych nahoiowskich oddawane być mają według dawnych zwyczajów.

Summa prowentów i dochodów tego wójtostwa nahoiowskiego na rok facit fl. 500.

Stąd wytrąciwszy na budynki dworu, młynów i karczmy, także salarium urzędników fl. 125.

Restat summy, od której kwarta etc. fl. 375.»[35].

Також люстратори зазначили, що «tego wójtostwa posesorem jest JMP Stanisław Drogocki spólnie z JMP Aleksandrą z Kopystna małżonką».

Олександра Копистинська пережила усіх своїх трьох чоловіків. Вже будучи вдовою, на схилі віку, вона у 1669 р. відступила свої права на війтівство подружжю Сигізмунду Кшечовському та Гелені Понятовській[36].

Кшечковський невдовзі помер й посесором війтівства залишилася його вдова Гелена. У червні 1674 р. вона протестувала проти адміністрації Самбірської економії та зваричів з котівської жупи, котрі покалічили її худобу[37]. Наступного року Гелена конфліктувала з місцевим парохом Євстахієм Сушицьким, котрий звинувачував її у захопленні кількох волів і корів[38]. Зазначені документи за 1674 і 1675 рр. засвідчують те, що вона продовжувала володіти війтівством.

Наступними посесорами були подружжя Суських. Зокрема, 15 червня 1682 р. Ян III Собецький надав Франциску Суському, товаришу гусарської хоругви руського воєводи, та його дружині Магдалині Жолчинській у пожиттєве володіння нагуєвицьке війтівство[39]. Цікаво, що до появи згаданого привілею Суські йменуються посесорами війтівства. Так, у 20 числах лютого 1682 р. вони провадили судовий процес проти Леона Сопотницького, священника нагуєвицької церкви св. Миколая, й у відповідних протестаціях і позовах недвозначно виступають як посесори війтівства[40]. Можливо, Франциск Суський ще раніше отримав війтівство. Нато-

[34] Там само. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 385. – С. 515-516.

[35] Lustracja województwa Ruskiego 1661 – 1665… – S. 129.

[36] ЦДІАУЛ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 123. – С. 86-91; спр. 409 – С. 1062-1063.

[37] Там само. – Спр. 417. – С. 1172-1173.

[38] Там само. – Спр. 419. – С. 262.

[39] Там само. – Спр. 436. – С. 1399-1402.

[40] Там само. – Спр. 435. – С. 786-788.

мість привілей 1682 р. був черговим, але не першим наданням, який мав на меті поширити власницькі права на дружину Суського Магдалину Жолчинську. Опосередковано це засвідчує й та обставина, що саме вона облятувала королівський привілей 1682 р. у перемишльських гродських актах.

У 1687 р. Франциск Суський та його дружина Магдалина з королівського дозволу відступили війтівство у Нагуєвичах Петру і Гаврилу Винницьким Антоновичам, рідним братам перемишльського владики Інокентія Винницького. Відповідна оборудка скріплювалася королівським привілеєм, виданим у Жовкві 12 листопада 1687 р.[41]

Винницькі утримували війтівство недовго й невдовзі відступили його своєму шваґру Станіславу Нагуйовському, одруженому з Катериною Винницькою. Можливо, війтівство було передано в якості посагу. У 1694 р. Станіслав Нагуєвський, як посесор війтівства у с. Нагуєвичах, облятував в перемишльських гродських актах опис війтівства, зроблений люстраторами Руського воєводства у 1665 р.[42] Він залишався власником цієї маєтності до смерті. На користь цього припущення промовляє та обставина, що наступним посесором був його син, подільський підчаший Петро Нагуєвський. Коли саме відбулася передача маєтку від батька до сина, з'ясувати важко. Ймовірно, це сталося на початку 1710-х років, адже Станіслав на 1712 р. вже був покійним, одночасно на цей рік припадає перша згадка про його сина Петра[43]. Останній утримував війтівство у своїх руках щонайменше до початку 1720-х років, принаймні, він йменӱється посесором ще у 1722 р. під час судових процесів проти Петра Городиського Прокоп'яка та Павла Пацлавського[44]. На 1723 р. Петро Нагуйовський вже був покійним. Його вдова Йоана Семінська від імені малолітнього сина у 1723 – 1724 рр. позивалася проти чернігівського хорунжого Франциска Антона Нагуйовського з приводу рухомих і нерухомих маєтків покійного чоловіка[45]. Втім, серед них нагуєвицьке війтівство не згадується. Вочевидь, зі смертю Петра воно потрапило до інших рук.

Напевне, черговим посесором став капітан коронного війська Фридерік Август Рутовський. Розпоряджався він у Нагуєвичах недовго. 30 серпня 1725 р. Рутовський отримав від короля Августа II дозвіл відступити війтівство Каролю Менжинському[46]. Теребовлянський стольник Кароль Менжинський через свого управителя Яна Тишковського влітку 1727 р. протестував проти місцевого пароха Стефана Кімаковича[47]. Конфлікт між ними тривав й у наступні роки. Відтак дізнаємося, що Менжинський залишався посесором до 1730 р.[48] У тому ж році війтівство перейшло до рук белзького скарбника Йосифа Вислоцького, котрий викупив його у Менжинського ще в серпні 1729 р., однак фактично перебрав до своїх рук щойно за рік[49]. Наступна згадка про Вислоцького припадає на 1732 р. В статусі посесора нагуєвицького війтівства він протестував проти Турянських з с. Сільця, котрі зав-

[41] Там само. – Спр. 147. – С. 118.
[42] Там само. – Спр. 460. – С. 1366-1371.
[43] Там само. – Спр. 494. – С. 1821.
[44] Там само. – Спр. 519. – С. 242-247.
[45] Там само. – Спр. 520. – С. 916-918.
[46] Там само. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 229. – С. 679.
[47] Там само. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 530. – С. 1827-1828.
[48] Там само. – Спр. 535. – С. 68.
[49] Там само. – Спр. 535. – С. 718-719.

давали шкод нагуєвчанам[50]. Віслоцький недовго залишався війтом, бо 18 листопада 1735 р. король Август III надає війтівство Йосифу Скшетуському[51]. Останній, недовго думаючи, за кілька місяців відступив його Іллі Туркулу. 1 лютого 1736 р. з королівської канцелярії з'явився привілей. Згідно документу, попередній власник, брацлавський підстолій Йосиф Скшетуський, отримав дозвіл передати війтівство в руки Іллі Туркула[52]. З невідомих причин сама передача маєтку затягнулася на кілька років. Щойно улітку 1740 року Ілля став повноправним розпорядником нагуєвицького війтівства[53]. В руках Іллі цей маєток залишався упродовж двох десятиліть, а у 1762 р. він отримав королівський дозвіл-консенс передати нагуєвицьке війтівство своєму сину Петру Туркулу[54]. Наступного року восени 1763 р. Петро перебрав війтівство до своїх рук[55].

Таким чином, війтівство в Нагуєвичах від початків мало в історії села власну сюжетну канву. Виникнувши як атрибут німецького магдебурзького права, воно на перших порах здійснювало безпосередній адміністративно-судовий нагляд за місцевою громадою. Згодом на початку XVI ст., втративши судові прерогативи, війтівство перетворилося на маєтковий комплекс, що надавався королем у пожиттєве володіння шляхті. Документи XVI – XVIII ст. дозволяють досить повно реконструювати перелік посесорів нагуєвицького війтівства та уяснити їхню роль і місце в історії села.

Ігор Смуток, Леся Смуток.
Нагуєвицьке війтівство та його власники у XV – XVIII ст.

У статті проаналізовані різні аспекти виникнення та функціонування війтівства як атрибуту магдебурзького права у с. Нагуєвичі. На основі історичних джерел XVI – XVIII ст. здійснена реконструкція посесорів нагуєвицького війтівства та висвітлена їхня заангажованість в громадське і господарське життя села.

Ihor Smutok, Lesya Smutok.
The wojtship of Naguyevychi and its owners in the XV – XVIII centuries.

The article analyzes various aspects of the origin and functioning of the wojtship as an attribute of Magdeburg law in the village of Naguyevychi. Based on the historical sources of the 16th – 18th centuries, the reconstruction of the personal possessors of the wojtship of Naguyevychi was carried out and their involvement in the social and economic life of the village was highlighted.

[50] Там само. – Спр. 541. – С. 976-877.
[51] AGZ. – T. X. – Nr 7021 (s. 415).
[52] ЦДІАУЛ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 553. – С. 1245-1247.
[53] Там само. – Спр. 553. – С. 1245-1247.
[54] Там само. – Спр. 262. – С. 501-503.
[55] Там само. – Спр. 621. – С. 1861.

УДК 930(477)"20":271(477.83-21)"14/16"

Леонід ТИМОШЕНКО

ДРОГОБИЦЬКА ЦЕРКВА ТА ПАРАФІЯ СВЯТОГО ЮРІЯ (XV – XVII СТ.) У СВІТЛІ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ[1]

Історіографія історії знаменитої Святоюріївської церкви налічує десятки наукових публікацій[2]. Починаючи з 1883 р., храмову будівлю неодноразово піддавали обмірам[3]. Улітку 2003 р. її ще раз обміряли архітектори та історики, які засвідчили, між іншим, досить задовільний стан об'єкта, у порівнянні з попередніми робота-

[1] Стаття є доопрацьованим і розширеним варіантом публікацій: Тимошенко Л. Рукописна книга братства дрогобицької церкви Святого Юрія (середина XVII – XVIII ст.) // Дрогобицький краєзнавчий збірник (далі – ДКЗ). – Вип. IX. – 2005. – С. 503-519; Його ж. Духовенство дрогобицьких церков XV – XVIII ст.: особовий склад, душпастирська та мистецька праця // ДКЗ. – Вип. X. – Дрогобич, 2006. – С. 221-240; Його ж. Документи до історії церкви та братства Св. Юра в Дрогобичі (друга половина XVII – початок XVIII ст.) // ДКЗ. – Вип. XVII-XVIII. – Дрогобич, 2014. – С. 467-476; Його ж. Церква Св. Юрія в Дрогобичі. Ілюстрований нарис-проспект історії та мистецтва храму й парафії. – Дрогобич, 2016; M. Krąpiec, R. Myska, P. Krąpiec, L. Tymoszenko. Dendrochronologiczne datowanie cerkwi Św. Jerzego w Drohobyczu // Пам'ятки Тустані в контексті освоєння Карпат у доісторичну добу та в середньовіччі; проблеми їх збереження та використання: матеріали III Міжнародної наукової конференції, 7-8 квітня 2016 р., Львів, Урич / Відп. за вип. Р. Г. Миська. – Львів, 2016. – С. 76-77; M. Krąpiec, E. Szychowska-Krąpiec, R. Myska, L. Tymochenko. Dendrochronological dating of St. Georg's orthodox church in Drohobych, Ukraine // GEOCHRONOMETRIA. Journal on Methods and Application of Absolut Chronologi. – Gliwice / Poland, 2020. – T. 47. – P. 93-100.

[2] Див., напр.: Драган М. Українські деревляні церкви. Ґенеза і розвій форм. – Ч. 1. – Львів, 1937. – С. 4, 24, 32, 34, 37, 53, 55, 58, 66, 67, 80, 87, 99, 100, 120, 124; Свєнціцький І. Тематичний уклад стінопису церкви св. Юра в Дрогобичі // Літопис Бойківщини. – Самбір, 1938. – Ч. 10. – С. 2-10; Історія українського мистецтва: В 6-ти т. – Т. 2: Мистецтво XIV – першої половини XVII століття. – К., 1967. – С. 40, 41, 158, 159, 162, 163, 167, 168, 169, 170, 173, 385 (примітка 40); Юрченко П. Г. Видатна пам'ятка народного мистецтва // Українське мистецтвознавство. – Вип. 3. – К., 1969. – С. 99-108; Друзюк-Скоп Г., Скоп Л. Церква С. Юра в Дрогобичі XV – XVII ст. (нові дослідження) // Пам'ятки архітектури і монументального мистецтва в світлі нових досліджень. – К., 1996. – С. 81; Могитич І. Датування та реконструкція будівельних періодів пам'ятки архітектури XVI – XVIII ст. церкви Св. Юрія у Дрогобичі // Вісник Інституту Укрзахідпроектреставрація. – Львів, 1996. – Ч. 5. – С. 48-59; Скоп Л. Спроби реконструкції дрогобицьких церков XV – XVII ст. (Святого Юра та Воздвиження Чесного Хреста) // Сакральне мистецтво Бойківщини. Другі наукові читання пам'яті Михайла Драгана. Матеріали виступів 19-20 листопада 1997 р. – Дрогобич, 1997. – С.82-87; Його ж. Церква Святого Юра у Дрогобичі // Жива вода. – 1997. – Липень, № 7. – С. 6; Його ж. Церква Святого Юра XV - XVII ст. у Дрогобичі. – Дрогобич, 2003; Міляєва Л., Рішняк О., Садова О. Церква Св. Юра в Дрогобичі. Архітектура, малярство, реставрація. – Київ, 2019. В останньому виданні майже бездоганно подано історіографію історії дрогобицької святині (С. 52-59).

[3] Див.: Cerkiew św. Jerzego w Drohobyczu // Zabytki sztuki w Polsce. Zdjęcia wykonane przez słuchaczy wydziału budownictwa c .k. szkoły politechnicznej we Lwowie pod przewodnictwem profesora Juliana Zachariewicza i asystentów. – Rok 1885. – Zeszyt II, III. – Tabl. I, II, III, IV, VI, VII.

ми[4]. Після отримання охоронного диплому ЮНЕСКО та гранту посольства США в Україні, святиня була піддана суттєвим реставраційним роботам.

Перша вступна заувага стосується лексичної форми посвяти церкви, тобто, її назви. В історіографії майже безоглядно її титулують «Святого Юрія», «Святого Юра». Водночас добре відомо, що культ Святого Мученика Юрія з Кападокії, який жив у другій половині III – на початку IV ст. н.е., в стародавності та середньовіччі належав до грона дуже популярних християнських святих, однак на православному Сході у зв'язку із занепадом Візантійської імперії (1453 р.), почав слабнути. У християнстві Східної Європи культ Св. Юрія набув поширення ще в часи Київської Русі (Київ, Великий Новгород, Юріїв Польський, Володимир на Клязьмі, Переяслав та ін.). Саме тут повстала легенда про Юрія Переможця, що знайшло відображення в геральдиці міст та нумізматиці, головно – в образі Юрія Змієборця (саме він зображений на двох титульних іконах дрогобицької святині). Відомо, що Св. Юрій став опікуном багатьох руських міст, його образ стає одним із найбільш популярних в іконографії[5].

Відомо також, що старогрецькою формою імені святого є «Ἅγιος Γεώργιος» (Святий Георгіос). У середньовічних латиномовних житіях вживалася форма «Sanctus Georgius» (Святий Георгіус). На Русі ж Святий Георгій з давніх часів пошановувався під іменем Святого Юрія. Щодо дрогобицької святині, то в перших латиномовних (польськомовних) згадках ідеться про Святого Юрія (Jerzego) чи Георгія (Georgiusa). Зрештою, у польській релігійній традиції вживалася форма Jerzy (Юрій). Одна з перших латиномовних назв дрогобицької церкви – «S. Georgii», вжита в документі 27.03.1508 р.[6]

Однак принципове значення мають питомо руські (руськомовні) джерела, а саме ті, які походять з самої церкви та парафії. Тобто, це питання про те, як святоюріївські парафіяни і священники себе називали (ідентифікували), як це розуміли в локальному просторі Перемишльської єпархії та ін. Прикметно, що в них майже без винятку церква та парафія посвячувалася Святому Георгію, що знайшло відображення в написах на стінах та церковних іконах, а також в братських рукописних пам'ятках. Одним із перших таких джерел є власноручний впис до перемишльських актів листа священника Павла Терлецького під датою 20.05.1619 р. У джерелі руською мовою значиться: церква «Св. Мученика Христова Георгія»[7]. У першому датованому записі рукописної книги протоколів місцевого братства під 1657 р. також віднотовується згадана форма посвяти[8] (фактично, ця традиція простежується протягом всього часу ведення записів, тобто, до кінця XVIII ст.). Ось приклад ще одного руськомовного джерела: в грамоті перемишльського єпископа

[4] Авторами обмірів і найновіших креслень є Ю. Диба і В. Петрик, керівник – М. Бевз. Див.: Бевз М. Підготовка номінації «Дерев'яні церкви карпатського регіону» до Списку світової спадщини ЮНЕСКО // Дерев'яні церкви / Галицька брама. – 2010. – № 4-5, квітень-травень. – С. 2-5.

[5] Див., напр.: Paprocki H. JERZY, Jerzy z Kapadocji, św., męczynnik // Encyklopedia katolicka. – T. VII: Ignoratio elenchi – Jędrzejów. – Lublin, 1997. – S. 1219-1222.

[6] Matricularum Regni Poloniae summaria (далі – MRPS). – Pars IV: Sigismundi I Regis tempora complectens (1507 – 1548). – Vol. 2-um: Acta vicecancellariorum, 1507 – 1535. – Varsoviae, 1912. – Nr 8726. – P. 23.

[7] Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІАУЛ). – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 101. – С. 777.

[8] Відділ рукописів Львівської національної бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника. – Ф. 3 (Бібліотека монастиря василіан). – МВ-267. – Арк. 3.

Інокентія Винницького 2.05.1682 р. віднотовано «Цркве Святого Великомученика Георгія на Предградію места Его Королевское милости Дрогобича»[9]. Паралельно в джерелах вживалася і форма «Св. Юрія», яка лише в XIX ст. утвердилася остаточно, трансформувавшись в «Святого Юра».

У літературі предмету висловлювалося кілька дуже різних версій щодо часу та особливостей побудови збереженої донині святині, врешті, дослідники зійшлися на тому, що церкву після пожежі не раніше 1657 р. таки привезли з села Надієво (Долинщина на сучасній Івано-Франківщині). У храмовій будівлі, що збереглася до наших днів, дехто з дослідників виділяє конструкційні елементи XVI ст., а саму споруду здебільшого загально датують другою половиною XVII ст. Однак, незважаючи на велику історіографічну базу, початкова історія святині містить ще чимало лакун.

Церква Св. Юрія в Дрогобичі, як і її найближчі сусідки, – церкви Воздвиження Чесного Хреста та Параскеви, – найдавніші міські святині. Святоюріївська парафія була найбільшою (за розмежувальним декретом між дрогобицькими церквами 1708 р., в ній віднотовано 89 парафіян[10]). У літературі деколи послуговуються неперевіреним твердженням рукописного путівника другої половини XIX ст., а також довільними твердженнями краєзнавців (наприклад, М. Мсцівуєвського) про те, що Дрогобич вже в XIII ст. мав три церкви[11]. При цьому завжди бралося до уваги, що начебто Святоюріївська святиня є найдавнішою[12], проте фундаційні документи церкви та парафії не збереглися, а найраніші писемні свідчення датуються лише кінцем XV ст., найстарша ерекційна грамота – другою половиною XVI ст.

Ще з праці І. Шараневича (1875 р.) відомо, що 1508 р. Сигізмунд I підтвердив Сенькові Терлецькому давній привілей Володислава II Ягайла (час правління – 1387-1434 рр.). з 1407 р.[13] Таким чином, було поставлено питання щодо вірогідності найдавнішої писемної фіксації парафії та церкви Св. Юрія під 1407 р., однак згадане джерело втрачене.

Досить давнім джерелом, яке фіксує одну із дрогобицьких церков, є свідчення, віднотоване в акті 7.10.1460 р., в якому ідеться про якийсь конфлікт Пилипа чи Лачка (?) Тустановського з Хлодниці з селом Довголука, в якому фігурує дяк Мина з Дрогобича («Myn dyak civem de Drohobycz»)[14]. Актовий запис 1465 р. більш інформативний: тут вже Юрій Тустановський з Модрич у якійсь справі користується послугами згаданого дяка Мини[15]. Однак відсутність більш докладних джерел не дозволяє хоч у якийсь спосіб локалізувати ці повідомлення.

---

[9] ЦДІАУЛ. – Ф. 129. – Оп. 3. – Спр. 67. – Арк. 1.

[10] Див., напр.: Скоп Л. Церква Святого Юра у Дрогобичі // Жива вода. – 1997. – Липень, № 7. – С. 6.

[11] Відділ рукописів Львівської національної бібліотеки НАН України імені В. Стефаника (далі – ВР ЛНБ). – Ф. Бавор. – № 1104/I.

[12] Księga radziecka miasta Drohobycza 1542 – 1563. Z papierów pośmiertnych ś.p. Stefana Sochaniewicza, wydała Helena Polaczkówna. Zabytki Dziejowe. – Wydanie Tow. Nauk. we Lwowie. – T. IV. – Z. 1. – Lwów, 1936. – S. XXIII; Ісаєвич Я. Д. Адміністративно-правовий устрій Дрогобича в добу феодалізму (до кінця XVIII ст.) // З історії Української РСР. – Т. 6-7. – К., 1962. – С. 11.

[13] Szaraniewicz I. Rzut oka na beneficya kościoła ruskiego za czasów Rzeczypospolitej Polskiej. – Lwów, 1875. – S. 52 (покликання 10).

[14] Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Aleksandra hr. Stadnickiego wydane staraniem Galicyjskiego wyduiału krajowego. – T. XIII. – Lwów, 1888. – Nr 4512. – S. 342.

[15] Ibid. – Nr 5611. – S. 453.

Авторитетним свідченням, яке віднотовує одразу три міських церкви, є актове джерело, датоване 4.01.1496 р., що фіксує священників (без вказівки імен) трьох дрогобицьких церков: Св. Юрія, Св. Хреста і Св. Параскеви[16]. Акти Коронного скарбу, опубліковані З. Будзинським, віднотовують згадані церкви зі священниками (але без вказівки імен), які 1510 р. сплачували податок[17].

У джерелах 1509 – 1537 рр., в яких відображена суперечка між передміськими парохами Дрогобича, уміщене важливе свідчення, що отці Терлецькі покликалися на привілеї Яна І Ольбрахта (час правління – 1492-1501 рр.) і Олександра Ягеллончика (час правління – 1501 – 1505 рр.)[18]. У зв'язку з цим зрозуміло, що початкова історія Святоюріївської церкви і парафії, яка контролюється документальними джерелами, пов'язана зі спадковим родом священиків Терлецьких в Дрогобичі (Терлецькі – дрібний шляхетський рід гербу Сас – походили з села Терло над р. Стрвяж на Старосамбірщині, поблизу Хирова і Старої Солі)[19]. 1507 р. Сенько з Терла добився підтвердження привілею 1415 р. на церковну посілість у рідному селі[20].

Отже, 30.05.1497 р. священник церкви Св. Юрія Сенько (Терлецький), який судився з місцевим міщанином Мартином Бобром, підтвердив власність на півлану поля в Дрогобичі. Ділянка розміщувалась між полем Михайла Вільчека і церквою[21]. Підтвердивши церковну посілість (бенефіцій), С. Терлецький започаткував в Дрогобичі спадковий рід священників, який розпочав урядування в головній українській святині міста[22]. Остання згадка про Сенька датується 1535 р., під 1537 р. вже згадується Грицько / Грицинко Терлецький, який судився з Яцьком Чеснохрестським і Хомою П'ятницьким[23].

Церква Святого Юрія, як відомо, розміщувалася на передмісті Завіжне. Після 27 березня 1508 р. королівська комісія унормувала межі святоюріївського бенефіцію, який становив вже цілий лан поля зі ставками, рибниками, городами і двома черінями для виварювання солі. Ділянка, яка розміщувалась між ґрунтами міщан Станіслава Солодовника і Гриця Івашковича, тягнулася від потоку Побук до річки Тисмениці. Священник отримав звільнення від всіляких податків[24]. У подальшо-

[16] MRPS. – Pars IV. – Vol. 3. – Varsoviae, 1915. – Nr 1179. – P. 421. Переконаність деяких дослідників в тому, що першими письмовими згадками дрогобицьких церков Св. Чесного Хреста і П'ятницької є, властиво, 1498 р., тепер спростовується (див. про дату 1498 р.: Слободян В. Церкви Перемишльської єпархії. – С. 154, 155).

[17] Budzyński Z. Sieć parafialna prawoslawnej diecezji przemyskiej na przełomie XV i XVI wieku. Próba rekonstrukcji na podstawie rejestrów podatkowzch ziemi przemyskiej i sanockiej // Polska-Ukraina 1000 lat sąsiedztwa. – T. – Przemyśl, 1990. – S. 42.

[18] Szaraniewicz I. Rzut oka na beneficya kościoła ruskiego za czasów Rzeczypospolitej Polskiej. – S. 16-17 (покликання 30).

[19] У загальних рисах, історію роду Сасів-Терлецьких відстежив Л. Виростек: Wytostek L. Ród Dragów-Sasów na Węgrzech i Rusi Halickiej. – Kraków, 1932. – S. 51. Див. новіший зріз проблеми: Тимошенко Л. Єпископ Кирило Терлецький: родовід і початок духовної кар'єри // ДКЗ. – Вип. IX. – 2005. – С. 202-213.

[20] MRPS. – Pars. IV. – Vol. 4. – Varsoviae, 1915. – № 7186, 8484.

[21] Ibid. – Pars II: Ioannis Alberti Regis tempora complectens (1492 – 1501). – Varsoviae, 1907. – № 734. – P. 44. Згаданий Мартин Бобер був для тієї пори активним міщанином. Так, він віднотовується і в інших судових справах. Наприклад, разом зі згаданим Вільчком, у справі 23.03.1495 р. – Раєцька книга міста Львова (1460 – 1506) / Упор. М. Капраль, Б. Петришак. – Львів, 2020. – С. 526.

[22] Див. також: Тимошенко Л. Єпископ Кирило Терлецький: родовід і початок духовної кар'єри // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип. IX. – Дрогобич, 2005. – С. 202-213.

[23] MRPS. – Pars. IV: Sigismundi I Regis tempora complectens (1507 – 1548). – Vol. 3: Acta vicecancellarium 1533-1548. – Varsoviae, 1915. – № 18692. – P. 66.

[24] Ibid. – Vol. 2-um: Acta vicecancellariorum, 1507-1535. – Varsoviae, 1912. – Nr 8726. – P. 23; Archiwum Główny Akt Dawnych (далі – AGAD). – T. zw. Metryka Litewska. – Dz. IV B. – № 22. – K. 523 – 524 v. Акт

му, церковний ґрунт в розмірі «лан поля» неодноразово підтверджувався, наприклад, він був чітко зафіксований в ерекційній грамоті 3.03.1581 р.[25]

За деякими припущеннями, ідеться про святоюріївську юридику (територія, яка мала обмежене самоврядування і часткове звільнення від міських повинностей). Я. Ісаєвич, який вивчав передміські юридики давнього Дрогобича, з'ясував, що і в джерелах XVII ст. згадувалося «дрогобицьке передмістя попа Терлецького», а в XVIII ст. воно вже мало назву «*святотроїцької юрисдикції*» чи Юріївщини[26]. Про цю «юріївщину», вільну від податків, згадано в ерекційній грамоті Яна III Собеського для святоюріївського священника Теодора Страшовського 3.05.1681 р.[27]

Як вже згадувалося, в 1509 р. була розпочата суперечка між передміськими парохами, погоджена королівським актом 1537 р., в ході якої фіксуються репліки щодо давніших привілеїв. У рукописній збірці привілеїв Дрогобича віднотовано документ 1555 р., яким Сигізмунд Август підтвердив недатований привілей Сигізмунда I, а в ньому згадуються руські священники церкви Св. Юрія Савка, Петро і Васьок Терлецькі (можливо, брати чи діти Сенька), недатований привілей Володислава і привілей Сигізмунда I 1508 р.[28] Отже, маємо чимало дотичних згадок давніх привілеїв церкви Св. Юрія. Так само без датування вони перелічуються у візитаційних протоколах другої половини XVIII ст., наприклад, в описі 1764 р. (два ерекційних фундуші Сигізмунда I, підтверджені Яном III і Станіславом)[29].

У 1540 – 1555 рр. у Дрогобичі тривав міжконфесійний конфлікт, в основі якого було прагнення православних русинів збудувати церкву на території середмістя. Так, у привілеї Сигізмунда Августа 21.04.1540 р. було спочатку заборонено, а в декреті 20.01.1555 р. наказано зупинити побудову церкви[30]. Як відомо, русини таки досягли поставленої мети, унаслідок чого привілеєм 7.06.1555 р. руську цер-

був підтверджений Сигізмундом Августом 15.05.1555 р.: «Пред'явлений пергаментний привілей виданий на прохання шляхетного Федора та набожних Савки, Петра, Васька Терлецьких руських попів, рідних братів наступного змісту: Сигізмунд I. Прохання набожного Сенька Терлецького, попа руського обряду церкви Св. Георгія на Дрогобицькому передмісті на лан, що межує з ланами дрогобицьких міщан Станіславом Слодовником і Грицем Івашковичем (inter Stanislai Slodovni ex una et Hricz Ivaskowicz civium drohobicensis ex altera partibus) і тягнеться від струмка Побука до ріки Тисмениці (a trrente dicto Pobug usque ad fluvium dictum Thismienicza). Цей лан наданий за світлої пам'яті короля Владислава, однак привілей пропав під час вторгнення у руські землі неприятеля. Відтак виникла потреба видати новий привілей. Для екзаменування справи призначені королівські комісари у особі львівського хорунжого Георгія Юхна зі Станкова, львівського войського Станіслава Малдрика, дрогобицького старости Миколая Глінського. Згідно з привілеєм Владислава надавався з домами став з рибами, городи і дім з двома панвами, звільнення від податків, поборів на користь війта та міщан, від сплати кошового, з дому, ставку, з суровиці, звільнення від військового обов'язку, натомість зберігаються датки, які за звичаєм отримують руські попи. Наказується дрогобицьким старостам дотримуватися цих умов» (переклад з лат.). Джерело облятоване в коронній метриці. – AGAD. – MK, 85. – Fol. 201-203 v.

[25] Опубл.: Тимошенко Л. Документи до історії церкви та братства Св. Юрія в Дрогобичі (друга половина XVII – початок XVIII ст.) // ДКЗ. – Вип. XVII-XVIII. – Дрогобич, 2014. – С. 472.

[26] Ісаєвич Я. Адміністративно-правовий устрій Дрогобича в добу феодалізму (до кінця XVIII ст.) // З історії Української РСР. – Вип. 6-7. – К., 1962. – С. 12.

[27] ЦДІАУЛ. – Ф. 129. – Оп. 3. – Спр. 66. – Арк. 1.

[28] AGAD. – T. zw. Metryka Litewska. – Dz. IV B. – № 22. – K. 523 – 524 v.

[29] Тимошенко Л. Нариси з історії давнього Дрогобича. – Дрогобич, 2003. – С. 40-41.

[30] Див. докл.: Грушевський М. До історії «руського обряда» в старій Польщі // Записки НТШ. – Т. XXVII. – 1899. – Miscellanea. – С. 1-2; Його ж. До історії «руського обряда» в давній Польщі // Записки НТШ. – Т. XXX. – 1899. – С. 2-3; Тимошенко Л., Царьова Н. Документи до історії міжконфесійних стосунків у Дрогобичі в XVI ст. // ДКЗ. – Вип. II. – 1997. – С. 19-26.

кву (вочевидь, вже збудовану, вона ще не мала посвяти[31]) було долучено до церкви Св. Юрія. Згадана подія мала велике значення й для Сенька Терлецького («другого»), який отримував виняткове право на новозбудовану святиню у центрі міста («...через інтерцизію наших вірних радників щодо побожного Сенька Терлецького, попа руського обряду церкви Святого Юрія, розташованої поза нашим містом Дрогобичем, ввели, привели та узгодили цією нашою грамотою..., щоб церкву грецького обряду у нашому місті Дрогобичі, збудовану, рівночасно сам Сенько Терлецький із своїми наступниками тримав, мав, посідав і управляв з усіма правами та вжитками, плідно та дійсно рівноправним для всіх чином, подібно до того, як вищезгадана церква Юрія, розташована поза містом Дрогобичем, тримає, володіє, посідає і управляє»[32]). Водночас, нова церква отримувала ті ж права та матеріальне забезпечення, що й Святоюріївська (зокрема, звільнення від податків та доходи з соляного виробництва).

Згадана подія увінчалася укладенням 29 січня 1556 р. угоди між польською і руською громадами міста («Stala sie iest vzgoda miedzi miesczani mÿasta Drohobÿczkiego, to jest Rzymskiego poslusenstwa z Rusia Greczkiego poslusenstwa»)[33]. Священники в угоді не згадуються, але роль в побудові нової церкви, яка пізніше отримала посвяту Св. Трійці, Сенька Терлецького очевидна. Вірогідно, під його пастирське благословення потрапили й русини середмістя, а згадані доходи з солеваріння також перейшли під його юрисдикцію, хоча, зрозуміло, вони були використані на побудову давньої церкви Св. Трійці. Однак наприкінці XVI ст. Святоюріївська церква втратила функції головної руської святині міста, які перейшли до церкви Св. Трійці. Відтак, Святотрієцька святиня перестала бути залежною від Святоюріївської.

Важлива інформація в згаданих та інших джерельних свідченнях стосується розміру святоюріївського бенефіцію. Так, вже мовилося про те, що ще Сенько Терлецький отримав ерекційний привілей на 1 лан ґрунту. Згідно з інвентарем Дрогобича 1568 р., святоюрський священник з «цілого» лану (тобто, 1 лану) податку не сплачував, але він додатково мав ще й оподатковану чверть лану[34]. За люстраціями 1564 – 1565 та 1570 рр., згаданий розмір ґрунту (тобто, 1 лан) також підтверджується[35]. Грамота 7.06.1555 р. фіксує доступ святоюріївського священника до солеварного промислу, який розміщувався буквально поруч церкви: «Надали ми цьому Сенькові Терлецькому та його наступникам право, яким соляну шахту чи суровицю прилучити до своїх найближчих соляних жуп..., а з коней замість

[31] У джерелі під 1559 р. віднотований Лазар Бачинський «піп троїцький дрогобицький»: ЦДІАУЛ. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 271. – С. 411-412.

[32] Тимошенко Л., Царьова Н. Документи до історії міжконфесійних стосунків у Дрогобичі в XVI ст. … – С. 25.

[33] Księga radziecka miasta Drohobycza 1542 – 1563. Z papierów pośmiertnych ś.p.Stefana Sochaniewicza, wydała Helena Polaczkówna. Zabytki Dziejowe. – Wydanie Tow. Nauk. we Lwowie. – T. IV. – Z. 1. – Lwów, 1936. – S. 85-86.

[34] Смуток І., Тимошенко Л. Інвентар Дрогобицького староства 1568 р. … – С. 529.

[35] Як свідчать джерела, розмір наділів в парафіях Руського воєводства був досить різним: від двох до одного неповного лану чи й півлану (як винятоκ – чверть лану). У середньому, наділ становив один лан (розмір лану прирівнювався до 24 га). – Див. докл.: Инкин В.Ф. Дворище и лан в королевских имениях Галичины в XVI – XVII вв. // Материалы по истории сельського хозяства и крестьянства СССР. – М., 1974. – Сборник 8. – С. 27-40; Тимошенко Л. Організаційна структура Київської митрополії в другій половині XVI ст.: становище та функціонування інституцій // ДКЗ. – Вип. XIX-XX. – Дрогобич, 2017. – С. 162-163.

звичайної данини стягати кошове...»[36]. Пізніші джерела дають уявлення про ще більше матеріальне забезпечення святоюріївської парафії, яке з роками зростало за рахунок різних джерел.

З числа давніх ерекційних джерел для Святоюріївської церкви зберігся лише фрагмент грамоти 3.03.1581 р., підтверджений пізніше. Так, ерекція церкви мала лан поля «від потоку Побук аж до Тисмениці» з городами, а також забудовою: ізбою, іздебкою та коморою з сіньми, в яких мешкала проскурниця[37]. Цікаво, що ерекційна грамота 3.05.1681 р. джерело 1581 р. вже не згадує[38], однак повторює церковні володіння. Так, грамота фіксує «попівство» з ланом поля, «пляцом» з соляною вежею, підсадків на церковних ґрунтах, а також з всілякими «належностями»: городами, садами, луками, пасовиськами, саджавками, всіма вольностями «в цьому фундуші зазначеними», річним доходом зі свята Св. Юрія розміром «півгарсток» від місцевих обивателів (який йшов духовному юріївському), також вольностями «Юріївщини». Далі: «Тут же церква тамтешня під титулом Святого Юрія, і парохія до неї» з певними вольностями, а саме: варінням пива, паленням горілки, вирубом лісу на свої потреби, під час свята Св. Юрія – вільним продажем всіляких напоїв, привезених з будь-яких країв.

Будь-які відомості про храмову будівлю в період до початку XVII ст. у джерелах відсутні. Зрозуміло, що ідеться про дерев'яну церкву невідомої конструкції. В тексті угоди між о. В. Терлецьким і церковним братством 30.08.1673 р., уміщена цікава вказівка: церква була власністю його дідів і збудована коштом «предків»[39]. Джерело також фіксує церковний цвинтар. Відтак, спалена в середині XVII ст. храмова будівля могла бути споруджена наприкінці XV – у першій половині XVI ст. Декілька повідомлень про те, що церква могла згоріти під час ординських нападів, не витримує перевірки джерелами. Наприклад, не підтверджується нищення святині під час нападу 1624 р.[40] Насправді, під час згаданого нападу постраждала церква Чесного Хреста[41].

Досить важлива інформація про церкву Св. Юрія та її посілості уміщена в декреті руського жупника, воєводи і старости Єжи Мнішка, датованому 7.01.1601 р. На солеварні було зініційовано спорудження нових «шоп» для варіння і пакування солі, для чого використано частину церковних ґрунтів і знищено «церковну межу». Важливою є вказівка, що ґрунт, який мав площу 34 лікті уздовж і 14 ліктів ушир, розміщувався «під горою» (тобто, буквально поруч церкви). Однак священник Павло Терлецький представив привілей Сигізмунда Августа і перешкоджав будівництву. Відтак, жупник здійснив компенсацію за цю ділянку іншою: «пустим пляцом» такого ж розміру, який також розміщувався на жупах[42]. Припускаю, що

[36] Тимошенко Л., Царьова Н. Документи до історії міжконфесійних стосунків у Дрогобичі в XVI ст. … – № 3. – С. 25.

[37] Опубліковано в: Тимошенко Л. Документи до історії церкви та братства Св. Юра в Дрогобичі (друга половина XVII – початок XVIII ст.) // ДКЗ. – Вип. XVII-XVIII. – Дрогобич, 2014. – № 2. – С. 472.

[38] Там само. – № 3. – С. 472-473.

[39] Опубл.: Тимошенко Л. Документи до історії церкви та братства Св. Юрія в Дрогобичі (друга половина XVII – початок XVIII ст.) – № 1. – С. 471-472.

[40] Див., напр.: Слободян В. Церкви України. Перемиська єпархія. – Львів, 1998. – С. 152.

[41] ЦДІАУЛ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 1072. – С. 88-89; Gliwa A. Kraina upartych niepogod. Zniszczenia wojenne na obszarze ziemi przemyskiej w XVII wieku. – Przymyśl, 2013. – S. 293.

[42] ЦДІАУЛ. – Ф. 14. – Оп. 1. – Кн. 148. – С. 162-164.

адміністративні та службові приміщення сучасного сільзаводу розміщуються на давньому церковному ґрунті, який перейшов у власність підприємства у 1601 р.

20.05.1619 р. дрогобицький намісник отець Павло Терлецький[43] з сином Симеоном передав церкву Св. Юрія в опіку братству (документ облятований у перемишльських актах). Священник визнавав, що церква була фундована предками сучасних братчиків, від яких зберігається давній церковний порядок (церковні «апарати і цвинтар»[44]). На цвинтарі віднотовано дві «келії», збудовані коштом братства (припускаємо, що це були братські будинки, в яких проводилися збори мирянської організації і зберігалась братська скриня). У братській скрині мали берегтися «всі апарати» і церковне срібло, а також книги, під наглядом братства. Братчики мали забезпечувати церкву свічками, які також мали зберігатися в братській скрині, ключ від якої мав належати витрикушеві (старшому братчикові). Навіть для читання книг в будинку священника («до читання і науки книг»»), мали видаватися свічки з братського скарбу. Встановлювався цікавий порядок у справі акумулювання спільних коштів на потребу церкви: священник мав давати удвічі більше від складок братства[45]. З цього часу, вочевидь, розпочалися відповідні (приязні) стосунки між братчиками і священником, які об'єдналися і після 1657 р., разом відбудувавши згорілу церкву. Крім того, тепер зрозуміло, що окрім розміру «шосу», який декілька разів збирало братство, священник давав удвічі більше.

Джерела яскраво і переконливо свідчать, що святоюріївське церковне братство, яке відіграло винятково важливу роль у відновленні церкви у другій половині XVII ст., виникло задовго до його перших задокументованих згадок початку цього століття. Однак унаслідок втрати оригінальних фундаційних документів, дата його заснування (уконституювання) точно невідома. До слова, нормативні документи цієї мирянської організації другої половини XVII – XVIII ст., також не проливають світло на цю проблему. Позірно виходить навіть, що коли 2.05.1682 р. перемишльський єпископ Інокентій Винницький надав грамоту святоюріївському братству, він зробив це «за прикладом» інших церков[46]. Винятково важливою є інша клавзула грамоти, яка чітко стверджує, що порядок у мирянській організації має відбуватися «подлугъ описаннихъ Артикулов братских», які владика підписав своїм підписом і які будуть «виданніе» братчикам. Отже, ідеться також про те, що І. Винницький у 1682 р. затвердив ще й братський статут, кілька норм якого згадується в аналізованій грамоті. Проте згаданий статут не зберігся.

На мою думку, владика Інокентій Винницький підтвердив статут братства Св. Юрія, який функціонував задовго до описаних подій. Так, рукописний статут Святою-

[43] Про цього священника відомо, що 17.05.1595 р. він як дрогобицький намісник (протопіп), протестував у Перемишльському земському суді проти дій магістрату у зв'язку із закриттям руських церков. – Боротьба Південно-Західної Русі і України проти Ватікану і унії (X – початок XVII ст.). Збірник документів і матеріалів. – К., 1988. – № 97. – С. 121-122. 2.05.1612 р. він протестував проти уніатського перемишльського єпископа Атанасія Крупецького. – Там само. – № 152. – С. 203.

[44] Можливо, ідеться про найранішу письмову згадку прицерковного цвинтаря.

[45] ЦДІАУЛ. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 101. – С. 777-778. Акт був облятований в перемишльських земських актах в 1631 р. міщанином, старшим братства Іваном Максимчаком. Документ, складений «при церкві», був затверджений на зборах братства і підписаний Симеоном Терлецьким.

[46] Опубліковано: Тимошенко Л. Документи до історії церкви та братства Св. Юра в Дрогобичі (друга половина XVII – початок XVIII ст.) // ДКЗ. – Вип. XVII-XVIII. – Дрогобич, 2014. – С. 473-474.

ріївського братства, який датується 1834 р.[47], демонструє досить давню традицію. Так, на початку тексту вміщено патріарші грамоти XVI ст.: Йоакима Доу для львівського братства (1586 р.), Єремії II Траноса для братства у Красному Ставі (1589 р.), а також недатований пастирський лист київського митрополита Йова Борецького, яким він благословив мирянські організації (орієнтовне датування – 1621 р.). До текстів першої половини XVII ст. належить і грамота ефеського митрополита Мелетія, який 1644 р. від імені патріарха Парфенія надав ставропігію самбірському братству Св. Верховного Апостола Пилипа. Таким чином, апелювання дрогобицьких братчиків до ставропігійських статутів православної церкви доби найбільшого розвитку мирянського руху не викликає сумніву, адже згадані традиції були присутніми і в Дрогобичі.

Украй цікавими є статті Святоюріївського братства (основна частина рукописного кодексу)[48], які за деякими ознаками формуляру є близькими до статуту братства Св. Трійці у Вільні (1620 р., з рефлексією в незбережений статут митрополита Онисифора 1588 р.). Так, статут має таке ж «Предословіє», а також уміщує текст братської присяги, ідентичної з присягою зі статуту дрогобицького братства Св. Трійці. Святоюріївське братство дозволяло, за прикладом віленців, вступ до братства жінок, що в XVI ст. не практикувалося в жодних інших мирянських організаціях. Однак святоюріївські норми внутрішньобратського життя демонструють відсутність принципового ставропігійського укладу, а саме – виборність братського священника. Та й текст згаданої братської присяги принципово відрізняється від відомих синхронних джерел. Отже, ставропігія братства Св. Юрія мала давнє та оригінальне коріння, а її заснування слід датувати останньою чвертю XVI ст., якщо не раніше.

Як і інші статути дрогобицьких братств, святоюріївський кодекс містить норму ведення братського пом'яника, яка відома з першого патріаршого статуту для львівського братства (1686 р.). Яскравою нормою давніх традицій є фіксація топоса «богоспасаємого града», який набув найбільшого поширення саме в XVI – першій половині XVII ст.[49] Вірогідно, артикули статуту святоюріївського братства походять з другої половини XVI ст., у першій половині XVII ст. вони доповнювались. Дуже вірогідно, що саме їх і затвердив владика Інокентій Винницький у 1682 р. Тим більше, що в його грамоті згадуються статутні норми: впис кожного парафіянина, який вступає до складу мирянської організації, до братського реєстру, пошанування християнських «добродетелей» (норм християнської моралі) та братської любові, піклування про потреби Божої церкви та її оздоби, повсякденного дотримання церковного порядку та ін.

Від початку XVII ст., у парафії та місцевому братстві велася книга протоколів засідань, перший запис (зі збережених) якої датується 1657 р.[50] Дехто з дослідни-

[47] Львівський історичний музей. – Рук. 121.

[48] Там само. – Арк. 20-33.

[49] Про поширення топосу на території Перемишльщини та Холмщини див. докл.: Тимошенко Л. Сакралізація міст Перемишльської і Холмської єпархій унаслідок поширення топоса Богоспасаємого града (XVI – перша половина XVII ст.) // ДКЗ. – Вип. XXI. – Дрогобич, 2019. – С. 221-230.

[50] Відділ рукописів Львівської національної бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника. – Ф. 3 (Бібліотека монастиря василіан). – МВ-267. Назва за описом «Реєстри церковного братства Св. Георгія в Дрогобичі. 1657 – 1753 рр.»; Ісаєвич Я. Д. Джерела з історії української культури доби феодалізму. – К., 1972. – С. 27-28; Тимошенко Л. Рукописна книга братства дрогобицької церкви Святого Юрія (середина XVII – XVIII ст.) // ДКЗ. – Вип. IX. – Дрогобич, 2005. – С. 503-519. Видається, що джерело відкрив І. Свєнціцький, який щоправда, довідався про нього із записок Л. Манька, скопійовані свого часу М. Драганом.

ків, базуючись на згаданому протокольному записі, називає дату побудови церкви: 1657 чи й навіть 1656 р. Цікаво, що 1.02.1658 р. церкві і братству Св. Юрія було подаровано ґрунт з будинком від Яцека Брошньовського і його дружини Настасії, який залишився їм у спадок від першої дружини дарувальника – попівни Марухни Терлецької[51]. Фактично, ґрунт було повернуто його власникам.

Історики архітектури відстежують етапи побудови чи, радше, перебудови храму. Так, одним із вірогідних джерел, яке проливає світло на цю проблему, є напис на північній стіні вівтаря: «Создася рок АХNЗ сє ѡлтаръ за старанями собрати»[52]. Отже, перебудову таки почато 1657 р., причому – з вівтаря. І. Могитич, який у 1970 – 1972 рр. досліджував церкву, стверджує, на підставі відчитання напису на сволоці храму, що у 1678 р. були перебудовані восьмерик, завершення центрального зрубу і добудовані крилоси[53]. Напис цитує Л. Міляєва: «создася храмъ си року Бжго АХОИ месяца септембріа ка»[54]. Отже, будова/перебудова тривала 21 рік. Мистецтвознавці фіксують у другій половині XVII ст. розбудову іконостасу.

Рукописна книга святоюріївського братства подає унікальну інформацію про церкву, її облаштування та направу після катастрофи середини XVII ст. Так, уже в першому протокольному записі 15 квітня 1657 р. уміщено добре відоме свідчення, яке стосується долі храму. Процитуємо його точніше: «По руине церкви Стои брез оген зо всеми укладами зруинованои так книгами іяко теж и апартами и всеми речами, обебралисмо п. брат. старших до порядку церковного справляючих…»[55]. Вибравши старшими Василя Антоновича і Івана Захарчиного, братство ухвалило збірку «шосу» по 3 золоті «на реставрацію церкви Стои, которуюсмо купили в селе Надееве за Долиною»[56]. Треба сказати, що цитований фрагмент братської книги сприймався не завжди критично: частина дослідників навіть уважала, що саме 1657 р. відбулася відбудова церкви. Зрозуміло, що таку складну архітектурну споруду збудувати протягом одного-двох років було неможливо.

Ретельний аналіз протокольних записів дозволяє уточнити етапи побудови церкви. Отже, зібраної 1657 р. суми (1215 зол.). виявилось замало і братство взяло позику (наприклад, вже 1658 р. було повернуто 300 зол. боргу[57]). 1660 р. було ух-

---

[51] Опубл.: Тимошенко Л. Документи до церковної історії Дрогобича (друга половина XVII – початок XVIII ст. // ДКЗ. – Дрогобич, 2005. – Вип. IX. – С. 471.

[52] Цит. за: Міляєва Л., Рішняк О., Садова О. Церква Св. Юра в Дрогобичі. Архітектура, малярство, реставрація. – С. 62.

[53] Могитич І. Вказ. праця. Див. також: Памятники градостроительства и архитектуры УРСР. Львовская область. – Т. 3. – К., 1985. – С. 98.

[54] Міляєва Л. Розписи восьмерика і бані нави церкви Святого Георгія (Юра) в Дрогобичі // Студії мистецтвознавчі. – К., 2010. – Ч. 4. – С. 74. Згаданий напис, вочевидь, не зберігся, його відпис походить з «Тек Подолинського».

[55] Відділ рукописів Львівської національної бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника (далі – ВР ЛНБ). – Ф. 3 (Бібліотека монастиря василіан). – МВ-267. – Арк. 3. У літературі предмету були спроби датування пожежі цією датою, хоча деколи пожежу відносили до часу козацько-татарського нападу у грудні 1648 р. Однак джерела цієї події нищень руських святинь не фіксують, за винятком церкви Св. Трійці, однак і вона навряд чи постраждала. З руських священників згадується лише о. Антоній Чеснохрестський. Див. докл.: Тимошенко Л. Хмельниччина і міщансько-селянське повстання в Дрогобичі 1648 р. // ДКЗ. – Вип. III. – Дрогобич, 1998. – С. 10-35; Gliwa A. Kraina upartych niepogod. Zniszczenia wojenne na obszarze ziemi przemyskiej w XVII wieku. – S. 448.

[56] ВР ЛНБ. – Ф. 3 (Бібліотека монастиря василіан). – МВ-267. – Арк. 3.

[57] Там само. – Арк. 3 зв.

валено збір нового шосу – по 2 зол. «на потребу церкви»[58]. 1662 р. братчики «справили» намісний образ «Св. Мученика Христового Георгія»[59], 1663 р. – ще дві ікони намісного ряду – «Спасителя» і «Пресвяту Діву»[60]. 1666 р. найняли маляра для написання ікон апостольського, пророцького і празничкового рядів іконостасу, на що було виділено 300 зол., причому авансом було видано 50 зол.[61]; 1667 р. маляр отримав ще 150 зол.[62]; 1668 р. було сплачено решту 100 зол.[63]. 1670 р. зібрали шос по 2 зол. на відновлення дзвіниці, яка згоріла разом з церквою[64]; відтак архітектори датують дзвіницю 1670 р. Таким чином, у період між 1657 і 1670 рр. церковне братство докладало великих зусиль для відновлення святині.

Для з'ясування ситуації з відновленням храмової будівлі виняткове значення мають документи, пов'язані з урядуванням священника Василя Терлецького. Через два роки після цитованого протокольного запису, а саме, 20 грудня 1659 р., він подарував братству половину річних прибутків церковного маєтку для «оправи» церкви («Року тисяча шістсот п'ятдесят дев'ятого місяця грудня дня двадцятого я Василь Терлецький даю писання моє братству церкви Святого Великомученика Георгія, яким доручаю на оправу церкви Святої половину річного доходу з маєтку Святого Георгія, на що взяте повинні будуть поставити свого брата, що намітивши з моєї побожності, [якщо ж] мій якийсь потомок, це б зневажив, одбирати тоді суд буде, що мав щось інше на страшному суді перед найвищим суддею, що для ліпшої віри рукою моєю під листом датую в домі моєму власному року і дня вище написаного ... руською мовою Василь Терлецький»)[65].

Через декілька років, а саме 30 серпня 1673 р., сторони уклали угоду, згідно з якою церква з цвинтарем та будинками на парафіальному ґрунті разом з правом обрання священника перейшла у повну власність братства («...даю, дарую на вічні часи для хвали Божої безупинної, записую, даючи тому ж братству всіляку владу, аби собі за своїм уподобанням обирали по моїй смерті гідного духовного. Дожиття однак при тій церкві повинен мати. Що моєю власною рукою підписую...»)[66].

Нарешті, заповіт В. Терлецького 1680 р. гласить: «Оскільки ж те братство по першій Св. Церкві згорілій, теперішню церкву своїм власним коштом і накладом поставили і збудували, то та Церква є їхньою власною, а цвинтар або ґрунт, на яко-

[58] Там само. – Арк. 4.
[59] Там само. – Арк. 6.
[60] Там само. – Арк. 7.
[61] Там само. – Арк. 20.
[62] Там само. – Арк. 21.
[63] Там само. – Арк. 22. Наведена інформація про розбудову іконостасу, загалом, підтверджує відому в літературі думку про те, що саме в цей час, починаючи з 1659 р., велися згадані роботи, які виконував один із найвідоміших на Підгір'ї майстрів того часу Стефан (Попович) Медицький (помер 1689 р.). Л. Скоп, який реставрував ікони пензля С. Медицького, відчитав автографи майстра, які, на його думку, доводять, що він працював над іконостасом церкви Св. Юрія впродовж десяти років. – Див., напр.: Скоп Л. Церква Святого Юра у Дрогобичі // Жива вода. – 1997. – Липень, № 7. – С. 6; Його ж. Нові дані про художнє життя дрогобицьких іконописців XVI – XVIII ст. // Сакральне мистецтво Бойківщини. Другі наукові читання пам'яті Михайла Драгана. Матеріали виступів 19-20 листопада 1997 р. – С. 84; Його ж. Церква Святого Юра XV – XVII ст. у Дрогобичі. – Дрогобич, 2003.
[64] ВР ЛНБ. – Ф. 3 (Бібліотека монастиря василіан). – МВ-267. – Арк. 24.
[65] ЦДІАУЛ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Кн. 436. – С. 189-191.
[66] Опубл.: Тимошенко Л. Документи до історії церкви та братства Св. Юрія в Дрогобичі (друга половина XVII – початок XVIII ст.)… – С. 471-472.

му стоїть церква, легую і дарую на вічні часи тому ж братству…»[67]. Таким чином, на момент складення заповіту (грудень 1680 р.), процес побудови/перебудови церкви був цілком завершений.

Не сперечаючись про точну дату пожежі храму (наприклад, М. Мсцівуєвський вважав, що вона згоріла під час козацько-татарського нападу на Дрогобич 1648 р.[68]), вважаємо, що процес відбудови церкви виглядає дещо інакше: на зібрані гроші братство купило церкву в Надієві, її зібрали поруч (чи на місці) згорілої і вона використовувалася як тимчасовий храм, оскільки невелика сільська церковця аж ніяк не могла задовольнити потреб найбільшої міської святині. Водночас акумулювалися та збиралися кошти для побудови нової церкви, яку добудували/надбудували над (чи довкола) привезеної з Надієва[69].

Подібну гіпотезу висловлювали різні дослідники, наприклад, П. Юрченко та І. Могитич. Востаннє її найдокладніше виклала та розвинула Л. Міляєва, яка врахувала різноманітні джерела. Так, вона говорить про «поетапне формування архітектурного вигляду церкви». На її думку, станом на квітень 1657 р. перевезена церква вже стояла в Дрогобичі, віднотована в джерелах наступна «реставрація» стала великою її перебудовою, тобто, вона була розбудована і надбудована частинами навколо основного об'єму – четверика нави. Розбудовуючи храм, тесля використав добре збережені частини старої споруди[70].

Варто додати, що участь та роль о. В. Терлецького у побудові храму в світлі відомих джерел, не підлягає сумніву. Водночас, проаналізовані джерела засвідчують чи не виняткове багатство Святоюріївської парафії, включно з ланом поля з селянами-підсадками, полями та городами, доходами з солеварного виробництва, варіння спиртних напоїв та їх продажу. Завдяки о. В. Терлецькому, згадані доходи акумулювались на побудову нової церкви шедеврального типу.

Повертаючись до дискусії про датування пожежі церкви, зазначимо, що не все з церковного майна згоріло. Так, віднотований в братській книзі «великий стоячий хрест» («срібний великий хрест»), що зберігається тепер у фондах музею «Дрогобиччина», має в середині підставки дату – 1635 р., пам'ятку справило своїм коштом братство[71]. 1631 р. датується Тріодь та Осьмогласник з церкви, з маргінальним записом бакалавра Іллі Яремовича, згадкою школи та повідомленням про великий голод[72].

Насамкінець, наведемо список старших братчиків, які в середині – другій половині XVII ст. очолювали мирянську організацію та, вірогідно, займалися спра-

---

[67] ЦДІАУЛ. – Ф. 201. – Оп. 4 в. – Спр. 333. – Арк. 39 зв.

[68] Mciwujewski M. Z dziejo

[69] На жаль, у літературі досі не зроблено спроби простежити історію церкви в селі Надіїв на Долинщині, яка у XVIII ст. мала титул Св. Миколая Чудотворця. До слова, збереглися візитаційні описи надіївської церкви 1741, 1762 та 1781 рр., які можуть хоч якось прояснити ситуацію. – Див.: Скочиляс І. Генеральні візитації Київської унійної митрополії XVII – XVIII століть: Львівсько-Галицько-Кам'янецька єпархія. – Т. 2. – Львів, 2004. – С. 153, 293, 332).

[70] Міляєва Л., Рішняк О., Садова О. Церква Св. Юра в Дрогобичі. Архітектура, малярство, реставрація. – С. 59-63.

[71] Описаний і продатований: Друзюк-Скоп Л., Скоп Л. Напрестольний хрест 1635 р. з церкви Св. Юрія в Дрогобичі // Бойки. – 1992. – № 4. – С. 15-16.

[72] Див.: Ісаєвич Я. Д. Джерела з історії української культури доби феодалізму XVI – XVIII ст. – Київ, 1972. – С. 95. Місцезнаходження пам'ятки не встановлено.

вою відбудови церкви: 1657 р. – Василій Антонович, Іван Захарчин; 1658 р. – Іван Котлов, Василій Гулялка; 1660 р. – Яхно Яхновичів, Александер Борисов; 1661 р. – Василій Яцина, Михайло Шаповалов; 1662 р. – Іван Торопольський, Павло Гулялка; 1663 р. – Мартин Мартинковський, Ігнатій Шемеляк; 1666 р. – Іван Лучак, Іван Босакович; 1667 р. – Василь Яцина, Василь Лесічкович; 1668 р. – Василій Антонович, Іван Гощиць; 1669 р. – Яків Мартинко, Ігнатій Шемеляк; 1670 р. – Василій Цьошка, Іван Босакович; 1671 р. – Іван Гулялка, Семион Козяк; 1672 р. – Яків Мартинковий, Іван Гриндич; 1673 р. – Василій Цьошка, Даниїл Поляна; 1674 р. – Іван Босакович, Ян Гулялка; 1676 р. – Яків Мартинковий, Феодор Капруневий; 1678 р. – Іван Бараник, Миколай Капруневий; 1679 р. – Яків Мартинковий, Іван Босакович; 1682 р. – Стефан Мартинкович, Миколай Васинка; 1683 р. – Іван Яцина, Феодор Капруневий; 1684 р. – Яків Мартинков, Іліаш Милянов; 1686 р. – Іван Босакович, Іван Яцина; 1688 р. – Іван Бараников, Яцько Капрунев; 1689 р. – Іван Босакович, Іван Яцина; 1692 р. – Григорій[73].

Важливою дослідницькою проблемою є з'ясування особи будівничого, який збудував дрогобицьку святиню шедеврального типу. Після віднайдення в пом'яннику церкви Св. Трійці імені Григорія «теслі», який «храм сей будовал» зі вказівкою його смерті 11.05.1714 р. та дружини Марії[74], стало зрозуміло, що ідеться про реальну історичну особу, відому з побудови церкви Введення Пресвятої Богородиці у с. Вовчому на Турківщині (напис на сволоці центральної нави під 1680 р.)[75]. Прикметно, що напис також фіксує Григорія «теслю» з Дрогобича.

На підставі віднайдення джерела про Григорія «Теслю», Л. Скоп зробив припущення, що він є будівничим і церкви Св. Юрія[76]. Це начебто підтверджується і хронологією джерел, і деякими стилістичними особливостями дрогобицької і вовчанської святинь. Л. Міляєва розглянула проблему докладніше. Так, вона помітила, що церква у Вовчому відрізняється «сухістю» геометризованих форм центрального об'єму, відсутністю крилосів, надбудовою дзвіниці. Схожі форми з церквою Св. Юрія має лише її вівтарна частина та завершення випустів вівтаря, але у Вовчому вони масивніші і простіше оформлені з торців[77].

Не маючи змоги познайомитись докладніше з джерелами (наприклад, згаданим пом'яником), Л. Міляєва вважає, що ім'я теслі Григорія, є радше «меморією» (один із аргументів – при даті 1714 р. не вказано «преставився»). Вона також сумнівається, чи церкви в Дрогобичі і Вовчому спорудила одна й та сама особа.

Як і Л. Міляєва, я не знаходжу вагомих аргументів щодо гіпотези Л. Скопа, але й не поділяю її сумнівів, особливо в стосунку до поминального запису в рукописній книзі церкви Св. Трійці. Як вдалося з'ясувати, рід Теслів в Дрогобичі є давнім, принаймні, він віднотований в ревізії міста та староства 1568 р.: «Jan Czieslia»

---

[73] За записами книги протоколів братства опубл.: Тимошенко Л. Рукописна книга братства дрогобицької церкви Святого Юрія (середина XVII – XVIII ст.)…. – С. 516-517.

[74] Тимошенко Л. Пом'яник дрогобицької церкви Св. Трійці // ДКЗ. – Вип. V. – Дрогобич, 2001. – С. 283, 302.

[75] Драган М. Українські деревляні церкви. Генеза і розвій форм. – Ч. І. – С. 138, 151; Вуйцик В., Слободян В. Матеріали до словника народних бідівничих // Записки НТШ. – Т. 241: Праці Комісії архітектури та містобудування. – 2001. – С. 558.

[76] Скоп Л. Григорій Тесля з Дрогобича – будівничий дрогобицької церкви… – (вказана праця).

[77] Міляєва Л., Рішняк О., Садова О. Церква Св. Юра в Дрогобичі. Архітектура, малярство, реставрація. – С. 67.

(Ян чи Іван Тесля), який мешкав на передмісті Міські Загороди[78]. Якщо й церкву Св. Юрія споруджував Григорій Тесля, що хронологічно є цілком можливим, то, на наш погляд, не потрібно шукати аж надто великих збігів в архітектурі обох церков (вовчанська церква зазнала суттєвих перебудов). Дрогобицька святиня є шедевром, якому не має рівних, все залежало від матеріальної спроможності парафії / братства і священника. З цього погляду, святоюріївська громада не мала собі рівних, тобто, її доходів вповні вистачило на створення саме такої святині. Тож гіпотеза Л. Скопа є не такою вже й нереальною.

Для новітніх дендрохронологічних досліджень церкви Св. Юрія важливими є зауваги дослідників щодо матеріалу, з якого вона була збудована. Так, І. Могитич вважав, що дубові підвалини є однаковими в бабинці, наві та ризниці. Бруси стін нави, ризниці та бабинця є модринові, відповідно, вони є найстарішими у церкві. Саме з цих модринових брусів складена та частина церкви, яка була перевезена з Надієва. Всі інші архітектурні об'єми, а саме вівтаря, крилосів, емпори та верхи всіх трьох зрубів виконані зі смереки та сосни. Різними, для прикладу, є випусти-кронштейни: у надіївському варіанті – значно довші, нової частини – коротші, у них різний профіль та форма зубців[79].

Дендрохронлогічні дослідження 2013 та наступних років з'ясували подальшу ситуацію. На підставі аналізу добре видимих поперечних зрізів дерева (зрубних балок чи стикових дощок з різних частин будівлі) отримано хронологію деревини церкви – від 50 до понад 120 років. Більшість досліджених елементів презентує ялинове дерево. Деякі елементи виготовлені з модрини. Підвалини нави, бабинця та ризниці є дубовими, товщиною до 20 см. Також з дуба виготовлено підвалини крилосів, дубовими є й церковні одвірки. Дерево, використане для будови церкви, одночасове і, правдоподібно, походить з однієї будівельної фази. Хронологія деревини обіймає період 1464 – 1598 рр. Конструкційні елементи зі збереженими шарами порічних кілець вказують на те, що дерево для дрогобицької святині було зрізане в 90-х рр. XVI ст. Наймолодше дерево виявлене в банях церкви (1819 – 1821 рр.). Отже, святиня була збудована наприкінці XVI ст., найвірогідніше – в селі Надієві, звідки її через півстоліття перевезли до Дрогобича. Тут її було адаптовано до нових умов[80].

3 травня 1681 р. король Ян III надав ерекційну грамоту священникові церкви Св. Юрія Теодорові Страшовському[81]. Невідомо, скільки часу тривав його уряд, але надалі місцеве братство, яке отримало 2.05.1682 р. пастирське підтвердження від перемишльського єпископа Інокентія Винницького[82], дотримуючись запові-

[78] Смуток І., Тимошенко Л. Інвентар Дрогобицького староства 1568 р. // ДКЗ. – Вип. X. – 2006. – С. 528.

[79] Могитич І. Датування та реконструкція будівельних періодів пам'ятки архітектури XVI – XVIII ст. церкви Св. Юрія у Дрогобичі // Вісник Укрзахідпроектреставрації. – 1996. – № 5. – С. 48-55.; Міляєва Л., Рішняк О., Садова О. Церква Св. Юра в Дрогобичі. Архітектура, малярство, реставрація. – С. 62.

[80] Див. докл.: Krąpiec M., Szychowska-Krąpiec E., Myska R., Tymochenko L. Dendrochronological dating of St. Georg's orthodox church in Drohobych, Ukraine // GEOCHRONOMETRIA. Journal on Methods and Application of Absolut Chronologi. – Gliwice / Poland, 2020. – T. 47. – P. 93-100.

[81] Тимошенко Л. Документи до історії церкви та братства Св. Юра в Дрогобичі (друга половина XVII – початок XVIII ст.) // ДКЗ. – Вип. XVII-XVIII. – Дрогобич, 2014. – С. 472-473.

[82] Там само. – С. 473-474.

тів отців Терлецьких, почало обирати своїх (братських) священників. За деякими свідченнями, першими з них були Федір Старосовський та Іван Монастирський[83]. За протоколом братства 1693 р., парохом був Григорій Проскурка, якому братство видало із зібраних коштів 20 зол. Згідно з записом 1698 р., Г. Проскурка орендував церковний ґрунт, а пресвітером вже був Іван Савалович. 1700 р. у справі оренди того ж ґрунту, підписався пресвітер Феодор Гутик.

9 серпня 1706 р. в єпископському духовному суді Перемишльської єпархії розглядалася справа про конфлікт між новоутвореною дрогобицькою церквою Преображення Господнього і старими міськими парафіями. Від імені давніх міських парафій Св. Юрія і Св. Трійці свідчив священник церкви Св. Юрія о. Александр Поповецький[84]. Вважаємо, що кінець XVII – початок XVIII ст. був для церкви Св. Юрія періодом братських священників, про урядування яких збереглося вкрай обмаль інформації. Надалі в церкві та парафії розпочалося урядування династії місцевих міщан Кобринів, які долучилися до належного утримання святині.

Насамкінець, публікуємо невідомі реєстри поголовного податку осіб парафії Св. Юрія в Дрогобичі. Перший датований 14 квітня 1674 р.:

«Reiestr osob Rewiyzey w Parafiey Swiętoiurskej Roku 1674 aprylis 14 Wasyły Terlecky Preswyter Swiętoiursky + S popadeiu

diak
Danyło Polian z żoną
Laszko z żoną
Wasił Ciuszko z żoną
Les Borysow z żoną
Ian Rychcicky z żoną
Ihnat Szemelak z żoną
Iwan Premyski z żoną
Iwan Hryndyczow z żoną
Iac Hulialka z żoną
Wasył Chlop z żoną
[підпис]
Sylvester Twarowski ihumen panen smolanskich namesniik drohobycki
działo sie circumscitu mie[nsis] die et an[no] ut su[pra]
Woi[ciech] Jakubowsky [manu] p[ropria]»[85].

Другий реєстр датований 24 липня 1677 р.:

«Regestr popisania Pogłownego na Przedmiesciu Drohobyckim Parafiey do cerkwi Swiętego Jura należącej Pultora Pogłownego po incursiey Putarskiey w Roku Pańskim. 1677.

1. Wasyl Pop.
2. y żona iego.
3. Dmitr diak.
4. Jac pracowity.
5. y żona iego.

[83] ЦДІАУЛ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 625. – С. 1795; Mściwujewski M. Z dziejów Drohobycza. – Cz. I. – Drohobycz, 1939. – S.103.

[84] Archiwum Państwowe w Przemyślu (надалі – APP). – Zespół Archiwum biskupstwa greckokatolickiego w Przemyślu (надалі – ABGK). – Sygn.4 supl. (Protokollon causarum 1705-1709). – S.177-178.

[85] ЦДІАУЛ. – Ф. 13. – Оп. 2. – Фасц. 32. – С. 1001.

6. Wasyl pracowity.
7. y żona iego.
8. Iwan pracowity.
9. y żona iego.
10. Les pracowity.
11. y żona iego.
12. Fed pracowity.
13. y żona iego.
14. Ihnat pracowity.
15. y żona iego.

[підпис]

Alexan[dr] Omiecimski»[86].

Наведені реєстри фіксують священника о. Василя Терлецького з дружиною, а також дяка Дмитра. Найважливіше – вони подають перелік імен, які сплачували податок. Вочевидь, ідеться про тих залежних селян (кметів), які «сиділи» на церковному ґрунті, на що вказує термін «працьовитий». У першому реєстрі таких налічується 10 (з дружинами – 20 осіб). Тут реєстр подає і прізвища. У другому реєстрі таких налічується лише шестеро (з дружинами – 12 осіб). Прізвищ цей список не подає, але частина імен, у порівнянні з першим варіантом, співпадає. Чому зменшилось число платників податку, невідомо. Щодо імен тих, хто підписав публіковані реєстри, то відомою є постать Сильвестра Тваровського, який, за даними Ю. Стецика, віднотований у числі делегатів на Люблінську нараду 1680 р., яка вирішувала питання про перехід до унії. Під ту пору він виконував обов'язки генерального намісника (вікарія) перемишльського єпископа, ігумена Лішнянського монастиря[87]. Як ігумен Лішнянського монастиря, він віднотований вже в 1666 р. (помер перед 1691 р.)[88].

Розглянутий комплекс джерел, відомих та віднайдених під сучасну пору, демонструє досить детальну історію дрогобицької церкви та парафії Св. Юрія. Найголовніше – аргументовано пояснюється її унікальність, вкупі з шедевральним мистецьким рівнем. До 1680 р. церква та парафія перебувала під скіпетром священників шляхетського походження Терлецьких, які були прихильними до місцевого братства ставропігійського типу. Саме Василь Терлецький разом зі святюріївським братством спричинився до побудови святині.

Наступний період в історії святині – XVIII ст., який вважається унійним, – був зовсім іншим. У церкві та парафії урядували багаті міщани Кобрини, які зліквідували братську ставропігію, однак продовжили процвітання святині.

[86] ЦДІАУЛ. – Ф. 13. – Оп. 2. – Фасц. 36. – С. 2123.

[87] Стецик Ю. Василіанські монастирі Перемишльської єпархії (кінець XVII – XVIII ст.). – Дрогобич, 2014. – С. 44.

[88] Там само. – С. 176, 177.

ДОДАТОК

Реєстр святоюріївських священників (кінець XV – XVII ст.)

1. Сенько Терлецький (1497 – 1535)
2. Грицинко Терлецький (1537)
3. Сенько Терлецький (1555)
4. Павло Терлецький (1595 – 1619)
5. Симеон Терлецький (після 1619 р.)
6. Василь Терлецький (1659 – 1680)
7. Теодор Страшовський (1681)
8. Федір Старосовський (після 1681 р.)
9. Іван Монастирський (після 1681 р.)
10. Григорій Проскурка (1693)
11. Іван Савлович (1698)
12. Теодор Гутик (1700).

Леонід Тимошенко.

Дрогобицька церква та парафія Святого Юрія (XV – XVII ст.) у світлі сучасного наукового дискурсу.

Стаття є доопрацьованим і розширеним варіантом раніших публікацій за період 2005 – 2020 рр. Враховуючи те, що у літературі предмету висловлювалося кілька дуже різних версій щодо часу та особливостей побудови збереженої донині святині, на підставі нових даних, автор підтверджує історичний факт перевезення церкви з села Надієво (Долинщина на сучасній Івано-Франківщині) після пожежі не раніше 1657 р. Однак, незважаючи на велику історіографічну базу, в статті ґрунтовно аналізується початкова історія святині, яка містила чимало лакун. У статті також публікуються невідомі реєстри поголовного податку осіб парафії Св. Юрія в Дрогобичі: перший датований 14 квітня 1674 р., другий – 24липня 1677 р. Окремо укладено докладний реєстр святоюріївських священників за період кінця XV – XVII ст.

Leonid Tymoshenko.

Drohobych church and parish of St. George (XV – XVII centuries) in the light of the modern scientific discourse.

The article is a revised and expanded version of the earlier publications for the period 2005 – 2020. Taking into account the fact that in the literature of the subject there were several very different versions regarding the time and features of the construction of the shrine preserved to this day, on the basis of new data, the author confirms the historical fact of the church's transportation from the village of Nadiyevo (Dolyna raion in modern Ivano-Frankivsk region) after a fire no earlier than 1657. However, despite the large historiographical base, the article thoroughly analyzes the initial history of the shrine, which contained many lacunae. The article also publishes unknown poll tax registers of the persons of the parish of St. George in Drohobych: the first is dated April 14, 1674, the second – July 24, 1677. A detailed register of St. George's priests for the period of the end of the 15th – 17th centuries in detail has been concluded.

УДК 94(477.83-21):553.63(477.83-21)

Назарій ЮРЧИШИН

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА ТА ШЛЯХИ ТРАНСПОРТУВАННЯ ДРОГОБИЦЬКОЇ СОЛІ З НАЙДАВНІШИХ ЧАСІВ ДО ПОЧАТКУ XXI СТ.

Візитною карткою міста Дрогобича здавна була місцева солеварня, яка, як вважають, і дала початок розвитку Дрогобича як населеного пункту, впродовж століть вона була основним джерелом прибутку для міської скарбниці і в наш час продовжує приваблювати туристів. Основним призначенням Дрогобицької солеварні як підприємства, очевидно, був видобуток солі. Численним туристам, які відвідують цей унікальний комплекс, розповідають, що сіль тут отримують за давньою технологією випарювання з солоних розсолів, яку використовували ще в XIV ст. Але чи дійсно впродовж семи століть технологія виробництва не зазнавала жодних змін? Якщо зазнавала – то яких? Всі дотеперішні напрацювання у цій галузі дають доволі повну картину соляного виробництва в Дрогобичі та різних аспектів пов'язаних з ним. Водночас, вважаємо доцільним проведення спеціального дослідження, присвяченого питанню удосконалення методів добутку солі на Дрогобицькій солеварні з найдавніших часів до сьогодення, а також шляхам та способам транспортування продукції Дрогобицької солеварні до кінцевого споживача в різні історичні періоди.

Для досягнення вказаної мети необхідно розв'язати наступні завдання: простежити еволюцію технології виробництва дрогобицької солі від найдавніших часів до сьогодення; визначити способи та шляхи транспортування дрогобицької солі з найдавніших часів до початку XXI ст.

Історія дрогобицького солепромислу є достатньо популярною темою в краєзнавчих досліджень. Ще в XIX ст. солевидобутком у Дрогобичі активно цікавився відомий натураліст та батько української наукової термінології І. Верхратський[1]. В новітню епоху ця тема продовжує незмінно привертати увагу дослідників. Так, Ю. Гошко[2] та О. Кулин[3] зробили докладний опис особливостей технологічного процесу видобутку солі в XV – XVIII ст. Опосередковано технології солеваріння на початку XX ст. в Дрогобичі торкається в своїй статті Б. Лазорак[4]. Шляхи тран-

[1] Верхратський І. Каменна соль [описание жуп Дрогобицкой и Стебницкой] // Литературный сборник галицко-русской Матицы. – 1871. – С. 144-157.

[2] Гошко Ю. Г. Промисли й торгівля в Українських Карпатах XV – XIX ст. – К., 1991. – 256 с.

[3] Кулин О. Стара Сіль: джерела з глибин. – Дрогобич, 2017. – 299 с.: іл.; Його ж. Стара Сіль: на хвилях століть. – Дрогобич, 2020. – 564 с.

[4] Лазорак Б. «Его Сіятельству Господину Военному Генералъ-Губернатору Галиціи…»: доповідна записка російського інженера про стратегічне значення окупованого соляного заводу в Дрогобичі (1914 р.) // Дрогобицький краєзнавчий збірник (далі – ДКЗ). – 2017. – Спец. вип. 3. – С. 129-149.

спортування солі з Дрогобича та економічна роль дрогобицької жупи загалом привернули увагу таких дослідників як Я. Ісаєвич[5], Т. Батюк[6], а також вже згадуваного Ю. Гошка[7]. Результатам охоронних археологічних досліджень на території Дрогобицької солеварні присвячена праця А. Петрика[8]. Про солеваріння в контексті давньої історії Дрогобича пише М. Гаврилюк[9]. Узагальнений огляд еволюції виробництва дрогобицької солі від найдавніших згадок до нашого часу, шляхів та способів її транспортування ми здійснили у попередніх своїх публікаціях[10].

Сіль здавна мала особливе значення в житті людини. За допомогою солі вдавалося зберегти продукти харчування придатними до споживання впродовж довгого часу. Солі надавали особливого значення і у віруваннях та культурі багатьох народів. А місця видобутку цього мінералу ставали важливими центрами економічного і господарського життя.

В Україні сіль видобувають в багатьох місцевостях, зокрема і на Бойківському Підгір'ї. Однією з найбільших в Галичині є Дрогобицько-стебницька соляна формація, яка проступає на поверхню соляними родовищами в багатьох населених пунктах[11]. Але найвідомішою є сіль з дрогобицького родовища.

Сіль поправу вважають «матір'ю» Дрогобича. Початки Дрогобича губляться у сивині віків. Давніх поселенців приваблювали сюди соляні джерела, що розкинулися широкою смугою по обидва боки Карпат від Кракова до Румунії на 445 км та від м. Пряшева (Словаччина) до Мармароша (Румунія) на 250 км, залягаючи на глибині 40 – 400 м. На місці виходу на поверхню цих джерел і виникали перші солеварні.

Перші писемні згадки про місто і виварювання солі в Дрогобичі знаходимо в джерелах другої половини XIV ст. Найстаріші достовірні джерела, які описують технологію виробництва солі на Дрогобицькій солеварні відносяться до XV – XVI ст.[12]

У Дрогобичі здавна було два «вікна» (криниці): нижнє, що постачало сировицю на панви скарбової жупи, і верхнє, яке обслуговувало черіні (пательні, на яких

[5] Ісаєвич Я. Солеваріння в Дрогобичі та його околицях у XVI – XVIII ст. // ДКЗ. – Вип. VII. – Дрогобич, 2003. – С. 108-121.

[6] Батюк Т. Соляні жупи Дрогобицького староства у XVI – XVIII ст. // ДКЗ. – Дрогобич, 2008. – Вип. XI-XII. – С. 130-136.

[7] Гошко Ю. Промисли і торгівля в місті Дрогобич в XVI – XVIII ст. // ДКЗ. – Вип. I. – Дрогобич, 1994. – С. 23-28.

[8] Петрик А. Охоронні археологічні дослідження на території Солевиварювального заводу в Дрогобичі // Літопис Бойківщини: журнал, присвячений дослідам історії, культури і побуту бойківського племени. – Видає Товариство «Бойківщина», 2004. – Ч. 2/ 67 (78). – С. 68-75; Петрик В., Петрик А. Дрогобицька Жупа (Солеварня) в світлі історичних та архітектурно-археологічних досліджень // Фортеця: збірник заповідника «Тустань»: на пошану Михайла Рожка. – Львів, 2009. – Кн. 1. – С. 475-489.

[9] Гаврилюк М. Таємниці стародавнього Дрогобича // Літопис Бойківщини: журнал, присвячений дослідам історії, культури і побуту бойківського племени. – Видає Товариство «Бойківщина», 2004. – Ч. 1/ 66 (77). – С. 53-56; Його ж. Княжий Дрогобич – столиця соляних промислів Дрогобицької волости Руської землі // Літопис Бойківщини: журнал, присвячений дослідам історії, культури і побуту бойківського племени. – Видає Товариство «Бойківщина», 2005. – Ч. 1/ 68 (79). – С.70-75.

[10] Юрчишин Н. Еволюція технології виробництва Дрогобицької солі від найдавніших часів до початку XXI ст. // Збірник наукових праць студентів історичного факультету / За ред. проф. Л. Тимошенка, доц. В. Галика. – Дрогобич, 2020. – Вип. X. – С. 8-19.

[11] Кулин О. Стара Сіль: джерела з глибин… – С. 27.

[12] Нариси з історії Дрогобича (від найдавніших часів до початку XXI ст.) / Наук. ред. Л. Тимошенко. – Дрогобич, 2009. – С. 39.

випарювали сіль). Більші за розмірами пательні називали панвами. Встановлений тут «стоячий вал» («веретено») обертався на залізних чопах, а нижнім кінцем упирався в залізне денце, закріплене на хрестоподібній дерев'яній основі. Стоячий вал обертала пара коней або волів (для їх запрягання до нього кріпилась окована штильвага, з двома орчиками, посторонками і шлеями). Через насаджене на вертикальному валі «пальчасте колесо» обертовий рух передавався «трибовому колесу», насадженому на горизонтальний вал, який також був встановлений на залізних чопах і скріплявся залізними обручами[13].

На лежачий вал намотувалась конопляна линва (тормош), з підвішеними «кошами», зшитими з волової шкіри і скріпленими залізними обручами. Сировиця піднімалась кошами на поверхню. З кошів сировиця виливалась у влаштований навколо «вікна» верхній резервуар, а з нього через отвір («пробій») стікала в кадь (резервуар, який слугував первинним фільтром, де осідали домішки (див. додаток 1). Звідти вона подавалась системою жолобів, встановлених на дерев'яних «кобилицях», до «веж» – дерев'яних споруд, в яких підвішувались на «ключах» (гаках) панви і черіні. Вежі сягали значних розмірів. Так, у Дрогобичі одна з веж мала розміри 23×8,3 м.[14]

Витягували з криниці (вікна) солянку, ту, яка мала достатній процент солі, виливали в панви або черуни. Коли криниці знаходилися на далекій відстані від панв, солянку виливали в спеціально прокладені корита, якими вона текла в панви або черуни, після чого розпочинався процес варіння. Солянку з малою концентрацією солі виливали в бочки або в спеціально встановлені великі кадки, де її тримали протягом кількох тижнів. Сіль осідала на дні, верхній шар води зливали, а з тієї солянки, що залишалась виварювали сіль[15].

Для забезпечення концентрації солі солянку з малою концентрацією перекачували за допомогою коловорота в криницю, в якій залягали поклади солі. Там вона вбирала в себе сіль і ставала придатною для варіння. Спеціалісти з копання і догляду криниць були цінними і високооплачуваними робітниками. Якщо в криниці не було води, але був соляний пласт, вони копали ще одну криницю, в якій була вода і з'єднували з пластом, щоб він розмивався і формувався висококонцентрований розчин солі. В криницях були дерев'яні стіни, які називалися цамряни. У XV ст. солянка залягала на глибині 7,5 – 105 м. Приблизно такої ж глибини були соляні «вікна»[16]. Цікаво, що соляні вікна в Дрогобичі і в Бані Котівській називали «банями», що свідчить про угорський вплив на місцеве соледобування («баня» з угорської – «шахта»)[17].

Саме варіння залежало від якості солянки, від розмірів та якості панв та черунів, від температурних умов. В давнину сіль не виварювали взимку через морози (солянка замерзає при – 16 – 17 °С) і недостатню зволоженість ропи, під час дощу (оскільки піднімався рівень ґрунтових вод і ропа ставала низькоконцентрованою) та в жнива (більшість зваричів вела ще й особисте господарство). Згодом сіль стали варити впродовж усього року та цілодобово. Влітку вдень випарювали сіль з

[13] Гошко Ю. Г. Промисли й торгівля… – С. 26.
[14] Нариси з історії Дрогобича… – С. 40-42.
[15] Гошко Ю. Г. Промисли й торгівля… – С. 27-28.
[16] Там само. – С. 37-38.
[17] Кулин О. Стара Сіль: на хвилях століть… – С. 139.

панв, спалюючи три вози дров, взимку на старій панві, та ще й вночі, йшло приблизно 5 підвод дров.

Продуктивність виварювання залежала від розмірів та якості панв і черенів. Під панвами та черунами горів вогонь, вода випаровувалась, сіль осідала, в цей же час зварич постійно помішував солянку, щоб сіль не пригоріла. У минулому при появі першої солі на виварюванні вогонь зменшувався – так звана перша сіль – найкраща, потім вогонь посилювався – випарювалася друга сіль, залишки виливалися, або випаровувалися на сонці або віддавали бідним людям. У пізніші часи, після появи першої солі, солянку доливали і далі варили, а процес зупинявся лише для чищення панв, які витиралися житнім борошном. Сіль із черунів вибирали друшляковими лопатами, потім поміщали у формувальні топки і випалювали. Після виварювання сіль висушували від зайвої вологи щонайменше 14 днів[18].

Сіль мала форму «головахи», такий термін трапляється ще в XVI ст. і згодом був замінений на слово «топка» – грудка солі у формі усіченого конуса. У XV ст. топка була висотою приблизно 0,17 м. На поч. XIX ст. за 12 год. один робітник міг набити майже 1266 топок солі[19]. Першопочатково топки мали вагу у 900 г, потім маса була доведена до 1 кг. Так як набити топки рівномірно було важко, то на партію в 50 – 100 топок вимагалося використовувати не більше 50 – 100 кг солі[20]. В 1876 р. встановлено стандарт для топки в 1 кг ваги та 0,15 м висоти, з діаметром 0,12 м внизу і 0,08 м зверху[21]. Така форма користувалася попитом до XIX ст., оскільки була зручною при транспортуванні. Випуск і облік солі в топках припинено в 1914 р. Відтоді сіль продавали на розсип[22]. В період перебування Дрогобича в складі держави Габсбургів впродовж 70 років також виробляли сіль рідкісного ґатунку так звані «гурмани», для населення гір у формі великих циліндрів по 20 кг.[23]

Не дивно, що саме топки солі зображені на гербі Дрогобича. Відтиски найдавніших печаток віднайдено на документах з 1525 і 1574 рр. На дрогобицьких печатках фігурують викладені у три ряди дев'ять соляних топок у порядку згори вниз – 4:3:2. Соляні топки бачимо на тогочасних геральдичних знаках Калуша, Долини, Старої Солі. Згадані герби різняться між собою кількістю топок, наявністю додаткових елементів. 22 вересня 1992 р. Дрогобицька міська рада затвердила сучасний герб міста: на синьому полі білі соляні топки у три ряди – 4:3:2[24].

Припускають, що 9 топок символізували одне дрогобицьке середмістя і вісім передмість або дев'ять соляних криниць.

У XVI ст. відбувся розквіт давньої технології випарювання солі у Дрогобичі. Можливо це пов'язано з тим, що адміністраторами були справжні фахівці, які звітували перед королем за свою роботу. Згодом технічний прогрес уповільнився, оскільки управління соляними промислами переходить до рук феодалів та орендарів, які експлуатували обладнання і визискували робітників задля отримання

[18] Верхратський І. Каменна соль… – С. 151-152.
[19] Кулин О. Стара Сіль: джерела з глибин… – С. 151.
[20] Гошко Ю. Г. Промисли й торгівля… – С. 29.
[21] Юрчишин Н. Еволюція технології виробництва… – С. 18.
[22] Нариси з історії Дрогобича… – С. 9.
[23] Верхратський І. Каменна соль… – С. 152.
[24] Нариси з історії Дрогобича… – С. 33.

надприбутку[25]. Найпрактичнішими у розробці соляних промислів виявилися італійці, що прибували переважно з Генуї та Флоренції. У XIV – XV ст. вони майже безперервно були управителями жупи.

Діяльність італійців-управителів сприяла розвитку торгівельних зв'язків Дрогобича. Але не обійшлося і без неприємностей. Так, у 1491 р. виник конфлікт управителя жупи Тедельді з дрогобицькими та приїжджими купцями про порядок та розмір сплати мита на вивезену сіль, який вдалося розв'язати королівським указом. Було постановлено, щоб для вантаження солі вироблялися вози довжиною 14 пядей (2,8 м), шириною 17 соляних топок на дні і 20 вгорі, висота становила 20 топок поставлених одна на одну. Віз такої конструкції вміщав 6 тис. топок солі і слугував своєрідним стандартом при сплаті мита.

Крім того, встановлено мито з однієї підводи з сіллю – якщо віз був з Дрогобича то 15 ґрошей, якщо з інших міст 18 ґрошей[26]. Вози такої конструкції досі використовуються на Дрогобиччині. Мито, серед іншого, йшло й на благоустрій доріг і вулиць міста.

У 1565 – 1570 рр. на території усього Прикарпаття було 480 панв та черунів[27]. У XVI ст. в Дрогобичі було 70 веж, 20 з яких не працювали через нестачу сировиці, оскільки нею забезпечувалися в першу чергу вежі привілейованих власників[28]. Соляний промисел у цей період складався з трьох королівських панв для виробництва дрібної солі, семи королівських та тридцяти шести міських черунів[29]. В перших десятиріччях XVI ст., крім малих черінів (площею приблизно 5 м^2), на всіх більших жупах були також великі панви для виварювання солі площею до 20 – 40 м^2 і більше. Широко використовувалися також кінні керати, тобто коловороти, для черпання сировиці (соляного розчину) з шахт[30]. У 1565 – 1566 рр. згадується, що на дрогобицькому передмісті є 3 криниці від сіл. При криницях є 5 королівських веж: одна велика, в якій є панва велика, 4 вежі – в них по одному черуну. В цей час в Дрогобичі було всього 7 королівських панв і 74 черуни[31].

У другій половині XVII ст. всі черені Самбірської економії (в Дрогобичі, Модричах, Ковпці, Старій Солі, Котові та Сприні) перебували в руках квотників-суборендаторів. Вони мали поставляти адміністрації за фіксованою ціною певну кількість (квоту) солі.

У XVII – XVIII ст. спостерігається невелике покращення технології та збільшення площі черенів. У 1768 р. в Дрогобичі було 105 панв та черунів[32]. У 1769 р. – вже 152 панви, в 1772 р. – 50. Зменшення кількості пателень можна пояснити низьким попитом на сіль через іноземну конкуренцію і заміною залізних панв на мідні, що сприяло збільшенню продуктивності, відповідно відпала потреба у великій їх кількості[33].

[25] Ісаєвич Я. Солеваріння в Дрогобичі та його околицях… – С. 112.
[26] Гошко Ю. Промисли й торгівля… – С.163.
[27] Юрчишин Н. Еволюція технології виробництва… – С. 17.
[28] Кулин О. Стара Сіль: джерела з глибин… – С. 275.
[29] Батюк Т. Соляні жупи Дрогобицького староства… – С. 130.
[30] Нариси з історії Дрогобича… – С. 40-42.
[31] Гошко Ю. Промисли й торгівля… – С. 23.
[32] Там само.
[33] Юрчишин Н. Еволюція технології виробництва… – С. 18.

У XVIII ст. в Дрогобичі панви мали розмір 5,7×5,7 м та глибину 0,3 м.[34] Нова панва на Дрогобицькій солеварні з'явилася наприкінці XVIII ст. і називалася «Тіроль», оскільки її змайстрували майстри з регіону Тіроль в Австрії, що спеціально для цього прибули в Дрогобич. Вона значно збільшила продуктивність процесу виварювання солі[35].

На території жупи також були склади солі, кузні для ремонту обладнання, майстерні боднарів, де виготовляли бочки для перевезення і зберігання солі. На виробництві працювали жупник, піджупник, писар, зваричі, дроварі, сторожі, возничі, боднарі, ковалі, кератники, лісничі, дроворуби, формувальники[36].

Дрогобицькі солеварні від середини XIV ст. мали велике економічне значення. Високий рівень солеварної промисловості сприяв створенню місцевих кваліфікованих кадрів спеціалістів – зваричів. Попит на сіль з часом змінювався, але вона завжди була економічною основою благополуччя Дрогобича. Виробництво солі було одним з головних джерел доходу як королівської казни, так і місцевих жителів. Наприкінці XVI ст. навіть побутував вислів, що на Прикарпатті люди живуть з «roli i soli» («з ріллі і солі»). Виварна сіль складала ¾ усієї солі, добутої на Прикарпатті. Але вже наприкінці XV ст. і особливо в XVI – XVII ст. в руках українських міщан і селян залишались лише невеликі черіни та переважно роздрібна торгівля сіллю. Попри те, що Дрогобицька солеварня вважалася однією з кращих (через високу концентрацію солі в ропі), вона розвивалась повільно через погані дороги. Однак, заборона завозити сіль закордону 1510 р. сприяла збільшенню виробництва солі і як наслідок швидкому розвитку жупної справи[37].

Обсяг виробництва і підприємства залежали від замовлення на сіль, з часом то збільшуючись то зменшуючись, але загалом зростали. Варто зазначити, що точну кількість добутої солі визначити важко, оскільки використовувалися різні міри ваги, які до того ж мали різне числове значення в різні періоди. Найбільш поширеним було виварювання дрібної солі для продажу за кордон в бочках вагою 140 фунтів (1 польський фунт – 400 г). Вантрові бочки закривалися дном з двох сторін, ординарні тільки знизу – об'єм тих і тих складав 78,4 кг. Однак бочки могли мати різну вагу через те, як їх наповнювали (від 75 до 106 фунтів – один фунт дорівнював 560 г), крім того різні солеварні мали різні стандарти об'єму бочок[38].

До XVI ст. в Дрогобичі не виготовляли розсипної бочкової солі, роблячи лише формовану – в топках для навколишніх місцевостей та для експорту на Литву[39].

У 1768 – 1771 рр. щорічно випускали 80 тис. бочок, а в 1560-х рр. – 70 тис., приблизно на одному рівні в XVI–XVII ст.[40] У 1783 р. – 53 тис. центнерів, що було найбільше із всіх солеварень Прикарпаття[41]. У XVIII ст. використовували скарбові (78,4 кг) і ведичні (39,2 кг.) бочки. Сіль у скарбових бочках призначалась для дер-

[34] Кулин О. Стара Сіль: джерела з глибин... – С. 89.
[35] Там само. – С. 90-91.
[36] Батюк Т. Соляні жупи Дрогобицького староства… – С. 130.
[37] Юрчишин Н. Способи та шляхи транспортування Дрогобицької солі з найдавніших часів до початку XXI ст. // Збірник наукових праць студентів історичного факультету / За ред. проф. Л. Тимошенка, доц. В. Галика. – Дрогобич, 2019. – Вип. IX. – С. 15.
[38] Там само. – С. 16.
[39] Кулин О. Стара Сіль: на хвилях століть… – С. 139.
[40] Ісаєвич Я. Солеваріння в Дрогобичі та його околицях… – С. 116.
[41] Гошко Ю. Промисли і торгівля… – С. 25.

жавних потреб, а у ведичних – на продаж. Були ще бочки-запіканки, тобто відкриті з заплавленим верхнім шаром солі. Одна тисяча грудок відповідала приблизно одній скарбовій бочці[42]. Бочки залежно від пакування мали 1300 – 1400 кг/м^3 – вага 260 – 280 кг. Це дорівнює сучасній бочці об'ємом 200 літрів.

Вивіз солі здійснювався по визначених дорогах – соляних шляхах. Вважається, що найперші дороги на Прикарпатті були шляхами розвезення солі і вже згодом ними почали користуватися крамарі, перетворюючи соляні шляхи в торгові[43].

У XVI ст. купці, що приїжджали по сіль з Поділля, Брацлавщини, Холмщини, Волині, Придніпров'я, Білорусі, Польщі, найчастіше ставали табором на майдані поблизу церкви Св. Юра та на перехресті сучасних вулиць Зварицької і М. Коцюбинського. Із Закарпаття прибували верховинці з кіньми, але без возів. Вони набивали сіллю тайстри, прив'язували їх до коней й рушали в дорогу. Першим митним постом на шляху вивезення солі з Дрогобича була Горішня Брама (одна із брам давнього Дрогобича, що дала назву сучасній вулиці міста). Інша соляна дорога йшла через Городок, Белз та на склади в м. Перемишлі на р. Сян. Сіль збувати можна було тільки в постійно визначених місцях. Наприклад, литовські купці мали право йти по сіль не далі ніж в міста Белз і Холм[44]. Сіль на Литву везли також із Старої Солі, а біля Дубанович (Дубаневич) за Рудками коло підніжжя Великої Могили, дрогобицький і старосольський соляні шляхи сходилися і йшли разом[45].

Купці були трьох типів: ті, які отримували сіль безплатно або за заниженими цінами (оскільки право власника земельної ділянки поширювалося і на надра); ті, хто купували для власної потреби, які торгували сіллю. Остання категорія платила податок прасолку (від чого їх самих стали називати прасолка) та одержували квитанцію, яка дозволяла торгівлю сіллю і була дійсна впродовж року[46].

Процес транспортування солі на річкових човнах називався фліс. Сплавляли на човнах-комягах, рідше галерах та дубасах. Існувала заборона зупиняти такі човни та брати з них мито. У 1755 р. вийшов королівський наказ, який зобов'язував жителів населених пунктів, розташованих на берегах річок, рятувати сіль в разі аварії човнів[47].

Обсяги перевезень вимірювалися ластами (1 ласт дорівнював 2 тоннам або 3 – 4 тис. літрам.) Комяги вміщали до 40 – 70 тонн[48]. У 1570 р. човен на 18 весел брав на борт 600 – 700 бочок[49]. Виробництво в цей час сягало 14 тис. бочок в рік, з них 12 тис. везли в місто Бидгощ в Польщі, де в 1520 р. було створено величезний склад солі для жуп руських. При транспортувані втрачалося до 1 тис. бочок, окільки човни часто тонули[50]. Сіль в Бидгощі продавали в 4 рази дорожче ніж в Дрогобичі[51].

Селяни прикарпатських сіл, розташованих біля солеварень, були зобов'язані доставляти дрова на солеварні і транспортувати сіль. Для безпечності сіль вез-

[42] Нариси з історії Дрогобича… – С. 95.
[43] Кулин О. Стара Сіль: на хвилях століть… – С. 23.
[44] Гошко Ю. Промисли й торгівля… – С. 161.
[45] Кулин О. Стара Сіль: на хвилях століть… – С. 23.
[46] Гошко Ю. Промисли й торгівля… – С. 162.
[47] Там само. – С. 39.
[48] Юрчишин Н. Способи та шляхи транспортування… – С. 13.
[49] Гошко Ю. Промисли й торгівля… – С. 174.
[50] Батюк Т. Соляні жупи Дрогобицького староства… – С. 130.
[51] Кулин О. Стара Сіль: джерела глибин… – С. 207.

ли великими партіями-караванами. Торгівля цих караванів починалася ранньою весною і тривала до осені[52]. Місцеві жителі (бойки) запрягали у великі криті вози биків. З собою в дорогу брали всі необхідні речі та інструменти, зупинялися на ніч, ставлячи вози квадратом. Волів запрягали по черзі по 3 – 4, позаду гнали ще запасних. В дорогу завжди вирушали озброєні. Такий спосіб транспортування був не надто поширений через погані дороги[53].

Пізніше солеварня укладала договори з жителями сіл на транспортування солі. Так у XVI ст. за бочку, перевезену з Дрогобича до Перемишля, платили 5 ґрошей. Для прикладу в 1720 р. село Чуква згідно з договором з Дрогобицькою солеварнею отримало 200 злотих за транспортування солі[54]. В 1550 р. з Дрогобицької солеварні солі було вивезено до Бреста 1565 возів, до Холма – 3484, Любомля – 2364, Ґродна – 848, Дрогобича – 469 возів (тут зауважимо, що солеварня продавала сіль Дрогобицькому магістрату так само як і в інші міста), в інші краї – 3520. Разом – 397 485 возів[55].

У 1772 р. Дрогобич відійшов разом з усією Галичиною до володінь династії Габсбургів. Австрійський уряд солеваріння оголосив державною власністю, а в 1774 р. створив «Австрійську державну соляну монополію». Для управління соледобування віденська влада у 1782 р. утворила Дрогобицьку економічну дирекцію. Соляна продукція забезпечувала не лише місцеві господарські потреби. Її вивозили в інші регіони Галичини, а також в австрійські та чеські землі, навіть за кордон[56]. В Самборі утворено «інтендентуру», яка охоплювала всі саліни від Тирави Сольної до Долини[57].

Забравши в державну власність окремі солеварні, австрійський уряд у цей період безпосередньо не займався виробництвом солі. Це право передавалося приватним особам (підприємцям) на правах оренди, позбавляючи дрібну шляхту та міщан засобів до існування. Маємо дані про рентабельність Дрогобицької солеварні у 1783 р., яка виробляла 53 тис. центнерів солі – найбільше з усіх солеварень Прикарпаття. Солеварня виварювала на той час найкращу сіль у Прикарпатті, яка користувалася великим попитом на міжнародних ринках. Так, в інструкції солеварній дирекції з 1776 р. зазначалося, що потрібно купити 20 тис. бочок солі, «але щоб ця сіль була тільки з дрогобицької … солеварні, і відправити її на склади в Сосниці на продаж у Варшаву».

З початку XVIII ст. значно зменшується виробництво та експорт солі через нестачу паливних матеріалів. Це призводить до заміни старого обладнання новим, більш продуктивним[58]. На початку XIX ст. Дрогобицька солеварня посіла перше місце за обсягами виробництва, обігнавши саліни в Долині та Старій Солі[59]. Однак у першій половині XIX ст. відбувається концентрація виробництва, закриття багатьох солеварень та зменшення випуску солі в діжках через низьку рентабельність

[52] Гошко Ю. Промисли й торгівля… – С. 6-8.
[53] Там само. – С. 167-168.
[54] Кулин О. Стара Сіль: джерела глибин… – С. 39.
[55] Гошко Ю. Промисли і торгівля в місті Дрогобич… – С. 26.
[56] Нариси з історії Дрогобича… – С. 94.
[57] Кулин О. Стара Сіль: на хвилях століть… – С. 274.
[58] Петрик В., Петрик А. Дрогобицька Жупа (Солеварня) в світлі… – С. 484.
[59] Кулин О. Стара Сіль: на хвилях століть… – С. 20.

та конкуренцію дешевої солі з Росії[60]. У 1815 р. у Східній Галичині нараховувалося 24 солеварні, а на 1848 р. їх залишилося лише 9 (Ляцьке, Стебник, Дрогобич, Болехів, Долина, Калуш, Ланчин, Делятин, Косів)[61].

У 1829 р. скасовано державну монополію і запроваджено вільну торгівлю сіллю. Однак, уже в 1892 р. держава відновила свою монополію на оптову торгівлю. Приватною залишалась лише роздрібна торгівля[62]. Право добувати і транспортувати сіль мали лише люди, які підписали з Австрійським урядом відповідний договір[63]. Було покарання у вигляді штрафу у 1000 червінців за виварювання солі селянином для себе без дозволу та заборона використовувати солянку для приготування їжі[64]. Для бідного сільського населення влада давала право безплатно брати розсіл із декотрих нерозроблених джерел, але ця пільга була обмежена. Точно визначався об'єм цього розсолу і період (наприклад, на час соління овочів)[65]. Сіль продавалась через напівдержавний орган «Крайовий відділ», який перепродував сіль від державних підприємств населенню[66]. На початку XX ст. кілограм солі коштував 10 крейцерів[67].

В австрійський період проводяться і перші наукові дослідження Дрогобицького соляного родовища. Так у другій половині XVIII ст. відомий природознавець Бальтазар Гакет, який говорив про марнотратство місцевими жителями багатств надр, описав соляну жупу в Дрогобичі – діючі два вікна, глибина вікон 45,5 м, висота рівня солянки 11,4 м, вміст у відсотках 24 – 25 %[68].

На початку XIX ст. дрогобицька солянка вважалася лікувальною і дуже помічною від різних хронічних хвороб, дрогобицькі лікарі приписували купелі в солянці. Враховуючи цю особливість, уряд встановив на дрогобицькому сорлевиварювальному заводі 5 лікувальних ванн – від особи брали 15 крейцерів, а саму солянку зваричі після купелі одразу ж виливали, аби вона не була вжита на сіль[69]. А вже у другій половині XIX ст. досліджував Дрогобицьку ропу відомий хімік та першовідкривач трускавецької «Нафтусі» Теодор Торосевич.

Становище дрогобицької жупи середини XIX ст. описує у спеціальній розвідці «Кам'яна сіль» І. Верхратський. На той час в Дрогобичі існували дві шиби (вікна, шахти, студні), з яких черпали сировицю (ропу). Одна шиба сягала 24 сажень глибини й мала солянку на 3 м; друга шиба була значно глибшою (27 сажень), а товщина солянки сягала понад 6 м. Зверху шиба мала об'єм в 1 квадратний сажень, а солянку витягували за допомогою коловороту, який обертали коні. Солянка подавалася в спеціальних кошах (8 кубічних стоп), які кріпилися грубими линвами до зрубів, і з яких помпувалась у спеціальні резервуари. Звідти трубами солянка подавалася у варну вежу, де стояли залізні панви. Тут солянку виварювали. У XIX ст. на зміну давньому способу виварювання солі прийшов т. зв. «пультовий».

[60] Кулин О. Стара Сіль: джерела глибин… – С. 31.
[61] Петрик В., Петрик А. Дрогобицька Жупа (Солеварня) в світлі… – С. 484.
[62] Нариси з історії Дрогобича… – С. 94.
[63] Юрчишин Н. Способи та шляхи транспортування… – С. 17.
[64] Гошко Ю. Промисли й торгівля в Українських Карпатах… – С. 35.
[65] Лазорак Б. «Его Сіятельству Господину Военному… – С. 133.
[66] Там само. – С. 134.
[67] Пастух Р. Вулицями старого Дрогобича / Худож. оформл. Р. А. Гимона. – Львів, 1991. – С. 110.
[68] Кулин О. Стара Сіль: джерела з глибин… – С. 104.
[69] Петрик В., Петрик А. Дрогобицька Жупа (Солеварня) в світлі… – С. 484.

Він став можливий з будівництвом принципово нових веж. У цих вежах вогнища влаштовувалися під черунами з димоходами, біля яких ставили залізні закриті шафи з полицями. Топки солі завантажували в ці шафи, і вони там сохли протягом 4 – 5 годин. Всього на день варильники на 3 черуни затрачували 14 стягів мішаного дерева. Готова сіль (топки та гурмани) збиралася в спеціальних складах у вигляді пірамід в 16 рядів, що вміщував 1480 топок. Нижній ряд мав 100 топок, другий – 99, третій – 97, четвертий 96 і так до 86 топок. Гурмани складали один на одний по 5 – 6 штук. Пошкоджені топки та гурмани визначалися бракованими і підлягали повторній переробці. У 1871 р. на Дрогобицькій жупі було зайнято 70 працівників[70]. У другій половині XIX ст. на Дрогобицькій солеварні щорічно виварювали від 5 тис. до 8,5 тис. тонн солі. У 1881 р. вартість виробництва солі в Дрогобичі масою 50 кг становила 1 злотий і 6 ґрошей – це близько 18 – 22% загальної вартості[71].

На початку XX ст. трудовий колектив солеварні був таким: у робітничих майстернях – два слюсарі, 4 вартові (робоча зміна 12 год.), начальник промислу інженер, бухгалтер, контролер. Доставка палива на солеварню здійснювалася за річним контрактом. Зарплата робітників була договірною та неоднаковою у різних працівників. Так, наприклад кочегар видобутку розсолу заробляв 4 крони на день, машиніст 150 крон на місяць, коваль та слюсар 100 – 120 крон на місяць, охорона 3 – 4 крони на день, фасувальники не менше 3 крон на день, начальник промислу 500 – 700 крон на місяць, інженер 400 – 600 крон, бухгалтер 300 – 500 крон, контролер 250 – 300 крон[72].

Наступний всеохоплюючий опис солеварного підприємства в Дрогобичі відбувся тільки на початку XX ст. В ході Першої світової війни у вересні 1914 р. Дрогобич був зайнятий російськими військами. Тоді ж Міністерством торгівлі і промисловості Росії була проведена ревізія на Дрогобицькому заводі, який вважався найприбутковішим та взірцевим в плані якості виробництва, а також зафіксовано давні методи виробництва солі: за допомогою парових помп викачували розсоли, які поступали на сковороди, під якими горів вогонь з дерева, вугілля, нафти; за сковородою розміщувалася особлива піч для висушування, яка нагрівалася гарячими газами з-під сковороди[73]. Сковорідки були з різних металів. Ширина їх сягала від 5 – 6 до 8 м, довжина від 10 – 12 до 15 м, площа від 60 – 80 до 100 м^2. Сховища для розсолу були з дерева і каменю, покритого цементом. Вони вміщали двомісячний об'єм витрати розчину і були покриті дахом. Відповідно до опису розсіл викачують цілий рік і припиняють лише через ремонт обладнання. Роботи із виварювання тривають і вдень, і вночі – робітники відпочивають лише на церковні свята, сковорідки по черзі на неділю гасять і чистять. Опис заводу: «старостинське джерело» – 57 м глибини, переріз 3×4 м, рівень розсолу на глибині 12 м від забою; «королівське джерело № 1» – 45 м, 3×4 м, рівень розсолу 16 м 32 кг солі в одному гекталітрі. Дерев'яні сховища на цегляній основі, у висоту 18 м, площа 0,15 м в одному сантиметрі – 15 гектолітрів розсолу; об'єм збірників – 8-денний розхід солі на одній сковороді. Площа сковорід 10×8 м. Топки в два ряди в печі – один над

[70] Петрик В., Петрик А. Дрогобицька Жупа (Солеварня) в світлі… – С. 484.
[71] Кулин О. Стара Сіль: джерела глибин… – С. 32.
[72] Лазорак Б. «Его Сіятельству Господину Военному… – С. 137.
[73] Там само. – С. 135-136.

одним, у повній камері 470 топок, 12 камер – по 4 в кожній сушильній печі, сіль сушиться 4 – 6 год.[74]

Восени 1918 р. Австро-Угорщина припинила існування і в Галичині, Буковині та на Закарпатті була проголошена влада Західноукраїнської Народної Республіки. Так почався новий період в історії Дрогобицької солеварні. Випуск солі продовжував залишатися державною монополією. Тоді ж солевари Стебника та Дрогобича організували перші Робітничі Ради, які боролися за покращення умов праці[75]. В радянські часи про це нагадувала меморіальна табличка на стіні дирекції солеварні (див. додаток 7). Однак вже 19 травня 1919 р. Дрогобич був захоплений польськими військами і Дрогобицький соляний промисел відійшов у монополію польської держави.

Незважаючи на певне пожвавлення виробництва солі, в Дрогобичі катастрофічно не вистачало солянки. Ще в 1825 р. на території заводу були проведені широкомасштабні пошуки «за здогаданою старою шахтою», але вони не увінчалися успіхом. У 1932 – 1933 роках місцева польська влада вирішила збільшити продуктивність дрогобицького солеварного заводу шляхом побудови нової варильні та відновлення використання соляних шахт в Колпці, Сільці і Модричах. Цей проект не був здійснений з невідомих причин. Однак, в 1938 р. шахта № 1 була поглиблена з 42,55 до 48,7 м, тобто, на 6,15 м, але це не дало результату. Після цього «за кружаючими вістками», опертими на твердження старших людей, розпочалися пошуки старої «занехаяної» шахти. При цьому згадували і карту 1831 р. з позначкою всіх старих джерел. У 1938 р. у 267 місцях бурили на гл. 1,5 – 4 м, але шахти не віднайшли, незважаючи на те, що цілий терен заводу був перекопаний на 40 %. В ході цих робіт було виявлено багато старого обладнання: 2 дерев'яні кадки, які мали в ширину 1,85 м і глибину 0,8 м; 1 кадку еліпсоподібної форми, яка мала у довжину 4,25 м, ширину – 2,15 м та глибину – 1 м; 1 дерев'яний жолоб довжиною 5 м, шириною 0,85 м; 1 дерев'яний поміст довжиною 5 м. На 1940 р. солянку качали з обох шахт – від 21,5 до 23 тонн солі щоденно[76].

У вересні 1939 р. за пактом Молотова-Ріббентропа Західна Україна, в тому числі і Дрогобич, відійшли до СРСР. Було сформовано Дрогобицьку область у складі УРСР. Під час німецької окупація 1941 – 1944 рр. майже вся продукція Дрогобицького солевиварювального заводу вивозилась до Німеччини.

Вже після закінчення Другої світової війни, почали удосконалювати процес виробництва солі. У 1948 році вперше розпочато механічне йодування солі мокрим методом. У 1963 р. встановлено сушильний барабан і два автомати по розфасовці солі. У 1989 р. побудований фасувальний цех з відділенням сушки, де були встановлені нові автомати фасування солі в поліетиленові пакети. В радянський період внаслідок покращення матеріально-технічної бази підприємства різко збільшилися обсяги виробництва, так у 1976 р. виготовлено понад 10 тис. тонн кухонної солі.

У перші роки нового XXI ст. процес виробництва солі на Дрогобицькому солеварному заводі виглядав наступним чином: розсіл з шурфа № 1 подається по роз-

[74] Там само. – С. 144-145.

[75] Мизовий Д. Перша Робітнича рада на Дрогобиччині // Радянське слово. – 1957. – № 129. – С. 4; Сивохіп Г. Бачили світлу мету // Радянське слово. – 1987. – № 20. – С. 5.

[76] Петрик В., Петрик А. Дрогобицька Жупа (Солеварня) в світлі… – С. 486.

солопроводу в дерев'яні розсолозбірники (побудовані відповідно в 1873 – 1878 роках), а з них один раз в зміну самопливом подається на два черені для випарки солі. Випарні установки складаються із черенів, які нагадують ванну чотирикутної форми звареної з листової сталі товщиною 8 – 10 мм. Висота бортів кожного череня складає 0,7 м, довжина 12 м і ширина 8 м. Черінь розміщується над газоходами топок і зверху перекритий по всій довжині і ширині дерев'яним ковпаком, від центру якого відходить паровитяжна труба чотирикутної форми. Механічний вигріб розміщений під вигрібним ковпаком і приводиться в рух електродвигуном через редуктор при допомозі ланцюга Галля. Розсіл в черенях нагрівається до температури кипіння 105 – 108 °С. При такій температурі добре йде процес випарювання. Температура в топці череню повинна бути в межах 1000 – 1100 °С, а температура газу на виході із топки 400 – 450 °С. Норма випарки солі з одного череня складала 2,6 – 2,7 т за зміну. Вигріб солі проводився два рази за зміну, зміна продовжується 8 годин. Підживлення череня свіжим розсолом повинно продовжуватися не більше 25 діб, після цього агрегат необхідно зупинити на ремонт і збивку черінного каменю. Час зупинки череня на поточний ремонт і збивку каменю не повинен займати більше 36 годин. Під черенями розміщені топки, які працюють на природному газі. Внаслідок випаровування води проходить перенасичення розсолу і виділення кристалічної солі, яка осідає на дні черенів. Сіль, яка випала, вигрібається з днища череня при допомозі скребкового механізму в лоток транспортера. Із лотка сіль з вмістом вологи до 12 % подається в центрифугу, в якій вона зневоднюється. Після фугування в центрифузі в солі залишається до 5 % вологи. В центрифузі проводиться йодування солі мокрим методом з розрахунку 67 г йодоватокислого калію на 1 т солі. Відфугована сіль із центрифуги подається скребковим механізмом на стрічковий транспортер, який доставляє сіль до приймача сушильного барабану[77].

Для сушіння солі, як сипучого матеріалу, використовувався сушильний барабан, який обігрівався повітрям нагрітим до 260 – 300 °С топковими газами в особливому теплообміннику, який називається калорифером. Нагріте повітря пропускалося в середину сушильного барабану, де стикалося із сіллю і висушувало її. Гаряче повітря подавалося в барабан з протилежної сторони. Волога сіль, рухаючись в напрямі обертання барабану, піднімається до його середини і падає вниз, обтікається повітрям, завдяки чому забезпечується велика поверхність випаровування вологи. Висушена і просіяна сіль з сушильного барабану поступає в бункери. Сіль з бункерів подається в фасувально-пакувальний автомат. Фасування солі в поліетиленову плівку проводиться на автоматі М1-АРЖ з продуктивністю 50 пакетів/хвилину, масою 0,75 кг. Також проводилося пакування солі насипом в поліпропіленові мішки масою 40 кг.[78]

До 2013 р. Дрогобицьку солеварню орендувало ПрАт «Галка-Дрогобич». За цей час підприємство зазнало відчутних збитків матеріально-технічного характеру і зараз перебуває в жахливому становищі.

Відповідно до наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України на базі солеварні, яка жодного дня не припиняла своєї діяльності, у червні

[77] Дрогобицький солевиварювальний завод. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki.

[78] Екскурсія на Дрогобицький солевиварювальний завод (жупу). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gui-de.lviv.ua/Ua/zhupa_ua.htm.

2013 р. було створено державне підприємство «Солевиварюваний Дрогобицький завод». Площа ділянки, на якій розташований сільзавод – 5,8 га. Ділянка перебуває в комунальній формі власності. На території підприємства розташовано 9 пам'яток культури місцевого значення. Стан 7 з них є незадовільним або аварійним. Вся територія сільзаводу знаходиться в межах охоронних зон церкви Св. Юра та церкви Воздвиження Чесного Хреста. Свого часу існував проєкт на базі солеварні та храмів Св. Юра і Воздвиження Чесного Хреста створити заповідник. Зараз розробляються проєкти реновації підприємства та перетворення його на музей з діючим виробництвом на зеленій енергії, де також можна б було оздоровлюватися.

На солеварні працює близько 28-ми осіб. На даний час на підприємстві випускається продукція двох видів: «Сіль кухонна виварна йодована» і «Сіль кухонна виварна без добавок» (див. додаток 8), які мають «Сертифікат відповідності Державної системи сертифікації УКРСЕПРО», зареєстрований в Реєстрі за № 11А 1.021.Х003763-07. Сіль відповідає вимогам ДСТУ 3583-97 (ГОСТ 13830-97) «Сіль кухонна. Загальні технічні умови»[79].

Однак через технічну розруху обсяги найстарішого в Україні виробництва скоротилися. Продукцію ДП «Солевиварювальний Дрогобицький завод» реалізовують лише в межах Дрогобицького району, використовуючи для первинного транспортування засіб пересування – віз дрогобицького митного стандарту XVст. запряжений конем, а для перевезення ропи на підприємства харчової промисловості автоцистерну. Тому дрогобицька сіль, яка має унікальні хімічні властивості, є великою рідкістю і її можна купити лише в Дрогобичі та в навколишніх містечках або за спецзамовленням.

Станом на 2022 рік сировинною базою підприємства служить шурф № 1 (давній Королівський шиб), який введений в експлуатацію ще в 1473 р. Поперечний розріз цього шурфа 3×2,5 м, глибина 48 м, а насос для викачки розсолу встановлений на глибину 47,7 м. Дебіт шурфа складає 55 м^3/добу, середня мінералізація розсолу 300 г/л.[80]

На будівлі Королівської шиби, яка є пам'яткою архітектури місцевого значення, знаходиться герб цеху солеварів – два перехрещені молотки (див. додаток 1). Вони символізують латинський вислів «Mente et malleo» («Розумом і молотком»), який означав, що все в житті треба робити з розумом і молотком. Раніше печі працювали на газі, що допомагало випускати до 10 тис. тонн солі на рік. Зараз – вп'ятеро менше. Але іронія в тому, що відмова від дорогого газу змусила повернутися до технології XIV ст., зробивши виробництво по-справжньому автентичним. Чани площею 2×3м заповнюються розсолом на 40 см. Ропу нагрівають за допомогою дров до 106 °С. Потрібно дві-три години, щоб сіль викристалізувалась. За день виходить від 500 до 700 кг. Потім її висушують, йодують і фасують[81].

За словами директора солевиварювального заводу є перспектива внести технологію солеваріння в Дрогобичі до списку нематеріальної спадщини ЮНЕСКО,

[79] Дрогобицький солевиварювальний завод. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki.

[80] Дрогобицький солевиварювальний завод. Історична довідка / Відділ бухгалтерії ДП «Солевиварювальний Дрогобицький завод». – 2021. – С. 7.

[81] Руденко Є. Біле золото. Як у Дрогобичі видобувають сіль у середньовічний спосіб. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.pravda.com.ua/articles/.

адже за подібною технологією сіль вже в світі ніде більше не виробляють. Сіль продовжує приваблювати в Дрогобичі численних туристів, регулярно проводяться екскурсії на Дрогобицьку солеварню, в ресторанах і кав'ярнях міста можна скуштувати страви з цією приправою, зокрема знамениту каву з сіллю, влаштовуються фестивалі, присвячені солі, а топка дрогобицької солі стала одним з найпопулярніших і найбільш упізнаваних сувенірів з міста солеварів.

Таким чином, за понад шістсот років, від першої писемної згадки про соляний промисел в Дрогобичі, технологія виробництва та транспортування дрогобицької солі пройшла своєрідне коло, повернувшись до первісних форм XIV ст. і є справді унікальною та автентичною, хоча обсяги виробництва впали до критичної межі. Таке ось воно «біле золото», яке можна скуштувати тільки на Прикарпатті. Дрогобич – у ньому вся сіль, в кожному кристалику якої тисяча років великої історії.

ДОДАТКИ

Додаток № 1

Королівська шиба (соляна криниця) № 1, фото 2011 р.
Джерело: «Дрогобицька сіль»: приватний архів Н. Юрчишина. – Ф. 1. – ОЗ 85. – Арк. 1.

Кадь (резервуар, який слугував первинним фільтром, де осідали домішки), фото 2011 р.
Джерело: «Дрогобицька сіль»: приватний архів Н. Юрчишина. – Ф. 1. – ОЗ 85. – Арк. 5.

Додаток № 2

Вигляд Дрогобицької солеварні станом на 2011 р.
Джерело: «Дрогобицька сіль»: приватний архів Н. Юрчишина. – Ф. 1. – ОЗ 85. – Арк. 2.

Вигляд Дрогобицької солеварні станом на 2018 р.
Джерело: «Дрогобицька сіль»: приватний архів Н. Юрчишина. – Ф. 1. – ОЗ 85. – Арк. 3.

Додаток № 3

Дрогобицька солеварня на картах XVIII – XXI ст.

Джерело: https://maps.arcanum.com/en/map/europe-19century-thirdsurvey/?layers=160%2C166&bbox=2613255.608180861

Джерело:https://maps.arcanum.com/en/map/europe-19century-secondsurvey/?layers=158%2C164&bbox=2614314.0554138334%

Джерело: https://maps.geshergalicia.org/cadastral/drohobycz-drohobych-1853/

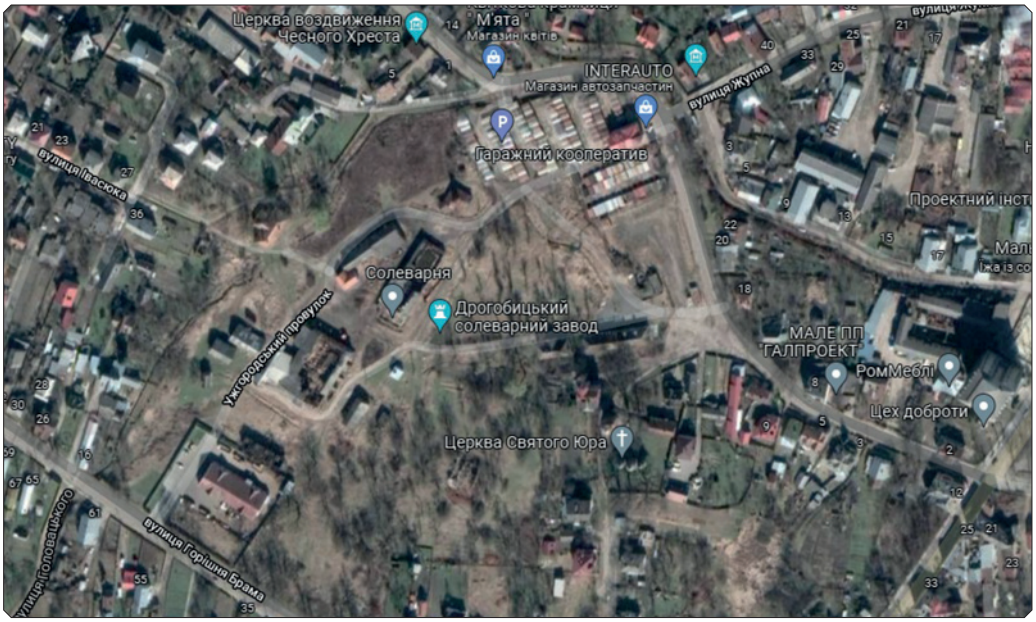

Джерело: https://www.google.com.ua/maps

Додаток № 4

Територія Дрогобицької солеварні: зліва будівля механічного цеху, вдалині Шиба № 2 (соляна криниця); фото 2011 р.
Джерело: «Дрогобицька сіль»: приватний архів Н. Юрчишина. – Ф. 1. – ОЗ 85. – Арк. 3.

Територія Дрогобицької солеварні: зліва Шиба № 2, фото початок XX ст.
Джерело: Дрогобич. Історичний фотографічний архів: https://www.facebook.com/photo?fbid=4802301939842453 &set=pcb.683421575702.

Додаток № 5

Один із солеварних цехів; фото 2011 р.
Джерело: «Дрогобицька сіль»: приватний архів Н. Юрчишина. – Ф. 1. – ОЗ 85. – Арк. 4.

Один із солеварних цехів; фото початку XX ст.
Джерело: Дрогобич. Історичний фотографічний архів: https://www.facebook.com/photo?fbid=753699625186935&set=pcb.4725608417479968.

Додаток № 6

Інформаційні таблиці на будівлі дирекції Дрогобицької солеварні, фото 2011 та 2018 років.
Джерело: «Дрогобицька сіль»: приватний архів Н. Юрчишина. – Ф. 1. – ОЗ 85. – Арк. 6-7.

Додаток № 7

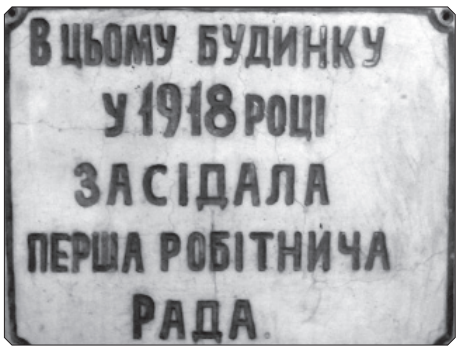

Меморіальна таблиця на будівлі дирекції Дрогобицької солеварні, фото 2011 р.
Джерело: «Дрогобицька сіль»: приватний архів Н. Юрчишина. – Ф. 1. – ОЗ 85. – Арк. 8.

Додаток № 8

Продукція Дрогобицької солеварні, фото 2018 – 2021 рр.
Джерело: «Дрогобицька сіль»: приватний архів Н. Юрчишина. – Ф. 1. – ОЗ 85. – Арк. 9-10.

Процес виварювання солі в металевій панві на Дрогобицькій солеварні, фото 2018 р. Джерело: «Дрогобицька сіль»: приватний архів Н. Юрчишина. – Ф. 1. – ОЗ 85. – Арк. 12.

Назарій Юрчишин.

Еволюція технології виробництва та шляхи транспортування Дрогобицької солі з найдавніших часів до початку XXI ст.

Досліджено технологію виробництва дрогобицької солі. Простежено способи та шляхи транспортування дрогобицької солі з найдавніших часів до сьогодення. Охарактеризовано структурну формацію дрогобицької солеварні в XV – початку XX ст. Також наведено статистичні дані щодо солеваріння впродовж XV – XX ст. Показано характерні зміни у виробництві солі, що відбулися в період перебування Дрогобиччини у складі Австрійської імперії, Другої Речі Посполитої, СРСР та незалежної України. Продемонстровано, що технологія виробництва за тисячоліття залишилася майже незмінною.

Nazariy Yurchyshyn.

The evolution of production technology and ways of transporting of Drohobych salt from ancient times to the beginning of the XXI century.

The technology of Drohobych salt production has been studied. Methods and ways of transporting of Drohobych salt from ancient times to the present are traced. The structural formation of the Drohobych salt plant in the XV – early XX centuries is described. Also statistical data regarding salt production during the XV – XX centuries is given. Characteristic changes in salt production that took place during the Drohobych region as a part of the Austrian Empire, the Second Polish-Lithuanian Commonwealth, the USSR and independent Ukraine are shown. It has been shown that the technology of production has remained almost unchanged for millennia.

УДК 27-523.6(477.83-22)"1912"

Роман ТАРНАВСЬКИЙ

РУКОПИСНА КНИГА «СПИС ПАРОХІЯН В ДЕРЕЖИЦАХ І МОНАСТИР ДЕРЕЖИЦКИЙ СПОРЯДЖЕНІ В РОЦІ 1912»

Рукописна книга «Спис парохіян в Дережичах і Монастир дережицкий споряджені в році 1912» із храму Івана Хрестителя села Губич вперше для широкого загалу була виявлена в травні 2019 року автором однойменної до назви розвідки книги[1] при опрацюванні архівного матеріалу даного храму з метою написання історико-краєзнавчого нарису з історії парохії та при активній допомозі настоятеля храму о. Святослава Городецького. Слід відзначити, що ця книга охоплює тільки осіб греко-католицького віросповідання.

Зберігалась ця книга і інші церковні документи в дерев'яній дзвініці і були виявлені при побудові нової цегляної.

Рукописна книга «Спис парохіян в Дережичах і Монастир дережицкий споряджені в році 1912» – це згруповані записи про сім'ї сіл Дережичі та Монастир-Дережицький – цілком на даний час не вивчена група рукописних пам'яток. У науковій літературі не знаходимо будь-яких посилань на ці книги, як джерело, тому це джерело стало об'єктом детального дослідження і прискіпливого вивчення.

Історія формування такого типу рукописних книг бере свій початок з початком минулого століття і мала за мету детального обліку всіх парохіян, які перебували в даній парохії. Ініціювала запровадження таких рукописних книг греко-католицька консисторія в рамках єпархіальної реформи, а тому торкалась всіх парохій.

Дана рукописна книга із архіву парохії Губич, а укладена у 4-у кодексі на 400-х аркушах первісної пагінації, розміром 24.0Х40.5 см. Папір без водяних знаків. На початку обліку в даній книзі не знаходимо ім'я і прізвище священника, який робив перші записи. Але знаємо, що у 1912 році парохом в с. Губичі був о. Карло Федорович, декан Дрогобицький. Отже, перші основні записи даної книги зроблені саме ним. Наступними писарями-священниками були о. Д. Бахівський і отець Дмитро Городиський. Закінчення записів приходиться на 1958 рік, тобто рік смерті 85-ти річного пароха Дмитра Городиського, яка наступила 19 січня 1960 року. Після нього записи не проводились. Тобто маємо записи на протязі 48-ми річного періоду. Слід відзначити, що це третя і старша на шість років після Тустанович та Губич книга. На забуваймо, що тустановицька книга почалась заповнюватись у 1918 році.

[1] Спис парохіян в Дережицях і Монастирі дережицькім споряджений в році 1912 (спроба генеалогії губицьких родин) / [Упорядник та вступне слово Роман Тарнавський]. – Дрогобич, 2012. – 110 с.

Ця книга містить цінну інформацію про дережицькі та монастир-дережицькі родини, важливі записи побутового, політичного, церковного характеру.

На чільній стороні оправи посередині – біла прямокутна наліпка розміром 14.5х10 см. Каліграфічно чорним чорнилом зроблено напис «Спис парохіян Дережич і Монастир дережицький споряджений 1912 року».

На титульному аркуші каліграфічним почерком, чорним чорнилом написано вихідні дані з титульної сторінки: посередині «*Спис парохіян в Дережичах і Монастир дережицький споряджений в році 1912*».

Нумерацію сторінок здійснено вручну. Записи робилися довільно в лініях в один рядок. Тобто в одній лінійці йшло ім'я та прізвище особи (чоловіка), чий він син, рік народження, рік вінчання і рік смерті, номер дому. Священник міг дописати важливі дані, які стосувалися цієї особи. Нижче першої лінійки йшов запис і дані про дружину, ім'я, прізвище, звідки родом і хто батьки, рік народження, рік смерті.

В третій лінійці і наступних вписувались окремо діти. Цікавим є той факт, що серед записів є ті, у яких на одній сторінці священник записував дані про синів та зятів однієї родини, що дає широкий географічний та інформаційний матеріал.

Розмір книги складає 24,5х40,5 см. Корінець відсутній, обкладинки грубі, обтягнуті потертим синім матеріалом. Стан збереження задовільний. Надзвичайно важливим є те, що ця книга повнокомплектна. Книга має два розділи: перший розділ носить назву Дережичі і починається з нумерації № 1 і закінчується 200 сторінкою. Другий розділ має назву Монастир дережицький з нумерацією від 1 до 200. В загальному дана книга має 400 сторінок. Самі сторінки сфальцовані в окремі зошити і прошиті. Сама сторінка являє собою горизонтальних 38 ліній, відстанню між ними в один сантиметр. Кожна сторінка нумерована вручну. Вирваних сторінок немає. В громаді Дережич нараховується 106 заповнених аркушів, незаповнених, тобто чистих сторінок – 163. У громаді Монастиря-Дережицького – відповідно заповнених 57 сторінок, чистих 143.

До цивільних втрат Дережицької громади в даній книзі записано п'ять осіб. Двоє вбиті громом, двоє повісилось і один вбитий деревом у лісі. До військових втрат слід віднести дев'ять осіб. З них померли в шпиталях – шість осіб, не вернуло з війни – шість осіб, загинуло на фронті – дві особи, забрали мадяри в часі війни – одну особу. Цікаво, що перебувало або виїхало до Росії – троє осіб. Загальна втрата осіб дережицької громади становила 23 особи.

До військових втрат громади Монастир-Дережицький слід віднести – сім осіб. З них загинуло – двоє осіб, померло в шпиталях – одна особа, не вернуло з війни – три особи, перебувають в Росії – одна особа.

Всього до книги з обох громад вписано 378 сімей (1 326 осіб), одиноких – 12, дітей – 1 326. За нашими підрахунками, всього за період з 1912 по 1958 роки вписано 2 967 осіб. В тому числі 1 641 дитина та 1 326 дорослих. Водночас є дані про дітей-близнюків та двійнят – 26, що становить 0,94 % від загальної кількості вписаних дітей.

Аналізуючи записи даної книги, приходимо до висновку, що демографічні втрати поселення громад Дережич та Монастиря-Дережицького, особливо дітей, осіб греко-католицького віросповідання становили: діти, які померли до року –

505 осіб (18,24%); діти, які померли до 5-ти річного віку – 678 (24,49 %). Незаконнонароджені діти за період з 1912 по 1958 роки – 81 (2,93%).

Щодо кількості дітей в дережицьких сім'ях, то вони розподілялись таким чином: одна дитина в 68 сім'ях; двоє в 51; 3 в 41; 4 в 49; 5 в 28; 6 в 20; 7 в 17; 8 в 18; 9 в 11; 10 в 9; 11 в 5; 12 в 4 та 16 в одній сім'ї.

У Монастирі-Дережицькому відповідно – одна дитина в 24 сім'ях; 2 в 23; 3 в 12; 4 в 18; 5 в 16; 6 в 10; 7 в 7; 8 в 1; 9 в 5; 10 в 7; 11 в 2; 12 в 2 та по 13 дітей у 2 сім'ях.

В даній книзі обліковано близько 115 населених пунктів, в тому числі Угорщини, Польщі, Чехії, Росії і т. д.

В книзі переважно записані сім'ї та родини села Дережич: Федиків – 28 записів, Фірманів – 22 записи, Колодій – 16 записів, Блищаків – 17 записів, Маликів – 14 записів, Кузанів – 12 записів, Футалашів – 10 записів, Берещаків – 8 записів, Опікунів – 8 записів, Трускавецьких – 7 записів, Магурів – 7 записів. Всі ці роди є корінними жителями Дережич. Хоча чимало їх представників у різний час розселялися в довколишніх селах, зокрема в Млинках Сівникових та Млинках Шкільникових.

У Монастирі-Дережицькому переважали такі родини: Мацьків – 9 записів, Уєчко – 8 записів, Боднар – 6 записів, Федик – 6 записів, Цепак – 6 записів.

Поаркушний перегляд книги та інформація, зафіксована у ній, у значній мірі, відображає соціальну демографію Дережич та Монастиря-Дережицького. Записи в ній залежали від рівня підготовки писарів, які заповнювали цю книгу. В загальному записи зроблено на високопрофесійному рівні, що дає змогу стверджувати про високий рівень освіти писарів.

Слід відзначити, що цей облік проведено через книгу «Спис парохіян Дережич і Монастиря дережицького…» і стосуються лише осіб греко-католицького віросповідання, які належали до Губицької парохії.

Записи відображають з максимальною точністю інформацію, яка була доступна парохам, за всіма пунктами цієї книги та їх особистими контактами із родинами.

Укладач наперед перепрошує перед тими, хто шукатиме знайомі прізвища за можливі перекручення у їхньому написанні, спричинені помилками в оригіналі. Неповнота даних у списках (щодо написання прізвищ, адреси, року народження, віросповідання) зумовлені неповнотою тексту оригіналу.

Складаємо щиру подяку пароху губицької парохії о. Святославу Городецькому за розуміння і допомогу у цій важливій справі для відродження генеалогії представників нашого народу для наступних поколінь українців.

ДОДАТОК

«СПИС ПАРОХІЯН В ДЕРЕЖИЦАХ І МОНАСТИР ДЕРЕЖИЦКІМ СПОРЯДЖЕНИЙ В РОЦІ 1912»

Дережичі

Прізвище, ім'я чоловіка й ім'я, прізвище дружини та імена дітей	**віра**	**дата народження**	**дата вінчання**	**дата смерті**
Бабій Юрко з Тустанович		30.04.1863		25.10.1921
ж. Солецька Катерина з Тустанович		14.04.1852		21.05.1927
Баб'як Василь з Тустанович				25.02.1940
ж. Левицька Марія				30.03.1940
д. Магдалина * в Тустановичах		05.10.1901		
Баб'як Татяна		10.10.1865		10.03.1925
Баб'як Атанас син Татяни		25.01.1888	01.03.1910	25.12.1948
ж. Трускавецька Катерина		14.10.1988		
д. Іван		21.12.1910	25.11.1934	
Микола		23.04.1912	26.01.1939	
Анна		29.08.1914		11.04.1916
Марія за Данила Федика		05.03.1917	18.06.1938	
Євдокія		02.03.1920		22.03.1921
Григорій		22.04.1922		
Михайло		28.11.1929		18.04.1930
Баб'як Іван син Атанаса		21.12.1910	25.11.1934	
ж. Футалаш Марія		08.07.1921		
д. Любов		08.06.1940		
Мирослава		10.08.1943		
Катерина		14.08.1945		
Бачинський Кость з Ясениці н.ч.д. 117		21.01.1865	1890	08.05.1940
ж. Опацка Маланка		20.12.1862		12.04.1920
д. Марія		18.06.1891		
Анна		26.051893		26.12.1893
Катерина illeg Стефан 02.04.1927 + 24.01.1927		22.02.1895		
Настя		12.04.1897		19.03.1899
Євдокія		30.011900		06.02.1900
Гринь		07.02.1901		02.04.1904
Розалія за Івана Бішка		06.06.1903	30.01.1925	
Онуфрій,		13.06.1907	23.11.1933	

Бачинський Онуфрій син Костя		13.06.1907	23.11.1933	27.07.1945
ж. Фірман Марія		27.08.1912		02.01.1938
д. Ірина		21.03.1934		
2 ж. **Білинська Анеля** з Унятич		15.10.1912	12.02.1939	
д. Євгенія		11.03.1941		23.06.1941
Богдана		09.09.1942		
Юлія		18.05.1945		
Берещак Юліан син Михайла				
ж. Селяник Мирослава		07.01.1931		
д. Микола-Олег		22.05.1957		
Берещак Ярослав зять Петра Заяця		02.10.1924	02.08.1947	
ж. Заяць Анастазія		20.01.1918		
д. Оксана		29.04.1948		
Галина		27.06.1955		
Леся		27.06.1955		
Берещак Федь з Тустанович н.ч. д.89		11.03.1877	17.06.1902	27.07.1927
ж. Пілько Парашка з Тустанович		30.10.1884		
д. Микола		07.05.1903	18.06.1927	
Михайло		22.10.1904	06.06.1931	
Анна		07.12.1906	15.02.1930	
Василь		15.09.1909	05.11.1935	
Юлія		30.04.1911		17.08.1911
Павло		07.07.1912	11.06.1938	
Марія		12.12.1914		06.03.1915
Дмитро		23.09.1917		
Стефан		17.11.1919		
Ольга		28.04.1922	12.06..1943	
Ярослав		02.10.1924	02.08.1947	
Берещак Павло син Федя		07.07.1912	11.06.1938	
ж. Должанська Марія з Лопушної		05.03.1919		
д. Мирослав		20.02.1946		
Стефан		10.04.1949		
Берещак Дмитро син Федя		23.09.1917	1946	
ж. Безугла Надія з Сингаївки обл. Київ		15.02.1926		
д. Ярослав		01.04.1946		
Світлана		10.03.1955		
Берещак Микола син Федя		07.05.1903	18.06.1927	
ж. Мазур Анна		08.01.1929		
д. Степан		17.01.1929		

Ярослава		18.06.1933		
Богдан		04.12.1936		
Марія		20.10.1939		
Ірина		16.04.1944		
Мирослав		21.02.1948		
Беращак Василь зять Івана Мазура		15.09.1909	05.11.1935	
ж. Мазур Ольга		24.12.1913		26.05.1957
д. Дарія		23.11.1935	15.03.1941	
Галина		15.10.1947		
Стефан		05.08.1953		
Берещак Михайло		22.10.1904	06.06.1931	
ж. Бішко Фрузя		30.03.1906		
д. Марія		07.11.1931		01.02.1932
Юліан		02.03.1933		
Бішко Юліан з Губич зять Йосифа Колодія		26.07.1908	14.02.1933	
ж. Колодій Марія		01.01.1910		
д. Ілія		27.07.1933		
Стефанія		29.101935		
Михайло		18.11.1937		
Михайлина		11.11.1939		04.08.1940
Роман		09.01.1941		
Павлина		12.02.1944		12.03.1944
Микола		13.12.1945		
Мирон		12.08.1949		
Ірина		13.01.1953		
Дарія хр. 20.02.1955		30.08.1954		
Бішко Гринь з Губич не вернув з війни		04.02.1875	20.02.1898	
ж. Блищак Варвара її illeg Олекса* 18.03.1898 шл. 07.06.1924 в костелі Дрогобича		15.12.1875	02.10.1945	
д. Дмитро		30.04.1899		12.03.1900
Іван		02.02.1901	31.01.1925	
Юліанія		03.03.1903		07.08.1903
Петро		08.06.1904		16.05.1905
Фрузя за Михайла Берещака		30.03.1906	06.06.1931	
Юліан		26.07.1908	14.02.1933	
Андрій		13.12.1910	21.11.1936	
Маґда		01.04.1914		27.08.1913
Настя		02.07.1914		07.07.1916

Бішко Іван син Гриня н.ч. д. 23		02.02.1901	31.01.1925	25.06.1952
ж. Бачинська Розалія		06.06.1909		
д. Григорій з Катериною Романюк		23.03.1925	27.06.1948	
Марія		20.06.1928		10.08.1928
Мирослав		21.10.1929	20.11.1954	
Стефанія + в шпиталі Львова		08.02.1934		04.11.1937
Стефан		28.05.1939		
Бішко Андрій син Гриня н.ч.д.179		13.12.1910	21.11.1936	26.03.1952
ж. Піут Парашка з Літині		27.10 1904		
д. Григорій		17.06.1937		
Бішко Мирослав син Івана		21.10.1929	20.11.1954	
ж. Пфайфер Марія		02.04.1927		
д. Василь		05.08.1955		06.10.1955
Іван		05.08.1955		
Буґан Ілько н.ч.д.78		01.08.1864	12.02.1890	24.12.1919
ж. Блищак Пелагія		20.06.1865		14.08.1944
д. Марія		07.04.1892	13.11.1919	
Онуфрій + на війні		16.06.1895		02.11.1916
Юрко		19.04.1898		19.04.1898
Настя		05 11.1899		30.03.1932
Єва		11.05.1903		20.05.1905
Булюк Григорій ч.д.126 в. в Унятичах		01.02.1902	01.10.1927	
ж. Черхавсьа Анна з Унятич		16.12.1899		
д. Ярослава * в Дрогобичі в шпиталі		1931		
Лев		19.08.1937		
Іван		09.08.1937		
Павло хрещ. 14.06.1943		14.09.1940		
Блищак Федь ч. д. 35		16.04.1856	09.11.1878	30.04.1902
ж. Фірман Агафія		07.04.1858		01.03.1938
д. Теодозія		09.06.1879		04.05.1905
Осип		15.04.1881		19.12.1882
Юліанія в. вдома		27.06.1883	05.10.1911	
Марія		14.03.1886	03.06.1909	13.03.1923
Фрузя до Млинків за Михайла Куц		12.06.1888	16.06.1910	
Гринь в. в Модричі		21.08.1890	25.05.1914	
Анна у СС Служба		13.10.1893		
Настя		06.08.1896		06.08.1896
Микола		26.11.1897		18.12.1897
Іван		10.06.1899	26.05.1925	

Блищак Іван син Федя		10.06.1899	26.05.1925	01.07.1942
ж. Винницька Анна з Підбужа + в Дрогобичі в шпиталі		10.04.1888		26.04.1933
д. Теодор		28.05.1926		20.01.1927
Марія		13.05.1931		
2 ж. **Антонів Розалія** з Михайлевич		29.01.1899	23.11.1933	03.05.1942
Блищак Андрусь н.ч.д. 35		02.12.1875	20.11.1897	26.04.1954
ж. Маґур Марія		03.09.1873		28.11.1948
д. Панько		07.08.1897		15.01.1914
Юрко		30.04.1899		20.04.1906
Анна		02.08.1900		12.03.1901
Іван		18.01.1902		09.05.1902
Настя		09.04.1903	19.02.1922	
Гринь		10.04.1905	18.11.1933	
Анна до Монастиря дережицкого		12.12.1906	21.02.1925	23.08.1932
Оніфро		04.07.1908		06.05.1909
Ілько		21.07.1910	03.06.1934	
Олекса		30.03.1912	02.03.1940	[1/09/1945]
Панько		06.08.1914	01.06.1940	
Фрузя за Ілька Василюка		25.11.1918	22.02.1940	
Блищак Гринь син Андруся н. ч. д.38		16.02.1936	18.11.1933	
ж. Михаць Марія з Губич		12.04.1911		
д. Ярослава		21.01.1934	20.11.1955	
Ірина		27.02.1936		
Блищак Ілько син Андруся		21.07.1910	03.06.1934	
ж. Фірман Ольга		21.01.1913		
д. Дарія		13.08.1935		
Лідія		19.05.1938	27.04.1957	
Марія		17.09.1941		
Блищак Панько син Андруся		06.08.1914	01.06.1940	
ж. Евфрозинія Колодій		15.01.1921		
д. Марія		14.06.1940		02.08.1940
Ігор		02.09.1941		
Мирослав		24.10.1944		
Стефан		30.08.1947		26.12.1947
Андрій		12.06.1949		12.01.1950
Іван		01.03.1951		
Оксана		10.04.1954		26.04.1954
Надія		25.01.1956		
Блищак Микола		25.08.1859	22.11.1885	20.11.1935
ж. Михаць Катерина		14.02.1866		20.09.1911

д. Марія		10.10.1886		25.12.1886
Василь		11.02.1888		04.02.1891
Анна за Вата Івана вул. Завізня Дрогобич		21.07.1890	23.11.1913	
Ілько упав в бою в Галичі горішнім пох. в Дережичах 15.03.1919		03.06.1893		18.02.1919
Онуфрій шл. Вдома		26.06.1897	28.09.1918	
Єва шл. Вдома		02.06.1900	02.06.1921	28.12.1933
Парашка за Дмитра Болоховського до Монастиря		22.06.1903	18.02.1922	
Розалія за Кушніра Івана в Дрогобичі		24.10.1908	28.02.1929	
2 ж. **Івасів Катерина**		10.07.1891	23.11.1916	
д. Дмитро		20.10.1917	26.04.1942	
Стефан		08.07.1922		16.07.1926
Василь		24.12.1925		[12.09.1944]
Іван		04.12.1930		10.12.1930
Михайло		22.10.1934		
Блищак Онуфрій син Миколи		26.06.1897	28.09.1918	
ж. Петрів Анна		30.01.1893		26.11.1956
д. Ілько		09.07.1920		
Марія за Івана Тарнавського		03.08.1924	17.01.1943	
Богдан		02.09.1927		
Стефан		08.08.1929		
Блищак Дмитро син Миколи		20.10.1917	26.04.1942	
ж. Михаць Стефанія з Монастиря Дереж.		16.12.1921		
д. Тарас-Зиновій		19.11.1943		
Богдан		04.03.1946		
Блищак Осип з Губич н.ч.д.122		17.04.1877	24.11.1907	30.03.1920
ж. Ілик Анна з Раневич		26.01.1878		22.01.1948
д. Євфрозинія її illeg Мирослав 12.04.1929 + 1947		24.12.1908		
Юліанія за Тимківа Михайла		12.05.1910	12.01.1947	
Анна за Футалаша Дмитра		29.06.1912	02.11.1935	
Дмитро до Губич ч.д.304		06.10.1914	26.02.1949	
Марія за Голака Дмитра		02.07.1920	15.07.1950	
Блищак Федь н ч.д. 162		18.05.1874	16.02.1903	18.02.1930
ж. Мацюрович Настя		02.02.1879		26.03.1944
д. Анна виїхала до Росії		19.12.1904	31.07.1926	
Єва		17.03.1905		
Петро		12.07.1908	31.10.1936	

Розалія за Олексу Блищака		22.11.1910	02.03.1940	
Марія за Еміліана Савіцкого		05.04.1913	24.10.1935	
Блищак Петро син Федя		12.07.1908	31.10.1936	
ж. Трубилович Евфрозинія з Михайлевич		19.11.1914		
д. Ярослав		26.01.1937		
Зеновій		12.12.1940		
Мирон		01.02.1946		
Ігор		01.02.1956		
Блищак Олекса зять Федя Блищака		30.03.1912	02.03.1940	
ж. Блищак Розалія		22.11.1910		
д. Мирослава		07.07.1944		
Блищак Олекса н.ч.д. 32		18.03.1860	14.11.1887	27.07.1920
ж. Зварич Анна з Губич		25.02.1859		16.11.1935
д. Гринь		01.03.1889		16.04.1889
Юрко		15.04.1890		
Данило		12.03.1893		27.05.1895
Стефан		02.02.1896		30.07.1896
Марія		10.05.1898	18.09.1926	
Стефан		01.01.1902		
Блищак Юрко син Олекси		15.04.1890	14.02.1922	03.04.1940
ж. Опікун Катерина		31.12.1896		
д. Розалія за Володимира Петріва до Губич ч. д. 28/259 а		26.12.1923	02.11.1946	
Анна за Михайла Федика її illeg Надія *29.01.1951		20.01.1928	01.05.1951	
Блищак Микола зять Юрка Бабія		18.06.1883	04.02.1909	16.01.1956
ж. Бабій Теодозія		07.01.1890		03.11.1956
д. Михайло				
Владислав		22.03.1912		25.11.1916
Антін		24.04.1915		02.03.1916
Блищак Михайло син Миколи		11.11.1909	17.11.1934	
ж. Мазур Марія в Мон. Дер.		01.11.1908		
2 муж **Івасів Володимир**			26.10.1947	
Болоховецький Андрусь зять Гриня Фірмана * Монастир дер.		22.11.1890	26.05.1921	02.12.1932
ж. Фірман Анастазія		19.07.1898		17.01.1953
д. Дмитро		17.08.1924		27.09.1938
Анна		14.11.1927		02.08.1930

Ілько Фірман узаконений через послідуюче подружжя		01.08.1938		
2 муж **Бабик Микола**		23.04.1912	26.01.1939	
Болоховецький Іван н.ч.д.65		30.04.1862	13.06.1886	31.08.1942
ж. Маґур Тетяна з Губич		19.01.1863		01.11.1917
д. Ілько		25.07.1887	07.02.1920	
Марія за Ол. Марич		03.05.1890	04.11.1913	
Ґринь		04.02.1893		15.03.1894
Микола		28.01.1895		30.03.1914
Анна за Петра Дурибабу до Модрич		08.02.1898	18.07.1918	
Парашка за Йосифа Дембіцкого до Модрич		15.10.1900	21.06.1924	
Розалія		09.06.1904		30.12.1904
Єва за Стефана Максимів до Модрич		03.03.1906	23.07.1932	
Болоховецький Ілько син Івана н.ч.д.10		25.07.1887	07.02.1920	30.11.1946
ж. Лях Катерина в Модричах		01.12.1892		
д. Тетяна за Миколу Уєчко		14.01.1922	26.02.1949	
Ярослава за Дмитра Цєчко		05.01.1924	19.01.1941	
Євгенія за Стефана Кузана		01.07.1926	23.09.1950	
Іван		02.01.1929		
Брошніцький Стефан		06.05.1930	20.11.1935	
ж. Блищак Ярослава		21.01.1934		
д. Уляна-Марія		12.09.1956		
Бруснівський Тимко		24.02.1872	04.11.1898	22.04.1923
ж. Мазур Марія з Бориславa		04.10.1879		06.01.1949
д. Анна *в Бориславі +в Бориславі				+
Ілько * в Бориславі		01.08.1899		
Анна		19.02.1902		24.01.1916
Микола		18.04.1904		13.08.1907
Євфемія		13.011905		10.05.1917
Федь		13.02.1908	24.11.1928	
Стефан		01.08.1912		31.05.1915
Бруснівсський Ілько син Тимка н.ч.д.169		01.08.1899	14.02.1925	24.06.1048
ж. Фірман Парашка		15.04.1903		
д. Марія		16.02.1925		
Розалія		01.11.1928		30.03.1929
Тимко		18.02.1930	19.11.1955	
Богдан		01.01.1940		

Бруснівський Теодор син Тимка н.ч.д. 169		13.02.1908	24.11.1928	
ж. Федик Катерина		16.01.1907		
д. Мирон		25.03.1929		04.04.1929
Стефан		06.05.1930	20.11.1955	
Володимир		10.03.1932		
Дарія		29.03.1933		
Ярослав		21.101934		04.01.1935
Ярослава		03.11.1938		
Богдан		17.12.1939		09.11.1941
Любов		12.05.1945		
Василюк Ілько з Літині зять Андруся Блищака		03.06.1917	22.02.1940	
ж. Блищак Евфрозинія д. Андруся		25.11.1918		
д. Віра		21.08.1940		
Веселий Іван зять Юліана Коцюби ч.д. 144 з Монастиря дер.		01.07.19227	03.02.1952	
ж. Коцюба Михайлина		09.11.1929		
д. Галина		23.09.1952		21.06.1953
Надія		10.04.1954		
Мирон		12.04.1957		
Веселий Стефан з Монастиря дер. зять Фірмана Василя		03.01.1921	20.09.1953	
ж. Фірман Михайлина		11.10.1927		
д. Василь		12.01.1955		
Зеновій		04.04. 1957		
Винницький Антін з Бучача зять Гринаша Степана		15.11.1900	09.08.1924	
ж. Гринаш Анна з Тустанович		19.11.1899		
д. Юлія узаконена через наслідуючи супружеством в 10.08.1946 за Григорія Лопушанського		21.12.1922		
Володимир		21.10.1925		16.12.1927
Теодозія за Йосифа Синкальського		11.08.1930	25.07.1953	
Віткович Микола * в Нагуєвичах зять Михайла Фірмана		20.12.1929	01.03.1952	
ж. Фірман Марія		12.08.1930		
д. Михайло		10.02.1953		
Ігор		24.03.1956		

Возняк Петро з Дрогобича Будка залізниці з 2-ма рампами, будинок	об/л	1865		
ж. Пікуш Катерина		19.04.1876	18.11.1984	
Годованець Панько з Млинків шкільних		06.09.1884	03.06.1909	02.12.1918
ж. Блищак Марія		14.03.1886		13.03.1923
д. Микола шл. в Дрогобичі		15.12.1910	16.02.1936	
Павлина		07.07.1912		
Марія + в Млинках }близнята				
Анна + в Дережицях }близнята				10.08.1914
Софія illeg Оксана 25.07.1952 р.н. хр 17.08.1952, куми: Володимир Колодій і Паранька Мазур		20.06.1915		
2 муж **Зиґмунд Ґрос** з Снятинки шл. Дрогобич		16.05.1891	23.11.1919	
д. Володимир		24.08.1920		03.02.1922
Годованець Микола син Панька шл. Дрогобич.		15.12.1910	16.02.1936	
ж. Коцопей Марія з Татар пов. Самбір		24.03.1899		
д. Пантелеймон		30.01.1937		
Головацький Кирило 2 муж шл. в костелі		05.04.1847	12.07.1911	09.03.1928
ж. Паздан Катерина Загожице пов. Ропчице 1-го Квятек		30.01.1871		10.09.1950
3 муж **Цепак Євстахій** Мон. дер. шл. в костелі Дрогобича		23.04.1900	23.06.1928	
2 ж. **Кузан Розалія** в Вільшанику пов. Самбір		04.05.1916	10.05.1953	
д. Ярослав		06.03.1954		
Городецький Филип		10.02.1878	17.02.1923	
ж. Опікун Катерина мешкає на Волянці		25.03.1896		
д. Юлія		25.07.1924		
Голуботовський Микола з [Попелів] Романівка ч.д. 491		[14.12.1914]	[1941]	[15.11.1974]
ж. Лабанців Катерина		[24.05.1923]		[21.08.2006]
д. Марія		07.08.1957		
[Орися]		[22.09.1959]		

Гоулюк Стефанія її illeg Богдан * 13.06.1925		04.11.1905		
Гринаш Іван зять Коцюби Юліана		23.06.1909	25.11.1934	
ж. Коцюба Стефанія		01.05.1919		
д. Ірина-Марія		30.07.1940		
Мирослав-Ілько		02.08.1946		
Зиновія		14.06.1952		
Роман		06.05.1956		
Гринаш Степан з Тустанович н ч.д. 82				12.11.1942
ж. Лозинська Євдокія з Тустанович				09.02.1950
д. Анна в Тустановичах її illeg Юліанія * 21.12.1922		19.11.1899	09.08.1924	
Дмитро в Тустановичах		14.09.1903	19.11.1927	
Михайло		25.09.1906	17.04.1934	
Іван в Тустановичах		23.06.1909	25.11.1939	
Микола в Тустановичах		13.12.911	27.02.1937	
Юліанія в Корочні біля Дрогобича		15.05.1915		
Гринаш Дмитро син Степана		14.09.1903	19.11.1927	
ж. Левицька Теодозія з Тустанович		17.06.1905		
д. Роман		16.05.1928		
Стефан		10.01.1930	19.11.1955	
Петро		06.07.1931		07.10.1932
Володимир		23.01.1935		
Богдан		28.01.1947		
Гринаш Михайло син Степана		25.09.1906	17.04.1934	
ж. Мазур Юлія		12.02.1910		
д. Катерина		22.10.1934		
Ярослав		24.02.1941		20.02.1943
Ярослава		05.05.1944		
Мирослав-Роман		04.05.1948		
Гринаш Микола зять Матвія Ступника * в Тустановичах		13.12.1911	27.02.1937	
ж. Ступник Йосифа		19.03.1911		
д. Анна-Оксана		18.11.1940		
Ольга		20.04.1954		
Грицик Стефан зять Тимка Петріва Попелі (Романівка)		30.09.1921	11.11.1950	
ж. Петрів Параскевія		25.10.1925		
д. Уляна-Марія		23.08.1951		
Леонтій		22.07.1956		

Грицик Петро в Губичах		25.04.1900	14.02.1931	
ж. Трускавецька Євфемія-Катерина		14.11.1933		
д. Анна		18.03.1932		10.11.1933
Марія		31.01.1935		
Зеновія		03.06.1939		
Ґерінґ Ілько		18.07.1901	14.02.1925	
ж. Левицька Євдокія з Тустанович		19.04.1899		
д. Петро		16.08.1925		22.08.1925
Петро		27.02.1927		19.04.1928
Василь		28.02.1929		15.10.1939
Володимир		14.09.1932		27.10.1939
Ґовдирчак Микола з Риняни пов. Турка		19.12.1893		03.09.1954
ж. Окачук Анна з Голобівщини в Росії		14.08.1889		
д. Василь		16.05.1922		16.12.1923
Ольга		26.01.1925		
Марія		03.01.1927		03.01.1927
Стефан в Мон. дер.		07.08.1928		
Джур Іван з Попелів		02.08.1878	15.10.1904	
ж. Ступник Анна		10.03.1878		20.09.1928
д. Марія		07.01.1907		28.05.1908
Дмитро		08.11.1911		
Михайло		29.09.1914		13.10.1914
Дубановський Леонтій		06.03.1893	09.09.1923	
ж. Ликус Маґда		1900		
Дуркалець Ірина з роду Баб'як, вдова по Дмитрі н.ч.д.127		16.05.1858	02.02.1890	13.07.1925
Должанський Дмитро		27.10.1863		12.09.1945
Должанський Микола з Монаст. лер.		18.12.1869	30.01.1893	18.01.1943
ж. Федик Катерина		30.01.1870		24.03.1920
д. Марія		23.10.1898		
Парашка її illeg Марія * 26.07.1927 + 23.02.1928; Ярослав *10.12.1936		27.08.1901		29.07.1902
Гринь		27.08.1901		29.07.1902
Михайло		28.09.1903	04.11.1928	
Гринь		13.09.1906		06.10.1918
Петро		07.06.1909		18.04.1921
Василь		14.01.1912	01.06.1940	17.07.1953
Стефан		15.01.1915		02.09.1916

Должанський Михайло син Миколи		13.09.1906	06.09.1918	
ж. Кузан Парашка		17.07.1904		
д. Катерина		29.01.1929		
Микола за Богданою Книш з Унятич		11.10.1930	24.11.1951	
Володимир		22.04.1932		26.06.1932
Василь		05.08.1934		
Богдан		03.01.1936		
Іван		04.07.1937		21.07.1937
Должанський Василь син Миколи		28.09.1903	01.06.1940	17.07.1953
ж. Колодій Ольга		21.01.1914		
д. Любов		29.04.1941.		19.05.1941
Марія		18.07.1942		28.07.1942
Ярополк		26.09.1943		01.11.1943
Мирон		04.02.1945		
Ярослава		29.05.1947		24.06.1947
Стефан		0.01.1951		
Должанський Микола син Михайла		11.10.1930	24.11.1951	
ж. Книш Богданна з Унятич		03.05.1932		
д. Зиновій		31.01.1952		
Должанський Іван зять Андруся Звірянського + (повісився)		24.09.1864	19.10.1889	09.09.1890
ж. Головяк Теофіля (повісилася)	.	11.03.1866		27.09.1910
д. Олекса		01.04.1890		
2 муж **Шевців Михайло** з Брониці				
д. Петро		10.07.1896		
Микола		19.07.1898	18.02.1926	
Жолнєрчик Ян з Бориславa		14.08.1879	09.05.1920	
2 ж. Тустанівська Варвара з Тустанович		14.12.1897		
д. Ярослава		17.04.1922		
Стефанія в Монастирі дер.		10.01.1925		
Заяць Петро з Ролева		15.06.1880	02.10.1905	17.04.1944
ж. Должанська Анна		06.05.1887		23.07.1956
д. Дмитро		01.09.1906	12.02.1931	
Гринь		15.03.1909		21.05.1913
Катерина за Михайла Фірмана до ч.д. 51		29.11.1911	10.02.1931	
Фрузя за Дмитра Сенюта ч.д.50		27.12.1913	15.11.1934	
Настя за Ярослава Берцака		20.01.1918	02.08.1947	

Ольга була замужем за Іваном Романовським		27.06.1920	25.11.1956	22.06.1957
Марія		16.09.1922	22.11.1941	
Звірянський Андрусь з Корналович стар. пов. Самбір		27.10.1850	25.05.1879	04.04.1931
ж. Марія 1-го Сенів з р. Головяк з Лішні		16.11.1842		18.09.1926
Заяць Дмитро син Петра		01.09.1906	12.02.1931	
ж. Михаць Анастазія з Губич ч.д. 154		04.06.1902		
д. Володимир * в Губичах		20.01.1927		
Мирослав		30.10.1931		
Іваненко Мар'ян з Дрогобича зять Петра Заяця		03.06.1921	02.08.1947	
ж. Заяць Марія		04.10.1922		
д. Марія-Дарія * в Дрогобичі		04.10.1942		
Івасів Михайло з с. Волоського ад Болехів		25.11.1855	04.03.1883	06.12.1919
ж. Валаґа Євдокія		26.03.1864		09.01.1916
д. Настя в Дережичах шл.		31.01.1885	02.03.1913	
Анна		1887		07.02.1888
Василь шл. в Журавні		29.01.1889	16.11.1913	
Катерина щл. в Дережичах		10.07.1891	23.11.1916	
Анна		12.02.1894	07.11.1918	
Іван		24.11.1896		
Марія		18.12.1900		20.11.1916
Петро		12.17.1904	18.02.1928	
Дмитро		26.10.1907		10.03.1908
Івасів Василь син Михайла		29.01.1889	16.11.1913	
ж. Табака Тетяна з Журавна + в шпиталі в Скалаті		23.12.1889		06.12.1916
д. Іванна				
2 ж. **Опікун Марія**		04.10.1893		25.11.1919
д. Стефан шл. в Попелях		08.04.1921	07.09.1946	
Володимир до ч.д.101		25.02.1924	26.10.1947	
Івасів Петро син Михайла н.ч.д. 62		12.17.1904	18.02.1928	
ж. Петрів Анна		14.05.1904		
д. Марія		23.12.1928		
Парашка		14.09.1930	14.02.1954	
Анастазія		22.07.1932		
Розалія		05.04.1934		

Дарія		25.05.1936		04.11.1938
Стефанія		07.09.1937		
Михайло		25.09.1941		
Ігор		14.01.1945		
Мирослава		10.10.1949		
Ілик Володимир в Дрогобичі зять Пилипа Федика		08.08.1921	16.02.1947	
ж. Федик Марія		27.08.1914		
д. Іван		19.01.1948		
Калапунь Дмитро зять Федика Миколи н.ч.д.67		13.10.1897	03.03.1921	19.04.1951
ж. Федик Настя		29.10.1889		02.04.1929
д. Олекса		28.03.1922		
Анна		24.03.1929		
2 ж. **Стецик Анна** з Літині		23.02.1905	05.11.1934	
д. Любов		25.06.1937		29.12.1937
Ярослав		06.03.1939		26.03.1939
Калапунь Олекса син Дмитра		28.03.1922		
ж. Суходоля Марія				
д. Ігор Кум Андрій Іваненко і Дарія Трапова		15.09.1955		
Калапунь Панько з Ясениці		06.08.1867	30.01.1893	10.05.1945
ж. Баб'як Анна		06.08.1869		05.03.1943
ж. Микола не повернув з війни		10.12.1893		
Марія		10.08.1895		25.04.1897
Дмитро		13.19.1897	03.03.1921	
Ілько		01.08.1899		17.07.1900
Михайло		08.09.1900	19.02.1925	
Іван		20.12.1902	19.11.1931	
Василь		01.01.1904		15.04.1905
Гринь до ч.д.70		09.09.1905	12.11.1932	
Параскева		19.01.1911		08.02.1911
Стефан		11.05.1915		04.03.1928
Калапунь Михайло син Панька		08.09.1900	19.02.1925	
ж. Футалаш Розалія		10.02.1905		
д. Микола		06.10.1926		
Стефан		23.09.1929		04.08.1930
Дарія		11.03.1933		

Калапунь Микола син Михайла		06.10.1926		
ж. Соколовська Софія Іванівна				
д. Орест куми: Траповий Ярослав і Болонна Ярослава з Болехова хр.13.11.1955		28.101955		
Калапунь Іван син Панька		20.12.1902	19.11.1931	
ж. Кузан Розалія		05.09.1908		
д. Марія		21.05.1912		
Михайло		15.11.1934		
Ігор		23.01.1937		
Микола-Богдан		13.12.1939		
Мирослав		07.09.1947		
Калапунь Гринь зять Гриня Сенюти		09.09.1905	12.11.1932	
ж. Сенюта Марія		13.08.1907		
Кисіль Симеон з Рихтич		31.08.1879	09.12.1911	21.07.1940
ж. Ковальська Парашка з Губич		02.11.1895		
д. Юлія за Олексу Колодія		07.05.1912	13.10.1928	
Стефан		02.01.1915	04.10.1942	
Микола		09.04.1919		[10/01.1944]
Яків		15.07.1921	22.10.1949	
Кисіль Стефан син Симеона		02.01.1915	04.10.1942	
ж. Фірман Марія		04.01.1922		
д. Ігор		08.08.1943		
Ірина		02.01.1948		
Кістей Іван		14.01.1865	02.02.1890	30.10.1917
1 ж. Німецка Марія		21.06.1869		25.08.1890
2 ж. **Маґур Парашка**		06.11.1870	15.11.1850	22.11.1945
д. Марія за Іваном Футалашом		20.11.1891	20.02.1911	
Анна за Мих. Селянським		03.09.1893	13.02.1919	12.03.1934
Микола		19.08.1895	05.02.1925	
Михайло в Росії		04.09.1897		
Юліанія за Василем Федиком		25.02.1900	21.02.1924	
Розалія за Василем Фірманом н.ч.д.37 +23.10.1938		08.01.1902	16.02.1935	
Парашка		06.10.1905		20.11.1923
Дмитро		17.10 1907	19.02.1935	
Маґда		27.07.1910		
Кістей Микола син Івана		19.08.1895	05.02.1925	
ж. Маринчак Розалія з Губич		16.05.1901		
д. Іванна + в Губичах		06.07.1926		23.07.1926

Ярослав		10.06.1927		
Павлина		14.07.1928		17.09.1928
Лев		24.08.1929		
Богдан		18.05.1931		
Тарас		08.10.1938		
Роман		22.06.1945		
Кістей Дмитро зять Кузана Гната		17.10.1907	19.02.1935	
ж. Кузан Клавдія		26.06.1917		
д. Мирослав		10.05.1947		
Орися		30.09.1951		
Когут Ярослав ч.д.35				
ж. Купчина Осипа				
Ігор		13.14.1957		
Колодій Микола		12.12.1852	01.05.1877	29.01.1914
1 ж. Фірман Парашка		25.10.1856		16.03.1893
д. Федь		20.02.1878		16.03.1893
Марія		04.04.1882	17.06.1902	
Настя		10.11.1883	17.11.1908	
Микола		12.05.1886		28.12.1893
Михайло		22.11.1888		11.11.1911
Іван		26.07.1890		
Гринь		06.03.1893		06.04.1893
2 ж. **Опікун Настя** з Губич		26.04.1872	30.05.1893	19.12.1936
д. Стефан		13.11.1894		
Колодій Іван син Миколи		26.07.1890	01.03.1921	
ж. Колодій Михайлина		16.08.1900		
д. Микола		08.12.1921		20.01.1923
Параскева		17.10.1923		14.12.1925
Ілія		09.09.1926		[04.1945]
Колодій Микола		03.09.1893	13.11.1919	19.01.1937
ж. Буґан Мрія д. Ілька		07.04.1892		
д. Євфрозинія за Блищака Тимка		15.01.1921	01.06.1940	
Стефан		24.11.1922		
Ілько		01.01.1928		02.09.1928
Василь		26.02.1930		
Юлія		01.03.1935		29.03.1936
Колодій Гринь зять Блищака Миколи н.ч.д.79		09.03.1895	02.06.1921	13.08.1929
ж. Блищак Єва		02.06.1900		28.12.1933
д. Михайло		23.08.1921		

Марія		30.04.1925		30.04.1925
Катерина		10.06.1926	16.10.1948	
2 муж **Колодій Орест**		23.10.1906	01.02.1930	
2 ж. Кузан Анна з Губич		06.08.1904	02.03.1935	
д. Зиновія-Ірина		03.09.1936		
Ігор		23.05.1938		
Колодій Онуфро вдівець		19.06.1857		10.11.1919
син Василь в Млинках совкових + в Млинках		10.011892	16.06.1921	28.04.1930
Колодій Дмитро син Онуфрія		07.11.1883	1909	
ж. Лісна Катерина з Попелів		11.06.1890		17.10.1918
д. Анна до ч.д. 97		07.03.1910	22.11.1930	
Марія		04.05.1901		01.08.1950
Ольга за Василя Должанського		22.01.1914	01.06.1940	
Микола		16.02.1917		27.05.1931
2 ж. **Настя Федик**		22.01.1891	16.02.1919	
д. Антін		25.02.1922		
Ілько		27.06.1926		
Стефан		15.0.1933		
Колодій Ілько		04.08.1861	21.02.1888	28.05.1947
ж. Опацка Пелагія		14.05.1870		21.12.1935
д. Анна		27.02.1889		06.09.1889
Михайло до ч. д. 21		10.11.1890		24.10.1918
Гринь		09.03.1895	02.06.1921	13.08.1929
Василь		03.01.1898	15.11.1930	
Маґда до ч.д.8		16.08.1990	01.03.1921	
Юрко		02.05.1903		17.06.1903
Орест до ч. д. 21		23.10.1906	01.02.1930	
Микола в Попелях		20.08.1914	28.09.1935	
Колодій Василь син Ілька		03.01.1898	15.11.1930	
ж. Футалаш Катерина		02.11.1909		27.11.1949
д. Григорій		28.06.1931		10.09.1932
Ірина		28.06.1933		24.10.1939
Любомир-Ілля		11.07.1940		
Теодор-Мирон		26.10.1941		
Колодій Василь		12.01.1851	24.02.1881	26.03.1911
ж. Кузан Євдокія		25.03.1861		27.12.1895
д. Анастазія		02.01.1884	06.08.1906	24.03.1908
Дмитро оженився в Чехо-Словакії Нижній Радван син Михайло * 04.10.1923 в Чехо-Словакії		20.10.1880		

Марія її illeg Василь * 27.01.1926 +12.04.1926		01.04.1889		12.04.1926
Михайло		18.11.1891		16.04.1893
Микола		15.12.1894		26.12.1895
2 ж. **Стріж** або **Опацька Олена**		25.05.1873	09.02.1896	06.02.1934
д. Федь		15.02.1897		15.12.1899
Іван		01.07.1899	18.09.1926	
Олекса		12.03.1902	13.10 1928	
Парашка		28.01.1905		06.05.1906
Гринь в Літині		21.09.1907	22.02.1930	
Колодій Іван син Василя		01.07.1899	18.09.1926	
ж. Блищак Марія		10.05.1898		
д. Стефан		18.02.1928		
Ярослав		07.01.1931		
Колодій Олекса син Василя ч.д.90		12.03.1902	13.10 1928	
ж. Кисіль Юлія в Губичах		07.05.1912		
д. Йосифа за Петра Кузана		25.11.1929	03.06.1950	
Анна		20.12.1931		07.03.1932
Мар'ян		26.08.1945		
Колодій Григорій син Василя		21.09.1907	22.02.1930	
ж. Стецiв Теодозія в Літині		30.08.1889		
д. Марія		05.02.1931		
Стефанія		01.07.1932		
Колодій Гаврило		05.04.1853	16.02.1879	02.08.1924
ж. Петрів Євдокія		19.02.1857		04.11.1924
д. Яць		07.12.1879		15.08.1880
Йосиф		09.04.1882		09.04.1882
Гринь		12.02.1885	29.10.1912	
Катерина		14.11.1890	26.10.1910	
Микола		03.09.1893		
Стефан		10.09.1896		
Колодій Йосиф син Гаврила		09.04.1882	25.02.1908	09.04.1882
ж. Щур Парашка з Губич		03.11.1886		
д. Марія за Юліана Бішко		01.01.1910	14.02.1933	
2 муж **Колодій Гринь**		12.02.1885	29.10.1912	31.12.1939
д Євдокія.		23.03.1919		
Катерина		02.10.1924		
Коляда Василь с. Білина ч.д.149				
ж. Кузан Мирослава д. Миколи		01.12.1927		
д. Ростислава		14.04.1957		

Колодій Стефан з Дрогобича н.ч.д.53		07.01.1884	01.10.1911	05.12.1929
ж. Мацьків Анна		26.07.1890		
д. Володимир		02.06.1912		
Євдокія		14.09.1913		08.08.1915
Фрузя її illeg Зенон +19.09.1947		12.10.1916		
Михайло		03.09.1918		
Іван		18.06.1920		
Ольга		26.12.1921		14.05.1924
Ілля		18.04.1923		23.04.1923
Ольга		12.07.1924		
Стефанія		03.06.1929		07.06.1929
Колодій Володимир син Стефана Дрогобич		02.06.1912		
ж. Фімин Софія				
д. Іван-Зиновій		27.06.1948		23.01.1949
Любов хр.03.08.1952 куми: Дмитро Файчук і Ангеліна Пампек		04.07.1952		
Крисько Іван з Бані Котівської				
ж. Петрицька Євдокія				
д. Парашка				
2 ж. **Файбиш Теодозія** з Попелів				12.10.1929
д. Катерина за Луців		04.08.1892	05.06.1909	
Коцюба Юліян зять Федика Гриня з Дрогобича		05.10.1892	14.08.1918	
ж. Федик Настя		06.08.1893		08.03.1933
д. Стефанія за Івана Гринаша		01.05.1919	23.11.1939	
Теофіль		27.11.1921		07.08.1922
Анна		27.07.1923		
Михайлина		09.11.1929		
Кузан Гнат н ч.д.62		02.01.1865	20.02.1889	23.01.1924
ж. Бойко Теодозя з Попелів		04.05.1864		28.02.1911
д. Марія мешкає в Попелях		25.02.1892		
Анна		22.12.1893		
Катериия мешкає в Тустановичах		06.06.1896		
Юліанія		24.07.1897		23.08.1908
Єва перебуває в Росії		03.04.1899		
Микола		03.08.1901		17.06.1902
Юрко		14.04.1903		18.03.1904
Парашка мешкає в Попелях коло сестри Марії		19.01.1909		
Маґда виїхала десь на службу		17.07.1909		

2 ж. **Михаць Анна** з Губич		12.08.1885	11.02.1912	28.10.1946
д. Рузя		01.06.1913		03.06.1913
Евфрозинія + в Росії		24.10.1914		1915
Клавдія за 4 дні перед Зел. Святами волость і село Саксаган і там хрещена після віри достойною Екатеринославської губ. Зізнана як матери		26.06.1917		
Кузан Катерина мати Кузана Костя н.ч.д 65		09.12.1850		15.01.1921
Кузан Костя н.н.д 65		31.05.1879	02.03.1913	05.01.1926
ж. Івасів Настя		31.03.1885		23.08.1942
д. Микола		08.12.1922		20.12.1927
2 муж **Мазур Олекса**		05.03.1868	24.02.1927	+
Кузан Михайло н.ч.д.57 син Сеня		15.11.1902	11.10.1924	22.03.1946
ж. Опацька Анна		15.11.1902		
д. Стефан		30.12.1924	29.09.1950	[27.01.1945]
Парашка		29.11.1931		18.12.1936
Микола		26.10.1934		19.02.1935
Марія		26.10.1934		
Кузан Стефан син Михайла н.ч.д. 57		30.12.1924	29.09.1950	
ж. Болоховецька Євгенія з Модрич		01.07.1926		
д. Ігор-Михайло		16.10.1951		
Кузан Сень		09.05.1875	19.11.1901	06.07.1914
ж.Должанська Анна illeg Антін Должанський 23.07.1915 р.н.		10.02.1876		21.10.1943
д. Михайло		15.11.1902	11.101924	22.03.1946
Микола		01.101904		14.04.1905
Парашка		08.06.1906		25.12.1924
Дмитро		28.11.1908		04.06.1922
Іван		11.11.1911		08.02.1913
Кузан Андрусь		30.08.1850	15.02.1875	18.03.1923
ж. Колодій Парашка		31.10.1857		28.05.1929
д. Марія		30.07.1877		01.04.1893
Анна		08.08.1880	12.02.1904	
Іван в Росії		09.04.1883		
Маґда до Губич		12.09.1886	23.11.1912	21.05.1913
Єва за Сов'яка Михайла		04.06.1889	13.02.1919	
Микола		29.05.1892		
Гринь до ч.д 121		24.11.1899	21.02.1924	

Кузан Микола		29.05.1892	24.11.1921	
ж. Кунцьо Юліанія з Губич		14.09.1901		
д. Павлина		11.10.1922	18.11.1929	
Михайлина її дитина Володимира * 10.11.1955 Хр. 27.11.1955. Куми: Кузан Богдан і Михаць Марія		16.11.1924		
Мирослава-Дарія		01.12.1927		
Богдан		01.12.1930		
Кузан Петро зять Олекси Колодія		09.07.1924	03.06.1950	
ж. Йосифа Колодій		25.11.1929		
д. Ірина		18.02.1951		
Іван-Зиновій		27.06.1952		
Кузан Гринь н.ч.д. 97		07.04.1887	14.03.1918	21.05.1943
ж. Лабанців Марія з Романівки		27.08.1898		25.11.1920
д. Стефан		24.05.1919		
Василь + в Попелях		14.06.1920		1920
2 ж. **Цепак Ірина** з Монастиря дер.		04.05.1898	24.02.1921	07.12.1938
д. Петро до ч. д. 68		09.07.1924		
Мирон		21.03.1928		
Микола		29.11.1921	02.08.1953	
3 ж.**Карпінець Розалія** з Вільшаника		04.05.1916	03.06.1939	
д. Дарія		02.06.1940		
Кузан Микола син Гриня		29.11.1921	02.08.1953	
ж. Мазур Марія		01.12.1928		
д. Григорій-Ігор		12.08.1954		
Кузан Гринь н.ч.д. 1333		06.02.1869	25.02.1894	23.12.1920
ж. Думайло Катерина з Модрич		05.04.1880		07.05.1912
д. Марія		25.06.1895		26.05.1895
Настя		23.06.1896	02.03.1913	
Анна		14.121897		17.11.1899
Микола		11.05.1900		26.09.1902
Єва		19.03.1902		28.08.1902
Іван		08.05.1903		14.10.1903
Парашка		06.08.1906		12.08.1906
Розалія		05.09.1908		
Дмитро		18.08.1910		
Маґда		17.04.1912		06.05.1912
Кузан Григорій		24.11.1899	21.02.1924	
ж. Трускавецька Марія		31.12.1903		01.12.1944
д. Ольга		16.03.1925		
Мирослав		09.07.1928		

Кунців Іван з Попелів		02.03.1855	24.02.1884	29.05.1920
ж. Блищак Маґда		01.08.1863		22.01.1885
д. Анна		15.01.1885		26.02.1885
ж. Романяк Марія з Дрогобича		01.08.1863	24.05.1885	12.05.1920
д. Маґда		01.06.1886		15.11.1890
Гринь		20.01.1890		07.03.1891
Василь		21.12.1891		25.10.1896
Михайло		23.10.1894		26.10.1896
Катерина		11.01.1897	12.08.1922	
Юліанія		24.06.1899		
Розалія		02.09.1902		
Анна		09.12.1906		
Куролеченко Григорій зять Юстина Петричка				
ж. Петричка Юлія		03.04.1921		
д. Дарія		18.02.1946		
Віра		20.08.1948		
Левицька Настя сестра Марії Левицької, каліка				10.02.1934
Левицький Іван в Тустановичах		27.05.1902	17.11.1928	
ж. Брильовска Павлина Старе село		12.01.1897		
д. Стефанія		01.01.1930		18.01.1930
Володимир		24.05.1931		
Стефанія		04.01.1934		
Левицький Володимир син Івана		24.05.1931		
ж. Паславська Галина д. Дмитра звінчані 16.02.1933		04.04.1933		
д. Богдан-Іван		11.09.1957		
Ленчук Панько з Губич		07.08.1875	12.02.1902	
ж. Левицька Катерина з Тустанович		22.07.1881		08.09.1924
д. Анна		13.09.1903		
Юліанія за Михайла Левицького до Тустанович		08.07.1906	16.11.1929	
Стефан		22.03.1908		
Михайло		09.09.1900		05.10.1910
Марія за Олексу Логина до Монастиря дер		20.11.1912	25.11.1941	
Лисовець Павло		27.01.1870	30.11.1898	29.05.1942
ж. Мацьків Анна з Мразниці		01.12.1870		31.05.1907

д. Марія		22.06.1900		10.09.1900
Ілько		04.08.1901		07.09.1901
Маґда		10.08.1902		18.10.1907
Юрко		08.04.1906		
2 ж. **Флюнт Євфемія** з роду Пфайфер		01.01.1867	25.02.1908	15.12.1942
Лисовець Юрко син Павла н.ч.д. 9		08.04.1906	09.10.1930	
ж. Мацьків Анна		03.12.1905		
д. Марія		11.06.1931		
Стефан		06.04.1934		03.05.1935
Стефанія		01.09.1938		17.05.1939
Дарія-Ірина		19.03.1940		
Тарас		23.03.1943		
Логин Петро з Унятич		26.06.1866	26.02.1891	10.01.1939
ж. Матлан Анна		11.08.1870		26.12.1940
д. Михайло		17.11.1891		01.09.1894
Маґда		12.08.1895		28.10.1907
Федь мешкає у Львові		18.01.1897		
Михайло		19.11.1899		09.12.1899
Марія		28.02.1901		30.10.1907
Розалія		08.05.1903		03.11.1907
Микола		21.11.1905		05.11.1907
Олекса з Марією Ленчук в Дережичах		02.03.1909	25.11.1941	
Юліанія за Олександра Дорогий		08.11.1913	08.10.1938	
Логин Олекса син Петра		02.03.1909	25.11.1941	
ж. Ленчук Марія		20.11.1911		
д. Надія Хрещ. 01.07.1941 кум Дмитро Мацюрак кума Розалія Сенюта		19.06.1941		
Роман		01.01.1946		
Любов		16.07.1950		
Лопушанський Гринь з Нагуєвич зять Антона Винницького		24.04.1914		
ж. Юлія Винницька		21.12.1922	10.08.1946	
д. Орися		11.07.1947		
Луцик Василь		15.03.1919	10.01.1948	
ж. Футалаш Любов		18.11.1930		
д. Галина-Стефанія		04.03.1950		
Роман		14.03.1954		

Луців Яків зять Івана Криська з Грушева пов. Дрогобич		018.04.1882	05.06.1909	05.02.19
ж. Крисько Катерина з Бориславa		04.08.1892		
д. Ольга в Попелях		20.03.1910		
Ярослава за Богданом Звір		23.03.1914	14.07.1940	
Богдан		22.02.1919		
Лев		20.11.1920		
Любов		05.03.1925		
Іван		05.03.1925		
Наталія		01.05.1929		01.01.1931
Маґур Панько		11.08.1877	16.11.1899	
ж. Фірман Парашка		15.11.1877		15.05.1904
д. Микола		31.05.1901		12.12.1901
Марія за Леонтія Малиняк		25.11.1902	15.02.1930	
2 ж. **Мазур Катерина**		24.08.1887	15.02.1906	25.08.1937
д. Олекса		24.01.1907	08.16.1930	
Анна		13.12.1908		14.05.1909
Юліянія за Гринаша Михайла		12.02.1910	17.04.1934	
Гринь		21.06.1913		26.05.1922
Роман		01.03.1919	07.11.1951	
Параскева		22.10.1923		26.09.1939
Ілія		14.08.1928		02.10.1939
Дарія		04.10.1930		
Маґур Тимко		21.06.1877	12.02.1901	15.09.1951
ж. Кузан Анна		08.08.1880		
д. Ева за Юрка Пфайфера		02.01.1902	24.11.1928	
Марія		15.10.1903		05.05.1904
Гринь		07.04.1906	05.03.1932	
Микола		03.04.1909	08.02.1942	
Володимир		23.10.1911	25.07.1943	
Ілько		20.07.1914		
Стефан помер на фронті		24.01.1919		1944
Василь		09.01.1922		14.01.1922
Михайло		18.12.1922		
Розалія		29.04.1928		
Маґур Гринь син Тимка		07.04.1906	05.03.1932	
ж. Федик Парашка		26.05.1912		
д. Анна		10.04.1932		10.12.1932
Ярослав		06.04.1937		
Маґур Юрко зять Фірмана Данила		04.05.1888	12.02.1914	29.12.1948
ж. Фірман Анна		04.08.1892		
д. Юліанія		01.03.1915		17.08.1915

Марія за Малика Василя		19.07.1921	04.10.1943	
Катерина		28.04.1926		27.07.1927
Розалія		17.01.1929		
Юлія		11.02.1932		07.09.1940
Мазур Микола зять Миколи Опікуна		03.04.1909	08.02.1942	
ж. Опікун Євфрозинія		09.07.1919		
д. Мирослава		01.0.1943		
Михайлина		12.11.1946		20.11.1946
Маґур Федь		19.07.1864	19.02.1889	01.02.1922
ж. Павлишин Харитина з Сопота пов. Стрий		26.11.1865		
д. Анна до Тустанович		05.12.1889	03.03.1910	
Ілько		19.07.1893		+
Михайло не вернув з війни		18.11.1895		
Марія		20.01.1903		22.03.1903
Маґур Василь н.ч.д. 58 + в Кульпаркові		13.01.1886	03.03.1910	12.09.1925
ж. Кузан Анна		29.08.1887		20.03.1943
д. Дмитро шл. в Дрогобичі		07.11.1911	20.11.1937	[12.1943]
Іван шл. в Ясениці		13.04.1913	05.06.1937	
Катерина		03.09.1920	06.11.1938	
Маґур Микола		28.11.1911	10.09.1936	
ж. Пулик Євдокія з Грушова		12.08.1907		
Маґур Іван син Василя		13.04.1913	05.06.1937	
ж. Кульчицька Стефанія з Ясениці сільної		21.08.1909		
д. Іванна		20.01.1938		
Мазур Олекса син Панька		24.01.1907	08.16.1930	
ж. Мазур Анна з Літині		04.02.1905		07.10.1946
д. Стефан		15.02.1936		
Мирослав		24.08.1941		
Єва-Ольга		31.03.1944		01.04.1944
Мазур Володимир зять Проця Тимка		23.10.1911	25.07.1943	
ж. Проць Парашка		30.10.1922		
д. Любов		06.08.1944		
Лідія-Марія		08.09.1947		
Михайло		24.11.1951		

Мазур Петро з Бориславa				08.10.1928
ж. Ґримайло з Бориславa + літ около 77				24.09.1927
д. Євстахій		14.08.1889	08.10.1916	
Юрко				
Мазур Онуфрій син Петра		30.05.1886	04.08.1912	22.02.1928
ж. Лабанців Анна з Романівки її illeg Юлія Лабанців * на Романівці 06.05.1910 + 03.05.1936		10.07.1890		11.09.1931
д. Іван		23.08.1912		20.11.1912
Володимир		14.11.1913	31.07.1937	
Ґригорій		03.10.1920		08.10.1920
Стефанія		09.02.1922		
Софія		27.05.1924		
Марія		08.06.1926		12.01.1929
Мазур Володимир син Онуфрія		14.11.1913	31.07.1937	
ж. Федик Катерина		02.09.1911		
д. Тарас		24.03.1938		
Роман		06.10.1943		
Ірина		13.04.1946		
Мазур Роман зять Михайла Селяника		01.03.1919	07.11.1950	
ж. Селяник Марія		05.08.1921		
д. Михайло		21.11.1951		
Романія		21.06.1952		
Мазур Іван з Бориславa н.ч.д. 139		04.06.1880	30.06.1904	23.08.1942
ж. Ксеня Дюґевич з Попелів		18.03.1880		
д. Анна		01.04.1905		22.10.1905
Михайло		05.10.1906	06.10.1928	
Катерина її illeg Ярослав 8 14.02.1933 узак. 26.02.1935 за Михайла Мацьківа		04.012.1908	26.02.1935	
Антін		22.11.1911		[03.1945]
Ольга за Василя Берещака		24.12.1913	05.11.1935	
Предислава		01.04.1920		
Мазур Михайло син Івана		05.10.1906	06.10.1928	
ж. Ленчук Катерина в Губичах		25.11.1906		
д. Мирон		20.12.1928		
Дарія		13.04.1931		16.05.1932
Богдан		09.09.1933		

Мазурок Кароль комірник з Губич		15.04.1908	24.09.1938	
ж. Цєслік Антоніна Тустановичі		16.01.1913		
Малик Михайло зять Андруся Блищака Н. д . №111		19.10.1901	19.02.1922	
ж. Настя Блищак д. Андруся		09.04.1903		
д. Стефан		22.06.1922		22.08.1922
Іван		06.07.1923		
Стефан		04.01.1926	04.09.1954	
Мирослав		28.05.1929		
Богдан		06.03.1934		
Малик Михайло н.ч.д.107		15.11.1868	05.02.1893	10.06.1944
ж. Федик Марія		26.01.1870		27.11.1943
д. Григорій не вернув з війни		24.07.1893		
Катерина		09.08.1896	16.06.1921	
Іван до ч.д.76		19.01.1900	23.02.1926	
Микола шл. в Дрогобичі		11.09.1902	05.03.1932	
Анна		14.03.1905		06.09.1905
Тимко		16.08.1906		19.08.1906
Василь + в Саноці		14.05.1911	04.10.1943	14.09.1944
Стефан		01.01.1915		20.10.1915
Малик Микола син Михайла		11.09.1902	05.03.1932	16.11.1962
ж. Луців Марія з Дрогобича		16.08.1908		
д. Ольга		03.12.1933		20.12.1933
Іван		25.02.1935		02.03.1935
Ярослав		09.06.1939		28.06.1939
Малик Василь син Михайла + в Саноку		14.05.1911	04.10.1943	14.09.1944
ж. Маґур Мрія		19.07.1921		
д. Любов		05.10.1944		
2 муж **Мацьків Іван**		04.08.1923	12.02.1949	
д. Михайло		07.11.1949		
Малик Дмитро		12.10.1856	21.11.1882	03.06.1919
ж. Колодій Анна		01.121863		23.11.1945
д. Юрко		10.10.1883		08.03.1884
Антін		29.01.1885	15.02.1919	
Парашка		29.01.1887		19.07.1903
Анна		02.08.1889		11.02.1920
Марія		20.04.1892		01.07.1892
Микола жонатий на Україні		18.04.1893		
Стефан		06.01.1897		

Євдокія		08.08.1899		29.01.1904
Михайло		19.10.1901	19.02.1922	
Парашка		05.01.1906		09.12.1919
Малик Стефан син Дмитра в Нагуєвичах		06.01.1897	07.02.1925	
ж. Гайґель Анастазія Нагуєвичі		05.08.1904		28.02.1928
д. Дмитро		09.03.1926		27.03.1926
Стефанія		27.04.1927		
2 ж**. Городиська Марія** в Луці б. Самбора		21.11.1905	25.11.1930	
д. Лев Микола		17.05.1933		
Богдан		14.02.1935		02.11.1936
Ірина-Надія		02.01.1942		
Малик Гринь		04.02.1846	1869	16.12.1920
ж. Шкільник Анна з Млинок шкільних		01.11.1851		14.10.1925
д. Микола		18.05.1873		2205.1874
Малик Антін с. Дмитра приймак		29.01.1885	15.02.1919	
ж. Москаль Анна		30.05.1896		
д. Василь		27.01.1920		02.11.1927
Григорій		13.02.1921		
Анна		07.08.1922		13.11.1927
Юрій		05.04.1924		06.11.1924
Марія		16.09.1926		14.04.1927
Микола		17.09.1928		
Дмитро		05.02.1931	21.01.1956	
Василь		07.12.1934		
Малик Іван приймак		19.01.1900	23.02.926	
ж. Трускавецька Марія		02.07.1904		
д. Михайло		02.06.1926		04.02.1927
Малик Стефан н. ч. д .69 зять Івана Селяника		04.01.1926	04.09.1954	
ж. Селяник Елена-Галина		21.05.1925		
д. Богдана		05.09.1955		
Оксана		09.03.1957		
Малик Микола		15.05.1849		01.12.1914
ж. Маґур Марія з Губич		12.12.1871	18.02.1892	30.11.1942
д. Анна + в шпиталі Дрогобича її illeg Фрузя * 23.12.1913		25.12.1893		+

Гринь		31.12.1895		24.02.1914
Ілько		23.04.1898	29.02.1924	
Єва до Мразниці за Дмитра Москаль		09.04.1901		
Малик Ілько син Миколи		23.04.1898	29.02.1924	05.01.1947
ж. Футалаш Парашка		21.07.1900		
д. Микола		05.02.1925		
Стефан		01.03.1928		
Марія		19.01.1930		
Дарія		15.11.1932		
Любов		07.08.1935		
Малик Федь н.ч.д.36		25.10.1871	05.03.1899	01.01.1934
ж. Бориславська Анна		23.02.1881		01.11.1918
д. Катерина за Івана Петришин		06.01.1900	17.11.1928	
Михайло		28.05.		27.07.1910
Розалія		1912.1906.		28.07.1910
Марія за Миколу Уєчко		11.10.1902	23.11.1939	
Юліанія за Володимира Лемех до Дрогобича		18.01.1909	26.11.1936	
Стефан		05.01.1914	12.08.1937	
Фрузя		11.12.1917		05.04.1918
2 жена **Москаль Катерина** з Мразниці		23.06.1874	29.05.1919	
Малик Стефан син Федя		05.01.1914	12.08.1937	
ж. Іваненко Катерина Довге б. Мединич		18.02.1916		
д. Лев-Любомир		01.12.1939		
Манастирський Юрко з Тустанович		16.04.1874	04.10.1899	14.01.1939
ж. Гузичак Марія з Тустанович д. Миколи і Парашки з роду Хомик		03.01.1875		30.03.1942
Маринчак Мирослав з Губич зять Гриня Колодія		05.12.1929	16.10.1948	
ж. Колодій Катерина		10.06.1926		
ж. Орися		24.09.1949		
Ірина		23.03.1952		
Ярослав		02.01.1955		
Мацьків Дмитро		15.10.1862		1903.1919
ж. Коцко Катерина		20.01.1869	08.04.1885	15.01.1940
д. Теодор		06.10.1887		30.12.1893
Анна за Мілером Михайлом в Дрогобичі		26.07.1890	01.10.1911	

Михайло до ч. д.47		13.11.1892	20.10.1921	24.12.1948
Марія		30.11.1894		14.12.1894
Євдокія		28.04.1896		23.02.1912
Ілько		23.07.1898	02.06.1923	
Марія		10.02.1900		30.10.1901
Микола		24.08.1901		19.12.1903
Настя		27.04.1903		04.11.1904
Юліанія		06.01.1905		04.05.1907
Петро		12.08.1906		29.10.1908
Микола		19.05.1908		21.05.1908
Антін		30.01.1911		23.10.1911
Мацьків Ілько син Дмитра		23.07.1898	02.06.1923	
ж. Блищак Катерина		21.07.1894		
д. Ольга		25.05.1924		07.12.1925
Дмитро		01.01.1928		
Мацьків Роман зять Іллі Федика		13.08.1924	14.06.1950	
ж. Федик Кароліна		31.07.1923		
д. Орися		02.01.1951		
Зиновія		07.08.1953		
Мацюрович Іван ч.д.99 зять Осипа Блищака		08.10.1882	31.03.1912	06.03.1949
ж. Стецик Анна		27.01.1893		
д. Євдокія до ч.д. 76		21.06.1913	26.06.1937	
Катерина		14.04.1917		28.05.1917
Стефанія		10.05.1918		07.04.1927
Павло		18.06.1921		
Параскева за Фірмана Григорія її illeg Ігор 01.09.1942 + 30.09.1942		11.10.1923	15.11.1947	
Богдан до ч. д 52		15.02.1933	03.06.1950	
Мацюрович Микола зять Фірмана Данила		28.05.1908	26.11.1932	
ж. Фірман Розалія		30.07.1908		
Мацюрович Богдан		05.02.1933	03.06.1950	
ж. Фірман Ярослава		20.02.1932		
д. Іван		02.01.1951		
Богдан		28.02.1955		
Оксана		29.04.1956		
Зеновій		10.10.1957		
Мацюрович Гринь н ч.д. 93		28.11.1875	19.11.1899	21.10.1918
ж. Михаць Анастазія з Губич		30.12.1870		20.07.1935

д. Стефан		06.01.1901		05.02.1902
Парашка		04.07.1903	25.06.1921	
Розалія за Михайла Шкільника з Модрич		26.01.1906	15.11.1924	
Микола до ч д. 37		28.05.1908	26.11.1932	
Дмитро		02.11.1911		
Мацюрович Дмитро син Гриня		02.11.1911	13.02.1937	
ж. Сенкевіч Марія		28.09.1914		
д. Стефан		09.01.1938		10.01.1938
Ярослав		06.12.1940		
Стефанія		21.01.1945		
Мецейко Степан з Пулави Сяняцкого пов. син Петра та Анастасії Ґойда		11.05.1926	17.02.1957	
ж. Трускавецька Ольга д. Василя та Анни Новосад її illeg * 19.06.1953		07.12.1930		
д. Іван		22.04.1957		
Михаць Іван з Губич		29.06.1867	04.03.1894	13.02.1919
ж. Колодій Марія + в шпиталі Дрогобича		24.05.1859		17.08.1913
д. Настя		13.05.1895		30.12.1895
Гринь		11.08.1896		13.08.1896
2 ж. **Петруняк Текля** з Дрогобича		04.09.1890	15.11.1913	
д. Володимир		25.09.1914	07.09.1940	
Віктор шл. в Попелях		16.10.1915	05.05.1940	
Стефанія за Миколу Лісного в Романівку		28.01.1917	26.051940	
Марія		01.08.1918	25.11.1920	11.12.1919
2 муж **Гриник Ярослав** з Дрогобича		11.07.1890		
Михаць Віктор син Івана шл. в Попелях		16.10.1915	05.05.1940	
ж. Опікун Стефанія з Попелів		02.01.1921		
д. Ярослав хр. і мир. род. в Романівці 9/4 1947		28.03.1947		
Галина хр.17.06.1951 род. в Романівці		05.01.1951		
Михаць Володимир син Івана		25.09.1914	07.09.1940	
ж. Анастазія Фірман		30.04.1917		
д. Марія		25.08.1941		24.09.1941
Мосєвич Роман в Губичах		21.07.1929	12.11.1955	
ж. Марія-Анна		31.01.1935		

д. Уляна		27.12.1955		
Новаковський Онуфрій з Тустанович		13.06.1863	18.02.1900	08.03.1928
ж. Тустановська Маґда з Тустанович 1-й муж Войнер		23.11.1869		20.06.1942
д. Олекса Тустановський illeg		23.03.1895		
Варвара Тустановська illeg		14.12.1897	09.05.1920	
Михайло		12.10.1900		
Юлія		11.03.1903		
Микола		16.05.1905	20.01.1938	[04.1945]
Яків в Монастирі дер.		12.04.1907	30.10.1930	
Марія		04.05.1912		05.01.1912
д. Маґди Новаковської				
Ясько Войнер				
Казимир не вернув з війни				
Новаковський Яків син Онуфрія		12.04.1907	30.10.1930	
ж. Іванчук Юлія		24.04.1910		
д. Богдан		16.05.1931		
Ірина		30.05.1933		
Дарія хрещена 08.06.1937		25.05.1935		
Стефанія		19.08.1942		
Новаковський Микола син Онуфрія		16.05.1905	20.01.1938	
ж. Ганкевич Парашка з Дорошева		21.11.1911		
д. Любов		12.07.1938		
Новосад Розалія		12.01.1908		
д. Йосиф illeg		09.08.1949		29.09.1950
Ігор illeg		31.08.1953		
Куми: Дмитро Голик та Собонь				
Опікун Микола ч.д.103		03.12.1889	07.11.1918	
ж. Івасів Анна		12.02.1894		
д. Фрузя		09.07.1919	08.02.1942	
Марія		28.04.1926		
Опікун Данило н.ч.д.116		24.12.1860	27.05.1883	20.07.1904
ж. Маґур Парашка з Губич		12.10.1864		11.11.1919
д. Іван		15.01.1885		
Федь		27.03.1886		07.03.1888
Микола		03.12.1889	07.11.19018	
Марія		04.10.1893	25.11.1919	
Катерина до ч.д.75		31.12.1896	14.02.1922	

Дмитро + яко український воєнно полонений в шпиталі запасовім війська польського в Жовкві після карти полевої з 8.11.1919 ч. 34		29.09.1900		02.11.1919
Опікун Іван син Данила		15.01.1885	14.02.1909	14.01.1926
ж. Кузан Марія з Дрогобича (Завіжне)		05.02.1883		24.12.1919
д. Михайло		12.09.1908		21.12.1919
Йосифа		18.10.1911		
Володимир		06.08.1914	19.02.1938	
Євдокія		30.03.1918		24.10.1918
Микола		01.10.1919		24.12.1919
2 ж. **Ільницька Марія** з Вацевич		04.09.1921	25.05.1920	
д. Михайло		07.03.1921		
Микола		27.02.1924	12.06.1955	
Іван шл. в Вацевичах		02.04.1926	12.02.1949	
Опікун Володимир син Івана		06.08.1914	19.02.1938	
ж. Савчук Розалія з Губич		28.05.1897		
Опікун Іван син Івана		02.04.1926	12.02.1949	
ж. Бунь Софія з Вацевич		15.02.1927		
д. Мирослава		05.05.1950		
Опікун Микола син Івана		27.02.1924	12.06.1955	
ж. Бачинська Емілія з Биків		1928		
д. Михайло		28.03.1956		
Опікун Йосифа дочка Івана		18.10.1911		
д. illeg Ігор		16.06.1943		09.09.1944
Illeg Ірина		29.12.1946		
Опікун Гнат		10.02.1856	28.05.1878	23.12.1936
ж. Кузан Олена		05.06.1857		21.07.1935
д. Юрко		02.05.1880		30.04.1881
Євфемія		07.07.1882		04.12.1886
Микола		19.12.1884		01.06.1885
Онуфрій мешкає в Попелях		19.06.1886	11.02.1912	
Марія до Сільця + в Сільцях		24.03.1889	11.02.1912	+
Анна		03.08.1891		01.01.1898
Іван		29.04.1894		18.04.1895
Катерина то її близнята дівчина неживо уроджена; Олександра *21.05.1922 +08.12.1922		25.03.1896		

Паславський Дмитро		02.11.1890	24.11.1923	
ж. Федк Анна з роду Кузик		20.12.1889		
д. Йосиф		11.10.1924		08.08.926
Стефанія		15.06.1926		
Йосиф		05.06.1928		05.10.1928
Стефанія		12.12.1929		
Олена в паспорті * 15.04.1933		04.04.1933		
Паращак Микола з Трускавця		17.12.1905	14.02.1931	26.12.1941
ж. Стефанія Булюк		04.11.1905		
д. Ярослав		07.11.1931		
Патин Микола зВороблевич		23.08.1876	05.03.1899	08.02.1934
ж. Боднар Катерина		05.12.1869		25.04.1907
д. Всиль		13.01.1900		14.01.1900
Олекса		09.03.1903		06.04.1903
Розалія за Івана Чемарника з Дрогобича ш. в Переворску		06.09.1904	07.02.1925	
Марія		18.01.1907		19.01.1907
Миколай		20.12.1909		
Магдалина		24.08.1917		02.03.1940
Марія		23.04.1921		26.05.1935
2 ж. **Лисовець Катарина** + в шпиталі Дрогобича		22.02.1921	23.06.1907	08.10.1926
Пемпик Тома зять Йосипа Собоня		15.10.1907	14.11.1931	
ж. Собонь Анєля шл. в костелі Дрогобича	об/л	11.12.1911		
д. Теодозія		15.03.1933		
Ольга		11.04.1946		
Петришин Іван зять Федя Малика з Дзвиннчи пов. Ліско		07.07.1901	17.11.1928	
ж. Малик Катерина з Мон. Дер.		06.01.1900		19.04.1942
Петричка Володимир приймачі * в Дрогобичі н.ч.д. 86		21.11.1889	09.11.1913	
ж. Міньків Анна з Попелів		21.01.1886		
д. Йосифа		23.08.1914		
Софія		14.03.1920		
Емільян		18.04.1922		19.10.1925
Богдан		26.02.1925		
Петричка Микола з Дрогобича + в 71 році життя				
ж. Юліанія Кушнір				

Петричка Юліан син Миколи з Дрогобича		13.11.1881	07.06.1906	24.11.1931
ж. Лязенбарт Марія з Ясениці сільної		02.11.1884		
д. Ольга за Михайла Кундик		26.03.1907	26.11.1932	
Антін		28.01.1909		16.09.1928
Юліанія		19.06.1910		05.06.1920
Микола		01.12.1911	18.11.1939	
Стефанія		24.03.1913		
Ярослава		07.04.1919		03.04.1941
Юліанія		03.04.1921		
Наталія		02.11.1925		29.12.1928
Емілія		20.06.1928		28.03.1929
Іван		17.01.1923		17.03.1929
Наталія		05.04.1930		
Петричка Розалія дочка Миколи і Юлії Кушнір її illeg Cntafy * 20.01.925 + 31.03.1929		20.03.1895		
Петричка Микола син Юстина		01.12.1911	18.11.1939	
ж. Колодій Катерина в Броници		22.03.1916		
Петрів Олекса		01.04.1860	05.03.1888	02.08.1896
ж. Федик Магда		09.07.1863		28.01.1920
д. Марія за Василя Романовського		02.05.1885	11.08.1912	
Анна шл. дома за Трускавецького Гриня		19.01.1893	11.02.1912	
Євдокія		11.03.1896		12.03.1896
2 муж **Ґерінґ Петро**		12.17.1862	24.11.1989	10.11.1921
д. Ілько		18.07.1901		
Петрів Тимко ч д.107		01.08.1862	12..11.1889	12.06.1932
ж. Должанська Парашка		17.101869		06.05.1949
д. Марія		20.12.1890		05.04.1892
Катерина зам. 2 раз 11.11.1920		19.09.1892	16.02.1919	17.05.1923
Настя		18.05.1895	02.03.1896	
Єва за Мазур Стаха		20.07.1897	24.11.1923	
Ілько		07.11.1900	07.02.1925	
Анна за Ільківа Петра		14.05.1904	18.02.1928	
Гринь		05.09.1907	24.02.1940	24.01.1947
Марія за Івана Футалаша с. Сеня		07.08.1911	19.02.1933	
Петрів Ілько син Тимка н ч. д. 137		07.11.1900	07.02.1925	
ж. Лобода Катерина з Модрич		02.05.1896		
д. Параскеві		25.10.1925		
Павлина		26.05.1928		

Марія		04.07.1930		
Стефанія		16.04.1934		
Петрів Федь		26.05.1863	17.02.1889	16.01.1902
ж. Маґур Пелагія з Губич		08.05.1867		26.08.1919
д. Михайло		17.11.1890		09.08.1891
Петро		14.06.1891	16.02.1919	06.05.1920
Катерина		25.08.1894	14.02.1914	
Василь		25.09.1896		04.07.1914
Ілько		01.08.1898		15.03.1899
Іван		10.01.1900		08.05.1902
Олекса		14.08.1901		15.10.1901
Петрів Петро син Федя		14.06.1891	16.02.1919	06.05.1920
ж. Петрів Катерина		19.09.1892		17.05.1923
д. Марія		24.06.1920		30.09.1920
2 муж **Мазур Євстахій** з Бориславa		14.08.1889	11.11.1920	
д. Ілія		10.08.1921		12.07.1922
Іван		16.01.1923		08.05.1923
2 жена **Петрів Єва**		20.07.1897	24.11.1923	
д. Ілько		20.08.1924		21.12.1925
Дмитро		11.10.1925	09.09.1950	
Анна		02.11.1927		03.11.1927
Марія за Миколу Кузана		01.12.1928	02.08.1953	
Тимко		29.06.1931		
Ярослав		20.08.1934		
Любов		08.12.1939		24.02.1940
Надія		07.08.1944		
Петрів Роман з Бориславa		19.101890	17.02.1918	
ж. Петричка Катерина з Дрогобича		18.07.1887		
Попадин Стефан з Млинків сівкових + в Млинках			24.02.1884	+
ж. Сурма Настя з Губич		30.08.1963		14.10.1935
д. Іван ж. в Млинках				
Парашка		1893		17.08.1915
2 муж **Флюнт Ілько** з Губич		23.07.1869	27.05.1896	28.08.1912
д. Стефан + в шпиталі запасовім війська польського в Жовкві		01.04.1900		17.10.1919
Микола шл. в Унятичах		04.10.1903	18.02.1936	
Василь		28.12.1907	10.06.1933	
Проць Сень н.ч.д. 75		30.05.1867	20.02.1894	04.12.1932
ж. Федик Марія		12.06.1869		09.03.1942

д. Андрусь		06.12.1894		13.02.1895
Тимко шл. дома		26.02.1896	03.03.1921	
Парашка за Валаса Оніфра до Монастиря		24.10.1899	22.03.1921	
Микола		11.09.1902		07.04.1903
Федь		26.02.1904		23.07.1905
Анна		12.07.1906		22.12.1908
Ґринь		26.03.1910		14.02.1911
Євдокія за Лєха Миколая до Модрич		15.03.1912	10.08.1935	
Проць Роман		1873		28.08.1945
Проць Тимко син Сеня		26.02.1896	03.03.1921	
ж. Балоховецька Катерина		08.12.1891		
д. Парашка		30.10.1922	25.07.1943	
Анна		29.04.1925		26.01.1928
Михайло		02.02.1929		
Михайлина		14.02.1934		
Пурій Гринь Грушів		02.02.1894	09.1920	
ж. Савчак Анна в Літині		13.04.1907		
д. Парашка		11.11.1922		
Євгенія		01.06.1929		
Пфайфер Яким н.ч.д.154		12.19.1860	16.02.1890	14.09.1939
ж. Сурма Маґда 1 ч. Фірман		23.07.1858		29.11.1919
д. Василь		28.12.1890	28.02.1918	
Петро		11.07.1893		
Михайло до Губич ч.д.46		10.11.1894	21.10.1920	
Панько		07.08.1897		14.07.1934
Марія		11.06.1899		03.08.1900
Пфайфер Василь син Якима		28.12.1890	28.02.1918	31.07.1954
ж. Футалаш Єва		11.05.1897		
д. Катерина		08.07.1920		
Марія за Бішка Мирослава		02.04.1927	20.11.1954	
Пфайфер Юстин ч.д.103		11.06.1865	12.12.1901	04.12.1927
ж. Думайло Анна з Колпця		20.09.1876		27 11.1949
д. Марія		21.06.1902		23.05.1903
Юрко		26.04.1904	24.11.1928	
Парашка		05.09.1906	26.11.1927	
Іван		07.02.1909	06.11.1938	
Петро		05.07.1911		07.11.1911
Микола		23.05.1913		04.11.1913
Фрузя		11.05.1915		20.02.1920

Микола		29.05.1918		
Пфайфер Юрко син Юстина		26.04.1904	24.11.1928	
ж. Маґур Єва		02.01.1902		
д. Анна		07.02.1929		10.02.1929
Петро		07.02.1929		14.02.1929
Григорій		04.06.1930		
Ярослав		21.07.1933		02.12.1941
Богдан		02.01.1937		05.10.1939
Тарас		07.11.1938		02.10.1939
Мирон		30.07.1942		
Марія		17.08.1947		
Пфайфер Іван		07.02.1909	06.11.1938	
ж. Мазур Катерина		03.09.1920		
д. Богдан		13.09.1939		
Романовський Федь н.ч.д.45		06.02.1863	24.05.1886	20.03.1920
ж. Барна Катерина		04.08.1962		08.03.1936
д. Василь		16.06.1887		
Гринь		19.02.1890		05.12.1890
Михайло взяли мадяри в року 1915		08.10.1891		
Розалія		25.11.1894		05.12.1894
Стефан		10.08.1896		04.12.1896
Микола не вернув з війни		30.05.1898		
Романовський Василь син Федя		15.06.1887	11.08.1912	23.09.1949
ж. Петрів Марія		02.05.1888		21.12.1923
д. Петро		08.07.1913		15.07.1915
Іван до Губич ч.д.204		02.07.1915	19.02.1938	
Фрузя		08.09.1919		21.08.1920
Ілько		18.07.1921		
2 ж. **Фірман Єва** з ч.д. 37		13.05.1898	17.02.1924	
д. по 2 жені				
Марія за Євгена Собонь		08.01.1927		
Антоній		03.09.1929		
Катерина		03.09.1929		
Микола		21.05.1932		
Романовский Захар н.ч.д. 52		18.02.1876	16.08.1902	05.12.1918
ж. Фірман Парашка		22.02.1876		17.12.1930
д. Юрко		02.05.1903		22.01.1912
Анна		09.06.1904		09.06.1904
Іван		14.01.1906	18.02.1933	
Гринь		07.02.1908		06.03.1908

Микола		10.04.1909	15.02.1930	
Ілько		31.05.1913		17.05.1914
Єремія		14.05.1915		08.06.1941
Стефан		28.01.1911	15.07.1944	[02.1944]
2 муж **Кузан Василь** з Губич + в Губичах		27.07.1879	22.09.1927	01.03.1940
Романовський Микола син Захара		10.04.1909	15.02.1930	
ж. Берещак Анна		07.12.1906		
д. Михайло з Марією Михаць		18.01.1931	29.05.1951	
Парашка		25.10.1933		20.08.1934
Ярослава		05.12.1935		
Марія		14.08.1938		29.09.1938
Дарія		14.08.1938		14.09.1938
Богдан		21.05.1940		
Любов		05.09.1944		08.02.1945
Стефан		03.06.1947		
Селяник Олекса зять Фірмана Дмитра		21.02.1923	04.06.1950	
ж. Фірман Розалія		13.09.1929		
д. Михайло		22.01.1951		
Мирослав		17.04.1954		
Микола		01.01.1956		
Селяник Іван зять Івана Кравціва		12.02.1900	12.08.1922	
ж. Кравців Катерина		11.01.1897		
д. Стефан до ч.д.37/152		24.04.1923	24.05.1952	
Елена		21.05.1925	04.09.1954	
Мирослава		07.01.1927		
Селяник Микола зять Панька Ленчука ч.д.25		04.04.1891	05.11.1921	01.01.1946
ж. Ленчук Анна		13.09.1903		
д. Ольга за Петра Куньцо до Губич		05.10.1923	25.11.1844	
Ілія		08.03.1925		13.03.1925
Селяник Федь з Попелів н.ч.д.140 вдівець		22.02.1857		17.06.1925
Селяник Михайло син Федя		27.10.1886	13.12.1919	05.05.1945
ж. Кістей Анна		03.09.1893		12.03.1934
д. Катерина за Василя Фірмана		04.02.1920	02.03.1940	
Марія за Романа Мазур		05.08.1921	07.11.1950	
Олексій до ч.д.47		21.02.1923	04.06.1950	
Ольга		30.08.1928		

2 ж. **Колодій Катерина**		14.11.1890	08.06.1935	21.07.1936
д. неживонароджений хлопець				
Сенюта Данило		30.12.1850	16.02.1890	14.03.1903
ж. Федик Парашка		20.10.1860		22.04.1916
д. Анна		27.08.1893		14.00.1900
Марія до Монастиря за Теодора Федика		01.01.1890	09.11.1922	
Марта		27.08.1896		27.09.1897
Магда за Федика Ілька до ч.д. 34		07.08.1898	10.02.1931	
Микола		03.12.1900	14.02.1925	
Іван з Анною Новосад		17.05.1903	12.02.1928	
Сенюта Іван син Данила		17.05.1903	12.02.1928	14.04.1940
ж. Новосад Анна		31.05.1902		
д. Мирослава за Володимира Вітошинського		22.06.1929	28.02.1948	
Стефанія за Стефана Футалаша		25.12.1930	07.10.1950	
Парашка		04.06.1932		21.09.1932
Марія		07.09.1933		05.08.1934
Богдан		09.02.1936		
Сенюта Гринь		02.121881	02.03.1907	04.01.1948
ж. Мацюрович Анна		16.07.1886		25.04.1950
д. Марія		13.08.1907	12.11.1932	
Михайло		20.10.1909		03.02.1912
Дмитро		07.11.1912	15.11.2934	
Сенюта Дмитро син Гриня		07.11.1912	15.11.2934	
ж. Заяць Євфрозинія		27.12.1913		
д. Ярослав		16.08.1935		
Богдан		08.02.1945		23.03.1945
Синкальський Йосиф зять Антона Винницького		08.04.1931	25.07.1953	
ж. Винницька Теодозія		11.08.1930		
д. Роман		25.10.1953		
Смольницький Лука з Бистриці пов Дрогобич комірник		25.10.1888	28.10.1913	16.12.1947
ж. Стойка Юлія з Кропивника нов.		03.02.1893		
д. Марія в Кропивнику нов..		24.081914		
Теодор в Кропивнику нов..		07.08.1916		
Анна в Кропивнику нов..		26.09.1918		
Петро в Бориславі		13.07.1921		
Микола в Бориславі		13.05.1923		

Василь		24.04.1925		27.08.1926
Катерина		04.07.1927		
Михайло		24.11.1929		25.11.1929
Єва		24.11.1929		24.11.1929
Стефан		06.12.1930		
Панько		20.09.1933		
Михайло + в Дрогобичі		07.09.1936		1942
Соболь Йосиф з Ґвоздянки	об\л			
ж. Бабій Анна з Тустанович				13.12.1946
д. Станіслав хр. в костелі31.11.1931		06.02.1907		
Володислав хр. в Костелі 31.08.1943		13.01.1908		
Анєля хрещена в костелі Дрогобича		11.12.1911		
Петро хрещений в костелі Дрогобича		1914		
Ольга її illeg Мар'ян *15.06.1946 + 10.08.1946		19.06.1925		
Соболь Станіслав син Йосифа		06.02.1907	31.01.1931	
ж. Пемпек Марія з Бориславa		08.02.1910		
д. Євген		07.07.1930	20.02.1955	
Анна		17.11.1933		
Ярослав		22.03.1941		
Мирослав		28.05.1947		01.07.1947
Соболь Євген син Йосифа		07.07.1930	20.02.1955	
ж. Романовська Марія		08.01.1927		
д. Анна		18.12.1956		
Соболь Володислав син Йосифа		13.01.1908	31.08.1943	
ж. Панів Ґлікерія з Залокти		05.02.1911		23.04.1948
д. Стефан-Іван		10.01.1944		
Ірина		18.04.1947		
Соболь Петро син Йосифа		1914		
ж. Іванів Юстина з Зашковичів коло Львова		04.05.1922		
д. Любов		04.02.1947		
Мирослава		06.05.1950		
Оксана		05.06.1953		
Сов'як Ілько з Лішні		06.08.1863	12.11.1887	19.01.1931
ж. Німецька Настя		07.02.1864		14.03.1926
Сов'як Михайло син Ілька		17.10.1891	13.02.1919	
ж. Кузан Єва		04.05.1889		

д. Володимир		16.02.1920		10.03.1920
Мирослав		28.09.1921		
Андрій		12.08.1924		
Сов'як Мирослав син Ілька н.ч.д.68		25.09.1921	19.10.1946	
ж. Опікун Марія		28.04.1926		
д. Мирослава		28.07.1940		10.01.1947
Богдана		27.11.1947		26.05.1948
Михайло		05.04.1949		
Ірина		10.04.1953		
Сов'як Андрій син Михайла н.ч.д. 35		12.08.1924		
ж. Кузан Ольга				
д. Теофіль		08.101957		
Стецiв Михайло з Літині зять Пфайфера Юстина		24.05.1903	26.11.1927	
ж. Пфайфер Парашка		05.09.1906		
д. Григорій		27.01.1929		
Стецiв Григорій син Михайла		27.01.1929		
ж. Маркевич Ніна в Пляшевій		18.12.1937	16.02.1957	
Стшеліцкий Адам в Живець		1890	1928	21.11.1950
ж. Гива Стефанія				
д. син і дочки				
Тарнавський Іван зять Онуфрія Блищака з Губич н.ч.д. 100		15.05.1919	17.01.1943	
ж. Блищак Марія		03.08.1924		
д. Іванна-Мирослава		09 12.1943		10.01.1944
Надія		17.03.1947		
Ярослава-Уляна		22.05.1952		
Терлецький Теодор н.ч.д.57				
ж. Фірман Стефанія				
д. Іван		04.08.1957		
Терлецький Михайло		21.03.1877	18.06.1905	18.03.1954
ж. Михаць Анна		13.02.1876		15.05.1949
д. Олекса		10.03.1906		
Терлецький Олекса син Михайло Губичі		10.03.1906	19.11.1931	

ж. Себастанюк Віра Віль Канурецька пов. Брест		22.12.1910		
д. Стефанія-Дарія		23.02.1933		20.04.1945
Зеновій		15.01.1934		02.02.1934
2 муж **Боднар Стефан**		30.12.1910		
Орест		20.04.1946		
Оксана-Галина		15.05.1951		
Трач Олекса з Тсаїшанків пов. Рогатин			1919	
ж. Ємець Розалія донька Івана і Марії з роду Янів селян у Вацевичах				
д. Юліанія її illeg Розаліz				27.08.1920
Йосиф		09.01.1922		
Трускавецький Гринь зять Петріва Олекси		26.05.1885	11.12.1912	
ж. Петрів Анна		19.01.1893		08.11.1926
д. Володимир		22.11.1912	10.08.1947	
Марія		19.08.1914		05.09.1921
Настя illeg Анна н.10.02.1940 +1940		05.07.1918		
Ярослав		17.05.1926		24.09.1926
Трускавецький Володимир син Гриня		22.11.1912	10.08.1947	
ж. Романовська Розалія		19.02.1925		
д. Григорій		15.03.1949		
Трускавецький Микола		04.10.1933		
ж. Новаківська Ірина				
д. Зоряна		01.08.1957		
Трускавецький Василь з Монастиря ч.д.6				
ж. Новосад Анна				
д. Ольга		07.12.1930		
Трускавецький Андрусь		12.12.1878	27.02.1902	
ж. Петрів Настя		24.01.1885		05.08.1940
д. Марія до ч.д.121		21.12.1903	21.02.1924	01.12.1944
Трускавецький Роман з Губич		14.10.1876	14.02.1900	03.10.1912
ж. Гапкало Євфемія з Губич		10.06.1877		06.03.1932
д. Микола		05.12.1901	27.02.1932	
Марія		22.07.1904	23.02.1926	
Евфемія до Губич		14.11.1907	14.02.1931	
Анна		27.09.1909		20.10.1909

Єва		27.09.1909		04.01.1910
Стефан		14.01.1911	26.06.1937	
Трускавецький Микола син Романа		05.12.1901	27.02.1932	14.06.1942
ж. Фірман Анна		28.11.1912		
д. Михайло		29.01.1933		30.01.1933
Олекса		12.03.1934		12.03.1934
Ярослав		06.10.1937		05.08.1941
Дарія		11.03.1940		03.08.1941
Стефанія		18.11.1942		08.11.1943
2 муж **Фірман Василь** з Губич		20.12.1906	25.10.1947	
Ілько		28.01.1948		
Зиновій		19.06.1951		
Уєчко Микола з Мон. Дер.		13.12.1907	27.11.1939	
ж.Малик Марія		11.10.1902		16.12.1943
Усенко Филип зять Федя Блищака з Марияпівців пов.Житомира губ. Волинської		03.10.1894	31.07.1926	
ж. Блищак Анна		19.12.1904		
д. Ярослав		09.05.1927		
Файбиш Мирослав зять Миколая Федика з Попелів		16.01.1933	20.11.1955	
ж. Федик Стефанія		19.04.1935		
д. Ярослав		28.07.1956		
Файчак Дмитро з Свидника біля Турки		1917		
ж. Івасів Парашка дочка Петра		14.09.1930	14.02.1934	
д. Іван		6.1954		
Галина		29.09.1956		
Федик Ілько н.ч.д. 37		21.07.1865	24.02.1888	17.07.1899
ж. Федик Теодозія		14.09.1864		18.10.1929
д. Марія		15.04.1890		21.11.1890
Василь		13.01.1892	21.02.1924	
Іван		09.06.1895		02.10.1899
Гринь		03.02.1889		10.03.1902
2 муж **Опацький Гнат**		31.03.1867	27.02.1902	13.12.1936
д. Анна до ч. д 16		15.11.1902	11.10.1924	
Гринь		12.04.1910		08.01.1911
Федик Василь син Ілька		13.01.1892	21.02.1924	03.09.1935
ж. Кістей Юлія		25.02.1900		

д. Михайло		16.11.1924		
Микола		25.11.1927		
Ольга		05.12.1929		23.02.1930
Ярослав		20.09.1931		10.06.1932
Стефанія		07.03.1935		19.04.1936
2 муж **Фірман Михайло**		18.08.1908	27.02.1937	
д. Зеновій		04.07.1937		
Теодор		10.02.1941		
Федик Микола		06.05.1852	05.05.1879	03.04.1930
ж. Опікун Каська		24.02.1847		26.03.1922
діти 2-ї суп.				
Василь забитий упавшим деревом у лісі		07.01.1880		18.03.1919
Юрко		26.04.1887		
Настя		29.10.1889		02.04.1929
Федик Юрко син Миколи н.ч.д. 94		26.04.1887	07.08.1922	08.11.1956
ж. Добрянська Магдалина з Унятич		01.03.1901		
д. Михайло		16.10.1923	17.11.1951	
Ярослава		10.06.1928		
Федик Михайло син Юрка		16.10.1923	17.11.1951	
ж. Болоховецька Розалія з Монастиря дер.		22.09.1926		
д. Орест		29.06.1952		25.12.1952
Оксана		29.06.1952		
Лідія		19.01.1954		19.05.1954
Зеновій		15.05.1956		
Федик Стефан н.ч.д.35		14.08.1855	01.11.1887	20.09.1936
ж. Мосєвич Анна з Губич		06.04.1868		15.01.1945
д. Ілько + в Перем. 08.09.1919 в головнім шпиталі окружнім яко прин. до обозу воен. полонених Засаня ексгумований 29.11.1919 похований в Дережичах 01.12.1919		06.08.1890		08.09.1919
Михайло не вернув з війни		10.11.1892		
Катерина		27.02.1895		19.05.1895
Юрко шл. в Дрогобичі в Костелі		23.04.1896	21.02.1925	
Розалія за Фірмана Дмитра		14.11.1902	0.03.1929	
Юліанія		07.10.1905		25.10.1905
Федь		05.02.1907	24.11.1934	
Дмитро		02.11.1909	18.11.1939	
Парашка за Гриня Маґура с. Тимки ч.д.11		26.05.1912	05.03.1936	

Федик Федь син Стефана шл. в Попелях		05.02.1907	24.11.1934	
ж. Грицик Юлія в Попелях		17.05.1913		
д. Стефан		22.09.1935		23.02.1936
Марія		19.09.1937		08.10.1937
Мирослав		19.09.1937		
Михайлина		09.03.1941		
Федик Гринь		10.04.1863	12.01.1888	03.11.1913
ж. Вередин Розалія з Млинок сивкових		01.07.1862		01.03.1935
д. Марія		16.11.1884		02.12.1884
Парашка		10.11.1885		1893
Іван		09.02.1888		03.06.1913
Анна		08.01.1891		08.11.1914
Настя		06.08.1893	11.08.1918	08.03.1933
Єва		21.05.1896		20.04.1926
Онуфрій		28.05.1899		01.06.1899
Юрко		24.04.1900		18.10.1914
Микола		09.12.1902		08.07.1917
Ілько		20.07.1906	10.02.1931	
Федик Ілько син Гриня		20.07.1906	10.02.1931	
ж. Магда Сенюта		07.08.1898		
д. Анна		07.12.1932		
Ярослав		02.10.1936		06.03.1941
Федик Дмитро зять Кузана Миколи ч.д.54		02.11.1909	18.11.1939	
ж. Кузан Павлина		11.10.1922		
д. Лев		09.12.939		02.02.1940
Анна-Оксана		11.12.1943		01.03.1944
Ігор-Роман		18.07.1945		26.07.1945
Олена-Марта		20.09.1956		
Федик Ілько		03.08.1875	02.06.1904	
ж. Кузан Марія		27.11.1874		11.12.1926
д. Панько		06.08.1903	17.02.1927	
Анна		01.04.1905		06.04.1905
Катерина до ч.д. 120		16.01.1907		
Федик Панько син Ілька		06.08.1903	17.02.1927	01.03.1946
ж. Мацьків Марія з Монастиря дережицького		11.09.1903		

д. Стефанія її illeg Галина *2205/1953,Богдан * 18.09.1956 + 01.04.1956, Іван * 03.03.1957		08.01.1928		
Олена		23.05.1930		
Ярослава		06.08.1932	20.02.1955	
Тарас		08.08.1935		
Федик Іван н ч.д. 31		03.07.1868	09.12.1892	09.04.1941
ж. Блищак Настя		22.06.1867		11.04.1902
д. Марія		20.06.1893		02.08.1894
Данило		20.04.1895		30.04.1895
Єва		17.03.1896		05.02.1897
Михайло		28.10.1897		
Гринь		04.04.1902		17.10.1902
2 ж. **Колодій Марія**		04.04.1882	17.06.1902	01.05.1956
д. Анна		14.07.1904		30.06.1906
Юрко		29.04.1906		22.06.1906
Настя		22.08.1907		06.10.1913
Микола до ч д. 72		29.06.1910	12.06.1937	
Катерина		02.12.1911		15.01.1914
Данило		24.02.1913	18.06.1938	
Стефан		05.12.1915		
Василь до ч д. 102		17.01.1917	12.06.1942	
Юрко		01.05.1919		24.07.1920
Богдан		23.11.1920		18.12.1920
Григорій		21.04.1922		04.04.1923
Федик Данило син Івана		24.02.1913	18.06.1938	
ж. Баб'як Марія		05.03.1917		
д. Іван		24.04.1941		
Віра-Надія		26.06.1944		
Мирон		01.09.1948		18.10.1948
Любов		27.09.1949		20.10.1949
Ярослав		02.04.1957		
Федик Онуфрій н.ч.д.13		06.06.1852	17.02.1876	23.01.1927
ж. Дурибаба Парашка з Модрич		09.12.1853		14.07.1921
д. Василь		27.07.1879	19.02.1905	
Федь під ч.д.72		10.03.1888	11.11.1920	
Настя ч.д.29		22.01.1891	16.02.1919	
Гринь		05.02.1894		13.02.1894
Єва		02.04.1895	24.02.1927	
Федик Микола зять Федика Онуфрія		31.06.1899	24.02.1927	
ж. Федик Єва		02.08.1895		
д. Василь		01.07.1928		17.03.1928

Володимир		22.06.1931		23.06.1931
Богдан		11.05.1937		
Федик Василь син Онуфрія		27.07.1879	19.02.1905	
ж. Муйло Євдокія з Тустанович		14.04.1880		
д. Микола в Болохівцях		20.12.1905		
Марія за Фірмана Михайла		22.04.1907	14.02.1931	05.04.1936
Феся		04.11.1909		19.08.1910
Катерина за Володимира Мазура до ч.д. 82		02.09.1914	31.07.1937	
Дмитро		16.10.1921		
Федик Микола син Василя		20.12.1905	11.12.1934	07.11.1950
ж. Коваль Анна з Літині		05.07.1906		
д. Стефанія		19.04.1935	20.11.1955	
Роман		05.03.1940		
Федик Пилип н ч.д.91		23.10.1876	20.06.1907	09.11.1951
ж. Сподар Анна з Раневич		25.12.1874		18.04.1953
д. Михайло з Марією Дупляк в Дрогобичі		04.06.1907	30.08.1942	
Василь в Дрогобичі		16.06.1909	1936	
Микола в Попелях		12.12.1911	10.08.1940	
Марія за Володимира Ілика її illeg Ілько * 01.08.1946 +24.08.1946		27.08.1914	16.02.1947	
Гринь в Сільці		23.12.1916	06.11.1949	
Федик Василь син Пилипа		16.06.1909	1936	
ж. Бойчук Юлія в Дрогобичі		30.07.1911		
д. Стефанія		09.12.1941		
Зиновій		23.01.1949		08.03.1950
Володимир		11.03.1953		
Федик Микола син Пилипа		12.12.1911	10.08.1940	
ж. Михальська Анна з Попелів		11.02.1913		
д. Ярослав		31.07.1943		22.09.1943
Зиновій		08.09.1944		21.09.1944
Михайло		17.11.1945		16.12.1945
Ольга		20.01.1947		
Олена		06.09.1951		
Любов		06.09.1951		
Федик Михайло син Пилипа		06.04.1907	30.08.1942	
ж. Дупляк Марія з Дрогобича		18.12.1904		
д. Мирослава		02.03.1944		

Федик Федь зять Василя Баб'яка зять Василя Баб'яка		10.03.1888	11.11.1920	10.09.1936
ж. Баб'як Маґда		05.10.1901		
д. Стефан		08.03.1931		31.05.1931
Володимир		11.06.1935		
2 муж **Федик Микола**		09.05.1910	12.06.1937	
д. Марія		17.01.1938		
Стефанія		26.08.1939		
Федик Микола зять Юрка Блищака		01.10.1907	01.05.1951	
ж. Блищак Анна		20.01.1928		
д. Орися		16.09.1952		
Марія		03.03.1956		
Федик Гринь с. Пилипа		23.12.1916	06.11.1949	
ж. Керич Юлія з Сільця		10.10.1923		
д. Дарія		10.07.1950		
Марія		08.08.1951		
Ірина		26.08.1956		
Федик Василь зять Федя Берещака		17.01.1917	12.06.1943	
ж. Берещак Ольга		28.04.1922		
д. Любов		10.09.1943		
Мирон		14.04.1947		10.02.1948
Іван		18.01.1949		
Федик Іван в Дрогобичі		09.021888		21.10.1950
ж. Євфрозинія Барна в Дрогобичі		01.06.1887		16.11.1952
д. Марія її illeg Ігор * 01.05.1952. Куми: Гринь Федак і Анна Федик Ільківна		06.05.1914		
Гринь		14.04.1917		07.06.1917
Олена		01.05.1922		
Федик Микола з Дережич		18.08.1855		11.12.1017
ж. Мацьків Марія		22.05.1866	18.10.1890	18.04.1920
д. Єва до Попелів за Лисика		11.03.1893		
Ілько		18.06.1896		
Олекса		29.03.1905		
Панько		23.07.1908		
Гринь		26.01.1913		
Федик Іван пасерб + в шпиталі Дрогобича		22.06.1888	05.09.1918	02.05.923
ж. Кузик Анна з Тинова		20.12.1889		
д. Магдалина		14.07.1919		

Микола		26.05.921		
Гринь		19.04.1923		22.09.1923
Федик Ілля син Миколи ч.д.64		18.06.1896	08.10.1922	
д. Щурик Марія * в Унятичах		01.07.1902		14.09.1947
д. Кароліна		31.07.1923	14.10.1950	
Ярослав		06.05.1925		
Мирон		12.08.1927		
Теодора		20.05.1932		28.06.1932
Федьків Іван з Унятич зять Фірмана Василя		22.12.1913	13.02.1936	
ж. Фірман Анна її illeg Михайлина 08.09.1927		08.09.1899		
Фещак Стефан з Грушева комірник + в шпиталі Дрогобича		29.03.1906	19.11.1931	15.08.1934
ж. Липин Марія з Летні		16.10.1905		
д. Стефан		16.08.1931		
Фірман Гаврило н.ч.д.148		04.04.1883	27.02.1908	03.08.1944
ж. Флюнт Настя		30.03.1888		
д. Анна за Василя Флюнта		20.12.1909	10.06.1933	
Микола		19.12.1911		28.06.1918
Володимир шл. в Попелях		09 12.1913		
Стефан		05.01.1919		
Антін		25.11.1924		
Фірман Стефан син Гаврила шл. в Попелях		05.01.1919	20.06.1954	
ж. Зозуля з Попель		1926		
д. Микола		20.05.1955		
Фірман Данило н.ч.д. 152		17.08.1867	08.11.1891	23.02.1925
ж. Мацьків Марія		12.04.1873		05.02.1946
д. Анна		04.091892	12.02.1914	
Федьо		14.02.1896		18.03.1896
Єва за Романовського Василя		13.05.1898	17.02.1924	
Микола		08.12.1900		31.07.1901
Парашка за Ілька Бросніского		15.04.1903	14.02.1925	
Розалія		30.07.1908	26.11.1932	
Гринь		27.02.1912	15.11.1947	
Фірман Григорій син Данила		27.02.1912	15.11.1947	20.04.1951
ж. Мацюревич Парашка		11.10.1923		
д. Марія		17.04.1949		

2 муж **Селяник Стефан**		24.04.1923	24.05.1952	
Фірман Василь с. Гната н ч.д. 103 + в шпиталі Дрогобича		21.03.1875	25.02.1897	15.12.1930
ж. Костів Марія з Попелів		05.02.1876		15.03.1946
д. Микола до ч.д.24		08.12.1897		
Анна за Федьків Івана,		08.09.1899	13.02.1936	
Олекса		03.03.1901		21.05.1901
Таця за Паращак Петром її illeg Стефан * 13.07.1931		08.01.1903	26.02.1938	
Гринь		07.02.1905		10.04.1905
Марія		25.03.1906		01.03.1915
Михайло		18.08.1908	27.02.1937	
Стефанія		01.01.1911		30.12.1926
Ольга за Ілька Блищака		21.01.1913	03.06.1936	
Парашка за Грицика Миколу до Модрич		02.04.1915	21.01.1945	
Фрузя		09.10.1917		31.11.1918
Фірман Стефан син Таці		13.07.1931	02.10.1954	
ж. Михаць Елена		09.09.1925		
д. Рома		01.01.1956		
Фірман Атанас		16.07.1871	09.02.1896	19.01.1946
ж. Блищак Марія		15.09.1872		03.08.1942
д. Оніфро		27.08.1897		27.04.1935
Фірман Онуфрій син Атанаса + в шпиталі Дрогобича		27.08.1897	16.06.1921	27.04.1935
ж. Малик Катерина		09.08.1896		
д. Стефан		18.03.1922		11.05.1923
Марія		09.03.1925		
Богдан		02.05.1929		
Стефан		23.08.1932		
Фірман Василь син Івана		11.01.1878	20.06.1904	01.10.1937
ж. Кунцьо Парашка		08.10.189		
д. Іван		31.05.1905		25.06.1905
Микола		17.05.1906	01.06.1933	
Анна		18.12.1908		03.02.1909
Гринь в Попелях		26.01.1910	24.02.1940	
Анна до ч д. 76 за Миколу Трускавецького		28.11.1912	27.02.1932	
Фрузя		19.06.1915		
Стефанія		21.06.1919		

Фірман Григорій син Василя шл. в Попелях		26.01.1910	24.02.1940	[04.1945]
ж. Грицик Тетяна з Попелів		17.05.1913		
д. Ярослава		02.08.1943		
Фірман Василь син Миколая н ч. д.114		12.12.1871	11.02.1900	24.10.1917
ж. Костів Катерина з Попелів		06.08.1878		25.05.1947
д. Дмитро		12.08.1902	07.02.1925	
Іван		17.06.1910		16.09.1910
2 муж **Мацьків Михайло**		13.11.1892	20.10.1921	24.12.1948
Фірман Дмитро син Василя		12.08.1902	07.02.1925	
ж. Федик Марія		24.12.1899		
д. Ольга		14.11.1925		
Розалія		13.09.1929	04.06.1950	
Стефанія		16.06.1932		
Василь		13.01.1935		
Фірман Петро с Миколи н ч.д. 123		28.01.1875	12.02.1904	02.02.1926
ж. Блищак Матрона		16.04.1879		02.10.1944
д. Михайло		21.11.1904	10.02.1931	
Микола		13.10.1907		10.06.1928
Василь		30.08.1910	16.02.1935	[05/1945[
Стефан		06.12.1913		20.12.1914
Настя за Володимира Михаця до ч.д.19		30.04.1917	07.09.1940	
Фірман Михайло син Петра		21.11.1904	10.02.1931	
ж. Заяць Катерина		29.11.1911		
Фірман Василь син Петра н ч.д. 151 + на фронті у 1945		30.08.1910	16.02.1935	1945
ж. Кістей Розалія		08.01.1903		23.10.1938
д. Ольга				
2 ж. **Катерина Селяник**		04.02.1920	02.03.1940	
д. Богдана		05.02.1944		
Фірман Юрко інвалід		28.04.1880	25.09.1905	08.02.1934
ж. Лабанців Теодозія з Попелів		24.01.1886		08.11.1950
д. Михайло в Попелях		20.08.1906	14.01.1931	
Володимир		05.08.1910		27.02.1930
Анна		10.06.1914		20.05.1929
Юліанія		10.09.1917		
Іван		01.02.1921		

Катерина		29.03.1924		12.03.1940
Марія		02.05.1928		03.12.1928
Фірман Михайло син Юрка н ч.д. 145		20.08.1906	14.02.1931	17.05.1938
ж. Федик Марія		22.04.1907		05.04.1936
д. Ярослава		20.02.1932	03.06.1950	
2 ж. **Кунцьо Стефанія** з Губич		19.06.1912	01.10.1936	
д. Ігор		10.03.1944		01.04.1944
2 муж **Петрів Григорій**		05.09.1907	24.02.1940	24.01.1947
Фірман Николай приймич		08.12.1897	01.10.1925	
ж. Михаць Анна з Губич		07.02.1900		03.12.1927
д. Ярослав		10.06.1927		03.02.1928
2 ж. **Михаць Євдокія** з Губич		31.01.1909	18.02.1928	
д. Мирослав		17.07.1929		30.05.1947
Михайло		21.08.1931		15.22.1933
Стефанія		10.05.1933		
Марія		07.03.1941		
Василь		01.01.1948		
Галина		13.06.1951		
Фірман Ілько н.ч.д. 81		18.08.1886	21.06.1910	05.07.1931
ж. Колодій Катерина		14.11.1890		
д. Володимир		23.03.1911	12.10.1933	
Марія		27.08.1912	23.11.1933	02.01.1938
Анна		25.01.1915		21.04.1916
Тетяна		28.04.1925		08.10.1930
2 муж **Селяник Михайло** до ч.д. 90			08.06.1935	21.07.1936
Фірман Володимир		23.03.1911	12.10.1933	
ж. Михаць Стефанія з Губич		20.02.1911		
д. Ілія		05.08.1934		15.08.1936
Дарія		21.10.1937		28.06.1838
Ірина		28.05.1939		
Ярослав		12.08.1943		
Роман		16.04.1947		16.07.1947
Фірман Гринь н.ч.д. 5		21.03.1868	10.02.1895	06.07.1942
ж. Блажків Анна з Попелів		24.02.1870		01.09.1942
д. Катерина		08.12.1895		08.07.1900
Ілько		25.07.1897		09.09.1897
Настя до Монастиря		18.07.1898	26.05.1921	
Михайло		21.11.1901	07.03.1929	05.05.1939
Парашка		31.10.1903		02.12.1903
Марія		18.01.1905		08.03.1905

Розалія		26.06.1906		26.07.1907
Микола		23.11.1909		25.09.1913
Фірман Михайло син Гриня		21.11.1901	07.03.1929	05.05.1939
ж. Федик Розалія		14.11.1902		
д. Марія		12.08.1930		
Богдан		01.04.1937		
2 муж **Романовський Стефан**		28.01.1911	15.07.1944	
Фірман Петро н.ч.д.130		11.07.1882	08.11.1909	19.01.1949
ж. Королик Юліанія з Попелів + забита громом		22.02.1894		09.05.1931
д. Антін в Попелях, Романівка		29.01.1912		
Миколай + убитий громом		09.04.1914		09.05.1931
Василь		21.08.1919		
Марія за Стефана Кисіль		04.01.1922	04.10.1942	
Флюнт Іван зять Костя Бачинського		08.03.1892		05.01.1927
ж. Бачинська Марія		18.06.1891		11.02.1923
2 муж **Шкільник Дмитро**		14.11.1887		
Флюнт Василь син Ілька * в Модричах ч.д. 115 зять Фірмана Гаврила		28.12.1907	10.06.1933	
ж. Фірман Анна		20.12.1909		
д. Ярослава		25.02.1933		
Футалаш Сень н.ч.д.64		10.05.1858	01.03.1883	04.05.1938
ж. Білик Катерина		06.06.1868		21.05.1944
д. Ілько		13.08.1885	17.11.1908	
Марія до Монастиря		15.04.1888	13.02.1907	
Анна		25.01.1891		30.05.1908
Микола		19.01.1894		04.06.1894
Настя		14.07.1895		05.03.1896
Єва за Пфайфера Василя		11.05.1897	28.02.1918	
Парашка до ч.д. 92		22.07.1900	29.02.1924	
Василь		19.09.1903		23.11.1903
Гринь		19.09.1903		30.09.1903
Розалія за Калапунь Михайла		10.02.1905	19.02.1925	
Юлія		02.12.1910		28.01.1911
Іван		02.12.1910	19.02.933	
Футалаш Іван син Сеня		19.09.1903	19.02.933	
ж. Петрів Марія		14.06.1934		
д. Михайло		16.11.1935		
Стефанія		05.03.1938		27.11.1938

Богдан		06.07.1939		
Зиновій		22.10.1942		
Любомир		10.10.1948		
Ілько		1.04.1951		
Футалаш Василь син Ілька		10.01.1912	05.03.1938	
ж.Фірман Розалія з Губич		02.01.1911		
д. Віра-Михайлина		08.11.1939		
Ілько-Микола		22.05.1945		
Футалаш Ілько син Сеня н.ч.д.84		13.08.1885	17.11.1908	
ж. Колодій Настя		10.11.1883		
д. Катерина до ч. д 33		02.11.1909	15.11.1930	
Анна		02.12.1910		11.07.1924
Василь		10.01.1912	05.03.1938	[11.01.1945]
Микола		29.03.1913		21.04.1913
Григорій		16.09.1914		30.10.1948
Симеон		04.02.1916		
Марія за Баб'яка Івана		08.07.1921	25.11.1939	
Футалаш Дмитро зять Осипа Блищака		17.10.1911	02.11.1935	
ж. Блищак Анна		29.06.1912		12.07.1955
д. Богдан		16.09.1936		28.09.1939
Ярослав		10.10.1940		10.08.1945
Ігор		12.03.1942		
Мирон		20.08.1946		
Футалаш Олекса		23.03.1859	01.03.1883	12.10.1929
ж. Романовська Анна		31.03.1857		03.03.1894
Іван		25.06.1885	21.02.1911	
Марія за Петра Пегичка		21.30.1889	22.06.1907	
2 ж. **Савшак Татяна** з Літині		29.01.1867	12.02.1895	03.09.1942
Футалаш Іван + нагла		25.06.1885	21.02.1911	10.01.1956
ж. Кістей Марія		20.11.1891		
д. Дмитро		17.10.1911		
Володимир		05.11.1912		
Анна		03.04.1915		
Парашка її illeg Jhtcn * 21.04.1943		26.10.1919		
Стефан		02.02.1925		
Ольга		01.01.1928		
Юлія		11.06.1930		
Футалаш Ольга дочка Івана		01.01.1928		
д. Роман хр. і мир. 08.01.1955		26.11.1954		

Футалаш Прокіп		19.07.1879	16.10.1903	12.12.1916
ж. Фірман Анна		28.02.1800		18.12.1953
д. Василь		27.01.1905		27.12.1905
Микола		10.12.1906	22.11.1930	
Михайло		23.05.1909		25.10.1918
Марія		02.08.1911		31.10.1930
Володимир		03.03.1913		28.05.1928
Олексій		24.02.1915		08.03.1922
2 муж **Пфайфер Яким**		12.09.1860	24.02.1927	14.09.1939
Футалаш Микола син Прокіпа		10.12.1906	22.11.1930	
ж. Колодій Анна		07.03.1910		
Футалаш Володимир		05.11.1912	27.01.1937	
ж. Дума Катерина * в Літині		24.06.1907		
д. Дарія		30.03.1938		
Богдан * в Німеччині		15.08.1944		
Стефанія		01.01.1947		
Хорт Роман			17.11.1908	
ж. Блищак Лідія д. Ілька		19.05.1938		
д. Дмитро		08.11.1957		
Шкільник Дмитро з Млинків Шкільних зять Гриня Мацюровича		14.11.1887		
ж. Мацюрович Параскевія		04.07.1903	25.06.1921	12.01.1936
д. Стефан		26.05.1922		
Григорій		10.08.1924		
Ольга		24.12.1926		23.10.1927
Марія		15.02.1930		28.07.1930
Василь		15.02.1930		
Микола		25.09.1932		28.01.1936
2 ж. **Бачинська Марія** 1-й Флюнт		18.06.1891	02.02.1936	
Шкільник Тимко з Млинок Шк. Н.ч.д.25		04.05.1881	27.06.1906	22.07.1950
ж. Багрій Анна з Ясениці сіль.		22.12.1885		
д. Володимир		13.07.1909	1935	
Михайло		02.10.1911	23.02.1946	
Антін		07.09.1913		
Стефан		27.01.1919		[.1944.]
Шкільник Антін син Тимка		07.09.1913		
ж. Катерина				
д. Володимир		23.03.1953		
Ярослав		04.03.1955		

Шкільник Володимир син Тимка		13.07.1909	1935	
ж. Мацюрович Ольга з Попель		29.09.1914		
д. Дарія		31.07.1936		
Стефан		29.08.1937		
Ярослава		02.01.1942		07.09.1942
Марія		01.01.1945		
Шкільник Михайло син Тимка		02.10.1911	23.02.1946	
ж. Плоскодняк Ірина в Ісаях		1928		
д. Оксана		04.07.1946		
Тарас		04.07.1948		
Роман		20.12.1955		
Юнковский Григорій з Чолович пов. Рудки		18.02.1896	13.10.1928	02.12.1934
ж. Петрунко Катерина з Бориславa комірниця		21.02.1895		21.06.1940
Illeg Болеслав		23.07.1927		
д. Станіслав хр. в Дрогобичі в Костелі		28.05.1930		
Ямйол Ян з Плашова пов. Ряшів всі діти хрещені в обр. латинському на Волянці	об.л			21.05.1942
ж. Гайдук Марія з Тустанович		[04.10.1882]		05.11.1918
д. Ольга		[1900]		08.11.1918
Анеля за [Стахом Розборським]		[22.03.]1904	14.09.1922	[25.01.1991]
Юзеф		[1905]		07.11.1918
Мечислав		[1909]		14.12.1918
Стеданія за [Володимиром Тарнавським]		[26.08.1912]	22.02.1944	[29.01.1998]
Броніслав		1913		05.11.1918
Павел		1917		07.11.1918
2 ж. **Бунь Розалія** з Вацевич		1897	1920	21.12.1939
д. Станіслав		28.12.1921/2		
Катерина illeg Іван *25.10.1945		06.06.1925		05.10.1959
Йосифа похована 21.11.1954 + нагла вибух крові		20.03.1931		18.11.1954
Ярецкі Кароль коваль	об.л			
ж. Городиска Антоніна з Криниці ад Меденичі, вінчані в Східниці				
д. Петро				
Євген				
Юзеф				

Ярецкий Петро син Кароля	об.л	16.05.1906		
ж. Фещак Марія в Грушові		12.03.1895		
д. Кароль		08.04.1934		
Ярецкий Кароль син Петра		08.04.1934	19.01.1957	
ж. Шевців Ірина з Монастиря дер.		04.02.1938		
д. Петро		17.06.1957		
Яцуляк Дмитро в Попелях		01.11.1921	01.11.1947	
ж. Петрів Марія в Мон. Дер.		18.10.1926		
д. Ярослав		06.08.1950		

Монастир дережицкий

Прізвище, ім'я чоловіка й ім'я, прізвище дружини та імена дітей	**віра**	**день народження**	**день шлюбу**	**день смерті**
Адамик Йосиф зять Олекси Маринчака * Ленжени пов. Ясло		29.08.1908	04.05.1941	
ж. Маринчак Катерина		25.09.1915		
д. Марія		28.02.1943		
Валаґа Олекса н.ч.д.58		15.03.1859	18.10.1885	07.11.1904
ж. Ступник Ірина		05.05.1864		26.11.1942
д. Марія		23.02.1887		10.11.1887
Юрко		27.04.1888		04.05.1888
Іван *не вернув з війни*		14.06.1889		
Онуфрій		21.06.1892		
Михайло		16.11.1895		20.01.1912
Анна		09.06.1899		10.02.1910
Валаґа Онуфрій син Олекси		21.06.1892	22.02.1921	
ж. Проць Параскева	.	24.10.1899		
д. Микола		04.12.1921		
Марія		05.05.1923		07.05.1923
Стефан		24.111924		24.12.1924
Михайло		06.06.1926		
Марія		28.05.1929	19.111955	
Білик Дмитро * в Дублянах		28.10.1908	30.05.1931	[02.1945]
ж. Зимен Параскевія * в Дорожеві		27.11.1905		
д. Мирон * в Дрогобичі		02.11.1934		
Дарія-Софія		19.10.1941		
Блищак Ілько		04.08.1872	26.01.1896	01.05.1943
ж. Мацьків Матрона		01.04.1872		22.11.1942
д. Дмитро з Марією Матлан		06.11.1906	09.02.1928	

Блищак Дмитро син Ілька н.ч.д. 37		06.11.1906	09.02.1928	
ж. Матлан Марія		21.01.1901		16.04.1929
д. Любов		06.04.1929		15.04.1929
2 ж. **Блищак Юлія** (Михаць)		30.05.1912	20.11.1930	
д. Ярослава		12.01.1931		
Теофіль		12.02.1935		
Тарас		27.03.1940		
Ігор		25.09.1943		
Блищак Михайло н.ч.д.64		26.09.1869	21.11.1897	25.05.1926
ж. Ступник Євдокія		25.03.1871		27.07.1928
д. Ілько		02.08.1900		
Юліанія		23.03.1906		30.04.1907
Розалія за Василя Намаковського до Унятич		20.07.1909	17.02.1940	
Блищак Ілько син Михайла		02.08.1900	27.02.1932	
ж. Щурик Анна * в Унятичах		29.12.1906		
д. Любов		06.12.1932		05.03.1933
Лев		05.03.1934		
Дарія		16.04.1938		
Блищак Данило зять Магди Веселої		21.12.1876	29.10.1901	18.08.1930
ж. Весела Марія		13.04.1872		16.01.1933
д. illeg Нестор		13.04.1872		26.01.1933
Розалія		19.01.1903		13.04.1908
Анна до Унятич за Миколу Бараняка		05.06.1905	24.11.1927	
Федь		02.03.1907		27.09.1907
Юлька за Миколу Новосада		10.04.1909	16.02.1933	
Розалія за Стаха Мацьківа		16.08.1911	-6.10.1934	
Катерина за Петра Веселого		13.10.1913	15.06.1940	
Боднар Федь		02.04.1858	17.11.1881	25.05.1932
ж. Цепак Марія		24.11.1859		03.07.1942
д. Євстахій		02.101882		06.09.1900
Розалія		03.08.1886	16.02.1907	
Анна в Америці		18.02.1889		
Катерина + в Медвежі		27.03.1890	17.11.1917	+
Микола		09.03.1892	24.02.1924	
Гринь		07.02.1900		12.07.1900
Парашка		07.02.1900	23.02.1924	
Дмитро		17.06.1904		05.12.1907
Боднар Гринь		21.05.1879	30.1.1909	13.01.1931
ж. Должанська Розалія		23.06.1888		

д. Євстахій		18.08.1910		[12.1944]
Іван		06.01.1913		09.03.1917
Михайло		19.11.1918		02.10.1919
Марія		22.01.1921	26.05.1946	
Микола		25.01.1923		02.02.1925
Володимир		26.11.1925		
Ольга		18.02.1930		
Боднар Микита		16.04.1870	02.11.1894	09.11.1925
ж. Сенюта Пелагія		18.05.1874		05.09.1936
д. Катерина		28.11.1900		08.05.1911
Анна		20.07.1904		17.07.1934
Юліанія		06.07.1907		14.12.1908
Василь		13.01.1910		16.03.1931
Ілько		01.08.1913	17.11.1934	
Боднар Ілько син Микити н.ч.д. 14		01.08.1913	17.11.1934	
ж. Должанська Парашка		01.11.1913		
д. Богдан		07.03.1935		
Ірина		26.01.1936		
Надіz-Марія		09.04.1940		17.10.1940
Лідія		03.03.1947		
Зиновій		15.11.1951		
Боднар Микола син Федя		09.03.1892	24.02.1924	
ж. Білас Кароліна з Медвежої		19.04.1908		
д. Любов		06.04.1924		
Боднар Андрусь		12.12.1876	19.11.1901	17.09.1942
ж. Фірман Марія з Млинків сивк.		23.04.1881		12.06.1954
д. Розалія за Петра Шевціва		25.10.1902	17.10.1922	
Анна		14.12.1903		19.08.1907
Микола		18.02.1905		19.09.1905
Іван		21.05.1906		21.08.1907
Марія за Петра Матлана ч.д.36		23.12.1907	25.11.1934	
Маґда		24.03.1908		25.05.1912
Стефан		30.12.1910		
Юліанія		14.04.1913.		20.05.1916
Ігнатій		27.12.1914		20.05.1916
Михайлина		30.09.1919		
Петро		10.04.1921		
Болоховецький Федь		05.02.1854	25.05.1882	27.12.1919
ж. Федик Марія		25.11.1859		17.09.1949
д. Анна		24.07.1883		02.12.1886

Петро		17.10.1885	18.02.1922	
Настя		31.03.1888		21.08.1888
Ілько + яко жовнір в Оломунци		21.07.1889		1914
Катерина за Тимка Проця до Дережич		09.12.1891	03.09.1921	
Онуфрій		22.06.1894		06.07.1894
Маґда		11.07.1895		26.08.1897
Василь		29.01.1898		21.03.1899
Микола		01.02.1900		19.04.1901
Парашка		01.02.1900		01.05.1942
Болоховецький Петро син Федя		17.10.1885	18.02.1922	
ж. Блищак Параскева з Дережич		22.06.1903		
д. Анна		06.11.1923		26.05.1928
Розалія		22.09.1926		
Микола		01.01.1930		
Болоховецький Олекса		15.05.1857	08.02.1885	09.03.1930
ж. Федик Анна		01.101867		12.07.1905
д. Павло		10.07.1887		07.11.1887
Андрій		22.11.1890	26.05.1921	
2 ж. **Федик Катерина** з Дережич		15.12.1884	12.11.1905	
д. Дмитро шл. в Дрогобичі		28.08.1912	15.02.1936	
Стефан		06.12.1916		05.04.1931
Болоховецький Дмитро син Олекси		28.08.1912	15.021936	
ж. Пагута Юлія *в Дрогобичі		12.101908		
д. Тарас		18.06.1939		22.02.1940
Ярослав		24.05.1942		
Марія		08.04.1945		
Болоховецький Гринь не повернув з війни		01.10.1887	10.11.1912	
ж. Хомяк Марія з Унятич + в Унятичах		29.09.1892		11.08.1917
д. Микола		05.11.1914		
Брошнівський Тимко зять Онуфрія Валаґи * в Дережичах		18.02.1930	19.11.1955	
ж. Валаґа Марія		28.05.1929		
д. Богдана		26.07.1956		
Валага Тимко н.ч.д.58		15.03.1859	18.10.1885	07.11.1904
ж. Ступник Ірина		05.05.1864		26.11.1942
д. Марія		23.02.1887		10.11.1887
Юрко		27.04.1888		04.05.1888

Іван не вернув з війни		14.06.1889		
Онуфрій		21.06.1892		
Михайло.		16.11.1895		20.01.1912
Анна		09.06.1899		10.02.1910
Валага Онуфрій син Олекси		21.06.1892	22.02.1021	
ж. Проць Параскева		24.101899		
д. Микола		04.12.1921		
Марія		05.05.1923		07..05.1923
Стефан		24.11.1924		24.12.1924
Михайло		06.06.1926		[12.09.1944]
Марія		28.05.1929	19.11.1955	
Весела Маґда з роду Должанська, вдова по Петрі		23.08.1851		10.05.1929
д. Юліана		25.04.1888		
Гринь		27.01.1890		
Веселий Андрусь н.ч.д. 75		12.12.1875	12.11.1899	23.01.1951
ж. Комаришин Євдокія з Лішні		12.12.1874		02.04.1916
д. Анна за Миколу Фелштинського у Львові		02.05.1901		
Марія за Івана Нємец у Перемишлі		21.11.1902	15.11.1936	
Катерина сліпа від народження + у Львові		23.07.1905		1936
Дмитро		25.10.1907	26.02.1935	
2 ж. **Мацьків Парашка**		24.07.1897	16.11.1918	
д. Стефан з Михайлиною Фірман		03.01.1921	20.09.1953	
Микола		14.12.1922	16.10.1948	
Григорій		23.01.1925		05.06.1932
Іван		01.07.1927	03.02.1952	
Стефанія		20.0.1929	09.09.1950	
Любов		29.10.1932		24.11.1934
Веселий Микола син Андруся		14.12.1922	16.10.1948	
ж. Федорін Парашка		08.06.1927		
д. Юрко		12.10.1946		
Веселий Дмитро син Андруся		25.10.1907	26.02.1935	
ж. Маґур Катерина		11.05.1910		
д. Богдан		01.12.1935		
Ігор		05.01.1946		
Веселий Стефан		03.01.1921		
ж. Грицишин Марія * в Росії		1927		
д. Анна		20.12.1949		

Глиньский Василь зять Федя Лісовець * в Рогізні пов. Яворів		16.09.1904	14.11.1931	
ж. Весела Марія		05.12.1910		
д. Ярослав		30.07.1933		
Богдан		10.03.1937		
Тарас		14.10.1945		
Мирон		24.10.1947		
Голищик Прокіп н.ч.д. 40		20.10.1864	26.02.1894	14.08.1937
ж. Михаць Анастазія		13.01.1876		05.01.1939
д. Юліанія		30.05.1912		
Гринаш Стефан		10.01.1930	19.11.1953	
ж. Должанська Дарія		15.11.1932		
д. Ярослав		03.06.1956		
Гуцало Олекса * в Підбужі		03.11.1917	19.02.1938	
ж. Новосад Парашка		29.08.1918		
д. Зеновя		11.12.1940		
Марта-Зоряна Хр. 09.01.1945		09.12.1944		
Ярослав		06.03.1951		
Ґардиґайло Кость з Новошиць пов. Самбір				05.09.1929
ж. Павляк Юліана з Ґнєвчина пов. Ланцут				1929
Illeg д. Лавляк Володимир * в Стрию		31.03.1893	23.01.1919	
Ґардиґайло Михайло син Костя * в Стрию		06.04.1904		
Ґовдирчак Микола з Рипян пов. Турка		1894	05.06.1921	03.09.1954
ж. Окачук Анна з Голобівщини пов. Більско		1888		
д. Василь		16.05.1922		16.12.923
Ольга		26.01.1925	09.11.1946	
Марія		03.01.1927		03.01.1927
Стефан		07.08.1928		
Ґресько Федь * Стара сіль		01.04.1860		27.09.1934
ж. Залокоцка Євдокія з Попелів 1 го Мацьків (Дмитро)		1868		29.11.1941
Мацьків Стефан пасерб не повернув з війни		23.12.1889	05.02.1914	

Мацьків Павло пасерб + в шпиталі Дрогобича				1919
д. Марія Ґресько * в Попелях до Унятич за Миколу Книш		01.06.1894	22.07.1917	
Володимир + в шпиталі військовим в Дрогобичі				01.05.1918
Іван		08.10.1898	10.11.1921	
Йосиф до Губич з Розалією Мосєвич ч.д.351		22.08.1900	19.11.1927	
Василь		11.01.1903		02.11.1905
Катерина за Миколу Новосада		21.06.1906	20.02.1930	
Ілько		20.07.1910		30.10.1910
Должанський Микола н.ч.д. 60		19.12.1880	15.02.1905	18.01.1944
ж. Васильків Євдокія з Лисині		08.02.1887		10.02.1950
д. Марія за Петра Уєчко		02.12.1907	07.11.1929	
Розалія		25.05.1909		28.06.1909
Анна		11.11.1910		06.02.1911
Дмитро		07.11.1911		26.08.1912
Парашка за Ілька Боднара ч.д. 12		01.11.1913	19.11.1934	
Юліанія		05.12.1915		13.03.1916
Михайло шл. в Дрогобичі		17.09.1917	1942	
Василь		25.12.1920		05.10.1956
Ірина її illeg Надія *28.07.1946 + 02.03.1951; Ігор *01.10.1950; Ромка *01.01.1952		21.04.1922		
Стефан		15.03.1925		
Деркач Михайло з Городиск Нове місто пов. Добромиль		1877		
ж. Бермесь Катерина				
д. Юзя її illeg Ярослав * 30.04.1929		1906		
Адольф				
Бронислав				
Мар'ян	об/л	27.09.1911		
Деркач Мар'ян син Михайла	об/л	27.09.1911		
ж. Прокопів Ксеня в* в Стрию		10.10.1914		
д. Богдана		23.07.1940		
Наталія-Марія		18.11.1941		
Володимир		11.08.1947		
Должанський Яким		24.09.1849	23.11.1873	28.02.1916
ж. Кістей Марія з роду Маґур		23.08.1843		23.08.1920

Должанський Іван приймак		16.09.1883	13.02.1907	
ж. Футалаш Марія		15.04.1888		
д. Катерина за Миколу Цепака		07.01.1908	21.11.1931	
Розалія за Миколу Книш до Унятич		19.01.1910	26.11.1931	01.06.1951
Ілько		02.07.1912		[11.1944]
Анна за Володимира Максимів		29.08.1914	05.02.1950	
Михайло		24.10.1919		
Должанська Марія вдова по Дмитрі з Млинок сивкових		02.04.1860		15.09.1941
д. Микола		19.02.1880		
Іван		16.09.1883		
Розалія		23.06.1888		
Федь *не вернув з світової війни*		04.04.1890		
Должанський Федь н.ч.д.17		18.03.1859	12.11.1889	25.06.1907
ж. Швець Марія з Брониці		28.10.1865		12.04.1997
2 ж. **Звір Марія** з Літні		12.12.1869	13.10.1897	21.05.1937
д. Юліанія		24.03.1899		01.12.1929
Должанський Іван		12.12.1874	13.11.1909	
ж. Метіль Розалія		07.07.1891		
д. Катерина		03.03.1910		21.12.1919
Анна за Андрія Фірмана		30.11.1911	03.06.1939	
Марія за Стаха Чукла		18.08.1913		
Жолнєрчик Томаш з Сянока		18.12.1856		
ж. Міхновська Марія				
д. Анна		05.12.1896		
Кароль				
Жолнєрчик Іван *в Бориславі		14.08.1879	26.10.1904	
ж. Кузан Анна		23.09.1878		01.11.1918
д. Йосифа		25.02.1906		
Станіслав		31.03.1907		
Анєля		03.09.1908		
Марян		30.03.1911		
Владислав		04.05.1912		
Кароль узнаний судово за illeg Ahori		31.12.1915		
Звір Михайло з Літні		1710.1876	05.11.1899	01.01.1950
ж. Цєчко Парашка		14.11.1874		11.01.1935
Її illeg Яким		12.09.1898		03.09.1899
д. Микола *не вернув з війни*		12.05.1902		
Марія * в Дрогобичі за Адама Жовнєрчик		15.07.1904	17.101931	

Стефан * в Дрогобичі		06.01.1906	1936	
Володимир		07.10.1907		16.06.1923
Віктор-Ярослав * в Дрогобичі		30.09.1910		
Ольга * в Дрогобичі за Михайлом Крайник		05.01.1912	15.02.1936	
Богдан * в Дрогобичі за Ярославою Луців		12.12.1916	14.07.1940	
Ірина * в Дрогобичі за Іван Мацюрака		15.04.1920	28.04.1940	
2 ж. **Гуцало Фотима** з Підбужа		21.02.1889	24.11.1936	
Івасів Іван зять Федя Должанського		24.11.1896	01.12.1921	
ж. Должанська Юлія		24.03.1899		01.12.1929
2 ж. **Уєчко Анна**		26.07.1896	14.06.1930	
д. Марія		06.09.1931		
Ярослава		22.08.1933	21.01.1956	
Лев		01.04.1935		
Ірина		23.11.1936		
Кестер Іван в селі Ріпяпа		24.05.1925	09.05.1953	
ж. Яворська Розалія		20.10.1926		06.08.1967
д. Надія		28.05.1954		
Кісера (Мулярський(Олекса з Ріпчиць н.ч.д.38		13.03.1875	05.11.1899	20.07.1947
ж. Новосад Теодозія		15.06.1877		07.05.1943
д. Марія за Дмитра Матлана ч.д 2		03.07.900	18.11.1922	
Михайло		20.101901		
Йосиф		13.01.1903		
Парашка за Кароля Ґловацького		29.01.1905	23.002.1941	
Франко		+		+
Розалія		21.08.1908		28.08.1908
Анєля		17.08.1909		
Іван		24.12.1910		+
Станіслав		14.08.1912	12.05.1946	
Євдокія за Дмитра Маґаса		14.08.1914	15.06.1940	
Павлина за Олександра Кобрина		14.06.1918	07.08.1938	
Коссак Іван з Дрогобича				
ж Знак Текля з Дрогобича.				
д. Михайло * в Дрогобичі		14.11.1904	09.08.1930	
Розалія її illeg Djkjlbvbh *03/11/1931 + 17/12/1932				
2 муж **Ґрабаньо Ян** з Дрогобича				08.12.1920
д. Франц				

Коссак Михайло син Івана * в Дрогобичі		14.11.1904	09.08.1930	
ж. Новосад Марія		06.01.1906		
д. Мирослав		11.11.1930		
Зеновій		03.05.1934		06.09.1934
Зеновій		19.05.1937		19.01.1939
Стефан		09.03.1940		
Костенко Петро с. Петрівка зять Гриня Боднара		12.07.1913		
ж. Боднар Марія		21.01.1921		
д. Галина		14.08.1947		
Крайник Михайло зять Михайла Звіра * в Стрию – Лапи шл. в Дрогобичі		28.09.1910	15.02.1936	
ж. Звір Ольга * в Дрогобичі		05.01.1912		
д. Лідія-Ірина		17.02.1937		
Кузан Іван н.ч.д. 29		06.07.1876	15.02.1903	31.05.1942
ж. Блищак Олександра		04.05.1883		
д. Петро		10.10.1903		06.04.1905
Павло		10.10.1903		06.11.1904
Михайло		22.10.1905		18.09.1921
Марія за Йосифа Патина		12.10.1907	10.02.1934	
Дмитро		06.11.1909		10.06.1910
Розалія за Йосифа Кузана		23.04.1911	24.02.1938	
Маґдалина		01.05.1913		
Юлія		04.04.1915		07.06.1915
Микола		24.101919		
Володимир		15.07.1924		
Кузан Йосиф зять Кузана Івана в Губичах		05.03.1913	24.02.1938	
ж. Кузан Розалія		23.04.1911		
Кузан Федь		20.01.1885	16.11.1911	09.03.1945
ж. Пішта з Гаїв вижних		12.02.1890		
д. Володимир * в Дрогобичі				
Юліан				22.10.1912
Стефанія		15.04.1916		
Анна		24.12.1920		
Лисовець Федь		06.03.1911	19.02.1911	1304.1931
ж. Весела Єва		11.03.1885		

Її illeg Марія		05.12.1910		
д. Гринь		18.04.1914		
Євстахій		26.04.1917		
Роман * в Брониці		15.02.1919		26.10.1919
Євфрузинія		28.03.1922		
Катерина		05.03.1927		31.07.1928
Лісний Стефан з Романівки зять Юрка Цепака		1904	17.11.19277	
ж. Цепак Анна		28.04.1905		24.11.1932
д. Ірина		05.05.1930		
Магур Микола з Дережич н.ч.д.74		22.05.1881	16.10.1903	
ж. Должанська Анна		26.09.1886		
д. Розалія		24.04.1905		08.01.1907
Іван		20.01.1907	11.06.1938	
Марія за Михайла Блищака до Дережич		01.11.1908	17.11.1934	
Катерина за Дмитра Веселого		11.05.1910	26.02.1935	
Михайло		03.02.1912		13.04.1912
Гринь		17.04.1913		
Дмитро		26.10.1915.		25.07.1919
Михайло		29.01.1918		06.10.1923
Юліан		31.05.1921		
Стефан		07.09.1923		
Стефанія		01.01.1926		
Володимир		16.03.1928		
Ярослава		16.03.1931		27.04.1931
Маґур Іван син Миколи		20.01.1907	11.06.1938	
ж. Зимин Тетяна в Дорожеві пов. Самбір		03.11.1914		
д. Михайло		18.01.1939		
Тарас		18.01.1939		01.05.1939
Маєр Антон				+
ж. Жолнєрчик Катерина				08.03.1953
д. Матильда				
Яcько				
Юлька				
Томаш				
Ванда її illeg Богдан * 31.05.1955 Хр. і мирп. 10.07.1955 природний отець дитини Футалаш Стефан Іванович. Кум: Футалаш Дмитро Іванович кума Маєр Яніні Хр. імирп. о. Дмитро Городиський парох в Губичах				

Малик Дмитро зять Івана Івасіва		05.02.1931	21.01.1956	
ж. Івасів Ярослава		22.08.1933		
д. Віра		10.02.1956		
Маринчак Олекса з Губич н.ч.д. 11		24.03.1890	04.11.1913	29.08.1935
ж.Болоховецька Марія		03.05.1890		
д. Катерина за Йосифа Адамика до Тустанович		25.09.1915	04.05.1941	
Татяна		12.01.1918		
Матлан Іван		05.10.1860	24.02.1889	02.02.1939
ж. Боднар Марія		1861		29.01.1946
д. Катерина за Низовим		24.05.1893	30.06.1912	
Гринь		06.02.1897	23.02.1924	[04.1945]
Дмитро		27.08.1899	18.11.1922	
Анна		23.07.1902		18.12.1902
Матлан Григорій син Івана н.ч.д. 58		06.02.1897	23.02.1924	
ж. Боднар Параскевія		07.02.1900		
д. Володимир		09.06.1924		[12.1944]
Стефанія за Стефана Мацьківа		22.12.1925	12.07.1952	
Лев		08.01.1929		
Оксана * в Дрогобичі		1940		10.03.1944
Матлан Павло н.ч.д. 25		28.12.1872	12.11.1895	01.01.1943
ж. Гапуняк Анна з Ясениці сільн.		20.12.1869		06.04.1920
д. Іван		13.04.1897		13.04.1897
Юліанія		22.10.1898		11.06.1902
Марія за Дмитра Блищака до ч.д. 60		21.01.1901	09.02.1928	16.04.1929
Яків		14.03.1903		06.12.1907
Михайло * в Брониці		14.10.1904	16.05.1936	
Петро		08.06.1908	25.11.1934	
Євфрузинія за Ілька Михаця до Губич		15.03.1912	23.02.1941	28.01.1944
2 ж. **Матвіїшин Марія** з Гаїв		23.04.1893	27.01.1921	10.09.1955
Матлан Петро син Павла		08.06.1908	25.11.1934	
ж. Боднар Марія		23.12.1907		
д. Вікторія		15.11.1938		
Матлан Михайло син Павла		14.10.1904	16.05.1936	
ж. Комар Анна		10.05.1913		
д. Ірина		27.01.1939		
Оксана-Галина		26.10.1946		

Матчишин Микола з Вороблевич н.ч.д.11/65		17.05.1880	20.11.1906	17.11.1933
ж. Кандур Марія з Дорожева		23.12.1884		
д. Михайло шл. в Дрогобичі костел		03.02.11908	11.02.1934	
Дмитро		02.04.1910		17.02.1913
Катерина за Гриня Дорожовця		28.11.1911		
Василь		04.04.914		10.03.1918
Анна за Петра Турика		03.12.1920	29.07.1939	
Магдалена її illeg Марія * 05.02.1942 +05.06.1942		03.12.1920		
Кароліна		08.05.1924		
Михайлина		18.11.1926		02.12.1926
Матчишин Михайло син Миколи		03.02.1908	11.02.1934	
ж. Деркач Йосифа * Копаровичах пов. Добромиль		03.11.1906		
Мацьків Єремія н.ч.д.67		18.05.1869	06.08.1889	11.11.1943
ж. Фірман Марія		14.10.1869		06.08.1940
д. Микола		27.08.1895		
Парашка		24.07.1897	10.11.1918	
Панько		06.08.1899	.19.11.1925	
Анна зв Францішка Путлик об. лат.		05.08.1902	25.06.1932	
Ілько		17.07.1906		
Петро		12.07.1908		22.09.1926
Мацьків Панько син Єремія н.ч.д 76/7		06.08.1899	.19.11.1925	
ж. Стережило Юлія в Сольци		01.01.1904		
д. Стефан		05.01.1927	12.07.1952	
Володимир Сільци				
Михайло з Антоніною Лісна		15.11.1930	01.08.1954	
Йосиф		13.04.1934		
Ірина		12.01.1937		
Мацьків Стефан син Панька		05.01.1927	12.07.1952	
ж. Матлан Стефанія		22.12.1925		
д. Орест		16.02.1953		
Мирослав		04.05.1955		
Мацьків Михайло син Панька		15.11.1930	01.08.1954	
ж. Лісна Антоніна в Романівці		10.04.1932		
д. близнята				
Ірина		01.05.1956		

Мацьків Микола зять Томаша Жовнєрчика		27.08.1895	15.02.1920	
ж. Жолнєрчик Анна	об/л	05.12.1896		
д. Михайло		03.10.1920		
Володимир		20.02.1925		
Кароль-Нестор		15.10.1925		
Мацьків Іван н.ч.д. 5		11.06.1876	14.10.1902	24.11.1955
ж. Ховань Юстина з Унятич		10.04.1879		25.01.1922
д. Марія за Панька Федика до Дережич		11.09.1903	17.02.1927	
Анна за Юрка Лисовець		03.12.1905		
Дмитро		12.10.1907		11.10.1919
Михайло		20.101909	26.02.1935	
Євстахій		16.08.1912	06.11.1934	
2 ж. **Матраль Євфимія** з Лишні		01.03.1893	18.09.1923	03.02.1936
д. Роман		13.08.1924	14.10.1950	
Ярослав		30.06.1926		+
Володимир		01.04.1929		
Стефанія		30.11.1931		
3 ж. **Кохана Євдокія** 1 й Куц * в Болехівцях		10.08.1891	26.07.1936	
Мацьків Євстахій син Івана		16.08.1912	06.11.1934	
ж. Блищак Розалія		16.08.191		
д. Лев		16.04.1934		
Богдан		10.07.1940		
Тарас		17.03.1944		
Мацьків Михайло син Івана		20.10.1909	26.02.1935	
ж. Мазур Катерина * в Дережичах		04.12.1908		
д. Ярослав		14.02.1933		
Богданія		05.09.1937		
Мацьків Ярослав син Мизайла		14.02.1933	09.02.1957	
ж. Волянська Емілія * в Ковпці		24.04.1933		
Мацьків Кароль зять Миколи Мацьківа		15.10.1925	30.05.1953	
ж. Мацьків Стефанія		30.11.1931		
д. Ярослав Хр. 15.12.1953 Кум Гринаш Микола		02.08.1953		
Галина хр. імир.08.05.1955 кум Мирон Федик кума Стефанія Мазур		25.04.1955		
Метіль Федь з Трускавця н.ч.д. 32		19.02.1865	08.11.1891	12.11.1941
ж. Уєчко Марія		11.02.1871		12.06.1943

Михаць Юрко		03.05.1881	19.02.1905	16.01.1956
ж. Ховань Анна		17.03.1888		14.10.1918
д. Марія за Шурикса до Унятич		30.03.1906	1928	
Михайло		14.07.1907		14.08.1907
Ілько		1.07.1908		12.09.1908
Дмитро + в шпиталі Дрогобича		16.09.1909		+
Юліанія		30.05.1912		
Василь		14.01.1914		14.09.1914
Юстина		08.02.1915		22.07.1916
2 ж. **Уєчко Магдалина**		31.08.1893	20.02.1921	
д. Стефанія за Дмитра Блищака до Дережич		16.12.1921	26.04.1942	
Петро		30.05.1923		[1944]
Елена		09.09.1925		
Микола		21.05.1928		
Мирон		22.11.1930		
Михаць Іван		01.11.1886		22.04.1928
ж. Блищак –Михаць мачуха господаря Юрка Михаця		05.08.1956		
д. Гринь * в Дрогобичі		02.02.1891	10.06.1919	
Михаць Євстахій * в Губичах		01.10.1898	1902	
ж. Крохмалюк Варвара з Дрогобича		1890		
д. Євгенія				
Степанія				
Оллга				
Євка		20.05.1921	12.08.1921	
Михаць Гринь		02.02.1891	10.06.1919	
ж. Фурдиґон Марія * в Вороблевичах		15.09.1892		08.05.1855
д. Володимир * в Дрогобичі		1921		03.11.1923
Євстахій		17.04.1925		08.03.1940
Стефанія		19.11.1928	12.01.1952	
Низовий Денис з Дрогобича переселився до Дрогобича		16.10.1887	30.05.1912	
ж. Матлан Катерина		24.05.1893		
д. Марія		26.06.1913		19.03.1929
Павлина		04.09.1915		
Ольга		04.12.1917		11.05.1920
Дмитро		28.11.1919		
Василь		25.04.1922		27.06.1923
Новосад Яким		20.09.1873	14.12.1900	07.10.1914
ж. Андрушків Марія		06.03.1873		24.12.1927

д. Микола		04.12.1901		13.12.1901
Розалія		25.05.1904		18.10.1905
Анна		16.07.1906	02.03.1924	
Микола		12.12.1908	20.02.1930	01.06.1943
Юрко		17.04.1910		09.02.1913
Марія за Йосифа Петрів до Дрогобича		04.11.1912	15.02.1940	
Новосад Микола син Якима н.ч.д.44		12.12.1908	20.02.1930	01.06.1943
ж. Ґресько Катерина		21.06.1906		
д. Володимир		26.02.1932		29.04.1932
Йосиф		19.08.1935		
Богдан		21.03.1937		
2 муж **Будилич Володимир** * в Дрогобичі				
д. Ірина		2.07.1949		
Новосад Миколан.ч.д.18 зять Данила Блищака		24.12.1909	16.02.1933	
ж. Блищак Юлія		10.04.10909		
д. Дарія		28.11.1933		
Анна		14.06.1935		12.07.1935
Теодозія		09.03.1937		15.06.1943
Стефанія-Марія		19.09.1938		30.11.1938
Петро		15.02.1942		
Новосад Олекса н.ч.д. 69		24.02.1875	09.02.1901	09.06.1936
ж. Уєчко Марта		28.07.1878		01.05.1955
д. Анна за Івана Сенюта з Деежич		31.05.1902	12.02.1928	
Стефан		18.02.1904	27.02.1937	
Марія за Михайла Коссака до ч.д. 65		06.01.1906	0908.1930	
Розалія її illeg Елена * 19.05.1937; Йосиф *09.08.1949		11.01.1908		
Микола		21.12.1909	16.02.1933	
Іван		01.02.1912		28.04.1914
Євдокія		08.01.1914		06.03.1914
Парашка за Олексу Гуцало		29.08.1918	19.02.1938	
Новосад Стефан син Олекси		18.02.1904	27.02.1937	
д. Круль Богданна-Анна * в Камінці пов. Надвірна		07.08.1909		
д. Емілія		19.02.1938		
Микола		22.05.1944		

Одіжинський Емілян-Володими зять Йосифа Яцковського з Переволоки пов. Бучач		22.07.1894	16.02.1919	
ж. Євфрозинія Яцковська її illeg Марія *20.09.1918 + 17.6.1942		15.04.1889		17.06.1942
д. Софія за Михайла Чудак		29.03.1920	22.02.1941	
Михайло		29.08.1921		02.10.1921
Микола		07.09.1922		08.08.1923
Микола		15.05.1924		17.05.1942
Юлія		17.01.1929		04.05.1930
Опацький Юліан з Дережич вся сім'я переселилась до Дережич		02.07.1875	08.11.1900	21.01.1938
ж. Бараняк Марія		30.08.1878		06.10.1942
д. Микола		05.04.1908		10.04.1908
Федь		15.02.1909		15.08.1909
Розаоія		23.04.1911	22.10.1925	13.02.1033
Євдокія		09.03.1913		25.08.1913
Маґда		13.07.1914		23.11.1914
Патин Йосиф зять Івана Кузана * в Вороблевичах		23.01.1902	10.02.1934	
ж. Кузан Марія		20.10.1907		
д. Богдана				
Пелехач Дмитро з Бориславa		30.10.1882	28.05.1904	27.05.1942
ж. Петричка Розалія з Модрич		03.04.1883		02.03.1919
д. Іван шл. в Самбрі костел		04.06.1904	08.02.1929	
Анна		16.03.1906		
Петро		23.06.1908		27.12.1909
Микола		19.12.1910		
Павло		27.06.1913		26.03.1913
Стефан		20.03.1915		
2 ж. **Пласкач Февронія** з Бережниці пов. Самбір		26.02.1894	25.01.1920	
д. Євфрозинія		25.04.1921		
Стефанія		16.12.1922		03.04.1925
Северіян		12.10.1924		
Стефанія		23.10.1926		
Володимир		12.10.1928		
Євстіхій		01.10.1930		
Юліян		09.07.1933		
Петрів Василь з Дережич переїхали до Дережич ч.д.8		03.01.1898	22.12.1925	20.1.1941
ж. Опацька Розалія		23.04.1911		13.02.1939

д. Марія		08.10.1926		
Юліан * в Дережичах		26.09.1928		
Ярослава-Наталія *в Дережичах		14.09.1930		02.03.1932
2 ж. **Трускавецька Теодозія** * в Губичах		02.05.1904	29.07.1933	
д. Михайло		05.09.1935		
Іванна		29.11.1941		02.07.1942
Illeg Трускавецький Любомир		22.04.1945		
Петрів Юліан зять Гриня Михаця		26.09.1928	12.01.1952	
ж. Михаць Стефанія		19.11.1928		
д. Мирон		16.01.1953		
Любов		24.12.1954		
Пігур Михайло син Федя				
ж. Новосад Дарія		28.11.1933		
д. Ігор		27.07.1955		
Пільків Мирослав * в Млинках шк..		30.08.1923	28.02.1948	
ж. Бардижак Ольга * в Вороблевичах		10.02.1925		
д. Надія-Марія		04.02.1950		
Путлик Франц хять Єремії Мацьків в Дорожеві пов. Жидачів	об/л	28.09.1908	25.06.1932	
ж. Мацьків Анна		05.08.1902		
Самар Христина літ 79				08.01.1957
Совяк Іван з Медвежі		14.01.1888	17.11.1917	
ж. Боднар Катерина		17.03.1891		
Степановський Володимир Семидуби зять Миколи Ґовдирчака		10.07.1931	09.11.1946	
ж. Ґовдирчак Ольга		26.01.1925		
д Любов		05.03.1950		
Ступник Матвій		21.08.1874	16.10.1899	03.01.1943
ж. Лисик Анна з Попелів		13.10.1878		08.03.1937
д. Марія		20.03.1901		22.07.1920
Юліанія		13.07.1902		19.09.1902
Анна		07.07.1903		17.08.1903
Настя		03.04.1906		16.12.1906
Розалія		20.05.1905		12.06.1909
Йосифа		19.03.1911	27.02.1937	
Парашка		13.07.1916		

Трускавецький Василь зять Якима Новосада		28.12.1892	02.03.1924	
ж. Новосад Анна		16.07.1906		
д. Розалія		13.06.1925		27.01.1926
Михайло		17.11.1926		
Ольга її illeg Ігор * 19.06.1953 Куми: Іван Малик і Марія Баб'як		07.12.1930	17.02.1957	
Микола		04.10.1933		
Ярослав		02.09.1937		
Тустановський Олекса зять Стася Федика з Тустанович		23.003.1893	26.02.1921	
ж. Федик Анна		05.07.1898		10.12.1943
д. Марія за Івана Цепака		11.01.1922	20.02.1941	
Стефан		19.12.1923		24.03.1924
Юлія за Олексія Рижова		27.07.1925	21.04.1946	
Дмитро		28.10.1926		08.11.1926
Володимир		15.08.1930		13.03.1931
Стефанія		13.09.1933		
Дарія		10.05.1937		
Уєчко Гринь н.ч.д. 46		25.11.1859	14.11.1882	29.11.1928
ж. Колодій Марія з Дережич		0.08.1863		03.03.1934
д. Федь		17.01.1884		18.04.1885
Юрко		29.04.1889	1924	
Розалія		25.05.1892		30.08.1892
Маґдалина за Юрка Михаця		31.08.1893		
Анна за Івана Івасів до ч.д. 52		26.07.1896	14.06.1930	
Петро		11.06.1899	07.11.1929	
Микола		29.04.1902		30.04.1902
Євфемія		04.06.1905		14.10.1905
Микола до Дережич		13.12.1907	23.11.1939	
Уєчко Юрко син Гриня		29.04.1889	1924	14.01.1943
ж. Добрянська Марія * Унятичах		01.02.1898		
д. Стефан		22.03.1925		17.05.1925
Юлія		06.07.1929		
Стефанія		18.05.1931		
Анна		06.06.1935		
Уєчко Петро син Гриня		11.06.1899	07.11.1929	
ж. Должанська Марія		21.12.1907		
д. Григорій		11.09.1930		
Михайло		14.11.1931		12.03.1944
Стефан		26.07.1934	11.08.1934	
Орест		02.01.1942		

Богдан		07.02.1944		09.08.1947
Уєчко Микола н.ч.д.35		19.12.1888	10.02.1914	06.10.1955
ж. Яворська Катерина		21.05.1891		28.01.1920
д. Микола		09.02.1915		
Михайлина за Ілька Михаця в Губичах		25.10.1919	23.04.1946	
2 ж. **Хомин Тетяна** * в Брониці		16.03.1898	13.07.1920	
Уєчко Микола син Миколи		09.02.1915	26.02.1949	
ж. Болоховецька Татяна		14.01.1922		
д. Юліан-Ілько		18.03.1953		
Уєчко Федь н.ч.д.34		18.06.1881	16.02.1907	20.02.1948
ж. Боднар Розалія		03.07.1886		
д. Марія за Станіслава Мулярського		25.01.1908	12.05.1946	
Дмитро		19.04.1909	19.01.1941	
Олена за Савака в Медвежі		21.07.1910		
Євстахій		12.08.1911		21.01.1913
Стефанія		08.01.1913		24.03.1914
Уєчко Дмитро син Федя		19.04.1909	19.01.1941	
ж. Болоховецька Ярослава		05.01.1924		
д. Орися		10.11.1944		
Теодор		07.09.1946		
Уєчко Атанас		16.07.1876	18.02.1900	12.02.1927
ж. Должанська Теодозія		18.08.1871		15.03.1934
д. Стефан		07.01.1903		11.02.1903
Марія її illeg: Наталія *08.09.1921; Юлія * 30.06.1930; Даниїла *16.03.1937 Хр. 30.08.1942		07.01.1903		
Анна		27.01.1905		
Микола		12.08.1907		
Петро		07.07.1911		15.12.1913
Уєчко Анна дочка Атанаса		27.01.1905		
illeg Стефанія хр. 20.06.1943		16.01.1935		
Стефан		02.01.1945		
Федик Мирон син Ілька зять Дмитра Блищака		12.08.1927		
ж. Блищак Ярослава		12.01.1931		
д. Зиновія		02.08.1953		29.11.1953
Уляна		17.02.1955		

Федик Михайло зять Петра Болоховецького		16.10.1923	17.11.1951	
ж. Болоховецька Розалія		22.09.1926		
д. Орест		29.06.1952		25.12.1952
Оксана		29.06.1952		
Лідія		19.01.1954		19.05.1954
Зеновій		15.05.1956		
Федик Стась		03.10.1855	09.10.1880	20.02.1920
ж. Яворська Катерина		15.07.1860		25.07.1920
д. Парашка		10.11.1881		24.12.1883
Іван		08.06.1883		20.12.1883
Гринь		12.10.1884		02.12.1886
Марія за Михайлом Шевців		06.01.1887	19.11.1010	
Стефан упав на війні в битві в селі Брошноцях коло Коломиї		03.01.1889		1916
Федь		18.03.1891		
Онуфрій		09.06.1893		27.01.1895
Катерина		04.12.1895		26.09.1897
Анна за Олексу Тустановського		05.07.1898	26.02.1921	
Микола		15.09.1901		01.01.1904
Федик Федь син Стася		18.03.1891	09.11.1922	17.05.1936
ж. Сенюта Марія з Дережич		01.01.1891		
д. Катерина		15.05.1923		18.07.1923
Микола		17.05.1924		19.11.1925
Ілія		15.07.1925		16.08.1925
Антон		07.08.1926		
Параскева		16.09.1928		02.05.1931
Ольга		18.02.1931		18.08.1931
Стефанія		24.08.1933		01.05.1934
Федик Антон син Федя шл. в Унятичах		07.08.1926		
ж. Бартко Магдалина в Унятичах		12.09.1932		
Родичі жени: Микола Бартко і Марія Соломка				
Федик Іван + в шпиталі Дрогобича		22.06.1888	05.09.1918	02.05.1923
ж. Кузик Анна з Тинова		20.12.1889		
д. Магдалина		14.07.1919		
Микола		26.05.1921		
Гринь		19.04.1923		22.09.1923
Федунцьо Федь		09.05.1855	07.02.1887	04.04.1925
ж. Ключишин Олександра з Опаки		21.03.1857		05.10.1919

д. Дмитро каліка на ногу		08.08.1899		
Федунцьо Дмитро син Федя		08.08.1899	29.05.1923	
Ж Мельничок Юліанія в Сільці ад Модричі		26.10.1900		
д. Анна		05.11.1924		21.04.1948
Павлина		20.10.1926		
Мирон * в Бориславі		20.04.1928	24.02.1951	
Марія		01.01.1931		01.06.1956
Ігор		01.05.1944		
Фірман Михайло н.ч.д.41 + в полоні воен. російському		20.11.1881	26.05.1904	26.12.1917
ж. Зубко Юліанія з Губич		21.11.1883		03.08.1951
д. Микола		16.04.1905		22.04.1905
Розалія за Еміляна Пруса		21.06.1906	24.02.1927	
Євстахій		03.09.1908		27.07.1914
Федь		03.03.1911		11.02.1936
Андрусь		05.09.1913	03.06.1939	
Фірман Андрій син Михайла н.ч.д. 38		05.09.1913	03.06.1939	
ж. Должанська Анна		30.11.1911		
д. Марія-Оксана		09.08.1943		
Лев		01.01.1946		
Борис-Михайло		11.11.1948		
Галина-Іванна		26.06.1951		
Футалаш Петро н.ч.д.71		30.06.1910	02.11.1929	
ж. Стасишин Анастазія в Сільци ад Модричі		18.11.1906		
д. Любов		08.11.1930	10.01.1948	
Стефан		22.04.1934		
Марія		16.06.1946		16.06.1946
Оксана		04.06.1951		
Футалаш Стефан син Петра н.ч.д.71		22.04.1934		
ж Боднар Ольга		18.02.1930		
Цепак Юрко н.ч.д. 56		23.04.1868	15.11.1894	19.09.1942
ж. Болоховицька Марія		14.09.1875		
д. Микола		04.12.1895	21.02.1925	
Ірина		04.05.1898	24.02.1921	+
Євстахій шл. в костелі Дрогобича		23.04.1900	23.06.1928	
Михайло		27.09.1902	21.11.1931	19.09.1952
Анна на Романівку		28.04.1905	17.11.1927	24.11.1932

Стефан		19.04.1907		12.06.1909
Євфрозинія за Антона Ярема до Дрогобича		14.04.1910	29.10.1934	
Іван		01.06.1912		
Катерина		11.07.1915		12.12.1918
Цепак Микола син Юрка		04.12.1895	21.02.1925	
ж. Блищак Анна		12.12.1906		23.08.1932
д. Стефан з Іриною Михаць в Губичах ч.д 348/161 а		24.08.1926	23.04.1955	
2 ж. **Білас Матрона** в Клиплі пов Мостиська		14.11.1900		
Цепак Михайло син Юрка		27.09.1902	21.11.1931	19.09.1952
ж. Должанська Катерина		07.01.1908		
д. Дарія-Марія		15.11.1932	19.11.1955	
Мирослав-Богдан		20.05.1935		
Цепак Іван син Юрка		01.06.1912	20.02.1941	
ж. Тустановська Марія		11.01.1922		
д. Ольга-Оксана		26.04.1943		23.05.1943
Юрій-Зеновій		04.05.1944		
Ірина		14.04.1946		
Цепак Гнат н.ч.д. 63		06.02.1863	11.02.1900	12.05.1939
ж. Макар Марія		11.02.1881		20.07.1902
д. Гринь в Росії жонати		05.03.1901		
2 ж. **Бішко Марія** з Губич		01.07.1883	06.11.1902	19.04.1937
д. Євстахій		17.08.1904	09.03.1929	23.09.1947
Іван		18.01.1911		15.06.1911
Юліанія		05.04.1913		12.05.1929
Олекса		19.03.1917		06.02.1945
Цепак Євстахій син Гната		17.08.1904	09.03.1929	23.09.1947
ж. Ільків Анастасія * в Грушеві		18.09.1907		
д. Іван		21.12.1929		25.12.1929
Юліан		04.12.1930		
Стефанія		15.06.1933		
Чукла Євстахій пасерб Ілька Болоховецького син Миколи Чукли і Катерини Лях		17.03.1918	17.02.1951	
ж. Должанська Марія		18.08.1913		
д Галина.хр. 16.11.1952. Кум Андрій Фірман, кума Розалія Кузан		27.10.1952		

Шевців Михайло з Брониці		20.11.1971	12.05.1896	26.10.1950
ж. Должанська Теофілія 1 ч. ур. Головяк,+ повісилася, її illeg Олекса Должанський * 01.04.1890		01.03.1866		27.09.1910
д. Петро		10.07.1896		
Микола		19.07.1898		
Гринь		21.06.1902		14.01.1923
2 ж. **Федик Марія**		06.01.1887	19.11.1910	
д. Мирон		24.09.1917		01.01.1918
Ірина		25.04.1922		31.07.1922
Шевців Микола син Михайла		19.07.1898	18.02.1926	
ж. Яновх Агнешка * в Загожі пов. Седелчани Чехословачина		05.09.1895		
д. Володимир		31.08.1925		
Ярослав		01.01.1928		
Яворський Іван		22.01.1858	22.02.1883	10.12.1941
ж. Кузів Настя з Ясениці сільної		06.11.1863		13.02.1932
д. Анна		21.12.1887		+
Марія до Сільця за Панька Мельник		12.101889		
Катерина		21.05.1891		
Федь		24.02.1893		16.03.1894
Юрко		02.04.1894		
Евфемія		19.02.1896		05.09.1906
Микола до Нагуєвич		03.06.1899	08.06.1926	
Василь		16.03.1902		21.09.1906
Розалія		26.01.1907		11.02.1907
Яворський Юрко син Івана		02.04.1894	23.06.1921	07.09.1950
ж. Федьків Юліанія з Унятич		21.06.1896		
д. Микола		19.07.1922		14.08.1922
Іван		22.09.1923		09.10.1923
Стефанія		28.12.1924		
Розалія		20.10.1926	09.05.1953	
Олена		07.09.1930		
Дарія		17.03.1939		1939
Ярема Антон в Дрогобичі + в Дрогобичі зять Юрка Цепака		31.01.1911	29.10.1939	1942
ж. Цепак Євфрозинія		14.04.1910		
д. Роман-Зенон		05.05.1940		

Яцковський Йосиф з Крукенич н.ч.д.47		29.01.1862	11.01.1888	+
ж. Федунцьо Катерина		09.03.1866		+
д. Євфрозинія		15.04.1889		17.06.1942
2 жена **Цефурка Анастазія**		04.05.1876	04.11.1902	31.08.1909
д. Параскевія		01.11.1904		16.04.1942

Роман Тарнавський.

Рукописна книга «Спис парохіян в Дережицах і Монастир дережицкий споряджені в році 1912».

Наукова розвідка має за мету опублікувати широкому загалу читачів унікальні записи церковної (метричної) книги, в якій вписані дати народження, смерті та шлюбу, а також окремі примітки священників про світське життя мирян греко-католицької парохії в селі Губичі Дрогобицького деканату. Встановлено, що до неї належали і парафіяни сіл Дережичі та Монастиря-Дережицького, починаючи з кінця XIX до середини XX ст. Метричні дані, опубліковані автором, є рідкісною нагодою для читача віднайти цікаві матеріали про губицькі родини, зокрема укласти власний родовід серед згадуваних імен та прізвищ мирян, адже багато хто досі шукає своїх предків на території давньої Дрогобицької землі.

Roman Tarnavskyy.

Manuscript book «List of parishioners in Derezhychi and Monastyr-Derezhytskyy furnished in 1912».

The purpose of the scientific investigation is to publish to the general public the unique records of the church (metric) book, in which the dates of birth, death and marriage, as well as individual notes of the priests about the secular life of the lay people of the Greek Catholic parish in the village of Gubychi, Drohobych deanery are entered. It has been established that the parishioners of the villages of Derezhychi and Monastyr-Derezhytskyi also belonged to it, starting from the end of the 19th to the middle of the 20th centuries. The metrical data published by the author is a rare opportunity for the reader to find interesting materials about Gubychi families, in particular, to establish their own genealogy among the mentioned names and surnames of lay people, because many are still looking for their ancestors on the territory of the ancient Drohobych land.

УДК 94(477.83)"1918/1919"

Володимир ХАНАС,
Максим ХАНАС

ДРОГОБИЧЧИНА В ПЕРІОД ЗАХІДНОУКРАНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ (1918 – 1919)

Національно-культурне відродження українського народу кінця XIX – початку XX ст. та створення різних господарсько-культурних та спортивних товариств, секцій, клубів, рухів тощо започаткували процес формування національно свідомих кадрів, які були готові брати відповідальність за долю власного народу, зокрема в питанні відродження (проголошення) української державності. Перед початком Першої світової війни свого найвищого рівня досягнули молодіжні спортивні товариства (Сокіл, Пласт, Січ тощо), які стали основою нової мілітарної організації Українські Січові Стрільці.

Кровопролитна світова війна завдала значних збитків воюючим державам як матеріальних, так і людських, що призвело до страйків та вимог припинення воєнних дій і підписання мирових договорів. Фактично це привело до припинення існування всіх імперій, які брали участь у Першій світовій війні.

Представники військового блоку Антанти, зокрема Сполучені Штати Америки, відстоювали позицію про самовизначення народів, які брали участь у війні, на право створення власних національних держав. Отже, процес розпаду «клаптикової» Австро-Угорської імперії привів до того, що всі народи, які входили до її складу, проголосили утворення власних держав. Відстоюючи національні інтереси українців Галичини, представники національних політичних партій та організацій створили військові відділи із патріотично налаштованої молоді, січового стрілецтва та колишніх солдатів австрійської армії і згідно з розробленими планами підготували перебрання влади у Львові та краю, проголосивши створення Західноукраїнської Народної Республіки.

Перші праці, присвячені цьому питанню, побачили світ після завершення польсько-української війни та польської окупації Східної Галичини. У 1928 р. Володимир Бірчак[1], член Дрогобицької повітової УНРади, доопрацював свої спогади про період державотворення на західноукраїнських землях, а саме в Дрогобичі та селах повіту. Він розпочав писати їх 1919 р. в Кам'янці-Подільському, а завершив 1920 р. у Відні. Автор детально розкрив процеси творення повітової УНРади та її

[1] Бірчак В. Дрогобицька епопея: уривок з спогадів // Літературно-науковий вісник. – Кн. 7-8. – С. 613-625; Його ж. Дрогобицька епопея: уривок з спогадів // Літературно-науковий вісник. – Кн. 9. – С. 751-765.

складу, підготовчі заходи щодо перебрання влади та хід опанування Дрогобича українськими добровольцями. Варто відзначити, що у спогадах наявна інформація, яка потребує уточнень та спростувань.

Ще одна праця, яка заслуговує на нашу увагу, – спогади четаря УГА Ілька Калічака[2] зі Снятинки Дрогобицького повіту. Мемуарист як безпосередній учасник подій 1 та 2 листопада у Дрогобичі детально описує хід перебрання влади українськими добровольцями. Автор подає прізвища старшин, які очолювали відділи, що брали безпосередню участь у повстанні, а згодом були задіяні на бориславсько-дрогобицькому фронті.

Праці В. Бірчака та В. Калічака надзвичайно цінні, зважаючи на те, що автори були безпосередніми учасниками та свідками Листопадового Чину на Дрогобиччині. На сьогодні це єдині спогади про окремі події.

У міжвоєнний період також були видані праці, які торкаються окресленої проблематики. Так, учасники національно-визвольної боротьби Богдан Гнатевич, Осип Думін[3] та Олекса Кузьма[4] зосереджують увагу на соціальних верствах населення, які брали участь у перебранні влади в Дрогобичі, та ворожих діях мадярів та поляків.

Значну частину інформації становлять статті-спогади, опубліковані в діаспорних збірниках, які висвітлювали історію окремих територій, зокрема Дрогобиччини. Автори цих спогадів переважно брали участь у листопадових подіях у Дрогобичі та селах краю. Вони висвітлили питання про хід організації перебрання влади, призначення на посади українців, формування збройних відділів та їхню участь у боях з бориславськими легіонерами[5].

Зі здобуттям Україною незалежності зацікавлення військовою історією та державотворчими процесами зросло як у середовищі науковців, так і серед краєзнавців. Доступ до архівів дав можливість комплексно підійти до висвітлення подій 1 листопада 1918 р. та польсько-української війни 1918 – 1919 рр. Наприклад, у цей період активно працювали Микола Литвин, Кім Науменко, Степан Марчук, Олег Павлишин[6] та ін. Щодо Дрогобиччини, то джерельні дані незначні, проте вони суттєво доповнюють інформацію про участь у перебранні влади, переговорний

[2] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919). – Львів, 1931. – 104 с.

[3] Гнатевич Б., Думін О. Українська Галицька Армія // Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / Упорядник Б. З. Якимович. – 4-те вид., змін. і доп. – Львів, 1992. – С. 471.

[4] Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. – Львів, 1931. – 443 с.

[5] Івасівка М. Ніколи не забути // Дрогобиччина – земля Івана Франка: Зб. географ., іст., етнограф.-побутових і мемуарн. матеріалів. – Т. ІІІ. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1986. – С. 381; Клисяк Й. Спомини про село Сторону // Дрогобиччина – земля Івана Франка: Зб. геогр., іст. і етнограф. матеріалів. / Голова ред. колегії Л. Луців. – Т. І. – Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1973. – С. 400-405; Левицький Б. Спомини про перебрання влади в Дрогобичі 1-го листопада 1918 р. // Правничий Вісник. – Нью-Йорк, 1963. – Кн. 2. – С. 107-110; Луців Л. Дрогобич під час Української влади в 1918 – 1919 роках // Українська Галицька Армія. У 40-річчя її участи у визвольних змаганнях в 1918 – 1919 рр. Матеріяли до історії / Видав хорунжий УСС Дмитро Микитюк. – Т. ІІІ. – Вінніпег, 1966. – С. 164-172.

[6] Литвин М. Проект «Україна». Галичина в Українській революції 1917 – 1921 рр. – Харків, 2015. – С. 80; Його ж. Українсько-польська війна 1918 – 1919 рр. – Львів, 1998. – С. 45; Литвин М., Науменко К. Історія галицького стрілецтва. – Львів, 1991. – С. 69; Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 39; Марчук С. Українська Республіка галичан. Нариси про ЗУНР. – Львів, 1997. – С. 54, 56; Павлишин О. Львівщина в добу Західно-Української Народної Республіки (1918 – 1919): навчальний посібник. – Львів, 2008. – С. 26-27.

процес між представниками УНРади та бориславською делегацією, збройні сутички з легіонерами тощо.

Окрему групу становлять матеріали щодо розвідок та опосередкованих відомостей про події, які відбувалися в селах Дрогобиччини. Варто відзначити статтю Володимира Ханаса про події, які відбувалися в селі Верхні Гаї в переіод становлення та розбудови ЗУНРу[7]. Опосередковані відомості про події Листопадової Революції у селах наводять безпосередні учасники цих подій[8].

Джерельною базою дослідження є документи органів державної влади та місцевого самоврядування Західноукраїнської Народної Республіки. Наприклад, 2001 р. в Івано-Франківську було видано перший том документів та матеріалів до історії ЗУНР: «Листопадова 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР» під керівництвом професора Олександра Карпенка[9]. У цьому збірнику опубліковано низку цінних документів, що стосуються Дрогобиччини. Вони дають змогу деталізувати і спростувати інформацію, введену до наукового обігу у зв'язку з виданням значної кількості мемуарної літератури.

Ще одну групу документів (115 одиниць), які стосуються лише Дрогобиччини в період ЗУНР, опублікував Богдан Лазорак[10], окремі з них – з видання О. Карпенка. Значна заслуга Б. Лазорака полягає в тому, що він зібрав і впорядкував їх в одну групу, що полегшує дослідницьку роботу.

На особливу вагу заслуговують документи, що зберігаються в Державному архіві Львівської області. Це, зокрема, справи, що стосуються переговорів представників повітової УНРади та бориславської делегації щодо мирного врегулювання питання бориславсько-дрогобицького військового протистояння в перший тиждень проголошення ЗУНРу та ліквідація бориславських легіонерів у південно-західній частині Дрогобиччини[11].

Останню групу джерел становить місцева періодика, газета Української Національної Ради в Дрогобичі. На сторінках газети «Дрогобицький листок» публікували законодавчі акти УНР, розпорядження Державних Секретарів, накази місцевих представників державних органів влади та місцевого самоврядування. Крім офіційних документів, публікували статті, у яких висвітлювали питання про організацію та перебрання влади, інформували про призначення на посади, проведення зборів, військові дії та перелік українських стрільців, які загинули в боротьбі з ворогом, тощо[12].

[7] Ханас В. Село Верхні Гаї та околиці в період ЗУНР: свідчення джерел // Дрогобицький краєзнавчий збірник (далі – ДКЗ). – Вип. XXI. – Дрогобич, 2019. – С. 124-133.

[8] Клисяк Й. Спомини про село Сторону… – С. 400-405; Мороз В. Моя військова служба в Бориславі // Дрогобиччина – земля Івана Франка: Зб. географ., іст., етнограф. побут. і мемуарних матеріалів. – Т. IV. – Дрогобич, 1997. – С. 187; Спанчак М. Листопад 1918 р. на Дрогобиччині (Спогад чот. УГА Миколи Спанчака) // Гуцуляк М. Перший Листопад 1918 року на західноукраїнських землях України. – К., 1993. – С. 284.

[9] Західно-Українська Народна Республіка. 1918 – 1923. Документи і матеріали: у 5-ти томах 8-ми книгах / Керівник роботи і відповідальний редактор О. Карпенко. – Т. 1. – Івано-Франківськ, 2001. – 584 с.

[10] Лазорак Б. «Горожане Дрогобицької землі! Народе – до зброї!» (документи і матеріали до історії ЗУНР Дрогобиччини 1918 – 1919 рр. (Частина І)» // ДКЗ. – Вип. XXI. – Дрогобич, 2019. – С. 9-123.

[11] Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 257. – Оп. 1. – Спр. 30. – Арк. 8-9; Спр. 17. – Арк. 11-18.

[12] [Калинович І.] Як Дрогобиччина перейшла у власть «Української Національної Ради» // Дрогобицький Листок. – Ч. І. – 1918. – 12 падолиста. – С. 2; Некрологія // Дрогобицький листок. – Ч. 2. – 1918. – 18 падолиста. – С. 4.

Ч. 5. Дрогобич, неділя 8. грудня 1918. Рік I.

ДРОГОБИЦЬКИЙ ЛИСТОК

Орґан Повітової Управи „Української Національної Ради“ в Дрогобичи.

Дрогобицький Листок се політична, просвітна і господарська часопись.

Виходить поки що раз на тиждень.

Дрогобицький Листок коштує в місті 50 сот. на провінції 60 сот.

Адреса Редакції і адміністрації: Дрогобич Рада повітова, партер.

За редакцію відповідає: ІВАН КАЛИНОВИЧ. Видає Видавнича Спілка „Всесвіт“

Український Народе!

Після шістьсотлітної неволі утворив Ти на своїй землі свою Державу: Українську Народну Републику. Вона несе Тобі волю і землю, гаразд і щасте для Тебе і Твоїх грядучих поколінь.

На основі належного всім народам права самоозначення, перебрав Ти з початком сего місяця мирно, без проливу крови власть у своїм краю та установив свою народну владу, яка дасть землю робучому народови та забезпечить кождому життя, майно, господарський добробут і культурний розвиток.

Та отсе Твоїй Державі загрожує відвічний Твій ворог: Польща. Шістьсот літ володіла Польща нашою землею. Шістьсот літ зливали українські селяни своїм крівавим потом панські лани, шістьсот літ мерли їх діти з голоду і холоду, шістьсот літ в безпросвітній темноті коротали свій вік цілі українські покоління. А за тих шістьсот літ на руїнах українського добробуту виростали пишні польські палати, розцвитала польська культура, наживало крівавим трудом українського селянства богате і весела польське панство і урядництво.

Наша Українська Народна Република розбила ті вікові окови, дала волю Тобі Український Народе і дасть Тобі землю. Та відвічний Твій ворог хоче назад повернути Тебе у свого раба. Збирає він всі темні сили на оборону свого панування. У Львові вже підніс він бунт проти нашої власти і захопив столицю нашої Держави. Львівським бунтівникам прийшла підмога, перед якою мусіли відступити наші війська з міста і стоять нині під Львовом.

Львів мусить бути наш. Український народ що володіє цілим краєм, мусить володіти його столицею. Мусить добути Львів, щоб вдержати повну власть у своїй Державі. Інакше ворог зі Львова буде пробувати поширити свій бунт проти нашої Держави в цілім краю. Тому до збруї Український народе! **Все, що живе, до збруї!**

Ми знаємо, що Ти ізнемігся, страждучий Український Народе, злиднями чотиролітної війни. Та доси клали Твої сини свої голови на далекій чужині за чужу справу. Нині стаєш у своїм краю до боротьби за свою долю. **Вибирайте громадо:** ясний світ волі, свою землю, рівне право для всіх, світло науки і просвіти для себе і своїх дітей в Українській Народній Републиці — або дальшу вікову польську неволю, невільницьку роботу на панськім лані, безпросвітну темноту, муку, смерть і руїну ваших поколінь, яку несе Польща.

Бийте у дзвони на всенародну трівогу і кличте всіх своїх синів, чоловіків, братів

Іл. № 1. Газета «Дрогобицький листок»

Мета статті – проаналізувати питання організації та діяльності повітової Української Національної Ради та Боєвої Управи у процесі підготовки та перебрання влади на Дрогобиччині, участь українських військових відділів на бориславсько-дрогобицькому фронті польсько-української війни.

Напередодні краху Австро-Угорської імперії разом з іншими народами надзвичайну активність проявили українці Галичини та Буковини. 4 жовтня 1918 року в австрійському парламенті виступили посли Євген Петрушевич і Семен Вітик, які наголошували на нерозривності українських земель Австро-Угорщини, Холмщини, Підляшшя й Волині з територією Великої України.

9 жовтня 1918 року в австрійському парламенті з вимогою самовизначення українського народу виступив Кость Левицький. Оскільки ситуація була вибуховою, через два дні на нараду у Відні зійшлися всі українські посли, у ній взяли участь митрополит Андрей Шептицький і міністр Іван Горбачевський. Нарада прийняла рішення про скликання 18 жовтня у Львові з'їзду мужів, щоб утворити Українську Національну Раду та вирішити подальшу долю українського народу. Вона стала явною 16 жовтня після появи цісарського маніфесту «До моїх вірних австрійських народів!», у якому він сформулював принципи нової повоєнної Австрії, побудованої на федеративних засадах: «Австрія по волі своїх народів має стати Союзною державою, у якій кожне плем'я на области, яку воно заселяє, творить свій власний державний організм».

У повній відповідності до цього маніфесту на запрошення Української Парламентської Репрезентації 18 жовтня у Львові в Народному домі зібралися українські парламентарі: посли з Галичини й Буковини, українські посли соймові з Галичини й Буковини, українські члени палати панів, українські єпископи з Галичини як «вірильні» члени сойму та від трьох представників партій, щоб розв'язати праводержавне майбутнє українських земель Австро-Угорщини. Усього 150 чоловік[13].

На зібранні було затверджено статут Української Національної Ради та після тривалих дискусій о 3:30 годині (19 жовтня) прийнято рішення про «Проголошення Української Держави на українських областях Австрії та Угорщини».

Перебуваючи на становищі самовизначення народів, Українська Національна Рада як конституанта постановляє:

І. Ціла етнографічна українська область в Австро-Угорщині, зокрема Східна Галичина з граничною лінією Сяну, включно з Лемківщиною, північно-західною Буковиною з містами Чернівці, Стороженець і Серет та українською смугою північно-східної Угорщини, творять одноцільну українську територію[14].

19 жовтня 1918 року у Львові у Великій залі Народного дому зібралися тисячі робітників, селян, міщан, інтелігенції. Рівно о 12 годині голова Української Парламентської Репрезентації відкрив збори й виголосив одногодинну промову, яку закінчив проголошенням Української Держави на українських землях Австро-Угорщини.

20 жовтня об 11 годині багатотисячна громада українців зібралася на площі св. Юра у Львові, перед якою з проголошенням Ухвали Української Національної Ради про утворення Української Держави на українських областях Австро-Угорщини виступив голова Народних зборів Кость Левицький[15].

Отже, 19 жовтня 1918 року на всіх етнічних українських землях Австро-Угорської імперії проголошено утворення Української Держави. Хоча Українська Національна Рада була утворена й діяла відповідно до Маніфесту від 16 жовтня та проголосила утворення Української Держави, насправді це не змінило ситуації. Органи влади та їхні підпорядкування надалі залишалася такими, як і до того. Незважаючи на зусилля Віденської делегації УНРади, яка домоглася від австрійського уряду офіційної передачі влади у Східній Галичині, належного формального акту не було отримано. Львівська делегація УНРади, що організаційно сформувалася 27 жовтня 1918 року, видала розпорядження створити українські повітові організації УНРади – прибічні Ради – та вибирати повітових комісарів. 29 жовтня 1918 року УНРада ухвалила статут та інструкції для повітових, сільських і міських організацій[16].

Відповідно до розпоряджень Українська Національна Рада почала формувати повітові УНРади, які мали стати осередками перебирання влади на місцях від австрійських чиновників, а в разі потреби організувати українські військові підрозділи для збройного захоплення влади в містах та селах краю.

Формування Дрогобицької повітової УНРади відбулося у другій половині жовтня 1918 року. Щодо самого процесу організації та її формування, про це не-

[13] Гордієнко В. Українська Галицька Армія. – Львів, 1991. – С. 7-8.

[14] Там само. – С. 11.

[15] Там само. – С. 12.

[16] Павлишин О. Львівщина в добу Західно-Української Народної Республіки… – С. 10-11.

має одностайної думки. Зокрема, Богдан Левицький, описуючи ці події, зазначив: «Ініціативу до акції (створення повітової УНР) в Дрогобичі дав приїзд Степана Витвицького, який приїхав зі Львова і скликав нараду на день 16-го жовтня 1918 р. На цій нараді мав бути і представник Української Військової Організації Семен Шипайло. Там довірочно говорили про те, що українці мусять 1-го листопада перебрати владу у свої руки в місті і в повіті.

Іл. № 2. Поручник Микола Шипайло

Після того зібрався ширший гурт осіб в Народному домі, де засновано Українську Національну Раду, головою якої став суддя д-р Микола Бодрук, його заступником – д-р Володимир Бірчак, учитель гімназії, на секретаря вибрали д-ра Віктора Пацлавського, на його заступника – поштового урядовця з Борислава Івана Калиновича. Інші члени Ради були такі: д-р Іван Блажкевич, адвокатський конципієнт, та кандидат адвокатури Богдан Левицький, Осип Зятик та ін.»[17].

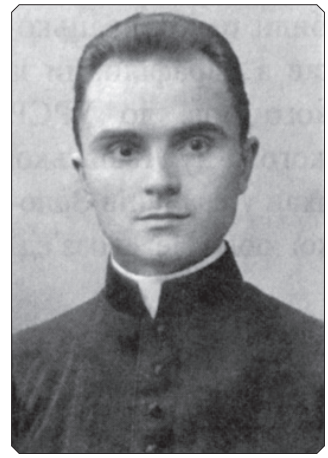

Іл. № 3. Володимир Бірчак Іл. № 4. Віктор Пацлавський Іл. № 5. О. Дмитро Бамівський

[17] Левицький Б. Спомини про перебрання влади в Дрогобичі 1-го листопада 1918 р. // Правничий Вісник. – Нью-Йорк, 1963. – Кн. 2. – С. 107-110; Луців Л. Дрогобич під час Української влади в 1918 – 1919 роках // Дрогобиччина – земля Івана Франка… – С. 74-75; Луців Л. Дрогобич під час Української влади в 1918 – 1919 роках // Українська Галицька Армія… – С. 164-165; Нижанковський З. Суд і адвокати Дрогобича // Дрогобиччина – земля Івана Франка: Зб. геогр., іст. і етнограф. матеріалів. – Т. І. – Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1973. – С. 576.

Крім вище зазначених, Ілько Калічак також подає декілька прізвищ, які від самого початку утворення УНРади були її членами, а саме: о. Рудницький, о. Кункевич, Антін Горбачевський, посол Вітик, суддя Дроздовський, Степан Витвицький, дідич Крисько та інші[18]. Також членами повітової УНР були: від Бориславa – Гриць Терлецький[19], а від Тустановичa – о. Дмитро Бахівський[20].

Інший учасник цих подій згадував: «Пригадую собі одну з тайних нарад, відбутих в Дрогобичі в кілька днів по 16 жовтня 1918 р. Зі Львова приїхав делегат д-р С. В. (Степан Витвицький – авт.). Ми зійшлися. Хто це були «ми»? Це були ті, що не служили у війську та що на військових ділах цілком не розумілися, хоч мали тепер виповнити важне військове завдання. Було нас трьох священників і трьох світських. Один делегат, хоч і був в одностроїУСС, не був військовим чоловіком. Нам сказано, що маємо приготовлятися, щоб перейняти владу. Але як це робити? До перейняття влади треба війська, ми його не мали. Українські стрільці та старшини були розкинені по всіх фронтах Європи»[21].

Іл. № 6. Степан Витвицький

Отже, наведені спогади не дають однозначної відповіді про сам приїзд Степана Витвицького та створення Дрогобицької повітової УНРади. Зважаючи на те, що Українська Національна Рада у Львові була створена 18 жовтня 1918 року, а розпорядження УНР про створення повітових УНР ухвалене 27 жовтня 1918 року, можемо з певністю зазначити, що сам приїзд С. Витвицького мав інформаційний характер про останні події у Відні та Львові і про підготовчі заходи щодо перебрання влади в місті та повіті. Формування безпосередньо повітової УНРади як відповідного органу відбулося, за розпорядженням УНР, з членів, які брали участь в «тайних» нарадах.

[18] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)... – С. 29.

[19] Павлишин О. Львівщина в добу Західно-Української Народної Республіки… – С. 183.

[20] Прах Б. Духовенство Перемиської єпархії та Апостольської адміністрації Лемківщини: у 2-х томах, т. 1 : Біографічні нариси (1939 – 1989). – Львів, 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sde.org.ua/zmi/zvoda/item/2931-khto-buv-budytelem-svidomosti-galychan.html

[21] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – Кн. 7-8. – С. 616; Пацлавський В. Степан Витвицький у моїх спогадах // Дрогобиччина – земля Івана Франка: Зб. геогр., іст. і етнограф. матеріалів. – Т. І. – Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1973. – С. 200.

Члени повітової УНРади вирішили провести організаційні заходи щодо створення військових груп/підрозділів як у самому місті Дрогобичі, так і селах повіту. Основою цих військових загонів мали стати солдати та старшини австро-угорської армії, які тоді перебували у відпустках, учні гімназії та свідома сільська молодь. Наприклад, Володимир Бірчак згадував, що були села, у яких у цей жовтневий час перебувало до ста вояків[22].

Проведення «таємної» мобілізації повітова УНРада доручила Володимирові Бірчаку та о. В. Кункевичу – людям, які добре знали повіт та свідомих представників сільського населення. Вони організували українських старшин австрійської армії, а саме: поручників Німиловича, Івана Вовка, хорунжих Гаврилова, Паску, десятників Сов'яка, Матківського та ін., які стали основою так званого Військового Комітету повітової УНРади.

Іл. № 7. Поручник Микола Німилович

Про проведену роботу Військового комітету Володимир Бірчак згадував так: «Десь коло 25 жовтня вислали ми їх ніччю на села. Мали списати нам на кождий випадок стрільців, що на відпустці й дезертирів, і число крісів, яке має кожде село. Крім того, мали попередити стрільців, щоб на кожний поклик були готові ставитися в Дрогобичі. На дорогу дістали листи до певних людей. У найбільш культурних селах їм не вірили, мимо наших леґітимацій, а думали, що це прийшли австрійські розвідники списати дезертирів. З Ясениці Сільної і Нагуєвич (родинного села І. Франка) прийшли до нас питати, чи ми таких висилали, і щойно тоді подали нам правдиві числа. Досить, що ми мали число крісів і знали, до кого звернутися в разі потреби. В одному селі ми мали 55 готових крісів з набоями, в іншому – машиновий кріс і т. д. Що не всі села об'їхали наші делегати, то о. Кункевич і я «мобілізували» далі тим способом, що ходили в торговий день по торзі й коли здибали знакомого, певного чоловіка, повідомляли, у чому річ, жадали, щоб в найкоротшому часі подав нам число людей і крісів і щоб готовий був на накази. На папері мали ми готових понад 500 людей з крісами й один машиновий кріс»[23].

Проведена робота на селах дала поштовх до подальших організаційних дій. Так, Ілько Калічак, уродженець села Снятинка, у спогадах розповідав про це так:

[22] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – Кн. 7-8. – С. 617.

[23] Там само. – С. 617-618.

«Одної суботи в цукорні п. Дуцькової (у Дрогобичі – авт.) було ще гамірно. Приїхав її син Володко (підхорунжий УСС Володимир Дуцько – авт.) з новими відомостями зі Львова та інформував, що там заснувався вже Військовий Комітет і почав свою діяльність з метою організування українського вояцтва, бо грядуть великі події, до яких треба приготовитись, зокрема треба організувати селянство в повіті, тому що противник також не спить і можуть бути несподіванки; треба зібрати негайно також молодь по читальнях та пояснити їм, у чому річ.

Іл. № 8. Четар Ілько Калічак

Часть цієї організаційної праці таки зараз перебрали на себе приявні в цукорні, а один із них, Славко Купчан, довго не розбалакував, та відразу взявся за діло.

На його зазив посходилася до сільської читальні сама неповнолітня молодіж. Були там браття Кліщі, Бермиси, був Думка, Митріш, Динда, Лєпак та всі інші, котрих в селі ріжно називали, і Купчак став приучати їх в стрілянню з кріса, який приніс зі собою. Про військову дисципліну не було часу багато говорити, Купчак пояснив лише обов'язки та відповідальність кожного боєвика на стійці або там, де буде приказ.

Батьки не боронили своїм дітям сходитись. Догадувалися, у чому річ, і лиш кивали головами. А в селі заодно щось нашіптували люди між собою. Чули й передбачали, що буде зміна.

І молодь, як побачила, що їхні родичі прихильно ставляться до діла, з охотою сходилися щовечора під школу, де вчилися впоряду аж до пізньої ночі.

Крім науки, впоряду та вартування в селі, був обов'язок щоденно посилати одного гінця до міста. Це робив звичайно сільський поштар. Він мав розвідати, який там настрій, зокрема, що говорять жиди між собою.

Такий зв'язок села й міста в останніх днях жовтня був конечний, бо яким серцем місто, то такою б'ючкою і село б'є»[24].

Підготовчі заходи щодо перебрання влади тривали, але, на жаль, не було тих керівників, які б узяли всю відповідальність на себе й очолили весь процес. Зокрема, про це яскраво свідчить нарада, яка відбулася 30 жовтня в Народному домі. На

[24] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 13-14.

ції нараді, за участі деяких начальників громад та визначних громадян довколишніх сіл, дрогобицька делегація на чолі з Антіном Горбачовським, повернувшись зі Львова, доповіла про останні рішення та дії, що відбуваються у столиці краю[25]. Через деякий час після наради А. Горбачевський знову виїхав до Львова[26], хоча, звичайно, мав би залишитися в Дрогобичі для організації та координації дій щодо здійснення заходів перебрання влади.

Іл. № 9. Антін Горбачевський

Крім цього, серед українських діячів Дрогобича витали панічні настрої, пов'язані з тим, що польські легіонери з Борислава можуть захопити Дрогобич і встановити свою владу. Саме з цієї причини повітовий суддя І. Бодрук скликав нараду урядовців українського походження, на якій обговорювалося питання, як їм діяти в такому разі, і було прийняте одноголосне рішення, що всі вони відмовляться від подальшої урядової служби[27].

Отже, невизначеність, нерішучість, безініціативність членів повітової УНРади призвела до того, що напередодні повстання вони виявили повну безпорадність.

З 31 жовтня на 1 листопада 1918 року внаслідок збройного виступу Львів повністю перейшов під владу українців, так було вчинено і в багатьох повітових містах Галичини. На жаль, Дрогобич 1 листопада залишався під управлінням старої австрійської адміністрації.

Зі спогадів довідуємося, що зранку 1 листопада Володимир Бірчак та о. Рудницький відвідали коменданта повітової жандармерії, українця Окопного, з яким обговорили питання щодо його дій в разі перебрання українцями влади в Дрогобичі. Комендант дав зрозуміти, що він залежить від старости, і якщо українці полагодять це питання з ним і принесуть відповідного листа з печаткою, тоді він буде виконувати накази УНР, або коли українці будуть мати таку військову силу, що зможе перебрати владу й забезпечить порядок у місті й повіті[28]. Отже, конкрет-

[25] Там само. – С. 14.

[26] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – Кн. 7-8. – С. 618, 620.

[27] Там само. – С. 618.

[28] Там само. – С. 618-619; Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 16-17.

ної відповіді представники повітової УНРади не отримали, питання залишалося невирішеним.

Після зустрічі з комендантом жандармерії Володимир Бірчак та о. Рудницький пішли до Народного дому обговорити питання, що необхідно відправити посланців на села, щоб 2 листопада зранку прибули до Дрогобича та силою перебрали владу.

На той час в Народному домі перебували: суддя Бодрук, ігумен Бурдяк та о. Кункевич. Володимир Бірчак та о. Рудницький повідомили їх про розмову з комендантом та оголосили план дій щодо перебрання влади. Обговорюючи це питання, ігумен Бурдяк відзначив, що значна проблема полягає у відсутності в Дрогобичі кадрів українського війська на відміну від багатьох міст краю. Також він звернув увагу, що польські легіонери в Бориславі теж можуть спричинити труднощі.

Під час цієї дискусії увійшов хорунжий УСС Шипайло, який щойно приїхав зі Львова і мав лист до Антіна Горбачевського, який тоді перебував у Львові[29].

Описуючи цей момент, Володимир Бірчак згадував: «Хорунжий викликав о. Рудницького і мене й мені передав письмо. Наказ Вітовського. Без огляду на вислід переняти владу. Без огляду на вислід»[30].

Дискусійним залишається питання щодо самого приїзду Шипайла та зустрічі в Народному домі. Зокрема, Володимир Бірчак згадує, що це відбулося о 10 годині зранку[31], натомість Ілько Калічак зазначає, що пополудні, коли зі Львова приїхав підхорунжий УСС Микола Шипайло[32].

Проаналізувавши спогади, схиляємося, що приїзд та зустріч в Народному домі Миколи Шипайла як зв'язкового старшини від Української Національної Ради у Львові відбулася зранку, о 10 годині, як про це згадує Володимир Бірчак.

Крім цього, у спогадах наведена інформація, що М. Шипайло виїхав зі Львова 31 жовтня о 8 вечора[33], тобто, прибувши до Дрогобича, він, не зволікаючи, пішов до Народного дому для виконання наказу Вітовського.

Тоді у Дрогобичі серед представників австрійської цивільної та військової влади відчувався панічний страх та невизначеність. Уже було відомо, що Львів та Перемишль зайняті українським військом, зі Стрия підходять відділи УСС для допомоги Дрогобичу[34].

За таких обставин українці почали почуватися впевненіше. Про це яскраво свідчить один з епізодів, коли після зустрічі з М. Шипайлом В. Бірчак з товаришами відвідали коменданта Нафтової області, мадяра за національністю, капітана Сеча. Після короткої розмови той погодився працювати та виконувати накази УНРади[35].

Також у цьому контексті варто подати спогад о. ігумена Бурдяка, який розповідав: «До мене прибіг майор Етапної Команди і благав, щоб я як парох вплинув

[29] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 619.
[30] Там само. – С. 620.
[31] Там само. – С. 619.
[32] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)... – С. 15-16.
[33] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 619-620.
[34] Там само. – С. 620.
[35] Там само.

на тих, що прийдуть перебирати владу, і на УСС, які прийдуть зі Стрия, щоб ті не вирізали його жовнірів-мадярів. Розуміється, що я йому це пообіцяв»[36].

О 6-й годині вечора[37] в Народному домі відбулася військова нарада, у якій взяли участь декілька старшин, а саме: поручник-суддя Михайлівський, четар Німилович, четар Вовк, хорунжий Сов'як, хорунжий Матківський. Цивільні організації представляв Володимир Бірчак.

На цій нараді вирішили зорганізувати окремі військові відділи в Дрогобичі та повіті й підтримувати зв'язок із місцевою жандармерією, ад'ютантом якої був українець – поручник Індишевський, а також вести перемовини з командантом Стаційної Команди, москофілом, четарем Кацеданом[38].

Іл. № 10. Четар Ярослав Індишевський

Було визначено, хто із старшин проведе мобілізацію і в яких селах повіту. Володимир Бірчак згадує про це так: «З військовими уложено такий плян: на 6 годину рано дня 2 листопада мали зійтися в Дрогобичі на площі перед Народним домом стрільці з найближших сіл. Дальші села оставляли ми на другий поклик. Поручник Вовк і хор. Совяк мали поїхати до найближчого села Лішні. Лішня була москальофільська, але обіцялася прийти. Хор. Сов'як походив із Лішні. Він мав бути готовий зі стрільцями на 5 рано, поручник Вовк мав поїхати до Нагуєвич, змобілізувати село, вертати зі стрільцями через Лішню і о 6 рано бути в Дрогобичі. Хорунжий Гаврилів і четар Німилович поїхали до Попелів через Борислав. Один з них мав зібрати Попелі, другий Опаку, де було 55 крісів. З Опаки мали до Попелів іти горами, з Попелів через Дережичі, обминаючи Борислав. Так само мали о 6 рано бути в Дрогобичі. Але цього приказу чомусь не виповнено, оба вернули через Борислав без жовнірів. Хор. Матківський мав змобілізувати Ясеницю Сільну, інших вислано до Снятинки, Якубової волі, Добрівлян, Раневич, Болеховець і Сільця»[39].

Четар Ілько Калічак у спогадах згадував, що «до села Снятинка пригнав із цим приказом підхорунжий УСС Дуцько. Задиханий розказував, що діялося в Дрогобичі, дав потрібні інструкції і, не задержуючись, пігнав до інших сіл»[40].

[36] Там само.– С. 621.
[37] Там само.
[38] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 16.
[39] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 621.
[40] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 18.

Щоб забезпечити старшин, які вирушали на села, кіньми, отець Кункевич пішов до українських міщан, але вони відмовили. Один був змучений, другий не мав готового воза. Виручили місцеві жиди, які дали коней і приїхали ними до Народного дому[41].

Як розгорталися події в Дрогобичі в ніч з 1 на 2 листопада 1918 року, маємо дещо суперечливі відомості. Зокрема, І. Калічак, описуючи перебіг подій, зазначив, що майже все відбулося «гладко»: «Ще раз цієї ночі пішли на жандармську станицю українські делегати, а саме: поручник Індишевський, підхорунжий Шипайло, пізніший поручник української жандармерії в Станіславові, і суддя Зятик – та зажадали в імені українського населення міста й повіту негайно зложити зброю та видати все майно.

Комендант станиці Окопний погодився і зараз забрав під свою команду всіх жандармів – українців, котрі тоді були під рукою.

Команда повітової станиці жандармерії була тоді при тихій вулиці св. Івана, навпроти вілли о. Рудницького. Вийшовши гуртом із неї, всі пішли до австрійського окружного коменданта жандармерії майора Штравзе, від котрого офіційно зажадали передачі команди. Майор був страшенно збентежений цією нічною гостиною і похапцем на це згодився.

І так в Дрогобичі жандармерія перша здалася, а команду над нею доручено Окопному. Та зі станційною командою справа не була легка.

Четар Кацедан свого уряду за ніщо не хотів віддавати. Щойно на енергійну вимогу погодився здати свою команду під умовою, що на дотеперішньому становищі залишиться дальше. Останні на це згодилися.

Коло 10 години вночі відділ жандармерії обсадив державні будинки. Стійками обставлено пошту, староство, Полеву лікарню та філію Австро-Угорського банку, де тоді було здепозовано кілька міліонів австрійських корон.

Тієї таки ночі переорганізовано в цілому повіті жандармські станиці, а де було треба, то там обсаджено їх своїми військовими людьми, не жандармами, бо на випадок якоїсь заверухи більше було можна їм довіряти, ніж чужим жандармам. Тому в Дрогобичі призначені команданти повідходили зараз вночі на свої станиці, щоби в порозумінні зі селянами зачате діло продовжити»[42].

Інший учасник цих подій, Володимир Бірчак, описуючи, що відбувалося ввечері та вночі на 2 листопада, не згадує жодних заходів щодо перебрання установ. Єдине, на що звернув увагу, це спроба зайняти Етапну Команду, але коли гурт військових на чолі з комісаром Гужковським (брат підполковника кавалерії Карла) та двома жандармами, двома цивільними й хорунжим зі Львова (М. Шипайло – авт.) підійшли до неї, мадяри заявили, що будуть стріляти, якщо буде спроба захоплення. Тому ця акція не вдалася.

Цього ж вечора Володимир Бірчак погодив питання з поручником польової жандармерії, українцем Індишевським, що він очолить провід над нашим військом, яке наступного дня прибуде з сіл повіту. Поручник Індишевський зважився на цей крок, очевидно, тільки тому, що чув від багатьох про прихід УСС до Дрогобича. Володимир Бірчак зі свого боку відзначав, що пішов на це тільки тому, що не мав між ким вибрати[43].

[41] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 621.
[42] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 17-18.
[43] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 621.

Основне, чим були заклопотані члени повітової УНРади цього вечора, – це зустріч УСС зі Стрия, які мали прийти на допомогу Дрогобичу. Не дочекавшись Українських Січових Стрільців, пізньої ночі повітовий комендант Окопний запропонував поїхати автом на зустріч УССам. Автомобіль надав директор «Відбензинарні», їхати було доручено старшому десятникові жандармерії. Повернувшись зі Стрия, старший десятник поінформував, що ніякого війська до Дрогобича не відправляли.

Це повідомлення викликало пригнічення та деякою мірою панічні настрої. Один із жандармів заявив, якщо немає війська зі Стрия, то нема чого починати перебрання влади: «Нас кільканадцять не візьме Дрогобича та не стримає легіонерів з Борислава».

Інший учасник наради звернув увагу присутніх, що зранку прийдуть стрільці із сіл, на що отримав негативну відповідь: «Які то стрільці? Це ж дезертири, з яких вже не буде ніколи порядного війська»[44].

Отже, члени повітової УНРади та військові основну надію покладали на зовнішній чинник, зокрема на військову допомогу, яка повинна прийти до Дрогобича для перебрання влади. З наведених спогадів можемо зробити висновок, що серед усіх присутніх, особливо військових, не найшлося лідера, який зумів би очолити, зорганізувати та підготувати план зайняття військовими установ міста й передати його цивільній владі. Однозначно, їм бракувало впевненості у власних силах та рішучості, хоча вже були позитивні приклади інших міст Галичини.

Зранку 2 листопада члени повітової УНРади та військові перебували в Народному домі, очікуючи на прибуття сільських добровольців. Проте на домовлену 6 годину нікого не було, як і в наступні години. О 8 годині ранку зателефонував комендант жандармерії з Борислава й повідомив поручника Індишевського, що Станицю жандармерії захопили польські легіонери під проводом інж. Махніцького, забрали зброю, а жандармів не випускають[45]. Після цього зайняли залізничну станцію і пошту, заволоділи військово-робітничими магазинами і приміщенням з одягом та взуттям, продовжили рух у напрямку Губич, де захопили Громадський уряд та хотіли йти на допомогу дрогобицьким полякам[46].

Поручник Індишевський почав панікувати і звинувачувати всіх, особливо цивільних, «що вони взялися робити війну, а нічого в цьому не тямлять». Опанувавши себе, заявив, що він їде до Стрия по військо, з ним також зголосився їхати хорунжий Шипайло[47].

Отже, у такий відповідальний момент представники військових проявили повну безпорадність, залишивши без проводу тих жандармів та стрільців, які були готові виконати свій обов'язок. Очевидно, їхні дії так вплинули на інших присутніх, що вони залишили Народний дім, забрали наявні кошти й розійшлися по домівках, вірячи в те, що бориславські легіонери незабаром захоплять місто[48].

[44] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 623.
[45] Там само.
[46] [Калинович І.] Як Дрогобиччина перейшла у власть… – С. 2; Кузьма О. Листопадові дні 1918 р… – С. 233.
[47] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 624.
[48] Там само.

А тим часом події розвивалися надзвичайно стрімко. Четар Ілько Калічак так описував те, що відбувалося близько 9 години: «Цього ж дня великий рух був у Дрогобичі. Ціле місто на ногах вже від самого ранку, а селян з довколишніх сіл наче до вулика бджіл щораз більше напливає.

У Народному домі аж кипить: усякі справи полагоджується тут. А народ не йде, а хвилями напливає місто. Хто мав якусь зброю, то явно з нею поки що не показувався, а ховав під полою, але як побачив, що люди зривають одні другим з військових шапок австрійські відзнаки, то й кріси появилися вже на плечах.

Хідник від церкви Св. Трійці по Народний дім так набитий народом, що й перетиснутися годі.

А все селяни з Раневич, Вацевич, Старого Села, Снятинки, Ясениці Сільної, Попелів, Губич, Дережич, Модрич, Млинків, Сільця й Копця[49], Верхніх Гаїв[50], а найбільше з Нагуєвич й Унятич, і то майже всі з крісами, ручними гранатами та іншою зброєю.

Треба було конче на щось вже рішатися, бо зволікати та залишати масу в непорядку було непевно. Молоді військові провідники, що енергійно ставилися до справи, вимагали доручень від старших, що тоді творили Національну Раду в місті. Хвиля за хвилею ставала критичнішою, бо за міським цвинтарем, біля малого двірця, було військове «депо», а там від ранку стояв мадярській курень у поготівлю»[51].

Саме в цей час гурт поляків вийшов із приміщення Товариства «Сокіл» та по Трускавецькій вулиці рушив у напрямку «депо». Якщо до цього часу поляки не виявляли жодної активності, то тепер, очевидно, маючи інформацію про заняття легіонерами Борислава, вони також розробили план перебрання влади й почали його з «депа», у якому перебував мадярський курень. Значною кількістю зброї, що була в «депо», поляки мали забезпечити свої відділи.

Коли польський відділ підійшов до «депа», то його зустріли мадярські вартові й зачинена брама. Декілька польських старшин-делегатів пішли до коменданта з вимогою скласти зброю та передати військові склади. На це комендант відповів, що зброю не здасть, і в нього вистачить зброї та скорострілів, щоб дати відсіч. Урешті комендант заявив, щоби прийшли пополудні, і як матимуть стільки сили, щоб його курінь роззброїти, то він передасть і «депо»[52].

Очевидно, позиція коменданта була саме такою, бо напередодні він зустрічався з українською делегацією та пообіцяв, що коли прийдуть українці, він їм передасть «депо».

За таких обставин поляки відступили й попри тартак, через річку Гицлівку попрямували на Гірку й тут під лісом вирішили зачекати до полудня та знову «випробувати щастя»[53].

Близько 11-ї години стало відомо, що поляки намагалися зайняти «депо», але, отримавши спротив, відступили. І тоді українцям стало зрозуміло, що поляки ма-

[49] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 19-20.

[50] [Калинович І.] Як Дрогобиччина перейшла у власть… – С. 2; Ханас В. Село Верхні Гаї та околиці в період ЗУНР… – С. 126.

[51] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 19-20.

[52] Там само.

[53] Там само. – С. 20-21.

ють серйозні наміри щодо захоплення міста, тому почали вимагати від УНРади рішучих дій, а вона й далі зволікала. Точилися розмови, що її представники не мають чітких наказів, а військові провідники не знали, що робити. Найбільше невдоволення цим виявляли селяни, які вимагали рішучих дій.

Відчуваючи настрої прибулих, повстанці й військові почали «натискати» на знайомих старшин та підстаршин, щоб самим очолили провід над повстанцями, якщо Національна Рада не знає, як діяти. І в один момент ситуація кардинально змінилася: зі Стрийської вулиці надійшов озброєний відділ селян із Грушова й Добрівлян під проводом вістуна Степана Кужеля[54].

Уночі військовий відділ добрівлянців, чисельністю до 50 селян під командуванням вістуна Степана Кужеля[55], перший у цілому повіті, заручившись підтримкою грушівських молодих селян-добровольців обступив станицю добрівлянської жандармерії, роззброїв її і передав командування станиці українцеві, забравши частину крісів для своїх відділів[56]. Дорогою до Дрогобича роззброїли ще дві інші станиці жандармерії[57].

Серед грушівських добровольців також був старшина 33-го полку піхоти австро-угорської армії, згодом четар 8 Самбірської бригади УГА Микола Спанчак[58].

Іл. № 11. Четар Микола Спанчак

Іл. № 12. Іван Калинович

Прибувши до Дрогобича, до відділу вістуна Кужеля долучилися Іван Калинович – поштовий урядовець із Борислава, який приїхав до Дрогобича, та Іван Ліщинський – учитель, пізніше інспектор народних шкіл. Відділ роззброїв повітову та міську команди жандармерії, які ще до кінця не могли визначитися, чи переходити на бік українців, чи ні. Хоча самі жандарми старалися переконати повстанців, що вони ще вчора перейшли на український бік, але це не допомогло. Заволо-

[54] Там само. – С. 22.

[55] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 752.

[56] Спанчак М. Листопад 1918 р. на Дрогобиччині… – С. 284.

[57] Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі і бориславський фронт // Дрогобиччина – земля Івана Франка: Зб. геогр., іст. і етнограф. матеріалів . – Т. І. – Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1973. – С. 70.

[58] Спанчак М. Листопад 1918 р. на Дрогобиччині… – С. 284-286.

дівши жандармською зброєю, Кужель озброїв нею тих стрільців-повстанців, які залишалися без неї[59].

Отже, поява відділу вістуна С. Кужеля немовби додала впевненості та рішучості багатьом присутнім біля Народного дому, зокрема військовим. Четар Вовк, четар Ілько Снятинський, хорунжий Матківський, підхорунжий Дуцько, Окопний[60], Тустанівский, Кужель та ін. почали організовувати військові частини з місцевих та прибулих з усіх сіл повіту добровольців[61].

Зорганізовані підрозділи старшини почали розставляти на розі Трускавецької вулиці та біля церкви Св. Трійці. Не гаючи часу, підрозділи загальною чисельністю не менше вісімсот стрільців на чолі зі своїми старшинами вирушили в бік «депа», де були військові склади та Міська Команда (Етапна Команда)[62]. Попереду йшли стрільці-добровольці із сіл Добрівляни та Воля Якубова, командування якими здійснювали вістун Кужіль і десятник Кулинич за участі молодих провідників української громади в Дрогобичі. Степан Кужіль разом із Калиновичем, др. Хома-Довським і М. Бодруком увійшли до канцелярії коменданта й повідомили, що від імені Української Національної Ради вони переймають військову владу над складами і Стаційною Командою (Етапна Команда). Після недовгих перемовин прийшли до порозуміння на таких умовах, що батальйон мадярів зараз збирається до відходу й вирушить собі спокійно на Угорщину, залишаючи всяку зброю, кріси й амуніцію українським військам. Так і сталося, після чого мадяри під оклики «Ellen Ukraina» відмаршерували з касарень[63].

Про захоплення Етапної Команди збереглося декілька спогадів. Володимир Бірчак згадував: «Захопивши жандармерію, узброїв Кужіль решту частину своїх людей і удався до Етапної Команди. Майор Роблек, що попереднього дня піддавався нам і не піддався, спитав Кужіля:

– Ви УСС зі Стрия?

– Їх передня сторожа.

Розброєно мадярів, затримано якісь вози на улиці, навантажено крісами – між іншим було 11 машинових крісів – і до Народнього дому, де кріси скинено»[64].

Четар Ілько Калічак залишив розлогіший спогад про цю подію: «Повстанці йшли в бік «депа», їх склад був всілякий, та переважали військові люди, що були тоді на відпустках по селах та в місті. Були селяни, міщани і студенти, одначе селян було більше[65]. Також деякі дослідники додають присутність місцевої шкільної молоді[66] та повсталих робітників[67].

[59] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 752; Кузьма О. Листопадові дні 1918 р… – С. 233; Литвин М. Українсько-польська війна 1918 – 1919 рр… – С. 45; Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 70.
[60] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 22.
[61] Спанчак М. Листопад 1918 р. на Дрогобиччині… – С. 287; Гуцуляк М. Перший Листопад 1918 року на… – С. 284.
[62] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 22.
[63] [Калинович І.] Як Дрогобиччина перейшла у власть… – С. 2; Лазорак Б. «Горожане Дрогобицької землі! Народе – до зброї!»… – С. 18; Павлишин О. Львівщина в добу Західно-Української Народної Республіки... – С. 26-27.
[64] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 752.
[65] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 23.
[66] Гнатевич Б., Думін О. Українська Галицька Армія… – С. 471.
[67] Литвин М., Науменко К. Історія галицького стрілецтва. – Львів, 1991. – С. 69; Литвин М. Українсько-польська війна 1918 – 1919 рр… – С. 10; Марчук С. Українська Республіка галичан. Нариси про ЗУНР. – Львів, 1997. – С. 54.

Настрій між людьми був бадьорий. Вони йшли відважно проти мадярського куреня, озброєного до зубів.

Уже з пагорба біля міського цвинтаря бачили українці, що мадярський стійковий кинувся до великої брами й широко розкинув її крила. Велика маса рухнула туди і вже розливалася по широчезному подвір'ю.

На ньому за рогом стояв цілий мадярський курінь, від ніг до голови новісінький, у взірцевому порядку. Наплічники у вояків були так набиті, що вони під ними аж вгиналися. Чети стояли за собою так виряджені, наче б чекали на якийсь великий перегляд, або почесний похід.

Ні українці, ні мадяри себе не зачіпали. Останні тільки якось двозначно усміхалися до людей і то тут, то там починалися розмови.

Тим часом до команданта «депо» пішов четар Вовк і в імені Української Народної Республіки зажадав передачі.

Командант без опору погодився під умовою, що українці мають удержати лад в місті, спокій та порядок. «Депо» здалося!

У «депо» було мало зброї, але й те, що було, придалося.

Четар Вовк жадав від команданта, щоб його курінь віддав кріси. Одначе мадяр став просити, що вони крісів потребують для оборони на довгу дорогу, а за це залишають українцям усі скорострільні, які оставили понакривані мішками.

Четар Вовк залишив тоді частину крісів мадярам, радий, що й так обійшлося, що мадяри віддали магазини без бою»[68].

Хоча перебрання Етапної Команди відбулося без особливих труднощів, але до незначного непорозуміння таки дійшло, коли українці виявили, що дев'ять скорострільних є без «замків», і відмовилися відпускати мадярів з площі Команди. Тоді один «мадярський скорострілець» повідомив, що їх зняли за наказом команданта й викинули до вбиральні. На щастя, українські стрільці, які служили при скорострільних, швидко знайшли «замки», помили їх, установили на скорострільні, біля них поставили скриньки з набоями, і вони були готові до використання.

Мадяри покинули площу й відійшли. Українці почали зносити все залишене мадярами майно: зброю (скорострільні, кріси, рушниці), амуніцію, ручні гранати, багнети, каву, цукор, консерви та інші харчі й вантажити на вози. Усе це добро було перевезене до Народного дому та перебувало під охороною наших стрільців[69].

Отже, ми проаналізували спогади безпосередніх учасників цих подій, газетні публікації, зокрема Івана Калиновича[70], яку він видав через десять днів після того, як відбулися ці події, та звіт Степана Кужеля перед Володимиром Бірчаком[71], у якому вістун Кужель доповідав: «Я сповнив наказ, уночі зібрав Добрівляни, розброїв жандармерію в Добрівлянах, прийшов до Дрогобича і тут роззброїв жандармерію та Етапну Команду…

– Називаєтеся?

– Стефан Кужіль.

– Заняття?

[68] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 23-24; Литвин М. Українсько-польська війна 1918 – 1919 рр… – С. 45; Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 71.

[69] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 24-25.

[70] [Калинович І.] Як Дрогобиччина перейшла у власть… – С. 2.

[71] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 753.

– Народний учитель.

– Іменую вас четарем. Прошу завести зі зброєю лад».

Тому з упевненістю можемо зазначити, що саме вістун Степан Кужель вів перемовини від імені повітової УНРади з майором Роблеком та відіграв головну роль у перебранні «депа» та Етапової Команди. Безперечно, важливу роль у цих подіях відіграв і четар Іван Вовк, який зі своїм відділом брав участь у роззброєнні мадярів.

Також у спогадах подають різну кількість скорострілів, яку залишили мадяри в «депо». Наприклад, Володимир Бірчак пише про 11 машинових крісів[72], Ілько Калічак – про дев'ять скорострілів[73], Віктор Пацлавський – про десять машинових крісів[74]. Насправді в Дрогобичі після 4 листопада залишилося дев'ять скорострілів, бо два було передано до Стрия, який на той час не мав жодного, натомість передав до Дрогобича одну гармату[75].

За інформацією, яку подав комендант воєнної округи Стрия, полковник Григорій Коссак призначеному командирові українського війська на хирівському напрямку полковникові Антінові Кравсу, на 25 листопада 1918 року в Дрогобичі є 500 стрільців із крісами, 10 скорострілів та 1 гармата[76]. З певністю можемо зазначити, що після того, як два скорострільні передали до Стрия, у 20-х числах листопада ще один машиновий кріс було доправлений до Дрогобича Ільком Герляком із села Сторона та переданий військовим[77].

Перший етап перебрання українцями влади в Дрогобичі відбувся фактично без погодження та вказівок членів повітової Української Національної Ради, які близько 8-ї години розійшлися з Народного дому по домівках, вважаючи, що найближчим часом місто займуть бориславські легіонери. Про цей період часу Володимир Бірчак згадував: «Я вернув додому. Уважав, що все уже пропало, що за той час, заки я зайшов домів, легіонери заняли вже Дрогобич. Отже – положився я спати.

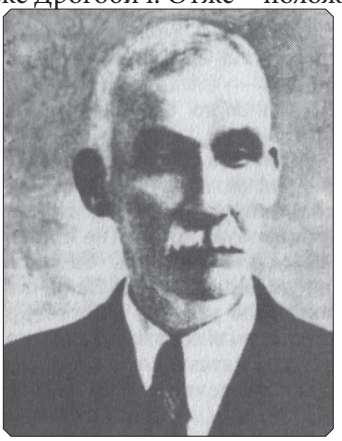

Іл. № 13. Іван Кобилецький

[72] Там само. – С. 752, 762.

[73] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 24.

[74] Литвин М. Українсько-польська війна 1918 – 1919 рр…– С. 45; Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 71.

[75] Бірчак В. Дрогобицька епопея... – С. 762.

[76] Кравс А. Зв'язок і бої «Групи Хирів» // Українська Галицька Армія. У 40-річчя її участи у визвольних змаганнях в 1918 – 1920 рр. Матеріяли до історії / Видав хорунжий УСС Дмитро Микитюк. – Т. ІІ. – Вінніпег, 1960. – С. 50.

[77] Бірчак В. Дрогобицька епопея... – С. 617-618; Клисяк Й. Спомини про село Сторону… – С. 404.

Та ще не заснув, як прибіг адвокат д-р І. К. (Іван Кобилецький – авт.) і став мене лаяти.

– Що робити з такими командантами, що скликують людей зі сіл, а потім ідуть спати? Етапну команду уже роззброїли наші, а той во спить! Горячився адвокат, що при війську був авдітором (судією).

– Не кажу й я, що зробити з такими авдіторами, військовими людьми, що бачучи наші відділи, не станули на чолі, а бігли пів милі по цивільного! – зачав я лаяти, знаючи, що найліпша дефензива це – офензива.

– Я не знаю, що маю робити, я не зачинав! – оправдувався адвокат, але я лаяв його далі, щоб від себе увагу відвернути...

На ринку стрічаю наші відділи. Одні в австрійських подертих одностроях, інші по-селянськи. На головах козацькі шапки й австрійські. На переді синьо-жовта хоругов. На їх чолі якийсь високий мужчина і кількох цивільних. Хтось доносить, що противник переймає суд і залізничу станію, але ця вістка вже не викликує тривоги.

У «Народньому домі», який ми перед годиною евакували, хаос. Апарат не наладжений, сотки справ, непередвиджених, непідготовлених, валиться на голову. Люди бігають безрадні»[78].

Тому необхідно було насамперед організувати роботу щодо взяття під контроль УНРади інших важливих об'єктів міста. Напередодні Володимир Бірчак та оо. Антін Рудницький і Кункевич розробили план захоплення Дрогобича, який тепер було дещо підкореговано. Крім цього, було підготовлено декрети від імені Української Національної Ради. Перший – для четаря Степана Кужеля, а наступні – для старости та голови міста. Відповідно до цих декретів, четар Кужель з М. Бодруком і декількома представниками УНР та військовим підрозділом зайняли староство. Опору ніхто не чинив. Кужель у вимогливій формі зажадав, щоб дотеперішній староста Де-Льожа передав владу Миколі Бодруку, який став повітовим комісаром.

Іл. № 14. Відтиск печатки Державного повітового комісаріату в Дрогобичі

Наступною установою, яку перебрали українці, була Міська Управа, хоча посадник Ярош, заявив, що хоче залишитися на посаді й готовий скласти присягу та служити УНР[79]. Попри все, головою Міської Управи став о. А. Рудницький[80].

[78] Бірчак В. Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 624.

[79] Там само. – С. 753, 758; Гордієнко В. Українська Галицька Армія… – С. 34.

[80] Луців Л. Дрогобич під час Української влади в 1918 – 1919 роках // Дрогобиччина – земля Івана Франка… – С. 75; Луців Л. Дрогобич під час Української влади в 1918 – 1919 роках // Українська Галицька Армія… – С. 165.

Згідно з розпорядженнями УНРади, старшини та підстаршини на чолі своїх підрозділів тим часом захоплювали приміщення пошти, телеграфу, повітовий суд, податковий уряд, Австро-Угорський банк, залізничні станції (головну і т. зв. малу), державний нафтопереробний завод («Відбензинярню»), управу маєтків і лісів[81].

Іл. № 15. Маріян Козаневич

Займаючи вище наведені установи, УНРада завчасно призначала їм керівників. Так, начальником Повітового Суду став найстарший суддя цього суду – українець Юліан Дроздовський, завідувачами податкового уряду стали найстарший урядовець Василь Гаврилів та Михасевич. Саліни перебрав інженер Маріян Козаневич, згодом секретар публічних робіт в уряді ЗО УНР. Управління маєтків і лісів очолив інженер Юліян Пуза, відбудову повіту – п. В. Крисько, два залізничі двірці, головну залізничну станцію – інспектор Дмитро Гутович, а малу залізничну станцію – Український. Відділ скарбової сторожі очолив Домбровський, Повітову раду – Іван Кобилецький, пошту й телеграф – Іван Калинович. Повітову жандармерію взяв під свою опіку четар Окопний[82].

Проте були й такі установи, що потребували керівників, яких «не було під рукою», зокрема очолити державний нафтопереробний завод («відбензинарню»), яким керували декілька інженерів. Така ж доля була і з державними шевськими верстатами та ін., які були зайняті нашими військами, але, на жаль, на той час не було кому їх очолити, і туди скеровувалися уповноважені УНРади[83].

Окрім спроби поляків заволодіти «депом» та військовими складами, їхні підрозділи зранку все-таки захопили суд та головну залізничну станцію[84]. Як стверджують деякі українські історики, полякам у цьому допомагали мадяри, які пе-

[81] [Калинович І.] Як Дрогобиччина перейшла у власть… – С. 2; Лазорак Б. «Горожане Дрогобицької землі! Народе – до зброї!»… – С. 18; Павлишин О. Львівщина в добу Західно-Української Народної Республіки… – С. 27.

[82] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 756; Луців Л. Дрогобич під час Української влади в 1918 – 1919 роках // Дрогобиччина – земля Івана Франка… – С. 75; Луців Л. Дрогобич під час Української влади в 1918 – 1919 роках // Українська Галицька Армія… – С. 165; Павлишин О. Львівщина в добу Західно-Української Народної Республіки… – С. 27.

[83] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 754-755.

[84] Там само. – С. 756.

редали їм «трохи зброї і набоїв», що ледь не призвело до захоплення Дрогобича[85]. Цими польськими підрозділами командував поручник Воронський, але вони змушені були їх залишити після того, як масово почали сходитися повстанці із сіл[86]. Так, Головний залізничний вокзал (дворець) зайняли селяни з Раневич під проводом хорунжого Гриця Когута[87].

У часі перебрання українськими повстанськими відділами установ усе ще продовжували прибувати добровольці із сіл. Тоді до Народного дому приїхав отець Негребецький із Ясениці Сільної і зголосився до Володимира Бірчака з проханням прийняти його на службу військовим духівником, щоб хоч на старість літ прислужитися Україні. Отримавши схвальну відповідь, отець приступив до виконання своїх обов'язків. Саме в цей час прибули добровольці з Тустанович. Отець Негребецький виступив перед ними з промовою, потім провів чин присяги:

– Присягаю Богові Всемогучому і Всевідучому, що служитиму вірно моїй Батьківщині...

Добровольці повторювали слова присяги за отцем:

– Присягаю служити вірно…[88].

Про акт присяги та отців, які долучалися до цієї важливої справи, згадував також четар Ілько Калічак: «Людей зголошувалося до війська багато, а як їх вже назбиралося стільки, що треба було відправляти до сотні, то зараз засвічували на столі в Народнім домі дві білі свічки, ставили по середині стола невеликий залізний хрест і починався святочний акт присяги.

Присяга відбувалася в малій залі Народного дому, а проводив її о. Антін Рудницький, о. Бурдяк[89] та о. Василь Кункевич[90].

Ще одним важливим завданням було забезпечити харчуванням велику кількість тих добровольців, які зранку прийшли із сіл і стали в лави українського війська. Цю справу Володимир Бірчак доручив о. Кункевичеві, розуміючи, що цей чоловік знає і зуміє виконати це завдання. Першим повстанським обідом були варена картопля й молоко, які допомагали приготувати отці-василіяни та місцеві гімназисти[91].

Надалі харчування організували в молочарні «Сільського господаря». Також в гостинницях видавали посвідки-талони на обід і вечерю, за які опісля платила Національна Рада. Через кілька днів приготували для стрільців дві кухні: одну в «депо», а другу в полевій лікарні.

Старшини мали свою примітивну харчівню в Народному домі.

Дрогобицьке жіноцтво працювало в цей час із великим завзяттям і щоденно забезпечувало харчуванням декілька сотень війська[92].

---

[85] Гнатевич Б., Думін О. Українська Галицька Армія… – С. 471; Стецишин О. Ландскнехти Галицької армії / Центр досліджень визвольного руху. – Львів, 2012. – С. 132.

[86] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 756.

[87] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 32.

[88] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 756-757.

[89] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 32.

[90] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 761.

[91] Там само. – С. 754; Луців Л. Дрогобич під час Української влади в 1918 – 1919 роках // Дрогобиччина – земля Івана Франка… – С. 76; Луців Л. Дрогобич під час Української влади в 1918 – 1919 роках // Українська Галицька Армія… – С. 165.

[92] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 30.

Після того, як усі установи міста були підпорядковані Українській Національній Раді, а військові відділи перебували майже по цілому місті, виникла потреба підпорядкувати їх одному військовому командуванню. Тому Національна Рада призначила комендантом міста й усіх військових відділів четаря Омеляна Тустанівського. Позаяк комендант міста повинен був бути в ранзі сотника, Володимир Бірчак іменував його сотником[93].

У селах та містечках Дрогобицького повіту перебрання влади відбулося без будь-яких ускладнень найперше тому, що там домінувало українське населення та в цей час була значна кількість солдатів австро-угорської армії, які перебували у відпустках або вже повернулися з війська. Наприклад, у селі Верхні Гаї після отримання звістки про утворення Української Держави молоді хлопці та колишні солдати австрійського війська, які повернулися з війни, зайняли сільську управу, організували збройний загін. На них покладалося завдання підтримувати порядок в селі та виконувати накази з Дрогобича. Одним із перших наказів, який було виконано, – це «ревізія» в пана Бріха (орендував землі у графа Бєльського у Верхніх Гаях) і конфіскація для громади дечого з його майна. Тоді ж було обрано керівника громади – громадського комісара, яким став Василь Гук[94].

Іл. № 16. Василь Гук

Так фактично відбувалося в усіх селах повіту. Крім цього, значна частина сіл, перебравши владу на місцях, скерувала більші чи менші добровольчі військові відділи на допомогу Дрогобичу. Отже, українські повстанці зайняли державні саліни (шахти) та лісництво в Стебнику, Доброгостові, Тустановичах та ін. Були роззброєні всі постерунки (відділки) жандармерії та передані українцям[95]. Так, військовим комендантом містечка Меденичі був призначений Олександр Івасівка з Трускавця[96].

[93] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 753; Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 28-29.

[94] Ханас В. Село Верхні Гаї та околиці в період ЗУНР… – С. 126.

[95] [Калинович І.] Як Дрогобиччина перейшла у власть… – С. 2; Кузьма О. Листопадові дні 1918 р… – С. 233.

[96] Івасівка М. Ніколи не забути… – С. 381.

За активну участь та самопожертву під час повстання Українська Національна Рада підвищила багато старшин та стрільців у військових ступенях, зокрема вже згадані четар Степан Кужель, сотник Омелян Тустанівський[97], четар Лука Луців, хоча, як зазначав згодом останній: «У грудні 1918 року зголосився я, згідно з наказом, в Команді Коша УСС в Станіславові, то там признали мені лише рангу хорунжого»[98].

Іл. № 17. Хорунжий Лука Луців

Отже, підсумовуючи зазначимо, що початком організації повстання в Дрогобичі став приїзд представника УНР зі Львова Степана Витвицького, який зібрав представників національно-демократичного табору Дрогобича і повідомив про заходи щодо перебрання влади у Львові та цілому краї. На цій зустрічі було створено повітову УНРаду в Дрогобичі, яка мала забезпечити підготовку та проведення заходів із захоплення влади в Дрогобичі та повіті. На жаль, коли наблизився день захоплення влади представники повітової УНРади проявили нерішучість, фактично «впали» в депресію, наслідком чого Дрогобич 1 листопада залишився під управлінням старої адміністрації. І тільки рішучі та послідовні дії (2 листопада) грушівсько-добрівлянських добровольців під командуванням Степана Кужеля забезпечили перебрання влади в Дрогобичі.

Полагодивши поточні справи після перебрання влади у Дрогобичі, Українська Національна Рада з військовими старшинами розпочали заходи щодо оборони міста від польських легіонерів та робітників-мазурів, які захопили Борислав. Керівництво польськими військовими підрозділами здійснювали вшехполяк (шовініст) інж. Махніцький та соціаліст Кобак[99]. Тому ввечері 2 листопада на околиці міста вийшли зі своїми відділами старшини: хорунжий Лев Матківський, четар Степан

[97] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 753; Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 29.
[98] Луців Л. Дрогобич під час Української влади в 1918 – 1919 роках // Дрогобиччина – земля Івана Франка… – С. 77; Луців Л. Дрогобич під час Української влади в 1918 – 1919 роках // Українська Галицька Армія… – С. 167.
[99] Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 70.

Кужель, четар Іван Вовк, четар Микола Спанчак, сотник Омелян Тустанівський, Косовський, підхорунжий Володимир Дуцько, підхорунжий Микола Сов'як, поручик Петро Баб'як, четар Гаврилів та ін.[100]

Підсумовуючи день, а він, звичайно, був насичений різними подіями, зокрема значною емоційно-організаційною роботою, яка потребувала знань і досвіду, Володимир Бірчак згадував: «Пізно вночі другого падолиста я вертався додому. Попередня ніч не виспана, цілий день нічо не їв, але почувався добре. По місті ходили наші стежі, в місті спокій. Чи міг я коли снити, що мої очі побачать це все»[101].

Отже, після встановлення української влади в місті члени повітової Української Національної Ради та українські старшини дрогобицької залоги провели організаційні заходи щодо діяльності Боєвої Команди, яку згодом назвали «Боєва Управа», та визначили для неї приміщення по вулиці Міцкевича. Членами Боєвої Управи були лише військові старшини та підстаршини, але на їхні зібрання-наради приходили й члени повітової УНРади. Найперше завдання, яке стояло перед Боєвою Управою – це забезпечення й формування підрозділів та ведення оборонно-наступальних дій проти бориславських легіонерів[102].

Іл. № 18. Відтиск печатки Боєвої Управи в Дрогобичі

На цей час у підпорядкуванні сотника Омеляна Тустанівського перебувало понад тисячу стрільців, яким було визначено завдання: одні відділи для несення вартової служби в місті, інші відділи були скеровані на протибориславський фронт[103].

Боєва Управа розробила план дій по забезпеченню проведення військової операції щодо блокування, оточення та захоплення Борислава. На першому етапі виконання цього плану полягало в забезпеченні відповідними стежами та стійками південно-західної частини міста від т. зв. Горішньої Брами, залізничний шлях від малої залізничної станції вздовж річки Тисмениці через Дережиці й Губичі до бориславської залізничної станції, а також дрогобицько-бориславський шлях на цьому відтинку. Оперативний терен поширювався, починаючи від малої залізнич-

[100] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 758; Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 26, 28-29; Литвин М. Українсько-польська війна 1918 – 1919 рр…– С. 45-46; Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 70-71; Спанчак М. Листопад 1918 р. на Дрогобиччині… – С. 284.
[101] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 39; Литвин М. Проект «Україна»… – С. 80.
[102] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 29.
[103] Там само. – С. 28-29.

ної станції: рафінерії (підприємства) «Галіція» і «Нафта», два мости на річці Тисмениці (від присілка Млинки та від Дережич), дрогобицький збірник води, залізничний перестанок (зупинка) Дережичі та Залісся[104].

Отже, бориславський фронт не мав ніяких окопів та єдиної бойової лінії. Було взято під охорону головні виступи, висоти й об'єкти для охорони Дрогобича.

Першочергово добре охороняли малу залізничну станцію, де стояла чета стрільців, а в недалекому «депо», у вікні розваленого будинку, був скорострільний. Крім цього, на залізничному шляху, аж під дережицьким мостом, стояли польові сторожі. У залізничному будиночку, при рогачці, що на бориславському тракті (поліпшена ґрунтова дорога), була теж сильна сторожа, яка мала боронити шлях з модрин попри фабрику «Галіція». До того ж її завданням було висилати стежі попри залізничний шлях у бік Борислава і тримати під контролем будинок залізничника поблизу дережицького мосту. Від цієї польової сторожі відходили стежі аж до Губич, а залізничний будинок біля моста перебував під контролем українських вояків, бо легіонерів з Борислава, які час від часу появлялися на цьому відтінку фронту, змушували відступати українські стрільці за допомогою ручних гранат та крісових пострілів. Крім того, обстрілювали їхні стежі скорострілом з Висоти 326 поблизу фабрики «Нафта»[105].

Для охорони західної частини міста була виставлена третя, найсильніша сторожова група стрільців, завданням якої було контролювати перехрестя доріг Губищі – Залісся й Висоти біля перехрестя 340. Між цією четою і сторожею на станції в Дережичах був телефонний зв'язок.

Завданням третьої сторожі на Висоті 340 було зберігати дорогу, що вела до Губич, крім цього вона повинна була підтримувати зв'язок із сторожовим відділом, який був під корчмою «Залісся», біля дороги до Ясениці Сільної.

Крім виконання основного завдання, командири відділів кожні дві години передавали до Боєвої Управи повідомлення про все, що відбувалося на їхній ділянці фронту[106].

Першим підрозділом, який був скерований на бориславський фронт, були три чети зі скорострілами (близько 150 – 200 стрільців – авт.) під командуванням хорунжого Лева Матківського[107].

У розпорядженні хорунжого Матківського було також «тягарове авто», яким він і четар Вовк їздили під Борислав та сигнальними ракетами освічували місто. Це робилося з метою показати легіонерам та мешканцям Борислава, що мають значну кількість війська і повністю контролюють фронт.

Також для виконання бойових завдань наші вояки мали й «панцирне авто». Це був звичайний вантажний автомобіль, обшитий дубовими брусами та мішками з піском для зміцнення так званої «броні», за якою перебували стрільці зі скорострілами. Це авто завжди було в русі, їздило вулицями Дрогобича або шляхом із Залісся до Губич. Дорогою залога авта дуже часто стріляла з крісів для страху. Цим пробойовим самоходом командував четар Степан Кужель[108].

[104] Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 70.
[105] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 26-27.
[106] Там само. – С. 27; Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 71.
[107] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 26.
[108] Там само. – С. 28; Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 71.

Загалом уночі з 2 на 3 листопада сутичок чи інших бойових дій на бориславсько-дрогобицькому фронті не було[109].

Перший бій на бориславсько-дрогобицькому фронті відбувся пополудні 3 листопада внаслідок розвідувальних дій українського підрозділу. Степан Кужель з четою стрільців на «панцирному авті» вирушили під Губичі, щоб з'ясувати інформацію про становище в Бориславі та про заходи щодо його оборони з боку легіонерів.

Доїжджаючи до Губич, біля залізничної рогачки стрільці побачили ворожих вояків, які після незначної перестрілки відступили. Тоді ж над'їхав з Борислава паровоз і на швидкості гнав на дережицьку станцію.

Застосувавши зброю (кріси) та довгі черги зі скорострілів, українцям вдалося зупинити паровоз, а його залогу роззброїти. Провівши виховний захід з полоненими поляками та взявши від них «слово честі», що не будуть більше воювати проти українців, їх відпустили до Борислава, а паровоз-панцерку разом з машиністом забрали до Дрогобича[110].

Повернення до Дрогобича з трофеями (крісами та паровозом-панцеркою) та повідомлення громадськості про перший переможний бій українського війська над ворогом викликали загальне піднесення, радість та впевненість у своїх силах.

Тоді ж у місті поширилася інформація, що поляки захопили сусіднє місто Самбір. Повітова УНРада та керівництво Боєвої Управи вирішило скерувати військові підрозділи для допомоги українцям Самбора. До здобутого під Губичами паровоза-панцирки приєднали ще декілька вагонів і виїхали на Самбір. Основу відділів самбірського рейду становили стрільці, які були учасниками першого бою з поляками під Губичами. Учасник цього рейду, четар Микола Спанчак, про ці події згадував так: «По дорозі на Самбір обсаджуємо всі залізничі станції українськими залізничниками, щоб забезпечити собі вільний проїзд. Під Самбором переїхали міст на Дністрі, розпустили розсільну та підходимо бойовим порядком до станції Самбір. Тут виявилося, що і станція, і місто вже відібрали від поляків самі місцеві українці.

І знову велика радість, і наше почуття сили зростає. Демонструємо єдність із самбірянами, відспівуємо українського державного гімну. З піднесеним духом і з сильною вірою в наші сили прощаємося з самбірянами і вертаємося в доброму настрої до Дрогобича»[111].

Наступного дня, 4 листопада, під вечір знову дійшло до збройної сутички з польськими легіонерами на околиці міста. Саме в цей час відбувалося засідання УНРади, на якому також були присутні військові старшини – сотник Тустанівський та четар Кужель. Отримавши інформацію про бій, вони залишили нараду й поспішили до військових відділів, з якими попрямували на допомогу вартовим підрозділам: сотник Тустанівський відійшов на кінець Бориславської вулиці, а четар Кужель на Трускавецьку[112].

---

[109] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 28.

[110] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 758; Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 28; Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 71-72; Спанчак М. Листопад 1918 р. на Дрогобиччині… – С. 284.

[111] Спанчак М. Листопад 1918 р. на Дрогобиччині… – С. 284-285.

[112] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 759.

На цьому засіданні було прийнято важливе рішення щодо проведення блокади Борислава, фактично місто було «відрізане» від світу. Військовим було наказано не пускати до Борислава потяги, пошту, відключити телеграфи й телефони. Селам Тустановичі, Мражниця, Попелі й Баня Котівська, які оточують Борислав, доручено, щоб не довозили та не продавали хліб, молоко й масло тощо[113]. Селяни цей наказ виконали стовідсотково, із великим завзяттям та відповідальністю, враховуючи, що до цього часу польські легіонери робили збройні напади на ці села і безпощадно грабували та нищили у селян все, що попадало їм в руки[114]. В результаті цих заходів в Бориславі вдесятеро зросли ціни. Наприклад, літр молока з 3 корон до 30 корон тощо[115]. Політико-економічна ситуація в Бориславі почала негативно впливати на його мешканців, що призвело до значного невдоволення, як і самою присутністю легіонерів.

У ході збройного протистояння з легіонерами Боєва Управа отримала гармату. Щодо її появи в Дрогобичі є декілька версій, на які натрапляємо у спогадах. Ілько Калічак та Віктор Пацлавський згадували, що за дорученням Боєвої Управи поручник Вовк привіз із Чорткова від військового коменданта Чортківської військової округи отамана Василя Оробка невеликого калібру гармату, яка знаходилася на подвір'ї «депа»[116].

Як уже згадувалося, Володимир Бірчак зазначав, що отримали гармату з людьми, кіньми та двома набоями зі Стрия завдяки обмінові на два скорострільні. Після того, як гармату вивантажили на залізничній станції, виявилося, що один набій «сліпий», тобто холостий. Командантом обслуги гармати став сотник Т. Гоза[117].

У звіті від 8 листопада 1918 року представника Української Національної Ради Федора Підгорецького повідомлялося, що у Стрию є 28 гармат, 2 з яких відправлено до Дрогобича і 3 до Львова[118].

Отже, з наведених фактів важко визначити, з Чорткова чи Стрия була доправлена гармата до Дрогобича, через відсутність достовірної інформації, але правдоподібніше, що все-таки зі Стрия, де під час захоплення влади був роззброєний мадярський полк артилерії[119].

Поява гармати в Дрогобичі й на фронті викликала пострах і сенсацію. За порадою Володимира Бірчака, сотник Т. Гоза цією гарматою здійснював об'їзди різними вулицями міста в різних напрямках, у різний час та завжди іншими кіньми. За містом проводив навчання для гармашів, які обслуговували гармату. Ці заходи проводилися з метою психологічного тиску на польське командування та легіонерів з Борислава, які не мали жодної гармати, окрім двох скорострілів. До того ж

[113] Там само. – С. 762; Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 72.

[114] ДАЛО. – Ф. 129. – Оп. 1. – Спр. 47. – Арк. 4-6; Західно-Українська Народна Республіка. 1918 – 1923. Документи і матеріали: у 5-ти томах 8-ми книгах / Керівник роботи і відповідальний редактор О. Карпенко. – Т. 3. – Кн. 1. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 90.

[115] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 762; Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 72.

[116] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 31; Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 71.

[117] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 762.

[118] Archiwum Akt Nowych w Warszawie. – Z. Zbiory kopij dokumentalnych. – Syg. 55. – K. 95-96; Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Документи і матеріали: у 5-ти томах, 8-ми книгах… – С. 361-362.

[119] Шанковський Л. Українська армія в боротьбі за державність. – Мюнхен, 1958. – С. 112.

місцеві жиди переказували своїм одновірцям у Бориславі, що в Дрогобичі цілий відділ артилерії, і це ще більше негативно впливало на поляків[120].

Блокування зі всіх сторін Борислава та нестача продуктів харчування змусила місцевих поляків запропонувати УНРаді в Дрогобичі перемовини щодо розв'язання бориславсько-дрогобицького конфлікту, зокрема функціонування промисловості.

Як свідчать документи, відбулося дві такі зустрічі[121], розпочалися вони 5 листопада 1918 року[122] і проходили у великій залі Повітового Комісаріату (староства)[123].

Ініціаторами переговорів були директори Державної фабрики мінеральних олій в Дрогобичі Штаркля й Пілята. Українців представляли члени УНРади, а саме: Семен Вітик, Іван Калинович, Віктор Пацлавський і Володимир Бірчак; з Борислава українці: директор Филип Левицький, Гриць Терлецький, Сасик та ще декілька робітників[124]. Були також представники наших фронтових відділів – сотник Тустанівський, поручик Петро Баб'як та хорунжий Лев Матківський. Поляків представляли приблизно двадцять директорів та управителів копалень як польської, так і жидівської національностей. Цю делегацію очолювали директор копалень «Галіція» Хлаповський і власник копалень Г. Бльох[125].

На самому початку переговорів українська сторона висунула вимогу про визнання Української Національної Ради та передання в її управління всієї адміністративної влади[126].

У Державному архіві Львівської області зберігається документ, який відображає ряд пропозицій із десяти пунктів, які висунули представники повітової УНРади делегатам нафтового басейну (Борислава, Волянки, Тустанович):

- представники басейну заявляють, що мали на меті тільки утворення громадянської міліції, а не польського війська;

- вони визнають, що Українська Національна Рада обняла в повіті адміністративно-політичну, судову й комунікативну владу, отже, віддають владу над згаданими гмінами теперішній повітовій владі в Дрогобичі й не будуть «робити жодних перешкод адміністрації всіх державних і автономічних урядів»;

- зобов'язуються «не ставити жодних перешкод українському війську для встановлення військової влади»;

- утворити міліцію з трьох національностей, яка підпорядковується тільки владі гміни;

- міліція «може мати лише білу зброю і револьвери»;

- командантів міліції призначає начальник гміни;

- вогнепальна зброя «має бути здана».

[120] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 762; Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 71.
[121] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 763; [Калинович І.] Як Дрогобиччина перейшла у власть… – С. 2.
[122] Павлишин О. Львівщина в добу Західно-Української Народної Республіки… – С. 28.
[123] Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 72.
[124] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 762-763; Литвин М. Українсько-польська війна 1918 – 1919 рр…– С. 46.
[125] Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 72-73.
[126] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 763; Павлишин О. Львівщина в добу Західно-Української Народної Республіки… – С. 28.

Кінцевий, десятий, пункт угоди звучав категорично: «у тому самому дні наступає віддання всяких урядів до рук теперішньої політичної влади в Дрогобичі»[127].

Представники бориславської делегації відповіли, що це питання не в їхній компетенції, вони є «репрезентантами» нафтового промислу, тому їх цікавить економіка й промисли, а не політика.

Обґрунтовуючи свою позицію, вони доводили, наприклад, що державна фабрика мінеральних олій знаходиться у Дрогобичі, а сировину отримує з Борислава. Так було і з іншими фабриками. Якщо фабрики не отримають сировини, то будуть змушені зупинити виробництво, те саме і з сировиною: якщо не буде куди її постачати для переробки, то припиниться її видобуток. Отже, бориславські поляки старалися викласти свою позицію суто з економічно-промислового погляду, а не політико-державницького[128].

Представники УНРади твердо й переконливо стояли на своїй позиції, що вся влада має бути передана українцям та органам державної влади, які вони створили.

Польська сторона, відчуваючи, що її аргументи не впливають на українських представників, фактично виявила свої справжні наміри, які полягали у встановленні польської влади в краю, а за обставин, що склалися (перебрання українцями влади в Дрогобичі й повіті, відсутність порозуміння щодо Борислава), запропонували створити українсько-польську республіку з Борислава й Дрогобича. Проте такі пропозиції польської сторони були повністю відкинені[129].

Цікаві спогади про окремі деталі переговорного процесу залишив її учасник Віктор Пацлавський: «Поляки вибрали з-поміж себе найгладчих бесідників, котрі апелювали до нас, «братів русінув», щоби жити з ними в згоді. Вони признають за нами право суверенності у Східній Галичині, домагаються тільки для бориславського нафтового басейну, у який вони вложили багато праці і грошей, певного роду автономії з власною міліцією та самоуправою. Настрій серед нас був безкомпромісний, вірили ми в нашу остаточну перемогу та закріплення нашої влади у Львові. Посол Вітик заявив делегатам коротко, якщо пропозиція поляків мала на меті лише власну міліцію й автономію, то наша дискусія скінчена й можемо розійтися. На те поляки просили ще 15 хвилин перерви, щоби нарадитися над ситуацією, створеною нашою заявою. На це ми погодилися. Коли Рада, зібравшись в окремій бічній залі, обговорювала всілякі можливості, забіг до нас зааферований Вітик з якимсь пакунком і, кинувши його на стіл, закликав: «Панове, перед хвилькою Бльох хотів мене перекупити, даючи мені в цьому пакеті півмільйона корон!» Після короткої констернації (обговорення) запропонували молоді члени армії ці гроші кинути делегатам у вічі, а Бльоха покарати на місці нагайкою. Та менш темпераментні члени Ради переперли рішення, щоби гроші передати на український військовий фонд, а з поляками, котрі вжили такого нікчемного засобу, зірвати дальші переговори. Коли Вітик подав бориславським делегатам цю нашу постанову, тавруючи небувалий факт намаганого підкупства, запитався ще перед відходом Хлаповський: «Чи, панове, не згодитеся навіть на «мішану» польсько-українську міліцію?» На те одержав відповідь: «Наша державна суверенність є неподільна»[130].

[127] ДАЛО. – Ф. 257. – Оп. 1. Спр. 30. – Арк. 8-9; Марчук С. Українська Республіка галичан… – С. 56.
[128] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 763.
[129] Там само. – С. 763; Кузьма О. Листопадові дні 1918 р… – С. 233.
[130] Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 73.

Також на одній із цих нарад розглядалося питання про визначення демаркаційної лінії між Бориславом і Дрогобичем та підписанням перемир'я, яке повинно було тривати, «мабуть, на 24 або 48 годин», – так зазначив у своїх спогадах Володимир Бірчак[131].

Проте легіонери порушили досягнуті домовленості, захопивши Губичі й розпочавши наступ на Модричі й Дережичі. Унаслідок військових сутичок легіонери змушені були відступити. Бойові дії, що тривали у вечірній час на території села Дережичі, призвели до загибелі його мешканця Пацлавського[132].

На цей напрямок військових дій були скеровані додаткові відділи українського війська, щоб не допустити нових наступальних дій польських легіонерів. Також було вирішено повністю зайняти Тустановичі. Цей наказ Боєвої Управи доручено четарю Іванові Вовку. Він очолив підрозділ (стрілецька сотня), який нараховував сто п'ятдесят стрільців, і через Млинки й Модричі увійшов у Тустановичі та зайняв це містечко. Сотенний Вовк розіслав у всі сторони стежі й виставив застави в бік Борислава. У Тустановичах значну допомогу українському відділу надав відомий громадський діяч, інженер Филип Левицький. Отже, Борислав був повністю оточений чисельно підсиленими українськими відділами[133].

Наступ легіонерів змусив членів УНРади та Боєвої Управи вжити відповідних заходів, тому 6 листопада 1918 року відбулася так звана «воєнна» нарада, на якій було вирішено перейти до наступальних дій на всьому бориславсько-дрогобицькому фронті. Військові запропонували наступний план дій: найперше наступ мав розпочатися з боку Дрогобича, але він повинен бути «слабий», тобто відволікаючий. Найсильніше українське військове угрупування було сконцентроване на півдні, від Мражниці, яке мало завдати головного удару ворогові. Для розпорошення польських сил наступи планувалися також з боку Тустанович та Бані Котівської. У цьому наступі мала бути задіяна артилерія під командуванням сотника Т. Гози.

План був добре розроблений та враховано всі деталі для його успішного виконання. До того ж, у розпорядженні Боєвої Управи була інформація, що легіонерів у місті не три тисячі, як про це говорили на початку перебрання влади, а всього триста[134]. Командири відділів розпочали заходи щодо виконання поставлених перед ними завдань відповідно до затвердженого плану військової операції.

Початок наступу було заплановано на 7 листопада, але голова Повітової УНРади вирішив перед початком акції звернутися до мешканців Борислава та околиць. Звернення було підготоване польською мовою. Ось окремі вислови з нього, про які згадував Володимир Бірчак: «Ви голосували за мене до австрійського парламенту, застерігаю вас, щоби проти українців не воювали, ваші інженери дають вам, товариші робітники, війну й хочуть вас годувати оловом та кулями. Ми даємо вам мир і привеземо вам міхи муки, бульби й інших харчів для вас, ваших жінок і дітей!» Через довірених людей це звернення було доправлено до Борислава[135].

---

[131] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 763.

[132] Там само.

[133] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 33; Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 73-74.

[134] Бірчак В. Дрогобицька епопея…– С. 756, 763-764.

[135] Там само. – С. 764; Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі…– С. 73.

Іл. № 19. Семен Вітик

Obywatele, Robotnicy Borysławia, Tustanowic i okolicy!

Zwracam się do Was, jako wybrany przez Was poseł do austryackiego parlamentu, który zakończył swój żywot, jak wogóle skończyła swój żywot Austrya.

Kajdany padły. Każdy naród tworzy swoje państwo. Polacy stworzyli już swoje i my, Ukraińcy, tworzymy nasze. W skład państwa ukraińskiego wchodzi i ziemia drohobycka, bo ludność ziemi drohobyckiej jest ukraińską, jak to widzicie sami. W państwie naszem ukraińskiem rządzić będzie sam lud, bo my Ukraińcy nie mamy ani panów ani wielkiej szlachty, ani hrabiów. Dlatego wszystkim narodom mieszkającym u nas, przyznajemy zupełną wolność języka wyznania i rozwoju. Całą wschodnią Galicyę — zajęła z wyjątkiem Borysławia — Ukraińska Nacyonalna Rada.

Z powodu wystawienia wojska polskiego w Borysławiu, utrzymywanego przez niektórych polskich dyrektorów kopalń, nie podporządkował się Borysław pod władzę Ukraińskiej Nacyonalnej Rady — co więcej nie daje się nam spokojnie rozwijać, zamykając przystęp do Hubicz, Derezyc, Tustanowic, Borysławia i górskich gmin poza Borysławiem. Takiego stanu ścierpieć nie możemy. Nie możemy ścierpieć drugiego wrogiego nam państewka na ziemi ukraińskiej — jak i Wybyście na swojej polskiej ziemi nie mogli cierpieć drugiego państwa.

Chcemy, żeby piękny przemysł naftowy w całości się utrzymał i ażebyście się spokojnie oddawali Waszej pracy; dlatego bardzo chętnie zgodziliśmy się na delegacyę z Borysławia, która z nami przez dwa dni prowadziła pertraktacye. Niestety na zwołanym dnia 6. listopada w Borysławiu wiecu, na który Was wszystkich wezwano, dyrektorowie firm zamiast uznać słuszne żądania Ukraińskiej Nacyonalnej Rady i spokojnie odczytać pismo, rzucali tylko potwarze i obelgi przeciw naszemu narodowi i poszczególnym członkom tego narodu.

Zwracam się do Was, ja jako poseł do byłego austryackiego parlamentu, na którego i Wy oddaliście głos, zwracam się do Was Obywatele i Robotnicy Borysławia i okolicy, ja, który lata całe z Wami pracowałem, który walczył razem z Wami o Wasz lepszy byt, który toczył ciężkie boje o ośmiogodzinny dzień pracy.

Wysłuchajcie!

My, Ukraińcy, chcemy tylko spokojnego Waszego i naszego rozwoju. Niektórzy dyrektorowie kopalń, którzy są tylko płatnymi urzędnikami obcych firm, zamiast pilnować majątków tych obcych kapitałów, bawią się w polskie wojsko na obcem terytoryum, grają rolę zaborców i panów nad ukraińskiem narodem, marnotrawiąc tylko obcy, im powierzony grosz na cele przemysłu, wyrzucając ten grosz niepotrzebnie zamiast na chleb dla Was, na kule i karabiny na nas. Ich wojska rabują spokojnych mieszkańców po wsiach i zabijają ukraińskich chłopów.

Za marnotrawienie cudzego, powierzonego im majątku — odpowiedzą przed swoimi właścicielami, którzy ich za ich lekkie roboty setkami tysięcy opłacają. Za mordowanie naszych chłopów odpowiedzą przed ukraińskim narodem. Za głód niech przed wami odpowiedzą.

Zwracam jednak na jedno uwagę: jeśli ci panowie chcą panować nad Wami, niech Wam dadzą chleb, niech Wam dadzą mąkę, niech dadzą mleko dla Waszych dzieci. My Ukraińcy jesteśmy gotowi w każdej chwili przyjść do Was z wozami chleba, z balami mąki, jesteśmy gotowi każdej chwili dostarczyć mleka dla Waszych rodzin. Nie dopuścimy jednak, ażeby płacono nam za to kulami i bagnetami.

Żądamy wydania broni polskiej siły zbrojnej, chcemy objąć zarządy urzędów i chcemy wspólnie z Wami myśleć o dalszej aprowizacyi.

Przemawiam do Was jako Wasz poseł do ludzi rozważnych i rozumnych.

Drohobycz, dnia 7. listopada 1918.

Semen Wityk.

Іл. № 20. Звернення Семена Вітика до польського населення Бориславa та околиць

Очевидно, брак продуктів харчування, блокада та звернення Семена Вітика істотно вплинули на позицію бориславських робітників. Непорозуміння між робітниками й легіонерами зростало. За таких обставин робітники-мазури не хотіли воювати, а більше схилялися до порозуміння з українцями та підписання миру на умовах останніх, беручи до уваги те, що вони обіцяли забезпечити їх продуктами, яких у Бориславі було вже дуже мало, а ціни на них стрімко зросли.

Починаючи з 7 листопада, легіонери поступово почали покидати місто, щоб через гори дістатися на захід, про це у звіті інформував член УНР Федір Підгорецький[136].

Активне продовження блокування Борислава українськими відділами та мешканцями навколишніх сіл спричинило те, що легіонери та робітники-мазури, які брали участь у боротьбі проти українців, уночі з 9 на 10 листопада покинули місто й невеликими відділами через ліси та гори розпочали рух у напрямку територій, підконтрольних Польській Державі[137].

Залишаючи Борислав, польські легіонери підпалили багато майна на військових і продуктових магазинах-складах в Бориславі та на Волянці[138].

Тієї ж ночі, коли бориславські легіонери залишили місто, сотня під командуванням четаря Івана Вовка, яка на той час перебувала в Тустановичах, першою увійшла в Борислав.

Уранці 10 листопада мразницька жандармерія звернулася до дрогобицької Боєвої Управи вислати до Борислава більший військовий відділ, який мав би забезпечити охорону державного майна, щоб робітники його не розікрали. Однак поки в місті було мало війська, населення кинулося на склади одягу, взуття та іншого, й почало розкрадати[139]. Найшвидше з Дрогобича прибула сотня четаря Кужеля з «панцирним автом», згодом прибув сотник Омелян Тустанівський з декількома сотнями, серед яких була й миколаївська.

Про ці події, зокрема про забезпечення порядку в місті та припинення розкрадання державного майна, четар Кужель згадував так: «Робітники грабили військовий маґазин, у той момент я надійшов зі своєю сотнею. Наказав, щоб робітники розійшлися, але один не послухав. Тоді я вдарив його по лиці. Після чого він сказав: «Бачу, що тут буде вже порядок. Товариші, розходьтеся!»[140].

Забезпечивши порядок у Бориславі, українські відділи зайняли громадський уряд, пошту, залізничну станцію та інші установи міста. На керівні посади були призначені свідомі українські громадяни[141]. Так, міським комісаром став Євстахій Сасик, його заступником – Гриць Терлецький[142]. Військовим комендантом призна-

[136] Archiwum Akt Nowych w Warszawie. – Z. Zbiory kopij dokumentalnych. – Syg. 55. – K. 95-96; Західно-Українська Народна Республіка. 1918 – 1923. Документи і матеріали: у 5-ти томах, 8-ми книгах… – С. 361-362; [Калинович І.] Як Дрогобиччина перейшла... – С. 2.

[137] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 33-34; Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 74.

[138] ДАЛО. – Ф. 129. – Оп. 1. – Спр. 47. – Арк. 4-6; Західно-Українська Народна Республіка. 1918 – 1923. Документи і матеріали: у 5-ти томах 8-ми книгах… – С. 91.

[139] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 33-34; Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 74.

[140] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 764.

[141] [Калинович І.] Як Дрогобиччина перейшла… – С. 2.

[142] Павлишин О. Львівщина в добу Західно-Української Народної Республіки… – С. 188.

чили сотника Омеляна Тустановського[143], гірниче староство очолив інженер Р. Кулицький, державні копальні – інженер Мартинець[144].

Іл. № 21. Євстахій Сасик

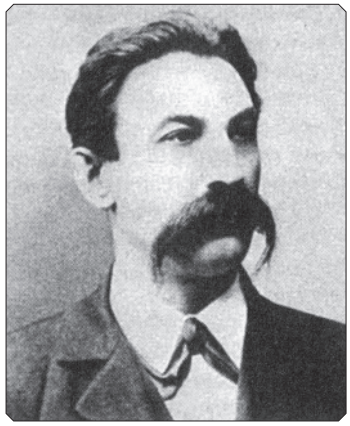

Іл. № 22. Филип Левицький

Іл. № 23. Петро Ільків

У сусідніх Тустановичах міським комісаром призначено Филипа Левицького, його заступником став селянин Ільків[145].

Як і обіцяв у зверненні Семен Вітик, УНРада, щоб засвідчити свою відповідальність як органу влади щодо забезпечення мешканців Бориславa продуктами харчування, взялася це виконувати. Заступник голови УНРади Володимир Бірчак вирушив до графині Тарнавської в село Снятинку, щоб у неї купити збіжжя (зернові культури) та картоплю. Згодом він згадував: «Я закупив весь запас збіжжя, який вона мала, по досить добрій ціні. Яму з бульбою розкопано на другий день і тягарові авта ввезли харчі в Борислав»[146].

Перебравши владу в Бориславі, комендант міста сотник Омелян Тустанівський провів низку заходів, які забезпечували порядок і спокій. Для належного виконання функцій йому була підпорядкована сотня під командуванням поручника Іваника, що складалася з трьох чет дрогобицьких стрільців та четвертої чети УСС, яка прибула із запасного коша з Миколаєва над Дністром, і одна сотня в Тустановичах, якою командував поручник Іван Вовк. Крім цього, було чотири скорострільні, які знаходилися в приміщенні школи[147].

Згодом у Бориславі, як про це писав четар Ілько Калічак, залогою стояв цілий курень чисельністю близько 800 стрільців. Його завданням було підтримувати порядок у стратегічно важливому місті та забезпечити збереження природних надр для належного функціонування переробних підприємств, які давали великі прибутки молодій державі[148].

Натомість ад'ютант коменданта Української Військової Станиці в Бориславі сотника Омеляна Тустанівського четар Василь Мороз стверджував, що для охо-

[143] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 34; Павлишин О. Львівщина в добу Західно-Української Народної Республіки – С. 188; Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 74.

[144] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 756.

[145] Павлишин О. Львівщина в добу Західно-Української Народної Республіки… – С. 188.

[146] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 764-765.

[147] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)…– С. 34-35.

[148] Там само. – С. 35.

рони нормального ведення праці в нафтовому басейні та проти польських диверсій у постійній бойовій готовності перебував український збройний відділ у силі однієї сотні під командуванням поручника Іваника і його заступника четаря Чушака. Крім міста Бориславa, Військова Станиця поширювала свої функції також на інші населені пункти нафтового басейну, а саме: Тустановичі, Волянка, Мразниця, Східниця. Дуже важливим допоміжним органом Військової Станиці був відділ розвідки, який складався приблизно із 30 людей і декількох постійних пунктів спостереження. Крім військових органів, була також міська міліція, яка налічувала 40 озброєних людей[149].

Іл. № 24. Четар Олесь Чушак

Очевидно, що протягом першого місяця після того, як українські війська зайняли Борислав, для підтримання порядку справді перебував цілий курінь, як про це пише Ілько Калічак, але пізніше, коли «місто заспокоїлося», потреби в його перебуванні були зайвими, до того ж у цей час розпочалися активні бойові дії на хирівському фронті, де й так не вистачало добре сформованих та споряджених військових відділів, тому залишили тільки одну сотню, про що згадує четар Василь Мороз. Також потрібно врахувати, що 1 грудня четар І. Калічак у складі ІІ дрогобицької сотні вирушив на фронт під Хирів, після чого не мав повної інформації про те, що робилося в Бориславі. Натомість, як уже згадувалося, четар Василь Мороз був ад'ютантом сотника Омеляна Тустанівського й постійно перебував і виконував адміністративні функції у Військовій Станиці, тому був добре проінформований про все, що діялося в місті.

Тим часом Боєва Управа Української Національної Ради віддала наказ командирам дрогобицьких сотень українського війська переслідувати поляків-легіонерів і знищувати їхні відділи, які йшли декількома маршрутами. Знову на допомогу українським стрільцям прийшли мешканці сіл, через околиці яких рухалися легіонери. Багато таких відділів було розбито, легіонерів та їхніх командирів заарештовано[150].

[149] Мороз В. Моя військова служба в Бориславі… – С. 187.

[150] [Калинович І.] Як Дрогобиччина перейшла у власть… – С. 2; Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР… – С. 39; Литвин М. Проект «Україна»… – С. 80.

Перші такі сутички відбулися у мразницькому лісі, де мразницька та опаківська міліція зробила засідку на відділ легіонерів. Унаслідок сутички польський відділ був розпорошений і пішов у «розсипну»[151].

Цього ж дня, 10 листопада 1918 року, також відбувся бій біля Нагуєвич, де нагуєвицькі селяни спробували зупинити рух бориславських легіонерів і не дозволити їм пограбувати село. На жаль, у цьому бою загинув нагуєвичанин Степан Якубовський, поцілений ворожою кулею[152].

Також 10 листопада мешканці села Сторона отримали інформацію про пересування бориславських легіонерів у їхні околиці. У повідомленні йшлося про те, що легіонери пограбували коней в українських селян та втікають на захід, щоб дістатися за Сян, до Польщі. На прикладі цього села можемо детальніше проаналізувати мотиваційні та організаційні заходи мешканців Сторони в боротьбі за утвердження української влади на місцях та участь у збройних діях з ворогом, адже один з безпосередніх учасників та свідків цього процесу, Йосип Клисяк, залишив детальні спогади.

Отже, провід села організував зібрання мешканців, на якому було вирішено зібрати всю наявну в селі зброю та з молоді й колишніх солдатів австро-угорської армії створити відділ, щоб не допустити пограбування свого й навколишніх сіл та допомогти українській армії розбити легіонерів. Отже, у селі зібрали близько 50 крісів (рушниць), один скорострільний і декілька тисяч набоїв. Сторонянський відділ очолив колишній цугсфірер (четар) австро-угорського війська Ілько Герляк. Під його командуванням стрільці вичистили та змастили зброю, щоб її безпечно можна було використовувати, після чого Ілько Гірляк проводив навчання, як правильно користуватися зброєю та стріляти, а також практичні заняття щодо маскування та організації засідок.

14 листопада зв'язкові повідомили, що поляки організовують повстання по польських селах, а бориславські легіонери на пограбованих конях перебувають у лісах між Попелями й Опакою.

Щоб володіти детальнішою інформацією, що відбувається в терені, було вирішено відправити в найближчі околиці невеликий відділ з 18 добровольців під командуванням четаря Ілька Герляка на розвідку. Відділ вирушив у самбірському напрямку через села Монастирець, Блажів, Лукавицю, Мокряни, Лопушня, Глинне, Уріж. Проходячи через ці села, стрільці отримували потрібну інформацію та закликали молодь вступати в лави українського війська. Наприклад, такі села, як Монастирець і Блажів уже розпочали в себе інформаційну кампанію щодо запису добровольців до українського війська, а села Лукавиця і Мокряни ще «спали». У Мокрянах стрільців запевнили, що в сусідніх селах, крім Глинного, де живуть поляки, спокійно. Також сторонянські добровольці отримали інформацію від одного юнака з Лопушні, що поляки з Глинного чекають на бориславських легіонерів, тому було вирішено деякий час поспостерігати за цим селом[153].

З 15 до 18 листопада сторонянський відділ перебував у селі Уріж, де очікував на прихід бориславських легіонерів до мазурів з Глинного. В останній день перебу-

[151] Калічак І. Записки четаря (спомини 1918 – 1919)… – С. 33; Пацлавський В. Перший Листопад у Дрогобичі… – С. 74.
[152] Некрологія // Дрогобицький листок. – Ч. 2. – 1918. – 18 падолиста. – С. 4.
[153] Клисяк Й. Спомини про село Сторону… – С. 402.

вання в Урожі близько полудня стрільці почули вистріли, які лунали з боку Нагуєвич, – там тривав бій. Стрілецький відділ швидко вирушив полями в бік Нагуєвич. У присілку Багон сторонянські стрільці довідалися, що нагуєвицькі добровольці зробили засідку на польських легіонерів з Борислава та в бою вбили декількох із них, близько сотні на конях втекли в околиці ясеницьких лісів під гору Магура.

Проаналізувавши отриману інформацію, четар Ілько Геряк дійшов до висновку, що легіонери на крадених конях «передиратимуться» лісами через гору Магуру до нижнього Підбужа, тому там необхідно зробити засідку, щоб розбити їхній відділ. З Нагуєвич сторонянський відділ полями перейшов до села Підбуж, де з'єднався з підбузькими добровольцями, які вже організовано чекали на польських легіонерів[154]. Через своїх зв'язкових дізналися, що поляки лісом, обминаючи села, прямують до гостинця, який з'єднує Підбуж із Самбором. Інформація зв'язкових підтвердилася. 20 листопада по полудні бориславські легіонери натрапили на сильну засідку сторонянських та підбузьких стрільців, яка була організована за всіма військовими вимогами. Українські відділи були розташовані з обох боків, щоб можна було взяти ворога в перехресний вогонь. Польський відділ був заскочений зненацька й не сподівався на засідку. Українські стрільці відкрили вогонь зі всіх боків, так що легіонерам не було куди діватися – вони крутилися на конях, збившись докупи. Така ситуація була надзвичайно вигідна для стрільців і давала можливість повністю виконати завдання. Коли легіонери спробували вирватися із засідки й вийшли на відкрите поле, їм «загородив» дорогу кулеметний вогонь, яким вправно володів кулементник І. Герляк. Бій тривав близько двох годин.

Унаслідок бою польський відділ був розбитий, коней, крім двох, які були вбиті, повернули селянам. Легкі поранення ніг отримали двоє українських добровольців – капрал Д. Сабата та Йосип Клисяк із села Сторона. Це трапилося тому, що вони передчасно покинули засідку, щоб переслідувати відступаючих легіонерів[155].

Отже, консолідовані дії мразницьких, опаківських, нагуєвицьких, сторонянського й підбузького добровольчих відділів та інформаційна підтримка населення навколишніх сіл забезпечила перемогу над декількома відділами польських легіонерів із Борислава.

Проте варто зазначити, що деяким групам легіонерів вдалося-таки покинути Дрогобиччину й добратися на Старосамбірщину. У джерелах зафіксовано, що одна з польських бориславських рот під командуванням підполковника Марека, старшин Чайковського, Страдна та інших (усього 80 жовнірів) наприкінці листопада 1918 року вела бої з українськими підрозділами в районі Старої Солі, Добромиля, Хирова[156]. Очевидно, що саме в районі цих населених пунктів бориславські легіонери були повністю розбиті, позаяк вступили в бої з фронтовими частинами хирівської групи Української Галицької Армії, яка забезпечувала цю ділянку польсько-українського фронту.

Також Володимир Бірчак у спогадах зазначав, що бориславські легіонери хотіли через Мразницю й Опаку «передертися» в околиці Старого Самбора, але туди вони не дійшли[157].

[154] Там само. – С. 403.
[155] Там само. – С. 404.
[156] ДАЛО. – Ф. 257. – Оп. 1. Спр. 17. – Арк. 11-18; Марчук С. Українська Республіка галичан… – С. 56.
[157] Бірчак В. Дрогобицька епопея… – С. 765.

Отже, польсько-українське протистояння на бориславсько-дрогобицькому фронті тривало з 2 по 10 листопада 1918 року. Завдяки рішучим і чітко спланованим діям представників Боєвої Управи та повітової Української Національної Ради військовим відділам вдалося блокувати Борислав від зовнішнього «світу», не допустити постачання продуктів харчування, що призвело до значного зростання цін. Слід віддати належне українським селянам з навколишніх до Борислава сіл, які чітко виконали наказ повітової УНРади щодо припинення доставки та продажу продуктів харчування бориславцям.

Протягом десяти наступних днів відбувалося переслідування бориславських легіонерів українськими військами та відділами добровольців з навколишніх сіл. У підсумку цього протистояння частини бориславських легіонерів були розбиті, з української сторони було двоє вбитих та двоє поранених, польська сторона зазнала значних втрат.

Підсумовуючи, зазначимо, що українське населення Дрогобиччини під керівництвом старшин і підстаршин Боєвої Управи та представників повітової УНРади 2 листопада встановило владу в Дрогобичі, 10 листопада – у Бориславі, а 20 листопада були розбиті останні відділи польських легіонерів на Дрогобиччині і був припинений будь-який опір ворога.

Володимир Ханас, Максим Ханас.
Дрогобиччина в період Західноукраїнської Народної Республіки (1918 – 1919).

Дослідження присвячене визначній події в історії українського державотворення на західноукраїнських землях на початку XX століття. У цей період відбувалися процеси завершення Першої світової війни та проголошення національних державних утворень унаслідок ліквідації тогочасних імперій. Розглянуто основні питання, пов'язані з підготовкою та реалізацією Листопадового Чину в Східній Галичині, зокрема на Дрогобиччині. Детально проаналізовано соціальний стан учасників перебрання влади у Дрогобичі та повіті. З'ясовано участь членів повітової Української Національної Ради та Боєвої Управи в керівних структурах місцевих органів влади. Окреслено основні завдання органів влади та процес їхньої реалізації в період бориславсько-дрогобицької «війни». Проаналізовано мотивацію різних верств українського населення в перебранні влади, створенні українського війська та активну участь у розбудові Української Держави.

Volodymyr Khanas, Maksym Khanas.
Drohobych region in the period of the Western Ukrainian People's Republic (1918 – 1919).

The study is devoted to a significant event in the history of Ukrainian statehood in Western Ukraine in the early twentieth century. During this period there were processes since the end of the First World War and the proclamation of national state formations as a result of the liquidation of the empires of that time. The main issues related to the preparation and implementation of the November Revolution in Eastern Galicia, including Drohobych, are considered. The social condition of the participants in the takeover of power in Drohobych and the county is analyzed in detail. The participation of members of the county Ukrainian National Council and the Combat Administration in the governing structures of local authorities has been clarified. The main tasks of the public authorities and the process of their implementation during the Boryslav-Drohobych «war» are outlined. The motivation of different layers of the Ukrainian population to participate in the seizure of power, the creation of the Ukrainian army and active participation in the development of the Ukrainian State is analyzed.

УДК 271.2-523.42(477.83-22)"1937/1953"

Марія ДОБРЯНСЬКА

ШКІЛЬНА МЕТРИКА СЕЛА НАГУЄВИЧІ 1937 – 1953 РР. ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХІВУ ЦЕРКВИ ПЕРЕНЕСЕННЯ МОЩІВ СВЯТОГО МИКОЛАЯ

Під час музейної експедиції до церкви Перенесення мощів Святого Миколая села Нагуєвичі, 22 листопада 2019 р., спільно з професором Володимиром Александровичем та реставратором Андрієм Лінинським, співробітниками музею-садиби Івана Франка ДІКЗ «Нагуєвичі» (директором Богданом Лазораком та головним зберігачем фондів Ростиславом Хмілем) було виявлено і проаналізовано унікальний архів парафіяльного братства, який століттями накопичувався не тільки на рівні богослужбових речей, але й на рівні бібліотеки та рукописів. Серед них чимало матеріалів, які стосуються діяльності школи, яка діяла поруч із храмом. Зокрема було виявлено шкільну метрику, яка відображає відомості про учнів цієї школи, які навчалися в період 1937 – 1953 рр., тобто книга містить інформацію за чотири періоди: міжвоєнний (Другої Речі Посполитої), першої радянської окупації 1939 – 1941 рр., німецької окупації 1941 – 1944 рр. та період від часу другого приходу так званих «визволителів» у 1944 р. і аж до 1953 р. У 2022 р. під час другої експедиції старшого наукового співробітника Марії Добрянської, головного зберігача фондів Ростислава Хміля та інших працівників, дану книгу було оцифровано для подальшого аналізу в музейних фондах.

У книзі нами виявлено прикінцевий запис, згідно якого дізнаємося, що 14 травня 1955 р. цю книгу у кількості 147 аркушів прошнурував науковий співробітник, який тимчасово працював на базі Літературно-меморіального музею Івана Франка в Нагуєвичах. Прізвище співробітника Сологуб. Припускаємо, що в цей час готувалася науково-пошукова робота в селі Нагуєвичі в рамках чергових роковин смерті Івана Франка та підготовки до 100-го ювілею письменника. Водночас нам вдалося встановити особу дослідника. Це авторка першого палеографічного та архівного методу дослідження парафіяльних рукописів церкви Перенесення мощів Святого Миколая, і зокрема даної шкільної метрики, яка спеціально у 1955 р. приїхала у Нагуєвичі для вивчення церковних метрик храму. Нею виявилася старша наукова співробітниця на той час Самбірської філії Львівського обласного державного архіву О. І. Сологуб, яка в період існування Дрогобицької області системно здійснювала ретельне архівно-пошукове дослідження документальної бази колгоспів та сільських архівів[1].

[1] Сологуб О. Фондування документальних матеріалів колгоспів // Архіви України. – № 1. – К., 1967. – С. 58-61.

Зокрема впродовж 1955 – 1967 рр. О. І. Сологуб предметно вивчала документальну базу сіл, у яких діяли сільськогосподарські артілі, а відтак і аналізувала дані, збережені при місцевих церквах рукописні книги, які містили інформацію про жителів села[2]. У листопаді 1972 р. під час свого виступу на науково-методичному семінарі у Львові О. І. Сологуб наголосила на взаємозв'язку комплектування і використання документів. Вона звернула увагу на те, що використання документів певною мірою залежить від комплектування, тому, працюючи з відомчими установами, слід звернути увагу на поповнення документальної бази для використання[3]. На сьогодні нам невідомо, чому дана метрична книга не була перевезена до архіву в Самбір, проте цілком можливо, в рамках архівної експедиції у Нагуєвичі, властиво О. І. Сологуб вирішила її залишити для майбутніх поколінь, адже тут на той час діяв відомий музей Івана Франка. Врешті із критичних рецензій на статті і архівно-експедиційну працю О. І. Сологуб з боку радянських архівістів простежується відверте недолюблювання методики її праці, яка часто не вписувалася у доктрину радянської науки. Було б дуже добре, якщо б парафіяльна громада села Нагуєвичі разом із парохом передала усі метричні книги до експозиції музею Івана Франка в Нагуєвичах, адже її б можна було експонувати десяткам тисяч туристів і забезпечити належні умови збереження для майбутніх поколінь українців.

Врешті у книзі зібрано чимало матеріалів до генеалогії родини Франків по лінії брата Івана Франка – Захарія Яковича Франка. Сьогодні для генеалогії села Нагуєвичі дуже важливо публікувати якомога більше генеалогічних матеріалів, адже досі в історичній пам'яті українців та науці немає повної бази даних про одне із найвідоміших сіл Галичини. У 2022 р. в рамках науково-дослідної програми розвитку державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі» на 2017 – 2022 рр., нам вдалося проаналізувати дану метрику з метою публікації для широкого кола читачів.

В період урядування в Галичині Австро-Угорщини, село Нагуєвичі було включено до реєстру греко-католицьких парохій, підпорядкованих мокрянському деканату. У селі діяло дві дерев'яні церкви: храм святого Миколая чудотворця у Нижніх Нагуєвичах, побудований 1800 р., та храм Перенесення мощів Святого отця Миколая у Верхніх Нагуєвичах, побудований 1801 р. Храм у Верхніх Нагуєвичах був побудований на місці давнього монастиря отців Василіан. Саме біля місця, де стояв колишній монастир, у 1818 р. була відкрита тривіальна школа в Нагуєвичах[4]. Спочатку вона була двокласовою, а навчання тривало 5 років. Учителям таких шкіл встановлювали 250 флоринів річної платні, надавали безкоштовне помешкання в шкільному будинку, паливо, обслугу. Функцію приміщення школи виконувала звичайна селянська хата, яка стояла недалеко від горішньої церкви, майже під горою, яка в топоніміці та джерелах фіксується, як «Діл». У школі навчали дітей читанню, письму, катехизму та церковного співу, оскільки освіта і далі перебувала в руках духовних осіб. У 1836 році у школі навчалося 53 учні, учителем працював магістр Тимофій Петрик, який залишив вагомий слід у вихованні ді-

[2] Гарнага І. З приводу статті О. І. Сологуб // Архіви України. – № 3. – К., 1967. – С. 51-53; Львовський І. З приводу статті О. І. Сологуб // Там само. – С. 51-55.

[3] Мільшина А. Науково-теоретичний семінар у Львові // Архіви України. – № 1. – К., 1973. – С. 88.

[4] Гром Г. Нагуєвичі. – Дрогобич, 2002. – С. 100.

тей. Добре відомо, що Тимофій Петрик друкував свої науково-педагогічні статті у львівській газеті «Учитель»[5].

Впродовж 1853 – 1860 рр. у школі працював учителем Йосип Левицький, який у 1856 році охрестив Івана Франка, власноручно зробивши запис у метричній книзі. Він автор першої друкованої в Галичині граматики української мови (1834р.)[6], а в експозиції музею в Нагуєвичах зберігається парафіяльна печатка-штемпель, яку отець ставив на метриці хрещення І. Франка.

Хатина під Ділом, де навчалися діти, була вже старою, тому її розібрали на опалення двох будинків у центрі села, до яких перенесено навчання. До нашого часу зберігся один із них, у ньому багато років була швейна майстерня, а тепер ветеринарний пункт. Школа стала чотирикласною, а навчання проводилося виключно українською мовою. Учні писали крейдою на дощечках з червоними лініями. Підручників майже не було. Школу тоді відвідувало близько 60 – 70 дітей. Не всі діти могли вміститися в цій школі, тож деякі багатші вчились у сусідніх селах (Ясениці-Сільній і ін.), а бідніші залишались неграмотними.

Напередодні і під час Першої світової війни директорами школи були Корнелій Камінський (1913 – 1914 рр.) та Ян Німентовський (1915 – 1918 рр.), найбільшу увагу приділяли вивченню церковнослов'янської мови і церковному співу. Свідоцтва про навчання за 1915 р. були написані виключно українською мовою. Добре відомо, що Ян Німентовський був поляком, проте дуже поважав українську культуру, врешті його дружиною була відома українська поетеса і товаришка Івана Франка – Уляна Кравченко. На сьогодні існують серйозні підстави вважати, що вона особисто приїжджала в Нагуєвичі, навіть у роки навчання діток у школі села Солець. Зараз ведуться спеціальні музейні розвідки із пошуку архівних матеріалів про перебування Я. Німентовського і У. Кравченко в Нагуєвичах.

Упродовж 1918 – 1919 рр. Нагуєвицька школа стала «вселюдною»: було введено загальний обов'язок, щоб кожна дитина мала право навчатися у школі. Українська мова стала обов'язковою, а німецькою вже не навчали, позаяк відбувалася українізація в часі ЗУНР.

У міжвоєнний період село уже було під польською окупацією, тому навчання та усі шкільні заходи проводилися польською мовою. На той період часу у селі вже була семикласна школа, навчальний рік тривав з вересня до кінця травня. Всі предмети викладалися польською і українською мовами, а навчальна програма уроків була комбінованою. У 1933 р. нагуєвичани збудували велику двоповерхову школу, в якій навчалося близько 400 дітей. Це була народна 7-класова школа, яка існувала до 1939 р. Найвидатнішою українською вчителькою протягом кількох десятків років була Гонората Винницька. Довголітнім директором школи був українець, Корнило Камінський. З приходом більшовиків у 1939 р., шкільну систему було змінено на радянську. Народну школу перейменовано на «неповно-середню школу».

Під час німецької окупації у Нагуєвичах продовжувала існувати семирічка. Звичайно, змінилися програми викладання, відновлено уроки релігії, введено вивчення німецької мови. У школі на той час училося 300 дітей. До 1941 р. поруч з

[5] Гром Г. Нагуєвичі – батьківщина Івана Франка. – Дрогобич, 1992. – С. 51.

[6] Горак Р., Гнатів Я. Рід Якова. – Львів, 2000. – С. 38-42.

українцями, в селі училися також євреї та поляки. Натомість під час голокосту і національно-визвольних змагань шкільну освіту почали серйозно контролювати.

У 1949 р. стараннями громадськості Нагуєвич школа стала середньою. Про вчителів того часу перша випускниця школи і перша золота медалістка Ганна Гром згадувала: «*Це була молода кагорта мудрих, здібних педагогів, що завоювали учнівську повагу своїми знаннями і невтомною працею*»[7].

1 вересня 1971 р. у зв'язку з аварійністю приміщення (збудованого остаточно у 1934 р.) школа перейшла в перший навчальний корпус школи-інтернату (сьогодні корпус в аварійному стані) за директорства Л. Й. Ліщинського[8]. Школа стає повною середньою школою, в якій навчалося близько 400 дітей, а в учительському складі були також українці зі східної України, а також росіяни і поляки[9].

У 1990 р. за директорства Багана Я. М. розпочалося будівництво нової цегляної школи. 1 вересня 1996 р. нова школа була введена в експлуатацію з розрахунком 689 учнів. На даний час у школі навчається близько 200 дітей, які здобувають повну середню освіту. Директором школи у 2021 р. було обрано Чаплю Тараса Михайловича – вчителя історії України.

На сьогоднішній день шкільні метрики від 1900 р. до 1938 р. зберігаються у храмі Перенесення мощів Святого отця Миколая с. Нагуєвичі. Перший том метрики шкільної починається з 1902 р. та охоплює собою період до 1930 р. Друга книга шкільної метрики охоплює 1930 рік по 1938 рік. У даних книгах реєстрували учнів, які навчалися у школі, вказуючи, як і раніше, не тільки навчальні роки, але й ключові метричні дані про учнів.

У цих шкільних метриках ми можемо прослідкувати родинні лінії учнів у Нагуєвичах, приїзди чи від'їзди учнів з Нагуєвич та роки закінчення навчання. У шкільній метриці 1930 – 1938 рр. записи велися польською мовою до 1932 р., а після 1932 р. записи про учнів, родичів та їх віросповідання велися українською мовою. У оригінальній таблиці надруковано 13 колонок, серед яких є і пусті, зовсім не заповнені. Також зустрічаються скорочення у колонці номер 3 – релігія, які розшифровуються наступним чином: гр. кат – греко-католик, рим. кат – римо-католик. Зустрічаються і перекреслення імен та прізвищ впродовж ведення усієї шкільної метрики. Це позначало особу, яка виїхала з Нагуєвич, або померла.

Археографічні засади публікації джерела

Джерело вперше вводиться до наукового обігу проте без номеру зберігання, оскільки книга не має парафіяльного реєстру і не передана до фондів музею. Рукописний польсько-український текст шкільної метрики с. Нагуєвичі за період 1937 – 1953 навчальних років за матеріалами архіву церкви Перенесення мощей Святого Миколая на 147 нумерованих є хронологічною частиною метричної бази школи в Нагуєвичах.

Публікуємо згідно з прийнятими археографічними правилами зі збереженням оригіналу та формуляру таблиці метрики. Скорочення розшифровано, перекреслені слова, виправлення збережено згідно оригіналу (перекреслення означають,

[7] Іром Г. Нагуєвичі – батьківщина Івана Франка... – С. 52.

[8] Пастух Р. Велет із Нагуєвич. – Дрогобич, 2016. – С. 14.

[9] Твердовський О. Нагуєвичі – село Івана Франка // Дрогобиччина – земля Івана Франка; Зб. географ., іст. і етнограф матеріалів / В.М. Верган. – Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1973. – Т. 1. – С. 333.

що запис був помилковим або людина виїхала чи померла). Текст відтворено без модернізації, згідно з правописом оригіналу. Заголовок таблиці метричного реєстру зберігається для всієї книги. Публікація джерела супроводжується кодикологічним описом, основаним на методиці професора Ігоря Скочиляса та книгознавиці Світлани Зінченко.

Кодикологічний опис

Метрика школьна для району шкільного в Нагуєвичах – зберігається у храмі Перенесення мощей Святого Миколая (горішня).

Мова – польська, українська.

Матеріал та техніка виконання. Папір, 250х355мм. Філігрань відсутня. Записи виконані різними почерками. Усі записи зроблені чорним чорнилом.

Оздоблення: тексти вписано в єдину структуру таблиці. Кількість стовпців 13.

Оправа: картон (твердий), папір, 250х355х3мм. Палітурка верхня і нижня ідентичні, обтягнуті мішковиною без орнаменту. Колір коричневий. Тканина пошкоджена на верхній палітурці, без написів. На першому розвороті в лівому нижньому куті відбиток штемпеля «Дрогобичский архив УМВП, Фонд № Р-466, Связ №1, №1»

Стан збереження: оправа книги пошкоджена механічними чинниками. Два аркуші відділені від блоку зшитку та чотири аркуші порвані посередині.

Покрайні записи (маргіналії): на сторінках (2, 4, 6, 8 і. т. д.) внизу присутній запис.

Неполно-середняя школа с. Нагуєвичі. Подбужского района.

Школьний журнал

Начало 1939
Окончено 1949
Имеются документи польського периода
На 147 листах

Метрика шкільна

для _____ району шкільного в Нагуєвичах

Нр.87. б. – С. П. Тротуар. М. Візенберта, Самбір

1	2	3	4	5	6								7	8				9	10	11	12	13
Порядковий номер	Ім'я і прізвище дитини	Релігія	Рік , місяць і день або місце народження	Ім'я, прізвище і місце проживання батьків, а також (дітей-сиріт чи дітей які перебувають під наглядом) опікунів або відповідальних опікунів дитини	Відвідував державну школу і закінчив								Закінчив школу через переїзд батьків або опікунів протягом року	Отримує навчання				Обов' язкове навчання (ст.6Закону) було перенесено на рік	Звільнений від відвідування через фізичні чи розумові вади протягом навчального року	Помер в році…	Закінчив народну початкову школу в році…	Примітки
					Навчальному році	Рік навчання								В іншій держ.поч.	В приватній поч. школі	В школі іншого	Вдома					
						1	2	3	4	5	6	7										
1	Єфросинія Чапля	Гр. кат[1]	1930 3 Х. Нагуєвичі Номер будинку 211	Іван і Каська Чапля в Нагуєвичах	1937/38	/																
					1938/39		/															
					1939/40		/															
					1940/41			/														
					1941/42				/													
					1942/43					/												
					1943/44					/		1946-47-										

[1] У даному джерелі зустрічаються скорочення, які розшифровуються наступним чином: гр.кат – греко-католик; р.кат – римо-католик.

2 2	~~Василь[2] Чапля~~ ~~Осип Чапля~~	Гр. кат	1931 23 II Нагуєвичі Номер 216 1931 2.III Номер 337	~~Василь і Олена Чапля в Нагуєвичах~~ ~~Єлька Чапля~~	1938/39	/																
					1939/40	/																
					1940/41		/															
					1941/42																	
3	~~Йосиф Чапля~~ Осип Добрянський	Гр. кат	1931 2.III. Нагуєвичі ~~Номер 250~~ 301	~~Євдокія Чапля~~ Михайло Євдокія	1938/39	/																Легітимований 1943
					1939/40	/																
					1940/41		/															
					1941/42			/														
					1942/43				/													
					1943/44				/													
											1946/47	1947/48										
4	Юліан Чапля	Гр. кат	1931 2.IV. Нагуєвичі ~~Номер:173~~ 204	Гринь і Анна Чапля	1938/39	/																
					1939/40	/																
					1940/41		/															
					1941/42			/														
					1942/43				/													

[2] Перекреслення зустрічаємо впродовж ведення всієї метрики школьної, що, на нашу думку, означало учня, який вибув із числа учнів при переїзді або ж помер.

					1943/44				/														

1	2	3	4	5	6								7	8				9	10	11	12	13
5	Йосиф Чапля	Гр. кат	1931 2.IV. Нагуєвичі ~~Номер:173~~ 204	Гринь і Анна Чапля	1938/39	/																
					1939/40	/																
					1940/41		/															
					1941/42		/															
					1942/43		/															
					1943/44		/															
6	Марія Чапля	Гр. кат	1931 7 . IV. Нагуєвичі Нр:244	Гринь і Євдокія Чапля	1939/40	/																
					1940/41																	
					1941/42																	
					1942/43																	
					1943/44																	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
7	Анна Чапля	Гр. кат	1931 3. V. Нагуєвичі Номер:199 236	Степан і Єфрозинія Чапля	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1944/45							
8	Євгенія Чапля	Гр. кат	1931 4 . III. Нагуєвичі ~~Нр:177~~ 209	Андрій і Анна Чапля	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1944/45	1946/47						
9	Юліан Чапля	Гр. кат	1931 6.IX. Нагуєвичі Нр:158	Миколай і Анна Чапля	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1944/45 /							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
10	Стефанія Чапля	Гр. кат	1931 17. XII. Нагуєвичі ~~Нр.126~~ 183	Гнат і Марія Чапля	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 /							
11	Олена Хруник	Гр. кат	1930 15 . X. Нагуєвичі Нр:305	Юліян і Марія Хруник	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 /							
12	Миколай Хруник	Гр. кат	1931 21.V. Нагуєвичі Нр:351	Стефан і Марія Хруник	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 /							Виїхав до Тернополя
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
					1938/39 /							

13	Йосип Хруник	Гр. кат	1931 29.V . Нагуєвичі Нр:27	Гринь і Хруник	1939/ 40	/											Виїхав до Німеччини в 1944 році
					1940/ 41	/											
					1941/ 42		/										
					1942/ 43		/										
14	~~Гринь Хруник~~	Гр. кат	~~1931 7 . IV. Нагуєвичі Нр:327~~	~~Іван і Євдокія Хруник~~	1938/ 39	/											Прибув з Борислава в 1941/42р.
					1939/ 40		/										
	Мирослав Борек	Рим. кат	1931 3. I. 480	Зигмунд і Стефанія	1940/ 41			/									
					1941/ 42				/								
					1942/ 43				/	/							
					1943/ 44					/							
15	Марія Хруник	Гр. кат	1931 13.IX. Нагуєвичі Нр:364	Анна Хруник	1938/ 39	/											Виїхала до Німеччини 1941
					1939/ 40	/											
					1940/ 41		/										
					1941/ 42												
											1946 /47р						
1	2	3	4	5	6							7	8	9	10	11	12	13
					1938/ 39	/											

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
16	Михайло Хом'як	Гр. кат	1931 5.IX. . Нагуєвичі Нр:~~200~~ 17	Дмитро і Марія Хом'як	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1946/47							
17	Іван Цюник	Гр. кат	1931 5. VII. Нагуєвичі Нр:~~203~~ ~~20~~ 234	Йозеф і Марія Цюник	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1944/45 1946/47							
18	Анна Буцяк	Гр. кат	1931 9.IV. Нагуєвичі Нр:22	Михайло і Анна Буцяк	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1946/47р							
					1938/39 /							

19	Дмитро Білоголовка	Гр. кат	1931 29.VIII . Нагуєвичі Нр:5	Іван і Марія Білоголови	1939/ 40	/																
					1940/ 41	/																
					1941/ 42	/																
					1942/ 43	/																
					1943/ 44	/			/													
20	Стефан Дрогобицький	Гр. кат	1931 18. III. Нагуєвичі Нр: ~~28~~ 30	Теодор і Анна Дрогобицькі	1938/ 39	/																
					1939/ 40	/																
					1940/ 41		/															
					1941/ 42			/														
					1942/ 43																	
					1943/ 44																	
21	Марія Дудяк	Гр. кат	1931 11.IV. Нагуєвичі Нр:154	Михайло і Каська Дудяк	1939/ 40	/																Виїхала до Німеччини
					1940/ 41	/																
					1941/ 42	/																
					1942/ 43	/																
					1943/ 44	/							19 41/ 42									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
22	Іван Дрогобицький	Гр. кат	1931 25.IV . Нагуєвичі Нр:108	Стефан і Юлія Дрогобицькі	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 /							
23	Анастазія Дум'як	Гр. кат	1931 8. II. Нагуєвичі Нр:~~202~~ 239	Олекса і Олена Дум'як	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 /							
24	Іванна Дудинська	Гр. кат	1931 27.VII. Нагуєвичі Нр:8	Іван і Марія Дудинські	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 1941/42 1942/43 1943/44							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13

25	Стефанія Даньків	Гр. кат	1931 3.VIII . Нагуєвичі Нр:~~318~~ 387	Юліан і Єфросинія Даньків	1938/39	/																
					1939/40	/																
					1940/41		/															
					1941/42		/															
					1942/43		/															
					1943/44			/														
											1946 /47р.											
26	~~Єуфрозінія Дум'як~~ Марія Добрянська	~~Гр. кат~~ гр. кат	~~1931 10. VIII. Нагуєвичі Нр:124~~ 1931 10.IV Нр:~~573~~ 499	Іван і Юлія Думяк Іван і Олена	1939/40	/																
					1940/41	/																
					1941/42	/																
					1942/43	/																
					1943/44	/																
27	Миколай Дрогобицький	Гр. кат	1931 4.IX. Нагуєвичі Нр:~~87~~ 362	Михайло і Катерина Дрогобицькі	1938/39	/																
					1939/40	/																
					1940/41	/																
					1941/42	/			/													
					1942/43																	
					1943/44																	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
28	Марія Дум'як	Гр. кат	1931 3.X. Нагуєвичі Нр:~~29~~ 31	Михайло і Анна Дум'як	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / /							
29	Анна Дум'як	гр. кат	1931 10.XII Нагуєвичі Нр:~~162~~ 194	Миколай і Катерина Дум'як	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 1943/44							
30	Дарія Франко	Гр. кат	1931 14.I. Нагуєвичі Нр:14	Гринь і Ганна Франко	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / /	1946/47						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
31	Анна Фирта	Гр. кат	1931 25.VI. Нагуєвичі Нр:~~184~~ 216	Стефан і Анастазія	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
32	Петро Франко	Гр. кат	1931 9.VII Нагуєвичі Нр:84	Іван і Катерина Франко	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 1943/44							
33	~~Єфросинія~~ ~~Фридер~~ Михайло Фридер	~~Гр. кат~~ Гр .кат	~~1931~~ ~~19.X.~~ ~~Нагуєвичі~~ Нр:324 1931 20. XI. Нагуєвичі	~~Анна Фридер~~ Єлька Фридер	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44						1946/47	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
34	Миколай Гвоздецький	Гр. кат	1931 1.І. Нагуєвичі Нр:~~251~~ 317 384	Михайло і Марія Гвоздецькі	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / /							
35	Олена Гатараняк	Гр. кат	1931 3.І Нагуєвичі Нр:~~238~~ 360	Василь і Анна Гатараняк	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 / 1943/44 1946/47							
36	Михайло Хірзак	Гр .кат	1931 28. ІІ. Нагуєвичі Нр:~~103~~ 180	Миколай і Марія Хірзак	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
37	Миколай Гаврилик	Гр. кат	1930 18.XII . Нагуєвичі Нр:380	Гринь і Анастазія Гаврилик	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 /							Видана справка про освіту
38	Анна Гірчак	Гр. кат	1931 13.III Нагуєвичі Нр:69	Йосиф і Єфросинія Гірчак	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
39	Іван Годій	Гр. кат	1931 4.III. Нагуєвичі Нр:454 538	Філіп і Марія Годій	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 /							Видана справка 12. 12. 44.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
55	Михайло Голик	Гр. кат	1931 3.X . Нагуєвичі Нр:83 ~~30~~	Марія Голик	1939/ 40 / 1940/ 41 / 1941/ 42 1942/ 43 1943/ 44							
56	Раціанна Голик	гр. кат	1931 11.VIII Нагуєвичі Нр:132	Миколай і Марія Голик	1939/ 40 / 1940/ 41 / 1941/ 42 1942/ 43 1943/ 44							
57	Михайло Лоск	Гр. кат	1931 15.VIII. Нагуєвичі Нр:151	Василь і Єфрозина Лоск	1938/ 39 / 1939/ 40 / 1940/ 41 / 1941/ 42 1942/ 43 1943/ 44 1946/47 1948/ 49							

58	Михайло Голик	Гр. кат	1931 3.IX . Нагуєвичі Нр:31	Дмитро і Анна Голик	1939/ 40	/																
					1940/ 41	/																
					1941/ 42																	
					1942/ 43				/													
					1943/ 44																	
59	Катерина Зех	Гр. кат	1931 1.X Нагуєвичі 485 Нр:~~404~~	Дмитро і Євфрозинія Зех	1938/ 39	/																Виїхала в Тернопіль
					1939/ 40	/																
					1940/ 41																	
					1941/ 42				+													
					1942/ 43																	
					1943/ 44																	
60	Іван Лялюк	Гр. кат	1931 3.XI. Нагуєвичі Нр:63 59	Гнат і Анна Лялюк	1939/ 40	/																
					1940/ 41	/																
					1941/ 42																	
					1942/ 43																	
					1943/ 44																	
												1946/ 47										

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
61	Юліан Митчак	Гр. кат	1931 3.I. Нагуєвичі Нр:~~284~~ 430	Дмитро і Анна Митчак	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44							
62	Катерина Мацько	Гр. кат	1931 2.I Нагуєвичі Нр:277	Олена Мацько	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
63	Єфрозинія Микитич	Гр. кат	1931 13. III. Нагуєвичі Нр:390	Степан і Анна Микитич	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
64	Євфрозинія Мецан	Гр. кат	1931 2. IV. Нагуєвичі Нр:390	Василь і Анастазія Мецан	1939/ 40 /							
					1940/ 41 /							
					1941/ 42							
					1942/ 43							
					1943/ 44							
65	Євфрозинія Мартушкевич	гр. кат	1931 8.IV Нагуєвичі 237 Нр:~~247~~	Михайло і Марія Мартушкевич	1939/ 40 /							Виїхала до Тернополя
					1940/ 41 /							
					1941/ 42							
					1942/ 43							
					1943/ 44							
66	~~Євфрозинія~~ Микитин	Гр .кат	~~1931~~ ~~25. IV.~~ ~~Нагуєвичі~~ ~~Нр:362~~ ~~381~~	~~Михайло і Марія~~ Микитин	1939/ 40 /					1946		
					1940/ 41 /							
					1941/ 42							
					1942/ 43							
					1943/ 44							
					1944/ 45							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
67	Анна Митцин	Гр. кат	1931 11.VI . Нагуєвичі Нр:~~313~~ 378	Миколай і Євфрозинія Митцин	1938/ 39 /							
					1939/ 40 /							
					1940/ 41 /							
					1941/ 42							
					1942/ 43							
					1943/ 44							
						1946/47						
68	Юліан Мельничий	Гр. кат	1931 20.IX Нагуєвичі Нр:326	Михайло і Анна Мельничі	1939/ 40 /							Переїсся до Бориславa з мамою
					1940/ 41 /	1940/ 41						
69	(Степан) Осип Мазурик	Гр. кат	1930 10. II. Нагуєвичі Нр:~~75~~ 88	Михайло і Катерина Мазурик	1939/ 40 /							
					1940/ 41 /							
					1941/ 42							
					1942/ 43							
					1943/ 44							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
70	Юзик Матлак	Гр. кат	1931 25.I. Нагуєвичі Нр:219	Олекса і Анастазія Матлак	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 1943/44 1944/45 / 							
71	Ємельян Навротський	Гр. кат	1931 29.VIII Нагуєвичі 405 Нр:~~336~~	Стефан і Анна Навроцькі	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 / 1943/44							
72	Степан Риб'як	Гр. кат	1930 12. XI. Нагуєвичі Нр:~~321~~ 511	Михайло і Анастазія Риб'як	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
73	Іван Риб'як	Гр. кат	1931 3.VI. Нагуєвичі Нр:20	Теодор і Катерина Риб'як	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1944/45 / /							
74	Катерина Подляшецька	Гр. кат	1931 1.I Нагуєвичі Нр:432	Юзик і Євфросиння Подляшецькі	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 /							
75	Марія Павлик	Гр. кат	1930 5. II. Нагуєвичі Нр:~~494~~ 230	Юрко і Марія Павлик	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
76	Єфрозинія Пехунь	Гр. кат	1931 1.V. Нагуєвичі Нр:470	Стефан і Анастазія Пехунь	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 1943/44							
77	Наталія Подляшецька	Гр. кат	1931 4. VIII Нагуєвичі 388 Нр:~~321~~	Ромко і Анастазія Подляшецькі	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44	1946/47						
78	Юліан Подляшецький	Гр. кат	1930 5. XII. Нагуєвичі Нр:~~320~~ 387	Николай і Анна Подляшецькі	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44	1946/47						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
79	Дарія Сидор	Гр. кат	1931 24.II. Нагуєвичі Нр:~~267~~ 337	Юрко і Анастазія Сидор	1937/38 / 1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
80	Марія Саляк	Гр. кат	1931 26. IV Нагуєвичі 489 Нр:~~392~~	Теодор і Катерина Саляк	1940/41 / 1942/43 / 1943/44 /							
81	Миколай Саляк	Гр. кат	1930 1.V. Нагуєвичі Нр:489	Михайло і Євдокія Саляк	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 / 1943/44	1946/47						Видано сер. 12.12.49 (Підпис)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
82	Юліан Сопотницький	Гр. кат	1931 1.VIII. Нагуєвичі Нр:~~289~~ 349	Михайло і Анна Сопотницькі	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
83	Анна Сольвар	Гр. кат	1931 23. X Нагуєвичі Нр:50	Юзик і Марія Сольвар	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
84	~~Єфросинія~~ ~~Твердовська~~ Юліян Сарабрин	~~Гр~~ ~~кат~~ Гр. кат.	~~1930~~ ~~23.V.~~ ~~Нагуєвичі~~ ~~Нр:265~~ 1931 11.-VIII. НР:246	~~Миколай і Марія~~ ~~Твердовські~~ Михайло і Євдокія	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
						1946/47						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
85	Емельян Тимишин	Гр. кат	1930 26.X. Нагуєвичі Нр:434 513	Ілько і Олена Тимишин	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 1943/44 1946/47							
86	Іван Тимишин	Гр. кат	1931 9. VII Нагуєвичі Нр:493	Петро і Єфрозинія Тимишин	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
87	Марія Твердовська	Гр. кат.	1931 22.VII. Нагуєвичі Нр:311	Гринь і Марія Твердовські	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 1943/44 1946/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
88	Михайло Тимишин	Гр. кат	1931 19.X. Нагуєвичі Нр:~~474~~ 559	Гнат і Анастазія Тимишин	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47 1947/48							
89	Володимир Твердовський	Гр. кат	1931 22. XII Нагуєвичі 408 Нр:~~339~~	Миколай і Марія Твердовські	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1946/47							
90	~~Василь Винниченький~~	~~Гр. кат.~~	1931 12.I. Нагуєвичі 341 Нр:224	Петро і Марія Винницькі	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44					1945		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
91	Юліан Вовків	Гр. кат	1931 7.IV. Нагуєвичі Нр:~~336~~ 440	Миколай і Марія Вовків	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 / 1943/44							
92	~~Анна Винницька~~ Евфрозина Матлак	Гр. кат	~~1931~~ ~~6.V~~ ~~Нагуєвичі~~ 86 Нр:~~478~~ 1931 19. X.	Іван і Марія Винницькі Андрій і Анна	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 /							Служить в Бронниці
93	Миколай Вольчак	Гр. кат.	1931 3.VI. Нагуєвичі 550 Нр:~~436~~	Ромко і Катерина Вольчак	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 /	1946 -47р						

1	2	3	4	5	6								7	8				9	10	11	12	13
94	~~Євфрозинія Винницька~~	Гр. кат	~~1931 3.XI. Нагуєвичі~~ ~~Нр:462~~	~~Миколай і Анна Винницькі~~	1939/40	/																
					1940/41	/														1943		
					1941/42																	
					1942/43																	
					1943/44																	
95	Гжегож Іпірата	Рим. кат	1931 23. I Нагуєвичі	Станіслав Ржев Марія Ржев	1937/38	/																
					1938/39		/															
					1939/40		/															
					1940/41			/														
					1941/42				/													
					1942/43					/												
					1943/44					/												
96	Богдан Чапля	Гр. кат.	1931 20.III. Нр.195	Михайло і Катерина	1939/40	/																Шестеро дітей вписано в річнику 1931 з 1930р.
					1940/41	/																
					1941/42																	
					1942/43																	
					1943/44																	
												1946-47р										

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Юліан Буцяк	Гр.кат	1932 I. 2 Нр:380	Михайло гр.кат. Катерина гр.кат						1934		
2	Юліан Буцяк	Гр.кат	1932 I 22 40 Нр:~~36~~	Дмитро гр.кат Олена гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 19 46/47							
3	Ілля Буцяк	Гр. кат	1931 III. 1 Нр.481	Андрій гр.кат Гена гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
4	Марія Буцяк	Гр.кат	1932 III. 3 Нр:107	Іван гр.кат. Марія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
5	Катерина Буцяк	Гр.кат	1932 V 8–4. Нр:~~109~~ 40	Михайло гр.кат Єфросинія гр.кат	1939/40 / 1946/47 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
6	Єфросинія Батюк	Гр. кат	1931 III. 1 Нр.481	Михайло гр.кат Катерина гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44	1946/47						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
7	Георг Чапля	Гр.кат	1932 III. 9 358 Нр.~~271~~	Степан гр.кат. Катерина гр.кат	1939/40 /							
					1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
						1946/47						
8	Єфрозинія Хруник	Гр.кат	1932 I 3 441 Нр.~~367~~	Степан гр.кат Марта гр.кат	1938/39 /							
					1939/40 /							
					1940/41 /							
					1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
9	Наталія Халавко	Гр. кат	1932 II. 2 552 Нр.~~467~~	Іван гр.кат Марія гр.кат	1939/40 /							
					1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
						1946/47						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
10	Михайло Чапля	Гр.кат	1932 IV. 6 Нр:166	Михайло гр.кат. Анастазія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							Виїхав у Тернопіль
					1946/47	1947/48						
11	Михайло ????	Гр.кат	1932 IV. 27 479 Нр:~~393~~	Ілля гр.кат Анна гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
					1946/47							
12	Євфросинія Червак	Гр. кат	1932 V 24 321 Нр.~~350~~	Анастазія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							Виїхала до Дрогобича

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
13	Йосиф Хруник	Гр.кат	1932 VII. 5 Нр:101	??? гр.кат. Марія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
14	Іван Чапля	Гр.кат	1932 VIII. 15 249 Нр:~~210~~	??? гр.кат Марія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44	1946/47						
15	Теодор Хруник	Гр. кат	1932 VIII 15 Нр.351	Стефан гр.кат Марія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44	1946/47				1999		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
16	Марія Хруник	Гр.кат	1932 VII. 19 Нр:167	Анастазія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							Батько: Миколай Буцяк
17	Степан Чапля	Гр.кат	1932 I. 15 342 Нр~~:283~~	??? гр.кат Анна гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44	1946/47						
18	Дарія Добрянська	Гр. кат	1932 I 1 268 Нр~~223~~	Миколай гр.кат Марія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
19	Анна Дум'як	Гр.кат	1932 II. 22 122 Нр~~105~~	Василь гр.кат Олена гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47 / 							
20	Омелян Дум'як	Гр.кат	1932 III. 23 427 Нр~~355~~	Стефан гр.кат Олена гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47							
21	Михайло Дум'як	Гр. кат	1932 III 26 Нр~~442~~ 525	Йосип гр.кат Єфросинія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 19 46/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
22	~~Миколай~~ Дум'як Марія Дум'як	Гр.кат	~~1926~~ ~~XI~~ ~~27~~ ~~Нр.341~~ 1932 28.IV Нр.399	~~Ілія гр.кат~~ ~~Марія гр.кат~~ Миколай і Катерина	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 /							
23	Анна Дум'як	Гр.кат	1932 IX. 9 217 ~~Нр.167~~	??? гр.кат Анна гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 /							Вийхала за Тернопіль
24	Марія Дрогобицька	Гр. кат	1932 IX 11 30 Нр28	Теодор гр.кат Анна гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44	1946/47						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
25	Йосип Дрогобицький	Гр.кат	1932 X 16 276 Нр~~229~~	Олекса гр.кат Анна гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47							
26	Юліан Фридер	Гр.кат	1932 I. 1 466 Нр:~~386~~	Миколай гр.кат Євдокія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 / 1946/47	1946/47						
27	~~Михайло~~ ~~Фридер~~ Ольга Балуш	Гр. кат	~~1932~~ ~~1931~~ ~~XI~~ ~~20~~ Нр~~324~~ 1932 2.I. Нр:370	~~Єва гр.кат~~ Василь і Марія	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47	1945/46						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
28	Єфросинія Фридер	Гр.кат	1932 II 25 420 Нр~~446~~	Миколай гр.кат Марія гр.кат	1938/39 / 1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44					1998		
29	Михайло Фирта	Гр.кат	1932 VIII. 31 262 Нр~~219~~	Михайло гр.кат Марія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
30	Омелян Фридер	Гр. кат	1932 VIII 23 437 Нр~~347~~	Михайло гр.кат Анна гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							1946 /47

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
31	Миколай Гвоздецький	Гр.кат	1932 VIII 9 371 Нр~~309~~	Михайло гр.кат Анастасія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47							
32	Стефанія Гвоздецька	Гр.кат	1932 IV. 14 8 Нр~~:~~7	Михайло гр.кат Єфросинія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 							
33	Марія Гаврилик	Гр. кат	1932 VIII 25 Нр48	Дмитро гр.кат Софія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
34	Михайло Іванчук	Гр.кат	1932 I 16 Нр:70	Михайло гр.кат Анна гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
35	Стефанія Юзефчук	Гр.кат	1932 VIII. 6 Нр:81	Олена гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
36	Дмитро Калапунь	Гр. кат	1932 I 23 315 Нр:~~250~~	Йосиф гр.кат Катерина гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44	1946/47						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
37	Ігор Гром	Гр.кат	1932 II 19 Нр:255	Михайло гр.кат Анна гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
38	Олена Івашенко	Гр.кат	1932 II. 13 Нр=1	Марія гр.кат Опікунка Газдай Амеліна	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							~~Виїхала до Куп~~ Виїхали за Тернопіль
39	Анна Кахній	Гр. кат	1932 I 24 Нр:25	Стефан гр.кат Олена гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
40	Миколай Канній	Гр.кат	1932 III 14 ~~364~~ Нр.~~410~~ 492	Петро гр.кат Анна гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
41	Іван Климко	Гр.кат	1932 II. 12 Нр-1	Василь гр.кат Параскевія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
42	Стефан Коник	Гр. кат	1932 XI 19 Нр:248	Іван гр.кат Марія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44				1939/40			

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
43	Юліан Лунів	Гр.кат	1932 II 12 Нр:41 ~~45~~	Михайло гр.кат Марія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47 / 							
44	Василь Лялюк	Гр.кат	1932 III. 27 Нр:27	Василь гр.кат Анна гр..кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47 1948/49							
45	~~Степан~~ ~~Лесь~~	Гр. кат	1932 IV 1 339 ~~№:276~~	Михайло гр.кат Єфросинія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1946/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
46	Анна Лопушанська	Гр.кат	1932 IV 1 325 Нр:~~269~~	Михайло гр.кат Анна гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1946/47							
47	Михайло Лоєк	Гр.кат	1932 IV. 23 62 Нр:~~58~~	Дмитро гр. кат Анастазій гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 1943/44							
48	Емільян Лазарович	Гр. кат	1932 IV 18 332 Нр:.~~259~~	Іван гр. кат Єфрозина гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47							

1	2	3	4	5	6								7	8				9	10	11	12	13
49	~~Емільян Лунів~~ Мирон Котик	Гр.кат	~~1932 I 10 Нр:343~~ 1932 21.IX №353	~~Дмитро гр.кат~~ ~~Олена гр.кат~~ Миколай і Теодозія	1939/ 40	/																Виїхав до Борислава
					1940/ 41	/																
					1941/ 42		/															
50	Єфросина Лоєк	Гр.кат	1932 II 15 Нр:185	Петро гр.кат Анна гр.кат	1938/ 39	/																
					1939/ 40	/																
					1940/ 41	/																
					1941/ 42		/															
					1942/ 43			/														
					1943/ 44				/													
51	Миколай Лунів	Гр. кат	1932 XII. 19 363 Нр:~~221~~	Василь гр.кат Анна гр.кат	1939/ 40	/																
					1940/ 41	/																
					1941/ 42		/															
					1942/ 43		/	/	/													
					1943/ 44		/		/													

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
52	Марія ~~Маринович~~ Франко	Гр.кат	1932 II 27 №:83	Єфрозина гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 /							Нема такого
53	Миколай Лунів	Гр.кат	1932 XII. 19 363 Нр:~~221~~	Василь гр.кат Анна гр.кат								
54	Стефанія Маринович	Гр. кат	1932 X 8 №:39	Анна гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 /							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
55	Юліан Мартушкевич	Гр.кат	1932 XI 8 261 Нр.~~247~~	Михайло гр.кат Марія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1946/47							
56	Йосиф ~~Матлак~~	Гр.кат	~~1931~~ ~~I.~~ ~~25~~ ~~Нр.186~~	~~Олекса гр.кат~~ ~~Анастазія гр.кат~~								Нема такого
57	Ємельян Матлак	Гр. кат	1932 IX 11 219 ~~№.186~~	Олекса гр.кат Єва гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1945/46 / 1946/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
58	Єфросина Пецей	Гр.кат	1932 II 11 261 Нр:~~307~~	Параска гр.кат	1939/ 40 /							
					1940/ 41 /							
					1941/ 42 /							
					1942/ 43 /							
					1943/ 44 /	1946/ 47						
59	Марія Подлящецька	Гр.кат	1932 I. 25 70 Нр:~~61~~	~~Йосиф гр.кат~~ Єфросинія гр.кат	1939/ 40 /							
					1940/ 41 /							
					1941/ 42 /							
					1942/ 43 /							
					1943/ 44 /							
60	Василь Риб'як	Гр. кат	1932 II 1 79 №:~~16~~	Миколай гр.кат Єфросинія гр.кат	1939/ 40 /							
					1940/ 41 /							
					1941/ 42 /							
					1942/ 43 /							
					1943/ 44 /							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
61	Миколай Рибяк	Гр.кат	1932 V 22 9 Нр:~~8~~	Гнат гр.кат Марія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1946/47							
62	Катерина Тимишин	Гр.кат	1932 I. 27 535 Нр:~~448~~ 532	Миколай гр.кат Єфросинія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1946/47							
63	Єфросинія Тимишин	Гр. кат	1932 I 8 533 №:~~276~~	Дмитро гр.кат Анна гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 /							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
64	Марія Твердовська	Гр.кат	1932 IV 24 Нр:214	Гнат гр.кат Анастазія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 / 1943/44 / 194 6/4 7							
65	Гонората Тимишин	Гр.кат	1932 XI. 6 Нр:60	Михайло гр.кат Катерина гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1946 /47 1948 /49	1941						Виїхала до Німеччини
66	~~Юлian~~ Сарабрин	Гр. кат	~~1931~~ ~~VIII~~ ~~11~~ ~~№:208~~	Михайло гр.кат Слька гр.кат	1939/40							Нема такого

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
67	~~Анна~~ ~~Сапяк~~	Гр.кат	1932 XI 9 Нр:392	~~Федко гр.кат~~ ~~Катерина гр.кат~~								Нема такого
68	~~Михайло~~ ~~Добрянський~~	Гр.кат	1932 XI. 6 Нр:60	Михайло гр.кат Катерина гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1946/47 1948/49	1941						Виїхала до Німеччини
69	Марія Вольчак	Гр. кат	1932 IV 1 433 №:411	Гнат гр.кат Рузя гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1946/47							Нема такого

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
70	Йосиф Вольчак	Гр.кат	1932 VI 25 435 Нр:~~412~~	Іван гр.кат Анна гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1948/49							
71	Анна Вітковіч	Гр.кат	1932 VIII 5 134 Нр:~~413~~	Миколай гр.кат Розалія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 /							
72	Стефан Винницький	Гр. кат	1932 VI 24 551 №:~~466~~	Михайло гр.кат Марія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1946/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
73	Марія Гром	Гр.кат	1932 II 22 Нр:119	Іван гр.кат Анна гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 1943/44							
74	Володимир Огар	Гр.кат	1932 III 8 Нр:41	Михайло гр.кат Олена гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 1943/44							Виїхав до Тернополя
75	Михайло Навроцький	Гр. кат	1932 IV 25 281 №:234	Йосиф гр.кат Юлія гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1946/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
76	Стефан Гром	Гр.кат	1932 III 12 465 Нр:~~387~~	Михайло гр.кат Олена гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 / 1942/43 1943/44	1948/49						
77	Марія Твердовська	Гр.кат	1932 VI 16 Нр:288	Михайло гр.кат Анна гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44	1946/47						
78	Марія Дрогобицька	Гр. кат	1932 III 24 №:485	Василь гр.кат Розалія гр.кат					1939/40			усломна

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
79	Стефан Твердовський	Гр.кат	1932 IX 26 Нр:236	Василь гр.кат Анна гр.кат	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47							
79 80	~~Стефанія~~ ~~Франко~~ Марія Франко	Гр.кат	~~1932~~ ~~III~~ ~~19~~ ~~Нр:13~~ 1932 17.II №18	Миколай гр.кат Євфрозина гр.кат Євфрозинія Франко	1939/40 / 1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47							
	Файтас Мирослав	Гр. кат	1932 VIII 14								Ясеница-Сільна	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	Попель Стефанія	Гр.кат			1946 /47							
	Лехович Володимир	Гр.кат	1932 7. V	Петро	1946 /47							
	Навроцький Михайло	Гр. кат	1932 IV 25	Осип	19 46/ 47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Євфрозина Буцяк	Гр.кат	1933 VII 13 №66 Нагуєвичі	Осип I Марія	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
2	Іван Буцяк 15.х4-49 видано	Гр.кат	1933 I 6 № :50 Нагуєвичі	Миколай I Марія	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47 /							
						1947/48						
3	Іван Бучок	Гр. кат	1933 IV 9 №427 Нагуєвичі	Михайло I Катерина	1940/41							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
						1946/47						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
4	Марія Буцяк	Гр.кат	1933 XI 14 № Нагуєвичі	Степан I Таціанна	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
5	Богдан Войтусік	Гр.кат	1933 II 9	Володислав I Марія	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
						1946/47				2000		
6	Осип Виницький	Гр. кат	1933 X 12 №224	Петро I Марія	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47	1947/49						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
7	Іван Виницький 15. х4-49 видано	Гр.кат	1933 VII 4	Григорій I Єфрозина	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47 / 1947/48							
8	Степан Віткович	Гр.кат	1933 I 6	Михайло I Марія	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 47/48							
9	Миколай Гаврилик	Гр. кат	1933 V 4 №209	Михайло I Анна	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47 47/48							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
10	Іван Гірчак	Гр.кат	1933 II 24 №248	Осип I Єфрозина	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47 1946/47 1947/48							
11	Євфрозина Гаврилик	Гр.кат	1933 X 18 №263	Василь I Анастазія	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
12	Анна Гром	Гр. кат	1933 VIII 27 №267	Михайло I Анастазія	1940/41 / 1941/42 1942/43 / 1943/44 /							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
13	Анастазія Гром	Гр.кат	1933 VI 8 №294	Іван I Єфрозина	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							
14	Анна Гаврилик	Гр.кат	1933 VIII 1 №327	Петро I Марія	1940/41 /							
					1941/42 /							
					1942/43 /							
					1943/44 /							
					/							
					/	1946/47						
15	Марія Гвоздецька	Гр. ка тол	1933 IV 18 №351	Гнат I Теодозія	1940/41 /							Померла в Середній Азії
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
						1946/47						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
16	Марія Гром	Гр.кат	1933 IV 15 №352	Михайло I Анна	1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1946/47 / 1947/48 / 1948/49 / 1949/50 / 1950/51 / 1951/52 / 1952/53 /							
17	Євфрозина Гаврилик	Гр.кат	1933 II 18 №515	Андрій I Марія	1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1946/47 / 1947/48 / 1948/49 / 1949/50 / 1950/51 / 1951/52 / 1952/53 /							
18	Степан Гаврилик	Гр. кат	1933 V 8 №491	Михайло I Анна	1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1946/47 / 1947/48 / 1948/49 / 1949/50 / 1950/51 / 1951/52 / 1952/53 /							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
19	Михайло Гром	Гр.кат	1933 VI 26 №417	Миколай I Марія	1940/41 /							
					1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44 1946/47							
					1946/47							
20	Іван Годій	Гр.кат	1933 II 1 №439	Василь I Марія	1940/41 /					1997		
					1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							
					1948/49							
21	Катерина Гірчак	Гр. кат	1933 XI 18 №125	Миколай I Марія	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
22	Євфрозина Гірчак	Гр.кат	1933 II 12 №173	Миколай I Марія	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47 /							Виїхала за Тернопіль
23	Анастазія Гаврилик	Гр.кат	1933 II 5 №168	Теодор I Теодозія	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 /					1997		
24	Михайло Гром	Гр. кат	1933 IX 18 №140	Дмитро I Марія	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1948/49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
25	Катерина Гром	Гр.кат	1933 II 25 №	Іван I Олена	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 194 6/47							
26	Ярослава Дуляк	Гр.кат	1933 VII 30 №91	Василь I Марія	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
27	Михайла Гром	Гр. кат	1933 I 2 №4	Миколай I Єфрозина	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 46/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
28	Стефанія Дидинська	Гр.кат	1933 IV 7 №13	Еміліян I Анна	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 194 6/47							
29	Миколай Думик	Гр.кат	1933 IV 29 №31	Михайло I Анна	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47							
30	~~Миколай~~ Думик	Гр. кат	1933 VII 2 №228	Осип I Єфрозина	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44					1942		Помер 29. X. 42

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
31	Євдокія Думяк	Гр.кат	1933 II 25 №272	Олекса і Олена	1940/41 /							
					1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
32	Володимир Думяк	Гр.кат	1933 VIII 22 №452	Степан І Катерина	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							
33	Еміліян Думяк	Гр. кат	1933 IV 13 №:469	Михайло І Марія	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
34	Марія Дрогобицька	Гр.кат	1933 III 20 №497	Миколай I Марія	1940/41 / 1941/42 / 1942/43 1943/44 19 46/47							
35	Степан Добрянський	Гр.кат	1933 IX 13 №:252	Михайло I Єфрозина	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 19 46/47							
36	Миколай Кахній	Гр. кат	1933 III 5 №:48	Степан I Анастазія	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47 19 46/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
37	Миколай Коблів	Гр.кат	1933 III 14 №:356	Михайло I Марія	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 19 46/47							В Одесі
38	Василь Климко	Гр.кат	~~1933~~ I ——14 ——№: ~~5.IX~~	Михайло I Євдокія	1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 19 46/47							Видано справ 12.12.49 (підпис)
39	Степан Лазорчин	Гр. кат	1933 XI 16 №:73	Андрій I Анна	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 I I 1946/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
40	Василь Лялюк Видано 15.Х4.49р.	Гр.кат	1933 III 14 №:91	Стефан I Анастазія	1940/41 1941/42 1942/43 1943/44 1947/48							Помер в Миколаївській обл... С.Єфремовка
41	Володимир Лялюк 15.Х4-49р видано	Гр.кат	1933 VII 29 №:95	Андрій I Юлія	1940/41 1941/42 1942/43 1943/44							
42	Стефанія Матлак	Гр. кат	1933 IX 18 №:128	Миколай I Марія	1940/41 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
43	Ілька Олефір .	Гр.кат	1933 V 28 №:129	Григорій I Марія	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
					1947/48 III							
44	Марія Митчин	Гр.кат	1933 VIII 1 №:378	Миколай I Єфрозина	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
					47/48							
					48/49							
45	Миколай Матлак	Гр. кат	1933 VIII 3 №:86	Андрій I Анна	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44 III							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
46	Осип Кахній .	Гр.кат	1933 VII 6 №:151	Осип I Катерина	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1947/48 II							
47	Євфрозина Лялюк	Гр.кат	1933 III 14 №:194	Миколай I Анна	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44							
48	Євфрозина Подляшецька	Гр. кат	1933 XI 23 №:443	Миколай I Анна	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
49	Дмитро Пехунь .	Гр.кат	1933 X 20 №:532	Григорій I Євфрозина	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
					1947/48							
					1946/47							
					1948/49							
50	Анна Пехунь	Гр.кат	1933 VII 6 №:552	Степан I Анастазія	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
51	Юліан Рибяк	Гр. кат	1933 III 13 №:101	Миколай I Євфрозина	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44 III							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
52	Анастазія Рурак	Гр.кат	1933 V 27 №:378	Іван I Анна	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
					1947/48							
53	Іван Сарабрин	Гр.кат	1933 I 4 №:279	Михайло I Євдокія	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							
					948/49							
54	Євфрозина Сопотницька	Гр. кат	1933 VIII 1 №:450	Іван I Євдокія	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
55	Михайло Саляк .	Гр.кат	1933 XII 29 №:11	Михайло I Євдокія	1940/41 /							
					1941/42 /							
					1942/43 /							
					1943/44							
					1947/48							
					1948/49							
56	Катерина Сарахман	Гр.кат	1933 XI 1 №:443	Дмитро I Анна	1940/41 /							Виїхала до Німеччини
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
57	Євфрозина Сольвар	Гр. кат	1933 III 29 №:128	Степан I Марія	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
58	Євфрозина Твердовська	Гр.кат	1933 I 9 №:288	Юліан I Анастазія	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47							
59	Михайло Фирта	Гр.кат	1933 X 16 №:240	Степан I Анастазія	1940/41 / 1941/42 / 1942/43 1943/44 III 1946/47							
60	Марія Хруник	Гр. кат	1933 I 3 №:361	Василь I Анна	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
61	Мирослава Хруник	Гр.кат	1933 III 5 №:498	Михайло I Марія	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47	1948/49						
62	Ярослав Хруник	Гр.кат	1933 I 20 №:538	Іван I Теодозія	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							
63	Михайло Хруник Поврозник	Гр. кат	1933 V 24 №:496	Гринь Марія	1940/41 /							Легітимований 24.IX.1942
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
64	Ольга Хомик	Гр.кат	1933 VII 16 №:17	Дмитро I Марія	1940/41 /							
					1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
						1946/47						
65	Василь Хруник	Гр.кат	1933 I 10 №:538	Онофер I Анна	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							
66	Анна Цюник	Гр. кат	1933 VII 19 №:203	Осип I Марія	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
67	Марія Чапля .	Гр.кат	1933 IV 3 №:189	Іван I Катерина	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							
68	Іван Чапля	Гр.кат	1933 VI 26 №:211	Дмитро I Олена	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
69	Марія Чапля	Гр. кат	1933 V 28 №:366	Миколай I Марія	1940/41 /							
					1941/42							
					1942/43							
					1943/44							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
70	Катерина Чапля .	Гр.кат	1933 V 31 №:186	Василь I Юлія	1940/41 / 1941/42 1942/43 1943/44 1946/47							
71	Гнат Чапля	Гр.кат	1933 XI 26 №:174	Дмитро I Євфросинія	1940/41 / 1941/42 / 1942/43 1943/44 1946/47							
72	Євфрозина Чапля	Гр. кат	1933 X 1 №:54	Михайло I Марія	1940/41 / 1941/42 / 1942/43 / 1943/44 / 1946/47 1948/49							

1	2	3	4	5	6								7	8				9	10	11	12	13
73	Ярослава Яворська .	Гр.кат	1933 X 1 №:38	Миколай I Катерина	1940/41	/																
					1941/42																	
					1942/43																	
					1943/44																	
										1946/47												
74	Дарія ~~Халавко~~ Добрянська	Гр.кат	1933 VIII 11 №:362	Іванівна ~~Миколай~~ I Анастазія	1940/41	/															легітимований	
					1941/42																	
					1942/43																	
					1943/44																	
											946/47											
75	Анна Лялюк	Гр. кат	1933 XI 11 №:506	Михайло I Анна	1940/41	/															1999р.	
					1941/42																	
					1942/43																	
					1943/44																	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
76	Курп'як Михайло .	Гр.кат	1933 XI 14 №:280	Дмитро Анастазія	1946/ 47							
77	Ліщинський Любомир		1933 IX 14	Осип	/ / / / / / 1946 /47							
	Юркевич Іванна		1933	Іван	19 46/ 47							Вибула до Блажіва

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	Лялюк Анна Мих. .		1933 VI 11 №:450	Михайло	1946/47 19 48/ 49							
	Буцяк Ілько		1933 III 1 №	Андрій	1946 /47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Євфрозина Буцяк .	Гр.кат	1934 I 17 №:30	Василь I Катерина	1941/42 /							
2	Стефанія Гатараняк ~~Буцяк~~	Гр.кат	1934 VI 7 №:79	Осип I Євфрозина	1941/42 / 1942/43 1943/44							
3	Юліан Буцяк	Гр. кат	1934 X 29 №:107	Іван I Марія	1942/43 1943/44 1946/47 1948/49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
4	Василь Буцяк .	Гр.кат	1934 I 4 №:436	Іван I Анастазія	1941/42 /							
					1942/43 /							
					1943/44							
					1946/47							
					48/49							
5	Євфрозина Вітковичівна	Гр.кат	1934 VI 25 №:139	Микола I Євфрозина	1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							
6	Михайло Валько	Гр. кат	1934 II 25 №:325	Миколай I Марія	1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
7	Стефанія Виницький .	Гр.кат	1934 XI 27 №:478	Іван I Марія	1942/43 /							
					1943/44							
						1948/49						
8	Василь Виницький	Гр.кат	1934 I 2 №:498	Іван I Євфрозина	1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
						1948/49						
9	Іван Гайгель	Гр. кат	1934 V 1 №:7	Миколай I Євфрозина	1941/42 /							Помер
					1942/43							
					1943/44							
						1946/47						
						1948/49						

1	2	3	4	5	6								7	8				9	10	11	12	13
10	Анна Гатараняк .	Гр.кат	1934 III 4 №:360	Василь I Анна	1941/42	/																
					19423/43																	
					1943/44																	
										1946/47												
11	Михайло Гром	Гр.кат	1934 XI 16 №:255	Михайло I Анна	1941/42	/																
					1942/43																	
					1943/44																	
									1948/49													
								946/47														
12	Осип Гвоздецький	Гр. кат	1934 XI 24 №:371	Михайло I Анастазія	1941/42																	
					1942/43																	
					1943/44																	
										1948/49												
								1946/47														

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
13	Михайло Гаврилик .	Гр.кат	1934 VIII 13 №:238	Миколай I Юлія	1941/42 /							
					19423/43							
					1943/44							
					1946/47							
					1948/49							
14	Ірина Гаврилик	Гр.кат	1934 VII 1 №:491	Михайло I Анна	1941/42 /							Виїхала до фільварку
					1942/43							
					1943/44							
15	Анна Гвоздецька	Гр. кат	1934 VII 23 №:256	Гнат I Теодозія	1941/42							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							

1	2	3	4	5	6							7	8						9	10	11	12	13
16	Юліян Гелій .	Гр.кат	1934 XI 26 №:296	Григорій I Марія	1942/43	/																	
					1943/44	/																	
									1946/47														
17	Марія Думяк	Гр.кат	1934 I 4 №:442 525	Осип I Євфрозина	1941/42	/																	
					1942/43																		
					1943/44																		
									1946/47														
18	Ярослав Думяк	Гр. кат	1934 III 22 №:348	Михайло I Анастазія	1941/42	/																	
					1942/43																		
					1943/44																		
									1946/47														

1	2	3	4	5	6								7	8				9	10	11	12	13	
19	Юліян Думяк .	Гр.кат	1934 XI 1 №:201	Осип I Марія	1942/43	/				1946/47													
					1943/44																		
20	Степан Думяк	Гр.кат	1934 III 25 №:169	Григорій I Анна	1941/42	/						1946/47											
					1942/43																		
					1943/44								1948/49										
21	Марія Дрогобищька	Гр. кат	1934 VI 2 №:108	Степан I Юлія	1941/42	/						1946/47											
					1942/43																		
					1943/44								1948/49										

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
22	Олена Котик .	Гр.кат	1934 I 16 №:304	Миколай I Теодозія	1941/42 / 1942/43 1943/44							Вибула
23	Гнат Кахній	Гр.кат	1934 IV 20 №:369	Степан I Анна	1941/42 / 1942/43 1943/44 1946/47 1948/49							В Одесі
24	Іван Кибза	Гр. кат	1934 I 20 №:115	Михайло I Марія	1941/42 / 1942/43 1943/44 1946/47 1947/48							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
25	Марія Кахній	Гр.кат	1934 II 6 №:35	Іван І Марія	1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
26	Ярослава Кушнір	Гр.кат	1934 II 16 №:12	Григорій І Анастазія	1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44	1948/49						
						1946/47						
27	Осип Іванчик	Гр. кат	1934 XII 23<~~№:473~~> 558	Петро І Анна	1942/43 /							
					1943/44							
						1948/49						
						1946/47						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
28	Ярослава Лоїк	Гр.кат	1934 VII 2 №:26	Дмитро I Анастазія	1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							
29	Євфрозина Лазорович	Гр.кат	1934 I 6 №:38	Осип I Олена	1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							
					1948/49							
30	Марія Лялюк	Гр. кат	1934 VII 21 №:494	Теодор I Катерина	1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
31	Ярослав Лялюк .	Гр.кат	1934 III 9 №:73	Миколай I Катерина	1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
32	Емілян Маринович	Гр.кат	1934 XI 20 №:39	Василь I Марія	1942/43 /							
					1943/44							
					1948/49							
33	Іван Микитич	Гр. кат	1934 XII 1 №:143	Василь I Марія	1942/43 /							
					1943/44							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
34	Марія Микитич	Гр.кат	1934 II 5 №:357	Миколай I Анастазія	1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							
35	Марія Митчин	Гр.кат	1934 IV 4 №:332	Дмитро I Анна	1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							
					1948/49							
36	Катерина Мецан	Гр. кат	1934 I 10 №:549	Василь I Анастазія	1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
37	Анна Рибяк .	Гр.кат	1934 VI 19 №:8	Гнат I Марія	1941/42 / 1942/43 1943/44 19 46/47 19 48/49							
38	Михайло Рибяк	Гр.кат	1934 I 2 №:521	Іван I Таціанна	1941/42 / 1942/43 1943/44 19 46/47 1948/49							
39	Осип Сольвар	Гр. кат	1934 VIII 15 №:19	Ілько I Анна	1941/42 / 1942/43 1943/44 1946/47 19 48/49 1948/49					1997		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
40	Анастазія Сопотницька .	Гр.кат	1934 IX 22 №:327	Осип I Катерина	1941/42 / 1942/43 1943/44 19 46/ 47 19 48/ 49							
41	~~Ярослава~~ Сидор	Гр.кат	~~1934~~ ~~III~~ ~~12~~ ~~№:337~~	~~Юрко~~ ~~I~~ ~~Анастазія~~	1941/42 / 1942/43 1943/44					1946		
42	Михайло Сопотницький	Гр. кат	1934 X 6 №:271	Катерина	1942/43 / 1943/44 194 6/4 7 194 8/4 9 19 48/ 49							Помер

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
43	Євфрозина Ткачів .	Гр.кат	1934 I 6 №:187	Григорій I Юлія	1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							
44	Стефанія Твердовська	Гр.кат	1934 III 10 №:227	Катерина	1941/42 /							\
					1942/43							
					1943/44							
45	Іван Твердовський	Гр. кат	1934 IX 26 №:238	Михайло I Анна	1942/43 /							3
					1943/44							
					1947	1948/49						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
46	Петро Тимишин .	Гр.кат	1934 IV 21 №:420 502	Осип I Євдокія	1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							
47	Василь Тимишин	Гр.кат	1934 VI 2 №:452 495	Марія	1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							
48	Анна Твердовська	Гр. кат	1934 III 10 №:232	Михайло I Катерина	1941/42 /							3
					1942/43							
					1943/44							
					1946/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
49	Анна Франко	Гр.кат	1934 VIII 27 №:99	Євфрозина	1941/42 / 1942/43 1943/44 19 46/47 19 48/49							
50	Анна Хруник	Гр.кат	1934 VII 15 №:351	Степан I Марія	1941/42 / 1942/43 1943/44 19 46/47 19 48/49							
51	Юлія Хруник	Гр. кат	1934 XII 30 №:535 313	Василь I Євфрозина	1942/43 / 1943/44 19 46/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
52	Миколай Хохлач .	Гр.кат	1934 VI 7 №:62	Іван I Марія	1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
						19 48/49						
						19 46/47						
53	Еміліян Цюник	Гр.кат	1934 X 7 №:94	Іван I Марія	1942/43 /							
					1943/44							
						19 48/49						
54	Миколай Чапля	Гр. кат	1934 XII 4 №:67	Іван I Марія	1942/43 /							
					1943/44							
						19 46/47						
						1948/49						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
55	Стефанія Чапля .	Гр.кат	1934 XI 10 №:160	Василь I Анна	1942/43 /							
					1943/44							
					1946/47							
						1948/49						
56	Михайло Чапля	Гр.кат	1934 VIII 3 №:180	Миколай I Євдокія	1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
						1948/49						
57	Євфрозина Чапля	Гр. кат	1934 IX 5 №:466	Миколай I Анастазія	1942/43 /							
					1943/44							
					1946/47							
						1948/49						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
58	Вікторій Чапля .	Гр.кат	1934 X 4 №:183	Гнат I Марія	1942/43 /							
					1943/44							
						19 46/47						
						19 48/49						
59	Євфрозина Чапля	Гр.кат	1934 XII 27 №:139	Степан I Юлія	1942/43 /					1944		
					1943/44							
						1948/49						
60	Євфрозина Шумеляк	Гр. кат	1934 I 9 №:472	Василь I Катерина	1941/42 /							В Німеччині 1942
					1942/43							
					1943/44							
						19 46/47						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
61	Василь Шумеляк .	Гр.кат	1934 V 26 №:349	Михайло I Євдокія	1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
					1948/49							
62	Осип Яцуляк	Гр.кат	1934 XIII 29 №:419	Степан I Анастазія	1942/43 /							
					1943/44							
63	Юліян Ільницький	Гр. кат	1934 VIII 20 №:209	Василь I Катерина	1941/42 /							
					1942/43							
					1943/44							
					1947/48							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
64	Іван Віткович .	Гр.кат	1934 I 30 №:95 111	Миколай I Юлія								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Осип Бучак .	Гр.кат	1935 IX 15 №:109	Михайло I Євфрозина	1942/43 /							Калїка
					1943/44							
						1948/49						
						1946/47						
						1952/53						
2	Марія Бучак	Гр.кат	1935 X 4 №:44 51	Осип I Анастазія	1942/43 /							
					1943/44							
						1946/47						
						1948/49						
3	Дмитро Бучак	Гр. кат	1935 X 25 №435 517	Миколай I Катерина	1942/43 /							
					1943/44 /							
						1946/47						
						1948/49						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
4	Євфрозина Бучак	Гр.кат	1935 X 7 №:481	Андрій I Теодозія	1942/43							
					1943/44							
5	Михайло Вовків	Гр.кат	1935 XI 24 №:~~366~~ 440	Миколай I Марія	1942/43 /							
					1943/44 /							
						19 46/47						
						19 48/49						
						49/50						
6	Стефанія Віткович	Гр. кат	1935 IX 23 №:~~70~~ 80	Григорій I Марія	1942/43 /							
					1943/44							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
7	Анна Винницька .	Гр.кат	1935 II 11 №:466 549	Михайло I Марія	1942/43 /							
					1943/44							
					19 46/47							
					19 48/49							
8	Володимир Гаврилик	Гр.кат	1935 III 6 №:99	Теодор Анна	1942/43 /							
					1943/44							
					19 48/49							
9	Дарія Губицька	Гр. кат	1935 V 18 №:334	Осип Марія	1942/43 /							
					1943/44							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
10	Анна Гром .	Гр.кат	1935 IX 7 №:274 308	Михайло Анна	1942/43 /							
					1943/44							
					1946/47							
11	Еміліян Гром	Гр.кат	1935 X 5 №:244 274	Григорій Анна	1942/43 /							
					1943/44							
					1946/47							
					1948/49							
12	Євфрозина Гелій	Гр. кат	1935 II 20 №:232 284	Михайло Марія	1942/43 /							
					1943/44							
					1946/47							
					1948/49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
13	Юліан Дуляк .	Гр.кат	1935 I 8 №:154	Михайло Катерина	1942/43 /							В Німеччині
					1943/44	19 46/47						
14	Миколай Добрянський	Гр.кат	1935 III 14 №:~~232~~ 304	Михайло Євфрозина	1942/43 /							
					1943/44							
						19 46/47	1948/49					
15	Євфрозина Дрогобицька	Гр. кат	1935 III 8 №:~~469~~ 554	Михайло Євдокія	1942/43 /							
					1943/44 /							
						19 46/47	19 48/49					

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
16	Катерина Дрогобицька .	Гр.кат	1935 VII 25 №:~~301~~ 361	Іван Марія	1942/43 /							
					1943/44							
					19 46/47							
						19 48/49						
17	Дарія Думяк	Гр.кат	1935 VII 28 №:162	Іван Юлія	1942/43 /							
					1943/44							
					1946/47 / 19 48/49							
18	Степан Думяк	Гр. кат	1935 IX 25 №:~~162~~ 194	Миколай Катерина	1942/43 /							
					1943/44							
					19 46/47				19 48/49			

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
19	Василь Дрогобицька .	Гр.кат	1935 IX 22 №:450 490	Іван Анна	1942/43 / 1943/44 19 44							
20	Іван Кахній	Гр.кат	1935 II 4 №44 518	Степан Анастазія	1942/43 / 1943/44 19 48/49 19 46/47 195 2/5 3							
21	Євфрозина Климко	Гр. кат	1935 II 17 №:440 492	Василь Параска	1942/43 / 1943/44 1946/47 / 19 48/49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
22	Юліян Кахній .	Гр.кат	1935 XI 20 ~~№:120~~ 144	Осип Катерина	1942/43 /							
					1943/44							
						19 48/49						
						19 49/50						
23	Василь Лялюк	Гр.кат	1935 I 19 ~~№434~~ 518	Миколай Анна	1942/43 /							
					1943/44							
						19 46/47						
						1948/49						
						19 49/50						
24	Юліян Лазорчин	Гр. кат	1935 I 18 №:98	Миколай Марія	1942/43 /							Служити в Горішнчах
					1943/44							
						19 45/46						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
25	Михайло Лялюк .	Гр.кат	1935 II 2 №:~~59~~ 63	Гнат Анна	1942/43 / 1943/44 19 46/47 47/48							
26	Анна Лазорчин	Гр.кат	1935 III 17 №:~~60~~ 67	Дмитро Анна	1942/43 / 1943/44 19 46/47 1948/49							
27	Катерина Лялюк	Гр. кат	1935 VI 24 №:~~69~~ 79	Степан Анастазія	1942/43 / 1943/44 19 48/49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
28	Іван Лунів	Гр.кат	1935 VI 20 №:220	Василь Анна	1942/43 /							
					1943/44					1943		
29	Анастазія Микитич	Гр.кат	1935 III 8 №:126	Гринь Анастазія	1942/43 /							
					1943/44 /							
					1944/45 /							
					/ /							
					1946/47 /							
					1948/49							
30	Марія Матлак	Гр. кат	1935 VI 2 №:~~129~~ 152	Степан Євфрозина	1942/43 /							
					1943/44							
					1946/47							
					1948/49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
31	Катерина Митчин .	Гр.кат	1935 VII 7 №:~~307~~ 369	Василь Теодозія	1942/43 /							
					1943/44							
					1946/47							
						1948/49						
32	Григорій Маглак	Гр.кат	1935 IX 3 №:324	Андрій Анна	1943/44 /							
					1943/44							
37	Марія Петречків	Гр. кат	1935 IX 19 №:49	Петро Євфрозина	1942/43 /							
					1943/44							

1	2	3	4	5	6								7	8				9	10	11	12	13
38	Іван Рибяк .	Гр.кат	1935 VII 16 ~~№:428~~ 512	Василь Марія	1942/43	/																
					1943/44																	
									1946/47													
											1948/49											
39	Марія Саляк	Гр.кат	1935 II 20 ~~№:392~~ 489	Теодор Катерина	1942/43	/																
					1943/44																	
									1946/47	1948/49												
40	Марія Сарабрин	Гр. кат	1935 IV 2 №:220	Осип Катерина	1942/43	/																
					1943/44																	
									1948/49													

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
41	Степан Сарабрин .	Гр.кат	1935 IX 26 №:517	Миколай Анастазія	1942/43 / 1943/44							Вийхав До Німеччини
42	Дарія Тимишин	Гр.кат	1935 I 2 №:431 513	Юліан Олена	1942/43 / 1943/44							
43	Анна Тимишин	Гр. кат	1935 I 2 №:155	Михайло Катерина	1942/43 / 1943/44							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
44	Анна Твердовська .	Гр.кат	1935 I 14 №~~339~~ 401	Миколай Марія	1942/43 /							
					1943/44 /							
					1948/49							
45	Юліан Фирга	Гр.кат	1935 III 3 №:540	Осип Марія	1942/43 /						2000 р.	
					1943/44 /							
					1946/47							
					1948/49							
46	Олена Фридер	Гр. кат	1935 III 27 №:377	Осип Анна	1942/43 /							
					1943/44 /							
					1946/47							
					48/49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
47	Євфрозина Фридер .	Гр.кат	1935 VI 25 №:417	Михайло Анна	1942/43 /							
					1943/44 /							
					19 48/49							
48	Іван Хруник	Гр.кат	1935 VIII 1 №:478	Лько Анна	1942/43 /							
					1943/44 /							
					19 46/47							
					19 48/49							
49	Марія Хруник	Гр. кат	1935 IX 9 №:449 533	Михайло Анна	1942/43 /							
					1943/44							
					19 46/47							
					19 48/49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
50	Марія Чапля .	Гр.кат	1935 I 16 №196	Михайло Анастазія	1942/43 /							
					1943/44 /							
					19 46/47							
51	Степан Чапля	Гр.кат	1935 I 10 №196	Катерина	1942/43					1936		Помер
					1943/44							
52	Михайло ~~Чапля~~ Добрянський	Гр. кат	1935 IV 1 №~~250~~ 303	Євдокія Михайло	1942/43 /							Легітимований 1949
					1943/44 /							
					19 46/47							
					1948/49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
53	Марія Чапля .	Гр.кат	1935 VIII 6 №:385 463	Петро Анна	1942/43 /							
					1943/44 /							
						19 48/49						
54	Степан Чапля	Гр.кат	1935 X 2 №:513 324	Дмитро Катерина	1942/43 /							
					1943/44 /							
					19 46/47					1990		
						194 8/4 9						
55	~~Марія~~ ~~Чапля~~	Гр. кат	1935 XI 11 №:148	Василь Юлія	1942/43 /					1943		
					1943/44							

1	2	3	4	5	6								7	8				9	10	11	12	13
56	Василь Гаврилик .	Гр.кат	1935 VIII 30 №:48	Дмитро Софія	1942/43	/																
					1943/44	/		1943/44														
56	Марія Буцяк	Гр.кат	1935 IX 13 №:~~168~~ 197 Нагуєвичі	Василь Анна	1943/44	/																
								1946/47	1948/49													
57	Стефанія Добрянська	Гр. кат	1935 XI 17 №:4 Нагуєвичі	Миколай Євфрозина																		
									1946/47													
											1948/49											

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
58	Михайло Гілій .	Гр.кат	1935 XI 6 ~~№296~~ 355	Гринь Марія	1943/44 /					1993		
					1946/47							
59	Марія Климко	Гр.кат	1935 V 25 №163 Нагуєвичі	Анастазія	1943/44 /							
60	Анна Чапля	Гр. кат	1935 VII 27 ~~№155~~ 186 Нагуєвичі	Дмитро Олена	1943/44 /							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
61	Василь Рибяк .	Гр.кат	1935 VIII 22 №~~428~~ 511 Нагуєвичі	Михайло Анастазія	1943/44 /							
					19 48/49							
62	Юлія Думяк	Гр.кат	1935 IV 15 239 №~~220~~ Нагуєвичі	Олекса Олена	1943/44 /							
					19 46/47							
					19 48/49							
63	Михайло Гром	Гр. кат	1935 VI 18 №~~387~~ 485 Нагуєвичі	Михайло Олена	1943/44 /							
					19 46/47							
					19 48/49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
64	Євфрозина Твердовська .	Гр.кат	1935 VI 10 №~~182~~ 214 Нагуєвичі	Гнат Анастазія	1943/44 /							
					19 46/47							
					19 48/49							
	Шумеляк Василь	Гр.кат	1935 V 26	Михайло	19 46/47							
	Завідняк Дарія	Гр. кат	1935 VI 27	Степан	1946/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	Гаврилик Василь .	Гр.кат	1935 VIII 30 №504 214	Дмитро	1946/47 1948/49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Буцяк Іван .	Гр.кат	1936 I 3 №~~52~~ 50	Миколай Анастазія	1943/44 /							
					19 46/ 47							
					19 48/ 49							
2	Буцяк Миколай	Гр.кат	1936 VIII 22 №30	Василь Катерина								
					19 49/ 50	19 49/ 50						
3	~~Вольчак~~ Анастазія	Гр. кат	1936 IX 20 №310	Гнат Євфрозина						1943		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
4	Волошиновська Анастазія .	Гр.кат	1936 IX 20 №:310	Михайло Таціанна	19 46/ 47 / 19 48/ 49 / 19 49/ 50 / 19 49/ 50							
5	Гаврилик Анна	Гр.кат	1936 I 2 №~~113~~ 135	Теодор Феся	19 46/ 47 / 19 49/ 50							
6	Гром Степан	Гр. ка	1936 III 10 №~~249~~ 300	Петро Євдокія	1943/ 44 / 19 46/ 47 / 19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
7	Гаврилик Ольга .	Гр.кат	1936 I 3 №:491	Михайло Анна								
8	Годій Євфрозина	Гр.кат	1936 VIII 10 №454 538	Пилип Марія	19 48/ 49							
9	Гаджула Анна	Гр. ка	1936 XI 23 №:287 246	Осип Олена	1943/ 44 /							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
10	Гілій Євфрозина .	Гр.кат	1936 VIII 1 №~~351~~ 435	Дмитро Катерина	19 46/ 47							
					19 48/ 49							
11	Думяк Теодор	Гр.кат	1936 IV 13 №~~329~~ 399	Миколай Катерина								
					19 46/ 47							
					19 48/ 49							
12	Думяк Віра	Гр. кат	1936 V 1 №~~355~~ 427	Степан Олена	19 46/ 47							
					19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
13	Добрянська Анастазія	Гр.кат	1936 VI 24 №:~~252~~ 304	Михайло Євфрозина	1943/44 / 19 46/47 19 48/49							Померла
14	Думяк Тацianна	Гр.кат	1936 VI 7 №:210	Григорій Анна	19 46/47 19 48/49							
15	Данилів Стефанія	Гр. ка	1936 IX 12 №:161	Петро Анна	19 46/47							

1	2	3	4	5	6								7	8				9	10	11	12	13
16	Добрянська Ярослава .	Гр.кат	1936 I 1 №:286	Миколай Марія	1943/44	/																
									1946/47													
											1948/49											
17	Дрогобицький Степан	Гр.кат	1936 I 11 №:229 276	Олекса Анна	1943/44	/																Помер
								1946/47														
										1948/49												
18	~~Котик Юліян~~	Гр. ка	1936 III 5 №:354	~~Осип Євфрозина~~																1946		Каліка

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
19	Кахній Василь .	Гр.кат	1936 IV 25 №:35	Іван Марія								
20	Кахній Степан	Гр.кат	1936 II 4 №:~~48~~ 51	Степан Анастазія	19 46/ 47; 19 48/ 49							
21	Лагдан Миколай	Гр. ка	1936 XII 18 №:~~255~~ 309	Теодор Феся Теодозія	1943/ 44; 19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6							7	8	9	10	11	12	13
					1943/ 44	/												
22	Лопушанський Євстахій .	Гр.кат	1936 III 22 №:~~269~~ 325	Михайло Анна				19 46/ 47	19 48/ 49									
23	Лесівців Миколай	Гр.кат	1936 VII 25 №:~~94~~ 41	Михайло Марія			19 46/ 47 19 48/ 49											
24	Лялюк Євфрозина	Гр. ка	1936 IV 27 №:~~25~~ ~~37~~ 549	Василь Анна			19 46/ 47		19 48/ 49									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
25	Думяк ~~Нечунянська~~ Стефанія .	Гр.кат	1936 III 29 ~~№:269~~ 326	Михайло Євфрозина	1943/44 /							Легітимована
26	Франко ~~Мариневич~~ Юліян	Гр.кат	1936 II 21 №:85	Євфрозина								Німий-гикавий
27	Микитич Михайло	Гр. кат	1936 VIII 20 №:126	Григорій Анастазія								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
28	Подляшецький Мілько .	Гр.кат	1936 XI 25 №:~~320~~ 387	Миколай Анна	1943/44 19 46/47 19 48/49							
29	Павлик Катерина	Гр.кат	1936 VII 18 №:~~370~~ 444	Василь Феся	1943/44 / 19 46/47 19 48/49							
30	Подляшецька Анна	Гр. ка	1936 VIII 6 №:~~333~~ 403	Юліян Катерина	1943/44 / 19 46/47 19 48/49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
31	Рибяк Ярослава .	Гр.кат	1936 VII 1 №:~~76~~ 87	Миколай Євфрозина	1946/47 1948/49							
32	Рибяк Ярослав	Гр.кат	1936 II 19 №:~~8~~-9	Гнат Марія	1946/47 1948/49							
33	Твердовська Євфрозина	Гр. ка	1936 IV 4 №:249	Анна	1948/49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
34	Тимишин Олена.	Гр.кат	1935 VII 26 №:~~420~~ 502	Осип Євдокія	19 48/ 49							
35	Тимишин Миколай	Гр.кат	1936 XII 19 №:~~439~~ 523	Теодор Анна	1943/ 44 / 19 46/ 47 19 48/ 49							
36	Фирта Григорій	Гр. ка	1936 IX 9 №:~~282~~ 340	Осип Марія	1943/ 44 / / 19 46/ 47 19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
37	Ткачів Микола	Гр.кат	1936 I 11 №:156	Григорій Юля								Нема
38	Франко Дарія	Гр.кат	1936 VII 25 №:84	Іван Катерина	1946/47; 1948/49							
39	Хруник Анна	Гр. ка	1936 IV 11 №:~~867~~ 445	Степан Марта	1943/44; /; 1946/47; 1948/49							

1	2	3	4	5	6								7	8				9	10	11	12	13
40	Хохлач Ярослава	Гр.кат	1936 III 10 №:~~68~~ ~~71~~ 80	Михайло Марія	1943/ 44	/			19 46/ 47	19 48/ 49												
41	Хруник Григорій	Гр.кат	1936 II 26 №:~~175~~ 264	Осип Анна				19 46/ 47	19 48/ 49													
42	Хруник Юліян	Гр. ка	1936 II 15 №:~~397~~ 472	Онофер Анна				19 46/ 47		19 48/ 49												

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
43	Хруник Анна	Гр.кат	1936 I 21 №:388	Теодор Олена	1943/ 44							
					19 46/ 47							
					19 48/ 49							
44	~~Цюник~~ ~~Віра~~ Анна	Гр.кат	1936 VII 19 №:203	Осип Марія						1941	Померла	
45	Чапля Михайло	Гр. ка	1936 III 12 ~~№:312~~ 376	Іван Олена								
					19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
46	Чапля Миколай	Гр.кат	1936 III 31 №:152	Іван Катерина	19 48/ 49	19 51/ 52						
47	Чапля Марія	Гр.кат	1936 V 10 №:~~225~~ 260	Миколай Олена	19 46/ 47 19 48/ 49							
48	Червак Марія	Гр. ка	1936 X 7 №:~~350~~ 421	Анастазія	1944							Вибула в Дрогобич 14.III.1950р.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
49	Чапля Євфрозина	Гр.кат	1936 IX 15 №:~~210~~ 249	Григорій Марія	19 48/ 49							
50	Чапля Михайло	Гр.кат	1936 VII 18 №:210	Михайло ~~Іван~~ Анастазія	1943/ 44 /	19 46/ 47						
51	Шумеляк Марія	Гр. ка	1936 II 16 №:~~350~~ 450	Василь Катерина	19 46/ 47 19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
52	Шумеляк Дарія	Гр.кат	1936 III 14 №:~~349~~ 2450	Михайло Євдокія	19 46/ 47							
					19 48/ 49							
53	Ясінська Євфрозина	Гр.кат	1936 XII 26 №:53	Теодор Марія	19 46/ 47							
					19 48/ 49							
54	Буцяк Іван	Гр. ка	1936 VII 5 №:~~22~~ 24	Михайло Анна	1943/ 44							
					19 46/ 47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
55	Гром Євфрозина	Гр.кат	1936 IV 4 №:~~249~~ 308	Михайло Анна	1943/ 44							
					19 46/ 47							
	Лялюк Євфрозина	Гр.кат	1936 IV 10 №:433	Григорій Євдокія								
					19 48/ 49							
56	Чапля Юліян	Гр. ка	10.I 1936	Миколай Євдокія	19 46/ 47							
					19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
57	Фирта Марія	Гр.кат	1936 VI 4 223	Михайло Настя	1946/47 1948/49							
58	Баранченко Валя	Гр.кат	1936 II 23 №:94	Павло	1946/47							
	Коник Степан	Гр. ка	1936 IV 19 №:405	Іван	1946/47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Буцяк Катерина	Гр.кат	1937 IV 1 ~~10~~ №:~~36~~ 128	Дмитро Олена	19 46/ 47 19 48/ 49							
2	Буцяк Марія	Гр.кат	1937 VI 2 519 №:~~436~~	Іван Анастазія	19 48/ 49							
3	Бадинська Стефанія	Гр. ка	1937 VIII 7 374 №:~~323~~	Андрій Євфрозина	19 46/ 47 19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
4	Бадинська Катерина	Гр.кат	1937 XI 3 390 №:323	Іван Агафія	19 46/ 47 19 48/ 49								
5	Войтусік Степан	Гр.кат	1937 I 15 №:391	Владислав Марія						2000р			
6	Винницька Анна	Гр. ка	1937 II 1 563 №:478	Іван Марія									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
7	Валько Роман	Гр.кат	1937 II 1 №:443 добре	Михайло Марія	19 48/ 49							
8	Віткович Михайло	Гр.кат	1937 V 1 90 №~~77~~	Михайло Марія	19 48/ 49							
9	Винницький Миколай	Гр. ка	1937 III 27 341 №:~~282~~	Петро Марія	19 46/ 47 19 48 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
10	Винницька Анна	Гр.кат	1937 III 21 №:39	Миколай Анна	19 46/ 47 19 48/ 49							
11	Винницька Марія	Гр.кат	1937 X 6 134 №~~462~~	Миколай Анна	19 46/ 47 19 48/ 49							
12	Валько Іван	Гр. ка	1937 X 5 392 №:~~325~~	Миколай Марія	19 46/ 47 19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
13	Гайгель Ольга	Гр.кат	1937 II 9 8 №:~~7~~	Миколай Євфрозина	19 46/ 47 19 48/ 49								
14	Гром Михайло	Гр.кат	1937 II 16 №:~~235~~ 277	Миколай Євфрозина	19 46/ 47							В Німеччині	
15	Гром Анастазія	Гр. ка	1937 III 11 235 №:~~198~~	Михайло Анастазія	19 46/ 47 19 48/ 49								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
16	Гром Євфрозина	Гр.кат	1937 III 25 124 №:~~106~~	Дмитро Марія	19 48/ 49							
17	Гвоздецька Марія		1937 VII 27 371 №:~~399~~	Михайло Анастазія	19 46/ 47 19 48/ 49							
18	Гаврилик Дарія		1937 VII 27 №:484	Гринь Анастазія	19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
19	Голубовська Віра		1937 IX 18 №:405	Степан Анастазія								
20	Дрогобицький Юліян		1937 III 26 490 №:~~499~~	Іван Анна	19 48/ 49							
21	Дуда Євфрозина		1937 V 23 383 №:~~417~~	Яків Марія	19 46/ 47 19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
22	Дрогобицька Дарія		1937 VI 3 №:485	Василь Євфрозина	1946/47 1948/49							
23	Думяк Степан		1937 VI 30 239 №:~~202~~	Олекса Олена	1948/49							
24	Думяк Іван		1937 VIII 7 №:206	Осип Євфрозина	1946/47 1948/49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
25	Думяк Ярослава		1937 XI 10 383 №:~~329~~	Степан Катерина	19 46/ 47 19 48/ 49							
26	Котик Петро		1937 I 2 425 №:~~353~~	Іван Олена	19 46/ 47 19 48/ 49							
27	Кімаковичч Стефанія		1937 I 26 №:463	Миколай Анна								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
28	Кахній Іван		1937 II 7 25 №:~~25~~	Степан Олена	19 46/ 47 19 48/ 49							
29	Климко Михайло		1937 III 12 487 №:~~406~~	Василь Анна	19 48/ 49							
30	Коник Стефанія		1937 VIII 25 298 №:~~248~~	Іван Євфрозина								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
31	Кімаковичъ Миколай		1937 X 18 460 №:~~383~~	Василь Марія	19 48/ 49					1940			
32	~~Лялюк~~ ~~Євфрозина~~		1937 IV 10 №:433									Вписана під 1936р.	
33	Лялюк Юліян		1937 II 3 №:27	Тимотей Олена									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
34	Лоєк Осип		1937 II 20 181 №:151	Василь Євфрозина	19 46/ 47 19 48/ 49							
35	Лялюк Михайло		1937 III 21 518 №:434	Миколай Анна	19 46/ 47 19 48/ 49							
36	Лялюк Марія		1937 XI 17 №:65	Гнат Анна	19 46/ 47 19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
37	Івасенко Ярослав		1937 XII 8 №:90	Ольга	1946/47 1948/49								
38	Микитич Євфрозина		1937 II 7 №271	Василь Марія	1948/49								
39	Митчак Ілько		1937 IX 3 430 №:~~356~~	Дмитро Анна	1946/47 1948/49								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
40	Мацько Миколай		1937 VII 5 468 №:~~368~~	Михайло Анна	19 48/ 49							
41	Рурак Стефанія		1937 III 12 344 №:~~285~~	Михайло Марія	19 46/ 47 19 48/ 49							
42	Рибяк Анна		1937 IX 25 №:~~9~~-20	Теодор Катерина	19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
43	Олефір Осип		1937 I 3 №:~~472~~ 557	Михайло Марія	19 48/ 49							
44	Огар Катерина		1937 VII 6 351 №:~~291~~	Петро Марія	19 46/ 47 19 48/ 49							В Київській області
45	Соберанська Євфрозина		1937 XII 5 544 №:~~461~~	Миколай Анна	19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
46	Сарабрин Михайло		1937 I 15 264 №:220	Осип Катерина	1946/47 1948/49							
47	Саляк Катерина		1937 III 17 475 №:392	Теодор Катерина	1948/49							
48	Тимишин Євфрозина		1937 I 7 502 №:420	Осип Євдокія	1946/47 1948/49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
49	~~Салик~~ ~~Степан~~		1937 I 9 №:455	Михайло Євдокія						1944		
50	Сарабрин Анна		1937 I 4 ~~212~~ №:~~208~~ 246	Михайло Євдокія	19 46/ 47 19 48/ 49							
51	Тимишин Василь		1937 III 25 536 №:~~452~~	Гринь Анна	19 46/ 47 19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
52	Фирта Дмитро		1938 XI 8 340 №:~~282~~	Осип Марія	19 46/ 47 19 48/ 49							
53	Хруник Степан		1937 I 4 467 №:~~387~~	Василь Євфрозина	19 46/ 47 19 48/ 49							
54	Хруник Анастазія		1937 1934 I 15 478 №:~~393~~	Лько Анна	19 46/ 47 19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
55	Хрунник Дмитро		1937 II 18 478 №:~~392~~	Ілько Марія	1946/47 1948/49					1944			
56	Хрунник Емілія		1937 III 23 401 №:~~331~~	Іван ~~Дмитро~~ Анна ~~Марія~~	1946/47 1948/49					1944			
57	Хрунник Марія		1937 V 29 №:101	Гнат Марія	1948/49					1944			

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
58	Чапля Марія		1937 IV 13 201 №:183	Дмитро Катерина	19 46/ 47 19 48/ 49							
59	Чапля Віктор		1937 IV 11 №160	Василь Анна	19 46/ 47 19 48/ 49							
60	Яворська Стефанія		1937 IX 12 №:34 38	Миколай Катерина	19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
61	Мецан Іван		1937 II 25 №:549	Василь Анастазія	19 46/ 47 19 48/ 49								
	Мартушкевич Василь ~~Михайло~~		1937 I 1 №261	Михайло Марія	19 46/ 47 19 48/ 49								
62	Лялюк Юліян		1937 I 2	Михайло Анна									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
63	Войтусік Мечислав		1937 I 6	Юліян	19 46/ 47							
					19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Буцяк Юлян		1938 I 4 №~~228~~ 112	Василь Анна	1946/47 1948/49							
2	Буцяк Катерина		1938 III 20	Осип Марія	1946/47 1948/49							
3	Балуш Михайло		1938 III 27	Іван Марія	1944							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
4	Буцяк Євфрозина		1938 VII 19	Михайло Євфрозина	19 48/ 49							
5	Буцяк Марія		1938 IX 27	Миколай Катерина								
6	Винницька Розалія		1938 IV 11 №:359	Михайло Катерина	19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
7	Виницький Михайло		1938 IX 15 №:414	Теодор Марія	1946/47 1948/49								
8	Віткович Юліян		1938 VIII 15	Онуфер Анна	1948/49								
9	Гром Євфрозина		1938 I 23 №:123	Іван Анна	1946/47 1948/49								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
10	Гром Юліян		1938 II 22 №:81	Миколай Анна								
11	Гром Степан		1938 VII 3	Анна								Вибув до Ясениці- Сільної Дня 12.IX.1945
12	Гаврилик Анна		1938 VII 31 №:560	Дмитро Зофія	19 46/ 47 19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
13	Гайгель Євфрозина		1938 XI 11 №:8	Миколай Розалія	19 48/ 49							
14	Дум'як Євфрозина		1938 II 2 №:326	Михайло Розалія	19 48/ 49							
15	Дудяк Євфрозина		1938 III 24 №:71	Михайло Катерина	19 46/ 47 19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
16	Дрогобицький Іван		1938 VIII 7 №:506	Миколай Матрона								
17	Добрянський Михайло		1938 I 10 №:509	Іван Олена	19 48/ 49							
18	Кушнір Михайло		1938 IV 19 №:481	Григорій Анастазія	19 46/ 47							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
19	Кімакович Юлян		1938 V 27 №:12	Михайло Анна	19 46/ 47 19 48/ 49							Помер 6.X.1949р.	
20	Лунів Ярослава		1938 I 1 №:26	Осип Євфрозина	19 48/ 49								
21	Лялюк Юліян		1938 III 16 №:181	Степан Анастазія	19 46/ 47 19 48/ 49								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
22	Лесівців Анна		1938 VIII 28 №:41	Михайло Марія									
23	Микитич Марія		1938 VII 24	Іван Євфрозина									
24	Матлак Марія		1938 VI 26 №:100	Андрій Анна	19 46/ 47 19 48/ 49								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
25	Матлак Євфрозина		1938 X 12 №:101	Осип Юлія	1946/47								
					1948/49								
26	Петречко Юліян		1938 X 13 №:339	Петро Євфрозина	1946/47								
					1948/49								
27	Риб'як Михайлина		1938 XI 20 №:511	Василь Марія									
					1948/49								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
28	Сольвар Осип		1938 I 2 №:23	Степан Марія	19 48/ 49							
29	Сидор Дарія		1938 III 1 №:424	Миколай Анастазія	19 48/ 49							
30	Сопотницька Марія		1938 III 10 №:503	Катерина	19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
31	Саляк Василь		1938 X 10	Михайло Євдокія	1948/49								
32	Сопотницька Євфрозина		1938 X 20	Петро Марія	1948/49								
33	Тимишин Ірина		1938 I 3 №:513	Ілько Олена	1948/49								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
34	Тимишин Володимир		1938 I 1 №:452	Михайло Ольга	1948/49								
35	Твердовська Євфрозина		1938 X 1 №:408	Миколай Марія	1948/49								
36	Франко Михайло		1938 VIII 16 №:18	Миколай Євфрозина	1948/49								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
37	Фафіндяк Степанія		1938 VII 13	Степан Марія	19 48/ 49							
38	Хруник Марія		1938 IV 18	Юлія								
39	Чапля Іван		1938 III 11 №:206	Михайло Марія	19 46/ 47 19 48/ 49							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
40	Чапля Олена		1938 I 30 №:~~502~~ 498	Степан Катерина	19 48/ 49								
41	Чапля Степан		1938 V 5	Миколай Анна	19 46/ 47 19 48/ 49								
42	Чапля Степан		1938 VI 19 №:463	Петро Анна	19 48/ 49								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
43	Юзефчик Степан		1938 VII 15 №:129	Іван Марія	1946/47 1948/48							
44	Ясінський Михайло		1938 XI 14 №:338	Петро Марія	1948/49							
45	Бучок Еміліян		1938 V 12 №:457	Михайло Катерина								

1	2	3	4	5	6								7	8				9	10	11	12	13
46	Гаврилик Марія Федорівна		1938 IV 3 №:61	Федір		19 46/ 47		19 48/ 48														
47	Кахній Настя		1938 II 3 №:99	Петро		19 46/ 47		19 48/ 49														
48	Хруник Марія		1938 V 29 №:117	Гнат			19 46/ 47		19 48/ 49													

В цій справі прошнуровано 147/ сто сорок сім сторінок.

14 травня 1955 року
Старший науковий співробітник Сологуб

Марія Добрянська.

Шкільна метрика села Нагуєвичі 1937 – 1953 рр. за матеріалами архіву церкви Перенесення мощів Святого Миколая.

Стаття складається із двох частин. У першій здійснено спробу аналізу становлення шкільництва та появи шкільних метрик у селі Нагуєвичі 1937 – 1953 р. У другій частині статті опубліковано шкільну метрику с. Нагуєвичі 1937 – 1953 рр, яка містить дані про учня (дитину), віросповідання, рік народження дитини, місце проживання (номер будинку), переїзд, закінчення школи, роки, в яких навчалися учні, дані батьків (імена). Також здійснено кодикологічний опис шкільної метрики.

Mariya Dobryanska.

School metrics of Naguyevychi 1937 – 1953 according to the archives of the Church of the Transfer of the Relics of St. Nicholas.

The article consists of two parts. In the first part an attempt is made to analyze the formation of schooling and the emergence of school metrics in the village of Naguyevychi 1937 – 1953. In the second part of the article the school metrics of Naguyevychi 1937 – 1953, which contains data about the student (child), religion, year of birth of the child, place of residence (house number), moving, graduation, years in which students studied, data of parents (names), is published. A codicological description of school metrics is also made.

УДК 94(477.83-21)(092):342.553"19"

Леонід ТИМОШЕНКО,
Марта ТИМОШЕНКО

РАЙМУНД ЯРОШ: СТОРІНКИ БІОГРАФІЇ ВИДАТНОГО ДІЯЧА ДРОГОБИЧЧИНИ

Перші біографічні відомості та й згадки про Раймунда Яроша, які фіксують його присутність у Дрогобичі, а пізніше – і в Трускавці, уміщено в пресі початку XX ст., переважно польській. Проте, як видається, перша спеціальна публікація про Раймунда Яроша з'явилася лише в 1964 р. у «Польському словнику біографічному» (автор Антоній Сабатовський)[1]. Варто відзначити науково-популярну книгу Станіслава-Славоміра Ніцеї «Кресове трьохмісто», в якій є великий нарис про Трускавець включно з розділом про Р. Яроша[2]. Про Раймунда Яроша писав також і письменник-документаліст Вєслав Будзинський. Так, він збудував свою розповідь на численних спогадах сучасників, а також подав досить повний компендіум світлин Яроша у Трускавці[3]. Автор, фактично, глорифікував постать, увівши до наукового вжитку загальник «легенда Яроша».

Чимало матеріалів про Трускавець (та й Дрогобич) опубліковано на сторінках вроцлавського часопису «Ziemia Drohobycka» (у 1991 – 2007 рр. вийшло друком 20 зошитів видання)[4], який трансформувався в «Biuletyn Stowarzyszenia Przyjaciół Ziemi Drohobyckiej» (станом на кінець 2016 р. вийшло 19 чисел видання). Публікації згаданих періодичних видань мають переважно мемуарно-біографічний характер. Цікавою є публікація поштівок Трускавця Ігоря Сеніва[5].

Серед науково-популярних видань сучасної пори виокремлюється ілюстрований історичний нарис Трускавця Галини Коваль[6]. Важливі статті опублікував Богдан Лазорак: одні мають науково-популярний характер, але спеціально присвячені Р. Ярошу[7], інші присвячені дотичним проблемам, зате в них наводяться

[1] Sabatowski Antoni. Jarosz Rajmund (1875 – 1937) // PSB. – Tom XI. – 1964-1965. – S. 9.

[2] Nicieja St. Sł. Kresowe trójmiasto. Truskawiec-Drohobycz-Borysław. – Opole, 2009. – S. 7-60.

[3] Budzyński W. Misto Schulca. – Warszawa, 2005. – S. 43-64.

[4] Чава І. Часопис «Ziemia Drohobycka» як джерело до історії Дрогобича, Борислава та Трускавця // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип. XVI. – Дрогобич, 2012. – С. 565-572.

[5] Сенів І. Трускавець на давній поштовій листівці. – Дрогобич, 2012.

[6] Коваль Г. Трускавець. Погляд крізь віки. – Львів, 2014; Її ж. Комерційний геній Раймонда Яроша, або акціонерна спілка «Трускавецькі джерела» // Фотографії Старого Львова. 31.12.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://photo-lviv.in.ua/komertsijnyj-henij-rajmonda-yarosha-abo-aktsionerna-spilka-truskavetski-dzherela/

[7] Лазорак Б. Раймунд Ярош (1875 – 1937 рр.) – власник курорту Трускавця і бургомістр міста Дрогобича // Трускавецький вісник. 25.11.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://protruskavets.org.ua/rajmund-yarosh-1875-–-1937-rr-–-vlasnyk-kurortu-truskavtsya-i-burhomistr-mista-

важливі факти про нього[8]. Також цікаві та інформативно наповнені публікації написав Ігор Чава, у них на підставі архівних джерел заповнюється декілька лакун щодо біографії та діяльності Р. Яроша у міжвоєнний період[9]. Першою статтею, в якій характеризується діяльність Р. Яроша у період до 1918 р., є дослідження Б. Лазорака та Л. Тимошенка[10].

Важливим джерелом, яке стало підставою для написання статті, є матеріали періодики, в основному регіональної, польськомовної, але не тільки, адже тема Трускавця та Дрогобича була дуже популярною[11]. Ще одне важливе джерело інформації – інтерв'ю з Р. Ярошем; таких віднайдено два – 1930 р. в «Газеті Польській» і 1936 р. в «Одноденці Трускавецькій»[12]. Важливим джерелом є також спогади внуків Р. Яроша – Раймунда Яроша II і Станіслава Богуського, які записав письменник Вєслав Будзинський[13]. Зокрема, у них уміщена безцінна інформація про повсякдення в житті та діяльності їх діда. У роботі також використано спогади секретарки Р. Яроша Кароліни Губицької, які записали за її життя краєзнавці П. Сов'як і Р. Пастух, а в переказі її племінниці п. Ірини Яців (Матвіїшин) Л. Тимошенко. З родинного архіву К. Губицької походять три незнаних досі документи: незасвідчена копія заповіту Р. Яроша 1932 р., засвідчене судове затвердження заповіту 1938 р., а також довідка-характеристика К. Губицької, підписана сином Яроша Романом у Кракові в 1962 р.

drohobycha/; Його ж. Раймунд Ярош (1875 – 1937): будівничий і реформатор // Майдан. Дрогобицька інтернет-газета. 29.11.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://maydan.drohobych.net/?p=11529; Його ж. Раймунд Ярош – останній бургомістр Дрогобича // Галицька брама. – № 4-6. – Львів, 2013. – С. 19-21.

[8] Лазорак Б. Drohobytsch in Alarm (1914 – 1916): епізоди до історії Дрогобицької цісарсько-королівської гімназії імені Франца Йосифа I // Майдан. Інтернет-газета. – 04.03.2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://maydan.drohobych.net/?p=18295; Його ж. Два епізоди про модернізацію «австрійського Дрогобича»: старі вулиці «по-новому» і «не провінційна мрія» про трамвай (1901, 1909 – 1914 рр.) // Актуальні питання гуманітарних наук. – Вип. 8. – Дрогобич, 2014. – С. 32-38; Лазорак Б., Лазорак Т. Дрогобицька цісарсько-королівська гімназія імені Франца Йосифа I в часі Першої світової війни (1914 – 1916): невідомі епізоди про «переддень» війни, російську окупацію і не тільки // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич, 2013. – С. 29-63.

[9] Чава І. З історії інституту почесного громадянства Дрогобича: реалії та контексти міжвоєнного періоду) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип. XIX-XX. – Дрогобич, 2017. – С. 318-319; Його ж. Міжвоєнний Дрогобич: до характеристики діяльності органів влади та управління // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип. XVII-XVIII. – Дрогобич, 2014. – С. 275-303.

[10] Лазорак Б., Тимошенко Л. Урядницька еліта Дрогобича періоду австрійського панування (1772 – 1918 рр.) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип. XIV-XV. – Дрогобич, 2011. – С. 530-584.

[11] Наприклад: Jarosz R. Na marginesie rozwoju zdrojownictwa w Malopolsce Wschodniej // Przegląd Podkarpacia. – Drohobycz, 1936. – 14 czerwca; Nieprawdziwe pogłoski o sprzedaży Truskawca // Kzrier Lwowski. – Warszawa, 1932. – 17 pazdziernika; Ostatnia droga ś. P. Rajmunda Jarosza // Przegląd Podkarpacia: Drohobycz-Borysław-Truskawiec. – 1937. – R. 4. – № 66. – S. 2; Posiedzenie żałobne Rady miejskiej w Drohobyczu // Przegląd Podkarpacia: Drohobycz-Borysław-Truskawiec. – R. 4. – № 65. – 1937. – S. 2; Truaskaiwc przechodzi w inne ręce? Nieprawdopodobne pogloski niepokoją Zaglębie // Gazeta Wieczorna. – Lwów, 1932. – 13 sierpca; Z histoji rozwoju Truskawca. 25-lecie pracy p. Rajmunda Jarosza // Dodatek do Nr 155 Ilustrowanego Kuriera Codziennego. – Kraków, 1936. – 5 czerwca; Ulica Rajmunda Jarosza w Drohobyczu // Przegląd Podkarpacia: Drohobycz-Borysław-Truskawiec. – R. 4. – № 68. – 1937. – S. 1.

[12] Gospodarcze znaczenie uzdrowisk. Wywiad u prezesa Związku Uzdrowisk Polskich R. Jarosza // Gazeta Polska. – Lwów, 1930. – 29 czerwca; Kurzrok M. Wszystko zdobywałem twardą pracą... Z rozmowy z p. prez. Rajmundem Jaroszem // Jednodniówka Truskawiecka. 30.V.1936. – Truskawiec, 1936. – S. 5-6.

[13] Budzyński W. Miasto Schulca… – S. 43-64, 386-390.

Згідно зі свідченнями біографів, Раймунд Ярош народився 17 березня 1875 р. у місті Кальварія Зебжидовська (Kalwaria Zebrzydowska), яке входило до складу королівства Галичини та Володимерії (тепер – Вадовіцький повіт Малопольського воєводства). Його батько Рудольф Ярош був повітовим суддею (мати – Марія з Клименсевичів). У родині був ще один син – Ян. Рано втративши батьків, Ярош навчався у Кракові (середня школа) та Ягеллонському університеті (факультет права). Розпочавши у 1899 р. активну трудову діяльність у Товаристві взаємних страхувань, Р. Ярош обрав важливу і потрібну під ту пору професію страхового агента. У 1898 р. одружився з Еммою Зоеллнер. У 1902 р. він переїхав до Дрогобича, маючи намір зробити свою подальшу кар'єру[14]. Як стверджує Ст. Ніцея, в Дрогобичі Р. Ярош несподівано знайшов свою «золоту жилу», хоча й не мав на початку жодних особливих перспектив на майбутнє[15].

Біографи також зазначають, що сім'я молодого правника була досить бідною. Згадана інформація походить зі спогадів самого Р. Яроша в його ювілейному інтерв'ю 1936 р. Так, він пригадав: «Було по-всякому. Був на возі і під возом... В лотерею не вигравав, жодної п'яді землі не продав, як сирота по начальнику суду, входячи в життя, не мав жодного гроша, взяв за дружину незаможну панну, нічого ні від кого не взяв...»[16].

Іл. № 1. Раймунд Ярош. 1930-ті рр. З архіву К. Губицької

[14] Sabatowski Antoni. Jarosz Rajmund… – S. 9; Лазорак Б. Раймунд Ярош (1875 – 1937 рр.) – власник курорту Трускавця і бургомістр міста Дрогобича // Трускавецький вісник. 25.11.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://protruskavets.org.ua/rajmund-yarosh-1875-–-1937-rr-–-vlasnyk-kurortu-truskavtsya-i-burhomistr-mista-drohobycha/; Rajmund Jarosz (prezydent miasta) // WikipediA. Wolna encyclopedia 21 mar 2021. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pl.wikipedia.org/wiki/Rajmund_Jarosz_%28prezydent_miasta%29

[15] Nicieja St. S. Kresowe trójmiasto... – S. 47.

[16] Kurzrok M. Wszystko zdobywałem twardą pracą...– S. 6.

Відтак, саме Р. Ярош спричинився до творення легенди про своє неймовірне збагачення. Потрібно сказати, що в регіоні вже були приклади творення подібних легенд: так, тут ще в XIX ст. побутувала легенда Ісаака Гартенберга, який з простого корчмаря у Майдані швидко перетворився на одного з перших великих магнатів краю. До слова, в другій половині XIX ст. Гартенберги стали співвласниками Трускавця, який напередодні Першої світової війни перейшов у власність Р. Яроша.

Про початок дрогобицької кар'єри Р. Яроша відомо небагато. Як виглядає, він ще в Кракові був прийнятий на роботу в Товариство взаємних забезпечень (Towarzystwo Wzajemnych Ubezpieczeń), яке в 1902 р. скерувало його в Дрогобич. Про Товариство відомо, що воно від початку заснування в 1864 р. у Кракові займалося переважно страхуванням життя та майна людей від нещасних випадків і діяло в межах автономії Галичини. Поступово воно розширило свою діяльність на всю Малопольщу, мало великий відділ у Львові, який мав повноваження на всій території Східної Галичини та Буковини[17]. З часом філії Товариство охопили всю Галичину. Наразі, невідомо, коли був заснований відділ Товариства в Дрогобичі і чи Р. Ярош направду був його першим керівником.

За свідченнями, наведеними Б. Лазораком, у 1905 р. Р. Ярош познайомився з фінансистом Едмундом Крашевським зі Львова, який надав йому грошову позику, що дозволило йому розпочати кредиторський бізнес[18]. Навряд чи це вже було пов'язано з місцевою філією Товариства взаємних страхувань. До речі, зробити бізнес на кредитуванні в регіоні було непросто через велику конкуренцію. Утім, кредитними операціями займалися місцеві Залічкові товариства, які вийшли з-під крила Товариства взаємних забезпечень.

Так чи інакше, великі гроші можна було заробити і на страхуванні, і на кредитуванні. Властиво, з цього й почався його бізнес, який виявився вкрай успішним (виглядає так, що страховий бізнес в краю започаткував саме Р. Ярош). Початок був вельми успішним: «Ярош швидко розбагатів і став помітною постаттю на тлі місцевого бізнесового і громадсько-політичного життя, яке все більше узурповувала не польська, а єврейська еліта, з якою він розпочав відверту боротьбу на аукціонах»[19]. Ст. Ніцея говорить про це в річищі легенди Яроша: «Гроші попливли потоками, а Раймунд Ярош, на своє власне заскочення, став багатою людиною»[20]. Швидко розбагатівши, Ярош «став помітною постаттю серед місцевого фінансово-бізнесового і громадсько-політичного життя Дрогобиччини»[21].

Паралельно Р. Ярош включився до місцевого суспільно-політичного та громадського життя, де він також стартував досить стрімко: був обраний до повітової ради, а в 1907 р. – й до міської. Ситуація в місті на початку століття характеризувалася нестабільністю, чинний бургомістр Ян Нєвядомський до пори до часу

[17] 50-lecie Krakowskiego Tow. Wzaj. Ubezpieczeń // Kurier Kolejowy i Asekuracyjny. – 1911, 1 czerwca. – Nr 11 (568). – S. 1-16.

[18] Лазорак Б. Раймунд Ярош (1875 – 1937): будівничий і реформатор // Майдан. Дрогобицька інтернет-газета. 29.11.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://maydan.drohobych.net/?p=11529

[19] Там само.

[20] Nicieja St. S. Kresowe trójmiasto… – S. 47.

[21] Коваль Г. Комерційний геній Раймонда Яроша, або акціонерна спілка «Трускавецькі джерела» // Фотографії Старого Львова. 31.12.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://photo-lviv.in.ua/komertsijnyj-henij-rajmonda-yarosha-abo-aktsionerna-spilka-truskavetski-dzherela/

урівноважував різні угрупування, однак поступово реальне керівництво містом захопила промислово-фінансова група, відома в тогочасних джерелах, як «вовча» партія Якуба Файєрштайна, якою верховодив також і магнат Натан Левенштайн. Маючи велику промислову власність і кошти, група впливала на вибори, призначення урядовців, здійснювала розподіл міського бюджету[22].

Подружжя Ярошів, за деякими свідченнями, мешкало у Дрогобичі. У них народилося четверо дітей: сини Роман, Александр, Станіслав і донька Софія. У середині 30-х рр. тато щедро обдарує своїх дітей у заповіті.

1909 рік круто змінив життя та діяльність Раймунда Ярошa. На міських виборах він переміг свого попередника Яна Нєвядомського і очолив магістрат Дрогобича. Відтак, біографи вважають його останнім бургомістром Дрогобича підавстрійської доби[23].

Виборча кампанія 1908 – 1909 рр. мала свої особливості, але важливо інше: відбулася зміна влади, яка означала й зміну поколінь. Так, стару дрогобицьку політичну еліту, яка представляла інтереси дрібних урядових та підприємницьких кіл, замінили представники нової генерації. Саме успішний підприємець Раймунд Ярош, людина з університетською освітою та прогресивними поглядами, став виразником інтересів та прагнень нових еліт.

У тогочасних газетах поширювалися чутки про те, що Раймунд Ярош прийшов до влади не зовсім чесно. Відтак, його навіть порівнювали з попередником – «чесним міщанином» Я. Нєвядомським[24]. Так чи інакше, саме з урядуванням Р. Ярошa у місті розпочалися стрімкі реформи та зміни.

Новообраний бургомістр піклувався спочатку про Дрогобич, пізніше його цікавив вже більше Трускавець. Однак і ставши власником курорту, він постійно займався проблемами Дрогобича, зокрема, його благоустроєм, прагнув поліпшити й престиж магістрату. Так, незадовго перед початком війни було розібрано міську ратушу (будівлю ще 20-х рр. XIX ст.), яка знаходилася в аварійному стані і не задовольняла потреб міста з розвиненими промислово-фінансовими структурами[25]. Побудову нового магістрату не було тоді здійснено через початок Великої війни. На листівках тієї пори збереглася панорама площі Ринок з рештками старої будівлі, посеред яких стояла лише ратушна вежа, яка пережила десятиліття (аматори-краєзнавці досі чомусь переконані, що саме російські окупанти зруйнували стару ратушу).

Бургомістр і міська рада ініціювали реформи, метою яких була, без перебільшення, європеїзація міста. Так, вже в 1909 р. був зініційований проект побудови трамвайної лінії. Ідею, яка належала львівським та дрогобицьким інженерам,

[22] Див. докл.: Лазорак Б., Тимошенко Л. Урядницька еліта Дрогобича... – С. 540-541; Лазорак Б. Раймунд Ярош (1875 – 1937): будівничий і реформатор // Майдан. Дрогобицька інтернет-газета. 29.11.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://maydan.drohobych.net/?p=11529; Лазорак Б., Скварек Б., Лазорак Т. Ян Нєвядомський (1840 – 1914 рр.) – його роль у житті Дрогобича. – Лєгніца-Нагуєвичі, 2020. – С. 83-84.

[23] Лазорак Б. Раймунд Ярош – останній бургомістр Дрогобича // Галицька брама. – № 4-6. – Львів, 2013. – С. 19-21.

[24] Лазорак Б., Скварек Б., Лазорак Т. Ян Нєвядомський… – С. 84.

[25] Лазорак Б. Раймунд Ярош (1875 – 1937): будівничий і реформатор // Майдан. Дрогобицька інтернет-газета. 29.11.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://maydan.drohobych.net/?p=11529

підтримав бургомістр Ярош. Лінія мала пролягати від залізничної станції уздовж Стрийської вулиці і виходити на площу Ринок, далі – по Трускавецькій вулиці (під гору – Грюнвальдській) до малої станції залізничної гілки Дрогобич – Трускавець. Гмінна рада мала виділити відповідні земельні ділянки. Перша черга проекту мала становити три кілометри, планувалася й плата за проїзд. Проект коштував 300 тис. корон. Водночас, вимагалася й побудова електростанції, адже трамвай мав бути на електричній тязі. Однак реальне проектування розпочалося лише в 1913 р. Попередні роботи у місті разом з бургомістром Р. Ярошем здійснював інженер Горн. Р. Ярошеві вдалося залучити до проекту значні кошти місцевих підприємців, у тому числі й тих, які мали погану репутацію. Меценати зобов'язалися фінансувати проект протягом 50 років. 20 грудня 1913 р. на засіданні міської ради було затверджено необхідні рішення. За передбаченнями, трамвай у Дрогобичі мав стати «пам'ятником» тогочасному грону урядовців та меценатів[26]. Справа ще рухалася на початку 1914 р., однак початок війни її зупинив, як виявилося, навічно. Однак фактом є й те, що реалізації проекту перешкодила протестація передміщан, яких очолювали українські політики Круглій і Свірняк[27].

Особовий склад уряду Раймунда Яроша в Дрогобичі станом на 1911 р. добре вивчений та облікований. Так, заступниками бургомістра були Марцелій Френкель та Ісидор Таубенфельд, асесорами Кароль Арвай, Ян Яхно, Анжей Лобос, Маркус Штернбах, секретарем Микола Кєдаш, офіціалами Адольф Нємцов та Ян Лялька, канцеляристами Іван Лялька, Ян Ґінтнер, Стефан Кушнір, Томаш Вуєк, касиром Микола Кулічко та ін. Функції інженерів виконували Францішек Єллонек (Єльонка) та Ізидор Шульц, газове управління очолював Іван Лавринов. Інспекторами поліції були Якуб Метаномський, міськими лікарями – доктор Еміль Тіґерманн, Оскар Гоффнер, ветеринаром – Володимир Чубатий. До складу міського управління входили також дві акушерки, сім делегатів від передмість, один сержант поліції, два агенти поліції, вісім капралів, 32 поліціянтів, керівник пожежної частини з двома капралами та 16-ма пожежниками, чотири конвоїри, сім патрульних, чотири двірники, один садівник, один візничий, один вартовий канцелярії, машиніст, слюсар, майстер по газу, два кочегари, 11 лампадників, сім нічних вартових, сім водіїв, три лісничих, доглядач цвинтаря, кат[28]. Цю ж статистику ілюструють дані за 1912 р. У 1913 р. заступником бургомістра став Владислав Янішевський.

У 1914 р. заступником бургомістра вже був Ізидор Таубенфельд, секретарем – доктор права Микола Кєдач, «комісаром» ради – Адольф Нємцов[29]. Назагал, штатні працівники управління містом не змінилися. Домінуюча роль в управлінні містом належала полякам та євреям.

[26] Див. докл.: Лазорак Б. Два епізоди про модернізацію «австрійського Дрогобича»: старі вулиці «по-новому» і «не провінційна мрія» про трамвай (1901, 1909 – 1914 рр.) // Актуальні питання гуманітарних наук. – Вип. 8. – Дрогобич, 2014. – С. 35-38.

[27] Там само. – С. 37, 38.

[28] Лазорак Б., Тимошенко Л. Урядницька еліта Дрогобича… – С. 580. Перелік повторено в: Лазорак Б. Раймунд Ярош (1875 – 1937): будівничий і реформатор // Майдан. Дрогобицька інтернет-газета. 29.11.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://maydan.drohobych.net/?p=11529

[29] Лазорак Б., Тимошенко Л. Урядницька еліта Дрогобича… – С. 582. Лазорак Б. Раймунд Ярош (1875 – 1937): будівничий і реформатор // Майдан. Дрогобицька інтернет-газета. 29.11.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://maydan.drohobych.net/?p=11529

Цікаво, що в часі урядування Яроша в магістраті Дрогобича часто змінювалися місцеві старости (вони, як відомо, призначалися централізовано). Зі староством бургомістр мусив діяти так би мовити, «синхронно». Однак ситуація у місті, попри видимість стабільності, була неспокійною. Місцева буржуазія перебувала у затяжних судових процесах, унаслідок чого дехто (як наприклад, Гартенберги) переїжджали до Відня. З ними бургомістрові також належало узгоджувати свою політику. Врешті, Дрогобич прославився «кривавими виборами» 1911 р.[30] Проте роль бургомістра в них, на нашу думку, на сьогодні не вповні зрозуміла. Б. Лазорак оперує свідченнями тогочасної преси, в яких згадуються матеріали засідань ґмінної ради. Відтак, дослідник доходить висновку, що позаяк в уряді бургомістра були відсутніми представники групи Я. Файєрштайна, це і є свідченням краху програми узурпації влади корупціонерами. Таким чином, Р. Ярошеві радше за все вдалося очистити магістрат від «кривавих кривдників, які свого часу допікали Янові Нєвядомському»[31]. За «криваві» наслідки виборів несла пряму відповідальність старостинська, а не міська влада. Так, скоріше за все, чинний бургомістр Тадеуш Пйонткевич утратив свою посаду через наслідки «кривавих» виборів (його вже в 1912 р. змінив Емерик Землер). Міська влада також несла якусь долю відповідальності, однак це не призвело до позачергових виборів магістрату і бургомістра.

Важливим організмом життя дрогобицької громади була, як відомо, місцева гімназія, до якої у місті була постійна увага. За свідченням дослідників, стосунки Р. Яроша і директора гімназії Й. Староміського були напруженими, що негативно відбивалося, передусім на становищі навчального закладу (дані за січень 1914 р.)[32].

Перша світова війна внесла великі корективи в життя міста та його адміністрації. Відомо, що більшість урядників, боячись репресій, змушена була евакуюватися вглиб Австро-Угорщини. Після звільнення міста та краю в травні 1915 р. від російської окупації, життя налагодилось не швидко. Радше за все, період 1916 – 1918 рр. був часом воєнних лихоліть та пов'язаним з ними кризовими явищами. Під час війни у сім'ї Ярошів сталася трагедія: загинув його молодший син Станіслав.

Проте не дрогобицька «територія» діяча принесла йому неймовірну славу. Волею долі Раймунд Ярош став власником курорту Трускавець і швидко перетворив його на квітучий оазис, відомий широко за межами Галичини. Історики Трускавця незмінно фіксують перехід курорту у власність Р. Яроша, який стався в 1911 р. Вочевидь, бургомістр до цього готувався, сприявши прокладенню ще в 1909 р. залізничної гілки Дрогобич-Трускавець. Насправді все було набагато складніше.

Відомо, що Трускавець ще з 1870 р. перебував у приватній власності. До 1881 р. курортом володіла спілка власників, яка перебувала в руках Лейзора Шраєра і Лейзора Гартенберга. У 1881 р. Трускавець перейшов у власність іншої спілки – князів Адама і Владислава Сапєг, графів Станіслава і Марцелія Жолтовських,

---

[30] Про подію нагромадилась велика кількість літератури, в тому числі й тогочасна. Див. сучасні візії проблеми: Сухий О. Галичина: Між Сходом і Заходом. Нариси історії XIX – початку XX ст. – 2-ге вид., доп. – Львів, 1999. – С. 144-173; Монолатій І. «Криваві» парламентські вибори 1911 р. як приклад етнічного насильства у виборчій кампанії // Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. – Вип. 50. – С. 376-383.

[31] Лазорак Б. Раймунд Ярош (1875 – 1937): будівничий і реформатор // Майдан. Дрогобицька інтернет-газета. 29.11.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://maydan.drohobych.net/?p=11529

[32] Лазорак Б. О., Лазорак Т. П. Дрогобицька цісарсько-королівська гімназія… – С. 32.

князя Едмунда Радзивіла, Владислава Радзейовського, Францішка Хлаповського, Модеста Мар'янського і Войцеха Бродзяка. У період від 1895 по 1908 рр. курорт орендували Юзеф і Чеслава Вичинські, Тадеуш Баронч, Станіслав Мізерський і Зенон Пельчар. З 1908 р. тут урядував граф Жолтовський. Нарешті, 30 травня 1911 р. курорт придбала спілка з обмеженою відповідальністю «Трускавецькі джерела» («Zdroje Truskawieckie»). На чолі спілки перебував Раймунд Ярош. До складу спілки входили Еміль Парнас, Станіслав Отовський і граф Фридерик Рессегнєр (це були досвідчені підприємці, добре ознайомлені з регіональною ситуацією та стосунками власності)[33]. Цікаво, що Р. Ярош володів спочатку лише 5 % власності курорту.

Вважається, що саме керівник спілки Р. Ярош доклав зусиль до перетворень та модернізації курорту. Так, була збудована курортна електростанція, що дозволило провести світло до вілл та пансіонатів, вулиць і міського парку. У 1912 р. ввели в експлуатацію нове приміщення залізничної станції. Активно будувалися ошатні вілли – «Ягеллонка», «Олімпія», «Згода», «Ольга велика», «Русалка», «Погонь», які стали окрасою курортного містечка і збереглися дотепер. Як результат, щорічно зростала кількість відпочивальників: у 1911 р. – 4550, у 1912 р. – 5500, у 1913 р. – 6500, до 15 липня 1914 р. – 3351[34]. До послуг відпочивальників надавалося понад 1500 покоїв, діяв бальнеологічний заклад з готелями «Ядвинівка» і «Лазєнки». У ньому діяло 120 лікувальних кабінок для прийому мінеральних і грязьових ванн. Діяли й заклади харчування. Особливим комфортом та популярністю вирізнялися вілли «Аркадія», «Гражина», «Яніна», «Маріювка», «Марія-Гелена», «Ольга», «Саріуш», «Світезянка», «Засіч», «Софія» та ін.[35] Саме у Трускавці найбільше виявилися організаторські та господарські здібності Раймунда Яроша. Прагнучи «одягнути» Трускавець в нові естетичні шати, Р. Ярош заручився співпрацею з відомими знаними естетиками – професором Кубіком і художником Мар'яном Ольшевським[36]. У 1913 – 1914 рр. проведено якісні ремонти: комунікацій, каналізації, курортних і приватних вілл; дерев'яні рури, по яких транспортувалися мінеральні води, замінено на залізні. У містечку з'явилися бетоновані сходи, засаджені тераси, потічки накрили покриттям. Зрозуміло, що Р. Ярош вміло залучав до цих перетворень інвестиції[37].

---

[33] Lorenz Tadeusz. TRUSKAWIEC 1461 – 1936. Zarys historyczny (Praca na stopień doktora medycyny) / Promotor: Prof. Dr med. Witold Ziembicki. – Lwów, 1938. – S. 52-53. Тимошенко Л. Історія давнього Трускавця (XV – початок XIX ст.): підсумки і перспективи дослідження // Східноєвропейский історичний вісник / Гол. ред. В. Ільницький. – Спеціальний випуск 3. – Дрогобич, 2017. – С. 9-10. У науково-популярній літературі імена спілчан подаються у дещо викривленому форматі. Див., напр.: Коваль Г. Комерційний геній Раймонда Яроша, або акціонерна спілка «Трускавецькі джерела» // Фотографії Старого Львова. 31.12.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://photo-lviv.in.ua/komertsijnyj-henij-rajmonda-yarosha-abo-aktsionerna-spilka-truskavetski-dzherela/; Її ж: Трускавець. Погляд крізь віки… – С. 28.

[34] Коваль Г. Комерційний геній Раймонда Яроша, або акціонерна спілка «Трускавецькі джерела» // Фотографії Старого Львова. 31.12.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://photo-lviv.in.ua/komertsijnyj-henij-rajmonda-yarosha-abo-aktsionerna-spilka-truskavetski-dzherela/; Її ж: Трускавець. Погляд крізь віки… – С. 29.

[35] Див. докл.: Клапчук В. Становлення курорту «Трускавець» (до 1939 р.) // Східноєвропейский історичний вісник. – Спеціальний випуск. – Дрогобич, 2017. – С. 111.

[36] Lorenz Tadeusz. TRUSKAWIEC 1461 – 1936… – S. 71.

[37] Там само. – S. 72.

В 1936 р., у часі святкування ювілею, Раймунд Ярош так згадував в інтерв'ю про початки своєї праці в Трускавці: «...попередні промисловці не мали цілковитої довіри до курортного господарства…». Виявляється, Р. Ярош спонукав до спілки, яка мала намір купити і розбудувати курорт. Однак бургомістр Дрогобича спочатку відмовився з етичних міркувань, побоюючись публічних обвинувачень у власній користі (він мав посилати на лікування своїх підлеглих). Зрештою таки погодився задля справи, яка мала значний суспільний інтерес. В згаданому інтерв'ю Р. Ярош пригадав, як вперше прибув на курорт по його придбанню, як зустрів там міністра Галичини Залеського і як запроваджував однакове ставлення до відпочивальників різних соціальних категорій і рангів[38].

Вже в 1913 р. курорт був нагороджений Золотою медаллю на спеціалізованій виставці у Львові (хоча ця відзнака була для Трускавця далеко не першою)[39]. 1914 рік вважається переломним у розвитку Трускавця і кар'єри Раймунда Ярошa. Як видається, перед окупацією Галичини російськими військами у вересні 1914 р., Р. Ярош зі сім'єю евакуювався до Відня.

Під час війни у Трускавці почергово квартирували російські і німецько-австрійські війська, які завдали певної шкоди. За деякими даними, до Німеччини було вивезено медичну апаратуру, меблі, картини тощо. Відпочивальників на курорті практично не було, лише в другій половині 1918 р. статистика нараховувала до двох тисяч гостей. У 1918 р. Р. Ярошеві вже належало 18 % акцій курорту[40].

Після лихоліть Великої війни та наступного українсько-польського протистояння, які завершилися народженням Другої Речі Посполитої і приєднанням до неї Галичини, життя в Прикарпатському «тримісті» відроджувалося поволі. Вважається, що лише в 1921 р. спілка «Трускавецькі джерела» відновила свою діяльність і продовжила модернізацію.

Краєзнавець Галина Коваль наводить про цей період такі факти: «Керівник спілки Раймонд Ярош, маючи політичне підґрунтя, почувається більш впевненим у своїх діях. Він звертає посилену увагу на благоустрій курорту, модернізує курортний парк та облаштовує сільські дороги. Вздовж вулиці Об'їздової (вул. Т. Шевченка) постають нові вілли та пансіонати: «Клюберг», «Ютженка», «Світ», «Великий Косинір», «Сонячна» та інші. В 1925 – 1928 роках д-р Ярош будує свою власну курортну резиденцію, основу під яку заклав ще в 1921 році та яку називає «Гопляна» (з польської – русалка), за проектом відомого на курорті архітектора Яна Сімковіча. Саме в цій віллі на запрошення п. Яроша відпочивали поважні гості курорту. Президенти, міністри, посли, державні та громадські діячі, відомі співаки та артисти були звиклим явищем для трускавецького курорту. Організацією концертів та вистав відомих артистів, музикантів та композиторів особливо відзначився Трускавецький Клуб, який функціонував на курорті в установі «Товариський клуб»[41].

---

[38] Kurzrok M. Wszystko zdobywałem twardą pracą... – S. 5.

[39] Коваль Г. Комерційний геній Раймонда Яроша, або акціонерна спілка «Трускавецькі джерела» // Фотографії Старого Львова. 31.12.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://photo-lviv.in.ua/komertsijnyj-henij-rajmonda-yarosha-abo-aktsionerna-spilka-truskavetski-dzherela/

[40] Там само; Її ж: Трускавець. Погляд крізь віки… – С. 30.

[41] Коваль Г. Комерційний геній Раймонда Яроша, або акціонерна спілка «Трускавецькі джерела» // Фотографії Старого Львова. 31.12.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://photo-lviv.in.ua/komertsijnyj-henij-rajmonda-yarosha-abo-aktsionerna-spilka-truskavetski-dzherela/

Популярність прикарпатського курорту приводить до зростання кількості бажаючих відпочивати та лікуватися в Трускавці. Якщо в 1923 р. курорт відвідало 6.080 гостей, в 1927 р. кількість відпочивальників виросла до 12.633 осіб, в 1931 році курорт оздоровив 14.659 чоловік, то в сезон 1933 року, незважаючи на світову економічну кризу, налічується понад 17 тис. осіб[42].

Ріст гостей курорту зумовлює потребу будівництва нових помешкань. Нові віяння в архітектурній забудові карпатських курортів знайшли своє місце і в Трускавці. В цей час зводяться будівлі у традиційних формах модерну з елементами «садибного» стилю, серед яких вілла «Щастя Боже» (вул. Шевченка, 29) та Пансіонат для залізничників (вул. В. Біласа, 6); будівлі з елементами історизму представлені віллами «Едем» (вул. Ю. Дрогобича, 7) та віллою «Ягуся» (вул. Шевченка, 15), збережених на сьогодні[43]. Дослідниця архітектури Трускавця Христина Харчук показала, що архітектурний стиль трускавецьких вілл має цілковито західне походження і представляє такі стилі, як класицизм, історизм, модерн, конструктивізм та функціоналізм, найбільш яскраво вираженими були також швейцарський, закопанський, садибний та, врешті, український модерн[44].

Модернізацію курорту Р. Ярош розпочав з перебудови ванн. Крім відновлювальних робіт, перебудовано котельню з встановленням нового парового котла і вимуруванням 28-метрового комину. У 1923 р. розпочато побудову двоповерхової вілли «Гоплана» на місці давньої торгової галлі. Будинок викінчено в 1925 р. У 1923 р. збудували нову пекарню. Продовжувалось переоснащення ванн, в 1925 р. ввели в експлуатацію нову молочарню, неподалік джерела Марія[45].

Модернізаційні роботи було продовжено в 1926 – 1929 рр. Так, з'явилися порцелянові і емальовані ванни, облаштовано підігрів кабінок. У 1929 р. перебудували інгаляційну лічницю. Справжнім винаходом стало відкриття джерела «Барбара» з цілющою водою. Разом з продовженням наукового вивчення властивостей мінеральних вод, це дуже сприяло розвиткові курорту.

У літературі неодноразово наводилися дані щодо відвідин Трускавця відомими та поважними особами, які тут або лікувалися, або просто приїжджали з огляду на популярність курорту. Найбільш повний список-перелік цих відвідин наведено, проте, лише в книзі Ст. Ніцеї. Отже, це: «Ганка Ордонувна – найвідоміша співачка міжвоєнної Польщі; Мар'ян Гемар – львів'янин, пізніше автор відомих варшавських пісень кабаре; Влада Маєвська з відомими «Щепком і Тоньком» з радіо «Львівська весела хвиля»; Адольф Димса – відомий комедійний актор; Александр Жабчинський – популярний актор, виконавець відомого шлягеру «Już nie zapomnisz mnie»; Євгеній Бодо – актор, сценарист, режисер і співак, виконавець популярних «Umówiłem się z nią na dziewiątą», «Już taki ze mnie zimny drań»; Ян Кєпура – талановитий тенор з нареченою акторкою Зофією Батицькою (здобула титул «місс Полонія» в 1930 р.); Станіслава

[42] Там само.

[43] Там само. Про архітектуру вілл Трускавця див. грунтовну працю: Харчук Х. Архітектура курортної забудови Трускавця XIX – першої половини XX ст. – Львів, 2008.

[44] На це звернено увагу в магістерській роботі Володимира Бориса: Борис В. В. Історія Трускавця XV – початку XXI ст. Історіографія проблеми. – Дрогобич, 2019. – С. 40.

[45] Lorenz Tadeusz. TRUSKAWIEC 1461 – 1936… – S. 72-73.

Валасєвічувна – спринтерка, золота олімпійська медалістка Анджелеса (1930) і срібна олімпійська медалістка Берліна (1936), чемпіонка Європи; Галина Конопацька – дискомательниця, золота олімпійська медалістка Амстердама (1924). Письменники: Еміль Зегадлович, Корнель Макушинський, Станіслав Ігнацій Віткевич (Віткаци), члени літературного об'єднання «Скамандра» Антоній Слонімський, Юліан Тувім і Станіслав Балінський, а також Станіслав Василевський, уроджений в Дрогобичі Казімеж Вежинський, Зигмунт Василевський, Анджей Хцюк, Іван Франко, художник Володимир Тетмаєр (автор малюнків бориславських шибів), Зофія Налковська (перша наречена Брунона Шульца), познанський професор, видатний історик і теоретик літератури Михайло Гловінський»[46] та ін.

З політиків Трускавець відвідували: «Юзеф Пілсудський; маршалок сейму Ігнацій Дашинський (певного часу мешкав з родиною в Дрогобичі); Вінцентій Вітос – триразовий прем'єр-міністр; президент Станіслав Войцєховський (до 1926 р.); Богуслав Мєдзинський – маршалок сенату, керівник Обозу Національного поєднання; генерали Михайло Карашевич-Токажевський і Станіслав Маєк (обидва – дрогобичани), Францішек Ксаверій Альтер і Казімеж Соснковський; Феліціан Славой Складковський – прем'єр; Владислав Зигмунт Беліна-Пражмовський – президент Кракова, пізніше – львівський воєвода; Владислав Рачкевич – шеф «Святполу», пізніше – президент Польщі; Тадеуш Голувко – сенатор (убитий в Трускавці в 1931 р.); Віктор Товарницький – начальник скарбового виділу в Катовіце та ін. З іноземних гостей – посол США; президент Естонії Костянтин Паатс[47]. У приватних віллах угорки Іди Давидович «Марися» і «Александер» відпочивали міністр рільництва Юліуш Понятовський; граф Роман Потоцький, меценат та правозахисник Мечислав Ярош, письменниця Зофія Налковська[48].

Згадані факти відображені в численних фотографіях, на яких незмінно фігурує власник курорту Раймунд Ярош. Саме вони є яскравими свідченнями доби розвитку та процвітання курорту[49]. На кількох фото, які походять з родинного архіву Кароліни Губицької, зафіксований колектив урядників курорту, в т. ч. й медичних працівників тощо. Кароліна Губицька тривалий час очолювала курортну канцелярію і була секретаркою та помічницею Раймунда Яроша.

---

[46] Nicieja St. Sł. Kresowe trójmiasto... – S. 24-30. Див. ретельне повторення наведеного фактажу в: Борис В. В. Історія Трускавця XV – початку XXI ст. Історіографія проблеми / Магістерська робота. – Дрогобич, 2019. – С. 38-39. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://drive.google.com/drive/folders/1CED9Msv6Y-Fs0Xs3nWG7p2LAdp7QyOic

[47] Там само.

[48] Там само.

[49] Станом на сьогодні більшість згаданих фото побутують в мережі Інтернет. З друкованих видань варто згадати: Nicieja St. Sł. Kresowe trójmiasto… – S. 7-60; Budzyński W. Miasto Schulca… – S. 43-64, 386-390; Budzyński W. Uczniowe Schulca. – Warszawa, 2011. – S. 73. Численні фотографії та листівки Трускавця міжвоєнного періоду зберігаються в Архіві Механічної Документації у Варшаві. – Boniecki J. Kresy Wschodnie II Rzeczypospolitej w fotografii. Katalog fotografii z Archiwum Dokumentacji Mechanicznej w Warszawie (1919 – 1939). – Warszawa, 1996. – S. 64-67 (у виданні обліковано 46 архівних фотознімків Трускавця, в тому числі й дуже рідкісних). Див. також публікація поштівок Трускавця Ігоря Сеніва. – Сенів І. Трускавець на давній поштовій листівці. – Дрогобич, 2012.

Іл. № 2. Кароліна Губицька в Трускавці. 1930-ті рр. З архіву К. Губицької

У збереженому родинному архіві віднайдено документ, який підтверджує її працю в управлінні курортом. Отже, 11 березня 1962 р. син Раймунда доктор Роман Ярош, який був головним директором курорту в Трускавці, видав документ для Кароліни Губицької. Наводимо його повністю:

«Dr. Roman Jarosz
Kraków, ul. Sarego 28 m. 6
Tel. 570-30
były Naczelny Dyrektor Zakładu zdrojowego
w Truskawcu.

Zaświadczenie pracy.

Ninejszym stwierzam, że Obywatelka Karolina H u b i c k a zamieszkała w Truskawcu ul. Drohobycka 3 – zatrudniona była w charakterze pracównika umysłowego w Zakładzie zdrojowym w Truskawcu w czasokrasie od 1 maja 1917 roku nieprzerwanie do 31 sierpnia 1939 roku.

Początkowo pracowała w biurze Dyrekcji Zakładu jako stenotypistka-sekretarka, a od roku 1920 jako kierowniczka: sekretariatu, recepcji kzracjuszy, oraz bura usług Zarządu zdrojowego.

Obyw. Hubicka przez cały okres swej długoletnej pracy odznaczała się niezwykłą pracowitością, sumiennością i uczciwością, oraz wybitnymi zdolnościami – znajdując zawsze najwyzsze uznanie kuracjuszy, współpracowników i przełożonych.

Kraków dnia 11, marca 1962 roku

m. p.
/Dr Jarosz Roman/»[50]

[50] Родинний архів Кароліни Губицької.

Документ є, фактично, довідкою-характеристикою, яку на початку 60-х рр. попрохала у Романа Яроша Кароліна Губицька, яка, здогадно, прагнула отримати пенсію. Він окреслює коло її обов'язків, але й, що не менш важливо, організаційну систему управління оздоровницею (тобто, тією її частиною, яка належала спілці Р. Яроша): бюро, секретаріат, рецепція, бюро послуг. Зрозуміло, що й інші приватні вілли та пансіонати, що належали іншим власниками, могли користуватися послугами «фірми» Р. Яроша. Документ подає й хронологію становлення Кароліни Губицької як важливого «гвинтика» управління оздоровницею. Так, саме з 1920 р. вона міцно утвердилася в Трускавці.

Іл. № 3. Кароліна Губицька в групі управлінців курорту Трускавець (друга справа в першому ряду). З архіву К. Губицької

Роль Раймунда Яроша у розвитку Трускавця міжвоєнного періоду загальновідома. У працях Ст. Ніцєї та Г. Коваль наведено про це декілька важливих фактів. Так, Р. Ярош мав у місті кілька власних вілл для відпочивальників, зокрема, найбільш відому віллу «Гоплана» (тепер – музей Біласа). Йому ж належала вілла «Сариуш» (тепер – музей міста). За деякими свідченнями, Р. Ярош безкоштовно лікував у своїх віллах престарілих євреїв-рабинів[51]. У своїх спогадах про міжвоєнний Дрогобич, дрогобицький єврей Іцхак Авіґдор, син головного рабина Дрогобича, писав: «Ярош часто бував у нашому будинку, і кожного літа мій

[51] Nicieja St. Sł. Kresowe trójmiasto… – S. 31-35; Коваль Г. Комерційний геній Раймонда Яроша, або акціонерна спілка «Трускавецькі джерела» // Фотографії Старого Львова. 31.12.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://photo-lviv.in.ua/komertsijnyj-henij-rajmonda-yarosha-abo-aktsionerna-spilka-truskavetski-dzherela/

батько Якуб Авіґдор отримував від нього безплатні білети та путівки до курорту Трускавець, які призначались для рабинів, учнів, що вивчали Тору, а також бідних євреїв. За час 20-ти років служіння мого батька рабином Дрогобича, тисячі єврейських хворих скористались цим безоплатним подарунком мого батька та його приятеля Яроша»[52].

У 1933 р. Раймунд Ярош затвердив програму реклами курорту, яка передбачала широку профагітацію, зокрема й поширення засадничої інформації про місто та його культуру, в т. ч. й про переваги курортного лікування та відпочинку. Важливим заходом стала публікація 1933 р. першого ілюстрованого путівника по Трускавцю та його околицях з відповідними мапами, інформацією для проживання, про транспортне сполучення тощо. До видання цього путівника долучився головним чином син Яроша Роман. Цікаво, що тут вперше було опубліковано докладний показник приросту відпочивальників у період 1922 –1931 рр. Як виявилось, їхня чисельність зросла втричі – з 4903 курортників до 14659[53].

Дослідник курортної справи в Галичині Володимир Клапчук наводить такі факти, які характеризують розвиток Трускавця. Так, тут введено в дію бальнеолікарню, бювети і павільйони мінеральних джерел. З 1935 р. курорт почав працювати цілорічно (до цього часу – сезонно). Якщо в 1923 р. курорт прийняв 6089 відпочивальників, то в 1917 р. – вже 12633 особи, у 1931 р. – 14659, а в 1933 р. – понад 17 тис. У межах курорту діяло 147 вілл та пансіонатів, тут надавали медичні послуги лікарі – доктори медицини, діяли два стоматологи та чотири лабораторії[54].

Облаштування трускавецького озера, заснування природничого музею на Помярках – справа рук Р. Яроша. Важливо, що працівники, які обслуговували відпочивальників, досить добре заробляли і були відтак заможними[55]. Ще в XIX ст. ця передгірська околиця Трускавця активно експлуатувалась з гірничо-видобувною метою. У 1921 – 1927 рр. були спроби відновити видобувну діяльність, однак безуспішно[56]. Відтак, Помярки були перетворені на оздоровчо-рекреаційний додаток трускавецького курорту. На тлі промислово-господарського занепаду, Помярки придбав Раймунд Ярош (з цього часу його так і іменували: «власник Трускавця і Помярок»). Вже в 1920-х рр. на місці однієї із запущених копалень

[52] Цит. за: Лазорак Б. Раймунд Ярош (1875 – 1937 рр.) – власник курорту Трускавця і бургомістр міста Дрогобича // Трускавецький вісник. 25.11.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://protruskavets.org.ua/rajmund-yarosh-1875-–-1937-rr-–-vlasnyk-kurortu-truskavtsya-i-burhomistr-mista-drohobycha/; Його ж. Раймунд Ярош (1875 – 1937): будівничий і реформатор // Майдан. Дрогобицька інтернет-газета. 29.11.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://maydan.drohobych.net/?p=11529

[53] Truskawiec-Zdrój: Ilustrowany przewodnik po zdrojowisku i okolicy z mapami oraz wykresem. – Lwów-Truskawiec, 1933. Див. докл.: Лазорак Б. Раймунд Ярош (1875 – 1937 рр.) – власник курорту Трускавця і бургомістр міста Дрогобича // Трускавецький вісник. 25.11.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://protruskavets.org.ua/rajmund-yarosh-1875-–-1937-rr-–-vlasnyk-kurortu-truskavtsya-i-burhomistr-mista-drohobycha/; Його ж. Раймунд Ярош (1875 – 1937): будівничий і реформатор // Майдан. Дрогобицька інтернет-газета. 29.11.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://maydan.drohobych.net/?p=11529; Тимошенко Л. Історія давнього Трускавця… – С. 8.

[54] Клапчук В. Становлення курорту «Трускавець»… – С. 112-114.

[55] Nicieja St. Sł. Kresowe trójmiasto… – S. 47-56; Борис В.В. Історія Трускавця XV – початку XXI ст… – С. 39.

[56] Kielesiński R. Bogactwa mineralne Truskawca // Jednodniówka Truskawiecka. 30.V.1936. – Truskawiec, 1936. – S. 11-12; Lorenz Tadeusz. TRUSKAWIEC 1461 – 1936… – S. 74.

озокериту, почав функціонувати невеликий ставок для купання. До ставка була додатково підведена соляно-сірчана вода із джерела «Катерина» (колишня озокеритна копальня). На початку 1930-х рр. ставок-купальня був розширений до форм квадратного басейну, площа якого займала 10 тис. м. квадратних. На одному з берегів басейну облаштували штучний пляж, пісок та галька для якого були привезені з берегів Балтійського моря. По озеру здійснювались прогулянки на човнах та каяках, які входили до інвентарного обладнання купального озера. Наприкінці кожного сезону, який тривав у літній період, обслуга «Помярок» спускала воду в басейні до певного рівня, з метою очищення, а з відкриттям нового басейн знову наповнювався відповідним розчином соляно-сірчаного складу. Озеро на «Помярках» сприймалося тодішніми відпочивальниками як частинка рукотворного моря, тим більше, що за своїм хімічним складом вода басейну наближалася до морської[57].

Збереглися численні поштові листівки та фото, які ілюструють цю чудову курортну зону[58]. Роль Раймунда Яроша у створенні відпочинкового оазису Помярки загальновідома. Інша складова проекту Р. Яроша на Помярках – створення музею. Як стверджують сучасники, Ярош давно виношував ідею організації музею в Трускавці, який би розповідав про історію створення курорту та про його природні багатства[59]. Як свідчать джерела, Р. Ярош розпочав у себе вдома збір зразків місцевих корисних копалин (щоправда, невідомо, в якому з будинків Яроша вони зберігались, припускаємо – у відомій «віллі Яроша»). Колекція розросталася і він переніс її до однієї із зал Курортної канцелярії в Трускавці. Ідею підтримав його брат, професор Гірничої Академії у Кракові палеонтолог Ян Ярош, який скерував справу у потрібне наукове річище. За деякими даними, саме Я. Ярош познайомив брата з природними багатствами Помярок[60].

У 1928 р. зібрані колекції вдалося розмістити в приміщенні канцелярії колишньої копальні озокериту на Помярках. Я. Ярошу допомагав у цій справі доктор Панів. Для зібрання колекції комах був запрошений біолог доктор Є. Фудаковський. Колекцію метеликів зібрав інженер-будівельник Тадеуш Ярош. Підбором колекції комах займався і Здзіслав Стуглік, а ловлею плазунів – Ярослав Саган. 17 серпня 1929 р. проект Р. Яроша заснування музею був реалізований, музей отримав назву «Природничого». Для нього власник курорту збудував спеціальну будівлю. Він був названий іменем його померлої дружини Емми. Чотири відділи музею розмістилися в шести залах. Його колекції містили 14447 зразків комахових, 57 банок моху і водоростей, 130 банок з різними видами грибів, 300 видів плазунів, 1183 зразки корисних копалин та 496 томів літературних та наукових праць. Керівни-

[57] Підставові свідчення опубліковані вперше: Mischel S., Dokt. Lieczenie kępiełowo – powietrzno – ruchowe na Pomiarkach // Jednodniówka Truskawiecka. 30.V.1936. – Truskawiec, 1936. – S. 18-19. Див. докл.: Коваль Г. Літній курорт «Помярки», або оаза, про яку ви нічого не знали // Фотографії Старого Львова. 24.12.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://photo-lviv.in.ua/litnij-kurort-pomyarky-abo-oaza-pro-yaku-vy-nichoho-ne-znaly/; Її ж. Трускавець. Погляд крізь віки… – С. 56-68.

[58] Чи не вперше вигляд цієї курортної зони був опубліклваний в: Jednodniówka Truskawiecka. 30.V.1936. – Truskawiec, 1936.

[59] Sagan M. Muzeum regionalne im. śp. Emy Jaroszowej na Pomiarkach // Jednodniówka Truskawiecka. 30.V.1936. – Truskawiec, 1936. – S. 20.

[60] Там само; Lorenz Tadeusz. TRUSKAWIEC 1461 – 1936… – S. 74-75. Ці свідчення повторено в публікації: Лазорак Б. Раймунд Ярош – останній бургомістр Дрогобича... – С. 20.

ками музею у 30-х рр. були брати Ярослав і Марк Сагани, вчені-біологи[61]. З фонду Р. Яроша було придбано чимало експонатів та примірників наукової літератури.

Як відомо, заслуги Раймунда у Трускавці було підсумовано в 1936 р., коли громадськість курорту широко відзначила 25-ліття його діяльності на ниві курортництва. Крім спеціального видання на його пошану «Трускавецька одноденка», 23 травня 1936 р. відбулося урочисте засідання гмінної ради Трускавця під головуванням начальника гміни інженера Яна Білого, на якому ювіляр був удостоєний звання почесного громадянина оздоровниці. Цим же рішенням вулицю Об'їздову у Трускавці було перейменовано на вулицю Раймунда Яроша[62].

Ще в 1935 р., відчуваючи втому та хворобливість, право керувати справами на курорті Раймонд Ярош передав своєму синові Роману, який достойно продовжив справу батька. Після раптової смерті Раймонда Яроша в 1937 році від інсульту, він остаточно перебрав владу на курорті.

Історики курортної справи зазначають, що найшвидший розвиток Трускавця припадає на 1921 – 1928 рр. Його передумовами були об'єднання всіх польських земель в єдиній польській державі, підтримка оздоровниці польським урядом, рівною мірою – завдяки «невтомній, запобігливій і мудрій праці Раймунда Яроша». Саме він як власник оздоровниці і презес місцевої Курортної комісії здобув для Трускавця ті передові позиції, які він сьогодні займає серед крайових оздоровниць. Нелегко йому це далося, мусив бо долати непередбачувані труднощі, які множилися з різних сторін, переважно фінансово-кредитної природи та які виникали з нерозуміння чинниками приватних ініціатив. До того долучилися труднощі, що випливали з консерватизму місцевого люду і його нехоті до всіляких інновацій. Поза тим, навіть у найтяжчі роки Р. Ярош виходив з тих труднощів переможно, так що оздоровниця під його керівництвом розвивалася стало[63].

Займаючись у 20-х рр. справами у Трускавці, Раймунд Ярош продовжував мешкати в Дрогобичі – місті, яке давно стало йому рідним. Тобто, він зовсім не був осторонь місцевого громадсько-політичного життя. Не злічити кількість справ, якими він тут опікувався.

Передовсім, Раймунд Ярош доклав зусиль до справи відбудови дрогобицької ратуші, яка урухомилась міською владою та громадськістю у 1922 – 1927 рр. Керував організацією проектних робіт міський архітектор Францішек Єльонек, який, як відомо, працював у магістраті Дрогобича разом з Р. Ярошем під час його першої каденції бургомістра ще до Першої світової війни. Першим президентом / бургомістром Дрогобича у 1921 р. став уродженець Львова Леон Реутт, який тричі переобирався і перебував біля урядового керма міста до 1931 р.[64] Саме Л. Реутт відіграв важливу роль відбудови міста та побудови ратуші (під його керівництвом були здійснені й інші проекти, які цивілізували Дрогобич).

Ще у 1918 р. Р. Ярош заснував фонд милосердя Дрогобича. Цікаво, що кожного року поблизу пам'ятника Адамові Міцкевичу ставився спеціальний «кіоск», з

[61] Lorenz Tadeusz. TRUSKAWIEC 1461 – 1936… – S. 74-75. Ці свідчення повторені в: Коваль Г. Трускавець. Погляд крізь віки… – С. 63-65.

[62] Bily J. Z historji Truskawca // Jednodniówka Truskawiecka. 30.V.1936. – Truskawiec, 1936. – S. 8.

[63] Lorenz Tadeusz. TRUSKAWIEC 1461 – 1936… – S. 75.

[64] Див. докл.: Pilecki J. Pierwszy Prezydent Drohobycza – Leon Reutt // Ziemia Drohobycka. – № 10. – Wroclaw, 1997. – S. 16-17.

якого представник фонду Яроша роздавав кожному бідному по одному злотому. За такий «неприхований піар» місцева громадськість «Триміста» полюбила Раймунда Яроша навічно. У цьому контексті особливе піднесення спостерігається 1934 р., коли на кошти «фонду» Яроша в Дрогобичі було відкрито шпиталь для душевнохворих[65].

Участь Р. Яроша в різноманітних організаціях та інституціях міжвоєнного Дрогобича, заангажованість у різні громадські акції підтверджується документально. Так, у 20-х рр. він проявляв активність у діяльності Повітової шкільної ради (ПШР), а в 1927 р. став її членом[66]. Того ж року фіксується його участь у заснуванні приватної Технічної середньої школи в Дрогобичі, яке ініціювало «Товариство Середньої Школи Технічної в Дрогобичі». Членом згаданого Товариства був Р. Ярош[67].

Унаслідок загострення політичної боротьби, Л. Реутт у 1931 р. програв вибори. Вочевидь, далася взнаки орієнтація президента лише на польську та єврейську громади міста, інтереси яких він прагнув урівноважити. Відтак, українська громада його об'єктивно не підтримувала (наприклад, вона проігнорувала засідання міської ради 11.11.1928 р., на якому Юзефові Пілсудському було надано почесне громадянство Дрогобича[68]). Про існування певної опозиції до президента Л. Реутта, незважаючи на його заслуги, свідчить такий факт: 29 вересня 1929 р. на урочистому засіданні міської ради з нагоди відкриття новозбудованої ратуші президент міста був нагороджений дипломом почесного громадянина (разом зі старостою С. Порембальським), на що неадекватно реагувала місцева преса, натякаючи на те, що в місті є більш гідні кандидатури, наприклад, Р. Ярош[69].

Так чи інакше, переміг на виборах власник Трускавця Раймунд Ярош, який вже мав авторитет діяча та політика, що прагнув умиротворити розбурхані етнополітичні інтереси різних угруповань[70].

За визначенням деяких дослідників, Р. Ярош належав до середовища польських радикалів і був представником прогресивної групи промисловців, яка перебувала в опозиції до мафіозно-олігархічної «нафтової групи», що прагнула здобути певний політичний капітал. У ситуації з протистоянням національних громад Дрогобича, яке загострилося у 20-х рр. XX ст. (особливо між польською і українською громадами), Р. Ярош був чи не єдиним представником поляків, який проводив у цьому питанні більш-менш виважену політику, підтримуючи всі громади без винятку[71].

---

[65] Лазорак Б. Раймунд Ярош (1875 – 1937): будівничий і реформатор // Майдан. Дрогобицька інтернет-газета. 29.11.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://maydan.drohobych.net/?p=11529

[66] Лазорак Б., Тимошенко Л., Хомич Л., Чава І. Відомий і невідомий Бруно Шульц (соціокультурний портрет Дрогобича / Наук. ред. Л. Тимошенка. – Дрогобич, 2016. – С. 5.

[67] Там само. – С. 114.

[68] Чава І. З історії інституту почесного… – С. 316.

[69] Там само. – С. 318.

[70] Перебіг цієї резонансної для Дрогобича та регіону виборчої кампанії знайшов відображення в тогочасній пресі, однак він досі не проаналізований в історіографії.

[71] Лазорак Б. Раймунд Ярош (1875 – 1937): будівничий і реформатор // Майдан. Дрогобицька інтернет-газета. 29.11.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://maydan.drohobych.net/?p=11529; Чава І. Міжвоєнний Дрогобич: до характеристики діяльності органів влади та управління // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип. XVII-XVIII. – Дрогобич, 2014. – С. 278.

Передовсім, згадана політика президента міста ілюструється протоколами засідань міської ради, які збереглися в Державному архіві Львівської області за 1933 – 1936 рр. На засіданнях головував президент міста, а в часі його відсутності – його заступник доктор Леон Танненбаум чи доктор Еміль Скульський. На засіданнях нерідко траплялися конфлікти, які ілюструють протистояння різних політичних клубів (насправді – національних громад). Так, 29.01.1933 р. конфліктували Р. Барановський і Л. Танненбаум (відповідно, представники польського і єврейського клубів / фракцій). Конфлікти виникали переважно при розгляді питань формування та розподілу міського бюджету, продажу муніципальної землі, затвердження відповідальних за певними територіями та ділянками роботи[72].

Протоколи засідань міської ради 1933 р. фіксують розгляд таких питань: звіт про ремонт доріг та хідників, про стан електромереж (деякі вулиці міста вже мали нічне освітлення), підключення вулиць до водопостачання та каналізації, оподаткування власників собак тощо. Найбільший резонанс викликали питання щодо оподаткування закладів національних товариств та союзів, які організовували численні заходи (театральні вистави, концерти, музейні експозиції, публічні доповіді та презентації, розваги та видовища, спортивні імпрези та навіть дитячі розваги)[73]. Р. Ярош при розгляді цих питань намагався уміло вирішувати протиріччя і підійти до кожної проблеми максимально раціонально. Водночас, він прагнув піднести міську матеріальну та духовну культуру. Так, щоквартально кошти постійно отримували на свої рахунки польські, єврейські та українські культурно-релігійні та світські товариства. Як свідчить таблиця розподілу таких витрат, наведена І. Чавою, з 39-ти статей фінансування, українські організації отримали лише шість субвенцій, відповідно, їх розмір був значно менший від субвенцій на польські та єврейські організації. Цікаво, що підтримувалося 20 польських організацій і 13 – єврейських[74], що також можна вважати несправедливим, адже єврейська громада в Дрогобичі чисельно майже дорівнювала польській. З цього видно, що саме українська громада зазнавала постійної дискримінації, однак останнє слово при вирішенні подібних питань належало не президентові, а раді.

Міська влада під проводом Р. Яроша реалізувала різні проекти: встановлення податкового балансу за поховання на міських цвинтарях, раціональне використання земельного фонду, будівництво дешевого житла та забезпечення діючого комунальними послугами тощо[75].

Як свідчить перше засідання новообраної ради 20.10.1934 р., число міських депутатів зменшилось з 47 до 32 осіб. Було визначено розмір платні президентові та віце-президентові, присяжним. Цікаво, що президент отримував 250 зл.[76] За податковим реєстром 10.02.1934 р., Р. Ярош отримував зарплатню у розмірі 478,27 зл.[77] Вочевидь, рада значно урізала його зарплатню.

Часто для вирішення тих чи інших питань міська рада створювала постійні та тимчасові депутатські комісії, до складу яких включалися представники усіх

[72] Чава І. Міжвоєнний Дрогобич… – С. 279.
[73] ДАЛО. – Ф. 1205. – Оп. 1. – Спр. 202. – Арк. 1-184; Чава І. Міжвоєнний Дрогобич… – С. 279.
[74] Чава І. Міжвоєнний Дрогобич… – С. 281-281.
[75] Там само. – С. 280.
[76] ДАЛО. – Ф. 1205. – Оп. 1. – Спр. 202. – Арк. 104; Чава І. Міжвоєнний Дрогобич… – С. 280.
[77] ДАЛО. – Ф. 1205. – Оп. 2. – Спр. 36. – Арк. 14; Чава І. Міжвоєнний Дрогобич… – С. 297.

політичних клубів. Так, до складу ревізійної комісії 29.10.1934 р. було обрано кс. докт. К. Котулю (керівник), о. С. Бараника, докт. М. Сімхе, Я. Опіца, Й. Рафлера та Ст. Взорека[78].

Звичайно, магістрат впроваджував у життя політику титульної нації міжвоєнної Польщі. Так, 13.05.1935 р. відбулося надзвичайне засідання, присвячене смерті маршалка Й. Пілсудського. Головував на ньому Р. Ярош, який зачитав офіційне співчуття від імені президента І. Мосціцького. Співчуття висловили представники політичних клубів Е. Скульський, о. С. Бараник, П. Адлерсберг[79]. Смерть Й. Пілсудського викликала в Дрогобичі хвилю піднесення польського патріотизму, який, звісно, був не чужим Р. Ярошеві.

Після смерті Р. Яроша в 1937 р. на його місце був обраний Міхал Пєхович, керівник місцевої філії Національно-демократичної партії Польщі, яка перебувала на праворадикальних позиціях. Припускаємо, що певний толеранційний баланс у місті, який проводив у життя Р. Ярош, вже не дотримувався.

Щодо оцінки основних векторів політики Р. Яроша у стосунку до національних громад, у літературі спостерігається певне різноголосся. Письменник Вєслав Будзинський, який записав спогади двох внуків Раймунда Яроша (Раймунда і Станіслава), сформулював легенду Яроша (вона так і зафіксована у назві розділу його книги «Місто Шульца» – «3. Легенда Яроша»[80]). З одного боку, легенда Яроша – в його діяльності, яку його внуки сформулювали у винятково панегіричних та легендарних тонах. Легенда тут розкривається крізь призму популярності Трускавця та самого власника, а також крізь призму оповідок різних пригод, які сталися у 30-х рр. в «раю», яким зображується міжвоєнний Трускавець. Таким чином, це ностальгійна легенда про рай, творцем якого і був Ярош. Вона є близькою до легенди «польських кресів», які назавжди втрачено.

З іншого боку, «легенда Яроша» – це близькі до реалій уявлення про загальну толеранцію Яроша до всіх народів, передовсім, українців, які, однак, у 1939 р. прагнули відомстити сім'ї Яроша (такими вони виявились невдячними), а от, євреї, мовляв, були більш вдячними. Обидві складові «легенди Яроша» розкриваються на тлі трагедії, що сталася з поляками в 1939 і наступні роки війни та радянської окупації.

«Легенду Яроша» у частині представлення його як «батька» всіх народностей, не приймають місцеві краєзнавці. Так, на підставі кількох фактів, її прагне спростувати В. Садовий[81]. Як видається, «правду» про Яроша та його національну політику слід розглядати не на підставі одного-двох прикладів, а за умови аналізу ширших контекстів. Насправді Дрогобич на зачепили якісь гострі конфлікти, тут не відбулися ні теракти, ні гострі виступи. Однак ситуація була такою ж, якою вона була у всій Галичині[82].

[78] Чава І. Міжвоєнний Дрогобич... – С. 280.

[79] Там само. – С. 281.

[80] Budzyński W. Miasto Schulca… – S. 43-64.

[81] Садовий В. Дві сторони медалі, або як Раймунд Ярош «любив» українців // Дрогобич Інфо. Сайт вільних людей. 17.10.2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://droginfo.com.ua/content/view/5052/. Про те, що Р. Ярош начебто «де вікрито, а де приховано, але завжди протегував і допомагав» лише польській громаді, без жодної аргументації стверджує і Р. Пастух. – Пастух Р. Дрогобич і дрогобичани. Історико-краєзнавчі художньо-документальні нариси. – С. 174.

[82] Див. докл.: Чорній П. Етнічні групи Галичини міжвоєнного періоду: міжентічне (спів)життя та соціокультурні трансформації. – Львів, 2018.

Раймунд Ярош у часі свого президентства святкував два ювілеї. Перший – 1933 р., – з нагоди 25-річчя його праці на міській ниві. 25 лютого відбулося урочисте засідання міської ради, на якому головував докт. Степан Вітвіцький. Рада ухвалила надання ювілярові диплому почесного громадянства і розміщення його портрета в залі засідань. Цікаво, що дискусія, яка розгорілась на засіданні ради напередодні, показала не таку вже одностайність в оцінці заслуг президента міста. Його підтримали представники польського, єврейського і українського політичних клубів (виступи кс. К. Котулі, П. Адлерсберга і С. Витвіцького), однак в середовищі саме польського представництва знайшлося чимало противників[83]. Так, інша заява поступила від імені польського клубу, який представив свої міркування. Вони зводилися до того, що заслуги президента не є значними, процедура не пройшла попередньої тривалої і виваженої апробації, надання бургомістрові почесного звання є взагалі недоречним з огляду його впливу на діяльність, подія є не більше, як політичною грою. Відтак, п'ятеро радних не голосували (В. Піотровський, Е. Скульський, М. Пєхович, Т. Барановський і Я. Урбанович). Однак ухвала була прийнята: «1. З нагоди 25-літньої праці на місцевій ниві міська рада надає звання почесного громадянина вільного королівського міста Дрогобича високоповажному Р. Ярошу. 2. Міська рада рекомендує магістрату аби в залі його засідань було розміщено портрет високоповажного бургомістра Р. Яроша за кошти працівників міської адміністрації»[84]. Згаданий портрет, який висів у ратуші, зберігається нині у внука Раймунда Яроша, який мешкає під Варшавою.

Іл. № 4. Ювілей Раймунда Яроша. У першому ряду друга зліва К. Губицька. З архіву К. Губицької

[83] Це цікаве засідання вперше навів та прокоментував І. Чава. Чава І. З історії інституту почесного… – С. 318-319.

[84] Там само. – С. 319.

Дотримуючись засад політики польської держави, міська рада Дрогобича надавала звання почесних громадян міста винятково польським діячам. Так, 3.06.1936 р. під головуванням Р. Яроша відбулося урочисте засідання, на якому президента Ігнація Мосціцького було номіновано до цього звання. Цікаво, що пропозиція була беззастережно підтримана всіма політичними клубами міста[85].

Портрет Раймунда Яроша виконав у своїй ілюстрованій історії міста Фелікс Ляхович. Різноманітні події в житті міста та його президента зафіксовані на численних світлинах.

Раймунд Ярош до кінця свого життя був відзначений кількома державними нагородами: орденом Франца Йосифа (1917), медаллю Незалежності (1931), Золотим Хрестом Заслуги (19.03.1935), естонським Командорським Хрестом з Зіркою Ордену Хреста та Орла II ступеня (1935), відзнакою 6 Полку Підгалянських Стрільців[86].

Збереглося чимало свідчень, які ілюструють родинне коло та повсякденне життя Раймунда Яроша. Як відомо, його сім'я була великою: дружина Емма (з сім'ї Золлнерів) і четверо дітей: сини Роман, Александр, Станіслав і донька Софія (Станіслав трагічно загинув під час Першої світової війни). Розбагатівши, родина придбала будинок на розі вул. Сольної близько центру міста (тепер – на перехресті вул. Січових Стрільців і Тарнавського)[87].

Більш відомий у Дрогобичі будинок, який Р. Ярош придбав орієнтовно на початку 20-х рр. XX ст. на тодішній вул. Панській у відомого нафтового магната Шуліна Шраєра (збудований у 1902 р., тепер – вул. Шевченка)[88]. Вірогідно, будинок був пограбований під час російської окупації міста в 1915-1916 рр., не виключено, що його власники перебували в евакуації у Відні і не повернулися до Дрогобича. Ідеться про одну з найрозкішніших та найбільш упізнаваних вілл Дрогобича, які створюють імідж вповні європейського міста. Крім власностей у Дрогобичі та Трускавці, Р. Ярош придбав і ділянку з будинком у Модричах, які слугували сім'ї за літню резиденцію[89].

Напевно, однією із найбільш загадкових і непублічних історій, пов'язаних із особистим життям Р. Яроша, є його стосунки з Кароліною Губицькою, яка була його секретаркою при канцелярії власника Трускавця. Кароліна народилася в Дрогобичі в 1899 р. і була значно молодшою від Раймунда. У якомусь часі вона познайомилася з Раймундом, затим стала працювати в управлінні курортом. У довідці-характеристиці, яку Роман Ярош видав у Кракові Кароліні Губицькій в 1962 р., чітко вказано на хронологію її роботи (а, відтак, і знайомства з Р. Ярошем): в 1917 р. вона розпочала діяльність стенографісткою-секретаркою, а в 1920 р. вже досягла найвищих щаблів управління оздоровницею[90].

---

[85] Там само. – С. 320.

[86] Rajmund Jarosz prezydent miasta // WikipediA. Wolna encyclopedia. 21.03.2021. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pl.wikipedia.org/wiki/Rajmund_Jarosz_%28prezydent_miasta%29

[87] Про цю власність повідомив Р. Пастух. Пастух Р. Вулицями старого Дрогобича. – Львів, 1991. – С. 133; Його ж. Дрогобич і Дрогобичани… – С. 446.

[88] Р. Пастух помилково вважає, що вілла належала нафтовим магнатам братам Шпіцманам. Пастух Р. Вулицями старого Дрогобича. – С. 75; Його ж. Дрогобич і Дрогобичани… – С. 174. Краєзнавець наводить іншу неперевірену інформацію, згідно з якою Р. Ярош придбав віллу навпроти, а потім продав її (тепер банк на вул. Шевченка).

[89] Про це згадує в спогадах внук Раймунда, син Романа, Раймунд Ярош (Раймунд Ярош II). – Budziński W. Miasto Schulca… – S. 43.

[90] Зберігається в родинному архіві Кароліни Губицької.

Іл. № 5. Кароліна Губицька – машиністка-друкарка в Трускавці. Вірогідно, початок 20-х рр. XX ст. З архіву К. Губицької

Краєзнавець Р. Пастух записав свідчення К. Губицької ще до її смерті у 1997 р. і познайомився з родинним архівом. Так, він зазначає, що між Ярошем та Губицькою був роман, який терпіли члени сім'ї Яроша, але в 1925 р. не витримала дружина Емма і наклала на себе руки (втопилася у криниці)[91]. Так чи інакше, але з дозволу нащадків Яроша Кароліна була похована в 1997 р. біля могили свого коханого (міський цвинтар на Трускавецькій). Цікаво, що й після війни нащадки Яроша називали її ласкаво «Льолею».

Племінниця Кароліни Ірина Яців (Матвіїшин), яка мешкає нині у Львові, познайомила нас з родинним архівом та кількома речами, які належали її тітці. За спогадами її тітки, підтверджується, що між Раймундом і Кароліною були тісні стосунки, свідченням чого є речі, подаровані ним: дамські сумочки, перстні, живопис, дорогий посуд. Найважливішим доказом є копія постанови міського суду в Дрогобичі від 22 січня 1938 р., якою затверджувався заповіт Р. Яроша, складений ще 8 грудня 1932 р. Так, четвертий пункт свідчить: «на річ Кароліни Губицької – моєї довголітньої урядниці, яка останнім часом віддавала мені багато свого серця, записую дві тисячі доларів»[92]. Свідченням близькості Раймунда і Кароліни є кілька фото з Трускавця, на яких Кароліна постійно перебуває поблизу Яроша.

Один із сюжетів, який розкриває захоплення Раймунда Яроша – групові фото з полювання. Отже, Ярош був затятим мисливцем, благо мисливських угідь на Дрогобиччині не бракувало. Вже сучасники зазначали, що Р. Ярош був «замилу-

[91] Пастух Р. Дрогобицький некрополь. – Дрогобич, 2008. – С. 77; Його ж. Дрогобич і дрогобичани… – С. 175.

[92] Копія зберігається у фондах НДЛАК історичного факультету.

ваним мисливцем, часто контактував з живою природою, яку пізнав близько і був її любителем...»[93].

Іл. № 6. Раймунд Ярош на полюванні. 1930-ті рр. З архіву К. Губицької

Згадані фото точно не датовані, але, з огляду на вигляд Яроша, вони зроблені у міжвоєнний період. На цих фото зображені групи мисливців зі зброєю та здобиччю: одразу видно, що вони представляють верхівку місцевого суспільства. Та й сам Ярош має вигляд такого собі місцевого «барина» (чи й «барона»). Зрозуміло, що його статки дозволяли у вільні години відпочивати саме в такий спосіб. Згідно зі спогадами внука Яроша Станіслава Богуського, на полювання до діда приїжджали відомі особи: генерали, офіцери і цивільні, зокрема, львівський воєвода Бєліна, який був приятелем Яроша (з його наступником Біликом стосунки Яроша не лагодились). Ось цікавий спогад: «Одного разу після вдалого полювання група офіцерів під командою генерала Сосноковського пішла пішки з «Фариса» (новочасна вілла з центральним обігрівом) до близького клубу, щоб при келиху поділитися враженнями про полювання на диків. Як з'ясувалося, в тому веселому товаристві бракувало генералів Фабриція і Боньч-Уздовського, які страждали через утому і тимчасове недомагання». Генерал Сосноковський послав молодшого офіцера за ними, однак ті відмовилися виконувати наказ генерала броні. Тоді підвипивші офіцери пішли до вілли «офіцерською колоною», спричинивши «інвазію» і галас[94].

Згідно зі спогадами зятя Р. Яроша Станіслава Богуського, в родині Ярошів послуговувалися трьома мовами: німецькою (нею відмінно володів глава сім'ї), французькою і англійською. Сам Станіслав французьку знав краще, ніж польську[95].

[93] Sagan M. Muzeum regionalne im. śp. Emy Jaroszowej… – S. 20.
[94] Budzyński W. Miasto Schulca… – S. 59-60.
[95] Там само. – С. 48.

Коло відомих на сьогодні фотографій представляє Р. Яроша як статечну особу, вкрай спокійну, упевнену в собі, яка знає собі ціну. Особливо це стосується фото з Трускавця, на яких Ярош зображений під час прийому на курорті відомих політиків, президентів, міністрів та ін. значних осіб (зрозуміло, далеко не рядових). Він відповідно й одягався.

Про рівень достатку та розкоші сім'ї Р. Яроша свідчить і опис весілля його доньки, яке згадували через багато десятиліть. Так, нібито в день шлюбу тато простелив для молодих килимову доріжку від свого палацу до вівтаря в костелі. «Подібної розкоші ні доти, ні потому в Дрогобичі не бачили»[96].

Родина Ярошів, за спогадами внука Яроша Станіслава Богуського, перед війною мала три автомобілі: «шевроле» Романа, «мерседес» Александра і «даймлер» Раймунда Яроша[97]. У 1929 р. син Яроша Роман, який урядував з татом у Трускавці, одружився з Ядвігою (збереглося шлюбне фото, опубліковане З. Будзинським[98]). Донька Софія вийшла заміж за польського офіцера Богуського. Про сина Александра відомо, що він став жертвою Катині.

Щодо свідчень про Раймунда Яроша, то відомими є згадані вище спогади його внука Раймунда II, записані письменником Вєславом Будзинським. Раймунд народився в 1935 р., а в Кракові, де мешкав його батько Роман, зробив кар'єру актора. Ось кілька цитат: «Якщо ідеться про про діда Яроша, то був він особою ставною – важив у пізнішому віці сто тридцять п'ять кілограмів, особливо перед смертю. З того, що говорив мій батько, знаю, що дід, студіюючи право в Ягеллонському університеті, займався важкою атлетикою... в «Соколі». Оповідали, що якось певного разу у дворі в Модричах біля Дрогобича до кухні вторгнувся якийсь підбитий особник, пограбував, щось там випив і т. д. Служба повідомила діда, дід – як оповіли, – спокійно підійшов, взяв його «за бебехи», переніс через цілий сад і перекинув через палісаду висотою два метри... То засвідчує, що був дуже сильний. А при тім був чоловіком незвикло лагідним і полюбляв заскакувати...»[99].

Раймунд Ярош – другий президент міста, одна із найзнаковіших постатей міжвоєнного Дрогобича, помер 23 липня 1937 р.[100] Одразу після його смерті, про це телеграмою було повідомлено Львівське воєводство[101]. Також, відповідні телеграми було розіслано до міністра внутрішніх справ Польщі, союзів «Міст Польських» та «Міст Малопольських»[102]. Того ж дня відбулася скорботне засідання міської ради під головуванням віцепрезидента міста Леона Таненбаума. У своїй промові, яку всі присутні вислухали стоячи, він пригадав основні віхи життя та діяльності покійного, акцентувавши його заслуги перед громадою. На зібранні було вирішено, щоб одна із вулиць Дрогобича – Сільна (суч. Січових Стрільців), була перейменована на ім'я Р. Яроша[103]. Вибір вулиці мотивувався тим, що на ній

[96] Пастух Р. Дрогобич і дрогобичани… – С. 174-175.
[97] Budzyński W. Miasto Schulca… – S. 47-48.
[98] Там само. – S. 129.
[99] Там само. – S. 43.
[100] ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 37. – Спр. 1494. – Арк. 14.
[101] Там само.
[102] Posiedzenie żałobne Rady miejskiej w Drohobyczu // Przegląd Podkarpacia: Drohobycz-Borysław-Truskawiec. – R. 4. – № 65. – 1937. – S. 2.
[103] Там само.

в будинку № 8 довгий час мешкав покійний, у часі свого першого урядування, починаючи з 1908 р.[104]

Віцепрезидент Леон Таненбаум 26 липня 1937 р. офіційним листом від уряду міста Дрогобича ще раз повідомив Львівське воєводство про смерть президента міста, оголосивши, що до часу обрання нового керівника, буде виконувати його обов'язки[105]. У Дрогобичі відбувся велелюдний похорон, зафіксований на кількох фото. Як згадував внук Раймунд II зі слів батька Романа, що на погребі люди плакали, мовлячи: «Помер наш батько». І жиди, і українці...»[106].

На смерть бургомістра у пресі з'явилося декілька некрологів. Ось один із них, який був опублікований в місцевій газеті, повідомляв, що «маніфестаційний» похорон відбувся 25 липня. Похорон, згідно з бажанням померлого, відбувся без особливих урочистостей, однак попрощатися з ним прийшло бл. 10 тис осіб, у тому числі численні представники духовенства кількох віровизнань, урядовці Дрогобича, Трускавця і Борислава, нафтові підприємці, представники громадсько-політичних організацій. Від воєводства були воєвода і віцевоєвода, президенти Кракова та ін. міст, командири військових частин краю. Гріб з тілом покійного винесли з родинного будинку, затим відбулася поховальна служба в костьолі. На Ринку біля ратуші процесія зупинилась і застигла в хвилині мовчання. Ще одна жалібна зупинка відбулася біля церкви Св. Трійці, з читанням Св. Євангелія над померлим. Далі процесія рухалась на цвинтар на вул. Грюндвальській. Поховальні промови не виголошувались[107].

Раймунд Ярош був похований на головному дрогобицькому цвинтарі поруч з дружиною Еммою, його поклали, згідно з розпорядженням, у просту домовину. Та й пам'ятника на могилі не поставили[108].

З родинного архіву Кароліни Губицької походить кілька документів, які тут дозволимо навести повністю. Передовсім, ідеться про копію його заповіту:

«Odpis testamentu śp. Rajmunda Jarosza z 8 grudnia 1932 r.
Rajmund Jarosz
Drohobycz

Testament !

Czyli ostatniej mojej woli rozporządanie

Jestem przy zupełnie zdrowych zmysłach co stwierdzym dla ważności tego dokumentu, gdy jednak czuję się bardzo opzszczonym na starość gdy zdrowie i nerwy coraz słabsze a nie widze żadnej możliwości zmiany na lepsze życia – które na całej linji przegrałem – bom go sobie źle ułożył nawet w odniesieniu do własnych dzieci – przeto wierzę w to – że życie moje już bardzo będzie krótke i właśnie piszę ten testament i postanawiam na wypadek śmierci co następuje :

Cały mój majętek uapisuję w równych częściach dzieciom moim Romanowi, Aleksandrowi Jaroszon oraz Zofii z Jaroszów Biguskiej.

---

[104] Ulica Rajmunda Jarosza w Drohobyczu // Przegląd Podkarpacia: Drohobycz-Borysław-Truskawiec. – R. 4. – № 68. – 1937. – S. 1.
[105] ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 37. – Спр. 1494. – Арк. 13.
[106] Budziński W. Miasto Schulca… – S. 44.
[107] Ostatnia droga ś. P. Rajmunda Jarosza // Przegląd Podkarpacia: Drohobycz-Borysław-Truskawiec. – 1937. – R. 4. – Nr 66. – S. 2.
[108] Пастух Р. Вулицями старого Дрогобича. – С. 74; Його ж. Дрогобич і дрогобичани… – С. 175.

Co i jak postanowicie do podziału ojcowizny – Wy Dzieci moje ukochanie – jest mi zupełnie obojętne – niczem Was nie krępuję chociażby z uwagi – że czasy w których żyjemy i w których Wy po mojej śmierci się znajdziecie – są i niewątpliwie bardzo długo jeszcze będą cieżkie. Ale jedni wyrażam życzenie i o jedno Was prosze – żyjcie w zgodnie, w tej serdecznej rodzinnej zgodzie, która będzie najlepszą nagrodą dla rodziców za ich trudy, troski i starania życia dla Was łożone, zaś z drigiej strony umożliwi Wam należyte i rozważne postanowiene odnośnie do ojcowizny.

Majątek, który posiadam, jest rezultatem prawda – przy sprzyjacem szczęściu – bardzo możolnej – ale zawsze nawkróś uczciwej pracy śp. Matusi i Ojca – nosi na sobie cechy wysoce społeczne i dla tego praca na nim, bała dla nas obojga prawdziwem naszem umiłowanie choć więc wcale Was nie krępuję niczem, to jednak niech i ten moment odegra pewną rolę w Waszach dalszych decyzjach. –

A za Matusię i Ojca zamówcie – chociaż w dzeiń śmierci naszej serdeczny pacierż.

Zapis niniejszy obąciązam następującymi legatami.

1) na rzecz Kazimierzy Zoellner siostry śp. Matusi Waszej zapisuję dwa tysiące dolarów.

2) na rzecz Edwarda Zoellnera brata – śp. Waszej Matusi zapisuję tysiąc dolarów.

3) na rzecz Wilhelminy (już zamężnej, ale nazwiska nie pomnę w tej chwili) i Herminy Zoellner – cure śp. Wilhelma Zoellnera zapisuję po pięćset dolrów dla każdej.

4) na rzecz Karoliny Hubickiej – długoletniej mojej urzędniczki która ostatnoi okazała mi wiele serca zapisuję dwa tysiące dolarów.

Wszystkie powyższe legaty obciążają spadek po mnie i nają być przez spadkobierców względnie przez masę spadkową w całości najpóźniej do jednego roku od dnia śnierci mojej.

Niezależne od tej prawnej formy proszę was serdecznie Dzieci moje ukochane – abyście ścisle wspełniły wołą a także abyście z racji czci dla imienia Waszych rodziców okazały dzżo dobrego serca wobec innach biednych ludzi.

W tym względzie nic Wam nie zlecam a jezynie zalecam bezgraniczną dobroć bo w niej i z nią żyli Wasi rodzice i ona jedynie była osłodą ich życia – o tem pamiętajcie.

W Drohobyczu dnia 8 grudnia 1932 r. –

Rajmund Jarosz m.p.

Czytałem i jako zgodne z moją wolą bez zmian pozostawiam

Drohobycz 25/9 1934 r. –

Rajmund Jarosz m.p.»[109]

судове засвідчення заповіту:

«Sąd Grodzki w Drohobyczu. Dnia 22 stycznia 1938 r. IV.A. 1220/37.

Postanowiennie.

Sąd Grodzki w Drohobyczu w sprawie spadkowej po błp. Rajmundzie Jaroszu, zmarłym w Drohobyczu dnia 23 lipca 1937 z postawieniem pisemnego ostatnuej woli rozporządnienia z daty Drohobycz 8/12 1932 i 25/9 1934 – które z powodu ustanoienia w nim dziedziców uznaje się za testament wdraża przewód spadkowy na podstawie duiedziczenia z testamentu. –

O zapisach w tym testamencie ustanowionych, a to na rzecz:

[109] Незасвідчена копія з родинного архіву Кароліни Губицької.

1) Kazimierzy Zoellner siostrzenicy spadkowej w kwocie 2000 dolarów efektywnych U.S.U.

2) Edwarda Zoellnera brata żony spadkodawcy w kwocie 1000 dolarów efektywnych U.S.U.

3) Wilhelminy i Herminy córek śp. Wilhelma Zoellnera w kwocie po 500 dolarów efektywnych U.S.U.

4) Karoliny Hubickiej byłej urzędniczki spadkodawcy w kwocie 2000 dolarów efektywnych U.S.U.

Zawiadamia się spakobierców i powyższych z tym, że wedle treści testamentu zapisy te mają być zapłacane w całości najpóźniej do jednego roku od dnia śmierci spadkodawcy. –

Do spadku tego powołani są z testamentu jako dziedzice duieci spadkodawcy, a to Dr. Roman Jarosz i Zofia z Jaroszów Bogucka, którzy oświadczeniem z daty Drohobycz 27/9 1937 A.IV. 1220/37 oświadczyli się do spadku na podstawie testamentu bezwarunkowo i wnieśli dnia 19 stycznia 1938 do tut. Sądu po myśli § 114 pat. Nisp. Zeznanie majątku spadkowego w miejsce ptzysięgi. –

Zeznanie to przyjmeje Sąd do wiadomości i przechowuje je w aktach sprawy w tut. Sądzie, pozostawiając interesowanym możność względu w akta i brania odpisów. –

Odpis tego zeznania udziela się Urzędowi Skarbowemu w Drohonyczu jako właściwemu do wymiaru należytośći skarbowych od spadku. –

Wedle powyższego zeznania majątku

Stan czynny spadku przestawia wartość 3.867.450.89 zł.

Koszty leczenia i pigrebu w kwocie 3000 zł.

Uznaje Sąd za odpowiednie stosunkom osobistym zmarlego.

Stan bierny spadku podano na 3.706.966.79 zł.

Wobec czego wartość czystego spadku wynosi 160.484.10 zł.

Pretensji Spółdzielni Rolnik, współdzielni rolniczo handlowej z ogr. Odp. W Drohobyczu spadkobiercy do stanu biernego spadku nie złosili. –

Erast Małecki

Sędzia grodzki m.p.»[110]

Наведені тексти документально підтверджують сімейні цінності, яких дотримувався Раймунд Ярош у своєму житті, зокрема, його величезну повагу до померлої дружини і дітей, а також найближчих родичів по лінії дружини. Водночас, він з великою повагою ставився і до Кароліни Губицької. Документи проливають світло на його останні роки життя, коли він відчував свій близький кінець і змушений був лікуватися. У заповіті враховано видатки на його лікування та похорон.

Насамкінець, наводимо текст поезії «Пошана заслузі», присвяченої Р. Ярошу в честь ювілею 25-річчя його діяльності в Трускавці, авторства Генрика Збєжховського[111]:

[110] Засвідчена копія з родинного архіву Кароліни Губицької.

[111] Опубліковано: Zbierzchowski H. Hołd zasłudze // Jednodniówka Truskawiecka. 30.V.1936. – Truskawiec, 1936. – S. 4.

HOŁD ZASŁUZDZE

W jesieni życia, zanim przeminęła,
Życie człowieka podobne jest księdze,
Na której kartach, jak na kraśnej wstędze
Są wypisane wszystkie jego dzieła.

W żywocie Twoim zacny Jubilacie,
Który był trudem i walką zażartą
Dzieł było mnóstwo, lecz najwyszą kartą
Jest Zdrój Trzskawiec w swej dzisiejszej szacie.

Trud ten w młodości wziałeż na swe barki,
Aby nie zmarniał zdrój ten w poniwierce –
Dla niego miałeś nahgorętszę serce,
Którego pieśnią stały się Pomiarki.

Więc gdy w wieczornej znajdziesz się godzine
Nad tym jeziorem w betonu uwięzi,
Lasy witają Cię szumem galęzi:
«Witaj nam witaj, miły gospodynie !

Hej ! natrudziłeś się dla owej ziemi,
Co była niegdyś kopalnią zalaną,
Więc Twoja siwę głowę spracowaną
Chcemy ochłodzić powiewami swemi»

«A zdrojowisko, które w dole huczy
To także krew z krwi Twojej i kości,
Boś był przykładem takiej wytrwałości,
Jakiej od Ciebie niech się każdy uczy».

«Dziś więc, w jesieni złocistej żywota
Raduj się wszystkiem, co Twa wola spręga.
Przemija człowiek – powstaje księga,
A zdrój w tej księdze to jest karta złota».

«I dożyj z nami tej szczęśliwej chwili
Gdy pracy Twojej dojrzeją owoce
I kiedy troska nieprzespanych nocy
Puhar spełnionych marżeń Ci nachyli».

W słońcu, co dobre jest jak uśmiech Boski,
Tak oto szumię uroczyście dtzewa,
A to co wietr dziś na Pomiarkach śpiewa
Uwiecznił w kziędze tej
Henryk Zbierzchowski

* * *

Р. Ярош досяг піку популярності в 30-х рр. XX ст. Урочисто відзначено його два ювілеї: 25-річчя праці в Дрогобичі (1933 р.) і 25-річчя праці в Трускавці (1936 р.). Обидва міста нагородили його званням почесного громадянина. Р. Ярош отримав і державні нагороди: орден Франца Йосифа (1917), медаль Незалежності (1931), Золотий Хрест Заслуги (19.03.1935), естонський Командорський Хрест з Зіркою Ордену Хреста та Орла II ступеня (1935), відзнаку 6 Полку Підгалянських Стрільців (регіональна). Його іменем названо вулиці в Дрогобичі і Трускавці.

Леонід Тимошенко, Марта Тимошенко.
Раймунд Ярош: сторінки біографії видатного діяча Дрогобиччини.

У статті аналізуються маловідомі та досі невідомі сторінки біографії одного із найавторитетніших керівників міста Дрогобича та Трускавця початку XX ст. – Раймунда Ярошa. Підставою для написання статті є маловідомі матеріали польськомовної регіональної періодики, забуте інтерв'ю з Р. Ярошем 1930 р. в «Газеті Польській» і 1936 р. в «Одноденці Трускавецькій», спогади внуків Р. Ярошa – Раймунда Ярошa II і Станіслава Богуського, які записав письменник Вєслав Будзинський, спогади секретарки Р. Ярошa Кароліни Губицької, записані за її життя краєзнавцями П. Сов'яком і Р. Пастухом, а згодом переказані її племінницею п. Іриною Яців (Матвіїшин). З родинного архіву К. Губицької вперше в науці публікуються: незасвідчена копія заповіту Р. Ярошa 1932 р., засвідчене судове затвердження заповіту 1938 р., а також довідка-характеристика К. Губицької, підписана сином Ярошa Романом у Кракові у 1962 р.

Leonid Tymoshenko, Marta Tymoshenko.
Raimund Yarosh: pages of the biography of an outstanding figure of Drohobych region.

The article analyzes little-known and still unknown pages of the biography of one of the most authoritative leaders of the cities of Drohobych and Truskavets at the beginning of the 20th century – Raimund Yarosh. The basis for writing the article are little-known materials from Polish-language regional periodicals, a forgotten interview with R. Yarosh in 1930 in «Gazeta Polska» and in 1936 in «Odnodenka Truskavetska», memories of R. Yarosh's grandsons – Raimund Yarosh II and Stanislav Boguskyy, which were written down by the writer Vieslav Budzynskyy, the memories of R. Yarosh's secretary Karolina Gubytska, written down during her lifetime by local historians P. Sovyak and R. Pastukh, and later retold by her niece Iryna Yatsiv (Matviishyn). From the family archive of K. Gubytska, the following are published for the first time in science: an uncertified copy of R. Jarosz's will from 1932, a certified court approval of the will from 1938, as well as a help-characteristic of K. Gubytska, signed by Jarosz's son Roman in Krakow in 1962.

УДК 94(477.83-21):27-526.65"1877/1940"

Богдан ЛАЗОРАК

ІҐНАЦІЙ ЛОБОС (1877 – 1940): РЕБУС МИСТЕЦЬКОЇ ДОЛІ ТА ПОШУКИ ІСТОРИЧНОЇ ПРАВДИ ПРО НАДГРОБКИ ДРОГОБИЦЬКОГО «ЦВИНТАРЯ НА ТРУСКАВЕЦЬКІЙ», ВИКОНАНІ ЗА ЕСКІЗАМИ ТА КРЕСЛЕННЯМИ БРУНО ШУЛЬЦА

Місто Дрогобич має давню історію про своїх корінних мешканців, щоправда більшість цих родинних життєписів досі утаємничені через брак джерел та матеріалів. Відтак родинні архіви, які час від часу доводиться віднаходити дослідникам у приватних колекціях часто наштовхують на написання життєписів, які зацікавлюють не стільки політичними перипетіями чи фінансовими здобутками представників цих родин, скільки реальними драматичними подіями, пов'язаними із внутрішнім світом цих родин, який у різний період відображав не тільки сторінки радості, тривоги, але й окремі сторінки із білими плямами, які досі залишаються нерозгаданими.

Незважаючи на свою відносно достатню фотографічну ілюстрованість,[1] історія «австрійського» та «міжвоєнного» Дрогобича сьогодні відчуває виразний брак конкретної інформації про життя та діяльність постатей, які фактично творили Дрогобич на етапі його еволюції від «провінційного та непривабливого містечка»[2], до одного з найпотужніших центрів нафтової торгівлі Габсбургської імперії та Другої Речі Посполитої[3]. В цьому контексті маловивченим залишається життя

[1] Пастух Р. Вулицями старого Дрогобича. – Львів, 1991. – 165 с; Пшеничний Є. Дрогобич у поштовій листівці // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Дрогобич, 1997. – С. 193-201; Budzyński W. Miasto Schulza. – Warszawa, 2005. – 456 s; Філіпов З. Зі сторінок мистецтва фотографії Дрогобича // Багатокультурний Дрогобич. – Варшава, 2005. – С. 271-284; Пастух Р. Дрогобицький некрополь. – Дрогобич, 2008. – 192 с; Niceja S. Kresowe Trójmiasto. Truskawiec – Drohobycz-Borysław. – Opole, 2009. – S. 61-154; Особлива провінція: Дрогобич Бруно Шульца / Упорядники: В. Меньок, Ю. Романишин, І. Фецяк, Є. Пшеничний, З. Філіпов. – Дрогобич, 2010. – 46 с; Садовий В. Лицар в Збруї для міста Дрогобича. – Дрогобич, 2010. – 44 с.

[2] Біндер Г. Провінційне місто в Галичині: Дрогобич в останні 50 років Австрійського панування // Дрогобицький краєзнавчий збірник (далі – ДКЗ). – Дрогобич, 2008. – Вип. XI-XII. – С. 221-236; Кріль М. Газетні матеріали про Старий Самбір і Дрогобич кінця XIX – початку XX ст. // ДКЗ. – С. 343-349.

[3] Про історію та масштаби нафтової промисловості див. наприклад у: Tołwiński K. Mapa obszarów naftowych i gazowych polski w Karpatach i na przedgórzu. – Warszawa-Borysław-Lwów, 1928. – S. 13; Wojcikowski P. Czarne złoto (Nafta) // Kalendarz Ziem Wschodnich na rok 1936. – Rok. 2. – Warszawa, 1935. – S. 191-196; Kozłowski T. Zagłębie borysławskie // Karta. Zaolzie borysławskie internetowane w Gołdapi. – № 55. – Warszawa, 2008. – S. 64-89. В архівосховищі Державного обласного архіву Львівської області (далі – ДАЛО) зберігається чимало досі не вивчених фондів, присвячених цьому періоду історії

мистецької еліти м. Дрогобича, котра у період др. пол. XIX – пер. пол. XX ст. поєдналась в одне ціле і сформувала і розвивала унікальну самобутню культуру Дрогобича, яка у свою чергу стала відомою не тільки в Галичині, але й у цілому світі.

Чи не єдиним представником польської національної громади, який зумів творити на рівні мистецтва, без жодних міжнаціональних протиріч, при цьому для потреб різних національних громад Дрогобича, а саме: польської, української, єврейської та німецької був Іґнацій Лобос – знаний сницар, каменяр, різьбяр і митець пластики, твори котрого стали на сьогодні не тільки відомими у світі, але й предметом для джерелознавчих пошуків історичної правди про одну із найцікавіших епох в історії «Галицької Каліфорнії». Зовсім невипадково у 2001 р. відомий дослідник історії Дрогобича і засновник унікального видання «Дрогобицька земля» у Вроцлаві – Єжи-Марія Пілєцкий зарахував постать різьбяра, бізнесмена, політика і громадсько-культурного діяча Дрогобиччини Іґнація Лобоса до пантеону найвідоміших Дрогобичан в історії краю[4]. Врешті постать дрогобицького різьбяра Іґнація Лобоса дослідник нарівні відносив до іншого вихідця з Дрогобича, також Іґнація Лобоса (16.08.1827, Дрогобич-15.04.1900, Тарнув), який був відомим ксьондзом, у 1882 – 1885 рр. працював помічником перемишльського владичого двору[5], а згодом професором духовної семінарії та римо-католицьким єпископом в Тарнові у 1885 – 1900 рр., який свого часу, за заслуги перед містом Дрогобичем навіть отримав звання почесного громадянина Дрогобича[6].

Для пошуку відповідей на питання генеалогії та життєвого і творчого шляху Іґнація Лобоса ми сконцентрували увагу на пошуках передовсім в Центральному державному історичному архіві у Львові (виявлено 6 справ, пов'язаних із І. Лобосом), Державному архіві Львівської області (1 справу з магістрату), а також численним матеріалам преси і друкованих видань XIX – першої половини XX ст. Окрему увагу під час аналізу джерел до історії постаті Іґнація Лобоса було зосереджено на архівосховищі музею Івана Франка в Нагуєвичах, а також краєзнавчого музею «Дрогобиччина». Так, 22 листопада 2021 р. було надіслано лист-запит про пошук архівних матеріалів у Львові, на який було отримано дані для опрацювання, які дозволили виявити унікальні і водночас досі невідомі або ж маловідомі відомості про життя і творчість Іґнація Лобоса.

Родина Лобосів в Дрогобичі здавна осіла на передмістях Дрогобича, при цьому розлогість гілок її представників впродовж XIX – XXI ст. попросту вражає. Цікаво, що серед провізорів греко-католицького (унійного) братства при церкві Пресвятої Трійці в Дрогобичі у 1836 р. був Войцех Лобос, який разом із дрогобицьким деканом, парохом цієї церкви Леоном Заленським, економом магістрату Василем Авдиковським були співорганізаторами будівництва колони Святого Яна

Дрогобича. Див. зокрема фонд «Урицького акціонерного товариства в місті Дрогобичі» (ДАЛО. – Ф. 1229). Зазначимо також, що досі невивченою залишається історія фінансових нафтових активів та пов'язаних з ними операцій, котрі зберігались та проводились у цей час в приватних та державних банках міста Дрогобича, та з яких черпались гроші на будівництво приватних вілл, підприємств та інфраструктури міста в цілому.

[4] Piliecki M.-J. Panteon Ziemi Drohobyckiej (Lista kandydatów część 1 A-Ł) // Ziemia Drohobyczka. – № 14. – Wrocław, 2001. – S. 80.

[5] Polski Słownik Biograficzny. – T. 18. – S. 377.

[6] Piliecki M.-J. Panteon Ziemi Drohobyckiej… – S. 80.

Непомука[7]. Нам вдалося з'ясувати, що Войцех Лобос помер аж у 1902 р. від сухот, які не дозволяли йому вживати їжу, а тому він невимушено голодував. Щоправда, 2 березня 1902 р. преса повідомляла, що навіть незважаючи на прагнення Товариства Святого Вінцента Пауло в Дрогобичі допомогти хворому, він напрочуд відмовлявся від всякої допомоги, і більше того помер 12 січня 1902 р. фактично в бідності і злиднях[8].

Вважаємо, що родина Лобосів в Дрогобичі була відомою інтелігентною родиною, нащадки якої здобували початкову освіту переважно в цісарсько-королівській гімназії імені Франца Йосифа I. Так, у той час як І. Лобос навчався у Львові, його племінники і двоюрідні брати навчалися в Дрогобичі. Наприклад, у звітах гімназії за різні роки серед учнів згадуються Віктор Лобос (1890, 5 клас[9]; 1891, 6 клас[10]; 1893, 7 клас[11]; 1894, 8 клас[12]), Марцін Лобос (1891, 2-Б клас[13]), Казимир Лобос (1902, 3А клас[14]; 1903, 4 клас[15]; 1906, 6 клас[16]; 1907, 7 клас[17]; 1908, 8 клас[18]) та ін. Врешті до 1947 – 1949 рр., тобто до моменту операції «Вісла», родина Лобосів була настільки великою, що під час примусової еміграції компактно оселилася поряд у Вроцлаві. Невипадково, принаймні упродовж 90-х рр. XX ст. співредактором видання «Дрогобицька земля» була Антоніна Лобос[19]. Також на сторінках цього видання власні спогади та статті публікував чи надсилав матеріали відомий інженер і нащадок цієї ж родини Мар'ян Лобос[20]. У 1997 р. видання повідомило також про смерть Марії Соболевської (1909 – 1990), яка була дочкою дрогобицького професора Антонія і його дружини Аполонії Лобосів (за однією із версій Антоній Лобос помер, як і Іґнацій Лобос у 1940 р., проте не через хворобу, а у зв'язку із травмами, отриманими під час націоналістичного погрому у 1939 р.)[21]. Також серед переселених дрогобичан зустрічаємо відомості про вчительку Марію-Анелю Клімчекську (Казимир) (1907, Дрогобич-квітень 1999, Вроцлав), яка була донькою Василя і Францішкі Лобос, які проживали по вулиці Фабричній в Дрогобичі. Вона була сестрою Кароля Лобоса, який в міжвоєнний період працював в Дрогобичі зубним техніком і був розстріляний у червні 1941 р. злочинцями НКВД[22]. Марія-Анеля Лобос була одружена із Вінцентієм Клімческим. Подружжя мало

[7] Лазорак Б., Тимошенко Л., Хомич Л. , Чава І. Відомий і невідомий Бруно Шульц (соціокультурний портрет Дрогобича) / Наук. ред. Л. Тимошенка. – Дрогобич, 2016. – С. 201.

[8] Wydział Tow. Św. Wincentego a Paulo w Drohobyczu // Tygodnik Samborsko-Drohobycki: czasopismo polityczno-społeczno-ekonomiczne. – 1902. – R. 3. – № 9. – S. 3.

[9] Sprawozdanie Dyrekcyi C. K. Wyższego Gimnazyum Realnego im. Franciszka Józefa w Drohobyczu za rok 1890. – S. 73.

[10] Ibid. – 1891. – S. 102.

[11] Ibid. – 1893. – S. 65.

[12] Ibid. – 1894. – S. 69.

[13] Ibid. – 1891. – S. 101.

[14] Ibid. – 1902. – S. 73.

[15] Ibid. – 1903. – S. 73.

[16] Ibid. – 1906. – S. 82.

[17] Ibid. – 1907. – S. 74.

[18] Ibid. – 1908. – S. 51.

[19] Див., наприклад, випуски: Ziemia Drohobyczka. – Wrocław, 1995. – S. 3; 1996. – S. 2; 1999. – S. 2.

[20] Nowości wydawnicze / Szuflady Karola Nawalickiego // Ziemia Drohobyczka. – Wrocław, 1996. – С. 42.

[21] Piliecki J.-M. Z Kroniki Żałobnej // Ziemia Drohobyczka. – № 1 Wrocław, 1997. – S. 43.

[22] Ibid. – № 11. – Wrocław, 2000. – S. 59.

єдину доньку Ганну[23]. Також у 2000 році на сторінках «Дрогобицької землі» було опубліковано інформацію про Яніну Лобос (з дому Муніх) (1928, Дрогобич-1999, Варшава), яка була дочкою власника авторемонтної майстерні в Дрогобичі Францішка і його дружини Гелени Музик[24]. Серед представників родини Лобосів вдалося також з'ясувати, що двоюрідний брат Іґнація Лобоса Францішек Лобос, разом із своєю дружиною Катериною мали дві доньки Яніну (в подружжі Піліховська) і Михайлину (в подружжі Дюґ) (1911, Дрогобич-квітень, 2001, Бжеґ), які проживали по вулиці Бориславській в Дрогобичі, а після війни родина оселилася у Лемборку[25]. Яніна Піліховська (Дюґ) народилася в Дрогобичі у 1913 р., а померла в квітні 2003 р. в Ополі. Її поховали на парафіяльному цвинтарі в Бжеґу, де вона мешкала наприкінці свого життя. В міжвоєнний період Яніна Лобос працювала вчителькою в Дрогобичі, а згодом була зв'язковою в Армії Крайовій під псевдонімом «Венеда». У листопаді 1944 р. її арештували органи НКВД, проте її визволили польські повстанці в Кам'янці в грудні 1945 р. Саме вона за допомогою своїх колишніх учнів зуміла організувати під час війни начальний процес. У 1989 р. нею був організуваний Перший з'їзд дрогобичан у Перемишлі, а також до кінця свого життя вона була дійсним членом Товариства приятелів Дрогобицької землі у Вроцлаві[26].

Окрема гілка родини Лобосів проживала у Східниці. Наприклад, вдалося з'ясувати, що тут проживала двоюрідна братова Іґнація Лобоса – Броніслава Лобос (з дому Круг) (1910, Східниця – квітень 2000, Єліна Здрой), яка була дружиною Францішка Лобоса і мала брата Адольфа Круга[27]. Також вдалося з'ясувати, що серед відомих східничани був також якийсь В. Лобос, який належав до кооперативного товариства м'ясників[28]. Також добре відомо, що серед військових, які входили до Східницького відділу Армії Крайової у 1939 р., були також Владислав і Антоній Лобоси[29]. Антонія Лобоса було згодом розстріляно в дрогобицькій в'язниці силами НКВД[30]. По лінії Владислава вдалося більш точно реконструювати нащадків. Так, Роман Лобос (1933, Східниця-вересень 2006, Вальбжих), який був сином Владислава Лобоса і Марії з дому Солінських, був одружений із якоюсь Яніною, з якою у нього народилося двоє діток: Андрій і Богуслава Лобоси[31].

Представники родини Лобос також родичалися із славною дрогобицькою родиною Лоренз. Наприклад, дід Станіслава-Маряна Лоренза – Алоїз Лоренз у поважному віці одружився із бездітною вдовою Марією Лобос (з дому Ґужка) (1892, Дрогобич-1980, Краків). У подружжя народилося двоє дітей: Вікторія-Нуся (1911, Дрогобич-1999, Краків), яка стала вчителькою і Мєчислав (1914, Дрогобич-1978, Ополє), який став відомим лікарем. Подружжя спочатку проживало по вулиці Фабричній в Дрогобичі, а пізніше переїхало до новозбудованої вілли по вулиці

[23] Ibid. – № 17-18. – Wrocław, 2004. – S. 166.
[24] Ibid. – № 11. – Wrocław, 2000. – S. 60.
[25] Ibid. – № 15. – Wrocław, 2002. – S. 143.
[26] Piliecki J.-M. Z Kroniki Żałobnej. Zmarli w okresie od II połowy 2004 r. i uzupełnienia od 2003 r. // Ziemia Drohobyczka. – № 19-20. – Wrocław, 2007. – S. 163.
[27] Piliecki J.-M. Z Kroniki Żałobnej // Ziemia Drohobyczka. – № 15. – Wrocław, 2002. – S. 144.
[28] Rybotycki J. Dwie Schodnice – wieś i osada przemysłowa, cz. 2 // Ziemia Drohobyczka. – № 19-20. – Wrocław, 2007. – S. 52.
[29] Tamże. – S. 54.
[30] Rybotycki J. Dwie Schodnice… – S. 54.
[31] Piliecki J.-M. Z Kroniki Żałobnej. Zmarli w okresie od II połowy 2004 r. ... – S. 161.

Собєського, 40Б[32]. У 2002 р. було опубліковано інформацію про ще одну невістку родини Лобосів – Євгенію Лобос (з дому Ярема) (1910, Дрогобич-1998, Ґлівіце), яка була донькою Станіслава і Цесилії Ярем і мала брата Францішка. У неї залишилися діти Чеслава і Юрій[33].

Серед троюрідних братів Іґнація Лобоса нам вдалося віднайти Владислава Лобоса, який був одружений на Ользі (дівоче прізвище невідоме, 1910, Дрогобич-березень 2002, Торунь), у подружжі з якою в нього народився син Тадеуш[34].

В Дрогобичі також проживало інше відоме подружжя Францішка і Антоніни Лобос, у якого народився син Станіслав (1923, Дрогобич-2000, грудень, Краків), який після війни змушений був змінити прізвище на Шпеткоський, згодом захистив докторську дисертацію з інженерної справи і довгий час працював професором гірничої справи та охорони природнього середовища в Кракові. Одружився із Стефанію, у подружжі з якою в нього народилося четверо діток: Беата, Андрій, Ян і Кжиштоф[35]. Також в період німецької окупації в німецьких школах Дрогобича працювала Ядвіґа Лобос. Так у реєстрі німецьких шкіл, чисельності їх учнів та вчителів у Дрогобицькій окрузі за 20 травня 1944 р. записано, що Ядвіґа Лобос працювала в Дрогобицькій німецькій школі, у якій навчалося 105 учнів[36].

27 березня 1943 р. тобто під час німецької окупації міста Дрогобича серед вчителів початкових польських шкіл Дрогобицької округи зустрічаємо Людвіґу Лобос (народилася 14.02.1885 р. в Дрогобичі), яка розпочала свій педагогічний стаж у 1913 р., а в німецькій системі освіти з 1 жотвня 1941 р. вчителька працювала в одній із шкіл Дрогобича серед 7-ми вчителів і належала до VII посадової групи РВО[37].

Упродовж 1939 – 1941 рр. фактично уся родина Лобосів, так чи інакше зазнала переслідувань від НКВД (допити, ув'язнення, розстріли чи депортація). Наприклад, нам вдалося з'ясувати, що 13 квітня 1940 р. з Дрогобича було депортовано усю сім'ю Юзефа Лобоса.[38]

На основі генеалогічних даних метричних книг вдалося з'ясувати, що давній рід Іґнація Лобоса походить від давнього роду цеховиків, які у різний час належали до цеху дрогобицьких ткачів, бондарів, різників, шевців та ін. Наприклад згідно генеалогічного дерева з'ясувалося, що у 1758 р. його предком був бондар Лаврентій Лобос, а в 1786 – 1831 рр. – ткач Адальберт Целінський, у 1802 р. – різник Леон Ярема, у 1806 р. – Станіслав Лобос, у 1846 р. – Міхаель Бондар, а в середині XIX ст. – швець Ян Лобос, який був батьком Іґнація Лобоса. Тобто так чи інакше рід Іґнація Лобоса був давнім в Дрогобичі і належав до особливих професій (див. іл. № 1).

---

[32] Lorenz R. Wspomnienie o ojcu // Ziemia Drohobyczka. – № 15. – Wrocław, 2002. – S. 107.
[33] Piliecki J.-M. Z Kroniki Żałobnej // Ziemia Drohobyczka. – № 16. – Wrocław, 2002. – S. 108.
[34] Ibid. – № 17-18. – Wrocław, 2004. – S. 167.
[35] Ibid.
[36] Галів М. Між серпо-молотом і свастикою: Дрогобич у 1939 – 1944 рр. // Нариси з історії Дрогобича. – Дрогобич, 2009. – С. 139, 304.
[37] Там само. – С. 292.
[38] Piliecki J.-M. Mord w Kalininie i Zakład Karny w Drohobyczu // Ziemia Drohobyczka. – № 19-20. – Wrocław, 2007. – S. 8.

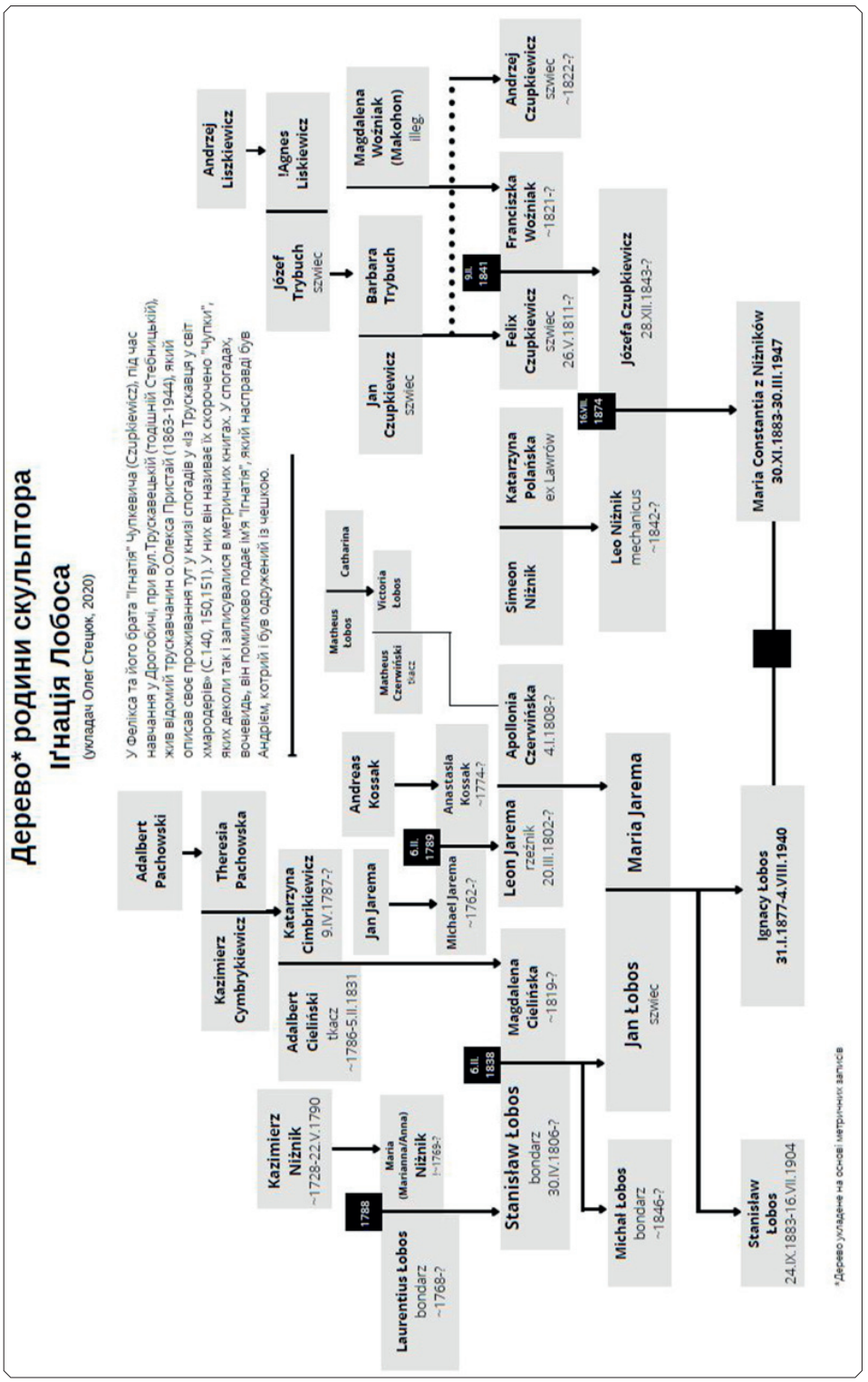

Іл. № 1. Генеалогічне дерево родини скульптора Іґнаця Лобоса згідно метричних книг (уклав Олег Стецюк, 2020 р.)

Іґнацій Лобос народився в сім'ї шевця Яна Лобоса (1830 – 1922) і Марії з дому Яремів (1844 – 1927), які в часі народження Іґнація проживали в Дрогобичі на передмісті під назвою Міські Загроди у буд. № 408. До нашого часу збереглася унікальна фірмова реклама торгівельного складу-фірми з продажу шкіри і різноманітних шевських матеріалів та приладдя під назвою «Лобос і Швабович». Тобто принаймні з 1 січня 1899 р. батько І. Лобоса торгував разом із євреєм п. Швабовичем, який також належав до шевського цеху міста. Серед іншого на складі можна було придбати імпортні «правдиві російські калоші», а також різні види шкіри для римарів, шевців, сідлярів і рукавичників, а також найрізноманітніше обладнання та приладдя. Ще тут можна було придбати за різними доступними цінами товари для домашнього вжитку при цьому навіть по поштовому перерахунку, а самі товари можна було отримати бандеролем за межами Дрогобича[39]. Тобто Ян Лобос був багатою постаттю Дрогобича, а його сином був Іґнацій Лобос, який безпосередньо в шевській справі здобував мистецьке мислення від батька.

Іл. № 2. Реклама торгівельного складу-фірми з продажу шкіри і різноманітних шевських матеріалів та приладдя «Лобос і Швабович» на шпальтах газети «Дрогобицький кур'єр: двотижневик політично-суспільно-економічний» від 1 січня 1899 р.

[39] Handel skór i przyborów szewskich Łobosa i Szwabowicza w Drohobyczu // Kurjer Drohobycki: dwutygodnik polityczno-społeczno-ekonomiczny. – 1899. – № 1. – S. 4.

1 березня 1899 р. газета «Дрогобицький кур'єр» повідомила, що батько Іґнація Лобоса відкриває оновлений магазин-склад під назвою «Майстерня і склад взуття для жінок, чоловіків і дітей фірми Ян Лобос», який розташовувався по вулиці Яґелонській неподалік римо-католицького костелу Бартоломія. Як зазначалося у рекламці за березень 1899 р., ця фірма Яна Лобоса була заснована ще у 1864 р. і відповідала усім вимогам віденської моди[40]. Як бачимо, родина проживала поряд із костелом, а тому здавна належала до числа парафіян. Врешті невипадково у 1929 р. Іґнацій Лобос візьметься за допомогу у реконструкції вхідної аркоподібної брами костелу.

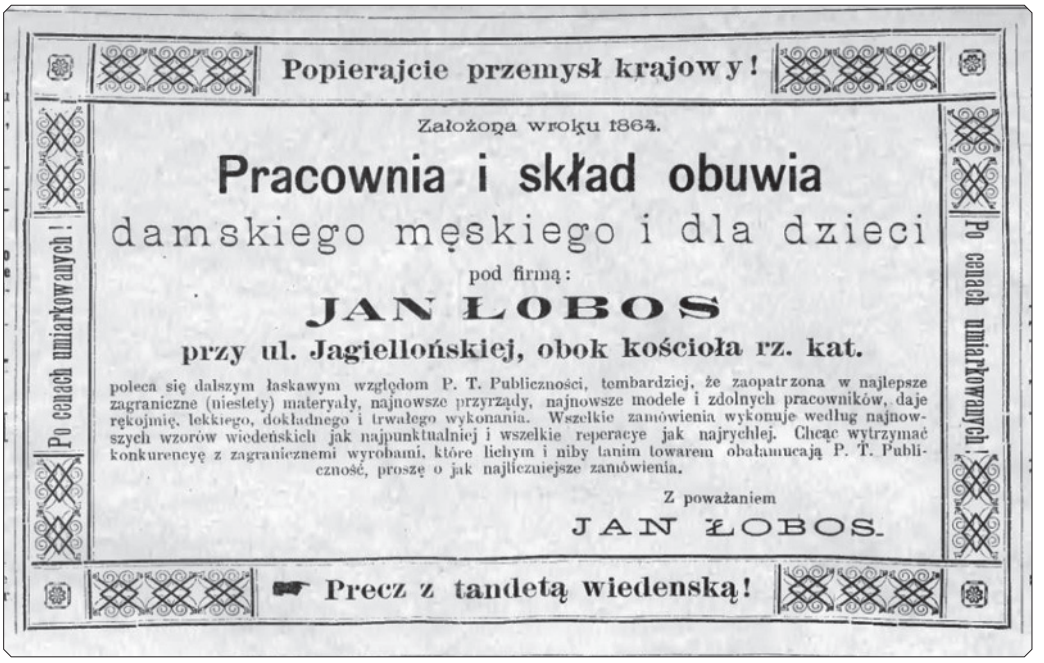
Popierajcie przemysł krajowy!

Założona wroku 1864.

Pracownia i skład obuwia

damskiego męskiego i dla dzieci

pod firmą:

JAN ŁOBOS

przy ul. Jagiellońskiej, obok kościoła rz. kat.

poleca się dalszym łaskawym względom P. T. Publiczności, tembardziej, że zaopatrzona w najlepsze zagraniczne (niestety) materyały, najnowsze przyrządy, najnowsze modele i zdolnych pracowników, daje rękojmię, lekkiego, dokładnego i trwałego wykonania. Wszelkie zamówienia wykonuje według najnowszych wzorów wiedeńskich jak najpunktualniej i wszelkie reperacye jak najrychlej. Chcąc wytrzymać konkurencyę z zagranicznemi wyrobami, które lichym i niby tanim towarem obałamucają P. T. Publiczność, proszę o jak najliczniejsze zamówienia.

Z poważaniem

JAN ŁOBOS.

Po cenach umiarkowanych!

Po cenach umiarkowanych!

Precz z tandetą wiedenską!

Іл. № 3. Реклама магазину-складу «Майстерня і склад взуття для жінок, чоловіків і дітей фірми Ян Лобос» на шпальтах газети «Дрогобицький кур'єр: двотижневик політично-суспільно-економічний» від 1 березня 1899 р.

У червні 1899 р. фірма «Лобос і Швабович» почала масове постачання взуття для Будапешту, зокрема і для військових, а за добру цінову політику для оптової закупівлі навіть удостоїлася спеціальної подяки від будапештського уряду[41].

[40] Pracownia i skład obuwia damskiego, męskiego i dla dzieci pod firmą: Jan Łobos // Kurjer Drohobycki: dwutygodnik polityczno-społeczno-ekonomiczny. – 1899. – № 5. – S. 4.

[41] Precz z wszelkiemi cierpieniami nóg! // Kurjer Drohobycki: dwutygodnik polityczno-społeczno-ekonomiczny. – 1899. – № 12. – S. 4.

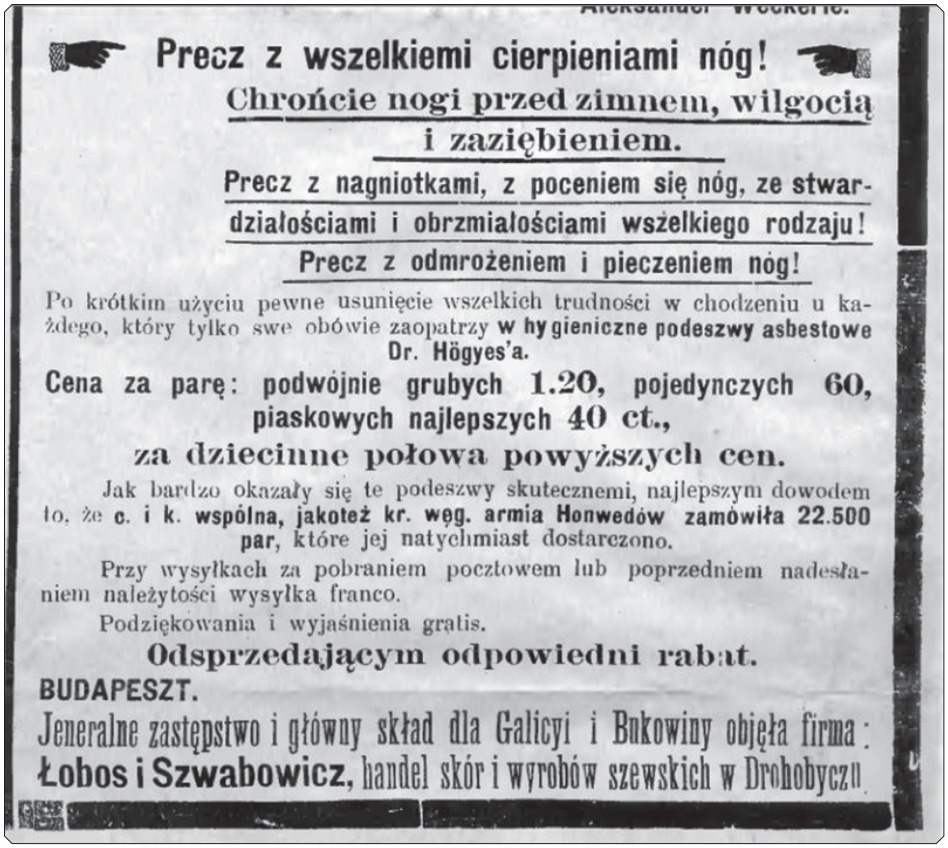

Precz z wszelkiemi cierpieniami nóg!

Chrońcie nogi przed zimnem, wilgocią i zaziębieniem.

Precz z nagniotkami, z poceniem się nóg, ze stwardziałościami i obrzmiałościami wszelkiego rodzaju!

Precz z odmrożeniem i pieczeniem nóg!

Po krótkim użyciu pewne usunięcie wszelkich trudności w chodzeniu u każdego, który tylko swe obówie zaopatrzy **w hygieniczne podeszwy asbestowe Dr. Högyes'a.**

Cena za parę: podwójnie grubych 1.20, pojedynczych 60, piaskowych najlepszych 40 ct.,

za dziecinne połowa powyższych cen.

Jak bardzo okazały się te podeszwy skutecznemi, najlepszym dowodem to, że **c. i k. wspólna, jakoteż kr. węg. armia Honwedów zamówiła 22.500 par**, które jej natychmiast dostarczono.

Przy wysyłkach za pobraniem pocztowem lub poprzedniem nadesłaniem należytości wysyłka franco.

Podziękowania i wyjaśnienia gratis.

Odsprzedającym odpowiedni rabat.

BUDAPESZT.

Jeneralne zastępstwo i główny skład dla Galicyi i Bukowiny objęła firma: **Łobos i Szwabowicz,** handel skór i wyrobów szewskich w Drohobyczu

Іл. № 4. Реклама фірми «Лобос і Швабович» на шпальтах газети «Дрогобицький кур'єр: двотижневик політично-суспільно-економічний» за червень 1899 р.

Фактично в період червня-липня 1899 р. склад «Лобоса і Швабовича» стає головним складом для взуття Галичини і Буковини, адже постачання товарів здійснюється в оптовому режимі через найрізноманітніші касові платежі. В серпні-жовтні 1899 р. реклама фірмового складу взуття постійно мала поряд із назвою фірми печатку-відзнаку якості[42].

Також у Іґнація Лобоса був молодший брат Станіслав Лобос (24.09.1883 – 16.07.1904), який помер у молодому віці. У метричній книзі народжених парафіяльного костелу Св. Бартоломія м. Дрогобича (див. іл. № 5) записано, що І. Лобос народився 31 січня 1877 р., а пологи приймала повитуха Франціška Поручинська. Хрестили І. Лобоса 1 лютого 1877 р. в костелі Св. Бартоломія, при цьому в метричному записі занотовано, що його батько Ян Лобос був сином Станіслава Лобоса і Магдалени Селінської. Натомість Мати Марія була донькою Леона Яреми і Аполонії Червінської. Хрещеними батьками було запрошено Юзефа Рожицького та Юзефку – дружину Леона Левицького[43]. За нашими спостереженнями дідусь

[42] Precz z wszelkiemi cierpieniami nóg! // Kurjer Drohobycki: dwutygodnik polityczno-społeczno-ekonomiczny. – 1899. – № 15. – S. 4.

[43] Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф. 618 (Римо-католицька митрополича консисторія, м. Львів). – Оп. 2. – Спр. 2375 (Метрична книга (народження) м. Дрогобич за 1874 – 1882 рр. – Арк. 43.

Іґнація Лобоса Леон Ярема був дрогобицьким м'ясником і володів[44] будинком та землею, яка була на місці середнього будинку сучасної школи № 15. Їхнє пасмо нерухомості простягалося аж до сучасної вул. Івана Франка. Загалом же лінія Іґнація Лобоса походить із дрогобицької сім'ї родовитих бондарів, які виводяться із Завіжнього передмістя принаймні із XVIII ст.

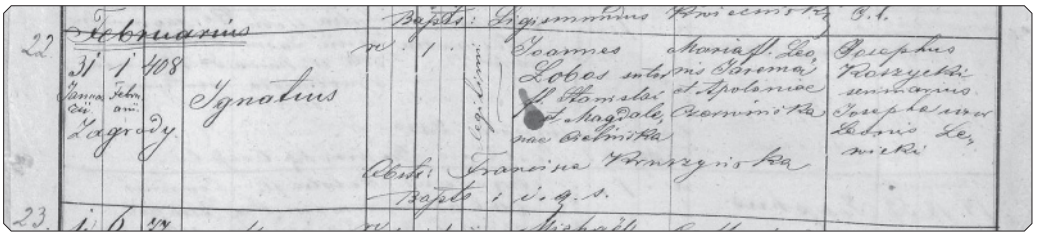

Іл. № 5. Метричний запис хрещення Ігнація Лобоса 1 лютого 1877 р. в костьолі Св. Бартоломія

Батько Ян Лобос був відомим дрогобицьким політиком і бізнесменом, а тому про нього вдалося віднайти чимало цікавого матеріалу, який пояснює реальні статки родини, а також реальні потуги для навчання в майбутньому Іґнація Лобоса і допомоги йому при відкритті власного різьбярського бізнесу в Дрогобичі.

Отже, нам вдалося з'ясувати, що у 1887 р. учитель Івана Франка і посол до австрійського парламенту Ксенофонт Охримович переміг на дрогобицьких міських виборах, випередивши чинного бургомістра поляка Віктора Блажовського. Резонансність події полягала, передовсім, у тому, що русин переміг поляка, що не могло не викликати протесту, а розголос про це докотився до Львова і Відня. Відтак, інтриги почалися ще задовго до виборів, як про це писала місцева преса у листопаді 1886 р. (партія В. Блажовського започаткувала судову справу проти Ксенофонта Охримовича). 1 січня 1887 р. «Газета Наддністрянська» повідомила громадськість про те, що прихильники «саської партії» надіслали до прем'єр-міністра графа Едуарда фон Тааффе спеціальний меморандум з відвертим наклепом на К. Охримовича та його прихильників, заперечуючи правочинність його участі в міських виборах[45]. За даними редколегії, творцями цього «брудного меморандуму» були Баторович, Ґюнтер, Мороз, Ян Нєвядомський, Пфлянзер, Ґольдґамер (Герш), Наконечний, Маєвський, Лобос, Адам Берський, др. Чеховський і Кунда. Однак, внаслідок того, що К. Охримович особисто був знайомий з прем'єр-міністром, меморандум не спрацював. Тим більше, що, наприклад, Ян Нєвядомський заперечував існування такого меморандуму, і навіть пообіцяв громадськості під словом честі особисто голосувати за посла К. Охримовича[46]. Проте Віктор Блажовський, покладаючи надії на перемогу, разом із М. Яремою, Я. Баторовичем, Маєвським та А. Берським подалися до міністра Земялковського за допомогою. На початку січня 1887 р. було оголошено вирок цісарсько-королівського повітового суду в м. Дрогобичі (№ L13376/1886), в якому право Ксенофонта Охримовича на участь у виборах оголошувалось безсумнівним[47]. 15 січ-

[44] Там само. – Ф. 186. – Оп. 1. – Спр. 4734.
[45] W sprawie wyborów gminnych // Gazeta Naddniestrzańska (далі – GN). – № 1. – Drohobycz, 1887. – S. 4.
[46] Tamże. – S. 4-5.
[47] Tamże.

ня 1887 р. було оповіщено про реєстрацію двох головних партій: «саської» на чолі з В. Блажовським та партії К. Охримовича. Вибори мали відбутися 19 січня[48]. На час виборів в партії В. Блажовського відбувся розкол на консервативну та ліберальну частини (до останньої увійшов Я. Нєвядомський). Натомість партія К. Охримовича розпочала широку агітаційну кампанію, видаючи агітлистівки різними мовами, навіть єврейською. 12 січня 1887 р. в одній із зал гімназії ім. Франца Йосифа відбулась зустріч К. Охримовича з громадськістю міста, на якій зібралося близько 600 осіб[49]. Агітаційна робота велась також і на сторінках «Газети Наддністрянської»[50].

У вересні 1888 р. Я. Нєвядомський рішенням цісарсько-королівського намісництва був призначений на посаду асесора ґмінної ради[51], в якій почав працювати з іншими асесорами, колишніми однопартійцями Мариком Волернером, Самуелем Менделем та майбутніми соратником Яном Лобосом. У цей час Ян Нєвядомський, пам'ятаючи минулі невдалі для його кар'єри «затяжні вибори» 1887 р., старався не долучатися до серйозних політичних кампаній. Наприклад, у 1890 р. Ян Нєвядомський під час засідання ґмінної ради з приводу обрання посла до державної ради вніс пропозицію для бургомістра К. Охримовича, з вимогою поклопотати про оплату праці трьом асесорам, котрі обиратимуть посла до державної ради[52]. Врешті пропозиція Яна Нєвядомського пізніше була підтримана магістратом. У 1892 р. йому вдруге доводилось зустрічатись із цісарем Австро-Угорської імперії Францом Йосифом І, який втретє приїжджав у Дрогобич.

Принаймні від 1891 р. дрогобицьке «Авансове Товариство» входило до «Союзу прибуткових та господарських Товариств у Львові», на чолі котрого тоді стояв відомий бізнесмен та фінансист Станіслав Щепановський (1846 – †1900), який був одним із ключових фундаторів нафтової справи серед польського капіталу у «Східницькій Каліфорнії». В цей час дрогобицьким «Авансовим товариством» керував д-р медицини Віктор Леховський. У своєму звіті директор доповідав, що цього року фінансовий клімат був настільки вдалим, що для «Товариства Народного дому» в Цешині дрогобицьке товариство змогло із легкістю виділити на квотах ставку у розмірі 100 злотих. Зауважимо, що дрогобицький кредитор В. Леховський належав до числа пожиттєвих членів та делегатів цешиського товариства, а серед звичайних членів з «Авансового товариства» Дрогобича сюди входили: пани Ц. Алербах та Юзеф Ашер, паровізник Ян Баторович, пани Берлін та Гершдорфери, лікар д-р Берман, Тадеуш Бохнєвич, Кароль Хріст, урядник копальні Марцелій Дускерт, Г. Ґарфункель, інженер Казимир Ґенсьоровський, слюсар Марек Ґінтер, Мозес Ґаттесманн, Соломон Ґрад, професор гімназії Казимир Ґрюнберґ, Арон Гауптман, Філіп Гайль, Ф. Гуняк, лікар Іґнацій Яновський, Енґельберт Янушке, Ісак Єґер, суддя Кароль Кавецький, професор Кароль Кобєрський, Людвік Коцяба, Й. Колінко, професор гімназії Зиґмунд Кюстман, Юзеф Ліхтенштайн, швець Ян Лобос, Ян Лушковський, Гіполіт Матукєвич, професор гімназії Станіслав Матвій, М. Метзґер, швець Антоній Наконечний, власник нерухомостей Ян Нєвядомський (пекар та політик), Юзеф Обаза, професор гімназії Антоній Падо, Юзеф

[48] Wybory do rady gminnej. – // GN. – № 2. – Drohobycz , 1887. – S. 3-4.
[49] Tamże.
[50] Tamże.
[51] Nasza Rada miejska // GN. – Drohobycz , 1887. – № 21. – S. 4; Zarząd gminy naszej. – Tamże. – № 20. – S. 4.
[52] Posiedzenie Rady miejskiej odbyte 9 kwietnia 1890 // «Nowy» Kurjer Drohobycki. Dwutygodnik polityczno-społeczno-ekonomiczny. – Drohobycz, 1890. – № 8. – S. 3.

Піллар, коваль Віктор Поплавський, Юда Шайнфельд, Кароль Сладек, професор гімназії Антоній Стефанович, Мозес Штольц, Сімхе Штольц, контролер дрогобицького «Авансового товариства» Кароль Шуфа, Юзеф Шварц, Соломон Тайх, В. Терлецький, Якуб Трауґот, Адольф Вальдманн, професор гімназії д-р Мєчислав Вармський, Генрик Вайдліх, Леонард Вишневський та адвокат д-р Владислав Вольський[53].

У 1911 р. до Магістрату Дрогобича входили представники родини Лобоса, зокрема двоюрідний брат, промисловець Андрій Лобос, який також із Яном Нєвядомським у травні 1912 р. увійшов до складу «Комітету народних організацій Дрогобича»[54]. У 1913 р. А. Лобос брав активну участь у роботі дрогобицьких політиків під час наради в цісарсько-королівського намісника з питань прав польської національної громади. До речі, в цьому плані він тісно співпрацював із молодим на той час політиком Раймондом Ярошом[55].

Табл. № 1
Урядники Дрогобицького магістрату 1910 – 1913 рр., з якими працював А. Лобос

1910	Раймунд Ярош	д-р права Марселі Френкель	*Асесор, 2-й заступник бургомістра:* Ісидор Таубенфельд *Асесори:* Кароль Арвай, Ян Яхно, Анжей (Андрій) Лобос, Маркус Стернбах *Секретар:* Микола Кєдач *Практикуючий концепт:* Юліан Войтович *Офіціали:* Адольф Нємцов, Ян Лялька, *Канцелярія:* Іван Лялька, Ян Маріан Ґінтнер, Стефан Кушнір, Томаш Войєк *Касир:* Микола Кулічко *Касир ліквідності:* Леон Шуцманн *Контролер каси:* Вінцент Фельнер *Інженери міста:* Франц Єллонек, Ісидор Шульц *Директор газового управління:* Іван Лауринов *Асистент інженера:* Якуб Строчинський *Довірений магістрату:* Езехіль Шустер *Інспектори поліції:* Якуб Метаномський *Міські лікарі:* Еміль Тєґерманн (док. мед.), Оскар Ґоффнер *Ветеринар:* Володимир Чубатий *2 акушерки, 7 делегатів від передмість, 1 сержант поліції, 2 агенти поліції, 8 капралів поліції, 32 полісменів, 1 керівник пожежної частини, 2 капрали пожежники, 16 пожежників, 4 конвоїри, 7 патрульних, 4 двірники, 1 садівник, 1 візничий, 1 вартовий канцелярії, 1 машиніст, 1 слюсар, 1 майстер по газу, 2 кочегари, 11 лампадників, 7 нічних вартових, 7 водіїв, 3 лісничих, 1 доглядач цвинтаря, 1 кат (виконував функції виловлювача безпритульних собак)*

[53] Sprawozdanie Towarzystwa Domu Narodowego w Cieszynie za Rok 1891. – Cieszyn, 1892. – 8 s.
[54] O. N. w Drohobyczu // Tygodnik Drohobycki: organ niezawisły, polityczno-społeczny i literacki. – 1912. – R. 1. – № 16. – S. 3.
[55] Tamże. – 1913. – R. 1. – № 51. – S. 2.

1911[56]	Раймонд Ярош	Марселі Френкель	*Асесор, 2-й заступник бургомістра:* Ісидор Таубенфельд *Асесори:* Кароль Арвай, Ян Яхно, Анжей Лобос, Маркус Стернбах *Секретар:* Микола Кєдаш *Практикуючий концепт*: Юліан Войтович *Офіціали*: Адольф Нємцов, Ян Лялька *Канцелярія:* Іван Лялька, Ян Маріан Ґінтнер, Стефан Кушнір, Томаш Войєк *Касир:* Микола Кулічко *Касир ліквідності*: Леон Шуцманн *Контролер каси*: Вінцент Фельнер *Інженери міста:* Франц Єллонек, Ісидор Шульц *Директор газового управління*: Іван Лауринов *Асистент інженера:* Якуб Строчинський *Довірений магістрату:* Езехіль Шустер *Інспектори поліції:* Якуб Метаномський *Міські лікарі:* Еміль Теґерманн (док. мед.), Оскар Ґоффнер *Ветеринар*: Володимир Чубатий 2 акушерки, 7 делегатів від передмість, 1 сержант поліції, 2 агенти поліції, 8 капралів поліції, 32 полісменів, 1 керівник пожежної частини, 2 капрали пожежники, 16 пожежників, 4 конвоїри, 7 патрульних, 4 двірники, 1 садівник, 1 візничий, 1 вартовий канцелярії, 1 машиніст, 1 слюсар, 1 майстер по газу, 2 кочегари, 11 лампадників, 7 нічних вартових, 7 водіїв, 3 лісничих, 1 доглядач цвинтаря, 1 кат (виконував функції виловлювача безпритульних собак)
1912[57]	Раймонд Ярош	Марселі Френкель	*Асесор, 2-й заступник бургомістра:* Ісидор Таубенфельд (док. пр.) *Асесори:* Кароль Арвай, Ян Яхно, Анжей (Андрій) Лобос, Маркус Стернбах *Секретар:* Микола Кєдаш (Кедач) *Практикуючий концепт*: Юліан Войтович *Комісар ради:* Адольф Нємцов *Офіціали*: Іван Лялька, Ян Маріан Ґінтнер, Стефан Кушнір, Томаш Войєк *Касир:* Микола Кулічко *Касир ліквідності*: Леон Шуцманн *Контролер каси*: Вінцент Фельнер *Інженери міста:* Франц Єллонек, Ісидор Шульц *Директор газового управління*: Іван Лауринов *Інспектор з газу: Еліаш Шепф* *Асистент інженера:* Якуб Строчинський *Довірений магістрату:* Езехіль Шустер *Інспектори поліції:* Якуб Метаномський *Міські лікарі:* Еміль Теґерманн (док. мед.), Оскар Ґоффнер *Ветеринар*: Володимир Чубатий 2 акушерки, 7 делегатів від передмість, 2 сержанти поліції, 2 агенти поліції, 8 капралів поліції, 32 полісменів, 1 керівник пожежної частини, 3 капрали пожежники, 16 пожежників, 28 охоронців пропінацій, 4 конвоїри, 7 патрульних, 4 двірники, 1 садівник, 1 вартовий канцелярії, 1 машиніст, 1 слюсар, 1 майстер по газу, 2 кочегари, 11 лампадників, 7 нічних вартових, 7 водіїв, 3 лісничих, 1 доглядач цвинтаря, 1 кат (виконував функції виловлювача безпритульних собак)

1913[58]	Раймонд Ярош	Владислав Янішевський	*Асесори:* Давід Фальк (док. пр.), Генрик Кугмеркер *Асесори:* Кароль Арвай, Ян Яхно, Анжей Лобос, Маркус Стернбах *Секретар:* Микола Кєдач (док. пр.) *Комісар ради:* Адольф Нємцов *Офіціали*: Іван Лялька, Ян Маріан Ґінтнер, Стефан Кушнір, Юліан Войтович, Томаш Войєк *Касир:* Микола Кулічко *Касир ліквідності*: Леон Шуцманн *Контролер каси*: Вінцент Фельнер *Інженери міста:* Франц Єллонек, Ісидор Шульц *Асистент будівничого*: Якуб Строчинський *Директор газового управління*: Іван Лауринов *Інспектор з газу:* Еліаш Шепф *Асистент інженера:* Якуб Строчинський *Довірений магістрату:* Якуб Фель (док. пр.) *Інспектори поліції:* вакантна посада *Міські лікарі:* Еміль Теґерманн (док. мед.), Оскар Ґоффнер (док. мед.) *Ветеринар*: Володимир Чубатий 2 акушерки, 7 делегатів від передмість, 1 агент поліції, 8 капралів поліції, 48 полісменів, 1 керівник пожежної частини, 3 капрали пожежники, 16 пожежників, 28 охоронців пропінацій, 4 конвоїри, 7 патрульних, 4 двірники, 1 садівник, 1 вартовий канцелярії, 1 машиніст, 1 слюсар, 1 майстер по газу, 2 кочегари, 11 лампадників, 7 нічних вартових, 7 водіїв, 3 лісничих, 1 доглядач цвинтаря, 1 кат (виконував функції виловлювача безпритульних собак)

У 1895/1896 рр. Іґнацій Лобос вступає до промислової школи у Львові, у якій серед реєстрів учнів він був записаний, як «челядник сницарський з Дрогобича[59]. Також у списку відділу декоративного різьблення Промислової школи у Львові за 1897 – 1898 навчальний рік знаходимо Іґнація Лобоса, який на той час продовжував тут навчання і виконував функції помічника професора. В цей час разом із І. Лобосом у відділені декоративного різьбярства навчалися троє львів'ян Ян Бєлєцький, Владислав Бохенський та Францішек Давідко і лише Іґнацій Лобос був четвертим у реєстрі і єдиним з Дрогобича[60]. У 1900 р. І. Лобос успішно закінчив навчання і розпочав проходження тривалої практики у відомих майстрів Львова.

Впродовж 1902 – 1905 рр. І. Лобос проходить студії у відомого різьбяра Константина Лащки, який нагородив його бронзовою медаллю за успіхи у 1903 р. В цей час ці студії проходили на базі Академії мистецтв імені Яна Матейки в Кракові[61]. Невипадково свої унікальні твори Іґнацій Лобос не раз виставляв спеціаль-

[56] Szematyzm... – Lwów, 1911. – S. 445.
[57] Szematyzm... – Lwów, 1912. – S. 442.
[58] Szematyzm... – Lwów, 1913. – S. 495.
[59] Słownik artystów polskich i obcych w Polsce dzialających. – T. V. – Warszawa, 1993. – S. 173.
[60] Szóste sprawozdanie c.k. państwowej szkoły przemysłowej we Lwowi sz rok szkolny 1897 – 1898. – Lwów, 1898. – S. 81.
[61] Słownik artystów polskich i obcych w Polsce dzialających... – S. 173.

ними виставками в експозиційних залах краківської академії. Наприклад, вдалося з'ясувати, що у 1904 р. І. Лобос відкрив першу власну виставку теракотових виробів під назвою «Циганка»[62]. Це були переважно керамічні однорідні неглазуровані вироби з кольорової глини з пористою будовою. Через два роки, у 1906 р. Іґнацій Лобос організовує більш розлогі виставки у залах Торгово-промислової школи у Львові, серед них «Двоє», «Смуток» і «Циганка»[63].

У вересні 1909 р. І. Лобос поступає на студії у Віденську мистецьку академію, а згодом до потужного навчального закладу Віденської школи прикладних мистецтв «Kunstgewerbeschule»[64]. Після цього, у 1909 р. Іґнацій Лобос працює асистентом Промислової школи у Львові, де отримує унікальний досвід та офіційні характеристики для відкриття власної різьбярської справи в майбутньому. В цей час він проходив стажування разом із майбутнім архітектором Зиґмундом Федорським, будівничим Генріком Гжибовським та відомим різьбярем Яном Кришкевичем. Їхніми безпосередніми вчителями були відомі малярі і різьбярі Генрік Кюн та Генрік Жаак[65]. Під час праці у Львівській промисловій школі І. Лобос розпочав викладати навчальний курс декоративної різьби, під час якого виховав собі кілька власних учнів[66].

У 1910 р. Іґнацій Лобос одружується із Марією-Констанцією з дому Нижників (30.11.1883 – 30.02.1947 р.), рід якої по маминій лінії (Юзефи Чупкевич) походив також із давнього шевського цеху Дрогобича принаймні із XVIII ст. Цікаво, що згідно генеалогічного дерева, а також спогадів колеги Івана Франка – о. Олекси Пристая (1863 – 1944) (який вчився з письменником), він особисто проживав у Фелікса та його брата «Ігнатія» Чупкевича (Czupkiewicz), під час навчання у Дрогобичі, при вул. Трускавецькій (тодішній Стебницькій). У своїх описах «Із Трускавця у світ хмародерів», Олекса Пристай називає рід Чупкевича скорочено «Чупки», яких деколи так і записували в метричних книгах. У спогадах, вочевидь, він помилково подає ім'я «Ігнатія», який насправді був, Андрієм, котрий і був одружений із чешкою.

У часі праці в дрогобицькому магістраті Іґнацій Лобос вже володів власною кам'яною різьбярською майстернею, яка знаходилася неподалік від парафіяльного міського цвинтаря по вулиці Трускавецькій, відкритого ще 3 квітня 1790 р. Єжи-Марія Пілєцький припускає, що І. Лобос відкрив її задовго до початку Першої світової війни[67]. Згідно даних відомого дрогобичанина, мецената та краєзнавця Адама Хлопека, майстерня І. Лобоса знаходилася практично навпроти давнього цвинтаря, на перехресті вулиць Трускавецької та Війтівської гори.

До початку Першої світової війни Іґнацій Лобос вже відкрив власний бізнес у справі різьбярства по каменю, який був спрямований переважно на виготовлення сакральних виробів та скульптури. Щоправда авторитет І. Лобоса в цей час був вже настільки високим, що громадськість краю залучала його до громадсько-політичного життя в різноманітних польських товариствах. Так, перед початком війни учні гімназії ім. Франца Йосифа І, які входили до польського спортивно-військового товариства «Сокіл», завчасно проводили свою фізичну підготовку, що свід-

[62] Tamże.
[63] Tamże.
[64] Tamże.
[65] Szematyzm... – Lwów, 1909. – S. 530.
[66] Słownik artystów polskich i obcych w Polsce dzialających... – S. 173.
[67] Piliecki M.-J. Nahlikowie i cmentarz drohobycki // Ziemia Drohobyczka. – № 14. – Wrocław, 2001. – S. 4.

чить про усвідомлення наближення надзвичайної ситуації в середовищі керівництва цією молодіжною організацією. Наприклад, ще 29 березня 1914 р. президент цього товариства інженер Броніслав Вєжинський організував нараду керівників відділів товариства: панів Слодського, Бурґгардта, Срочинського і Хцюка (помилково надруковано, як Гцюка), які вибрали нових членів керівництва в особі інженера Леона Ройтта, пана Пйотровського, пана Шеффера та Іґнація Лобоса, а також затвердили новий, сталий реєстр членів разом із молоддю у кількості 453 особи[68]. Таким чином перед початком війни І. Лобос не тільки відповідав за підготовку та вишкіл польської молоді в Дрогобичі, але й сам був зарезервований до армії, позаяк володів необхідними інженерськими та геометричними задатками фаху.

Після завершення українсько-польської війни та повернення із еміграції з тилу Австро-Угорщини, родина Лобосів знову оселилася у своєму помешканні в Дрогобичі. На початку міжвоєнного періоду, керівника міста не вибирала міська громада, адже він призначався зі Львова. На це вказують декілька віднайдених документів. Так, 10 червня 1920 р. у тимчасовий уряд ґміни Дрогобича Львівське намісництво призначило 25 членів (див. табл. № 2). Керівний склад ради утворювала група: Матеуш Міхал Баліцький – керівник, д-р Леон Пельчар – заступник, чотири асесори: Іґнацій Лобос, Йозеф Хуллес, Павло Динасевич, д-р Міхал Пєховіч (усі – поляки)[69].

Зважаючи на те, що ще за часів австрійського уряду Іґнацій Лобос здобув собі добру репутацію, його запросили до праці в тимчасовому уряді, який формувала адміністрація міста у 1920 – 1921 рр. Наприклад, станом на 10 червня 1921 р. Іґнацій Лобос в тимчасовому уряді Матеуша-Міхала Баліцького та доктора Леона Пельчара виконував обов'язки заступника уряду. У державному архіві Львівської області нам вдалося віднайти реєстр тимчасового уряду, серед якого в переліку також згадується Іґнацій Лобос. Також у цьому ж уряді працював його двоюрідний брат Андрій Лобос, який свого часу навчався у дрогобицькій державній гімназії, а в березні 1902 р. володів фірмою «Андрій Лобос і спілка, майстерня виробів з дерева в Дрогобичі» на Завіжньому передмісті по вул. Шашкевича, 48[70].

Mianowania i przeniesienia. Minister sprawiedliwości zamianował radcą sądu krajowego i naczelnikiem

Andrzej Łobos i Spółka, pracownia **wyrobów z drzewa** w Drohobyczu.

Wyrabia **ZBIORNIKI** (rezerwoary) różnych rozmiarów **dla produktów naftowych**, po cenach nader **umiarkowanych**, na czas umówiony i dostawia takowe na miejsce przeznaczenia. — Adres Spółki: **Drohobycz**, Zawieźna, ulica Szaszkiewicza Nr. domu 48.

Іл. № 6. Реклама фірми «Андрій Лобос і спілка, майстерня виробів з дерева в Дрогобичі» на Завіжньому передмісті по вул. Шашкевича, 48, якою володів двоюрідний брат Іґнація – Андрій Лобос

На початку 20-х рр. XX ст. Іґнацій Лобос знайомиться із відомими політиками, тим самим розширюючи коло своїх друзів за межами Дрогобиччини.

---

[68] Kronika // Reforma. Pismo poświęcone sprawom miasta i powiatu. – Drohobycz, 1914. – № 2. – S. 3.

[69] ДАЛО. – Ф. 1137. – Оп. 1. – Спр. 272. – Арк. 7; Вперше опубліковано у статті: Чава І. Міжвоєнний Дрогобич: до характеристики діяльності органів влади та управління // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – 2014. – Вип. 17-18. – С. 275-303.

[70] Andzej Łobos i Spółka // Tygodnik Samborsko-Drohobycki: czasopismo polityczno-społeczno-ekonomiczne. – 1902. – R. 3. – № 38. – S. 2. Фірма виготовляла резервуари і збірники різних розмірів для нафтопродуктів.

Табл. № 2

Список тимчасового уряду м. Дрогобича на 10 червня 1921 р.

№ п/п			
	Ім'я		Займана посада
	Кирилиця	Латина	
	Матеуш Міхал Баліцький	Mateusz Michał Baliczkiego	Керівник уряду
	Д-р Леон Пельчар	Dr. Leon Pelczar	Заступник керівника уряду
	Ігнацій Лобос	Ignacego Łobosa	Перший асесор
		Józefa Hulles	Другий асесор
	Павло Динасевич	Pawel Dunasiewicza	Третій асесор
	Д-р Міхал Пехович	Dra. Michała Piechowicza	Четвертий асесор
	Інші члени		
	Йозеф Бергер	Józefa Bergera	
	Ян Блаз	Jana Błaża	
		Stanisława Gerstmana	
		Mikołaja Heksla	
		Kolomana Huttera	
		Jędnzeja Łobosa	
		Adolfa Langera	
		inż. Zygmuta Malawskiego	
		Mateuśza Melnarowicza	
		Benedykta Niemczyka	
		Marcina Pietruszkę	
		inż. Leona Reutta	
		Piotra Senkiewicza	
		Dra. Leona Spitzmana	
		Józefa Sternbacha	
		Wiktora Stupnickiego	
		Gorgonusza Tobiaszka	
		Andrzeja Woźniaka	
		Józefa Wróbla	

До нашого часу збереглася унікальна реклама майстерні І. Лобоса, яка публікувалася на шпальтах газет Галичини, а передовсім господарського інформатора-довідника міста Дрогобича середини 1930-х рр.[71] (див. іл. № 7).

Іл. № 7. Реклама сницарсько-каменярського цеху Іґнація Лобоса 1930-х років із переліком усіх видів послуг

[71] Polski informatory gospodarczy miasta Drohobycza. Zawiera adresy firm, plan Drohobycza. – Nakladem Oddziału Stowarzyszenia Kupców i Przemysłowców Polskich w Drohobyczu. – [Без місця і року вид.]. – Drohobycz. – S .48.

Як виявилося, різьбярська фірма Іґнація Лобоса станом на 1939 р. була настільки потужною, що виконувала замовлення одразу у кількох напрямках: виготовлення дерев'яних і кам'яних гробів, бетонних рам з огородженням, гробівців і пам'ятників із дерева і каменю. При цьому зазначалося, що ці гробівці фірма виготовляла «*від найскромніших до найбагатших з гарантією якості відповідно до ціни виробу*». Також на території фірми знаходилися і готові вироби, які можна було одразу придбати покупцеві, а також пропонувалися спеціальні каталоги найновіших креслень, моделей та рисунків як гробівців, так і пам'ятників.

Ще в 1986 р. відомий шульцознавець Єжи Фіцовський з'ясував, що Іґнацій Лобос був у тісних приятельських взаєминах із Бруно Шульцом. Свого часу і нам вдалося з'ясувати, що брат Бруно Шульца – Ісидор Шульц з 1911 р. працював в магістраті Дрогобича разом із двоюрідним братом Іґнація Лобоса – Анжеєм (Андрієм) Лобосом. Врешті Бруно Шульц навіть став клієнтом фірми Іґнація Лобоса. Адже спроектувавши для своїх батьків Шульців складний пам'ятник, він одразу приніс своє креслення до майстерні Іґнація Лобоса, у кого й замовив його реалізацію. Згідно метричних записів єврейської національної громади Дрогобича, батько Б. Шульца Якуб Шульц помер 23 червня 1915 р., а мати Генрієтта (Гендель) з дому Кугмеркерів померла 23 квітня 1931 р. у власному будинку по вул. Флоріанській, 10. Зокрема зазначалося: «*Hendel vel Henriette Schulz, ur. Kuhmärker, wdowa po Jakubie Schulzu, córka zmarłych małżonków Berla i Malki Kuhmärkerów», umiera z powodu wady serca powstałej na skutek «uwiądu starczego*»[72]. 24 квітня 1931 р. відбувся похорон. Практично одразу Б. Шульц розпочав креслення для проекту надгробка і у середині червня 1931 р. приніс проект до майстерні Іґнація Лобоса. У 1932 р. пам'ятник було змонтовано на єврейському цвинтарі Дрогобича (сьогодні він забудований радянськими багатоповерхівками по вулиці Пилипа Орлика). На підставі спогадів дрогобичан-старожилів у 1980-х рр., Єжи Фіцовський віднайшов унікальні свідчення про процес створення та опис цього пам'ятника авторства креслення Б. Шульца і виконання майстерні І. Лобоса: «*Były to dwa, różniące się pewnymi detalami, nagrobki z płyt o grubości około 15 centymetrów, o kształcie będącym jak gdyby stylizowanym zarysem świecznika, po którego obu stronach, w kilku kondygnacjach-spiętrzeniach, znajdowały się jego ramiona, powstałe przez wycięcie w bocznych krawędziach płyty – symetrycznie – ostrokątnych, głębokich wcięć, tworzących geometrycznie proste rozgałęzienia. Górne krawędzie tych rozgałęzień były poziome i – jakby zamiast stylizowanych świec – umieszczone na nich były rzeźbione kiście winogron. Cała ta konstrukcja pionowa osadzona była na poziomej podstawie i nosiła napis w języku polskim (być może uzupełniony następnie inskrypcją żydowską, ale pamięć świadków nie jest tego pewna), zawierający imię i nazwisko oraz daty*»[73]. Фактично І. Лобос виконав мацеву для гробівця Шульців[74]. Цей факт сьогодні офіційно представлено на електронному офіційному джерелознавчому ресурсі «Шульц/Форум» в Гданську під керівництвом шульцознавця професора Станіслава Росєка. Обидва надгробки

[72] Archiwum Główne Akt Dawnych (далі – AGAD). – Księgi metrykalne gmin wyznania mojżeszowego z terenów tzw. «zabużańskich», 1789 – 1943. – Sygn. 1/300/0/-/3378. – K. 17.

[73] Ficowski J. Henrietta i Jakub // Regiony wielkiej herezji i okolice. – Sejny, 2002. – S. 123.

[74] Podaruj Znicz na kresy – cmentarz katolicki w Drohobyczu // STOWARZYSZENIE «WSPÓLNOTA POLSKA» – 14.10.2021. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://wspolnotapolska.org.pl/wiadomosci.php?id=7678

Шульців були знищені під час німецької окупації, коли було повністю сплюндровано єврейський цвинтар[75].

Цікаво, що, отримавши новий контракт для роботи в гімназії ім. Владислава Ягайла, Б. Шульц впродовж 1928/1929 рр. викладав уже в усіх 8-ми класах гімназії[76], щоправда, лише із 30 навчальними годинами на тиждень[77]. Варто також зазначити, що до 1931 р. включно Б. Шульц перебував у числі вчителів, які знаходилися на умовах тимчасово контракту[78]. Невипадково в цей час, через брак коштів, Б. Шульц самотужки виготовляє проект пам'ятника для своїх батьків і просить підтримки в каменярській фірмі дрогобичанина і свого колеги Іґнація Лобоса[79].

Проект надгробка для могили батьків Б. Шульца настільки сподобався різьбяру І. Лобосу, що він зробив фактично його копію для могили своїх батьків Лобосів, що на католицькому цвинтарі по вул. Трускавецькій, який зберігся до нашого часу. Цей непрямий пам'ятник авторства проекту Бруно Шульца таким чином зберігся до сьогодні і є дуже цікавим, адже оригінальний надгробок Шульців був знищений разом із єврейським кладовищем[80]. Є. Фіцовський врешті писав, що залишилося «*два варіанти інспірованих Бруно Шульцом надгробки, один для батьків Лобоса, а інший для Іґнація Лобоса і його дружини*»[81]. Б. Шульц був настільки зворушений втіленням свого проекту, що навіть особисто наглядав за скульптурно-каменярськими роботами. З цього приводу А. Процький згадував, що в майстерні І. Лобоса, Б. Шульц був «*схвильований, із хворобливими рум'янцям на обличчі, з виразним відчуттям важливості тієї справи*»[82].

Пізніше цю ж тезу, на підставі численних спогадів, також підтвердив Єжи-Марія Пілєцький у 2001 р., досліджуючи історію каплиці родини Нахліків (каплиця відкрита у 1830 р.) та її генеалогію[83]. Авторство гробівців пізніше у 2015 р. також підтвердив краєзнавець Й. Боярський, описуючи старий єврейський цвинтар в Дрогобичі[84]. У 2017 р. краєзнавець Петро Мазур обґрунтував версію, що виконання надгробка для своїх батьків Іґнацій Лобос здійснював виключно за особистої згоди Бруно Шульца. При цьому гробівці не були стовідсотковою копією, а просто було творчо використано ескізи і креслення Бруно Шульца як основу для власно-

[75] 23 kwietnia 1931, czwartek // Schulz/forum. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://schulzforum.pl/pl/kalendarz/23-kwietnia-1931

[76] Лазорак Б., Тимошенко Л., Хомич Л. , Чава І. Відомий і невідомий Бруно Шульц… – С. 67.

[77] Sprawozdanie dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. Króla Władysława Jagiełły w Drohobyczu za rok szkolny 1928/29 z uzwględnieniem dziesięciolecia 1918 – 1928. – Drohobycz, 1929. – S. 80.

[78] Sprawozdanie dyrekcji Państwowego Gimnazjum … 1929/30, 1930/31 i 1931/1932. – Drohobycz, 1932. – S. 7, 24.

[79] Niceja S.-S. Kresowe Trójmiasto. Truskawiec-Drohobycz-Borysław… – S. 153.

[80] Ficowski J. Okolice sklepów cynamonowych. – Kraków, 1986. – 103 s.

[81] 23 kwietnia 1931, czwartek // Schulz/forum. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://schulzforum.pl/pl/kalendarz/23-kwietnia-1931

[82] Фіцовський Є. Регіони великої єресі та околиці / Пер. з польської А. Павлишина. – К., 2010. – С. 124.

[83] Piliecki M.-J. Nahlikowie i cmentarz drohobycki... – S. 3-4.

[84] Bojarski J. Stary cmentarz żydowski, Niecodziennik, – 28.04.2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niecodziennik.mbp.lublin.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=989&Itemid=360; А також дивіться: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/d/814-drohobycz/114-cmentarze/11724-stary-cmentarz-zydowski-w-drohobyczu-wul-orlyka#footnote1_2h005gl

го твору: «*Za zgodą Brunona Schulza, rzeźbiarz twórczo wykorzystał projekt nagrobka rodziców pisarza z drohobyckiego cmentarza żydowskiego*»[85].

Іл. № 8. Надгробок батьків Іґнація Лобоса – Яни і Марії (з Яремів) Лобосів згідно з кресленнями Бруно Шульца, виконаними для надгробку його батьків

Взаємини Іґнація Лобоса і Бруно Шульца навіть перетиналися на вихованні майбутнього покоління малярів та різьбярів. Наприклад, Іґнацій Лобос при своїй майстерні фактично заснував мистецький цех різьбярів і авторську школу. Так, серед видатних його учнів був учень Бруно Шульца Адам Процький (1909, Дрогобич – 1990), який також став відомим різьбярем у майбутньому, адже закінчив навчання у Варшавській академії мистецтв на відділі скульптури у професора Тадеуша Бреєра (через війну мусів доучуватися у 1946 – 1951 рр.). Спочатку він навчався рисунку у професора Бруно Шульца в Дрогобицькій державній гімназії, згодом у майстерні Іґнація Лобоса, а пізніше у Варшавській академії мистецтв. А. Процький також брав участь у Варшавському повстанні, а після війни багато подорожував і організовував власні виставки, тим самим популяризуючи спадщину своїх безпосередніх вчителів Бруно Шульца та Іґнація Лобоса[86]. Є непідтверджені відомості, що А. Процький частково допомагав І. Лобосу виготовляти пам'ятники для

[85] Mazur P. Drohobycz – cmentarz katolicki // Ochrona dziedzictwa kultury polskiej za granicą. – 10.04.2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Drohobycz - cmentarz katolicki // Ochrona dziedzictwa kultury polskiej za granicą.

[86] Piliecki M.-J. Panteon Ziemi Drohobyckiej cz. 2 (Lista kandydatów, litery M-P) // Ziemia Drohobyczka. – № 15. – Wrocław, 2002. – S. 106. Помер і похований у Варшаві. Отримав також декілька нагород за свою антинацистську діяльність.

могили батьків Бруно Шульца в майстерні Лобоса[87]. Про це він пише навіть у своїх спогадах, які свого часу опублікувала Божена Германович[88]. Серед найвідоміших надгробків авторства Адама Процького на території дрогобицького цвинтаря по вулиці Трускавецькій є: надгробок десятирічного Лєшека Самецького (інскрипція містить напис: «Leszek Samecki (1924 – 1934)» і сигнатура автора: «A. Procki»). Невипадково за багатолітні заслуги в мистецтві А. Процького удостоїли двох відомих нагород, а саме двох золотих медалей III Міжнародного скульптурного бієнале у Каррарі (1962 р.) і Золотої відзнаки Спілки польських художників-пластиків («Złota Odznaka związku Polskich Artystów Plastyków», 1980 р.)[89]. Цікаво, що Єжи Фіцовський покликається саме на спогади Адама Процького, який першим згадував про те, як Бруно Шульц замовив у Іґнація Лобоса надгробок для своїх батьків[90]. Згідно спогадів А. Процького, на замовлення Б. Шульца, Іґнацій Лобос «*виконав скульптурні зображення з каменю червоної барви, так званого теребовельського піщаника, який видобувають у каменоломнях поблизу Теребовлі*». Деталі опису цього пам'ятника не тільки вражають точністю, але й дозволяють нам сьогодні порівняти надгробки із збереженими надгробками батьків Іґнація Лобоса, а також самого Іґнація Лобоса із дружиною.

Іл. № 9. Надгробок десятирічного Лєшека Самецького 1934 р. по вул. Трускавецькій в Дрогобичі авторства Адама Процького, виконаний в цеху Іґнація Лобоса

[87] Stary cmentarz żydowski, ul. Cmentarna (obecnie ul. Pyłypa Orłyka, na miejscu cmentarza znajduje się osiedle mieszkalne, typowe «blokowisko»). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.brunoschulzfestival.org/index.php?tpr=mapa_drohobycza&act=show&id=52

[88] Hermanowicz B. Wspomnienia. Adam Procki // Gazeta Wyborcza Stołeczna. – 4 marca 2008. – S. 15.

[89] Дивіться докладніше опис вистави творів Адама Процького 2021 року: Pajek J. Adam Procki. Rzeźba. – Orońsk, 16.06.-25.07.2012. Muzeum Rzeźby Współczesnej. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rzezba-oronsko.pl/?aktualnosci,538,adam_procki_rzezba_#prettyPhoto

[90] Фіцовський Є. Регіони великої єресі та околиці… – С. 123-125.

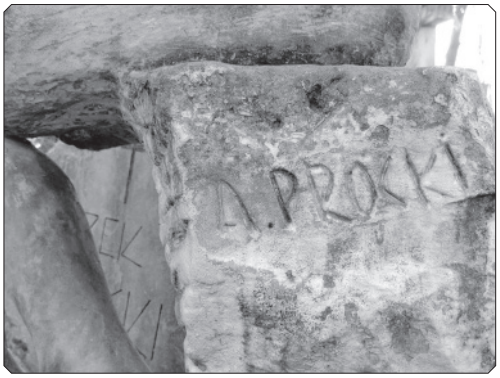

Іл. № 10. Авторська сигнатура Адама Процького на гробівці Лєшека Самецького 1934 р.

Отже, згідно спогадів А. Процького, надгробки батьків Б. Шульца мали наступний опис: «*То були два надгробки, які різнилися окремими деталями, із плит товщиною близько 15 сантиметрів, у формі яка наче повторювала стилізовані обриси свічника, обабіч якого на кількох рівнях-виступах містилися його рамена, що постали завдяки різьбленню в бічних пругах плити симетричних гострокутних глибоких урізок, які творили геометрично прості розгалуження. Верхні краї тих розгалужень були горизонтальними і – наче замість стилізованих свічок – на них були вирізьблені грона винограду. Уся ця вертикальна конструкція була осаджена на горизонтальній основі та споряджена написом польською мовою (можливо, пізніше доповненим єврейською інскрипцією, але пам'ять свідків у цьому не впевнена), де були вказані імена, прізвища й дати. Грона винограду симетрично вкомпоновані в тіло мацеви, не могли бути всього лише декоративним елементом, у проекті Шульца вони становили посилання на давні символи; в різній, зазвичай барельєфній формі, вони часто трапляються на єврейських надгробках. Грона винограду символізують народ Ізраїлю й, розташовані на надгробній плиті, можуть означати плоди земного життя, жниво матеріальне чи духовне, яке покійний примножив близьким і зоставив по собі. Розміщені на надгробку покійної жінки вони можу ілюструвати стих «Твоя жінка в кутах твого дом – як та виноградина плідна» (Пс.127.(128); 3). Виноградні й оливні галузки мають також месіанське значення, образно представляючи «Давидову праведну паросль» (Єремія. 23;5) і «Пагінчик із пня Єссеєвого» (Іс.11; 1)*[91].

Зі свого боку Єжи Фіцовський вважав, що надгробки, запроектовані Б. Шульцом, для обох батьків мали форму, силует, який нагадував «стилізований підсвічник», проте скоріш за все це була лише «*ідея підсвічника, із стилізованим абстрактним спрощенням, або інтерпретацією образу світильника, який містить його характерні риси, геометризовані й ніби узагальнені*»[92]. В цілому Є. Фіцовський констатував, що ті надгробкові таблиці мали в своїй меті виражати одвічний мотив Дерева Життя, яке плодоносить надією, яке було дуже важливим символом в юдаїзмі, адже «*З-під дерева людину було вигнано і під дерево, що стоїть у центрі раю, вона повернеться. Отож, це символ месіанської надії*»[93].

[91] Там само. – С. 123-124.
[92] Там само. – С. 124.
[93] Там само.

Адам Процький, серед іншого, також згадував, що на прикладі гробівців батьків Іґнація Лобоса, лише приблизно можна собі уявити, як виглядали надгробки гробівців Шульців. Другий варіант, тобто в інтерпретації надгробків батьків Лобоса є за своєю суттю «*значно вищий, а на товстішій кам'яній базі з двох плит встановлений високий шестикутний блок, а на ньому в овалах видніють барельєфні портрети обох батьків Іґнація Лобоса. Щойно понад тим блоком, височіє отой стилізований наче-свічник – наче спрощена схема ялинки, без вершка, поставленої догори ногами. На другому згори рівні цих розгалужень видніють замість грон винограду (які були в Шульца) дві кам'яні оздоби. Цей надгробний пам'ятник, лише своєю верхньою «свічковою» частиною нагадує надгробки Шульців, що не мали таких високих долішніх елементів і розвивали свою посутню форму, ритмізовану симетричними бічними виступами, низько, одразу понад горизонтальною плитою піщаника*»[94].

Доволі таки сенсаційно, але під час дослідження епохи Бруно Шульца, Єжи Фіцовський зустрівся із адвокатом з Дрогобича Леоном Фрісом, який передав досліднику намальований від руки начерк Лобоса цього заснованого на Шульцівському прототипі надгробку, а також фотографію. У своєму листі до Є. Фіцовського Л. Фріс писав про третє покоління надгробків, заснованому на первісному проекті Бруно Шульца. Тобто Л. Фріс підтвердив, що надгробок Іґнація і Марії Лобосів також спроектований на ґрунті креслень Бруно Шульца, які і досі збереглися на цвинтарі по вул. Трускавецькій в Дрогобичі. Л. Фріс вважав, що це властиво і є «*третій, більш модифікований варіант Шульцівського оригіналу. Щоправда гострі розгалуження бічної плити, типові для проекту Шульца та його першої, дещо відмінної репліки, були редуковані до невеличких кам'яних виступів на вершині пам'ятника, але аналогія форми одразу ж кидається у вічі спостерігачеві, а сам первісний задум тут іще наявний у залишковій формі*»[95].

Фактично у часі виконання замовлення Б. Шульца від червня до вересня 1931 р. Іґнацій Лобос був перевантажений не тільки замовленнями, але й політичною діяльністю, адже готувався до виборів у магістрат Дрогобича. Вдалося з'ясувати, що 18 жовтня 1931 р. Іґнація Лобоса, спеціальним голосуванням, було обрано на посаду заступника керівника д-ра Михайла Пєховича від польської національної громади[96]. Тобто, незважаючи на титанічну працю від замовлень в майстерні та політичних виборів, І. Лобос з поваги та дружби до Б. Шульца оперативно виконав його замовлення.

В міжвоєнний період Іґнацій Лобос брав активну участь в громадсько-політичному житті міста, зокрема в культурно-освітньому русі польського товариства «Сокіл». Фінансування «Соколу» в Дрогобичі відбувалося як за допомогою членських внесків, так і пожертв доброчинців, так і за рахунок позик у міських касах. Так, станом на 1937 р. зовнішні борги Товариства сягнули лише 1 000 зл. Окремий дохід Товариство отримувало від орендних операцій, які надходили від приміщень для міського казино, спортивної зали для державної гімназії ім. Владислава Ягайла, від організації вистав тощо[97].

[94] Там само. – С. 124-125.

[95] Там само. – С. 125.

[96] Wybory do rady miejskiej w Drohobyczu // Chwila: wtorek. – 1931. – № 4515. – S. 3.

[97] Olszewski W. Zarys historii Towarzystwa Gimnastycznego «Sokół» w Drohobyczu // Biuletyn stowarzyczenia przyjaciół ziemi Drohobyckiej. - № 12-13. - Wrocław-Kraków, 2013. - S. 92.

Табл. № 3

Реєстр адміністрації та членів дрогобицької філії Товариства «Сокіл» у 1937/1938 рр.[98]

№ п/п	Посада	Ім'я та прізвище
1.	презес	інженер Юзеф Дубік
2.	І віцепрезес	Ян Холева
3.	ІІ віцепрезес	магістр Войцех Літвін, капелан сокільського гнізда І округу
4.	секретар	магістр Тадеуш Зачек
5.	скарбничий	Тадеуш Венгрин
6.	господар	Тадеуш Логінський
7.	члени уряду	Станіслав Янушевський, магістр Мєчислав Козак, Фелікс Ляхович, Леопольда Мартиновичева, Мєчислав Левіцький, Францішка Лішкова, Юзефа Серватковська, Станіслав Лоренц, магістр Євгеніуш Міттельштаедт, магістр Францішек Уманський, магістр Францішек Зенгель
8.	начальник	Іґнацій Ляхович
9.	начальничка	Марія Серватковська
10.	провідники	Леон Гошовський, Петро Урбанович, Ніна Кіндикевич

Внутрішня організація членів Товариства мала уніфіковану форму за віковою категорією: 18 – 19 років – молодь, 19 – 20 років – друзі, 20 – 21 – дружинники. Також у Товаристві вирізняли членів-фундаторів (інженер Ян Лауринів та д-р Владислав Шайна), гонорових членів (Адам Замойський, Іґнацій Лобос) та звичайних членів (див. табл. № 3). Завдяки збереженому щорічному звіту керівництва «Сокола» до наших днів уцілів докладний реєстр звичайних членів за 1937 р.[99] Серед реєстру звичайних членів дрогобицького «Сокола» від 1 січня 1937 р. знаходимо (до 1939 р. включно) і прізвище І. Лобоса, який працював тут разом із такими відомими дрогобичанами, як: Хцюкова Феліція, Хцюк Антоній, Хцюк Михайло, Кляйн Петро, директор, Клєя Станіслав, інж., Кліс-єцький Владислав, інж., Тадеуш Каньовський, директор гімназії, Кєлєшінський Рудольф, інж., Кобрин Юрій, магістр, Кромпєц Рудольф, д-р, Матковський Ян, інж., Міттельштаєд Тадеуш, інж., Міттельштаєд Євген, магістр, Мороневич Чеслава, магістр, Мороневич Болеслав, інж., Морон Войцех, проф., Мсцівуєвський Мсціслав, проф., Оґнєвський Антон, проф., Пєхович Михайло, проф., Вацлав Пйотровський, інж., Кобрин Юрій, магістр, Кромпєц Рудольф, д-р, Матковський Ян, інж., Міттельштаєд Тадеуш, інж., Міттельштаєд Євген, магістр, Мороневич Чеслава, магістр, Мороневич Болеслав, інж., Морон Войцех, проф., Мсцівуєвський Мсціслав, проф., Оґнєвський Антон, проф., Пєхович Михайло, проф., Вацлав Пйотровський, інж., Пустовка Ґюстав, інж., Раба Юзеф, директор, Шайффер Зиґмунд, проф., Зиґмунд Шнайдер, проф., Вальоха Антоній, суддя, Вільський Стефан, директор, Войтович Юліан, секретар, Цісло Станіслав, нотаріус, Дубик Юзеф, інж., Ґолецький Станіслав, магістр, Кошцінський Ґжеґож, ксьондз, Ляхович Александр, Ляхович Фелікс, Ляхович Кароль, Ляхович Войцех, Ляхович

[98] Tamże. – S. 94.

[99] Tamże. – S. 96-98.

Анна, Ляхович Романа, Ляхович Здзіслава, Ляхович Софія. Загалом у цей час до числа звичайних членів входило 265 дрогобичан.

Маючи безпосереднє відношення до Першої світової війни, а також українсько-польської війни 1918 – 1921 рр., родина Іґнація Лобоса постійно долучалася до вшанування польських національних свят на честь отримання Незалежності. Так, 11 листопада 1928 р. газета «Дрогобицько-Бориславсько-Самбірський голос» опублікувала програму про те, що на честь святкування 10-ї річниці Незалежності Польщі в місті Дрогобичі, в рамках котрої кожен громадянин повіту міг придбати ювілейні наліпки, які розпродувалися в різних магазинах та фірмах, зокрема і в майстерні І. Лобоса по ціні 10 грош. Цікаво, що згідно цієї програми в місті організовувалися найрізноманітніші концерти, вистави, паради, а громадянам міста пропонувалося оздоблювати власні помешкання зі двору національними польськими прапорами, а також ювілейними наліпками на своїх вікнах[100].

Проте були публічні дописи на сторінках «Бориславсько-Дрогобицького голосу», про те що окремі представники родини Лобос були покарані за свою поведінку в громадській роботі. Наприклад, 5 листопада 1933 р. журналісти повідомили, що уряд Пожежно-охотничої сторожі при Польсько-українському уряді публічно зробив подання про покарання своїх членів від 22 жовтня 1933 р., а саме було виключено з числа членів Андрія Лобоса, а також дисциплінарно покарано дружинника Казимира Лобоса за порушення уставу[101].

Проте І. Лобос, яко митець не полишав своєї мистецької кар'єри жодного року, що перетворювало рід Лобосів на один із найвідоміших в Галичині. Наприклад, у лютому 1934 р. газета «Хвиля» повідомила, що впродовж вересня 1933 – лютого 1934 р. в будинку Промислового музею у Львові по вулиці Дідушицького, 1 тривала виставка Товариства приятелів мистецьких наук з галузі мистецтва. На виставці було представлено твори багатьох митців із галузі пластики, а серед них п. Ацкерова, Псахіса, Стриговського і Заремберської, а також колекції творів Бзунка, Ерба, Кендзьори, Мунд-Александрової і Побіша. Окремо було представлено графіку Ацеданського, Новаківського і Іґнація Лобоса. Серед іншого журналісти відзначали дуже високий рівень виставки, яка тривала щоденно з 10-00 до 15-00 год[102]. 25 лютого 1934 р. було повідомлено, що з 1 березня ця ж виставка заново буде відкрита тепер вже у приміщенні Товариства легіоністів польських у Львові[103].

Також І. Лобос долучився до створення першого в історії Дрогобича музею, який мав розташовуватися в приміщенні жіночої державної гімназії ім. королеви Ядвіґи. За старанням Союзу польських легіонерів міста Дрогобича, головою котрого був Ксаверій Бучковський,[104] 4 грудня 1937 р. у залі союзу відбулося спеціальне засідання, присвячене темі відкриття у місті Дрогобичі – Музею Дрогобицької

[100] Program Obchodu Uroczystości 10-liecia Odzyskania Niepodległości Państwa Polskiego // Głos Drohobycko-Borysławsko-Samborski: bezpartyjny tygodnik informacyjny. – 1928. – R. 3. – S. 2.

[101] Komunikat! // Głos Drohobycko-Borysławsko-Samborski: bezpartyjny tygodnik informacyjny. – 1933. – R. 8. – № 18. – S. 5.

[102] Z Towarzystwa przyjacioł sztuk pięknych we Lwowie // Chwila: dziennik dla spraw politycznych, społecznych I kulturalnych. – № 5354. – S. 12.

[103] Tamże. – № 5362. – S. 12.

[104] За версією Анни Котанської був вбитий українцями у пізніший час, див. у: Kotańska A. «Serce serce pokochało...», czyli o dedykacjach na fotografiach ze zbiorów Działu Ikonografii Muzeum Historycznego m. st. Warszawy // Almanach Muzealny. – № 6. – 2010. – S. 163.

землі та наукової бібліотеки імені маршалка Йозефа Пілсудського. Як виявилося, першим виступив один з ініціаторів Комітету з питань створення музею і наукової бібліотеки пан Петричка, який виголосив аргументи про актуальність відкриття цих установ. Після цього було сформовано президію засідання на чолі із президентом міста, доктором Михайлом Пєховичем. Щодо справи музею, то ключові аргументи з історії міста та зібраних станом на 1937 р. артефактів окрему доповідь виголосив М. Мсцівуєвський. Після цього одноголосно засідання прийняло рішення розпочати справу створення музею, для якого було обрано тимчасовий комітет, у справі музею, який складався із д-ра Пєховича, ксьондза прелата д-ра Котулі, пана Петрички, директора рафінерії та інженера Пйотровського, судді д-ра Чирека, художника Фелікса Ляховича, пана Іґнація Лобоса, президента Россовського, інженера Боя з Борислава, графа Бєльського з Рихтич та багатьох інших представників інтелігенції Дрогобиччини[105].

31 травня 1937 р. відомий митець та інженер Лобос долучився до реконструкції гетьманських залів Жовківського замку. З подання Воєводського консерваторського уряду Лобос спорудив проект реконструкції гетьманської зали в місцевому історичному замку з метою виявлення та презентації фрагментів XVIII ст., а також з метою реставрації камінів у інших замкових кімнатах та зовнішніх фрагментів стін і фасадів, зокрема від сторони ринкової площі міста Жовква[106].

З приходом радянської тоталітарної влади життя родини Лобосів наскрізь змінилося. Починаючи від 1939 р., радянська влада негативно ставилася до бізнесу і духовно-релігійних виробів Іґнація Лобоса, адже його мистецькі твори не вписувалися в атеїстичну концепцію людинофобства совітів. Ці переслідування і постійні доноси вплинули на здоров'я Іґнація Лобоса. Вже у 1939 р. йому ставлять діагноз туберкульоз і нервоз. Остаточно його здоров'я підірвала депортація дружини і дітей на Схід СРСР. 13 квітня 1940 р. став «радянським бичем» для родини Іґнація Лобоса, позаяк його дружина, діти і внуки були примусово вивезені в глиб Росії. Масовий арешт родини відбувся дуже швидко, при цьому хворий Іґнацій не міг нічого вдіяти. Серед вивезених були[107]:

1. Дружина Іґнація Лобоса Марія Лобос (з дому Нижник) (64 роки), вивезена до Росії 13.04.1940 р.
2. Син Юзеф Лобос (44 роки), до Росії 13.04.1940 р.
3. Донька з близнюків Юзефа Лобос (35 років), до Росії 13.04.1940 р.
4. Донька з близнюків Вікторія Лобос (35 років), до Росії 13.04.1940 р.
5. Внучка Лобос Анна (13 років), до Росії 13.04.1940 р.
6. Внучка Лобос Лідія (5 років), до Росії 13.04.1940 р.
7. Мар'ян Лобос (29 років), до Росії 13.04.1940 р.
8. Племінник Мар'ян Лобос (26 років), працівник Польміну, арештований в грудні 1939 р., вивезений до Росії 15.02.1941 р.

[105] Muzeum Ziemi Drohobyckiej im. Marszałka Piłsudskiego // Przegląd Podkarpacia: Drohobycz-Borysław-Truskawiec. – R.4. – Drohobycz, 1937. – № 73-74. – S. 4.

[106] Projekt rekonstrukcji Sali Hetmańskiej na zamku żolkiewskim // Chwila: wieczorna. – 1937. – № 848. – S. 6

[107] Lista Polaków aresztowanych, zamordowanych względnie wywiezionych z miasta Drohobycza i powiatu w czasie rządów sowieckich w latach 1939 – 1941. – Polski Okręgowy Komitet Pomocy w Drohobyczu, 1942. – S. 13.

Тобто ще до смерті Іґнація Лобоса відбулися масові арешти і депортації його сім'ї та родичів, що призвело до посилення хвороби різьбяра. Згідно даних метричної книги усопших, Іґнацій Лобос помер 4 липня 1940 р., а був похований 6 липня на парафіяльному цвинтарі по вулиці Трускавецькій в Дрогобичі[108]. Чин похорону відправив ксьондз Станіслав Банась. Також в метричній книзі вдалося відчитати, що причиною смерті Іґнація Лобоса був туберкульоз (див. іл. № 12). В клепсидрі 1940 р. зазначалося, що за покійним «*тужать дружина Марія і донька Марія*»[109].

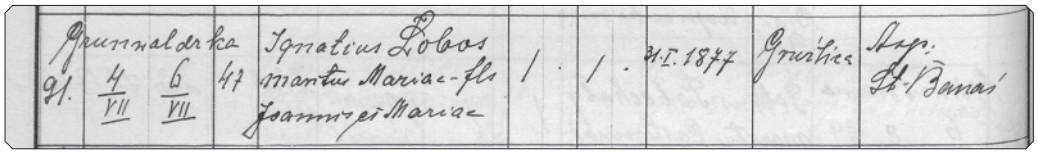

Іл. № 12. Метричний запис про смерть Ігнація Лобоса

Гробівці для своїх батьків, а також для себе і дружини І. Лобос виготовив заздалегідь, на основі проєкту Б. Шульца, вони обидва збереглися на парафіяльному цвинтарі по вул. Трускавецькій і розташований ліворуч від каплиці Нагліків (Нахліків). На гробівці Іґнація і Марії Лобос записано, що Марія (20.02.1883 – 30.03.1947 р.) померла в березні 1947 р., тобто вже після заслання і була похована біля чоловіка. За різними свідченнями вона приїхала з заслання дуже хворою, а її родина готувалася до примусового виселення під час операції «Вісла».

Іл. № 15. Надгробок Іґнація та Марії (з Нижників) Лобос на цвинтарі по вул. Трускавецькій в Дрогобичі, який заздалегідь виготовив сам сницар

[108] ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 618. – Оп. 2. – Спр. 3648 (Метрична книга (смерті) м. Дрогобич за 1937 – 1944 рр.). – Арк.42зв.
[109] Там само.

За своє життя Іґнацій Лобос створив для мистецької культурно-релігійної традиції Дрогобиччини та Галичини близько 500 найрізноманітніших робіт, як мистецьких для приватних виставок, так і близько 3 500 сакральних пам'яток (пам'ятників, гробівців, пам'ятних таблиць, скульптур для некрополів, парафіяльних святинь та ін.), які часто можна зустріти на парафіяльних цвинтарях Унятич, Нагуєвич, Підбужа, Борислава, Трускавця, Ступниці та багатьох інших сіл Дрогобицького повіту.

В літературі 1990 – 2000 рр. добре відомо, що І. Лобос був автором фігури Богородиці, яка стояла біля парафіяльного костелу у Трускавці (тепер тут пам'ятник папі Римському Івану Павлу II) [110] .

Іл. № 16. Парафіяльна аркоподібна брама костелу Святого Варфоломія в Дрогобичі 1910 р.

[110] Стецюк О. Мандрівка Дрогобичем. Туристичний путівник [рукопис]. – Дрогобич, 2020. – С. 63.

Іл. № 17. Медальйон-барельєф «Матір Божа Ченстоховська або Белзька» брами костелу Святого Варфоломія в Дрогобичі авторства Іґнація Лобоса (1929)

Також Іґнацій Лобос спроектував та виконав медальйони в парафіяльній аркоподібній брамі костелу Святого Варфоломія в Дрогобичі. У квітні 2021 року було проведено капітальну реставрацію медальйонів і арки силами Дрогобицької міської ради. Також було реконструйовано інскрипцію-автограф із написом «*Виконав Іґнацій Лобос, Дрогобич 1929 р.*», який засвідчує час відкриття арки і медальйонів авторства І. Лобоса. Враховуючи те, що брама була створена близько 1910 р., то у 1929 р. І. Лобос фактично долучився до її першої реставрації після Першої світової війни. Відтак він виконав барельєф «*Матір Божа Ченстоховська*» або «*Белзька*», який мав ознаменувати і підсилити не тільки додатковий Богородичний титул костелу, але й опіку культу над мешканцями і гостями міста Дрогобича. Це був один із багатьох творів І. Лобоса, який не пов'язаний із надгробною пластикою чи сакральними гіпсовими виробами для домашнього вжитку, які зустрічаємо в музеях і приватних колекціях. Богородиця уміщена в овальному медальйоні в стилі арт- деко і досі нагадує мешканцям давнього міста про унікальну постать дрогобицького митця Іґнація Лобоса.

Богдан Лазорак.

Іґнацій Лобос (1877 – 1940): ребус мистецької долі та пошуки історичної правди про надгробки дрогобицького «цвинтаря на Трускавецькій», виконані за ескізами та кресленнями Бруно Шульца.

На підставі нових та маловідомих архівних і газетних матеріалів у статті вперше в історіографії здійснено спробу докладного аналізу біографії Іґнація Лобоса – представника польської національної громади Дрогобича, який, чи не єдиний, зумів творити на рівні мистецтва, без жодних міжнаціональних протиріч, при цьому для потреб різних на-

ціональних громад міста, а саме: польської, української, єврейської та німецької. Зокрема аналізується його творча спадщина у галузях сницарства, каменярства, різьбярства, пластики, адже його твори стали не тільки відомими у світі, але створили предмет для джерелознавчих пошуків історичної правди про одну із найцікавіших епох в історії «Галицької Каліфорнії». Водночас життєпис І. Лобоса досліджено крізь призму його діяльності у бізнесі, політиці та громадсько-культурному житті Дрогобиччини в період другої половини XIX – початку XX ст.

Bohdan Lazorak.

Ignatius Lobos (1877 – 1940): the rebus of artistic destiny and the search for the historical truth about the tombstones of the Drohobych «cemetery on Truskavetska», made on sketches and drawings by Bruno Schulz.

On the basis of new and little-known archival and newspaper materials, the article attempts, for the first time in historiography, a detailed analysis of the biography of Ignatius Lobos – a representative of the Polish national community of Drohobych, who, perhaps the only one, who managed to create at the level of art, without any international contradictions, and at the same time for the needs of various national communities of the city, namely: Polish, Ukrainian, Jewish and German. In particular, his creative heritage in the fields of stonemasonry, wood carving, plastic arts is analyzed, because his works became not only famous in the world, but also created a subject for the source search for the historical truth about one of the most interesting eras in the history of «Galician California». At the same time, the biography of I. Lobos was studied through the prism of his activities in business, politics, social and cultural life of Drohobych region in the period of the second half of the 19th and the beginning of the 20th centuries.

УДК 94(477.83-21):727:377.8(477.83-21)

Юрій ЧУМАК,
Ольга СЕНИК

БУДІВЛЯ ДРОГОБИЦЬКОГО МУЗИЧНОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ ЯК ПАРАДИГМА КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ІСТОРІЇ МІСТА

Дрогобич як місто із тисячолітньою історією привертав і привертає увагу багатьох дослідників. Велика кількість публікацій присвячена адміністративному устрою, суспільному та економічному розвитку, громадсько-культурному життю міста (Р. Пастух, Л. Тимошенко, П. Сов'як, Г. Сивохіп, Ю. Кульчицький, Б. Добрянський, О. Стецюк). Не залишилося без уваги і культурно-освітницьке життя міста (Ю. Стецiв, М. Галів, І. Чава, Р. Попп).

Найбільша увага всіх дослідників зосереджена на центральній частині міста, яка зберегла в певній мірі автентику від середньовіччя до міжвоєнного періоду XX століття. Майже кожен будинок в старій частині міста приховує свою історію, яка вплітається у візію минулого Дрогобича. До таких пам'яток архітектури належить і будівля, в якій сьогодні функціонує Дрогобицький музичний фаховий коледж ім. Василя Барвінського, а у міжвоєнний період діяла учительська приватна українська жіноча семінарія Сестер Василіянок. Проте жодне джерело не дає опису будівлі, його зовнішнього та внутрішнього планування, не розглядає історію навчального закладу у проєкції культурологічного простору Дрогобича.

Мета статті – висвітлити в архітектурі будівлі прояви стилістичних ознак художніх напрямів початку XX століття, показати процес перебудови приміщень у зв'язку із навчальними потребами закладу, розкрити історію навчального закладу у поєднанні з історією міста, вулиці, спільноти Сестер Василіянок, а також із діяльністю видатних особистостей краю, дотичних до функціонування цього осередку знань.

Будівля під номером 3 по вул. Музичній привертає увагу як гостей міста, так і пересічних мешканців своїм незвичним розташуванням, так як вона є єдиною спорудою на цій локації, праве крило якої «дивиться» на вулицю Бориславську. В оточенні житлової забудови 80-х років минулого століття будинок свідчить про автентичність архітектури початку XX ст. та уніфіковану безликість багатоповерхівок радянського періоду.

На жаль, не збереглося жодних документів, які б точно свідчили про рік зведення будинку, в якому розташовувалася учительська приватна українська семінарія Сестер Василіянок (сьогодні – музичний коледж). Р. Пастух вказує, що на-

прикінці XIX ст. в домі мешкав багатий єврей. Будинок купила християнська гміна з Бориславa для «захоронки» – притулку для бідних дітей[1]. Колишня учениця української учительської семінарії СС Василіянок Катерина Сов'як (Кульчицька) згадувала, що семінарію організовано з ініціативи війта Бориславa пана Ільківа, уродженця Дрогобича. Але спочатку це був сиротинець для дівчаток[2]. У спогадах колишнього мешканця Дрогобича С. Гаврищука так само говориться, що «Бориславська Християнська Громада купила в Дрогобичі біля церкви Святої Трійці двоповерховий будинок, зобов'язала відкрити сирітський захист і виховувати в ньому не менше як 30 дівчаток»[3]. У «Журналах обліку і опису нерухомого майна у Дрогобичі 1853 – 1879 рр.» власниками парцелей, на яких розташована будівля, вказані Ляхович Йозеф та Ельо Купферман[4]. На кадастровій карті 1853 року та на топографічній карті 1905 року самої будівлі ще немає. Ймовірно, вона з'явилася саме в першому десятилітті минулого століття як більшість будинків на Міських Загородах, і на фасадах яких зазначено рік побудови. Хоча у «Переліку пам'яток архітектури місцевого значення Львівської області» будівля колишньої учительської семінарії датована XIX – поч. XX ст.[5]

Фасад будівлі поєднав в собі риси історизму та сецесії, художніх напрямів, які культивувалися в останні десятиліття XIX ст. в західноєвропейському мистецтві і, зокрема, в Австро-Угорщині. Історизм існував в архітектурі кінця XIX ст. і полягав у використанні елементів попередніх стилів. У будівлі можна побачити елементи ампіру: балкон – галерея, кронштейн під балконом, медальйони на пілястрі, стилізовані лапи лева на колонах, випуклий фриз, а також картуш як декоративна скульптурна ліпнина. Архітектурний стиль «сецесія» як різновид модерну панував в Австро-Угорщині в кінці XIX – на початку XX століття. Сецесійні кам'яниці житлового та офісного призначення домінують у центральній частині Дрогобича. Елементи сецесії простежуються і на фасаді будинку колишньої семінарії, який мав багато декорований вигляд, що можна побачити на світлинах будівлі до 1960 року – року добудови лівого крила. Звивисті лінії як стилізація рослинного орнаменту на вхідних дверях, характерна лінія «удар батога» у картуші, соковиті рослинні форми, маски, декоровані сандрики, фризи – все це притаманне сецесійній архітектурі. Сам фасад будинку є скісним і відповідає межі парцелі 253, на якій його побудовано. Загальний вигляд фасаду є характерним для західноєвропейської архітектури XIX – поч. XX ст.: напівпідвальний поверх, який виділений фризом, партер і І-й поверх (сьогодні – це перший, другий та третій поверхи із відповідною нумерацією приміщень). У звіті директора української приватної семінарії СС Василіянок М. Грегорійчука 1930 року дається опис будівлі як «одноповерхового будинку із високим партером»[6]. У будівництві було використано цеглу

[1] Пастух Р. Вулицями старого Дрогобича. – Львів, 1991. – С. 51.

[2] Кульчицький Ю. Життєвий шлях нашого роду. – Дрогобич, 2012. – С. 195.

[3] Гаврищук С. «Українська Захоронка» в Дрогобичі // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Т. І. – Нью-Йорк – Париж – Сидней – Торонто. – 1973. – С. 482.

[4] Центральний державни історичний архів України у місті Львові (далі – ЦДІАУЛ). – Ф. 186. – Оп. 2. – Спр. 443 (Журнали обліку і опис нерухомого майна 1853 – 1879 рр. у Дрогобичі). – Арк. 1-133.

[5] Перелік пам'яток архітектури місцевого значення Львівської області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.castles.com.ua › images › Lvivshchyna › perelik_lviv_pam. – С. 5.

[6] ЦДІАУЛ. – Ф. 179. – Оп. 3. – Спр. 1283 (Звіти про діяльність приватної вчительської семінарії Сестер Василіянок в м. Дрогобичі (1921 – 1939 рр.)). – Арк. 116.

місцевих заводів власників Беньяміна Зусмана та Вольфа Корнгабера, свідченням чого є відповідні клейма «S» і «K». Підлогу в приміщенні прикрашала кахельна плитка львівських виробників Адольфа Кампеля та Яна Левінського. Збереглися деякі артефакти: дерев'яні сходи із металічними петлями для фіксації килимів, кахельна плитка, крокви на горищі, одвірки, лиштва, полотна деяких дверей.

В описі будівлі 1925 року говориться про наявність 10 приміщень (убікацій), з яких – 7 класів, кабінет, канцелярія директора, а також були гімнастична зала та подвір'я площею 1200 кв. м.[7] У гімнастичній залі проводилися руханка («вправи тілесні»), вистави, молодіжні забави закладу, музичні та співоцькі репетиції. 1931 року добудовано та укомплектовано навчальними засобами три кабінети для фізики, хімії та ручної праці, що покращило рівень навчання.

Від 1920 до 1939 року будівля була власністю Перемишльської Єпархіальної допомоги («Єпархіальна поміч»)[8], яке було засновано 16 лютого 1918 року за сприяння перемишльського єпископа Йосафата Коциловського (1876 – 1947). Воно власними коштами видавало релігійну літературу, допомагало сиротинцям, вдовам та сиротам священиків, церковним братствам та церквам. «Єпархіальна поміч» надала семінарії будинок в безоплатне користування[9].

Завдяки схемі семінарії можна отримати інформацію про наявність приміщень та їх призначення[10]. У підвальному поверсі розташовувалися: магазин і музей, кабінет для ручної праці, підвальні приміщення, комори, кухня, окремі їдальні для Служебниць та для учениць, два приміщення спалень Служебниць, приміщення для службових працівників. У партері розташовувалися: гардероб і гімнастичний зал, світлиця, аудиторії для навчання семінаристок (кожен курс мав своє приміщення), канцелярія директора, через яку був вхід у бібліотеку (станом на 1930-й рік налічувала 1201 примірник)[11], кімната для гостей, кімната для вчителів і магазин. На першому поверсі знаходилися класи для школи, а також – капличка.

У роки Другої світової війни із закриттям семінарії в будівлі діяла жіноча НСШ № 6 із польською мовою навчання, а із встановленням радянської влади – російською мовою. З 1947 року і до сьогодні в будівлі функціонує Дрогобицький музичний фаховий коледж ім. В. Барвінського – провідний навчальний заклад не лише Львівщини, а й України.

Рішенням виконкому Дрогобицької міської Ради депутатів трудящих № 908 від 16 жовтня 1956 р. будівля повністю переходить на баланс музичного училища[12] 1960 року дирекція музичного училища отримує дозвіл на добудову актового залу (рішення виконкому Дрогобицької міської ради № 503/2 від 11 серпня 1960 р.) а

[7] Там само. – Арк. 56.

[8] Цьорох С. СС ЧСВВ. Погляд на історію і виховну діяльність монахинь – василіянок. – Рим, 1964. – С. 185.

[9] ЦДІАУЛ. – Ф. 179. – Оп. 3. – Спр. 1284 (Звіти шкільного інспектора Львівської Кураторії про результати і рішення про надання українській учительській приватній семінарії СС Василіянок прав публічності (1926 – 1936 рр.)). – Арк. 28.

[10] Там само. – Спр. 999 (Звіти про діяльність «школи вправ» при семінарії Сестер Василіянок в м. Дрогобичі (1921 – 1939 рр.)). – Арк. 130.

[11] Там само. – Спр. 1283 (Звіти про діяльність приватної вчительської семінарії Сестер Василіянок в м. Дрогобичі (1921 – 1939 рр.)). – Арк. 133.

[12] Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. Р – 2022. – Оп. 2 (Протоколи засідань виконкому Дрогобицької міської Ради депутатів трудящих. 1944 – 1960 рр.). – Арк. 83.

також земельну ділянку (рішення виконкому Дрогобицької міської ради № 605 від 11 вересня 1960 р.)[13]. Завдяки добудові навчальний заклад одразу отримує приміщення так званого «агітпункту» (II поверх), бібліотеки (III поверх). Головний фасад прибудованого лівого крила та старої будівлі стилізується під «історизм». Залишаються медальйони, «левові лапи», маски – леви, фруктові горельєфи, кронштейн, додаються вертикальні пілястри.

Згідно рішення виконкому Дрогобицької міської ради № 60 від 30 січня 1965 року[14] до старого корпусу добудовується нове крило разом із малим концертним залом та спортивним залом, який сьогодні є одним з найкращих на Львівщині.

Ґанок при вході і балкон – галерею прикрасили ковані решітки – художній витвір викладача-методиста, голови відділу «Хорове диригування» Богдана Бондзяка, який навчався у Дрогобицькому музичному училищі.

Не менш цікавою є історія вулиці, на якій розміщена будівля. На початку XX століття вулиця отримала ім'я Шимона Конарського (1808 – 1839) – польського військовика, політика і журналіста[15]. У роки німецької окупації вулиця носила назву «Klostergasse» (Монастирська алея)[16]. З 1944 по 1957 роки вулиці було повернено попередню назву Ш. Конарського. Рішенням виконавчого комітету Дрогобицької міської Ради № 20 від 11 січня 1958 року вулиця отримала назву Музична[17] і стала локаційною візитівкою Дрогобицького музичного фахового коледжу ім. Василя Барвінського.

Історія будівлі колишньої учительської приватної семінарії Сестер Василіянок була б неповною, якщо не згадати про неперсічні особистості, діяльність яких в тій чи іншій мірі пов'язана із освітньою діяльністю навчального закладу. Це, перш за все, о. Северин Сапрун (1897 – 1950) – композитор, диригент, педагог, музично-громадський діяч, один із ініціаторів відкриття філії Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Дрогобичі, і яку він очолював як директор до 1931 року[18]. У семінарії о. Сапрун викладав релігію (катехизм) та спів. Наталія Мілян (Мілянівна) (1896 – 1942) – відома на той час скульпторка, яка була першою українкою, що навчалася у Краківській Академії мистецтв (1920 – 1925)[19]. По закінченні студіювання мисткиня з вересня 1925 по березень 1928 року викладала в семінарії малювання та ручні роботи. Отець Полієвкт Кмит (1862 – 1923) – докторант семінарії при церкві вмч. Варвари у Відні, референт єпископської консисторії, нотар, професор права, капелан Преосвященства Кир Юліана, член Товариства св. Апостола Павла у Львові, титулярний радник єпископської консисторії[20]. Був першим директором семінарії у 1921 – 1923 роках.

[13] Там само. – Арк. 16, 19.

[14] Там само. – Арк. 38.

[15] Часопис «Tygodnik Samborsko-Drohobycki». – № 12. – 1901.

[16] ЦДІАУЛ. – Ф.720. – Оп.1. – Спр. 319 (Плани м. Дрогобича 1923 – 1939 рр.). – Арк. 1-9.

[17] ДАЛО. – Ф. Р – 2022. – Оп. 2 (Протоколи засідань виконкому Дрогобицької міської Ради депутатів трудящих. 1944 – 1960 рр.). – Арк. 212.

[18] Книга протоколів Музичного товариства імені Миколи Лисенка (1922 – 1939 рр.) // Упор. Яким Горак. – Львів, 2019. – С. 596.

[19] Горняткевич Д. Наталія Мілянівна (на десяті роковини її смерті) // Свобода. – № 37 (299), 9 листопада 1952 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.svoboda-news.com›arxiv›pdf›Svoboda-1952-299

[20] Шематизм Самбірсько-Дрогобицько-Сяноцької єпархії 1939 рр. Бібліотека греко-католицької капітули в Перемишлі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: //dlibra.kul.pl/dlibra/publication/edition/14973?id=14973

У Дрогобичі пройшли останні роки служіння о. Платоніда Філяса (1864 – 1930) – визначного українського церковного і громадського діяча. У 1902 році він став протоієреєм і очолив місію до Канади, де розпочав діяльність Чину Святого Василія Великого серед емігрантів[21]. Поряд із Андреєм Шептицьким був автором конституції ЗУНР. З 1926 року за станом здоров'я жив і служив у монастирі ЧСВВ при церкві апостолів Петра і Павла в Дрогобичі. О. Філяс був візитатором жіночих осередків ЧСВВ. Із Митрополитом Андреєм Шептицьким його пов'язувала багатолітня дружба. Коли протоігумен о. Філяс помер, на похороні, який відбувся 18 червня 1930 року в Дрогобичі, служив чин панахиди Кир Андрей Шептицький. Гіпотетично можна допустити, що Мирополит Андрей неодноразово міг приїжджати в Дрогобич і відвідувати учительську семінарію, при якій діяв сиротинець. Опіка над сиротинцями та захоронками була однією із сторін меценатства та благодійності Святійшого владики.

Сьогодні будівля колишньої учительської приватної семінарії Сестер Василіянок переживає оновлення як фасаду, так і інтер'єру, набуває рис європейського навчального закладу. Адже Дрогобицький музичний фаховий коледж ім. Василя Барвінського є креативним форпостом української музичної культури: ціла когорта славетних випускників позиціонує себе із рідною Альма-матер як на теренах України, так і у світі!

Юрій Чумак, Ольга Сеник.

Будівля Дрогобицького музичного фахового коледжу як парадигма культурологічної історії міста.

У статті розглянуто історію будівлі колишньої учительської приватної семінарії у Дрогобичі, яка пов'язується із освітницькою діяльністю Сестер Василіянок. Досліджено архітектурні особливості будівлі в контексті художніх напрямів на переломі XIX – XX століть, подано її опис як органічного сегменту старовинної частини міста. Вперше описується наявність приміщень у будинку, їх локація та функціональне призначення. Простежується процес добудови приміщень у зв'язку із освітніми потребами. Окрема увага у статті приділена історії вулиці, на якій розміщений будинок, а також діяльності видатних постатей краю, які органічно переплетені із історією учительської приватної української семінарії.

Yuriy Chumak, Olha Senyk.

The building of Drohobych Music Applied College as a paradigm of cultural history of the city.

The article examines the history of the building of the former teacher's private seminary in Drohobych, which is associated with the educational activities of the Basilian Sisters. The architectural features of the building in the context of artistic trends at the turn of the XIX – X X centuries are studied, its description as an organic segment of the ancient part of the city is given. For the first time the existence of premises in the building, their location and functional purpose are described. The process of completion of the premises in connection with educational needs is being monitored. Special attention in the article is paid to the history of the street where the building is located, as well as the activities of prominent figures of the region, which are organically intertwined with the history of the private Ukrainian teacher's seminary.

[21] Грім О. Отець Платонід Петро Філяс – перший протоігумен Василіанського чину по Добромильській реформі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.academia.edu/38681515

УДК 821.161.2 «1938/2022»

Богдан ПАНЬКІВ,
Юрій СТЕЦИК

ПАРАФІЯЛЬНЕ ДУХОВЕНСТВО СЕЛА БРОНИЦЯ (1938 – 2022): ПРОСОПОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

До нашого часу, незважаючи на світові війни та лихоліття комуністичного атеїзму, збереглися давні дерев'яні храми у с. Брониця, які вже відсвяткували свої столітні ювілеї. Проте досі у церковному краєзнавстві Дрогобиччини відсутні спеціальні праці про ці святині. Адже впродовж століть навколо цих парафіяльних церков вирувало духовне та культурно-освітнє життя. При цих храмах виросло не одне покоління практикуючих християн, які відзначилися щедрою жертовністю та наполегливою працею у їхній розбудові. Відповідно ці особистості, як парохи, так і визначні парафіяни, заслуговують на повернення до історичної пам'яті локальної християнської спільноти. Остання перейняла давні традиції та звичаї і продовжує їх розвивати. Віднайдення фрагментів документальної спадщини броницьких церков дозволяє епізодично окреслити не тільки основні етапи в історії їхньої побудови, але й показати духовний і культурно-освітній розвиток парафіяльної людності.

Розглядувані храми (св. архистратига Михаїла та св. Василія Великого) належали до однієї броницької парафії, до якої входили Брониця Верхня (Горішня), Брониця Нижня (Долішня), хутори Гора Солтиська, Перерва, яка юрисдикційно входила спочатку до Мокрянського, а із 1920 р. до Дрогобицького деканатів Перемишльської греко-католицької єпархії, пізніше з 1946 до 1959 року до Дрогобицького деканату Дрогобицько-Самбірської єпархії російської православної церкви, а з 1959 до 1989 року – Львівської єпархії російської православної церкви, з 1989 до 1992 року – Дрогобицького деканату Львівської архиєпархії УГКЦ, з 1993 до 1995 року – Самбірсько-Дрогобицької єпархії УГКЦ, з 1995 до тепер до Мокрянського деканату Самбірсько-Дрогобицької єпархії.

Напередодні Другої світової війни (1938 р.) в Брониці проживало: греко-католиків – 1889 парафіян (948 віруючих відвідували матірний храм св. арх. Михаїла у Брониці Долішній, а 941 особа належала до дочірного храму в Брониці Горішній); римо-католиків – 21 особа; юдеїв – 37 людей. Загальна чисельність населення становила 1947 людей[1].

Перед приходом радянської окупаційної влади (вересень 1939 р.) у власності броницьких храмів були орні ґрунти 38 га 69 а, сіножаття 19 га 99 а, необроблювані

[1] Шематизм греко-католицького духовенства злучених епархій Перемиської, Самбірської і Сяніцької на рік Божий 1938 – 39. – Перемишль, 1938. – С. 44.

землі 3 га 65 а та мурована плебанія (збудована у кінці XIX ст., зруйнована у 1950 р. радянською владою та відбудована у 1998 р. греко-католицькими парафіянами)[2].

В період першої радянської окупації (вересень 1939 р. – червень 1941 р.) та німецької адміністрації (червень 1941 р. – жовтень 1944 р.) греко-католицькі храми продовжували функціонувати. І тільки другий прихід радянської атеїстичної влади спричинився до ліквідації греко-католицької парафії у Брониці. У 1946 р. броницькі храми св. Василія Великого та св. арх. Михаїла переведені під юрисдикцію російської православної церкви (далі РПЦ). В 1959 р. на пожертви жителів села були проведені реставрації у церкві св. Василія Великого. В цей час парохом був о. Іван Татомир (1945 – 1960), який прийняв російське православ'я. У 1961 р. партійними функціонерами храм св. Василія Великого було закрито. Остання Служба Божа відбулася у вересні 1961 р. Одночасно було поставлено питання про закриття основного храму св. арх. Михаїла. У приміщенні святині мав розміститися склад. В 1961 р. головою сільської ради був Котик Володимир, секретарем Шишка Василь. Вони передбачили, що на місці цвинтаря не можливо перетворити церкву на склад і тому дали згоду на закриття храму св. Василія Великого. Так, завдяки розумним діям голови та секретаря, було збережено дві святині на території села, оскільки храм св. Василія Великого було перетворено на дім панахиди. У 1961 р. адміністрація РПЦ призначила о. Івана Волиняка, свого представника зі східних регіонів, парохом храму св. арх. Михаїла (його біографія подана у другій частині статті).

У грудні 1988 року почалися відновлювальні роботи, які очолив голова церковного комітету Комар Степан (його пожертва була спрямована на відновлення церковної брами). Багато жителів села працювали на відбудові храму. А скільки праці доклали жінки. Це їхніми руками вишиті рушники, обруси, які прикрасили храм, надали святині затишного і охайного вигляду.

12 січня 1989 р. видано дозвіл на відкриття храму св. Василія Великого. На Йордан 19 січня 1989 р. відбулося освячення храму. Освячував храм о. Микола Мандзяк.

У грудні 1989 р. відбулося переосвячення храму з російської православної церкви в українську греко-католицьку. Ініціативна група по відновленню греко-католицької церкви у селі на чолі з Ковалівим Володимиром та Коником Миколою збирали підписи в односельчан. Було опитано 704 повнолітніх односельчан, із яких 700 жителів села визнали себе віруючими греко-католицького обряду.

Одночасно з відбудовою церкви стихійно виникає і церковний хор, яким керувала Любов Євстахіївна Паньків – викладач Дрогобицького педінституту. Була відновлена святиня, яка є гордістю села.

У 1991 р. Україна стала незалежною. Біля храму св. Василія Великого ще у 1990 р. було насипано символічну могилу. Село ожило. Воскресло життя, завирувало знову.

Церкви зараз обгороджені залізною огорожею. Біля храму св. арх. Михаїла є мурована дзвіниця із трьома дзвонами (два великі та один малий). Натомість при церкві св. Василія Великого споруджена дерев'яна дзвіниця.

У 2002 р. храм св. арх. Михаїла відсвяткував столітній ювілей. Була урочиста Свята Літургія, яку відслужив о. Василь Сеник. Присутні священники з навколиш-

[2] Шематизм Самбірсько-Дрогобицької єпархії УГКЦ на рік Божий 1998. – Львів, 1998. – С. 58.

ніх сіл і інших районів разом з о. Василем служили Святу Літургію. За свідченням старожилів села Стодольної-Федини Катерини Іванівни (17.04.1929 р.н.)[3] та Шишки Степанії Стефанівни (05.02.1927 р.н.)[4] на храмовий празник св. арх. Михаїла багато парафіян і їхні родини зібралися в церкві. Близько 12 години дня розпочалася Святкова Літургія. По закінченні Богослужіння подячні слова за служіння Богові, Церкві виголосили на адресу запрошених отців і настоятеля храму о. Василія діти місцевої школи. У своїх віршах вони прославляли Бога, дякували Небесній Цариці за усі ласки, щедроти і Божу Благодать, яка допомагає жити. Діти подарували кожному пастирю букет троянд. Настоятель храму о. Василь оголосив щиру подяку священникам, які прибули на торжество, аби, об'єднавшись у спільній молитві, подякувати Господові нашому Ісусові Христу і Пречистій Діві Марії за ласки, що дає кожному, хто просить. Слова подяки прозвучали на адресу багатьох парафіян села. Люди гарно попрацювали для свої церкви. На адресу найсумлінніших, найпрацьовитіших пролунало «Многая літа».

В 2005 р. біля символічної могили борцям за волю України на пожертву Ганни Лебіщак було встановлено фігуру Матері Божої. 14 жовтня 2005 р. на Покров Пречистої фігуру освятив о. Степан Гладьо. Відбулися урочистості з нагоди її освячення.

У 2006 р. з ініціативи о. Степана Гладя розпочалися реставраційні роботи у храмі св. Василія Великого. Пожертви внесли багато жителі села. Це родини Грицьків Стефанії, Куцій Розалії, Комар Розалії, Калакуняка Михайла, Ратушняка Сергія, Федчак Ганни та інших. Федчак Іван пожертвував церковний дзвін. На храмовий празник 14 січня 2008 р. відбулося повторне освячення церкви. Ще задовго до початку Святкової Літургії парафіяни процесійно з настоятелем о. Степаном Гладьо, хоругвами і хрестом зустрічали владику Ярослава Приріза. Учні школи з хлібом і сіллю привітали владику. Після зустрічі-запрошення єпископ взяв участь у святковому Богослужінні у співслужінні з більш як 10 священниками. Перед святковою літургією відбулося Велике водосвяття. У 2007 р. реставровано іконостас у храмі св. арх. Михаїла. На храмовий празник 21 листопада 2007 р. іконостас було освячено під час урочистої Служби Божої, яку очолив парох о. Степан Гладьо.

Впродовж 2010 – 2020 рр. за ініціативою місцевого пароха о. Степана Гладя проводилися реставраційні роботи храмів св. Василія Великого та св. арх. Михаїла. Зокрема, відбулася реставрація церкви святого Василія та дзвіниці, встановлено хрест, покладено нову бруківку біля двох церков, ведуться роботи по будівництву парафіяльного будинку та інші, відбувається реставрація старовинних ікон, престолу. Під час храмових свят 14 січня і 21 листопада проходять Святкові Богослужіння, до яких долучаються 10 – 12 священноієреїв Дрогобицько-Самбірської єпархії під головуванням владики Григорія Комара, який народився в селі Брониця. Неповну середню освіту здобув у Броницькій загальноосвітній школі, повну середню – в Лішнянській загальноосвітній школі. Із 1994 до 2000 року навчався у Львівській духовній семінарії. З благословення владики Юліана Вороновського, єпископа Самбірсько-Дрогобицького, з жовтня 2001 р. розпочав спеціа-

[3] Спогади Стодольної-Федини Катерини Іванівни, 17.04.1929 р.н., жительки с. Брониця, записані 20.12.2021 р. Паньківим Б. І.

[4] Спогади Шишки Степанії Стефанівни 05.02.1927 р.н., жительки с. Брониця, записані 30.11.2021 р. Паньківим Б. І.

лізовані студії в Папському східному інституті в Римі (Італія). 22 квітня 2001 р. отримав пресвітерське рукоположення з рук владики Юліана (Вороновського). В липні 2003 р. призначений проректором та економом Дрогобицької духовної семінарії. Упродовж 2004 – 2006 рр. виконував душпастирське служіння при парафії Христа Чоловіколюбця у м. Стебнику на Дрогобиччині, а з грудня 2006 р. сотрудник парохії Успення Пресвятої Богородиці міста Дрогобича. Блаженніший Любомир в 2010 р. призначив о. Григорія радником богословського відділу Патріаршої курії УГКЦ. 5 березня 2012 р. владика Ярослав (Приріз), єпископ Самбірсько-Дрогобицький, іменував о. Григорія Комара протосинкелом Самбірсько-Дрогобицької єпархії. 25 червня 2014 р., у Ватикані повідомлено про те, що Святіший Отець Франциск дав свою згоду на канонічне обрання Синодом Єпископів УГКЦ о. Григорія Комара єпископом-помічником Самбірсько-Дрогобицької єпархії УГКЦ. 22 серпня 2014 р., у день пам'яті св. апостола Матія, у катедральному соборі в Дрогобичі, відбулась хіротонія єпископа-помічника Самбірсько-Дрогобицької єпархії владики Григорія (Комара). Єпископську хіротонію здійснив Блаженніший Святослав, Глава і Отець УГКЦ[5].

Розглянувши інституційний розвиток парафіяльних храмів, перейдемо до розгляду біографічних відомостей про парохів як греко-католицького, так і православного віровизнання, які своєю працею прислужилися до функціонування місцевих храмів.

У досить складний період (1938 – 1944 рр.) броницькою парафією керував о. Іван Томашівський, будучи її адміністратором. Майбутній священноієрей народився 24 серпня 1909 р. у с. Купновичі, ієрейські свячення отримав 5 березня 1933 р., був неодруженим (ієрей-целебс). Душпастирські служіння розпочав як помічник пароха у с. Кобильниця Руська (Яворівський повіт, 1933 – 1934 рр.). Надалі призначався на посади адміністратора парафій до різних сіл Перемишльської греко-католицької єпархії: Глинсько (Жовківський повіт, 1934 – 1936 рр.), Наконечне (Яворівський повіт, 1936 – 1938 рр.), Брониця (Дрогобицький повіт, 1938 – 1944 рр.). Після завершення Другої світової війни та ліквідації УГКЦ (1946 р.) переїхав до Німеччини. Помер 19 червня 1979 р. та похований у Мюнхені[6].

У 1946 р. обидва храми перейшли під юрисдикцію Російської православної церкви. Ще у 1945 р. парохом призначено отця Івана Татомира. Народився у березні 1916 року у селі Городище Самбірського району. Броницькою парафією отець Іван урядував до 1961 року, до часу, коли радянська влада закрила церкву святого Василія. Після цього був призначений настоятелем храмів Самбірського району. Пішов у засвіти 26 жовтня 1995 року. Похований у селі Городище Самбірського району. Зі спогадів Шишки Степанії Стефанівни 05.02.1927 р.н., жительки с. Брониця, отець Іван Татомир жив бідно, дотримувався християнських чеснот, жив у чужій хаті, знав три іноземні мови: німецьку, польську, французьку[7].

Після закриття церкви святого Василія російська православна церква призначила настоятелем храму св. арх. Михаїла отця Івана Волиняка. Отець Іван народився в 1919 р. Закінчив Одеську духовну семінарію. Був настоятелем церкви свя-

[5] Шематизм Самбірсько-Дрогобицької єпархії УГКЦ. – Дрогобич, 2014. – С. 8.

[6] Blazejowskyj D. Historical sematism of the eparchy of Peremysl including the Apostolic Administration of Lemkivscyna (1828 – 1939). – Lviv, 1995. – S. 858.

[7] Архів парафіяльної канцелярії храму св. арх. Михаїла с. Брониця.

того Михаїла з 1961 р. до 1968 р. Після цього отець Іван був настоятелем храму в селах Бистриця, Медвежа та інших селах Дрогобицького району. Інформацію про подальші роки життя не вдалося зібрати.

З 1968 до 1971 року настоятелем храму св. арх. Михаїла був отець Ярослав Кузич, який одночасно правив у селі Долішній Лужок. Після цього до 1972 р. отець Іван продовжив служіння у Долішньолужецькій парафіяльній громаді. У 1972 р. отець Ярослав продовжив здійснювати служіння в церкві св. арх. Михаїла до 1978 р. Отець Ярослав пішов у засвіти 25 квітня 1978 р. та похований у рідному селі Долішній Лужок[8].

В період з 1971 – 1972 р. правив о. Василь (Ісидор) Панькевич, який був родом із Білорусії. Духовну освіту здобув у Московській духовній семінарії. Був настоятелем храмів у Житомирській, Рівненській та Львівській областях. Коли став настоятелем храму святого Михаїла, то вже досягнув вісімдесятирічного віку. Останні роки життя провів у Брониці. Прихожани допомагали хворому отцю по господарству, робили пожертви. На 81 році отець Василь помер і похований на парафіяльному кладовищі храму святого Михаїла[9].

З 1978 р. по 1982 р. настоятелем храму святого Михаїла був отець Степан Кушнір. Отець Степан народився в 1912 р. Духовну освіту отримав у Харківській духовній семінарії. Був парохом по селах Старосамбірського, Турківського та Дрогобицького районів. Про останні роки життя отця Степана Кушніра не вдалося зібрати даних.

З 1982 р. по 1990 р. парохом храму св. арх. Михаїла був отець Микола Мандзяк. Народився 13 вересня 1958 р. в с. Алакуртті, Кандалакшского району, Мурманської області, в сім'ї військовослужбовця. В 1979 р. поступив у Московську духовну семінарію. 19 травня 1982 р. був рукоположений в сан священника. У 1988 році за сприяння отця Миколи розпочалися реставраційні роботи при храмі святого Василія Великого. На Водохреща 19 січня 1989 р. відбулося освячення храму. На той час більшість вірних вважали себе греко-католиками, а в цей час церква виходила із підпілля, тому парафіяни вирішили перейти з російської православної церкви до Української греко-католицької церкви. З 1992 р. до березня 2022 р. був настоятелем Собору преподобного Іова Почаївського Української православної церкви Московського патріархату в місті Дрогобичі[10]. Внаслідок розгортання широкомасштабної війни Російської Федерації проти України (24 лютого 2022 р.) був усунутий від парафіяльного служіння, а згаданий собор передано у юрисдикцію Православної Церкви України.

Важливу духовну місію для парафіяльної людності села Брониця відіграв отець Іван Федько. Парох проводив катехизацію учнів у місцевій школі, сприяв відновленню уроків християнської етики. З вдячністю і теплотою згадують про нього місцеві парафіяни і педагоги Броницької школи. Єпископ – помічник Самбірсько-Дрогобицької єпархії Григорій Комар називає отця Івана своїм духовним батьком, оскільки він своїм особистим прикладом та духовним служінням грома-

[8] Спогади Бориса Юліана Констянтиновича 10.10.1930 р.н., жителя с. Брониця, записані 22.11.2021 р. Паньківим Б. І.

[9] Архів парафіяльної канцелярії храму св. арх. Михаїла с. Брониця.

[10] Протоієрей Миколай Мандзюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://upc.lviv.ua/eparkhiya/dukhovenstvo/47-protoierej-mikolaj-mandzyuk

ді спрямував молодого тоді ще юнака, майбутнього владику Григорія, на служіння громаді. Отець Іван Федько відкрив найважливіші Таїни Божественних Літургій майбутньому владиці Григорію Комару[11].

Побачив світ Божий отець Іван Федько 12 серпня 1955 р. у селі Либохора Турківського району. Освіту здобув у Одеській духовній семінарії. На день Святого Миколая в 1980 р. в с. Шабо Одеської області отець Іван Федько отримав священничі свячення з рук митрополита Сергія Петрова. З 1990 р. по 1998 р. був парохом храмів Святого Василія Великого та архистратига Михаїла у селі Брониця та храму Воздвиження Чесного Хреста села Бистриця Дрогобицького району Львівської області. З 1998 по 2020 рр. отець Іван був настоятелем храму Різдва Пресвятої Богородиці міста Самбора Львівської області та капеланом монашого дому Згромадження Сестер Євхаристок міста Самбора з 2003 по 2007 рр. Отець Іван Федько пішов у засвіти 4 грудня 2020 року після 40 років душпастирського служіння[12].

З 1998 до 2001 рр. правив отець Савчин Григорій, який народився в селі Журавно Жидавчіського району 09 лютого 1962 р. Закінчив Львівську духовну семінарію Святого Духа. Отримав ієрейські свячення 27 травня 1993 р. в Архикатедральному соборі Святого Юрія в місті Львові. З 1993 до 1995 рр. правив в селі Корничі в храмі Святого Миколая та храмі Різдва Івана Хрестителя в селі Вербівка Самбірського району Львівської області. З 1995 до 1998 рр. був завідателем храму в селі Новошичі Львівської області. Водночас отець Григорій правив у селі Долішній Лужок при храмі святого Юрія до 2009 р. З 2002 по 2006 рр. був адміністратором храму Святого Димитрія в селі Модричі. З 2009 р. по сьогоднішні дні отець Григорій є адміністратором храму святого Миколая в селі Снятинка Дрогобицького району[13].

З 2001 по грудень 2003 рр. в селі правив отець Василь Сеник, який народився 17 травня 1949 р. в селі Біличі Самбірського району. Закінчив Одеську духовну семінарію. Правив з 1977 по 2001 рр. по селах Самбірського, Турківського та Стрийського районів. З 2003 по 2004 рр. правив у рідному селі Біличі. Захворівши, переїхав до родини у місто Львів. Помер 17 березня 2016 р. Похований у Львові[14].

З січня по квітень 2004 р. в церкві святого Михаїла та святого Василія правив отець Володимир Прохоренко. Отець Володимир народився 3 вересня 1972 р. в селі Краснокутськ Харківської області. Закінчив Вищу духовну семінарію в місті Дрогічин у Польщі. Ієрейські свячення отримав 14 січня 2001 р. в катедральному соборі Пресвятої Трійці міста Дрогобича з рук владики Юліана Вороновського. З 2001 р. адміністратор храму Святих апостолів Петра і Павла в селі Раневичі Дрогобицького району. В 2001 р. був секретарем Собору Самбірсько-Дрогобицької Єпархії. З 2007 по 2011 рр. отець Володимир Прохоренко правив в храмі Покрови Пресвятої Богородиці в селі Уличне Дрогобицького району Львівської області. З 2010 р. дотепер відповідальний за екуменізм у Самбірсько-Дрогобицькій єпархії[15].

З 2004 р. і по сьогоднішній час править протоієрей Степан Гладьо. Отець Степан народився 27 жовтня 1972 р. в місті Добромиль Старосамбірського району.

[11] Спогади Бориса Юліана Констянтиновича 10.10.1930 р.н., жителя с. Брониця, записані 22.11.2021 р. Паньківим Б. І.

[12] Шематизм Самбірсько-Дрогобицької єпархії УГКЦ. – Дрогобич, 2014. – С. 842.

[13] Там само. – С. 810.

[14] Там само. – С. 815.

[15] Там само. – С. 820.

Закінчив Львівську духовну семінарію Святого Духа та Український католицький університет. Отримав ієрейські свячення 21 грудня 1997 р. в катедральному соборі Пресвятої Трійці з руки владики Юліана Вороновського. З 1998 до 2004 рр. адміністратор храму святого архистратига Михаїла села Жупани та храму Воздвиження Чесного Хреста села Климець Сколівського району Львівської області. У 2004 р. призначений адміністратором парафії Святого архистратига Михаїла у с. Брониця Мокрянського деканату[16].

Підсумовуючи, зауважимо, що нам вдалося зібрати найосновніші біографічні відомості про парохів парафії села Брониця, головні віхи становлення парафіяльного духовенства. Але через відсутність джерел, особливо під час входження парафії до російської православної церкви не вдалося встановити рівень їхнього соціального походження, визначити рівень духовної освіти та з'ясувати обставини отриманих ієрейських свячень. Більшість парохів завершили свій земний шлях у Брониці, де й поховані, і їхні могили збереглися до нашого часу. Усі ці окреслені питання потребують подальших джерельних розшуків для віднайдення особової документації парафіяльного духовенства. Тому перспективний напрям дослідження вбачаємо у знаходженні, опрацюванні та запровадженні до наукового обігу особової документації духовенства парафіяльних храмів с. Брониця, що в майбутньому дозволить простежити основні напрямки їхньої душпастирської, культурно-освітньої та громадської праці.

Богдан Паньків, Юрій Стецик.
Парафіяльне духовенство села Брониця (1938 – 2022): просопографічний огляд.
У статті розглянуто інституційний розвиток парафіяльних храмів села Брониця, зумовлений ліквідацією греко-католицької церкви (1946 р.), її відродженням (1989 р.) та розбудовою (2010 – 2020 рр.). Зібрано підставові біографічні відомості про парафіяльне духовенство як греко-католицького, так і православного віровизнання. Визначено внесок парохів у збереження місцевих святинь в умовах переслідувань з боку радянської атеїстичної влади.

Bohdan Pankiv, Yuriy Stetsyk.
Parish clergy of the village of Bronytsya (1938 – 2022): prosopographic review.
The article considers the institutional development of parish churches in the village of Bronytsya, due to the liquidation of the Greek Catholic Church (1946), its revival (1989) and development (2010 – 2020). Basic biographical information about the parish clergy of both the Greek Catholic and Orthodox faiths is collected. The contribution of pastors to the preservation of the local shrines in the conditions of persecution by the Soviet atheist authorities is determined.

[16] Там само. – С. 808.

РОЗДІЛ V.
ОГЛЯДИ, ХРОНІКИ, РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГУКИ ТА ONLINE-MISCELLANEA

Міжнародна багатотисячна академія з нагоди відкриття Літературно-меморіального музею Івана Франка в Нагуєвичах в рамках вшанування 130-річчя від дня народження українського національного генія. Вид на стодолу, обереги та автобус із ретранслятором всесоюзного телебачення. Ракурс з боку пам'ятника Івана Франка.
Фото з родинного архіву Ростислава Баглая (вересень 1986 р.)

УДК 821.161.2.09(092)"18/19"

Юрій КУР'ЯНОВИЧ

ЧОМУ Я ЛЮБЛЮ ІВАНА ФРАНКА

Відповісти можу відразу – лаконічно. Але, гадаю, коротка відповідь у таких випадках потребує певного пояснення, яке і спробую зробити нижче у своїй сповіді білоруського літератора.

Моє перше знайомство з Україною відбулося на початку 80-х, коли був ще школярем і на літніх вакаціях опинився разом з батьками на відпочинку у курортному Моршині на Львівщині. Те, що тоді вразило і запам'яталося, крім краєвидів Прикарпаття і Карпат, можна коротко і влучно назвати двома словами – національний колорит.

Цей національний колорит втілювався не лише в архітектурі, народних виробах, національних стравах, одягненій у вишиванки молоді, різних вивісках і плакатах по-українськи, а насамперед – в звучанні рідної мови. Місцеве населення природно, невимушено і не соромлячись розмовляло рідною мовою, що в той час, як, втім, і сьогодні, істотно відрізняє Україну від Білорусі. Своя, рідна мова була чутна всюди: на вулиці, в автобусі, магазині, їдальні, аптеці, в розмові підлітків... Українське мовлення, немов повітря, витало над тутешньою землею, незважаючи на різні совєтські ідеологічні установки і теорії про злиття мов і націй.

І, мабуть, тоді вперше певний географічний простір почав розумітися мною в національному контексті.

Зміст українського національного колориту поступово усвідомлювався після наступних літніх відпочинків в Моршині і відвідувань під час них Львова, Стрия, Долини, Болехова та Чернівців.

Відомий білоруський письменник, «лицар совісті і свободи» Василь Биков в одному зі своїх останніх військових оповідань писав: «У житті бувають випадки, сенс яких проявляється не відразу, а поступово, крізь товщу років, і осягається протягом життя». Під час тих літувань подібний випадок стався зі мною. Належним чином осмислити його у національно-історичному контексті вийшло вже на початку 1990-х – за часів незалежності моєї Батьківщини (а також України), коли відкрилася прихована правда її минулого – прихована і перекручена радянсько-комуністичною владою.

Отже, про цей пам'ятний для мене випадок.

Якось з Моршина ми з батьками на звичайному рейсовому автобусі поїхали подивитись Болехів. Прогулюючись містом, проходили затишною вулицею біля однієї церковної будівлі, яка нас зацікавила. Вона виглядала якось сирітливо і без ознак життя: двері були зачинені, ніхто не заходив і не виходив, лише двоє робіт-

ників середнього віку мовчки фарбували її паркан зовні. Я підійшов до цих маляpів (на прохання батьків) і запитав мовою «міжнаціонального спілкування» СРСР, *работает ли церковь*. У відповідь – тиша, дядьки в якомусь упертому мовчанні продовжували спокійно працювати, не звертаючи уваги на мою присутність, лише один з них на мить глянув на мене. Розуміючи, що вони могли не почути чи не зрозуміти, я повторив своє запитання, але голосніше. Результат був той самий. Вже трохи нервуючись, я запитав те саме втретє, звісно знову російською, та ще голосніше. Жодної реакції. І ось тоді сталося те, що мені навіть сьогодні важко пояснити, тому що це сталося не за логікою, а на підсвідомому (генетичному) рівні. Видихнувши, я машинально запитав білоруською, *ці працуе царква*. І нарешті почув відповідь, зрозуміло, українською. Нормальну, конкретну відповідь по суті питання. Для розуміння (у першу чергу – іноземцями), образно кажучи, фінального моменту цієї мізансцени варто нагадати про спорідненість української та білоруської мов (за різними джерелами – більше 80% спільної лексики). Додам, що відбулося це, як потім виявилося, біля церкви Святої Параскеви – тодішнього музею атеїзму, на який її перетворили совєти.

На жаль, значною частиною моїх співвітчизників (думаю, як тоді, так і сьогодні) поведінка тих болехівських дядьків може сприйматися під впливом відомих совєтських наративів про націоналістів-бандерівців, якими ще де-не-де у нас стереотипно іменуються мешканці Західної України. І з цього приводу можна почути щось на зразок: «*Ну, что не могли по-человечески, на русском языке ответить, ведь понимают же и знают русский, что говорить, – националисты, бандеровцы*». Зауважу, що це поняття – націоналіст-бандерівець – російською пропагандою завжди використовувалася (а зараз – мовиться на всю міць) однозначно, – як синонім бандитизму та нацизму. Не маю наміру вдаватися в пояснення зазначених понять. Сьогодні при бажанні кожна людина за допомогою інтернету може швидко переглянути тлумачення різних слів, виразів, ідеологем… Переглянути, подумати, зрозуміти…

Щодо нелюбові «бандерівців» до російської мови. По-перше, чому вони мають любити чужу, а не свою рідну мову? По-друге, щоб зрозуміти таке ставлення, треба трохи зазирнути в історію та згадати, що робили з українцями в недалекому минулому носії «великого» та «могучего» в енкеведистській формі. Те саме, що і з білорусами, – вбивали! Лише за одну ніч (з 29 на 30 жовтня 1937-го) спадкоємці Дзержинського розстріляли в Мінську понад 100 представників національної інтелігенції, серед яких було 22 білоруські літератори. В одному ряді страшних злочинів совєтського режиму стоять трагедії української Биківні та білоруських Куропат. Однак, що говорити про це минуле. Хіба останніх жахливих подій XXI століття, відлік яких розпочався 24 лютого 2022 року, вже не достатньо, щоб пояснити ту неприязнь (міркую, вже не лише українців) до мови держави, яка вже не перше століття войовничо, незважаючи на багато жертв своїх підданих на цьому своєму нескінченному шляху, намагається стати «Третім Римом»?

Так ось я в реакції тих болехівських малярів бачу прояви національної гідності та патріотизму багатостраждального і нескореного народу, який у різні часи пережив на своїй рідній землі і онімечення, і пацифікацію, і тотальну русифікацію,

але не втратив рідної – української мови, а значить – не втратив себе. Адже мова – найважніша основа кожної нації, її найпростіший і найкращий ідентифікатор.

До речі, кілька слів про цей ідентифікатор. Мої батько та мати – як і всі ті, хто вирвався з колгоспного села, подібно до тисяч інших сільських хлопців і дівчат їхнього покоління, безболісно перетворили свою, як тоді вважалося, некультурну «сільську» говірку на більш «культурну» – міську, де панувала мова «міжнаціонального спілкування» колишнього Союзу. Але правильно розмовляти нею так і не зуміли: в їхньому міському лексиконі укоренилися звичні білоруські вислови, а в кінці багатьох слів звичне рідне «-ся» витісняло російське «с», з м'яким знаком. І ця відмінність мовлення була досить показовою. Коли під час тієї подорожі у Болехів батько про щось поцікавився у випадкового жителя міста (він взагалі любив поговорити з новими людьми), тоді той зі свого боку спитав, а чи не «*з Білорусі приїхали*».

Що я, білоруський школяр, який постійно розмовляв російською, знав тоді про Івана Франка? – Майже нічого. Можливо, крім того, що був колись такий письменник. Безумовно, не знав, що він неодноразово відвідував Болехів, з мешканцями якого його пов'язували дружні стосунки, а не далеко від міста (напряму – трохи більше 20 км) знаходиться село Лолин, де Каменяр на основі місцевого матеріалу створив свою знамениту драму «Украдене щастя». Але в той час я вже почав знайомитися з батьківщиною великого Каменяра та його земляками, які шанували свою рідну мову.

Що стосується моєї рідної, то слово білоруське мені не було чужим, бо з дитинства чув його від батьків своїх батьків у селах на Мінщині, і вірші Коласа запали мені в серце: «*Мой родны кут, як ты мне мілы!.. Забыць цябе не маю сілы...*», що у виконанні «*Песняроў*» по радіо багато звучали. Та мову рідну вивчав за програмою з третього класу. Щоправда, можна було не ходити на її уроки в російськомовних школах, якщо була відповідна заява батьків (існував же такий офіційний дозвіл після шкільної реформи 1958 року!) про звільнення їхньої дитини від вивчення білоруської мови. У моєму класі столичної школи був один такий учень. Відзначу, що, за наявними даними, 98% міських школярів у БРСР на початку 1970-х навчалися в російськомовних школах. Атмосферу того часу може передати один цікавий щоденниковий запис народного письменника Білорусі Янки Бриля (1917 – 2006). Там розповідається, як до нього приїхали родичі, щоб спробувати якось влаштуватися в Мінську, віддати сюди своїх дітей до школи. На запитання, чому не в сільській школі, почув відповідь: «*Вы знаете, дядя Ваня, она там белорусская, не хочется детей калечить*».

У такій зрусифікованій Білорусі пройшли мої шкільні роки. У совєтській республіці, де і пам'ятників її Піснярам, офіційно шанованим письменникам – Янку Купалу та Якубу Коласу, були одиниці, на відміну від пам'ятників Тарасові Шевченку та Іванові Франку в совєтській Україні. Наприклад, в названій на честь Каменяра Івано-Франківській області було йому встановлено понад чверть скульптур, що дорівнює (за маленьким мінусом) середній кількості статуй та погрудь Леніну в кожній області Білорусі. Досі «вождь світового пролетаріату» та один із організаторів червоного терору «красується» у кожному районному центрі моєї

країни, замість того, щоб на його місці височіли монументи видатним національним діячам.

Але в той совєтський час мені, слава Богу, пощастило з вчителями білоруської мови та літератури. Пригадую, з яким захопленням у восьмому класі грав я у «Пінської шляхті» Дуніна-Мартинкевича, сценки з якої нам запропонувала поставити наша вчителька, світлої пам'яті Марія Антонівна Карпович. А з якою любов'ю до рідного слова вчила у старших класах світлої пам'яті Євгенія Вікторівна Агієвич.

Одним словом, посіяне в мене вчителями, віршами, піснями, дідусями та бабусями зернятко білорускості проросло. І певними каталізаторами у цьому процесі стали мої моршинські відпочинки, під час яких я всмоктував місцевий національний колорит, якого так не вистачало у рідній Білорусі.

Пізніше, у так званий період «перебудови», на який випали мої інститутські роки, я побачив (суттєво доповню – і завдяки цій перебудові) у публічному просторі людей, для яких Білорусь була не тільки географічною назвою, але й... Батьківщиною. Земля, яка народила їхніх дідів, батьків і, зрештою, їх самих, стала рідною не лише за місцем народження, а й за генетичним зв'язком, як бувають рідними тільки батько та мати.

Інститутське навчання було перервано двома роками солдатської служби у Полтаві. Там одного разу у звільненні я придбав свою першу українську книжку – малоформатний томик «Кобзаря» Т. Шевченка з ілюстраціями В. Касіяна. Саме хотілося почитати цей знаменитий твір, тоді для мене – головний асоціативний образ братської республіки. Не знаю, чому в Полтаві я обминув книги Гоголя, який ще полюбився зі школи. Але на його батьківщині мені чомусь рефреном чулося: «*Реве та стогне Дніпр широкий…*». З якоюсь особливою магією чув я ці слова, коли вдивлявся в далечінь зі відомої Білої альтанки, розташованої на одному з найвищих місць у місті (сьогодні – Соборний майдан), яке я не оминав майже в кожне своє звільнення. Шкодую, що я тоді так і не відвідав там поряд з нею садибу Івана Котляревського. І на той час я ще не був обізнаний у творчості та життєписі Івана Франка. Але зі мною служили хлопці з його краю, які, на відміну від моїх земляків, спілкувалися між собою своєю рідною – українською.

Івана Франка я відкрив для себе вже в першій половині 1990-х, після армії та інституту. У той період розпочалася моя літературна діяльність і у білоруській пресі з'явилися мої перші оповідання рідною мовою. А трішки пізніше я відкрив для себе творчі досягнення інших українських митців, серед яких були Леся Українка, Василь Стефаник, Марко Черемшина і Параска Плитка-Горицвіт – самобутня гуцульська письменниця і зберігальниця народної спадщини з карпатської Криворівні на Івано-Франківщині (улюблене місце відпочинку Каменяра), а також знаковий фільм С. Параджанова «Тіні забутих предків» за повістю М. Коцюбинського.

Не дивно, що мої інтереси до іноземної словісності поширювалися передусім на літературу країни, з якою у мене були пов'язані шкільні та армійські роки, і яка надавала приклад моїй державі у збереженні та відстоюванні національних цінностей, зокрема, рідної мови.

Усі ті мої українські літературознавчі придбання живилися дружбою з справжніми представниками національної інтелігенції, з якими вдалося познайомитися

під час багатьох подорожей у «чарівний край Черемоша й Прута». З великою повагою згадую імена директора літературно-меморіального музею М. Черемшини в Снятині, світлої пам'яті пані Руслану Кірєєву (1949 – 2019) та багаторічного наукового співробітника літературно-меморіального музею І. Франка в Криворівні, світлої пам'яті пана Миколу Дзурака (1946 – 2014).

Але глибокий інтерес до особистості Франка та його родини пробудила правнучка великого Каменяра – пані Надія Франко (1950 – 2018), з якою доля звела мене в Криворівні. Вона була онукою молодшого сина І. Франка – Петра. Народилася у Заполяр'ї, куди її мати Віра Франко, донька Петра Франка, була заслана совєтською владою у концтабір для каторжних робіт на вугільних шахтах Воркути. У 1953 році разом із матір'ю та молодшою сестрою змогла повернутися до Львова. Професійне життя Надії Іванівни було пов'язане з Центральним державним історичним архівом України у Львові, у якому вона пройшла шлях від молодшої наукової працівниці до заступниці директора. Хочу відмітити, що після її відходу у вічність останньою для мене рідною людиною в Україні (рідною – за духовною та душевною спорідненістю) залишився її чоловік – пан Андрій Майкут – розумний та цікавий співрозмовник-філософ із широким культурним кругозором, і безумовно – українець. Пані Надія докладала немало зусиль для збереження та примноження спадщини своїх славетних предків. Світлій пам'яті Надії Іванівни Франко я присвятив свою книгу *«Пятро Франко. Авіятар, хімік, літаратар»* (Мінськ, 2019) – видання на честь її діда, видатного представника галицької інтелігенції. Зазначу, що справжньою дослідно-пошуковою роботою став для мене переклад на білоруську спогадів Петра Франка про батька «Іван Франко зблизька (п'ять портретів)» (1937), які увійшли до цієї книги. Я їх розгорнуто прокоментував 104 виносками у тексті.

На долю Івана Франка та його родини випало чимало випробувань – духовних і матеріальних, пов'язаних з умовами особистого й громадського життя. Але в складних суспільно-політичних обставинах діти Каменяра не втрачали національної гідності й віри, віри у високе призначення людини – саме цього, чим було пройняте мистецтво їхнього великого батька.

Цей духовний та національний стрижень творчості І. Франка визначає і мою велику симпатію як до його творів, так і до його особистості. Не говоритиму про його енциклопедичну освіченість, знання ним мов та працьовитість – це широко відомі факти. Нагадаю лише, що за неточними оцінками, наукова та художня спадщина Івана Франка нараховує понад сто томів. Поділюся враженнями-думками від деяких праць Каменяра, які залишили яскравий слід у моїй душі.

Мене вабить гуманістичним пафосом, зрозумілим та близьким людям різних націй, «Украдене щастя». Цю п'єсу перечитував і переглядав у різних екранізаціях (1952 та 1984 рр.) на ютюбі. Висока художня майстерність зображення в ній гострого соціально-психологічного конфлікту у зв'язку з майстерною грою акторів у тих сценічних постановках допомагала мені не тільки заглибитися в нескінченну різноманітність людських характерів, але давала урок великої моральності – зберігати людське обличчя у найскладніших життєвих ситуаціях. А як сучасно звучить п'єса у 2022-м! (у цьому – геній її автора) під час пандемії… безсовісності, блюзнірства та цинізму, яка насунулася на Батьківщину Шевченка та Франка зі сходу.

І як збільшилося цього року на її території Михайлів Гурманів у новій (не місцевого пошиття) уніформі…

Незаперечна на сьогоднішній день актуальність і «Захара Беркута» – найвідомішого твору І. Франка на історичну тему. Він мені подобається, як і романи та повісті Володимира Короткевича – білоруського Вальтера Скотта – з їх відображенням героїко-легендарного минулого під національно-романтичною вуаллю. У 2019 році я потрапив на прем'єру останньої екранізації «Захара Беркута». На мою думку, в цьому американсько-українському художньому фільмі через створені образи жителів карпатської громади XIII століття (найперше – Захара та Максима Беркутів) вдалося майстерно, вражаюче показати свободолюбність, мужність та патріотизм українців і в XXI столітті.

Один з моїх улюблених прозових творів Франка – новела «Терен у нозі». Чимало літературознавчих досліджень присвячено символіці у ній того терну. Вона справді цікава і, певно, має апокрифічний код. На цю тему можна багато поговорити. Але сьогодні, у криваве сьогодні, як же про нього не думати, я наївно і філософськи ставлю собі запитання: *І чи кожному Бог «вбиває такий терен у сумління»? Взагалі, чи в кожного варто його вбивати?..*

У важку для себе в моральному плані годину кожна людина шукає порятунку, щоб знайти спокій і душевну рівновагу. У наш час, коли падає інтерес до читання книг, коли високий стиль стає атавізмом, коли на просторах моєї рідної сторони фоном звучить блатний російський шансон та дешева попса, коли взагалі знецінюються норми моралі та права, я, щоб не збожеволіти, звертаюся до вітчизняної та зарубіжної класики, зокрема до спадщини Каменяра. І не тільки до його художніх творів, що полюбилися, а й до його листів. Цей епістолярій допомагає мені не тільки ближче відчути І. Франка як живу людину, а й відчути естетичний смак від його гарної писемності, якої сьогодні так бракує. Ось подивимося хоча б, які шляхетні звернення робить Іван Франко за допомогою простих слів до своїх адресатів: «*…я не маю претензії на то, щоб моє товариство було Вам приємне, – я знаю тільки то, що мені Ваше товариство було б дуже миле…*» – це до Уляни Кравченко; «*Чи не загнівається, шановна пані, коли я і до Вас звернуся з проханням – зробити честь моєму виданню* (журналу «Поступ». – *Ю. К.*) *хоч невеликим твором Вашого прекрасного пера?*» – це до Елізи Ожешко; «*…я пишу до Вас і надіюсь на Вашу добрість, думаючи, що Ви скажете твердо, коли не схочете мати зо мною ніякого діла, а в противнім разі відкликнетесь прихильно до того, про що буде мова в цьому листі*» – це до Олени Пчілки. А як просто та щиро пише Іван Франко, вже знаний літератор, у 1891 році двадцятирічному Агатангелові Кримському: «*…попрошу Вас об одній формальності: пишіть мені без компліментів, просто як товариш до товариша. Я ані не панночка, ані не жоден великий писатель, а в додатку ще чоловік не без злоби, так щоби часом у мене не зародилася думка, що пише чоловік до мене так для того, щоб і я йому платив такою ж монетою*».

А як ще багато можна поговорити про особливості мовного стилю Івана Франка, розповісти про нього як про вченого, перекладача, громадського діяча... Однак страшні реалії сьогоднішнього дня не дають мені заглиблюватися в лірику.

Ніколи не думав, що випаде написати про одного зі своїх улюблених письменників під час такої цинічної озброєної агресії проти його Батьківщини. Оголомше-

ний її початком, через кілька днів після тієї російської навали, я написав своєму французькому колезі-літератору Мішелю Луйо (Michel Louyot), що в голову не йде, як таке може відбуватися у XXI столітті в Європі. І він, який має досвід життя та діяльності на культурній ниві в колишній совєтській та новій Росії, відверто відповів мені, що «всі ми (європейці) винні у цій війні». Це зрозуміло, як і те, що від її результатів залежить не лише подальша доля України, а й моєї Батьківщини, а в глобальному плані – світопорядок. Впевнений, це найкраще розуміють самі українці. І їхній сьогоднішній неймовірний героїзм при обороні Вітчизни, міркую, живиться і заповітом їхнього національного генія Івана Франка, проголошеним вустами одного з головних героїв «Захара Беркута»: «*Хто хоч хвилю зазнав неволі, той зазнав гіршого, ніж смерть*».

Портрети Івана Франка під вишитими рушниками можна зустріти у багатьох українських хатах та різних закладах. Вони і за совєтських часів були у чималій кількості у хатах простих українців. І розміщували їх тоді там не за партійною рознорядкою-обов'язаловкою, як портери вождя та генсеків у всіх офіційних закладах.

Велика повага до велетнів національної думки – ознака сили патріотичного духу народу. І українці це стверджують практично… для науки іншим націям…

То чому я люблю Івана Франка? – Тому, що він допомагає мені жити.

[Написано:]
Літом року 2022-го, десь під шепіт дерев далеко від міського шуму

УДК 82.09(477):378.6(477.83-21)(092)

Галина САБАТ

ДО ЮВІЛЕЮ МИРОНА БОРЕЦЬКОГО

У кожного із нас в житті є Людина-Знак. У еволюції моєї системи буття знаковою людиною був Мирон Іванович Борецький (1941 – 2007) – відомий український класичний філолог, літературознавець, перекладач. Я щаслива з того, що була його аспіранткою. 25 вересня 2021 р. Вченому виповнилося б 80 років. Пропонована стаття є спробою осмислення творчого доробку Вчителя.

У життєвій діяльності Мирона Борецького можна виокремити кілька напрямів. **Перший напрям** – викладацька і науково-методична робота. 1964 року, здобувши диплом класичного філолога в Львівському університеті, молодий фахівець почав працювати в Черкаському педагогічному інституті викладачем античної літератури (викладанню цього курсу він віддав 40 років) й латинської мови, а 1983 р. переїжджає до Дрогобича, де стає доцентом кафедри російської і зарубіжної літератури (нині світової літератури та славістики) педагогічного інституту (згодом університету). Для Франкового вузу це було без перебільшення фактом зростання науково-викладацького потенціалу. Його лекції вражали ерудицією, науковою насиченістю, незбагненною енергетикою. Їх неможливо забути, як і неповторні афоризми лектора. Важка недуга, яка стала переслідувати вченого, не дозволила йому продовжувати далі викладати і у 2003 р. він змушений був вийти на пенсію. Усі, хто знав Мирона Івановича, небезпідставно стверджують, що майже всіх своїх знайомих він «підпускав» до себе не надто близько, проте це не стосувалося тих, кого він виділив у студентській авдиторії і вивів на шлях науки. В. Поліщук, В. Пахаренко, О. Киченко, М. Калько, Г. Сабат, В. Зварич, Л. Борецький, І. Матковський, І. Розлуцький – усі вони учні Мирона Борецького, які в неофіційних ситуаціях в помешканні Вчителя розкривали м'які риси його характеру, що вказували на глибину його людяності, на його тонку, чуйну натуру. І міф, що його постать була немовби витесана з грубого каменю, втрачав силу.

Мирон Іванович один із тих, хто в перші роки незалежності України розробляв предмет «Зарубіжна література». На момент введення його до шкільного розкладу не було жодних напрацювань. М. Борецький укладає програми, створює підручники, хрестоматії, зокрема для шкіл України з різними мовами навчання: польською, румунською, угорською. Прагнучи надати методичну допомогу вчителям, він опублікував у журналі «Всесвітня література в середніх навчальних закладах України» статтю «Коли бракує методологічного фундаменту. Дещо про критерії відбору художніх текстів до програм» (1996, № 5). Важливим кроком у

Іл. № 1. М. Борецький зі своїми учнями. Зліва направо: Олександр Киченко, Олена Киченко, Ірина Барна-Шалата, Галина Сабат, Любомир Борецький

цьому напрямку стала укладена науковцем хрестоматія «Антична література» (Львів: Світ, 1998). Мирон Борецький є автором та співавтором десяти підручників для шкіл. Варто згадати, що підручник «Зарубіжна література ХХ століття» (Львів: Світ, 2000) для 11 класу середніх загальноосвітніх шкіл, ліцеїв і гімназій за редакцією М. І. Борецького вийшов унікальним для України тиражем – 120 тисяч примірників. Авторитет фахівця з історії світової літератури підтверджений його участю в редколегії журналів «Всесвітня література в середніх навчальних закладах України» і «Тема. На допомогу вчителю зарубіжної літератури». Довгий час він був членом науково-методичної комісії із зарубіжної літератури Міністерства науки і освіти. Про повагу до вченого свідчить і обрання його віце-президентом Української асоціації викладачів зарубіжної літератури. Отже, науково-методична діяльність Мирона Борецького відповідала найпекучішим потребам української освіти, вчений наблизив ті глибинні процеси національно-культурного відродження, які розгорнулися на зорі нашої Незалежності.

Другий напрям – науково-організаторський. З 1993 до 1999 року М. Борецький – завідувач кафедри світової літератури Дрогобицького педагогічного інституту імені Івана Франка. За період завідування кафедрою він сформував творчий колектив кваліфікованих педагогів з високим науковим потенціалом. Завдяки йому активізувалася наукова робота, відкрито аспірантуру зі спеціальності «Теорія літератури». Першими його аспірантами стали Галина Сабат і Василь Зварич. Якщо окреслити портрет Борецького як наукового керівника, то

передусім треба сказати, що він ставив перед молодими вченими високу літературознавчу планку з шорсткою дисципліною й високою культурою аналітичного мислення, і це було цілком виправдано. Мирон Іванович був чудовим стилістом і цього мистецтва він із задоволенням вчив своїх учнів. Він ніколи не відмовляв, коли потрібно було відредагувати статтю, розділ дисертації чи монографії. Учитель завжди щиро радів успіхам молодших колег, свідченням чого стала його стаття «Я пишаюся своїми учнями – талановитими молодими науковцями» у газеті «Галицька зоря» (2002, № 97).

Мирон Іванович став ініціатором проведення низки міжнародних наукових конференцій, присвячених срібному віку. За матеріалами конференцій видані збірники. Фундаментальним проєктом вченого стала, заснована ним в дрогобицькому видавництві «Коло», видавнича серія «Бібліотека античної літератури», яка стала помітним явищем в українському культурному житті. Довкола неї він згуртував колектив філологів-класиків. До редакційної колегії, яку очолив Мирон Іванович, увійшли такі відомі вчені й письменники, як Андрій Содомора, Ярема Кравець, Віталій Маслюк, Юрій Цимбалюк, Володимир Литвинов, Тарас Лучук, Марія Кашуба та ін., найдіяльнішим був Василь Зварич, який взяв на себе велику частину обов'язків і виконував функції секретаря. Перше видання під назвою «Античний роман» вийшло у 2004 р. з передмовою М. Борецького «Пізній грецький роман: «Дафніс і Хлоя» Лонга та «Херей і Каллірроя» Харітона», друге – «Римська драма» (до книги ввійшли в перекладі Юрія Мушака комедії Плавта «Близнюки», Теренція «Форміон» і трагедія Сенеки «Федра») – того ж року. Наступний том «Античні поетики» (поетики Арістотеля, Псевдо-Лонгіна, Горація), який готував Мирон Іванович, але вже ним не втішався, побачив світ у київському видавництві «Грамота» в рік смерті упорядника, завдячуючи В. Зваричу. Після відходу вченого він опікувався книжковою серією, доклав титанічних зусиль, щоб вона продовжила існування, таким чином, продовжив борозну, започатковану Мироном Борецьким.

Третій напрям – перекладацький. Вільно володіючи польською, англійською, німецькою, досконало знаючи латинську й грецьку мови, Мирон Іванович суттєво збагатив українську перекладну літературу. Освоювати рідною мовою твори греко-римської давнини М. Борецький розпочав ще в студентські роки, відвідуючи науковий гурток, яким керував М. Й. Білик. Перші його переклади з латинської мови творів Катулла були надруковані у 36 випуску наукового збірника «Іноземна філологія» (Львів, 1974). Наступного року він публікує у львівських журналах переклади творів Горація, Проперція. Маючи за плечима значний досвід наукової діяльності, будучи глибоким знавцем античної байки, він перекладає твори Авіана, Федра, які увійшли до хрестоматій «Антична література». Варто згадати й окреме видання «Валерій Бабрій. Байки в перекладах Мирона Борецького» (Дрогобич, 1992), до якого написав передмову «Валерій Бабрій і художній світ його байок». Завдяки Мирону Івановичу українському читачеві вперше стали доступними пісні ваґантів у доволі повному обсязі (50 перекладів). На жаль, книга «Поезія ваґантів» з ґрунтовною передмовою та коментарями перекладача побачила світ вже після його смерті у львівському видавництві «Світ». На переклад, як видатну подію в культурному житті України, відгукнувся письменник, львівський професор

Іл. № 2. М. Борецький з учасниками конференції «Творчість Юрія Клена в контексті українського неокласицизму та вісниківського неоромантизму», 13 травня 2003 р.

Андрій Содомора, з яким приятелював Мирон Іванович і разом здійснили кілька видавничих проєктів, статтею «Пісні ваґантів у перекладах Мирона Борецького». Аналізуючи цю книгу, він відзначив високу якість перекладів, наголошуючи, що вони здійснені з великою любов'ю, для них характерна філологічна точність щодо відтворення найрізноманітніших реалій, якими рясніє античний першотвір: «Тут щасливо поєдналися любов перекладача до українського фольклору з увагою (й повагою) до першотвору, глибоким знанням не тільки реалій, а й історії виникнення пісенної творчості ваґантів та впливу цієї поезії на українську пісню». Важливе місце в перекладацькому доробку Мирона Борецького посідають переклади творів поетів срібного віку. Перекладач збагатив нашу літературу віршами Й.-В. Ґете, А. Міцкевича, Ю. Лободовського, Ч. Мілоша.

Четвертий напрям – науково-дослідницький. Постать Мирона Івановича Борецького як літературознавця викристалізувалася в надрах Львівської наукової школи. Спочатку, як студент відділу класичної філології Львівського державного університету імені Івана Франка (1959 – 1964), одного з чотирьох центрів антики в колишньому Радянському Союзі, він зазнає впливу Михайла Йосиповича Білика, Йосипа Устимовича Кобіва, Юрія Федоровича Мушака, світової слави грециста Соломона Яковича Лур'є, згодом як аспірант сектору античної літератури Московського інституту світової літератури ім. М. Горького (1975 – 1979) – академіка Михаїла Леоновича Гаспарова, одного з авторитетів світової класичної філології. Успішний захист дисертації на тему «Творчість байкаря Авіана» відбувся у

Тбіліському державному університеті в 1979 р. Після захисту у полі зору вченого байки вже не тільки Авіна, а й Федра, Бабрія. Серію цінних статей з теорії байки, які виходили впродовж 1978 – 1986 рр., розпочала стаття «Досвід аналізу деяких сторін соціально-психологічної атмосфери античної літературної байки (Федр, Бабрій, Авіан)». У творчому доробку М. Борецького є чимало статей, присвячених зарубіжним письменникам ХХ століття – Джеймсу Джойсу, Дж. Оруеллу, Ф. Кафці, Юліану Тувіму, Райнер-Марії Рільке. Творча спадщина українських письменників – Івана Франка, Миколи Зерова, Євгена Маланюка, Юрія Клена, Василя Стуса, Ліни Костенко – також привертала його дослідницьку увагу. Праці Мирона Борецького відзначаються науковою новизною, коректністю, надзвичайною скрупульозністю, логічністю викладу. І все ж особливою заслугою Мирона Борецького є «Лексикон античної словесності» (співупорядник В. Зварич), до якого написав понад 200 статей. Редагування книги Вчитель завершив (чи не Божий знак!) у передсмертні дні земного життя. Це видання, яке здійснювалося вже без його участі, принесло найбільшу славу вченому.

25 вересня 2019 р., у день народження, краяни гідно вшанували пам'ять Мирона Борецького. З ініціативи його учня Ігоря Розлуцького, депутата Дрогобицької міської ради, директора бібліотеки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, встановлено меморіальну дошку на будинку, в якому жив видатний земляк. У відкритті пам'ятного знаку взяли участь колеги вченого, учні, родичі, представники громадськості міста. Серед виступаючих були учні з Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, відомий фольклорист, професор Олександр Киченко, знаний шевченкознавець, поет, професор Василь Пахаренко, учні з Дрогобицького педуніверситету – Ігор Розлуцький, який модерував захід, професорка Галина Сабат, доцент Василь Зварич, президент української асоціації викладачів зарубіжної літератури, завідувач кафедрою світової літератури Київського університету імені Бориса Грінченка професор Юрій Ковбасенко, колеги вченого – професори Юрій Кишакевич, світлої пам'яті Михайло Шалата, доцент Костянтин Іваночко. Вони відзначили великий внесок Мирона Борецького в українську освіту, культуру й науку, згадали цікаві подробиці з його життя та діяльності. Відкриття меморіальної дошки Мирону Борецькому стало знаковою подією, гідним прикладом для громадськості інших регіонів щодо пошанування видатних осіб свого краю.

Мирон Борецький працював до кінця своїх днів. Його життя – це приклад самовідданого служіння науці, взірець професіоналізму. Нам, його учням, повсякчас не вистачає його мудрих порад, але пам'ять про цю непересічну, яскраву особистість назавжди залишилася в наших серцях, як і його праці в українському культурному просторі.

УДК 002.2(477)(092)"19"

Ярослава МЕЛЬНИК

УКРАЇНОТВОРЕЦЬ ЯРОСЛАВ СТЕШЕНКО

(рецензія на книгу: Ярослав Стешенко: епістолярний монолог / упорядник Євген Пшеничний. – Дрогобич: Коло, 2020. – VIII + 440 с.)

«Я – скромний українотворець» – так говорив про себе Ярослав Стешенко (1904 – 1939), один із провідних культурних діячів України першої половини XX ст., колекціонер, бібліофіл, мистецтвознавець, книгознавець, бібліограф «за фахом і покликанням», людина безмежно віддана улюбленій справі – праці в царині української книжкової культури, яка, за його ж зізнанням, була для нього «найдорожчою справою». Належав Ярослав Стешенко до тієї когорти українських інтеліґентів, яких Євген Пшеничний називає людьми Розстріляного українського відродження. «Вони були особливі, ті люди, – зауважує дослідник. – На їхніх очах ламалися християнські чесноти, загальнолюдські принципи, однак ні арешти, ні розстріли – ніщо не зупинило їх у благородному служінні українській науці та культурі»[1].

Про подвиг служіння Ярослава Стешенка українській науці, про добу, в якій він жив і творив, про людей, що належали до його ближчого чи дальшого оточення – книга «**Ярослав Стешенко: епістолярний монолог / упорядник Євген Пшеничний». Дрогобич: Коло, 2020 VIII + 440 с.: іл**.», яка, на мою скромну думку, стане (власне, вже стала) однією зі знакових в українській гуманітаристиці, у книгознавстві та в біографістиці зосібна. За час, що минув від її виходу у світ, книга «Ярослав Стешенко: епістолярний монолог» встигла викликати схвальні відгуки у читачів і рецензентів (останніх, без сумніву, перегодом стане більше, позаяк видання на кшталт цієї книги заслуговують на фахове глибоке прочитання зусібіч) і стати окрасою книгозбірні не одного книголюба, а також отримати Ґран-прі на Львівському міжнародному 28 BookForum-і – «за глибоку дослідницьку роботу і високоестетичне художнє оформлення».

Глибока дослідницька робота упорядника Євгена Пшеничного (про високоестетичне художнє оформлення – трохи згодом) проявляється у всіх магістральних сюжетах книги: у широко закроєній, ґрунтовній передмові, у добре продуманій концепції біограм і приміток, у багатому, з любов'ю і неабияким знанням справи підібраному ілюстративному матеріалі, у текстологічно взірцевій публікації кореспонденції Ярослава Стешенка – великого корпусу листів до Левка Биковського, Івана Мар'яна Кревецького, Володимира Дорошенка, Федора Ернста, Бо-

[1] Ярослав Стешенко: епістолярний монолог / упорядник Євген Пшеничний. – Дрогобич, 2020. – С.V.

ріса Чистякова, а також до рідних. Всі листи, за винятком листів до колекціонера Б. Чистякова, публікуються вперше (останні Є. Пшеничний вже раніше оприлюднив на сторінках альманаху «Бібліофіл».)

Епістолярій Ярослава Стешенка – вельми цінне джерело (свідчення «із перших уст») для осмислення історії українського книгознавства міжвоєнної доби, видавничого, книготорговельного і бібліофільського рухів, хроніка діяльності українських інституцій того часу, Українського наукового інституту книгознавства та його часопису «Бібліологічні вісті» зокрема. Ці листи проливають світло на багато моментів особистої і творчої біографії Ярослава Стешенка, розкривають його творчі задуми (зреалізовані й незреалізовані), непрості умови праці («українське гуртківство», «классовую борьбу на книговедческом фронте», «нерозуміння загалом величезної ваги для нас бібліологічної науки», брак робітників на бібліотечному полі і брак коштів, а також його робітню, наукову кухню, зосібна над працею всього життя дослідника – над «Бібліографією книги українською мовою в колишній Росії за 1798 – 1918 роки» і над підготовкою до друку «Нарбутівського збірника», якому Я. Стешенко віддав чимало труду й запалу.

Палітурка книги: Ярослав Стешенко: епістолярний монолог / упорядник Євген Пшеничний, Дрогобич: Коло, 2020, 448 с.

Водночас книга «Ярослав Стешенко: епістолярний монолог» – це і своєрідний діаріуш розстріляного українського відродження. 1935 р. у «далекій і дикій країні», у концентраційному таборі Бухта Нагаєво на Колимі помирає від загального виснаження на каторжних роботах і серцевої недостатності сам *Ярослав Стешенко*. 1918 р. на очах 14-літнього Ярослава вбили його батька, *Івана Стешенка*, письменника, громадського діяча, міністра освіти в Українській центральній раді. 1942 р. в ув'язненні загинула мати Ярослава *Оксана Стешенко*, письменниця, перекладачка, громадська діячка, донька Михайла Старицького. «Зґвалтовано і застрелено, після чого тіло кинуто в рів Лук'янівського цвинтаря», двоюрідну сестру Ярослава *Вероніку Черняхівську*. Заарештували і відправили до концтабору близького приятеля Ярослава Стешенка *Миколу Іванченка*. «Несть числа» тим діячам української культури, які були знищені в ті страшні часи. Серед них і ті, на чиї імена натрапляємо в опублікованих листах Ярослава Стешенка та відомості про яких подає Євген Пшеничний у примітках до тих листів. Ось деякі імена з цього мартирологу. *Степан Постернак*, бібліограф, бібліотекознавець, історик, перший директор Всенародної бібліотеки України при ВУАН. Розстріляний 1938 р. *Яків Чепіга*, педагог, громадський діяч. Помер в ув'язненні 1938 р. *Юхим Михайлів,* художник, мистецтвознавець, педагог. Помер на засланні 1935 р. *Павло Балицький*, книгознавець, краєзнавець, бібліофіл, видавець. Розстріляний 1938 р. *Василь Іванушкін*, бібліотекознавець, бібліограф. Розстріляний 1937 р. *Данило Щербаківський*, мистецтвознавець, музеєзнавець, книгознавець, археолог. Доведений до відчаю, покінчив життя самогубством. *Євген Рихлік,* славіст, краєзнавець, книгознавець. Загинув у в'язниці 1937 р. *Петро Рулін,* театрознавець, книгознавець, педагог. Помер у тюрмі в Магадані. *Григорій Коваленко*, історик, письменник, графік, живописець, громадсько-культурний діяч. Розстріляний 1937 р. *Павло Потоцький,* музеєзнавець, колекціонер. Помер у Лук'янівській тюрмі 1938 р. *Василь Дроздовський,* літературознавець, бібліограф. Розстріляний у Норильську 1938 р. *Федір Ернст*, мистецтвознавець, історик, книгознавець, колекціонер-бібліофіл. Розстріляний 1942 р. *Борис Пилипенко,* музейник, етнограф, художник, бібліофіл. Розстріляний 1937 р. в урочищі Сандормох (Карелія, Росія).

Книга «Ярослав Стешенко: епістолярний монолог» – плід багаторічної праці й невтомних пошуків Євгена Пшеничного, масштабний за задумом і втіленням проєкт, у якому вповні розкрився його дослідницький хист. Які прикмети наукового почерку дослідника оприявнює це видання, що становить підвалину, підмурівок цієї праці?

Насамперед – це звернення дослідника ad fontes. Так, на основі ретельного, скрупульозного вивчення великого корпусу першоджерельного матеріалу сконструйовано дуже цікавий біографічний нарис «Ярослав Стешенко і його епістолярій» з розлогими сюжетами «Трохи історії», «Ярко, Ярослав, Ярослав Іванович», «Ярослав Стешенко в УНІК», «Після УНІК», «Харків. Уральск. Бухта Нагаєво», де крок за кроком розкриваються сторінки біографії Ярослава Стешенка, його життєві й «бібліотечні» університети, простежується зростання Ярослава «із підмайстра в бібліографії» у «справжнього майстра», «людину з європейським баченням», формування його як особистості, людини чесної, безкомпромісної і сміливої, здатної чинити опір нелюдській системі.

Відтак прагнення дослідника по змозі не опустити «ніже тії титли, ніже тії коми» при висвітленні того чи іншого сюжету, при укладанні приміток і біограм у тому числі. Лише один приклад. Коментуючи лист Ярослава Стешенка до Івана Кревецького від 24 червня 1926 р., зокрема оті рядки: «Чи не можна попросити П. І. Зайцева надіслати його спогади про Нарбута, які повинні були друкуватися в "Старій Україні"?»[2], Євген Пшеничний зазначає в примітці: «В архіві часопису "Стара Україна" спогадів П. Зайцева про Г. Нарбута не виявлено. Ймовірно, ті спогади так і не були написані»[3]. Прикметно, що Є. Пшеничний пошукував за цими споминами Павла Зайцева, приятеля Г. Нарбута, не лише в українських архівах, але і в закордонних, зокрема в архіві Українського вільного університету в Мюнхені (Павло Зайцев був професором УВУ). Здавалось би, далебі, не центральний сюжет для цієї книжки. Так, можливо, але не для Є. Пшеничного. Мені здається, Євген Вікторович досі шкодує, що не натрапив на ці спомини.

Відзначу також і хист Є. Пшеничного залучити до своєї справи великий гурт людей: колег із різних українських та закордонних наукових інституцій, друзів-бібліофілів, колекціонерів. Без їхньої допомоги ця книга не була би такою, якою вона є. Отож, довгий подячний список у слові «Від упорядника» – це аж ніяк не формальне дотримання приписів жанру. Так, один із найщемливіших сюжетів нарису «Ярослав Стешенко і його епістолярій» – Ярослав Стешенко в концтаборі Бухта Нагаєво на Колимі. Для опису «загальної картини існування» Ярослава Стешенка на Колимі дослідник скористався приватним листом до нього одного російського історика (його прізвища автор з відомих причин не називає). Ось фрагмент цього листа: «Що страшніше: каторжна тюрма чи табір? Безумовно, що табір. В тюрмі лише режим особливий, але годували, і був дах над головою. А робота – хоч і на свіжому повітрі, але й на морозі до 50 градусів. При цьому охоронці могли в будь-який момент застрелити – навіть для забави. Місце роботи огороджували якоюсь мотузкою, вихід за яку прирівнювали до спроб втечі. Кидали за мотузку пачку цигарок чи махорки і того, хто спробував її дістати, пристрілювали […]. У каторжному таборі за виконання норми більше 90% давали 1000 г хліба, до 70% – 600 г хліба, штрафний пайок – 350 г хліба, 40 г підболточного борошна, 60 г крупи і 8 г рослинного жиру. Робочий день – 13 – 14 год., час на роботу і з роботи не рахувався за робочий»[4]. Коментуючи наведені вище рядки і згадуючи, що «табірне начальство кинуло Ярослава на найтяжчу роботу: гірничу – добувати золото», Євген Пшеничний зауважує: «Стає зрозумілим прохання Ярослава Стешенка в одному з листів поклопотатися, щоб його перевели з табору до тюрми»[5].

На завершення декілька зауваг про оформлення книги. Гадаю, не надто помилюсь, якщо скажу, що книга «Ярослав Стешенко: епістолярний монолог» – мрія кожного книголюба. Либонь, не останню роль у бажанні мати цю книжку на полицях своєї книгозбірні, окрім змісту, є і її високоестетичне художнє оформлення. Осмілюсь також припустити, що творці цього видання: і упорядник Євген Пшеничний, сам бібліофіл і прекрасний знавець книги (згадаймо бодай «Альманах бібліофілів», засновником і упорядником якого він є), і талановитий художник Олег

[2] Там само. – С. 175.

[3] Там само.

[4] Там само. – С. 63-64.

[5] Там само. – С. 64.

Дячок, котрому належить макет і верстка книжки, і дрогобицьке видавництво «Коло», яке, до слова, вже не один рік тішить нас гарною поліграфією своїх видань, керувались трохи переінакшеним Франковим правилом: «Тому змістові най форма буде відповідна» (у поета: «Тій формі зміст най буде відповідний»).

У книзі «Ярослав Стешенко: епістолярний монолог» змістові відповідне все, починаючи від суперобкладинки, дизайн якої виконано за мотивом обкладинки «Зори» роботи Георгія Нарбута, вибору паперу і шрифтів і завершуючи багатим і дуже цінним ілюстративним матеріалом, зокрема, портретами і світлинами самого Ярослава Стешенка, фотографіями його родини, співробітників і кореспондентів, обкладинками багатьох часописів і книжок роботи видатних українських художників-графіків. Ось лише деякі ілюстрації з цього багатого ряду: «Українське книгознавство», «Наше минуле» «Зори» (обкладинки Г. Нарбута), «Бібліологічні вісті», «Українська книга», «Стара Україна», Грушевський М. «Історія української літератури» (всі – оформлення В. Кричевського), «Українське мистецтво» (автори обкладинки А. Коверко і Р. Лісовський), «Георгій Нарбут. Посмертна виставка творів» (обкладинка А. Середи). Вельми прикрашає видання і велика добірка екслібрисів. Це, зокрема, екслібриси Українського наукового інституту книгознавства, Українського бібліологічного товариства, Миколи Івченка (автор О. Усачов), Сергія Маслова (робота В. Кричевського), Володимира Дорошенка авторства Павла Ковжуна, екслібриси самого Ярослава Стешенка, пристрасного збирача і власника великої колекції екслібрисів (працював також над книжкою «Історія українського екслібрису», доля якої, на жаль, невідома), роботи В. Кричевського, О. Усачова, Л. Хижинського, О. Сахновської, О. Кульчицької. Ілюстративний матеріал у виданні «Ярослав Стешенко: епістолярний монолог» – не «річ сама в собі», не самоціль для упорядника, він напрочуд гармонійно корелює з текстовим матеріалом, сприяючи тому, що вся книга сприймається як досконалий, завершений мистецький твір.

ДОДАТКИ

1. Портрет Ярослава Стешенка (з колекції І. Стешенка). Папір, олівець. Робота художника Михайла Глущенка. Зберігається у Музеї видатних діячів української культури

2. Оксана Старицька, 1891 р. Фотографія. Зберігається у Музеї видатних діячів української культури

3. Іван Стешенко, кін. 1890-х рр. Фотографія. Зберігається у Музеї видатних діячів української культури

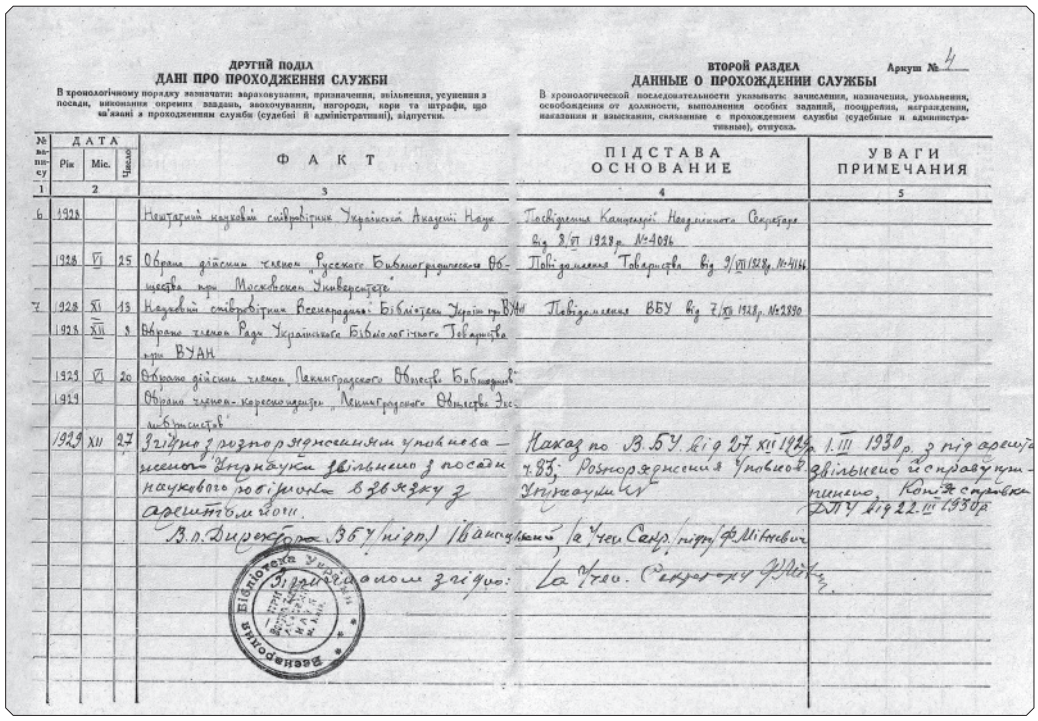

ДРУГИЙ ПОДІЛ
ДАНІ ПРО ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ

В хронологічному порядку зазначати: зараховування, призначення, звільнення, усунення з посади, виконання окремих завдань, звохочування, нагороди, кари та штрафи, що зв'язані з проходженням служби (судебні й адміністративні), відпустки.

ВТОРОЙ РАЗДЕЛ
ДАННЫЕ О ПРОХОЖДЕНИИ СЛУЖБЫ

Аркуш № 4

В хронологической последовательности указывать: зачисления, назначения, увольнения, освобождения от должности, выполнения особых заданий, поощрения, награждения, наказания и взыскания, связанные с прохождением службы (судебные и административные), отпуска.

№ запису	ДАТА Рік	Міс.	Число	ФАКТ	ПІДСТАВА ОСНОВАНИЕ	УВАГИ ПРИМЕЧАНИЯ
1	2			3	4	5
6	1928			Нештатний науковий співробітник Української Академії Наук	Посвідчення Канцелярії Неодмінного Секретаря від 8/VI 1928 р. №4096	
	1928	VI	25	Обрано дійсним членом „Русского Библиографического Общества при Московском Университете"	Повідомлення Товариства від 9/VII 1928 р. №4166	
7	1928	XI	13	Науковий співробітник Всенародної Бібліотеки України при ВУАН	Повідомлення ВБУ від 7/XII 1928 р. №2890	
	1928	XII	8	Обрано членом Ради Українського Бібліологічного Товариства при ВУАН		
	1929	VI	20	Обрано дійсним членом „Ленинградского Общества Библиографов"		
	1929			Обрано членом-кореспондентом „Ленинградского Общества Экслибристов"		
	1929	XII	27	Згідно з розпорядженням уповноваженого Упрнауки звільнено з посади наукового робітника в зв'язку з арештом його.	Наказ по В.БУ. від 27.XII 1929 р. ч.83; Розпорядження Уповноваженого Упрнауки	1.III 1930 р. з під арешту звільнено й справу припинено. Копія справки ДПУ від 22.III 1930 р.
				В.п. Директора ВБУ (підп.) Іванецький, /а Учен. Секр. (підп.) Ф. Мінкевич		
				Відповідалом згідно:	/а Учен. Секретаря Ф. Мін[illegible]	

Всенародна Бібліотека України

4. Трудовий список Стешенка Ярослава Івановича.
Зберігається у Музеї видатних діячів української культури

5. Ярослав Стешенко, 1921 р.
Фотографія. Зберігається у Музеї видатних діячів української культури

6. Ярослав Стешенко, Сергій Маслов, Юрій Меженко та Федір Ернст, 1920-ті рр. Зберігається у Музеї видатних діячів української культури

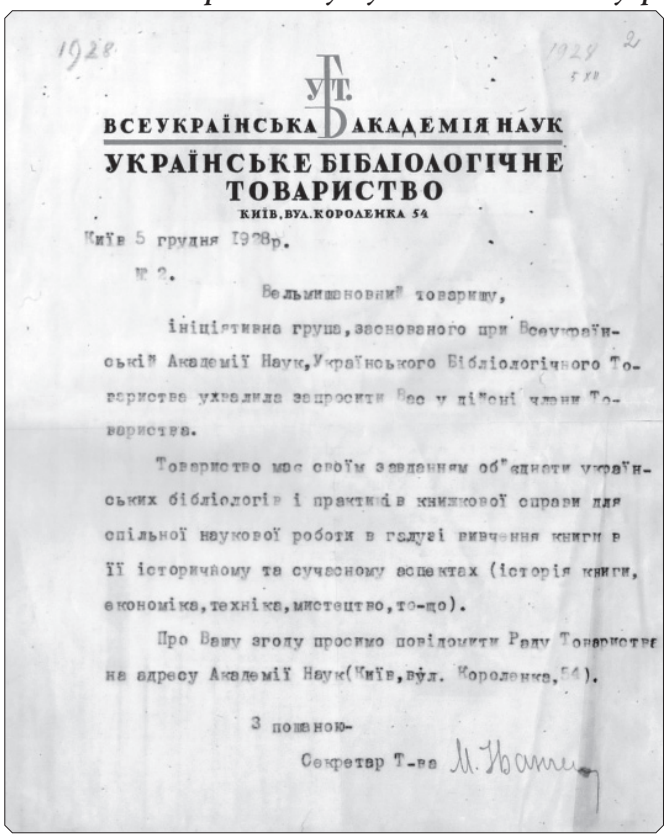

УТ.

ВСЕУКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК

УКРАЇНСЬКЕ БІБЛІОЛОГІЧНЕ ТОВАРИСТВО

КИЇВ, ВУЛ. КОРОЛЕНКА 54

Київ 5 грудня 1928р.

№ 2.

Вельмишановний товаришу,

ініціятивна група, заснованого при Всеукраїнській Академії Наук, Українського Бібліологічного Товариства ухвалила запросити Вас у дійсні члени Товариства.

Товариство має своїм завданням об'єднати українських бібліологів і практиків книжкової справи для спільної наукової роботи в галузі вивчення книги в її історичному та сучасному аспектах (історія книги, економіка, техніка, мистецтво, то-що).

Про Вашу згоду просимо повідомити Раду Товариства на адресу Академії Наук (Київ, вул. Короленка, 54).

З пошаною-

Секретар Т-ва М. Іванченко

7. Лист Миколи Іванченка на бланку Українського бібліологічного товариства. Шрифтове оформлення О. Усачова. Відділ рукописів ЛННБУ ім. В. Стефаника НАН України

8. Екслібрис Ярослава Стешенка роботи В. Кричевського, 1928 р. Зберігається у Музеї видатних діячів української культури

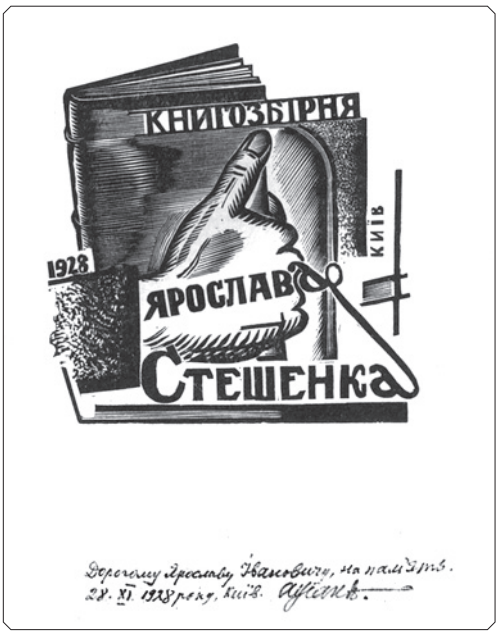

9. Екслібрис Ярослава Стешенка роботи О. Усачова з дарчим підписом автора, 1928 р. Папір, дереворит. Зберігається у Музеї видатних діячів української культури

10. Екслібрис Ярослава Стешенка роботи Л. Хижинського з підписом автора, 1927 р. Папір, дереворит. Зберігається у Музеї видатних діячів української культури

11. Екслібрис Ярослава Стешенка роботи О. Сахновської. 1932 р. Інститут досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів ЛННБ ім. В. Стефаника НАН України

12. Екслібрис Ярослава Стешенка роботи О. Кульчицької. 1929 р. Папір, лінорит. НМЛ ім. А. Шептицького, відділ графіки. Гк-4014, Кв-46223/10

13. Проект екслібрису Ярослава Стешенка роботи О. Кульчицької. Папір, туш. НМЛ ім. А. Шептицького, відділ графіки. Гк-4090, Кв-46223/58

14. Ярослав Стешенко. Ленінград, 1933 р. Фотографія. Зберігається у Музеї видатних діячів української культури

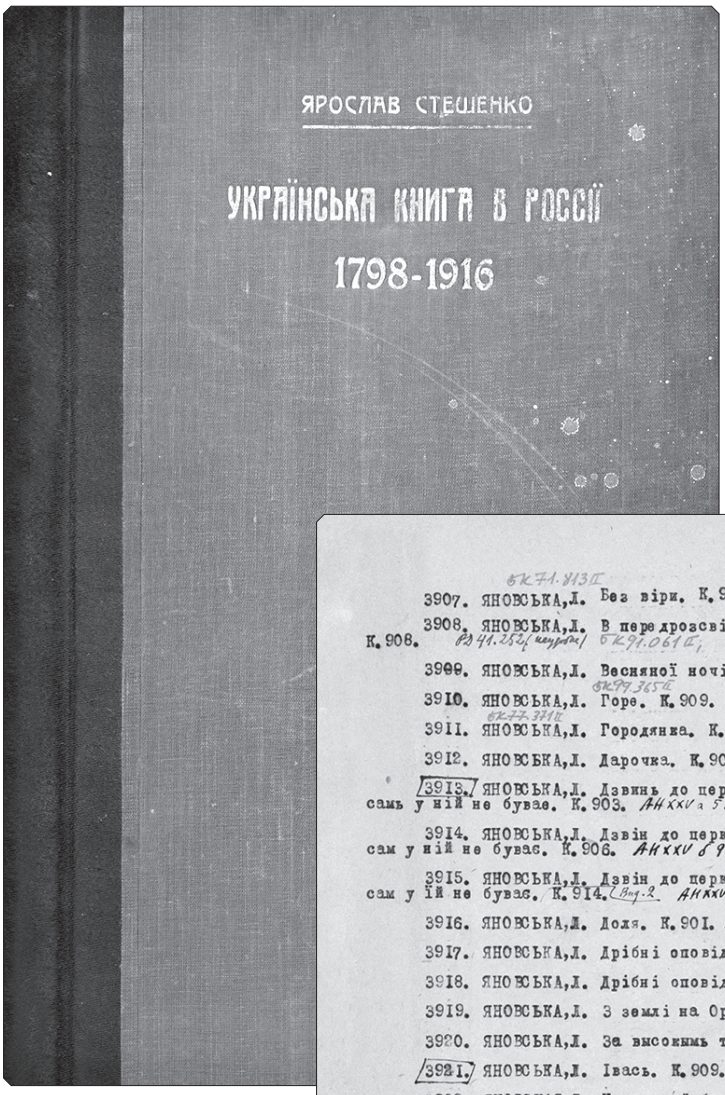

15. Машинопис (палітурка) бібліографічної праці Ярослава Стешенка «Бібліографія української книги в колишній Росії 1798 – 1917 рр.» Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Відділ рукописних фондів і текстології

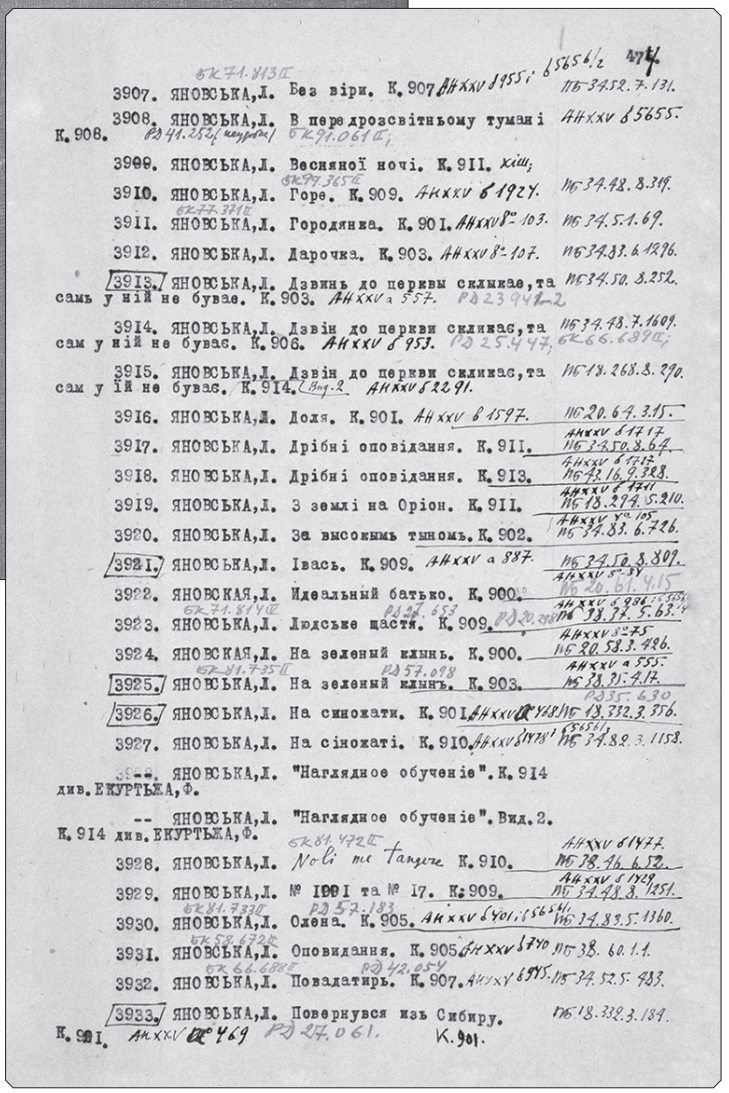

3907. ЯНОВСЬКА,Л. Без віри. К.907 АНХХV б955; б5656/2 474. ПБ 34.52.7.131.

3908. ЯНОВСЬКА,Л. В передрозсвітньому тумані К.908. АНХХV б5655.

3909. ЯНОВСЬКА,Л. Весняної ночі. К.911. хіш;

3910. ЯНОВСЬКА,Л. Горе. К.909. АНХХV б1927. ПБ 34.48.8.319.

3911. ЯНОВСЬКА,Л. Городянка. К.901. АНХХV 8°-103. ПБ 34.5.1.69.

3912. ЯНОВСЬКА,Л. Дарочка. К.903. АНХХV 8°-107. ПБ 34.83.6.1296.

3913. ЯНОВСЬКА,Л. Дзвинь до церквы скликае, та сам у ній не буває. К.903. АНХХV а 557. ПБ 34.50.8.252.

3914. ЯНОВСЬКА,Л. Дзвін до церкви скликає, та сам у ній не буває. К.906. АНХХV б953. ПБ 34.48.7.1609.

3915. ЯНОВСЬКА,Л. Дзвін до церкви скликає, та сам у їй не буває. К.914. АНХХV б2291. ПБ 18.268.8.290.

3916. ЯНОВСЬКА,Л. Доля. К.901. АНХХV б1597. ПБ 20.64.3.15.

3917. ЯНОВСЬКА,Л. Дрібні оповідання. К.911. АНХХV б1717 ПБ 34.50.8.64.

3918. ЯНОВСЬКА,Л. Дрібні оповідання. К.913. АНХХV б1717 ПБ 43.16.9.328.

3919. ЯНОВСЬКА,Л. З землі на Оріон. К.911. АНХХV б1711 ПБ 18.294.5.210.

3920. ЯНОВСЬКА,Л. За высокымь тыномь. К.902. АНХХV 4° 105 ПБ 34.83.6.726.

3921. ЯНОВСЬКА,Л. Івась. К.909. АНХХV а 887. ПБ 34.50.8.809.

3922. ЯНОВСКАЯ,Л. Идеальный батько. К.900. АНХХV 8°-34 ПБ 20.61.4.15

3923. ЯНОВСЬКА,Л. Людське щастя. К.909. АНХХV б986 ПБ 38.37.5.63.

3924. ЯНОВСКАЯ,Л. На зеленый клынь. К.900. АНХХV 8°-75 ПБ 20.58.3.426.

3925. ЯНОВСЬКА,Л. На зеленый клынь. К.903. АНХХV а 555. ПБ 38.35.4.17.

3926. ЯНОВСЬКА,Л. На синожати. К.901. АНХХV а 468 ПБ 18.332.3.356.

3927. ЯНОВСЬКА,Л. На сіножаті. К.910. АНХХV б1478 ПБ 34.82.3.1158.

3928. ЯНОВСЬКА,Л. "Наглядное обученіе". К.914 див. ЕКУРТЬЖА,Ф.

-- ЯНОВСЬКА,Л. "Наглядное обученіе". Вид.2. К.914 див. ЕКУРТЬЖА,Ф.

3928. ЯНОВСЬКА,Л. Noli me tangere К.910. АНХХV б1477. ПБ 38.46.6.52.

3929. ЯНОВСЬКА,Л. № 1991 та № 17. К.909. АНХХV б1429 ПБ 34.48.8.1251.

3930. ЯНОВСЬКА,Л. Олена. К.905. АНХХV б401; б5656/1 ПБ 34.83.5.1360.

3931. ЯНОВСЬКА,Л. Оповидання. К.905. АНХХV б740 ПБ 38.60.1.1.

3932. ЯНОВСЬКА,Л. Повадатирь. К.907. АНХХV б945. ПБ 34.52.5.483.

3933. ЯНОВСЬКА,Л. Повернувся изъ Сибиру. К.901. АНХХV а 469 ПБ 18.332.3.184.

16. Машинопис (фрагмент тексту) бібліографічної праці Ярослава Стешенка «Бібліографія української книги в колишній Росії 1798 – 1917 рр.»

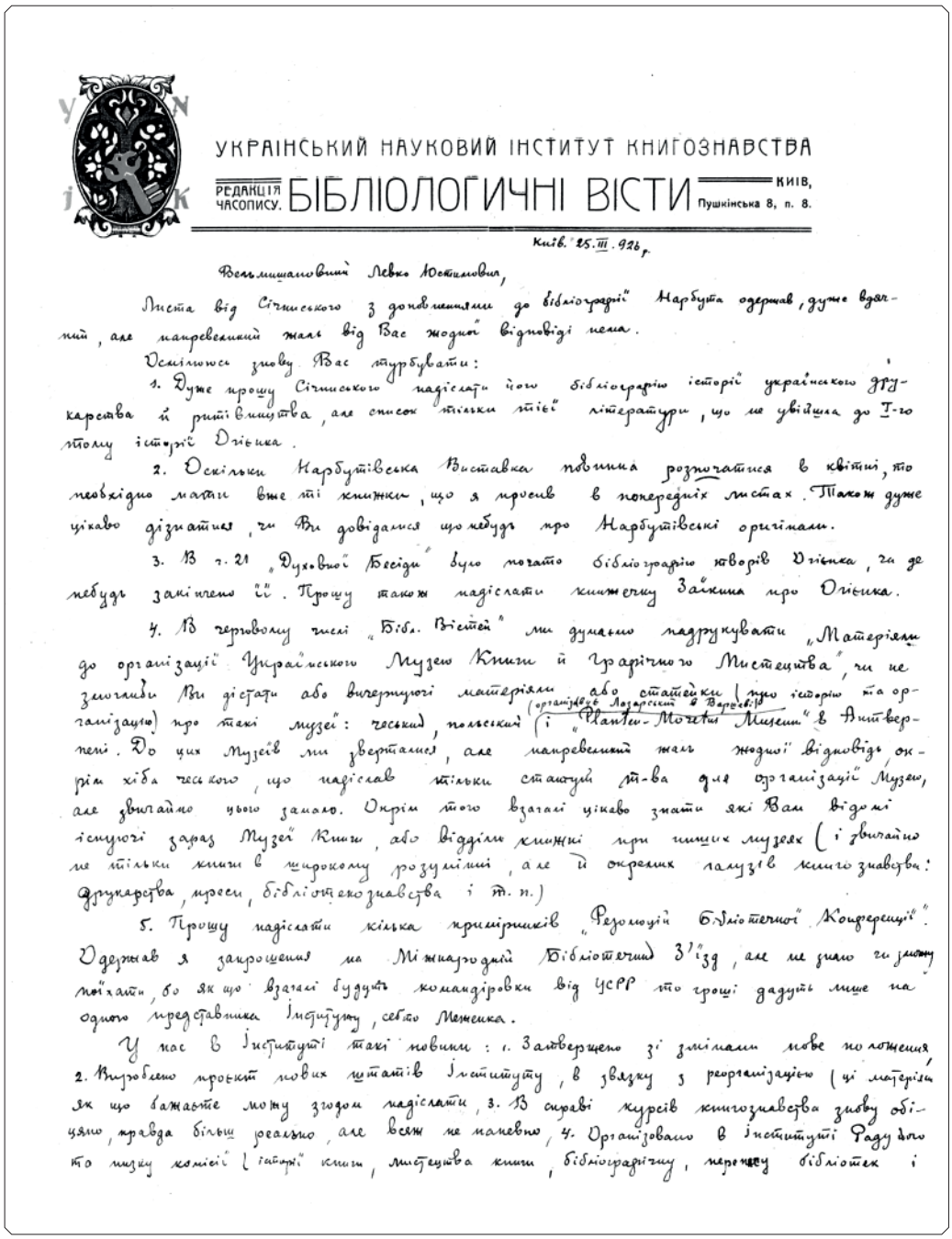

УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ КНИГОЗНАВСТВА

РЕДАКЦІЯ ЧАСОПИСУ. БІБЛІОЛОГИЧНІ ВІСТИ КИЇВ, Пушкінська 8, п. 8.

Київ. 25.III.926 р.

Вельмишановний Левко Юстимович,

Листа від Січинського з доповненнями до бібліографії Нарбута одержав, дуже вдячний, але напревеликий жаль від Вас жодної відповіді нема.

Осмілююсь знову Вас турбувати:

1. Дуже прошу Січинського надіслати його бібліографію історії українського друкарства й ритівництва, але список тільки тієї літератури, що не увійшла до I-го тому історії Огієнка.

2. Оскільки Нарбутівська Виставка повинна розпочатися в квітні, то необхідно мати вже ті книжки, що я просив в попередніх листах. Також дуже цікаво дізнатися, чи Ви довідалися що небудь про Нарбутівські оригінали.

3. В ч. 21 „Духовної Бесіди" було почато бібліографію творів Огієнка, чи де небудь закінчено її. Прошу також надіслати книжечку Зайкина про Огієнка.

4. В черговому числі „Бібл. Вістей" ми думаємо надрукувати „Матеріяли до організації Українського Музею Книги й Графічного Мистецтва", чи не змогли би Ви дістати або вичерпуючі матеріяли або статейки (про історію та організацію) про такі музеї: чеський, польський (організовує Лазарський в Варшаві) і „Plantin-Moretus Museum" в Антверпені. До цих Музеїв ми зверталися, але напревеликий жаль жодної відповіді, окрім хіба чеського, що надіслав тільки статут т-ва для організації Музею, але звичайно цього замало. Окрім того взагалі цікаво знати які Вам відомі існуючі зараз Музеї Книги, або відділи книжні при инших музеях (і звичайно не тільки книги в широкому розумінні, але й окремих галузів книгознавства: друкарства, преси, бібліотекознавства і т. п.)

5. Прошу надіслати кілька примірників „Резолюцій Бібліотечної Конференції". Одержав я запрошення на Міжнародній Бібліотечний З'їзд, але не знаю чи зможу поїхати, бо як що взагалі будуть командіровки від УСРР то гроші дадуть лише на одного представника Інституту, себто Меженка.

У нас в Інституті такі новини: 1. Затверджено зі змінами нове положення, 2. Вироблено проєкт нових штатів Інституту, в звязку з реорганізацією (ці матеріяли як що бажаєте можу згодом надіслати, 3. В справі курсів книгознавства знову обіцяно, правда більш реально, але всяк не напевно, 4. Організовано в Інституті Раду його та низку комісії (історії книги, мистецтва книги, бібліографічну, перепису бібліотек і

17. Лист Я. Стешенка до Л. Биковського від 25 березня 1926 року.
Literarni archiv Pamatniku narodniho pisemnictvi v Praze

УДК 821.161.2-34.09

Галина САБАТ

ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗОВОЇ КАЗКИ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

(рецензія на книгу: Кизилова В. Динаміка української літературної прозової казки. – Київ: Талком, 2020. – 211 с.)

Світове казкознавство як напрям філологічних студій в останнє десятиліття помітно активізувалося, що пов'язане з актуалізацією в добу інформаційних технологій проблеми людини в житті суспільства зокрема і людства загалом, а також із потребою системного осмислення початкових стадій формування мови й мислення, світогляду, а відтак і менталітету народностей, націй, пошуків праглибин автохтонності, самоідентичності, формування Самості через ряд ініціацій тощо. Українська літературна казка упродовж тривалого часу перебувала на периферії наукових інтересів літературознавців. Розвиваючись у річищі загальносвітового наукового поступу, новітнє українське літературознавство засвідчує динамічні процеси в цьому напрямку, що пов'язані насамперед зі спробами сучасного прочитання авторської казки, уточненням певних аспектів історії її розвитку в XIX – XX століттях, осмисленням гносеології жанру. Відтак, з'ява ґрунтовних досліджень Н. Тихолоз, Г. Сабат, О. Цалапової, О. Горболіс, О. Дибовської, в яких продемонстровано різнопланове поєднання традиційно-усталеного підходу до вивчення художнього казкового тексту як мистецького феномену із новими досягненнями та відкриттями у царині теоретичного осмислення природи художньої творчості, є актуальною і важливою. Такою видається і монографія Віталіни Кизилової «Динаміка української літературної прозової казки» (Київ: Талком, 2020. 211 с.), в якій авторка концептуально осмислила жанрові тенденції розвитку художньої казки, культурно-художні передумови її існування, функціональні стратегії.

Генетично казка, на думку В. Кизилової, пов'язана з міфом і фольклором. Звільнившись від священно-магічного синкретизму міфологічної свідомості, казка утвердилася як провідний усноопові́дний жанр фольклору різних народів з достатньо стійкими спільними рисами поетики (сюжетно-композиційної й мовно-стилістичної структури) і розгалуженою системою жанрових різновидів. Авторка в розділі «Жанр літературної казки. Теоретичні питання» вдало простежує й належним чином осмислює широку панораму змін і трансформацій на емпіричному шляху від народної казки до літературної, окреслює векторні способи творення літературної казки, її становлення і розвитку. Фольклорно-літературна типологія допомогла дослідниці зробити не лише історико-літературні, а й теоретичні, культурологічні висновки. Дещо залишилася поза межами уваги В. Кизилової – так

звана фольклористична або оброблена казка. Фольклорна казка – це результат народної творчості, фольклористична – проміжний щабель між народною і літературною казкою, це літературний запис народної казки, зафіксований фольклористами і по-своєму ними трансформований. Згадаємо збірки М. Драгоманова, В. Гнатюка, О. Роздольського.

Далі В. Кизилова здійснює загальний огляд різних версій систематизації літературної казки, що існують у казкознавстві, аналізує відомі класифікації, здійснені Л. Брауде, Т. Леоновою, Ю. Ярмишем, Л. Дерезою, Н. Копистянською, Г. Сабат, О. Цалаповою. Однак, окреслюючи різні класифікаційні підходи, не віддає перевагу жодному. Не зайвим було б згадати існуючі класифікаційні системи фольклорних світових казок (А. Аарне, С. Томпсон, В. Пропп, І. Березовський, М. Дмитренко, О. Бріцина, Л. Дунаєвська, З. Лановик, М. Лановик). Цікаві роздуми дослідниці щодо типологічних зв'язків літературної казки з науковою фантастикою та зі зовсім молодим жанром – фентезі, який завдячує своїй популярності насамперед творам англійця Р.Р. Толкіна і його знаменитій трилогії «Володар перснів», що увібрала в себе традиції міфу та казки, а також роману «Хроніки Нарнії» К.С. Льюіса. В українській літературі цей жанр репрезентований іменами О. Ільченка, М. Рибалко, О. Денисенка, Г. Пагутяк, Л. Дереша та ін. Варто відзначити, що початок дослідження жанру фентезі почався порівняно недавно: у західному літературознавстві – в 1970-их роках, а у вітчизняному – в 1990-их. Цим і пояснюється, що стійкої термінології і консенсусу щодо жанрових особливостей фентезі поки не існує. Про те, що фентезі має багато спільного з казкою, писала Т. Бовсунівська у монографії «Основи теорії літературних жанрів». Вона зазначала, що ці твори дуже легко прочитуються на основі морфологічної жанрології В. Проппа, яка була створена для характеристики чарівної казки.

Слушним і цілком логічним є структурне виокремлення в окремий розділ («Літературна казка Марка Вовчка. До проблеми авторського внеску в розбудову жанру») питання казкового спадку першої жінки-письменниці в українській літературі, яка продовжила справу розпочату Т. Шевченком, – відродження народної мови. Шевченко високо цінував не тільки творчість Марії Вілінської, а й особисті якості, був з нею дуже відвертий, увів її в коло своїх друзів і однодумців і звертався до неї не інакше, як «доню». Він присвятив авторку «Народних оповідань» поему «Неофіти», яку подарував у рукописному варіанті 3 квітня 1859 року зі зворушливим написом: «Любій моїй єдиній доні Марусі Марков[ич] і рідний і хрещений батько Тарас Шевченко». На титульній сторінці «Кобзаря», подарованому їй, поет знову написав: «Моїй рідній доні Марусі Маркович і рідний і хрещений батько Тарас Шевченко», а письменниця, в свою чергу, неодноразово нагадувала йому про «батьківські обов'язки»: «та пишіть, по-батьківськи»[1]. «Ви забули, чи ні, що Ви названий батько? Коли вз'яли ім'я, то вз'яли й біду батьківську: тепер думайте і не забувайте»[2]. Поет не забував, а по-батьківськи давав поради, іноді заповідав, а то й наказував: «Гляди ж, доню, щоб ти мені написала копу-дві, або п'ять, а то й сім кіп казок»[3]. Життєві обставини не дозволили письменниці повністю виконати цей

[1] Листи до Шевченка. 1840 – 1861. – Київ, 1962. – С. 160.

[2] Там само. – С. 219.

[3] Цитата за: Брандис Е. Марко Вовчок. – Київ, 1975. – С. 214.

заповіт, але кілька казок вона все ж написала, а казку «Чортова пригода» 1902 року опублікувала в журналі «Киевская старина» з лаконічною дедикацією: «Т. Г. Шевченку». Незважаючи на те, що Марко Вовчок перша у вітчизняній літературі почала експериментувати з казковою формою і започаткувала жанр авторської казки, який продовжив Панас Мирний, С. Руданський, І. Нечуй-Левицький, Б. Грінченко, в українських казкознавчих студіях її казкова проза залишилися поза увагою. Тож дослідження В. Кизилової презентує наукове прочитання казок («Ведмідь», «Дев'ять братів і десята сестриця Галя», «Кармелюк») письменниці у їх зв'язках з фольклорною традицією.

Суттєвим компонентом монографії є спроба опису художнього мислення Лесі Українки, як представниці раннього українського модернізму, казкотворчість якої, на думку дослідниці, «стала своєрідним прологом до української літературної прозової казки XX – початку XXI століття». Попри наявність ґрунтовних досліджень творчості Лесі Українки (Л. Скупейко, В. Агеєва, Н. Зборовська, Я. Поліщук, Г. Левченко та ін.), казки письменниці, на жаль, опинилися поза увагою науковців. Лише дисертація О. Цалапової «Міфопоетика казкового світу раннього українського модернізму (Дніпрова Чайка, Леся Українка, Олександр Олесь, Михайло Коцюбинський)», яку в 2011 р. авторка цієї статті опонувала в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, окреслює казковий спадок Лесі Українки на засадах міфопоетичного аналізу. В. Кизилова осмислює жанрову своєрідність, художню організацію прозових казок письменниці, їхню функціональну роль в системі загальнолюдських духовних цінностей. Ці питання в такому обсязі вперше проаналізовані на сторінках монографії. Разом з тим, авторка підійшла до вирішення поставлених нею завдань не спрощено, а з погляду розкриття вищого інтелекту Лесі Українки як носія оригінальних ходів творчої думки, яка у багатьох жанрових іпостасях і, зокрема, у жанрі казки, без сумніву, сягнула вершинних моделей світового письменства.

В. Кизилова намагається зрозуміти генологічний код жанру казки і дослідити, як він вписався у контекст літературно-інноваційної жанрології. Цим проблемам присвячений розділ «Жанрові тенденції розвитку української літературної казки». Заслуговує схвалення аналіз повістей-казок Всеволода Нестайка, Галини Малик, Лариси Письменної, Ірини Жиленко, В. Близнеця. Знання творчості українських байкарів і теорії байки допомогло авторці заглибитися в специфіку казок-байок Ю. Ярмиша, В. Сухомлинського, Д. Чередниченка й висловлює логічний висновок: синтез жанрових ознак казки й байки «призводить до розширення функцій творів, домінуючими з яких стають естетична, розважально-гумористична, пізнавальна, морально-дидактична»[4]. Примітно, що В. Кизилова переконливо виявляє код образної умовності казок-притч Емми Андієвської, розкриває глибинний естетичний і моральний потенціал казок-новел Гр. Тютюнника. Таким чином, авторка слушно підпорядковує меті дослідження систематизовані завдання. Опрацювавши солідний текстовий матеріал і доречно дібрану джерельну базу, В. Кизилова дійшла висновків щодо відкритості й пластичності жанру. Аналізуючи синтетичну природу авторської казки, вона акцентує на тісній взаємодії казки з повістю,

[4] Кизилова В. Динаміка української літературної прозової казки. – Київ, 2020. – С. 69.

байкою, легендою, новелою, притчею. Дослідниця наголошує на процесі дифузії жанрів у межах казки.

У розділі «Тематичний вимір української прозової літературної казки» В. Кизилова розкрила глибинний моральний вплив природи на казкових персонажів в авторській казці другої половини ХХ – початку ХХІ ст. (анімалістичні казки О. Іваненко, Д. Чередниченка, О. Буценя, Вал. Шевчука). Дуже цікаво авторка розмірковує про категорію дива в новорічно-різдвяній казці. До уваги беруться твори Зірки Мензатюк, Ігоря та Ірини Калинців. Особливо детально дослідниця зупиняється на інтерпретації казки І. Калинця «Вертеп маленького хлопчика». Вона наголошує, що кожна національна література має свою новорічно-різдвяну тематику: «Дівчинка із сірниками» Г. К. Андерсена, «Синій птах» М. Метерлінка, «Лускунчик і мишачий король» Е. Т. А. Гофмана, «Суд святого Николая» і «Святовечірня казка» І. Франка, «Сльоза» Марка Черемшини, «Ялинка» М. Коцюбинського. Згадаємо ще «Різдво сироти» Ф. Рюккерта, «Різдвяні оповіді» Ч. Діккенса, «Веселі святки» Е. Сувестра, «Свято дахів. Різдвяна казка» А. Доде, «Новорічна казка» А. Франса, «Святий вечір» В. Стефаника.

Цікавим аспектом монографії є спроба дослідити урбаністичний просторовий модус жанру казки, адже хронотоп відіграє важливу роль у жанротворенні художніх структур. Аналізуючи казковий простір, Віталіна Кизилова резонно відзначає, що традиційним топосом для української літератури, і зокрема для жанру казки, довгий час було село, проте починаючи з ХІХ століття, сільські просторові координати поступаються урбаністичним описам. Це загострює проблематику казки, змінює своєрідність просторових координат, надаючи їм локальний характер. Йдеться про топос міста з урахуванням сучасності в казках Мар'яни Савки («Казка про Старого Лева»), Світлани Прудник («Стрибаюче місто. Міські казки»), Валерія Шевчука («Місто без квітів»). До більш детальної інтерпретації авторка вдається, розглядаючи збірку Зірки Мензатюк (аналізу її казкотворчості у монографії відведений окремий розділ) «Київські казки», що вийшла друком у рік святкування 150-річного ювілею Івана Франка (2006), який з усіх українських письменників-класиків найбільше написав казок – понад п'ятдесят. Вона наводить чимало цікавих прикладів, пов'язаних з економічним і культурно-освітнім центром України, які дають змогу зробити висновок, що у казках письменниці Київ – це повноправний художній образ, що, «залежно від ситуацій, набуває то чуттєвих, то раціональних форм»[5]. Судячи з висновків авторки, у казках Вал. Шевчука, М. Савки, З. Мензатюк топос міста мусить бути, звичайно, фантастичним, але водночас – і реальним, який нагадує колоритний український ландшафт і має символічний зміст. Проте, розмірковуючи про хронотопні координати у площині казки, авторка аналізує лише казковий простір, відокремлюючи його від казкового часу. Вона характеризує, як бачимо, лише просторові площини від лімітованого казкового локусу до панорамної, стереоскопічної всеохопності. До проблеми казкового хронотопу доторкалися вчені у дослідженнях, де осмислювалася загальна концепція казки (В. Пропп, Н. Рошияну, М. Кравцов, Л. Дунаєвська, О. Бріцина), зокрема функціональний підхід до інтерпретації казкового хронотопу дав підставу В. Проппу обґрунтувати емпіричність художнього простору і часу. Ідеї назва-

[5] Там само. – С. 82.

них авторів отримали рельєфне окреслення в недавно захищеній дисертації Олесі Дибовської «Українська літературна казка кінця ХХ – початку ХХІ століття: поетика хронотопу».

На основі сучасних методів герменевтики, новітніх інтерпретаційних підходів до тексту В. Кизилова здійснила спробу проаналізувати окремі питання поетики авторської казки на межі ХХ – ХХІ століть. Вона висвітлює як змістові, так і формальні ознаки казкотворчості Валерія Шевчука, Всеволода Нестайка, Лесі Храпливої-Щур, Галини Рис, Мар'яни Савки, Світлани Прудник, Зірки Мензатюк, Ігоря Калинця, Ірини Жиленко, конкретніше – мотив казкового твору як актуалізатор авторської концепції, семантичні моделі кольорів у літературній казці другої половини ХХ століття, а також лексико-фразеологічний склад повісті-казки Івана Андрусяка «Третій сніг».

В останньому розділі «Вияв фемінних і маскулінних констант у літературній казці новітнього періоду (на прикладі циклу Марини Павленко «Півтора бажання. Казки з Ялосоветиної скрині)» В. Кизилова зосереджує увагу на ґендерному підході до літературної казки, який уважає актуальним, проте ще не достатньо розвиненим. Авторкою вивчено наукові праці з ґендерної психології З. Фрейда, К. Юнга, Е. Еріксона, І. Кона, в яких осмислена ґендерна ідентичність. Робота також базується на сучасних теоретичних студіях з проблем фемінізму Т. Гундорової, С. Павличко, О. Забужко, Н. Зборовської, С. Філоненко. Що в цьому сегменті монографії В. Кизилової привертає увагу насамперед? Авторка вважає, що фемінна й маскулінна ідентичність закладена в міфології й фольклорі, а літературна казка, яка генетично споріднена з фольклорною традицією і з нею вступає в діалог, «демонструє відкритість і продуктивність художньої структури жанру, що позначилося на презентації ґендерних ролей, ґендерної взаємодії, ґендерних цінностей її персонажів»[6]. На основі казкового циклу Марини Павленко простежено стереотипи ґендерної поведінки героїв.

Таким чином, дослідниця на композиційно-сюжетному, образному, світоглядному, естетичному, хронотопному рівнях визначає жанрові особливості малодослідженої української літературної прозової казки. Вона розкриває індивідуальну творчу специфіку, багатогранність стилю Марка Вовчка, Лесі Українки, В. Нестайка, І. Жиленко, Е. Андієвської, І. Калинця, З. Мензатюк, В. Шевчука, І. Андрусяка, М. Павленко та ін. І на основі висновків В. Кизилової без побоювання будь-яких аберацій можемо констатувати, що українська літературна прозова казка – помітна й надзвичайно оригінальна складова національного літературного процесу.

[6] Листи до Шевченка. 1840 – 1861. – Київ, 1962. – С. 182.

УДК 821.161.2.09(092)"18/19":793.7

Анатолій ЛОЗОВИЙ

КРОСВОРД «ІВАН ФРАНКО»

Кросвордознавство і властиво укладення кросвордів є важливою складовою методики виховання та саморозвитку. Автор підготував даний кросворд спеціально для музею-садиби Івана Франка ДІКЗ «Нагуєвичі» з метою його подальшого використання під час музейних квестів, музейних уроків та майстер-класів безпосередньо науковими співробітниками, екскурсоводами та вчителями, які приїжджають із дітьми до садиби Івана Франка.

Серед численних кросвордів автора, однією із найзаповітніших його мрій, було укладення кросворду, присвяченого українському національному генію Івану Франку та його унікальній спадщині. В майбутньому заплановано укласти також кросворди про Івана Франка на 200 або навіть 500 слів, з метою внесення його у рекорд України.

Слово «кросворд» (англ. crossword – перетин слів) або хрестиківка – гра-задача, яка полягає у вписуванні літер у перехресні рядки клітинок накресленої фігури так, щоб за горизонталлю та вертикаллю вийшли загадані слова. Кросворди та їхні різновиди сьогодні публікує багато друкованих ЗМІ. Крім того, існує безліч видань, які безпосередньо спеціалізуються на кросвордних головоломках. Також, останнім часом, в інтернет-мережі почали з'являтися веб-сайти, де існує можливість розгадувати кросворди шляхом їх скачування та роздрукування або онлайн на вебсторінці.

Кросворди стали популярними в середині 1920-х років. Є кілька версій того, де і коли вони були винайдені, можливо, прототипи сучасних кросвордів з'явилися ще в XIX ст. На звання батьківщини кросвордів претендують Італія, Велика Британія, США і ПАР. Перший сучасний кросворд (під назвою «ворд-крос», Word-cross) був створений Артуром Вінном і опублікований у недільному номері газети «New York World» 21 грудня 1913 р. В російській імперії перший кросворд було складено письменником В. В. Набоковим і опубліковано в додатку «Наш світ» до газети «Руль» у лютому 1925 р. в Берліні. Вважається, що в СРСР вперше кросворд з'явився в журналі «Огонёк» у 1929 р. У радянських газетах УРСР кросворди, як і будь-які інші матеріали, неминуче повинні були мати ідеологічне виправдання. Зазвичай вважалося, що кросворд розширює кругозір читача і розвиває його ерудицію. Успішне і повне рішення кросворду, складеного з такою установкою, вимагало чималих знань (найчастіше зовсім неактуальних) та звернення до джерел у вигляді словників, енциклопедій і атласів. Дуже часто кросворди в радянський час мали агітаційне значення масового масштабу, оскільки люди, які розгадували, тим

самим, змушені були вивчати необхідну ідеологічну інформацію. До певної міри це була серйозна пропаганда.

Видання пострадянського часу були орієнтовані не на ідеологію, а на читацький попит. У центральних газетах з'явилися «фірмові» авторські кросворди, вирішення яких було швидше розвагою, ніж серйозною головоломкою. Газетний бум кінця 1990-х виявив значний інтерес до розважальних видань, у тому числі й до інтелектуально-розважальних. З'явилися спеціалізовані «кросвордні» газети. Однак попит явно перевищував пропозицію і спровокував у 1999 – 2006 роках три хвилі «експансії» популярних за кордоном головоломок на український ринок. Першими були «скандинавські» кросворди, які швидко завоювали більшу популярність, ніж класичні. Але їх особливості призвели до того, що сканвордні видання ще менше, ніж кросвордні, могли претендувати на звання «інтелектуальних». Згодом відбулась поява на ринку японських головоломок. «Малювання по числах», перейменоване в «японський кросворд», привернуло маси читачів до розгадування картинок, відірвавши солідну частину аудиторії кросвордних видань. Відтак зріс інтерес до інших цифрових головоломок – судоку, какуро, хоші, футошікі та інші. Вони не змогли обігнати за популярністю «японські кросворди», але також набрали свою аудиторію, відбираючи її в інших розважальних видань.

Класичні кросворди не змогли конкурувати з таким розмаїттям і втратили заробленний за радянських часів статус улюбленої читацької головоломки. Зараз вже важко знайти суто «класичні» кросвордні видання – частіше зустрічаються збірки з головоломок. В останні роки загрозою всьому газетно-журнальному ринку кросвордів стало поширення комп'ютерів та Інтернету. Через це стає більш зручнішим розгадувати кросворди не на сторінках друкованих видань, а розміщені в мережі. Створюються цілі тематичні портали, де можна не тільки безкоштовно скачати і роздрукувати кросворди для подальшого розгадування, але й розгадувати онлайн інтерактивні інтернет-кросворди. Станом на сьогодні кількість українськомовних кросвордових контентів поки залишається невеликою, в тому числі у галузі франкознавства.

Горизонтально:

5. Поема.

6. «Ти …. Сліз гірких потоки» – вірш.

9. «… пісня, чи ж то їй, свобідній» – сонет.

10. «Історія мідяного…» – незакінчена поема поета.

13. «Дармо вітер б'є їх, гонить: «Гей, ти, …, половий! – «Нам тут добре, відпочинем! Хоч ти сердься, хоч і вий!» – із вірша «День і ніч сердитий вітер».

14. «Весно, ти мучиш мене! Розсипаєш сонця…» – вірш.

15. «І гучніше хвиль Дніпрових крик козацтва заревів: «Або … головами, або виб'єм ворогів!» – із вірша «Великі роковини».

18. «Два чуда св. …» – легенда.

21. Збірка нарисів.

22. «Перекажіть про те, що вас прогнало з нещасного, хоч … вам, краю.» – із вірша «Журавлі».

23. «Іван Франко: Я … пролог…» – міжнародний науковий конгрес, який проходив у 2016 році в м. Львів.

24. «… ти знав, як много важить слово» – вірш.

28. «… вузькою дорогов» – вірш.

30. «І повзе ліниво човен, і …, і бурчить.» – із вірша «Човен».

31. «Маленька хмарка …, і звільна, стиха надпливає.» – із вірша «Лице небесне прояснилось».

34. «Чи бач, на моїм …, гарна крале!» – вірш.

35. Вірш, який Іван Франко присвятив своєму батькові.

36. «Посварилась … з дубом» – вірш.

39. «… щастя» – драма.

40. «І кулею прошиблена святою, отою кулею, що … до найсвятішого за людськість бою.» – із вірша «Поєдинок».

41. «Червона …, чого в лузі гнешся?» – вірш.

42. «І ревнув понад … грім, з жаху їжиться волос.» – із поеми «Мойсей».

Вертикально:

1. «Ти чуєш се, і жах тебе проходить зимний: таж над … тож завис беркут нестримний!» – із вірша «Беркут».

2. «Глядить понуро, гнеться … й поскрипує.» – із поеми «Лісова ідилія».

3. Іван Франко увійшов в українську літературу, як … .

4. «В житті ти мною згордувала, моє ти … надірвала.» – із вірша «Чого являєшся мені».

7. «… Млаці» – вірш.

8. «Два …» – оповідання.

11. «Лис …» – віршована поема.

12. «Зближаєсь час, і з …, б'ючим в груди» – вірш.

16. Село Дрогобицького району Львівської області – батьківщина Івана Франка. Тут розташований Державний історико-культурний заповідник з однойменною назвою цього села.

17. «Сидів … біля свого скиту» – сонет.

19. Як звали хлопчика, якого в лісі народила Лавінія, дружина Енея?

20. «Вам страшно тої … хвилі» – сонет.

25. «В снах … так сквапно ми шукаєм» – сонет.

26. «Ми не …, дявольський рід, ми є католики вірні, як дріт.» – із поеми «Похорон».

27. «Чом так … б'єсь у мене серце в груди» – вірш.

29. «… ми всі йдемо, в одну громаду скуті. Святою думкою, а молоти в руках» – із вірша «Каменярі».

32. «В Перемишлі, де Сян пливе …» – вірш.

33. «Хвиля …» – вірш.

37. «… Беркут» – повість.

38. «Я, сумерком вкритий, на вулиці стою, у рай той закрався … .» – із вірша «Покоїк і кухня, два вікна в партері».

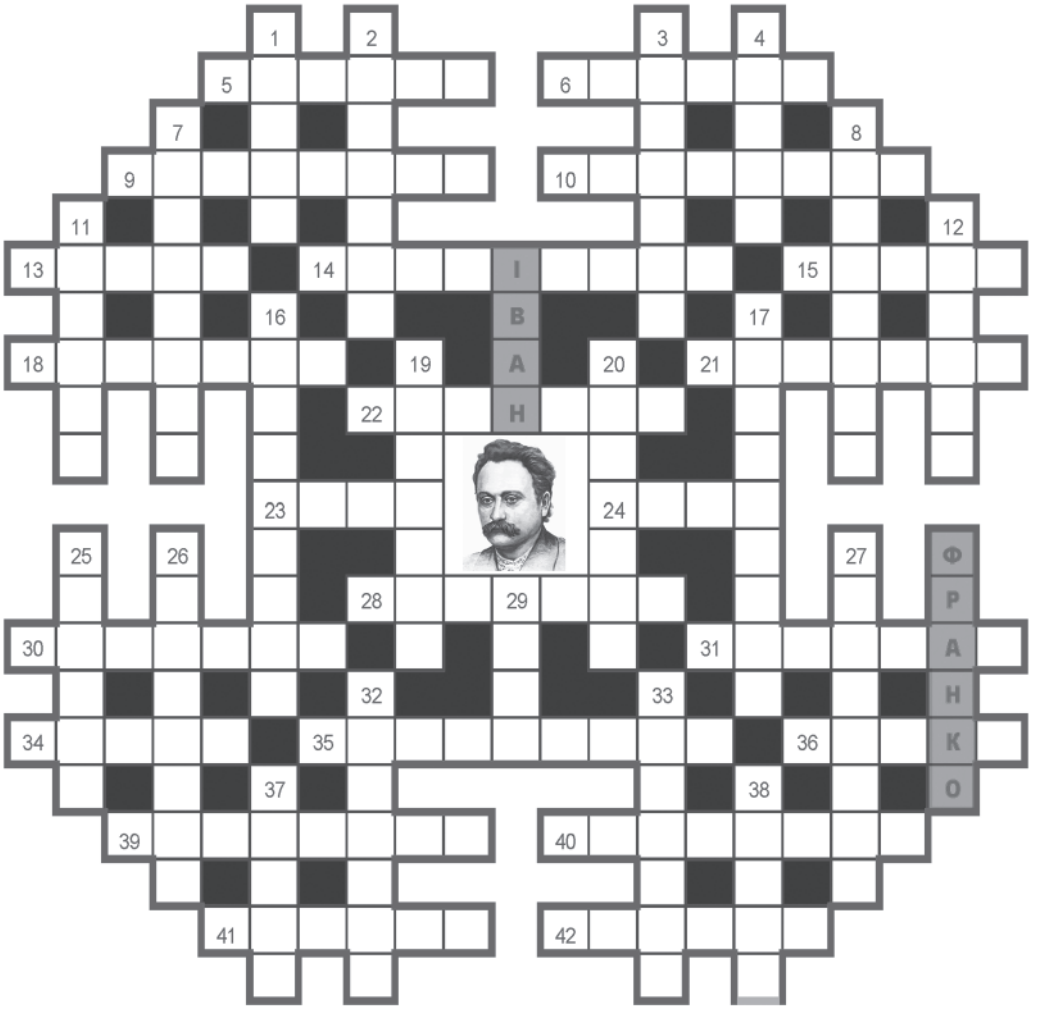

Відповіді:

Горизонтально: 5. «Мойсей». 6. «… плачеш …». 9. «Замовкла …». 10. «… крейцара». 13. «… сивий …». 14. «… промінням». 15. «… ляжем …». 18. «… Николая». 21. «Рутенці». 22. «… рідного …». 23. «… єсть …». 24. «Якби …». 28. «Лісовою …». 30. «… воркоче …». 31. «… виринає». 34. «… стало …». 35. «Великдень». 36. «… сойка …». 39. «Украдене …». 40. «… освячена …». 41. «… калино …». 42. «… горами …».

Вертикально: 1. «… тобою …». 2. «… осокора …». 3. Каменяр. 4. «… серце …». 7. «Данилові …». 8. «… приятелі». 11. «… Микита». 12. «… серцем …». 16. Нагуєвичі. 17. «… пустинник …». 19. Сільвій. 20. «… огняної …». 25. «… юності …». 26. «… соколики …». 27. «… тривожно …». 29. «Отак …». 32. «… зелений». 33. «… зневіри». 37. «Захар …». 38. «… очима».

РОЗДІЛ V.
IN MEMORIAM

Похорон Івана Франка. Жалобна процесія на вул. Академічній. У другій формації процесії чоловічий хор під керівництвом Василя Барвінського. Львів, 31 травня 1916 р. Фото із цифрової колекції Літературно-меморіального музею Івана Франка в Нагуєвичах

УДК 398(477)(092)"19/20"

Непоправна втрата… (світлій пам'яті авторки наукового «Заповіту» усім поколінням фольклористів, член-кореспондентки Національної академії мистецтв України – Софії Грици)

Софія Грица *(Київ, Україна), член-кореспондент Національної академії мистецтв України, доктор мистецтвознавства, професор, лавреат премій Філарета Колесси, Бориса Асаф'єва та Миколи Лисенка*

Є втрати раптові, невідворотні, є випадкові, є й такі, що їх можна згодом відшкодувати матеріяльно чи морально, а є – що їх уже ніхто, у жодний спосіб і ніколи не виправить… Це втрата найдорожчої, найріднішої кожному із нас Людини, яка вклала у тебе і середовище, що нас усіх оточує, всю себе до решти й змінила все довкола докорінно, якісно й неповторно настільки, що воно вже ніколи не повернеться назад і не освітить більше весь наш простір/континуум новим, до того нечуваним й небаченим Світлом. А якщо йдеться про Подвижника науки і праці, після якої парадигматика структури досліджуваного явища не затьмарює (як нерідко буває у формальних структуралістів), а, навпаки, наближає до Істини Божої і наукової – відчуття втрати стає нестерпно важким, несправедливим і справді-таки непоправним… Такою була й назавжди залишиться у пам'яті всіх, хто Її знав, читав, мав щастя слухати і спілкуватися, *Софія Йосипівна Грица.*

Софія Йосипівна прожила складне, по-своєму щасливе й, водночас, насичене життєвими й науковими труднощами, життя, наскрізь просякнуте пахощами і чеснотами улюбленого предмету своїх досліджень і розмислів (*музичного фольклюру* та його найглибшого й структурно чи не найскладнішого відгалуження – *музичної епіки*). Але сказати, що на сьогодні її фундаментальний і багатьма ще до усієї глибини не збагнений внесок в науку належним чином

оцінений державою та нами, невдячними Її учнями і, особливо, заздрісними колеґами, аж ніяк не можна.

«Серце її не витримало найбільшої трагедії свого багатостраждального народу, який вона любила понад усе і, традиційній музичній культурі котрого віддала себе до останку. Жорстока війна найпідступнішого московського окупанта – тирана усього світу і всієї людської цивілізації, вирвала із світоглядної системи людства *одну із найоптимальніших ланок нашого суспільного розвитку і буття – систему модусу інтонаційного мислення середовища українців С. Й. Грици*» (із Некрологу). Тепер охороняти цю систему і саму системність мислення людства від засилля формалістів, заздрісників і посередностей виявиться значно важче.

Надаремне старатися в одній статті осягнути підсумковий експедиційний, науково-теоретичний та публіцистичний доробок видатної Ученої. Можна лише пошкодувати, що найголовніший на сьогодні біограф і учень С. Грици, проф. А. Іваницький за станом здоров'я не зміг розширити свого першого і єдиного наразі про Неї біографічного видання (Іваницький А. Софія Грица. Творчий портрет. Київ – Тернопіль, 2002. 44 с.). А дослідження не «портретного», а повноцінного монографічного формату ще залишається за нами, учнями і послідовниками уже, напевне, молодшої генерації. Подібно до того, як сама Софія Йосипівна формувалася як Учена світового рангу, розпочинаючи цей тернистий шлях із монографії про науковий феномен Ф. Колесси, наступні покоління етномузикологів й кобзарознавців мають для себе чудовий приклад для наслідування, поваги і, найголовніше, фахового науково-теоретичного вишколу колессівсько-грицівської проби.

«Кожен, хто прийшов у цей світ, прийшов з потаємною місією. Але недаремно Бог дав нам свободу волі: ніхто не знає свого призначення, проте Він поклав на нас вибір – і вибір залежить від нас. Ми можемо не знати, що на нас покладено, але духовна рефлексія, хто до неї схильний, покаже думаючим шлях до вічності й достойності» (Іваницький, цит. пр., С. 3). Схоже, що наша Велика і дорога наша із автором цієї сентенції Учителька була не просто «схильною» до згаданої «духовної рефлексивности», а й цілком свідомо, упродовж усієї своєї життєвої й фахової дороги, ставилася до призначеної Їй Богом «потаємної місії». Мужньо несла цей Хрест сама і з ще більшою вимогливістю й системністю добивалася цього від своїх і не своїх учнів-фольклористів.

Тут саме, напевне, час зазначити, коли і яким чином автор цих рядків потрапив до кляси чл.-кореспондента НАМУ, докт. мист., професора С. Й. Грици. Після невдалої спроби вступу до аспірантури ІМФЕ у 1977 році доля (зусиллями товариша з дрогобицької студентської юности Г. Штоня, який тоді вже працював в Інституті літератури ім. Тараса Шевченка і був одержимий ідеєю допомагати усім, кому і чим тільки міг) привела мене до завідувача відділу ІМФЕ із чудернацькою назвою, яку одразу годі було й запам'ятати – «Відділ теоретичних проблем художнього розвитку мас в епоху розвинутого соціалізму» – Івана Ляшенка. Іван Федорович спочатку мав намір робити з мене музичного соціолога (радянська соціологія як псевдонаукова доктрина «епохи розвинутого соціалізму» тоді пронизувала усі галузі гуманітаристики і була у великих «почестях»), але

після першого ж завдання згодився зі Штонем: «Соціолога з тебе не вийде – тобі треба до Грици». А на моє побоювання, чи вона погодиться, різко, тричі ударивши обома кулаками об стіл, відповів: «А я тут для чого сиджу?». Так відбулася доленосна для мене зустріч з людиною, яка хоч і без особливого ентузіязму мене зустріла, але зробила як для фахівця більше, ніж усі консерваторії і аспірантури поспіль» (Див. Маркович Г. Михайло Хай. Науково-етнофонічний досвід. Хмельницький, 2019. С. 86-87).

Наведений епізод тут згаданий не випадково, оскільки чашу директивної методи керівництва, повного нерозуміння глибини Її фахової кваліфікації основною масою колег та неуважного і навіть невдячного ставлення до себе учнів видатній ученій довелося випити до дна. Скільки зусиль Їй довелося докласти, аби ввести у норматив, здавалось би, цілком зрозумілі терміни «пісенна парадигма», «модус інтонаційного мислення середовища», всіляко уникати «обов'язкових» для кожної публікації посилань на «клясиків марксизму-лєнінізму» хіба-що самому Богу відомо. А ще щоденно боротися за відновлення дітища великого К. Квітки «Кабінету музичної етнографії ВУАН», відкритого у 1922-му за Гетьманату П. Скоропадського, закритого у одіозному 1937-му, а відновленого нами і очоленого С. Грицою під сформульованою нею назвою «Відділ етномузикології» аж у 2009-му році.

110-річчя цього спільного академічного вогнища народної музичної етнології та запляноване на осінь 2022 року 90-річчя самої його реаніматорки і очільниці не дала відзначити жорстока війна. Міста проведення цих заходів – Київ та Ірпінь – стали епіцентром «бучанської різанини» та ірпінсько-гостомельсько-київських руйнацій, які сколихнули весь Світ! Саме ці події, про неминучість яких не раз точилися дискусії як всередині відділу й Інституту, так і в суспільстві та світі, підірвали Її зболене серце… «І саме роздуми про соціальну несправедливість – вважає А. Іваницький – спонукали С. Грицу ще за радянських часів продовжити дослідження у цій сфері. Оскільки так прямо ставити проблему в ті роки було неможливо, вона була зашифрована під соціологічні дослідження фольклорного середовища на радянських новобудовах... Відбулися поїздки у 1975 році на Чорнобильську АЕС, 1977-го на Бурштинську та Новодністровську ГРЕС, у 1983 році – знову на Чорнобильську АЕС. За складеними С. Грицою анкетами було опитано більше 300 місцевих жителів та прийшлих людей…» (Іваницький, цит. праця. С. 9).

Як учасникови, залученому до цієї останньої «чорнобильської» експедиції, мені випала місія три дні гасати по поверхівках гуртожитків станції з тенденційно засоціалізованими (під тиском) анкетами і просто вимолювати у «прийшлих» до тодішньої Прип'яті людей «потрібну» для анкети інформацію. Люди, розуміючи одіозну пікантність ситуації, хто поблажливо, а дехто й з відвертою іронією, видушували із себе те, що від них вимагала кон'юнктурна анкета. А Софія Йосипівна, тим часом, не опитувала, а записувала спів «місцевих жителів» в навколишніх селах на новесенький, щойно подарований якимось благодійником, японський стерео-диктофон, не перестаючи потім у готелі захоплюватись якістю стереофонічного сиґналу. Як компенсацію за багатоденні інтерв'ю/опитування по багатоповерхівках мені було дозволено залишитись ще на 2 дні для пошуку скри-

палів та инших інструменталістів. Оскільки, окрім банального клюбного гармоніста, обстеження нічого більше не дали, довелося записати повний тезаурус перебігу весільного обряду с. Речиця і передати записи (разом із гармошковим) володарці унікального диктофона. Цей епізод лише один із яскравих прикладів того, що діялось на Кірова, 4 у Києві в установах, розміщених за цією адресою в ті часи, які Ю. Шерех-Шевельов та інші метри заокеанської української діяспори відмінювали «за всіма відмінками» (заслужено й не заслужено) далеко не наукової лексики. Й ні словечка про те, в яких умовах доводилось працювати тим одиничним (!) сміливцям, які не згоджувались із лінією шамот, маланчуків, зубкових, деїв та багатьох інших.

Окрім методологічних й політично заідеологізованих проблем, на другому місці стояли питання перекладу із «общєпанятнава». Ще на самому початку навчання, коли ідеї етнофонічної парадигматики тільки зароджувались у концепції «Музики Бойківщини», достатньо намучившись із перекладом широко розповсюдженого у московській музикознавчій літературі вокального терміна «польотность звука», я не зміг знайти інакшого відповідника як «несучість». «Буває у курей!» – було великими літерами написано на полях знайомим «грицівським» почерком… Якби лише за моїми бруліонами вилучити й опублікувати не лише такі траґікомічні, а й серйозні науково-методологічні, методичні й лексично-стилістичні зауваги – міг би вийти непоганий посібник із грицівської етномузикологічної педагогіки. А якщо зібрати їх із досвіду праці з учнями всієї «грицівської школи?..»

А про знамениту вимогливість С. Грици в етномузикологічних колах ходили леґенди від Львова до Харкова, долинаючи до Лєнінґрада (тепер Санкт-Петербурґа), Москви, Кишинева і Варшави… Але справжню «школу» цієї вимогливости змогли відчути хіба ті, хто її витримав до кінця, а число тих, хто не зміг, перевершує кількість «щасливчиків» мабуть удвічі, або й більше.

Лише кілька образочків із власного «щасливого» досвіду… Треба чесно сказати, що із 12-ти років «пошукувацького» стажу у клясі С. Грици більшу половину всього періоду моя, уроджена у Львові, Велика Учителька дивилася на мене чисто по-львівськи – як «на мале пиво». На заняттях, головно, «знімалася стружка», а заохочувального слова – жодного. Я ж тоді наполегливо працював над транскрипціями нотного додатку та літературою. І лише, коли десь на 6-му році навчання, увійшовши до «Відділу теоретичних проблем…» і привітавшись, без слів, на стіл упав формат партитурного паперу, дрібно списаний нотними знаками жанрово структурованого «Нотного додатку», Софія Йосипівна, іронічно посміхнувшись у бік ошелешених таким випадом «малого пива» колеґ, спокійно взяла ноти і почала дивитись… Уважно гортаючи партитурний формат, то повертаючись назад, то йдучи далі та сольфеджуючи «внутрішнім слухом» основні парадигматичні типові зразки, десь на 20-й хвилині промовила: «Ну, вже тепер, може, з того щось буде!» Усі присутні полегшено зітхнули…

А на попередньому захисті на спільному засіданні 3-х відділів, було зазначено, що «в Польщі за такий обсяг і рівень нотного додатку присвоюють науковий ступінь без жодної аналітики!». Далі були цілі валізи, списані дрібними формулами «лябіринтів парадигматики» і не менш складна робота з їх узагальнення і,

як часами здавалося, безкінечного виявлення інваріянтних типів та заключних висновків із них. Однак, якби не втручання бл. пам'яти Степана Мишанича перед його драматичним від'їздом до Донецька, то мій 12-й стаж пошукувача, напевне, був би іще продовжений…

Далі, після кандидатського захисту вже були консультації майже «на рівних» з приводу спільних етноінструментознавчих статей та збірок, експедицій і польових записів на радіо «Золоті ключі», відбору колективів на фольклорні конкурси тощо. Але до визнання у мені фольклориста-теоретика було ще досить далеко… Кожного разу, коли випадало щось сказати, Софія Йосипівна дуже любила розповідати (незважаючи на свій тотальний критицизм щодо Будника і нашого кобзарського цеху), як вона у Трускавці зустріла лірника, що під скульптурним образом Матінки Божої, натхненно і напрочуд «достеменно» рецитував «Плач невольника» з репертуару полтавського лірника А. Скубія у записі Ф. Колесси. Кожного разу при цьому Її захопленню не було меж… Так тривало доти, коли у мене терпець врешті урвався і після чергового подібного виступу, вирвалось: «Софіє Йосипівно, вибачте, але якщо Вам нема нічого сказати про мене як фольклориста, то не кажіть, але я дуже прошу – більше ніколи не розказуйте, який з мене прекрасний лірник!»

Аж після цього з'явились скромні посилання і оцінки… Але справжнє визнання наступило тоді, коли за три дні до докторського захисту одна із «впливових» осіб, що «спеціялізувалася» із організації «провалів» «нестандартних» дисертацій (захист дійсно тривав понад 5 годин, хоч і без жодної, так бажаної недругам, «чорної кулі») безцеремонно порадила «кардинально змінити концепцію роботи». Софія Йосипівна тоді рішуче мовила: «Скажіть їй, хай вона спроможеться бодай хоч на одну таку монографію, яких у Вас уже три!» Різко змінила вона свою позицію і щодо Будника та його руху, підписавшись як Відповідальний редактор 5-ї моєї монографії «Микола Будник і кобзарство», і виступивши (вже майже на смертному одрі!) зі згаданою на початку статті програмовою доповіддю, на історичному, сподіваюсь, І-му Міжнародному З'їзді кобзарознавців та етноорганологів імені Миколи Будника у страдницькому (і не лише в кобзарському сенсі), жорстоко розбомбленому ворогом Ірпені.

На цьому можна було б, напевне, й припинити спогади про фундаментальність, ориґінальність, людяність, вимогливість і принциповість науково-педагогічної методи Софії Йосипівни Грици, якби не ще одна риса її непримиренного характеру, що суголосно виявляється у сьогоднішній ситуації нашого «захмареного» й несправедливого світу. Йдеться про активізацію наприкінці 90-х агітаційної кампанії небезвідомої Фундації Фулбрайта по привласненню усіх фонографічних фондів України, включно із безцінним фондом ІМФЕ! «Як ви собі це уявляєте – хтось непосильно працював у таких неймовірно складних умовах, а ви хочете так просто одноразово все це привласнити? Не буде цього!» – вигукнула спересердя людина, від якої рідко можна було почути подібний підвищений тон.

Спостерігаючи за аналогічними спробами різних «захмарених» й підозріло «заскоплених» комерційних організацій у намаганні усе «скопом» загребти під загрозою, що «тут усе пропаде», хочеться відповісти цим спритникам тим самим тоном Софії Йосипівни – «не дочекаєтесь!» Ми, усі разом, маємо докласти

усіх зусиль, щоби оцифровані державні й особисті архіви зберегти тут, в Україні, скопіювавши їх у кількох варіянтах, не віддаючи у загребущі руки непевного, закомерціоналізованого і аґресивного світу. Бо віддається легко, а зберігається й доводиться до пуття – ой як складно! Хтось може й не погодитись, але «бухарестський» синдром в політиці має насторожувати і гуманітарну сферу – вірити тепер українцям не доводиться нікому! Нікому, окрім себе самих і тих, хто на усіх фронтах цієї жахітливої війни щоденно здобуває таку жадану для нас ПЕРЕМОГУ !

* * *

Наприкінці хочеться наголосити, що уродженка і вихованка Львова, попри все несприйняття місцевими фольклористами Її новаційного і незрозумілого їм модусно-парадигматичного мислення та свого захоплення ґльобальними проблемами світової фольклористичної думки, Софія Йосипівна упродовж усього життя громадила у своєму особистому експедиційному архіві переважно пісенний матеріял саме з карпатського реґіону, органіку і глибину модусу інтонаційної природи котрого, окрім Ф. Колесси, не вдалося, здається, осягнути нікому із сучасних фольклористів. Часами виникали побоювання, що цей унікальний матеріял, якого інституція, котрій вона віддала усе своє наукове життя, не спромоглася ні оцифрувати, ні навіть прийняти до своїх фондів, може залишитися поза аналітичним процесом і увагою нашого збентеженого одіозними подіями часу.

Й буквально у три останні роки, вже прикутою до свого сталінсько-ампірного помешкання, четвертого поверху якого Її сходжені карпатськими схилами ноги уже не досягали, за допомогою своєї багаторічної помічниці і соратниці, наукової співробітниці уже «оптимізованого» відділу (сектору) Валентини Миколаївни Пономаренко, у неймовірно скрутних матеріяльних й морально-психологічних умовах ця унікальна збірка побачила світло публікації – «вийшла у світ!»

«Навіть не ставлячи собі у цій статті спеціяльної мети оцінювати чи перераховувати усі теоретичні, методологічні досягнення авторки рецензованої праці (оскільки лиш списки їх виходу у світ можуть зайняти весь обсяг цілої рецензії), наголосимо тут на цьому, що кожному фольклористові, як правило, копітка теоретико-аналітична, експедиційна, видавнича, суспільно-корисна і науково-педагогічна праця не залишає ні часу, ні сил на упорядкування своїх польових архівів і, тим більше їх атрибуції та представлення світові і вдяч-

ним читачам у вигляді повнометражної публікації, власне, монографії-збірника, який рецензується. А тут маємо підсумок за весь період польової та науково-теоретичної роботи, однієї з найзнаковіших постатей світової етномузикологічної й кобзарознавчої думки, засновниці цілої галузі науки – музичного епікознавства, автора найперспективнішої, власне, парадигматичної методи дослідження структурної типології традиційної музики українців!» (Михайло Хай. Рецензія на монографію-збірник Софії Грици «Необрядовий фольклор Західних регіонів України. Регіонально-жанрова антологія» // Проблеми кобзарства та етноорганології. Київ-Ірпінь, 2022, Рукопис).

Зберігши до кінця днів своїх ясність і гостроту думки, про що свідчать, зосібна, вже згадані тут – «лебедина пісня» – збірка основного фольклористичного доробку «Необрядовий фольклор Західних регіонів України. Регіонально-жанрова антологія» та програмова доповідь-онлайн на Науково-практичній конференції І-го Міжнародного з'їзду кобзарознавців та етноорганологів ім. Миколи Будника, що відбувся 13-го жовтня 2021 р. в розбомбленому нині ущент Ірпені «Парадигматична модель дослідження фольклору» і так впевнено увійшовши у рік свого 90-річчя, Душа Її на третій день т. зв. «широкомасштабної війни» відійшла у Вічність. За силою аналітики і програмовістю висловлених суджень обидва ці матеріяли можна цілком вважати науковим «Заповітом» усім поколінням фольклористів України та своєрідним «Путівником» ще ніким до неї не ходженими стежками етномузикологічної науки.

Михайло ХАЙ

УДК 930(477)(092):821.161.2(497.5).09(092)"18/19"

Євген Пащенко – популяризатор імені Івана Франка та бойківського краю у Хорватії

Навесні 2022 р. виповнилася річниця від дня смерті визначного українського літературознавця, фольклориста, дипломата, доктора історичних наук, професора Загребського університету, одного із ініціаторів створення на філософському факультеті цього вишу кафедри україністики та згодом її завідувача – **Євгена Миколайовича ПАЩЕНКА (9.09.1950, Воркута – 8.05. 2021, Загреб).**

Євген Пащенко народився у Воркуті 9 вересня 1950 року, у сім'ї засланих батьків, які, після відбуття воркутинських термінів ув'язнення, переїхали до Запоріжжя, де і працювали, а згодом, після того як Євген закінчив школу, були реабілітовані. Свої дальші ази науки Євген Миколайович опановував у Київському та Белградському університетах, де отримав дипломи за такими спеціальностями як «філолог, викладач української мови та літератури» та «філолог-славіст, викладач сербохорватської мови та літератури».

У 1981 році Євген Пащенко захистив кандидатську дисертацію «Фольклоризм у творчості Владимира Назора». Упродовж 1989 – 1995 років він працював у Київському університеті на кафедрі слов'янської філології, після чого, перейшовши на роботу до Міністерства закордонних справ України, обіймав посаду першого секретаря у Посольстві України в Хорватії.

В роки своєї кропіткої роботи у Посольстві України в Хорватії Євген Миколайович, який був палким патріотом України, став активним популяризатором української культури поміж слов'янського світу. В контексті зазначимо, що його авторству належить понад вісім десятків різножанрових наукових праць, особиста ініціатива впровадження серії «Ucrainiana croatica», редакторство значної когорти книг про українсько-хорватські зв'язки тощо.

У 1996 році Євген Пащенко захистив докторську дисертацію «Українсько-сербські літературні й культурні зв'язки доби бароко XVII – XVIII століть: контакти, типологія, стилістика». Паралельно із цим, у Загребі побачила світ хорватською мовою

знаменна праця Є. Пащенка «Етногенез і міфологія хорватів у контексті України», яка і стала основним стрижнем у процесі створення кафедри україністики в Загребському університеті, де він плідно і невтомно працював до кінця свого життя.

Досить величними словами охарактеризував у свій час значимість плідної багатогранної діяльності Євгена Пащенка посол України в Хорватії – Василь Кирилич, котрий наголосив, що він «*…був Великим українцем… мав у серці вогонь любові і служіння Україні… Він був Великим науковцем і педагогом. Каменярем україністики в Хорватії… Він був Великим просвітителем… Він був Великим народним дипломатом. Заклав у 90-х рр. XX ст. підвалини Посольства України в Хорватії, а через літа Речником України пішов поміж хорватами…*».

Разом з тим хочемо акцентувати на тому, що Євген Миколайович був добрим другом для Дрогобицької інтелектуальної спільноти. Ним підтримувалися тісні контакти й налагоджувалася співпраця зі значним колом науковців Дрогобицького педуніверситету імені Івана Франка, ВГО «Бойківське етнологічне товариство», представниками управлінської сфери Дрогобича, Трускавця, Східниці тощо.

Важливим моментом у цьому напрямі діяльності Євгена Пащенка стало те, що саме за його організаторськими стараннями у Дрогобичі у межах співробітництва із «Бойківським етнологічним товариством», Дрогобицьким державним педагогічним університетом імені Івана Франка відбулася низка знаменних заходів: Міжнародна наукова конференція «Етногенеза хорватів і Україна» (Дрогобич – Трускавець, 11 – 12 травня 2011 р.) та ІІ Міжнародна хорватсько-українська наукова конференція «Україна і Хорватія: історичні паралелі» (Дрогобич – Трускавець – Східниця, 1 – 3 червня 2017 р.). Заслуговує на увагу те, що саме за матеріалами цих конференцій були видані наукові збірники праць учасників.

За підтримки Євгена Пащенка у 2012 р. у Загребі побачила світ хорватською мовою монографія франкознавця Дрогобицького університету, автора цих рядків, «Ivan Franko i hrvatska kulturna baština. – Zagreb: Hrvatsko-ukrajinsko društvo, 2012. 153 s.» (як дев'ята книга серії «Ucrainiana croatica»).

За безпосередньої участі Євгена Пащенка, 21 жовтня 2020 року науковці Дрогобицького університету долучилися до заснування Українсько-хорватського академічного форуму, діяльність якого спрямовується на прискіпливе вивчення розвитку українсько-хорватських відносини крізь призму століть. Згодом, 23 березня 2021 року в режимі онлайн відбулася перша наукова сесія цього заходу, де безпосередню участь взяли науковці Дрогобицького університету. Саме Євген Миколайович і був центровою постаттю роботи даного форуму.

10 травня 2021 р. сумна звістка сколихнула українсько-хорватський та й увесь слов'янський інтелектуальній світ – на 71 році життя Євген Пащенко відійшов у вічність.

Окреслені вище факти є лише мізерними фрагментами величного внеску Євгена Пащенка у досить плідний розвиток українсько-хорватських відносин упродовж усіх років незалежності України. З огляду на це, нам потрібно вшановувати пам'ять цього знаного непересічного дипломата і науковця, адже його смерть стала важкою втратою для усього слов'янського світу. Тому добрий спомин про Євгена Пащенка назавжди повинен залишитися у серцях тих, з ким він контактував, працював і жив.

Володимир ГАЛИК

УДК 821.161.2'06.09(092):94(477.83-21)

Дрогобич у життєвій долі Григорія Штоня

23 жовтня 2021 р. на 81 році життя відійшов у вічність Григорій Максимович Штонь – оригінальна постать в українській культурі. Оригінальна вибуховим виявом свого таланту в новаторських формах у різних галузях. Григорій Штонь – український поет, прозаїк, драматург, літературний критик, сценарист, художник, доктор філологічних наук, професор. Народився 13 березня 1941 року в селі Вербовець Лановецького району Тернопільської області. Знаковим для Долі Григорія Максимовича був Дрогобич, де йому судилося навчатися (з відзнакою закінчив філологічний факультет Дрогобицького державного педагогічного інституту імені Івана Франка (1967), в який він вступив, приїхавши з атестатом зрілості з далекого Сибіру), одружитися, стати батьком двох синів, розпочати професійну діяльність. Хоча в радянські часи, як син священника, був під пильним оком компартійної влади й КДБ, Григорій Штонь зі щирою теплотою і сердечним щемом згадує свої молоді літа, особливо діяльність в якості соліста студентського вокально-хореографічного ансамблю «Пролісок», з яким виступав на великих сценах тодішнього Радянського Союзу (Львів, Київ, Прибалтика, Москва). Три роки вчителював у дрогобицьких середніх школах № 3 і № 8.

У 1970 році крила Долі «несуть» його до Києва. Він вступив до аспірантури при Інституті літератури імені Тараса Шевченка НАН України і почався столичний період його біографії. Після успішного захисту кандидатської дисертації у 1973 році став молодшим науковим співробітником в академічному Інституті літератури. З 1970 по 1993 був старшим науковим співробітником відділу літератури XX століття. З 1999 по 2000 – провідний науковий співробітник. Два роки (1993 – 1994) Г. Штонь працював заступником головного редактора журналу «Слово і час». З 1994 по 1999 – заступник директора з наукової роботи Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України. В Інституті літератури на повну велич розгорнувся його талант науковця. Він здобув визнаний авторитет у колег та в широкому колі дослідників. Присутність Г. Штоня у науковому просторі Інституту значною мірою підвищувала дослідницький статус цієї установи, утверджувала її якісний вимір. У час незалежної Української Держави вчений захистив докторську дисертацію «Духовний простір української ліро-епічної прози» (1998), в якій всю класичну українську прозу трактував як ліричний епос. Від 2001 року Доля пов'язала професора Штоня з кафедрою історії української літератури і шевченкознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Доробок Григорія Штоня як ученого – помітний. З-під його пера науковий світ і широка читацька

аудиторія отримала понад 200 літературно-критичних і наукових праць, монографій, присвячених творчості багатьох українських авторів (Тарас Шевченко, Іван Нечуй-Левицький, Панас Мирний, Іван Франко, Микола Євшан, Осип Маковей, Григорій Косинка, Олександр Довженко, Григорій та Григір Тютюнники, Улас Самчук, Аркадій Любченко, Євген Кирилюк, Роман Андріяшик, Віктор Міняйло…). Популярністю у широкого загалу користувалися його книжки «Становлення нової людини і літературний процес» (1978), «Романи Михайла Стельмаха» (1985), «Анатолій Дімаров» (1978).

З 1982 року Григорій Штонь член Національної спілки письменників України. 1996 року – лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка. 2001 – 2002 рр. – лауреат премії «Коронація слова». Художня творчість Г. Штоня становить неабиякий інтерес для української сучасності. Він автор збірок поезій «Візії» (1995), «Затока лун» (1999), книг прози «Пастораль» (1989), «Тернова мушля» (1997), дев'ятьох романів, двох книг «П'єси», документальних кіносценаріїв та сценаріїв до художніх фільмів (в одному з яких – «Стрічені світанки» – реалізував юнацьку мрію про акторство, зігравши воїна УПА). Його живописна творчість експонувалася на художніх виставках. Ось такий різноманітний у своєму творчому вимірі був Григорій Штонь.

Григорій Штонь біля пам'ятника Івану Франку під час Другого міжнародного з'їзду архівістів та хранителів музеїв в Нагуєвичах, приуроченого 105-им роковинам смерті українського національного генія (Нагуєвичі, 28 травня 2021 р.). Фото Галини Сабат

До наукового і творчого життя Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка його випускник професор Григорій Штонь ніколи не був байдужий. Співпрацював таким чином: неодноразово був головою державних екзаменаційних комісій, виступав офіційним опонентом дисертацій, які захищали дрогобичани, писав передмови до наукових монографій викладачів цього вишу, рецензував наукові видання, які виходили в Дрогобицькому державному педагогічному університеті, був членом редакційної колегії збірника наукових праць «Проблеми гуманітарних наук», постійним автором «Франкознавчих студій», учасником чисельних наукових конференцій, семінарів, «круглих столів», які відбувалися в стінах університету, та творчих зустрічей зі студентами. Тому само собою зрозумілим було присвоєння йому звання доктора honoris causa Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка з нагоди його 75-ліття (15 березня 2016 р.).

Зовсім недавно професор Штонь проходився вулицями старого Дрогобича, прощаючись з містом своєї юності, коли приїхав на святкування «Країни Франкіани» і 28 травня 2021 р., у 105-ту річницю смерті Каменяра, виголосив промову на вічі перед пам'ятником письменникові, а 31 травня в актовій залі головного корпусу університету прочитав лекцію «Іван Франко і нова українська література». Відхід Григорія Штоня у вічність – непоправна втрата для його студентської Alma Mater, для багатьох його дрогобицьких друзів, для всіх, хто його знав і шанував.

Галина САБАТ

УДК 930(477.83)(092):908(477.83)

Краєзнавчі дослідження Богдана Добрянського

В грудні 2022 р. виповнюється річниця з дня відходу у вічність доцента кафедри педагогіки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, історика-краєзнавця, етнографа, активного громадського діяча – **Богдана Васильовича ДОБРЯНСЬКОГО**. Всі роки життя та діяльності Богдана Добрянського були акумульовані на ниві педагогічної роботи. Разом з тим, оскільки за фахом був істориком, займався краєзнавчою роботою. Зокрема, будучи уродженцем Дрогобиччини, основну увагу Б. Добрянський зосереджував на вивченні минулого рідного краю, а саме його малої Батьківщини – села Унятичі, що на Дрогобиччині.

Богдан Васильович народився 14 жовтня 1935 р. в селі Унятичах на теренах Дрогобиччини. У 1952 р. закінчив середню школу в селі Нагуєвичах, після чого поступив на відділення історії історико-філологічного факультету Дрогобицького педінституту. Після його закінчення, впродовж 1956 – 1957 рр., працював вчителем історії Зарічненської середньої школи у Рівненській області. Після військової служби (1957 – 1959 рр.) повертається на попереднє місце роботи. Упродовж серпня 1961 р. – січня 1963 р. Богдан Васильович обіймав посаду інспектора шкіл Зарічненського райвно. З лютого 1963 р. перейшов працювати у Дрогобицький педінститут, де отримав посаду завідувача педпрактикою, а разом з тим, за сумісництвом, працював викладачем кафедри педагогіки. В період з 1974 по 1990 р. обіймав посаду спочатку викладача, згодом старшого викладача, а у 1990 р. посів посаду доцента кафедри педагогіки Дрогобицького педінституту.

За період своєї роботи Богдан Добрянський був удостоєний звання відмінника освіти України, а також нагороджений медаллю «Ветеран праці».

Разом із викладацькою діяльністю Б. Добрянський був активним у площині громадської роботи: член товариства «Меморіал» і «Рідна школа», долучався до

роботи координаційної ради демократичних сил Дрогобиччини, співав у чоловічому хорі «Бескид» імені С. Стельмащука.

Помер Богдан Добрянський 18 грудня 2021 року на 87-му році життя.

Належне місце у житті і діяльності Богдана Добрянського посідала наукова робота – за життя опублікував понад 90 різноаспектних наукових та науково-популярних досліджень. Левова частка його досліджень – це праці з історичного краєзнавства.

Основним спектром його краєзнавчих зацікавлень є Дрогобицький край та його рідне село Унятичі. Історико-краєзнавчі праці Б. Добрянського друкувалися на сторінках «Дрогобицького краєзнавчого збірника», «Літопису Бойківщини», періодичного посібника для вчителя «Календар класного керівника», у збірниках матеріалів міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференцій, регіональних часописах «Старожитності Дрогобиччини» та «Франковий край», а також у інших виданнях.

Разом з тим, Богдан Васильович Добрянський апробував результати своїх історико-краєзнавчих досліджень в ході роботи різнорівневих конференцій (регіональні, всеукраїнські, міжнародні), долучався до роботи круглих столів, семінарів, почасти був гостем на різнобічних заходах, котрі проводилися на базі Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі».

Найбільшим здобутком на ниві краєзнавства є праця Б. Добрянського про село Унятичі, яку упродовж 2013 – 2021 рр. було видано та двічі перевидано[1].

Перше видання книги «Унятичі» побачило світ у 2013 р., згодом після значних доповнень, перевидано у 2017 р. Третє, доповнене та перероблене видання «Унятичі» вийшло в останній рік життя автора – 2021 р.

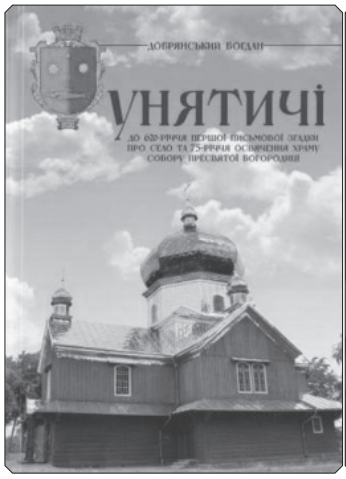

Перше видання (2013 р.)

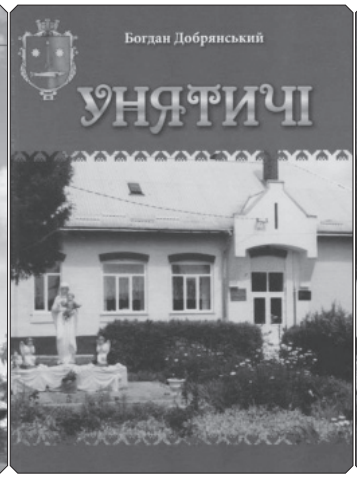

Друге видання (2017 р.)

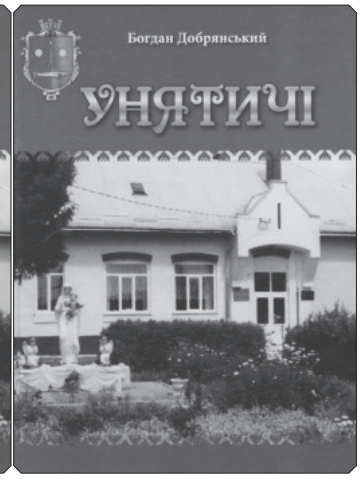

Третє видання (2021 р.)

[1] Див.: Добрянський Б. Унятичі: до 620-річчя першої письмової згадки про село та 75-річчя освячення храму Собору Пресвятої Богородиці. – Дрогобич, 2013. – 118 с.; Добрянський Б. Унятичі. – 2-ге вид., доп. і переробл. – Дрогобич, 2017. – 156 с.; Добрянський Б. Унятичі. – 3-є вид., доп. і переробл. – Дрогобич, 2021. – 163 с.

Аналізуючи останнє видання книги Б. Добрянського «Унятичі», скажемо, що згадана робота посіла значне місце з-поміж подібних праць із історії минулого сільських місцин Дрогобицького краю. У книзі, на основі різнобічного опублікованого та неопублікованого джерельного матеріалу, а також чималої когорти історіографії, автор подає відомості про перші згадки Унятич, аналізує версії щодо трактування назви села, окреслює родовід Унятицьких.

Окремими розділами у книзі представлено історію Унятицької церкви, її діяльність за щорічними звітами – Шематизмами, процес спорудження нової церкви та діяльності церковних братств тощо. Разом з тим у книзі розкрито розвиток церковно-релігійного життя в селі, особлива увага звернута на аналіз душпастирської діяльності о. П. Кікти і Т. Німиловича.

Вагоме місце у книзі приділено аналізу культурно-просвітницького, громадського життя в селі та соціально-економічному розвитку Унятич упродовж другої половини XVI – початку XXI ст. Зокрема, тут розкрито особливості економічного життя села Унятичі та еміграційних процесів у ньому через призму вибраних аспектів минулого; окреслено трагічні наслідки холери в Унятичах 1831 р.; охарактеризовано діяльність просвітницьких організацій в селі у період першої половини XX ст.; проаналізовано стан культурного життя в селі періоду кінця XIX – початку XX ст.; представлено аналіз шкільного життя в Унятичах другої половини XIX – початку XXI ст.; окремим сюжетом представлено характеристику розвитку лікарської справи в Унятичах, функціонування унятицьких органів самоврядування, підприємницької діяльності тощо.

В окремих розділах книги подано дані про участь унятичців у Першій та Другій світових війнах, воїнів-авганців, учасників Революції Гіднсті та воїнів АТО. Окремо розкрито минуле Унятич в час повоєнної насильницької колективізації, охарактеризовано процес депортації унятичців на Урал, прослідковано історію діяльності ОУН і УПА в краї. У невеличкому розділі подано аналіз наслідків Чорнобильської катастрофи та представлено імена мешканців Унятич, які брали участь у ліквідації її наслідків. Заслуговує на увагу останній розділ «Традиції», де представлено вибрані зразки перлин сільського фольклору села Унятичі, а це приклади ладкання, коломийок, обрядових пісень; охарактеризовано процес таких дійств як коляда, запусти, великдень, петрування тощо.

На загал скажемо, що інформативне наповнення книги Б. Добрянського супроводжується значним масивом різного роду ілюстративного матеріалу, що дає змогу читачеві більш детально ознайомитися із особливостями різнобічного життя села Унятичі крізь призму століть та визначними постатями із Унятич, які зробили вагомий внесок у творенні минулого свого рідного краю.

Завершується книга післясловом від автора та списком використаних джерел.

Підсумовуючи, зазначимо, що запропонована Богданом Добрянським історико-краєзнавча розвідка про село Унятичі, слугуватиме гідним джерелом черпання даних про минуле свого рідного краю для мешканців села та його вихідців, може стати спонукаючим стрижнем у майбутньому для подальшої, ще більш ґрунтовної праці про минуле Унятич та полишить добрий спомин про Богдана Васильовича в серцях тих, хто його знав, шанував й поважав, хто поруч із ним жив та працював.

Володимир ГАЛИК

УДК 784.4:398.8(092)"19/20"

«Зажурилося поле, що ся лишило голе…»: життєва ладканка світлої пам'яті професора Михайла Хая і його титанічна битва за збереження музично-інструментальної культури України

«Давайте зробимо справу
«Бойківської бурси у Нагуєвичах» до ювілею Івана Франка,
бо мені залишилося мало на тому світі ходити…»
(Михайло Хай, червень 2021 р.)

Мабуть так вже склалося у людському житті, що дуже часто шкодуєш про незавершену розмову, недовершені наукові діла чи культурні заходи, а інколи просто шкодуєш, що не встиг зателефонувати і поговорити з людиною. Проте часто так трапляється, що не мине і миті, не встигнеш озирнутися, як раптом, чоловіка не стало, а ти собі думай, чому ж було не встигнути спільно довершити серйозні проекти великої людини. Дана символічна сильветка-некролог є власним переживанням про відхід із життя земного у життя вічне знаменитого українського науковця і реконструктора давньої української музики та пісні, великого друга музейних хранителів садиби Івана Франка в Нагуєвичах – Михайла Йосиповича Хая, з яким упродовж 2017 – 2022 років на базі музею вдалося зробити кілька вагомих всеукраїнських та міжнародних проектів для збереження української культури.

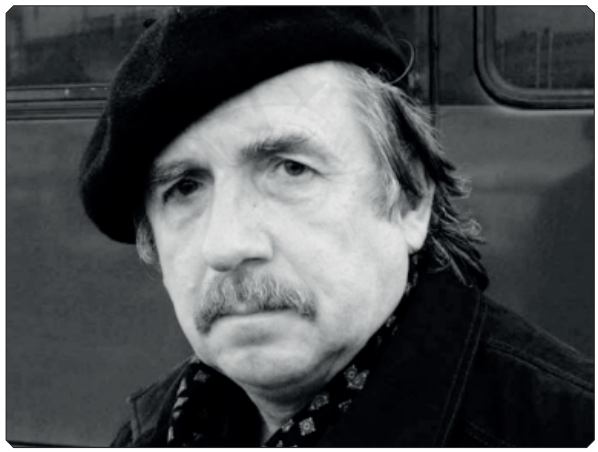

Іл. № 1. Михайло Хай (2010 р.)

Науково-експедиційна творчість відомого українського етномузиколога, лірника і бандуриста «Стефана» – Михайла Йосиповича Хая мені була відома ще зі студентських часів, коли ми вивчали курс української етнографії та етнології у 2001 – 2002 роках за лавами історичного факультету Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Я ніколи й гадки не мав, що через 17 років разом із цим геніальним українцем нам доведеться спільно організовувати реконструкції під час «Етнофестів» у садибі українського національного генія Івана Франка в Нагуєвичах, які матимуть не тільки науковий резонанс, але й широке зацікавлення серед відвідувачів музею.

Передовсім варто зауважити, що життя Михайла Йосиповича було наповнене виключно традицією багатогранної української культури, адже він народився 15 червня 1946 року у давньому селі Лютовиська, що на Старосамбірщині. У своїх численних інтерв'ю він не раз згадував про батьків, сестер і братів, а особливо про одного родича, якого називав «Славко Столярів», який подарував йому першу автентичну дощату скрипку, гра на котрій заворожила юнака на все життя. Цікаво, що вже тоді Михайло Хай не побоявся виміняти її на якогось родинного ліхтарика, а коли мати заборонила обмін і наказала повернути ліхтарик додому, «Славко Столярів» все ж віддав ліхтаря, проте скрипку не забрав назад, а подарував малому Михайлові на усе життя. Мабуть вона і стала для Михайла Хая подарунком долі, адже впродовж усієї своєї творчості він ніколи не жив без музичних інструментів.

У 1953 році Михайло Хай вступив до Лютовиської початкової школи, після закінчення якої навчався у 5-му класі Буківської семирічки, а в 1958 році в зв'язку із переїздом родини у м. Самбір став учнем 6-б класу Самбірської СШ № 1. Після закінчення восьмого класу у 1961 році вступив до Самбірського культурно-освітнього училища. Згодом М. Хай успішно закінчив музично-педагогічний факультет тодішнього Дрогобицького державного педагогічного інституту (тепер педагогічного університету) ім. І. Франка (1969, хорове диригування – клас доц. Кулешка Я. П., скрипка – клас доц. Сорокера Я. Л., вокал – клас доц. Базиликута Б. О., музично-педагогічна практика – Масний С. М., диригентська практика – О. І. Цигилик, дипломна робота – кер. Івашкевич І. О.).

На сьогодні одна із найповніших біограм про професора Михайла Хая була опублікована його дружиною Галиною Маркович у 2015 році, яка працювала над виданням спеціальної монографії. Врешті тоді чи не вперше було зібрано повний матеріал про збирацько-дослідницьку діяльність у галузі етноорганології[1]. Науковий доробок М. Хая є колосальним, зважаючи, наприклад, на сотні одиниць запису фольклору та науково-виконавські рекострукції власних записів та записів інших фольклористів-практиків як в Україні, так і за кордоном[2]. Врешті окрему увагу у творчості професора слід приділити його педагогічній діяльності у сфері рекострукцій за участю української молоді, так нараховується близько тисячі заходів за увесь період його життя від Дрогобича до Києва. Навчальний курс «Народна музична творчість. Український інструментальний фольклор»,

[1] Маркович Галина. Дидактична і виховна спрямованість збирацько-дослідницької та педагогічної діяльності Михайла Хая // Студії мистецтвознавчі: Театр. Музика. Кіно. – Чис. 1 (49) / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАНУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К., 2015. – С. 102-117.

[2] Там само. – С. 115-116.

який особисто розробив М. Хай на понад 20-річній практиці рекострукцій і мав на меті не тільки системне наукове вивчення інструментальної культури усної традиції українців, як складової сучасного культурно-музичного поступу в минулому і сучасності, але й донесення до свідомості студентів-композиторів основ багатовікової музичної культури українського народу для їхнього теоретичного й фахового зростання[3].

Видавництво «Астролябія» досі популяризує постать Михайла Хая, як одного з ключових своїх авторів, адже індекс популярності його книг, виданих у редакції видавців, має й досі серйозний показник[4]. Водночас в енциклопедії української науки ім'я Михайла Йосиповича Хая завжди матиме ряд вагомих реґалій: передовсім доктор мистецтвознавства, професор, завідувач відділу етномузикології Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, відомий український лірник і бандурист «Стефан», Член Київського кобзарського цеху, засновник руху з науково-виконавської реконструкції української інструментальної музичної традиції, засновник і керівник капелі автентичної інструментальної музики «Надобридень», цехмайстер Львівського лірницького цеху (у 2010 р. засновник), керівник Бойківської наукової етно-музичної експедиції 1970 – 2022 р. Невипадково у 2006 року М. Хай був нагороджений премією Міністерства культури України імені Володимира Гнатюка, а 2015-го – премією Президії НАН України імені Філарета Колесси. Паралельно М. Хай зумів забезпечувати навчальні дисципліни та популяризацію своєї справи, працюючи на посаді професора кафедри музичної фольклористики НМАУ ім. П. Чайковського.

Іл. № 2. М. Хай з учасниками етнографічного свята в Музеї у Пирогові

[3] Там само. – С. 110-111.

[4] Михайло Хай. Автори видавництва «Астролябія». – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://astrolabium.com.ua/author/Khai_Mykhailo

Життєвий шлях Михайла Хая був не легким, адже довелося працювати в період, коли КГБ постійно контролювала творчість таких ентузіастів і щирих українців, як кобзарі, лірники тощо. З усних розповідей його колег мені добре відомо, скільки здоров'я «з'їли радянські сіксоти і майже друзі» йому і його родині, адже у його творчості було те, що радянська машина не могла сфальсифікувати – автентична українська музика і пісня, яка не мала нічого спільного із культурою «єдоправлячого руского православія». Починаючи з 1966 р. по 1982 р., М. Хай викладав навчальні дисципліни скрипку та симфонічний оркестр Дрогобицької дитячої музичної школи, а з 1969 р. по 1971 р. працював диригент-хормейстером Заслуженого Прикарпатського ансамблю пісні і танцю «Верховина» (Львівської обласної філармонії). Впродовж 1971 – 1982 рр. – керівник самодіяльних хорів та оркестрів в м. Дрогобичі, а з 1982 р. по 1989 р. М. Хай працював у цьому ж напрямку на Васильківщині та в м. Броварах Київської області.

Впродовж 1989 – 1992 рр. М. Хай очолював відділ фольклористичних досліджень Українсько-Канадського спільного підприємства «Кобза», а з 1992 р. був обраний президент-директором Української експериментальної лабораторії фольклору. У цей час він упорядковує безцінні аудіозбірки «Традиційна музика українців» (1990 – 1997 рр.), після чого розпочинає редагувати мультимедійний проект ГО «Арт Екзистенція» – «УЕЛФ» під назвою «Моя Україна. Берви» (2000 – 2011).

У 1990 році М. Хай захищає науковий ступінь кандидата мистецтвознавства і починає працювати на посаді наукового співробітника Проблемної науково-дослідної лабораторії музичної етнографії, якою майже одразу починає завідувати. Кандидатська дисертація Михайла Хая вже тоді мала неабиякий резонанс: «Народне музичне виконавство Бойківщини» (1990 – науковий керівник – С. Й. Грица). У 1993 р. Михайло Хай розпочав педагогічну діяльність на посаді викладача кафедри музичної фольклористики Національної музичної академії ім. П. Чайковського з фаху «Етноорганологія» та курсу «Інструментальний фольклор», на базі яких у 1999 р. він отримує звання доцента, будучи тоді вже членом Київського кобзарського цеху. Також у тому ж році Михайла Хая обирають членом Спілки кобзарів України. Навчання у докторантурі тривало впродовж 2002 – 2005 рр., тоді Михайло Хай вперше відчув своє значення для революційної справи українців, адже у 2004 році відбувалася «Помаранчева революція». Він стає членом Спілки композиторів України. Докторська дисертація стала крутим поворотом для української науки, адже стосувалася «Музично-інструментальної культури українців» з акцентом на фольклорну традицію і була апробована в Києві та Дрогобичі у 2007 – 2011 рр. Цілком закономірно, що у 2007 р. Михайло Хай заслужено отримує вчене звання професора при цій же кафедрі.

Починаючи з 2005 р. М. Хая приймають на посаду старшого, а з 2010 р. – провідного наукового співробітника ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України. В цей час розпочалися регулярні виступи М. Хая з науковими доповідями і концертами в Україні і за кордоном, на радіо і телебаченні. Добре відомо, що коліс-

ною лірою та реконструкцією традиції українських лірників М. Хай розпочав займатися ще з 1987 р., а старосвітською бандурою – з 1992 р. Крім наукової та концертної діяльності в цей час М. Хай практикує також стихійні форми кобзарювання на вулицях і під церквами, які не полишав ані в часі пандемії короновірусу, ані в часі генеральної битви українців з кацапами.

В період своєї науково-викладацької діяльності у вищих навчальних закладах професор М. Хай розробив серйозні навчальні програми для українців, а саме: «Інструментальний фольклор», «Гра на традиційних музичних інструментах» для студентів музичних ВНЗ, «Фольклорна практика» для студентів філологічних факультетів, а також рідкісний курс «Історія та теорія кобзарсько-лірницької традиції» та ін.

У справі інструментальної реконструкції професор Михайло Хай здійснив досі неоціненний для України вклад. Передовсім він був засновником вторинного фольклористичного руху з науково-виконавської реконструкції інструментальної традиції українців у 1992 р., що особливо стало потрібним під час його наукового консультування капелі автентичної інструментальної музики «Надобридень» у Києві та інших інструментальних гуртів, виконавців-інструменталістів, як от «Буття», «Гуляйгород» (Київ), «Родовід», капеля родини Кондратенків (Львів), фольклористичний гурт «Ладканка» (Дрогобич) та ін.

Михайло Хай є автором понад півтори сотні наукових та науково-популярних статей з проблем музичної реґіоналістики, етноорганології та кобзарознавства, а також п'ятьох монографій: 1) монографія-збірник «Музика Бойківщини» (Київ, 2002); 2) монографія та докторська дисертація «Музично-інструментальна культура українців» (фолькльорна традиція) (Київ-Дрогобич, 2007 (2011); 3) монографія-збірник «Українська інструментальна музика усної традиції» (Київ-Дрогобич, 2011); 4) «Динаміка фольклорної традиції сіл Лютовиська та Биличі на Старосамбірщині» (Київ, 2016) у співавторстві із Лідією Федоронько; 5) «Микола Будник і кобзарство» (Київ, 2020). Також Михайло Хай завершував працю над «Атласом українських традиційних музичних інструментів». Цікаво, що презентація другого видання монографії, присвячена постаті Миколи Будника, відбулася 24 лютого 2021 року в місті Ірпінь на Київщині, рівно за рік до відкритого нападу кацапів[5]. Михайло Хай дуже переживав про цю трагічну хвилю і символізм цих подій, позаяк велика частина його науково-педагогічної праці в закладах освіти та культури міста Ірпінь була знищена москалями. Знаю, що до останньої хвилини свого життя Михайло Хай сильно переживав щодо майбутнього України, тішився перемогам і відверто нарікав на те, що коїть влада. Події 2022 року та нездоланна щоденна надія професора не покращення стану поступу народно-інструментальної музичної традиції українців серйозно вплинула на його здоров'я.

[5] Презентація 2-ї редакції книги Михайла Хая «Микола Будник і кобзарство» // ITV інформаційне агентство. – Ірпінь, 24.02.2021 р. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=XNxiM1-7TT4

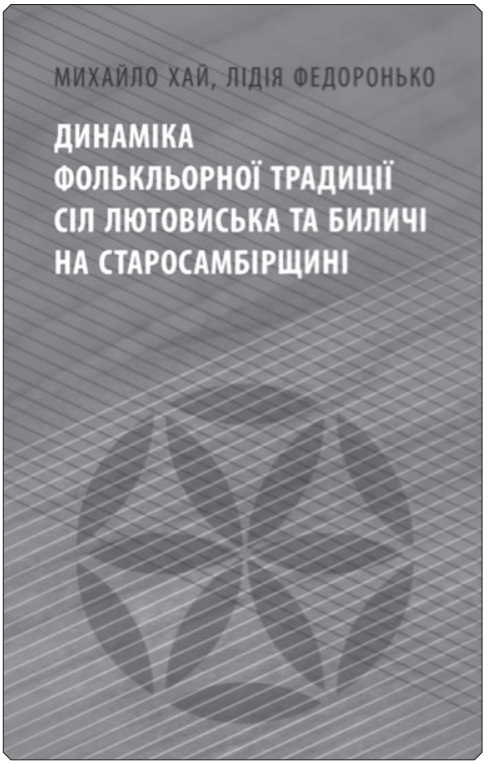

Іл. № 3, 4. Обкладинки монографій Михайла Хая

Ще в 1999 році Михайло Хай укладає та випускає у світ аудіо-CD, текстову збірку «Українська ліра» українською, англійською і польською мовами, де містилися записи також у власному виконанні старовинних творів, зокрема «Ісусе мій прелюбезний» на слова Святого Дмитрія Ростовського.

У 2002 році під керівництвом Михайла Хая в Дрогобичі відбулася науково-мистецька акція «Лірницька Покрова на Дрогобиччині», серед учасників якої були Ігор Курус, професор Михайло Шалата, відомий франкознавець Євген Пшеничний, лірник Василь Кирилич, учні та друзі з кобзарського цеху тощо. Наукові дискурси проходили у редакції тижневика «Каменярі» міста Дрогобича, де також відбулася презентація книги Михайла Хая «Музично-інструментальна культура українців», номінована на здобуття Національної премії ім. Тараса Шевченка. Під час презентації лірник Василь Кирилич реконструював давню билину «Про сорок калік со калікою», яка ознаменувала не тільки присутність Києвохристиянської традиції у нашій музично-пісенній культурі, але й актуальність цих билин у новітні часи. Наукові дискурси, які провів доктор мистецтвознавства, професор Михайло Хай, продовжились великим концертом кобзарів та лірників України у залі тодішнього Дрогобицького музичного училища ім. Василя Барвінського[6].

[6] Акція «Лірницька Покрова на Дрогобиччині» за участі Михайла Хая. Відео-репортаж 2002 року. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=YrTpPSlJSNE

В Українській Академії Наук Михайло Хай працював на посаді провідного наукового співробітника і очолював Відділ музикознавства та етномузикології Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Фактично професор Михайло Хай і був організатором цього відділу. Під його вмілим керівництвом працювали *провідний науковий співробітник* доктор мистецтвознавства (музичне мистецтво) Єфремова Л. О., *старші наукові співробітники* кандидат мистецтвознавства (музичне мистецтво) Кузик В. В., кандидат мистецтвознавства (музичне мистецтво) Кушнірук О. П., кандидат мистецтвознавства (музичне мистецтво) Сікорська І. М., *наукові співробітники* Азарова А. І., кандидат мистецтвознавства (музичне мистецтво) Летичевська О. М., кандидат мистецтвознавства (музичне мистецтво) Лісняк І. М., *молодші наукові співробітники* Василик С. М., кандидат мистецтвознавства (музичне мистецтво) Горбунова І. В., Пономаренко В. М., кандидат мистецтвознавства (музичне мистецтво) Прилепа О. П., кандидат мистецтвознавства (музичне мистецтво) Чаплик К. М., Щириця Д. О., а також *провідний мистецтвознавець* Шеремета І. В.[7] Як бачимо, увесь відділ працював без випадкових людей, це були і залишаються фахівці виключно із галузі музичного мистецтва України, які безумовно продовжать справу свого керівника в Незалежній від рашизму Україні.

Іл. № 5. Михайло Хай серед колег з відділу етномузикології. О. Юзефчик, М. Хай, О. Дудар, А. Іваницький, І. Романюк, С. Грица, Д. Скуріхіна, О. Поріцька, І. Синельников, К. Геннеп, О. Смоляк. Фото 2012 р.

[7] Відділ музикознавства та етномузикології Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://www.nas.gov.ua/UA/Department/Pages/default.aspx?DepartmentID=0002735

Окремо слід наголосити на науковій школі професора Михайла Хая. Серед учнів-випускників М. Хая – директор Львівської державної філармонії В. Сивохіп, керівник дитячого хору церкви Св. Трійці у Дрогобичі Н. Бунь, директор консерваторії Н. Томинець (Португалія), керівник родинної капелі Кондратенків у Львові Н. Благодир-Кондратенко, концертмейстер оркестру Національного музично-драматичного театру ім. М. Заньковецької В. Ковальчук, соліст і музичний керівник капелі «Надобридень» С. Охрімчук, соліст гурту української давньої музики «Хорея Козацька» Д. Перцов, керівник фольклорного гурту «Божичі» І. Фетисов (дипломна робота), керівник гурту «Буття» О. Бут (магістерська робота), соліст капелі «Надобридень» Ю. Шевченко (дипломна), м. н. с. відділу етномузикології ІМФЕ ім. М. Рильського В. Атаманчук, дипломники Г. Стефурак та О. Мартич (Дрогобич), В. Рева (Рівне), магістрантка У Їфан (Китай), дисертанти О. Богданова, В. Кушпет, С. Постольников (Київ), В. Чуркіна (Харків), Н. Гануделькова (Словаччина) та ін. Опонування кандидатських дисертацій Б. Водяного (1994), Б. Яремка (1995) – другий опонент, В. Ярмоли (2011) – перший опонент, автор численних рецензій, відгуків на автореферати дисертацій, монографії, нотні збірки тощо.

Серед наймолодших учениць Михайла Хая є Ярина Товкайло, яка безпосередньо проходила апробацію наукових текстів у науковому збірнику «Садиба Франка» під час 5-го ювілейного «Етнофесту у садибі Франка» до 165-ї річниці від Дня народження українського генія. 21 квітня 2021 р. у Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України під науковим керівництвом професора Михайла Хая, Ярина Товкайло захистила кандидатську дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 – музичне мистецтво на тему: «Сопілкові практики в пастівницьких традиціях України (інструментарій, музика, виконавство)». Офіційними опонентами було призначено доктора мистецтвознавства, професора з Центру науки Литовської академії музики і театру Рімантаса Слюжінскаса, а також кандидата мистецтвознавства, директора Бориспільської дитячої музичної школи ім. Л. Остапенко – Надію Гануделькову[8]. Пригадую наскільки серйозно професор М. Хай переживав за захист, адже для нього і його учениці було вкрай важливо піднести до рівня високої науки численні напрацювання з історії сопілкових практик українців від найдавніших часів до сучасності. В телефонній розмові він, пригадую, енергійно зазначив: «Пане Богдане – Звершилося! Українська наука отримала ще одного фахівця, праця якого має стати відомою не тільки в Україні чи Литві, але й в усьому світі». Так він переживав за здобутки усієї своєї наукової школи.

[8] Оголошення про захист кандидатських дисертацій в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://www.etnolog.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=1815&Itemid=46

Іл. № 6. Професор Михайло Хай під час лірницької місії у Нагуєвичах у 2020 році

У травні 2019 року професор Михайло Хай був одним із співорганізаторів справи саджання нового дуба Івана Франка, яке здійснював внук Івана Франка – Роланд Франко разом із головою Міжнародного фонду Івана Франка Ігорем Курусом. Ініціативу М. Хай супроводжував реконструкцією давніх мелодій бойківської сопілки.

Іл. № 7. Саджання дуба Роландом Франком у Нагуєвичах під сопілковий супровід Михайла Хая, травень 2019 р.

У тому ж 2019 році під час третього «Етнофесту у садибі Франка» Михайло Хай разом із Лідією Федоронько, а також своєю дружиною Галиною Маркович організували потужну реконструкцію «бойківських обжинок», які не мали аналогів у історії музейної справи Нагуєвич[9]. Під час пандемії у 2020 році Михайло Хай не полишав надії на відродження справи і тоді приїхав спеціально із Києва, або виконати старовинні твори на лірі для усіх відвідувачів садиби Івана Франка в Нагуєвичах. Під час чергового етнофесту, присвяченого 165-му ювілею Івана Франка у 2021 р., професор Михайло Хай організував рідкісну реконструкцію гри на старовинних інструментах «Бойківську бурсу» за участі провідних реконструкторів України, коли вдалося представити гру не тільки на скрипці, трембітах, бубнах, лірах, але й на різноманітних калаталах та духових дерев'яних інструментах, в тому числі із терен Бойківщини. Варто наголосити, що часті відвідини «Будинку літератора», який знаходиться в заповіднику «Нагуєвичі», професором Михайлом Хаєм завжди тривали по кілька днів, коли нам разом вдавалося розробити і домовитися про чергові етнографічні проєкти. Перші з них розпочалися ще в 2018 році, коли було організовано велелюдні «Бойківські запусти» згідно етнографічних записів експедицій Михайла Хая. Окремо слід згадати і про мрію професора започаткувати новий етнографічний фестиваль у Котоване та Ступниці, які мали стати постійними.

Іл. № 8. Проєкт-реконструкція «Бойківська бурса» в садибі Івана Франка (2021 р.)

[9] Хай М. Обряд «обжинки» на Етно-Фесті-2018 у Нагуєвичах: спроба науково-етнологічної та етнофонічної (народно-виконавської) реконструкції: [Франко-Фест в рідному селі Каменяра] // Садиба Франка: науковий збірник заповідника «Нагуєвичі». – Дрогобич, Нагуєвичі, 2020. – Кн. 1. – С. 345-364.

Мабуть, невипадково Бог обирає дату смерті для великих людей, адже у засвіти Михайло Йосипович Хай відійшов фактично в ніч із Покрову Пресвятої Богородиці на 15 жовтня 2022 року, коли Україна продовжує свою генеральну битву за історичну тяглість і збереження своєї культури, зокрема своїх давніх пісень та музики, які щоденно реконструював професор Михайло Хай. В ніч з 14 на 15 жовтня одразу по Празнику Покрову Пресвятої Богородиці науковий світ України сколихнула вістка про смерть Михайла Хая на 77-му році життя. Однією із перших від імені колективу кафедри музичної фольклористики ЛНМА ім. М. В. Лисенка відреагувала Ірина Федун: «*Сумна новина для нашої етномузикологічної родини! Сьогодні відійшов у вічність Михайло Хай… автор численних праць, рецензій та анотацій до дисертацій, книг, аудіо- і мультимедійних публікацій, активний громадський діяч, невтомний борець за збереження та відродження української традиційної культури, реконструкції народноінструментального виконавства. Щирі співчуття родині, Світла Пам'ять та Царство Небесне!*». Відомий львівський дослідник етноорганології Гуцульщини та артист Академічного камерного оркестру «Віртуози Львова» Львівської обласної філармонії Ярема Павлів зі свого боку щодо раптової смерті професора відреагував так: «*Царство небесне. Величезний науковий доробок, невичерпні ідеї, креативні плани світлої пам'яті Михайла Хая, без сумніву, житимуть у середовищі української етномузичної спільноти, будуть слугувати добрим ґрунтом та імпульсом для продовження праці. Складно усвідомити, що ще тиждень тому Михайло Йосипович організовував презентацію, горів справою і генерував думки...*». Фактично одразу некролог опублікувала «Газета.UA» («Газета по-українськи») під заголовком «Помер лірник і бандурист Михайло Хай»[10]. А одна із його учениць, викладач кафедри музичної фольклористики ЛНМА ім. М. В. Лисенка Надія Кондратенко написала: «*Дякую, ВЧИТЕЛЮ! ЗА ВСЕ! Вічна пам'ять! Царство небесне!*».

Від імені вихованців Дрогобицької школи № 15, у якій Михайло Хай свого часу створив унікальний оркестр народних інструментів, вчитель гімназії Івана Франка в Дрогобичі Галина Нікалюк наголосила про світлу пам'ять за заслуги Михайла Хая перед Дрогобичем: «*Нехай Господь прийме душу! У пам'яті залишився керівником оркестру народних інструментів у ВШ № 15. Надзвичайно творча, віддана своїй справі Людина була! Нехай з миром спочиває. Співчуття родині*».

Від академічного середовища студентів філологічного факультету Дрогобицького педагогічного університету, де свого часу працював Михайло Хай, викладач Наталя Олексин згадала: «*Пам'ятаю пана професора, коли читав пари на філологічному факультеті, хороший спогад про світлу ЛЮДИНУ...*». Окремо слід згадати прощальний виступ у каплиці міста Самбора під час чину поховання професора від доцента ДДПУ ім. Івана Франка Ярослава Кулешка, який наголосив, що «*…впродовж усього свого життя Михайло Хай жертовно працював для реконструкції і збереження традицій української музики, своєю працею і численними експедиціями він згорів для України і свого народу…*».

[10] Помер лірник і бандурист Михайло Хай // Gazeta.UA. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/life/_pomer-lirnik-i-bandurist-mihajlo-haj/1116032

Завдячуючи творчій ініціативі Михайла Хая та багатьох його учнів, у Києві у 2014 р. було створено платформу неформальної освіти у галузі традиційної музики «Рись/Rys′», що має на меті гуртувати в Україні потужну музичну спільноту, середовище, що відповідає викликам часу і втілює очікування сучасних молодих музикантів в галузях традиційної української музики, майстер-класів, етнозаходів та експедицій. З цього приводу колектив Громадської платформи про смерть Михайла Хая опублікував власну сильветку на пошану: «*Сьогодні вночі помер Михайло Хай, видатний дослідник інструментальної музики, викладач і музикант. Справді видатний. Про нього складали меми і жарти, його шанували, його остерігалися через палку вдачу – бо не скупився на різкі оцінки усього і всіх, хто якимось чином кидали тінь на правдиву традиційну музику. Якби в Україні існувала фольклорна поліція, її би точно очолював Михайло Хай! Завдяки цій людині існують усі сучасні міські гурти, що грають традиційну танцювальну музику. Чому? Бо під час безлічі карколомних експедицій із магнітофоном під пахвою він записав виняткових сільських музикантів, і видав касети та диски з танцями, які назавжди стали золотими стандартами нашої інструментальної музики. А ще пан Михайло створив Надобридень (Nadobrydeň) – перший в Україні міський гурт, що грав традиційну танцювальну музику без обробок. Це вже якщо не згадувати багатьох його монографій та статей. Мало є на світі людей, аж настільки захоплених своєю справою. Хочемо, щоби ви теж знали, що це був за чоловік! Нам пощастило записати подкаст із паном Михайлом про його неймовірні індіаноджонсівські пригоди в експедиціях. Це лише малесенька частинка того, що він розповідав при всяких гарних нагодах. Слухайте ось тут: http://rysproject.com/podcast-4.html. У пана Михайла лишилася величезна колекція унікальних експедиційних записів. Сподіваємося, вона буде оцифрована, бо це безцінний спадок. Співчуваємо усім близьким людям, колегам, учням Михайла Хая. Пішла ціла епоха*».

Київська митець Тетяна Михай зі свого боку відреагувала так: «*Для цієї видатної людини необхідно домогтись визнання на рівні Держави. Він повинен бути високо відзначений, на жаль, посмертно найвищою нагородою та званням як видатний Українець*». Як виявилося, колекція записів з експедицій Михайла Хая була оцифрована, адже як зазначив Шура Вовк від імені етногурту «Чономорці»: «*Світла пам'ять нашому «фольклорному енерджайзеру». А «величезна колекція унікальних експедиційних записів» оцифрована вже давним давно, просто він захотів залишити оригінали у себе*». Мабуть нам усім сьогодні слід подбати про те, аби колекція Михайла Хая була у вільному доступі українського народу, для котрого він усе життя працював.

Іл. № 9. Професор Михайло Хай під час запису програми в проекті «Рись/Rys'» (березень 2021 р.)

У другій половині жовтня 2022 року гурт «Надобридень», який організував Михайло Хай, під його ж керівництвом, мав святкувати ювілей з часу створення. Не судилося. Проте гурт ще довго шануватиме пам'ять про свого наставника у численних проектах з історії музичної культури України.

Уся похоронна процесія Михайла Хая відбувалася 17 жовтня 2022 р. від Золотоверхого Михайлівського собору у Києві, у якому колись було поховано князя Острозького, до парафіяльної каплиці у Самборі. При цьому поминання професора у Києві розпочали у супроводі старих мелодій давніх інструментів його найближчі друзі по Київському Кобзарському цеху, а завершили у Самборі поминальним «відтрембітуванням» за давньою українською традицією у виконанні відомого етномузикознавця, колекціонера музичних інструментів, музейного хранителя «Шевченківського гаю» у Львові – Любомира Кушлика. На похорон приїхало не багато людей, але вони були найближчі, це однодумці, науковці, друзі з експедицій, друзі з освітньої та музейної галузей, журналісти чи прості жителі Франкового краю, від яких черпав енергію професор Хай для своїх проектів з реконструкції культури, або ж, від яких по-доброму вимагав брати активну участь у збереженні українського минулого. Невипадково голова громадської організації «Самбірське регіональне науково-культурологічне товариство «Бойківщина» Любов Саварин написала: «*Трембіта в Самборі сповістила про те, що у кращі світи відійшла душа щирого бойка Михайла Хая. Шлях митця не є легким, часто треба йти всупереч усьому, але у згоді зі собою. За життя пан Михайло твердо йшов вибраною дорогою, завжди мав свій особистий погляд на ті чи інші речі. Був добрим порадником для Товариства «Бойківщина», адже любив Бойківщину всім серцем та вболівав за неї. Разом ми планували відтворити та розповісти людям про традицію водити*

Жельмана, яка побутує в деяких місцевостях Бойківщини, але завадила війна, а тепер неминучість... Пам'ять про цього талановитого сина бойківського краю житиме у віках, а ми про це подбаємо». Врешті зі слів п. Галини Савран, саме Михайло Хай «*Був справжнім другом нашого Товариства та частим гостем Історико-етнографічного музею «Бойківщина» в Самборі, де займався наставництвом гурту автентичного бойківського співу «Лагівка», що діє при музеєві*».

Іл. № 9. Любомир Кушлик відтрембітовує упокій душі Михайла Хая над могилою у Самборі

Уся наукова спільнота почала одразу збірку коштів на підтримку родини професора Михайла Хая, адже його титанічна праця ніколи не ставала предметом для «доброго заробку», а його усі проекти були виключно побудовані на жертовності та любові до музики свого народу.

Богдан ЛАЗОРАК

УДК 7.072.2(477)"19/20"

Лебедина пісня Людмили Семенівни Міляєвої (посмертні нотатки)

29 жовтня 2022 р. наукову громадськість вразило повідомлення про смерть Людмили Семенівни Міляєвої (нар. 13.11.1925 р.) – докторки мистецтвознавства, професорки, видатної дослідниці українського художнього мистецтва, непересічної постаті українського інтелектуального поступу повоєнного часу та доби незалежності України. Здавалося, ще не так давно було багато сказано про здобутки Л. Міляєвої у зв'язку з її 90-річним ювілеєм, тепер доводиться говорити про неї лише в минулому. Зрештою, основні факти її біографії добре відомі, вони повторювались в посмертних повідомленнях в соцмережах.

Людмилі Міляєвій належить понад 200 наукових праць, вона стала відомою після захисту кандидатської дисертації про стінопис Потелича (монографія «Стінопис Потелича», К., 1969). У 70-80-х рр. Л. Міляєва досліджувала стінопис церкви Св. Юра в Дрогобичі, провела в нашому місті чимало часу, напевно, її «дотик» до всесвітньо відомих розписів пам'ятають стіни давньої дрогобицької святині. Про дрогобицьке малярство Л. Міляєва опублікувала порівняно небагато статей чи розділів до колективних монографій. Обіцяла, що видасть окрему книжку.

Справа явно затягнулась, аж поки не «вдарив грім» і в 2019 р. книга таки побачила світ (Міляєва Л., Рішняк О., Садова О. Церква Св. Юра в Дрогобичі. Архітектура, малярство, реставрація. К.: Видавництво, 2019. 416 с., 33,8 ум. др. арк., тканинова оправа, крейдований папір, альбомний формат, суперобкладинка, кольорові ілюстрації). Видання розкішне, а з точки зору ілюстрування розписів церкви Св. Юра, воно небачене! З урахуванням дослідницького тексту – видання неперевершене!

Дослідницький текст Авторки доповнює розділ «Збереження і реставрація церкви Св. Юра» (с. 157-166), авторами якого є, вірогідно, реставратори О. Рішняк і О. Садова, які здійснювали напередодні реставраційні роботи. Основний текст, зрозуміло, належить Л. Міляєвій.

У невеликій передмові Л. Міляєва коротко оглянула факти свого дослідницького життя в Дрогобичі. Так вона повідомила, що художнім мистецтвом давнього Дрогобича вона зацікавилась ще в середині 70-х рр. XX ст. Позаяк в церкві Св. Юра і Воздвиження Чесного Хреста проводились реставраційні роботи, була можливість на риштуваннях досліджувати зразки малярства безпо-

середньо. До певної міри, позитивний вплив на дослідження справило знайомство з Ярославом Ісаєвичем, який надав дослідниці рукопис своєї дисертації про місто. Зібравши велиикий матеріал, у 1987 р. Л. Міляєва захистила докторську дисертацію «Художня культура Дрогобича XV – XVIII століть», одним із її опонентів був саме Я. Ісаєвич.

Оглянемо коротко структуру дослідження Л. Міляєвої та акцентуємо її здобутки. Спочатку дослідниця висвітлила сторінки історії давнього Дрогобича (с. 10-21). Далі вона схарактеризувала мистецьку спадщину міста (с. 22-51), після цього докладно зупинилась на історії побудови та оздоблення церкви (с. 52-69). На 86-ти сторінках (с. 70-156) Л. Міляєва виклала те, що їй «ближче до серця» – докладний опис стінопису, включно з богословською «програмою», іконографією, стилевими особливостями. Причому, тут викладено й аналіз доробку попередників, системні засади організації інтер'єрів, тощо. Головна увага зосерджена на розписах інтер'єру нави, четверика, акафісних циклів Пр. Богордиці та І. Христу («Страсті Господні», «Страшний суд», «Мистецтво помирати»), малярству східної стіни, восьмерика та бані, композиції «Древо Єсея».

Велика увага в монографії присвячена дослідженню мистецтва каплиці на емпорі (с. 116-143), описано також малярство бабинця, виокремлено стилістичні особливості та схарактеризовано технологію малярства.

Велика структурна частина книги – «Альбом» (с. 177-310) – ілюстрації високої якості. Яскраво виокремлюються «Каталог» (с. 311-379) та «Схеми стінопису» (с. 379-394). Каталог являє собою своєрідний археографічний довідник, бо до кожного сюжету додано промальовку напису, за яким атрибутуються сюжетні зображення. Каталог має хронологічний поділ: роботи 1659 – 1666 рр., 1678 р., 1691 р., 1714 р. Окремо ілюструються сюжети екстер'єру церкви.

Видання супроводжується докладним переліком бібліографії, покажчиком сюжетів, іменним покажчиком, прийнятими скороченнями. На початку книги є передмова директорки музею «Дрогобиччина» А. Гладун.

Книга охоплює лише малярство церкви Св. Юрія (поза ним, церква має два іконостаси). Дуже цікавими є контексти, присвячені художньому мистецтву «іншого» Дрогобича (церква Воздвиження Чесного Хреста, костел Св. Варфоломія).

Безсумнівно, книга Л. Міляєвої є під сучасну пору кращим зразком української історіографії давнього Дрогобича. Воістину, вона стала її лебединою піснею!

Дрогобич і дорогобичани будуть вічно пам'ятати славну дослідницю художньої культури міста!

Леонід ТИМОШЕНКО

НАШІ АВТОРИ

АЛЕКСАНДРОВИЧ Володимир – доктор історичних наук, професор, Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, головний науковий співробітник відділу історії середніх віків Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України.

ГАЛИК Володимир – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

ДОБРЯНСЬКА Марія – старша наукова співробітниця Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі».

ІЛЬНИЦЬКИЙ Василь – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

КУР'ЯНОВИЧ Юрій – білоруський письменник, перекладач, художник, історик, популяризатор спадщини Івана Франка в Білорусії.

ЛАЗОРАК Богдан – кандидат історичних наук, доцент, директор Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі».

ЛАЗОРАК Тетяна – магістр педагогічної освіти, старша наукова співробітниця Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі».

ЛОЗОВИЙ Анатолій – начальник відділу культури і туризму Шполянської райдержадміністрації 2016 – 2019 рр., автор багаточисленних кросвордів.

МАТІЙКО Сергій – керівник дрогобицького Інтернет-телебачення, фахівець із формування інтернет-сторінки періодичного видання Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі».

МЕЛЬНИК Олександр (молодший) – науковий співробітник Тернівського філіалу комунального закладу культури «Міський історико-краєзнавчий музей» Криворізької міської ради.

МЕЛЬНИК Ярослава – докторка філологічних наук, професорка кафедри філології Українського католицького університету, лауреатка Міжнародної премії ім. Івана Франка 2018 року.

ПАНЬКІВ Богдан – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти історичного факультету Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

ПАРАМОНОВ Андрій – дослідник історії Слобідської України.

ПАРХУЦЬ Любомир – старший викладач кафедри ландшафтної архітектури, садово-паркового господарства та урбоекології Національного лісотехнічного університету України.

ПАСТУХ Роман – член Національних спілок письменників, журналістів, краєзнавців України.

ПЛЮЙКО Любов – наукова співробітниця Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі».

ПОГОРАЛЬСЬКИЙ Ярослав – кандидат історичних наук, доцент кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки, завідувач Археологічного музею Львівського національного університету імені Івана Франка.

САБАТ Галина – докторка філологічних наук, професорка, завідувач кафедри зарубіжної літератури та компаративістики навчально-наукового інституту іноземних мов Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка.

СЕНИК Ольга – методистка Дрогобицького музичного фахового коледжу імені Василя Барвінського, викладач-методистка відділу «Теорія музики», членкиня Науково-методичної комісії з культури і мистецтва сектору фахової передвищої освіти Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України.

СМУТОК Ігор – доктор історичних наук, професор, професор кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

СМУТОК Леся – кандидатка історичних наук, доцентка кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

СОВА Андрій – доктор історичних наук, доцент, старший дослідник, доцент кафедри олімпійської освіти Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського; старший науковий співробітник відділу новітньої історії Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України; заступник директора Центру незалежних історичних студій; дійсний член, голова Комісії тіловиховання і спорту імені Івана Боберського Наукового товариства імені Шевченка.

СОПОТНИЦЬКА Ірина – молодша наукова співробітниця Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі».

СТЕЦИК Юрій – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

ТАРАБАРА Олеся – наукова співробітниця Тернівського філіалу комунального закладу культури «Міський історико-краєзнавчий музей» Криворізької міської ради.

ТАРНАВСЬКИЙ Роман – історик-краєзнавець, начальник управління культури Бориславської міської ради (2012 – 2021 р.).

ТИМОШЕНКО Леонід – доктор історичних наук, професор, професор кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, лауреат Міжнародної премії ім. Івана Франка 2021 року.

ТИМОШЕНКО Марта – кандидатка філологічних наук, старша викладачка кафедри класичних, візантійських та середньовічних студій Гуманітарного факультету Українського Католицького університету.

ТИХОЛОЗ Наталя – кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця, доцентка кафедри української преси Львівського національного університету імені Івана Франка, старша наукова співробітниця Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка, головна редакторка сайту «Франко:Наживо».

ТОПІЛЬНИЦЬКА Галина – наукова співробітниця Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі».

ФРАЙТ Оксана – докторка мистецтвознавства, доцентка кафедри музикознавства та фортепіано Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

ФРАНКО Андрій – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу франкознавства Інституту Івана Франка Національної академії наук (НАН) України. Відомий український історик, франкознавець, літературознавець, культуролог, текстолог, член Наукового товариства ім. Т. Шевченка, правнук рідного брата Івана Франка Онуфрія Яковича Франка.

ФРАНКО Оксана (19.03.1939 – †17.09.2021) – докторка історичних наук, професорка кафедри етнології історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Відома українська історикиня, етнологиня, архівістка, дійсна членкиня Наукового товариства ім. Т. Шевченка, почесна громадянка м. Калуша, онука рідного брата Івана Франка Онуфрія Яковича Франка.

ХАЙ Михайло (15.06.1946 – †15.10.2022) – доктор мистецтвознавства, професор, провідний науковий співробітник, завідувач сектору етномузикології Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України, лавреат премій В. Гнатюка та Ф. Колесси.

ХАЙРУЛЛІН Радимир – краєзнавець, бібліофіл, колекціонер франкіани.

ХАНАС Володимир – магістр історії, завідувач Меморіального музею-садиби родини Бандерів, філії Стрийського краєзнавчого музею «Верховина».

ХАНАС Максим – магістр історії, випускник історичного факультету Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

ХМІЛЬ Лілія – заступниця директора з наукової роботи, голова науково-методичної ради Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі».

ЧУМАК Юрій – кандидат мистецтвознавства, доцент, директор Дрогобицького музичного фахового коледжу імені Василя Барвінського.

ШУТКО Марія – молодша наукова співробітниця Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі».

ЮРЧИШИН Назар – магістр історії, бібліограф Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі», аспірант кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

САДИБА ФРАНКА:

НАУКОВИЙ ЗБІРНИК ЗАПОВІДНИКА «НАГУЄВИЧІ»

Засновано 2019 року

Книга третя

ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ
ЗАПОВІДНИК
«НАГУЄВИЧІ»

Головний редактор – **Богдан Лазорак**
Переклад англомовних текстів – **Тетяна Лазорак**
Відповідальний секретар і технічний редактор – **Тетяна Лазорак**
Макетування та верстка – **Василь Герман**
Дизайн обкладинки – **Олег Лазебний**

Адреса редакційної колегії:
Комунальний заклад Львівської обласної ради «Адміністрація державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі»
вул. І.Франка, 15, 82126, с. Нагуєвичі, Дрогобицький р-н, Львівська обл.
тел./факс (03244) 47-86-26
тел. моб.: 068-449-40-05, 097-769-58-06
e-mail: zap.nag@ukr.net, istoryk_@ukr.net

Здано до набору 30.11.2022 р. Підписано до друку 28.12.2022 р.
Гарнітура Minion Pro. Формат 70x100 1/16.
Друк офсетний. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 76,05. Зам. № 6713
Наклад 300 примірників

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 2509 від 30.05.2006 р.

Друк ПП «ПО́СВІТ»
Адреса: вул. І. Мазепи, 7, м. Дрогобич, 82100 Україна
тел. (03244) 2-23-35, 3-38-50
E-mail: posvitdruk@gmail.com